

ORDERICI VITALIS

ANGLIGENÆ

COENOBII UTICENSIS MONACHI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

PARS PRIMA

In qua res ab Incarnatione Salvatoris usque ad annum 1140 gestæ, per seriem imperatorum, regum atque pontificum Romanorum breviter describuntur.

SUMMARIUM LIBRI PRIMI.

- I. *Natale Domini nostri Jesu Christi.*
- II. *Vita ejus.*
- III. *Miracula et prodigia ejus.*
- IV. *Sequentia.*
- V. *Sequentia.*
- VI. *Sequentia.*
- VII. *Sequentia. Transfiguratio ejus.*
- VIII. *Sequentia.*
- IX. *Sequentia.*
- X. *Sequentia.*
- XI. *Jesus intrat Jerusalem. Parabolæ.*
- XII. *Passio D. N. Jesu Christi.*
- XIII. *Sequentia Passionis D. N. J. C.*
- XIV. *Sequentia Passionis.*
- XV. *Mors D. N. Jesu Christi.*
- XVI. *Resurrectio et ascensio ejus.*
- XVII. *Spiritus Sanctus in apostolos descendit*
- XVIII. *Regna imperatorum Romanorum.*
- XIX. *Successio imperatorum Romanorum.*
- XX. *Imperatores Romani. Persecutiones in Christianos. Constantini conversio.*
- XXI. *Imperatores Romani. Invasiones Anglorum, Saxonum Francorumque. Origo Francorum regni.*
- XXII. *Clodoveus rex Francorum baptizatur. Reges Francorum. Reges Anglorum. Imperatores Romani.*
- XXIII. *Conatus ad uniendo Orientalem et Occidentalem ecclesias. Constantinopolitanum concilium. Edilthrida Inæ filia. Cuthbertus episcopus.*
- XXIV. *Aquileiensis synodus. Imperatores Romani. Carolus Martellus.*
- XXV. *Imperatores Romani. Pippinus. Carolus Magnus. Imperatores Constantinopolitani.*
- XXVI. *Lotharius rex. Carolus rex. Exstinctio Caroli Magni dynastiæ.*
- XXVII. *Hugo rex. Remense concilium. Gerbertus papa.*
- XXVIII. *Otho imperator. Edelredus Anglorum rex. Eventus varii in Anglia, Normannia et Burgundia.*
- XXIX. *Uticensis cænobii restauratio. Francos et Normannos inter similtates. Claromontense concilium. Eventus varii usque ad annum 1138.*

LIBER PRIMUS.

I. *Natale D. N. Jesu Christi.*

Omnipotens Verbum per quod Deus Pater omnia condidit, vitis vera, summusque paterfamilias, qui vineam plantavit, et a mane usque ad undecimam horam intromissis operariis excolit, ut uberem fructum ex eadem colligere possit, eandem vineam,

A id est sanctam Ecclesiam, nullo tempore desistit colere ejusque palmites per omnia mundi climata nobiliter propagare. Ipse nimirum, qui est omnium verus rex sæculorum, et verus pontifex futurorum bonorum, verusque propheta, hominumque dominus et angelorum, oleo lætitiæ præ participibus suis

ineffabiliter unctus (*Hebr.* 1, 9), inestimabilisque consilii paternæ dispensationis angelus (secundum oracula prophetarum, qui Spiritu sancto edocti, ceu stellæ in hujus sæculi nocte fulserunt, et velut galli somnolentos antelucanum canendo excitantes, Domini adventus mysteria vaticinati sunt), regiam virginem Mariam, de familia regis David ortam, de multis millibus unam. elegit, omniumque virtutum copia gloriose insignitam sibi matrem effecit. Generosa Virgo virtutum insigniis adornata, Joseph justo divinitus desponsata, a Gabriele archangelo salutata (*Luc.* 1), de Spiritu sancto imprægnata, desideratum cunctis gentibus Salvatorem, quem sine delicto concepit, viii Kal. Januarii sine dolore mundo peperit. Sic Dominus noster Jesus Christus prima census ascriptione, Cirino Syriæ præsidente, secundum ordinem totius prophetiæ quæ de ipso prædicta est, in Bethleem Judæ oppido natus est. Præclara, ut veraces Scripturæ referunt, signa nascente Christo cœlitus ostensa sunt; et angeli de salute hominum pie gratulantes cecinerunt: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis!* (*Luc.* 11, 1-14.)

Anno itaque Cæsaris Augusti xlii, ab interitu vero Cleopatræ et Antonii, quando et Ægyptus in provinciam versa est, xxviii; olympiadis vero centesimæ nonagesimæ tertiæ anno tertio, ab Urbe autem condita 752, id est eo anno quo compressis cunctarum per orbem terræ gentium motibus, firmissimam verissimamque pacem, ordinatione Dei, Cæsar Octavianus composuit, Jesus Christus Filius Dei sextam mundi ætatem adventu suo consecravit.

Ab initio mundi usque ad nativitatem Christi, secundum Hebraicam veritatem, anni 3952 numerantur; juxta computationem vero Isidori Hispanensis episcopi, aliorumque quorundam doctorum, 5154 supputantur. Porro secundum computationem Eusebii Cæsariensis et Hieronymi, ab Adam usque ad xviii annum Tiberii Cæsaris, quando Christus passus est, anni 5231 fiunt.

Omnis credentium multitudo in Spiritu sancto exsulet, æternumque Creatorem indesinenter adoret; eique tota virtute sacrificium laudis immolet, qui unicum Filium suum, sibi sanctoque Spiritui coæternum et consubstantialem, incarnari constituit, et a reatu mortis servum indebita morte Filii absolvit! Clemens enim Conditor, qui plasma suum, quod ad imaginem et similitudinem sui fecerat, lapsus esse condoluit; inestimabilique consilio inexhaustæ profunditatis suæ decrevit ut coæqualis sibi damnatum in ergastulo Filius servum visitaret, hominemque de captivitate propriis ad gregem humeris pie reportaret, novemque ordines angelorum sui restauratione numeri perfecte lætificaret!

Filius itaque Dei homo factus id quod fuit permansit, et quod non erat assumpsit; non commisionem passus, neque divisionem, cum Patre sanctoque Spiritu regens omnia per divinitatem, in-

firma vero nostræ carnis tolerans per assumptam humanitatem. Legem, quam per Moysem dederat, inviolabiliter servavit, et omnem justitiam ipse legifer per omnia implevit. Nam octava die circumciscus est, et quadragesima die cum legali oblatione in templo Patri oblatum est (*Luc.* 11, 21-23).

Sed, quamvis Virgo mater divæ proles alligaret membra pannis involuta, et pedes manusque stricta cingeret fascia, tenerque infans inter arcta conditus præsepia vagiret pro humana, quam Patris velle susceperat, miseria; sublimis tamen Deus, orto in æthere novo sidere, monstratus est, et a magis orientalibus divinitus illustratus in Bethleem requisitus, ibique in cunabulis inventus, ac ut Deus adoratus est. Prudentes magi tria munera de thesauris suis pretiosa protulerunt, aurum, thus et myrrham Christo sponte obtulerunt; quibus ipsum summum regem, verumque Deum, et mortalem hominem præconati sunt. Electionis gentium primitiæ in his consecratæ sunt, quæ de Saba aliisque nationibus late per orbem dispersis ad Christum in Bethleem properaverunt. In somnis ab angelo commoniti ne redirent ad Herodem, per aliud iter in suam læti repedarunt regionem (*Matth.* 11, 1-12).

Tempore purgationis suæ Virgo parens devota templum adiit, Deoque Patri puerum præsentavit, quem Simeon senex justus in ulnis suscepit. Felix silicernius in Deo exsultavit, quia diu expectatum Salvatorem gentium vidit, per Spiritum sanctum agnovit, manibus gestavit, eumque populis vitæ et mortis esse dominum prædicavit, et multis admirantibus cum ingenti tripudio benedixit. Anna prophetes, filia Phanuel gaudens adfuit; vidua virtutibus pollens Christum agnovit, ipsumque palam omnibus qui redemptionem præstolabantur Jerusalem, jam venisse præcinnuit. Parentes pro eo partururum aut duos pullos columbarum obtulerunt (*Luc.* 11, 24-38); quibus Ecclesiæ nitida castitas et blanda simplicitas præfigurata sunt.

Ecce nato in carne Domino non solum angeli cœlorum, sed et omnis ætas mortalium et sexus, reddit testimonium. Virgo Maria Spiritus sancti cooperatione concepit, peperit et lactavit; eique per omnia efficaciter ipsius ope ministravit. Joannes in utero matris Dominum læto gestu suum salutavit, et repleta Spiritu sancto Elisabeth triplici prophetiæ modo Ecclesiæ de Messia et ejus genitrice prophetavit. Glorificaverunt angeli Deum, pro humana redemptione incarnatum; qui dum nos conspiciunt redimi, suum gaudent numerum repleri. Angelica visitatione pastores instructi Bethleem accurrunt; panem vivum, qui de cœlo descendit, in præsepio quærunt; infantem, qui cœlis præsidet, pannis involutum inveniunt. Pastorum præconiis audientium corda de Christi notitia gaudium et admirationem concipiunt. Zacharias et Simeon justis senes Christum confitentur, et de illo futura vaticinantur; quibus in Christi amore anus beata fideliter Anna comitatur. Bonis itaque felici jucundi-

tate gratulantibus, Herodes, inusitatis rumoribus A auditis, contristatur impius, et jubet omnes a bimatu et infra in Bethleem perimi, et in cunctis ejus finibus. Translato Jesu cum intacta matre a Joseph in Ægyptum, Herodis furia crudeliter effusus est sanguis infantum, et campi Bethleem maderunt cruore innocentum (*Math. II, 13-16*). Christus autem pro se trucidatos in suum transtulit thalamum, ubi feliciter laureati tripudiant in perpetuum.

II. Vita ejus.

Salvator xxxiii annis et iii mensibus in terris conversatus est, sed peccati expers dolum locutus non est, solusque inter mortuos liber ab omni culpa repertus est.

In initio xxx anni Jordanis alveum expetiit, a B Joanne baptismate intinctus aquas sanctificavit, et sic exemplum totius humilitatis sequacibus suis ostendit. Jesu baptizato et orante, cælum apertum est. Corporali vero specie sicut columba super eum Spiritus sanctus descendere visus est, et vox Patris de cælo audita est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (*Math. III, 1-17; Marc. I, 9-11; Luc. III, 21, 22*). Merito Joannes præcellit inter natos mulierum, cui se Christus credit baptizandum, invisibilis se Spiritus exhibet videndum, suum de cælo Pater commendat Filium. Sic beato præcursori mysterium Trinitatis ostenditur in baptismo Salvatoris.

Dominus Jesus, qui duodecimo ætatis suæ anno C templo in medio doctorum sedit, nec docens sed interrogans inveniri voluit, annorum xxx baptizatur et exinde prodigiis Deus declaratur. Triennio signa facit et discipulos erudit. Triennalis (12) ætas nostri Salvatoris intimat sacramentum nostri baptismatis, propter fidem sanctæ Trinitatis et operationem Decalogi legalis. Legifer etiam noster sic admonet homines ne audeant infirma ætate prædicare, seu temere prælationes appetere; sed legitimum et maturum tempus ad sacerdotium, vel ad docendum studeant humiliter expectare.

Amodo continuationem miraculorum Domini nostri Jesu Christi, quæ in quatuor Evangeliorum libris scripta sunt, libet intueri, et veraciter compendioseque paginis adnotare. Ut facilius ibidem D perspecta passim ad mentem revocentur, seriem rerum, prout quatuor evangelistæ descriperunt, investigo; ipsoque, qui linguas infantium facit disertas donante, breviter propinare peropto. Et quia chronographiam decrevi contexere, justum est ut in primis certitudinem temporum diligenti designe conamine, prout sancti evangelistæ, alique historiographi scriptis suis jamdudum enodavere.

Octavianus Cæsar Augustus, Cæii Julii Cæsaris ex sorore Octavia nepos et hæres, Romanorum secundus, regnavit annis lvi et mensibus vi. Cujus xlii anno Christus natus est.

Tiberius privignus Augusti, Livie uxoris ejus ex priore marito filius, annis xxiii regnavit. Cujus xviii anno Christus passione sua mundum redemit.

Post mortem Herodis Antipatri Ascalonitæ prolis, qui xxxiv annis in Judæa regnum usurpavit, Archelaus filius ejus x annis super Judæos tyrannidem exercuit. Cujus pro metu, Joseph, ut Mattheus astruit, postquam angeli jussu de Ægypto rediit, cum puero et matre ejus in Galilæam secessit, et Nazareth habitavit. Archelaus autem a Judæis, ob intolerabilem animi ferocitatem, apud Augustum criminatus, decidit, et æterno apud Viennam Galliæ urbem exilio disperiit. Regnum vero Judææ, quo minus validum fieret, fratribus ejus idem Augustus per tetrarchias scindere curavit. Porro Pilatus xii anno Tiberii Cæsaris Judæam missus, procuracionem gentis suscepit, et inibi per x continuos annos usque ad ipsum pene finem Tiberii perduravit. Herodes, Philippus et Lysanias, ut Lucas refert (*cap. III, 1*), cum illo Judæam regebant, filii Herodis senioris, sub quo Dominus natus est.

Omne tempus, quo Dominus noster in terris docuisse describitur, intra quadriennii spatia coarctatur. Nam tunc, ut Josephus refert, Anna deturbato, pontificatum Judæorum per successiones tenuerunt Ismael filius Balthi, Eleazarus Ananiæ pontificis filius, et Simon Canuffi filius, atque Josephus Caiphas, qui Jesum pro gente moriturum prophetavit. Eusebius Cæsariensis a vi anno Darii, qui post Cyrum et Cambisem regnavit, quando opera templi consummata sunt, usque ad Herodem et Augustum, numerat in Daniele hebdomades vii et lx duas, quæ faciunt annos 483, quando Christus, id est Hircanus, de genere Machabæorum novissimus pontifex, ab Herode jugulatus est, et juxta legem successio pontificum cessavit. Hippolytus vero regni Persarum 230 supputat annos, et Macedonum 300, et post illos usque ad Christum 30, id est ab initio Cyri regis Persarum usque ad adventum Domini 560 numerat annos.

Hæc de temporum serie studioso lectori rimatus intimavi, quod sol justitiæ sexta ætate ortus est in novissima hora hujus sæculi. Amodo propositum opus de meo aggrediar Domino, cujus in omnipotenti benignitate confido, et opem, ut incæptum digne peragam ad laudem ipsius, fideliter invoco.

III. Miracula et prodigia ejus.

Jesus, plenus Spiritu sancto, a Jordane in Galilæam regressus est, ibique tertio die cum discipulis suis ad nuptias in Cana vocatus est. Deficiente vino, a matre rogatus, sex hydrias aqua repleti jussit, et mutata in vinum deferri a ministris architriclino præcepit (*Joan. II, 1-11*). Hoc signo gloriam suam discipulis suis primum manifestavit, per quod commutationem carnalis intellectus in

(12) Le Prévost : tricennalis.

veteri lege designavit, et per Spiritus sancti gratiam in novitatem vitæ transtulit. In desertum a Spiritu sancto ad agonem ductus est, et a Satana, qui hominem incomparabilis justitiæ videns, admirabatur, tentatus est. Quadragenis diebus ac noctibus jejunavit, et sic, per jejunium et orationem omne genus dæmoniorum a bonis vincendum, exemplo docuit (*Matth. iv, 1-11; Marc. i, 12-13; Luc. iv, 1-13*). Antiquus serpens, gula, et vana gloria, et cupiditate, quibus primum Adam superavit (*Gen. ii*), secundum nihilominus Adam tentavit; sed ab illo tripliciter victus refugit. *Et ecce accesserunt angeli, et ministraverunt Filio Dei (Matth. iv, 11), qui victores Satanæ in cælis remunerabit gaudio perenni.*

Salvator cum matre et fratribus Capharnaum descendit, ibique non multis diebus mansit. Inde, appropinquante Pascha, Jerosolymam ascendit, et in templum intravit. Vendentes oves, et boves, et columbas, et nummularios sedentes in templo invenit, et fulgore deitatis mire rutilans omnes ejecit. (*Joan. ii, 12-17*).

In die festo Paschæ multi signa, quæ Jesus faciebat, viderunt et in nomine ejus crediderunt. Tunc Nicodemus Pharisæus, princeps Judæorum, venit ad Jesum nocte, cupiens ejus secreta perfrui allocutione. Meruit ergo instrui de virtute baptismi, de regeneratione ex aqua et Spiritu, de sui descensione et ascensione, de serpentis ænei typica exaltatione et Filii hominis indebita passione (*Joan. iii, 1-21*).

Post hæc, Dominus venit in Judæam. Illic cum discipulis suis demorabatur, et plura salutis insignia operabatur. Joannes autem erat baptizans in Ennon juxta Salim, ubi multæ aquæ erant; et conquærentibus discipulis ejus et Judæis, de Christo verax perhibuit testimonium (ibid. iii, 22-23). Deinde Jesus reliquit Judæam et abiit iterum in Galilæam, transivitque per Samariam. In civitate Samaritæ quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo, erat fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere sedit super fontem hora sexta, et mystica verba locutus est cum muliere Samaritana. Samaritani cum gaudio Salvatorem susceperunt, et duobus secum prece multa diebus detinuerunt, devotique plures in eum crediderunt (Joan. iv, 5-42). Inde Jesus in Galilæam in virtute Spiritus abiit, et fama de illo per universam regionem exiit. Ipse in synagogis eorum docebat et magnificabatur ab omnibus. Nazareth Sabbato in synagogam intravit ad legendum. Optimus lector surrexit, librum Isaïæ prophetæ revolvit, et inventum pronosticon legit: Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me, et reliqua (Isa. lxi, 1). Et cum plicuisset librum, ministro reddidit, resedit et dixit: Quia hodie completa est hæc scriptura in auribus vestris. Mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant ejus ab ore (Luc. iv, 14-22). Ipse Jesus testimonium perhibuit, quia propheta in

suâ patria honorem non habet (Joan. iv, 44). Exemplum esse verax de anterioribus protulit, quod ad solam, licet multæ in Israel viduæ essent, Sareptanam mulierem tempore famis Elias missus fuerit; multisque leprosis in egestate et ærumna relictis, solus, Eliseo vaticinante, Naaman Syrus in Jordane mundatus fuerit. Omnes in synagoga verbum Domini audientes ira repleti sunt (Luc. iv, 28). Quod dictum fuerat, opere sacrilego verum esse comprobantes, surrexerunt. Amentes efficacem archiatrum extra civitatem ejecerunt, et usque ad supercilium montis super quo constructa est urbs, ut præcipitarent eum, duxerunt. Ipse autem transiens per medium illorum, inde descendit Capharnaum (ibid. 29-34; Matth. iv, 13-16; Marc. i, 21).

Venit iterum in Cana Galilææ. Regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum, Jesum venientem a Judæa in Galilæam rogabat ut descenderet, et filium ejus sanaret. Dixit ei Jesus: Vade, filius tuus vivit (Joan. iv, 46-50). Protinus æger convaluit, pater credidit, domumque in crastinum remeavit, et sospite filio gaudentem familiam reperit, et cognoscens quod contigerat cum tota domo credidit. Hoc, ut Joannes perhibet, secundum fuit signum quod fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam (ibid. 54).

Cum audisset Jesus quod Joannes traditus esset, relicta Nazareth, quæ dicitur flos, habitavit in Capharnaum, quæ villa pulcherrima interpretatur, qua Ecclesia designatur. Nazareth quippe, unde Christus Nazareus dictus est, in Galilæa juxta montem Thabor viculus est. Capharnaum vero oppidum est in Galilæa gentium juxta stagnum Genesar situm, in finibus Zabulon et Nephthalim (*Matth. iv, 13*), ubi prima captivitas Hebræorum facta fuit ab Assyriis. Ezjnde, id est tradito Joanne, cepit Jesus prædicare (*ibid. 17*), quia evacuata voce sequitur verbum, et desinente lege sequitur Evangelium, ut sol auroram. Pœnitentiam, inquit, agite; appropinquavit enim regnum cælorum (*ibid.*).

Ambulans Jesus juxta mare Galilææ invenit Simonem Petrum, et Andream fratrem ejus, et filios Zebedæi, Jacobum et Joannem, et vocavit eos. At illi continuo, relictis retibus, secuti sunt eum (ibid. 18-22; Marc. i, 16-20; Luc. v, 2-11).

Simon interpretatur obediens, Petrus agnoscens, Andreas fortis vel virilis, Jacobus supplantator, Joannes Dei gratia. Interpretationes istæ sanctis prædicatoribus apte congruunt. Nam sine obedientia nullus ad Dominum intrat, absque fortitudine nullus perseverat, et qui vitia supplantat, Dei gratiæ omne bonum quod habet ascribat

Circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum et prædicans evangelium regni, et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, quæ regio pertingit ab Euphrate usque ad mare magnum, a Cappadocia usque ad Ægyptum. Et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus animarum et corporum, et tormentis, id est acutis passionibus,

comprehensos, et qui dæmonia habebant et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos. Turbæ ergo multæ secutæ sunt eum de Galilæa et Decapoli, de Jerosolymis et Judæa, et de trans Jordanem (Matth. iv, 23-25; Marc. iii, 7, 8; Luc. vi, 17), intentione quinquepartita. Alii enim propter cœleste magisterium, ut discipuli, alii propter curationem infirmitatum, alii sola fama et curiositate, volentes experiri verane essent quæ dicebantur, alii propter invidiam, volentes eum in aliquo capere et accusare; quidam etiam sequebantur enim propter corporalem victum.

Videns autem turbas Jesus, ascendit in montem; et cum sedisset, ad eum accesserunt discipuli ejus. Et aperiens os suum (Matth. v, 1, 2), qui olim aperuerat ora prophetarum, edidit prolixum sermonem omni perfectione plenum, in quo pulchre et utiliter apostolos erudit et informat; ut, qui per Moysen in Sinai monte legem dederat, in Galilæa in monte Thabor, suos doceat et perfectione totius justitiæ imbuat.

Nam de octo beatitudinibus plane disseruit et cæteris mandatis legis, quam non solvere, sed adimplere venit (*ibid.*, 17); et præcepta novæ legis arctiora quam Veteris Testamenti dicit, dum inimicos etiam diligere præcipit (*ibid.*, 44), et misericordiam in oculo faciendam, et multa alia perfectæ vitæ jussa depromit. De thesauro in cœlo condendo, de eo quod nullus possit duobus dominis servire, de volatilibus et liliis agri (*Matth. vi, 24, 28*), de festuca et trabe in oculo, de margaritis ante porcos non mittendis, de introitu ad vitam per angustam portam, de cavendo a falsis prophetis, de domo ædificanda supra petram (*Matth. vii, 3, 6, 24; Luc. vi, 18-19*), verus Doctor doctorum incomparabiliter peroravit.

Cum consummasset Jesus perfectionis verba, turbæ admirabantur super ejus doctrina. Erat enim eos docens, sicut Deus omnium potestatem habens, non sicut Scribæ et Pharisei (Matth. vii, 28, 29; Marc. i, 22; Luc. iv, 31), qui servi erant Moysi, et ea tantum docebant quæ infirmis data erant.

Cum autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Leprosus vero suppliciter adorantem Salvator manu tetigit, et confestim munda vit, ipsumque se sacerdotibus ostendere cum legali sacrificio præcepit (Matth. viii, 1-4; Marc. i, 40-45; Luc. v, 12-14). Quo jussu confessionem et poenitentiam peccatorum insinuavit.

Capharnaum fidem Centurionis approbavit, et puerum ejus, pro quo suppliciter rogavit, jacentem paralyticum et male tortum, verbo sanavit (*ibid.* 5-13; *Luc. vii, 1-10*).

Sabbato, dum doceret in synagoga, dæmon per hominem exclamavit: *Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? Venisti perdere nos? Seio te, quia sis Sanctus Dei. Et comminatus est ei Jesus, dicens: Obmutesco, et exi de homine. Diacerpens eum spiritus nequam, egressus est; et homo, cunctis qui aderant mirantibus, sanatus est (Marc. i, 23-28; Luc. iv,*

33-37). Mox de synagoga exivit, in domum Simonis intravit, socrum ejus febricitantem vidit, et rogatus ab amicis ejus manum tetigit. Protinus fugata febre, mulier sana surrexit, et cœlesti medico gratanter ministravit. Vespere autem facta, cum sol occubisset, multos ei obtulerunt dæmoniacos et variis languoribus vexatos (Matth. viii, 14-17; Marc. i, 29-34; Luc. iv, 38-41). Verus archiater singulis manus imposuit, verbo spiritus eiecit, et omnes male habentes curavit. Occubitu solis mors Domini designatur; postquam gentiles, quos dæmon possidebat, per fidem liberantur, et ægroti a morbis peccatorum, emendationis vitæ remedio sanantur.

Multas turbas videns circum se, sero jussit discipulos suos ire trans fretum; eoque ascendente in naviculam, discipuli ejus secuti sunt eum (Matth. vi:1, 18, 23). Dignum erat ut, sicut in terra fecerat miracula, sic etiam in mari faceret, ut se terræ marisque dominum esse comprobaret.

Ingressus ergo in naviculam, mare turbare fecit, ventos commovit, fluctusque concitavit. Ipse vero dormiebat corpore, sed vigilabat mente; quem orta tempestate discipuli suscitaverunt, dicentes: *Domine, salva nos; perimus. Tunc surgens, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna (ibid. 24-26; Marc. iv, 35-49; Luc. viii, 22-25). Sic idem in salo hujus sæculi Emmanuel quotidie operatur, dum navis Ecclesiæ suæ diversarum procellis tribulationum jactatur, et pene discriminum enormitate periclitatur. Sed quia cum fide flebiliter a suis invocatur, præsto adest, et virtute deitatis suæ mirabiliter eis suffragatur, et continuo sedatis tentationibus fortiter opitulatur.*

IV. *Sequentia.*

Trans fretum cum venisset in regionem Gerasenorum, duo sævi nimis, habentes dæmonia, de monumentis egressi sunt, et occurrentes ei exclamaverunt: Quid nobis et tibi, Jesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis: Ite. At illi porcos invaserunt totumque gregem in salum præcipitaverunt (Matth. viii, 28-32; Marc. vi, 1, 17). Sic a legione dæmonum ad duo millia porcorum grex præcipitatus est, et in mari suffocatus (Luc. viii, 26-37). Pastores autem fugerunt, et venientes in urbem omnia nuntiaverunt (Matth. viii, 33). Hominibus itaque sanatis, porcisque præcipitatis, Geraseni de ista civitate nimis territi exierunt; Dominumque, ut a finibus eorum transiret, stulti rogaverunt.

Gerasa est urbs in Arabia trans Jordanem, juncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse, non longe a stagno Tiberiadis, ubi sues demersi sunt. Quæ interpretatur *colonus efficiens*, vel *advena appropinquans*; gentiles significans, ad quos salvandos Filius Dei accessit, dum carnem humanam assumpsit. Duo, quos legio dæmonum possidebat, duos figurant populos, Judæorum et gentilium; quibus dominabatur universitas vitiorum. In sepulcris habitabant, quia mortuis operibus, id est pec-

catis, serviebant. Satanæ debilitas in hoc manifeste patescit, quod nec porcis sine permissu Dei nocere potuit.

Nota quod, dum prædestinati ad vitam ad Dominum convertuntur, et sana ratione utentes salvantur, spurci tumidique idololatræ, et omnes reprobi nequitias inherentes, qui per porcos designantur, in stagno lutulentorum actuum sorlitati condemnantur.

Ascendens Jesus in naviculam transfretavit et Capharnaum venit. Ibi cum esset, multi ad eum convenerunt; et domum implentes, verbum ejus audierunt. Tunc a quatuor viris paralyticus delatus est, et grabatum in quo jacebat, nudato tecto, ante illum demissum est. Porro clemens Dominus fidem portitorum vidit et paralytico peccata dimisit, eique, murmurantibus Scribis, ait: *Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. Statim ille surrexit, et, sublato coram omnibus grabato, in domum suam abiit* (Matth. ix, 1-7; Marc. ii, 3-12; Luc. v, 18-26).

Inde Jesus transiens Matthæum in teloneo sedentem vocavit, et secutum ex publicano apostolum et evangelistam sublimavit (Matth. ix, 9). Discumbente Domino in domo Levi, Pharisei murmurabant; eique, quod cum publicanis et peccatoribus manducaret, derogabant; sed benignus doctor pravos eorum meditatus attendit, utilemque sententiam proferens, ait: *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Non veni vocare justos, sed peccatores* (ibid. 10-13; Marc. ii, 15-17; Luc. v, 29-32). Dominus ideo peccatorum convivia frequentabat, ut invitatores suos docendo invitaret, et transferret ad cælestes epulas.

Dum loqueretur Jesus cum discipulis Joannis, et reprehensus esset a Phariseis cur discipuli ejus, ut Joannis, non jejunarent; aptam protulit similitudinem de filiis sponsi non lugentibus quandiu cum illis est sponsus, et de commissura panni rudis in vestimentum vetus, et de vino novo in utres veteres non mittendo (Matth. ix, 14-17; Marc. ii, 18-22; Luc. v, 33-39). Sic probat arctas observationes novæ legis non esse carnalibus imponendas nondum renovatis, donec palam patesceret renovatio spiritualis per mysterium Dominicæ passionis et resurrectionis.

Loquente Jesu ad turbas, Jairus archisynagogus accessit, ad pedes ejus procidit, eumque adorans dixit: *Domine, filia mea modo defuncta est; sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet*. Benignus opifex surrexit, et cum illo protinus abiit. Turba vero multa sequebatur illum, et comprimebat. Mulier autem quæ fluxum sanguinis patiebatur duodecim annis, quæ omnem substantiam suam erogaverat medicis, quibus falsi theologi, seu philosophi, legumque designantur sæcularium doctores, nec ab ullo potuit curari, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. Dicebat enim intra

se: *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus tantum, salva ero. At Jesus conversus et videns eam, dixit: Confide, filia; fides tua te salvam fecit. Confestim fons sanguinis ejus siccatus est, et salva facta est* (Matth. ix, 18-22; Marc. v, 22-34; Luc. viii, 41-48).

Deinde Christus, cum in domum principis venisset, et tibicines turbamque tumultuantem vidisset, dixit: *Recedite; non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum*. Ejecta turba, conclavim intravit, secunquam Petrum et Jacobum et Joannem et patrem et matrem puellæ introduxit, manum ejus tenuit, ipsoque jubente puella surrexit, illique dari manducare præcepit, et fama hæc in universam terram exiit (Matth. ix, 23-26; Marc. v, 35-43; Luc. viii, 49-56). Jairus interpretatur illuminans, vel illuminatus, et significat Moysem aliosque legis doctores; duodennis autem filia, Synagogam; hæmorrhœusa vero, gentium Ecclesiam, quæ prius per Christum fidem tetigit et sanitatem a profluvio idololatræ, carnaliumque voluptatum, gratiosa præripuit. Tandem, sicut puella jussu Domini postea revixisse dicitur, sic Israel, cum plenitudo gentium introierit, salvabitur.

Inde Jesu transeunte, secuti sunt eum duo cæci, clamantes: *Miscrere nostri, fili David*. Oculos eorum tetigit, eosque illuminavit. Egressis illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum et dæmonium habentem. Ejecto autem dæmone, locutus est mutus et admiratæ sunt turbæ, dicentes: *Nunquam apparuit sic in Israel. Pharisei vero dicebant: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit demones* (Matth. ix, 27-34).

Jesum in deserto turbæ requirebant, et inventum, ne discederet, sibi detinere optabant (Luc. iv, 42). Cum turbæ irruerent, ut verbum Dei audirent, Jesus in navem Simonis ascendit, eunque a terra in stagnum Genesareth reducere pusillum rogavit. Ibi sedens turbas docuit, et, ut loqui cessavit, Simoni, qui tota nocte frustra laborarat, dixit: *Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. Quod cum fecissent, copiosam concluderunt multitudinem piscium, qua satis onustum rumpebatur rete eorum* (Luc. v, 1-11).

In diebus illis exiit in montem orare, et pernoctans erat in oratione Dei. Die facto, discipulos suos vocavit, et duodecim ex ipsis elegit, quos et apostolos, id est missos, nominavit. Duodecim autem apostolorum nomina hæc sunt: Simon Petrus et Andreas frater ejus, Jacobus Zebedæi et Joannes frater ejus, Philippus et Bartholomæus, Thomas et Matthæus, Jacobus Alphæi et Thaddæus, Simon Chananæus, et Judas Iscariotes, qui et tradidit eum (Matth. x, 1-4; Marc. iii, 16-19; Luc. vi, 13-16).

Sacratus apostolorum numerus non vacat a mysterio. Duodenarius enim numerus designat eos et quatuor climata mundi fidem sanctæ Trinitatis

prædicaturos. Quaternarius numerus triplicatus duodecim facit, quorum figura in multis antea præcessit. Apostoli figurati sunt XII filiis Jacob, XII principibus plebis Israel, XII fontibus repertis in Helim, XII lapidibus altaris, XII lapidibus de Jordane elevatis, XII bobus sub mari æneo, XII stellis in corona sponsæ, XII fundamentis, XII portis supernæ Jerusalem, quam refert Apocalypsis. Multis et aliis figuris prænotati sunt, quibus ad dispensanda populis Dei mysteria insigniter excellent.

Gloriosus Emmanuel totam Galilæam circumvit; in villis, castellis et urbibus, id est parvis et magnis, absque discretione personarum, evangelium prædicavit. Non potentiam nobilium, sed salutem credentium attendit, et post mellifluam prædicationem, curavit omnem languorem et infirmitatem; ut quibus non suaserat sermo, persuaderet operis magnitudo.

Videns turbas Jesus, misertus est eis, quia vexati erant et jacentes, sicut oves pastorem non habentes. Duodecim itaque convocavit, et potestatem illis dedit ut immundos spiritus ejicerent et omnem infirmitatem curarent. Euntes, inquit, prædicate, dicentes quia appropinquabit regnum cælorum. Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones ejicite. Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris; non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam (Matth. ix, 35; x, 10; Marc. vi, 6-9).

V. Sequentia.

Multi quoque alia cælestis Magister saluberrima protulit monita, quæ veraces ejus symmistæ, Matthæus et Lucas, scriptis memoriæ commendaverunt.

Ibat Jesus in civitatem Galilææ, quæ vocatur Naim, quæ in secundo milliario Thabor montis contra meridiem juxta Endor sita est. Dum portæ urbis appropinquaret cum copioso agmine, quod comitabatur; ecce defunctus juvenis unicus viduæ filius efferebatur. Quam cum Dominus flentem vidisset, misericordiam motus super illam, dixit: Noli flere. Bajulis stantibus accessit, loculum tetigit et exanimi dixit: Adolescens, dico tibi, surge. Illico revixit, resedit et loqui cœpit; vitæque reparator illum matri sanum restituit. Timor omnes invasit videntes. Divino nutu multa Dominum turba sequebatur, multa viduam comitabatur; ut, viso tanto miraculo, multi testes, multi fierent Dei laudatores (Luc. vii, 11-17).

Joanni renuntiantur in Herodis carcere miracula Christi. Unde ab ipso mittuntur duo discipuli, ut diligenter per ipsam perscrutentur Dei sophiam secreta de provisione cælesti. Regressis Joannis nuntiis, multa de ejus magnitudine loquitur, et pueris in foro sedentibus generationem comparat Judæorum (Matth. xi, 2-19; Luc. vii, 18-32). Tunc cœpit Jesus exprobrare civitatibus, in quibus

A factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent penitentiam in prædicatione ejus. Huc usque generationem Judaicam communiter redarguerat, nunc quasi nominatim civitates eorum increpat; præcipue Corozaim, id est mysterium meum, Bethsaidam, id est domum fructuum, et Capharnaum, quia, visis signis et operibus, converti noluerunt (ibid. 20-24; Luc. x, 12-15).

Deinde Jesus Deo Patri gratias agit, quia sapientibus sæculi secreta sua abscondit et parvulis revelavit (Matth. xi, 25-30).

Pharisæis reprehendentibus quod discipuli Sabbatis, dum per sata irent, spicas vellent, et manibus confricantes manducarent, Salvator eos excusavit, et exemplo de David et Abiathar sacerdote prolato, dixit: *Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter Sabbatum. Itaque Dominus est Filius hominis etiam Sabbati (Matth. xii, 1-8; Marc. ii, 23-28; Luc. vi, 1-5).*

Introivit iterum Sabbato in synagogam, et sanavit hominem qui habebat manum aridam. Pharisæi livore commoti quod Jesus omnia gloriose agebat, exeuntes cum Herodianis consilium fecerunt quomodo eum perderent. Quapropter inde secessit et secuti sunt eum multi; et curavit omnes.

Tunc oblatus est ei demonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum, ita ut loqueretur et videret. Scribis autem et Pharisæis opera Christi depravare sinistra interpretatione nitentibus, et ab eo signum de cælo petentibus, ipse profunda et spiritualia disseruit, quibus malos redarguit et bonos instruxit. Generationi quoque nequam nullum nisi Jonæ signum esse dandum perhibuit; cui reginam Austri, quæ de finibus terræ sapientiam Salomonis audire venit, et poenitentes Ninivitas meriti comparatione præposuit (Matth. xii, 9-45; Marc. iii, 1-5; Luc. vi, 6-10). Matre vero ejus et fratribus foris stantibus, et cum illo loqui quærentibus, extendens manum in discipulos suos, dixit: Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui est in cælis, ipse meus frater, et soror, et mater mihi est (Matth. xii, 46-50; Marc. iii, 1-35; Luc. viii, 19-21).

In illo die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare, et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ.

In naviculam ascendens, sedit, et turbæ stanti in littore multa in parabolis edidit. De agricola, qui exiit seminare, idoneam operationi suæ similitudinem ostendit; et de ipsis seminibus, quorum pars periiit, quia secus viam aliud cecidit, et conculcatum est ab hominibus, et volucres cæli comederunt; aliud in petrosa, aliud in spinas, et variis eventibus suffocata sunt. Quid significant ista, breviter et liquido mihi adnotabo. Semen est verbum Dei, sator autem Christus, volucres demonia. Via est prava mens, malarum cogitationum sedulo meatu trita et arefacta. Petra est protervæ mentis duritia. Terra est lenitas animæ obedientis. Sol vero fervor est persecutionis sævientis. Spinæ sunt corda divitiarum ambitione

sollicita. Bona terra est devota et fidelis mens, quæ A fructum reddit centesimum, et sexagesimum, et tricesimum. Centesimum fructum reddit, qui universa æternitatis intentione facit; sexagesimum, id est opus perfectum cum doctrina, propter sex et decem; tricesimum, id est fidem cum doctrina, propter tria et decem. Item aliter: Centesimus fructus virginum est, et martyrum pro societate vitæ, seu contemptu mortis; sexagesimus viduarum est, propter otium interius, quia non pugnant contra consuetudinem carnis. Solet enim otium sexagenarius concedi post militiam. Tricesimus vero conjugatorum est, quia hæc ætas præliantium est (*Matth. xiii, 1-23; Marc. iv, 1-20; Luc. viii, 4-15*).

Deinde verus Propheta, confluentibus turbis, alias propinat parabolas, de bono semine seminato et de zizaniis, de grano sinapis, et de fermento, quod acceptum mulier in farinae satis tribus abscondit, donec fermentaretur totum. Salvator sedens in navi, quasi dives paterfamilias invitatos diversis reficit cibis, ut unusquisque secundum naturam stomachi alimenta susciperet varia. Diversis ergo utitur parabolis, ut satisfaciat voluntatibus variis (*Matth. xiii, 24-35; Marc. iv, 26-35; Luc. xiii, 18-21*).

Dimissis turbis, in domum venit, et interrogantibus discipulis parabolam zizaniorum declaravit (*Matth. xiii, 36-43; Marc. iv, 34*). Tunc etiam de thesauro abscondito in agro, de negotiatore et margarita, de retibus missis in mare adjecit, et quid figuraret exposuit. Inde in patriam suam transiit, et in synagogis eorum eos docuit, ita ut omnes mirarentur (*Matth. xiii, 44-58; Marc. vi, 1-6*).

Rogatus a Pharisæo, Salvator in domo ejus manducat. Mulier vero, quæ peccatrix fuerat, discumbentis Domini pedes lacrymis rigat, capillis capitis sui tersit et unguento unxit. Omnia, quibus illicite usa prius ad peccatum fuerat, Deo penitus (13) devota immolat. Quot in se habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. Falsa tumens justitia Pharisæus ægram reprehendit de ægritudine et medicum de subventionem, a quo duorum parabola redarguitur debitorum; proprioque judicio ut freneticus vincitur, qui funem portat ex quo ligetur. Peccatricis bona pœnitentis enumerantur, et mala falsi D justi corriguntur a Judice, cujus oculis intima quæque nuda panduntur. Tandem Jesus Mariæ peccata remisit, quoniam ipso teste multum dilexit. *Fides, inquit, tua te salvam fecit: vade in pace* (*Luc. vii, 36-50*).

Evangelizante Domino et discipulis ejus, mulieres sequebantur, et de suis facultatibus eis obsequabantur, Maria scilicet Magdalene, et Joanna uxor Cuzæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multæ divinitus inspiratæ. Consuetudinis Judaicæ fuit, nec ducebatur in culpam, more gentis antiquo, ut mulieres de substantia sua victum atque vesti-

tum præceptoribus ministrarent. Hoc, quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus se abjecisse memorat. Susanna interpretatur *lilium*; Joanna, *Dominus gratia ejus*, vel *Dominus misericors*; Maria, *amarum mare*; Magdalene, *turrensis*. Interpretationibus nominum suorum evidenter depromitur, quibus prærogativis meritorum ministræ Domini decorantur (*Matth. xxvii, 55; Marc. xv, 40, 41; Luc. viii, 1-3*).

Die festo Judæorum Jesus Jerusolymam ascendit, hominemque qui per xxxviii annos languerat sanavit ad probaticam piscinam, quæ cognominatur Hebraice Bethsaida, ubi sacerdotes lavabant carnes pecudum, unde legali ritu faciebant Deo sacrificia. Piscina hæc quinque porticus habebat, in quibus B *multitudo magna languentium jacebat, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum*. Porro Angelus Domini descendebat in piscinam et movebatur aqua; et qui prius descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacunque tenebatur infirmitate. Jubente Christo, statim sanus factus est homo, grabatumque suum sustulit Sabbatho. Murmurantibus inde Judæis et blasphemantibus, Sophia Patris respondit, arcana divinitatis suæ, ut Joannes Theologus refert, multipliciter manifestavit, et lucernæ suæ Joanni Moysique insigne testimonium perhibuit (15*).

In illo tempore Herodes tetrarcha famam Jesu audivit, puerisque suis dixit: *Hic est Joannes Baptista; ipse surrexit a mortuis; ideo virtutes operantur in eo*. Herodes enim Joannem tenuit, eumque C alligavit et in carcere posuit, propter Herodiadem quam Philippo fratri suo tulerat, sibi que, contradicente Joanne, sociaverat. Versipellis aduler præconem veritatis occidere voluit, sed populum, a quo Dei vates venerabatur, virum. Joannem etiam Herodes metuebat, quem virum justum et sanctum sciebat; sed amor mulieris eum vicit, cui districto Dei judicio contigit ut propter appetitum adulteræ sanguinem funderet sancti prophetæ. Herodes die natalis sui cœnam fecit principibus et tribunis et primis Galilææ. Ibi filia Herodiadis, dum saltasset, et Herodi simulque recumbentibus placuisset, juramento a rege sibi facto quod quidquid postulare ab eo impetraret, instinctu matris perfidæ, in disco sibi petiit dari caput Joannis Baptistæ. Funestus rex spiculatorem misit, caput Præcursoris Christi amputari jussit, quod mox pro saltationis pretio allatum est in disco puellæ, et in impuro convivio cruentæ factæ sunt epulæ. Discipuli vero Joannis corpus in Samaria sepelierunt, et venientes ad Jesum, hæc nuntiaverunt (*Matth. xiv, 1-12; Marc. vi, 14-29; Luc. iii, 19, 20; ix, 7-9*).

Salvator, audita nece Baptistæ sui, inde secessit, et seorsum trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis, in desertum locum abiit; non timore mortis, sed parcens inimicis suis, ne homicidio jungerent ho-

(13) Le Prévost, pœnitens, rectius.

(15*) Hic Ordericus, censente Le Prévost, alludit cap. ix, v. 5 primæ Epistolæ ad Corinthios.

micidium, si crebro visis ejus miraculis in zelum irritarentur lethiferum. Distulit itaque in diem Paschæ interitum suum, et nobis præbuit exemplum vitandi meritatem tradentium.

Cum audissent turbæ, pedestres eum secutæ sunt. Videns Jesus turbam multam, misertus est ejus et curavit languidos eorum. Vespere facto, quinque panes hordeaceos et duos pisces accepit, aspiciens in cælum, benedixit, fregit, discipulisque, ut apponerent turbis, dedit. Turbas vero super fenum discumbere jussit. Ministrantibus apostolis, quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis, manducaverunt et saturati sunt, et de reliquiis XII cophini fragmentorum pleni sublati sunt (Matth. xiv, 13-21; Marc. vi, 30-44; Luc. ix, 10-17; Joan. vi, 1-13).

Hæc omnia mysteriis plena sunt. Jesus de Judæa secedit, in desertum gentium venit. Turbæ sequuntur. Languidos, eorum misertus, curat. Quinque panibus hordeaceis Mosaicæ legis, et duobus piscibus prophetiæ et psalmodum, pavit. Et hoc vespere, id est sine sæculorum propinquante, peregit; cum ipse sol justitiæ pro nobis occubuit.

Homines, cum vidissent quod fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta qui venturus est in mundum. Jesus ergo, cum cognovisset quia venturi essent ut eum raperent et regem facerent, discipulos jussit in naviculam ascendere, eumque trans fretum præcedere, et ipse dimissa turba fugit in montem solus orare. Vespere facto, navicula in medio mari jactabatur fluctibus, et pene tota nocte in remigando laborantibus ventus obstabat contrarius. Quarta vigilia noctis, cum remigassent quasi stadia viginti quinque vel triginta, venit ad eos ambulans super mare; et videntes, timere quia putabant eum phantasma esse. Præ timore clamantibus, statim dixit Jesus: Ego sum; nolite timere.— Domine, inquit Petrus, si tu es, jube me venire ad te super aquas. At ipse ait: Veni. Descendens Petrus de navicula, ambulat super aquam, ut veniret ad Jesum. Videns vero ventum validum, timuit; et cum cæpisset mergi, clamavit: Domine, salvum me fac. Continuo Jesus manum extendit, et se in periculo invocantem apprehendit: Modicæ, inquit, fidei, quare dubitasti? Ascendente Jesu in naviculam, cessavit ventus; et ista videntes adoraverunt et Filium Dei confessi sunt (Matth. xiv, 22-33; Marc. vi, 45-52; Joan. vi, 14-21).

Nota quod Joannes describit miraculum panum prope Pascha factum fuisse; Mathæus vero et Marcus commemorant hoc statim occiso Joanne factum esse. Unde colligitur Joannem imminente Pascha decollatum, annoque sequenti, cum Pascha denuo rediret, mysterium Dominicæ passionis esse completum.

VI. Sequentia.

Jesus cum discipulis suis in terram Genesareth venit, et ab incolis gratanter susceptus, languidos eorum curavit. Nempe Salvatoris benignitate illecti, in universam regionem miserunt, eique omnes male

A habentes obtulerunt; eumque, ut vel ambriam vestimenti ejus tangerent, rogaverunt. Quicumque ergo tetigerunt, salvi facti sunt (Matth. xiv, 34-36; Marc. vi, 55-56). Ibi contra Scribas et Phariseos, qui de Jerusalem accesserant, plura protulit, et superstitionas seniorum traditiones redarguit (Matth. xv, 1-9; Marc. vii, 1-13).

Turbæ in naviculas ascenderunt, et Capharnaum, quærentes Jesum, venerunt Jerusalem. Quibus ipse dixit: Amen, amen, dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus et saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis vobis dabit; hunc enim Pater signavit Deus (Joan. vi, 22).

Hæc et plura his similia de pane cælesti et vita æterna docuit in synagoga Capharnaum, quæ Judæi non intellexerunt, habentes cor lapideum. Dixerunt ergo: Durus est hic sermo. Plures malitia excæcati murmuraverunt, et scandalizati ab illo recesserunt. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? Respondit Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Et nos credimus et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei (ibid. 61-70).

Post hæc ambulabat Jesus in Galilæam; non enim volebat in Judæam ire, quia Judæi quærebant eum interficere. Tunc, ut symmista Joannes refert, cognati ejus, qui pro ritu Judaico fratres vocabantur, ipsum ad scenophegiam invitaverunt, ut palam sese ostenderet mundo. Illis ascendentibus, qui mundi quærebant gloriam, ipse mansit in Galilæa. Sed jam die festo mediante, ascendit in templum. Mirantibus cunctis de doctrina ejus, docuit. Pharisei turbam dissentientem de illo audierunt, et ministros ut eum apprehenderent miserunt. Sed nemo in eum misit manus, quia nondum venerat hora ejus. In novissimo die magno festivitatis, stabat Jesus et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus. Cum audissent sermones ejus, quidam dicebant: Hic est vere propheta. Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Nunquid a Galilæa Christus surgit? Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David, et de Bethleem castello, ubi erat David, venit Christus? Dissensio itaque in turba propter eum facta est. Ministri vero, qui missi a pontificibus et Phariseis, ut Jesum comprehenderent, fuerant, auditis sermonibus ejus, oblitii sunt propter quod venerant. Redierunt ergo immunes a crimine, pleni admiratione. Atrocibus magistris discutientibus proterve cur eorum clientes vinctum sibi non adduxissent Doctorem vitæ, illi cœlitus illustrati verax testimonium perhibuerunt Christi doctrinæ. Dixerunt enim: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur homo. Quia nimirum ille, qui loquebatur, Deus erat et homo. Superbis prin-

cipibus veritati nequiter derogantibus, Nicodemus A auctoritate legis comescuit eorum nefarios ausus. Denique nullo perfecto negotio, vacui fide et omni fraudati utilitate, suos lares repetierunt (Joan. vii, 1-53).

Jesus inde in montem Oliveti perrexit, iterumque diluculo in templum venit. Ibi Domino sedente et docente, omnis populus ad eum venit, et adductam mulierem in adulterio deprehensam justitia condemnavit, sed dulcedine pietatis suæ absolvit (Joan. viii, 1-4). Pharisæica fraus muscipulam Christo præstruere putavit, dum opinionem ejus erga plebem offuscare tentavit, et ipsum aut crudelem aut injustum probabiliter ostentare satagit. Nam si ream juxta decretum Moysi condemnasset, quasi sævum et oblitum misericordiæ quam prædicabat, derisisset; et sic odiosum turbis, a quibus diligebatur, faceret. Si vero mœcham pro clementia lapidari prohibuisset, quasi legis adversarium et fautorem scelerum condemnasset. Vera Sophia velut aranæ fila dolos sceleratorum dirupit et, regia dignitate utrobique servata, absque impedimento pertransiit. Ait enim: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat* (ibid. 7).

In primo cominate temperantia est miserantis, in sequenti justitia judicantis. Inclinans se deorsum, digito scribebat in terram, ancipitique verbi sui gladio penetravit insidiatorum conscientiam. Sic servavit ecce per omnia et justitiæ restrictionem et pietatis mansuetudinem. Tandem fraudulentis quæsitores Domini sententia percussi erubuerunt, mœcham relinquerunt et incipientes a senioribus exierunt. Deinde summus Judex sibi derelictam, quæ accusabatur, clementer sublevavit. *Vade, inquit, et amplius noli peccare* (ibid. 11). Ecce tanquam pius præterita peccata ignoscit, et quasi justus, ne amplius peccare præsumat, interdicit.

In gazophylacio Jesus plurima locutus est de vera luce et libertate, de exaltatione sui et de servitio peccati, de mendacio et veritate. Insanientes pro bonis a Christo benedictis responderunt Judæi: *Samaritanus es et demonium habes* (ibid. 48). Injuriatus patienter respondit, humiliter docuit et divina salvandis protulit. Porro magis efferati ad lapides cucurrerunt, ac ut in eum jacerent tulerunt. D Jesus autem abscondit se et exiit de templo (ibid. 59).

Præteriens, hominem a nativitate cæcum vidit, in terram exspuit, lutum ex sputo fecit, et super oculos ejus lavit, eique dixit: *Vade, lava in natatoria Siloe. Abiit ergo et lavit, et venit videns* (Joan. ix, 1-7). Hoc Sabbato factum est, unde inter Judæos ingens schisma exortum est. Illuminatori suo testimonium perhibens, de synagoga ejectus est; sed ab illo, quem merito amabat, cognitus et receptus est. Tunc Jesus tractavit de ostio et ovili et ovibus, de bono pastore et mercenario. Verba ejus multi susceperunt, et plures econtra perperam respuerunt (Joan. x, 21).

Egressus inde Jesus recessit in partes Tyri et Sidonis, ibique a muliere Chananæa interpellatus est pro filia dæmoniaca, precibus multis. A discipulis etiam rogatus, post aliquantulam difficultatem acquievit; et, laudata matris fide et humilitate, filiam a dæmonio liberavit (Matth. xv, 21-28; Marc. vii, 24-30).

Exiens de finibus Tyri, metropolis Chananæorum, venit per Sidonem Phœnicis urbem ad mare Galilææ, inter medios fines Decapoleos. Ibi surdum et mutum de turba seorsum apprehendit, digitosque suos in auriculas ejus misit; et exspuens, linguam ejus tetigit. Suspiciens autem in cælum, ingenuit et ait illi: *Ephpheta, quod est adaperire. Statim apertæ sunt aures ejus et solutum est vinculum linguæ ejus et loquebatur recte*. Et mirati sunt qui noverunt, dicentes: *Bene omnia fecit; et surdos fecit audire, et mutos loqui* (Marc. vii, 31-37).

Secus mare Galilææ veniens, in montem ascendit et multas turbas ad eum accedentes docuit. Hi mutos et claudos, cæcos, debiles et alios multos ad pedes ejus projectos curavit; ita ut turbæ mirarentur, dum viderent mutos loqui, claudos ambulare et cæcos videre (Matth. xv, 29-31).

Hæc similiter in sancta Ecclesia Dominus spiritaliter operatur, cujus ope turba peccatorum quotidie salvatur. Muti sunt qui Dominum non laudant, nec fidem continentur. Cæci sunt qui non intelligunt, etiamsi obtemperent jubentibus. Surdi sunt qui non obtemperant, etiamsi intelligant. Claudii sunt qui præcepta non implent divina, et vadunt per pravi operis devia. Tales quotidie divinius sanantur, ac ad viam salutis perducuntur. Timentes Dominum, qui signa corporalia videbant, leti regem sabaoth magnificabant. Nunc quoque pro conversione reorum fideles exsultant, et Dominum Israel, qui bona cuncta facit, pie magnificant.

VII. Sequentia miraculorum. Transfiguratio.

Jesus, convocatis discipulis suis, dixit: *Misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducant; et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via*. Deinde præcepit turbæ super terram discumbere, septem panes ac pisciculos paucos accepit, gratias egit, fregit, discipulisque suis dedit. Discipuli autem populo dederunt, et comederunt omnes, et saturati sunt. Quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. Erant autem, qui manducaverunt, quatuor millia virorum, extra parvulos et mulieres. Et dimissa turba, in navicularum ascendit, et in fines Magedam vel Dalmanutha circa Genesar venit (ibid. 32-39; Marc. viii, 1-10). Illic Sadducæi et Pharisæi eum tentaverunt, ac ut eis de cælo signum ostenderet rogaverunt, parvipendentes quod de septem panibus quatuor millia hominum paverit, et reliquiis septem sportas repleverit. At ille proterviam eorum redarguit, eisque signum, nisi signum Jonæ prophetæ, denegavit, et relictis

in navem ascendit et trans fretum abiit (*Matth. A* *xvi, 12; Marc. viii, 11-21*).

Belhsaidæ rogatus est ut cæcum tangeret. Ille vero manum cæci apprehendit, eum extra vicum eduxit; et, exspuens in oculos ejus, manus suas imposuit; et ab eo, si aliquid videret, interrogavit. At ille ait: Video homines quasi arbores ambulantes. Iterum manus super oculos ejus imposuit. Ille cepit videre et restitutus est, ita ut clare videret omnia. Tunc ait illi: Vade in domum tuam, et, si in vicum introieris, nemini dixeris (*Marc. viii, 22-26*).

Egressus Jesus, in castella Cæsareæ Philippi venit, et a discipulis suis in via, quid homines opinarentur de illo interrogavit. At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex prophetis. Dicit illis Jesus: Vos autem, quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis (*Matth. xvi, 13-19; Marc. viii, 27-29; Luc. ix, 18-20*). Tunc præcepit discipulis suis ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus. Exinde cepit Jesus ostendere discipulis suis quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus et Scribis et principibus sacerdotum, et occidi et tertia die resurgere. Assumens eum Petrus separatim, cepit illum affectu amoris increpare, dicens: Absit a te, Domine! non erit tibi hoc. Qui conversus, dixit Petro: Vade retro me, Satana. Scandalum mihi es, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum. Postquam Dominus mysterium suæ passionis et resurrectionis ostendit, hortatur eos una cum turba ad sequendum suæ passionis exemplum, promittens quod perpassos comitetur præmium (*Matth. xvi, 20-28; Marc. viii, 30-39; Luc. ix, 21-27*).

Post dies sex, assumpsit Petrum et Jacobum et Joannem fratrem ejus, et duxit illos in montem excelsum seorsum, et transfiguratus est ante eos. Et resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. Et ecce apparuerunt illis Moyses et Elias, cum eo loquentes; et ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite. Audientes discipuli ceciderunt in faciem suam et timuerunt valde. Et accessit Jesus et tetigit eos, dixitque ad eos: Surgite, et nolite timere. Levantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Jesum. Et descendantibus illis de monte præcepit Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec Filius hominis a mortuis resurgat. Tunc inquiringibus discipulis dixit quod Elias venisset. Et intellexerunt quod ille de Joanne Baptista

dixisset. In sequenti die, cum ad turbam venisset, confestim omnis populus videns eum stupefactus est et accurrentes salutabant eum. Tunc quidam de turba ad eum accessit, et ante eum genibus provolutus dixit: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est ab infantia et male patitur. Frequenter eum dæmon in ignem et in aquas misit, ut illum perderet; et discipulis tuis ootuli eum et non potuerunt curare eum. Cumque Jesus illum afferri jussisset, et æger allatus fuisset, statim spiritus conturbavit eum et elisus in terra volutabatur spumans. Cumque Jesus dæmonium increpasset, et exire ab eo, nec amplius introire jussisset, dæmon clamans, multumque discerpens eum, exit. Et ille elisus ad terram corruis, ita ut multi dicerent quia mortuus est. Jesus autem tenens manum ejus, elevavit, patrique suo sanum reddidit. Deinde discipulis secreto interrogantibus cur non potuissent curare illum, dixit: Propter incredulitatem vestram. Amen dico vobis: si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc; et transibit, et nihil impossibile erit vobis; hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium. Conversantibus illis in Galilæa, dixit: Filius hominis tradendus est in manus hominum et occident eum et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer (*Matth. xvii, 1-22; Marc. ix, 1-26; Luc. ix, 28-47*).

Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, dicentes: Magister vester non solvit didrachma? At ille ait: Etiam. Cum intrasset domum, prævenit eum Jesus, dicens: Reges terræ, a quibus accipiunt tributum? a filiis an ab alienis? At ille: Ab alienis. Christus et secundum carnem, et secundum spiritum filius regis erat, vel ex stirpe David genitus, vel omnipotentis Patris Verbum. Vectigal ergo, ut filius regis, non debebat, sed qui humilitatem carnis assumpserat, omnem justitiam adimplere volebat. In omni regno intelligendum est liberos esse filios, non vectigales. Dixit Jesus Petro: Liberi sunt filii. Sed ne scandalizemus eos, vade ad mare et mitte hamum; et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle; et aperto ore ejus, invenies staterem; illum sumens, da eis pro me et te (*Matth. xvii, 23-26*). Piscis iste Christus est in mari, id est in vita mortali. Stater, id est didrachma, significat confessionem, quæ pro Petro datur quasi pro peccatore, pro Christo vero quasi pro Agno immaculato, qui peccatum non fecit.

Orta inter apostolos quæstione quis eorum major esset in regno cælorum, advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est major in regno cælorum, et reliqua, quæ locutus est de humilitate et mansuetudine, de cavendis pusillorum scandalis et fratribus benigne castigandis. Deinde de indulgentia fraterna tractavit, et parabolam de

rege proposuit, qui servo supplicanti decem milia talenta indulsit, et de eodem servo qui centum denarios conseruo suo condonare noluit (*Matth.* xviii, 1-35; *Marc.* ix, 32-49; *Luc.* ix, 46-48).

Consummatis sermonibus post tributum, de humilitate commendanda et innocentia, de correctione et venia, pius doctor a Galilæa migravit et in fines Judææ trans Jordanem venit. Ibi sequentes turbas curavit (*Matth.* xix, 1, 2).

Interrogantibus Pharisæis si licet viro uxorem dimittere, firmam legem conjugii protulit, dicens: *Quod Deus conjunxit, homo non separet* (*Matth.* xix, 6; *Marc.* x, 9). *Tunc oblatis sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret et craret. Discipuli autem comminabantur offerentibus.* Jesus vero indigne ferens ait: *Sinite parvulos venire ad me et nolite eos prohibere; talium est enim regnum cælorum* (*Matth.* xix, 13-15; *Marc.* x, 13-16; *Luc.* xviii, 15-17). Genu flexo adolescenti, viam salutis æternæ quærenti, postquam præcepta legis intimarat, adjecit: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo; et veni, sequere me.* Ille autem his auditis, quia multas habebat possessiones, abiit tristis. Tunc dixit Jesus: *Amen dico vobis quia dives difficile intrabit in regnum cælorum. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum* (*Matth.* xix, 16-24; *Marc.* x, 17-25; *Luc.* xviii, 18-25). Petrus, audita spontaneæ paupertatis laude, dulciter exhilaratus ait ad Dominum: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te. Quid ergo erit nobis? Jesus autem dixit eis: Amen dico vobis quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel. Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit. Multi autem erunt primi novissimi et novissimi primi* (*Matth.* xix, 25-30; *Marc.* x, 26-31; *Luc.* xviii, 26-30).

Deinde parabolam proposuit de patrefamilias, qui conduxit operarios in vineam suam diversis horis, et æqualem mercedem unius denarii dedit unicuique, incipiens a novissimis usque ad primos (*Matth.* xx, 1-16). Varietates horarum typice intelliguntur secundum ætates labentis sæculi. Mane primo laboravit Abel, tertia Noe, sexta Abraham, nona legislator Moyses. Undecima hora Christus venit, et gentiles populos, cur in fero hujus mundi otio vacarent, redarguit; et per fidem in Ecclesiæ suæ vinea operari præcepit. Aliter etiam possunt diversitates horarum ad unumquemque distingui per momenta ætatum. Mane, pueritia est; tertia, adolescentia; sexta, juvenus; nona, senectus; undecima est decrepita ætas, vel veterana. In his omnibus aliqui ad conversionem perducuntur, et denario perennis vitæ remunerantur. De similitudine hac modernus verisificator sic ait:

Vinea culta fuit; cultores præmia quærunt. Non labor æqualis, æqualia dona fuerunt. Qui venit extremus, dispensatore vocante, Tantumdem recipit quantum qui venerat ante. Sic Deus ostendit quod, quandocunque velimus, Aggrediamur opus, certi de munere sumus.

VIII. *Sequentia.*

Hactenus opera quæ Dominus in initio prædicationis suæ fecit per biennium, prout ex dictis ediscere potui evangelistarum, pro salubri exercitatione perscrutatus sum, brevique relatu mihi adnotare conatus sum. Amodo libet anni tertii gesta investigare, insigniumque pondus rerum compendiose coarctare; postquam ipse Dominus de Galilæa crepit in Judæam migrare, ut mysterium paternæ dispensationis in Jerusalem consummaret, et arcana legis et prophetarum sua nobis ineffabili operatione reseraret. Primo quidem in Judæa docuit, trans Jordanem, ad orientem; post et citra Jordanem, quando venit Jericho et Jerusalem. Nam cum omnis Judæorum provincia generaliter ad distinctionem aliarum gentium Judæa sit, specialius tamen meridiana ejus plaga appellabatur Judæa; ad distinctionem Samariæ, Galilææ, Decapolis, et cæterarum in eadem provincia regionum.

Ascendens Jesus in Jerusalem, secreto suis prædixit discipulis passionem. Tunc mater filiorum Zebedæi petiit ut unus filiorum ejus ad dexteram et alius sederet in regno ejus ad sinistram (*Matth.* xx, 17-24; *Marc.* x, 32-45). Ille vero ad patientiam et humilitatem eos invitavit, et se ipsum totius exemplum justitiæ sequendum ostendit. Joannem docuit interrogantem ne prohibeat virtutes in ejus nomine facientem.

Dum iret in Jerusalem, ante conspectum suum in civitatem Samaritanorum misit nuntios; sed non receperunt eos. Jacobum vero et Joannem, quia ignem de cælo super contemplores petere voluerunt, increpavit, dicens: *Nescitis cujus spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare* (*Luc.* ix, 51-56).

Septuaginta duos designavit, illosque binos in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus, misit; illisque præcepta, quibus et quomodo prædicare deberent, intimavit. Incredulas civitates increpavit. Septuaginta duobus reversis atque gaudentibus, præcepit non de subjectione dæmonum, sed de suorum in cælo nominum scriptione gaudere. Confessio laudis refertur ad Patrem. Beatos dicit Dominus discipulorum oculos, quia vident quæ priores justis et reges voluerunt videre et non viderunt (*Luc.* x, 1-24). Tentanti legis perito dogmata veræ salutis insinuavit, et paradigma de homine descendente de Jerusalem in Jericho et de casibus ejus protulit; et Samaritanum qui, transeuntibus sacerdote et levita, vulnerato a latronibus subvenit, proximum misericordiam faciendo illi fuisse palam monstravit (*Matth.* xxii, 34-40; *Marc.* xii, 28-34; *Luc.* x, 25-

37). In castello Jesus hospitium subiit, et querculam ministrantis Marthæ de sorore non cam adjuvante compescuit, quia optimam cam partem elegerat asseruit (*Luc. x, 38-43*).

Mathæus in oratione Dominica septem petitiones ita describit: *Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo. Amen* (*Matth. vi, 9-13*).

In tribus primis petitionibus poscuntur æterna, in reliquis quatuor temporalia, quæ tamen ob æterna consequenda sunt necessaria. Porro Lucas (*cap. xi, 2-4*) quinque petitiones ita complexus est: *Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.*

Ecce septem petitiones secundum Mathæum, abbreviatæ sunt in quinque secundum Lucam. Nomen quippe Dei sanctificatur in spiritu. Dei autem regnum in carnis resurrectione venturum est. Deinceps tres alias adjungit, de pane quotidiano, de remissione peccatorum, de tentatione vitanda. In his competenter intelligi possunt quæcunque in hac et alia vita homini necessaria sunt.

Rogatus itaque Jesus a discipulis: *Domine, doce nos orare* (*ibid. 1*), non solum formam orandi, sed instantiam frequentiamque tradit orandi. De perseverantia orationis assiduæ suos admonet, et amici tres panes media nocte petentis parabolam exhibet; petendum, quærendum, pulsandum persuadet. Hortatur enim petere epulas verbi Dei, quibus alatur amicus, id est animus; quærere amicum, qui det affluenter, id est Dominum; pulsare ostium divinæ clementiæ, per quod ingrediatur in thesaurum sapientiæ, quo servantur cælestes deliciae. Panis intelligitur charitas, cui opponitur lapis, id est avaritiæ duritia. Piscis est fides invisibilis propter aquam baptismi, vel quia de invisibilibus locis capitur, nec in hujus mundi fluctibus circumlata frangitur; cui venenosus serpens opponitur, quo perfidialis incredulitas figuratur. In ovo spes indicatur. Ovum enim nondum est fetus perfectus, sed fovendo speratur. Spei vero desperatio contraria est, quæ scorpione figuratur, cujus aculeus venenatus in tantum retro percutit, et clancula punitione subitam perniciem ingerit.

Blasphemos et ingratos beneficiis quæ videbant, Salvator redarguit. De armato a fortiore devicto exemplum contulit, et de immundo spiritu septemplex in hominem regresso tractavit (*Matth. xii, 31-45; Marc. iii, 27-30; Luc. xi, 21-26*). Exclamanti mulieri beatum esse ventrem qui eum portasset, respondit eum esse beatum qui servaverit verbum Dei (*Luc. xi, 27-28*). Post curationem ho-

PATROL. CLXXXVIII.

minis in quo tria simul signa perpetrata sunt; cæcus enim videt, mutus loquitur, possessus a dæmone liberatur, Veritas plurima salutis verba edidit, tentantes Pharisæos ratione compescuit, lucernam sub modio non esse ponendam, sed super candelabrum, dixit, oculumque simplicem esse debere docuit (*Matth. xii, 22-28; Marc. iii, 22-26; Luc. xi, 14, 29-36*).

Apud Pharisæum prandere rogatus, cogitantem cur ante prandium Judaico more non esset baptizatus, de exteriori baptismate, dum interiora sordibus scelerum plena sint, notavit, et vix sexies Pharisæis dicens, multa eorum mala coadit (*Matth. xxiii, 13-38; Luc. xi, 37-52*). Discipulis quoque præcipit a fermento hypocrisis cavere, et eos qui corpus occidunt non metuere, nec in persecutione quid locuturi sint cogitare (*Matth. xvi, 6-12; Marc. viii, 15; Luc. xii, 1-12*).

Petente quodam inter se et fratrem suum dividi hæreditatem, parabolam ponit de divite avaro. Mox et discipulis sollicitudinem cibi vestisque, qua carent aves, præcipit evitandam (*Matth. vi, 25-34; Luc. xii, 13-31*). Pusillo gregi regnum promittens, possidenda vel possessa propter eleemosynam vendi, lumbosque præcinctos et lucernas ardentem esse debere jubet. Vigilandum quoque, servi boni malique mentione facta, imperat. Servum scientem voluntatem domini sui, nec facientem, multis; ignorantem vero, paucis vapulare confirmat (*Luc. xii, 32-48*). Ignem in terram se dicit necessitudine divisorum missurum, et faciem cæli probantes debere tempus intelligere manifestum, atque consentiendum adversario in via pronuntiat (*Luc. xii, 49-59*). Nuntiatis quibusdam a Pilato occisis, ait omnes, nisi poenitentiam agant, similiter perituros; vel sicut illi xviii turris ruina oppressi. Parabolam quoque de sterili arbore fici ponens, indicat poenitentiam differentes (*Luc. xiii, 1-9*).

Mulierem ab annis xviii curvatam Sabbato erigit, et de cura Sabbati murmurantes bovis adaquandi exemplo depellit, gaudente populo de gloriosis ejus miraculis (*Luc. xiii, 10-17*).

Regnum Dei grano sinapis comparans et fermento, de angusta quoque vitæ via paucorum loquens: *Erunt*, inquit, *novissimi primi, et primi novissimi* (*Matth. xiii, 31-34; Marc. iv, 30-32; Luc. xiii, 18-30*). Herodem Dominus vulpem, quo propter dolos et insidias hæretici designantur, appellat; et Jerusalem alis ejus protegi respicientem increpat (*Luc. xiii, 31-35*).

Hydropicum Sabbato curat, et velut de humoris puteo liberat (*Luc. xiv, 1-4*). Murmurantes Pharisæos asini vel bovis in puteum cadentis extractione confundit. Humilitatem quoque sectandam docens, in convivio primum accubitum non esse quærendum, nec divites, sed pauperes, qui non retribuunt, esse pascendos (*Luc. xiv, 5-14*).

Multis modis Dominus Jesus Christus consulens humanæ saluti, ponit parabolam de invitatis, qui

se excusare studentes, cœna non fuerunt digni. Primus propter villam quam emerat, venire noluit; quo designantur terrenæ amatores substantiæ, pro qua parvipendunt cœlestibus inhiare. Alter pro quinque jugis boum detentus, non iuit; quo figurantur curiosi, qui corporeis sensibus illecti sola exteriora cognoscere curant; et, dum aliorum vitam investigant, sui curam negligentes æternæ salutis epulas appetere refutant. Tertius pro uxore recusavit venire; quo demonstrantur hi qui carnis irretiuntur voluptate. Sic dum hunc terrena cura occupat, illum alieni actus sagax cogitatio devastat, alterius etiam mentem voluptas carnis inquinat, fastidiosus quisque ad epulas perennis vitæ non festinat (*Luc. xiv, 16-20*).

Salvator sequentibus turbis necessitudines insuper et animam suam relicturis, et assumpta cruce ipsum secuturis, similitudinem ædificandæ turris ne deficiant suggerit, et de bello duorum regum exemplum proponit (*Luc. xiv, 25-32*).

IX. *Sequentia.*

Murmurantibus de peccatorum convivio parabolam ovis et drachmæ ponit; quarum sicut perditio possessorem contristavit, sic inventio lætificavit. Gaudium itaque de pœnitentis salute futurum angelis commendatur. Pœnitentia vero est perpetrata mala plangere et deslenda non iterare. Debet etiam qui commisit prohibita, sibimetipsi abscondere concessa, ut voluntati satisfaciatur divinæ (*Luc. xv, 1-10*).

Dominus parabolam ponit de frugi et luxurioso filio, et reversione prodigi ad patrem, et benignitate qua pater eum suscepit et osculatus est; et induit stola prima, id est veste innocentis, et dedit annulum sinceræ fidei et calceamenta, id est officium evangelizandi. Manus itaque et pedes conversi, id est opus et cursum, Deus ornavit, et occiso vitulo saginato, convivium celebravit. Unde senior filius, id est Judaicus populus, de agro, id est exteriori observatione, ut domui appropinquavit, et symphoniam et chorum audivit, id est Ecclesiæ filios Spiritu sancto plenos consonis vocibus Evangelium prædicare advertit, cognita lætitiæ causa, patri indignatus est; et quod suæ devastatori substantiæ cum meretricibus vitulum saginatum occiderit, sibi que præposuerit, conquestus est (*Luc. xv, 11-32*).

Deinde Dominus de villico iniquitatis ex dissimilitudine introducit exemplum, qui actu solertiore minuerat domini sui debitum (*Luc. xvi, 1-8*). Non posse Deo servire et mammonæ asseruit. Avaros increpat Pharissæos, legemque dicens vel prophetas usque ad Joannem Baptistam, immisericordem divitem purpuratum et pauperem introducit; ostendens qualia passuri sunt raptores, si sic merentur puniri tenaces (*Luc. xvi, 13-31*). Væ dicit scandalizanti, pœnitenti vero fratri etiam septuagies septies præcipit remittendum (*Matth. xviii, 21, 22*; *Luc. xvii, 1-4*). Augeri sibi petunt apostoli fidem, et audiunt de translatione arboris facultatem; po-

(14') Le Prévost: *vidua*, recte.

A sitaque similitudine de servo arante vel pascente, docet ut inutiles se, etiam implentes quæ præcepta sunt, fateantur (*Matth. xvii, 20*; *Luc. xvii, 5-10*).

Dum iret Jesus in Jerusalem, transibat per mediam Samariam et Galilæam. In ingressu cujusdam caselli decem leprosos mundavit, quorum unus tantum, et hic alienigena, ad gratias referendas rediit (*Luc. xvii, 11-19*). Interrogatus de tempore regni Dei, respondit non cum observatione venturum, et fulguri comparat Filii hominis adventum. Repentino die iudicii dicit homines occupandos, et æquiparat illum diem diebus Noe vel Lot, quando velox interitus supervenit mortalibus. Loquitur etiam de binis in lecto, in mola et in agro; singulos assumendos et singulos pronuntiat relinquendos.

B Lecti nomine figuratur quies Ecclesiæ. De duobus loquitur, quasi de duobus hominibus; sed intelligendum est de duobus affectionum generibus. Qui enim pro Deo continentis studet, ut sine ulla sollicitudine vivens ea quæ Domini sunt cogitet, assumetur a Deo ad æternam beatitudinem. Qui vero humanæ laudis amore, vel alia qualibet vitiorum corruptione calens statum monasticæ vitæ, qua imbutus est, læserit, æternæ miseris relinquendus est, ut in Lamentatione Jeremiæ insinuat, qui otiosæ cujuslibet et peccatricis animæ sub Judææ specie lapsam describens, ait: *Viderunt eam hostes, et deriserunt Sabbata ejus* (*Thren. 1, 7*). Duæ molentes propter temporalium negotiorum orbem et circuitum significant plebes, quæ sicut feminæ a viris, sic debent regi a doctoribus; et in variis laborantes artibus, Ecclesiæ deserviunt usibus. Una pars assumetur, quæ connubia propter amorem tantum generis exercet, terrenamque substantiam ob acquirenda cœlestia dispensat. Relinquetur autem, quæ conjugii ob illecebras carnis servierit; terrena vero si qua Ecclesiæ, vel pauperibus obtulerit, ideo fecerit, ut quasi redempto Domino his amplius abundet. Duo in agro designant operantes in Ecclesiæ ministerio, tanquam in agro Dei. Assumetur, qui sincere verbum Dei prædicaverit; relinquetur, qui Christum non caste, sed ex occasione annuntiaverit (*Luc. xvii, 20-37*).

His tribus hominum generibus constat Ecclesia, quæ binas habet differentias, propter assumptionem et relictionem. Unde tres viros Ezechiel propheta liberatos vidit, Noe, Daniel et Job (*Ezech. xiv, 14*), in quibus designantur prædicatores, continentes et conjugati. Nam Noe arcam in undis rexit, ideoque figuram rectorum tenuit. Daniel in aula regia abstinentiæ deditus fuit, et ideo vitam continentium designavit. Job vero in conjugio positus, et curam propriæ domus exercens, Deo placuit; per quem digne honorum conjugum ordo figuratur.

Quoniam oportet semper orare et non deficere (*Luc. xviii, 1-8*), Dominus parabolam de Juda (14') ponit, quæ de adversario suo ultionem ab iniquo iudice postulavit, assiduisque precibus, propter tædium, quod

petebat pertinaciter, impetravit. Oratione Pharisæi A in templo et publicani proposita, docet non jactanda merita, sed consistendâ peccata (*Luc. xxiii, 9-14*). Boni jugiter orant, ut de inimicis talem vindictam obtineant ut omnes mali pereant. Duobus quippe modis mali pereunt, aut conversione ad justitiam, aut amissa per supplicium male faciendi potestate.

Tradendum se Jerosolymis, passurumque, Dominus prædicat (*Matth. xx, 18-34*; *Marc. x, 32-52*; *Luc. xviii, 31-43*); et juxta Jericho mendicantem secus viam audivit, stans adduci eum ad se fecit, et poscenti lumen pie restituit. Perambulans Jericho, Zachæum principem publicanorum super arborem vidit, et in ejus, qui satis desiderabat eum videre, domo hospitium suscepit. Murmurantibus Judæis, quod ad hominem divertisset peccatorem, stans in fidei veritate Zachæus dixit ad Dominum: *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus; et si quid aliquem defraudavi reddo quadruplum. Ait illi Jesus: Hodie salus domui huic facta est, eo quod et ipse filius sit Abraham. Venit enim Filius hominis querere et salvare quod perierat* (*Luc. xix, 1-11*).

Deinde parabolam ponit de nobili quodam, qui abiit in regionem longinquam accipere regnum et reverti (*ibid. 12*); et de servis, quibus decem mnas dedit, ut negotiarentur ex eis. Reverso autem primus ait: *Domine, mna tua decem mnas acquisivit* (*ibid. 16*). Primus servus ordo doctorum est in circumcisionem missorum, qui unam mnam negotiaturus accepit, quia unum Dominum, unam fidem, unum baptisma, unum Deum prædicare jussus est. Sed hæc eadem mna decem mnas acquisivit, quia populum sub lege constitutum sibi docendo sociavit. Illo feliciter remunerato, alter ait: *Domine, mna tua fecit quinque mnas* (*ibid. 18*). Servus iste, cætus est eorum qui in præputio evangelizare missi sunt, meritoque illis divinitus præponuntur, qui per eos ad cultum unius Dei mortificatis sensibus carnis conversi sunt. Porro alter servus qui, negotiari jussus, acceptam Domini pecuniam in sudario reposuit, denotat eos qui, ad prædicandum idonei, prædicationis officium, jubente Domino, per Ecclesiam vel saltem suscipere, vel digne gerere detrectant. Pecuniam in sudario ligare est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere. In hac parabola, per duos servos fideles intellige utriusque populi doctores; per decem et quinque mnas, in Dominum credentes populos; per servum nequam, malos catholicos; per inimicos, qui genuinum hæredem super se regnare noluerunt, impietatem eorum qui verbum fidei aut nunquam audire, aut male interpretando corrumpere maluerunt; per missionem seminis non seminati, eorum etiam, quos verbum Dei nec audire contigit, discussionem. His nimirum quinque personis omne genus humanum, quod in die judicii futurum est, exprimitur.

X. *Sequentia.*

His dictis, Jesus præcedebat in Jerusalem (*ibid. 28*). Solus Joannes, cum encænâ hieme fierent Jerosolymis, commemorat Judæos dixisse ad Jesum ambulantem in porticu Salomonis: *Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam.* Inde sumpta opportunitate sermonis, dixit: *Ego et Pater unum sumus; et alia sublimia protulit. Unde Judæi malignitate cæcati lapides sustulerunt, ut lapidarent eum.* Deinde iterum trans Jordanem in locum ubi Joannes primum baptizarat, abiit et illic mansit. Illuc multi venerunt et in eum crediderunt (*Joan. x, 22-41*).

Bethaniæ Lazarus infirmabatur, pro quo sorores ejus Maria et Martha miserunt ad Jesum, dicentes: *Domine, ecce quem amas infirmatur. Audiens Jesus, dixit: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. Tunc duobus ibi diebus mansit, et postea cum discipulis suis in Judæam abiit, et Lazarum quatuor dies jam in monumento habentem invenit. Martha, ut ejus adventum audivit, fide fortis, occurrens illi, dixit: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Moderatis utitur verbis, quæ intemperanter dolet interitum fratris. Martha post mutuam cum Christo colloquutionem, veramque fidei confessionem, qua credidit eum Dei Filium, vitam et resurrectionem, Mariam vocavit suam sororem, dicens suppressa voce: Magister adest et vocat te. Illa cito surrexit, extra castellum, ubi Salvator substiterat, ivit; et videns eum, ad pedes ejus prostrata dixit: Domine, si hic fuisses, frater meus Lazarus non fuisset mortuus. Fons pietatis plorantibus amicis pro morte amici ploravit, sed flendo inexplebile gaudium suis peperit. Jesus fremens in semetipso, ad monumentum venit, lapidem de spelunca tolli præcepit, et quadridianum jam fetentem voce magna vocavit: Lazare! veni foras! Et statim prodiit, ligatus manus et pedes institis; quem Dominus mox jussit solvi a discipulis. Facto tam glorioso et cunctis sæculis prædicando miraculo, non omnes crediderunt in Jesum, sed multi ex Judæis, qui venerant Mariam et Martham consolari, et viderant insperatam resurrectionem Lazari* (*Joan. xi, 1-45*).

Plures mortuos Dominus suscitasse non dubitatur, sed in sancto Evangelio tres tantum certi causa mysterii suscitasse legitur. Per filiam archisynagogi, quæ inter domesticos parietes paucis videntibus resuscitata est, designantur peccatores, qui peccatum intus in conscientia clausum habent, et necdum ad opus erumpunt. Hos plerumque divina inspiratio resuscitat, dum eos a pravo consensu privata emendatione revocat.

Per filium viduæ, qui extra portas urbis elatus est, et multis cernentibus a Christo resuscitatus est, denotantur rei, qui post consensum ad perpetrandum facinus exeunt, et quasi mortuum de latebris animæ proferunt; ut quod latebat in secreto,

appareat in publico. Plerumque tales salubriter admoventur, et remedio dignæ conversionis divinitus vivificantur; multis scientibus, qui inde lætantur.

Per Lazarum jam sepultum, jam fetidum, peccantes figurantur, qui prava etiam consuetudine implicantur; adeo ut ipsi mali consuetudo non permittat eos intelligere malum esse quod faciunt; unde crebro defendunt nefas quod agunt; jamque velut ingenti mole perversæ consuetudinis obruti sunt. Procaciter irascuntur, cum reprehenduntur; et fetent, dum pravæ opinionis elogio passim derogantur, proximique videntes eos, eorum exemplo læduntur. Illi tandem, qui humano judicio damnandi censentur, intrinsecus a Deo vivificantur, postea per sacerdotale ministerium absolvuntur.

Aliter, omnis homo mortuus nascitur originali peccato. Prima dies mortis est, quam dedit origo propaginis. Secunda dies est mortis, dum crescendo adolescit homo; venit ad annos rationis capaces, incipit in se habere naturaliter legem, qua docentur naturaliter homines, ut quod sibi fieri noluerunt, aliis ne faciant, sed hanc transgredi audent. Tertia dies mortis est, dum scripta lex homini datur; sed ipsa quoque contemnitur. Post omnia Christus venit, evangelium attulit, regnum cælorum prædicavit; male facientibus minatus est gehennam, et bene viventibus vitam promisit æternam. Evangelium etiam contemnitur, et hæc est quarta dies mortis, qua Lazarus in mausoleo jacuit.

Item aliter, primo est titillatio in corde, secundo consensus, tertio factum, quarto consuetudo. His itaque modis reus occidit et in sepulcro putrescit. Gratia Dei per peccatum elongatos revocat, et multimoda peccatorum mole depressos ad vitam resuscitat.

Divulgato Deitatis mirabili miraculo relatione multorum, qui præsentibus curiose inspexerant insperata lege de tumulo processisse Lazarum, collegerunt pontifices et Pharisei consilium adversus Jesum, et prophetante Caipha decreverunt ut interficerent eum.

Abit ergo Jesus in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, ibique morabatur cum discipulis suis. Principes enim sacerdotum et complices eorum dederant mandatum ut, si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum. Timebant quippe ne mundus totus sequeretur eum, et venientes Romani tollerent eis regnum (*ibid.* 46-56).

Jesus ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ibique fecerunt ei cœnam. Martha ministrabat, Lazarus vero discumbebat. Maria libram unguenti nardi pistici pretiosi accepit, pedes Jesu unxit et capillis suis extersit. Nardus aromatica species est. *Pistis* Græce, *fides* dicitur Latine; inde *pisticum*, id est fidele, dicitur *unguentum*, quia cadaver eo perunctum a putredine servat illæsum. Domus impletur

A ex odore unguenti, cum Ecclesia respergitur religiosæ vitæ bona fama. Suavitate odoris, qua domus impleta est, Judas infelix, qui fur erat et oculos habens, scandalizatus est, devotæ etiam mulieris ministerium reprehendit. Sed Dominus ei temere objurganti mansuete respondit: *Sine illam; bonum enim opus operata est in me. Amen dico tibi: narrabitur in toto mundo quod fecit hæc in memoriam ejus* (*Matth.* xxvi, 6-13; *Marc.* xiv, 3-9; *Joan.* xii, 1-8).

Plures, curiositate ducti, Bethaniam adierunt, et Lazarum manducantem cum Christo viderunt, lætique testimonium mirandi operis perhibuerunt. Invidentes ergo Pharisei cogitaverunt resuscitatum interficere, sed frustra nitebantur obstare Christi omnipotentiae (*Joan.* xii, 9-11).

XI. *Jesus intrat Jerusalem.— Parabolæ.*

In crastinum turba multa, quæ convenerat ad diem festum, cum audisset quia Jesus venit Jerusalem, acceperunt ramos palmarum, et processerunt ei obviam. Appropinquante hora immolationis, Agnus Dei locum expetit passionis. Qui cum venisset Bethphage ad montem Oliveti, tunc duos ex discipulis suis misit, dicens: *Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea. Solvite, et adducite mihi. Euntes autem discipuli, asinam et pullum adduxerunt; super eos vestimenta sua imposuerunt, eumque desuper sedere fecerunt.* Ecce rex noster, sicut de illo jam dudum vaticinatum est, non sedet in curru aureo purpura fulgens, nec ascendit fervidum equum discordiæ et litis amatorem; sed sedet super asinam tranquillitatis et pacis amicam. Non habet in circuitu suo splendentes gladios, sed venit mansuetus; non ut per potentiam timeatur, sed ut propter mansuetudinem diligatur. *Plurima turba straverunt vestimenta sua in via; alii autem cadebant frondes de arboribus et sternerant in via. Turbæ autem, quæ præcedebant et quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna filio David! benedictus qui venit in nomine Domini! benedictum regnum patris nostri David! Hosanna in excelsis! Quidam Phariseorum dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus ipse dixit: Dico vobis, quia si tacuerint hi, lapides clamabunt* (*Matth.* xxi, 1-9; *Marc.* xi, 1-10; *Luc.* xix, 29-44; *Joan.* xii, 12-15). Cum autem appropinquavit, videns civitatem, super illam flevit, et mala illi præsciens futurorum prædixit imminetia, eo quod tempus visitationis suæ non cognoverit. *Cum intrasset Jerusalem, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic? Populi autem dicebant: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilææ.* In templum Dei intravit, omnes vendentes et ementes in illo ejecit; et mensas nummulariorum et cathedras vendentium columbas evertit, dicens: *Scriptum est* (*Isai.* lvi, 7; *Jerem.* vii, 11): *Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum* (*Matth.* xxi, 10-16; *Marc.* xi, 15-17; *Luc.* xix, 45, 46; *Joan.* ii, 13-16). **A**cc-

dentes ad eum cæcos et claudos in templo sanavit. Videntes autem principes sacerdotum et Scribæ mirabilia quæ fecit, et pueros gratulanter in templo clamantes: *Hosanna filio David!* felle livoris indignati, dixerunt ei: *Audis quid isti dicunt?* Jesus respondit: *Audio. Nunquam legis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem?*

Circumspectis omnibus, malevolos cives reliquit, et cum XII in Bethaniam exiit, ibique mansit. Mane revertens in civitatem, esuriit; ad arborem ficu, quæ secus viam stabat, venit. Sed in ea nihil, nisi folia tantum, invenit, et maledicens, ait: *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Continuo ficulnea aruit, per quam Synagoga designatur, quæ verba legis, non fructus habuit (*Matth. xxi, 17-19; Marc. xi, 13, 14*). Interrogantes in qua potestate in templo tam præclara faceret, interrogavit baptismum Joannis de cælo erat, an ex hominibus. Tunc brevi quæstione Christus insidiantes sibi confudit et eorum ora obturavit. Nam quod e cælo verum sciebant esse, confiteri noluerunt pro malignitate, nec palam negare ausi sunt pro turbarum timore.

Deinde parabolam ponit de duobus filiis, quos pater in vineam misit; quibus initium et finis diversus fuit. Unus enim patri non verbo, sed actu obedivit; alter vero non ore, sed opere spernens, contradixit (*Matth. xxi, 23-32; Marc. xi, 27-33; Luc. xx, 1-8*).

Aliam quoque de agricola Dominus adjecit, qui vineam plantavit, et peregre profectus colonis eam locavit. Qui servos ejus, dum vineæ fructus reposerent, apprehenderunt. Alium ceciderunt, ut Jeremiam; alium occiderunt, ut Isaiam; alium vero lapidaverunt, ut Naboth et Zachariam; novissime Filium Dei crucifixerunt. Mystice servus unus et alter mittitur, cum lex, psalmus et prophetia legitur: quorum monitu bene operetur. Sed missus cæditur, ejicitur, cum sermo contemnitur, vel (quod pejus est) blasphematur. Hæredem, quantum ad se, occidit qui Filium Dei conculcaverit et Spiritui gratiæ contumeliam fecerit. Perdito malo cultore, alii vinea datur; dum donum gratiæ, quod superbus perdit, humilis accipit (*Matth. xxi, 33-41; Marc. xii, 1-9; Luc. xx, 9-16*).

Tertiam parabolam de nuptiis edidit, quas pater rex filio suo fecit, et invitatos contemptores missis exercitibus puniit (*Matth. xxii, 1-14*).

Pharisæi cum Herodianis tentaverunt si licet census dari Cæsari, an non. Delato numismate, respondit Jesus: *Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris, et Deo quæ Dei sunt* (*Matth. xxii, 15-22; Marc. xii, 13-17; Luc. xx, 20-26*). Sadducæi quoque tentaverunt de muliere, quæ septem viros habuit, cujus in resurrectione futura sit. Jesus vero respondit: *Erratis, nescientes Scripturas neque virtutem Dei. In resurrectione vero neque nubent neque nubentur; sed erunt sicut angeli in cælo.* Ecce bonus Magister securitatem insinuat filiis Ecclesiæ, quod resurgentes

A perfruentur Dei visione sine corruptionis labe (*Matth. xxii, 23-33; Marc. xii, 18-27; Luc. xx, 27-40*)

A legis doctore interrogatus quod esset mandatum magnum in lege, dixit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex omni mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetæ.* Interrogatus de Christo, cujus esset filius, confutavit, et Christum David dominum manifestavit, et illis silentium tale imposuit, ut nullus auderet eum ex illa die amplius interrogare; sed jam aperte niterentur Romanæ potestati tradere (*Matth. xxii, 34-46; Marc. xii, 28-37; Luc. xx, 41-44*).

Tunc Jesus ad turbas, discipulosque suos locutus est: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere. Dicunt enim et non faciunt. Alligant autem onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere. Omnia vero opera sua faciunt ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phylacteria sua et magnificent simbrias. Amant autem primos recubitus in cænis, et primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi, unus est enim magister vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in cælis est. Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus. Qui major est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur. Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui clauditis regnum cælorum ante homines! Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis introire.*

Jesus itaque multa saluberrima edidit, simplices docuit, hypocritas reprehendit. Locutus est de jurantibus in templo, et auro quod in templo est; de altari et donis quæ in ipso sunt; de divina pietate, quæ prophetas et sapientes et Scribas miserit; de crudelitate Judæorum, quæ missos a Deo variis generibus mortis peremerit.

D Super Jerusalem luctum edit; non saxa, sed homines plangit. Jerusalem flebiliter ingeminavit, quæ prophetas occidit, et a malitia respiscere negligit (*Matth. xxiii*). De templo Jesus exivit, et ostendentibus discipulis magnas ædificationes templi, respondit: *Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat. Sedente eo super montem Oliveti, discipuli secreto, sicut Matthæus Marcusque attestantur, tempus et signa prædictæ destructionis interrogant. Ille, percunctantibus de fine, respondit mala plurima præcessura, gentium bella, terræmotus per loca, pestilentias et fames, terroresque de cælo et signa magna. Multa vaticinatus est de futuris persecutionibus, adventuque suo; fidelibus*

non præcogitandum quid traditi loquantur, sed in patientia sua possideant animas suas. Circumdandum ab exercitu Jerusalem, et vix prægnantibus; gladium quoque et captivitatem, signaque cæli futura; seque venturum in nube cum potestate magna et majestate prædixit. *Respicite*, inquit, *quia appropinquat redemptio vestra*. Ab ebrietate quoque et curis hujus vitæ prohibens, vigilandum præcipit et orandum. Elationem Scribarum reprehendit, viduam in gazophylacium duo æra mittentem plus omnibus misisse confirmavit (*Matth. xxiv; Marc. xii, 38-44; Luc. xx, 45; xxi, 4*).

Sub exemplo fici arboris docet de adventu consummationis. Parabolam profert de decem virginibus, et de eo qui servis suis bona sua tradidit et peregre profectus est; de adventu Filii hominis in majestate sua cum angelis suis; de segregatione ovium a dextris et hædorum a sinistris; de retributione reproborum in supplicium æternum et remuneratione justorum in vitam æternam consummavit (*Matth. xxiv, 32, 33, xxv; Luc. xix, 11-27*).

XII. Passio Domini nostri Jesu Christi.

*Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? At ipse dixit Petro et Joanni: Ite in civitatem ad quemdam, quem vobis demonstraverit homo, qui vobis occurrerit lagenam aquæ portans. Sequimini eum in domum in quam intrat, et dicetis patrifamilias domus: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis ostendet cænaculum magnum stratum, et ibi parate. Euntes, sicut dixit illis invenerunt, et pascha paraverunt. Vespere facto, cum duodecim venit, et discumbentibus illis dixit: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar. Dico enim vobis quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei (*Matth. xxvi, 17-20; Marc. xiv, 12-17; Luc. xxii, 7-16*).*

*Secundum Joannem, cæna facta, cum diabolus jam misisset in cor ut traderet eum Judas Simonis Iscariotis; sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit et ad Dominum vadit, surgit a cæna et ponit vestimenta sua. Et cum accepisset linteam, præcinxit se. Deinde mittit aquam in pelvim, et cepit lavare pedes discipulorum et extergere linteo, quo erat præcinctus. Postquam lavit pedes eorum et accepit vestimenta sua, cum recubisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magister et Domine, et bene dicitis; sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes, et reliqua usque ad illud, ubi dicit: Qui me accipit, accipit eum qui me misit (*Joan. xiii, 1-20*).*

Matthæus refert quod edentibus discipulis ait Jesus: *Amen dico vobis quia unus vestrum me traditurus est. Et contristati valde, cæperunt singuli dicere: Nunquid ego sum, Domine? At ipse respondens, ait: Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. Carnantibus autem eis, accepit Jesus*

*panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit et dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei (*Matth. xxvi, 21-29; Marc. xiv, 18-25; Luc. xxii, 17-23*).*

Dominus, nocte qua traditus est, tribus vicibus oravit, ut et nos a præteritis peccatis veniam, et a præsentibus malis tutelam, et a futuris periculis cautelam oremus, et ut omnem orationem ad Patrem et Filium et Spiritum sanctum dirigamus. Item notandum est quod, sicut trina est tentatio cupiditatis, ita et timoris. Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, ambitio sæcularis. Timor nihilominus est mortis, timor vililitatis et timor dolorum. Contra quæ omnia docet nos debere oratione muniri. Unde et propter trinam tentationem passionis potest intelligi Dominus ter orasse.

Joannes, insignis theologus, asserit quod Jesus postquam pedes Petri primo multum prohibentis, aliorumque lavit, inter mystica verba prophetiæ Scripturæ auctoritate proditorem adhuc occulte denotavit, dicens: *Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum*. Deinde cum decrevisset eum secundo manifestare, *turbatus est spiritu et protestatus est, et dixit: Amen, amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me*. Aspiciabant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Simon Petrus Joanni, qui supra pectus Jesu recumbebat, innuit, et Joannes interrogavit: *Domine, quis est? Ille, inquit, est cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotis. Et post buccellam, tunc introivit in illum Satanus et dicit ei Jesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Ille post hæc exiit continuo. Erat autem nox. Cum ergo exiisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo (*Joan. xiii, 18-31*).*

Et alia multa dixit miræ profunditatis verba de vera Dei et proximi charitate, de Trinitatis unitate, de trina Petri negatione, et Spiritus sancti Paracleti adventu et consolatione; de mandatorum Dei observatione et felici bonorum remuneratione; de fidelium persecutione et infidelium inexcusabili damnatione; de discipulorum dispersione et instante jam sui passione.

Incomparabili finito sermone, Jesus oculos in cælum sublevavit, et exaudibilem Patri pro discipulis suis et pro omnibus qui credituri erant per verbum eorum in Deum, orationem benigniter profudit; in qua multo majora quam humana fragilitas petere præsumpsisset, pro nobis a Patre clementissimus orator postulavit (*Joan. xiii, 21-xvii, 26*).

XIII. Sequentia Passionis.

Tunc, secundum Lucam, contentio inter discipulo-

los facta est, quis eorum videretur esse major. Sed A
 cœlestis doctor ad humilitatem eos exemplis omni-
 nino provocavit et dictis. Imbecillium itaque disci-
 pulorum contentionem pie compescuit, et se ipsum
 sola pietate illorum ministrum astruit. Quibus cum
 illo permanentibus regnum etiam promittit, et post
 aliqua Petro improvide jactanti dicit: *Simon, ecce
 Satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum. Ego
 autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Et tu
 aliquando conversus, confirma fratres tuos. Qui dixit
 ei: Domine, tecum paratus sum et in carcerem et in
 mortem ire. Et ille: Dico tibi, Petre: non cantabit
 hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit
 eis: Quando misi vos sine sacco et pera et calcea-
 mentis, nunquid aliquid defuit vobis? At illi dixe-
 runt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc qui habet sac-
 culum, tollat similiter et peram; et qui non habet,
 vendat tunicam suam et emat gladium. At illi: Ecce
 gladii duo hic. Qui dixit eis: Satis est (Luc. xxii,
 24-38).*

Et hymno dicto, sicut Mathæus Marcusque
 commemorant, exierunt in montem Oliveti; ibique
 tunc dixit illis: *Omnes vos scandalum patiemini in
 me in ista nocte. Inde venit in prædium Gethsemani,
 quod interpretatur vallis pinguium, sive pinguedi-
 nis. Et dixit discipulis suis: Sedete hic, et orate, ne
 intretis in tentationem. Et assumpto Petro et duobus
 filiis Zebedæi, cœpit pavere et tædere vel contristari.
 Et ipse avulsus est ab eis, quantum jactus est lapidis;
 et positus genibus orabat, dicens: Pater, si vis trans-
 fer calicem hunc a me. Verumtamen non mea volun-
 tas, sed tua fiat (Matth. xxvi, 30-34; Marc. xiv, 26-
 39; Luc. xxii, 39-42; Joan. xviii, 1).*

Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans
 eum, et factus in agonia prolixius orabat; et factus
 est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in
 terram. Ibi trans torrentem Cedron fuisse hortum
 intelligimus, in quem introivit ipse et discipuli
 ejus; quem locum Judas sciebat. Qui cum accepisset
 cohortem, et a pontificibus et Pharisæis ministros,
 venit illuc cum laternis et facibus et armis. Et con-
 festim accedens ad Jesum dixit: Ave, Rabbi. Et
 osculatus est eum. Tunc accesserunt, et manus in Je-
 sum injecerunt, eumque tenuerunt. Deinde, quod
 Joannes commemorat, dixit eis: *Quem quæritis?*
 Responderunt ei: *Jesum Nazarenum.* Ut dixit:
*Ego sum, abierunt retrorsum et ceciderunt in ter-
 ram, et reliqua (Matth. xxvi, 45-50; Marc. xiv, 40-
 46; Luc. xxii, 43-48; Joan. xviii, 2-9).*

Videntes autem, sicut Lucas dicit, *si qui circa ip-
 sum erant, quod futurum erat, dixerunt: Domine,
 si percutimus gladio?* Tunc Petrus Malchum servum
 principis sacerdotum percussit, et auriculam ejus
 dextram amputavit. Interrogantibus respondit Je-
 sus: *Sinite usque huc (Luc. xxii, 49-51); et per-
 cutienti Petro protinus, quod Mathæus commemo-
 rat, adjunxit: Convertite gladium tuum in locum
 suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio
 peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem*

*meum, et exhibebit mihi plus quam duodecim millia
 legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scri-
 pturæ, quia sic oportet fieri? (Matth. xxvi, 52-54.)* His
 verbis adjungi potest, quod illum eolocodixisse Joannes
 commemorat: *Calicem, quem dedit mihi Pater,
 non bibam illum? (Joan. xviii, 11.)* Tunc, sicut
 Lucas dicit, auriculam Malchi tetigit et sanavit
 (Luc. xxii, 51). In illa hora dixit Jesus turbis:
*Tanquam ad latronem existis cum gladiis et sustibus
 comprehendere me. Quotidie apud vos sedebam, do-
 cens in templo, et non me tenuistis. Sed hæc est
 hora vestra et potestas tenebrarum. Tunc discipuli
 omnes, relicto eo, fugerunt. Unus adolescens amictus
 sindone sequebatur, qui, cum tenuissent eum, rejecta
 sindone nudus profugit ab eis. In illa turba cum ad-
 essent tribunus et cohors et ministri Judæorum,
 Salvator ligatus est, et primo ad Annam pontificem
 socerum Caiphæ ductus est (Matth. xxvi, 55-57;
 Marc. xiv, 47-53; Joan. xviii, 12-13).*

*Petrus autem sequebatur a longe usque in atrium
 principis sacerdotum, et ingressus intro sedebat ad
 ignem, quia frigus erat, cum ministris, ut videret
 finem. Accenso igni in medio atrio et circumsedentibus
 illis, erat Petrus in medio eorum (Matth.
 xxvi, 58; Marc. xiv, 54; Luc. xxii, 55; Joan.
 xviii, 15, 16).* Maxima Petrus admiratione veneran-
 dus est, quod Dominum, etiam cum timeret, so-
 cutus est. Quod timet naturæ est, quod sequitur de-
 votionis, quod negat obreptionis, quod pœnitet
 fidei.

*Principes sacerdotum et omne concilium quærebant
 falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti tra-
 derent; et non invenerunt, cum multi falsi testes ac-
 cessissent. Princeps sacerdotum, tacente Jesu, dixit:
 Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es
 Christus Filius Dei. Dicit illi Jesus: Tu dixisti. Tunc
 princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens:
 Blasphemavit; quid adhuc egemus tæstibus? Ecce
 nunc audistis blasphemiam. Quid vobis videtur? At
 illi responderunt: Reus est mortis. Tunc ejus in
 faciem expuerunt, et colaphis eum ceciderunt (Joan.
 xviii). Alii autem faciem ei velaverunt, et palmas
 in faciem dederunt, dicentes: Prophetiza nobis,
 Christe, quis est qui te percussit? Hæc intelligitur
 nocte passus Dominus in domo principis sacerdo-
 tum, quo prius adductus est; ubi etiam inter has
 Domini contumelias Petrus tentatus est. Trina ne-
 gatio Petri cœpta est ante primum galli cantum,
 et ante secundum peracta juxta Marcum. Alii tres
 attenderunt quod ante primum affectione animi et
 timore Petri tota fuit concepta. Tandem Petrus re-
 cordatus est verbi Jesu, quod dixerat: *Priusquam
 gallus cantet, ter me negabis. Et ogressus foras flevit
 amare (Matth. xxvi, 59-75; Marc. xiv, 55-72; Luc.
 xxii, 56-71; Joan. xviii, 17-27).**

*Pontifex Jesum interrogavit de discipulis suis et
 doctrina ejus. Respondit ei Jesus: Ego palam locu-
 tus sum in mundo, ego palam docui in synagoga et
 in templo, quo omnes Judæi conveniunt; et in oc-*

culto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sum ipsis. Ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis? Et misit eum Annus ad Caiapham pontificem ligatum (Joan. xviii, 19-24).

Mane facta, ut Matthæus refert, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi adversus Jesum, ut eum morti traderent; et vincum adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato præsidi. (Matth. xxvii, 1, 2.)

XIV. *Sequentia passionis D. N. Jesu Christi.*

Lucas contexuit narrationem de his quæ circa mane cum Domino gesta sunt, quando viri, qui tenebant eum, illudebant ei, cædentes; et velaverunt eum, et percutiebant faciem ejus, et multa blasphemantes dicebant in eum. Facto autem die, seniores plebi et principes sacerdotum et Scribæ convenerunt, et in concilium suum illum duxerunt, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Quibus ait: Si vobis dixerero, non credetis mihi. Si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc erit Filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. Dixerunt omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audivimus de ore ejus. Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. Hæc omnia Lucas narravit (cap. xxi, 66-71, et xxiii, 1). Matthæus vero et Marcus narraverunt ea quæ cum Domino acta sunt usque ad mane. Sed postea redierunt ad narrandam Petri negationem (Matth. xxvi; Marc. xiv). Qua terminata, redierunt ad mane, ut inde cætera contexerent quæ cum Domino gesta erant (Matth. xxvii; Marc. xv).

Joannes quoque: Adducunt, inquit, Jesum ad Caiapham in prætorium. Erat autem mane, et ipsi non introierunt, ut non contaminarentur, sed manducarent Pascha. Tunc illic iniqui cœtus aggregati sunt, Dominumque quasi jam convictum reum adduxerunt, adnitente Caipha, cui jam antea visum fuerat ut Jesus moreretur; nulla mora interponitur, quin damnandus Pilato traderetur.

Solus Matthæus exitum Judæ traditoris narravit, ita dicens: Tunc videns Judas, qui tradidit eum, quod damnatus esset, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum et senioribus, dicens: Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt: Quid ad nos? tu videris. Et projectis argenteis in templo, recessit; et abiens, laqueo se suspendit. Principes sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbanan, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille Acheldemach, hoc est ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Sic impletum

est quod antea prophetatum est (Matth. xxvii, 3-10; Act. 1, 18, 19).

Exinde, sancti evangelistæ quæ per Pilatum cum Domino gesta sunt serialim enarrare satagunt; quæ studiosi lectores debent diligenter investigare, et singula suis in locis rationabiliter coaptare. In passione Christi, ut solers Augustinus Hipponensis episcopus in libro tertio *De consensu evangelistarum* scribit, multa dicta sunt et multa responsa sunt. Unde quisque eorum quantum sibi visum est decerpit, et in narratione sua posuit quod setis esse judicavit.

Jesus, ut Matthæus asserit, antè præsidem stetit, et interrogatus ab eo si rex Judæorum esset, respondit: Tu dicis (Matth. xxvii, 11). Exiit Pilatus, ut Joannes refert, ad eos foras qui non introierunt in prætorium, et dixit: Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Responderunt: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Dixit eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt Judæi: Nobis non licet interficere quemquam. Introit iterum Pilatus in prætorium, et vocavit Jesum, et dixit: Tu es rex Judæorum? Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Judæus sum? Gens tua, et pontifices tui, tradiderunt te mihi. Quid fecisti? Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei decertarent ut non traderer Judæis. Nunc autem regnum meum non est hinc.

Dixit ergo Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Jesus: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate audit vocem meam. Dixit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judæos, et dixit eis: Ego nullam in eo invenio causam (Joan. xviii, 29-38). Tunc amaricantes Judæi, ut Lucas refert, cœperunt accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se Christum regem esse (Luc. xxiii, 1-25). Et cum accusaretur, ut Matthæus ait, a principibus sacerdotum et senioribus populi, nihil respondit, quod ex mansuetudine fecit. Tunc ait illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia? Et nullum ei verbum respondit, ita ut miraretur præses vehementer. Sedente illo pro tribunali, misit ad illum uxor ejus, dicens: Nihil tibi et justo illi. Multa enim passa sum hodie per visum propter eum (Matth. xxvii, 13-19). Dicente Pilato: Nihil invenio causæ in homine, Judæi, ut Lucas scribit, invalescebant, dicentes: Commovit populum per universam Judæam, docens et incipiens a Galilæa usque huc.

Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset; et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Jerosolymis erat illis diebus. Herodes autem, riso

Jesu, gavisus est valde. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de illo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat illum multis sermonibus. At ipse nihil ei respondebat. Stabant principes sacerdotum et Scribæ, constanter accusantes eum. Sprevit illum Herodes cum exercitu suo, et illudit indutum veste alba, et remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die, nam antea inimici erant ad invicem.

Pilatus, convocatis magistratibus et plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi evertentem populum; et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto, ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes. Nam remisit vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est illi. Emendatum ergo illum dimittam (Luc. xxiii, 16). Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum. In die festo consueverat præses unum dimittere vincuntium populo, quem voluissent. Congregatis autem illis, dixit: Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum qui dicitur Christus? Principes autem sacerdotum et seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent. Erat autem Barabbas latro insignis, qui propter seditionem factam in civitate et homicidium, missus erat in carcerem. Præses ait: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus feret, accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine justii hujus; vos videritis. Et respondit universus populus: Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Tunc Pilatus Barabbam illis dimisit (Matth. xxvii, 15-26), Jesum vero apprehendit et flagellavit.

Joannes refert quod tunc milites plectentes coronam de spinis capiti ejus imposuerunt, et veste purpurea eum circumdederunt. Et veniebant ad eum et dicebant: Ave, rex Judæorum. Et dabant ei alapas. Exiit iterum Pilatus foras et dixit eis: Ecce adduco eum vobis foras, ut cognoscatis quia in eo nullam causam inveni. Exiit ergo Jesus, portans spineam coronam et purpureum vestimentum. Et dixit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dixit eis Pilatus: Accipite eum vos et crucifigite; ego enim non inveni causam in eo. Responderunt Judæi: Nos legem habemus et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, et dixit ad Jesum: Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit illi. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te? Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam,

nisi tibi esset datum desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. Exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris; omnis enim qui se regem facit contradicit Cæsari.

Pilatus ergo, cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, et sedit pro tribunali in locum qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha. Erat autem parasæve Paschæ hora quasi sexta. Et dicit Judæis: Ecce rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur (Joan. xix, 1-16).

Hæc narravit Joannes per Pilatum gesta, quæ Matthæus et Marcus quia præterierant recoluerunt. Sic enim Matthæus dicit: Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorio, congregaverunt ad eum universam cohortem; et exuentes eum, chlamidem coccineam circumdederunt ei. Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum, illudebant dicentes: Ave, rex Judæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamide, vel purpura secundum Marcum (cap. xv, 17); induerunt eum vestimentis suis, et duxerunt eum ut crucifigerent (Matth. xxvii, 27-31). Joannes narrat quod bajulans sibi crucem Jesus exiit in Golgotha, id est Calvariæ locum. Sed Simon Cyrenæus pater Alexandri et Rufi, de quo tres evangelistæ commemorant, de villa veniens angariatus est; cui postea crux data est usque in locum portanda memoratum (Matth. xxvii, 27-33; Marc. xv, 16-22; Luc. xxiii, 26-32; Joan. xix, 17).

XV. Mors D. N. Jesu Christi.

In Golgotha cum duobus latronibus Jesum crucifixerunt, et myrrhatum vinum ei bibere dederunt; et super caput ejus causam ipsius scriptam imposuerunt: Hic est Jesus rex Judæorum. Illic vero titulus litteris Græcis et Latinis et Hebraicis scriptus est (Matth. xxvii, 34-37; Marc. xv, 23-26; Luc. xxiii, 33-38; Joan. xix, 17-22).

Milites enim crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus et fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cujus sit. Ut Scriptura impleretur (Psal. xxi, 19), dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortem (Matth. xxvii, 34-37; Marc. xv, 23-26; Luc. xxiii, 33-38; Joan. xix, 23-24).

Principes et Scribæ pendentes in cruce blasphemabant, et moventes capita sua dicebant: Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo illud reedificas. Salva temetipsum. Si Filius Dei es, descende de cruce (Matth. xxvii, 40; Marc. xv, 29-30).

Unus autem, secundum Lucam, de his qui pen-

debant latronibus, blasphemabat eum, dicens : *Si tu es Christus, salva te ipsum et nos.* Alter vero increpabat eum, dicens : *Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es? Nos quidem juste, nam digna factis recipimus; hic vero nihil mali gessit.* Et dicebat ad Jesum : *Domine, memento mei dum veneris in regnum tuum.* Dixit illi Jesus : *Amen dico tibi : hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xiiii, 39-43).

Stabant juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophae, et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus matrem et discipulum stantem quem diligebat, dixit matri suae : Mulier, ecce filius tuus. Deinde dixit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua (Joan. xix, 25-27).

A sexta hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam, et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens : Eli, Eli, lamazababani? hoc est : Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? (Matth. xxvii, 45-46.) Postea sciens Jesus quia jam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio. Vas ergo positum erat aceto plenum. Illi autem spongiam aceto plenam hyssopo circumponentes, ori ejus obtulerunt (Joan. xix, 28, 29). *Et clamans voce magna, secundum Lucam, dixit : Pater, in manus tuas commendo spiritum meum* (Luc. xxiii, 46).

Ad extremum, juxta Joannem, cum accepisset Jesus acetum, dixit : Consummatum est; et inclinato capite, tradidit spiritum (Joan. xix, 30). *Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, et terra mota est, et petrae scissae sunt; et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt; et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Centurio et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terrae motu et his quae fiebant, timuerunt valde, dicentes : Vere Filius Dei erat iste. Ibi Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedaei, et aliae multae mulieres a longe erant, quae, secutae Jesum a Galilaea, ei ministrabant. Omnes, qui simul ad spectaculum aderant, videntes quae fiebant, tundentes pectora sua redibant* (Matth. xxvii, 50-56; Marc. xv, 37-41; Luc. xxiii, 46-49).

Cum jam sero factum esset, Joseph ab Arimathia nobilis decurio, vir bonus et justus, expectans regnum Dei, occultus tamen propter metum Judaeorum, ad Pilatum audacter accessit, et ab eo corpus Jesu petiit. Cui praeses, cum eum obiisse a centurione cognovisset, permisit. Joseph ergo venit, et corpus Jesu tulit, et mercatus sindonem, depositum involvit. Venit autem et Nicodemus ferens misturam myrrhae et aloes quasi libras centum. Corpus ergo Jesu acceperunt, et linteis illud cum aromatibus, sicut mos est Judaeis sepelire, ligaverunt. Erat autem in loco, ubi crucifixus

est, hortus, et in horto monumentum novum in petra excisum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Ibi ergo propter Parasceven Judaeorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum. Praefatae mulieres, quae magis amabant, contra sepulcrum sedebant, et ubi poneretur aspiciabant (Matth. xxvii, 57-61; Marc. xv, 42-47; Luc. xxiii, 50-55; Joan. xix, 38-42).

Altera die sacerdotes et Pharisei de dictis Domini Jesu quaedam male Pilato suggesserunt; eoque annuente lapidem signaverunt, adhibitisque custodibus sepulcrum munierunt (Matth. xxvii, 62-66).

Quaedam in evangelica leguntur narratione, de his quae in Dominica facta sunt resurrectione, quae quo ordine gesta sint nisi diligenter considerentur, repugnantia sibi possunt videri. Unde quid perspicax divinae Scripturae investigator Augustinus dicat, et quid inde in libro iii De concordia Evangeliorum disserat, libet indagare; et eandem, sicut edidit, lectionem hic mihi adnotare. Sic enim post multas quaestiones declarans dicit : « Omnia, quae circa tempus resurrectionis Domini facta sunt, secundum omnium evangelistarum testimonia in una quadam narratione, quantum nos Dominus adjuverit, quemadmodum geri potuerint ordinemus.

XVI. Resurrectio et ascensio ejus.

« Prima Sabbati diluculo, sicut omnes consequuntur, ventum est ad monumentum. Jam factum erat quod solus Matthaeus commemorat de terrae motu et lapide revoluto, conterritisque custodibus; ita ut in parte aliqua velut mortui jacerent. Venit autem, sicut Joannes dicit, Maria Magdalene sine dubio, cum caeteris mulieribus, quae Domino ministraverant, plurimum dilectione ferventior, ut non immerito Joannes solam commemoret, tacitis eis quae cum illa fuerunt, sicut alii testantur. Venit ergo, et ut vidit lapidem sublatum a monumento, atequam aliquid diligentius inspiceret, non dubitans ablatum inde esse corpus Jesu, cucurrit, sicut dicit idem Joannes, et nuntiavit Petro atque ipsi Joanni. Ipse est enim discipulus quem diligebat Jesus. At illi currere coeperunt ad monumentum, et praeveniens Joannes inclinavit se, et vidit posita linteamina; non tamen intravit. Petrus autem consecutus intravit in monumentum, et vidit linteamina posita, et sudarium, quod fuerat super caput ejus non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum. Deinde et Joannes intravit et vidit similiter et credit quod Maria dixerat, sublatum esse Dominum de monumento. *Nondum enim sciebant Scripturas, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo ad semetipsos discipuli. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans, id est ante illum saxei sepulcri locum; sed tamen intra illud spatium quo jam ingressae fuerant. Hortus quippe erat illic, sicut idem Joannes commemorat* (Joan. xix, 41). Tunc viderunt angelum sedentem a dextris

super lapidem revolutum a monumento, de quo angelo narrant Matthæus et Marcus: *Tunc dixit eis: Nolite timere, vos. Scio enim quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis. Non est hic; surrexit enim sicut dixit. Venite et videte locum ubi positus erat Dominus. Et cito euntes, dicite discipulis ejus quia resurrexit; et ecce præcedit vos in Galilæam. Ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis.* Quibus similia Marcus quoque non tacuit (*Matth. xviii, 1-7; Marc. xvi, 1-7*).

Ad hæc verba Maria, dum fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum; et vidit duos angelos, sicut dicit Joannes, in albis sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. *Dicunt ei: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.* Hic intelligendi sunt surrexisse angeli, ut etiam stantes viderentur, sicut eos Lucas visos fuisse commemorat, et dixisse timentibus feminis, et vultum in terram declinantibus: *Quid quæritis viventem cum mortuis? non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. Et recordate sunt verborum ejus* (*Luc. xxiv, 1-8; Joan. xx, 1-13*).

Post hæc Maria conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem, sicut dixit Joannes, e. non sciebat quia Jesus est. *Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dixit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam. Dixit ei Jesus: Maria! Conversa illa, dixit: Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Jesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vado autem ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, ad Deum meum et Deum vestrum.* Tunc egressa est a monumento, hoc est ab illo loco ubi erat horti spatium ante lapidem effossum; et aliæ, quas, secundum Marcum, invaserat tremor et pavor, cum illa; et nemini quidquam dicebant. Tunc jam, secundum Matthæum, ecce Jesus occurrit illis, dicens: *Avete. Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus et adoraverunt eum.* Sic enim colligimus et angelorum allocutionem bis numero eas habuisse venientes ad monumentum, et ipsius Domini. Semel scilicet illic, quando Maria hortulanum putavit, et nunc iterum in via, cum eis occurrit; ut eas ipsa repetitione firmaret, atque a timore recrearet. *Tunc ergo ait illis: Nolite timere. Ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam. Ibi me videbunt. Venit ergo Maria Magdalene annuntians discipulis quia vidit Dominum, et hæc ei dixit; non solum ipsa, sed et aliæ, quas Lucas commemorat. Quæ nuntiaverunt hæc discipulis undecim et cæteris omnibus. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum*

A verba ista, et non credebant illis. His et Marcus attestatur. Nam, postquam commemoravit eas trementes et paventes a monumento exisse, et nemini quidquam dixisse, adjunxit quod resurgens Dominus apparuerit mane prima Sabbati primo Mariæ Magdalænæ, de qua ejecerat septem dæmonia; et quia illa vadens nuntiavit iis, qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus; et quia illi, audientes quod viveret et visus esset ab ea, non crederunt. Sane Matthæus etiam illud inseruit, abscedentibus mulieribus, quæ illa omnia viderant et audierant, venisse etiam quosdam in civitatem de illis custodibus qui velut mortui jacuerant, et nuntiasset principibus sacerdotum omnia quæ facta erant, ea scilicet quæ illi sentire potuerunt; illos vero congregatos cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dedisse militibus, ut dicerent quod discipuli ejus ipsum furati essent illis dormientibus; pollicentes etiam securitatem a præside, qui eos custodes dederat, et illos accepta pecunia fecisse sicut erant docti; divulgatumque verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem. Lucas solus quatuor evangelistarum non dicit a mulieribus visum Dominum, sed tantummodo angelos. Matthæus autem dicit, quod eis a monumento redeuntibus occurrerit. Marcus quoque dicit primo visum esse Mariæ Magdalænæ, sicut et Joannes. Sed quomodo ei sit visus non dicit, quod explicatur a Joanne (*Matth. xviii, 8-15; Marc. xvi, 8-11; Luc. xxiv, 9-12; Joan. xx, 14-18* [15].)

Omnes quatuor evangelistæ, sicut in omnibus, quæ omnipotens Emmanuel fecit ante passionem suam, veraciter referendo concordant; sic nihilominus resurrectionem ejus et ascensionem concorditer enarrant, deciesque Dominum a mortuis resurgentem visum esse ab hominibus commemorant.

Semel ad monumentum mulieribus, rursus eisdem in itinere a monumento regredientibus, tertio Simoni Petro apparuit; quod si evangelista quando vel ubi factum sit non designaverit, tamen quia factum sit liquido describit. Quarto duobus in castellum Emmaus euntibus, in alia effigie, ne cognosceretur, apparuit; ut peregrinus eis in via comitatus, tristitiæ querimoniæque causam inquisivit; auditoque a Cleopha lamento de Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram Deo et omni populo, et de damnatione ejus, eos pie increpavit; incipiens a Moyse et omnibus prophetis Scripturas explanavit, tractusque ad hospitium cum eis recubuit, in convivio panem accepit, benedixit, fregit, porrexit, et oculos eorum in fractione panis ad agnoscendum se aperuit, cognitusque mox ex oculis eorum evanuit. Quinto pluribus in Jerusalem, ut Lucas et Joannes perhibent, sero congregatis, ubi non erat Thomas, Jesus januis clausis intravit, manus et latus eis ostendit, partemque piscis assi, et favum mellis coram eis

(15) S. August. *De consensu evang.* Opp. t. III, part. I, col. 1201, *Patrologiæ* t. XXXIV.

manducavit, inaufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum, et cætera (Joan. xx, 22). Sexto, post dies octo, ubi vidit eum Thomas, et dixit : Dominus meus et Deus meus (ibid. 28). Septimo, ad mare Tiberiadis, ubi septem discipuli piscantes eum post nocturnum laborem mane viderunt, et cum illo post miram clum piscium capturam panem et piscem in littore comederunt. Octavo, in monte Galilææ secundum Matthæum, ubi videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt. Tunc ait illis : Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 7). Nono, quod Marcus dicit : Novissime recumbentibus apparuit Jesus, et incredulitatem illorum exprobravit durioribus (Marc. xvi, 12-14). Ideo dicitur novissime, quia jam non erant in terra cum illo convivaturi. Decimo, in ipso die non jam in terra, sed elevatum in nube discipuli viderunt, cum in cælum ascendit; quod Marcus et Lucas commemorant (Marc. xvi, 19; Luc. xxiv, 51).

Toties ergo in evangelicis libris commemoratus est visus ab hominibus antequam ascendisset in cælum, in terra scilicet novies, et in aere semel ascendens. Sed non omnia scripta sunt, sicut Joannes dicit (Joan. xxi, 25). Crebra enim erat ejus cum illis conversatio per dies xl pruisquam ascendisset in cælum (Matth. xxviii, 16-20; Marc. xvi, 12-14; Luc. xxiv, 43-49; Joan. xx, 15; xxi, 4); non tamen eis per omnes xl continuos dies apparuerat. Nam post primum diem resurrectionis ejus, alios octo dies intervenisse dicit Joannes (Joan. xx, 16); post quos eis rursus apparuit. Sic per illos xl dies quoties voluit, quibus voluit, et quemadmodum voluit, apparens, fidem in illis suæ resurrectionis confirmavit.

Duas siquidem ultimas apparitiones Marcus et Lucas commemorant, et ea quæ ibi dicta vel acta fuerant. Secundum Marcum, duritiam cordis incredulorum redarguit, et confirmatis in fide ait : Euntes in mundum universum, prædicate evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur. In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent; et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super agros manus imponent, et bene habebunt. Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, et sedet a dextris Dei (Marc. xvi, 15-19). Porro Lucas in Evangelii sui fine sic ait : Eduxit eos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis, benedixit eis. Et factum est, cum benedicere illis, recessit ab eis; et ferebatur in cælum (Luc. xxiv, 50, 51).

Item etiam in initio Actuum apostolorum de ascensione Domini sic ait : Convalescens præcepit eis a

A Jerosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum. Quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes : Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Dixit autem eis : Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, Samaria, et usque ad ultimum terræ. Et cum hoc dixisset, videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cælum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt : Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Tunc reversi sunt Jerosolymam a monte Oliveti, qui est juxta Jerusalem, Sabbati habens iter (Act. i, 12). Ibi, ut Lucas testatur, fideles discipuli triumpho cælestis magistri specialiter gaudebant, in templo et in cœnaculo unanimiter in oratione perseverabant, et promissum Patris per Filium, sicut ipse jusserat, securi expectabant (ibid. 14).

Omnia enim, quæ ab illo audierant, certa operum exhibitione comprobaverant, et oculis manifeste jam completa perspexerant. Nam sicut cum in passione dira toleraturum, ipsunque tertia die cum victoria resurrecturum, ex ore illius plerumque audierant; sic devicta morte jam immortalem vitæ datorem læti adspectant, ipsoque super cœlos exultato, et Patris ad dexteram sedente, feliciter tripudiant. Angeli quoque in albis vestibus apparentes, et Galilæos cum admiratione cœlis intentos alloquentes, angelorum hominumque gaudium designant, et generalem ejus in fine sæculi adventum ad judicandas gentes denuntiant.

Petrus et Joannes, Jacobus et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomæus et Mattheus, Jacobus Alphæi et Simon Zelotes et Judas Jacobi, qui usque in finem cum Domino Jesu permanserunt, sal terræ et lux mundi ab ipso appellati sunt (Matth. v, 13-14), meritoque, quia mundum continententes, vestigia ejus tenuerunt, rectores orbis, et judices sæculi divinitus constituti sunt. Postquam venerabilis conventus, ubi fere centum viginti erant, Jerusalem remeavit, Petrus, qui vocatione primus, et dignitate maximus erat, in medio fratrum surrexit, et de Juda proditore disseruit, quomodo suspensus inter cælum et terram medius crepuit, et viscera ejus effusa sunt, quia nec cælo, nec terra dignus est; et ager pretio Christi emptus, haceldama, hoc est ager sanguinis vocatus est. Deinde admoovit ut, sicut David prædixerat, alter pro eo ad prædicationis opus et cœleste ministerium eligeretur. Omnes itaque prioris sententiam concesserunt, et ne sacer numerus apostolorum imperfectus videretur, Joseph justum et Mathiani prætulērunt, eis-

que sortis dederunt. Oratione autem a Petro facta, A et ab aliis confirmata, sors super Mathiam cecidit, et connumeratus est cum XI apostolis (*Act. 1, 15-26*).

Hi sunt XII horæ diei et perfecti XII menses anni, atque multis ænigmatibus a prophetis et patriarchis jamdudum designati apostoli. Hos venerantur omnes fidelium nationes, meritoque censentur cœli senatores, et Ecclesiæ gloriosi principes; quia veræ viti Christo inhæserunt fructuosi palmites. Ejus enim in arvis vestigia specialiter imitati sunt spontanea paupertate inter homines, mirisque virtutibus fulserunt insignes socii et consecratales, nunc vero in cœlestibus thronis consessores, et XII tribuum Israelitarum justii censores. Et sicut in terris assidue cucurrerunt ad bravium vitæ Christi sequaces, et in Ecclesia laboriose desudarunt ejus vicarii ac testes, sic nunc illius beati coruscant in cœlis cohæredes.

XVII. *Spiritus sanctus in apostolos descendit.*

Cum completerentur dies Pentecostes, discipulique hora tertia in unum congregati essent fideles, factus est repente de cœlo sonus, et in igneis linguis super sedentes descendit Spiritus sanctus, replens eos omni scientia divinisque charismatibus (*Act. 11, 1-4*)

O quam velox et efficax est iste artifex, et desiderantium unctionem ejus animarum dulcis et vivificus opifex! Ignis divinus non comburens, sed illuminans, advenit, corda discipulorum ubertim inflammavit, carnalium delectatione voluptatum et formidine suppliciorum evacuavit. Eos in ore per diversitatem linguarum subito docuit, in mente autem ex auctoritate roboravit, et in culmine virtutum contra omnes astus inimici extulit. In variis apostoli linguis magnalia Dei loquebantur, ita ut omnium gentium advenæ mirarentur quod indigenæ Galilæi omnibus linguis diserte uterentur. Hoc ut invidi Judæi confusione digni compererunt, qui opera Christi et verba sinistra interpretatione semper depravare soliti sunt, magnalia Dei fantes musto plenos debacchando asseruerunt. Verum Petrus spiritali potu affatim debriatus in perfidos surrexit, verba sapientiæ salutaris eructavit, de incarnatione et passione ac resurrectione Christi eloquenter tractavit, et multitudinem malignantium cooperante Spiritu sancto confusam superavit. Sicut Malchum, qui servus summi sacerdotis erat, gladio quondam percussit, et aurem ejus amputavit, sic carnaliter famulantes soli litteræ Mosaicæ legis mystico Dei verbo pupugit, veteresque cœremonias et observationes ab intellectu neophytorum resercavit. Judæos itaque, quos ad necem Messias perfidia sævire paulo ante coegit, fervens Petri prædicatio ad pœnitentiam et fidem atque baptisma invitavit. Et tanquam pisces de pelago solitus fuerat extrahere retis ministerio, sic errantes de ignorantis puteo ad veræ fidei soliditatem pertraxit sanctæ prædicationis officio. Unde conversorum ipso die tria millia baptizavit, et vetustatem car-

nalis vitæ relinquentes in novum hominem renovavit (*ibid. 41*).

Ecce, juvante Deo, simpliciter prosecutus sum continuationem quandam a nativitate Christi usque ad adventum Spiritus Paracliti, et singula Salvatoris miracula ex evangelicis codicibus seriatim breviterque congressi, prout ipse secundum intellectulum meum indagare potui, sive dicacem Augustinum, aliosque doctores sectatus caraxavi. In hoc nempe sedimine mihi meisque similibus prodesse curavi: eis scilicet, qui profunda doctorum proluxaque rimari fastidiunt, conferre volens aliquid emolumenti; dum Dominica miracula per quatuor libros diffusa compaginavi, et in brevi tomo examussim collecta adnotavi. Porro, nonnunquam eadem verba, quæ in libris authenticis videbam, avidus hausi; plerumque vero brevitatibus causa dictatum mutavi, sed invictam veritatem ubique sectari summopere laboravi, nec ab authentica unquam sponte sententia exorbitavi.

XVIII. *Regna imperatorum Romanorum.*

Nunc, quia certam proposui chronographiam scripto protelare, ut lectori clarius pateat ordo temporum, quædam libet inserere, quæ antiqui patres in opusculis suis ediderunt de eadem re.

Ensebius enim Cæsariensis, et trilinguis Hieronymus, Iberi quoque sophistæ, Orcsius et Hispanensis Isidorus, alique plures multa scripserunt de sæculi excursibus; præcipueque apud nos Beda presbyter in libro *De temporibus*, qui postremus omnium Anglicæ genti scripsit, stylumque priscom veraciter prosequi studuit.

Tiberius Octaviani Augusti privignus, Livis uxoris ejus ex priore marito filius, regnavit annis XXIII. Hujus anno XII Pilatus Judææ procurator ab eodem dirigitur. Herodes tetrarcha, cum Judæorum principatum teneret annis XXIV, in honorem Tiberii et Livis matris ejus Tiberiadem condidit Libiadem.

Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, Dominus Jesus post baptismum, quem Joannes prædicavit, mundo regnum cœlorum annuntiavit; peractis a mundi principio secundum Hebræos annis, ut Eusebius in *Chronicis suis* signat, IV millibus, adnotando quod XVI anno Tiberii principium fuerit LXXX jubilæi secundum Hebræos; juxta Chronica eadem, quæ ipse Eusebius de utraque editione, ut sibi videbatur, composuit, anni sunt quinque millia ducenti viginti octo.

Anno XVIII imperii Tiberii, Dominus sua passione mundum redemit, et victor a mortuis tertia die resurgens, fidelibus suis manifestus apparuit, et XI die videntibus illis in cœlum ascendit. Agrippa, cognomento Herodes, filius Aristobuli filii Herodis regis, accusator Herodis tetrarchæ, Romam profectus a Tiberio in vincula conjicitur; ubi plurimos sibi ad amicitiam ascivit, et maxime Caium Germanici filium.

Caius, cognomento Caligula, regnavit annos III,

menses x et dies viii. Hic Herodem Agrippam amicum suum, vinculis liberatum, regem Judææ fecit; qui permanet in regno vii annis, id est usque ad quartum Claudii annum. Quo ab angelo percusso, Agrippa filius ejus in regno successit, et usque ad exterminium Judæorum xxvi annis perseveravit. Herodes tetrarcha et ipse Caii amicitiam petens, cogente Herodiade Romam venit. Sed accusatus ab Agrippa etiam tetrarchiam perdidit, fugiensque in Hispaniam cum Herodiade mœrore periit. Pilatus, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, tantis irrogante Caio angoribus coarctatus est, ut sua se manu peremerit. Caius in deos se referens, Judæorum loca sancta idolorum sordibus profanat.

Claudius annos xiiii, menses vii, dies xxvii. Ipse iv regni sui anno, dum fames gravissima, cujus Lucas in Actibus apostolorum meminit, facta est, Britanniam adiens quam neque ante Julium Cæsarem, neque post eum quisquam attingere ausus fuerat, sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditionem recipit. Orcadas etiam imperio Romano insulas adjecit, ac sexto mense, ex quo profectus erat, Romam rediit. Nono regni sui anno Judæos tumultuantes Roma expulit, quod et Lucas refert. Sequenti anno fames in maxima Romam corripit.

Nero annos xiiii, menses vii, dies xxviii. Hujus anno secundo Festus Judææ procurator Felici successit. Tunc Paulus Romam vinctus mittitur. Festo in magistratu Judææ successit Albinus, et Albino Gessius Florus, cujus luxuriam et avaritiam, cæteraque flagitia Judæi tolerare nequiverunt; unde contra Romanos rebellaverunt. Adversum quos Vespasianus magister militiæ transmissus, plurimas urbes Judææ capit. Primus Nero (15*) super omnia scelera sua etiam Christianos persequitur, quorum eximios Romæ, Petrum cruce, et Paulum occidit gladio. Hic in re militari nihil omnino ausus, Britanniam pene amisit. Nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque eversa sunt.

Vespasianus annos ix, menses xi, dies xxii. Hic apud Judæam imperator ab exercitu appellatur, et bellum Tito filio commendans, Romam per Alexandriam proficiscitur, et perempto Vitellio regnum nanciscitur. Qui secundo anno Judææ regnum subvertit, templumque solo stravit post annos primæ ædificationis ejus 1084. Hoc vero bellum consummatum est annis iv, duobus quidem Nerone vivente, et duobus aliis postea. Vespasianus inter alia magnorum operum in privata adhuc vita, in Germaniam, ac deinde in Britanniam a Claudio missus, tricies et bis cum hoste conflixit; duas validissimas gentes, xx oppida, insulam Vectam Britannicæ proximam imperio Romano adjecit. Colossus erigitur habens altitudinis pedes cvii.

Titus annos ii, menses ii, vir omnium virtutum

(15*) Sic D. Le Prévost; Duchesne vero :

A genere mirabilis, adeo ut amor et deliciæ humani generis diceretur. Hic amphitheatrum Romæ ædificavit, et in dedicatione ejus quinque millia ferarum occidit.

Domitianus, frater Titi junior, annos xv, menses v. Hic secundus post Neronem Christianos persequitur, et paulo post pro mercede theomachicæ a senatu interficitur.

Nerva anno uno, mensibus iv, diebus viii. Hic primo edicto suo cunctos exsules revocavit. Unde Joannes apostolus hac generali liberatus indulgentia Ephesum remeavit.

Trajanus annos xix, menses vi, dies xv. Hic adversum Christianos persecutionem movit, eximiosque Dei servos martyrizavit. Plinius Secundus Novocomensis, orator et historicus insignis habetur, cujus plurima ingenii exstant opera. Pantheum Romæ, quod Domitianus fecerat, fulmine concrematum; cui nomen inde datum est, quod ipsa domus omnium deorum sit habitaculum. Judæi per diversas terrarum partes seditionem moventes, digna cæde sternuntur. Trajanus Romani imperii, quod post Augustum defensum magis fuerat, quam nobiliter ampliatum, fines longe lateque diffudit.

Adrianus consobrinæ Trajani filius annis xxi. Hic per Quadratum discipulum apostolorum, et Aristidem Atheniensem, virum fide sapientiaque plenum, et per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus, præcepit per epistolam Christianos sine criminum objectione non damnari. Idem Judæos secundo rebelles ultima cæde perdomuit, etiam introcundi eis Jerosolymam licentia ablata; quam ipse in optimum statum exstructione murorum reparavit, et Æliam vocari de nomine suo præcepit. Idem eruditissimus in utraque lingua, bibliothecam Athenis miri operis exstruxit.

Jerosolymæ primus ex gentibus constituitur episcopus Marcus, cessantibus his qui fuerant ex Judæis, quorum nomina hæc sunt: Jacobus frater Domini, Simeon filius Cleophæ, Justus, Zachæus, Tobias, Sextus, Joannes, Mathias, Philippus, Seneca, Justus, Levi, Ephrem, Joseph et Judas. Hi numero xv ex circumcissione prodierunt, in Jerusalem a passione Domini usque ad Ælium Adrianum per annos fere cvii præfuerunt, fideque et scientia cum sanctitate micuerunt. Dein ex gentibus eis hi successerunt: Marcus, Cassianus, Publius, Maximus, Julianus, Caius, Julianus, Capito, Valens, Dolicianus, Narcissus, Alexander, Mazabanes, Hymenæus, Zabdas, Hermon, Macharius, Maximus, Cyrillus et Joannes.

XIX. Successio imperatorum Romanorum.

Antoninus, cognomento Pius, cum filiis suis, Aurelio et Lucio, annis xxii et mensibus iii. Justinus philosophus librum pro Christiana religione compositum Antonino tradidit, eumque benignum erga

Christianos fecit. Qui non longe post suscitante A persecutionem Crescente amico, pro Christo sanguinem fudit, sub Pio Romæ episcopo. Hermes scripsit librum, qui dicitur Pastoris, in quo præceptum Angeli continetur, ut Pascha die Dominico celebraretur. Polycarpus Romam veniens multos ab hæretica labe castigavit, qui Valentini et Gerdonis fuerant nuper doctrina corrupti.

Marcus Antoninus Verus, cum fratre Lucio Aurelio Commodo, annos xix, menses ii. Hi primum æquo jure imperium administraverunt, cum usque ad hoc tempus singuli augusti fuerint. Bellum deinde contra Parthos admirabili virtute et felicitate gesserunt. In Asia persecutione orta, Polycarpus et Pionius martyrium fecere. In Gallia quoque Photianus, Lugdunensis præsul, alique plurimi pro Christo gloriose sanguinem fudere. Nec multo post vindex scelerum lues multas late provincias, Italiam maxime Romamque vastavit. Defuncto Commodo fratre, Antoninus Commodum filium suum consortem regni facit. Antonino imperatori Melito Asianus Sardensis episcopus Apologeticum pro Christianis tradidit. Lucius Britannæ rex, missa ad Eleutherium Romæ episcopum epistola, ut Christianus efficiatur impetrat. Apollinaris Asianus Hierapoli, et Dionysius Corinthi, clari habentur episcopi.

Lucius Antoninus Commodus post mortem patris regnavit annis xiii. Hic adversum Germanos bellum feliciter gessit. Cæterum ipse per omnia luxuriæ et obscenitati mancipatus, nil paternæ virtutis et pietatis simile gessit. Irenæus Lugdunensis episcopus insignis habetur. Commodus imperator, Colossi capite sublato, imaginis suæ caput ei jussit imponi.

Helius Pertinax mensibus vi. Hic Juliani jurisperiti scelere periit, quem mense vii, postquam cœperat imperare, Severus apud Pontem Milvium bello civili victum interficit. Victor Romæ episcopus, datis late libellis, constituit Pascha die Dominico celebrari, sicut prædecessor ejus Eleutherius, a xiv luna primi mensis usque ad xxi. Cujus decretis favens Theophilus Cæsariæ Palæstinæ episcopus, scripsit adversus eos qui xiv luna cum Judæis Pascha celebrabant, cum cæteris, qui in eodem concilio aderant, episcopis synodicam et valde utilem epistolam.

Severus Pertinax annis xvii fortiter quidem, sed laboriose imperium tenuit, et persecutionem in Christianos acerrimam exercuit. Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ presbyter, et Pantænus Stoicus philosophus, in disputatione dogmatis nostri disertissimi habentur. Narcissus Jerosolymorum episcopus, et Theophilus Cæsariensis, Polycarpus quoque et Bacilus Asianæ provinciæ episcopi, insignes habentur. Plurimi Christianorum per diversas provincias martyrio coronati sunt. Clodio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, apud Lugdunum interfecto, Severus in Britannias bellum transfert; ubi, ut et receptas provincias ab incursione barbarica faceret securiores, magnam fossam firmis-

simumque vallum, crebris insuper turribus communitum, per cxxxii millia passuum a mari ad mare duxit, et Eburaci obiit.

Antoninus cognomento Caracalla, Severi filius, annis vii. Alexander episcopus Cappadociæ, cum sanctorum desiderio locorum Jerosolymam venisset, vivente adhuc Narcisso ejusdem urbis episcopo, persenilis ætatis viro, ipse ibi ordinatur episcopus, Domino ut id fieri deberet per revelationem momente. Tertullianus Afer centurionis proconsularis filius omnium Ecclesiarum sermone celebratur.

Macrinus anno uno regnavit, et cum filio Diadumeno, cum quo imperium invasit, apud Archilaidem militari tumultu occiditur.

Marcus Aurelius Antoninus annis iv. In Palæstina B Nicopolis, quæ prius Emmaus vocabatur, urbs condita est; legationis industriam pro eo suscipiente Julio Africano scriptore temporum. Hæc est Emmaus quam Dominus post resurrectionem suo, sicut Lucas narrat (*cap. xxiv*), ingressu sanctificare dignatus est. Hippolytus episcopus, multorum conditor opusculorum, temporum canonem, quem scripsit, huc usque perduxit. Qui etiam se, decennovalem Paschæ circulum reperiens, Eusebio, qui super eodem Pascha cyclum composuit, occasionem dedisse retulit.

Aurelius Alexander annis xiii. Hic in Mamæam matrem suam unice pius fuit, et ob id omnibus amabilis. Urbanus Romæ episcopus multos nobilium ad fidem Christi et martyrium perduxit. Origenes C Alexandriæ, imo toto orbe clarus habetur. Denique Mamæa mater Alexandri eum audire curavit, et Antiochiam accitum summo honore habuit.

Maximinus annis iii. Hic adversum sacerdotes ecclesiarum, et clericos atque doctores persecutionem exerct, maxime propter Christianam Alexandri, cui successerat, et Mamææ matris ejus familiam; vel præcipue propter Origenem presbyterum. Pontianus et Anteros, Romanæ urbis episcopi, martyrio coronati, et in cœmeterio Calixti sunt sepulti.

Gordianus annis vi. Julius Africanus inter scriptores ecclesiasticos nobilis habetur. Qui in chronicis, quæ conscripsit, refert se Alexandriam properare, Heraclæ opinione celeberrima provocatum; quem et in divinis et philosophicis studiis, atque omni Græcorum doctrina instructissimum fama loqueretur.

Philippus, cum Philippo filio, vii annis regnavit. Hic primus omnium imperatorum admonitu fidelis Christi militis Pontii Christianus factus est; ac post tertium imperii ejus annum, millesimus a conditione Romæ annus expletus est. Januis delubrorum obturatis, sancta Ecclesia cum tripudio ad Dei laudem libere reserata est; et ita magnificis ludis augustissimus omnium præteritorum hic natalis annus a Christiano imperatore celebratus est. Origenes Leonidæ martyris filius in Cæsarea Palæstinæ Theodorum, cognomento Gregorium, et Athenodorum, adolescentulos fratres, Pontii postea nobilissi-

mos episcopus divina philosophia imbuit ; adversus quemdam Celsum Epicureum philosophum , qui contra nos scripserat, octo voluminibus respondit. Qui, ut breviter dicam, tantum scribendi sedulus fuit, ut Hieronymus quodam loco quinque millia librorum ejus, se legisse meminerit

Decius anno 1, mensibus III. Hic cum Philippos, patrem et filium, interfecisset, ob odium eorum in Christianos persecutionem movet; in qua Fabianus papa in urbe Roma martyrio coronatus, Cornelio reliquit sedem sui episcopatus. Alexander Jerosolymorum episcopus apud Cæsaream Palæstinæ, et Babelas Antiochiæ interficiuntur.

Gallus cum Volusiano filio annos II, menses IV. Hic ut Dionysius Alexandriae antistes perhibet, cum regnum ejus in initio floreret, et cuncta ei ex sententia cederent, sanctos viros, qui pro pace regni ejus Deo summo supplicabant, persecutus est, cum quibus et prosperitatem suam fugavit et pacem. Origenes LXX ætatis anno non ad integrum impleto defunctus, et in urbe Tyro sepultus est. Cornelius papa rogatus a quadam matrona Lucina, corpora apostolorum de catacumbis levavit noctu, et posuit, Pauli quidem via Ostiensi, ubi decollatus est; Petri autem, juxta locum ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum episcoporum in templum Apollinis, in monte Aureo, in Vaticano palatii Neroniani, III Kalendas Julii.

Valerianus cum filio Gallieno annis XV. Hic in Christianos persecutione commota, statim a Sapore Persarum rege capitur; ibique luminaribus orbatus, servitute miserabili consenescit. Unde Gallienus tam claro Dei judicio territus pacem nostris reddidit. Sed ob meritum tamen vel propriæ libidinis vel paternæ theomachix, innumera, barbaris assurgentibus, Romani regni detrimenta sustinuit. Hac persecutione Cyprianus Carthaginensis episcopus, cujus doctissima exstant opuscula, martyrio coronatur. Cujus vitæ et passionis volumen egregium Pontius diaconus ejus reliquit, qui usque ad diem passionis ejus cum ipso exsilium sustinuit. Theodorus Gregorius Neocæsareæ Ponti episcopus magna virtutum gloria claret; e quibus unum est, quod, ut ecclesiæ faciendæ locus sufficeret, mortem precibus movit. Stephanus et Sextus Romæ episcopi martyrio passi sunt.

Claudius anno 1, mensibus IX. Iste Gothos jam per annos XV Illyricum Macedoniamque vastantes superat; ob quæ in curia clypeus aureus, et in Capitolio statua ei aurea collocata est. Marcion disertissimus Antiochenæ presbyter Ecclesiæ, qui in eadem urbe rhetoricam docuerat, adversus Paulum de Samosate, qui Antiochiæ episcopus dogmatizabat Christum communis naturæ hominem fuisse, accipientibus notariis disputavit, qui dialogus usque hodie exstat.

Aurelianus annis V, mensibus VI. Hic cum adversum nos persecutionem movisset, fulmen ante cum magno pavore circumstantium ruit, ac non multo

A post a militibus occisus est itineris medio quod inter Constantinopolim et Heracleam est. Euticianus papa martyrio Romæ coronatus, in cœmeterio Calixti sepelitur; qui et ipse cccxiii martyres manu sua sepelivit.

Tacitus menses sex. Quo apud Pontum occiso, Florianus obtinuit imperium diebus LXXXVIII, et sic apud Tarsum occiditur. Anatolius, natione Alexandrinus, Laodicæ Syriæ episcopus, philosophorum disciplinis eruditus, plurimo sermone celebratur; cujus ingenii magnitudo de libro, quem super Pascha composuit, et de decem libris arithmeticæ institutionis potest apertissime cognosci. Insana Manichæorum hæresis, et Sabellianorum oritur.

Probus annos VI et menses IV. Hic Gallias jam dudum a Barbaris occupatas, per multa et gravia prælia, deletis tandem hostibus, ad perfectum liberavit. Archelaus Mesopotamiæ episcopus librum disputationis suæ, quæ habuit contra Manichæum exeuntem de Perside, Syro sermone composuit, qui translatus a Græcis, habetur a multis.

Carus cum filiis Carino et Numeriano, annis II. Caius Romanæ Ecclesiæ episcopus fulget, qui a Diocletiano martyrio passus est. Pierius Alexandriae presbyter sub Theona episcopo florētissime populos docuit; et tantam sermonis diversorumque tractatum, qui usque hodie exstant, elegantiam invenit, ut Origenes junior vocaretur; vir miræ parcimoniæ, et voluntariæ paupertatis appetitor, qui post persecutionem omni tempore vitæ suæ Romæ conversatus est.

XX. Imperatores Romani. Persecutiones in Christianos. Constantini conversio

Diocletianus cum Herculo Maximiano annos XX. Carausius sumpta purpura Britannias occupavit. Narseus rex Persarum Orienti bellum intulit. Quinquegentiani Africam vastaverunt. Ægyptum Archileus obtinuit; ob quæ Constantius et Galerius Maximinus Cæsares assumuntur in regnum. Constantius privignam Herculei Theodoram accipit, ex qua sex liberos postea Constantini fratres habuit. Galerius filiam Diocletiani Valeriam accepit. Post decem annos, per Asclepiodotum præfectum prætorii, Britannix receptæ sunt

D Nono decimo anno Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculeus in Occidente ecclesias vastari, affligi Christianos et interfici præcipiunt. Secundo autem persecutionis anno Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani purpuram deposuerunt. Attamen cœpta semel persecutio usque ad septimum Constantini annum fervere non cessat. Constantius XVI imperii anno, summæ mansuetudinis et civilitatis vir, in Britannia diem obiit Eboraci. Hæc persecutio tam crudelis et crebra flagrabat, ut intra unum mensem decem et octo millia martyrum pro Christo passi inveniantur: nam et Oceani limbum transgressa, Albanum, Aaron et Julium Britannix, cum aliis pluribus viris ac feminis felici cruore damnavit. Tunc passus est Pamphilus presbyter,

Eusebii Cæsariensis episcopi necessarius, cujus vitam ipse tribus libris comprehendit.

Tertio persecutionis anno, quo et Constantius obiit, Maximinus et Severus a Galerio Maximo Cæsares facti. E quibus Maximinus maleficia et supra sua Christianorum persecutionibus accumulavit. Passus est ea tempestate Petrus Alexandriae episcopus, cum pluribus Ægypti episcopis. Lucianus quoque, vir moribus et continentia et eruditione præcipuus, Antiochiæ presbyter, et alii multi passi sunt.

Constantianus Constantii ex concubina Helena filius, in Britannia creatus imperator, regnavit annis xxx et mensibus x. Ab anno persecutionis quarto Maxentius, Herculi Maximiani filius, Romæ Augustus appellatur. Licinius, Constantiæ sororis Constantini vir, Carnunti imperator creatur. Constantinus de persecutore Christianus efficitur, et Ecclesiam Dei sublimare toto nisu conatur. In Nicæno concilio fides Catholica exponitur. Constantinus multas Domino basilicas construxit. Romæ, ubi baptizatus est, basilicam fecit in honore sancti Joannis Baptistæ, quæ appellatur Constantiniana; beato Petro in templo Apollinis, et beato Paulo in via Ostiensi. In palatio Sessoriano basilicam, quæ cognominatur Jerusalem, fecit, ubi de ligno crucis Domini posuit. Ex rogatu filiæ suæ fecit ecclesiam Sanctæ martyri Agnæ, beato quoque Laurentio martyri via Tiburtina in agro Verano. Item basilicam via Lavicana inter duas lauros, beatis martyribus Marcellino et Petro fecit; et mausoleum, ubi matrem suam in sarcophago purpureo posuit. In civitate Ostia juxta portum urbis Romæ, Beatorum apostolorum Petri et Pauli et Joannis Baptistæ basilicam construxit. In Albanensi civitate, Sancti Joannis Baptistæ, et in urbe Neapoli, fecit ecclesias. Idem Constantinus Drepanam Bithyniæ civitatem in honorem Luciani martyris ibi conditi instauravit, et ex vocabulo matris suæ Helenopolim nominavit. In Thracia vero nominis sui urbem statuit, et sedem Romani imperii et totius caput Orientis esse voluit. Item statuit citra ullam hominum cædem paganorum templa claudi.

Constantius, cum Constantino et Constante fratribus, annos xxiv, menses v, dies xiii. Jacobus D Nisibinus episcopus agnoscitur, ad cujus preces sæpe urbs a discrimine liberata est. Impietas Ariana Constantii regis fulta præsidio, exsiliis, carceribus et variis afflictionum modis, primum Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persecuta est. Maximinus Treverorum episcopus clarus habetur; a quo Athanasius Alexandriae episcopus, cum a Constantio quæreretur ad pœnam, honorifice susceptus est. Antonius monachus centesimo quinto ætatis suæ anno in eremo moritur. Constantio Romanam ingresso, ossa Andreæ apostoli et Lucæ evangelistæ a Constantinopolitanis miro favore suscepta. Hilarius Pictavensis episcopus, qui pulsus ab Arianis in Phrygia exsulaverat, cum apud Constan-

A tinopolim librum pro se Constantio porrexisset, ad Gallias rediit.

Julianus annos ii, menses viii. Hic baptizatus, et sacris ordinibus atque ad diaconatum sublimatus fuit; sed relicto clericatu, arma sustulit, imperioque arrepto, ad idolorum cultum conversus Christianos persecutus est. Pagani apud Sebasten Palæstinæ urbem sepulcrum Joannis Baptistæ invadunt, et ossa dispergunt, eademque rursus collecta et cremata latius dispergunt. Sed Dei providentia quidam ex Jerosolymis monachi adfuerunt, qui misti colligentibus quæque poterant ablata ad patrem suum Philippum pertulerunt. Ille confestim hæc, quia supra se ducebat tantum thesaurum propriis servare vigiliis, ad pontificem maximum tunc B Athanasium, per Julianum diaconem suum, misit. Quæ ille suscepta, paucis arbitris, subcavato sacrorum pariete inclusit, et prophético spiritu profutura generationi posteræ consecravit. Cujus præsagium sub Theodosio principe per Theophilum episcopum Alexandriae completur qui, destructo Serapis sepulcro, Sancti Joannis ibidem ecclesiam consecravit.

Jovinianus, menses viii. Synodus Antiochiæ a Meletio et suis facta est, in qua Macedonianum dogma Spiritum sanctum blasphemans condemnatum est. Jovinianus postquam in xxix annos pacem cum Persis composuit, ad Romanum regressus est solvitur; lapsusque Constantii prædecessoris admonitus, honorificis et officiosissimis Athanasium litteris requirit, a quo formam fidei, et modum Ecclesiarum disponendarum suscepit. Sed ejus pia lætaque principia mors immatura apud Ciliciam corripuit.

Valentinianus cum fratre Valente, annis xi. Apollinaris Laodicensis episcopus multimoda nostræ religionis scripta componit, qui postea a fide devians sui nominis hæresim instituit. Damasus Romæ episcopus basilicam juxta theatrum sancto Laurentio fecit, et aliam in catacumbas, ubi corpora sanctorum apostolorum Petri et Pauli jacuerunt. In quo loco, platoniam ipsam, ubi jacuerunt, versibus adornavit. Valens, ab Eudoxio Arianorum episcopo baptizatus, nostros persequitur. Gratianus Valentiniani filius tertio ejus anno Ambianis imperator factus est. Constantinopoli apostolorum martyrium dedicatur. Post Auxentii seram mortem, Mediolani Ambrosius episcopus constituitur, cujus prædicatione omnis ad fidem Christi Wallia convertitur.

Valens, cum Gratiano et Valentiniano, Valentiniani fratris sui filiis, annis iv. Valens, lege data ut monachi militarent, nolentes fustibus jussit interfici. Gens Hunorum diu inaccessis reclusa montibus, repentina rabie percita in Gothos exarsit, eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit, Gothi, transito Danubio, fugientes a Valente sine armorum depositione suscepti, mox per avaritiam Maximi ducis fame ad rebellandum co-

acti sunt; victoque Valentis exercitu, per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus, incendiis et rapinis fuderunt.

Gratianus cum fratre Valentiniano, annis vi. Theodosius a Gratiano imperator creatus, maximas illas Scythicas gentes, hoc est Alanos, Hunos et Gothos, magnis multisque præliis vicit. Cujus concordiam non ferentes Ariani, post xl annos ecclesias, quas vi tenere, reliquerunt. Synodus centum quinquaginta Patrum congregatur urbe Augusta, contra Macedonium, sub Damaso Romæ episcopo. Theodosius Arcadium filium suum consortem facit imperii. A secundo Gratiani anno, ipso sexies et Theodosio consulibus, Theophilus paschalem computum scribit. Maximus, vir quidem strenuus et probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emerisset, in Britannia invitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam transit; ibique Gratianum Augustum dolis circumventum apud Lugdunum occidit, fratremque ejus Valentinianum Italia expulit; qui tamen justissimam cum matre sua Justina pœnam exsilii luit. Quam et ipsum Ariana hæresis polluit, et eminentissimam Catholicæ fidei arcem Ambrosium perfida obsidione vexavit; nec prius quam prolatis beatorum Gervasii et Protasii martyrum, Deo revelante, reliquiis in corruptis, nefanda cœpta deseruit.

Theodosius qui, vivente Gratiano, sex annis jam Orientem regebat, post mortem ejus regnavit annis xi. Ipse et Valentinianus, quem Italia expulsum benigne susceperat, Maximum tyrannum tertio ab Aquileia lapide interficiunt. Qui, quoniam Britanniam omni pene armata juventute copiisque militaribus spoliaverat, quæ tyrannidis ejus vestigia secutæ in Gallias, nunquam ultra domum redire; videntes transmarinæ gentes sævissimæ, Scotorum a Circio, et Pictorum ab Aquilone, destitutam milite ac defensore insulam, adveniunt, et vastatam direptamque per multos eam annos oppriment. Hieronymus sacræ interpret Historiæ librum, quem de illustribus Ecclesiæ viris scribit, usque ad xiv totius imperii Theodosii annum perduxit.

Arcadius, filius Theodosii, cum fratre Honorio, annis xiii. Corpora sanctorum Habacuc et Michæ prophetarum divina revelatione produntur. Gothi Italiam, Vandali atque Alani Gallias aggrediuntur. Innocentius Romæ episcopus dedicavit basilicam Beatissimorum martyrum Gervasii et Protasii, ex devotione testamenti cujusdam illustris feminæ Vestinæ. Tunc famulus Christi Alexis obiit. Pelagius Brito Dei gratiam impugnat.

Honorius cum Theodosio minore, fratris sui filio, annis xvi. Alaricus, rex Gothorum, Romam invasit, partemque ejus incendio cremavit ix Kalendas Septembris, anno conditionis ejus 1164, ac sexto die quam ingressus fuerat, deprædata urbe egressus est.

Lucianus presbyter, cui revelavit Dominus, vii Honorii principis anno, locum sepulcri et reliquiarum beati protomartyris Stephani et Gamalielis ac Nicodemi, qui in Evangelio et in Actibus apostolorum leguntur, scripsit ipsam revelationem Græco sermone ad omnium ecclesiarum personam. Quam revelationem Avitus presbyter, homo Hispanus genere, in Latinum vertit, et adjecta epistola sua, per Orosium presbyterum, Occidentalibus dedit. Qui etiam Orosius ad loca sancta perveniens, quo eum Augustinus ad Hieronymum pro discenda animæ ratione miserat, reliquias beati Stephani accepit, patriamque reversus Occidenti primus intulit. Britanni Scotorum, Pictorumque infestationem non ferentes, Romam mittunt, et sui subjectione promissa, contra hostem auxilia flagitant. Quibus statim missa legio magnam barbarorum multitudinem sternit, cæteros Britannicæ finibus pellit, ac domum reversura præcepit sociis ad arcendos hostes murum trans insulam inter duo maria statuere. Qui, absque artifice magistro magis cespite quam lapide factus, nil operantibus profuit. Nam mox ut discessere Romani, advectus navibus prior hostis, quasi maturam segetem, obvia quæque sibi cædit, calcat, devorat. Iterum petenti auxilia Romani advolant, et cæsum hostem trans maria fugant, conjunctisque sibi Britannis, murum non terra ut ante pulvereum, sed saxo solidum, inter civitates, quæ ibidem ob metum hostium factæ fuerant, a mari usque ad mare collocant. Sed et littore meridiano maris, quia et inde hostis timebatur, turres per intervalla ad prospectum magis statuunt. Sic valedicunt sociis, tanquam ultra non reversuri. Bonifacius Romæ episcopus fecit oratorium in cœmeterio Sanctæ Felicitatis, et ornavit sepulcrum ejus et Sancti Sylvini. Hieronymus presbyter obiit xii Honorii anno, ii Kalendas Octobris, anno ætatis suæ xci.

Theodosius minor, Arcadii filius, annis xxvi. Valentinianus junior Constantii filius Ravennæ imperator creatur. Placidia vero mater ejus augusta nuncupatur. Effera gens Vandalorum, Alanorum et Gothorum, ab Hispaniis ad Africam transiens, omnia ferro, flamma, rapinis, simul et Ariana impietate fœdavit. Sed beatus Augustinus Hipponensis episcopus, et omnium doctor eximius Ecclesiarum, ne civitatis suæ ruinam videret, tertio obsidionis ejus mense migravit ad Dominum, v Kalendas Septembris; cum vixisset annis lxxvi, in clericatu autem vel in episcopatu annos ferme xl compleisset. Quo tempore Vandali, capta Carthagine, Siciliam quoque deleverunt. Cujus captivitatis Paschasinus Lilybitanus antistes in epistola meminit, quam de ratione paschali papæ Leoni scripsit.

Ad Scotos in Christum credentes ordinatus a Cælestino papa Palladius primus episcopus mittitur anno Theodosii viii. Recedente a Britannia Romano exercitu, cognita, Scoti et Picti, reditus

denegatione, redeunt ipsi; et totam ab Aquilone insulam pro indigenis muro tenuis capessunt. Nec mora, cæsis, captis fugatisque custodibus muri et ipso interrupto, etiam intra illum crudelis prædo grassatur. Mittitur epistola lacrymis ærumnisque referata ad Romanæ potestatis virum Aetium ter consulem, xxiii Theodosii principis anno, petens auxilium, nec impetrat. Interea fames dira ac famosissima profugos infestat. Qua coacti quidam hostibus dedere manus. Alii de montibus, speluncis ac saltibus strenue repugnabant, ac strages hostibus dabant. Revertuntur Scoti domum, post non multum tempus reversuri. Picti extremam insulæ partem tum primum et deinceps inhabitari detinent. Famem præfatam magna frugum opulentia, opulentiam luxuria et negligentia, negligentiam lues acerrima, et acrior mox hostium novorum, id est Anglorum, plaga secuta est. Quos illi unanimi consilio cum rege suo Wortigerno quasi defensores patriæ ad se invitandos elegerunt; sed exceptos mox impugnatores atque expugnatores senserunt.

Sixtus Romæ episcopus fecit basilicam Sanctæ Mariæ matris Domini, quæ ab antiquis Liberii cognominabatur. Eudoxia, uxor Theodosii principis, a Jerosolymis remeavit, et beatissimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in basilica Sancti Laurentii positæ venerantur, secum detulit. Bleda et Attila fratres, multarum gentium reges, Illyricum Thraciamque depopulati sunt.

XXI. Imperatores Romani. Invasiones Anglorum, Saxonum Francorumque. Fundatio Francorum regni.

Marcianus et Valentinianus, annis vii. Gens Anglorum sive Saxonum, Britanniam tribus longis navibus advehitur. Quibus dum iter prosperatum domi fama referret, mittitur exercitus fortior qui, junctis prioribus, primo hostes quos patiebatur abigit; deinde in socios arma vertens, totam prope insulam ab orientali ejus usque ad occidentalem igni vel ense subigit; conficta occasione, quod pro se militantibus Britones minus sufficienter stipendia darent.

Joannes Baptista duobus monachis orientalibus, qui ob orationem venerant Jerosolymam, caput suum juxta Herodis quondam regis habitaculum revelat; quod deinceps Emissam Phœnicæ perlatum, et digno honore cultum est.

Hæresis Pelagiana Britannorum fidem turbat. Qui a Gallicanis episcopis auxilium quærentes, Germanum Autissiodorensis Ecclesiæ episcopum, et Lupum Trecassium æque apostolicæ gratiæ antistitem fidei defensores accipiunt. Insignes autem Domini athletæ fidem verbo veritatis simul et miraculorum signis confirmant, sed et bellum Saxonum Pictorumque adversus Britones eo tempore junctis viribus susceptum divina virtute retundunt. Nam, cum Germanus ipse dux belli factus, non tubæ clangore, sed clamore *Alleluia*, totius exercitus

A voce ad sidera levato, hostes in fugam vertit immanes. Qui deinceps ad Ravennam perveniens, summa reverentia a Valentiniano et Placidia susceptus, migravit ad Christum. Cujus corpus honorifico agmine, comitantibus virtutum operibus, defertur Autissiodorum. Aetius patricius occidentalibus occidentalis reipublicæ salus, et regi quondam Attilæ terror, a Valentiniano occiditur, cum quo Hesperium regnum cecidit, neque hactenus relevari valuit.

Circa hæc tempora regnum Francorum exordium sumit. Nam tempore Theodosii junioris filii Arcadii et Cœlestini papæ, Ferramundus, Sunnonis ducis filii Franci filius, Francorum regum primus, quinque annis regnavit. Quo defuncto, Clodio filius ejus B vii annis regnavit.

Tunc diabolus Judæis in Creta in specie Moysi apparuit, eosque ad terram repromissionis pede sicco per mare perducere promisit; sicque plurimis necatis, reliqui ad Christi gratiam convertuntur.

Anno ii Marciani et Valentiniani, Meroveus rex, postquam xiii annis regnavit, mortuus est. Post quem Childericus filius ejus per annos xxiii regno Francorum potitus est.

Leo annis xvii. Hic pro tomo Chalcedonensi per universum orbem singulis orthodoxorum episcopis singulas consonantesque misit epistolas, quid de eodem tomo sentirent rescribi sibi postulans. Quorum adco consonantia de vera Christi incarnatione suscepit omnium rescripta, ac si uno tempore, unoque dictante, fuissent universa conscripta. Theodorus episcopus civitatis, quæ a Cyro rege Persarum condita Cyriæ nomen habet, scribit de vera incarnatione Domini Salvatoris adversus Eutychem et Dioscorum Alexandriæ episcopum, qui humanam in Christo carnem negant. Scripsit et *Historiam Ecclesiasticam* a fine librorum Eusebii usque ad suum tempus, id est usque ad imperium Leonis hujus, sub quo et mortuus est.

Victorius, jübente papa Hilario, scripsit Paschalem circulum 632 annorum.

Zenon annis xvii. Corpus Barnabæ apostoli, et Evangelium Matthæi ejus stylo scriptum, ipso revelante, reperitur. Odoacer, rex Gothorum, Romam obtinuit, quam ex eo tempore diutius eorum reges tenuere.

Mortuo Theodorico Triarii filio, alius Theodoricus cognomento Valamer Gothorum suscepit regnum qui utramque Macedoniam Thessaliamque depopulatus est, et plurima regiæ civitatis loca igne succendens, Italiam quoque infestus occupavit. Hunericus rex Vandalorum Arianus, in Africa exsulatis diffugatisque plus quam 334 episcopis Catholicis, ecclesias eorum clausit, variisque plebem suppliciis affecit; et quidem innumeris manus abscindens, linguas præcidit, nec tamen loquelam Catholicæ confessionis eripere potuit.

Britones, duce Ambrosio Aureliano, viro mo-

desto, qui solus forte Romanæ gentis Saxonum A cædi superferuat, occisis in eadem parentibus purpura indutis, victricem eorum gentem provocantes ad prælium vincunt; et ex eo tempore nunc hi, nunc illi, palmam habuere, donec advena potentior tota per longum potiretur insula.

Anno quo Zenon imperare cœpit, mortuo Childerico Clodoveus filius ejus in Gallia regnare cœpit, annisque xix fortiter agens regnavit.

Anastasius annis xxviii. Transmundus rex Vandalorum ecclesias catholicas clausit, et ccxx episcopos exsilio Sardiniam misit. Symmachus papa inter multa ecclesiarum opera, quæ vel a fundamentis creavit, vel prisca renovavit, ad Beatum Petrum et Paulum et Sanctum Laurentium, pauperibus habitacula construxit, et omni anno per Africam vel Sardiniam episcopis, qui in exsilio erant, pecunias et vestes ministrabat. Anastasius, quia hæresi favens Eutychetis Catholicos insecutus est, divino fulmine periit.

XXII. *Clodoveus rex Francorum baptizatur. Reges Francorum. Reges Anglorum. Imperatores Romani.*

Clodoveus rex Francorum xv anno regni sui, cum tribus nobilium millibus a beato Remigio Remorum archiepiscopo baptizatus est. Deinde post 'iv (15) annos obiit, et Theodericus filius ejus ei successit. Quo defuncto, Clotarius frater ejus per annos li in Gallia regnavit. Tunc Gildardus et Flavius in sede Rothomagensi floruerunt; et Mamertus Vienneſis pro multimoda peste, qua populus angebatur, litanias, id est rogationes, ante Ascensionem Domini solemniter instituit.

Justinus senior annis viii. Joannes papa Constantinopolim veniens, ad portam quæ vocatur Aurea, turbis ei occurrentibus, in conspectu omnium roganti cæco lumen reddidit. Qui dum rediens Ravennam venisset, Theodericus eum cum comitibus carceris afflictione peremit; invidia ductus, quia Catholicæ pietatis defensor Justinus eum honorifice suscepisset. Eodem anno Symmachum patricium Ravennæ occidit, et ipse anno sequente ibidem subita morte periit, eique in regno Athalaricus nepos ejus successit. Hildericus Vandalorum rex episcopos ab exsilio reverti, et ecclesias instaurare præcepit, post annos lxxiv hæreticæ profanationis. Benedictus abbas virtutum gloria claruit, quas beatus papa Gregorius in libro *Dialogorum* scripsit.

Justinianus Justini ex sorore nepos annis xxxviii. Belisarius patricius a Justiniano in Africam missus gentem Vandalorum delevit. Carthago quoque anno excessionis suæ xcvi recepta est, pulsus devictisque Vandalis, et Gelismero rege eorum capto, et Constantinopolim misso. Corpus sancti Antonii monachi divina revelatione repertum Alexandriam deferretur et in ecclesia Beati Joannis Baptistæ humatur. Dionysius Parvus paschales scribit Circulos, incipiens ab anno Dominicæ Incarnationis. Tunc orbi

codex Justiniani promulgatus est. Victor quoque Capuanus episcopus librum de Pascha scribens, Victorii arguit errores.

Clotarius rex grandævus mortuus est, et regnum Francorum in tetrarchias divisum est. Parisius enim cessit Cariberto, Aurelianus Guntranno, Suessionis Hilperico et Mettis Sigiberto. Denique xxxvi anno imperii Justiniani, Sigibertus rex fraude Hilperici fratris sui, cum quo bellum inierat, occisus est, et Childebertus filius ejus adhuc puerulus, cum Brunichilde matre sua, regnum patris ad regendum suscepit, et xxv annis regnavit.

Justinus minor annis xi. Narses patricius Totilam regem Gothorum in Italia superavit et occidit. Qui deinde per invidiam Romanorum, pro quibus multa contra Gothos laboraverat, accusatus apud Justinum et conjugem ejus Sophiam quod servitio premeret Italiam, secessit Neapolim Campaniæ, et scripsit genti Langobardorum ut venirent et possiderent Italiam. Joannes papa ecclesiam apostolorum Philippi et Jacobi, quam prædecessor ejus Pelagius cœperat, fecit et dedicavit. Tunc bellicosus Albuinus, Audonis Langobardorum regis filius, de Pannonia in Italiam venit, eamque, permittente Narsete patricio, cum Guinilis suis obtinuit.

Tiberius Constantinus annis vii. Gregorius tunc apocrisiarius in Constantinopolim, post Romanus episcopus, libros expositionis in Job condidit, et Euticium ejusdem urbis episcopum in fide nostræ resurrectionis errasse, Tiberio præsentem convicit; ita ut ipse Augustus librum ejus, quem de resurrectione scripsit, suis quoque catholicis allegationibus destruens, deliberaret flammis cremari debuisse. Dicebat enim idem Euticius corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, et ventis aereque subtilius esse futurum; contra illud Dominicum: *Palpate, et videte quia spiritus carnis et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39). Gens Langobardorum, comitante fame et mortalitate, omnem invadit Italiam, ipsamque Romanam vastatrix obsidet urbem. Quibus tunc rex præerat Albuinus.

Mauricius annis xxi. Herminegildus Liuvigildiguisi Gothorum regis filius, ob fidei Catholicæ confessionem inexpugnabilem, a patre Ariano regni privatus infulis, et in carcerem ac vincula projectus, ad extremum nocte secunda Dominicæ resurrectionis securi in capite percussus, regnum cœlesti pro terreno rex et martyr intravit. Cujus frater Recharedus, mox ut regnum post patrem accepit, omnem Gothorum, cui præerat, gentem, instante Leandro Hispalitano episcopo, qui et Herminegildum docuerat, catholicam convertit ad fidem. Mauricius filiam Tiberii Constantini conjugem habuit, et primus Græcorum fasces Romanorum gessit. Gregorius, Romanæ Ecclesiæ pontifex et doctor eximius, anno Mauricii imperii xiii, indictione xiiii.

(15) Sic in codd. et in editione v. c. Le Prévost.

synodum episcoporum XIII ad corpus beati Petri apostoli congregans, de necessariis Ecclesiæ decernit. Idem, missis Britanniam Augustino, Mellito, Joanne, aliisque pluribus cum eis monachis timentibus Deum, ad Christum Anglos convertit. Et quidem Edilbertus mox ad Christi gratiam conversus cum gente Cantuariorum, cui præerat, proximisque provinciis, etiam episcopum doctoremque suum Augustinum, sed et cæteros sacros antistites episcopali sede donabat. Porro gentes Anglorum ab aquilone Humbri fluminis, sub regibus Elle et Edilfrido sitæ, necdum verbum vitæ audierant. Gregorius XVIII anno Mauricii IV, scribens Augustino, Londoniæ quoque et Eburaci episcopis, accepto a sede apostolica pallio, metropolitanos esse debere decernit; et post IV annos obiit.

Focas annis VIII. Hic, rogante papa Bonifacio, statuit sedem Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ caput esse omnium Ecclesiarum, quia Ecclesia Constantinopolitana primam se scribebat omnium Ecclesiarum. Idem, alio papa Bonifacio petente, jussit in veteri fano, quod Pantheon vocabatur, ablatis idololatriæ sordibus, ecclesiam Beatæ semper Virginis Mariæ et Omnium Martyrum fieri; ut ubi quondam omnium non deorum, sed dæmoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria sanctorum.

Persæ adversus rempublicam gravissima bella gerentes, multas Romanorum provincias, et ipsam Jerosolyman auferunt; et destruentes ecclesias, sancta quæque profanantes, inter ornamenta locorum vel sanctorum, vel communium, quæ abstulerunt, etiam vexillum Dominicæ crucis abducunt.

Heraclius annis XXXI. Anastasius Persa monachus nobile pro Christo martyrium patitur. Qui natus in Perside magicas a patre puer artes discebat; sed ubi a captivis Christianis Christi nomen acceperat, in eum mox animo toto conversus, relicta Perside, Chalcedoniam Hierapolimque, Christum quærens, ac deinde Jerosolyman petiit; ubi accepta baptismatis gratia, quarto ab eadem urbe milliarium monasterium abbatis Anastasii intravit, ubi septem annis regulariter vivens, dum Cæsaream Palæstinæ orationis gratia venisset, captus a Persis, et multa diu verbera inter carceres et vincula, Marzabana iudice, perpressus, tandem ad Chosroem regem eorum Persidem mittitur: a quo per intervalla temporum tertio verberatus, ad extremum una suspensus manu per tres horas diei, sic decollatus cum aliis LXX martyrium complevit. Mox tunica ejus indutus quidam dæmoniacus curatus est. Interea superveniens cum exercitu Heraclius princeps, Persis cum rege Chosroë superatis, Christianos, qui captivi erant, gaudentes reduxit, et sanctæ crucis lignum Jerosolyman reportavit. Reliquiæ beati martyris Anastasii primo monasterium suum, deinde Romam advectæ, venerantur in monasterio Beati Pauli apostoli, quod dicitur ad Aquas Salvias.

Anno regni Heraclii XVI, indictione XV, Eduinus

excellentissimus rex Anglorum in Britannia transhumbranæ gentis ab aquilone, Paulino episcopo, quem de Cantia venerabilis Justus archiepiscopus miserat, prædicante verbum salutis cum sua gente suscepit, anno quidem regni sui XI, adventus autem Anglorum in Britanniam plus minus anno CLXXX, eique Paulino sedem episcopatus Eburaci donavit. Cui profecto regi in auspiciis venturæ fidei et regni cælestis, potestas quoque terreni creverat regni, ita ut universos Britannicæ fines, quod nemo Anglorum ante eum, qua vel ipsorum, vel Britonum gentes habitabant, sub ditione acciperet.

Eo tempore exortum apud Scotos in observatione Paschæ errorem Honorius papa per epistolam redarguit. Sed et Joannes, qui successori ejus Severino successit, cum adhuc esset electus in pontificatum, pro eodem Pascha eis simul, et pro Pelagiana hæresi, quæ apud eos reviviscerebat, scripsit.

In Gallia Theodeberto et Theoderico regibus defunctis, Lotharius magnus Hilperici filius floruit, et monarchiam Franciæ solus obtinuit. Quo defuncto, Dagobertus filius ejus ei successit, et XII annis regnum strenue gubernavit. Deinde Clodoveus filius ejus XXVI annis regnavit, moriensque diadema tribus filiis suis, Lothario, Theoderico et Hilderico, reliquit. Temporibus horum regum in Francia viri sancti virtutibus et signis claruerunt, Romanus et Audoenus, Ansbertus et Eligius, Ebrulfus et Launomarus, Maurus et Colomanus, Philibertus et Guandregisilus, alique plures fide et prædicatione pollentes, sanctitate et prodigiis coruscantes.

Heraclionas cum matre sua Martina annis II. Cyrus Alexandria, Sergius et Pyrrhus regiæ urbis episcopi, Acephalorum hæresim instaurantes unam operationem in Christo divinitatis et humanitatis, unam voluntatem dogmatizant. E quibus Pyrrhus his temporibus, id est sub Theodoro papa, Romam veniens ex Africa, facta, ut post apparuit, pœnitentia obtulit eidem papæ, præsentem cuncto clero et populo, libellum cum sua subscriptione, in quo condemnarentur omnia quæ a se vel a prædecessoribus suis scripta vel acta sunt adversus Catholicam fidem. Unde benigne susceptus est ab eo quasi regiæ pontifex civitatis. Sed, quia reversus domum, repetiit errorem domesticum, memoratus papa Theodorus, advocatis cunctis sacerdotibus et clero in ecclesiam Beati Petri apostolorum principis, condemnavit eum sub vinculo anathematis.

Constantinus frater Heraclii mensibus VI. Pyrrhi successor Paulus, non tantum vesana doctrina, sicut prædecessores ejus, sed aperta persecutione Catholicos cruciat, apocrisios sanctæ Romanæ Ecclesiæ, qui ad ejus correctionem missi fuerant, partim carceribus, partim exsiliis, partim verberibus afficiens. Sed et altare eorum in domo Placidie sacratum in venerabili oraculo subvertens diripuit, prohibens eos ibidem missas celebrare. Unde et ipse, sicut prædecessores illius, ab apostolica sede justa depositionis ultione damnatus est.

Constantinus filius Constantini annis xxviii. Hic deceptus a Paulo, sicut Heraclius avus ejus a Sergio, ejusdem regiae civitatis episcopo, exposuit Typum adversus catholicam fidem; nec unam, nec duas voluntates, aut operationes in Christo definiens esse confitendas, quasi nihil velle, vel operari, credendus sit Christus. Unde Martinus papa, congregata Romae synodu centum quinque coepiscoporum, damnavit sub anathemate praefatos Cyrum, Sergium, et Pyrrhum et Paulum haereticos. Missus ergo post haec ab imperatore Theodorus exarchus, tulit Martinum papam de ecclesia Constantiniana, perduxitque Constantinopolim. Qui post haec relegatus Chersonam, ibidem vitam finivit, multis in eodem loco virtutum signis usque hodie refulgens. Facta est autem praefata synodus anno imperii Constantini nono, mense Octobrio, indictione viii.

Constantinus princeps, Vitaliano papa nuper ordinato, misit beato Petro apostolo Evangelia aurea, gemmis albis mirae magnitudinis in circuitu ornata. Ipse post aliquot annos, id est per indictionem vi, veniens Romam, obtulit super altare ipsius pallium auro textile, toto cum cereis exercitu ecclesiam intrante. Sequenti anno, facta est eclipsis solis quasi decima hora diei, v Nonas Maii. Theodorus archiepiscopus et Adrianus abbas, vir aequae doctissimus, a Vitaliano missi Britanniam, plurimas Ecclesias Anglorum doctrinae ecclesiasticae fruge fecundarunt. Constantinus post plurimas et inauditas depraedationes provinciis factas, occisus in balneo periit indictione xii, nec longo post tempore etiam Vitalianus papa caelestia regna petiit.

XXIII. Conatus ad uniendo Orientalem et Occidentalem Ecclesiam. Constantinopolitanum concilium. Edilthrida Annae filia. Cuthbertus episcopus.

Constantinus, frater Constantini superioris regis, annis xvii. Sarraceni Siciliam invadunt, et praedam nimiam secum ablata, mox Alexandriam redeunt.

Agatho papa ex rogatu Constantini, Heraclii et Tiberii, principum piissimorum, misit in regiam urbem legatos suos, in quibus erat Joannes Romanae Ecclesiae tunc diaconus, non longe post episcopus, pro adunatione facienda sanctarum Dei Ecclesiarum. Qui benignissime suscepti a reverendissimo fidei Catholicae defensore Constantino, jussi sunt, remissis disputationibus philosophicis, pacifico colloquio de fide vera perquirere; datis eis de bibliotheca Constantinopolitana cunctis antiquorum Patrum, quos petebant, libellis. Adfuerunt autem et episcopi cl., praesidente Georgio patriarcha regiae urbis, et Antiochiae Machario. Et convicti sunt, qui unam voluntatem et operationem astruebant in Christo, falsasse Patrum catholicorum dicta per plurima. Finito autem conflictu, Georgius correctus est; Macharius vero cum suis sequacibus, simul et praecessoribus, Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo et Petro anathematizatus; et in locum ejus Theophanius abbas de Sicilia Antiochiae episcopus

A factus. Tantaque gratia legatos Catholicae pacis comitata est, ut Joannes Portuensis episcopus, qui erat unus ex ipsis, Dominica octavarum Paschae missas publicas in ecclesia Sanctae Sophiae coram principe et patriarcha Latine celebraret.

Haec est sexta synodus universalis Constantinopoli celebrata, et Graeco sermone conscripta, temporibus papae Agathonis, exsequente ac residente piissimo principe Constantino intra palatium suum, simulque legatis apostolicae sedis, et episcopis cl. residentibus.

Prima enim universalis synodus in Nicæa congregata est contra Arium, trecentorum decem et octo Patrum, temporibus Julii papae, sub Constantino principe; secunda in Constantinopoli, centum quinquaginta Patrum, contra Macedonium et Eudoxium, temporibus Damasi papae et Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi est ordinatus episcopus; tertia in Epheso, ducentorum Patrum, contra Nestorium Augustae urbis episcopum, sub Theodosio magno principe et Coelestino papa; quarta in Chalcedone, Patrum sexcentorum triginta, sub Leone papa, temporibus Marciani principis, contra Eutychem nefandissimum praesulem monachorum; quinta item in Constantinopoli, temporibus Vigilius papae, sub Justiniano principe, contra Theodorum et omnes haereticos; sexta haec, de qua in praesenti diximus.

Sancta et perpetua virgo Christi Edilthrida filia Annae regis Anglorum, et primo alteri viro permagnifico, nomine Tondbert, principi australium Girviorum, et post Egfrido regi Nordanhymbrorum conjux data; postquam xii annos torum incorrupta servavit maritalem, post reginam sumpto velamine sacra virgo, sanctimonialis efficitur; nec mora etiam virginum mater et nutrix pia sanctarum, accepto in construendum monasterium loco, quem Elige vocant. Cujus merita vivacia testatur etiam caro mortua, quae post decem et sex annos sepulturae, cum veste qua involuta est, incorrupta reperitur.

Justinianus minor, filius Constantini, annis x. Hic constituit pacem cum Sarracenis decennio terra marique. Sed et provincia Africa subjugata est Romano imperio, quae fuerat tenta a Sarracenis; ipsa quoque Carthagine ab eis capta et destructa. Hic beatae memoriae pontificem Romanae Ecclesiae Sergium, quia erraticae suae synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere et subscribere nolisset, misso Zacharia protospatrio suo, jussit Constantinopolim deportari. Sed praeventit militia Ravennatis urbis, vicinarumque partium, jussa principis nefanda, et eundem Zachariam contumeliis et injuriis ab urbe Roma repulit.

Quarto anno Justiniani, in Francia Pippinus primus major domus regiae efficitur. Sergius papa ordinavit venerabilem virum Guillebrordum cognomento Clementem, Fresionum genti episcopum; qui natione Anglicus de Britannia peregrinatus est, et

inter barbaros innumera quotidie diabolo detrimenta, et Christianæ fidei facit augmenta. Justinianus ob culpam perfidiæ regni gloria privatus, exsul in Pontum secedit; eumque Cyrus abbas alit.

Leo annis III. Papa Sergius in sacrario Beati Petri apostoli capsam argenteam, quæ in angulo obscurissimo diu jacuerat, et in eo crucem diversis ac pretiosis lapidibus adornatam, Domino revelante, reperit. De qua tractis quatuor petallis, quibus gemmæ inclusæ erant miræ magnitudinis, portionem ligni salutiferi Dominicæ crucis interius repositam inspexit. Quæ ex tempore illo annis omnibus in basilica Salvatoris, quæ appellatur Constantiana, die exaltationis ejus ab omni populo osculatur atque adoratur.

In Britannia reverendissimus Ecclesiæ Lindisfarrensensis ex anachoreta antistes Cuthbertus totam ab infantia usque ad senium vitam miraculorum signis inclytam duxit. Cujus dum XI annis corpus esset humatum, incorruptum post hæc, quasi eadem hora defuncti, simul cum veste, qua tegebatur, inventum est. Ceduval rex occidentalium Saxonum Inæ regnum sponte reliquit, et Romam perveniens, a Sergio papa Sabbato Paschæ baptizatus est; et in albis adhuc positus, languore correptus, XII Kalendas Maii obiit. Jubente papa, qui eum in baptismo Petrum nominaverat, in ecclesia Sancti Apostoli sepultus est, et epitaphium in ejus monumento sic exaratum est:

*Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuvias, proceres, mœntia, castra, lares,
Quæque patrum virtus, et quæ congesserat ipse,
Ceduval armipotens liquit amore Dei,
Ut Petrum, sedemque Petri rex cerneret hospes,
Cujus fonte meras sumeret alnus aquas.*

*Sospes enim veniens supremo ex orbe Britanni,
Per varias gentes, per freta, perque vias
Ursem Romuleam vidit, templumque verendum
Aspexit Petri, mystica dona gerens.
Candidus inter oves Christi sociabilis ibit,
Corpore nam tumulum mente superna tenet.
Committasse magis sceptrorum insignia credas,
Quem regnum Christi promeruisse vides.*

XXIV. Aquileiensis synodus. Imperatores Romani.
Carolus Martellus. Beda.

Tiberius annis VII. Synodus Aquileiæ facta, ob imperitiam fidei, quintum universale concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati papæ monitis instructa, et ipsa huic cum cæteris Christi Ecclesiis annuere consentit. Gisulfus, dux gentis Langobardorum Beneventi, Campaniam igne, gladio et captivitate vastavit. Cumque non esset qui ejus impetui resisteret, Joannes papa, qui Sergio successerat, missis ad eum sacerdotibus ac donariis per plurimos, universos captivos redemit, et hostes domum redire fecit. Cui successit alius Joannes, qui inter multa operum illustrium, fecit oratorium sanctæ Dei Genitrici, opere pulcherrimo, intra ecclesiam Beati Petri apostolorum principis. Hereberectus, rex Lau-

gobardorum, multas curtes et patrimonia Alpium Cottiarum, quæ quondam ad jus apostolicæ sedis pertinebant, sed a Langobardis multo tempore ablata fuerant, ejusdem sedis juri restituit, et hanc donationem aureis scriptam litteris Romam direxit.

Justinianus secundo cum Tiberio filio, annis VI. Hic auxilio Terbelli Bulgarorum regis regnum recipiens, occidit eos qui se expulerant patricos, et Leonem, qui locum ejus usurpaverat, et successorem ejus Tiberium, qui eum de regno ejectum toto quo ipse regnabat tempore in eadem civitate in custodia tenuerat. Callinichum vero patriarcham eritis oculis Romam misit, et episcopatum Cyro, qui erat abbas in Ponto, eumque alebat exsulem, dedit. Hic Constantinum papam ad se venire jubens, honorifice suscepit ac remisit; ita ut eum die Dominica missas sibi facere jubens, communionem de manu ejus acceperit. Quem, prostratus in terra, pro suis peccatis intercedere rogavit, et cunctæ Ecclesiæ privilegia renovavit. Qui cum exercitum mitteret in Pontum, papa multum prohibento, ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegaverat; conversus omnis exercitus ad partem Philippici, fecit eum imperatorem. Reversusque cum eo Constantinopolim, pugnavit contra Justinianum ad duodecimum ab urbe milliarium; et victo atque occiso Justiniano, regnum suscepit Philippicus.

Philippicus anno uno et mensibus sex. Hic Cyrum de pontificatu eiecit, eumque ad gulernandum abbas jure monasterium suum, Pontum redire præcepit. Idem Constantino papæ litteras pravi dogmatis misit, quas ille cum apostolicæ sedis consilio respuit; et hujus rei causa picturas in porticu Sancti Petri fecit, quæ acta sex sanctorum synodorum universalium continerent. Nam et hujusmodi picturas, cum haberentur in urbe regia, Philippicus jusserat auferri. Statuitque populus Romanus ne nomen hæretici imperatoris in chartas aut figuram solidi susciperent. Unde nec ejus effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solemniam prolatum est.

Anastasius annis III. Hic Philippicum captum oculis privavit, nec occidit. Idem litteras Constantino papæ Romam per Scholasticum patricium et exarchum Italiæ direxit, quibus se fautorem catholicæ fidei sanctique sexti concilii prædicatorem esse docuit. Liudprandus rex Langobardorum donationem patrimonii Alpium Cottiarum, quam Aripertus fecerat, et ille repetierat, admonitione venerabilis papæ Gregorii confirmavit. Wulfrannus Senonensis archiepiscopus et Fontinellensis monachus floruit, et verbum Domini Fresionibus prædicans, multa miracula fecit. Ecberectus vir sanctus de gente Anglorum, et sacerdotium monachica vita etiam pro cœlesti patria peregrinus exornans, primas Scotiæ gentis provincias ad canonicam paschalis temporis observantiam, a qua diutius oberraverant, pia prædicatione convertit anno ab Incarnatione Domini 717.

Theodosius anno 1. Hic electus in imperatorem, Anastasium apud Nicæam civitatem gravi prælio vicit; datoque sibi sacramento, clericum fieri ac presbyterum ordinari fecit. Ipse vero, ut regnum accepit, cum esset Catholicus, mox in regia urbe imaginem illam venerandam, in qua sex sanctæ synodi erant depictæ, et a Philippico fuerat dejecta, pristino in loco erexit. Tiberis fluvius alveum suum egressus multa Romam fecit exitia civitati; ita ut in via lata ad unam et semis staturam accresceret, atque a porta Sancti Petri usque ad pontem Milvium aquæ descendentes se conjungerent. Mansit autem diebus vii donec agentibus crebras litanias civibus, octavo demum die revertitur. His temporibus multi Anglorum gentis nobiles et ignobiles, viri et feminae, duces et privati, divini amoris instinctu, de Britannia Romam venire consueverant.

Leo annis ix regnavit. Cujus anno iii Carolus Martellus Pippini filius major domus regiae sit, annoque sequenti Ragenfredum tyrannum Vinciaci bello vicit, quo victo Andegavim obtinuit. Sarraceni cum immenso exercitu Constantinopolim convenientes, triennio civitatem obsident, donec civibus multa instantia ad Dominum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentiaque perirent, ac sic pertæsi obsidionis abscederent. Regressi Bulgarorum gentem, quæ super Danubium est, bello aggrediuntur, et ab hac quoque victi refugiunt, ac naves suas repetunt. Quibus, cum altum peterent, ingruente subita tempestate plurimi etiam mersi, sive contractis per littora navibus sunt necati. Liuthprandus rex audiens quod Sarraceni, depopulata Sardinia, etiam loca fœdarent illa, ubi ossa sancti Augustini episcopi propter vastationem barbarorum olim translata, et honorifice fuerant conlita, misit, et dato magno pretio accepit, eaque in Ticinis transtulit, ibique cum honore tanto Patri debito condidit.

Hucusque chronographiam Anglici Bedæ secutus sum, qui scripsit usque ad 734 ab Incarnatione Domini annum. Ipse nimirum Beda presbyter et Paulus Cassiniensis, religione monachi, eruditione magna imbuti, inter cætera bona studia historiam suæ gentis quinque libris ediderunt, et luculenter prompserunt; unde Guinili et Angli processerint et qualiter Italiam Langobardi, atque Britanniam Angli sibi subegerint.

XXV. Imperatores Romani. Pippinus. Carolus Magnus. Imperatores Constantinopolitani.

Amodo aliorum documenta Patrum laboriose perscrutari cogor, et descriptionem temporum usque ad nostra prosequi tempora molior, quæ multis variisque calamitatibus modo tetra sunt; dum duo præsules de Romano pontificatu jam per sex annos ambitiose contenderent, et post mortem Henrici regis Anglorum, de regno ejus Stephanus nepos, et Joffredus gener, ad multorum detrimenta, minis et armis inimicitias exercuerunt.

Constantinus Leonis filius annis LVIII regnavit. Hugo Rothomagensis archiepiscopus floruit, et episcopatus Parisiensi et Bajocensi, abbatibus etiam Gemmeticensi et Fontinellensi præfuit. Carlomagnus et Pippinus majoratum domus adipiscuntur, et Remigius frater eorum, ejecto Ragenfredo, archiepiscopus Rothomagensis efficitur. Constantinus et Habdallas Amiras rex Sarracenorum pariter in orthodoxos sæviunt. Constantinus concilium cccxxx episcoporum Constantinopoli congregavit.

Anno ab Incarnatione Domini 754, Stephanus papa malignitate Haistulfi Langobardorum regis fatigatus, in Galliam confugit, a Francis honorifice susceptus Parisiis ægrotavit, et convalescens apud Sanctum Dionysium altare dedicavit. Pippinum, et filios ejus, Carolum et Carlomannum reges consecravit, eisque defensionem totius sanctæ Ecclesiæ contra cunctos hostes ejus commendavit.

Pippinus, Francorum rex, postquam xvi annis strenue regnavit, viii Kalendas Octobris moriens, Carolo filio suo regnum reliquit. Carolus autem Magnus XLVII annis regnavit, et multa prædicabilia tam in ecclesiasticis rebus quam in sæcularibus perpetravit. Hujus virtutes ante Dominum et homines magnæ fuerunt, et multorum ora ipsius acta cum admiratione referunt, avidisque auditoribus cum favore summo concinunt. Ipse enim cum nobili Gallorum exercitu Romam perrexit, et inde remeans Desiderium regem Langobardorum cepit. Papiam, aliasque civitates Italie sibi subjugavit, Pampeloniæ destruxit, Cæsaraugustam bellica manu obtinuit; Saxones et Hispanos atque Sarracenos bellis protrivit, ethnicasque vires Christianæ virtutis terrore humiliavit, et vexillum crucis in nomine Christi sublimavit.

Leo Constantini filius v annis. Iterum Carolus Romam vadit, deinde Capuam et Apuliam bellica vi penetravit.

Constantinus, cum Irene matre sua, xvii annis. Tunc Constantinopoli quidam lapideam arcam invenit, et in eam virum jacentem cum hac scriptura:

Christus nascetur ex Maria Virgine, et credo in eum. Sub Constantino et Irene imperatoribus, o sol, iterum me videbis.

Carolus ad fines Bajoariæ per Alemanniam venit, et tertio anno Bajoariam obtinuit. Deinde in Sclavos, qui Vulti dicuntur, vadit, annoque sequenti Hungariam vastavit.

His temporibus Adrianus et Leo per annos XLVIII apostolicæ sedi præfuerunt, admodum bonis operibus in præsulatu fulserunt, et Ecclesiæ Dei profuerunt. Tunc Constantinus et Leo, aliusque Constantinus, ut dictum est, imperaverunt. A tempore enim Constantini Magni Helenæ filii, qui Constantinopolim condidit, usque ad tempus Constantini Irene filii, Constantinopolitanus imperator Romanum imperium rexit; et Illyrico Italiæque, multisque aliis nationibus et linguis præfuit. Sed quia plures

ex ipsis imperatoribus hæretici fuerunt, nec legitimo ritu a populo ad imperium eligente assumpti sunt, sed crudeli dominorum, sive consanguineorum interfectione suorum augustale stemma nequiter subriperunt, nec apte mediam partem tam latæ dominationis contra barbaros undique insurgentes defendere potuerunt; Leo papa, et conventus senatorum, populi que Romani, convenerunt, et de statu reipublicæ salubriter tractaverunt; jugumque Constantinopolitani principis a suo collo communi consilio abjecerunt, strenuumque regem Francorum Carolum, qui jam multa probitate illis patrocinatus fuerat, elegerunt, et Romano imponere fastigio decreverunt.

Quinto itaque Leonis papæ anno, qui ab Incarnatione Domini 808 annus est, Carolus Magnus rex, imperator LXXXIII ab Augusto factus est, et a Romanis Augustus appellatus est. Illos autem, qui Leonem papam, a quo consecratus fuerat, dehonesterant, morte damnavit; sed precibus papæ morte indulta, exsilio retrusit. Circa id tempus terræmotus magnus factus est, qui pene totam Italiam concussit, et tectum beati Pauli apostoli, cum suis trabibus, magna ex parte dejecit.

Nicephorus, frater Irenæ, sex annis regnavit. Hic pacem cum Carolo fecit. Aaron quoque rex Persarum legatos, et amicitiae munera Carolo direxit.

Michael, gener Nicephori, III annis regnavit et Carolo imperatori legatos pacis misit.

Leo filius Bardævi annis regnavit. Carolus Magnus Aquisgrani obiit, et Ludovicus Pius ex Hildiarde filia Guitichingis Saxonum regis filius ejus successit, et XXVII annis strenue imperavit; cujus tempore turbo tribulationis super terrigenas admodum furuit. Paschalis, papa centesimus a Petro; Ludovicum Pium Romæ in die Paschæ coronavit.

Theophilus XI annis. Lotharius contra Ludovicum patrem suum rebellavit, et multiplicata perfidorum potentia terram turbavit. Tunc Normanni Britanniam, aliasque terras vastaverunt et corpora sanctorum Samsonis et Philiberti, aliorumque multorum, pro timore paganorum translata sunt.

Michael Theophili filius XXVII annis. Secundo imperii ejus anno Ludovicus imperator XII Kalendas Julii obiit et a fratre suo Drogone archiepiscopo Mediomatricum sepultus est. Deinde tertio anno, qui ab Incarnatione Domini 842 annus est, Fontaneticum bellum inter tres filios ejus, Ludovicum, Lotharium et Carolum Calvum prope Autissiodorum factum est, in quo Christianus populus VI Kalendas Julii mutua cæde utrinque prostratus est. Tandem sors victoriæ Carolo cessit. Eodem anno Normanni Rothomagum vastaverunt, et monasterium Sancti Audoeni præsulis Idus Maii succenderunt.

Basilus occiso Michaele domino suo XX annis regnavit. Fames valida et mortalitas hominum atque pestis animalium in mundo passim sævit.

Ludovico rege defuncto, Rollo cum suis XV Ka-

lendas Decembris Neustriam penetravit. Anno ab Incarnatione Domini 876 Normanniam ingressus est, et XXXVII annis in Gallos præliatus est donec a Francone archiepiscopo baptizatus est.

Leo et Alexander filii Basili XXI annis. Carolo imperatore defuncto, Arnulfus rex imperator efficitur, et X annis imperio potitur.

Anno ab Incarnatione Domini 900, indictione III, Zendealdus rex filium Arnulfi occidit.

Tunc Rollo Carnutum obsedit. Sed Gualtelmus ejusdem urbis episcopus, vir religiosus, tunicam sanctæ Dei genitricis Mariæ in manibus ferens, exivit, divinitusque adjutus hostes fugavit et civitatem liberavit. Richardum enim Burgundiæ ducem, et Ebalum Pictavensium comitem ad auxilium sui provocaverat; et fugatis hostibus triumphante Deo, Christiana plebs tripudiat.

Alexander uno regnavit anno. Huni Saxoniam et Thuringiam vastaverunt. Constantinus Porphyrogenitus, Leonis filius, cum Zoe matre sua, IV annis. Tertio anno Ludovicus Arnulfi filius obiit, et Conradus Conradi filius in regem elevatur, et VII annis regnavit.

Romanus Armeniacus cum prædicto Constantino, XXVI annis.

Tunc Rollo Christianus factus est, et cum Carolo rege Francorum, accepta in conjugio Gisla filia ejus, pacificatus est. Henrico imperante, Carolus rex in carcere comitis Herberti Parronæ obiit, et ingens dissensio Francos turbavit. Tandem post quinque annos Ludovicus rex Caroli filius Gerbergam, Henrici Teutonum regis filiam, uxorem duxit.

Constantinus cum Romano puero filio suo, annis XV. Tunc Otto, filius Henrici, regnare cœpit, et XXXVI annis regnavit, et sororem Edelstani regis Anglorum conjugem habuit. Tunc Guillemus Longaspatha Rithulfum Ebroicensem, in loco qui Pratum belli dicitur, vicit; et Arnulfus Flandriæ satrapa ipsum post VIII annos, XVI Kalendas Januarii, Guillelmum occidit. Guillelmo autem Richardus vetus filius ejus in ducatu successit, et LIV annis principatum strenue tenuit, et laudabilia opera perperavit.

Stephanus et Constantinus filii Romani patrem suum de solio regni deponunt. Sed Constantinus ambos similiter deponit, et ipse cum Romano filio suo annis XVI regnavit.

Edgaro Edmundi filio Anglis imperante, et cultoribus Dei benigniter adminiculante, atque in omnibus quæ ad ædificationem Ecclesiæ pertinent, magistris fideliter obtemperante, Dunstanus Dorobornensis archiepiscopus et Oswaldus Eboracensis ac Adelwoldus Guintoniensis sanctitate et doctrina claruerunt, et commissas sibi plebes sollicitè salubriterque rexerunt. Religionis institutionem totis nisibus amplexantes feliciter viguerunt, et XXVI abbatias monachorum vel sanctimonialium in Anglia construxerunt. Danica quippe cædes, quæ

ante aliquot annos beatum Eadmundum regem Est-Anglorum martyrizaverat, super univcrsum etiam gregem Christi pene per totam Britannia insulam admodum debacchata fuerat; et sacris ædibus destructis, Dominicas oves lupino more laniaverat, seu disperserat.

Nicephorus imperator, x annis. Turbationes in mundo nimiaævierunt, avidique proceres cum subjectis exercitibus contra pares in bello consurxerunt.

Joannes, occiso Nicephoro, per uxorem ejus regnavit, cujus neptis Theophanu Ottoni imperatori nupsit. Quinto imperii ejus anno Otto minor obiit, et Otto filius ejus post eum xviii annis regnavit. Tunc Hugo Magnus aliique proceres Francorum contra Ludovicum regem rebellaverunt. Præfatus quippe dux vestigia Rodberti patris sui secutus est, qui contra Carolum Simplicem rebellavit, et in regem unctus est. Porro Carolus rex, ut se a perjuro duce contemptum perspexit, nondum anno expleto, copiis undique contractis in desertorem surrexit, ipsumque Suessionis pugnando vicit et interfecit.

XXVI. Lotharius rex. Carolus rex. Exstinctio Caroli-magni dynastiæ.

Mense Maio, feria vi, sanguis super operarios pluit. Eodem anno, mense Septembri, Ludovicus rex post multas tribulationes mortuus est, et Remis in basilica Sancti Remigii supultus est. Lotharius autem filius ejus Remis in regem unctus est, et vii annis strenue regno potitus est. Tunc Hugo Magnus Aurelianensis dux Francorum, cunctis proceribus sublimior divitiis et potentia viguit. Ille filiam Ottonis imperatoris conjugem habuit, quæ tres ei filios peperit, Hugonem, et Ottonem, et Henricum, et filiam nomine Emmam, quæ Richardo seniori Normannorum duci nupsit, sed sine liberis obiit.

Secundo anno Lotharii regis, mense Augusto, Hugo Magnus Pictavis civitatem obsedit. Sed Dominus, meritis sancti Hilarii præsulis et patroni ejusdem urbis, terribiliter intonuit. Vehemens autem turbo papilionem ducis dirupit, ipsumque cum exercitu suo stupor nimis invasit, et statim ab urbis obsidione fugavit. Eodem anno Gislebertus Burgundia dux mortuus est, et Otto filius Hugonis gener ejus ducatu potitus est. Verum, non multo post idem sine liberis obiit et Henricus frater ejus successit.

Tunc Ansegisus Treocarum præsul a Rodberto comite de civitate ejectus est, et in Saxoniam ad Ottonem imperatorem profectus est. Inde adductis Saxonibus, diu Treca obsedit. Duo siquidem duces, Helpoet Bruno cum exercitibus suis eum adjuvabant. Quondam venientibus illis deprædari Senones, occurrerunt Archembaldus archiepiscopus, et Rainardus comes vetulus, eorumque phalanges; et commisso prælio, interfecerunt Helponem ducem et multos Saxones. Quod Bruno socius ejusdem videns,

A obsidionem reliquit, et in patriam suam mæstus remeavit.

Lotharius rex Lotharii regnum recuperavit, ac ad palatium Aquisgrani, ubi Otto imperator cum uxore sua manebat, cum exercitu copioso venit, et hora praudendi, nemine contradicente, introivit. Otto autem, cum uxore et populo fugiens, palatium reliquit. Deinde reverso in Francia cum victoria Lothario, præfatus imperator exercitum congregavit, Parisius venit, suburbium illius incendit, ibique nepos ipsius augusti, cum aliis pluribus, armis Gallorum interiit. Lotharius igitur rex Hugonem ducem Francorum et Henricum ducem Burgundionum convocavit, et in hostes irruit. Fugientes vero usque Suessionem persequi non destitit. Illi autem, B persequentium terrore, fluminis Axonæ alveum impetuose ingressi sunt, ibique vadum nescientes plurimi perierunt. Plures itaque aqua consumpsit quam gladius, fluvius enim ripas suas impleverat; unde ibidem tanti dimersione perierunt, ut aqua redundaret cadaveribus mortuorum. Lotharius autem rex tribus diebus totidemque noctibus hostes constanter persecutus est. Deinde in ipso anno præfatus rex cum imperatore Remis, contra voluntatem ducum et exercitus Francorum, pacificatus est; eique Lotharingiam, quod Francos magis contristavit, largitus est.

Anno ab Incarnatione Domini 976, Lotharius rex mortuus est, et Remis in basilica Beati Remigii sepultus est. Ludovicus vero filius ejus xi annis regno potitus est, et defunctus in basilica Sancti Cornelii martyris Compendio sepultus est. Carolus autem frater ejus regnare voluit, sed Hugo Magnus Hugonis Magni filius contra illum rebellavit, et collecto exercitu copioso, Laudunum, ubi Carolus cum uxore sua commanebat, obsedit. Tandem ille indignatus de civitate cum armatis prosiluit, Hugonem cum exercitu suo certando fugavit, et mapalia eorum incendit. Cernens itaque Hugo dux, quod fortitudine Carolum superare non posset, consilium iniiit cum Ascelino Lauduni vetulo præsule, et consiliario Caroli. Porro ille ordinis sui et ætatis, contigæque sibi mortis immemor, Achitophel et Judam imitatus, non erubuit fieri traditor. Noctu enim quiescentibus cunctis, Laudunum prodidit, et Hugo Carolum cum uxore sua, Herberti videlicet comitis Treocarum filia, vinxit, et Aurelianis in turre diutina custodiæ mancipavit. Illic Carolus duos filios, Ludovicum et Carolum, genuit, et exinde progenies Caroli Magni regnare in Francia desiit.

XXVII. Hugo rex. Remense concilium. Gerbertus papa.

Anno itaque Dominicæ Incarnationis 993, Hugo dux in regem Remis unctus est. Eodem quoque anno Robertus filius ejus rex ordinatus est, et regimine regni xxxviii annis functus est. Ad tantum facinus Hugonem quædam visio animavit. Sanctus enim Gualericus præfato duci in Lætetia urbe Pari-

siorum constituto apparuit, eique quis esset, vel quid vellet, in somnis evidenter intimavit, precipiens videlicet ut super Arnulfum Flandritam cum exercitu expeditionem faceret, et corpus suum de monasterio Sithiensi, ubi corpus sancti Bertini requiescit, extraheret, et Legonaō cœnobio in Vinmacensi pago restitueret. Præterea promisit ei, si hæc ita faceret, quod ipse et progenies ejus usque ad septimam generationem in Francia regnaret. Gratanter igitur Hugo jussioni paruit, et impetu fortitudinis suæ Arnulfum, Deo volente, terruit; venerabiliumque virorum Gualarici et Richarii, quæ per quemdam clericum nomine Erchembaldum, accepto ingenti pretio, sublata fuerant, corpora recepit, propriisque locis reverenter restituit. Ipse dux Legonaum cum proceribus suis perrexit, glebamque sancti Gualarici in monasterio super Sominae flumen sito locavit; et ejectis sæcularibus canonicis, regulares monachos subrogavit. Non multo post, ut dictum est, regnum recepit, et progenies ejus usque in hodiernum diem in regno perduravit. Quatuor enim reges de stirpe jam regnaverunt ipsius, id est Rodbertus, Henricus, Philippus et Ludovicus. Hugo rex in initio regni sui synodum Remis congregavit, et Sewinum Senonicae urbis archiepiscopum cum suffraganeis suis invitavit, atque dominum Arnulfum Remorum archiepiscopum degradari fecit. Dicebat enim ex concubina natus, secundum canones, non debere esse episcopum. Illi nimirum invadebat, quia de regali prosapia Caroli Magni erat, frater Lotharii regis, sed ex concubina natus; moribus tamen inclytus, quia bonus erat et modestus.

Venerabilis autem Sewinus plus Deum quam Hugonem metuit, ideoque in injusta degradatione Arnulfi non consensit; sed magis, in quantum potuit, ipsum regem redarguit. Unde regius furor in illum efflavit, et ad explendam temeritatem quam concupera nimis exarsit. Alii vero episcopi, licet inviti, regis tamen ob metum Arnulfum degradaverunt, et Gerbertum monachum philosophum, qui magister Rodberti regis fuerat, ordinaverunt. Violento quippe regis jussu depositus est Arnulfus, et cum magno dedecore de ecclesia Beatæ Dei genitricis Mariæ Remensi expulsus, et Aurelianis in carcere tribus annis retrusus. Hæc itaque omnia Romano præsuli nuntiantur. Qui super his valde indignatus, interdixit omnes episcopos qui Arnulfum dejecerant et Gerbertum in loco ejus constituerant. Leonem quoque abbatem a sede apostolica misit in Galliam vices suas explere, et injustas ordinationes regulariter emendare. Denique legatus papæ Senonensem Sewinum primo adiit, eique, quem rigidum rectitudinis servatorem præ cæteris noverat, apostolici mandata insinuavit. Iterum collecto Remis concilio ex jussione apostolica, Arnulfus archipræ-

sul revocatus est de custodia, et cum magno honore receptus in sede propria. Altercatio Gerberti pontificis et Leonis abbatis valde utilis habetur, et in gestis pontificum Remorum scripta diligenter servatur.

Gerbertus in divinis et sæcularibus libris eruditissimus fuit, et in sua schola famosus, et sublimes discipulos habuit, Rodbertum scilicet regem et Leothericum Senonensem archiepiscopum, Remigium (16) præsulem Antissiodorensium, Haimonem atque Huboldum, aliosque plurimos fulgentes in choro sophistarum.

Remigius pontifex luculentam expositionem super missam edidit, et artem vel editionem Donati grammatici utiliter exposuit. Haimo quoque Sancti Pauli apostoli epistolas laudabiliter explanavit, et alia multa de Evangeliiis, aliisque sacris Scripturis, spiritualiter tractavit. Huboldus autem musicæ artis peritus ad laudem Creatoris in ecclesia personavit, et de sancta Trinitate dulcem historiam cecinit, aliosque multos delectabiles cantus de Deo et sanctis ejus composuit.

Hos, aliosque plures Gerbertus erudit, quorum multiplex sequenti tempore scientia Ecclesiæ Dei plurimum profuit. Qui, postquam de throno Remensi, quem illicite usurpaverat, depositus est, cum rubore et indignatione Galliam relinquens, ad Ottonem imperatorem profectus est; et tam ab ipso quam a populo ad præsulatum Ravennæ electus est. Inde post aliquot annos ad sedem apostolicam translatus est, annoque Dominicæ Incarnationis 999 Silvester papa sublimatus est. Fertur de illo quod dum scholasticus esset, cum dæmone locutus fuerit, et quid sibi futurum immineret inquisierit. A quo protinus ambiguum monadicon audivit:

Transit ab R Gerbertus ad R, post papa vigens R. Versipellis oraculum tunc quidem ad intelligendum satis fuit obscurum, quod tamen postmodum manifeste videmus impletum. Gerbertus enim de Remensi cathedra transivit ad præsulatum Ravennæ, ac postmodum papa factus est Romæ.

XXVIII. Otto imperator. Edelredus Anglorum rex. Eventus varii in Anglia, Normannia et Burqundia.

Anno ab Incarnatione Domini 1002, Otto imperator obiit, eique Henricus successit.

Dein 1024, Cono Augustus imperavit. Cujus anno Richardus II obiit, qui pro studio religionis pater monachorum appellari meruit.

Tunc Edelredo Edgari filio regnante, multa adversa surrexerunt in regno Angliæ. Nam Suenus rex Danorum cum ingenti classe Angliam invasit, et deficientibus ad eum Anglis, Edelredus rex cum uxore et filiis in Normanniam fugit. Emma enim uxor ejus erat soror Richardi Gunnoridæ ducis Nor-

(16) Remigius Antissiodorensis præsul non est Remigius ille monachus Gerberti vere discipulus. De quo consulendus v. c. Le Prévost.

mannorum, et Rodberti archiepiscopi Rothomagensium. Non multo post gentilis rex Suenus a sancto Eadmundo rege et martyre occisus est, et cadaver ejus aromatibus conditum in Daciam delatum est. Daci quippe adhuc pagani erant, et ferocis heri, cujus corpus Anglica humo sepultum contineri non potuit, morte perterriti fuerant. Porro Edelredus rex, audita morte Sueni, natale solum protinus repetiit, et dictis atque promissis suos desertores sibi conciliavit, et in redivivos hostes, ut sese melius quam antea defenderent, animavit. Cunutus autem filius Sueni contra suos valde indignatus est, quod fugissent, et nobile regnum Angliæ jam sibi subactum muliebriter deseruissent. Denique parata classe, cum Lacman rege Suavorum et Olavo rege Noricorum, in Angliam transfretavit et Landoniam obsedit. Ibi tunc Edelredus rex ægrotavit et mortuus est; et Edmundus filius ejus cognomento Irneside, id est Ferreum-Latus, in regem levatus est.

Plerumque ab Anglis et Danis pugnatum est, victoriaeque sorte variante, multus sanguis utriusque partis effusus est. Tandem industriis et solertibus viris pacem procurantibus, duo principes necessarium populis fœdus pepigerunt. Cunutus autem Christianus factus est, et Emmam Edelredi regis relictam cum medietate regni conjugem sortitus est. Hæc illi peperit Hardecunutum regem Anglorum, et Gunnildem uxorem Henrici imperatoris Romanorum.

Instigante Satana, qui lethaliter perturbare genus humanum jugiter satagit, Edmundus rex, post vii annos, fraude crudelis Edrici Streonæ latrinis interiit; et Cunutus totam Angliam obtinuit, et usque ad mortem possedit. Eduardum vero et Edmundum filios Edmuni, elegantes albeolos, in Daciam relegavit, et Sueno regi Danorum fratri suo, ut eos interficeret, mandavit. At ille generosos et innocentes pueros nequiter necare contempsit, sed orta occasione regi Hunorum illos quasi nepotes suos obsides dedit. Ibi Edmundus cito immatura morte obiit. Eduardus vero Dei nutu filiam regis in matrimonium accepit, et super Hunos regnavit. Edgarum vero Adelinum, et Margaritam reginam Scotorum, et Christianam sanctimoniam genuit; quos Eduardus Edelredi regis filius, postquam patrium jus adeptus est, accersiit, et veluti propriam prolem in Anglia benigniter educavit.

Anno ab Incarnatione Domini 1031, Rodbertus rex Francorum obiit, et Henricus filius ejus, licet Constantia regina, et Rodbertus junior frater, aliique Franci multum obstarent, auxiliante Rodberto duce cum robore Normannorum, Galliarum regnum obtinuit, et xxix annis regnavit.

Anno v regni ejus, Rodbertus dux Normannorum in itinere Jerusalem apud Nicæam Bithyniarum urbem Kalendas Julii obiit, et Guillelmus nothus filius ejus, octennis puer, in ducatu successit, et l. annis strenue tenuit.

In pueritia vero ejus Normanni genuina inque-

tudine concitati rebellaverunt, et in sua viscera diu pugnantes, nimiam stragem nobilium et vulgarium perpetraverunt. Nam Gislebertus comes Brionnæ et Osbernus dapifer, Gualichelinus de Ferrariis et Hugo de Monteforti, Rogerius de Hispania et Rodbertus de Grentemasnilo, Turchetillus quoque ducis pædagogus, aliique plures interierunt mutuis ictibus. Guido etiam Rainaldi Burgundionum ducis ex filia Richardi secundi filius, comes a Guillelmo duce constitutus, in illum rebellavit, multosque Normannorum, qui proni ad proditionem erant, promissis sollicitavit. Quibus sibi consociatis, ducatum auferre duci satagit. Unde coactus juvenis dux Pexeim convolvit, ibique pronus ad pedes Henrici regis corruit, et ab eo contra maleficos proceres et cognatos auxilium petivit. At ille, ut erat clemens, desolato adolescenti compatiens, robur exercitus Francorum excivit, et in Neustriam duci auxiliaturus perrexit.

Anno ab Incarnatione Domini 1039 Conradus imperator obiit, et Henricus filius ejus xvii annis regnavit. Anno iv imperii ejus magna hominum mortalitas facta est.

Anno ab Incarnatione Domini 1047 apud Valedunas acriter pugnatum est. Sed Guido violentiam Henrici regis et Willelmi ducis ferre non valens, victus est, atque de bello cum suis non sine magno dedecore et detrimento fugere compulsus est. His temporibus Breno Tullensis episcopus legatione Lotharingorum fungens Romam abiit, et in via dum quadam nocte oraret, angelos cantantes audivit: *Dicit Dominus: Ego cogito cogitationes pacis, et non afflictionis, etc. (Jer. xxix, 11.)* Bruno autem ad papam Damasum perveniens, honorifice ab eo susceptus est, et in senatu Romano cardinalis episcopus ordinatus est. Erat enim pulcher et generosus, sapiens et facundus, et multis ornatus virtutibus.

Eodem anno Damasus papa defunctus est, et in Leonem papam electus est; qui sanctorum scita canonum passim restituere conatus est, quæ jam transactis temporibus supradictorum regum et pontificum nimis deciderant, et pene a notitia hominum deflexerant. Ipse igitur anno Domini 1050 Remis utile concilium tenuit, et de castitate justitiaeque ministrorum Dei tractavit, et salubria decreta, quæ jam antistites et presbyteri nesciebant, renovavit. Tunc ecclesiam Sancti Remigii Remorum archiepiscopi Kalendas Octobris, Herimaro abbate procurante, dedicavit, et corpus ejusdem præsulis transtulit; cujus solemnitas singulis annis primo die Octobris in Francia celeberrime fit.

XXIX. *Uticensis cœnobii restauratio. Francos et Normannos inter simulates. Claromontense concilium. Eventus varii usque ad annum 1138.*

Sequenti anno Uticense cœnobium Sancti Ebruffi a Guillelmo Gerouii filio et nepotibus suis, Hugone de Grentemasnilo et Rodberto fratre ejus, restauratum est; et venerabilis Theodericus Gemmetice-

censis monachus primus abbas effectus est.

His temporibus, gravis simulas et belli seminarium inter regem Francorum et ducem Normannorum ortum est. Guillelmus enim de Archis, patruus ducis, contra eum rebellavit, consilioque Malgerii fratris sui, Rothomagensium archiepiscopi, Henricum regem ad sui auxilium invitavit. Animosus autem dux protinus Archas obsedit, Engelrannum comitem Pontivi contra eum in oppidum intrare volentem præveniens occidit, et munitione obtenta Guillelmum exhæredavit, et Malgerium incentorem dissensionum exordinari fecit.

Unde rex Galliæ nimis indignatus infremuit; annoque Domini 1054 in Ebroicensem pagum cum magno exercitu introivit, et Odonem fratrem suum cum multis militum turmis per Belvacensem pagum trans Sequanam destinavit. Porro dux cum valida manu regi e latere comitabatur, et Caletorum castram sub manu Roberti Aucensis comitis et Rogerii de Mortuo-mari contra Odonem præmiserat. Protinus illi, Gallis occurrentes, apud Mortuummare bello commiserunt, et magna cæde utrinque peracta Franci fugerunt; et Guidone Pontivi comite, qui mortem fratris sui venerat ulcisci, capto, gaudentes Normanni suam victoriam duci notificaverunt. Audiens autem rex suos terga dedisse Normannis, erubuit, subitoque mœstus ad sua remeavit. Deinde post aliquod tempus legitimi pacis procuratores inter discordes dominos discurrerunt; et, reddito Guidone cum aliis qui capti fuerant, præfati principes fœdera pepigerunt, subjectæque plebes admodum gavisæ sunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1060, Henricus Francorum rex mortuus est, et Philippus filius ejus XLVII annis post eum sceptro Galliæ potitus est.

Anno regni ejus VI, Eduardus Edelredi filius rex Anglorum e vita migravit; post quem Haraldus Goduini filius Angliæ diadema invasit. Sequenti anno, cometes apparuit. Guillelmus autem dux Normannorum in autumno mare transiit, commissoque prælio, II Idus Octobris Heraldum occidit, regnum obtinuit, et in die Natalis Domini regale sceptrum sumpsit; annisque XX et VIII mensibus tenuit.

Sancta Ecclesia ejus temporibus crevit et magnificata est, et religiosus viris bonisque rectoribus educata est. Maurilius enim et Joannes atque Guillelmus metropoli præfuerunt Rothomagensi, Lanfrancus Cantuariensi et Thomas Eboracensi, alique religiosi cœnobiis et episcopatibus præpositi sunt Patres et magistri.

Anno ab Incarnatione Domini 1087, Guillelmus rex obiit, et Guillelmus Rufus filius ejus XII annis et X mensibus regnavit.

His temporibus, 1095 anno, Urbanus papa ingens concilium apud Clarum-Montem tenuit, et iter in Jerusalem contra paganos inire Christianos commouit.

Siccitas et fames et mortalitas hominum tunc fuerunt.

A Anno ab Incarnatione Domini 1099, Jerusalem, gentibus victis, qui eam diu tenuerant, a sanctis peregrinis capta est. Tunc Urbanus papa obiit, et Paschalis successit. Sequenti anno Guillelmus Rufus rex Anglorum in venatione sagitta percussus obiit. Cui Henricus frater ejus successit, et XXXV annis ac IV mensibus regnavit. Hic, VII anno regni sui, bellum apud Tenechebraicum fecit, quo Robertum fratrem suum, ducem Normannorum cepit, et ducatum sibi subjugavit. Tunc Henricus imperator VII Idus Augusti obiit, et Carolus Henricus filius ejus successit.

Deinde tertio anno Philippus rex Francorum mortuus est, et Ludovicus Tedbaldus successit, et XXI annis jam regnavit.

B Sequenti anno, Anselmus Cantuariensis archiepiscopus, et Hugo Cluniacensis abbas e vita migraverunt; quos paulo post Guillelmus Rothomagensis archiepiscopus moriendo secutus est.

His tribus annis ingens in Gallia fames facta est, et igne sacro cruciante multitudo populi debilitata est.

Anno ab Incarnatione Domini 1118, ventus in occiduis partibus vigilia Natalis Domini vehemens fuit, et ædificia plurima nemorumque arbores prostravit. Sequenti anno, bellum inter Henricum regem Angliæ et Ludovicum regem Franciæ XIII Kalendas Septembris Brennulæ factum est, de quo triumphantibus Anglis et Normannis exercitus Gallorum fugatus est. Eodem vero anno, Calixtus II papa maximam synodum episcoporum Remis tenuit, et pacificare dissidentes summo opere laboravit. Concordia tandem inter reges facta, dum rex Angliæ in regnum suum rediret, Guillelmus et Richardus filii ejus, cum magna multitudine nobilium multarum regionum, VII Kalendas Decembris naufragio perierunt.

Anno Domini 1123, indictione I, rebellantibus quibusdam Normannis, Amalrico Ebroicensi et Gualarico Mellentensi et eorum complicitibus, Henricus rex oppida eorum, Montfortem, Brionnam et Pontem-Aldemari, obsedit, combussit et cepit. Post plurima damna, Gualerannus comes cum LXXX militibus bello captus est, et in carcere Henrici regis, a quo enutritus fuerat, et contra quem insolenter arma levaverat, V annis vinctus est.

D Anno Domini 1125, multorum principum mutatio facta est. Carolus Henricus V imperator obiit, et Lotharius Saxonum dux in imperio successit. Tunc etiam egregii duces, Guillelmus Pictavensis et Guillelmus Apuliensis, obierunt. Deinde tertio anno Carolus Flandriæ dux, in ecclesia orans ad missam, Kalendis Martii occisus est, eique Guillelmus Roberti ducis Normannorum filius successit, qui sequenti anno apud Alost peremptus est. Tunc Gerundus patriarcha Jerosolymitanus atque Goiffredus Rothomagensis archiepiscopus obierunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1130, Balduinus II rex Jerusalem, XVIII Kalendas Septembris, obiit;

cui Fulco Andegavorum comes gener ejus successit.

Secundo anno Romæ Honorius papa mortuus est, et mox in Ecclesia nimum schisma exortum est. Nam a quibusdam noctu Gregorius diaconus Papæ natus in papam electus est, et Innocentius nominatus est, quem Ecclesia in Occidentis partibus constituta suscepit et secuta est. Tertia vero die, ab aliis Petrus Leonis filius intronizatus est, et Anacletus appellatus est. Hic, quia fratribus et cognatis potentibus et amicis admodum stipatus est, jam VII annis urbem Romam et redditus ac dominia papæ efficaciter nactus est, ipsumque Apulia cum Sicilia et magno climate mundi secuta est.

Anno ab Incarnatione Domini 1136, indictione XIV, Henricus rex Anglorum et dux Normannorum, pacis et justitiæ strenuus amator, et fidelis Dei cultor, inermis populi protector, Ecclesiæque sanctæ fervidus defensor, in castro Leonis, Kalendis Decembris, defunctus est. Et corpus ejus aromatibus conditum in Angliam devectum est, et Radingis in basilica Sanctæ Trinitatis, quam ipse monachis construxerat, sepultum est.

Stephanus autem, ex sorore Adala nepos ejus, in regno successit, jamque sextum regni annum peragit, in quo graves casus, multos dolores et multis detrimenta parientes attulit. Nam contra consules sibi rebelles Lincoliæ pugnavit et victus est, captus et in carcere Rodberti Brihitou mœrens vinctus est.

Anno ab Incarnatione Domini 1138, Petrus Anacletus subito mortuus est.

Lotharius autem imperator, dum de subjugata sibi Apulia rediret obiit; eique Conradus Caroli Henrici imperatoris nepos successit. Rogerius vero

A rex Siciliae pedetentim secutus Apuliam intravit, mortuoque Rannulfo probissimo duce, cui papa et Augustus contra eum regionem commiserant ablatas sibi urbes fortiter reobtinuit. Innocentium papam, qui nuper eum publice anathematizaverat, per Rogerium filium suum comprehendit, et pro libitu suo pacem cum illo fecit. Denique ab invito modestoque papa regnum Siciliae, et ducatum Apuliae recepit, et absolutus ab illo, Rogerium filium suum ducem Apuliae constituit.

Vestigia majorum prosecutus, chronographiam scribere tentavi; jamque in primo Ecclesiasticæ Historiæ libro lineam narrationis ab incarnatione Salvatoris inchoavi, et per seriem imperatorum et regum usque in hodiernum diem perduxi, quo B Joannes Augustus Alexii filius præest Constantinopoli, Lotharius vero dominatur Alemannis, Ludovicus Francis, Stephanus Anglis, et Remigius monachus Hispanis.

Nunc autem in secundo, auxiliante Deo, de sanctis apostolis et apostolicis viris a priscis doctoribus edita, et ab antigraphis scripta considero, et eorum gesta breviter congerere appeto, prout divini Spiritus mihimet intimaverit inspiratio.

De pontificibus Romanis, et eorum in vinea Sabaouth cooperatoribus libet seriem diligenter perscrutari, et veraci stylo sociis id a me poscentibus profari. Antistites nempe Romani a beatissimo Petro, cui primitus dictum est a Domino Jesu Christo: *Tibi dabo claves regni cælorum* (Matth. XVI, 19), usque ad Innocentium papam, qui præest hodie apostolicæ sedi, CXLII computantur.

De his omnibus quorum in *Gestis pontificum* inserta est mentio, in sequenti libro aliquid propalare proopto.

SUMMARIUM LIBRI SECUNDI.

- I. *De originibus Ecclesiæ Jesu Christi. Actus et miracula apostolorum. Discipuli numero crescunt.*
- II. *Stephanus primus martyr. Persecutio in Ecclesiam Jerusalem. Pauli conversio. Miracula Petri.*
- III. *Opinio Romani senatus de Christo. Facinora Herodis regis in Christianos.*
- IV. *Verbum Christi propagatur. Antiochena Ecclesia. Pauli et Barnabæ prædicationes.*
- V. *Notitiæ de Christi apostolis. Petri historia.*
- VI. *Paulus.*
- VII. *Sequentia. Petrus et Paulus Romæ degentes.*
- VIII. *Sequentia. Mors apostolorum Petri et Pauli.*
- IX. *Andreas.*
- X. *Andreas. Sequentia vitæ ejus.*
- XI. *Jacobus et Joannes.*
- XII. *Jacobus Minor.*
- XIII. *Philippus.*
- XIV. *Thomas.*
- XV. *Bartholomæus.*
- XVI. *Matthæus.*
- XVII. *Simon, Juda sive Thaddæus.*
- XVIII. *Mathias.*
- XIX. *Historia discipulorum. Barnabas.*
- XX. *Marcus.*
- XXI. *Lucas.*

XXII. *Martialis Lemovicensis.*

XXIII. *Sequentia Martialis apostoli vitæ*

XXIV. *Historia Romanorum pontificum. Petrus ejusque successores.*

XXV. *Sequentia Romanorum pontificum historiæ.*

XXVI. *Sequentia.*

XXVII. *Sequentia.*

XXVIII. *Sequentia.*

XXIX. *Sequentia.*

XXX. *Sequentia.*

LIBER SECUNDUS.

I. *De originibus Ecclesiæ Jesu Christi. Actus et miracula apostolorum. Discipuli numero crescunt.*

Salutiferam humano generi visitationem, quando temporis plenitudo venit, cœlestis gratia, ut ante mundi constitutionem præviderat, clementer exhibuit, et circa novissimam sæculi horam radiis novæ lucis tenebrosa mortalium corda illuminavit. Salvator enim noster Jesus Christus, ut altisona sancti vox Evangelii nos veraciter instruit, xv imperii Tiberii Cæsaris anno, in Jordane baptismum a Joanne suscepit, et tribus semis annis evidentibus signis et prodigiis verus sol emicuit, suamque deitatem, qua Patri, sanctoque Spiritui cœqualis et consubstantialis atque cœternus est, mundo demonstravit. Deinde xxxiii ætatis suæ anno passionem in cruce, hominum pro remedio, clementer pertulit, et, destructa morte qua genus humanum vinculo justæ damnationis irretitum quinque milibus annorum tenuerat, infernum spoliavit, devictoque Satana serpente antiquo, victor a mortuis tertia die resurrexit. Denique xl die postquam suos manifestis ostensionibus suæ resurrectionis veros testes confirmavit, et cunctis evangelizare gentibus cum signorum executione præcepit, discipulos foras in Bethaniam eduxit, eisque in monte Oliveti stans benedixit et, intuentibus illis atque gratulantibus, in cœlos ascendit. Post decem vero dies, jejunantibus amicis et in unum orantibus, Spiritum Paraclætum misit, eosque, ut promiserat, unzione interna de omnibus in momento docuit et omnium abundantia charismatum feliciter illustravit, contra cunctos adversantium impetus corroboravit, et invincibiles athletas omniumque didascalos gentium effecit.

Lucas, natione Syrus, arte medicus, Christi fidelis discipulus, Spiritus sancti gratia repletus, postquam Evangelium scripsit Græcis fidelibus, insigne volumen Theophilo adjecit de apostolorum Actibus. Theophilus quippe interpretatur *Deum diligens*, quo designatur omnis studiosus et intelligens et in divinæ legis meditatione jugi fervens, ad quem sermo Dei jure dirigitur et a quo idem vivaciter percipitur, glutinoque dilectionis veræ tenaciter retinetur. Illi nimirum Evangelium, id est bonum nuntium, merito insinuatur, et invictorum triumphus aposto-

lorum martyrumque recensetur, quia hujusmodi secretis cœlestibus interesse dignus habetur.

Facundus quoque Arator, Romanæ sedis subdiaconus, narrationem Lucæ sequi studuit, et inde specialem versificandi materiam sumpsit atque Vigilio papæ carmen metrica sonoritate pulchrum edidit, in quo nobile sui sediminis monumentum posteritati futuræ reliquit. Tantos talesque prævios intueri nitor, ac ut claudus pedetentim gradiens, celerrimos cursores a longe vix insequor. De materia tamen illorum in prima fronte inchoandum mihi est, cui de apostolis et eorum beatis commilitonibus fandi voluntas inest.

Luculenta Lucas refert narratione quod in die sancto Pentecostes apostoli Spiritu sancto repleti sunt et variis gentium linguis magnalia Dei, stupentibus Judæis, qui de diversis nationibus conveniant, locuti sunt. *Æmulis siquidem invidentibus, et præ invidia mussitantibus: Quia musto pleni sunt isti (Act. 11, 15), Petrus ardore inflammatus fidei, stans cum undecim sociis, vocem suam elevavit, de adventu Spiritus Paraclæti longe ante per prophetam Joel prædicto consequenter disseruit, et de Jesu Nazareno, quem Deus Pater virtutibus et signis atque prodigiis declaravit, et a mortuis post passionem crucis tertia die resuscitavit, probabilibus exemplis Psalmistæ prolatis, veracissimam assertionem disseminavit. Judæi ergo corde compuncti sunt et salubriter recepto sermone baptizati sunt; animæque credentium in illa die circiter tria millia appositæ sunt (ibid. 4-41). Inde primitiva processit Ecclesia quam cœlestis copiose perfudit gratia.*

Multa signa et prodigia per apostolos in Jerusalem fiebant et universi videntes insolita metueba. t. Omnes etiam qui credebant pariter habitabant et omnia communia habebant. Possessiones et substantias vendebant et omnibus, prout cuique opus erat, illa dividebant. Quotidie fideles crescebant virtutibus, Dominoque augente qui salvi fierent, crescebat eorum numerus (ibid. 41-47).

Petrus cum Joanne hora nona templum ascendit, ibique quadragenarium ex utero matris claudum mendicantem respexit. Negans vero sibi esse divitias, indigenti melius obtulit, eumque apprehensa

manu sermone mox in nomine Jesu Christi curavit. A Qui protinus, consolidatis basibus et plantis, exsiliens et currens, cum illis templum intravit et gaudens Dominum publice laudavit. Omnis autem populus, ut speciale miraculum vidit factum in nomine Christi super claudum, qui quotidie ponebatur ad speciosam portam templi, repletus est stupore et extasi. Cum tenerentur autem apostoli, currit populus ad porticum Salomonis ut claudum videret jam curatum virtute nominis Christi. Congregata multitudine, Petrus loqui cœpit et laudem curationis a se penitus humili ratiocinatione abegit, sed virtuti divinitatis Christi Jesu omnino ascripsit. Judæos autem ejus persecutores benigniter redarguit, sed postmodum, quia per ignorantiam fecerint, in infatigabili misericordia Magistri sui confidens, leniter excusavit. Ad postremum, ad pœnitentiam scelerum ipsos invitavit et Salvatorem ac verum prophetam, ut Moyses et Samuel et omnes prophetæ deinceps prædixerunt, jam venisse liquido monstravit (Act. II, 42; III, 26).

Loquentibus illis ad populum, sacerdotes et magistratus templi et Sadducæi supervenerunt et comprehendentes eos, in custodiam posuerunt. Fellis enim nequitix pleni dolebant quod populum docerent et resurrectionem ex mortuis in Jesu annuntiarent. Multi eorum qui audierant verbum crediderunt, et factus est numerus virorum quinque millia. In crastinum Annas, princeps sacerdotum, et Caiphas et Joannes et Alexander et quotquot erant de genere sacerdotali, et principes et seniores et Scribæ, congregati sunt in Jerusalem. Et statuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute aut in quo nomine fecistis hoc vos? Tunc Petrus, Spiritu sancto repletus, optime testatus est quod in nomine Jesu Christi Nazareni æger sanatus est, nec aliud, in quo salvari oporteat, nomen sub cœlo datum est. Adversarii vero constantiam Petri et Joannis videntes, comperto quod homines essent sine litteris et idiotæ, admirabantur et contristabantur; ipsos utique cognoscebant quoniam cum Jesu fuerant. Hominem quoque qui curatus fuerat, coram eis stantem videbant et nihil contradicere poterant, sed pro manifesto cunctis in Jerusalem signo, præ ira tabescebant. Denique consilio accepto, apostolos convocarunt, et ne omnino loquerentur neque docerent in nomine Jesu, denuntiaverunt. Quorum præcepto Petrus et Joannes auctoritate magna contradixerunt, dicentes: Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Dominum, judicate. Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui. At illi comminantes eos dimiserunt, non ausi punire quos videbant populo pro ingenti miraculo admodum placere (Act. IV, 1-22).

Dimissi ad suos venerunt et quæ sibi contigerant eis annuntiaverunt. Qui cum audissent, vocem ad Dominum unanimiter levaverunt et, ardore divino inflammati, specialem Deoque gratam orationem fuderunt; et cum orassent, motus est locus in quo

consistebant, omnesque Spiritu sancto repleti sunt et retribus sacræ prædicationis multos de profunditate errorum ad fidei justitiæque lumen attraxerunt.

Multitudinis credentium erat cor unum et anima una. Nihil proprium aliquis possidebat neque quisquam inter illos egens erat. Omnia illis erant communia. Possessores domorum aut agrorum vendebant et ante pedes apostolorum pretia eorum ponebant. Dividebantur autem singulis, prout cuique opus erat. Primitus in Jerusalem ordinata sic effulsit concio, cujus tota cœlis semper flagrabat intentio. Hunc conventum tam jucundum dedicavit diva benedictio et bonorum inde morum nobis alma manavit institutio. Joseph, ab apostolis cognominatus Barnabas, id est filius consolationis, levites, Cyprius genere, promptus ad opus bonum, cum haberet agrum, vendidit illum, attulit pretium et ante pedes posuit apostolorum (Act. IV, 23-37). Ananias autem agrum vendidit et, conscia uxore sua nomine Saphira, de pretio agri fraudavit, et afferens partem quamdam, ad pedes apostolorum posuit. Ut Petrus fraudem per Spiritum sanctum cognovit, fraudulentum de mendacio increpavit; qui mox, ut apostoli redargutionem audivit, cecidit et expiravit. Et post spatium quasi trium horarum, uxor ejus nesciens quod factum fuerat, ingressa est, et a Petro interrogata de pretio agri, mentita est. Ipsa quoque ab apostolo increpata confestim ante pedes ejus corruit et mortua est. Timor itaque magnus in universam Ecclesiam et in omnes qui audierant hæc factus est (Act. V, 1-11).

Per manus apostolorum multa in plebe signa et prodigia fiebant et omnes in porticu Salomonis unanimiter erant. Cæterorum autem nemo illis se conjungere audebat, sed populus eos magnificabat. Magis augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum. In plateis infirmi ponebantur in lectulis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum et liberarentur ab infirmitatibus suis. Vicinarum quoque civitatum multitudo in Jerusalem ad apostolos concurrebat, ægros et dæmoniacos afferebat et cunctis optata salus proveniebat (ibid., 12-16).

Princeps sacerdotum et omnes qui cum illo erant, zelo repleti sunt, manus in apostolos injecerunt et in custodia illos publica posuerunt. Angelus autem Domini per noctem januas carceris aperuit et educens eos, dixit: Ite, et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus. Porro illi diluculo in templum intraverunt et verbum Dei cum fiducia locuti sunt. Princeps sacerdotum, et qui cum eo erant, concilium convocaverunt ac ad carcerem ut adducerentur miserunt. Missi vero carcerem quidem cum omni diligentia clausum, sed neminem intus invenerunt. Tandem auditum est quod qui quærebantur in templo docerent. Tunc magistratus cum ministris illos sine vi adduxit. Timebant enim populum ne lapidarentur. Princeps sacerdotum statutos in concilio

redarguit quod contraria sibi doctrina repressent A
 Jerusalem contra generale decretum seniorum. Apostoli ergo responderunt: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc Deus principem et salvatorem exaltavit dextera sua ad dandam penitentiam Israel et remissionem peccatorum. Et nos sumus testes horum verborum et Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc cum audissent, dissecabantur et cogitabant interficere illos (Act. v, 17-33).*

Tunc Gamaliel Pharisæus et legis doctor honorabilis universæ plebi, in concilio surrexit, et, remotis apostolis, subvenire illis volens, palam recensuit qualiter ante paucos dies Theodas cum cccc complicibus in nihilum redactus fuerit, Judas quoque B
 Galilæus cum suis, qui populum avertēbant post se, in diebus professionis perierit. Tandem, prolatis hujusmodi exemplis, dixit: *Nunc itaque, dico vobis, discedite ab hominibus istis et sinite illos, quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissolvetur; si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere eos, ne forte et Deo repugnare videamini. His auditis, illi consenserunt, et apostolos convocantes, cæsis denunciaverunt ne loquerentur in nomine Jesu, eosque dimiserunt. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Christi contumeliam pati. Omni autem die in templo et circa domos non cessabant, docentes et evangelizantes Christum Jesum (ibid. 34-42).*

In diebus illis, crescente numero discipulorum, C
 factum est, contra Hebræos murmur Græcorum, quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. Unde convocantes duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus; nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. Cunctis hoc annuentibus, elegerunt Stephanum, virum fide et Spiritu sancto plenum, Philippum et Procorum, Nicanorem et Timotheum, Parmenam et Nicolæum advenam Antiochenum. Hos ante conspectum apostolorum statuerunt et orantes eis manus imposuerunt. In Jerusalem discipulorum D
 numerus valde multiplicabatur, multa etiam turba sacerdotum fidei obsequēbatur (Act. vi, 1-7).*

II. Stephanus primus martyr. Persecutio in Ecclesiam Jerusalem. Pauli conversio. Miracula Petri.

Stephanus, plenus gratia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo. Invidentes ergo Judæi in illum surrexerunt, et disputantes cum eo, sapientiæ et Spiritui, quo loquebatur, resistere non potuerunt. Tunc falsos testes, qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiarum in Moysen et Deum, submiserunt et plebem ac seniores atque Scribas commoverunt. Deinde concurrentes eum rapuerunt et in concilio statutum accusaverunt. Omnes autem qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tan-

quam faciem angeli (ibid. 8-15). Interrogatus a principe sacerdotum, eloquenter respondit et antiqua patrum gesta prudenter intrepidus explicavit. Nam de Abraham et Moysē, aliisque patriarchis idoneam laudationem extulit, magnarumque rerum narratōnem breviloquio conclusit. Denique incredulos et legis contemptores redarguit, duos et incircumcisos cordibus et auribus palam appellavit, qui Spiritui sancto semper resisterunt et prophetas persecuti sunt. *Audientes hæc, dissecabantur cordibus suis et stridebant dentibus in eum. Cum autem esset Stephanus plenus Spiritu sancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei et ait: Ecce video cælos apertos, et Jesum stantem a dextris Dei. Exclamante autem voce magna, continuerunt aures suas, et impetum fecerunt unanimiter in eum, et ejicientes eum extra civitatem, lapidabant. Testes vero vestimenta sua secus pedes Sauli adolescentis deposuerunt et Stephanum lapidaverunt, invocantem et dicentem: Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus, clamavit voce magna: Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino (Act. vii, 1-59).* Hoc itaque secundo Dominicæ Ascensionis anno, vii Kal. Januarii, factum est. Porro viri timorati corpus protomartyris in villam Gamalielis, quæ Caphargamala dicitur, portaverunt, et super illum planctum magnum fecerunt (Act. viii, 2), ibique reverenter sepelierunt; cum quo postmodum Nicodemus, Gamaliel et Abibas tumulati sunt. Illic tantus thesaurus plus quam ccc annis delituit, donec illum Lucianus presbyter, revelante Deo, invenit et Joannes Jerosolymitanus præsul, vii Honorii imperatoris anno, in Jerusalem transtulit.

Lapidato Stephano, in Ecclesia quæ erat Jerusalem magna persecutio facta est, et omnes, præter apostolos, per regiones Judææ et Samariæ dispersi sunt. In ipsa tamen dispersione Spiritu sancto corroborati plurima loca pertransibant et verbum Dei evangelizabant. Tunc Philippus in Samaria Christum prædicavit et multa signa, paralyticis et claudis ac dæmoniis in nomine Christi curatis, auditoribus suis ostendit. Samaritani unanimiter his quæ a Philippo dicebantur intendebant et cum alacritate magna fidem veram suscipiebant. Tunc Simon Magus qui Samaritanos jam olim seduxerat, diuque magicis suis eos dementaverat, unde a deceptis magnus putabatur et magna Dei virtus vocabatur Philippo evangelizanti de regno Dei credit et, cum aliis viris atque mulieribus in nomine Jesu Christi baptizatus, Philippo adhæsit. Signa enim et virtutes maximas fieri videbat et inde pro insolitis admirans stupebat (ibid. 2-13).

Apostoli autem, qui erant Jerosolymis, cum audissent quia recepit Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum. Tunc manus super baptizatos imponebant, et ipsi Spiritum sanctum accipiebant (ibid. 14-17). Hinc ecclesiastica

processit institutio, ut post baptismum, quod catechumenis per ministerium datur sacerdotis, impositio manus pontificis cum oratione fiat ac unctione charismatis; et sic integra confirmatio fit per septiformem gratiam sancti Spiritus baptizatis.

Cum vidisset Simon quia per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens: Date et mihi hanc potestatem ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto. Cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Dominum si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse. Simon autem, apostoli dicta parvipendens, recessit, et apostata factus, innumeris sceleribus iram Domini diu exacerbavit. Apostoli vero locuti verbum Domini Jerusalem redibant et multis regionibus Samaritanorum evangelizabant (cf. Act. viii, 18-25).

Angelo Dei præcipiente, Philippus Candaci (17) eunucho, qui super omnes gazas reginæ Æthiopiæ erat, revertenti de Jerusalem occurrit et super curram cum illo ascendit, atque Isaiam, quem legebat prophetam explicare cœpit, et a vaticinio de occisione agni mansueti incipiens, Jesum illi evangelizavit. Ipse vero gaudens audivit, diligenter intellexit, libenter credidit, et, inventa aqua, baptizatus est, et in patriam suam cum gaudio, pro sacræ regenerationis innovatione, regressus est. Spiritus autem Domini Philippum rapuit et, de Azoto usque in Cæsaream, civitatibus cunctis evangelizavit (ibid. 26-40).

Saulus adhuc spirans minarum et cædis in discipulos Domini, petiit a principe sacerdotum epistolas in Damascum ad synagogas, ut Ecclesiam Domini devastaret, et viros ac mulieres de Nazarenorum secta vinciret, et Jerusalem perduceret. Cum appropinquaret Damasco, circumfulsit eum lux de cælo. Et cadens in terram (Act. ix, 1-4), audivit Dominum increpantem se, et correctus est, et sibi multisque aliis utiliter immutatus est. A sociis, qui comitabantur, qui Dominum quidem cum illo loquentem audierunt, sed neminem viderunt, per manum tractus in Damascum, tribus diebus non vidit, nec manducavit, neque bibit. Ananias a Domino missus Saulo manus imposuit, confortavit, illuminavit ac baptizavit. Sic mirabili modo de lupo et persecutore sævo fit agnus et aries fortissimus, vas electionis et Doctor gentium. Continuo ingressus in synagogas, prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei, stupentibus cunctis, qui pertinaciam ejus antea noverant, dum paternarum traditionum amplius æmulator existerei (ibid. 4-21).

Saulus multo magis convalescebat et Judæos qui

A Damasci habitabant confundebat. Ingens igitur odium contra illum pro testimonio fidei concitatum est, et post aliquod tempus a Judæis, ut interficeretur, summo opere quæsitus est, portisque Damasci custodia, ne effugeret, nocte dieque deputata est. Discipuli autem, quia hostiles insidiæ Saulo notæ factæ sunt, inimicis frustra insidiantibus, eum nocte per murum in sporta submiserunt. In Jerusalem cum venisset, jungere se discipulis tentabat; sed omnes timebant eum, non credentes quia discipulus esset. Barnabas vero illum apprehendit, ad discipulos duxit et quomodo in via vidisset Dominum, et cætera quæ contigerant, cis narravit. Illis itaque Deo gratias agentibus fideliter adhæsit, et cum illis intrans et exiens, in nomine Domini Jesu fiducialiter egit.

B Cum Græcis disputabat et Judæos revincebat, Deoque adminiculante, omnibus eminebat. Invidentes ergo sublimiori, perimere Saulum victi conati sunt. Quod fratres cognoscentes, eum Cæsaream deduxerunt et Tarsum dimiserunt. Ecclesia quidem per totam Judæam, et Galilæam, et Samariam pacem habebat. Ambulans in timore Domini edificabatur, et consolatione Spiritus sancti replebatur, atque credentium multitudo augebatur (ibid. 22-31).

C Petrus apostolus Æneam paralyticum ab annis octo jacentem in grabato Liddæ sanavit. Omnes vero habitatores Liddæ et Saronæ, qui hoc viderunt, ad Dominum conversi sunt. In Joppe Tabitha, operibus bonis et eleemosynis plena, defuncta est, et a fratribus in canaculo posita est. Discipuli audientes quia Petrus esset Joppæ, quæ vicina erat Liddæ, duos ad eum viros miserunt ac ut ad eos veniret rogaverunt. At ille mox ut legationem fratrum audivit, humiliter obedivit. Adveniente Petro, circumsteterunt illum omnes viduæ stentes, et ostendebant illi tunicas et vestes quas faciebat illis Dorcas. Ejectis autem omnibus foras, pœnens Petrus genua sua oravit, et conversus ad corpus dixit: Tabitha, surge. At illa oculos suos aperuit, et viso Petro, resedit. Dansque illi manum, erexit eam, et sanctis ac viduis assignavit eam vivam. Hoc divulgato per universam Joppem miraculo, multi crediderunt in Domino (ibid. 32-42).

D Cornelius in Cæsarea, centurio cohortis quæ dicitur Italica, vir religiosus ac timens Deum cum omni domo sua multis intentus erat eleemosynis et orationibus pro salute perpetua. Is vi.iii in visu manifeste, quasi hora nona diei, angelum Dei. Quem intuens, timore correptus ab illo audivit: Cornelii, orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Deinde præcepit ut Simonem Petrum accersiret, a quo consilium salubre audiret. At ille jubenti mox paruit et tres viros ad Petrum misit. Postera die, illis appropinquantibus civitati, Petrus, circa horam sextam, ascendit in superiora ut oraret. Cumque esuriret, et supermis inhiaret, cælum in excessu mentis apertum vidit et descendens vas quoddam velut linteam magnum qua-

(17) Leg. Candacis. Hoc nomen, reginæ Æthiopiæ, sed non eunuchi est. Le Prévost.

tuor initiis submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia et serpentina terræ et volatilia cæli. Et facta est vox ad eum : Surge, Petre, occide et manduca. Petrus autem ait : Absit ! Domine, quia nunquam manducavi commune et immundum. Et vox iterum secundo ad eum : Quæ Dominus purificavit ne tu commune dixeris. Hoc autem ter factum est, et statim vas in cælum receptum est. Hac nimirum revelatione Petro gentium conversio divinitus insinuata est, quæ per quatuor mundi climata in omni lingua et tribu facta est, et a Deo, ne quemlibet converti volentem respueret, evidenter edoctus est. Securus ergo et gaudens nuntios Cornelii hospitio in domo Simonis Coriarii suscepit, et cum illis sequenti die in Cæsaream Palestinæ perrexit. Illuc ingressus, Cornelium et cognatos ejus cum necessariis amicis invenit et rogatus ab eis, qui ad audiendum et obediendum parati erant, verbum vitæ loqui, pie obtemperavit (Act. x, 1-33).

Aperiens enim Petrus os suum, dixit : In veritate comperi quoniam non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi. Verbum misit filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum. Hic est omnium Dominus. Cumque Petrus hæc et alia plura de adventu Salvatoris et perenni vita prædicaret, multumque sitientibus de fonte cælestis doctrinæ pocula vitæ propinaret, Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum cecidit et scientiam linguarum illis repente contulit. Petrus autem, obstupentibus iis qui cum eo ex circumcissione venerant, baptizavit Cornelium et omnes qui cum eo crederant (ibid. 34-48).

Idem, postquam ab illustribus neophytis rogatus aliquot diebus Cæsareæ mansit, confirmatis illis, Jerusalem ascendit et coapostolis suis conversionem gentium enarravit. Tunc quidam ex circumcissione contra illum disceptabant, dicentes : Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis ? Petrus autem seriatim explanare cæpit quomodo jejunos Joppe oraverit, ibique in extasi visionem viderit qua Deus illi vocationem et conversionem gentium suamque opulationem demonstraverit, et reliqua quæ contigerint sincera narratione manifestavit. His auditis, tacuerunt, et quia fraterna charitate D

A venerunt, et annum totum in Ecclesia conversati sunt, turbamque multam docuerunt. Ibi discipuli primum Christiani cognominati sunt (Act. xi, 1-26).

Tunc Agabus vates, unus ex his qui de Jerosolymis venerant, prophetis, magnam famem futuram divinis præ sagabat oraculis. Saulus vero et Barnabas cum ministerio a fratribus collato, quod sanctorum usibus deserviret, Jerosolymis destinantur (ibid. 27-30).

III. Opinio Romani senatus de Christo. Facinora Herodis regis in Christianos.

¶ Interea Tiberius Augustus duobus et viginti circiter annis regnavit. Cujus imperii xviii anno, ut fidelis notitia veraciter asserit, Dominus noster Jesus Christus passus est et resurrexit et multa mirabilia ineffabili modo fecit, quæ jam longe lateque pervulgata Pilatus Tiberio retulit, et quod pro innumeris magnalibus in ejus nomine peractis a quamplurimis jam Deus esse crederetur, adjecit. Tiberius quæ compererat senatui retulit. Senatus autem Christum sprevisse dicitur, ut Tertullianus in Apologico suo scribit, pro eo quod hujus rei judicium non sibi prius delatum fuerit, sed auctoritatem suam vulgi sententia prævenerit. Lex enim erat antiquitus designata, ne quis apud Romanos deus haberetur, nisi senatus decreto et sententia confirmatus. Porro, ut Cæsariensis Eusebius in secundo ecclesiasticæ Historiæ libro asserit, hoc erat pro vero quod agebatur, ne divina virtus humanis assertoribus indigere putaretur. Cumque secundum ea quæ supra diximus, renuisset senatus, Tiberius tamen tenuit sententiam suam, ne quis adversus doctrinam Christi contrarium moliretur. Quod profecto divina prudentia ita tunc Cæsaris sensibus ingessit ut, absque ullo obstaculo, in ipsis duntaxat initiis, Evangelii sermo usquequaque percurreret. Unde et factum est ut repente quasi cœlitus lumen ostensum, aut radius solis erumpens, totum orbem claritate superni luminis illustraret, ut completeret et illa prophetia quæ dixerat : In omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5; Rom. X, 18). Ex quo per omnes civitates ac vicos immensæ multitudinis, velut messium tempore frumenta ad areas, ita ad ecclesias populi congregabantur. Quicunque illi a parentibus traditæ sibi morbidæ superstitionis vinculis tenebantur, per doctrinam Christi simul et virtutum miracula, quæ fieri videbant, percepta verbi Dei notitia, tanquam a tyrannicis dominis liberati, ad unum verum Deum et Dominum, Creatoremque suum, vetusti erroris pœnitentes, fideli cum confessione veniebant.

Defuncto Tiberio, Caius Caligula imperium suscepit et iv annis nec integris usurpavit. Illic Judæorum principatum Herodi Agrippæ, Aristobuli filio, tradidit, simulque Philippi et Lysaniæ tetrarchias contulit, Herodis quoque paulo post addidit. Ipsum vero Herodem, qui Joannis Baptistæ necis auctor exstiterat, vel in passione Domini subsannator interfecerat, multis excruciatum modis, æterno in Hi-

spania exsilio damnavit, ut Josephus Hebræorum A nobilis historiographus scribit.

Tunc Philo Judæus, scriptorum insignissimus, in Græcorum philosophia inter primos primus, peritæ suæ posteris clara monumenta reliquit et inter reliqua quæ scripsit, de acerbitate Caii et insania asserit quod in tantum superbiæ elatus sit, ut deum se appellari voluerit et sancta Judæorum loca idolis profanaverit. Judæi etiam, pro piaculis quæ in Christum ausi sunt, nimias clades et tribulationes pertulerunt, sicuti prædicti sophistæ Philo et Josephus stis in scriptis referunt. Nam ex admissi sacrilegii tempore nunquam ab eis seditionum furor, nunquam bella mortesque cessarunt, usquequo ultimum exitiabile malum temporibus Vespasianæ obsidionis eos inclusit. Pilatus, qui Tiberii Cæsaris anno XII procurator Judææ factus fuerat, et sententiam damnationis in Christum dixerat, irrogante Caio, tantos angores subiit, ut propria manu se peremerit. Matthæus, in Judæa prædicans, Evangelium Hebræo sermone scripsit.

Interempto Caio Cæsare, Claudius XIII annis et VIII mensibus regnavit. Sub quo fames satis dira universum orbem terræ obtinuit, sicut Lucas Agabum prophetam denuntiassse describit.

In illo tempore, quod sub Claudio fuit, cum fames erat, Herodes rex manus suas immisit affligere aliquos de Ecclesia. Tunc Jacobus, Zebedæi filius, Porcini nostri Jesu Christi apostolus, omnem Judæam et Samariam visitabat et multa signa in Christi virtute faciebat. In synagogis contra incredulos disputabat, sanctasque Scripturas explanabat, ostendens omnia, quæ a prophetis sunt prædicta, in Domino Jesu Christo esse completa.

Hermogenes magus, audita virtutum ejus fama, invidit, ac ad eum, explorandi causa, Philetum discipulum suum destinavit. Veniens autem Philetus cum aliquantis Pharisæis conatus est Jacobo resistere et prædicationem ejus de Domino Jesu Christo suis objectionibus conquassare. Apostolus vero in Spiritu sancto confidenter egit, omnes adversarii assertiones evacuavit, ei que ex divinis Scripturis Jesum Nazarenum esse verum Filium Dei ostendit. Reversus ad Hermogenem Philetus summopere cœpit Jacobum laudare, allegationes ejus de vera fide fideliter approbare, ipsumque insuperabilem extollere et multa quæ viderat vel audierat miracula publicare. Denique magistrum commonuit ut ambo ad ipsum continuo irent et ab eo indulgentiam postularent ejusque discipuli fierent. Hermogenes igitur zelo repletus Philetum ita vinxit, ut movere se non posset. Apostolus vero, ut hoc per puerum Phileti agnovit, sudarium suum illi direxit, ac ut inde in nomine Domini tangeretur præcepit. Quo facto, mox a vinculo magi resolutus, ad Jacobum cucurrit, dæmonicisque maleficiis tripudians insultavit. Magus autem, nimium dolens, arte nefaria dæmones excitavit, eis que ut Jacobum et Philetum vinctos sibi adducerent jussit. Illi vero venientes in aere cœpe-

runt ululare et horribiliter conqueri quod, igneis ibidem catenis religati, cruciarentur ab angelo Dei. Tandem apostoli jussu absoluti sunt, et versa vice ad Hermogenem redierunt, eique de restibus a tergo manus ligaverunt et vinctum ad apostolum perducerunt.

Beatus vero apostolus illum increpavit, dæmonicam societatem homini detestabilem et omnino noxiam esse asseruit, humilemque magum et confusum ante se stantem a Phileto solvi præcepit. Absolutus itaque baculum apostoli contra dæmonum iras sumpsit, et de domo sua zabernas codicibus plenas, cervicibus discipulorum suorum impositas, attulit. Deinde omnes libros ignibus concremare cœpit, sed jussu apostoli, ne odor incendii maleficiorum vexaret incautos, zabernas petris et plumbo impletas in mare demersit. Sic ab omni maleficiorum onere nudatus Hermogenes repedavit, et apostoli plantas humiliter tenuit, veramque Deo penitentiam exhibuit, et beato apostolo adhærens in omnibus obtemperavit. In timore vero Dei ita cœpit esse perfectus ut virtutes etiam plurimas per eum faceret Dominus; quibus visis, plures ad Dominum conversi sunt, relictis erroribus suis et facinoribus.

Judæi autem in nequitia perseverantes, cum vidissent magum, quem invictum putabant, et amicis ejus in Christum credentes, centurionibus Jerosolymorum Lysia ac Theocrito pecunias obtulerunt, tentumque Jacobum in custodiam miserunt. Facta vero seditione, ductus est ad audientiam, et mirati sunt omnes ejus in Domino constantiam. Interrogatus a Pharisæis, optime respondit et de sanctis Scripturis prudenter et eloquenter tractavit. Unde nativitatem de intacta Virgine et passionem ac resurrectionem, et cætera quæ de Christo Catholica consistetur Ecclesia, irrefragabiliter probavit. Feliciter apostolo perorante, omnes crediderunt atque peccata sua confitentes, Ecclesiæ Dei fideliter adhæserunt.

Post aliquot dies, Abiathar pontifex, videns tantum Domino populum credidisse, doluit, datisque pecuniis, sat acerbam seditionem excitavit, ita ut Josias scriba funem in collo apostoli mitteret, ipsumque ad prætorium Herodis regis, filii Aristobuli, perduceret. Herodes autem, favere volens Judæis, jussit eum decollari. Cumque Jacobus duceretur ad decollationem, vidit paralyticum jacentem et ab eo sanari fideliter poscentem, et ait illi: « In nomine crucifixi Domini mei Jesu Christi, pro cuius amore ducor ad decollationem, exsurge sanus et benedic Salvatorem tuum. » Qui protinus surrexit, et gaudens currere, Dominumque benedicere cœpit. Quod videns Josias, ad pedes apostoli corruit et indulgentiam ab eo humiliter petivit.

Jacobus autem intelligens cor ejus a Deo visitatum, gavisus est, et Josias Dominum Jesum verum Filium Dei vivi confessus est. Tunc Abiathar fecit eum teneri et os ejus pugnis cædi. Deinde missa

de eo relatione ad Herodem, impetravit ut decollaretur. Cumque Jacobus eum osculatus fuisset, manum suam super caput ejus posuit, ipsumque facto signaculo crucis in fronte ejus benedixit. Sic perfectus in fide cum apostolo decollatus est, et ambobus remunerationem æternam omnipotens Emmanuel largitus est.

Consummato itaque beati Jacobi apostoli, fratris egregii Joannis Evangelistæ, martyrio, quod VIII Kal. Augusti festive celebrat Ecclesiæ devotio, septem discipuli ejus, qui ab eo in vera fide instituti passioni ejus interfuerunt, corpus ejus divinitus edocti vetustæ navi imposuerunt, altoque pelago, sine gubernatore necessariisque instrumentis, se dispensante Deo, commiserunt. Sic miro modo in Hispaniam appulsi sunt, et a rege Gallicie suscepti, primum fidem et religionem Iberis prædicaverunt, ibique venerabilem sepulturam magistro suo adepti sunt. Multa ibidem miracula meritis sancti Jacobi apostoli facta sunt, et habitatores totius provinciæ jamdudum Christi fidem susceperunt. In sede pontificali canonicæ asseclæ pretiosissimum corpus apostoli veneranter custodiunt, et illuc fideles Christicolæ de cunctis climatibus orbis concurrunt, ac ad exorandum clementem Adonai per apostolicos interventus conveniunt.

Herodes rex, quem Josephus Agrippam nominat, videns gratum esse Judæis quod Jacobum occiderat, Petrum quoque in carcerem misit et quatuor quaternionibus militum ad custodiendum tradidit. Petrus quidem servabatur in carcere ut ad mortem post Pascha produceretur publice. Oratio Ecclesiæ incessanter pulsabat aures divinæ majestatis, ne tenero gregi subtraheretur pii subsidium pastoris. Clemens autem Deus pro dilecto dispensatore cito preces audivit sponsæ suæ et fidelis amicæ, cælestis subventio suis adfuit et impius conatus Herodis frustrando prævenit. Noctu Petro dormiente inter duos milites vincito duabus catenis, et custodibus ante ostium carceris, angelus Domini cum lumine astitit, percussoque Petri latere illum excitavit. Surge, inquit, velociter. Mox catenæ de manibus ejus ceciderunt præcinctus et calceatus et veste circumdatus exivit, angelumque secutus, custodias usque ad portam ferream, quæ ultro aperta est eis, pertransiit. Hæc in somnis fieri putavit. Discedente angelo, in se reversus rei veritatem agnovit, et pro ereptione sui suo liberatori gratias egit (Act. xii, 3-11).

Ad fratres, qui in domo Mariæ matris Joannis cognomine Marci congregati erant, venit, eoque pulsante ostium, Rode puella ad videndum processit. Cognita vero voce Petri, præ gaudio januam non aperuit, sed introcurrens, stare Petrum pro foribus nuntiavit. Tandem ingressus, obstupentes discipulos confortavit, et qualiter eum de carcere Dominus eduxisset enarravit, egressusque confestim in alium locum secessit. Deinde ingens turbatio inter milites de Petro facta est, eoque non reperto,

A Herodes rex custodibus nimium iratus est. Regis vero facinus in apostolos perpetratum dilationem non patitur ultionis, sed continuo vindex adest dextera Divinitatis, sicut Lucas edocet in Actibus apostolorum (*ibid.* 13-23), et Josephus in non odecimo libro *Antiquitatum*; nam cum Cæsaream, quæ Pyrgus Stratonis prius vocabatur, descendisset, et in die solemnium, cum in honorem Cæsaris spectacula civibus ederet, præclara veste ex auro argentoque mirabiliter contexta indutus ad theatrum processisset, ac pro tribunali consedisset, eique populus concionanti de sublimi, dei, non hominis vocem acclamaret, statim angelus Domini percussit eum, eo quod gloriam Deo non dederit, et scatens vermibus post quinque dies exspiravit.

B IV. *Verbum Christi propagatur. Antiochena Ecclesia. Pauli et Barnabæ prædicationes.*

Agrippa vero filius ejus xxvi annis, id est usque ad exterminium Judæorum, regnavit, et pacem cum Romanis et Christianis habuit. Verbum Domini crescebat et multiplicabatur.

Antiochiæ in Ecclesia prophetæ et doctores erant Barnabas et Simon Niger, Lucius Cyrenensis, Manahen Herodis tetrarchæ collythaneus et Saulus. Ministrantibus illis Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus: Separate mihi Barnabam et Saulum in opus [ad] quod assumpsi eos. Tunc jejunantes et orantes et manus eis imponentes, dimiserunt. Ipsi quidem, a Spiritu sancto missi, Seleuciam abierunt, et inde Cyprum navigaverunt. Salamini in synagogis Judæorum verbum Dei prædicaverunt, et universam insulam usque ad Paphum perambulaverunt (Act. xiii, 1-6).

C Ibi Sergius Paulus proconsul, vir prudens, Barnabam et Saulum accersit, et, desideranter audito sermone Dei, credidit. Tunc Saulus Elymam magum, doctrinæ fidei resistantem, jussu ad tempus excæcavit, et nomine Pauli, quem de gentibus primum fide devicit, ut Scipio Africanus a devicta Africa cognominatus est, appellari meruit. Deinde Pergæ Pamphyliæ et Antiochiam Pisiadiæ venerunt, et ingressi synagogam die Sabbatorum sederunt. Post lectionem legis et prophetarum, principibus synagogæ annuentibus, Paulus surrexit, et manu silentium indicens, historiam patriarcharum optime recensuit et promissiones a Deo per prophetas olim factas, jam in Christo consummatas perfecte asseruit (*ibid.* 7-43).

Sequenti Sabbato pene universa civitas convenit verbum Domini audire. Unde zelantes Judæi conati sunt blasphema contradictione apostolicam prædicationem impedire. Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lumen gentibus, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. His auditis, gentes gavisæ sunt, et qui prædestinati erant ad vitam crediderunt. Judæi vero, excitata

persecutione in Paulum et Barnabam, de finibus A suis ejecerunt, et illi gaudio pleni Iconium venerunt (ibid. 44-52), et in synagoga Judæis et Græcis locuti sunt. Ibi diu demorati, fidualiter in Domino egerunt, eoque cooperante, signa et prodigia per manus eorum facta sunt. Invidentes igitur impii et gentiles et Judæi, eos contumeliis afficere et lapidare moliti sunt. Illi autem ad civitates Lycaoniae Lystram et Derben, et universam in circuitu regionem confugerunt, ibique evangelizaverunt. In doctrina eorum tota civitas commota est (Act. xiv, 4-6).

Lystris quidam claudus, qui nunquam ambulaverat, loquentem Paulum audivit, et, invocato nomine Domini Jesu a Paulo, confestim sanatus exsiliit, et credens Dominum glorificavit. Quod videns populus, admirans Lycaonice dixit: *Dii similes facti hominum descenderunt ad nos. Et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium.* Sacerdote quoque Jovis, et populo illis sacrificare volentibus, apostoli protinus in turbas exsilierunt, tunicasque suas consciderunt, et humilibus verbis miraculi gloriam ad Dominum retulerunt, seseque humiliantes, ne sibimet immolarent, vix turbas sedaverunt. Supervenientibus ab Antiochia et Iconio Judæis, turbæ persuasæ Paulum lapidaverunt, et extra civitatem, æstimantes eum mortuum esse, traxerunt. Circumstantibus eum discipulis, surgens intravit in civitatem, et postera die profectus est in Derben. Deinde ambo reversi sunt Lystram et Iconium, Antiochiam et Pisidiam, et verbum vitæ prædicaverunt, animasque discipularum exhortando confirmaverunt, et per singulas ecclesias presbyteros constituerunt, eosque Domino cum jejuniis et orationibus commendaverunt. De Pamphylia in Attaliam descenderunt, et inde Antiochiam navigaverunt (ibid. 7-25).

Ibi diu cum discipulis morati sunt (ibid. 27). Tunc quidam, qui de Judæa descenderant, credentibus ex gentibus circumcidi et observare legem Moysi suadebant. Paulus et Barnabas illis contradicendo restiterunt, communique decreto, pro hac quæstione determinanda, in Jerusalem ad apostolos et presbyteros missi sunt. Phœnicem et Samariam pertranseutes, conversionem gentium narrabant et magnum cunctis fratribus gaudium faciebant. Jerusalemis autem ab Ecclesia suscepti sunt, et quanta Deus fecisset cum illis annuntiaverunt. Porro illis qui de Pharisæis crederant summopere volentibus judaizare, Simon Petrus et Jacobus alique seniores diligenter tractaverunt de proposita quæstione, ac ad postremum decreverunt electos et probatos fratres ad gentes mittere et per eos instinctu Spiritus sancti scriptum dirigere, ut, remotis aliis oneribus, abstinerent se ab immolatis simulacrorum et sanguine, et suffocato, et fornicatione (Act. xv, 1-29).

Paulus igitur et Barnabas, Judas, qui cognominabatur Barsabas, et Silas, Antiochiam missi sunt, et epistolam apostolorum atque seniorum multitu-

dini credentium ex gentibus retulerunt. Quam cum legissent, super consolatione gavisii sunt. Judas et Silas, cum essent prophetae, verbo plurimo consolati sunt fratres et confruaverunt, ac postmodum cum pace in Jerusalem reversi sunt. Paulus autem et Barnabas Antiochiæ verbum Domini aliquandiu evangelizaverunt, et inde digredientes, ab invicem divisi sunt. Barnabas cum Marco Joanne Cyprum navigavit. Paulus vero, electo Sila, Syriam et Ciliciam perambulavit. Ecclesias confirmavit, et apostolorum ac seniorum præcepta custodire præcepit (ibid. 30-41). Inde in Derben et Lystram pervenit, ibique Timotheum, qui ex patre gentili erat, propter insidiantes Judæos circumcidit. Phrygiam, Galatiam et Mysiam pertransivit, et Troadem descendit, et visione per noctem admonitus in Macedoniam transivit. Philippis, quæ prima pars est Macedoniæ, prædicavit, eumque Lydia purpuraria colens, Deum audivit, et baptizata cum domo sua credidit, et fideles apud se manere obnixis precibus coegit (Act. xvi, 1-15).

Paulo ad orationem eunti cum sociis suis puella quædam, habens spiritum pythonem obviabat; quæ dominis suis magnum quæstum divinando præstabat. Hæc illos subsecuta, clamabat: *Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. Hoc dum multis diebus faceret, dolens Paulus spiritui dixit: Præcepto tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. Videntes autem domini ejus quia exiit spes quæstus eorum, irati sunt, Paulum et Silam apprehensos in forum ad principes perduxerunt, et quod insolitum Romanis morem annuntiando civitatem conturbarent, accusaverunt. Turbida quoque plebs contra innocentes concurrat. Jussu magistratum virgis cæsi sunt, et in interiorum carcerem missi sunt, eorumque pedes in ligno constricti sunt. Media nocte Paulus et Silas adorantes Dominum laudaverunt, ejusque auxilium specialiter senserunt. Terræmotus subito magnus factus est, ita ut moverentur fundamenta carceris. Omnia ostia statim aperta sunt et universorum vincula soluta sunt. Illis itaque visis, carcerarius nimis territus est, et, audita ratione fidei a Paulo, credens cum omni domo sua baptizatus est. Magistratus urbis, audito quod Romani essent, timuerunt, et, de carcere educentes, ut egredierentur de urbe rogaverunt (ibid. 16-40). Inde Lydiam introierunt et, per Amphipolim ac Apolloniam, Thessalonicam venerunt. Ibi per tria Sabbata Paulus in synagogam Judæorum introiit, et de Scripturis palam disseruit, adaperiens et insinuans quia Christum oportuit pati et resurgere a mortuis, et quia hic est Christus Jesus, quem ego annuntio vobis. Multi ex Judæis et gentibus crediderunt, Paulo et Silæ adjuncti sunt. Zelantes igitur Judæi turbam concitaverunt, et Jasonem aliosque fratres ad principes civitatis trahentes accusaverunt. Sed illi, accepta satisfactione a Jasonem et a cæteris, eos dimiserunt. Fratres vero confestim per noctem Paulum et Silam in Peræam*

dimiserunt, et inde, propter tumultum multitudinis A concitatum a Judæis, Paulum fratres usque Athenas perduxerunt. Ibi Silam et Timotheum, quos Bercæ dimiserat, exspectavit. Interea disputabat in synagoga cum Judæis et colentibus, et in foro per omnes dies ad omnes qui audierant. Quidam autem Epicurei et Stoici philosophi cum eo disserebant. Athenienses et advenæ hospites ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut audire aliquid novi. Paulus autem, in medio Areopagi stans, Athenienses idololatriæ superstitioni deditos reprehendit, et de ara in qua scriptum erat: *Ignoto Deo*, loqui cœpit. Inde initium injunctæ sibi prædicationis sumpsit, Deumque verum, qui olim ignotus mundo erat, annuntiavit, brevique sermone multa comprehendens fidem et resurrectionis spem i. instanter prædicavit (Act. xvii, 1-31).

Tunc Dionysius Areopagita, et mulier ejus Damaris, atliquis cum eis adherentes, apostolo crediderunt (ibid. 34). Deinde Paulus, ab Athenis egressus, Corinthum venit, et Judæis atque Græcis Jesum Christum esse testificans, ministerio prædicationis instituit. Disputabat in synagoga per omne Sabbatum. Illuc de Macedonia Silas et Timotheus venerunt, et, prædicante Paulo, Crispinus [Crispus] archisynagogus cum omni domo sua, multique Corinthiorum credentes baptizati sunt. Paulus in domum cujusdam justi nomine Titi (18), quæ contigua erat synagogæ, introivit, Deoque jubente per visionem noctis, annum et menses sex mansit, ibique instanter verbum Dei docuit. Ibi Aquila Judæus, genere Ponticus, cum Priseilla uxore sua manebat; cum quibus Paulus, quia scenofactoriæ artis erat, operabatur, et victum propriis mōibus procurabat. Inde Paulus valedicens fratribus, Syriam navigavit et Ephesum devenit. Inde descendit Cæsaream ac postmodum migravit Antiochiam. Facto ibi aliquanto tempore, profectus est, et ex ordine Galaticam regionem et Phrygiam perambulavit, omnesque discipulos confirmavit (Act. xviii, 1-23).

V, Notitiæ de Christi apostolis. Petri historia.

Huc usque mihi de primitiva Ecclesia summam excerpti, de his videlicet quæ Lucas in Actibus apostolorum edidit, usque ad narrationem quomodo Paulus Ephesi baptizatos baptismate Joannis in nomine Domini Jesu baptizaverit, ibique cum eisdem, qui Spiritu sancto repleti loquebantur linguis et prophetabant, permanserit, atque per tres menses de regno Dei disputans multis profecerit; et inde discedens, quam fortiter in Asia per biennium cunctis evangelizaverit, et virtutes plurimas super languidos ac dæmoniacos in nomine Jesu Christi fecerit (Act. xix, 1-10). Amodo libet alios codices perlustrare, et de eisdem apostolis mihi quædam breviter commemorare, quæ in authenticis libris et in Ecclesia frequentatis potero reperire.

(18) Vulg., cujusdam nomine Titi justi.

Ordinem apostolorum et meritum uniuscujusque A solus omnium Conditor novit, et is qui cordis humani arcana rimatur, retributionem laborum singulis distribuit. Apostoli namque missi interpretantur; ipsos enim misit Christus evangelizare per universum mundum, ut, sicut piscatores de pelago retibus extrahunt turbam piscium, sic illi perditos homines prædicatione facta pertraherent ad lumen vitæ de profunditate vitiorum. Nomina autem ipsorum sunt hæc: Simon Petrus et Andreas, frater ejus; Jacobus Zebedæi et Joannes, frater ejus; Jacobus Alphæi et Philippus; Thomas et Bartholomæus; Levi Matthæus et Simon Chananæus; Judas Thaddæus et Mathias (Act. 1, 13 et 26).

Primus vocatione, maximus dignitate, apostolici culminis sedem Petrus claviger assecutus est, qui Christo ardentem obsequens, toto corde secutus est. Hic patre Jona vel Joanne genitus, vico Bethsaida provinciæ Galilææ, qui juxta stagnum Genesareth est, ortus, ad declarandam dignitatem futuram et potestatem qua sublimatus splendescit, trinomius fuit, indicioque trium vocabulorum multiplex virtus ei cœlitus data claruit. Simon etenim obediens, Petrus vero agnoscens, Cephas autem caput interpretatur. Simon itaque per obedientiam, qua mox, ut præceptum Domini audivit, relictis omnibus ipsum sequi usque ad mortem expeditus studuit, ad ineffabilis cognitionem Deitatis conscendit. Et quia cœlitus inspiratus supra humanum intellectum B divinæ theoriæ ardentem inhiavit et altisonam vocem gloriosæ confessionis fideliter deprompsit, dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi, 16), ipso incomparabiliter recompensante Christo, meruit honorari et Ecclesiæ caput ac fundamentum ordinari. Largus enim retributor qui notitiam sui divinitus inspiraverat, puri cordis fidem prolatam per oris confessionem principali auctoritate remunerat: *Beatus es, inquit, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui est in cælis* (ibid. 17).

Vere beatus est Simon, id est obediens, qui Barjona, id est filius columbæ, dicitur, qua Spiritus sanctus designatur. *Vir obediens*, ut ait Salomon, loquitur victorias (Prov. xxi, 28). Qui dum jussiones incessanter observat divinas, in quotidianis conflictibus per tentationes impugnatur varias, ipsoque in mandatis Dei perseverante, superatur Satan. Quid enim aliud divina lex imperat vel docet, nisi ut omnis homo Creatori suo militet, cum antiquo serpente, qui nobis semper insidiatur, dimicet, et bravium supernæ vocationis obtinere insudet? Tunc fortis Dei agonista procul dubio loquitur victorias, dum, prostrato inimico, protectori suo celebrat Deo gratias, dicens cum Propheta: *Præcincti me virtute ad bellum, et supplantasti insurgentes in me subtus me* (Psal. xvii, 40); et alia multa bis similia. Nemo potest sanctis ope-

ribus lætificare Deum Patrem, nisi per gratiam A
Spiritus sancti obedientia adeptus fuerit virtutem.

Deinde Salvator remunerationem piæ confessionis magnifice consummans, ait Simoni : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam* (Matth. xvi, 18). Petrus Latine, Cephas Syriace, quod nomen in utraque lingua a petra derivatum est, a Christo videlicet, qui firma petra est supra quam Ecclesia fundata est. Sic nimirum Simon per obedientiam ad agnitionem Filii Dei pervenit, quam non caro et sanguis, sed Pater cœlestis ei revelavit, ideoque ab ipso Salvatore Petrus, id est *agnoscens*, cognominari meruit. Denique datis ei cœlestis regni clavibus, Cephas, id est *caput* Ecclesiæ, ab ipso rege Sabaoth est constitutus, apostolorum scilicet princeps et pontifex summus, potestate ligandi atque solvendi præditus, doctrina et sanctitate præcipuus, signis et miraculis præclarus, in Ecclesia ovibus Christi pastor primus, et specialis præfuit vicarius.

Hic vii annis in circumcissione prædicavit, et specialia ejus opera, quæ tunc fecerit, Lucas in Actibus apostolorum, ut superius notavi, ostendit. Quadragenarium enim ad speciosum templi portam claudum erexit, et quinque millia Judæorum, qui conversi fuerant, baptizavit. Ananiam et uxorem ejus Saphiram, fraudis et mendacii reos, censorio jussu puniit, et sic præsentem atque futuros, ut salubriter castigarentur, terruit. Ægrotorum tur- C
bam in lectulis, per plateas transiens, umbra tan-
gebat, meritis et potestate sibi cœlitus impertita sanabat.

Æneam paralyticum, jam octo annis in grabato jacentem, Liddæ in nomine Domini curavit; et novitatem miraculi videntes ac admirantes ad fidem perduxit. Joppe vero Tabitham venerabilem viduam a morte resuscitavit eamque sanctis ac viduis vivam assignavit. Reliqua autem, quæ idem a Judæa usque in Antiochiam perpetravit, et quam strenue Simonem Magum persecutus multoties disputando superavit, Clemens Romanus, Faustiniæ filius, in libris *Recognitionum* enucleavit, unde idem opus *Itinerarium Petri* nominavit. Ipse enim, relictis omnibus quæ Romæ habebat, navigio Palæstinam D
petiit, Cæsareæque Stratonis Petrum apostolum, Barnaba, quem Romæ optimum hospitem et amicum benigniter fovemat, indice, invenit, et ab eo, ut a patre filius, pro amborum benevolentia dulciter susceptus, in fide veri prophetæ solerter instructus et sacro fonte renatus, inseparabiliter ei est copulatus.

Cæsareæ Petrus cum Simone Mago disputavit, et sero Simone cum mille viris abeunte, reliquos confortavit, invocatoque Dei nomine, dæmoniacos et languentes sanavit. In crastinum altercatio iterata est, et, opitulante Deo, Simon in multis victus est. Tandem sero confusus, cum paucis egressus est, et populus gaudens Petro prostratus est; cu-

jus orationibus dæmoniosi et languidi curati sunt, et gaudentes quasi veri Dei doctrinam et misericordiam consecuti discesserunt. Tertia vero die Petrus Simonem immortalitatem animæ negantem vera ratione convicit et scelera ejus probabiliter detexit. Populus autem indignatus blasphemum atrio ejecit et extra domus atrium pepulit, eumque de multis, qui dudum sequebantur, vix unus sequi cœpit. Porro Simon polluta et execrabilia secreta super humeros socii sui imposuit, metuensque ne deprehensus publicis legibus subjaceret, noctu in mare jecit, eoque nolente illi comitari, quem pessimum impostorem jam compererat, aufugit.

Petrus autem Cæsareæ tribus mensibus mansit et Zachæum ibi episcopum ordinavit, multitudinemque credentium ad decem millia in die festo baptizavit. Inde etiam duodecim fratres post Simonem destinavit ut itinera ejus perscrutarentur. Sophonias enim et Josephus, Michæas et Eleazar, Phinees et Lazarus, Elisæus et Benjamin filius Saba, Ananias filius Saphra et Rubelus frater Zachæi, Nicodemus et Zacharias structor, ab apostolo electi sunt ut fidelium duodenario fratrum numero in Deitatis cultu astipulareretur, gratiaque Dei præcipue fultus, eorum quoque adminiculo Simonem Magum aliosque inimicos justitiæ persequeretur.

Completis autem tribus mensibus, per Doram oppidum Petrus Ptolemaidam profectus est, ibique per decem dies populum Dei lege instruens demoratus est. Deinde apud Tyrum et Sidonem et Berytum similiter in satiatione divini seminis occupatus est, atque postea cum multitudine plurima electorum ex singulis civitatibus Tripolim ingressus est. Ibi in domo Maronis cum summo civium desiderio susceptus est, a quibus etiam cunctis comitibus Petri omnis humanitas gratis cum hospitibus impensa est. Mane magna multitudo in hortum Maronis ad audiendum Petrum accurrit, et ipse imprimis spiritus immundos vociferantes ex obsessis corporibus fugavit et languentes post sermonem sanavit. Ibi salutis verba per tres menses copiose seminavit et Clementem, aliisque plures in fontibus, qui contigui habentur mari, baptizavit, hospitumque suum Maronem, jam perfectum in omnibus, episcopum constituit.

Inde Antiaradum venit et sequentem credentium multitudinem in duas partes divisit, easque Nicetæ et Aquilæ præcepit ducere et Laodiciam præcedere, ne tanta constipatione sequentium videretur alienis a fide invidiam gignere. Quibus progressis, inter amica colloquia Clemens unde esset Petro intimavit, progeniemque suam, casusque parentum suorum enarravit. In crastino, in vicinam insulam, ad videndum vitreas immensæ magnitudinis columnas perrexit, ibique post xx annos Matidiam matrem suam per Petrum recognovit. Petrus autem hospitem Matidiam paralyticam prece sanavit, et Clemens ei mille drachmas pro remuneratione dedit.

Deinde Petrus venit Balancas et inde Paltho, A qua Petro apostolo ab omni populo cathedra constituta est. Faustianus vero, visis mirabilibus et intellectis cœlestibus arcanis, ad pedes apostoli palam procidit, et, vetustis erroribus abdicatis, baptizari petivit. Cui Petrus apostolus jejunium indixit, eumque, veniente die Dominico, baptizavit, et in medio populi, ex ejus conversione materiam sumens, omnes casus ejus exposuit. Porro hujusmodi narratio ad delectationem et utilitatem multis placuit, præfatumque cum sua familia senem Antiochenæ plebi admodum commendavit. Tota vero civitas in divino cultu feliciter crevit, et sancta mater Ecclesia, quotidie numero fidelium crescente, in Christo Jesu exsultavit.

Cumque Petrus Laodicæ moraretur, bonisque studiis solito more jugiter occuparetur, Faustianus senex, habitu pauper, ad eum accessit et discere B cepit quod neque Deus est, neque cultus, neque providentia in mundo, sed fortuitus casus et genesis agunt omnia. Contra quem tres filii ejus, quos adhuc non cognoscebat, per triduum, audiente populo, insigniter obstiterunt, et in suis responsis multiplici dogmate auditores instruxerunt.

Primo die, Niceta sapienter allegavit quod unus est Deus omnia tenens, et mundum fecit, suaque providentia gubernat, justus Deus, unicuique secundum gesta sua quandoque redditurus. Secundo, Aquila eloquenter disseruit quod justus Deus omnia juste disponit. Tertio, Clemens de ratione genesis C disputationem fecit, utrum omnia ex ea fierent, an esset aliquid in nobis quod non genesis, sed Dei judicium gereret. Tunc instinctu Dei, sine quo nihil est, obstinati senis et conjugis ac filiorum cognitio post xx annos facta est.

Primarius urbis Petrum cum suis hospitio retinere summa vi conatus est, et filia ejus, quæ xx annis a dæmone crudeliter obsessa fuerat, resoluta et curata est.

His diebus, cum Faustianus Anubionem et Apionem amicos suos, qui cum Simone habitabant, adisset et cum eis cœnasset, vultus ejus in effigiem Simonis arte magica transformatus est; et inde omnibus amicis ejus, ne jussu Cæsaris pro mago comprehensus puniretur, timor ingens ortus est. Deinde Petrus Antiochiam venit, a populo cum ingenti gaudio susceptus verbum Dei prædicavit, D oblatos sibi languidos curavit, paralyticos dæmoniisque fatigatos et diversa pericula patientes sanavit. Infinita quippe multitudo languentium erat. Super omnes in conspectu populi Petrus ad Dominum orationem fudit et subito immensum lumen gratia Dei plebis in medio apparuit, et confestim omnes ægrotos sanitati restituit. Omnes igitur Antiocheni una voce Dominum confessi sunt, et intra vii dies plus quam decem millia hominum credentes Deo baptizati sunt.

Theophilus autem, qui cunctis potentibus in civitate sublimior erat, in amore Dei admodum exarsit. domusque suæ ingentem basilicam Deo gratanter obtulit, quæ ecclesiæ nomine consecrata est; in

Antiochia sedit, et Ponto, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ prædicavit. Deinde Romam Simone Mago petente, Petrus Antiochenam Ecclesiam ordinavit et Evodium episcopum ibi pro se consecravit. Denique Romam cum pluribus electis discipulis perrexit, et ingressus urbem tempore Claudii Cæsaris, præfatum præstigiatores, pluribus phantasiis per dæmoniacam virtutem, quam paredrum vocant, populum decipientem, invenit in tantam insolentiam elatum ut deum se esse gloriaretur et a Romanis civibus honore simulacri in flumine Tiberis inter duos pontes collocati tanquam deus potiretur. Hunc nimirum Satanæ tam vesanum totius malignitatis incentorem penitus possedit atque ad debellandam Ecclesiæ rectam fidem nefaria hæresi primum armavit. Porro contra illum omnipotens Emmanuel insignem militiæ suæ magistrum cominus dimicare præparavit, Simonem Petrum dico, cui Christus claves regni cœlestis tradidit, et apostolorum principem, Ecclesiæque probum rectorem constituit. Hic itaque Romam veniens, splendore veritatis et justitiæ tenebras falsitatis discussit, ibique dignus censor juste judicans xv annos, 11 menses, dies iii, sedit.

Cumque clarum verbi Dei lumen Romanæ urbi fulsisset, et sermo veritatis, qui per Petrum prædicabatur, omnium mentes auditorum illustrasset, eisque in tantum placuisset ut quotidie audientibus auditio sola non sufficeret, Marcus apostoli discipulus, innumeris et quotidianis prædicibus coactus, Evangelium scripsit, et quæ ille verbo prædicabat hic scripto congescit, ac ad perpetuam legentium commonitionem posteritati transmisit. Petrus vero, ut per Spiritum sanctum religioso se spoliatum furto comperit, delectatus est, fidem eorum per hæc, devotionemque considerans, factum confirmavit et in perpetuum legendam Ecclesiis scripturam tradidit, epistolas quoque duas quæ Canonicæ appellantur. Hic temporibus Tiberii Cæsaris, Caii Caligulæ, Claudii et Neronis, in vinea Christi viriliter laboravit, egregiosque discipulos educavit, virtutibus et eruditione imbutos per diversa loca destinavit, Marcum videlicet filiolum discipulumque suum Aquileiæ, postmodum Alexandriæ, Martialem

Lemovicæ, Apollinarem Ravennæ, Valerium Treveris et alios plures, qui diversis in locis multa in nomine Christi miracula fecerunt, et plures maximosque cœtus gentilium ad fidei lumen pertraxerunt, atque sacri baptismatis unda regeneratos in sinu piæ matris Ecclesiæ collocaverunt.

Quondam Romæ, dum plurimi fratres simul resisterent, Titus dixit apostolo Petro : « Cum universi a te salventur infirmi, quare Petronillam paralyticam jacere permittis? » Apostolus vero ait : « Sic expedit ei. Sed ne existimetur impossibilitas ejus incolumitatis excusari meis sermonibus, » ait ad eam : « Surge, Petronilla; nobis ministra. » Statim sana surrexit et ministravit. Ministerio autem expleto, jussit eam redire ad grabatum. At ubi in Dei timore cœpit esse perfecta, non solum ipsa salvata est, sed etiam plurimis in melius suis orationibus sanitatem recuperavit.

VI. Paulus.

Insignis athleta cunctipotentis Adonai Paulus, vas electionis, doctor gentium, prædicator veritatis, qui thronum inter apostolos meruit duodecimum possidere et in paradiso raptus *arcana verba*, quæ non licet homini loqui (II Cor. xii, 4), audire, vere digne est glorificandus et a filiis Ecclesiæ veluti solers pædagogus jugiter honorandus. Hic Saulus, id est *tentatio* Hebraice, dictus est, eo quod in tentatione sanctæ matris Ecclesiæ prius versatus est. Postea, mutato nomine, de Saulo Paulus, id est *mirabilis*, dictus est, miroque modo de rapaci lupomitis agnus factus est. Latine autem Paulus quasi *parvus* dictus est; unde ipse palam de se testatus est : *Ego sum minimus apostolorum* (I Cor. xv, 9).

Ortus est de tribu Benjamin, ex Pharisæis Pharisæus, Tarso Ciliciæ natus, Jerosolymis a pueritia nutritus et in lege Dei a Gamaliele eruditus. Hic secundo post ascensionem Domini anno, dum plus justo paternarum traditionum æmulator existeret, ideoque in Christianos admodum sæviret, et cum principis sacerdotum epistolis in Damascum iret ut omnes ibi Christicolos trucidaret, appropinquans urbi, subito insolita luce circumdatus atque cœlesti voce Domini Jesu ex insperato correptus, salubriter ad terram corruit, amissaque pristina feritate surrexit, et in Damascum a comitibus itineris perductus, tribus ibi diebus impos sui deguit. Deinde, jubente Deo, post tres ab Anania dies visitatus, fidem, quam impugnaverat, suscepit et baptizatus eundem Judæis et gentibus audacter prædicavit, incipiensque a Jerusalem usque ad Illyricum et Italiam, Hispaniasque (Rom. xv, 24 et 28) processit, ac nomen Christi multarum populis gentium, quibus non fuerat declaratum, manifestavit.

Lucas Evangelista, Pauli comes et laborum particeps, de ipso usque in finem diligenter digneque locutus est, et ejus præcipue gesta, omissis aliis, subtiliter prosecutus est. Arator quoque, sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, secundum inde Li-

brum edidit, heroicoque metro apostolorum Actus devote cecinit, et Pauli agones et tolerantiam, naufragiumque retulit. Quædam factorum ejus inde breviter excerpta in præcedentibus adnotavi, quorum hic non me tædet iterum ad laudem Creatoris reminisci.

Saulus, qui et Paulus, Spiritu sancto admonente segregatus, Paphi prædicavit, Elymam magum verbis fidei resistentem jussu cæcavit, et proconsulem Paulum ad fidem convertit. Antiochiæ synagogam ingressus, manu silentium indixit, ibique qualiter Israelitica plebs de Ægypto per mare exiit et de diversis mirabilibus, quæ in deserto facta sunt, locutionem fecit. Alio quoque Sabbato passionem Christi et resurrectionem commemoravit, propheticis assertionibus allegavit, et plurimis credentibus Ecclesiæ gregem augmentavit. Lystris claudum ex utero matris, intendentem verbis Dei, curavit, et ex veteri superstitione Lycaonios sibi sacrificare volentes, scissis vestibus et facunda ratione prolata, compescuit. Post multa in prædicatione certamina, quæstionem a Judæis baptizatis pertulit, ne credentes ex gentibus baptizarentur priusquam circumciderentur. Paulus ergo legationem fidelium Jerusalem detulit, Petrum et Jacobum aliosque seniores consuluit, eorumque diffinitionem per epistolam retulit ut abstinerent se ab immolatis simulacrorum et sanguine et suffocato et fornicatione.

Philippis a puella pythionissa spiritum immundum expulit, et, ejecto dæmone qui responsa inquirentibus dabat, avidos quæstores pretio divinationis privavit. Unde ab eisdem accusatus et præcepto primorum urbis in carcerem missus, noctu ad Dominum lucis orando clamavit, et benignus fidelium suffragator illum celeriter exaudivit. Nam, terræmotu facto, omnium vincula soluta sunt, et carceris custode cum suis baptizato, servi regis Sabaoth Paulus et Silas liberi abire permisi sunt. Paulus Athenis prædicans, *seminiverbius* a populo cognominatus est, et sic idoneo ab errantibus vocabulo appellatus est. E cujus verbis fons vitæ perennis sitientibus oriebatur, et salutis semen omnibus suscipere desiderantibus gratis spargebatur. Cum Epicureis et Stoicis philosophis decertavit, verumque Deum, quem Cecropidæ ignotum Deum nuncupabant, eloquenter eis annuntiavit. Dionysius Areopagita, cum Damari uxore sua, credens baptizatus est, et Paulo inter præcipuos, propter sapientiæ justitiæque prærogativam, amicus associatus est. Hic postmodum, ut Aristides Atheniensis asserit, episcopus ab eodem apostolo Atheniensibus ordinatus est, et post multa virtutum insignia insigni martyrio coronatus est. Inde Paulus Corinthum venit, Aquilam cum Priscilla uxore sua prædicantem invenit, apud quem degens, scenofactoriam artem, in qua periti erant, exerevit. Ibi Christus illum admonuit ne prædicare cessaret, eoque fideliter obsequente, multi conversi sunt.

Ephesi duodecim viris, quos Paulus in nomine

Domini baptizavit, Spiritus sanctus replens varias A mox linguas tribuit. Ibi dum Paulus diversis morbis languentes curaret in nomine Domini Jesu, septem Judæi, Scævæ principis sacerdotum filii, dæmoniaco manus imponere præsumperunt, conjurantes per nomen Domini Jesu quem prædicabat Paulus. Dæmon vero, per obsessum hominem, J sum et discipulum ejus Paulum palam recognovit. Super infideles autem exorcistas repente irruit et laceratos effugavit Multi Ephesiorum, audita prædicatione veritatis, credentes baptizati sunt; et aliqui curiosorum magicos libros incenderunt, quorum pretium quinquaginta millia denariorum æstimaverunt. Ita fortiter verbum Dei crescebat et confortabatur, et, fidelibus in gratia Dei corroboratis, impiorum pars tabescebat et confundebatur. Paulus autem Timotheus cum et Erastum in Macedoniam misit; ipse vero ad tempus in Asia remansit (Act. xix, 1-22).

Demetrius argentarius videns Ephesios, docente Paul'o, ædes Dianæ deseruisse, dolensque lucrum suæ artis, dum simulacra damnarentur, in nihilum rediisse, complices convocavit, communem querimoniam enodavit et clamorosa vulgi seditionem concitavit. Unde in theatrum demens turba cum furore cucurrit, Caium et Aristarchum Macedones Pauli comites rapuit; sed strepitus insanorum in semet confusus nihil prævaluit (*ibid.* 23-40).

Paulus, accitis fratribus, cum exhortatione valedixit, et inde, ut in Macedoniam iret, iter iniit. In Græcia tribus mensibus mansit. Comites autem ejus fuerunt Sosipater Birri Bercœnsis; Thessalonicensium vero, Aristarchus, Secundus, Caius, Derbeus et Timotheus; Asiani quoque, Titicus et Trophimus. Paulus cum Luca, post dies azymorum, a Philippis ad Troadem in diebus quinque navigando venit, ibique diebus septem deguit. Una Sabbati, cum plures ad frangendum panem convenissent, et prolixum sermonem Pauli, qui profecturus erat in crastinum, usque in mediam noctem auscultassent, Eutychus adolescens super fenestram sedens, somno gravatus, de tertio cœnaculo deorsum cecidit, sed precibus Pauli resuscitatus, cunctis qui hoc viderant gaudentibus revixit (Act. xx, 1-12).

A Mileto Paulus mittens Ephesum, majores natu D Ecclesiæ vocavit, et plurima eis ad salutem animarum commoda replicavit, finitoque sermone, positus genibus suis, cum omnibus illis oravit. Magnus autem fletus omnium factus est, et, osculatis fratribus, ad navem Paulus ab eis deductus est. Ingressus navem, recto cursu navigando venit Choum, inde Rhodum, Pataramque, et per Syriam venit Tyrum; ibique cum fidelibus amicis in Christo vii diebus permansit. Deinde Ptolemaida Cæsaream venit, domumque Philippi Evangelistæ, cui quatuor erant filia virgines prophetantes, intravit (*ibid.* 13-38; xxi, 1-9).

Tunc Agabus propheta illuc a Judæa supervenit et zona Pauli pedes et manus sibi alligavit, atque

A palam per Spiritum sanctum prædixit quod Paulum in Jerusalem Judæi sic alligarent et in manus gentium traderent. Flentibus cunctis et rogantibus ne ascenderet, Paulus dixit: *Ego non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum, propter nomen Domini Jesu* (Act. xxi, 10-13).

Fretus itaque fidei constantia Jerusalem venit, Jacobo aliisque senioribus enarravit quæ Deus in gentibus per ministerium ipsius fecerit. At illi cum audissent conversionem gentium, magnificaverunt Deum creatorem omnium. Deinde Paulus causa purificationis in templum intravit, et Mosaicæ legis cæremonias persolvere cœpit ut æmulatoribus paternæ legis omnium occasionem scandalorum demeret, et Judæus Judæis factus, sic omnes lucrifaceret. B Judæi autem qui de Asia erant, ut eum in templo viderunt, malevolis clamoribus omnem populum concitaverunt, eique manus injecerunt. Tota civitas commota est et concursio populi facta est. Paulum itaque apprehenderunt, extra templum traxerunt, statimque januas clausurunt, et ipsum percutientes, occidere quæsierunt. Claudius Lysias tribunus cohortis, ut urbem subita turbatione confundi audivit, assumptis militibus et centurionibus, statim ad illos decurrit; Paulum vero, ne interficeretur, vi eripuit, injectisque duabus catenis vincitum de tumultu extraxit, et quis esset vel quid fecisset, interrogaturus, in castra induxit. Annuente tribuno, Paulus in gradus ascendit, et Hebraice loquens, certam seriem conversionis suæ detexit et conversationis prius in C Judaismo, et postmodum in gratia Christi rationem optime reddidit. Admodum illo sapienter loquente, Judæi vim verborum ejus non ferentes, vociferati sunt et furentes clamaverunt: *Tolle de terra ejusmodi; non enim fas est eum vivere. Tribunus ergo jussit eum in castra induci et flagellis cædi atque torqueri. Tunc Paulus astanti sibi centurioni ait: Si hominem Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? Tribunus itaque, postquam rescivit quia civis Romanus esset, timuit quod eum ligasset* (*ibid.* xxi, 14-40; xxii, 29).

Postera die Paulus in concilium productus est, et stans in medio rationabiliter pro se locutus est (Act. xxii, 30). Ananias autem princeps sacerdotum præcepit astantibus sibi percutere os ejus. Tunc Paulus ad eum dixit: *Percutiet te Dominus, paries dealbate; et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti. Astantes vero dixerunt: Summum sacerdotem Dei maledicis? Dixit autem Paulus: Nesciebam, fratres, quia princeps esset sacerdotum. Scriptum est enim: « Principem populi tui non maledices (Exod. xxii, 28). » Sciens Paulus quia una pars esset Sadducæorum, et alters Pharisæorum, exclamavit in concilio: *Viri fratres ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum. De spe et resurrectione mortuorum ego judico. His dictis, dissensio inter partes facta est et multitudo soluta est. Sadducæi autem dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum; Pharisæi vero**

utrumque confitentur. Quidam Pharisæorum pugnant, dicentes: Nihil mali invenimus in homine isto; quid si Spiritus locutus est ei aut Angelus? Igitur cum magna dissensio facta esset, tribunus, timens ne Paulus ab ipsis discerperetur; auxilio militum de medio eorum rapuit et in castra induxit (Act. xxiii, 9-10).

Sequenti nocte assistens ei Dominus, ait: Constans esto; sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sic te oportet Romæ testificari. Facta die, Judæorum plus quam quadraginta ad principes sacerdotum et seniores accesserunt, et voto se constrinxerunt quod non manducarent neque biberent donec Paulum, dum ad concilium adduceretur, occiderent. Hoc ut tribunus per filium sororis Pauli cognovit, insidias impiorum callide delusit. Nam tertia noctis hora vinctum cum cc militibus et lxx equitibus ac cc lanceariis Cæsaream misit, et causam ejus Felici præsi litteris insinuavit. Illuc itaque perductus in prætorio Herodis custoditus est, et post quinque dies ad concionem productus est (*ibid.* 10-35). Ananias sacerdos cum senioribus Judæorum adfuit, et Tertullus orator accusationem in Paulum insidiose deprompsit. Paulus, annuente præside, breviter respondit, prudentique responso protinus objecta confutavit. Felix præses, donec tribunus descendere, illos distulit, et centurioni bene habere Paulum præcepit. Post aliquot dies Felix, cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, veniens, Paulum vocavit, et fidem, quæ in Jesum Christum est, ab eo audivit. Disputante illo de justitia et castitate judicioque futuro, Felix contremuit, et sperans ab eo pecunias obtinere, frequenter illum accersit. Biennio expleto, Porcium Festum Felix successorem accepit; et Judæis gratiam præstare volens, Paulum in vinculis reliquit (Act. xxiv).

Non multo post Festus Cæsaream descendit, et Paulum accusare Judæis præcepit. Illi vero multas et graves causas ei objecerunt, quas probare non potuerunt, Paulo rationem reddente: Quoniam neque in legem Judæorum, neque in templum, neque in Cæsarem quidquam peccavi (Act. xxv, 7-8). Tandem pro insidiis Judæorum et tergiversatione judicis, qui eis favere molitus est, Cæsarem appellare compulsus est. In concione coram Agrippa rege et Festo præside productus est, et, extenta manu, rationem reddens de vocatione sua et fide Christi, sat eloquenter contestatus est. Denique cuncti prudentiam ejus admirati sunt, et semoti optimales ad invicem dixerunt: Nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste. Eimitti præterat, si non appellasset Cæsarem (Act. xxvi, 31). Igitur Julio centurioni cohortis Augustæ traditus est, et Aristarchus Macedo cum Luca comitatus est. In nave cclxxvi animæ fuerunt, et tempestuosam ac valde periculosam navigationem per xiv dies pertulerunt, quibus nec solem neque sidera viderunt, neque cibum, quia omnis spes salutis ablata erat, sumpserunt. Paulus enim hiemare in Creta persuaserat, sed consilium

A et conatus gubernatoris et naucleri prævaluerat. Quibus centurio cum militibus magis acq̄ieverat. Præceps itaque festinatio hiemales procellas temere subiit, et pene omnes, nisi merita Pauli subvenissent, demersit. Nimios quippe metus et labores passi sunt, dum in Syrtes inciderent, et navis armamenta disrupta essent, eademque propriis manibus et triticum et alia quæ puppim onerabant, projecissent. Inter hæc, Angelus Domini astitit Paulo, dicens: Noli timere, Paule, Cæsari te oportet assistere; et ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum (Act. xxvii, 23 et 24).

B Post naufragium, cum summa difficultate ad insulam Mitylene appulsi sunt, eisque barbari magnam humanitatem impenderunt; accensaque pyra, propter imbrem et frigus, resecerunt. Ibi dum Paulus foco sarmenta ingereret, et vipera præ calore procedens manum ejus invaderet, barbari hoc intuentes homicidam illum asseverarunt, et mox mortuorum sine dubio arbitrati sunt. Ipse vero viperam in ignem jactavit, et mirantibus cunctis nihil mali pertulit (*ibid.* 25; xxviii, 6).

C Publius princeps insulæ jactatos illuc triduo benigne suscepit. Paulus vero ad patrem Publii febribus et dyssenteria vexatum intravit; et cum orans ei manus imposuisset, salvavit. Alii quoque insulani, qui infirmabantur, accedebant ad eum et curabantur. Multis ergo naufragos honoribus pro Pauli meritis honoraverunt, et navigantibus quæ necessaria erant imposuerunt. Post tres menses, in navem Alexandrinam, quæ in insula hiemaverat, ingressi sunt, Deoque ducente, non multo post Romam venerunt, et quidam ex fratribus, adventu Pauli comperto, gratulantes occurrerunt. Ibi Paulo sioi manere cum custodiente milite permissum est; et post triduum, convocatis primoribus Judæorum, de captione sua et de malis quæ a fratribus in Jerusalem perpeusus fuerat, conquestus est. Deinde de vera fide, quæ in Jesu Christo est, fideliter locutus est. Biennio toto in suo conductio mansit, Deique regrum omnibus prædicavit, et ea quæ sunt de Domino Jesu Christo cum omni fiducia sine prohibitione docuit (Act. xxviii, 7-31).

VII. *Sequentia. Petrus et Paulus Romæ degentes.*

D Huc usque secutus sum de Actibus apostolorum narrationem sancti Lucæ evangelistæ qui, dimissis aliis, refert Paulum Romam venisse, ibique biennio verbum Dei, nemine prohibente, prædicasse. Secundo quippe Neronis anno Romam introivit, et apud eundem, cum adhuc in initiis lenior esset, sese defendit; Deoque confortante, de ore Neronis, quem tropice Leonem nominat, liberatus, inde exiit, et ad occiduas gentes usque in Narbonam Galliæ urbem perrexit. Ibi nimirum, ut fertur, basilicam construxit, et in honorem Machabæorum martyrum dedicavit; ubi adhuc apparet in maceria de oleo crucis signum quod idem apostolus pollice charaxavit, Deinde Paulum discipulum suum pontificem ordinavit et eidem urbi destinavit; qui multum in

lonis operibus laborans, beato sine vitam consummavit.

Sic et alii plures in Ecclesia Dei mire fulserunt, qui per beatum Doctorem gentium in fide catholica instituti sunt, et in cathedra magistrali ad regendum populum Dei per diversa loca prudenter dispositi sunt. Nam Lucas Bithyniæ, Titus Cretæ, Carpus Troadæ, Timotheus et Archippus in Asia, Trophimus Arelati, Onesimus Ephesi, Sosthenes Corinthi, Tychicus Paphi, Dionysius Areopagita Athenis, Epaphras Colossis et Erastus Philippis rete fidei expandierunt, ethnicosque cœtus de tenebris ignorantia, veluti pisces de profundo pelagi, ad lumen veritatis pertraxerunt. Justitiæ quoque semitam sicut alios docuerunt, sic in verbis et actibus suis tenuerunt. Nomina ergo eorum in libro vitæ ascripta sunt et sapientiam eorum atque laudem omnes populi pronuntiabunt.

Amodo dignum est ut de triumphali morte sanctorum loquar, et seriem narrationis ex Patrum documentis veraciter prosequar qualiter gloriosi principes terræ, vexillum veri Josue nobiliter ferentes, repromissionis terram obtinuerunt, et quomodo in vita sua sese dilexerunt, ita et in morte separati non sunt, sed uno spiritu ardentes, contra Neronem Cæsarem et Simonem Magum Romæ certaverunt, unoque die, hoste devicto, cœlestia regna petierunt.

Marcellus igitur Romanus, Marci præfecti filius, a Petro apostolo baptizatus, sanctis martyribus Nereo et Achilleo, qui dum pro fide Christi in Pontiana insula exsulerent, ibique contra maleficos Furium et Priscum, Simonis Magi discipulos, invictis assertionibus veritatis quotidie dimicarent, in Epistola scribit perversitatem Simonis Magi et innocentiam Petri. Refert siquidem quod quadam die, dum Simon Petrum argueret et magum diceret, populumque Romanum in ejus odium excitaret, subito vidua cum ingenti turba transibat et clamoris vocibus cum luctu unicum filium suum efferebat. Tunc Petrus ait assentatoribus Simonis : « Accedite ad feretrum et deponite mortuum. Qui vero suscitaverit eum, hujus vera fides esse credatur. » Quod cum fecisset populus, dixit Simon : « Modo si suscitavero illum, interficietis Petrum? » Turba respondit : « Vivum incendemus eum. » Tunc Simon, invocatis dæmoniis, ministerio eorum cœpit agere ut moveretur corpus. Quod populi videntes cœperunt clamare in laudem Simonis et in perniciem Petri. Petrus autem, vix impetrato silentio, ait ad populum : « Si vivit, loquatur, ambulet, accipiat cibum, revertatur ad domum suam. Alioquin, sciatis vos falli a Simone. » Populus vero una voce clamavit : « Nisi hoc Simon fecerit, pœnam patiat quam Petro imposuit. » Simon autem fingens se iratum, fugere petiit. Sed populus cum cum ingenti exprobratione tenuit. Tunc Petrus, expandens manus suas ad cœlum, dixit : « Domine Jesu Christe, qui nobis discipulis tuis dixisti : Ite,

A in nomine meo dæmonia ejicite, infirmos curate, mortuos suscite, excita puerum istum ut omnis hæc turba agnoscat quia tu es Deus, et non est alius præter te qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen. » Puer autem exsurrexit, et adorans Petrum, dixit : « Vidi Dominum Jesum Christum jubentem angelis et dicentem : Ad petitionem amici mei Petri restitatur orphanus unicus viduæ matri suæ. » Populo autem una voce clamante : « Unus est Deus quem prædicat Petrus, » Simon transfiguravit se in canino capite et cœpit fugere. Porro, plebe illum retinente, et in ignem mittere volente, Petrus in medium se misit ipsumque liberavit. « Magister, inquit, noster nos docuit ut pro malis bona reddamus. » Evadens itaque Simon, ad Marcellum, quem jampridem seduxerat, venit; immanemque canem, quem vix ferrea catena vinctum tenebat, in ingressu ligavit. « Videamus, inquit, si Petrus, qui solitus est venire ad te, poterit ingredi. » Deinde post unam horam Petrus venit, factoque crucis signo, canem solvens ait : « Vade et loquere Simoni : Desine ministerio dæmonum decipere populum, pro quo Christus fudit sanguinem suum. » Marcellus autem, tanta mirabilia videns, ad Petrum cucurrit, et genibus ejus provolutus, in domo sua illum excepit, Simonem vero cum dedecore expulit. Canis autem blandus omnibus effectus est, solum vero Simonem persecutus est. Quem cum misisset subitus se, currente Petro et clamante : « Præcipio tibi, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut non figas morsum in aliquam partem corporis ejus, » nullum quidem membrum ejus contingere potuit, sed ita morsibus vestimenta ejus attraxerat ut nulla pars corporis ejus tecta remaneret. Omnis autem populus, et præcipue pueri post eum simul cum cane cucurrerunt, eumque cum ululatu quasi lupam [extra] muros civitatis ejecerunt. Ille vero, hujus pudoris opprobrium non ferens, per unum annum nusquam comparuit. Postea Neroni Cæsari innotuit, hominisque maligni amicitia peior pessimo copulatus inhæsit.

Appropinquante termino apostolici certaminis, apparuit Dominus Petro apostolo per visionem dicens : « Simon et Nero pleni dæmoniis adversum te cogitant. Noli timere, quia tecum ego sum, et dabo tibi apostoli Pauli solatium, qui cras Romam ingrediatur. Cum quo post septem menses simul habebis contra Simonem bellum. Et postquam viceritis et dejeceritis eum et deposueritis in infernum, simul ad me ambo venietis victores. » Quod et factum est. Nam alia die venit Paulus. Quo ordine se viderunt, et post septem menses cum Simone conflictum habuerunt, sanctus Linus papa enarravit et omnem textum passionis eorum Græco sermone ad Ecclesias orientales scripsit.

VIII. *Sequentia. Mors apostolorum Petri et Pauli.*
Inde sicut olim cœpi, quædam mihi libet excerpere et intermissa verborum copiosa prolixitate

gestarum compendiosam seriem rerum congerere.

Audito quod Paulus Romam venisset, Petrus valde gavisus est, et statim exurgens, ad eum perrexit. Mutuo autem se videntes, præ gaudio fleverunt, et in amplexibus suis diutissime morati, invicem se lacrymis infuderunt. Deinde tantis verbi Dei prædicatoribus pars maxima populorum credidit, nec eis vesana concio Judæorum vel gentium palam resistere potuit, quibus abundantiam totius sapientiæ Spiritus almus affluenter infudit.

Innumerabiles populi dum convertuntur ad Dominum per Petri prædicationem, contigit etiam converti Libiam Neronis uxorem, et Agrippinam Agrippæ præfecti conjugem, ita ut a latere suorum se maritorum auferrent et pudicitia pro æterni regis amore studerent.

Paulus quoque multiplici gratia resplenduit, et orbi Romano signis et prodigiis et doctrina multa, mirabilique sanctitate admodum innotuit. Extra urbem hortum publicum sibi conduxit, ibique cum Luca et Tito, aliisque fidelibus de verbo vitæ tractavit. Interea cœpit maximam multitudinem colligere. Deoque juvante, fidei per eum adjiciebantur multæ animæ, ita ut per totam urbem sonus prædicationis et sanctitatis ejus fieret, et fama per universam circa regionem de illo exiret. Multi de domo Cæsaris ad eum concurrebant, et, audita prædicatione ejus, in Dominum Jesum Christum credebant. Plures etiam ex cubiculo Cæsaris ad eum veniebant, et facti Christiani militiam deserebant, et interno fervore sic inflammati Christo adhærebant ut rursus ad militiam suam vel ad palatium reverti nollent, sed gloriam veræ fidei et virtutum armis omnibus et divitiis ac honoribus præponerent. Ingens itaque diabolo quotidie augmentabatur detrimentum et fidelibus salubre gaudium. Seneca etiam institutor imperatoris adeo est illi amicitia copulatus, videns in eo divinam scientiam, ut se a colloquio illius temperare vix posset; quatenus si ore ad os illum alloqui non valeret, frequentibus datis et acceptis epistolis, ipsius dulcedine et amicali colloquio atque consilio frueretur. Sic nimirum ejus doctrina, agente Spiritu sancto, multiplicabatur et amabatur, ut licite ibi doceret et a multis libentissime audiretur. Disputabat siquidem cum ethnicorum philosophis et revincebat Judæos, unde et magisterio illius plurimi manus darent. Quædam namque scripta illius magister Cæsaris coram eo relegit, et in cunctis admirabilem reddidit. Senatus etiam de illo non mediocriter sentiebat.

Igitur, dum sic divinus splendor per insignes apostolos non solum Romanis emicuisset, sed etiam cunctos, qui de diversis nationibus Romam, utpote caput mundi, appetebant, illustrasset, majores synagogarum et principes gentium zelo amaritudinis commoti sunt, et turbidum vulgus in odium illorum impiis derogationibus concitaverunt. Simonem ergo Magum Neroni de palatio procedenti prætulērunt et beatos apostolos falso culpæ studuerunt. Simon de

A Petro multa cœpit mala dicere, asserens eum magum et seductorem esse. Homines eidem pravi credebant, et deludebantur, qui phantastica signa ejus stulte mirabantur. Faciebat enim serpentem æreum moveri se, et lapideos canes latrare, statuas æreas ridere et moveri; se autem currere et subito in aera videri. Contra hæc Petrus infirmos verbo curabat, cæcos orando illuminabat, dæmonia solo jussu fugabat. Interea et ipsos mortuos suscitabat, et omnes quos poterat a pessima magi societate subtrahebat. Omnes ergo religiosi viri magum execrabantur; scelerosi e contra complices ejus falso Petrum testimonio criminabantur. Tandem hujusmodi sermo ad Neronem venit, et Simonem Magum ad se ingredi præcepit. Ingressus illico cœpit intuentes

B ludificare et ante Neronem effigies mutare, ita ut subito fieret puer et postea senior, altera vero hora adolescentior. Sic per multas figuras ministerio diaboli bacchabatur. Et hæc videns imperator, hunc esse Dei filium arbitrabatur. Tunc seductore mago cum suis complicitibus apostolos accusante, Nero jussit Petrum et Paulum festinanter adduci ad se. Alia vero die apostoli et Magus coram Cæsare disceptaverunt, et diversa, ut veridica narratio pandit, ab illis prolata sunt. Nam discipuli veritatis vera promiserunt, magumque furum et sceleratum in omnibus dellexerunt, ipsumque turpem et apostaticum, ne socordes ei obtemperarent ad sui damnationem, asseruerunt. Cumque Simon minaretur se missurum angelos suos ad puniendum Petrum, Petrus a Nerone secreto petiit ut juberet sibi panem hordeaceum afferri et occulte dari. Quo facto, Petrus panem accepit, benedixit, fregit et sub manica sua abscondit, atque a Mago jactante se Dei filium esse, quid fecerit instanter inquisivit. Tunc si non, indignatus quod secretum apostoli non posset dicere, vociferando jussit canes magnos procedere, et Petrum in conspectu Cæsaris devorare. Ecce canes miræ magnitudinis protinus apparuerunt, et in Petrum impetum fecerunt. Ille vero genibus in terra positus, ambas manus extendit, et panem quem benedixerat ostendit. Quem ut canes viderunt, subito nusquam comparuerunt. Sic magus omnium ludibrio manifeste patuit, qui angelos in apostolum D venturos promiserat, canes exhibuit; seseque non divinos, sed caninos habere angelos monstravit.

Tandem Simone Mago in multis ratione verborum ab apostolis confutato, Nero jussit excelsam turrem fabricari ex lignis in campo Martio. Altera vero die, Cæsar et senatus et equites Romani, omnisque populus ad spectaculum convenerunt, et apostoli, Nerone jubente, adducti sunt. Tunc Simon turrim coram omnibus ascendit, lauroque coronatus sursum manus extendit, et in altum volare cœpit. Paulus, flexis genibus coram omni populo, Dominum orabat; Petrus vero machinationibus Simonis intendebat, et opportunum tempus divinæ ultionis securus expectabat. Tandem fideli socio ait: « Paule, modicum caput erige et vide. » Paulus vero lacry-

mis plenus caput elevavit, Simonemque jam in alto volantem vidit et ait : « Petre, quid cessas? perfice quod cœpisti. Jam enim vocat nos Dominus Jesus Christus. » Petrus autem contra Simonem aspiciens, ait : « Adjuro vos, angeli Satanae, qui eum fertis in aere ad decipienda hominum infidelium corda, per Deum creatorem omnium, et per Dominum nostrum Jesum Christum Filium ejus quem tertia die suscitavit a mortuis, ut eum ex hac hora jam non feratis sed dimittatis. »

Continuo in voce Petri ex alto dimissus, in loco qui Sacra via dicitur cecidit, et in quatuor partes fractus, quatuor silices adunavit. Quæ res usque in hodiernum diem apostolicæ victoriæ testimonium exhibuit. Tunc ad sonitum ejus, cum crepuit, Paulus caput levavit, Deoque justo judici gratias egit. Nero autem ira magna plenus Petrum et Paulum in vinculis teneri fecit. Corpus vero Simonis tribus diebus, totidemque noctibus diligenter custodiri præcepit, putabat enim quod tertia die resurgeret. Sed Petrus asseverabat quod in æternum damnatus esset. Apostolis in Spiritu sancto tripudiantibus, Dominumque Jesum magistrum suum palam confitentibus, Nero ira magna repletus dixit ad Agrippam præfectum suum : « Istos homines irreligiosos necesse est perdere male; et ideo cardis ferreis acceptis, eos in Naumachiam consumi jube. » Agrippa dixit : « Non congruenti exemplo jubes eos perire. Quoniam Paulus innocens esse videtur, justum est ut ei pro irreligiositate caput amputetur. Petrum autem, eo quod homicidium perpetravit, jube in crucem levari. » Annuente Cæsare, doctores æternæ salutis statim a conspectu ejus deducti sunt et Paulino traditi sunt.

Paulinus, vir clarissimus magisteriæ potestatis, apostolos Christi suscepit, et in custodia Mamertini, sub manu Processi et Martiniani, aliorumque militum, mancipavit. Ibi novem mensibus in carcere fuerunt, et multos infirmos, qui ad eos venerant, ac demoniacos orationibus suis curaverunt. Denique cunctis, qui in custodia erant, obnixè vociferantibus, et aquam ab eis, quia siti periclitabantur, unanimiter poscentibus, beatissimi apostoli Deum oraverunt, et ab ipso, cui adhærebant, celeriter exauditi sunt. Nam beato Petro apostolo signum crucis in monte Tarpeio faciente, eadem hora emanaverunt aquæ de monte. Tunc Processus et Martinianus, et omnes qui in custodia erant, ad pedes Petri apostoli prostrati sunt, et XLVII credentes in Dominum baptizati sunt. Tunc pro eis sacrificium laudis obtulit, et omnes Dominicæ participes eucharistiæ fecit.

Visis itaque tot mirabilibus, magistrum Processum atque Martinianum dixerunt ad apostolos : « Pergite quo desideratis, quia exoblitus Nero desperavit de vobis. » Illi autem satis a fratribus rogati ut egrederentur, post novem menses exierunt, et per viam Appiam ad portam pervenerunt. Tunc Paulus in urbe Roma notos et amicos adiit.

et Romanos, aliosque credentes, qui ejus creptione admodum gratulabantur, in fide confortavit, subitoque ritu verbum Dei ubertim sparsit, fideliumque numerum per aliquot dies, opitulante Deo, augmentavit. Porro beatus Petrus, dum tiliam de compedibus ferri demolitam haberet, et fasciola ei ante sepe in via Nova caderet, juxta portam Appiam veniens, Dominum Jesum Christum vidit. Quem ut cognovit, adorans ait : « Domine, quo vadis? » Et Dominus dixit ei : « Sequere me, Petre, quia vado Romam iterum crucifigi. » Mox illum secutus, Romam rediit, eique Dominus dixit : « Noli timere, quia ego tecum sum, quousque introducam te in domum Patris mei. »

Cumque rediret mane, ecce magistrum eum tenuerunt, ac ad tribunal Cæsaris petraerunt. Nero autem, recolens ea quæ gesta fuerant, jussit Petrum in crucem levari et Paulum decollari. Petrus vero cum ad crucem venisset, et totus supernis intentus in spiritu solerte considerasset quod Dominus Jesus Christus, qui de cœlo ad terras descenderat, recta cruce sublimatus fuisset, rogavit a carnificibus crucem suam gyrari, seseque capite demerso crucifigi. At illi crucem verterunt, et pedes ejus sursum, manus autem deorsum fixerunt. Tunc convenit innumerabilis populi multitudo ita pleni furore ut vellent etiam ipsum Neronem imperatorem incendere. Petrus autem prohibebat eos, dicens : « Nolite, filiioli, nolite impedire iter meum. Jam pedes mei viam cœlestem ambulat. Nolite tristani, sed gaudete mecum, quia hodie consequor fructum laborum meorum. »

Deinde post longam exhortationem, qua figuram crucis Christi, quem imitabatur, subtiliter explanavit, orans et gratias agens Deo, ait : « Gratias ago tibi, bone pastor, quia oves quas tradidisti mihi compatiuntur mecum. Peto, Domine, ut participent mecum de gratia tua in regno tuo. » Et adjiciens dixit : « Commendo tibi oves, bone pastor Christe, quas mihi tradidisti, ut non sentiant se sine me esse qui te habent, per quem ego gregem hunc regere potui. » Et hæc dicens, emisit spiritum.

Statim viri, qui nunquam ibi visi fuerant, apparere, nec antea nec postea quisquam potuit eos ibi videre, qui dicebant se propter illum de Jerusalem advenisse. Ipsi una cum Marcello illustri viro corpus ejus occulte abstulerunt, ac ad terebinthum juxta Naumachiam, in loco qui Vaticanus appellatur, posuerunt, magnosque patronos et amicos Domini Jesu Christi Romanis datos testati sunt.

Nunc de Doctore gentium, qualiter bonum certamen certaverit, cursumque consummaverit, braviumque supernæ vocationis obtinuerit, libet ex historia passionis ejus breviter excerpere, et hic ad laudem ineffabilis Adonai veraciter inserere. Paulus postquam de carcere, ut supra dictum est, exivit, hortum, ubi prius hospitabatur, repetiit; et illuc amicorum plurima cohors ad eum gaudens

convenit. Denique quadam die, dum salutari doctrinæ inserviret, et circa vesperam in cœnaculo editiori turbas erudiret, Patroclus pincerna regis a consodalibus suis invitatus, Cæsaris se subducens aspectibus, ad hospitium Pauli perrexit vespere ut audiret documenta vitæ perpetuæ. Sed cum, præ multitudine populi, ad magistrum ingredi non posset ut verbum Dei, quod ferventer amabat, commodius audiret, ad fenestram excelsiorem ascendit et secus eam sedit. Verum cum profluus sermo in longum protraheretur et juvenis somno fatigaretur, insidiante invidia diaboli, paululum dormire cœpit, cadensque de fenestra satis excelsi cœnaculi, spiritum exhalavit. Quod mox Neroni a balneo revertenti nuntiatum est, unde idem, quia juvenem valde dilexerat, contristatus est, aliusque in loco ejus ad vini officium ordinatus est. Paulus vero, qui populos intus instruebat, statim per Spiritum cognovit quod gestum erat, populoque præsentī nuntiavit, sibi que corpus exanime illico æfferi præcepit. Deinde allato cadavere, Paulus plebem allocutus est, ac ut plena fide pro resurrectione mortui Dominum Jesum orarent exhortatus est. Universis orationi procumbentibus, finita prece ait Paulus: « Adolescens Patrocle, surge et narra quanta tibi fecerit Dominus. » Mox Patroclus tanquam a somno surrexit, et glorificare Deum omnipotentem cœpit. Paulus illum gaudentem cum cæteris, qui ex domo Cæsaris erant, dimisit. Cumque Nero Patroclum lamentaretur et immensitate tristitiæ absorberetur, audivit ab assistentibus sibi Patroclum vivere et pro foribus adesse. Quod audiens Cæsar expavit corde, et recusabat eum introire, suoque aspectui astare. Tandem persuasione amicorum ingredi permisit, et videns eum vegetatum, nullaque signa mortis habentem, obstupuit, et locus cum illo, Christianum eum esse cognovit. Unde nimis iratus, alapam ei dedit, ideoque magis ille in Domino Jesu exultavit. Tunc Barnabas et Justus, Paulus miles et Arion Cappadocus et Festus Galata, ministri Cæsaris et amici, dixerunt ei: « Cur recta sapientem et veracissime respondentem percutis juvenem? Nam et nos militamus invicto regi Jesu Christo Domino nostro. » Cæsar autem, cum audisset uno sensu et sermone illos invictum regem Jesum dicere, retrusit eos in carcerem, ut nimis illos torqueret quos nimis ante amaverat. Prædicatores quoque illius magni regis summopere requiri jussit, et edictum ferale proposuit ut, sicubi invenirentur, sine interrogatione per tormenta varia punirentur. Fideles ergo multa scrutatione a ministris reipublicæ quæsiti sunt et inventi quamplurimi, atque ad præsentiam Cæsaris perducti sunt.

Inter eos Paulus, consuetudinarias sibi pro nomine Christi gestans catenas, ductus est vincetus. Ipsum omnes alii velut dilascalum respiciebant, meritoque, quem Dominus vas electionis censuerat, honorabant, sibi que in omnibus præferabant. Inde

A Nero, sine alicujus indicio, facile potuit cognoscere ipsum magni regis militibus præsidere, cumque illum interrogaret cur in regnum Romanorum latenter introisset, militesque suos sibi subtraheret, sui que regis principatui subjugaret, Paulus, Spiritu sancto repletus, virtutem omnipotentis Dei coram omnibus qui aderant constanter promulgavit, et omnes ad largitatem manus illius, qui secundum ejusque meritum dona ditissima dispensare potest, invitavit, ipsum quoque Cæsarem summo Regi fideliter obedire commonuit. Nihilominus etiam asseruit regem suum venturum vivos et mortuos judicare, et figuram hujus mundi per ignem devastare. His auditis, Nero Cæsar ira succensus est et omnes Christi milites igne cremari præcepit. Paulum autem consultu senatus, tanquam majestatis reum, secundum Romanas leges capite truncari jussit, Longino et Megisto præfectis atque Acesto centurioni, ad interficiendum extra urbem tradidit; quibus in via Paulus sine intermissione verbum salutis prædicavit. Ministri etiam et apparitores a Nerone cum velocitate directi sunt, et latitantes Christianos diligenter ad occisionem perscrutati sunt. Unde tam multiplex turba Christianorum cæsa est ut populus Romanus palatium virtute irrumperet, et in ipsum Cæsarem excitare seditionem satigaret. Tunc Nero clamores populi expavit, et aliud edictum proposuit quo Christianos in pace vivere præcepit. Quapropter Paulus iterum est ejus oblatus conspectibus. Nero autem, ut eum vidit, vehementissime exclamavit: « Tolle magum, tollite magicum; decollate impostorem, auferite de superficie terræ mentium immutorem. » Paulus vero constanter promisit se post mortem æternaliter victurum, et cum invicto Rege suo mansurum; ipsi quoque Neroni, ad comprobendam suorum fidem verborum, se vivum post decollationem evidenter ostensurum. Deinde Paulus gaudens ad supplicium ductus est, suisque carnificibus, aliisque comitantibus verba vite multipliciter impetitus est. Nam, cooperante Spiritu sancto, idololatriæ vanitatem monstravit, ratiocinando nihil esse probavit, veram fidem, verique Dei cognitionem mirabiliter allegavit, damnationem reprobatorum et glorificationem justorum magnifice peroravit. Nec frustra. Divinus enim sermo protinus fructificavit, audientium videlicet corda barbarum tangens inflammavit, et conversorum vocem pro transactis reatibus, in planetum permutavit.

Interea, dum pro tam sanctis occupationibus mora fieret, et populus multus voces in altum emitteret, Nero Parthenium et Feritam, videre si jussio ejus completa esset, misit, et per eos passionem apostoli, si adhuc viveret, acceleravit. Ipsis quoque Paulus semen salutis obtulit, sed prævalente nequitia, obduratis cordibus minime profuit. Cumque ad locum martyrii cum innumeris comitibus incederet, et Plautillam nobilissimam matronam ad portam urbis Romæ obviam habuisset:

« Vale, inquit, Plautilla, æternæ salutis filia. » Deinde petiit ab illa ut pannum, quo caput ejus tegebatur, ad ligandum oculos hora passionis suæ sibi accommodaret. Illa vero flens ejus orationibus se commendavit, pannumque festinato porrexit, et paululum in partem propter plebis impedimentum, ut Apostolus ei jusserat, secessit. Insultantibus paganis, quod mago crederet ac impostori, Paulus eam confortavit, jubens ut seorsum præstolaretur adventum suum, secura signa mortis ejus in panniculo receptura. Longinum vero, sociosque ejus credentes docuit paucis sermonibus qualiter et a quibus baptizarentur post obitum ejus. Perveniens autem ad passionis locum, ad orientem versus in cœlum manus tetendit, et diutissime cum lacrymis Hebraice oravit, Deoque gratias egit. Deinde valedicens fratribus, benedixit, sibi que oculos de Plautillæ mafora ligavit, in terram utrumque genu flexit et collum tetendit. Spiculator vero cum virtute percussit et caput ejus abscidit; quod postquam a corpore præcisum fuit, nomen Jesu Christi Hebraice clara voce personuit. Statim de corpore ejus unda lactis in vestimento militis exivit et postea sanguis effluxit. Stola vero, qua sibi ligaverat oculos, non comparuit. Tanta etiam lucis immensitas et odoris suavitas in momento illius decollationis cœlitus emicuit ut mortalium oculi splendorem illius sufferre et humana lingua odorem narrare nequiverit. Omnes hæc videntes valde admirati sunt, et invictum Regem sabaoth in multam horam laudaverunt. Parthenius autem et Feritas revertentes ad portam Urbis pervenerunt, ubi Plautillam Dominum glorificantem invenerunt; quam mox irrisione percunctati sunt cur caput suum non operiret mafora quam Paulo præstiterat. At illa, calore fidei accensa, cum magnanimitate respondit: « O vani et miseri, qui credere nescitis quæ oculis videtis et manibus atrectatis! Vere habeo eundem quem porrexeram pannum, de infusione pretiosi sanguinis gloriosum. » Deinde tripudians enarravit quod Paulus innumerablem candidatorum catervis comitatus de cœlo venerit; maforamque deferens, gratiam pro benignitate in eum habita retulerit, sibi que pollicitationem æternæ retributionis adjecerit. Protinus Plautilla pannum a sinu extraxit, roseoque perfusum sanguine illis ostendit. Illi autem nimio pavore correpti, concilo gressu Cæsarem adierunt, et quæ viderant vel audierant ei nuntiaverunt. At ille cum audisset, miratus est horrificæ, et ingenti attonitus pavore, cœpit de his quæ nuntiata sunt ei cum philosophis tractare et amicis ac ministris reipublicæ.

Circa horam nonam, dum hæc invicem mirarentur et secum quærerent atque confabularentur, Paulus, clausis januis, venit; et stans ante Cæsarem dixit: « O Cæsar Nero, ecce ego Paulus Regis æterni et invicti miles; vel nunc crede quia non sum mortuus, sed vivo Deo meo. Tibi autem, miser, mala ineffabilia imminet non post multum

tempus, maximumque supplicium, et æternus restat interitus; pro eo quod inter cætera pessima quæ fecisti, multum sanguinem justorum injuste effudisti. » Hæc dicens, repente disparuit. Nero siquidem, his auditis, ultra quam dici possit timore percussus est, et velut amens effectus, ignorabat quid agere potuisset. Tandem suadentibus amicis, jussit solvi Patroclum et Barnabam, aliosque qui vincti fuerant cum illis. Longinus quoque, sociique ejus, mane, ut Paulus illis constituerat, ad sepulcrum ejus venerunt, ibique duos viros orantes, et in medio eorum stantem Paulum viderunt; admirabilique metu pertimescentes, propius accedere reveriti sunt. Ac ut præfectos et centurionem, qui ministri necis Pauli fuerant, ad se properantes viderunt, terrore humano subrepti, statim in fugam versi sunt. Verum illis pie supplicantibus, steterunt, et fidem eorum audientes, cum gaudio spirituali eos baptizaverunt.

In illo tempore, magna persecutio Christianorum intonuit, et prima sequentibus eximium virtutis exemplum ac constantiæ præbuit. In Tuscia Torpes, magnus in officio Neronis, post plurima tormenta, decollatus est. Romæ Processus et Martinianus et XLVI socii eorum, a beato Petro apostolo baptizati sunt. Longinus quoque, alique duo, per Paulum conversi sunt, et a Tito ac Luca salutare lavacrum perceperunt. Hi nimirum doctores suos fide et martyrio pedentem secuti sunt. Mediolani Nazarius, Gervasius, Protasius et Celsus puer passi sunt. Nero itaque innumeris facinoribus theomachiam adjecit, odiumque sui exercitus populi que Romani merito incurrit. Statuerunt enim ut publica cathomis tandiu cæderetur quousque exspiraret. Quod cum ille audisset, et in eum tremor ac metus intolerabilis irruisset, miser ita fugit ut u'terius non appareret. Fertur a quibusdam quod, dum adhuc fugiens erraret, ex frigore nimio et fame diriguisset, et a lupis devoratus esset.

Ecce quæ sparsim de summis senatoribus Ecclesiæ rimatus sum, simplici brevitate collegi; et de plurimis voluminibus insignia gesta memoriæ posterorum veraci stylo congressi. Petrus siquidem in circumcisione VII annis prædicavit, deinde apud Antiochiam VII annis sedit. Sub Claudio Cæsare, contra Simonem Magum pugnaturus Romam, perrexit, ibique XXV annis Evangelium prædicavit, et ejusdem orbis pontificatum primus tenuit. Tricesimo autem et sexto anno post passionem Christi, III Kalendas Julii crucifixus est, viaque Aurelia, juxta palatium Neronis, in Vaticano sepultus est. Eodem die Paulus, postquam innumeros agones atque labores insigniter passus est, in via Ostiensi, in milliario secundo, in hortis ad aquas Salvias decollatus est. Illi simul Romæ passi sunt sub Nerone Cæsare, Basso et Tusco consulibus; quorum prior in eadem urbe, juxta viam triumphalem, totius urbis veneratione celebratur, sequens vero in via Ostiensi pari honore habetur.

IX. *Andreas.*

Roma caput mundi tam sublimes patronos se habere gloriatur, ad quorum limina de cunctis mundi partibus fidelis populus properare conatur, ut tam potentibus advocatis adjutus, contra omnes adversarios, adversasque potestates indesinenter protegatur. Universi præsto sentiunt eorum subsidia, qui devotione congrua poscunt eorum suffragia; præstante Deo rege summo, qui trinus et unus vivit et regnat per omnia sæculorum sæcula. Amen.

Andreas, frater Simonis Petri, secundum Hebraicam etymologiam *decorus vel respondens* interpretatur. Sermone autem Græco, ἀπὸ τοῦ ἀνδρος, id est *a viro, virilis* dicitur. Ille in sorte prædicationis Scythiam et Achaiam accepit, in qua etiam, in civitate Patras in Kalendarum Decembris in cruce suspensus occubuit. Egregius de virtutibus ejus apud nos libellus habetur, in quo multa et mira de beato Andrea referuntur. Auctor quidem libri cognitus mihi non est; sed mirandarum relationum merito, ut arbitror, gratissima est. Libet ergo ad laudem cunctipotentis Messie quædam inde breviter excerpere et huic opusculo nostro inserere. Igitur, cum Matthæus apostolus et evangelista Myrmidonibus verbum salutis annuntiaret, unde a duris civibus apprehensus, erutis oculis in carcere catenis circumdatus esset, Andreas apostolus, angelo Dei jubente, ad fretum venit. In littore inventa nave mox in illam ascendit, et, prospere flantibus ventis, ad urbem, ubi sanctus Matthæus in squalore carceris tenebatur, navigavit. Videns vero coapostolum suum in dolore nimio cum aliis vinctis residentem, amarissime flevit, factaque simul oratione, locus ille statim contremuit, et lux magna in carcere refulsit. Oculi quoque beati evangelistæ restaurati sunt, et cunctorum catenæ relaxatæ sunt. Sic Matthæus, et omnes alii qui cum eo vincti erant, resoluti sunt et inde abierunt. Cumque Andreas verbum Dei prædicaret incolis, ipsum apprehendentes, ligatis pedibus traxerunt per plateam civitatis. Jam evulsis capillis fluebat sanguis de capite illius. Tandem orante apostolo, timor ingens super habitatores Myrmidoniæ factus est, et ille mox ab eis dimissus est. Deinde prostrati solo ante pedes apostoli prædicationem ejus receperunt, et divinitus inspirati credentes in Dominum baptizati sunt. Andreas inde recedens, in regionem suam venit, ibique cujusdam cæci oculos tetigit et ille statim lumen recepit. Demetrius, primas urbis Amasæorum, auditis signis quæ faciebat in nomine Christi cum lacrymis procedit ad pedes apostoli, ut puerum Ægyptium sibi vivum, quem febris exstinxerat, redderet. Mittis apostolus flenti condoluit, ad domum luctus cum eo perrexit, et, oratione facta, puer sospes confestim surrexit. Omnes qui hoc viderunt letati sunt, et credentes baptizati sunt.

Sestratus puer Christianus, a matre sua impeti-

tus ad stuprum, confugit ad apostolum; et illa, felle commota, coram proconsule crimen projecit in flammam. Tacente puero præ verecundia, sanctus illum Andreas excusavit, et impudicam de flagitio palam redarguit. Proconsul iratus jussit puerum in culleo parricidæ recludi et in flumen projici, Andream vero in carcerem trudi. Orante apostolo, terræmotus magnus cum tonitru gravi factus est, et proconsul de sede cecidit, et reliqui omnes terræ decubuerunt. Mater vero pueri percussa aruit et mortua est. Tunc proconsul, prostratus apostoli pedibus, ait: Misere pereuntibus, famule Dei, ne nos terra degluciat. Orante apostolo, terræmotus cessavit, serenitas aeris rediit, et ipse turbatos circumiens sanavit. Proconsul vero verbum Dei suscepit, et cum omni domo sua, credens in Dominum, ab apostolo baptizatus est.

Gratinus Sinopensis a febre apprehensus graviter ægrotavit, uxor vero ejus hydrope intumuit. Filius quoque, dum in balneo mulierum lavaretur, a dæmone, perditio sensu, graviter cruciatur. Andreas vero a proconsule rogatus, ascenso vehiculo ad civitatem venit, et Gratini domum ingressus, dæmonium exturbavit, puerumque mundatum sanavit. Maritum vero et conjugem ejus adulterii contagio pollutos redarguit, et ab eis accepta emendationis sponse curavit. Denique jam sospites fidem Jesu Christi receperunt et cum omni domo sua gaudentes baptizati sunt.

Nicææ septem dæmones inter monumenta secus viam latitabant, homines quoque prætereuntes meridie lapidabant, et multos jam nece affecerant. Tandem illic adveniente apostolo tota civitas exultavit, et egressa obviam cum ramis palmarum, proclamavit: « Salus nostra in manu tua, homo Dei. » Deinde omnem rei ordinem exposuerunt, ipsique nihilominus ordinem fidei et religionis ab apostolo mox audierunt. Protinus gaudentes in Dominum crediderunt, et Jesum Christum Dei Filium professi sunt. Andreas autem pro eorum prompta credulitate Deo gratias egit, et dæmones in similitudine canum coram populo assistere jussit, et postmodum in loca arida et infructuosa, ne ulli homini nocerent, fugavit. Sic in virtute Dei civitatem liberavit, civesque credentes baptizavit, eisque Cælestinum, virum bonum et sapientem, episcopum constituit.

Ad portam Nicomediæ in grabato mortuum juvenem offendit, cujus parentes ætate gravatos et cum nimis ploratibus filii cadaver prosequentes prospexit. Condolens autem lacrymis eorum, qualiter adolescens obiisset inquisivit. Sed illis præ timore nihil responditibus, a famulis audivit: « Dum esset hic in cubiculo solus, septem canes subito advenerunt et in eum irruerunt. Ab his ergo miserrime discriptus, cecidit mortuus. » Tunc Andreas septem dæmonum, quos a Nicæa fugarat, hoc opus esse cognovit, et, in cælum suspirans, a Deo

vitam defuncto petiuit. Factaque prece, conversus ad feretrum, ait: « In nomine Jesu Christi surge. » Admirante populo, puer surrexit et resuscitatori suo adhæsit. Apostolus vero puerum credentem usque in Macedoniam secum perduxit et salutaribus verbis instruxit.

Egressus inde, navim ascendit et Hellesponti fretum intravit, Byzantiumque adire disposuit. Ecce mare commotum est, ventus validus incubuit, et navis mergebatur, nautæque mortis periculum præstolabantur. Denique beatus Andreas ad Dominum oravit; quo præcipiente, mox ventus siluit, tranquillitas rediit, et omnes a discrimine liberatos Byzantium prospera navigatio perduxit. Inde prope- rantibus Thracias hominum apparuit multitudo, qui cum evaginati gladiis lanceas manibus gestabant et in occurrentes irruere cupiebant. Beatus vero Andreas contra illos crucis signum fecit et pro salvatione suorum Deum oravit. Angelus autem Domini, cum magno splendore præteriens, gladios eorum tetigit et, eisdem in terram corruentibus, vir Dei cum suis illæsus transiit. Berinthum maritimam Thraciæ civitatem Andreas apostolus pervenit, ibique navem, quæ in Macedoniam properaret, invenit; in quam intrare apostolum angelus Dei præcepit. Ingressus autem verbum Dei prædicavit, et nauta cum omnibus naucleris in Deum credidit.

Exous nobilis ac valde dives juvenis in Thessalonica erat. Hic ad apostolum, nescientibus suis, accessit, ipsumque prædicantem verbum Dei audiens in Dominum credidit, et, contemptis parentibus ac rebus suis, ei adhæsit. Parentes ejus eum quærentes Philippis invenerunt, ipsumque ab apostolo muneribus et minis segregare valde conati sunt, sed non potuerunt. Prædicante apostolo, verbum salutis spreverunt et, convocata cohorte, ignem in domum injecerunt, fascisque carecti, scirpique et facularum adhiæntes, domum succendere cœperunt. Tunc juvenis ampullam aquæ cum invocatione nominis Christi desuper effudit, et divina virtus omne incendium, ac si accensum non fuisset, statim extinxit. Deinde furiosi scalas admo- verunt ut ascenderent, eosque gladio interficerent; sed divinitus excæcati sunt, ne ascensum scalarum viderent. Tunc Lysimachus quidam e civibus divinum opus advertit, vicinorumque insaniam audacter redarguit, dicens: « Utquid, o viri, casso vos labore consumitis? Deus enim pugnat pro viris istis, et vos non cognoscitis. Cessate ab hac stultitia, ne vos cœlestis consumat ira. » His dictis, omnes corde compuncti sunt, et tenebrosa nocte ingruente, ipsi cœlitus illuminati sunt. Ascendentes autem, apostolum orantem intervenerunt, et in pavimento prostrati, ab eo indulgentiam petentes acceperunt. Ab apostolo enim benigniter erecti sunt, et in fide corroborati Omnipotentem laudaverunt. Parentes tantum pueri non crediderunt. Exsecrantes vero juvenem, in patriam suam reversi sunt: et post quinquaginta dies, unius horæ momento simul expira-

verunt. Porro juveni omne patrimonium suum a contributibus suis, quia valde ab eis diligebatur, concessum est. Ipso vero adhærens apostolo, fructus prædiorum suorum pauperibus largitus est.

Post aliquod tempus ambo simul Thessalonicam profecti sunt, ad quos cives in theatro gaudentes congregati sunt. Exous autem eis verbum Dei prædicabat, et beatus Andreas, admirans prudentiam ejus, tacens audiebat. Deinde, poscentibus turbis, Adin athum Carpiani filium ægotantem afferri jussit. Sed ille, dicto sibi a patre suo suæ salvationis nuntio credidit, vestimenta sua induit, a grabato post xxiii annos sanus surrexit, et veloci cursu parentes suos præveniens, ad theatrum perrexit, ibique ad pedes apostoli cecidit, et pro recepta sanitate, populis stupentibus, gratias egit. Quodam de Thessalonicensibus rogante apostolum pro filio dæmonioso, mille-artifex Satan in secreto suffocavit cubiculo. Denique pater cum mortuum juvenisset, et ob hoc multum plorasset, fide tamen robustus in spe prævaluit et cadaver ad theatrum ab amicis deferri fecit, eventumque rei apostolo narravit. Ille autem ad populum conversus, ait: « O viri Thessalonicenses, quid proderit vobis, cum mira fieri videritis, si non creditis? » Porro illis pollicentibus quod crederent, viso miraculo, Andreas apostolus dixit defuncto: « In nomine Jesu Christi surge, puer. » At ille statim surrexit, populusque stupefactus sponsonem de recipienda fide fideliter tenuit.

Medias Philippensis pro filio ægotante cum lacrymis apostolum rogavit; cujus preces mitissimus vir benigniter suscepit, et apprehendens manum ejus, Philippis ivit. Ingredientibus portam civitatis senex occurrit, et pro filiis, quos pro culpa Medias in carcere cruciaverat, rogavit. Sua- dente apostolo, Medias ad pedes ejus procidit, et non solum illos duos absolvit, sed etiam alios septem, pro quibus nemo loquebatur, tantum ut filius ejus sanaretur. Illis itaque liberatis, apostolus Philomedem sanavit, qui xiii annis fuerat debilis.

Deinde clamantibus populis ut suis etiam mederetur infirmis, Andreas confidens in Domino, sanato dixit puero: « Per domos ægotantium vade, et in nomine Jesu Christi, in quo sanatus es, jube eos exurgere. » At ille jussis apostoli paruit, populusque videns mirabilia credidit, et apostolo multa munera obtulit; sed ipse gratis omnibus verbum vitæ prædicans, nihil recepit. Filiam quoque Nicolai, quæ languebat, pro qua pater multa offerebat, gratis sanavit et omnes ad fidem invitavit.

X. Andreas. Sequentia vitæ ejus.

Passim apostoli fama per Macedoniam currebat de virtutibus quas idem super infirmos faciebat.

Virinus (19) ergo proconsul contra eum concitatus est, et Thessalonicam milites misit ut eum comprehenderent; sed viso fulgore vultus ejus, attingere illum non ausi fuerunt. Populi vero in Deum credentes, ut milites illuc venisse pro læsione apostoli audierunt, irati gladiis et fustibus eos interimere voluerunt; sed, prohibente apostolo, vix manus a cæde cohibuerunt. Denuo proconsul misit milites, sed ipsi, ut apostolum viderunt, turbati nihil dixerunt. Denique tertio proconsul multitudinem militum misit, quorum unus a dæmone arreptus est et in absentem truculenta proconsulem verba locutus est. Deinde dæmonium egressum est, et miles cecidit ac mortuus est. Interea proconsul magno cum furore venit, et secus Andream apostolum stans, eum videre non potuit, donec loquentem audivit; tandem miser, ut sanctum Dei vidit, probra minasque in illum inculcavit. Sed benignus vir furibundum judicem dulcibus eloquiis mitigare studuit, fuisque precibus ad Dominum, militem defunctum resuscitavit. Proconsul vero adhuc in insania permansit. Facto mane jussit feras in stadium intromitti et beatum apostolum trahi, ferisque projici. Furiosi vero clientes illum per capillos traxerunt, in arenam projecerunt, aprumque ferocem et horribilem dimiserunt. Qui sanctum Dei circummivit, sed nihil ei nocuit. Iterum jussu proconsulis, a xxx militibus adductus, et a duobus venatoribus est impulsus, sed Andream non attigit, venatores autem in frustra discersit; demum horribilem grunitum dans, cecidit et expiravit. Igitur, laudante Dominum populo, angelus visus est descendisse de cælo et sanctum Dei confortabat in stadio. Denique sævus proconsul, servens ira, ferocissimum leopardum dimitti præcepit. Dimissus autem apostolum reliquit, ad sedem proconsulis ascendit, ejusque filium arripuit ac suffocavit. Verum nimia proconsulem insania obtinuit; unde de rebus gestis non doluit, nec aliquid dixit. Tunc beatus vir populum in amore Dei confortavit, ac ad corroborandam fidem eorum, defunctum proconsulis filium se resuscitaturum promisit, et prostratus terræ diutissime oravit, apprehensaque suffocati manu, eum in nomine Domini resuscitavit. Hæc videntes populi, Deum magnificaverunt, et Virinum proconsulem, qui incredulus sancto Dei resistebat, interficere voluerunt; sed ab apostolo permisi non sunt. Proconsul autem confusus a prætorio discessit.

Quadam muliere obsecrante, beatus Andreas accessit ad agrum ubi totam regionem devastans serpens erat, longitudinis quinquaginta cubitorum. Apostolo autem appropinquante, sibila magna emisit; nimiumque territis omnibus qui aderant, erecto capite obviam venit. Tunc sanctus Dei ait ad eum: « Abde caput, funeste, quod crexisti ab initio ad necem generis humani, et subde te famulis Dei ac

morere. » Statim serpens gravem rugitum emisit, quercum magnam, quæ propinqua erat, circumdedit, et se circa eam obligavit, evomensque rivum veneni cum sanguine expiravit. Deinde apostolus ad prædium mulieris, in quo parvulus, quem serpens perculerat, mortuus decubabat, pervenit; et parentes ejus, ut interfectorem filii sui mortuum viderent, misit. Illis vero abeuntibus, uxori proconsulis dixit apostolus: « Vade et suscita puerum. » At illa nihil dubitans, venit ad corpus, et ait: « In nomine Dei mei Jesu Christi surge incolumis. » Ille vero protinus surrexit, cunctis gaudentibus, Deoque gratias agentibus. Sequenti nocte beatus Andreas Petrum et Joannem vidit in visione, in qua revelatum est ei quod paulo post perderet in cruce, Dominumque Jesum secuturus esset crucis passione. Fratres autem convocavit, enarrationem visionis explanavit, et pro celeri migratione sui lugentes confortavit, et per quinque dies salubriter erudit, precibusque piis Ecclesiæ gregem commendavit. Inde Thessalonicam profectus est.

Lisbius proconsul viæ Dei resistere conatus est, et, militibus multoties missis ut Andream comprehenderent, detestabilis impos voti effectus est. Tandem apostolo adveniente, a duobus demonibus flagris cæsus est. Unde postmodum, Dei virum accersiens, coram omni populo nequitiam suam ei confessus est. Deinde verbum Dei ab apostolo libenter audivit, et ab ægritudine sanatus in Deum credit, atque in Dei lege diligenter ambulavit.

Calista vero uxor proconsulis nimis invidit Trophimæ, quæ olim concubina ejus fuerat; sed jam alteri viro sociata, apostolicæ doctrinæ adhæserat. Unde Lisbio ignorante, accito procuratore, jussit eam ut scortum damnari ac ad lupanar deduci. Trophima itaque ad lupanar deducitur, lenoni donatur, ibique Deum assidue deprecatur. Venientibus autem impudicis Evangelium opponebat, quod secum ad pectus suum habebat; atque mox illecebrosus affectus deperibat. Denique quidam impudicissimus lepos accessit, violentiam ingerere voluit; sed illa restitit, Evangeliumque ad terram cecidit. Tunc Trophima mœrens ambas manus ad cælum extendit et lacrymans ait: « Ne patiaris me, Domine, pollui, ob cujus nomen castitatem diligo. » Angelus vero Domini statim ei apparuit, et inverecundus juvenis ad pedes ejus cadens expiravit. At illa, divinitus confortata, Deum benedixit, puerumque in nomine Christi resuscitavit; et omnis civitas ad hoc spectaculum cucurrit.

Calista vero cum procuratore suo ad balneum abiit. Cumque simul lavarentur, dæmon terribissimus eis apparuit; a quo percussi ambo mortui sunt. Magnus ergo luctus factus est, et apostolo atque proconsuli subitus eventus nuntiatus est. Nutrice autem, quæ præ senectute manibus aliorum portabatur, pro resuscitatione Calistæ apostolum rogante,

quamvis vir ejus sæviret pro commisso gravi facinore, mitis tamen apostolus corpus in medium exhiberi jussit, et accedens post orationem caput mulieris tetigit. « Surge, inquit, in nomine Jesu Christi Dei mei. » Protinus mulier surrexit, et cum Trophima pacificari petivit. Lisbius itaque proconsul, visis mirabilibus Dei, per apostolum in fide profecit, et consilii apostoli fideliter in omnibus obtemperavit

Quadam die, dum simul in littore consedissent, et plures ibidem ab ore apostoli verbum Dei diligenter audirent, ecce cadaver a mari ante pedes apostoli ejectum est, a quo mox, fusa prece ad Deum, resuscitatum est. Philopator quippe vocabatur idem juvenis, filius Sostrati civis Macedonis. Flente eo pro sociis qui fluctibus absorpti fuerant, et supplicante, apostolus oravit, undaque famulante devecta xxx corpora resuscitavit; ita ut unicuique fratrum juberet unum mortuum tenere eique dicere: « Resuscitet te Jesus Christus Filius Dei vivi. » Sic xxx viri revixerunt et omnipotentem Deum glorificaverunt

Post multa signa et bona opera, quæ singillatim enarrare nequeo, beatus Andreas apostolus Patras venit, ubi Maximilla graviter ægrotabat, uxor Egeæ proconsulis qui Lisbio successerat. Tunc Efidima, quæ per doctrinam Sosie conversa fuerat, apostolum rogavit ut visitaret Maximillam quæ febricitabat. At ille venit ad cubiculum infirmæ, præcedente Efidima; et facta oratione, febris est fugata, mulierque sanata. Proconsul autem centum argenteos sancto Dei obtulit, quos ille nec aspicere voluit. Cumque multa signa per beatum apostolum apud Patras agerentur, et plures per corporalium exhibitiones opitulationum ad fidem Christi pertraherentur, Stratocles, frater Egeæ proconsulis, adventi de Italia; cujus servus nomine Almana, quem valde diligebat, impulsu dæmonis spumans in atrio jacebat. Ecce magno tumultu facto, et Stratocle nimio animi dolore commoto, suadentibus Maximilla et Efidima, beatus Andreas accersitus est, ipsoque orante, dæmoniacus puer sanatus est. Stratocles ergo in Dominum credidit, et in fide confortatus, ad audiendum verbum Dei apostolo adhæsit. Egeas in Macedoniam abierat, et Maximilla, quæ spirituali amore fervebat, opportunitatem ut cœlestem doctrinam ab apostolo perciperet quotidie quærebat, ac ad eum devota veniebat. Magna itaque indignatione proconsul contra apostolum succensus erat, eo quod uxor ejus post acceptum dogma salutis ei conjungi volebat

Amodo passionem beatissimi Andreæ apostoli breviter adnotare, et libello nostro nitor veraciter inserere, quam recondidit in bibliothecis suis ab antiquo tempore et fideliter recitat pia devotio sanctæ matris Ecclesiæ. Illam nimirum presbyteri et diaconi Ecclesiarum Achaïæ coram positi viderunt, et universis Ecclesiis per quatuor climata mundi constitutis utiliter et eleganter scripserunt.

Egeas proconsul de Macedonia regressus venit Patras, quæ est civitas Achaïæ, et credentes Christo cepit ad sacrificia idolorum compellere. Cui sanctus Andreas occurrit, ipsumque rationabilibus dictis ad veram fidem invitare satagit. Sed in malevolam animam sapientia non introivit. Verum largus divinæ dispensator sophiæ, quamvis impio non profuisset Egeæ, aliis tamen, qui prædestinati erant ad vitam, uberem cœlestis doctrinæ profudit alimoniam. De mysterio crucis multum prudenter tractavit, cur Deus homo factus est et passus liquido disseruit, ordinemque Dominicæ passionis et communem humani generis profectum luculenter deprompsit. Hinc iratus Egeas apostolum comprehendit et in carcere retrusit, ad quem multitudo pene totius provinciæ venit; ita ut Egeam vellent occidere et apostolum fractis januis liberare. Andreas autem salutaribus eos monitis compescuit, per totam noctem edocuit, Dominique Jesu patientiam ad memoriam revocavit; populumque, ne passionem suam impediret, summopere rogavit

Sequenti die proconsul Egeas misit ac ad se apostolum eduxit, et sedens pro tribunali seducere illum studuit; sed in Deo fundatus contra minas et blandimenta fortiter perstitit. Tandem Egeas eum a septem ternionibus flagellis cædi extensum præcepit; sed post verbera fortis athleta Christi laudem crucis prædicavit et furenti tyranno veras constanter assertiones intimavit

Tunc indignatus Egeas cruci eum affigi præcepit, et quæstionariis mandavit ut, ligatis pedibus et manibus, quasi in eculeo tenderetur; ne clavis affixus cito moreretur, sed longo potius cruciati angeretur. Cumque sanctus vir duceretur a carnificibus, sit populorum concursus clamantium et dicentium: « Justus homo et amicus Dei quid fecit, ut ducatur ad crucem? » Andreas vero securus et gaudens ibat, populumque, ne passionem ejus impedirent, rogabat, et a salutari doctrina non cessabat. Cum autem ad agonis locum pervenisset et crucem a longe vidisset, exclamavit voce magna, dicens: « Salve, crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex membris ejus tanquam margaritis ornata! O bona crux! quæ decorem et pulchritudinem de membris Domini suscepisti; diu desiderata, sollicito amata, sine intermissione quæsita, et aliquando jam concupiscenti animo præparata! » Hæc et alia multa amoris et devotionis plena dicens, se exspoliavit et vestimenta sua carnificibus tradidit. Qui accedentes, eum in crucem levaverunt, totumque corpus ejus funibus extendentes suspenderunt, sicque jussum impii proconsulis crudeli actione compleverunt. Porro turba fere ad xx millia hominum astabat, et injusto judicio sanctum virum hoc pati clamabat; inter quos Stratocles, Egeæ frater, erat. Sanctus vero Andreas mentes fidelium confortabat, et in tolerantiam temporalem commonebat, quia nihil esse dignum passionis ad remunerationem æternam docebat.

Interea omnes ad domum Egeæ vadunt, pariter A que clamantes dicunt : « Quæ est hæc sententia tua, proconsul? male judicasti. Concede nobis hominem justum; redde nobis hominem sanctum, ne interficias hominem Deo charum. » Hæc et multa alia dicente populo, Egeas expavit, et se eum deponere promittens, simul ire cœpit. Quem videns sanctus Andreas, hortatus est ut Christo crederet atque, dum adhuc posset, ad fidem pro salute sua curreret. Ipse vero in cruce pendens securus exsultabat, et de visione Christi, quem tota mente dilexerat, dinque desideraverat, admodum lætus dicebat : « Jam Regem meum video, jam eum adoro, jam in conspectu ejus assisto. » Carnifices autem, missis ad crucem manibus, eum contingere non poterant, et subinde alii et alii ut solverent eum sese ingerebant; sed brachia eorum qui eum deponere nitentur stupabant. Tunc sanctus Andreas voce magna exclamavit et devotissimam orationem coram Deo profudit. Quem, postquam diutius Jesum bonum magistrum suum oravit, videntibus cunctis, splendor nimis sicut fulgur de cœlo veniens ita circumdedit ut præ ipso splendore humani penitus eum non possent oculi aspicere. Cumque splendor permansisset fere per dimidiæ horæ spatium, Andreas, insignis pugil Christi, abscedente lumine emisit spiritum, simul cum ipso lumine pergens ad Dominum. Maximilla vero senatrix cum reverentia corpusculum ejus tulit, et conditum aromatibus optimo loco sepelivit.

Porro Egeas, antequam ad domum suam veniret, a dæmonio arreptus est, et in conspectu omnium dæmonica vexatione in via mortuus est. Stratocles autem, frater Egeæ, de substantia ejus nihil contigit, sed corpus sancti Andreae apostoli tenens evasit. Tantus etiam timor universos in illa provincia invasit ut nullus remaneret qui Salvatori nostro Deo non crederet. Fertur quod de sepulcro ejus manna in modum farinæ et oleum cum odore suavissimo defluit; a quo, quæ sit præsentis anni fertilitas, incolis regionis ostenditur. Si profluit exiguum, terra fructum exhibet exiguum; si vero copiose processerit, magna fructuum opulentia ministratur.

Ece solo tui coactus amore, gloriose apostole Jesu Christi, cursum tuæ vitæ divinis charismaticis feliciter ornatae breviter recensui, ad laudem tui omnipotentis magistri, cui tu fideliter usque ad mortem adhesisti. Devotum ergo famulatum, mitis Andrea, benigniter suscipe, meque peccatorem piis precibus commenda Creatoris clementiæ; in cujus cultu, inter læta et tristia, ipso juvante, opto persistere. Et qui crudelem Egeam interfectorem tuum exhortatus es ad fidem pendens in cruce, indesinenter suffragare fidelibus filiis Ecclesiæ qui tibi dicunt canentes cum summa cordis devotione et oris modulatione :

*Andrea pie, sanctorum mitissime,
Obtine nostris errantibus veniam;
Et qui gravamur sarcina peccaminum,
Subleva tris intercessionibus.*

*Inter cœcinnas titubantibus sacculi
Sæpe quassamur, gemimusque languidi
Ora pro nobis majestatem Domini,
Ut donet nobis vera luce perfri.*
Amen.

XI. Jacobus et Joannes.

Jacobus et Joannes, filii Zebedæi, a Christo appellati sunt Boanerges, sive ut melius legitur : Boanercem, id est filii tonitru; ex firmitate et magnitudine fidei qua tenuerunt inviolabiliter et docuerunt immaculatam legem Domini. Jacobus supplantator interpretatur, Joannes vero Dei gratia, vel in quo est gratia. Merito electi fratres tam claris nominibus vocitati sunt, qui, per supplantationem vitiorum in stadio fragilis vitæ, tortuosum serpentem insigniter vicerunt, et amici Dei speciales effecti sunt, multiplicique illius gratia repleti, sanctam matrem Ecclesiam veritatis doctrina illustraverunt. De beato Jacobo, qualiter in Judæa et Samaria evangelizaverit, et ab Herode, Aristobuli filio, martyrium, principibus sacerdotum et Pharisæis accusantibus, pertulerit, sicut ab antiquis scriptoribus editum reperi, simpliciter in præcedenti libro abbreviatum huic opusculo inserui. Nunc de Joanne Theologo, Jesu Christo amico, scripta investigo, et ea breviter ad laudem Regis sabaoth colligere desidero; quæ Mellitus scripsit Laodicensis, aliisque fidelibus qui sunt in universo mundo, aliique illustres antiquarii promulgarunt de illo, præcipueque Hieronymus, divinæ legis interpret prænotavit in Apocalypsis præmio.

Joannes apostolus et evangelista virgo est a Domino Jesu Christo electus, atque inter cæteros magis dilectus, et in tanto amore dilectionis ab eo est habitus ut in cœna super pectus ejus recumberet, et ad crucem astanti soli matrem propriam commendasset; ut quem nubere volentem ad amplexum virginitatis asciverat, ipsi etiam custodiendam virginæ tradidisset. Hic itaque, cum in Asia verbum Dei publice prædicaret et testimonium Jesu Christi Judæis atque gentibus instanter intimaret, invidiosa relatione adversariorum veritatis Romæ est accusatus, jussuque Domitiani Cæsaris, qui secundus post Neronem persecutionem Christianorum exercuit, de Epheso raptus, et coram Cæsare atque senatu ante portam Latinam constitutus. Cunque persisteret in vera fide, immobilis ut mons firmus et excelsus, in Nonas Maii, jussu Cæsaris, in ferventis olei dolium est missus. Sed divina se protegente gratia, exivit illæsus, ipsoque die per singulos annos festiva ejus memoria devote celebratur a fidelibus. Inde cum exilio in Pathmos insulam portaretur, illic ab eodem Apocalypsis præostensa describitur, in qua septemplex Ecclesiæ status et ordo demonstrantur, ingentes etiam pressuræ tribulationum et retributiones meritorum.

Denique, procurante Deo, qui cuncta juste disponit, Domitianum, eodem anno quo Joannes exsulavit, Romanus senatus pro cruentis actibus suis occidit. Deinde generali consulto definivit ut cassa-

retur quiddam Domitianus fieri voluit. Sanctus igitur Joannes apostolus, qui ex voluntate Domitiani deportatus fuerat cum injuria, ad Ephesum remeavit cum honore multorumque lætitia. Omnis enim populus Ephesiorum revertenti occurrit, et virorum ac mulierum fideliter exsultantium una vox personuit: « Benedictus qui venit in nomine Domini! »

Cumque Joannes civitatem ingrederetur, ecce Drusiana, quæ serenter diligens eum videre desideraverat, defuncta efferebatur. Viduæ vero et pauperes cum parentibus et orphanis pariter stebant, et clamantes dicebant: « Sancte Joannes, apostole Dei, ecce Drusianam efferimus, quæ sanctis monitis tuis obtemperans, nos omnes alebat, Deoque in castitate et humilitate serviebat, reditumque tuum desiderans quotidie dicebat: « Utinam videam apostolum Dei oculis meis, antequam moriar! » Tunc beatus Joannes deponi feretrum et corpus ejus resolvit jussit, ac voce clara dixit: « Dominus meus Jesus Christus excitet te, Drusiana. Surge, pedibusque tuis ad domum tuam revertere, et refectioem mihi præpara. » Protinus illa surrexit, et apostoli præcepto læta obsecundavit, et merito, quia ipsi videbatur quod non de morte sed de somno excitata fuerit. Clamor itaque fit populi per tres horas dicentis: « Unus est Deus quem prædicat sanctus Joannes; unus est verus Dominus Jesus Christus. »

Eodem tempore duo fratres ditissimi juvenes, Cratone philosopho persuadente, patrimonium suum distraxerunt, singulasque gemmas emerunt, quas in foro in conspectu omnium confregerunt, et pro vana ostentatione mundani contemptus hujusmodi spectaculum egerunt. Hoc nimirum beatus Joannes apostolus per forum transiens vidit, insipientiæque deviantium compatiens sanius consilium benevolus præbuit. Nam Cratonem magistrum erroris ad se accersit, damnosam devastationem rerum vituperavit, utilem mundi contemptum secundum Christi præceptum docuit, recolens ejusdem Magistri sui documentum, qui juveni dixit quærenti ab eo salutis æternæ consilium: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælo; et veni et sequere me* (Matth. xix, 21). Craton vero philosophus apostoli salutaribus monitis consensit, ac ut gemmæ, quæ in frustra (20) fractæ fuerant, redintegrarentur, obsecravit. Ergo beatus Joannes fragmenta gemmarum collegit, et in manu sua tenens, elevatis ad cælum oculis diutius oravit. Oratione autem finita, postquam fideles, qui aderant, Amen responderunt, fragmenta gemmarum ita solidata sunt ut nec signum aliquod de eo quod fractæ fuerant remaneret. Tunc Craton philosophus, cum universis discipulis suis, apostoli pedibus advolutus, credidit et baptizatus est cum omnibus, et fidem Domini Jesu publice prædicans, verus esse cæpit philosophus. Porro duo fratres, qui prius nequidquam res suas dissipaverant, ob-

sequentes Evangelio, gemmas vendiderunt et Christo in pauperibus erogaverunt. Infinita vero turba credentium adhærere apostolo cæpit ejusque sequi vestigia.

Atticus et Eugenius, duo fratres honorati civitatis Ephesiorum, exemplum prædictorum juvenum secuti sunt. Nam quæque habere poterant vendiderunt, egenisque dederunt, et expediti post apostolum abierunt per civitates euntem et verbum Dei prædicantem. Contigit autem ut ipsi urbem Pergamum intrarent, servosque suos viderent sericis indutos vestibus procedentes et in sæculari gloria fulgentes. Inde diaboli sagitta percussi, admodum facti sunt tristes quod ipsi uno pallio amicti essent egentes, servos vero suos viderent potentissimos atque fulgentes. Porro beatus apostolus, Satanæ dolos intelligens, præcepit ut rectas sibi deferrent virgas in singulis fascibus, lapidesque minutos a littore maris. Quod cum fecissent, invocato nomine Domini, silvestres virgæ conversæ sunt in aurum et lapides in gemmas. Tunc sanctus eis apostolus dixit: « Per septem dies ite ad aurifices et gemmarios, et dum probaveritis verum aurum et veras gemmas, nuntiate mihi. » Euntes ambo artificum officinas circumierunt, et post VII dies reversi sunt, atque apostolo renuntiaverunt quod aurifices optimum aurum asseruerint, gemmarii quoque pretiosos lapides comprobaverint. Tunc sanctus Joannes dixit: « Ite, et redimite vobis terras quas vendidistis, quia cælorum præmia perdidistis. Sericas vestes emite vobis, ut sicut rosa pro tempore fulgeatis. Sed, dum flos ejus et odorem pariter et ruborem ostendit, repente marcescit. In vestrorum conspectu servorum suspiratis, et vos effectos pauperes genuistis. Estote floridi, ut marcescatis; estote divites temporaliter, ut in perpetuum mendicetis. Nunquid non valet manus Domini ut faciat servos suos divitiis affluentes et incomparabiliter splendentes? Sed certamen statuit animarum ut credant se æternas habituros divitias qui pro ejus nomine temporales habere opes noluerunt. »

Dum hæc et his similia beatus Joannes ædificationis causa loqueretur, et multa de miseria, contemptuque mundi et de apostasia, vel in bono perseverantia, gloriose persequeretur, ecce juvenis nomine Stacteus, a matre vidua mortuus efferebatur. Lugubris vero uater et turbæ, quæ funeris exequias agebant, sese ad pedes apostoli jactaverunt, et cum multis fletibus eum rogaverunt ut in nomine Dei sui hunc juvenem, sicut Drusianam, suscitaret, matremque viduam et conjugem, quam nuper duxerat, pie relevaret. Tunc apostolus prostratus, flets diutissime oravit, et ter exurgens ab oratione manus suas ad cælum expandit, tacitamque precem diutissime fudit. Deinde corpus involutum solvi præcepit, juvenemque proprio nomine vocavit, ac ut resurgeret, verusque nuntius de his

quæ de unctus viderat, fieret, imperavit. Tunc Stacteus exurgens apostolum adoravit, et discipulos ejus increpare cœpit: « Angelos, inquit, vestros vidi flentes; angelos Satanæ in vestra dejectione gratulantes. Regnum quoque jam vidi paratum vobis, et ex coruscantibus gemmis zetas instructas plenas gaudiis, epulis et divitiis, vita perpetua, lumine æterno, plenas delectationibus quas amisistis; et loca tenebrarum vobis, prohi dolor! acquisistis, plena draconibus et angustis, plena stridentibus flammis et cruciatibus, plena putoribus et doloribus. » Hæc et his similia dicente Stacteo, obstupuit populi, qui aderat, multitudo.

Atticus autem et Eugenius, cum illo qui resuscitatus fuerat, ante apostolum prostrati sunt, ipsumque pariter ut pro eis apud Dominum intercederet, rogaverunt. Denique supplicantibus illis sanctus Joannes dedit in responsis ut per xxx dies Deo pœnitentiam offerrent, in quo spatio maxime hoc a Deo poscerent quatenus aureæ virgæ ad suam naturam redirent, lapides quoque ad vilitatem, quæ nati fuerant, remearent. Factum est autem ut xxx dierum transiret spatium, cum nec aurum mutaretur in virgas, nec gemmæ in arenas. Tandem anxii fratres ad apostolum accesserunt et cum multis precibus ac lacrymis clementiam ejus obsecraverunt. Ille vero flentibus compassus et pœnitentibus, universis etiam pro eis intervenientibus, jussit virgas in silvam et petras ad littus reportare, quoniam ad naturam suam sunt reversæ. Deinde prædicti fratres gratiam quam amiserant receperunt, ita ut dæmones sicut prius fugarent, infirmos curarent, cæcos illuminarent, et virtutes multas in nomine Domini facerent.

Cum omnis civitas Ephesiorum, imo totius Asiæ provincia sanctum excoleret ac prædicaret Joannem, contigit ut cultores idolorum excitarent seditionem. Insanientes itaque gentiles ad templum Dianæ Joannem traxerunt, ac ad fœditatem sacrificiorum flectere moliti sunt. Quibus ille Spiritu sancto plenus proposuit ut irent ad ecclesiam Christi, et invocatis Dianæ suæ viribus, facerent ædem cadere Christi; aut si non possent hoc facere, ipse, invocato nomine Dei sui, faceret fanum Dianæ labi et idolum ejus comminui; quo facto, considerata

A pulus in populum pararetur ad bellum. Sed Joannes pacis amator dixit: « Dic mihi, Aristodime, quid faciam ut indignationem de animo tuo tollam? » At ille: « Si vis, inquit, ut credam Deo tuo, tibi venenum bibere dabo. Quod dum biberis, si mortuus non fueris, apparebit verum esse Deum tuum. » Apostolus autem hoc pactum concessit. Porro Aristodimus, eum terrere volens, ad proconsulem perrexit, duosque viros, qui pro suis sceleribus decollandi erant, ab eo petiit. Illo tandem concedente, in medium forum adducti sunt, et illic in conspectu apostoli et totius populi venenum biberunt et mox spiritum exhalarunt. Beatus vero Joannes, jacentibus mortuis qui venenum biberant, calicem intrepidus accepit, et signaculum crucis in eo faciens, devote oravit, cunctisque audientibus ineffabilia Dei opera fideliter memoravit. Deinde semetipsum signo crucis armavit, totumque quod erat in calice bibit, Dominoque gratias agens, lætus et hilaris permansit. Quod attendentes populi, clamaverunt: « Unus verus Deus est quem prædicat Joannes. »

Aristodimus autem, cum per tres horas apostolum Dei obnixè considerasset, nec eum aliquod palloris seu trepidationis specimen habere deprehendisset, cæteris eum objurgantibus, credere detrectabat, sed obdurato corde veritati adhuc resistebat. Denique petiit ut veneno mortui divinitus excitarentur, et promisit quod sic ab omni dubietate cor ejus emundaretur. Populi autem insurgebant in illum, dicentes se incensuros ipsum, ipsiusque domum, si ausus fuerit ultra vexare Dei apostolum. Joannes vero, ut acerrimam seditionem inter credentes et incredulos oriri perspexit, silentium petiit, et cunctis audientibus ait: « Patientia prima est virtus quam de divinis virtutibus imitari debemus. Unde, si adhuc Aristodimus ab infidelitate sua tenetur, solvamus nodos infidelitatis ejus. Non enim cessabo ab hoc opere quousque medela ejus possit vulneribus provenire. Oportet me periti perseverantiam medici habere, qui varias medelas instanter ægro satagit adhibere. Sic nimirum huic languido, si adhuc curatus non est de eo quod factum est, faciamus aliud quod factum non est. » Deinde Aristodimum ad se convocavit, tunicamque suam ei dedit. Ipse vero amictus pallio stetit, eique præcipiens dixit: « Vade, et mitte super defunctorum corpora, et dices ita: Joannes, apostolus Domini nostri Jesu Christi misit me ad vos ut in ejus nomine exurgatis, et cognoscant omnes quia mors et vita famulantur Domino meo Jesu Christo. » Protinus ille cum jussis obtemperasset, et redivivos exurgentes vidisset, apostolum adorans festinus ad proconsulem perrexit, et mirabilia quæ viderat, voce magna vociferando, narravit. Deinde salubre consilium invenit, et proconsuli dixit: « Eamus, et advoluti genibus apostoli veniam postulemus. » Tunc simul ad apostolum venerunt, et prosternentes se, indulgentiam flagitaverunt. Quos ille benigne suscepit, orationem Deo cum gratiarum

actione obtulit, eisque unius hebdomadæ jejunium agere præcepit. Quo expleto, baptizavit eos, cum omni parentela et affinitate, famulisque suis. Illi autem omnia simulacra fregerunt, et basilicam in nomine sancti Joannis, in qua ipse assumptus est, fabricaverunt.

Cum beatus Joannes esset annorum nonaginta et novem, apparuit ei Dominus Jesus Christus cum discipulis suis et dixit ei : « Veni ad me, quia tempus est ut epuleris in convivio meo cum fratribus tuis. » Surgens autem Joannes, cœpit ire. Sed Dominus dixit ei : « Dominica resurrectionis meæ, quæ post quinque dies futura est, ita venies ad me. » Et cum hæc dixisset, cœlo receptus est. Veniente itaque Dominica, convenit ad Joannem universa multitudo in ecclesia quæ in ejus nomine fuerat fabricata; et a primo pullorum cantu agens mysteria Dei, omnem populum usque ad horam diei tertiam allocutus est, dicens : « Fratres et conservi mei, hæredes et participes regni Dei, cognoscite Dominum nostrum Jesum Christum, quantas virtutes, quanta prodigia, signa quoque et charismata, similiter et doctrinam per me vobis præstiterit. Perseverate ergo in ejus mandatis. Me enim Dominus jam de hoc mundo vocare dignatur »

Post hæc, juxta altare quadratam jussit foveam fieri, et terram ejus foras ecclesiam projici. Deinde in eam descendit, et manus suas expandens ad Dominum, dixit : « Invitatus ad convivium tuum venio, gratias agens, quia me dignatus es, Domine Jesu Christe ad tuas epulas invitare, sciens quod ex toto corde meo desiderabam te. Vidi faciem tuam, et quasi de sepulcro suscitatus sum. Odor tuus concupiscentias in me excitavit æternas. Vox tua plena suavitate melliflua, et allocutio tua incomparabilis est eloquiis angelorum. Opera tua scripsi, quæ oculis meis vidi; et verba quæ ex ore tuo auribus meis audivi. Nunc, Domine, commendo tibi filios tuos, quos tibi virgo mater per aquam et Spiritum sanctum regeneravit Ecclesia. Suscipe me ut cum fratribus meis sim, cum quibus veniens invitasti me. Aperi mibi januam vitæ, et perduc me ad convivium epularum tuarum, ubi tecum omnes amici tui epulantur. Tu es enim Christus Filius Dei vivi, qui præcepto Patris mundum salvasti. Tibi gratias referimus per infinita sæculorum sæcula. » Cumque omnis populus respondisset : *Amen*, lux tanta super apostolum apparuit per unam fere horam ut nullos (21) sufferret aspectus. Postea inventa est illa fovea plena, nihil aliud in se habens nisi manna, quam usque hodie locus ipse gignit, ubi magna miraculorum copia specialis amici Jesu Christi meritis crebrescit. Illuc nimirum multi accurrunt, vota et orationes Deo fundunt, meritisque sancti Joannis apostoli et evangelistæ optatum precum suarum effectum percipiunt, et, pulsatis infirmi-

atibus et periculis, virtutes orationum ejus salubriter sentiunt. Cum quibus et ego peccator accedo devotionem meam trepidus exhibeo, et excellenti Salvatoris amico in fide et spe devotus orationem effundo :

O Joannes beatissime, Christi familiaris amice, qui ab eodem Domino Jesu Christo virgo electus, et inter cæteros magis dilectus atque mysteriis cælestibus ultra omnes imbutus, apostolus ejus et evangelista factus es præclarissimus, te suppliciter obsecro; me miserum, tamen diligentem te, dilige, quæso, meisque precibus clemens exauditor adesto. Labores meos et arumnas, quibus angor assidue, et multimodas infirmitates corporis mei, morumque molestias meorum respice, meritisque vivacibus et orationibus pro me ad Dominum pie oblati a me efficaciter amove; ut, a culpis emundatus, divino cultui merear semper inhærere, et fidelium niveæ phalangi sociatus, Regem Sabaoth in æternum laudare. Amen.

XII. Jacobus minor.

Jacobus Minor, filius Alphæi, qui in Evangelio nominatur frater Domini, quia Maria uxor Alphæi matertera fuit matris Domini, quam Mariam Cleophae Joannes Evangelista cognominat, ab apostolicis, post ascensionem Domini, Jerosolymorum episcopus statim ordinatus est, et ejusdem sedis regimini per annos xxx potitus est. Ipsum omnes, tam pro illius nimia sanctitate quam pro Salvatoris consanguinitate, apostoli honorabant, et de diversis regionibus, dum ad prædicandum dispersi essent, ad ipsum velut ad patrem opportunis temporibus recurrebant, necessariosque consultus ab ipso, ut a magistro, prout ratio deposcebat, humiliter flagitabant.

Tandem septimo Neronis imperii anno, dum in Jerusalem prædicaret Christum Dei Filium, de templo a Judæis præcipitatus est et lapidatus, ibique juxta templum Kal. Maii sepultus.

Hegesippus, vir sanctus et eruditus, apostolorum temporibus vicinus, in quinto Commentariorum suorum libro Jacobi Justi meminit, narrans quod postquam Festus præses, Felicis successor, apud Judæam onit, et provincia rectore ac principe, antequam Albinus succederet, caruit, Jacobus frater Domini, sævitiam Judæorum passus, ad Dominum transierit. Hic ex utero matris sanctus fuit, vinum et siceram non bibit, neque animal manducavit. Ferrum in caput ejus non ascendit, oleo non esserunctus, balneis non est usus. Laneo non utebatur indumento, sed tantum sindone. Solus ingrediebatur templum, et jacebat super genua sua, orans pro populi indulgentia; ita ut callos in genibus, in modum cameli, faceret orando, genua semper flectendo, nec unquam ab oratione cessando. Itaque pro incredibili continentia et summa justitia, appellatus est Justus et Oblias, quod *munimentum populi* interpretatur.

(21) Duchesne et Le Prévost nullus.

Quidam de septem hæresibus Judæorum interrogabant eum quod esset ostium Jesu. At ille dicebat hoc esse Salvatorem. Septenis quippe sectionibus a se Judæi discrepant et a linea veritatis deviant. Nam Pharisæi et Sadducæi, Essenci et Galilæi, Hemerobaptistæ, Basuthæi et Samaritæ, privatis appellari vocabulis gloriantur, et diversa dogmata pro intentione sua pertinaciter asserunt et sequuntur. Ex quibus aliquanti per Jacobum crediderunt quia Jesus est Christus. Cumque multi ex principibus credidissent in Jesum, orta est ingens perturbatio Judæorum, Scribarum et Pharisæorum, dicentium: « Nihil superest quin omnis populus credat in Jesum, quod ipse sit Christus. » Deinde communi consulto ad Jacobum accesserunt, eumque reverenter rogaverunt ut in die festo Paschæ in excelsum pinne templi locum ascenderet, verumque testimonium de Jesu multitudini Judæorum et gentilium, qui de vicinis seu longinquis civitatibus convenirent, asseveraret. At ille, occasione accepta manifestandi veritatem, latatus est, obsequiumque suum precantibus, licet non ad libitum malignantium, pollicitus est. Hoc enim vir justus divino agnitu intellexit, ideoque obsecrantibus acquievit. In sublimi positus ad omnem populum voce magna clamavit, atque Jesum Dei Filium omnia complexisse quæ de illo prophetæ prædixerant, constanter et manifeste asseruit.

Denique fideli prosecutione Jacobi finita, turbæ gavissæ sunt, Dominumque glorificantes dixerunt: « Hosanna filio David! » Pharisæi autem, aliique veritatis inimici, valde contristati sunt, et, inito inter se pessimo concilio, clamaverunt: « O! et iustus erravit! » Tunc adimpleverunt quod in libro Sapientiæ scriptum est: *Auferamus justum, quia inutilis est nobis (Sap. 11, 12)*. Nam Pharisæi ad eum ascendentes dixerunt: « Nos te rogavimus ut errorem a populo de Jesu tollereres, et tu amplificasti. » Quibus ait Jacobus: « Ego errorem tuli, et veritatem ostendi. » Illi autem, turbis in ejus prædicatione gratulantibus et in Jesum credentibus, eum ex alto præcipitaverunt et lapidibus urgere cœperunt. Qui dejectus super genua sua procubuit, et orans dixit: « Rogo te, Domine Deus Pater, remitte illis; non enim sciunt quid faciunt. » Cumque eum talia orantem desuper lapidibus perurgerent, unus de sacerdotibus, de filiis Rechab, exclamavit, dicens: « Parcite, parcite, queso. Quid facitis? Pro vobis orat hic justus quem lapidatis. » Tunc iratus quidam ex Pharisæis perticam fullonis arripuit, et in capite ejus fortiter dedit, ejusque cerebrum ejecit. Testis itaque Jesu Christi tali martyrio est consummatus, ibique prope templum Kal. Maii est sepultus. Non multo post oppugnatio consecuta est Vespasiani, quam prudentes Judæorum crediderunt divinitus accidisse pro vindicta Jacobi Justi, ut evidenter le, itur in libris Josephi Hebræorum insignis historiographi. Incredulis pro certo Judæis duplici contritione periclitantibus, Ecclesia

A Dei, gaudens in vera fide et salvificis virtutibus, fortem bellatorem in auxilium diuturni certaminis advocat pura devotione, clarisque vocibus:

*Jacobe juste, Jesu frater Domini,
Sit tibi pia super nos compassio,
Quos reos facit superba jactantia
Atque sædavit mundi petulantia.
Nostra clementer exaudi precamina,
Impetrans nobis veræ lucis gaudia
Pro inimicis qui orasti Dominum,
Tibi devotis impende suffragium.
Ut sempiternum nanciscamur præmium.
Amen.*

XIII. Philippus.

Philippus *os lampadis* interpretatur, quo nomine demonstratur quod ipse totus patens erat infusioni geminæ charitatis, et divinis obsequendo mandatis; imbutus et instructus charismatibus sacris, instar lucidæ lampadis barbaras gentes illustravit rutilantibus exemplis et doctrina veritatis. Hic a Bethsaida civitate Galilææ ortus est, et inter primos vestigia Christi secutus est. Post ascensionem Domini Gallis, vel Galatis, atque Scythis per xx annos Evangelium prædicavit, et diversas gentes ad agnitionem veri luminis pertraxit. Quondam in Scythia, dum a gentilibus teneretur, ac ad statuum Martis ductus ad sacrificandum compelleretur, ingens draco de subtus basim statuæ exiit, et filium pontificis, qui ministrabat ignem sacrificii, percussit, duos etiam tribunos, qui eidem provinciæ præerant, quorum officiales sanctum Philippum apostolum in vinculis tenebant. De flatu autem draconis omnes morbidi redditi sunt et vehementer ægrotare cœperunt. Tunc Philippus omnes admonuit ut in Dominum crederent et Martem dejicientes confringerent, in loco autem, in quo fixus stare videbatur, crucem Domini assigerent et ipsam adorarent. Deinde adjecit quod, si hæc ægerentur, infirmi sanarentur, mortui resuscitarentur, et lethifer draco in nomine Jesu Christi fugaretur. Tunc illi, qui eruciabantur, dolore coacti clamare cœperunt: « Recuperetur in nobis virtus, et hunc Martem dejicemus. » Facto itaque silentio, apostolus præcepit draconi ut protinus egrederetur in nomine Domini, et vadens in desertum nemini noceret, et in loco, ubi accessus hominum non est, habitaret. Tunc sævissimus draco exivit et festinanter abire cœpit et ultra nusquam comparuit. Apostolus autem filium pontificis et tribunos, qui mortui fuerant, in nomine Domini suscitavit, omnemque turbam, quæ morbida erat, sanitati restituit. Universi ergo qui Philippum apostolum persecuti sunt pœnitentiam egerunt, et deum hunc esse putantes, adorare voluerunt. Ipse autem per unum annum eos jugiter docuit, eisque notitiam summi Dei solerter insinuavit, et omnia quæ ad veram fidem pertinent instanter in cordibus credentium seminavit. Multa igitur millia hominum crediderunt et ab eodem apostolo baptizati sunt.

Philippus itaque apostolus, gratia Dei multipliciter adjutus, multas ecclesias construxit et episcopos ac presbyteros cum reliquis ordinibus sacris in Eccle-

sia ordinavit. Deinde per revelationem ad Asiam reversus, in civitate Hierapoli commoratus, malignam exstinxit hæresim Ebionitarum, qui Dominum Jesum negant esse Dei Filium, nec hominis corpus sumpsisse de Virgine verum. Duæ vero filiae ejus sacratissimæ virgines ibi erant, per quas Dominus multitudinem virginum lucratus est. Ipse autem, ante septem dies migrationis suæ, presbyteros et diaconos et vicinarum urbium episcopos ad se vocavit, eisque, quod septem tantum diebus vitales auras carperet, prædixit. Deinde omnes commouit ut in fide viriliter starent et doctrinæ Domini semper memores essent. Denique beatus apostolus, postquam copiose exhortatus est populum, annorum LXXX, et VII Kal. Maii perrexit ad Dominum; et Hierapoli tumulatum esse corpus ejus sanctissimum. Post aliquantos annos duæ filiae ejus dextra lævaque sepultæ sunt; ibique multa beneficia fideliter poscentibus fiunt meritis illius, ad quem amici Sponsi accedunt et tripudiantes claris vocibus ita canunt :

*Præni rogamus, Philippe, os lampadis,
Pias celestis aures pulsa Judicis,
Ut quæ meremur repellat supplicia
Et quæ precamur det superna gaudia.
Amen.*

XIV. Thomas.

Thomas abyssus, et Didymus interpretatur geminus, qui Salvatori similis, et redimitus multitudinis virtutum charismatibus. Hic Evangelium prædicavit Parthis et Medis, Hircanis et Persis, Bactrianis et Indis, ac martyrium in Calamina civitate, in die XII Kal. Januarii, sub Mesdeo rege, consummavit, et non multo post inde ad Ed-ssam urbem multis mirabilibus coruscavit.

In relationibus de apostolis multa diversitas est tam pro antiquitate temporis quam pro longinquitate regionum ubi agricolæ Christi prædicaverunt barbaris, qui dissona barbarie sua valde discrepant a Romanorum ritibus et usu locutionis. Unde in quibusdam, quæ de sanctis apostolis legimus, quoniam ab incertis edita sunt auctoribus et usque ad nos transmissa, dubitamus, præsertim cum a Gelasio papa aliisque magnis apocrypha nuncupata sint doctoribus. Egregius quoque pontifex Augustinus in hujusmodi scriptis dubitavit, et cum meticolosa scrupulositate de sancti Thomæ gestis contra Faustum Manichæum quoddam exemplum protulit (22). Hoc ideo dixi de dissonantia scriptorum quæ per orbem passim reperitur in voluminibus antiquorum, non ut derogem mirandis operibus sanctorum, sed ut quæcunque scripta sunt de apostolis, aliisque beatis, studio priorum, cum subtili cautela discutatur ad fidei munimentum et ædificationem morum. Nunc in nomine Domini breviter prosequar narrationem quæ sancti Thomæ apostoli refert fructiferam peregrinationem, felicem et gloriosam

A de Christo prædicationem, et laboriosam usque ad perennis vitæ bravium passionem.

Thomas Didymus cum apud Cæsaream esset, Dominus Jesus Christus ei apparuit, ipsumque Abbati præposito Gundafori regis Idorum commendavit, et cum eo, ut Romano opere palatium regi fabricaret, in Indiam misit. Navigantibus illis per mare, Thomas de artis suæ scientia multa mystice locutus est, et miranda opera in marmore et ligno in omni structura se facturum pollicitus est. Septimo autem die Andriopolim prospere venerunt, et, ut de navi descenderunt, voces cantantium in organis et tibiis, citharisque audierunt. Nuptias nimirum rex civitatis celebrabat, in quibus Pelagiam filiam suam Dionysio tradebat. Præcones urbem circumeuntes clamabant ut omnes regali convivio interessent: dives, pauper, nobilis, civis ac peregrinus; quicumque non venisset, regem offenderet. Abbanes ergo cum Thoma convivio interfuit, sed Thomas solito more non jocis, nec epulis, sed celesti theoriæ studuit. Interea cantatrix Hebræa ferens tibiam secus prandium circumibat, et unicuique quod illi placeret canebat. Veniens autem ad Thomam, diutius immorata arte illum stetit, ac ut hominem non manducantem neque bibentem, sed oculos cælis affixos habentem perspexit, hunc Hebræum esse et Dei cæli oratorem intellexit. Congaudens igitur illi ut compatriotæ, Hebræice cœpit canere: *Unus est Deus Hebræorum, qui creavit omnia; ipse fecit cælum et terram, et ipse fundavit maria.* Hæc apostolus audiens, plus orabat, et puellam verba veritatis canentem attentius eandem repetere admonebat. Tunc ipsum, quod neque manducaret, neque biberet, pincerna increpavit, et palmam in faciem ejus dedit. Apostolus vero mox Hebræice prædixit quod ei protinus, antequam convivium compleretur, contingeret. Porro pincerna, ut aquam de fonte deferret, exivit, cumque leo invasit et bibens sanguinem ejus abiit. Canes vero membra ejus comederunt, quorum unus niger, dexteram ejus in ore ferens, in medium convivii apportavit. Stupentibus convivis qui hæc intuebantur, Hebræa cantatrix, quæ sola prophetiam ejus intellexerat, tibiam suam jactavit, et currens pedes ejus osculari cœpit, et omnibus qui aderant dixit: « Hic homo aut propheta est, aut apostolus Dei. » Nam ut pincerna eum percussit, casum quem passus est Hebræico sermone prædixit: « Non exurgam, inquit, de hoc convivio, nisi manum ipsam a cane nigro huc deferri videro. »

Cumque de strepitu hominum rex inquireret, et quid accidisset audiret, apostolum ad se vocari fecit, ac ut filiam suam (23) una cum sponso ejus benediceret rogavit. Thomas itaque in thalamum una cum rege intravit, manum suam super amborum capita posuit, eisque in Dei nomine memoratis

(22) Sancti Augustini contr. Faustum manichæum xxx, 79. Le Prévost.

(23) Leg. : filia sua. Le Prévost.

patriarcharum nominibus, orans benedixit. Cum autem apostolus e thalamo egressus abiret, et sponsus eum deduceret, ramus palmæ plenus dactylis grandibus in manu ejus apparuit. Unde gaudens juvenis ad sponsam suam cucurrit, eique ad gustandum de fructu ejus dedit. Cumque ambo de fructu memorato gustassent, subito soporati unum somnium viderunt. Nam quasi rex potens gemmatus videbatur, et in medio eorum stans utrosque amplectebatur, dicens: « Apostolus meus benedixit vos (24), ut æternæ vitæ participes efficiamini. » Evigilantes autem, cum mutuo sibi narrarent quæ vidissent, ecce Thomas apparuit eis, dicens: « Rex meus, qui modo vobis locutus est in visione, ipse me januis clausis introduxit, ut benedictio mea super vos fructificet. Habetis enim integritatem, quæ est omnium regina virtutum et fructus salutis perpetuæ. Virginitas soror est angelorum et omnium possessio bonorum. Virginitas victoria libidinum, fidei tropæum, triumphus de inimicis et æternæ securitas quietis. Nam de corruptione nascitur pollutio, de pollutione reatus, de reatu confusio. »

Cumque Thomas hæc et multa alia de virginitatis laude et libidinis fœditate disseruisset, multaque incongrua, quæ de carnali commistione plerisque oriuntur, retulisset, Dionysius et Pelagia gratanter omnia quæ docebantur ab apostolo audierunt, eisque ibidem duo angeli apparuerunt: « Nos, inquit, angeli sumus, qui vobis a Deo dati sumus pro benedictione apostoli ejus, ut, dum custodieritis monita ejus, omnes Domino petitiones vestras offeramus. »

His aliisque piis monitis sponsus et sponsa instructi sunt, et prostrati ad pedes apostoli, dixerunt: « Confirma nos in omni veritate, ut nihil vobis de scientia Dei desit. » Quibus ait: « Veniam ad vos sequenti nocte, et plenius vos instruens, proficiscar. » Igitur juxta promissum suum venit, de omnibus æternæ vitæ mysteriis ambos diligenter instruxit, et baptismatis eos unda sanctificavit. His itaque peractis, navigavit, et post aliquod tempus unum ex discipulis suis misit, quem presbyterum ordinans ita constituit, ut in eadem civitate consisteret et ecclesiam ordinaret, in qua multus Dei populus est acquisitus. Ibi sedes est Thomæ apostoli, fidesque catholica usque in hodiernum diem. Dionysius autem episcopus factus est, sponsamque suam sacro velamine consecravit; quæ post obitum ejus duplex martyrismus pertulit, quia virum habere contempsit, nec idolis sacrificare voluit. In Christi ergo confessione decollata est, et super tumulum ejus Græcis sermonibus et litteris ita scriptum est: *In hoc loco requiescit sponsa Dionysii episcopi et filia Thomæ apostoli.*

Cum venissent Hierapolim in India civitatem, ingressus Abbanes ad Gundaforum regem, nuntiavit Thomam adesse peritissimum artificem. Rex autem

A de fabricando palatio cum eo tractavit, et ædificii locum illi ostendit. Thomas autem arundinem apprehendit, et metiendo dixit: « Ecce januas hic disponam, et ad ortum solis ingressum: primo proaulam, secundo saluatorium, in tertio consistorium, in quarto tricorium, in quinto zetas hiemales, in sexto zetas æstivales, in septimo epicaustorium et triclinia accubitalia, in octavo thermas, in nono gymnasia, in decimo coquinam, in undecimo colymbos et aquarum lacus influentes, in duodecimo hippodromum et per gyrum arcus deambulatorios (25). » Rex autem considerans, ait: « Vere artifex es, et decet te regibus ministrare. » Deinde infinitas illi pecunias relinquens, abiit.

B Apostolus siquidem cœpit provincias et civitates circumire, verbum Domini prædicare, credentes baptizare et egenis abundanter donare. Innumerablem itaque populum Domino acquisivit, clericos ordinavit, ecclesias fabricavit, et per totum biennium, quo rex Gundaforus absens fuit, ecclesias firmavit. Cumque rex venisset et apostoli facta deprehendisset, ipsum cum Abbane ferro vinctos in ima carceris trudi præcepit. Et quoniam Gad frater regis in extremitate vitæ languebat, interfectionem eorum distulit. Cumque cogitaret ut viventes excoariet et ita flammis traderet, moritur Gad germanus ejus. Et quia multum amabatur, sit intolerabilis luctus. Barbari mortuum pro ritu gentis purpura et bysso circumdant, totumque corpus gemmis perornant. Rex quoque ex purpureis lapidibus memoriam ejus exstrui, et ipsum in labro purpureo poni [jubet]. Interea, dum ab artificibus pomposa peragerentur opera, ideoque fieret ejus sepultura: mora, Gad ipse, qui mortuus fuerat, resurrexit quarta die, hora diei prima. Et factus est pavor et stupor et silentium omnibus, qui more Indico exhibebant regio funerali placentus. Porro Gad Gundaforum regem redarguit quod amicum Dei, cui famulantur angeli, disposuisset excoari et incendere. Palatium etiam in cœlo inenarrabile se vidisse retulit, eo factum ordine, quo Thomas disposuit; et de meritis ejus, secretisque cœlestibus plura reseravit. Deinde ad carcerem festinus perrexit, apostolum a vinculis absolvit, pronus ad pedes ejus ploravit, et indulgentiam fratri suo postulavit.

D Egredienti apostolo, rex ipse jam moderatior occurrit et, pedibus ejus advolutus, veniam petit. Tunc apostolus, accepta occasione congrua, barbaros edocere cœpit, et veritatem annuntians, inter cætera dixit: « Dominus meus Jesus Christus multum vobis præstitit, qui secreta sua vobis ostendit. Ecce provinciæ vestræ ecclesiis plenæ sunt. Parati ergo estote ut sanctificemini. » Hæc et alia his similia principibus intimavit, eosque de fide et sacra religione instruxit.

(24) Leg. : *vobis*. Le Prévost.

(25) Cf. apud Mabill. *Iter. Italic.* II, p. 11; Mura-

tor., *Annali d'It.*, IV, 11, et Le Prévost, II, 11, palatium Spoleti ducum, sub anno 814, descriptum.

Ingens fama de virtutibus quas Dominus per A apostolum operabatur, per Indiam diffusa est; et nimia congregatio populorum de longinquis et proximis civitatibus ad eum facta est. Vitulos ei et arietes more divino sacrificare volebant, quia ipsum esse deum putabant. Porro Gundaforus rex, apostolo suadente, jussit ut per unum mensem expectarent, quousque totius provinciae conglobatio fieret, et ita demum facerent quod ipse juberet. Completis ergo xxx diebus, in campo juxta Gazi montis ascensum hominum multitudo congregata est, in qua variis ægritudinibus laborantium magna multitudo adest. Apostolus autem omnes infirmantes in unum congregari præcepit, et ipse in medio eorum stetit, manusque suas ad cælos expandens, pro eis oravit. Finita oratione apostoli, coruscus B super eos venit, et ita omnes, ut ictu fulguris perituros se formidarent, terruit. Omnes prostrati cum apostolo per mediam fere horam jacuerunt, sibique gratissimam Dei bonitatem adesse senserunt. Multi enim febricitantes et surdi, cæci et claudi sanati sunt, aliæque infirmitates ab hominibus virtute Creatoris depulsæ sunt. Jubente apostolo, de humo cuncti surrexerunt, et gaudentes pro recepta sanitate Dominum glorificaverunt.

Tunc beatus Thomas ascendit supra petram ut omnes videret et videri ab omnibus posset, factoque silentio, veram eis doctrinam ubertim exhibet. Sequenti Dominico baptizati sunt novem millia virorum, exceptis parvulis et mulieribus. Apostolus C ad Indiam superiorem profectus est per revelationem et omnes populi festinabant ad ejus opinionem. Signa et prodigia quæ faciebat videbant. Unde mirantes, prædicationem ejus contemnere non audebant. Dæmones enim expellebat, cæcos illuminabat et leprosos mundabat. Omnes etiam dolores et caloræ et frigores pellebat, mortuos quoque suscitabat.

Quædam mulier, nomine Sintice, quæ cæca per annos sex fuerat, ita curata est ut nec signum præteritæ infirmitatis haberet. Inde Mygdonia, uxor Carisii cognati regis Mesdei, valde accensa est, et mutato habitu applicuit se inter ancillas suas, ubi de Deo vero saluberrimum sermonem faciebat sanctus Thomas. Docente apostolo, universa multitudo D credidit, et post jejunium septem dierum baptismum percepit. Mygdonia vero, sermone audito ex ore apostoli, noluit ultra contingere torum viri sui. Iratus itaque Carisius perrexit ad regem, et impetravit ab eo ut tentus apostolus mitteretur in carcerem. Sintice autem Mygdoniam ad carcerem duxit, et dato munere carcerario, ad eum intravit.

Apostolus, audita credulitate Mygdoniæ, jussit in domum suam cito reverteretur, ibique in cubiculo clauso ipsum prætolaretur. Mediæ vero noctis tempore apostolus adfuit, promissa complens cameram intravit, Mygdoniam confortavit, in fide erudivit, septem diebus jejunare præcepit. Octavo autem die iterum similiter rediit, et fidelem femi-

nam, cum omnibus qui crediderant, baptizavit. Carisius autem, cujus sororem Mesdeus rex habebat uxorem, petiit ut Treptia regina mitteretur ad suam uxorem, quatenus per eam revocaretur ad torum maritalem. Mesdeus rex concessit. Treptia regina perrexit, astutis blanditiis Mygdoniam convenit, totoque nisu ad pristinam conversationem retrahere studuit. Verum illa jam in Christo fundata fortiter restitit, jamque fide fortis bellatrix repugnavit, et reginam ratione victam ad Christum strenue compulit. Dulci enim assatu ei respondit, ejus animo amorem apostoli solerter iniecit, et ita prædicando mulieris cor cito supposuit. Ait enim :

« O soror Treptia, si scires quæ ego didici, non hominem putares esse, sed deum. Surdis enim auditum reddit, salutem omnibus ægrimoniis restituit; aliquando etiam mortuos ad vitam resuscitavit. Hic ostendit alteram vitam immortalem, nesciam omnis doloris omnisque tristitiæ. In hac etiam nocte mortuus ab eo resuscitatus est. Nam dux militum Simforus ad carcerem abiit, a carcerariis apostolum in fide sua suscepit et in domum suam duxit. Ipse autem orationem fecit, et unicus filium ducis, qui mortuus fuerat, resuscitavit. Ecce nunc in domo ducis sedet, omnes ad se ingredientibus docet et univrsas infirmitates curat. » Respondit Treptia : « Si ita est ut asseris, eamus, et si vere ita comprobavero, protinus credam ei. Stultum est enim æternam vitam non appetere et tantis virtutibus non credere. » Ducis itaque ad domum perrexerunt; ingressæ, ad eum tunc loqui non potuerunt. Occupatus enim erat, manus imponens super infirmitates varias. Regina, ut tanta mirabilia vidit, obstupescit dicit : « Maledicti sunt a Deo qui non credunt operibus salutis. » Tunc quidam elephantiosus aspectu nimis horribilis, scabroso vultu et voce raucissima, jubente apostolo, introductus est. Porro in eum apostolus aspiciens flevit, et fixis genibus diutissime oravit, eique dexteram imponens, Deum suppliciter invocavit. Deinde puer quidam fulgido aspectu apparuit, leprosum a parte arguli secreti tulit, vestibus suis exuit, corio quoque quasi tunica corporali spoliavit, sicut qui excoriat vitulum, et revocavit eum ad apostolum. Ille vero consignans eum signo crucis baptizavit, novisque et candidis indui vestimentis fecit. Hæc videns populus, Deus magnificavit, et regina pedes ejus osculans baptizari postulavit. Tunc apostolus, quia tempus migrandi de corpore proximum esse præscivit, reginam cum omnibus qui ibi aderant baptizavit.

Reversa regina, regem de fide commonuit, sequæ Christianam constanter ostendit. Tunc cor regis expavit, et iratus contra Carisium clamavit : « Cum studeo recuperare tibi uxorem tuam, perdidisti meam. Nam Treptia pejor facta est mihi quam Mygdonia tibi. » Statim jussit ad Thomam mitti et, manibus a tergo ligatis, ante se adduci. Adducto autem præ-

cepit ut persuasione sua deceptas mulieres restituere-
ret thalamo conjugali. Quod cum ille facere de-
treclasset, ipsosque persecutores salvare per fidem
maluisset, iratus rex jussit lances ferreas igniri et
apostolum excalciari, ut, nudibus pedibus super
stans, hoc deficeret dolore. Protinus prorupit aqua
et extinctæ sunt lances. Deinde consilio Carisii
missus est in fornacem thermarum; sed thermæ
ultra calere non potuerunt, et apostolus altero die
incolumis egressus est. Denique coegerunt illum
ut simulacro solis offerret sacrificium. Erat autem
statua solis ex auro facta, habens quadrigam equo-
rum auream et currum, ubi habenis effusis, quasi
cursu rapido agebatur ad cælos. In templo gentiles
barbarico ritu choros ducebant, et virgines cum
lyris cantabant, cum tibiis et tympanis, cum titu-
lis (26) atque thuribulis. Cumque rex et amici ejus il-
luc apostolum introduxissent, et immolare simu-
lacro solis illi persuaderent, ipse dæmoni Hebrai-
co sermone præcepit ut exiret, sibi que apparens
imperata perficeret. Egressus autem dæmon stetit
ante eum, ita ut solus videret eum. Apostolus cum
Zabulo Hebraice loquebatur, et nullus sciebat quid
diceret, vel cui loqueretur.

Tandem cum sanctus Thomas adorans Dominum
in templo genua flexisset, et dæmoni, rege præ-
sente, in Christi nomine præcepisset ut neminem læ-
deret, sed metallum simulacri comminueret, statim
idolum liquefactum est quasi cera juxta ignem po-
sita, et resolutum. Omnes vero sacerdotes levave-
runt mugitum. Tunc pontifex templi apostolum
transverberavit gladio. Rex autem fugit cum Ca-
risio. Magna itaque facta est dissensio, quia major
pars populi clamabat pro apostolo, ita ut percussor
ejus quæreretur quatenus vivus incenderetur. Cor-
pus vero apostoli cum laudibus et hymnis in eccle-
siam honorifice transtulerunt, et pretiosis aromati-
bus condierunt; ibique magna signa et prodigia
facta sunt. Nam dæmoniosi liberabantur et omnes
ægritudines curabantur.

Post longum tempus Syri ab Alexandro impera-
tore Romano, qui victor de prælio Persidis e Xerxe
rege devicto veniebat, supplicantes impetraverunt
ut mitteret ad regulos Indorum, ut civibus redderent
defunctum. Corpus igitur apostoli de India
translatum est, et in Edessa civitate in locello ar-
genteo ex catenis argenteis pendente positum est.
Ibi nullus idolorum cultor, nullus hæreticus potest
vivere, nullus Judæus.

Abgarus toparcha ejusdem urbis rex fuit, qui epi-
stolam manu Salvatoris scriptam accipere meruit;
quam infans baptizatus stans super portam civi-
tatis legit, si quando barbara gens contra civitatem
venerit. Eadem die qua lecta fuerit, aut placantur
barbari, aut fugantur eminenti tam Salvatoris
scriptis quam orationibus sancti Thomæ apostoli,

(26) Hic forte legendum *citolis*, instrumenti mu-
sici species. Vid. Cangii Glossarium verbo *Citola*.

sive Didymi, qui latus Domini contingens dixit :
(Tu es, Domine, Deus meus.)

Georgius Florentius Gregorius Turonensis vene-
rabilis archiepiscopus scribit quod a Theodoro quo-
dam de sancto Thoma audivit, qui tunc temporis
in Indiam peregrinatus fuerat, et inde reversus hæc
inter cætera narrabat :

« In India, in loco ubi corpus beati Thomæ apo-
stoli prius requievit, habetur monasterium et tem-
plum miræ magnitudinis diligenter exornatum at-
que compositum. In hac igitur æde magnum mira-
culum Dominus ostendit. Lichinus inibi positus, et
illuminatus ante locum sepulturæ illius, perpe-
tuo die noctuque divino nutu resplendet, a nullo
fomentum olei scirpique accipiens, neque vento ex-
stinguitur, neque casu dilabatur, neque ardendo
minuitur. Habet incrementum per apostoli virtu-
tem, quod nescitur ab homine; cognitum tantum
habetur divinæ potentia. In Edessa urbe, in qua
beatos artus tumulatos diximus, adveniente transla-
tionis ejus festivitate, magnus aggregatur populo-
rum cætus, ac de diversis regionibus cum votis et
negotiis venientibus, vendendi comparandique per
xxx dies sine ulla telonei exactione licentia datur.
In his vero diebus, qui in mense quinto habentur,
magna et inusitata populis beneficia præbentur. Non
scandalum surgit in plebe, non musca incidit mor-
tificatæ carni, non latex deest sitienti. Nam, cum
ibi reliquis diebus plus quam centum pedum alti-
tudinem aqua hauriatur a puteis, nunc paululum si
effodias, affatim lymphas exuberantes invenies. Quod
non ambigitur hæc virtute apostoli impertiri. De-
cursis igitur solemnitate diebus, teloneum publico
redditur, musca quæ defuit adest, propinquitas
aquæ dehiscit. Dehinc emissa divinitus pluvia ita
omne atrium templi a sordibus et diversis squalori-
bus, qui per ipsa solemnia facti sunt, mundat, ut
putares illud nec fuisse calcatum (27). »

Vere Deus noster omnipotens, justus et pius ju-
dex, atque redditor patiens, sanctos suos mire glo-
rificat et ineffabiliter honore perenni coronat, genus
humanum terrendo castigat, et puniendo per pœni-
tentiam salvificat. Nos igitur ipsi gementes in valle
ploracionis supplicemus, pro ineffabilibus bonis
suis gratias agamus, et mandatis ejus inhærendo,
ad illum festinemus. Beatum quoque Thomam apo-
stolum, qui Didymus dicitur, exoremus, eique fi-
ducialiter canentes dicamus :

*O Thoma, Christi perlustrator lateris,
Per illa sancta te rogamus vulnera,
Quæ mundi cuncta diluerunt crimina
Nostros reatus terge tuis precibus.
Dira sentimus peccatorum vulnera,
Pro quibus damus anxii suspiria,
Fletens oramus : pro nobis potentia
Offer Tonanti clementer precamina. Amen.*

XV. Bartholomæus.

Bartholomæus Syrum est [nomen], et interpretatur

(27) Greg. Tur. *De glor. marty. I, 52.*

filius suspendentis aquas. Hic in sorte prædicationis Lycaoniam accepit, deinde in Assyria et Tertia India evangelizavit. Ad ultimum in Albano majoris Armeniæ urbe vivens est a barbaris decoriatus, atque jussu regis Astyagis decollatus; sicque ix Kal. Septembris est terræ conditus. Hujus sacratissimum corpus primum ad insulam Lipparis, deinde Beneventum, anno ab Incarnatione Domini 809 translatum, pia honoratur veneratione fidelium. Nunc totam seriem passionis ejus libet solerter rimari, et ex antiquis codicibus huic nostræ breviter inserere narrationi.

Indiæ tres esse ab historiographis asseruntur, in quibus traduntur fuisse oppidorum quinque millia, populorum vero novem millia. Prima India ad Æthiopiam mittit, secunda ad Medos, tertia finem facit; quia ex uno latere habet regionem tenebrarum et ex alio mare Oceanum. In hanc ergo Indiam Bartholomæus apostolus venit, et in templum, in quo idolum Astaroth erat, intravit, ibique quasi peregrinus manere cœpit. Apostolo itaque adveniente, Astaroth obmutuit, nec consulentibus responsa dedit, nec his quos læsaret subvenire potuit. Cumque jam plenum esset languentibus templum, et quotidie sacrificantibus nullum daret Astaroth responsum; morbidi vero, qui de longinquis regionibus adducti fuerant, suos dolores miserabiliter plangerent, idolique cultores, neque sacrificando, neque se ipsos more suo laniando proficerent; in aliam civitatem ubi aliud dæmonium nomine Beerith colebatur, perrexerunt, et illi sacrificantes, de taciturnitate dei sui et aliis eventibus suis consuluerunt. Quibus ille dixit: « Quia deus vester sic captivus, et catenis habetur igneis strictus, ut neque respirare, neque loqui audeat, ex quo illic ingressus est apostolus Dei Bartholomæus. » Interrogantibus autem quis ille Bartholomæus esset, dæmon respondit: « Amicus est Dei omnipotentis, et ideo in istam venit provinciam, ut numina, quæ colunt Indi, evacuet. » Astarothitæ autem dixerunt: « Dic nobis signa ejus, ut eum inter multa millia cognoscere possimus? » At ille respondit: « Capilli nigri capitis et crispi, caro candida, oculi grandes, nares æquales et directæ, aures coopertæ crine capitis, barba proluxa habens canos paucos, statura æqualis, quæ nec brevis, nec longa nimium possit adverti. Vestitur colobio albo elavato purpura, induitur pallio albo, per singulos angulos singulas gemmas purpureas habens. Viginti sex anni sunt ex quo nunquam sordidantur vestimenta ejus, neque veterascunt. Similiter et sandalia in pedibus ejus per xxvi annos nunquam veterascunt. Centies flexis genibus per diem, centies per noctem orat Deum. Vox ejus quasi tuba vehementis est. Anibulant cum eo angeli Dei, qui non permittunt eum fatigari nec esurire. Semper eodem vultu, eodem animo perseverat, omni hora lætus et hilaris permanet. Omnia providet, omnia novit, omnem linguam omnium gentium et loquitur et

A intelligit. Ecce et hoc quod vos interrogatis, et quod ego do responsum de eo jam novit. Angeli Dei famulantur ei et ipsi nuntiant ei. » Hæc et alia plura dæmon locutus conticuit.

Revertentes omnium peregrinorum hospitia circumierunt, vultus et habitum singulorum aspexerunt; sed per duos dies apostolorum Dei non invenerunt. Denique quidam dæmoniacus, nomine Seusticus, clamans dixit: « Apostole Bartholomæe, incendunt me orationes tuæ. » Apostolus autem dixit ei: « Obmutesce et exi ab eo. » Et statim liberatus est homo, qui per multos annos fatigatus fuerat ab eo.

Hoc ut Polemius ejusdem provinciæ rex audivit, ad eum misit, rogans ut sanaret filiam suam quæ lunatica erat, et omnes quos tenere poterat, morsu attrectabat aut scindebat et cædebat. Exurgens itaque apostolus cum nuntio regis perrexit, et puellam catenis strictam solvi præcepit. Porro, metuentibus ministris ad eam accedere, dixit apostolus: « Vincitum teneo inimicum qui erat in ipsa. Ite et eam solvite; lavate et reficite, et crastina die mane ad me adducite. » Euntes fecerunt quod apostolus jussit, eamque dæmon ultra vexare non potuit. Tunc rex oneravit camelos auro et argento, gemmis ac vestibus, et quæsivit apostolum; sed eo non invento, cuncta reportata sunt ad palatium.

Cumque sequentis diei aurora inciperet, et rex in cubiculo clauso esset, apostolus ei solus apparuit, ipsumque vera fide et salutari doctrina instruxit. Nam incarnationem Verbi Dei ex intemerata Virgine Maria seriatim retulit, trimodamque tentationem triplicemque victoriam diligenter enucleavit.

Polemius rex apostolicæ prædicationi acquievit, et pontifices idolorum in crastinum sacrificare ex industria præcepit. Ipsi autem prima diei hora sacrificantibus dæmon locutus est, et vexationes suas, quibus ab angelis torquebatur, conquestus est. Apostolo quoque præcipiente, deceptiones suas, quibus miseros vulnerabat, palam confessus est.

Tunc apostolus dixit ad plebem: « Ecce quem Deum putabatis curare vos, audite nunc verum Deum creatorem vestrum, qui habitat in cœlis; et si vultis ut orem pro vobis et omnes infirmi qui adsunt sanitatem recipiant, hoc idolum deponite et confringite. Quod cum feceritis, hoc templum Christi nomini consecrabo. » Regis itaque jussu omnes populi fides et trochleas miserunt, et simulacrum evertere non potuerunt. Apostolus autem dixit eis: « Solvite vincula ejus. » Cumque omnia exsolvisset, ille dæmoni præcepit ut exiret et simulacrum confringeret. At ille statim exivit, et omnia genera idolorum comminuit. Omnes ergo qui hoc viderunt una voce clamaverunt: « Unus est Deus omnipotens, quem prædicat apostolus ejus Bartholomæus. » Tunc beatus apostolus ad Dominum manus suas expandit, et pro salvatione omnium qui aderant diutius oravit. Cunque omnes respondissent *Amen*, angelus Domini sicut sol splendidus habens alas apparuit, et per quatuor angulos templi circumvolavit, digito-

que suo in quadratis saxis signum crucis sculpsit. A Deinde præcepit eis ut digito suo signum crucis facerent in frontibus suis. Et ostendit ingentem Ægyptium fulgine nigriorem, facie acuta, barba proluxa, crines usque ad pedes habentem, oculis igneos sicut ferrum ignitum, scintillas emicantes. Ex ore vero ejus et naribus egrediebatur flamma sulphurea. Pennas et alas spineas sicut sphinx habebat, et vinctus erat a tergo manus, ignisque catenis strictus. Postquam malignus Satan ab omni populo visus est et ab angelo absolutus, præcipiente ut in desertum locum abiret, ubi nulla hominum conversatio esset; ibique diem iudicii exspectaret, teterrimum diræ vocis ululatum emisit, evolavit et nusquam comparuit. Angelus autem Domini, videntibus cunctis, ad cælum evolavit.

Tunc Polemius rex, una cum uxore sua et duobus filiis, cum omni exercitu suo et omni populo qui salvatus est, cum omni populo civitatis suæ et vicinarum urbium quæ ad ejus pertinebant regnum, credens, baptizatus est, et, deposito diademate capitis cum purpura, cœpit apostolo adhærere. Interea cultores et pontifices universonum templorum se collegerunt, ac ad Astyagem regem fratrem [ejus] majorem ita conquesti sunt: « Frater tuus magi hominis discipulus factus est, qui templa nostra sibi vindicat et deos nostros confringit. » Cum hæc flentes referrent, ecce et aliarum civitatum pontifices eadem flentes retulerunt. Astyages rex igitur indignatus, misit mille viros armatos cum pontificibus ut ubi invenirent apostolum, vinctum sibi perducerent illum. Qui cum perductus ad regem fuisset, et interrogatus de Deo vero constanter respondisset, nuntiatum est regi quod Deus ejus Waldach cecidisset et minutatim abiisset. Tunc rex purpuream vestem, qua indutus erat, scidit, et sanctum apostolum fustibus cædi fecit, cæsum autem decollari præcepit. Innumerabiles vero populi civitatum, qui crediderant, venerunt, cum hymnis et omni gloria corpus ejus abstulerunt, eique basilicam miræ magnitudinis construxerunt, et in ea sacratissimum corpus posterunt. Tricesimo autem die depositionis ejus, Astyages rex et omnes pontifices a dæmonio arrepti sunt, et venientes ad templum ejus, apostolum confessi sunt, et, sic Deo judicante, mortui sunt. Ingens itaque timor super omnes incredulos irruit. Universi vero manifestam Dei ultionem intuentes crediderunt, et a presbyteris, quos apostolus Bartholomæus ordinaverat, baptizati sunt.

Polemius rex per revelationem, omni populo et clero acclamante, ab apostolo episcopus ordinatus est, et signa faciens, xx annis in episcopatu vixit; et perfectis omnibus ac bene compositis et bene constabilis, ad Dominum migravit.

Peracto multorum annorum spatio, cum iterum Christianis advenisset persecutio, et viderent gen-

(28) Cf. supra cap. 11.

tilis omnem populum ad beati Bartholomæi sepulcrum concurrere, eique assiduæ deprecationis incensa deferre, invidia illecti, corpus ejus abstulerunt, in sarcophagum plumbeum posuerunt et in mare projecerunt. Sed providentia Dei cooperante, sarcophagum plumbeum a loco illo aquis subvehentibus sublevatum est, ac ad insulam Lipparis delatum est, ibique Christianis, ut illud honorifice susciperent, revelatum est. Ibidem collectum et sepultum est, et templum magnum super illud edificatum est, et monachilis concio cultui divino dedita est.

XVI. Matthæus.

Matthæus Levi, ut ipse in Evangelio suo refert, fuit telonearius, sed ex publicanis est a Domino assumptus et apostolorum numero additus, multiplicique gratia decoratus. Hic primum in Judæa evangelizavit, postea in Macedonia prædicavit, ad ultimum in Æthiopia, postquam Eglippum regem cum multis millibus suæ gentis convertit et in Christo baptizavit, sub Hyrtaco Adelpho, dum missam celebraret martyrium pertulit; sicque felix xi Kal. Octobris ad Dominum migravit. Series vero prædicationis et passionis beati evangelistæ sic in prius voluminibus reperitur.

Matthæus apostolus, postquam in Judæa Evangelium Hebræo sermone descripsit, præcipiente Deo Æthiopes adiit, et agens divina opera multos salvavit. Nam ingressus civitatem magnam Nadaber, detexit præstigia magorum Zaroes et Arphaxath, qui se deos esse dicebant, et sic Eglippum regem, ejusque populum ludificabant. Homines tandem immobiles stare, quandiu ipsi voluissent, faciebant. Visus quoque et auditus hominum a suo officio refrenabant. Serpentibus ut percuferent imperabant, ipsi rursus incantando curabant. Per totam ergo Æthiopiam opinio eorum ibat, et ex longinquis regionibus Æthiopiæ populos pertrahabat, ut ad magos festinarent, deceptique deceptores adorarent. Malignis itaque, ut vulgo dici solet, major reverentia exhibetur timoris quam benignis amoris.

Clemens igitur Dominus, curam hominum gerens, Matthæum apostolum misit, per quem Æthiopibus duplici nigredine tinctis subvenit. Hunc quando vidisset Æthiops eunuchus nomine Candacis (28), qui fuerat a Philippo apostolorum diacono baptizatus, gaudens ad pedes ejus procidit, et adorans eum in domum suam suscepit. Omnes amici Candacis eunuchi ad eum veniebant, et vitæ verbum audientes Christo Jesu Domino credebant, et plurimi baptizabantur, videntes quod omnia mala, quæ magi hominibus faciebant, apostolus Dei evacuet. Illi enim ideo vulnerabant quos poterant, ut vulnerati ipsos rogarent; quique ideo curare putabantur, quoniam a læsione cessabant. Matthæus autem apostolus Christi non solum hos curabat quos illi lædebant, sed etiam omnes, qui ad eum afferebantur infirmitatibus diversis obsessi sanabat. Veritatem vero

Dei populo prædicabat, ita ut omnes de eloquentia ejus mirarentur, quod Græcam et Ægyptiacam ac Æthiopicam sermocinationem optime loqueretur. Candaci fiducialiter et affectuose interroganti facunde intimavit quomodo per præsumptionem hominum ad turrem Babel confusio linguarum facta fuerit; et rursus divinitas incarnata per humilitatem Christi humanum genus redemerit et antiquum hostem protriverit, electosque clientes igne sancti Spiritus inflammaverit, et omnium linguarum scientiam, omniumque sapientiam Scripturarum pleniter edocuerit. Cumque sanctus apostolus multa de thesauro sophiæ salubria populis libenter audientibus proferret, venit qui magos cum singulis draconibus advenire diceret. Dracones autem galeati erant, flatus eorum flammiferum ardorem emanabat; sulphureas naribus auras spargebant, quorum odor homines interfecit. Tunc sanctus Matthæus sese consignavit, et prohibente Candaci eunucho, securus exivit. Illico ut duo magi astiterunt, ambo dracones ante pedes ejus obdormierunt. Tunc apostolus magis dixit: « Ubi est ars vestra? Si potestis, excitare illos. » Illi autem arte magica dracones excitare conati sunt, sed penitus non potuerunt. Interea populi convenerunt, et hoc videntes obstupuerunt. Tandem beatus apostolus, in nomine Domini, præcepit sævis anguibus ut cum omni mansuetudine ad locum suum redirent et sine alicujus læsione abirent. Protinus serpentes caput elevarunt, ire cœperunt, et apertis portis urbem egressi, nusquam comparuerunt.

Tunc sanctus evangelista gaudentem populum allocutus est benigno sermone, et narravit ei seriem de primi hominis conditione et paradisi amœnitate, de apostatæ Angeli livore et deceptione, de casu protoplasti Adæ per prævaricationem, ejusque reparatione per Filii Dei passionem. Cumque plura de uberi materia sermocinaretur apostolus, ecce subito luctuosus ortus est tumultus, in quo Euphranon filius Eglippi regis plangebatur mortuus. Ad funus ejus magi stabant, et quia illum suscitare nequibant, hunc a diis raptum in collegio regi asserebant; suadentes ut unus ex diis computaretur, eique simulacrum et templum fabricaretur. Euphenisia vero regina sanius consilium a fidei Candace accepit, magisque abominabiliter contemptis, per honoratos barones ad regem reverenter Matthæum apostolum accersit; eoque ingrediente, ipsa protinus ad genua ejus se prostravit, et fideliter ac devote ut filium suum resuscitaret obsecravit. Beatus autem apostolus bonæ fidei ejus congratulatus est, et pro resuscitatione defuncti cunctipotentem Dominum deprecatus est. Deinde pueri manum apprehendit, in nomine Jesu Christi exurgere præcepit, et confestim puer exsurrexit.

Tanto miraculo viso, cor regis expavit, coronas ei et purpuram statim deferri jussit, et præcones per civitates et per diversas Æthiopiæ provincias misit, dicentes: « Venite ad civitatem, et videte

A Dominum in effigie hominis latentem. » Cumque venisset omnis multitudo cum cereis et lampadibus, cum thymiamate et diverso sacrificiorum genere, sanctus Matthæus sic alloquitur omnes: « Ego Deus non sum, sed servus Dei omnipotentis, qui me misit ad vos, ut errorem relinquatis, verumque Dominum cognoscentes colatis. Aurum et coronas aureas et argentum ab oculis meis tollite. Ite, templum Domino fabricate, ut ibi congregemini et pariter audiat verbum Dei. »

Quo audito, gaudentes abierunt, templum Deo lx millia hominum fabricare cœperunt, et intra xxx dies sanctam ecclesiam consummaverunt. Matthæus illam, pro resuscitatione filii regis, Resurrectionem vocavit, ibique xxiii annis sedit, presbyteros et B diacones constituit, episcopos per civitates et castella ordinavit, et multas ecclesias fabricavit. Rex et regina et variæ plebes Æthiopum baptismum Christi susceperunt, et magi timentes ad Persidas fugerunt. Innumera per beatum Matthæum miracula facta sunt, quæ singillatim omnia enarrari non possunt. Nam multi cæci sunt illuminati, paralytici curati, dæmoniaci salvati, mortui etiam suscitati.

Christianissimus rex Eglippus, expleta senectute, perrexit ad Dominum, et Hyrtacus Adelpus accepit ejus imperium. Ille dum Ephigeniam defuncti regis filiam, quæ jam Christo dicata sacrum velamen de manu apostoli acceperat, jamque virginum amplius quam ducentarum præposita erat, uxorem accipere vellet sperans quod per apostolum ejus animum commoveret posset, cœpit cum illo agere, dicens: « Dimidium regni mei accipe, tantum ut Ephigeniam possim matrimonio meo copulare. » Tunc beatus Matthæus jussit regem et Ephigeniam et omnem populum Sabbato adesse in ecclesia, ut omnipotentis Dei audirent verba. Quod et factum est. Facto autem in congregatione magno silentio, loqui cœpit, et de continentia, bonoque conjugio, rationabilique operatione sapienter ac diserte disseruit. Luculenter enim demonstravit quod edacitas carniæ vel commistio conjugalis pollutionem habet, sed crimine caret. « Sordes quippe corporum a Deo per elemosynas et opera misericordiæ lavantur, non crimina, quæ nisi per lacrymas pœnitentiæ non lavantur. Si quis ipso die, postquam cibum carnalem percepit, Dominici corporis spirituali cibo refici præsumperit, ex utroque reus efficitur criminis et inhonestatis et præsumptionis; non quia manducavit, sed quia contra ordinem et justitiam, Deique regulam, Eucharistiæ bonum usurpavit. Sic homicidium et mendacium, quamvis sint per naturam suam mala, bona tamen fieri videntur ex causa. Nam, si quis mentitur ut innocentem abscondat, et ab inimico per mendacia protegat, aut si judex unum sceleratum judicio condemnat ne ille multos innocentes interimat, bonus et utilis inde fructus prorumpit. Quod liquido apparet in occisione Golix et Sisaræ, Aman et Holophernis. Sic matrimonia dum

copulantur, boni operis honestate oriuntur, si sancte et juste copulentur. At si servus regis desponsatam domini sui usurpare audeat, non solum offensam, sed etiam crimen tam grande incurrisset dignoscitur ut merito vivens flammis tradatur. Hoc ideo fit, non quia uxorem duxit, sed quia meliori se injuriam fecit. His aliisque manifestis exemplis, Matthæus apostolus Hyrtaco regi dissuasit Deo dicatæ nuptias Ephigeniæ, ne cælestis iram regis incurreret, si eam suo matrimonio temere copularet. Hyrtacus igitur ira accensus recessit; apostolus autem constans et alacris doctrinæ et orationibus institit. Tunc Ephigeniam ad pedes ejus prostratam coram omni populo benedixit, et velamen capitibus omnium virginum, quæ ibidem erant, imposuit. Cumque mysteria Domini, celebrata missa, omnis ecclesia suscepisset, et unusquisque ad propriam domum remeasset; ipse juxta altare, ubi corpus Domini confecerat, remansit, ibique manibus expansis orans martyrium recepit. Spiculator enim ab Hyrtaco missus apostolum a tergo punctum gladio percussit, et sic Christi martyrem fecit. Quo audito, cum igne ad palatium pergebat omnis populus, sed vix a presbyteris et diaconibus, aliisque religiosis viris coercitus est sacris admonitionibus ne regem comburerent cum suis omnibus. Porro Ephigenia, quicquid in auro et argento et gemmis habere potuit, sacerdotibus et clero contulit, ut inde dignam apostolo basilicam fabricarent, et residuum pauperibus erogarent. Hyrtacus vero per nobilium uxores illam prius tentavit, deinde per magos seducere satagit. Ad extremum, quando nihil ad suum profecisset libitum, fecit igne circumdari prætorium, in quo cum virginibus Christi commorabatur, die noctuque Deo suo famulabatur. Sed, cum per circuitum ignis arderet, angelus Domini cum sancto Matthæo apostolo apparuit, sacras virgines confortavit, celeremque liberationem promisit. Mox Deus ventum validissimum excitavit, omne incendium a domo virginis suæ mutavit, et palatium regis cum facultatibus ejus consumpsit. Ipse autem cum filio unico vix evasit; sed inde nullum ei gaudium provenit. Nam filium ejus vehementissimus dæmon implevit, rapidoque cursu ad Matthæi apostoli sepulturam adduxit, et a tergo manibus ab ipso diabolo colligatis, paterna eum crimina confiteri compulit. Ipse vero elephantiosus factus in se gladium imponens occubuit, propriaque manu perforato stomacho apostolicæ mortis penas luit. Omnis autem populus morti ejus insultavit, et Behor fratrem Ephigeniæ ab apostolo baptizatum comprehendit, sibi que regem sublimavit. Hic xxv anno ætatis suæ regnare cœpit, et per annos Lxii regnavit, pacemque firmissimam cum Romanis et Persis habuit. Omnes Æthiopum provinciæ catholicis ecclesiis repletæ sunt, ac ad confessionem beati Matthæi apostoli mirabilia magna fiunt. Hic primus Evangelium Domini nostri Jesu Christi Hebræo scripsit sermone, quod tempore Zenonis im-

peratoris inventum est, ipso revelante. Hujus nimirum memoriam sancta mater Ecclesia xi Kal. Octobris festivo celebrat, eique vocis et mentis dulci modulamine cantat :

*Matthæe sancte, bino pollens munere
Sedulis Jesum interpella vocibus,
Ut nos in mundi gubernet turbinibus,
Ne post æternus sorbeat interitus.*

XVII. Simon Juda, sive Taddæus.

Simon Chananæus, id est Zelotes, ad distinctionem Simonis Petri et Judæ traditoris, qui et ipse Simon Iscariotis dictus est, de Cana vico Galilææ fuit, ubi Dominus aquam in vinum mutavit. Hic principatum in Ægypto accepit.

Judas Jacobi trinomius fuit. Judas enim et Thaddæus atque Lebbeus dictus est. Hic in Mesopotamia et in interioribus Ponti prædicavit. Inde simul ambo Persidem ingressi, cum innumeram gentis ipsius multitudinem Christo subdidissent, v Kal. Novembris martyrium consummaverunt.

Craton, apostolorum discipulus, quæ per annos xlii egerunt et quæ in Perside passi sunt, longa enarratione scripsit, et in decem voluminibus universa comprehendit, quæ Africanus historiographus in Latinam linguam transtulit. Abdias etiam episcopus Babylonæ, qui ab ipsis ordinatus est, sermone de illis scripsit Hebræo, quæ omnia in Græcum translata sunt ab Eutropio ejusdem discipulo; quæ universa nihilominus Latinis interpretata sunt ab Africano. Inde abbreviatio excerpta est, grata volentibus scire quæ principia prædicationis eorum fuerint, vel quo sine mundum dereliquerint, ac ad cælestia regna migraverint.

Sancti igitur apostoli Simon et Judas per revelationem Spiritus sancti Persidem ingressi sunt, ibique duos magos, Zaroem et Arfaxat, qui a facie sancti Matthæi apostoli de Æthiopia fugerant, invenerunt. Erat autem doctrina eorum prava, et contra Dominum atque prophetas lethalis blasphemix plena. Ingredientibus in Persidem apostolis, Warardach præfectus et dux regis Babyloniorum, nomine Xerxis, occurrit, qui contra Indos unium Persidis invasores bellum susceperat. Advenientibus autem apostolis, dæmonia, quæ singulis mansionibus dabant responsa suæ fallaciæ sacrificantibus, obmutuerunt. Unde cultores eorum ad fanum vicinæ civitatis pergentes consuluerunt. Porro dæmon mugitum consulentibus dedit, et quod, presentibus apostolis Dei Simone et Juda, dii eorum loqui non possent, intimavit. Tunc Warardach dux apostolos inquiri fecit, inventos qui essent vel unde venissent interrogavit; eosque de genere Hebræorum communis causa salutis illuc advenisse audivit. Cumque illo rogante ut diis suis potestatem respondendi darent, et illi fusa oratione permisissent, fanatici eorum protinus a dæmonibus arrepti sunt, et grande bellum futurum, atque multos ex utraque parte casuros esse vaticinati sunt. Ridentibus autem apostolis, dux territus est, sed ipsis persuadenti-

bus, legatos pacis usque in crastinum ibidem præstolatus est. Porro profanis pontificibus in apostolos stomachantibus, et pannosos, vilesque personas inter divitias Babylonicas non debere loqui vel audiri asserentibus, dux apostolos et vesanos flamines usque in crastinum custodiri præcepit, ibique apostolico consulto exitum rei consideravit.

Sequenti die verbum apostolorum completum est. Nuntii enim ducis cum legatis ludorum velocissimo cursu in dromedis reversi sunt, et omnia ita esse sicut apostoli prosecuti fuerant nuntiaverunt. Nam terras invasas restituerunt, tributa solverunt, firmissimumque pacis pactum stabilierunt. Denique dux, postquam apostolos, manifesto eventu attestante, veridicos comprobavit, iratus pontificibus, ignem copiosum accendi jussit, ipsosque cum complicitibus eorum in ignem præcipitari præcepit.

Apostoli autem, Dominicæ jussionis memores, duci prostrati sunt, et pulverem super caput suum spargentes, pro inimicis ne perirent supplicaverunt, et mirantibus cunctis, hanc esse disciplinam Dei nostri luculenter annuntiaverunt.

Tandem Warardach imperavit pontifices computari, et omnem facultatem eorum, ut apostolis daretur, inquiri. Inventi sunt autem pontifices templorum cxx, et unusquisque in uno mense de fisco consequeretur unam libram auri; summus vero pontifex quadruplum in auro adipisceretur quam ceteri. Tanta erat facultas eorum in auro et argento, in vestibus et jumentis, ut dinumerari non posset. Quam dux apostolis obtulit, sed ipsi penitus respuerunt, imo indigentibus erogari jussunt.

Denique duce regi Xerxi eventus suos et apostolorum præconia magnificante, Zaroes et Arfaxat, qui erant cum rege, apostolis cœperunt derogare, et omnes contra eos, nisi deos eorum adorarent, conati sunt commovere. Dux autem pro apostolis semper bene locutus est. Tandem in præsentia regis altercatio statuta est; cumque magi palam eunetis locuti essent, omnis advocatio muta facta est, et sic spatium transiit fere unius horæ ut nullus ex eis, qui dudum clamosi et eloquentes extiterint, aliquid posset exprimere. Deinde loqui a magis permissi sunt, sed ambulare non potuerunt; itemque recepto gressu, apertis oculis nihil viderunt. Hæc videntes expaverunt, magosque magis pro timore quam amore reveriti sunt. Hujusmodi spectaculum a primo mane usque ad horam sextam explicitum est, et tristes advocati cum confusione ad domos suas remeaverunt.

Porro dux apostolis, quos valde diligebat, hæc omnia enarravit, et præfatam advocationem in domum suam convocavit, et apostolos Dei Simonem et Judam eis protulit, per quos vincere magos possent, si monitis eorum obsecrarent. Advocati vero, ut viderunt homines vilissima indutos veste, quasi despectui eos cœperunt habere; quorum tur-

gentem proterviam Simon saluberrima redarguit sermocinatione. Plane enim demonstravit quod in aureis et gemmatis scriniis quædam claudantur vilia, et in vilissimis ligneisque capsis reponantur pretiosa monilia; pulcherrima etiam vasa aceto repleantur, fœdissima vero aspectu optimo vino imbuantur. Sic in personis visu despicabilibus nonnunquam magnæ virtutes polleant, meritisque præclaris summo Creatoris per omnia placeant.

Deinde sancti apostoli advocatos salutaribus monitis instruxerunt, sacrisque precibus Deo commendaverunt et signo crucis in frontibus signaverunt. Zebedæus, aliique advocati constanter ad regem ingressi magis insultaverunt; sed magi nulla ratione illos lædere potuerunt. Irati igitur magi multitudinem serpentium venire fecerunt, unde omnes hoc intuentes admodum territi sunt, et, jubente rege, cursim apostoli accersiti sunt. Qui venientes pallia sua de serpentibus impleverunt, et eosdem in magos audacter miserunt, statimque serpentes comedere carnes eorum cœperunt. Illi autem sicut lupi ululabant, gaudentibus cunctis qui cruciatus impiorum palam spectabant. Rex et omnes apostolis dicebant: « Permittite ut moriantur. » At illi responderunt: « Nos missi sumus a morte ad vitam reducere, non a vita in mortem præcipitare. » Deinde oraverunt et serpentibus jusserunt ut omne venenum suum a magis auferrent ac ad loca sua redirent. Majores itaque cruciatus passi sunt, quando universi serpentes iterum carnes eorum ederent et sanguinem sugerent, ut venena sua tollerent. Cumque serpentes abiissent, et apostolorum sententia magi triduo anxii non manducarent, nec biberent, neque dormirent, apostoli visitandi gratia ad eos venerunt, et, malum pro maledicto non redentes (*Rom.* xii, 17), ipsos sanaverunt. Illi profecto in perfidia sua permanserunt, et sicut a facie sancti Mathæi apostoli de Æthiopia fugerunt, sic ab his duobus confusione operati recesserunt, et simulacrorum cultores per totam Persidem ad apostolorum inimicitias suscitaverunt. Ipsi autem per cuncta templa eorum sacrificabant, hominesque præstigiis suis subito fixos, subitoque solutos faciebant, subito cæcos et iterum videntes, subito surdos et iterum audientes. Sic de his ludificabant, qui idolis immolabant, sui que similes erant.

Apostoli a rege et a duce rogati morabantur in Babylonia, in nomine Domini facientes mirabilia magna, surdis reddentes auditum, claudicantis gressum, cæcos illuminantes, leprosos mundantes, demones ex obsessis corporibus fugantes. Multos ergo discipulos habebant ex quibus presbyteros et diacones et clericos in ecclesiis ordinabant.

Ibi filia ditissimi satrapæ corrupta parturiens periclitabatur, et Eustosinus diaconus de incesti crimine impetebatur. Hoc audientes apostoli, jussunt parentes puellæ et diaconem adesse, et infan-

tem, qui ejusdem diei horâ prima natus est, deferri. Cumque jussissent infanti ut loqueretur, ille absolutissimo sermone ait : « Hic diaconus vir sanctus et castus est, et nunquam inquinavit carnem suam. » Cumque insisterent parentes ut de persona incesti percunctaretur, apostoli dixerunt : « Nos innocentes absolvere decet, nocentes vero prodere non decet. »

Nicharon, amicus regis, dum exercitium belli ageretur, sagittam in genu accepit, quæ nulla ratione ex osse poterat evelli. Tunc beatus Simon Dominum Jesum invocavit, et mox ut manum applicuit, sagittam abstulit atque statim homo sanatus est ; ita ut nec signum vulneris appareret.

Duæ tigrides ferocissimæ de singulis caveis fugerunt, et quidquid invenire poterant devorare cœperunt. Tunc omnis populus ad apostolos Dei confugit. Apostoli vero nomen Domini Jesu invocaverunt, et feræ, quæ nunquam mansuescere consueverant, quasi agni mites factæ sunt. Diebus siquidem ut oves in medio populi commanebant, vespere vero in cellulam apostolorum remeabant ; et apostolis ad alias civitates migrantibus, ipsæ habitaculi eorum custodes erant. Almi ergo prædicatores materiam inde sermocinandi sumpserunt, populosque quid homines rationabiles agere vel qualiter obedire Deo deberent, docuerunt ; exemplumque brutorum animalium digito præ oculis ostenderunt.

Rege populisque petentibus, uno anno et mensibus tribus Babylonix commorati sunt. Quo in tempore amplius quam LX millia virorum, exceptis parvulis et mulieribus, baptizati sunt. Prius rex et universæ dignitates ejus fidei susceperunt. Videbant enim omnes infirmitates verbo curari, cæcos illuminari et mortuos suscitari. Abdias, qui cum ipsis a Judæa venerat, et ipse oculis suis Dominum Jesum viderat, episcopus ordinatus est, et civitas ecclesiis repleta est. Quibus rite ordinatis, profecti sunt. Sequebantur autem eos turbæ discipulorum, ducenti et eo amplius viri. Circumierunt XII provincias Persidis et urbes earum.

Amodo tempus est enarrandi qualiter passi sunt sancti apostoli. Memorati igitur magi Zaroës et Arfaxat scelera per civitates faciebant, seque de genere deorum esse dicebant et semper a facie apostolorum fugiebant. Tandiu manebant in quacunque civitate, donec agnoscerent apostolos illic advenire. In Sanir LXX templorum pontifices erant, qui singulis auri libram (29) a rege quater in anno consequabantur, quando solis epulum celebrabant : in introitu scilicet veris et æstatis, autumnus et hiemis. Præfati magi quoscunque poterant contra apostolos ubique commovebant, et hoc præeuntes obnixè procurabant

Postquam sancti apostoli universas provincias

peragrassent, et Sanir in domo Sennis discipuli sui hospitali fuissent, ecce circa horam primam omnes simul pontifices irruerunt, et horribiliter ad Sennem vociferantes, inimicos deorum suorum produci jusserunt. Interea sancti apostoli tenentur ac ad templum Solis ducuntur. Illis autem ingredientibus, dæmones clamant per energumenos : « Quid nobis et vobis, apostoli Dei vivi ? in ingressu vestro flammis exurimur. » In una æde templi ab oriente quadriga equorum fusilis ex auro stabat, in qua radietas solis æque fusilis consistebat. In alia vero æde luna stabat fusilis ex argento, habens bigam boum fusilem similiter ex argento. Pontificibus et magis cum populo cogentibus apostolos ut adorarent, ipsi de visione Domini nostri Jesu Christi, quem vocantem se in medio angelorum contemplabantur, mutuo Hebraice loquebantur. Angelus quoque Domini eis apparuit et confortavit. Deinde, facto silentio, ad populum locuti sunt, et errorem eorum rationabiliter ostenderunt, qui honorem soli Deo debitum creaturæ inutiliter impendebant ; nec sine injuria solem et lunam in manufactis mansionibus includebant, quos Deus ab initio in cælo creavit, et omni sæculo patere et lucere constituit. Stupentibus cunctis, Simon dæmoni præcepit ut egressus inde simulacrum solis et quadrigam ejus comminueret. Similiter Judas jussit simulacrum lunæ confringi. Tunc duo Æthiopes nigri et nudi, horribilesque vultu, egredi ab omni populo visi sunt ; et simulacra confringentes, ululatum diræ vocis emittebant. Vesani ergo pontifices in apostolos irruerunt, eosque gaudentes, Deoque gratias agentes interfecerunt. Sennes quoque hospes eorum cum eis passus est, quia idolis sacrificare contempsit. Ipsa hora, quando cæli esset serenitas magna, fulgura exstiterunt nimia, ita ut trifarie scinderetur templum a summo tecti fastigio usque in ultimum fundamentum. Zaroës autem et Arfaxat ictu fulminis adusti et in carbonem conversi sunt.

Post mensem tertium rex Xerxes omnes pontifices confuscavit, apostolorum corpora cum ingenti honore ad suam civitatem transtulit, in qua exstruxit basilicam in octogono cyclo octo angulorum octogenum pedum ; ita ut octies octogenum pedum numerus numeraretur per gyrum, in altum autem pedum centum viginti. Omnia ex quadratis marmoribus et synmaticis exstruxit, cameras vero laminis aureis affixit. In medio autem octogono sarcophagum ex argento puro instituit. Per quatuor annos fabricam incessanter exercuit, et consummans eam die natalis eorum, id est v Kal. Novembris, basilicam in honorem sanctorum dedicare meruit. In quo loco beneficia divina credentes consequuntur, qui martyria eorum, quæ Domino nostro Jesu Christo usque ad mortem perhibuerunt, venerantur. Nos etiam, qui sperantes in Domino hæc scribendo

(29) Du: hesne et LePrévost *singulas a. libras*

recolimus, beatos apostolos summi regis comites et A
convivas tripudiantes laudamus; eisque in atrii
Jerusalem, quæ est mater nostra, cum pueris Ho-
sanna Redemptori clamantibus devote psallimus :

*Beate Simon et Thaddæe inclyte,
Cernite nostros gemitus cum stetibus ;
Quique per lapsum meruimus barathrum ,
Per vos cœlorum mereamur aditum.
Amen.*

XVIII. Matthias.

Matthias de LXX discipulis unus sorte in locum
Judæ ab apostolis electus est et in Judæa prædica-
vit, ibique pro Christo passus est. Hujus festivi-
tas VI Kalendas Martii celebratur, et consecrata
cohors devote accedens, modulando sic eum precatur:

*Matthia juste, duodeno solio residens sorte,
Nos a cunctis nexibus solve reatus ;
Veræ lucis gaudiis quo perfruamur
Tuis sacris precibus.*

Amen.

Judas Simon Iscariotes de tribu Issachar ortus
est, et inter duodecim apostolos computatus est.
Sed quia, lethali cupiditate inflammatus, Judæis
specialem magistrum, dominumque suum xxx ar-
genteis vendidit, apostolatus dignitatem perdidit, et
male penitens miser laqueo se suspendit. Sequaces
ejus adhuc in Ecclesia multi sunt, qui sacro nomine
sine justis actibus nuncupari volunt. Digna quidem
indignus et mystica Judas habuit nomina, quibus
falsi Christiani typice denotantur in Ecclesia. Ju-
das enim *confitens* interpretatur, quo nomine illi
portenduntur qui, ut ait Apostolus, *confitentur se
nosse Deum, factis autem negant* (Tit. 1, 16). Porro
Simon *obediens* interpretatur, per quod vocabulum
hypocritæ et fraudulentum, falsique obedientes figu-
rantur, qui non pro amore Dei desiderioque cœlesti
Dominicis præceptis famulantur, sed pro inani
gloria, humanoque favore, transitoriaque mercede,
majorum mandatis specietenus obsequuntur. E
quibus plures, ut Judas Iscariot, nimia cupiditate
excæcantur, et relicto honorum studio consortio-
que, in detestabiles reatus ultra labuntur, funi-
busque peccatorum indissolubiler illaqueati peri-
clitantur. Transitoria quippe mercede in præsent
sæculo gaudent, et hic pro quibusdam honestati-
bus et manifestis observationibus recepta recom-
pensatione elati turgent, sed in futuro inextricabili
nexu constricti, tartareis in cloacis lugebunt, et in-
edicibili suppliciorum genere pro perpetratis scele-
ribus cruciati, omni spe remissionis carebunt.

Recedente de cœtu apostolico Juda proditore,
quid residui meruerunt, qui cum Domino Jesu per-
manserunt? ineffabile decus et sempiternam beati-
tudinem. Sancta mater Ecclesia credit, et omnis
Catholicus fideliter asserit quod XII apostoli vere
beati sunt et sublimes, æternæque felicitatis parti-
cipes. Sol (30) enim terræ et lux mundi, XII horæ pe-
rennis diei, fructiferæ vitis secundi palmites, Christi

(30) Duchesne et Le Prévost, *sal.*

cooperatores, ejusque in regno cœlesti cohædere
celebri memoria fidelium passim recoluntur, et in
cunctis nationibus, ubi vera fides imperat, hono-
rantur, magistrique gentium et rectores ecclesia-
rum veneranter vocitantur: utpote orbis a Christo
constituti iudices, reproborum districti censores et
devotorum pii adjutores, assiduique intercessores.
Despectis enim omnibus quæ mundana sunt, Christo,
qui vera vitis et vita est, indissolubiler inhæse-
runt. Nunc in cœlis cum eodem Rege regum re-
gnant, in ejus perenni laude cum angelis tripudiant,
et super XII thronos residentes XII tribus Israel
cum Domino judicant. Horum siquidem gesta, quæ
leguntur in Ecclesia, perscrutatus sum, eademque,
prout in priscis inveni codicibus, mihi abbreviando
exercitatus sum.

Amodo de sociis et successoribus eorum tractare
desidero, et quorundam mentionem, opitulante
Deo, huic operi devote commendabo. Id agam, non
quod ipsi mea indigeant laudatione quorum laus
est Deus ipse, qui trinus et unus regnat in æterni-
tate, suosque secum beatificat æterna remunera-
tione, sed ut eis hoc agendo exhibeam meam devo-
tionem, obtineamque favorem eorum ad meam sal-
vationem pie nanciscendam per eorum interven-
tionem.

XIX. Historia discipulorum. Barnabas.

Joseph igitur, qui Barnabas, id est *filius conso-
lationis*, cognominatus est, natione Cypriæ civitatis,
quæ a Cyro, rege Persarum, fundata est, tertio
post passionem Domini anno cum Paulo in gentibus
apostolatum adeptus est (Act. IV, 36). Hic ex LXXII
discipulis Christi unus fuit, et in lætis vel tristibus
cum apostolis deguit, et secundum nomen suum
consolationem maximam credentibus præbuit.

In primis cum haberet agrum, vendidit et pretium
ante pedes apostolorum posuit (ibid., 37). Paulum
post conversionem amabiliter apprehendit, ac ad
apostolos, quibus adhuc ignotus et suspectus erat,
duxit, seriemque vocationis ejus nescientibus enar-
ravit (Act. IX, 27). Ab apostolis Antiochiam missus
est, ibique gratiam Dei videns in discipulis gavisus
est, et, hortante illo, mul a turba Domino apposita
est inde profectus Tarsum quærere Saulum, inven-
tumque perduxit Antiochiam, et ibidem per totum
annum conversati docuerunt turbam multam. Tunc
ibi discipuli primum vocati sunt Christiani (Act.
XI, 22-26).

Barnabas et Saulus, quia misericordes erant et
benevoli, eleemosynas credentium ex gentibus in
Judæam fratribus detulerunt (ibid., 29, 30). Post-
quam a Jerosolymis reversi sunt expleto ministerio,
assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus (Act.
XII, 25), erant Antiochiæ inter prophetas et docto-
res. Ministrantibus illis Domino et jejunantibus,
dixit Spiritus sanctus: *Segregate mihi Barnabam et
Saulum in opus ad quod assumpsi eos. Missi quidem
a Spiritu sancto Seleuciam venerunt, et inde Cy-*

prum navigaverunt. Postquam Barjeu magum, qui et Elymas dicebatur, lumine ad tempus privarunt, et Sergium Paulum proconsulem ad veram fidem converterunt, plurimam gentium multitudinem ad lucem veritatis perduxerunt (*Act. xiii, 1-48*).

Electis itaque currentibus ad fidem et justitiam, inde reprobi magis inflammati ad iram, seditionem fecerunt, et apostolos de sinibus suis ejecerunt. Illi autem gaudentes, Spiritu sancto repleti, verbum Dei prædicaverunt, et copiosam multitudinem Judæorum et Græcorum ad Dominum converterunt (*ibid., 49-52*).

Venientes in Listris claudum ex utero matris suæ curaverunt. Quod miraculum turbæ conspicientes, deos illos existimaverunt, dicentes: *Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos. Barnabam quidem vocabant Jovem, Paulum vero Mercurium. Et sacerdos Jovis, qui erat ante civitatem, tauros et coronas ante januas deferens, cum populis volebat sacrificare.* Verum apostoli tale facinus omnino abominantes expulerunt, ac scissis tunicis suis in turbas exsiliantes clamaverunt, et multis rationabilibus dictis turbas ne sibi immolarent vix sedaverunt (*Act. xiv, 6-17*).

Inde Derben pervenientes evangelizabant, multoque docentes virtutibus instruebant; plurimas provincias peragrantes verbum Domini annuntiando, tandem pervenerunt Jerosolymis; susceptique a sanctis apostolis annuntiabant gaudentes quanta Deus cum eis mirabiliter fecisset. Tunc in Antiochia quidam improbi de circumcisione agenda questionem commoverunt. Unde sancti apostoli consilium inierunt, ac ad tale facinus extirpandum Barnabam et Paulum destinaverunt. Illi autem Antiochiam cum apostolica epistola properaverunt, et prædicantes, impiam hæresim destruxerunt (*Act. xiv, 6; xv, 1-31*).

Ut veri pastores verbum Dei evangelizabant, ignaros docebant, ægrotos curabant, omnemque sollicitudinem erga sanctam religionem habebant; et ne in aliquam hæresim neophyti inciderent summopere præcavebant, ideoque frequenter ecclesias visitabant, in quibus verbum Dei prædicaverant. Callidam enim Satanæ astutiam esse sciebant, ideoque, ne corda renovata sanctorum lethifero germine zizaniorum fœdaret, providebant. Postmodum, ut Lucas ait evangelista, visum est eis ut Paulus reverteretur Jerosolymis, Barnabas autem repeteret Cyprum civitatem suam, de qua ortus erat (*Act. xv, 39*). Joannem vero cognomento Marcum in ministerio secum habebat. Illic nimirum, cum ethnicus esset, et cum Orduone socio suo Cyrillo pontifici nefandissimi Jovis ministraret, in loco qui dicitur Iconium per Barnabam et Paulum baptizatus est, et fideliter ipsos per plurima loca comitatus est.

Denique, dum prædicti apostoli in Pamphylia prædicarent, et multi Judæorum atque gentilium Domino credidissent, angelica per noctem visione

visum est Paulo ut Jerusalem celerius properaret et Barnabam ire Cyprum permitteret. Relata vero visione, posit's genibus oraverunt, et osculantes se invicem cum multis fletibus valefecerunt, et divisi corpore nunquam in hac vita postmodum sese viderunt.

Barnabas et Joannes Laodiciam descenderunt, et inde in civitatem quæ Anemoria vocatur venerunt; ibique ab eis quidam ethnici sagaces et lenevoli audita prædicatione Christo crediderunt, et baptizati virtutem Spiritus sancti acceperunt. Deinde navigantes Cyprum pervenerunt, ibique Timonem et Aristionem servulos Domini invenerunt. Timon autem urebatur magnis febribus. Cui cum Barnabas imposuisset manus et sacrum Evangelium, per invocationem Domini nostri Jesu statim febris fugata est, et vir adeo corroboratus est ut continuo sanctos Dei sequeretur cum gaudio.

Ex doctrina apostolorum beatus Barnabas Evangelium sancti Matthæi apostoli secum ferebat, et ubicunque infirmos inveniebat, illud super ipsos ponebat et protinus sanabantur a quocunque languore tenebantur. Heraclium vero, quem Paulus apostolus baptizaverat, Barnabas ad commonitionem fidelium episcopum ordinat. Deinde, dum Paphum introire voluisset, et Barjeu maleficus Judæus, quem Paulus jamdudum ad tempus lumine privaverat, apostolum cognovisset, malitia commotus obstitit quantum potuit et Paphum ingredi prohibuit. Proinde beatus vir in quemdam locum divertit, in quo ethnicos viros nudos et mulieres ludendo currere vidit. Indignatus ergo Barnabas mox templum maledixit, statimque pars templi funditus corruit, cujus ruina multos ex ethnicis contritione interemit. Cæteri autem qui evaserunt, in templum Apollinis fugerunt. Insignis athleta Christi Salaminam urbem introivit, ibique synagogam Judæorum invenit, cui Evangelium Christi constanter prædicavit, et plurimos Judæorum ad fidem Christi convertit. Quod comperiens Barjeu, omnem malitiam suam ostendit, et seditionem in sanctum Dei apostolum concitavit. Judæi vero comprehensum consuli Salaminæ tradere voluerunt, sed antea multis suppliciis, variisque cruciatibus ipsum afflixerunt. Dehinc, cum maceratum et quassatum pœnis ad judicandum ducerent, compererunt quod Eusebius, vir magnus et præpotens, de progenie imperatoris, in insulam deveniret; nimiumque verentes ne illum de manibus eorum eriperet, funem in collo ejus ligaverunt, noctuque dilaceratum a synagoga in hippodromum et inde foris portam pertraxerunt. Posthæc illum igne circumdederunt et crudeliter cremaverunt. Sic beatus apostolus, post multos agones et diuturna certamina, pro Christi amore adustus migravit ad gaudia sempiterna. Impii autem Judæi, non satiati de nece illius, tulerunt corpus ejus, et in locello plumbeo recludentes in mare disposuerunt præcipitare. Interim Joannes Marcus, cum Timone et Rodone, sanctum corpus nocturnis

horis occulte tulit, et in crypta, quæ olim habitatio Jebusæorum fuerat, in Idus Junii collocavit. Ob hanc itaque occultationem plurimis annorum curricula venerabile corpus latuit, nec inveniri a chisticolis valuit. Tandem tempore Zenonis imperatoris et sancti Gelasii papæ, eodem sancto apostolo revelante, inventum est et cum hymnis et laudibus ad honorem Dei mirifice collocatum est. Pro sancti Barnabæ apostoli meritis multa pie poscentibus impenduntur beneficia, quorum etiam nos participes faciat exuberans Dei nostri gratia, quæ infatigabiliter operatur, suisque, quos ad vitam prædestinavit, efficaciter suffragatur per cuncta sæcula. Amen.

XX. Marcus.

Marcus evangelista, beati Petri apostoli discipulus et interpret et in baptisate filius fuit, Evangeliumque Domini nostri Jesu Christi ejus ab ore scripsit. Qui, sicut fertur, pollicem sibi abscidi fecit, ut sacerdotio reprobis haberetur, nec tamen ab apostolis repudiatus, quin eorum electione episcopus Alexandriæ præficeretur. Hunc beatus Petrus, cum in urbe Roma esset, vocavit, et in Italiam ad prædicandum gentibus destinavit : « Quid hic, inquit, nobiscum moraris ? Ecce de omnibus quæ fecit Jesus Nazareus eruditus es. Surge et Aquileiam perge, ibique populis dogmata veræ salutis sparge. » Tunc Marcus primam sortem prædicationis et baculum pontificatus accepit, injunctum iter arripuit, et Aquileiam, quæ ex civitatibus Italiæ prima est, venit. Ibi quemdam juvenem leprosum, nomine Ataulfum, Ulfini illustris et primi civitatis filium, invenit, cum quo locutus manum ejus et brachium apprehendit. Mox lepra de manu ejus et brachio mundata est. Hoc videns juvenis, citius ad patrem cucurrit, et omnia quæ Marcus ei fecisset lætus enarravit. Ulfinus ergo cum magna turba celerius venit, et Marcum residentem ad portam Occidentalem invenit, eumque ut filium suum sanaret rogare cœpit. Sanitatem vero promittenti, si crederet, se in Dominum Jesum credere perhibet. Tunc Marcus juvenem baptizavit, et omnis ab eo lepra recessit. Illo itaque sanato, Ulfinus cum tota familia sua baptizatus est. Multitudo quoque populi in illa die baptizata est. Post aliquantos annos Marcus desideravit Petrum videre, voluitque occulte plebem dimittere et Romam adire. Quod nutu Dei comperientes populi diluculo cucurrerunt, et vociferantes ut pastorem eis daret petierunt. Tunc Hermagoras a populo electus est, et a beato Marco Romam perductus est. Ibi a beato Petro apostolo protoepiscopus provinciæ Italiæ factus est, et post multa miracula, quæ Deus in populo per illum operatus est, Nerone imperante, sub Sevasto præside, cum Fortunato archidiacono in Idus Julii martyrizatus est.

Beatus vero Marcus, sancto Petro apostolo præcipiente, regimen Alexandriæ sedis suscepit, et primus in terra Ægypti Christum prædicavit ; in re-

gione quoque Libyæ Marmoricæ et Ammonicæ, vel Pentapolim, veram fidem annuntiavit. Cuncti nimirum, qui tunc in his terris habitabant, incircumcisi et idololatræ et omni spurcitia repleti erant. Cum ergo Marcus Cyrenem, quæ est apud Pentapolim, pervenisset, et indigenas execrables pro nimis sceleribus invenisset, exordium faciens divini sermonis in nomine Domini medelam contulit infirmis. Nam leprosos mundabat, multosque nequissimos spiritus solo sermone pellabat. Plurimi siquidem hæc videntes crediderunt, idola sua destruxerunt, lucosque succiderunt, et in nomine Domini, qui est trinus et unus, baptizati sunt.

Dehinc revelatur ei per Spiritum sanctum ut pergeret ad Alexandriæ fanum. Marcus igitur fratribus valedixit, et quod ei divinitus revelatum fuerat detexit. At illi usque ad navem ipsum prosecti sunt, et cum eo panem manducantes dimiserunt. « Dominus, inquit, Jesus Christus prosperum faciat iter tuum. » Die autem septimo Alexandriam pervenit, et de navicula egressus ad urbem properavit. Mox ut civitatem ingressus est, calceamentum ejus disruptum est. « Vere, inquit, iter meum expeditum est. »

Deinde beatus vir calceamentum cuidam sutori veterum nomine Aniano corrigendum tradidit ; qui, cum injunctum opus faceret, sinistram manum suam fortiter vulneravit, et protinus exclamavit : « Unus est Deus. » Quod ut beatus Marcus audivit, gaudens intra se dixit : « Prosperum fecit iter meum Dominus. » Continuo in dexteram suam expuit, manumque viri perungens : dixit « In nomine Jesu Christi Filii Dei vivi sanetur manus ista. » Et confestim sanata est. Sutor itaque considerans tanti viri potentiam et verbi ejus efficaciam, vitæque continentiam, obsecravit eum ut in domum suam declinaret, panemque cum eo comederet. Lætus ergo Marcus ingressus domum benedictionem dedit et orationem fudit, veramque fidem audientibus evangelizavit, et sapientiam hujus mundi stultitiam esse apud Dominum asseruit. Veracibus quoque verbis signa et prodigia in nomine Domini consequenter addidit. Et Anianus, cum tota domo sua et multitudine vicinorum, credidit atque baptizatus in prædicatione magistri adjutor exstitit.

Porro idololatræ Alexandrini, postquam per Galilæum prædicatorem suos ritus, caeremoniasque destrui viderunt, illum interficere quæsierunt, et plurimas insidias ei posuerunt. Beatus autem Marcus agnoscens consilia eorum, Anianum ibidem ordinavit episcopum, et tres presbyteros, Melinum, Savinum et Cerdonem, et vii diaconos, aliosque xi ad ecclesiasticum ministerium pertinentes. Deinde Pentapolim pergit, et ibidem duobus annis degit, atque fratres, qui antea illic crediderant confortavit, episcopos per regiones illas et clericos ordinavit. Iterum Alexandriam venit, et fratres in gratia et fide multiplicatos reperit. Ecclesiam vero videns constructam ab eis in loco qui vocabatur Bucolizæ,

id est *bubulci*, sub rupibus juxta mare lætatus est A valde; positisque genibus Dominum glorificavit, opemque suam in verbis et orationibus benigniter adjecit.

Cumque jam tempus completeretur, et in fide Christiani multiplicarentur, atque simulacra dejicerentur, gentiles sanctum advenisse cognoverunt; nimioque livore, propter miracula quæ ab eo fieri compererant, repleti sunt. Infirmos enim sanabat, incredulis prædicabat, auditum surdis reddebat, visumque cæcis condonabat. Illum igitur apprehendere quærebant, nec invenire poterant. Unde in spectaculis idolorum suorum dentibus suis fremebant, factisque comessionibus suis clamabant: « Magna vis hujus magi. » Tandem Dominico Paschæ, id est viii Kal. Maii, quo tempore Serapiæa celebritas agebatur, insidiatores adunati protinus diriguntur, a quibus vir Dei sacratissimam oblationem divinæ majestati celebrans reperitur. Continuo profani servum Dei rapuerunt, funem in collo ejus miserunt, ipsumque per saxa tam crudeliter traxerunt ut in terram defluerent carnes ejus et saxa inflcerentur cruore ejus. Illis itaque insanientibus et dicentibus: « Trahamus bubalum ad loca Bucoliæ; » sanctus Marcus Deo gratias referebat, dicens: « Gratias tibi ago, Domine meus Jesu Christe, quia dignus habitus sum hæc pro nomine tuo pati. »

Advesperascente die, miserunt eum in carcerem, usque pertractarent qua eum morte disperderent. Circa mediam vero noctem, clausis ostiis et custodibus ante foras dormientibus, ecce terræ motus factus est magnus. Angelus autem Domini de cælo descendit, et tangens eum dixit: « Famule Dei Marce, princeps ac propagator sanctissimorum per Ægyptum decretorum, ecce nomen tuum in libro vitæ cælestis ascriptum est, et memoriale tuum non derelinquetur in sæculum. Socius enim factus es supernarum virtutum. Nam et in cælis spiritum tuum colligent, et in te requies non peribit. » Hæc audiens beatus Marcus, suas ad cælum extendens manus, dixit: « Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia non me dereliquisti; sed cum sanctis tuis commemorasti. Obsecro te, Domine Jesu Christe, suscipe animam meam in pace, et non me patiaris diutius separari a te. » Hæc cum dixisset, Dominus Jesus venit ad eum in habitu et forma qua fuerat cum discipulis suis antequam pateretur, et ait: « Pax tibi, Marce noster evangelista. » At ille: « Gratias, inquit, tibi ago, Domine Jesu Christe. » Mane autem facto, convenit multitudo civitatis, et ejicientes eum de custodia, miserunt iterum funem in collo ejus, et trahabant, dicentes: « Trahite bubalum ad loca Bucoliæ. » Cumque traheretur, Deo gratias agens, ait: « In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. » Hæc dicens, tradidit spiritum. Immanis autem turba gentilium

in loco, qui vocabatur ab angelis (31), ignem succendit, et reliquias sanctas comburere voluit. Tunc providentia Dei valida tempestas exorta est, vehemensque procella venti facta est, suosque sol subtrahit radios et tonitrua facta sunt gravia. Imber etiam plurimus a mane usque ad vesperam effluxit, ita ut habitacula multorum corruerent, et plurimi morte perirent. Metuentes vero custodes sanctum corpus dimiserunt et fugerunt. Alii deridentes dicebant quod Serapis hæc ageret, et sic in sua festivitate inimicum suum inviseret.

Tunc religiosi viri venientes, iustum corpus tulerunt, et in loco lapidis excisi cum gloria, vii Kal. Maias, sepelierunt. Sic beatus Marcus evangelista, primus Alexandriæ præsul pro Christo passus est, et corpus ejus orientali parte repositum est. Quod post multorum curricula annorum, propter incursionem paganorum, qui totum Orientem ut locustæ operuerunt, sibique maximam partem mundi ad austrum et ad aquilonem subegerunt, fideles Christiani Aquileiam, ubi primus Christum annuntiavit, transtulerunt. Aquileiensis igitur præsul stenima patriarchatus, quo Alexandrinus pontif. x olim potitus est, nunc retinet, et quartus primas, ob reverentiam ejus, in orbe renitet, sancti videlicet Marci, quem Petrus claviger regni cælorum in Ægyptum destinavit, et meridiani climatis principatum ad multarum salutem animarum commisit. Venetiarum indigenæ et occidentales populi habito corpore beati evangelistæ gratulantur, et indesinenter illud ad laudem cunctipotentis Dei venerantur, deprecantes ut in collegio beatorum computari in æternum mereantur. Amen.

XXI. Lucas

Lucas evangelista, natione Syrus, apud Antiochiam medicinæ artis egregius et apostolorum Christi discipulus, postea usque ad confessionem Paulum apostolum secutus, sine crimine permanens in virginitate, Domino maluit servire. Hic divino stimulatus imperio, in Achaïæ partibus Evangelium scripsit, Græcisque fidelibus incarnationem Domini fideli narratione ostendit, eumdemque de stirpe David descendisse monstravit. Deinde alium librum speciale edidit, in quo actus apostolorum et primordia nascentis Ecclesiæ luculenter enucleavit. Sic geminos Lucas Theophilo, id est *Deum diligenti*, libros condidit, cunctisque gemina charitate flagrantibus, inspirante Spiritu sancto, exhibuit. In priori quippe libro verum Christi sacerdotium descripsit, quo Agnus Dei pretioso sanguine effuso mundi piaculum expiavit. In sequenti vero sublimitatem ineffabilis deitatis deprompsit, qua Filius Dei ad dexteram Patris in assumpto homine ascendit, adventum quoque Spiritus Paraclæti super apostolos in igneis linguis enarravit, quo primitiva Ecclesia illustrata gloriose splendescit. In his duobus libris Lucæ spiritualis archiatri vera medicina invenitur, qua lo-

(31) *Ad angelos*. Le Prévost.

thales morbi peccatorum depelluntur, et vitalis justitiæ remedium pie quærentibus ingeritur. Scriptis itaque et eloquiis beatus Lucas Dominum enuntiavit et lumen veritatis ignorantibus intimavit. Inter cætera miracula quæ fecit, fertur quod mortuum in nomine Domini resuscitaverit. Tandem cum octoginta et trium esset annorum, in Bithynia, Spiritu sancto plenus, xv Kal. Novembris obiit; cujus ossa cum ossibus sancti Andræ apostoli et Timothæi discipuli Pauli apostoli, Constantii imperatoris anno xx, Constantinopolim, vii Idus Maii translata sunt.

Ecce sanctorum apostolorum et evangelistarum, qui convivæ Salvatoris fuerunt et socii, eodem Domino largiente juvamen, mentionem libenter jam feci, et eorum pia gesta, prout potui, breviter atque veraciter de diversis codicibus collegi, et in unum mihi congressi.

XXII. *Martialis Lemovicensis.*

Adhuc restat ut de beato Martiali Lemovicensi aliquid memorem, qui præcipuus pollens virtutibus inter maximos habetur post apostolos clarissimus. Multa quidem de illo Aurelianus, quem a mortuis in nomine Domini resuscitaverat, veraci stylo et diligenti cura seriatim enarrat. Inde quædam mihi colligere cupio, ad quæ colligenda Spiritum sanctum invoco ut opem suam meo dignetur conferre studio.

Apud Judæam, dum Dominus noster Jesus Christus prædicaret, ac ad eum multa turba Judæorum conflueret, et ea quæ necessaria erant humanis usibus deferret, atque salutis ab eo semitam solerter audiendo ediceret, quidam nobilissimus Judæorum ex tribu Benjamin, nomine Marcellus, ad eum venit, et uxorem suam Elisabeth, unicumque filium Martialem xv annorum secum duxit. Videntes autem insolita quæ ipse faciebat, et audientes salubria quæ prædicabat, compuncti corde in eum crediderunt, ipsoque jubente, a beato Petro apostolo baptizati sunt. Omnibus vero ad propria repedantibus, Martialis totum se Domino Jesu commendavit, et ejus discipulatu jugiter inhæsit. Apostolo quippe Petro, qui ei proxima affinitate jungebatur, indesinenter sociatus Dominum Jesum sequebatur. Resuscitationem quatuoridui Lazari vidit, multisque aliis miraculis interfuit. Ministerio sacræ cœnæ, aliisque mysticis servitiis cum Cleopha ministravit, et certis apparitionibus, post resurrectionem, et gloriosæ ascensionis cum aliis discipulis interfuit. Adventum quoque Spiritus Paraclæti feliciter persensit et divinis chrismatibus affluenter imbutus emicuit atque ad evangelizandum fide et gratia instructus viriliter vigit.

Post dispersionem apostolorum, Martialis cum beato Petro apostolo propinquo suo Antiochiam perrexit, et inde, post vii annos, Romam petiit. Ibi Petrus et socii ejus a Marcello consule in hospitium suscepti sunt, et in domo ejus multis diebus habitaverunt, et Romanis saluberrima vitæ præce-

pta publice prædicaverunt. Tunc ibi Dominus Jesus beato Petro apparuit, et Martialem ad prædicandum provinciis Galliarum dirigere præcepit. Ille vero Martialem ad se accersit, eique a Deo imperata per ordinem enarravit. Quo audito, graviter flevit, quia longinquam regionem, hominumque barbariem valde pertimuit. Quem beatus Petrus blande consolatus est, ac ad prædicandum mittens, divina ei monumenta rememoratus est. Nec mora, Martialis cum duobus presbyteris, Alpiniano et Austricliniano, inunctum iter arripuit. Sed, incepto itinere, Austriclinianus obiit. Mæstus ergo Martialis Romam repedavit, et sodalis mortem Petro nuntiavit. Petro autem præcipiente, ad defunctum fratrem remeavit, et apostoli bacterio defuncti sacerdotis cadaver tetigit, qui meritis et orationibus sanctorum redivivus extemplo surrexit.

Deinde Martialis cum discipulis suis Tullum castellum venit, ibique ab Arnulfo divite hospitio receptus binis mensibus mansit, et verbum Dei annuntiare studuit. Multus vero populus ad eum quotidie confluebat, et ab eo salubria monita gratanter audiebat, insolitaque sibi signa videbat. Tunc Arnulfi filia, quæ a dæmonio quotidie vexabatur, immundum spiritum, præcipiente Martiali, evomuit, et quasi mortua facta est. Sed vir Dei manum ejus tenens, eam erexit et incolumem patri reddidit. Sanctitas enim et benignitas ac humana humilitas erat in eo et oratio assidua.

Princeps præfati castelli, nomine Nerva, consanguineus erat Neronis imperatoris, cujus filius a diabolo suffocatus est. Pater autem et mater defuncti, et omnis populus qui aderat, ante pedes sancti Martialis se prostraverunt, et corpus adolescentis, cum magno planctu et ejulatu omnium, ante eum projecerunt, atque cum lacrymis dixerunt: « Homo Dei, adjuva nos. » Sanctissimus itaque pontifex populi fletibus condoluit. Ipse etiam cum discipulis suis flevit, et pro resuscitatione defuncti omnipotentem Dominum cum suis exoravit. Denique, finita oratione, cum sanctus præsul præcepisset ut mortuus in nomine crucifixi Salvatoris sanus resurgeret, ille statim resurrexit, ac ad pedes beati viri se projecit et clamare cœpit: « Baptiza me, homo Dei, et consigna me signo fidei. » Deinde adjecit: « Duo angeli ad me venerunt cum magno impetu, dicentes quod precibus beati Martialis suscitandus essem. Infernus nullam habet mensuram. Ibi est fletus et amaritudo; ibi sunt tenebræ, mugitus et planctus et tristitia magna; frigus et ignis magnus et horribilis, nec unquam deficiens; morsus serpentium et fetor intolerabilis, putredo et miseria, et vermis qui non moritur. Ibi sunt carcerarii infernales, qui animas quas rapiunt diversis flagellis cruciant. » Cumque hæc et his similia diceret, cunctus populus Dominum confiteri cœpit, ibique tunc hominum utriusque sexus tria millia sexcenti baptizati sunt. Multa quoque munera beato viro obtulerunt, quæ

omnia jussit dari pauperibus. Post hæc ad similitudines idolorum abiit, et simulacrorum cuncta sculptilia confregit et in nihilum redegit.

Deinde beatus antistes cum discipulis suis ad Agedunum (32) vicum venit et idololatriæ diabolico errore deceptis veram fidem prædicavit. Porro sacerdotes idolorum advenerunt et sanctos prædicatores graviter percusserunt. Illis autem Dominum benedicientibus et patienter adversa pro ipso sustinentibus, ejusque suffragium contra imminentem tribulationem fiducialem postulantes, percussores eorum subito cæci facti sunt, trahentesque se manu ad manum Mercurii simulacrum expecterunt. Secundum morem consulentes nullum dedit responsum Mercurius, eo quod ab angelis Dei dæmon esset religatus. Euntes ad aliud idolum, audierunt quod deus suus respondere illis non posset, quia ab angelis Dei catenis igneis religatus esset.

Tunc cæcati sacerdotes ad sanctum Martialem venerunt, et prostrati ad pedes sanctorum veniam postulaverunt. Beatus vero præsul visum eis restituit, ac ad statuam Jovis cum omni populo abiit, et dæmonem in nomine Domini adjuravit ut inde statim exiret et coram omni populo statuam confringeret. Qui jussa perfecit et simulacrum minutatim confregit. Tunc ibi duo millia sexcenti baptizati sunt.

Hoc miraculum paralyticus quidam ut audivit, deferri se ad hominem Dei fecit. Erat enim ex magno genere hominum, multumque dives auri et argenti et possessionum. Cumque vir Dei preces ejus audiret et fidem ejus agnosceret, manum illius tenuit, ipsumque, facta oratione, sanavit. Sanatus autem Deum glorificavit, et beato viro munera obtulit, quæ ipse accipere noluit, sed omnia dari pauperibus præcepit.

Dum ibi commoraretur sanctus Martialis, apparuit ei Dominus in visu, et dixit: « Ne timeas descendere ad urbem Lemovicam, quia ibi te glorificabo, et semper tecum ero. » Tunc beatus pontifex illos quos baptizaverat confortavit, Dominoque commendavit et cum discipulis suis ad urbem perrexit. In domo nobilis matronæ, nomine Susannæ, hospitati sunt, et in crastinum publice Dominum prædicare cœperunt.

In hospitio viri Dei quidam phreneticus catenis constrictus erat, quem solvere nemo audebat. Pro quo Susanna rogavit episcopum ut ipsum quoque sicut alios sanaret infirmum. Ille vero supplicanti annuit, et signum crucis super ægrum fecit; mox catena confracta est et homo sanus factus est. Nobilis itaque mater et filia ejus Valeria hoc signum videntes, crediderunt, et a beato præsule cum sexcentis de familia sua baptizatae sunt.

Sanctis in theatro prædicantibus, sacerdotis ido-

lorum indignati sunt, eosque flagellis graviter cæciderunt et in carcerem miserunt. Sanctus vero Martialis cum sociis suis illata sibi patienter pertulit, Deoque gratias egit. Circa horam sequentis diei tertiam Martialis oravit, et continuo lux magna velut splendor solis in carcere refulsit. Cunctorum catenæ confractæ sunt et ostia aperta sunt; et omnes qui aderant, baptizari rogaverunt. Terræ motus etiam in civitate factus est, fulgura et tonitrua sonuerunt, ethnici ad templâ idolorum frustra fugerunt, et sacerdotes, qui sanctos Dei percusserant, ictu fulminis necati sunt. Omnes ergo cives terrore unanimiter percussi ad carcerem perrexerunt, pedibusque præsulis provoluti reatum veniam, auxiliumque sibi postulaverunt. Orante cum suis collegis beato pontifice, Aurelianus et Andreas resuscitati sunt, et indulgentiam proni petierunt; verumque Dominum cum omni populo, qui insolita admirans intuebatur, confessi sunt. Sequenti die, beatus Martialis a minimo usque ad maximum convocavit, et, facta competenti exhortatione, universos baptizavit. Tunc ibi viginti duo millia in Dominum crediderunt et salutari theusebiæ gratanter sese submiserunt.

Sacer præsul cum omni populo ad templum, in quo statua Jovis et Mercurii ac Dianæ et Veneris erat, venit; idolisque confractis, ibi ecclesiam in honorem sancti Stephani protomartyris dedicavit.

Beata vero Susanna feliciter in Domino defuncta est et a B. Martiale cum magna veneratione sepulta est. Multa etiam dona et innumera beneficia beato viro contulit, servorumque multitudinem subegit. Porro Valeria ejus filia virginitatem suam Domino vovit, et Spiritu sancto repleta, in cunctis operibus bonis se semper probabilem exhibuit. Quæ ut sponsum suum Stephanum ducem ad urbem Lemovicam venire audivit, sciens pro certo quod ipsa integritatis voto graviter eum offenderit, omnes divitias suas in auro et argento atque multiplicibus vestimentorum generibus, lapidibusque pretiosis pauperibus distribuit. Possessiones quippe ac mancipia et vernaculos jam olim cum matre sua sancto præsuli concesserat ut, post discessum ejus, inibi sancta ipsius tumularentur membra.

Stephanus siquidem dux principatum a fluvio Rhodani usque ad mare Oceanum tenebat, omnemque citra Ligerim regionem et omnem Aquitaniam, seu Wasconum et Gothorum gentem possidebat. Rex tamen non vocabatur, quia nullus sibi hoc nomen vindicabat, nisi solummodo Nero qui Romanum tenebat imperium. Hic Lemovicam civitatem introivit et Valeriam sponsam suam ad se venire præcepit. Ex cujus colloquio quando repudium sui didicisset, ac pro certo probasset quod eam, quia ipsa nollet, sibi conjugio sociare non posset, freidens nimis, non eam diutius passus est secum con-

fabulari, sed furore repletus, jussit eam extra urbem duci et protinus decollari. Ducta vero ad locum decollationis spiculatori proximam mortem prædixit, et, expansis manibus in cælum, oravit, Dominoque Deo sese fiducialiter commendavit. Qua orante, vox desursum audita est : « Noli timere, Valeria, quia expectant te in claritate quæ nullo sine claudetur. » Hanc vocem audiens virgo exsultavit, et, elevatis in cælum oculis, dixit : « Domine, in manus tuas commendo spiritum meum. » Hæc effata, ultro collum tetendit, et lanistæ uno ictu capite truncata est. Fulgidam instar solis animam ejus de corpore egressam multi viderunt in igneo globo deferri in cælum, cum hymnidico angelorum concentu dicentium : « Beata es, Valeria, martyr Christi, quæ mandata Domini custodisti. Eris jugiter permanens in conspectu ejus, in splendore lucis quæ terminum non cognovit. »

Hæc audiens armiger Stephani ducis, qui eam decollaverat, cum summa festinatione Domino suo nuntiavit omnia quæ viderat vel audierat. Ad ultimum, ut verbum virginis de imminente morte sua protulit, ab angelo percussus ad pedes ducis cecidit et mox exspiravit. Timor autem et tremor magnus ducem et cunctum populum ejus invasit; ideoque dux, cilicio indutus, ad se beatum Martialem venire rogavit. Qui cum in præsentia ejus venisset, prosternens se dux ad pedes ejus, cum magno fletu cœpit dicere : « Peccavi, o vir sanctissime, fundens sanguinem justum; sed precor te ut resuscites hunc armigerum meum, et me facias credere in Deum tuum. » Tunc sanctus pontifex omnem populum Christianorum convocavit, et omnes ut Deum pro resurrectione mortui deprecarentur admonuit. Deinde, facto silentio, ipse clara voce oravit, et finita oratione ad defuncti corpus abiit, tenensque manum ejus, ut resurgeret in nomine Domini præcepit. Qui confestim surrexit, et provolutus episcopi pedibus baptizari petiit. Stephanus etiam dux, ut hoc signum vidit, similiter sancti vestigiis procubuit et indulgentiam pro commisso facinore imploravit. Beatus autem pontifex penitentiam ei pro interfectione virginis et martyris indixit, ipsumque et omnes comites illius ac duces, cunctumque exercitum et omnem populum utriusque sexus numero xv millia baptizavit. Præfatus vero dux magistro suo dedit multa munera auri et argenti ut exinde fabricaret ecclesias in honorem Domini. Prædia etiam ingentia et pura beneficia cum vineis et vernaculis in provincia Lemovicensi tradidit, ut exinde faceret nobilitatem ecclesiarum, quas fabricaturus esset, et omnem indigentiam clericorum, qui in eisdem Deo servituri essent, suppleret. Post hæc hospitale pauperum in eleemosyna beate Valeriæ fecit, in quo ccc pauperes omni die alendos instituit. Aliud quoque instituit, in quo turbam pauperum numero xc quotidie resciri decrevit, et super tumulum Valeriæ virginis et martyris ecclesiam construxit.

XXIII. *Sequentia Martialis apostoli vite.*

Interea Stephanus princeps Galliarum, jussu Neronis imperatoris, Italian perrexit, ibique cum xv legionibus præliatorum sex mensibus ei servivit. In militari tamen exercitio divinæ legis immemor non fuit, sed exercitum suum sic instituit ut quisque suis contentus esset stipendiis, et si quis aliquid raperet, capitalem sententiam subiret. Completo autem servitii tempore, remeandi licentiam accepit; sed sua repetere, priusquam beatum Petrum principem apostolorum videret, noluit. Romam ergo ipse et omnis exercitus ejus properaverunt, et urbem ingressi, apostolum, in loco qui Vaticanus dicitur, docentem inultas turbas populorum invenerunt. Protinus discalceatis pedibus, in cilicio ad pedes ejus prostrati sunt, et cum magna humilitate benedictionem ab eo postulaverunt. Petrus autem, ut tam præclaram de Gallia generationem vidit, et omnes Evangelio Dei edoctos et a beato Martiale baptizatos esse audivit, admodum lætus gratias agens, Dominum benedixit. Apostolo sollicite percunctanti de moribus et gratia vel conversatione præfati antistitis, devotus dux multa benigne retulit de virtutibus ejus et prodigiis, et de conversione populorum ad fontem concurrentium sacri baptismatis.

Postquam dux ab apostolo pro effusione sanguinis innocentis Valeriæ absolutionem promeruit, auri libras ducentas, quas a Nerone imperatore dono acceperat, ei obtulit. Sed ille eidem duci præcepit ut memoratum aurum sancto præsuli deferret, ut ecclesias inde construeret vel pauperibus erogaret. Denique, accepta benedictione apostoli, pariter in Gallias reversi sunt, consultoque duces priusquam proprios lares reviserent, communem patronum repetierunt. Cumque ad quoddam palatium regale vocabulo Jocunciacum venissent, tentoria et papilionem super Vinzennam fluvium fixerunt. Qui, dum calore solis æstuantes ad fluvium irent, ut ardorem simul et sudorem devitarent, Hildebertus, Archardii Pictavensis comitis filius, ad locum qui Garricus dicitur, venit, ibique a diabolo suffocatus interiit, et omnis exercitus cadaver ejus quærens non invenit. Tunc Archadius cum omni exercitu suo nimio mœrore affectus est, lacrymansque Lemovicam ad beatum Martialem venit, ipsumque humiliter pro filio suo deprecatus est. Tunc multæ turbæ Gothorum et Wasconum Lemovicam venerant, et ex diversis regionibus plures illuc populi confluerant, ac a beato viro verba veræ salutis audire cupiebant. Archadius et omnis populus ad pedes hominis Dei se projecerunt, et cum magno fletu pro adolescente in flumine demerso obsecraverunt. Ipse quoque flere cœpit, et in cilicio, discalceatis pedibus ad locum perrexit. Orantibus vero cunctis, vir Dei dæmones in fovea latitantes adjuravit, præcipiens ut corpus adolescentis ad ripam fluminis deferrent, et ipsi in conspectu plebis manifesti apparerent. Statim cor-

pus ad ripam fluvii projectum est, quasi sex stadiis, in siccum; et dæmones visi sunt in similitudine porcorum. Deinde populo deprecante et episcopo imprecante, de flumine cum magno impetu exierunt, et ante pedes sancti Martialis venerunt. Erant autem quasi Æthiopes nigriores fuligine, pedes eorum magni terribiles oculi et cruenti, capilli totum legebant corpus, atque per os eorum et nares ignis emanabat sulphureus; loquentes vero corvinam vocem imitari videbantur. Præsule nomina eorum interrogante, unus eorum dixit: « Ego vocor Mille-Artifex, quia mille habeo artes ad decipiendum genus humanum. » Alter dixit: « Neptunus nuncupor, quia multos homines in hac fovea præcipitavi et in inferni pœnas demersi. » Sanctus pontifex dixit: « Utquid gestatis igneas catenas in naribus vestris? » Dæmones dixerunt: « Quando animas hominum decipimus, ad magistrum nostrum cum his catenis ducimus. » Præsuli vero interroganti quomodo magister eorum vocaretur, dixerunt: « Rixoaldus, quia rixam semper desiderat et cum ira et indignatione permanet. » Denique deprecantibus illis ne Latino sermone cum eis ultra loqueretur, nec illos in abyssum vel in mare Oceanum mitteret, Hebraice præcepit ut in desertum locum irent nec ullam usque in diem iudicii creaturam læderent. Dæmones statim per inane volantes nunquam comparuerunt. Dux autem et omne vulgus, cunctusque exercitus ex diversis provinciis adunatus atque ad hoc spectaculum congregatus, projecerunt se ad pedes sancti antistitis, pro resuscitatione mortui rogantes cum lacrymis. Ipse vero, tot fletibus commotus, omnes pariter Dominum deprecari præcepit, tenensque manum defuncti, dixit: « Hildeberte, in nomine Domini nostri Jesu Christi, surge. » Qui statim surrexit et xxvi annis postea religiose vixit. Cunctis Dominum glorificantibus qui tam gloriosum miraculum viderant, sanctus Martialis Hildebertum vocavit, et ab eo, de his quæ jam exanimis viderat, pro ædificatione audientium inquisivit. Cunctante (33), plura ille narravit.

« Cum fatigatus, inquit, ardore solis, a sudore corpus meum abluerem, continuo dæmones in foveam præcipitantes me suffocaverunt. Cumque igneis catenis me constringere voluissent, protinus astans angelus Domini de manibus eorum abstraxit me. Cumque ad orientem pergere cœpissimus, duo cunei dæmonum contra nos veniebant, et igneas sagittas jaciebant. Unus eorum ante nos et alius retro pergebat. Ast ego nimio pavore perterrebar, sed ab angelo comitante mihi blande confortabar. Sonora etiam voce ac dulci modulatione cœpit angelus Domino canere, dicens: *Benedic, anima mea, Domino, et omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, et redimet de inferno vitam tuam.* Deinde ad ignem purgatorium pervenimus, in quo Christiani cruciantur pro quoti-

(33) Leg : *percunctanti.*

dianis excessibus, qui non gravantur criminalibus. Purgatorius quippe ignis fluvius est, et pons superpositus, in quo me ducens angelus Domini ac statuens illuc, apprehensa manu mea, dixit: *Hic stabis, quousque, ab omnibus peccatis emundatus, celestis regni merearis esse particeps.* His expletis, ad portam paradisi venimus, juxta quam multitudinem dæmonum congregatam reperimus, quorum sævitiam et calumniam pertimescebam vehementius. Tunc vox de cœlo audita est: *Revertatur anima pueri hujus in viscera ejus et vivat annos viginti et sex.* Angelus autem qui me ducebat incredibilis pulchritudinis erat, et humanam naturam aspectu suæ visionis excedebat. Percunctanti etiam mihi de doctore nostro Martiale, respondit angelus: *Magnum in cælis meritum possidet, quia virgo permanet et sine concupiscentia seminarum est et esse deliberat. A juventute Domino cœpit deservire et beato Petro adherere. Ad paternam domum reversus non est. Sicut a concupiscentia carnis noscitur alienus, sic a dolore mortis erit extraneus. Angeli duodecim ei a Domino deputati sunt, qui semper cum eo gradientes eum fatigari non permittunt, nec esurire, nec sitire; sed ab omni malo eum custodiunt, et ab omni contagione doloris prorsus extraneum reddunt.* »

Hæc et alia his similia Hildeberto referente, pontifex et dux, cum omni coadunata plebe, lætati sunt, Dominoque pro collatis beneficiis gratiarum actiones reddiderunt. Hildebertus autem, angeli monita tenens, caput suum totondit, et beato præsuli adhærens, in Dei servitio permansit, vinum non bibens et carnem non comedens. Indumentis pedum non est usus. Pane et aqua solummodo contentus fuit in cibo, et cilicio in indumento. Erat enim deditus in assiduis orationibus, in jejuniis frequentioribus, et continuis honorum operum exhibitionibus. Data vero sibi a parentibus distribuebat indigentibus; nihil in crastinum sibi reservabat. Exemplum vero ejus multi secuti sunt, propriisque renuntiantes voluntatibus, per arctam viam ad Christum cucurrerunt.

Stephanus dux decretum fecit et per omnes gentes, quæ ditioni ejus subjacebant, direxit ut omnia templa et idola minutatim confringerent et igni cremarent, solique Deo vacarent et servire studerent. Ipse religiosam vitam, sicut a bono magistro didicerat, diligenter Deo servabat. Eleemosynis enim erat deditus, in iudicio justus, circa pauperes sollicitus; sacerdotibus atque cunctis Dei ministris supplex erat ac devotus, prudentissimus pater Christianorum ac ferocissimus persecutor paganorum. A die quo baptisma suscepit, cum femina pollutus non fuit; sed in castitate usque in diem obitus sui vixit.

In Burdegala civitate Sigibertus comes erat, qui per sex annos paralysi morbo graviter ægrotaverat. Qui, ut mirabilia quæ per beatum Martialem agebantur audivit, conjugi suæ Benedictæ præcepit ut

festinanter ad hominem Dei pergeret, et xxvi libras auri et argentum sufficiens secum deferret, factaque petitione propitiationem Dei per ejus amicum sibi obtineret. At illa cum summa velocitate imperata competenter paravit, et cum duobus milibus octingentis equitibus ad virum Dei perrexit. Perveniens autem ad illum fiducialiter pro viri sui salute petit. Super cujus fide beatus vir exhilaratus, sanitatem ægroto promisit. Tunc baculum suum matronæ tradidit, ac ut super maritum suum poneret, ut sanaretur, præcepit. Aurum autem et argentum accipere noluit, sed divina secundum Domini præceptum beneficia gratis erogavit. Nobilem vero Benedictam et omnes itineris ejus comites baptizavit, et omnes in fide confirmatos ad propria remisit.

Interea, Burdegalæ dum civitatis populus ad delubra idolorum venisset et pontifex thura cremaret, dæmon per quemdam Hebræum nomine Martialem ei se egressurum dixit, et magnas virtutes sancti præsulis atque dignitates apud Deum mæstus palam promulgavit. Tandem matrona urbem ingrediente, seniores populi obviam ei processerunt, et omnia quæ a Jove audierant narraverunt. Tunc primum pontificem idolorum ad se comitissa vocavit, eique præcepit ut per omnia templa pergeret, et, excepto templo Dei ignoti, minutatim ea confringeret. Deinde cum sociis Christianis Dei clementiam exoravit, et in ejus nomine ad lectum mariti pervenit, ac super eum beati pontificis baculum imposuit. Porro membra, quæ contractione nervorum ac vitiosa febrium compagine fuerant sauciata, extemplo efficiuntur ac si nunquam propria virtute fuissent privata. Postquam præfatus comes Sigibertus sanatus est, cum multo apparatu populi ad sanctum antistitem profectus est, et ab ipso sacri baptismatis unda cum cunctis sequacibus suis regeneratus est. Copiosa vero precum et gratiarum xenia pro collatis sibi cælestibus beneficiis retulit, et multis postea diebus in Dei servitio feliciter vixit.

Quondam, cum exigentibus hominum insolentis denominata civitas ignis incendio jam consumenda cremaretur, ac pene sui interitum arsura minari videretur, religiosa Benedicta baculum viri Dei fideliter igni opposuit, et, omnipotentiam Creatoris confessa, ejus auxilium invocavit. Protinus incendium ita sopitum est ut vestigia ignis nullo modo apparerent.

In illo tempore, instinctu divino admonitus, præsul Christi Martialis ad Garumnam fluvium perrexit, et in loco qui Mauritania (34) dicitur, multis qui illuc confluerant, verbum Dei prædicavit, ibique, pro saluberrima occupatione divini operis, tribus mensibus mansit. Novem dæmoniaci catenis constricti, ex Burdegala civitate a parentibus deducti, a sancto Martiale, dæmonibus expulsis sunt

A sanati. Dæmones enim, qui per fidei Christianæ virtutem de Burdegala urbe ejecti fuerant, irati contra suos quos subjugaverant, miseris idololatræ invaserant, et in eorum corpora grassantes nimis illos vexabant. A parentibus itaque ad virum Dei pertracti sunt; quo orante et præcipiente, maligni hostes, per ora eorum cum sanguine egressi, nusquam comparuerunt.

Quondam, dum beatus Martialis Mauritanæ prædicaret, et maxima populorum multitudo, ut audirent vera dogmata, concurreret, Sigibertus comes decrevit cum magno militum exercitu ad eum venire, eique congruentem apparatus ciborum et potus amicabilem exhibere. Copiam ergo piscium concupivit, et ministros in pontum piscandi gratia misit. Tandem piscatoribus multa secum genera piscium deferentibus, et optata invisere littora cupientibus, subito tempestas exorta est in mari, quæ ipsis interitum et navibus naufragium cœpit minari. Porro Benedicta comitissa, quæ cum multitudine plebis ad littus stans exspectabat, metuentum trepida periculum videbat. Cumque jam mergi cœpissent homines (cum navibus, religiosa mulier extendit in cælum manus, et voce magna exclamans, Deum invocavit, et continuo sedata tempestas cessavit. Piscatores autem cum navibus et piscibus ac retibus incolumes ad portum pervenerunt, et cuncti hoc videntes mirabilem Deum glorificaverunt.

Almus vero præsul a Mauritania reversus Lemovicam repedavit, et inde ad vicum nomine Asiaticum (35) perrexit. Ibi Jovis idolum venerabile paganis erat, ibique multitudo magna languentium diversis oppressa infirmitatibus jacebat. Tunc, adveniente pontifice, dæmon obmutuit, sed vir Dei, rogantibus incolis, de simulacro illum egredi præcepit, statuam confringere et visibiliter populis apparere. Protinus de statua exivit quasi niger puerulus obscurior fuligine, cujus capilli tetri et densissimi usque ad pedes erant; et per os illius ac nares et oculos [flamma?] cum fetido ardore emanabat. Denique sancto populis ostendente quem dominum coluerant, eique rursus ut statuam comminueret præcipiente, contractam statuam in pulverem redegit et postea nusquam comparuit. Venerabilis autem episcopus cunctos ægrotos ad se congregari fecit, et facto super eos signo crucis in Dei nomine sanavit; et cunctos qui ibi commanere videbantur baptizavit. Inde reversus ad propriam sedem, oratoria construi fecit et insignibus ornamentis diligenter decoravit. Unum in honore sancti Stephani protomartyris consanguinei sui consecravit, et aliud in honore sancti Petri apostoli ac magistri sui constituit, et totum altare per circuitum laminis aureis vestivit. Constructis autem basilicis, beatus præsul certum dedicationis

(34) Vulgo: *Mortagne-sur-Gironde*.

(35) Forte: *Azia (Aixe)* prope Lemovicum. Le Prévost: *Ansiacum*, ignotus locus.

diem denuntiavit, et Stephanus dux sufficientem apparatus cunctis venientibus ad sacra solemnia præparari commendavit. Porro, dum sanctus pontifex celebraret missarum solemnia, Arveus, comes Turonicæ civitatis, arreptus est a diabolo cum conjugè Christiana. Vir autem Domini diu fatigari homines passus non est, sed eos ad se jussit venire, et dæmones increpavit cur ausi fuissent in illos intrare. Dæmones vero dixerunt hoc sibi permisum fuisse pro transgressione, quia contra præceptum ejus immunditia carnali commaculassent se tota nocte. Duce cum populo rogante pro vexatis, sanctus præsul dæmonium expulit in nomine Salvatoris, hominesque restituit vigori pristinae sospitatis. Basilica siquidem Sancti Petri vi Nonas Maii, tempore Nerovis imperatoris, consecrata est, et tanta claritas in die consecrationis ejus ibidem emicuit ut alter alterum sibi proximum vix videre quivisset.

His rite peractis, beatus Martialis Aurelianum ordinavit, et post suum discessum urbi Lemovicensium præfecit. Andream vero presbyterum ecclesiæ Sancti Petri apostoli præfecit, ibique cum eo Illidertum Archadii comitis filium et alios xxxvi clericos constituit, eisque Stephanus dux ex suo redditus ad victum et vestitum ubertim donavit. Multa quidem de operibus beati Martialis scripta sunt, sed tamen omnia singillatim proferri nequeunt. Erat enim divina eruditione repletus, religione insignis, morum probitate pollens, miraculorum exhibitione admirabilis. Erat contemptor sæculi, amator Dei et proximi, et cui vivere Christus erat et mori lucrum. Reddebat, ut sæpe jam diximus, cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, mutis loquelam, ac mortuos revocabat ad vitam. Sunt et alia multa, ut Aurelianus dicit, commemoratione digna, quæ per eum operata est Christi gratia; quæ, si litteris scriberentur, a non credentibus apocrypha dicerentur.

Anno Dominicæ Resurrectionis 40, quando beatus pontifex Martialis oraret solito, ecce Dominus Jesus Christus cum discipulis suis in splendore ei apparuit, et amabiliter eum salutans vocavit, eique quintumdecimum diem migrationis ejus de mundo terminum esse prædixit. Sanctus ergo vir, gaudio magno repletus, Deo gratias egit, et exitum suum per binas hebdomadas assiduis jejuniis et vigiliis ac orationibus præparavit. Statuto enim tempore noctis, post modicam pausationem, quæ fessos artus recreabat, ad orationem surgebat, et usque in horam secundam diei precibus et divinis laudibus insistebat. Deinde sacrificium Domino in hora secunda pro se et omni Ecclesia offerebat, et postea usque in vesperum assidue prædicabat. Nocte vero jam incumbente, arduam sibi impostam victus alimoniam, panem scilicet et aquam, percipiebat

Appropinquante vocationis termino, vir Dei fratres convocavit et obitus sui diem imminere indicavit, nuntiosque per universas regiones et provin-

cias, quas ipse Domino acquisierat, destinavit. Multi autem cum magno ejulatu convenerunt, populus scilicet Pictavensium, Biturigensium, Arvernorum, Wasconum, vel Gothorum. Appropinquante autem obitus sui die, rogantibus cunctis, extra civitatis portam, quæ Calcinea dicitur, perrexit; ibique sermonem de vera fide et divinis operibus edidit, atque beatas virtutes, quibus saluferi mores decorantur, utiliter recensuit. Postquam exhortatione finita populum benedixit, Dominoque Deo piis precibus commendavit, portari se in oratorium beati Stephani fecit; ibique in cinere et cilicio recubans suum exspectavit, genibusque flexis et manibus ad cælum intentis, orationibus exitum suum muniri curavit. Ad ultimum vero hanc ad Dominum vocem fudit: « In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. » Cunctis autem flentibus et orantibus, ipse manu innuens ut silerent, dixit: « Tacete; nunquid non auditis quantæ veniunt laudes de cælo? Certe Dominus venit sicut promisit. » Continuo lux magna ibidem refulsit, et vox Domini vocantis eum personuit: « Egrederere, benedicta anima. » Deinde cum ipso splendore in cælum perrexit, et concentus interim angelorum auditus est. In crastinum hora tertia paralyticus quidam tetigit feretrum ejus et statim factus est sanus. Cumque ad sepeliendum corpus illius deferretur, in hora egressionis ad Sancti Stephani basilicam cæli aperti sunt, et bajulis sancti corporis pergentibus usque ad locum sepulturæ semper aperiebantur. Præterea multis ad exsequias confluentibus infirmis, beatus Alpinianus, accipiens sudarium beati pontificis, ægrotorum corpora tangebatur et cunctos ad invocationem Christi sanabat. Inter reliquos hydropicus quidam ex Tolosana urbe advectus est cum sex cæcis et quatuor dæmoniis, qui sequenti die post obitum sancti præsulis ad sepulcrum illius repræsentati sunt et sacri sudarii tactu sanati sunt.

Innumera per sanctissimum præsul post tumulationem ejus miracula facta sunt, quæ singillatim omnia præ ingenti copia scripto comprehendi non possunt. Fortassis cui hæc non sufficiunt, nec ampliora, si scriberentur, volumina sufficerent.

Interveniatur pro nobis almus præsul Martialis de se loquentibus, qui conviva Christi fuit et apostolorum socius, qui pius pastor exstitit Lemovicensibus ei primus prædicator populis occidentalibus, ut, sacris ejus orationibus muniti, hæreditatis æternæ mereamur participes ascisci. Amen.

XXIV. *Historia Romanorum pontificum. Petrus et successores ejus.*

Quia chronographiam secundum scripta priscorum contexere decrevi, et ecclesiasticam incipientem narrationem, in cujus capite de sanctis apostolis quædam breviter apposui, nunc, adjuvante Deo, de Romanis præsulibus continuatam seriem edere nitor, et a beato Petro apostolo, cui Christus claves regni cælorum commisit, inchoare conabor. Hoc

enim opus necessarium ducit, ac studiosis clientibus sibi aliisque decilibus commodum autumo. Jam, ut veraciter rimatus sum, per mille et centum annos, ex quo fortis Emmanuel per intemeratam Virginem nube carnis trabeatus venit ad nos, in urbe Roma (quæ ab ipso sui primordio super omnes vicinos molita est efferre fasces suos, et usque ad Euphratem Oceanumque, disponente Deo, dilatavit fines suos) plures, opitulante Deo, eximii athletæ tenuerunt ecclesiastici regiminis frenos, quorum triumphales cursus perscrutari bonis delectabile est inter fluctus mundanos, ut, per heroum vestigia gradientes, desudent imitari strenuos actus atque salvificos.

Beatus Simon Petrus, princeps apostolorum, filius Joannis, vico Bethsaida provinciae Galilææ ortus, primum in Antiochia vii annis sedit; deinde sub Claudio contra Simonem Magum Romam pergit, ibique xxv annis Evangelium prædicans Ecclesiam rex. Contra Simonem multoties coram Nerone et populo disputavit, et, eo devicto, a Nerone xxxvi anno a passione Domini iii Kal. Julii, cum Paulo martyrizatur.

Linus de Tuscia, ex patre Herculano, sedit annis xi mensibus iii, diebus xii, et martyrizatus est vi Kal. Decembris. Hic ex præcepto Petri apostoli constituit ut mulier in ecclesiam velato capite intraret.

Cletus Romanus sedit annis xii, mense i, diebus xi, et sub Domitiano passus est vi Kal. Maii, et cessavit episcopatus diebus xx. Rufinus, Aquileiensis presbyter, de Lino et Cleto dicit in proœmio historiæ Clementis quod ipsi, vivente Petro apostolo, ministraverint sibi que successerint. Valde miror quod tam prudens interpret et historiographus, et tam Græcis quam Latinis admodum eruditus, non consideraverit quod ambo telicem cursum martyrio consummaverint, nec aliqui persecutionem in urbe pro Christo usque ad tertium decimum Neronis annum, post Simonis Magi præcipitium, perpessi fuerint. Linus quippe tempore Vespasiani, Cletus vero persecutione passus est Domitiani.

Clemens Romanus de Cælio monte, ex patre Faustino, sedit annis x, mensibus ii, diebus x, et sub Trajano in mare præcipitatus est ix Kal. Decembris, et cessavit episcopatus diebus xxi. Hic disciplinam beati Petri apostoli secutus, bonorum ornamentis morum insigniter pollebat, et ob hoc Judæis et gentilibus et omnibus Christianis complacerebat, quorum inopes nominatim scriptos habebat, nec sanctificatione baptismatis mundatos publicæ mendicitati subjectos esse sinebat. Flavianam Domitiam virginem, Domitiani Cæsaris neptem et Aurelii sponsam, sacro velamine consecravit; et Theodoram, Sisinnii comitis conjugem, in proposito castitatis confirmavit. Quam vir suus zelo ductus ecclesiam intrantem occulte prosecutus est; sed a Clemente facta oratione, statim cæcus et surdus effectus est. Cumque servi ejus vellent eum de eccle-

sia ejicere, diu gyranes per circuitum januam non potuerunt invenire, donec Theodora pro viro suo fusa obtinuit oratione ut ipse cum pueris suis inde potuisset exire. Ille tandem ad domum perductus, in cæcitate permansit, et Theodora post missas sancto Clementi papæ ordinem rei gestæ insinuavit. Ipse vero populum, ut Deum orarent, admonuit. Deinde cum muliere ad ægrotum perrexit, et orationem faciens, visum et auditum ei statim restituit. Ille autem receptis sensibus corporis amens factus est, et Clementem episcopum, quem ad conjugem suam ingressum esse putabat, teneri et trahi præcepit. Servi vero ejus saxæas columnas ligabant, et nunc deintus foras, nunc de foris intus trahebant. Sisinnio itaque cum servis suis insaniente, Clemens recessit, et Theodora pro marito suo tota die cum lacrymis oravit. Tandem ad vesperum Petrus apostolus ei apparuit, et confortans ait: « Per te salvus erit Sisinnius, ut impleatur hoc quod dixit frater meus Paulus apostolus: *Sanctificabitur vir infidelis per fidem mulierem* (I Cor. vii, 14). » Statim Sisinnius, recepto sensu, per Theodoram Clementem accersit, et amentiam suam confessus, omnipotenti Deo credit, et corroboratus proximo Pascha cum cccxxiii promiscui sexus baptismum suscepit. Multi nobiles et illustres Domino per eum crediderunt, et veram fidem suscipientes baptizati sunt.

Publius Torqueanus, sacrorum comes, multitudi Christianorum invidit, dataque pecunia patronis regionum, nonini Christiano seditionem excitavit. Administrante Mamertino prefecturam populi Romani, seditio facta est; et Publio Torqueano jubente, Clemens secreto ad eum perductus est, ipsumque judicem rationalibus responsis ad veram fidem inflectere conatus est. Denique seditiosis tumultuantibus, ad Nervam pariter et Trajanum de illo relatio missa est. Trajanus vero rescribens jubet, si Clemens sacrificare nollet, trans Pontum maris, quod civitati Cersonæ adjacet, exilium subiret; tantam gratiam Dominus beato Clementi tribuit ut pagani etiam præsidēs super illo flerent. Julianus præses illum Deo plorans commendavit, eique navem omnibus necessariis onustam delegavit. Multi eum religiosi viri de plebe et clero secuti sunt. In exilio plus quam duo millia Christianorum ad marmora secunda damnatos beatus papa invenit; quos cum pro Dei nomine relegatos cognovisset, exsultavit, eisque copiosam de servanda fide et patientia doctrinam erogavit. Deinde, ut cognovit quod aquam humeris suis a sexto miliario deportarent, Dominum oravit et aquam petiit. Completa vero oratione, agnum stantem super montem vidit, et locum quem agnus erecto pede dextro monstraverat, brevi sarculo leviter percussit, et fontem affluentibus venis ornatum aperuit, qui subito impetu vomens fluvium fecit. Ad hanc famam confluit omnis provincia, atque doctrinam sancti Clementis suscipit multitudo maxima; ita

ut in die una quingentæ animæ vel amplius baptizatzæ essent, ibique intra unum annum, confractis idolis a credentibus, LXXV ecclesiæ factæ essent.

Post annos tres, paganis insistentibus, ad Trajanum imperatorem invidiosa relatio cucurrit; et Aufdianus dux ab eo missus diversis pœnis multos Christianos peremit. Cæsa vero multitudine, solum Clementem jussit ad mare perducere et anchoram ad collum ejus ligari et in medium maris præcipitari, ne a Christianis posset inveniri et pro deo venerari. Quod quando factum esset, Phœbo et Cornelio discipulis sancti Clementis cum multitudine Christianorum ad littus stantibus et cum fletu orantibus, recessit mare in sinum suum per tria fere millia, et ingressi per siccum populi videre mirabilia. Habitatulum namque invenerunt in modum templi marmorei angelicis manibus paratum, ibique in arca saxeâ corpus sancti Clementis positum ministerio angelorum, ita ut anchora, cum qua missus est, posita esset juxta eum. Discipulis autem ejus revelatum est ne eum tollerent; quia omni die passionis ejus mare recederet, et per septem dies advenientibus siccum iter præberet. Multis ibi mirabilibus factis, omnes gentiles per gyrum crediderunt in Christum, et famulantur ei qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Clemens constituit ut altaris palla, cathedra, candelabrum, si vetustate consumpta fuerint, concrementur.

Anacletus Græcus, de Athenis, sedit annis IX, mensibus II, diebus X; quo defuncto III Idus Julii, cessavit episcopatus diebus XVI. Hic decrevit ut accusatio sacerdotum non fieret nisi ab idoneis et probatissimis viris, qui suspicionibus careant.

Evaristus Judæus, de Bethlehem, ex patre Juda, sedit annis IX, mensibus X, diebus II, temporibus Domitiani, Nervæ et Trajani. Post martyrium ejus cessavit episcopatus diebus XVIII. Hic VII diacones ordinavit qui custodirent episcopum prædicantem per stylum veritatis, eique velut oculi essent in omnibus locis. Is etiam constituit ut vir uxorem, vel mulier maritum non dimittat, nec ecclesia, episcopo suo vivente, alium accipiat.

Alexander Romanus, de regione Caput Tauri, ex patre Alexandro, annis X, mensibus VII, diebus XI. Hic aspersionis aquam cum sale in habitaculis hominum benedixit, et passionem Domini in precatione sacerdotum, dum missæ celebrantur, miscuit. Multa per eum Dominus miracula fecit, et multis salutem animabus dedit. Tandem Via Nomentana, V Nonas Maii, decollatus est, et cessavit episcopatus diebus XXXV.

Sixtus Romanus, ex patre pastore, de Via Lata, sedit annis X, mensibus II, die 1. Hic decrevit ut ministeria sacrata non tangantur nisi a ministris. Presbyter intra actionem in populo hymnum angelorum et hominum decantet: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt cæli et terra gloria tua; Hosanna in excelsis. Benedictus qui venit*

in nomine Domini; Hosanna in excelsis! Accusatoris primo persona, fides, vita et conversatio enucleatim perscrutetur. Accusatoribus enim, qui veritatis fidem ignorant, nec rectæ conversationis vitam deducunt, seu qui de inimicorum domo exeunt, credendum non est. Denique Nonis Aprilis martyrizatus est, et cessavit episcopatus diebus XIV.

Telesphorus Græcus sedit annis XI, mensibus III, diebus XXI, tempore Antonini et Marci. Hic decrevit ut septem hebdomadis jejunium ante Pascha celebretur, in Natale Domini noctu missa canatur, in ingressu sacrificii hymnus angelorum, id est *Gloria in excelsis Deo*, dicatur. Tandem martyrizatus est Nonis Januarii, et cessavit episcopatus diebus VII.

Hyginus Atheniensis, ex philosopho, sedit annis IV, mensibus III, diebus IV, tempore Veri et Marci. Hic nimirum sanxit ut metropolitanus absque omnium provincialium episcoporum præsentia causas aliorum non audiat. Episcopus autem absque clericis suis nullius causam definiat; alioquin utriusque sententia irrita erit. Hic sepultus est III Idus Januarii, et cessavit episcopatus diebus III.

Pius Italus, de Aquileia, sedit annis XIX, mensibus IV, diebus III, tempore Antonini Pii. Hic in habitu pastoris edoctus, Pascha Dominico fieri jussit. V Idus Julii obiit, et cessavit episcopatus diebus XIV.

Anicetus Syrus sedit annis XI, mensibus IV, diebus III, tempore Severi et Marci. Hic constituit ut clericus comam non nutriat. Episcopus a minus quam a tribus episcopis non ordinetur. Metropolitanus autem consecratur ab omnibus quibus præesse debet. Martyrizatus est autem XII Kal. Maii, et cessavit episcopatus diebus XVII.

Soter Campanus, ex patre Concordio, de civitate Fundis, sedit annis IX, mensibus VII, diebus XXI, tempore Severi. Defunctus est vero XV Kal. Maii, et cessavit episcopatus diebus XXI.

XXV. *Sequentia Romanorum pontificum historiae.*

Eleuther Græcus, ex patre Abundio, sedit annis XV, mensibus III, tempore Antonini et Commodi. Hic definiit ut absens non judicetur, nec in eum proditoris calumnia vel vox audiat. Nulla esca, quæ tamen humana et rationalis est, a Christianis repudietur. Deinde VII Kal. Junii obiit, et cessavit episcopatus diebus V.

Victor Afer sedit annis X, mensibus II, diebus X. Martyrio coronatus est Kal. Augusti, et cessavit episcopatus diebus XII. Hic decrevit ut nemo de incertis judicetur.

Zephyrinus Romanus sedit annis VIII, mensibus VII, diebus X, tempore Antonini et Severi. Via vero Appia VII Kal. Septembris sepultus est, et cessavit episcopatus diebus VII. Hic constituit ut injuste exspoliatus sua primo recipiat, et post legitime accusantibus respondeat, induciasque, si ei necesse fuerit, non modicas accipiat.

Calixtus Romanus, de regione Ravennati, sedit annis VII, mensibus II, diebus X, sub Maerino et

Heliofabalo. Hic decrevit ut episcopus alterius parochianum non iudicet nec excommunicet. Nullius enim nisi sui præsulis iudicio tenebitur aut damnabitur. Lapsus in peccato, si dignam pœnitentiam gesserit, honore pristini officii non privetur; sed etiam si necdum habuit, adipisci poterit. Jejunium Sabbati ter in anno fiat, frumenti, vini et olei, secundum prophetiam quarti, septimi et decimi. Denique martyrizatus est III Idus Octobris, sub Alexandro imperatore, et cessavit episcopatus diebus VI. Tunc Calepodius presbyter et Asterius ac Palmatius consul, cum cœ de familia sua, passi sunt.

Urbanus Romanus sedit annis IV, mensibus X, diebus XII. Hic decrevit ut omnes fideles per impositionem manus episcoporum post baptismum Spiritum sanctum accipiant, ut pleni Christiani sint. Tunc passi sunt Tiburcius, Valerianus, Maximus, Cæcilia. Ipse vero VIII Idus Junii martyrizatus est.

Pontianus Romanus sedit annis IX, mensibus V, diebus II, tempore Alexandri, a quo in Sardiniam, cum Hippolyto presbytero, exulare coactus est. Tertio autem Kal. Novembris defunctus est, et cessavit episcopatus diebus X.

Antheros Græcus sedit annis XII, mense I, diebus XII. Martyrizatus est vero III Nonas Januarii, et cessavit episcopatus diebus XIII.

Fabianus Romanus sedit annis XIV, mensibus XI. Hic inter cætera dixit: « Convicium irati pro accusatione habendum non est. Omnis qui crimen objicit probet, et qui non probaverit, patiatu pœnæ quam inferre voluit. » Passus est autem XIV Kal. Februarii, et cessavit episcopatus diebus VII.

Cornelius Romanus sedit annis II, mensibus II, diebus III. Hic apostolorum corpora rogatu Sanctæ Lucinæ noctu levavit. Beati Pauli corpus in via Ostiensi posuit, et Petri in templo Apollinis, in monte aureo, in Vaticano condidit. Sub Decio autem Centumcellis exsulavit. Deinde Romam adductus, plures salvavit, et decollatus est XVIII Kal. Octobris, et cessavit episcopatus diebus XXXV. Hic decrevit ut sacerdotes, nisi pro fide, sacramentum non faciant.

Lucius Romanus sedit annis III, mensibus III, diebus III, tempore Galli et Volusiani. Hic de exsilio Dei nutu rediit. A Valeriano, III Nonas Martii, capite truncatus est, et cessavit episcopatus diebus XXXV. Hic constituit ut duo presbyteri et tres diaconi semper ubique pro ecclesiastico testimonio cum episcopo sint.

Stephanus Romanus sedit annis VII, mensibus V, diebus II, tempore Valeriani, Gallicani et Maximini. Lucillam, quæ a cunabulis cæca erat, illuminavit, et Nemesium tribunum patrem ejus, aliosque promiscui sexus LXII baptizavit. Post martyrium Simpronii, Olympii, Exuperiæ et Theodoli, XII presbyteros: Bonum, Faustum, Maurum, Primitium, Calumniosum, Joannem, Exuperantium, Quirillum, Honoratum, aliosque plures per martyrium præmisit Kal. Augusti, et ipse, celebrata missa, decol-

latus est, IV Nonas Augusti, et cessavit episcopatus diebus XXVII. Hic decrevit ut infames personæ sacerdotes non accusent. Sacerdos et levitæ sacratis vestibus in usu quotidiano, nisi in ecclesia, non utantur.

Sixtus Græcus, ex philosopho, sedit anno I, mensibus X, diebus XXIII, tempore Gallieni et Decii. Hic statuit ut spreto proprio iudice ad alium recurrentis excommunicetur. Tandem VIII Idus Augusti decollatus est cum sex diaconibus: Felicissimo, Agapito, Januario, Magno, Vincentio et Stephano; et cessavit episcopatus diebus XXXV. Tunc Laurentius archidiaconus et Hippolytus cum familia sua, Abdon et Sennes subreguli Persarum, alique multi diversis suppliciis martyrizati sunt.

Dionysius, ex monacho, sedit annis VI, mensibus II, diebus IV. Hic presbyteris ecclesias dedit, cœmeteria, parochias et diœceses constituit. Martyrizatus est VI Kal. Januarii, et cessavit episcopatus diebus V. In decretis Dionysii hoc reperitur: « Confessio ex necessitate veniens, credibilis non est; non enim delet extorqueri, sed potius sponte proferri. »

Felix Romanus sedit annis IV, mensibus III, diebus XXV, tempore Claudii et Aureliani. Deinde martyrio coronatus est III Kal. Junii, et cessavit episcopatus diebus V. Hic decrevit ut episcopatus episcopo non adimatur, antequam causa ejus discutatur.

Eutycianus Iuscus, de Lunis, sedit anno I, mense I, die I, tempore Aureliani. Obiit VI Kal. Augusti, et cessavit episcopatus diebus VIII.

Caius Dalmata sedit annis XI, mensibus IV, diebus XII, tempore Carini, Diocletiani et Constantii. Hic constituit septem gradus ordinum, ut esset ostiarius, lector, exorcista, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus. Martyrizatus est X Kal. Maii, et cessavit episcopatus diebus XI.

Marcellinus Romanus sedit annis IX, mensibus IV, diebus XVI, tempore Diocletiani et Maximiani. Hic decrevit ut major a minore non iudicetur, laicus clericum non accuset; clericus vero cujuslibet ordinis absque pontificis sui permissu ad sæculare iudicium neminem attrahat. Martyrizatus est autem VII Kal. Maii. Cum ipso, intra XXX dies, XVIII millia hominum pro fide Christi perempti sunt. Tunc nimia persecutio Christianorum fuit, et cessavit episcopatus annis VII, mensibus VII, diebus XXV.

Marcellus Romanus, de Via Lata, sedit annis X, mensibus VII, diebus XXI, tempore Maxentii et Maximini. Qui in catabulo jussu tyranni equis diu servivit, et tandem XVII Kal. Februarii migravit. Tunc cessavit episcopatus diebus XX.

Eusebius Græcus, ex medico, sedit annis VI, mense I, diebus III, tempore Constantini; VI Non. Octobris obiit et cessavit episcopatus diebus VII. Hujus tempore crux Domini nostri Jesu Christi V Non. Maii inventa est, et Judas Quiriacus baptizatus est.

Melchiiades Afer sedit annis iv. Hic constituit ut nullus fidelium Dominico jejunaret, nec feria v pro ritu paganorum. Sepultus est autem in cœmeterio Calixti, Via Appia, iv Idus Decembris, et cessavit episcopatus diebus xvi.

Silvester Romanus, ex patre Rufino et matre Justa, sedit annis xxiii, mensibus x, diebus xi. Hunc Cirinus presbyter Romæ docuit; cujus vitam imitatus et mores, ad summum apicem Christianæ religionis attigit. Silvester a juventute hospitalitati, aliisque bonis actionibus pie studuit. Timotheum ab Antiochia venientem hospitio Romæ suscepit, et Christum publice prædicantem totis nisibus adjuvit. Dehinc eundem, post annum et menses tres, pro veritate a Tarquinio urbis præfecto martyrizatum noctu rapuit, et Melchiiadem episcopum, cum sanctis presbyteris et diaconibus, ut testem Christi sepelirent, ad domum suam perduxit. Timotheus itaque in horto Theonæ Christianæ mulieris, juxta Pauli apostoli sepulturam, venerabiliter tumulatus est; et Silvester a Perpenna Tarquinio tentus est, et in carcerem ut in crastinum pro confessione deitatis torqueretur missus est. Interea præfectus dum pranderet, osse piscis in gutture versato, interiit, et Silvester, dum persecutor ejus ad tumulum cum luctu duceretur, de carcere cum gaudio exivit. Qui, cum tricenarius esset, diaconus factus est, et paulo post, omni populo poscente, presbyter a sancto Melchiade episcopo ordinatus est; quo migrante, Silvester ab omnibus papa concorditer electus est. Cunctis virtutibus ipse rutilabat, meritoque sanctitatis omnibus idem complacebat.

Immanis erat draco in monte Tarpeio, in quo Capitolium est collocatum, ad quem magi cum sacrilegis virginibus senel in mense cum sacrificiis et listris descendebant cccxv gradibus quasi ad infernum. Hic ex improvise ascendebat, et licet non egrederetur, vicinum tamen aerem flatu suo vitiabat, quo mortalitas hominum et maximus de morte infantium luctus veniebat. Tandem pagani a Silvestro poscentibus auxilium, ipse Christianis triduanum indixit jejunium; post quod, a beato Petro apostolo in visione edoctus, cum tribus presbyteris et duobus diaconibus descendit, et in virtute Dei draconem penitus inclusit, a cujus flatu tota civitas ex illa die et deinceps liberata Deo gratias egit. Hæc ut plurimi gentilium Romæ viderunt, a peste draconis erepti, Christo credentes baptizati sunt.

Constantino imperatore Christianos cogente idolis sacrificare, et plurimas strages agente de illis qui simulacra nolebant adorare, Silvester ab urbe cum clericis suis recessit, et in monte Soracte jejuniis et orationibus insistens aliquandiu delituit. Ultrix vero Dei manus elephantina Constantinum lepra percussit, et sic illum ab effusione sanguinis servorum suorum compescuit. Augustus ergo pro tanta

mœstus calamitate, quid sibi prodesset obnixè studuit indagare. Tunc nefariorum Capitolii consilio pontificum, jussit perimi turmam ad tria millia infantium, ut fuso sanguine illorum fieret balneum, et in ipso fumanti cruore intinctus impetraret sibi lepræ remedium. Cumque Constantinus a palatio egrederetur ad balneum, et vidisset multitudinem mulierum amarissime flentium pro interfectione pignorum, tanti luctus occasionem inquisivit, facinusque ut cognovit, protinus exhorruit. Longa etiam et subtili concionatione barbaricam crudelitatem damnavit, imperique Romani pietatem extulit. Filios itaque matribus incolumes reddi præcepit, et amplissima dona cum vehiculis et annonis addidit, et sic eas alacres ad propria remisit.

Sequenti nocte, in visione beatos apostolos Petrum et Paulum vidit, et ab eis admonitus Silvesterum cum clericis suis revocavit, et ab ipso veræ salutis eruditionem audivit, eique libenter in omnibus acquievit. Deinde papa ipsi et omni populo Christiano jejunium unius hebdomadæ indixit; quo peracto, vespere Sabbati salutare lavacrum in palatio Lateranensi parari præcepit et ex more sanctificavit. Tunc Constantinus baptizatus est, subitque per mediam fere horam nimia luce emicante, a lepra mundatus est et Christum se vidisse confessus est.

Constantino imperante, concilium xlv episcoporum in urbe Roma factum est. Ibi Silvester papa contra xii peritissimos Judæorum principes disputavit, et, opitulante Deo, contradicentes sibi authenticarum imbre sententiarum superavit. Contra Abiathar et Ioasi rabbites dissertum est quod Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus est. Contra Godoliam et Annam scribas, ex prophetarum libro liquido manifestatum est Christum de Virgine natum, a diabolo tentatum, a discipulo traditum, ab hostibus tentum, illusum, flagellatum, aceto potatum, venditum, spinis coronatum, spoliatum, vestimenta ejus in sortem cecidisse, cruci affixum, mortuum et sepultum. Contra Dohet et Chusi didascalos, et Bonoim et Arohel interpretes legis, maxima utilitas incarnationis Christi et tentationis ac passionis ostensa est. Contra Jobal et Thara Pharisæos, authentice propalatum est quod Jesus Christus perfectus Deus et perfectus homo est, qui secundum humanitatem, ut omnibus salutem exhiberet, tentatus, passus atque mortuus est; sed omnipotens Deitas omnis passionis, sicut splendor solis super arborem, dum ferro cæditur, incisionis experts est. Seleon presbytero copiosa ratio publicata est quod Filius Dei agnus immaculatus jure vocatus est, quia ipse pro totius populi offensa (36) immolatus est. Ex virgine quoque natus est, ut nos ex Ecclesiæ virginis utero nasceremur. Tripliciter tentatus est, ut nos a simili tentatione liberaret; tentus, ut nos dimitteremur; ligatus, ut nos a nodo

maledictionis absolveremur; illusus, ut nos ab A illusione dæmonum erueret; venundatus, ut nos redimeret; humiliatus, ut nos exaltaret; captus, ut nos de captivitate dæmonum auferret; spoliatus, ut nuditas primi hominis, per quam mors ingressa est, tegetur; spinis coronatus, ut spinas ac tribulos primæ maledictionis a nobis auferret; felle cibatus et aceto potatus, ut nos in terram lacte et melle manantem introduceret; postremo in altari crucis sacrificatus, ut totius mundi peccata deleat. Hic defecit argumentum diaboli: qui vitulum contra vitulum et hircum contra hircum fecerat, agnum contra agnum immaculatum invenire non potuit. Mortuus itaque rex noster est, ut mortis imperium captivaret; sepultus est, ut sepulturas sanctorum benediceret; resurrexit, ut mortuis vitam redderet; ascendit in cælos, ut homini non solum paradysum, quem amiserat, restitueret, verum etiam cælorum januas aperiret. Sedet nunc ad dexteram Patris, ut credentium precibus annuat. Venturus est autem judicare vivos et mortuos, ut reddat unicuique secundum opera sua. Hæc est vera fides Christianorum.

Cumque Silvester hæc et multa alia valide dixerisset, et Seleon, aliis Judæis tacentibus, allegationes papæ laudibus extulisset, duodecimus Zambri, qui magus erat artificiosissimus, restitit; nec authenticis Scripturarum sermonibus, sed magicis actibus confligere optavit, taurumque ferocissimum sibi coram omnibus adduci petiit. Mox papa et Augusto præcipientibus, taurus Terentii, quem vix centum fortissimi milites tenere potuerunt, est adductus. In cujus aurem ut Zambri quoddam secretum dixit, statim miser mugitum dedit et violentissime ejectis oculis expiravit. Tunc omnes Judæi nimium insultavere Silvestro, et per duarum fere horarum spatia personuit tumultuatio. Denique Augusto imperante silentium, Silvester convenit maleficum, pascens ut sicut taurum interfecerat vivum, sic eundem in Dei nomine resuscitaret mortuum. Quod ille nequivit facere, sed palam cepit devotare et per salutem Augusti asserere quod si Silvester taurum erigeret a morte, omnes Judaicam legem dimitterent et Christianæ religioni se traderent. Tunc sanctus papa manus suas expandit, et, positis genibus, cum lacrymis diutissime oravit. Finitis vero precibus, ad juvenum accessit et cum ingenti clamore dixit: « In nomine Jesu Christi, qui a Judæis sub Pontio Pilato præside crucifixus est, surge et sta cum omni mansuetudine. » Protinus surrexit et sanctus præsul accessit et omnia vincula de cornibus ejus solvit. « Vade, inquit, cum omni mansuetudine ad armentum tuum. » Et mox taurus cum mansuetudine rediit ad gregem suum. Tunc omnes Judæi, pedibus ejus provoluti, postulaverunt unda baptismatis regenerari.

Ipsa etiam Helena Augusta publicis se aspectibus levatis aulæ exhibuit, et palam omnibus papæ ge-

nua exosculans, sibi locum pœnitentiæ dari rogavit. Eadem hora multi dæmones ex obsessis corporibus egressi sunt, sanctique Silvestri jussu se coactos exire confessi sunt.

In præfata Christianorum et Judæorum altercatione, Zenophilus et Craton præcipui censores et ordinarii ab Augusto et senatu electi fuerunt, quorum unus erat Græcus et alter Latinus. Ambo peritissimi erant oratores et dicaces veritatis amatores, et in Romana curia per longum tempus probatissimi rectitudinis servatores, avaritiæque contemptores. Ambo gentiles erant, ut neutræ parti pro religione faverent, sed justitiæ solummodo famulari studerent, et ne Christiani vel Judæi pro sua secta illos suspectos haberent.

B Triumphante autem Christo per sanctum Silvestrum, multi Judæorum et gentilium crediderunt. Et quia inter initia primi mensis hæc gesta sunt, dato nomine in Pascha baptizati sunt. Extunc cepit nomen Domini ab omni populo Romano magnificari et fidelium grex in toto mundo confortari et ubique Dei virtute admodum exaltari.

Silvester papa, ex præcepto Constantini, cccxviii episcopos in Nicæa Bithyniæ congregavit, et in urbe Roma cclxxvii præsules ad concilium ascivit. Hic constituit ut nullus laicus clerico crimen inferat. Oppressus iudices quos elegit habeat. Diaconi Dalmaticis utantur, et pallio linostimo eorum læva tegatur. Nullus clericus pro causa qualibet in euriam introeat, nec ante iudicem nisi in Ecclesia causam dicat. Sacrificium altaris ad missam non serico neque panno tincto celebretur, sed in lineo tantum, sicut a Joseph corpus Domini sepultum legitur. Si quis vult in Ecclesia militare vel proficere, sit lector annos xx, exorcista dies xxx, acolytus annis v, subdiaconus annis v, diaconus annis vii, presbyter annis iii, et postea, si meretur, fiat episcopus. Denique Silvester, post innumera bona, ii Kal. Januarii obiit. Et cessavit episcopatus diebus clxv.

XXVI. *Sequentia Romanorum pontificum historia.*

Marcus Romanus, ex patre Prisco, sedit annis ii, mensibus viii, diebus xx. Hic duas basilicas fecit, unam via Ardeatina in cœmeterio Balbinæ, ubi requiescit, aliamque in urbe Roma juxta Palatinas. D Episcopos per diversa loca xxvii ordinavit. Nonas Octobris defunctus est. Et cessavit episcopatus diebus xx.

Julius Romanus, ex patre Rustico, sedit annis xv, mensibus ii, diebus vii. Hic tempore Constantii hæretici multas tribulationes sustinuit, et pro fide catholica mensibus x in exilio fuit, sed post mortem tyranni ad sedem suam cum gloria remeavit, duas basilicas fecit et cœmeteria tria. Episcopos ix ordinavit. Pridie Idus Aprilis obiit. Et cessavit episcopatus diebus xxv.

Liberius Romanus, ex patre Augusto, sedit annis vi, mensibus iii, diebus iv, tempore Constantii. Tribus annis pro fide in exilio fuit. Postea consensu Arianis, per Ursatium et Valentem hæreticos

presbyteros revocatus est et Catholicos vehementer persecutus est. Denique vii Kal. Maii Via Salaria in cœmeterio Priscillæ sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus vi.

Felix Romanus, ex patre Anastasio, sedit anno i, mensibus iii, diebus iii, Liberio exsulante. In concilio xlviii episcoporum Constantinum Augustum ab Eusebio Nicomediensi rebaptizatum et Ursatum ac Valentem hæreticos anathematizavit. Depositus est ergo et passus in civitate Corona, iii Idus Novembris, et cessavit episcopatus diebus xxxvii. Hic episcopos xix ordinavit, et dies ejus in ordinatione Liberii dinumerantur. Statuta quippe, quæ Liberius ante exsilium fecerat, authentica sunt; quæ vero post reditum, quia consenserat hæreticis, irrita sunt.

Damasus, natione Hispanus, ex patre Antonio, sedit annis xviii, mensibus iii, diebus xi. Cum eo sub intentione Ursinus ordinatus est, sed ab urbe ejectus, in Neapoli episcopus constitutus est. Damasus vero in virtutibus laudabilis factus est. Multa corpora sanctorum requisivit et invenit, quorum monumenta versibus declaravit. A duobus autem diaconibus, Concordio et Calixto, de adulterio invidiose accusatus est, sed facta synodo a xliv episcopis accusatores condemnantibus purgatus est. Psalmos die noctuque in Ecclesia cantari statuit, et decretum inde presbyteris vel episcopis et monasteriis direxit. Hieronymum divinæ legi's interpretem amavit, pontificali auctoritate admodum corroboravit, ac ad indagandam Scripturarum certitudinem instigavit. Episcopos per diversa loca lxii ordinavit. Via Ardeatina, in basilica quam ipse construxit, iii Idus Decembris juxta matrem suam sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xxxi.

Siricius Romanus, ex patre Tiburtio, sedit annis xv. Hic multa comoda statuta fecit et per universum mundum expersit, quia circa gregem Dominicum valde sollicitus fuit. Episcopos per diversa loca xxxii consecravit. In cœmeterio Priscillæ, via Salaria viii Kal. Martii sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xx.

Anastasius Romanus, ex patre Maximo, sedit annis iii, diebus x. Hic constituit ut, quotiescunque sancta evangelia recitantur, sacerdotes non sedcant, sed curvi stent. Nullus clericus transmarinus sine chirographo episcopi sui ordinetur, Crescentianam basilicam in regione secunda urbis Romæ fecit et episcopos xi consecravit. In cœmeterio autem suo ad Ursumpileatum v Kal. Maii sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xxi.

Innocentius Albanensis, ex patre Innocentio, sedit annis xv, mensibus ii, diebus xxi. Hic multa statuta fecit, multos Kataphrygas invenit et exsilio relegavit, Pelagium et Cœlestinum hæreticos damnavit. Constituit ut qui natus esset de muliere Christiana baptizetur, quod Pelagius damnabat. Basilicam sanctorum martyrum Gervasii et Protasii dedicavit, ex devotione testamenti Vestinæ illustris

A feminæ et multis muneribus honoravit. Episcopos lrv ordinavit. Jejunium Sabbato constituit celebrari, quia Sabbato Dominus in sepulcro positus est et discipuli jejunaverunt. Ad Ursumpileatum v Kal. Augusti sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xxii.

Zozimas Græcus, ex patre Abramio, sedit anno i, mensibus iii, diebus xi. Hic multa constituit in Ecclesia, jussit diacones lævam palliis linostimis operam habere, et per parochias cereum beneficii. Episcopos viii consecravit.

B Bonifacius Romanus, ex patre Jocundo presbytero, sedit annis iii, mensibus viii, diebus vii. Hic sub intentione cum Eulalio ordinatur uno die, et dissensio fuit in clero mense vii et dies xv. Eulalio in basilica Constantiniana, Bonifacius vero in basilica Julii ordinatus est. Sed auctoritate Honorii Augusti et Valentiniani Placillæ Augustæ filii uterque ejectus est. Veniente Pascha, Eulalio urbem intravit, in basilica Constantiniana baptizavit et Pascha celebravit. Imperatores ergo, pro tanta presumptione irati, Eulalium in Campaniam expulerunt; Bonifacium vero in urbem Romam revocantes, episcopum constituerunt. Hic decrevit ut nulla monacha vel mulier contingat pallam sacratam aut lavet, vel incensum in ecclesia nisi minister ponat. Servus vel obnoxius Curie, seu cujuslibet rei, clericus non fiat. Bonifacius papa in cœmeterio Sanctæ Felicitatis martyris, juxta corpus ejus, oratorium fecit, et episcopos per diversa loca xxxvi ordinavit. Deinde Via Salaria, juxta corpus sanctæ Felicitatis, viii Kal. Novembris sepultus est, et cessavit episcopatus diebus ix. Tunc clerus vel plebs petierunt Eulalium revocari, sed ille non consensit Romam reverti.

C Cœlestinus Romanus, ex patre Prisco, sedit annis viii, mensibus x, diebus xvii. Hic multa bona constituit. Antiphonatum cl. psalmos David ante sacrificium statuit modulari. Nam antea Pauli tantum epistola recitabatur et sanctum evangelium, et missæ fiebant. Episcopos xlvj consecravit. In cœmeterio Priscillæ iv Idus Aprilis sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xxi.

D Sixtus Romanus, ex patre Xisto, sedit annis viii, diebus xix. Hic a quodam vasso incriminatus est. Valentinianus igitur Augustus synodum lvi episcoporum congregavit, a quibus papa purgatus et vassus condemnatus est. Idem infra iii menses obiit, cujus corpus ad beatum Petrum papa sepelivit. Sixtus papa basilicas sanctorum pluribus ornamentis decoravit et episcopos lxi ordinavit. Via Tiburtina in crypta, juxta corpus beati Laurentii, sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xxii.

Leo Tuscus, ex patre Quintiano, sedit annis xxi, mense i, diebus xiii. Hic in Chalcedonia cclvi sacerdotes, Marciano principe catholico juvante, aggregavit, et ccccvj episcoporum chirographa suscepit, comprobavit, et exposita fide catholica Eutychium et Nestorium hæreticos damnavit. Multas

epistolas fidei solerter edidit, quibus synodum Chalcedonensem frequenter firmavit. Ad Marcianum principem fecit epistolas XII, ad Pulcheriam Augustam IX, ad episcopos Orientis XVIII. Studiosus in sacris multa bona egit. Episcopos CLXXXV ordinavit. Sepultus est apud beatum Petrum apostolum III Idus Aprilis. Et cessavit episcopatus dies VII.

Hilarius Sardus, ex patre Crispino, sedit annis sex, mensibus III, diebus X. Hic epistolas de fide catholica per universum Orientem sparsit, et tres synodos, Nicænam, Ephesianam et Chalcedonensem, confirmavit, et omnes hæreses anathemate damnavit; multa pretiosa ornamenta in basilicis Sanctorum perpetravit et episcopos XXII ordinavit. Post multa bona opera sepultus est ad beatum Laurentium in crypta, juxta corpus sancti Sixti episcopi. Et cessavit episcopatus diebus XV.

Simplicius Tiburtinus, ex patre Castino, sedit annis XV, mense I, diebus VII. Episcopos XXXVI ordinavit. In basilica Sancti Petri apostoli VI Nonas Maii sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus VI.

Felix Romanus, ex patre Felice presbytero de titulo Fasciolæ, sedit annis VIII, mensibus XI, diebus XVII, temporibus Zenonis, Augusti et Odoacris regis Gothorum usque ad Theodericum regem. Hic Petrum Alexandrinum episcopum et Achatium Constantinopolitanum a recta fide deviantes excommunicavit, et contra illos a sede apostolica duos episcopos, Mesenum et Vitalem, misit. Qui ut in civitatem Heracleam intraverunt, pecunia corrupti præceptum papæ non fecerunt. Felix papa, ut illud agnovit, facta discussione, ambos a communione ejecit. Episcopos XXXI ordinavit. In basilica Sancti Pauli apostoli sepultus est, tempore Theoderici regis et Zenonis Augusti. Et cessavit episcopatus diebus V.

Gelasius Afer, ex patre Valerio, sedit annis VIII, diebus XVIII. Hic amator pæuperum fuit, clerum ampliavit, Romam a fame et periculo liberavit. De omni Ecclesia constitutum fecit. Tractus et hymnos sicut Ambrosius composuit, et libros contra Eutychem et Nestorium, qui nunc usque bibliothecæ archivo tenentur reconditi, edidit. Manichæos, quos in urbe Roma invenit, exsilio deportari præcepit, et codices eorum ante fores basilicæ Sanctæ Mariæ concremavit. Petrum et Achatium in perpetuum damnavit, si non pœniterent, eo quod multa mala et homicidia per eos fierent. Episcopos LXVII ordinavit. In basilica Beati Petri apostoli XI Kal. Decembris sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus VII.

Anastasius Romanus, ex patre Petro, de regione quinta Caput Tauri, sedit anno I, mensibus XI, diebus XXIV. Multi ex clero a communione ejus se subtraxerunt, quia volebat Achatium clam revocare; sed non potuit, quia Dei nutu percussus est. Episcopos XX consecravit. In basilica Sancti Petri apostoli XIII Kal. Decembris sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus IV.

Symmachus Sardu, ex patre Fortunato, sedit annis XV, mensibus VII, diebus XXVII, Theoderici regis et Anastasii Augusti tempore. Hic sub intentione cum Laurentio Nucерino episcopo ordinatus est; sed judicio Theoderici, quia prius et a majori parte ordinatus fuisset, in sede apostolica confirmatus est. Post triennium vero ex invidia Romanorum falso incriminatus est, et Petrus Altinæ civitatis episcopus contra canones sedem apostolicam invasit. Tunc nimium schisma in Ecclesia factum est, et clerus iterum divisus est. Symmachus papa, synodo aggregata CXV episcoporum, purgatus est, et Petrus Altinas invasor apostolicæ sedis ac Laurentius Nucерinus damnati sunt. Tunc ab omnibus episcopis et omni clero vel plebe Symmachus apud beatum Petrum cum gloria sedi apostolicæ redintegratus est. Festus autem caput senatus et Probinus exconsules in urbe cum aliis senatoribus pugnare cœperunt, et omnes qui Symmacho communicabant ex invidia tam mirabiliter persecuti sunt ut etiam sanctimoniales de monasteriis vel habitaculis suis deponerent, sexumque femineum denudarent et cædibus plagarum affligentes vulnerarent. In media urbe contra Ecclesiam quotidie pugnabatur, et multi sacerdotes alique fideles occidebantur; inter quos Dignissimus et Gordianus presbyteri capti sunt, et fustibus gladioque, alique plures Christiani perempti sunt. Nullus itaque de clero, die vel nocte, in urbe securus erat. Solus Faustus exconsul pro Ecclesia pugnabat. Symmachus tamen perduravit a consulatu Paulini usque ad consulatum Senatoris. Hic Manichæos, quos in urbe Roma invenit, exsilio relegavit, et eorum simulacra codicesque ante fores basilicæ Constantinianæ combussit. Basilicas Sanctorum multimodis ornamentis decoravit et episcopos CXVII ordinavit. Constituit ut omni die Dominico hymnus angelorum caneretur. Omni anno per Africam et Sardiniam episcopis, qui in exsilio retrusi erant, pecunias et vestes ministrabat. Captivos per Ligurias et per diversas provincias pecuniis redemit et egenis multa dona dedit. Post multa bona opera sub die XIX mensis Julii sepultus est in basilica Sancti Petri. Et cessavit episcopatus diebus VII.

XXVII. *Sequentia Romanorum pontificum historiae.*

Hormisda Campanus, ex patre Justo, de civitate Frisione, sedit annis VIII, diebus XVII. Hic consilio Theoderici regis Ennodium Ticinensem et Fortunatum Catinensem episcopum Constantinopolim misit et Græcos absolvit, qui pro hæreticis Petro Alexandrino et Achatio Constantinopolitano anathematizati erant. Sed Anastasius Augustus, quia hæresi Eutycianæ favebat, temere eos ejecit, et papæ inter cætera rescribens superbe dixit: « Nos jubere volumus, non juberi. » Non multo post nutu Dei fulmine percussus interiit. Justinus vero catholicus post eum regnavit, et papæ jussis libenter in omnibus paruit, et Germanum Capuanum episcopum,

aliosque a sede apostolica missos honorifice suscepit atque, cum Vitaliano consule et multitudine monachorum et illustrium virorum, a Castello Rotundo usque Constantinopolim duxit. Tunc quidam de clero complices Achatii tali gloriæ nequiter inviderunt, et in majori ecclesia Sanctæ Sophiæ se concluderunt, consilioque facto, imperatori mandaverunt quod nisi Achatius eorum episcopus eis absolutus redderetur, apostolicæ sedi non obsequerentur. Tunc Clodoveus rex Francorum Christianus factus est, et donum beato Petro apostolo cum gemmis pretiosis misit. Præfatus papa a consulatu Senatoris usque ad Symmachum et Boetium floruit, et episcopos per diversa loca numero LV ordinavit. In basilica Beati Petri apostoli VIII Idus Augusti sepultus est. Et cessavit episcopatus dies VII.

Joannes Tuscus, ex patre Constantio, sedit annis II, mensibus IX, diebus XVI, a consulatu Maximi usque ad Olybrium. Tunc Justinus orthodoxus omnes hæreticos voluit extinguere, et ecclesias eorum Deo consecrare. Pro qua re Theodericus Gualamer, quia hæreticus erat, nimis exarsit, totamque Italiam gladio perimere decrevit. Joannes itaque papa Ravennæ, rogatus a rege, legationem suscepit, atque licet æger Constantinopolim adiit, ibique cæcum illuminavit. Tunc cum gloria susceptus, Justinum Augustum coronavit ac ab eo indulgentiam hæreticis pro ereptione Italiæ impetravit. Interea rex hæreticus præclaros senatores et exconsules Symmachum et Boetium gladio peremit. Joannem quoque papam, et senatores, qui Constantinopoli ab Augusto honorifice suscepti sunt, revertentes dolose cepit, et papam in custodia Ravennæ XV Kal. Junii martyrizavit, et ipse nutu Dei XXVIII die subito exspiravit (57). Joannes papa XV episcopos consecravit. Corpus vero ejus de Ravenna translatum est ad B. Petrum. Et cessavit episcopatus dies LVIII.

Felix Samius, ex patre Catorio, sedit annis IV, mensibus II, diebus III, temporibus Theoderici et Athalarici nepotis ejus, et Justiniani Augusti, a consulatu Tiburtii usque ad consulatum Lampadii et Orestis. Hic cum quiete ordinatus est et episcopos XXX consecravit. In basilica Beati Pauli apostoli IV Idus Octobris sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus III.

Bonifacius Romanus, ex patre Sigibuldo, sedit annis II, diebus XXV, tempore Athalarici hæretici et Justiniani Augusti. In hujus ordinatione per dies XVIII in clero et senatu dissensio magna fuit. Nam Dioscorus cum eodem in basilica Constantiniana ordinatus est. Sed paulo post, nutu Dei, II Idus Octobris defunctus est. Hunc nimirum plurima multitudo sequebatur. Bonifacius presbyteris et diaconis, notariisque scutellas de hæreditatibus obtulit, et alimoniis multis in periculo famis clero subvenit. In basilica Sancti Petri apostoli synodum congre-

gavit, et Vigilium diaconem sibi successorem elegit; sed inde postea pœnitens, suæ subscriptionis chirographum in præsentia cleri et senatus incendit. In basilica Sancti Petri apostoli sub die XVII mensis Octobris sepultus est. Et cessavit episcopatus menses duos, dies quindecim.

Joannes Mercurius Romanus, ex patre Projecto de Cælio-monte, sedit annis II, mensibus IV, diebus VI, temporibus Athalarici et Justiniani. Religiosus Augustus summo amore Christianæ religionis fidem suam scripsit, propriumque chirographum, cum pretiosis muneribus, per Eparchium et Demetrium sedi apostolicæ misit. Joannes episcopos XXI consecravit. In basilica Beati Petri apostoli VI Kal. Junii sepultus est. Et cessavit episcopatus dies VI.

Agapitus Romanus, ex patre Gordiano presbytero, sedit mensibus XI, diebus XVIII. Hic a Theodato rege Gothorum, qui reginam Amalasuintam Theoderici regis filiam occiderat, ad Justinianum Augustum missus est; a quo Constantinopoli honorifice susceptus est. Ibi Anthemium, ejusdem urbis episcopum, quia duas naturas in Christo negabat, in exilium expulit, et catholicum Menam episcopum consecravit. Deinde Constantinopoli X Kal. Maii obiit, et corpus ejus in loculo plumbeo Romam translatum est, ac ad beatum Petrum XII Kal. Octobris sepultum est. Et cessavit episcopatus mense I, diebus XXVIII.

Silverius Campanus, Hormisdæ episcopi Romæ filius, sedit anno I, mensibus V, diebus VI. Hic a Theodato tyranno per pretium non legitime, sed vi et metu levatus est. Post duos vero menses Theodatus Dei nutu extinctus est, et Guitigis VI tulit filiam Amalasuintæ, sibi uxorem ducens, in regem levatus est. Justinianus Augustus Belisarium patricium contra Gothos misit ut Italiam liberaret. Patricius itaque Neapolim sibi resistentem cepit, et omnes Gothos ac cives peremit; ita ut nec in ecclesiis sacerdotes vel sanctimoniales salvarentur. Guitigis vero exercitum Gothorum cito colligens, uno anno Romam obsedit, et innumerabiles gladio vel fame, quæ tunc nimia per totum mundum erat, necavit. Nulli licebat Romam intrare vel exire. Tunc omnes possessiones privatarum, vel fisci, vel Ecclesiæ, incendio consumptæ sunt. Homines vero gladio trucidati sunt, alii autem fame vel morbo perierunt. Tandem gratia Dei per Belisarium Gothos fugavit et Romam protexit. Augusta rogante Silverium ut Anthemium revocaret hæreticum, ille fideliter in Deo persistens, non acquievit; sed antecessorum suorum sententiam sua quoque auctoritate obnixè corroboravit. At illa jussit Belisario patricio ut Silverium papam in exilium mitteret, et Vigilium apocrisarium ei subrogaret. Belisarius autem invitus jussa complevit, et quibusdam falsis testibus papam accusantibus quod urbem Romam regi Gothorum per portam Asinariam juxta Lateraniam

(57) Cod. in/ravit, vox nullus sensus.

trudere disposuisset, eum in palatio Pincio comprehendit. Tunc Antonina patricia graviter papam redarguente, Joannes subdiaconus pallium de collo ejus tulit, et in cubiculo expoliatum veste monachica induit. Silverii itaque in Pontias exsul missus est, ibique pane tribulationis et aqua angustiae sustentatus, xii Kal. Julii sepultus est. Hic episcopos xviii consecravit, et post obitum multa sanitarum miracula fecit. Et cessavit episcopatus diebus xiv.

Vigilius Romanus, ex patre Joanne consule, sedit annis xv, mensibus vi, diebus xxvi. Tunc Belisarius bello Guitigen devicit, et Joannes Sanguinarius magister militum noctu insecutus eum cepit. Quem ductum Constantinopolim Justinianus imperator lætus suscepit, patricium et comitem fecit, ac juxta fines Persarum transmisit, ubi usque ad mortem permansit. Belisarius quoque patricium, data ei dignitate militum, Augustus sublimavit et in Africam misit. Ille vero Guitarit Vandalorum regem sub dolo pacis interfecit, et Africam post annos xcix sub republica redegit, Romamque veniens, de spoliis Vandalorum multa Deo et sancto Petro pauperibusque tribuit. Theodora Augusta Vigilium papam scriptis urget (38) ut Anthemium hæresiarcham revocet. Quod ille omnino renuit, ino sententiam prædecessorum irrefragabiliter tenuit. Suggestentibus igitur invidis Romanis, et papam de morte Silverii velut homicidam accusantibus, Anthemus scribo mittitur, et Vigilium papa in ecclesia Sanctæ Cecilie capitur, ac per Siciliam navigio Constantinopolim ducitur. Per biennium Græci contenderunt augustali potestate ut hæreticus revocaretur, sicut promiserat dum esset in diaconatus honore. Sed papa nullatenus voluit concedere, optans magis bene mori quam male vivere. Tandem, ut ante Justinianum et Theodoram constanter locutus fuit, et quidam cum probris in faciem ejus alapam dedit, papa in ecclesiam Sanctæ Euphemie ad columnam altaris fugit. Sed inde foris ejectus, et fune misso in collo ejus, per totam urbem usque ad vesperum tractus est. Deinde in arcta custodia missus est, et clerus Romanus, qui cum eo venerat, per diversa metalla dispersus est. Tunc Gothi Vaduam Totilam regem sibi fecerunt, nec multo post Romam obsederunt. Fames vero in urbe talis facta est ut etiam mulieres natos suos vellent comedere. Tandem Totila urbem intravit, et populo per ecclesias delitescente, aliquandiu obtinuit. Tunc Narses eunuchus et cubicularius ab Augusto in Italiam missus est, et perempto Totila rege cum exercitu suo, victoriam nactus est. Quod audiens Justinianus imperator admodum exsultavit, et petentibus Romanis cum Narsete, Vigilium papam cum clero suo remisit; sed ipse dolore calculi Syracusis obiit. Denique Via Salaria ad Sanctum

Marcellum sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus iii, diebus v. Hic episcopos lxxxii consecravit, et ad gubernandum clerum, tempore quo exsulavit, Ampliatum presbyterum ac vicedominum suum, et Valentinum episcopum de Sicilia Lateranis destinavit.

Pelagius Romanus, ex patre Joanne vicariano, sedit annis xi, mensibus x, diebus xxvii. Duo episcopi, Joannes de Perusia et Bonus de Reverentino (39), et Andreas presbyter de Hostiis ipsum pontificem ordinaverunt. Multitudo enim religiosorum, sapientum et nobilium ab ejus communiōe se subtraxerat, dicens quod Pelagius in morte Vigilii papæ se immiscuit, ut tantis pœnis affligeretur. Pelagius ergo papa et Narses consilium inierunt, dataque litania ad sanctum Pancratium, cum hynnis et canticis spiritualibus, venerunt ad sanctum Petrum apostolum. Pelagius vero papa, tenens evangelium et crucem Domini super caput suum, in ambone ascendit, et sic omni populo satisfacit quia nullum malum peregisset contra Vigilium. Episcopos xlix consecravit. In basilica Beati Petri apostoli vi Nonas Martii sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus iii, diebus xxv.

Joannes Romanus, ex patre Anastasio illustri, sedit, annis xii, mensibus xi, diebus xxvi. Tuzæ Heruli Sindual sibi regem fecerunt, et omnem Italiam opprimere cœperunt. Sed Narses, occiso rege, viriliter illos subjugavit. Amingum quoque et Buccelinum, duces Francorum prementes Italiam, juvena Deo, peremit, et omnem Italiam in pace et lætitia custodivit. Romani vero per invidiam eum apud Justinianum accusaverunt et injuste contra illum commoverunt. Narses autem, ubi se ab Augusto pristina dignitate nudatum sensit, Guinilos Langobardos, qui Pannoniam colebant, ut Italiam invaderent accersit. Quod et factum est. Non multo post Narses mortuus est, et in loculo plumbeo cum omnibus divitiis suis Constantinopolim delatus est. Joannes papa episcopos lxi consecravit, et in basilica Sancti Petri apostoli iii Idus Julii sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus x, diebus iii.

Benedictus Romanus, ex patre Bonifacio, sedit annis iv, mense i, diebus xxviii. Anno ab Incarnatione Domini 568, Alboin rex Langobardos in Italiam adduxit. Tunc etiam fames Italos invasit et Guinilis se tradere coegit. Justinianus vero imperator hoc audiens in Ægyptum misit, et oneratas frumento naves Romam transmisit, et periclitantibus fame subvenit. Is pro victoriis adversarum frequentibus gentium, Alamannicus, Gothicus, Alanicus, Guandalicus et Africanus est agnominatus. Hic intra urbem Constantinopolim Christo Domino templum extruxit, quod Græco vocabulo Agiam Sophiam nominavit. Cujus opus adeo cuncta ædificia excellit ut in totis terrarum spatiis huic simile

(38) Leg. : *urget*. Le Prévost.

(39) Leg. : *de Ferentino*. Urbs episcopalis in Romæ Campania.

inveniri non possit. Erat enim idem princeps fide catholicus et in operibus rectus, in judiciis justus; ideoque prospera illi concurrebant in omnibus. Hujus tempore Cassiodorus Senator, postea monachus, in urbe Roma tam sæculari quam divina scientia claruit; qui inter cætera, quæ nobiliter scripsit, psalmodiarum præcipue occulta potentissime reseravit.

Tunc etiam Dionysius abbas in urbe Roma constitutus paschalem calculum miranda argumentatione composuit.

Priscianus quoque Cæsariensis apud Constantinopolim grammaticæ artis, ut ita dixerim, profunda rimatus est.

Arator nihilominus Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, poeta mirabilis, apostolorum Actus hexametris versibus exaravit.

Tunc etiam beatissimus pater Benedictus, et prius in loco qui Subjacus dicitur, qui ab urbe XL millibus abest, et postea in castro Cassino, magnis vite meritis et apostolicis virtutibus effulsit; cujus vitam, ut notum est, beatus papa Gregorius in suis Dialogis suavi sermone composuit.

XXVIII. *Sequentia Romanorum pontificum historiarum.*

Benedictus papa in multis laboribus et afflictionibus fatigatus obiit, et in basilica Sancti Petri apostoli II Kal. Augusti sepultus est. Hic episcopus XXI consecravit. Et cessavit episcopatus mensibus III, diebus X.

Pelagius Romanus, de patre Winigildo, sedit annis X, mensibus II, diebus X. Hic absque jussione Augusti ordinatus est, eo quod Langobardi Romam obsiderent, Italiamque nimis devastarent. Tunc nimis clades et pluvie fuerunt. Inguinaria pestis papam subito percussam VII Idus Februarii exstinxit, qui apud Beatum Petrum sepultus est. Hic episcopus per diversa loca XLVIII ordinavit. Et cessavit episcopatus mensibus VI, diebus XXV.

Gregorius, arte philosophus, Gordiani prætoris viri clarissimi et beatæ Silvie filius, præfuit annis XIII, mensibus VI, diebus X, temporibus Tiberii Constantini, Mauricii et Focæ Augustorum. Hic exposuit homelias Evangeliorum numero XL, Job, Ezechielem, Pastoralemque edidit librum et Dialogum, et multa alia quæ enumerare non possumus. Doctor enim incomparabilis enituit, et multa sagacitate, ingentique studio dicendi et scribendi utiliter laboravit, Ecclesiæque Dei filiis admodum profuit. Hic augmentavit in precatioe canonis: *Diesque nostros in tua pace disponas*, etc. Romanus patricius et exarchus Romam venit, et perturbationem magnam Romanis civibus excitavit. Nam, dum Ravennam reverteretur, tenuit civitates quæ a Langobardis tenebantur, Sutrium videlicet ac Polimartium, Ameriam, Perusiam et alias plures. Unde Agulfus rex valde iratus cum valido exercitu Perusiam petiit, ibique Maurisionem Langobardorum ducem, qui se Romanis tradiderat, obsedit, et post

aliquot dies captum confestim peremit. Non multo post ubi Ticinum repedavit, beato papa Gregorio procurante cum Romanis firmissimam pacem pepigit.

Eodem tempore, beatus papa Gregorius misit servos Dei, Mellitum, Augustinum et Joannem, et alios plures cum eis timentes Dominum, in prædicatione ad gentem Anglorum, ut converteret eos ad Dominum nostrum Jesum Christum. Post multa et magna opera in basilica Beati Petri apostoli ante secretarium IV Idus Martii sepultus est. Hic ordinavit episcopos per diversa loca LXII. Et cessavit episcopatus mensibus V, diebus XVIII.

Sabinianus Tuscus, de civitate Blesa, de patre Bono, sedit anno I, mensibus V, diebus IX. Tunc gravis in urbe Roma fames fuit. Papa vero, pace cum gente Langobardorum facta, jussit aperire horrea Ecclesiæ, et venundari frumenta per solidum unum tritici modios XXX. In ecclesia Beati Petri apostoli VI Kal. Martii sepultus est. Hic ordinavit episcopos XXVI. Et cessavit episcopatus mensibus XI, diebus vero XIII.

Bonifacius Romanus, ex patre Joanne Cappadocæ, sedit mensibus VIII, diebus XXII. Hic obtinuit apud Focam principem ut sedes apostolica caput esset omnium Ecclesiarum, quia Constantinopolitana Ecclesia se Romanæ præferbat et primam se omnium Ecclesiarum scribebat. Sepultus est autem in ecclesia Sancti Petri apostoli II Idus Novembris. Hic consecravit episcopos XXI. Et cessavit episcopatus mensibus X, diebus VI.

Bonifacius, natione Marsorum, de civitate Valeria, ex patre Joanne medico, sedit annis VI, mensibus VIII, diebus XIII. Hujus tempore fames et pestilentie et inundationes aquarum gravissimæ fuerunt. Tunc petiit papa Bonifacius a Foca principe templum, quod appellatur Pantheon, et impetratum dedicavit in honorem Omnium Sanctorum. Hic apud Beatum Petrum apostolum VIII Kal. Junii sepultus est. Episcopus ordinavit XXXVI. Et cessavit episcopatus mensibus VI, diebus XXXV.

Deusdedit Romanus, ex patre Stephano subdiacono, sedit annis III, diebus XXIII. Hic clerum valde dilexit et honoravit. Tunc Eleutherius patricius et cubicularius Neapolim expugnavit, et Joannem Compsinum, qui multos occiderat, rebellantem peremit. In tota itaque Italia pax facta est. Tunc terræmotus magnus factus est. Percussio scabierum in populo talis secuta est ut nullus mortuum suum posset eognoscere. Deusdedit papa VI Idus Novembris apud Beatum Petrum apostolum sepultus est, et pro exsequiis suis omni clero rogam integram unam dimisit. Hic episcopus ordinavit XXI. Et cessavit episcopatus mense I, diebus XVI.

Bonifacius Campanus, de civitate Neapoli, ex patre Joanne, sedit annis V. Hic mitissimus hominum fuit, et multa bona in Ecclesia constituit. Tunc Eleutherius patricius intarta (40) regnum invasit,

(40) I. e. *rebellis*. Vid. Cangii Gloss. verbo *antartes*. Duchesne pro *intarta* legit in *Tharsia*.

sed Romam veniens Luceolis a Ravennatibus militibus interemptus est. Papa vero apud Beatum Petrum apostolum VIII Kal. Novembris sepultus est. Hic episcopus XXIX ordinavit. Et cessavit episcopatus diebus XIII.

Honorius Campanus, ex patre Petronio consule, sedit annis XII, mensibus XI, diebus XXII, tempore Heraclii imperatoris. Hic multa bona fecit et docuit, et basilicas sanctorum multis ornamentis decoravit. Hic constituit ut omni Sabbato litania a beato Apollinari exeat, et ad beatum Petrum, cum hymnis et canticis spiritualibus, omnis populus occurrat. Episcopus vero LXXXI consecravit, et IV Idus Octobris sepultus est in ecclesia Beatæ martyris Agnæ, quam ipse a solo construxit. Et cessavit episcopatus anno I, mensibus VII, diebus XVII.

Severinus Romanus, ex patre Abieno, sedit mensibus II, diebus II, sub Heraclio imperatore. Hic mitis et largus fuit, clerum et pauperes multum amavit. Tunc a Mauricio chartulario, et Isacio patricio et exarcho, ac exercitu Romano episcopium Lateranense violenter devastatum est. Præfatus vero papa, postquam episcopus IV ordinavit, apud Beatum Petrum IV Nonas Augusti sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus III, diebus XXIV.

Joannes Dalmata, ex patre Venantio scholastico, sedit anno I, mensibus IX, diebus XVIII. Hic per omnem Dalmatiam et Istriam multas pecunias pro redemptione captivorum per sanctissimum abbatem Martinum misit, et inde reliquias sanctorum decenter transferri fecit. Ipse IV Idus Octobris apud Sanctum Petrum sepultus est. Et cessavit episcopatus mense I, diebus XIII.

Theodorus Græcus, ex patre Theodoro episcopo, de civitate Jerosolyma, sedit annis VI, mensibus V, diebus XVIII. Tunc nefandus Mauricius chartularius contra Isacium patricium intartizavit, et omnes iudices cum exercitu sacramentis secum strinxit. Isacius vero Donum magistrum militum et sacellarium suum contra eum misit, captumque decollari, et caput ejus in stipite in circo Ravennatis poni fecit, et imboiatis in arcto carcere ut punirentur servavit. Ipse autem paulo post nutu Dei subito periit, et Theodorus Calliopa ab imperatore missus ad regimen Italiæ successit. Theodorus papa multum pius et bonus fuit, et Pyrrhum ac Paulum hæreticos episcopos Constantinopolis deposuit. Hic episcopus XLVI ordinavit. Idus Maii ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus mense I, diebus XVI.

Martinus Tudertinus sedit annis VI, mense I, diebus XXVI. Hujus tempore Paulus Constantinopolitanus episcopus contra catholicum dogma insurrexit, et Romanæ sedis altare, quod in domo Placidie consecratum erat, temere subvertens diripuit; prohibens ne apocrisiarii Romani adorare, vel immaculatam hostiam Deo ibidem offerre valerent, nec communionis sacramenta perciperent. Ab eisdem ergo et ab aliis orthodoxis præsulibus commonitus,

A insanivit in pejus, ita ut quosdam eorum in custodiam retruderet, alios in exilium deportaret, alios autem verberibus submitteret. Tunc Martinus papa in urbe Roma c et v præsules congregavit, et, damnatis hæresibus, Ecclesiam Dei confirmavit. Postea instinctu Pauli, Constantinus imperator Theodorum exarchum in Italiam misit, et Martinum papam per eum Chersonam in exilium duci fecit, ubi sanctus præsul XV Kal. Octobris obiit.

Eugenius Romanus, de regione prima Adventinensi, clericus a cunabulis, ex patre Rufiniano, sedit annis II, mensibus IX, diebus XXIV. Hic multum bonus fuit, et Petrum Constantinopolitanum episcopum pro hæresi anathematizavit. Episcopus XXI ordinavit. Sepultus est autem IV Nonas Julii ad Beatum Petrum apostolum. Et cessavit episcopatus mense I, diebus XXI.

Vitalianus Signensis Campanus, de patre Anastasio, sedit annis XIV, mensibus VI. Hic bene regularis fuit, et episcopus XXVII consecravit. Tunc Constantinus Augustus Romoaldum, Grimoaldi regis filium, in Benevento obsedit, sed inde victus fugiens, Romam venit. Ibi vero a papa cum clero honorifice susceptus XII diebus perseveravit, et omnia quæ in ære ad ornatum civitatis erant, deposuit. Italis quoque et aliis gentibus sibi subditis multa mala fecit, et a suis postmodum in Sicilia, dum balnearetur, occisus est. Post quem Mezentius tyrannus regnum invasit. Tunc Sarraceni magnam stragem Christianorum in Sicilia fecerunt. Porro Vitalianus papa VI Kal. Februarii ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus II, diebus XIII.

Adeodatus Romanus, ex monachus, de patre Jobiano, sedit annis IV, mensibus II, diebus V. Tunc in urbe Syracusana Mezentius ab exercitu Italiæ interemptus est, et multis ex iudicibus truncatis caput ejusdem Constantinopolim delatum est. Deinde Sarraceni prædictam urbem obtinuerunt, multamque in populo occisionem fecerunt; cinerumque prædam, quam illuc nuper Constantinus imperator secum detulerat, auferentes, Alexandriam reversi sunt. Præfatus papa episcopus XL et VI ordinavit, et apud Beatum Petrum VI Kal. Julii sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus III, diebus XV. Tunc inauditæ pluvie et tonitrua fuerunt, legumina colligi nequiverunt; sed alio anno sponte renata sunt.

Donus Romanus, ex patre Mauricio, sedit anno I, mensibus V, diebus X. Tunc cometes in Oriente, Augusto mense, apparuit, et per tres menses a galli cantu usque mane in multis regionibus intuentem terruit, et mors hominum ab Oriente successit. Donus papa [clerum] diversis honoribus ampliavit, et episcopus VI consecravit. Deinde apud Beatum Petrum apostolum III Idus Aprilis sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus II, diebus XV.

Agatho Siculus sedit annis II, mensibus VI, diebus IV, tempore Constantini, Heraclii et Tiberii

Augustorum. Tunc luna eclipsim mense Junio per dies xviii passa est, et mirabilis mortalitas secuta est. Parentes et filii bini vel terni ad sepulcra ducebantur. Tunc legati apostolicæ sedis ab imperatoribus in urbe regia honorifice suscepti sunt, et ceteri episcopus orientalium partium ad disserendam fidem catholicam in synodo generali congregaverunt. Ibi Georgius Constantinopolitanus ab hæresi convictus quievit. Pertinax vero Macharius Antiochenus cum suis sequacibus damnari meruit; nam generali iudicio depositus est et in exilium Romam directus est. Theophanius vero abbas de insula Siciliensi constitutus est. Agatho papa xviii episcopus consecravit. Hic iv Idus Januarii apud Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus anno 1, mensibus vii, diebus v.

XXIX. *Sequentia Romanorum pontificum historiarum.*

Leo junior, natione Siculus, de patre Paulo, sedit mensibus x, diebus xvii. Hic multum fuit eloquens, in divinis Scripturis instructus, Græca et Latina lingua eruditus, cantilena et psalmodia præcipuus, et in cunctis operibus bonis multum strenuus. Sextam synodum intra palatium Constantini Augusti, quod Trullus appellatur, celebratam suscepit, et de Græco in Latinum studiosissime transtulit. Tunc xvi die mensis Aprilis, iudictione xi post cœnam Domini, luna eclipsim pertulit, et pene tota nocte in sanguineo vultu elaboravit, et post galli cantum paulatim elimpidare cœpit. Leo papa xxiii episcopus ordinavit. Deinde v Nonas Julii ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus xi, diebus xxii.

Benedictus junior Romanus, de patre Joanne, sedit mensibus x, diebus xii. Hic ab infantia Ecclesiæ militavit et bonis operibus studuit. Tempore Justiniani et Heraclii floruit. Tunc luna velut sub nube omnino obumbrata est cœlo sereno in Theophania. Februario autem in die stella ab occasu exiit, et in partes Orientis declinavit. Post hæc in Martio mons Bravivus in Campania per dies x eructavit, et omnia vicina præ cinere ipsius exterminata sunt. Præfatus papa xii episcopus ordinavit, et ipse viii Idus Maii ad Beatum Petrum sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus ii, diebus xv.

Joannes Syrus, de Antiochia, ex patre Cyriaco, sedit anno 1, diebus ix, tempore Justiniani Augusti. Hic dum esset diaconus, ab Agathone papa cum aliis sacerdotibus in regiam urbem missus est, iv Nonas Augusti ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus ii, diebus xviii. Hic diutina infirmitate detentus est, et episcopus xiii ordinavit.

Conon Siculus, de patre Traceseo, sedit mensibus xi. In ejus electione magna contentio facta est. Nam clerus in Petrum archipresbyterum intendebat, et exercitus in sequentem ejus Theodorum presbyterum. Sed repente nutu Dei derelictis Petro et Theodoro, omnes dominum Cononem, pulchrum

senem et religiosum, elegerunt. Hic diutina infirmitate detentus est, et episcopus xvi ordinavit. Ad Beatum Petrum apostolum x Kal. Octobris sepultus est. Et cessavit episcopatus mensibus ii, diebus xxiii.

Sergius Syrus, ex Antiochia, de patre Tiberio, in Panormo Siciliae, sedit annis xiii, mensibus viii, diebus xxiii, tempore Justiniani Augusti, filii Constantini. Defuncto Conone papa, pars populi elegit Theodorum archipresbyterum, pars altera Paschalem archidiaconem. Sed dum nimia dissensio fieret, Sergius a clero electus est. Paschalis vero Joanni Plantino exarcho clam pretium dedit, per eum violenter papatum invadere volens, sed frustra. Non multo post, pro quibusdam incantationibus quibus inhærebat, ab archidiaconatu ejectus est, et post quinquennium impœnitens mortuus est. Justinianus imperator concilium in urbe regia fieri jussit, quod, imperiali manu firmatum, Romam Sergio papæ per Sergium magistrianum misit. Sed ille, quia quædam contraria ecclesiastico dogmati ibidem inserta erant, subscribere noluit; inde turbatio magna orta est. Zacharias enim protospatharius ab Augusto Romam missus est ut pontificera comprehenderet et Constantinopolim deportaret. Verum, Deo excitante, Ravennas militia et Pentapolitani Romam convenerunt, et portas civitatis ut Zachariam occiderent clausurunt. Ipse vero tremebundus in cubiculum pontificis fugit, et sub lecto pro timore mortis meticulousus delituit. Cumque Ravennæ exercitus per portam Beati Petri apostoli cum armis in Lateranense episcopium venisset, et fores patriarchii, quæ clausæ erant, nisi aperirentur, in terram mittere minaretur, beatus papa egressus, milites et populum, qui pro illo cucurrerant, honorifice suscepit, datoque suavi responso, eorum corda linivit. Illi autem, zelo Dei et amore præsulis accensi, a patriarchii custodia non recesserunt, quousque donominatum spatharium cum injuriis ab urbe depellerent. Porro is, qui illum miserat, ipso in tempore Domino retribuente, jure regno privatus est, et Ecclesia Dei cum suo præsule incolumis, Christo favente, conservata est. Sergius papa in sacrario Sancti Petri in capsula argentea magnam portionem sanctæ Crucis, Deo monstrante, reperit, et in die Exaltationis ejusdem a populo singulis annis adorari constituit. Hic confractionis tempore Dominici corporis, *Agnus Dei* a clero et populo ter cantari statuit, Damianum vero Ravennæ archiepiscopum, et Bertoldum Dorobernæ archiepiscopum, et Clementem Guillebrordum in gente Fresionum, aliosque per diversas provincias episcopus xcviij ordinavit. In basilica Beati Petri apostoli vi Idus Septembris sepultus est, sub Tiberio Augusto. Et cessavit episcopatus mense i, diebus xx.

Joannes Græcus, sedit annis iii, mensibus ii, diebus xii. Theofilatium exarchum Italiae, ne perimeretur a tumultuante populo in urbe Roma, suis monitis salvavit. Gisulfum quoque ducem Longobard-

dorum, qui in Campania incendia et multa mala faciebat, pro captivis multis muneribus datis, ad sua redire fecit. Hic episcopus xv consecravit et sepultus est ad Beatum Petrum, et cessavit episcopatus mense i, diebus xviii.

Joannes Græcus, de patre Platone, sedit annis ii, mensibus vi, diebus xvii. Hic cruditissimus et facundus tempore Tiberii et Justiniani floruit, et in cœmeteriis sanctorum, ecclesiisque, multa, quæ diruta vel detecta fuerant, diligenter emendavit. Tunc Aripertus Raginberti Taurinensium ducis filius, rex Langobardorum, Alpes Cottias Sancto Petro reddidit, et donationem litteris aureis exarata reformavit. Justinianus imperator, auxilio Terbelli Bulgarorum regis, regnum quod amiserat recuperavit, imperiique invasores Leonem et Tiberium in circo coram omni populo jugulari fecit. Joannes papa xix episcopos ordinavit. Sepultus est autem ad Beatum Petrum apostolum ante altare Sanctæ Dei genitricis Mariæ, quod ipse construxit, xv Kal. Novembris. Et cessavit episcopatus mensibus ii.

Sisinnius Syrus, ex patre Joanne, sedit diebus xx. Hic animo constans et de Romanis sollicitus erat, sed podagra detentus nimis anxietate. Vice-sima die ordinationis suæ subito exspiravit, et ad Beatum Petrum sepultus est. Et cessavit episcopatus mense i, diebus xviii.

Constantinus Syrus, ex patre Joanne, sedit annis viii, diebus xv. Hic vir valde bonus fuit. Tunc Romæ magna fames tribus annis facta est, quam maxima ubertas secuta est. Justinianus imperator Theodorum patricium in Italiam misit, Ravennam cepit, et superbum Felicem archiepiscopum luminibus privatum in Ponto exulare fecit. Papa vero, rogatu præfati principis, Constantinopolim cum multis profectus est, et ibidem a Justiniano et Tiberio filio ejus ac populo multum honorifice susceptus est. Non multo post Philippicus Justinianum occidit et regnum invasit. Sed paulo post, ipso depulso, Anastasius imperium suscepit et veræ fidei consensit. Præfatus papa lxxv episcopos consecravit, et vi Idus Januarii ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xl.

Gregorius Romanus, ex patre Marcello, sedit annis xvi, mensibus ix, diebus xi, tempore Anastasii, Theodosii, Leonis atque Constantini Augustorum. Hic multas ecclesias et abbatias construxit, et multa alia bona, quæ enumerare impossibile est, fecit. Hic per Bonifacium episcopum Germaniam ad fidem Christi convertit. Tunc luna usque ad mediam noctem cruentata visa est, fluvius Tiberis inundavit et per vii dies Romam occupavit, ita ut portam Flaminiam egressus transcenderet et in Via Lata ad unam et semis staturam aqua excresceret. Gregorio papa cum clero et plebe litanias crebro agens, post octavum diem jam misertus Deus aquam amovit. Anastasius de imperio dejectus con-

tra Tiberium pugnavit, sed victus et clericus factus est. Nefanda Agarenorum gens Hispaniam x annis admixit, quam Rhodanum transire volentem ad Franciam Eudo Aquitanorum dux vicit et ex eis CCC m peremit. Mille vero et quingenti Francorum ibi tantummodo cecidisse leguntur. Tunc, in quodam loco Campaniæ, pluvia quasi ignea de cœlo cadere visa est, et triticum ac hordeum atque legumen com-
bussit.

Leone principe, Constantinopolis biennio ab Agarenis obsessa est, sed, protegente Deo, capta non est. De populo tamen urbis CCC m fame vel peste perierunt.

Liudprandus, rex Langobardorum, Romanos tunc gravabat; sed hortatu præsulis ac precibus et sanctitate coercitus, postea quievit.

Basilii dux et Paulus exarchus, aliique malitiosi, jussu Leonis Augusti, Gregorium papam perimere nitentur. Sed Romani atque Langobardi nutu Dei totis nisibus resistebant et beatum præsulem protegabant. Jordanum chartularium et Joannem Barionem et Exclaratum ducem, filiumque ejus Adrianum interfecerunt, et nefarios conatus Augusti penitus præpedierunt. Decreverat enim ut in nulla ecclesia imago Salvatoris, vel ejus sanctæ Genitricis, aut cujuslibet sancti martyris, aut angeli haberetur. Maledicta enim asserebat omnia. Sacras ergo imagines in urbe regia deponi jussit, et in medio flammis concremari compulit. Prohibentes vero abscisione capitis aut aliorum membrorum condemnavit. Germanum utique Constantinopolitanum antistitem, qui sibi in hoc obstabat, præsulatu privavit, et Anastasium presbyterum subrogavit. Mense Januario, per x dies stella, quæ Antefer dicitur, cum radiis in Occidente micuit. Post hæc Tiberius Petasius regnum invadere nisus est, sed, Euticio exarcho et Romanis pugnantibus, occisus est. Gregorius papa cl episcopos ordinavit, et post multa bona opera iii Idus Februarii ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus mense i diebus v.

Gregorius Syrus, ex patre Joanne, sedit annis x, mensibus viii, diebus xxv, Leone et Constantino imperantibus. Hic sanctitate, pietate, sapientia, Græca et Latina facundia admodum clarus fuit, multa condidit, et in multis ecclesiis Dei ornavit. In urbe Roma synodum xciii episcoporum congregavit, contra hæreticos imperatores Leonem et Constantinum, qui sacras Dei et sanctorum ejus imagines ab ecclesiis eliminabant et irreverenter urbant. In canone hoc a sacerdote dicendum adjecit: *Quorum solemnitas hodie in conspectu majestatis tuæ celebratur, Domine Deus noster, in toto orbe terrarum*, et in oratorio in lapide scribi fecit. Liudprandus rex Romanus obsedit. Pro qua re papa a Carolo rege Francorum auxilium petiit. Tunc pro Transamundo duce Spolitanorum, qui Romam confugerat, quatuor urbes Romanis ablatae sunt. Beatus papa episcopos lxxx consecravit, et iv Kal.

Decembris in ecclesia Sancti Petri apostoli sepultus A est. Et cessavit episcopatus diebus viii.

Zacharias Græcus, ex patre Polochronio, sedit annis x, mensibus iii, diebus xiv. Hic omnibus bonis ornatus, Ecclesiæ Dei profuit. Tunc Italia nimis turbata erat. Papa itaque Liudprandum regem adiit et pacem in xx annos firmavit, captivosque reduxit. Liudprandus xxxii anno regni sui obiit, et Ratchisus, Pemmonis ducis Forojulianorum filius, regnum suscepit. Tunc dum Constantinus imperator contra Agarenos isset, quidam nomine Artavastus imperium furtim invasit. Constantinus vero exercitum Orientis congregavit, urbem viriliter expugnans regem cepit, et rebellem cum suis complicibus oculis privavit. Tunc Carlomannus, Caroli Martelli Francorum regis filius, in monte Cassino monachus factus est. Ratchisus quoque rex, hortante papa, Romam venit, nutuque Dei deposito diademate regni, monachus factus est. Zacharias papa libros iv Dialogorum beati Gregorii papæ de Latino in Græcum transtulit, et lxxxv episcopos ordinavit. Idus vero Martii ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xii.

Stephanus Romanus, ex patre Constantino, sedit annis v, diebus xxviii. Tunc Stephanus presbyter a populo electus fuit. Sed tertio die, dum a somno surrexisset, et sedens alacriter res suas disponderet, subito alienatus obmutuit et in crastinum obiit. Deinde Stephanus est ordinatus diaconus, cunctis virtutibus adornatus. Tunc Aistulfus, Langobardorum rex, sanctam Ecclesiam nimis persequabatur, et Romam ditioni suæ omnino subjugare nitebatur. Quapropter papa, dum nil apud eum precibus vel muneribus valeret, coactus est pro sanctæ Ecclesiæ defensione Galliam adire. Pippinus vero rex cum Francis eum honorifice suscepit, et hiemare Parisius ad Sanctum Dionysium fecit. Postea cum exercitu Gallorum Papiam obsedit, et Aistulfum Romanis pacem jurare coegit. Sed postquam Pippinus ad sua reversus est, Aistulfus pejeratus est. Romam enim iv mensibus obsedit, et multa sanctorum corpora effodiens cœmeteria violavit. Iterum Pippinus, precibus papæ ductus, Papiam obsedit, et a perjurio Ravennam et Narnium ac Ariminum et multa alia quæ ablata fuerant, beato Petro reddi compulit. Non multo post Aistulfus in venatu, divino ictu percussus, periit, et Desiderius dux regnum ejus invasit. Stephanus papa xv episcopos ordinavit, ac Pippinum regem Francorum atque Bertradam reginam et filios eorum Carolum et Carlomannum consecravit. Deinde vero Kal. Maii ad Beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus v.

Paulus Romanus, Stephani frater, sedit annis x, mense i. Hic tempore Constantini et Leonis multa bona operatus est. Episcopos lx ordinavit, et post ejus obitum cessavit episcopatus anno i et mense i, quando Constantinus transgressor apostolicam sedem invasit.

XXX. *Sequentia Romanorum pontificum historia.*

Stephanus Siculus, ex patre Olibo, sedit annis iii, mensibus v, diebus xxviii. Vir strenuus et bonus ac sapiens, Ecclesiæ Dei admodum profuit. Ante electionem ejus inaudita in Italia Romæ peracta est. Nam Toto Nepesinus dux Constantinum laicum fratrem suum ab invito Georgio Prænestinæ episcopo papam consecrari coegit. Post quam ordinationem Georgius in ægritudinem corruit, nimiumque infirmatus nunquam postea missam cantavit. Ejus enim dextera manus aruit et contracta est, quam nec ad os suum ferre valuit; sed eodem anno ipse pessimo languore obiit. Post annum Roma Christoforo primicerio et Sergio sacellario tradita est, et Toto dux a Demetrio et Gratosio fraudulenter occisus est. Post hæc Stephanus papa legitime a cunctis electus est. Non multo post a quibusdam malignis Constantinus invasor et Passibus frater ejus ac Theodorus episcopus et vicedominus capti et orbatii sunt; et Christoforus ac Sergius filius ejus, aliique multi dolo et immissione Desiderii regis perierunt. Inter hæc Stephanus papa, in ordinationis suæ exordio, Sergium secundicerium ad Carolum Magnum regem Francorum direxit, et consilium auxiliumque ab eo poposcit. Cui gratanter ille xii episcopos de Francis probatissimos, et in divinis Scripturis, sanctorumque canonum institutionibus eruditos direxit.

Mense Aprili multorum synodus præsulum in basilica Sancti Salvatoris juxta Lateranis aggregata est; atque Constantinus, qui de laico repente clericus et pontifex effectus fuerat, omnium judicio condemnatus est. Deinde generalis sententia sub anathematis interdictione prolata est ut nullus laicorum, nec ex alio ordine, nisi per distinctos gradus ad præsulatum promoveatur; ac ut omnia, quæ idem Constantinus in ecclesiasticis ad divinum cultum egit, iterarentur, præter baptismum atque sacram chrisma. Stephanus papa episcopos xxx consecravit, et apud Beatum Petrum sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus viii.

Adrianus Romanus, ex patre Theodoro, de regione Via Lata, sedit annis xiiii, mensibus x, diebus xvii. Hic nobilis et pulcher, constans, pius et sanctus fuit. Tunc Desiderius, Langobardorum rex, innumera mala Romæ et Ravennæ et subditis earum faciebat. Carolus ergo Magnus rogatus papæ in Italiam venit, Ticinum vi mensibus obsedit, Deoque juvante cepit, Sabbatoque Paschæ cum suis honorifice Romæ susceptus est. Desiderium vero regem captum cum uxore sua Franciam misit, et beato Petro quæ sibi ablata fuerant restituit. Adrianus papa ecclesias et ornatus et multa mira fecit, et Constantinum Augustum ccc. episcopos in Nicæa congregare suis precibus compulit, quam synodum de Græco in Latinum transferri fecit. Tunc, xx anno ejusdem papatus, Tiberis fluvius ad portam Sancti Petri venit et multa damna civibus intulit. Sed papa litanias instituit, et misertus Dominus aquam amovit. Hic episcopos clxxxv ordinavit, et

vii Kal. Januarii ad Beatum Petrum sepultus est, et eodem die Leo papa ei subrogatus est.

Leo Romanus, ex patre Aizuppio, sedit annis xx, mensibus v, diebus xvi, prædecessoribus suis in omnibus similis. Hic dum bene quæ bona sunt ageret, et quadam die in litiis ad Beatum Petrum apostolum cum populo pergeret, Paschalis primicerius et Campolus sacellarius cum armatis satellitibus suis de insidiis prosilierunt, populunque inermem timore armorum fugaverunt, et papam ante altare Sancti Petri oculis et lingua privare nisi sunt. Sed post aliquot dies Albinus cubicularius eum de carcere eripuit, et Dominus omnipotens integram sanitatem illi contulit. Winigis vero, dux Spoletanorum, ei suppetias advenit, et videns papam, qui fustibus laniatus, et semivivus in sanguine revolutus ante aram fuerat, mirabiliter sanatum, cum aliis fidelibus Dominum glorificavit. Post hæc papa Carolum Magnum regem adiit, et querimoniam de rebus gestis ei deprompsit. At ille tantum virum honorifice suscepit, et cum duobus archiepiscopis, Idivaldo et Arnone, atque vi episcopis et tribus comitibus remisit. Ipse quoque rex postea Romam venit, et ab eodem papa, in die Natalis Domini, in ecclesia Sancti Petri coronatus est, et ab omnibus tam Romanis quam Francis imperator Romanus constitutus est.

Post hæc, indictione ix, ii Kal. Maii, terræmotus magnus factus est et totam ecclesiam Sancti Pauli apostoli diruit, quam Leo papa optime reparavit. Litanias quoque idem præsul tribus diebus ante Ascensionem Domini iussit celebrari. Nullus prædecessorum ejus in ecclesiis sanctorum et ornamentis vel aliis necessariis rebus plus quam ille operatus est. Hic episcopos cxxvi ordinavit. Sepultus vero est in basilica Sancti Petri apostoli, ii Idus Junii. Et cessavit episcopatus mense i.

Stephanus Romanus, ex patre Marino, sedit mensibus vii. Hic, pro confirmanda pace sanctæ Ecclesiæ, Galliam ad Ludovicum imperatorem petiit, quæque voluit ab eo impetravit, et exsules pro reatu in beatum Leonem papam commisso inde elementer eduxit. Hic episcopos v consecravit, et ad beatum Petrum apostolum sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus xxvi.

Paschalis Romanus, ex patre Bonoso, sedit annis vii, mensibus iv, diebus xviii. Hic prædecessorum suorum sanctissimus æmulator exstitit, et multa Ecclesiæ populoque pulchra et utilia fecit. Episcopos xl consecravit. In ecclesia vero Beati Petri sepultus est. Et cessavit episcopatus diebus iv.

Eugenius Romanus, vir bonus et sanctus, sedit annis iv. Tunc magna ubertas et pax in orbe regnavit.

Valentinus Romanus, ex patre Petro, de regione Via Lata, cunctis pollens virtutibus, sedit diebus xl. Hic ab episcopis centum et proceribus Romanorum, omnique populo in palatio Lateranensi electus est, et de ecclesia Sanctæ Dei

genitricis Mariæ assumptus, et in pontificali throno positus est, sed paulo post sancte defunctus est.

Gregorius Romanus, ex patre Joanne, pulcher et nobilis, sapiens et sanctus, sedit annis xvi. Tunc Agareni de finibus suis exierunt, et insulas ac regiones Christianorum graviter desolaverunt, hominibusque peremptis, basilicas et habitacula fidelium despoliaverunt et debacchantes destruxerunt. Gregorius ergo papa muros Ostiæ fecit, quæ ob hoc postmodum Gregorianopolis dicta est. Hic alia innumera bona fecit. Multas enim basilicas construxit, et multa sanctorum corpora transtulit, et in locis opportunis diligenter aptavit. Episcopos cxxxv consecravit, et in basilica Sancti Petri apostoli sepultus est. Et cessavit episcopatus dies xv.

Sergius Romanus, ex patre Sergio, sedit annis iii. Qui dum electus ex more fuisset, Joannes diaconus cum agresti manu bellicis telis armata januas fregit, et legis et ordinis traditionem transgressus, per vim in patriarchium intravit. Sed post unam horam cuneus ejus timore correptus fugit, et Joannes invasor captus et cæsus ac diaconatu privatus est. In illo tempore, Lotharius Augustus Drogonem, archiepiscopum Mettensem, et Ludovicum filium suum, cum multis episcopis et abbatibus atque comitibus Romanis misit. Qui multas strages per urbes et agros in via fecerunt, et indigenas colonos tyrannica crudelitate perterritos ad latebras confugere coegerunt. Quadam itaque die atradensitas nubium facta est, et quidam primates Drogonis fulmine percussi perierunt. Ludovicus vero Roman venit, et Sergius papa oleo sancto eum perunxit et regem Langobardorum consecravit. Sergius papa xxiii episcopos ordinavit, abbatias plures et ecclesias condidit. Ad Beatum Petrum apostolum sepultus est, et cessavit episcopatus mensibus ii, diebus xv.

Leo Romanus, ex patre Radualdo, sedit annis viii, mensibus iii, diebus vi. Hic innumerabilibus bonis ut sol in mundo emicuit, et in ædificiis et ornamentis, aliisque utilibus studiis Ecclesiæ Dei multipliciter profuit. Post mortem Sergii papæ, mox Sarraceni basilicas apostolorum Petri et Pauli deprædati sunt. Sed dum ad Africam navigio redire vellent, procellis in mari perierunt. Tunc terræmotus in urbe Roma talis factus est ut omnia elemento concussa viderentur. Leo papa prohibuit laicos ad missas in presbyterio esse. In primo papatus sui anno basiliscum meritis et precibus suis effugavit, qui in tetris cavernis Romæ latens flatu suo multos perimebat. Validum quoque ignem beatus papa in vico Saxoneum furentem signo crucis opposito exstinxit. Ecclesias multas et ornamenta fecit, antiquas urbes restauravit, murum Romæ renovavit, ecclesiam vero Sancti Petri muro cinxit, et quasi urbem, quæ a nomine ejus Leoniana dicitur, firmavit, et cum omni populo Romano in magna lætitia omnium iv Kal. Julii dedicavit.

Ecce mentionem centum pontificum, qui post Be-

tam Petrum apostolicæ sedi præfuerunt, in hoc opusculo denotavi, prout in scriptis sancti papæ Damasi ad Hieronymum, vel in Gestis pontificalibus investigavi.

Porro, de aliis XI qui post Leonem IV usque ad nostram ætatem præfuerunt apostolicæ sedi, hucusque integra gesta non inveni; ideoque vix pauca de illis audeo profari. Nomina solummodo nitor eorum per ordinem proferre; sed de progenie vel actibus eorum compellor omnino silere, donec possim, donante Deo, pleniora de illis ut cupio scripta reperire.

Benedictus papa sedit anno I, mens. VI, diebus X.

Nicolaus papa annis IX, mensibus X.

Adrianus papa annis V.

Joannes papa annis X.

Marinus papa anno I, mensibus IV.

Adrianus papa annor. mensibus IV.

Agapitus papa anno I.

Basilus Stephanus anno I. Deinde Formosus, Joannes et Stephanus tempore Ludovici transmarini floruerunt. Ipsos quoque secuti sunt Marinus, Agapitus, Octavianus, Leo, Benedictus, Joannes, qui Ottonem juniorem benedixit, Benedictus, Benedictus, Gerbertus Silvester, Agapitus et Benedictus. Sic per annos fere centum et X patres XI præfuerunt apostolicæ sedi, quorum genealogiam seu certum tempus prælationis vel occasus nondum inveni.

Clemens Suidgerus, qui fuit Ravembergensis episcopus, sedit annis IX, et Henricum imperatorem benedixit et Agnetem.

Opo Damasus, qui fuit Aquileiensis præsul, sedit anno I.

A Leo Lotharingus sedit annis V. Hic Bruno Tullensis pontifex fuit. In Galliam venit, Remis ingens concilium tenuit. Prisca sanctorum Patrum decreta, quæ deciderant, renovavit, et multa in utroque ordine salubriter et utiliter correxit.

Gebehardus Victor sedit annis III.

Fridericus Stephanus, filius Gothelonis ducis, sedit anno I.

Gerardus Nicolaus, qui de Francis primus assumptus est, sedit annis II.

Alexander Lucensis sedit annis XI.

Gregorius Hildebrannus, a pueritia monachus, sedit annis XIV. Cujus tempore Henricus imperator Guitbertum Ravennensem intrusit, et, expulso papa, Romanam Ecclesiam valde turbavit.

B Desiderius Victor, qui Cassinensis abbas fuit, sedit mensibus II.

Urbanus Odo, qui Cluniacensis monachus fuit et Ostiensis episcopus, sedit annis XII; exercitum Christianum in Jerusalem contra paganos direxit.

Paschalis Rainerius, qui de valle Brutiorum fuit, monachus, sedit annis XII.

Gelasius Joannes Gaditanus sedit annis II.

Calixtus Guido, filius Guillelmi Burgundionum ducis, qui Viennensis fuit archiepisc., sedit annis VI.

Honorius Lambertus, qui fuit Ostiensis episcopus, sedit annis V.

Innocentius Gregorius Papiensis sedit annis XII, qui, nono papatus sui anno, ingens concilium Romæ aggregavit, et multa, quamvis pauca servantur, constituit.

Finis hujus libri.

ORDERICI VITALIS

ANGLIGENÆ

CŒNOBII UTICENSIS MONACHI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

PARS SECUNDA

Qua bellici Normannorum eventus in Francia, Anglia, Apulia, monasteriorum fundationes, episcoporum et abbatum totius pene Neustriæ series ac gesta plurimæque aliæ res memoratu dignæ, sub Guillelmo II duce, cognomine Notho, luculenter exponuntur.

SUMMARIUM LIBRI TERTII.

I. Prologus.

II. Fundatio monasterii Sancti Ebrulfæ Uticensis et variorum monasteriorum in Neustria. Invasiones Normannorum in hanc provinciam.

- III. *Rollonis baptismus. Successorum eius dominatio. Cænobiorum fundationes.*
 IV. *Monasterii Uticensis restauratio.*
 V. *De Gervio, Uticensis monasterii benefactore, ejusque familia.*
 VI. *Historia Uticensis monasterii.*
 VII. *Sequitur historia Uticensis monasterii. Theodericus abbas.*
 VIII. *Migrations Normannorum in Apuliam. Primæ eorum ibidem seces. Anshetillus monachus.*
 IX. *Sequitur Uticensis monasterii et Theodorici abbatis historia.*
 X. *Iter Theodorici abbatis in Orientem. Mors ejus.*
 XI. *Sequitur Uticensis historia. Robertus de Grentemaisnilio abbas.*
 XII. *Bella inter Francos et Normannos. Eventus varii.*
 XIII. *Dissensiones in Normannia. Osbernus abbas Uticensibus monachis Roberti loco imponitur. Robertus abbas in Apuliam transit ad Robertum Viscardum. Eventus varii.*
 XIV. *Sequitur Uticensis historia. Osbernus abbas.*
 XV. *Guillelmus Normannorum dux. Robertus de Vitot seu de Waceio. Geroianorum progeniei extinctio.*
 XVI. *Guillelmus Normannorum comes seu marchio. Contentio inter Hugonem de Grentemaisnilio et Radulfum Mendantensium comitem. Osberni abbatis mors.*
 XVII. *Cometes. Eventus in Anglia. Heraldus usurpatio. Guillelmus Normannorum marchio sese ad transfretandum in Angliam parat.*
 XVIII. *Sequitur Uticensis historia. Iterum de morte Osberni. Mainerii abbatis electio*
 XIX. *De beato Judoco, filio Juthail, Britonum regis.*
 XX. *Eventus in Anglia. Northveigenæ ab Anglis profugantur. Guillelmus Normannorum dux Angliam invadit. Insigne prælium.*
 XXI. *Præfii effectus. Guillelmus regionem totam submittit. Anglorum rex coronatur.*

LIBER TERTIUS.

I. Prologus.

Ad laudandum Creatorem in cunctis operibus suis indesinenter instare debemus, cujus ineffabilem potentiam et magnitudinem discutere non possumus, nec efficaciam, qua sublimitas ejus et infatigabilis benignitas a nobis enarrari possit, habemus. Inde Veteris et Novi Testamenti pagina tractat, inde omnis sapiens perscrutatur et cogitat, sed immensitatem profunditatem Dei nemo penetrat. Scientia charitatis Christi supereminet omni humanæ prudentiæ, quam investigare, amplecti totoque nisu sequi justum est, et plenum salutis perpetuæ. Ob hoc beati homines, quorum laus est in authenticis codicibus, et sociati angelis gaudent in cœlestibus, contemptis transitoriis inhiabant perennibus, et abhorrentes carnalia salubriter fruebantur spiritualibus. Per arduum iter virtutum vestigia Salvatoris prosecuti sunt et salutare nobis exemplum reliquerunt ut, sequaces eorum, per justitiæ semitam ad perennem hæreditatem festinemus; ad quod opus, peccatis prementibus, nimis desides et infirmi sumus. Sed tamen debemus, quantum possumus, veraciter niti ut vestigia eorum sequamur; quatenus illorum meritis associati, quandoque beatorum adjungi collegio, mereamur. De quibusdam itaque amicis Dei, dominisque ac rectoribus populi

A sui in superiori parte libenter locutus sum; de quibus meditari sive loqui fideliter, jucundum est animæ, et commodum pro interioribus morbis salubre remedium. Nunc autem a magistris aliud mihi opus injungitur, et de Normannicis eventibus materia porrigitur; quoniam ipsi de Dacia prodeuntes, non litteris sed armis studuerunt, et usque ad Guillelmi Nothi tempora magis bellare quam legere vel dictare laboraverunt. Bellicos siquidem actus trium ducum Dudo Vermendensis decanus eloquenter enarravit, affluensque multiplicibus verbis et metris panegyricum super illis edidit, et Ricardo Gunoridæ gratiam ejus captans transmisit. Quem Guillelmus, cognomento Calculus, Gemmeticensis cænobita, secutus eleganter abbreviavit, et de quatuor ducibus, qui successerunt, breviter et discrete res propalavit.

II. *Fundatio monasterii sancti Ebrulfi Uticensis et variorum monasteriorum in Neustria. Invasiones Normannorum in hanc provinciam, ubi consistunt.*

Opus in primis arripiam de vinea Domini Sa-
 baoth, quam ipse forti dextera colit et protegit in toto mundo contra insidias Behemoth. Hæc nimirum in regione, quæ olim Neustria, nunc vero vocatur Normannia, laborantibus colonis, sparsum

suas propagines emisit et multiplicem fructum, hominum in sanctitate permanentium Deo obtulit. Multa enim a bonis cultoribus cœnobîa ibidem constructa sunt, ubi rami ipsius vitis, id est boni Christiani semetipsos contradiderunt, ut tutius contra insidias spiritualium hostium sine tenus decertarent. Nam beatus præsul Audoenus, qui multa probitate tam sæculari quam spirituali tempore Dagoberti regis Francorum et Lodovei filii ejus floruit, unum cœnobium sanctimonialium Fiscanni condidit, et aliud monachorum Rothomagi; ubi ipse anno Dominicæ Incarnationis 678, tumulatus requievit, ibique per annos clxv usque Normanni Rothomagum devastarent, latuit. In diebus præfati pontificis, sanctus Wandregisilus ingens monachorum agmen Fontinellæ adunavit, et beatus Philibertus fortis signifer insignis aciei apud Gemmeticum emicuit. Præcedenti quoque tempore, hoc est dum Hilpericus et Childbertus nepos ejus Francis imperabant, et regali auctoritate insontes a perversis defensabant, Bajocensis Ebrulfus in Uticensi saltu, angelica demonstratione doctus, monasterium instauravit, et agrestes incolas, qui rapinis et latrocinis ante deservierant, correxit, et doctrinæ pabulo ac miraculorum exhibitione ad melioris vitæ viam provocavit. Sic Dominus aliis etiam in locis per bonos agricolas vineam suam propagavit, et salutis suæ dulcedinem Gallorum cordibus ubertim infudit.

Postquam regnum Francorum, favente Deo, valde super vicinas gentes sublimatum est, et frequentibus triumphis regum suorum Pippini, Carolique Magni et Ludovici Pii dilatatum est, nimia cupiditas et superbia atque libido proceres et mediocres, infirmosque invaserant, et in nequitiarum laqueos præcipitantes, contra salutis suæ auctorem, ne fideliter ei obedirent, duxerunt. Prædictis cladibus omnis ordo clericorum et laicorum impulsatus, a pristino robore corrui, mundique Mandimentis succumbens, omisso splendore pristini rigoris, elanguit. Divina autem pietas peccantibus diu pepercit, multisque modis ad pœnitentiam invitavit. Resipiscentibus a malitiæ laqueis veniam clementer contulit, sed perseverantibus in nequitia iracundiæ suæ flagellum intulit.

Tempore Caroli regis Francorum, qui Simplex cognominatus est, Brier, cognomento Costa-Ferrea, filius Lotbroci regis Danorum, cum Hastingo nutritio suo et ingenti juvenum multitudine, ad depopulandas gentes, de vagina sua egressus est. Ex insperato de mari quasi turbo vehemens in Galliam intravit, et oppida urbesque cum sanctorum cœnobîis repente concremavit, et per triginta annos super Christianos cum suis complicitibus insatiabiliter furuit. Tunc Rothomagus et Noviomum, Turonisque et Pictavis, aliæque præcipuæ urbes combustæ sunt. Inermes populi occiduntur, monachi et clerici disperguntur, et sanctorum corpora aut in

A suis tumulis, jam destructis ædibus, absque cultu relinquuntur, aut a piis cultoribus ad peregrina loca devehuntur.

Sed, dispensante divinæ pietatis arbitrio, ex eadem gente unde venit Neustriæ desolatio, inde nimirum non multo post processit consolatio. Nam completis fere xxx annis post cladem Hastingi, Rollo dux cum valida Danorum juventute Neustriam ingressus est, et Gallos diuturnis invasionibus vehementer atterere nisus est. Nam, conserto cum Gallis prælio Rollandum signiferum eorum occidit, et Rainaldum Aurelianensium ducem cum exercitu Francorum bello victum fugavit. Parisiorum urbem quatuor annis obsedit; sed eam, impediente Deo, non obtinuit. Bajocas expugnavit et cepit, et Berengarium comitem ejus interemit, Popamque filiam ejus in conjugium accepit; ex qua Willelmum cognomento Longam-spatam procreavit. His aliisque innumeris conflictibus Gallos protrivit, assiduisque rapinis et incendiis pene totam Galliam usque in Burgundiam devastavit. Tantos impetus Gallis non ferentibus, cunctisque pro pace communiter supplicantibus, Carolus rex Rolloni filiam suam, nomine Gislam, dedit in matrimonium, totamque terram a flumine, quod Epta vocatur, usque ad mare Oceanum, in perpetuum possidendam reliquit.

III. *Rollonis baptismus. Successorum ejus dominatio. Cœnobiorum foundationes.*

Anno itaque ab Incarnatione Domini 912, Rollo dux a domno Francone Rothomagensium archiepiscopo baptizatus est, idolisque contemptis, quibus ante deservierat, cum toto exercitu suo devote christianitatem suscepit; completisque quinque annis ex quo baptizatus est, obiit. Willelmus autem filius ejus, qui post eum xxv annis ducatum Normannorum tenuit, Gemmeticense monasterium, quod sanctus Philibertus construxerat, sed Hastingus destruxerat, in pristinum statum restituit.

Anno autem Incarnationis Dominicæ 942, regnante Ludovico rege Francorum, fraude Arnulphi Flandrensis satrapæ, Willelmus dux occisus est, et Ricardus filius ejus, qui tunc decem annorum erat, dux Normannorum factus est; et inter varios eventus, nunc prosperos, nunc adversos, lxxv annis ducatum fortiter adeptus est. Inter reliqua bona quæ fecit, tria cœnobîa construxit, unum Fiscanni in honore sanctæ Trinitatis; aliud moniæ Tumba in honore sancti Michaelis archangeli; tertium Rothomagi in honore sancti Petri apostoli sanctique Audoeni archiepiscopi.

Deinde anno Incarnationis Dominicæ 996, defuncto Richardo seniore, Ricardus Gunnorides filius ejus successit, et ducatum Normanniæ triginta annis religiose tenuit. Hic vero Fontinellense cœnobium, quod sanctus Wandregisilus ædificaverat, sed Hastingus dissipaverat, reædificavit; et Judith uxur ejus, soror Gaufridi Britonum comitis, cœno-

bium apud Bernaicum in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ condidit.

Defuncto autem Richardo Gunnoride, Richardus juvenis, filius ejus, successit, et vix anno uno et dimidio ducatu potitus obiit. Deinde Rothbertus frater ejus principatum Normanniæ suscepit, et septem annis ac dimidio insigniter tenuit, patrumque suorum sequax, Cerasiacensem abbatiam instaurare cœpit. Timore vero Dei compunctus, terrenum honorem reliquit, et spontanea peregrinatione arrepta, sepulcrum Domini quod est in Jerusalem adiit; et inde rediens, apud Nicæam urbem Bithyniæ, anno ab Incarnatione Domini 1055 obiit. Porro Willelmus filius ejus, qui tunc octo annorum erat, ducatum Normannorum suscepit, et multorum insidiis æmulorum impetitus, LIII annis strenue tenuit. Ipse parentum suorum studia sequi erga Dei cultum sat egit, Deoque favente, divitiis et potestate omnem patrum suorum gloriam transcendit. Apud Cadomum duo cœnobia construxit: unum monachorum in honore sancti Stephani protomartyris, aliud sanctimonialium in honore sanctæ Trinitatis.

Barones Normanniæ, principum suorum tantum fervorem erga sanctam religionem videntes, imitari affectarunt, et ad simile opus se suosque amicos pro salute animarum suarum excitarunt. Unus alium in bono opere festinabat præire, eleemosynarumque largitate digniter superare. Quisque potentum se derisione dignum judicabat, si clericos aut monachos in sua possessione ad Dei militiam rebus necessariis non sustentabat.

Igitur Rogerius de Toenio cœnobium Castellionis, alias de Conchis construxit, ubi Gilbertus abbas, vir, magnæ honestatis et sapientiæ, laudabiliter floruit.

Goscelinus de Archis extra muros Rothomagi in monte Sanctæ Trinitatis cœnobium, quod vulgo Sanctæ Catharinæ dicitur, fundavit; cui venerandus abbas Isembertus sapientiâ et religione pollens præfuit.

Willermus Aucensis comes, instinctu religiosæ conjugis suæ Lezscelinæ, abbatiam Sanctæ Mariæ super rivulum Divæ construxit; cujus regimen Ainarus Teutonicus, vir sanctitate et litterarum scientia præditus, diu tenuit.

Tempore Rodberti ducis, Gislebertus comes Brionniæ in pagum Vimmacensem cum tribus armatorum millibus expeditionem fecit; sed ei juxta desiderium suum prospere non successit. Nam Ingelrannus Pontivi comes cum valida manu ei obvius fuit, commissoque certamine, victum cum suis in fugam coegit, et ex fugientibus multos cepit, vel occidit, vel vulneribus debilitavit. Tunc ibi quidam miles nomine Herluinus periculum metuens, totoque nisu pro salute sua fugiens, Deo devovit quod si de imminente periculo sospes evaderet, nulli ulterius nisi soli Deo militaret. Dei nutu discrimen honorifice evasit, votique sui memor sæculum reliquit, et in patrimonio suo, in loco qui Beccus dicitur, cœnobium Sanctæ Dei genitricis Mariæ condidit.

PATROL. CLXXXVIII.

A Pastores autem Sanctæ Dei Ecclesiæ præfatum virum pro nobilitate et religione elegerunt, novoque monasterio quod inchoaverat præfecerunt. Cujus regiminis tempore, Lanfrancus et Anselmus, alique profundi sophistæ illuc ad scholas Christi perrexerunt; ibique Willelmus Geroii filius, et Hugo comes Mellenti, alique præclari milites militiam Christi assumpserunt. Ibi, usque hodie, multi clericorum et laicorum sub monachili schemate vivunt, et contra Zabulun dimicantes Deo laudabiliter serviunt.

Unfridus de Vetulis, Turoidi filius, duo cœnobia, unum monachorum et aliud sanctimonialium, Prætellis inchoavit, quæ Rogerius de Bellomonte filius ejus multum amavit, et de redditibus propriis gratanter ditavit.

Willelmus, Osberni filius, duo monasteria in proprio fundo condidit, unum Liræ, et aliud Cornelliis, ubi ipse humatus quiescit. Alii etiam Normannorum proceres plurimi, prout poterant, monachorum seu monacharum domus in diversis locis construebant.

Horum exemplis Hugo de Grentemaisnilio et Rothbertus vehementer provocati deieverunt et ipsi ex possessionibus, quas jure hæreditario possidebant, pro salute sua et pro salute animarum antecessorum suorum cœnobium construere.

Igitur cum apud Nuceretum villam suam prope Grentemaisnilium ædificare cœnobium statuissent, jamjamque operi insisterent, ad aures Willelmi filii Geroii avunculi sui pervenit quod nepotes sui Hugo et Rothbertus ædificare cœnobiū cœpissent. Hic nimirum in sæculo miles fuerat magnæ sublimitatis, hostibus terribilis et amicis fidelis. Filios et fratres multosque nepotes in armis potentes habuit, hostibusque vicinis seu longe positis valde feroces. Hunc Willelmus, cognomento Tavacius, Willelmi Belesmensis filius, ad nuptias suas invitavit, eumque nil mali suspicantem, sine reatu oculis privavit, amputatisque genitalibus auriumque summitatibus crudeliter deturpavit. Unde pro tanto facinore perosus cunctis factus est, et post aliquot temporis a filio etiam suo nomine Arnulfo de toto honore suo ejectus est.

D Geroianus Willelmus omni vita sua Ecclesiam Dei dilexit, et monachos et clericos, aliosque religiosos homines honoravit. Bis in Jerusalem sepulcrum Domini expellit: semel dum incolumis erat et prosperitate præditus, iterumque post infortunium quod ei evenisse retulimus. Post reditum secundæ peregrinationis sæculum reliquit, et Beccum expetens, monachilem habitum ibidem assumpsit, et Uticensem ecclesiam Sancti Petri eidem loco devote tradidit. Itaque Herluinus abbas Lanfrancum monachum (qui postea Cantuariorum archiepiscopus exstitit) cum tribus Uticum monachis direxit, et per eos servitium Dei, quod deciderat, inibi restaurari fecit. Tunc locus ipse desertus erat, et succrescens hedera maceriem ecclesiæ

cooperlebat. Duo soli senes clerici, Restoldus et Ingrannus, ibidem morabantur, et in tanta eremo sub paupere vita Deo pro posse suo famulabantur.

Post aliquot temporis Willelmus, ubi vota nepotum suorum de construenda, ut prædiximus, abbatia comperit, accessit ad eos, et dixit: « Gaudeo valde, charissimi mei, quod Deus omnipotens cordi vestro inspirare dignatus est ut in ipsius nomine domum fabricetis. Sed videtis quia locus iste, ubi cœpistis ædificare, habitationi monachorum aptus non est, quia ibidem aqua deest, et nemus longe est. Certum est quod absque his duobus elementis monachi esse non possunt. Sed si meis consiliis acquiescere volueritis, aptiorem locum inuocabo vobis. Est locus in Uticensi pago, ubi quondam amicus Dei Ebrulfus sanctus abbas habitavit, et inde post multorum perpetratiōnem miraculorum ad Christum feliciter migravit. Illius ergo cœnobium ibi instaurate, quod destructum est a paganis, ibique nimiam aquam inuenietis. Nemus eidem loco contiguum habeo, unde ad omnia necessaria ecclesiæ sufficienter administrabo. Venite et locum videte, et si vobis placuerit, Deo ibi domum communiter ædificemus; hominesque fideles, qui pro nobis pie intercedant, aggregemus, et de nostris possessionibus, justisque redditibus tantum eis denus ut libere semper possint vacare divinis laudibus. » His auditis, Hugo et Rotbertus consilium ejus laudaverunt, et prædictum locum perlustrare cum eo venerunt. Venientibus illis, libellus Vitæ sancti Patris Ebrulfi Rotberto oblatus est. Quam diligenter legit, et Hugoni aliisque sociis suis prudenter exposuit. Quid multa? Uticensis locus placuit ambobus fratribus. Sed quia idem locus cœnobio Beccensi jam delegatus fuerat, aliquantique monachi ex eodem cœnobio, ut jam diximus, illic conversabantur, abbati Herluino et monachis Becci in mutua vicissitudine villam, quæ dicitur Rosseria, dederunt, sicque præfatum locum liberum reddiderunt.

IV. *Monasterii Uticensis restauratio.*

Anno ab Incarnatione Domini 1050, indictione iv, firmato consilio de restaurando apud Uticum cœnobio, Willelmus et Rotbertus filii Geroli, et Hugo ac Rotbertus filii Rotberti de Grentemaisnilio Willelmum ducem Normannorum adierunt, suamque voluntatem illi reseraverunt, atque ut principali auctoritate ad opus salubre sibi auxiliaretur postulaverunt. Locum etiam sæpe nominatum communi consensu ita liberum tradiderunt ejus tutelæ ut nec sibi, nec aliis quibuslibet aliquam assuetudinem seu redditum, præter beneficia orationum, aliquando a monachis liceret vel hominibus eorum exigere. Dux autem bonæ voluntati eorum gratanter acquievit, et testamentum de rebus, quas optimates sui sancto Ebrulfo dabant, confirmavit, et Malgerio, Rothomagensi archiepiscopo, suffraganeisque episcopis subscriptionibus suis corroborandum tradidit.

Deinde Hugo et Rotbertus, a duce accepta licentia eligendi abbatem, Gemmeticum expetierunt, et a

A domno Rotberto ejusdem ecclesiæ abbate Theodericum monachum ad abbatiae suæ regimen requisierunt. Abbas vero justæ petitioni nobilium virorum libenter favit, et monachum, quem ad pastorem curam idoneum noverat, illis concessit. Illi autem gaudentes eum duci præsentaverunt. At ille veneratione congrua eum suscepit, datoque baculo pastorali, sicut moris est, ecclesiæ Uticensi præfecit. Deinde Lexoviensis episcopus Hugo, cum Osberno archidiacono, aliisque clericis suis, Uticum perrexit, et venerabilem Theodericum cœnobitam secum duxit, eumque ibi iii Nonas Octobris, die Dominico, venerabiliter consecravit. Ordinatus autem non in superbiam elatus est, sed religionis viam verbis et operibus ostendebat his quibus prælatus est. Illic nimirum ab infantia in domo Domini nutritus fuerat, diutinoque sedimine religiosam vitam jugiter ducere didicerat. In sanctis orationibus atque vigiliis necnon in abstinentia assiduus erat. Frigoribus etiam in tantum corpus proprium affligebat ut per totam aliquando hiemem sine pellicia permaneret. Quadam itaque die, dum secundum morem consuetum sibi sacrificium Deo offerre voluisset, pelliciam miri candoris super altare positam invenit. Quam non manibus hominum, sed angelorum illic eam esse positam non dubitans, Deo gratias egit, et indutus eam gratulanter servitium divinum peregit. Hoc ita gestum fuisse in Gemmeticensi ecclesia, dum adhuc claustralis esset monachus, a monachis veracibus, qui tunc in supradicto monasterio morabantur, audivimus. Hunc venerabilis Theodericus, Gemmeticensis abbas, de sacro fonte levaverat, et sub monachili jugo in schola Christi educatum multum dilexerat. Quem, dum idem ad robur virile venisset, bonisque moribus laudabiliter polleret, vicarium sui ad animarum lucra fratribus constituit, atque ad infantum magisterium et ad curam claustralis prioratus tuendam promovit. Deinde, sicut supradictum est, idem vir Domini, tempore Rotberti abbatis, de Gemmetico assumptus est, et Uticensi novellæ plantationi abbatiae prælatus est, anno ab Incarnatione Domini 1050, indictione iv, qui erat annus xix Henrici regis Francorum, et xvj ducatus Willelmi ducis Normannorum.

Ad constructionem vero novæ domus Rodulfum nepotem suum et Hugonem cantorem, aliosque idoneos fratres, permissu Patris sui, de Gemmetico secum adduxit. Cum quibus, et per quos regularem observantiam, et modestum rigorem, aptamque seriem in divino cultu ferventer erexit. Diversæ autem ætatis et qualitatis ad conversionem venientes suscepit, et secundum Regulam S. Patris Benedicti diligenter instituit. Nam ipse in primis Gunfridum et Rainaldum et Fulconem filium Fulconis decani, aliosque nonnullos grammaticæ artis peritos in schola Christi emendationem vitæ humiliter docuit. Riculfum quoque senem et Rogerium rusticos presbyteros et Durandum hortulanum et Goisfredum atque Olricum, aliosque simplices dis-

cupulos benigniter tractavit. Et quia profunda Scripturarum syntagmata percipere nequibant, lacte pii hortatus dulciter pavit, et sanctis actibus ostensis, in fide et religione salubriter corroboravit. Ipse etiam Herbertum et Berengarium, Goscelinum et Rodulfum, Gislebertum et Bernardum, Richardum et Willelmum, aliosque plures bonæ indolis pueros diligenter instruxit in domo Domini ad bene legendum, ad canendum, ad scribendum, et ad alia bona studia, quæ servis Dei veram theoriam quærentibus competunt, vigilantè exercendum. Porro agrestes incolæ, ubi tantæ sanctitatis studium in rure sterili, olimque diu deserto viderunt, admirari cœperunt. Et inde quidam salutem, nonnulli vero detrimentum sibi sumpserunt. Nam quidam eorum conversatiouem videntes eos imitati sunt, et alii invidentes diversis molestiis insecuti sunt; utrique vero debitam mercedem, æquissimo iudice Deo reddente, adepti sunt. Nobiles et mediocrès, inspirante Deo, illuc confluebant et orationibus servorum Dei sese cum devotione commendabant, exhibitisque eharitatis muneribus, Deum, qui famulos suos in infructuoso cespite pascebat, benedicebant.

Meritum itaque sancti Patris Ebrulfi Uticensis ecclesia surgente, et per studium laboremque Geroianorum ad honorem Dei undique crescente, Rogerius de Monte-Gomeri, Oximensis vicecomes, contribulibus suis cœpit invidere quod eo plus fervere in Dei amore, et omnino desinivit intra se quod pro salute animæ suæ faceret opus consimile. Unde ascivit Gislebertum Castellionis abbatem cum monachis suis, qui monachilem apud Nuceretum ordinem tenere inchoaverant, sed mutato consilio Hugonis et Rotherti (sicut supra retulimus), eorum velle sequi noluerant, imo pro immutatione constructionis eos levitatis arguentes reliquerant. Quos præfatus Rogerius accersit, eisque ad ædificandum abbatiam Troarnum tradidit; et inde XII canonicos, quos Rogerius pater suus ibidem constituerat, ejecit. Expulsis autem clericis (quia gula et libidini, aliisque carnis voluptatibus deservierant, et sæcularibus emolumentis, collocavit ibidem monachos regularibus imbutos disciplinis. Porro monachi, jussu Patris Gisleberti, strictam religionis viam in ecclesia Sancti Martini arripuerunt, et sequacibus suis servandam usque ad mortem commiserunt; quam successores eorum sub eruditis Patribus Gerberto, Durando et Arnulfo usque hodie laudabiliter tenere sategerunt.

V. *De Geroio Uticensis monasterii benefactore, ejusque familia.*

De Geroio, Ernaldi Grossi de Corte Sedaldi Abonii Britonis filii filio, cujus progenies Uticensibus multa beneficia contulit, libet hic posteris breviter intinmare quis qualisve fuerit.

Hic ex magna nobilitate Francorum et Britonum processit, miraque probitate et audacia, temporibus Hugonis Magni et Rotherti regum Francorum,

nobiliter vixit. Hildiardi vero sorori ejus tres filii et undecim filia fuerunt, quæ honorabilibus viris nuptæ multos filios pepererunt, qui succedenti tempore in Gallia et Anglia atque Apulia hostibus in armis magno terrori fuerunt. Geroius inter reliqua fortia opera quæ fecit, cum Willelmo Belesmensi contra Herbertum Cenomannensium comitem pugnavit. Victo autem Willelmo et fugiente cum suis Geroius stetit, bellumque donec Herbertum cum omnibus suis in fugam cogeret, viriliter sustinuit; victoriamque nactus, usque hodie ab his qui norunt laudari promeruit. Huic quidam Normanorum potens miles nomine Helgo unicam filiam suam in matrimonium obtulit, et monasteriolum ac Escalfoium, totamque terram suam his duobus oppidis jacentem donavit. Ille vero, Helgone paulo post defuncto, totum honorem ejus possedit; et virgo, quæ firmata ei fuerat, immatura morte præventa, ante nuptias obiit. Deinde Willelmus Belesmensis Geroium Rothomagum ad Ricardum ducem Normanniæ adduxit; quem liberalis dux, agnita virtute ejus, honoravit, eique totam terram Helgonis hæreditario jure concessit. Geroius autem inde rediens Gislam Turstini de Basteburgo filiam in conjugio accepit, ex qua septem filios et quatuor filias genuit, quorum nomina sunt hæc: Ernaldus, Willelmus, Fulcoius, Radulfus Mala-corona, Rodbertus, Hugo et Geroius; Heremburgis, Hadvisa, Emma, Adalais.

Sæpe nominatus heros, quanquam prole et divitiis, amplisque possessionibus in hoc modo abundanter floruerit, Deum tamen, qui omnia præstat, fideliter amavit, et Ecclesiam ejus, cultumque et ministros coluit. Sex in nomine Domini basilicas de propriis facultatibus ædificavit. Nam apud Vernucias construxit duas ecclesias: unam sanctæ Dei genitrici Mariæ, aliamque sancto Paulo, Doctori gentium. In villa, quæ Gloz dicitur, in pago Lexoviensi, tertiam condidit sancto Petro, apostolorum Principi; apud Escalfoium quartam, Andreæ apostolo; apud Monasteriolum quintam fabricavit, S. Georgio martyri; apud Altam-ripam sextam instauravit, sancto Martino confessori. Talius patronis subvenientibus, et in hoc sæculo prædictus vir diu honorifice vixit, et defunctus eorum meritis veniam peccaminum, et beatam requiem in societate fidelium, ut credimus, obtinuit.

Defuncto autem Geroio, filii ejus in puerili ætate constituti erant, solique duo Ernaldus et Willelmus milites erant. Gislebertus ergo comes Brionniæ in sua confidens virtute, terminosque suos cupiens dilatare, super pupillos cum valida manu audacter irruit, eisque Monasteriolum auferre bellica vi voluit. Illi autem, aggregata cognatorum et satellitum caterva, in aperto campo fortiter eidem restiterunt, eumque multa strage peracta, victum in fugam coegerunt; seseque ulciscentes, burgum, qui Sappus dicitur, non multo post ei violenter abstulerunt. Sed Rodbertus dux eos reconciliavit, or-

phanisque compatiens, et probitati eorum congratulans, ut firma pax fieret, Sappum eis a Gisleberto comite consilio suo impetravit. Porro idem comes, quia post aliquot annos prædictis vii Gerouii filiis molestus fuit, eisque Sappum, quem illis consilio Rodberti ducis concesserat, reauferre voluit, quamvis multa hominum stipatus multitudine fuerit, eorum audacia et viribus mortem suscepit.

Omnes enim isti fratres fuerunt strenui et dap-siles, in militia callidi et agiles, hostibus terribiles, sociisq; blandi et affabiles. Diversis eventibus creverunt, et nihilominus (ut se habet humana conditio) deciderunt. Longum est et mihi impossibile varios singulorum actus disserere, sed de fine tantum uniuscujusque libet parumper posteris hic intinmare.

Ernaldus, qui primogenitus erat, vir fortis et probus, quadam die, dum apud Monasteriolum jecaretur, et cum quodam juvene luctaretur, forte super acutum scamnum lapsus est, contractisque tribus costis, post tres dies defunctus est. Willelmus, in ordine nativitatis secundus, diu vixit, omnique vita sua cunctis fratribus suis imperavit. Erat enim multum facundus et jocosus, largus et animosus, subjectis amandus et obstantibus formidandus. Nullus vicinorum audebat terram ejus ullo modo invadere, nec aliquam inquietudinis consuetudinem ab hominibus ejus exigere. Episcopales consuetudines Monasterioli et Escalfoii fundo habebat, nec ullus archidiaconorum ibidem presbyteros ejusdem honoris circumvenire audebat. Nam Gerouius pater ejus, postquam Helgonis fiscum (ut supradictum est) obtinuit, incolas illius patriæ, de quo episcopatu essent, inquisivit. Illi autem dixerunt se nullius episcopatus esse. At ille: « Hoc omnino injustum est. Absit a me ut sim absque pastore et jûgo ecclesiasticæ disciplinæ! » Deinde quis vicinorum præsulum religiosior esset investigavit; agnitisque virtutibus Rogerii Lexoviensis episcopi, ei totum honorem suum subjugavit, et Baldricum de Balgenzaio, generosque suos, Wascelinum de Ponte Erchenfredi et Rogerium de Merula, terras suas, quæ simili libertate abutebantur, præfato pontifici similiter submittere persuasit. Rogerius itaque præsul, videns quod præfati optimates sibi sponte sua humiliarentur, congratulatus est eis, deditque privilegium ut clerici terræ suæ non irent ad placitandum extra potestatem eorum nec opprimerentur injustis circumventionibus archidiaconorum. Hoc autem privilegium Gerouianus Willelmus fortiter tenuit, et a domno Hugone episcopo Uticensibus monachis obtinuit.

Ipsæ Hiltrudem filiam Fulberti de Beina, qui tempore Richardi ducis castrum Aquilæ construxerat, uxorem duxit, ex qua Ernaldum de Escalfoio genuit. Deinde Emmam Walchelini de Taneto filiam in conjugium accepit; quæ Willelmum, qui post in Apulia bonus Normannus cognominatus est, peperit.

Sæpe memoratus vir a ducibus Normannorum Richardo et Rodberto diligebatur; pro fide, quam dominis suis Roberto Belesmensi et Talavacio et Goisfredo, aliisque vel heris, vel amicis servabat, plurima detrimenta et pericula patiebatur. Nam ipse sponte destruxit castrum Montis-acuti, quod erat suum, pro redemptione domini sui Goisfredi de Meduana quem Willelmus Talavacius ceperat, nec exire de carcere permittebat, nisi prædictum deiceretur castrum, quod valde metuebat. Postquam autem Goisfredus de vinculis Talavacii evasis, Gerouiano baroni, pro magna fide quam in eo repererat, castrum Sancti Serenici super Sartam ei erexit. Multa possem de Willelmo referre, sed quia pluribus occupor curis, cogor ad alia transire. De fine vero ejus latus in sequentibus edisseram. Nunc de fratribus ejus, ut supra promisi, compendiose detegam.

Fulcoius, qui tertius erat, medietatem Monasterioli habuit, duosque filios, Gerouium et Fulcoium, ex concubina procreavit. Ipse post mortem Rodberti ducis cum compatre suo Gisleberto comite, quem conducebat, occisus est. Rotbertus castrum S. Serenici cum circumjacente provincia diu tenuit, eique Willelmus dux Adelaidem consobrinam suam in conjugium dedit, ex qua filium nomine Rodbertum (qui nunc Henrico regi Anglorum militat) procreavit. Verum post multas mirandasque prohibitas, quas gessit, magnis simultatibus ortis inter Normannos et Andegavenses, castrum Sancti Serenici contra Willelmum ducem tenuit, ibique, anno ducatus ejusdem ducis xxv obsessus est, pomoque venenato, quod conjugi suæ vi rapuerat, comesto, post quinque dies mortuus est.

Radulfus autem quintus frater Clericus cognominatus est, quia peritia litterarum, aliarumque artium apprime imbutus est. Hic et Mala-Corona vocabatur, eo quod in juventute sua militaribus exercitiis et levitatibus detinebatur. Artis medicinæ peritissimus fuit, multarumque rerum profunda secreta, unde senes liberis et nepotibus suis adhuc pro admiratione loquuntur, agnovit. Denique, relictis mundi lenociniis, ad Majus monasterium confugit, ibique sub Alberto abbate monachus factus Deum suppliciter rogavit ut insanabilis lepræ morbo in corpore sædaretur, quatenus a peccatorum sordibus in anima emundaretur. Quod pie deprecatus est obtinuit, et post conversionis annos fere sex feliciter decessit.

Hugo sextus frater, juventute florens, fortuna invidente, raptus est. Nam dum, quadam die, de castro S. Scolasticæ cum fratribus suis multisque satellitibus rediret, secus ecclesiam S. Germani in territorio Escalfoii cum consodalibus suis sese lanceando exercuisset, eum armiger ejus, dum incaute missile jaceret, graviter percussit. Qui mox, ut erat mansuetus, eundem armigerum ad se vocavit, eique clam dixit: « Velociter fuge, quia graviter vulnerasti me. Misereatur tui Deus! Fuge antequam

fratres mei hoc animadvertant, et te pro hoc eventu interficiant. » Nobilis itaque juvenis eo die occubuit.

Geroius junior omnibus, dum adhuc primo flore juventutis vernaret, prædam in terra Lexoviensis ecclesiæ rapuit, et inde Monasteriolum regressus et in amentiam versus interiit. Sic licet diversis modis una mors omnes Gerioii filios rapuit, nec ullum ex eis ad senium usque pervenire permisit.

Primogenita quoque filiarum Heremburgis data est Wascelino de Ponte Erchenfredi; ex qua Willelmus et Radulfus orti sunt, qui postmodum in Apulia et Sicilia Rodbertum Wiscardum Calabriae ducem multum juverunt. Deinde Hadvisa sociata est Rodberto de Grentemaisnilio, quæ peperit ei Hugonem et Rodbertum et Ernaldum et totidem filias. Quo defuncto, conjuncta est Willelmo Rodberti archiepiscopi filio, et peperit ei Judith, quæ postmodum Rogerii comitis Siciliae conjux fuit. Tertia Gerioii filia fuit Emma, quæ data est Rogerio de Merula; ex qua Rodulfus, et Willelmus Rodulfi et Rogerii vicinorum nostrorum pater, orti sunt. Quarta Adelais sociata est Salomoni de Sablolo, eique peperit Rainaldum, cujus proles nomine Lisiardus nunc Henrico regi Anglorum grande præstat in Andegavensibus auxilium. Hæc de Gerioiana progenie dixisse sufficiat.

Nunc ad materiam, unde aliquantisper digressi sumus, redeamus.

VI. *Historia Uticensis monasterii.*

In primo anno quo Uticensis abbatia fundata est, Willelmus et Rodbertus filii Gerioii, et Hugo et Rodbertus nepotes eorum, cum filiis et nepotibus et baronibus suis apud Uticum congregati sunt. Et de utilitate rudis cœnobii quod inchoaverant, tractantes, communiter statuerunt ut quisque sese cum omni parte substantiæ suæ sancto Ebrulfo in fine suo concederet, nec aliquis eorum decimam vel ecclesiam, vel aliud quidlibet ad ecclesiam pertinsens alicubi daret, nec etiam venderet, nisi prius Uticensibus ad emendum offerret. Hoc libenter confirmaverunt Fulcocus presbyter et Osmundus Basseth, Lupetius et Fulco filii Fredelendis, Odo Rufus et Richardus filius Guiberti, Rodbertus de Torp et Gerioius de Logis, et alii barones eorum. Tunc et præfati monasterii constructores possessionum suarum quantitatem computaverunt, et bonam portionem pro possibilitate sua ecclesiæ, quæ inchoabatur, dederunt.

Possessiones itaque, quas Rodbertus et Hugo et Ernaldus filii Rodberti de Grentemaisnilio pro salute sua Uticensi ecclesiæ tradiderunt, hæc sunt: In Nucereio, ecclesia cum omni decima et terra presbyteri cum arabili terra trium carrucarum, et villa quæ dicitur Solengiacus; in Oillei, cum omni beneficio quod tenuit Tezscelinus clericus, etiam decima molendinorum ipsius villæ; Anglica quoque villa cum monasterio; ecclesia autem villæ quæ Villaribus dicitur, cum uno hospite; in villa vero,

A quæ nuncupatur Oth, monasterium et terra presbyteri cum uno hospite et decima molendinorum ejusdem villæ; et in monasterio de Waiprato dederunt etiam talem partem, qualem tenuit Rodbertus pater eorum; præterea decimam de Buinna et in Belmeis tertiam partem molendini cum decima ejusdem; beneficiumque Fulcuni presbyteri; ecclesiam scilicet et decimam de Grentemaisnil, ac decimam molendini Oliveti; unum hospitem in Collavilla cum decima totius villæ; decimam quoque ceræ necnon et denariorum Sancti Petri inter montes; insuper ecclesiam in vico, qui vocatur Fogei et decimam partem Coluncellæ, quam tenuit Rodbertus pater eorum. Terram vero de Cueleio dedit Hugo, petentibus sponte dominis ejusdem villæ, quorum alodium erat, eidem cœnobio; imo et decimam omnium carrucarum ejus et pecorum, et decimam de Monte Calvet, tam de teloneo quam de annona; ecclesiam autem de Lovigneio cum terra presbyteri; præterea terram, quæ appellatur Noer Mainardi; in loco qui dicitur Maisnil Bernardi, terram unius aratri et terram villæ Tanaceti; præter hæc, monasterium de Mancellis cum terra presbyteri, et de Sappo decimam telonei; villam quoque quæ vocatur Maisnil Dode, et ecclesiam de Limboth cum terra presbyteri, et portionem quam tenuit Hadvisa mater eorum in Veteri Maisnil; ad Novum Mercatum, dedit Hugo quartam partem monasterii Sancti Petri et decimam medietatis telonei totius villæ et molendinorum similiter; in Seiri Fontana, monasterium et tertiam partem decimæ cum omnibus primitiis, et quinque cortilagia.

Willelmus autem Gerioii filius, consentientibus et condonantibus filiis suis Ernaldo et Willelmo, et fratribus Rodberto et Rodulfo Mala-Corona, monasterium de Escalfo, decimamque ejusdem villæ telonei prædicto cœnobio cum terra presbyteri Adelmique, et decimationem totius silvæ ad eandem villam pertinentis, tam de subibus quam de nummis, ipsamque silvam ad omnia necessaria; insuper et monasteria omnia, quæ tunc in dominio suo habebat; quorum unum in honore sancti Georgii constructum est in villa quæ Monasteriolus dicitur; duo Vernuciis, unum in honore sanctæ Mariæ, alterum in honore sancti Pauli; in Sappo duo, unum in honore sancti Petri, alterum in honore sancti Martini. Hæc omnia largitus est cum decimis et terris ad ipsa pertinentibus; ad hæc decimas teloneorum, omnesque consuetudines tam silvarum quam aliarum rerum, quæ tunc debebantur illi in Escalfo et in Monasteriolo atque in Sappo.

Igitur postquam, Dei donante gratia, est ordinatus prædicti cœnobii abbas Theodericus, emit ipse ab Ernaldo præfati Willelmi filio, consentiente Rodberto avunculo suo, et jubente Willelmo comite, terram de Balgenzaio, sicut eam tenuerat Baldricus ejusdem comitis archæarius, et partem terræ Escalfo, quæ est sita inter Aquam nigram et Carentonam, et Exartum Henrici, et decimam mo-

lendini de Escalfo. Dedit præterea terram Altæripæ ipse Ernardus eidem cœnobio, et quæcunque ad eam pertinebant, cum omnibus monasteriis suis et terris presbyterorum, et terram de Dorthmusii.

Denique Willelmus frater ejus, filius supradicti Willelmi, annuente Geroio fratre ejus, et cognatis, videlicet Geroio atque Fulcoio, tribuit memorato loco omnia monasteria quæ in potestate sua habebat, accepta haud modica pecunia ab abbate præfati cœnobii. Ex quibus unum erat situm in Maisnil Bernardi in honore sancti Sulpitii, alterum in honore sancti Leodegarii in Roilvilla, aliud vero in Moenai in honore sanctæ Mariæ; et medietatem ejusdem Moenai, quam tenebat Rodbertus, ipso etiam annuente; unum etiam de Ternant, et in Exarz unum in honore sancti Petri; in Algerun unum cum tota villa, et in Bosco Herberti unum. Hæc omnia libenter pro redemptione animarum suarum cum omnibus decimis et terris presbyterorum, tam ipse Willelmus quam domini eorundem monasteriorum, scilicet Rogerius Gulafret de Mesnil Bernardi, Herfredus de Roilvilla, Rotbertus de Moenaio, Henredus de Ternanto, Willelmus presbyter de Exarz, Willelmus præpositus de Algeron, Rogerius Faitel de Bosco Herberti, prædicto cœnobio tradiderunt.

Item Willelmus donavit eidem cœnobio in Vernuciis terram unius carrucæ ob redemptionem animæ Emmæ matris suæ. Dedit præterea molendinorum medietatem de Vernuciis, annuente fratre ejus Ernaldo; et quæ inibi habebat in suo dominio, terram Wariini, et lucum Landigulæ; et in Vernuciis, terram Burnendi, et duos piscatores de Ternanto; et in Monasteriolo tres furnos et unum burgensem. Deinde Willelmus, filius Wazscelini de Ponte Erchenfredi, dedit præfato cœnobio ecclesiam Beatæ Mariæ, et quæcunque Osbernus presbyter tenebat cum redecima telonei, et decimam molendinorum seu carrucarum, quas ibi et ubicunque habebat, et habiturus erat; in Roilvilla eam partem, quam habebat ipse.

Postea Rodbertus, Helgonis filius, consentientibus et condonantibus ejus dominis, Willelmo scilicet atque Rodberto, cum filiis ac nepotibus eorum, ecclesiam Sancti Martini super fluvium Waioli monachis præfati cœnobii vendidit, et in eodem loco terram presbyteri cum alia terra octo carrucarum, quam emerunt non modico pretio. Dedit etiam medietatem monasterii de Sappo Andree cum terra presbyteri, et medietatem terræ suæ totius villæ. Rodbertus vero filius Teodelini dedit aliam ejusdem monasterii medietatem cum medietate totius villæ.

Denique ecclesiam Sanctæ Mariæ de Bosco, a supradicto cœnobio prisco tempore constructam, cum silva ibi præsentè comparavit Theodericus abbas a Willelmo et Rodberto filiis Rodulfi cognomento Fraisnel, decem et octo libris, sicut tenuerat eam quidam monachus nomine Placidus. Præ-

terea vendidit Hubertus de Uncins prædicto abbati ecclesiam ejusdem villæ et arpenta terræ. Hæc omnia supradicta concessit dominus eorum Willelmus, filius Osborni senescalci.

Post hæc Rodbertus, filius Geroii, annuens et confirmans quæcunque fratres et nepotes, ipsi et eorum homines, prædicto loco donaverant, dedit etiam de prædiis suis ipsi loco Sanctum Serenicum, Sanctum Petrum de Potestate Nidi, et omnes decimas ad ipsa loca pertinentes, et dimidium virgulti Sancti Serenici, piscationesque in Sarta ad placitum monachorum ibi habitantium, Sanctamque Mariam de monte Wantelen, decimamque Sirlais totam, et de cunctis honoribus quos ipse adepturus erat. Deinde Radulfus, filius Godefredi, ejus miles dedit eidem loco ecclesiam de Radon, illo concedente. Inter hæc audiens quidam miles bonus de Droicis, Wado nomine, condonavit ecclesiam Sancti Michaelis sitam super Arva in pago Ebroicensi, consentientibus dominis suis et filiis et parentibus et amicis.

Hæc sunt donationes, quas Willelmus et Rodbertus, aliique cognati eorum Uticensi cœnobio dederunt; et chartam inde facientes, Willelmo duci Normannorum confirmandam præsentaverunt. Ille vero petitiones eorum libenter accepit, et donationes eorum prædicto cœnobio benigniter concessit. Tituli quoque principalis privilegio Uticensem ecclesiam insignivit, ut libera et ab omni extranea subjectione perpetuum maneat immunis. De electione autem abbatis loci ejusdem, totum concessit consilio fratrum, salva tamen regularis disciplina ratione, id est ut non amicitia, aut consanguinitatis, aut certe pecuniæ amor vota eligentium corrumpat. Denique præfatus princeps in fine testamenti hoc inseruit, et his illud verbis corroboravit: « Hanc donationis chartulam ego Willelmus Normannorum comes scribi feci, et manibus archiepiscopi Rothomagensium et episcoporum, abbatumque ac principum, quorum nomina et signa subter scripta habentur, sub excommunicatione confirmandam tradidi, quatenus inconvulsa et astipulata hinc et in reliquum permaneat, ut si quis eam infringere præsumpserit, aut aliquid per se vel per alium quocunque ingenio damnum inferre voluerit, ex auctoritate Dei et omnium sanctorum omni Christianitate (si non emendaverit) excommunicatum, et in æternum maledictum se noverit. » His dictis Willelmus dux signo crucis chartam signavit. Deinde subscripserunt Malgerius archiepiscopus Rothomagensium, filius Richardi Gunnoridæ ducis Normannorum; Hugo episcopus Lexoviensis, filius Willelmi comitis Aucensis; Odo episcopus Baiocensis, uterinus frater Willelmi ducis; Willelmus episcopus Ebroicensis, filius Gerardi Fleitelli; Gislebertus abbas Castellionis, Willelmus et Rodbertus et Rodulfus filii Geroii; nepotes eorum Hugo de Grentemaisnilio, Rodbertus et Ernardus et Willelmus filius Wascelini Rodulfus de Toenio,

Rodulfus Taison, Rogerius de Monte-Gomeri, A Willelmus Osberni filius, Richardus de Belfou, Richardus de Sancta Scholastica, et alii quamplures Normanniæ procerum, qui in saltu Leonis, ad curiam ducis super flumen Loiris, ante ecclesiam Sancti Dionysii aggregati sunt, et Uticensis ecclesie testamentum anno Dominicæ Incarnationis 1050 indictione iv confirmaverunt.

Eodem anno, Rodbertus de Grentemaisnilio sæcularem habitum mutavit, et sub reginine Theoderici abbatis apud Uticum monachile schema subiit. Hic nimirum (ut supra tetigimus) Rodberti de Grentemaisnilio strenuissimi baronis filius fuit, ex Hadvisa Geroy filia procreatus. In infantia litteras affatim didicit, quarum inter sodales tenaci memoria insigniter viguit. Sed postquam annos adolescentiæ attigit, spretis litterarum otiiis, ad armorum laborem cucurrit, et Willelmi ducis armiger v annis exstitit. Deinde ab eodem duce decenter est armis adornatus, et miles effectus pluribus exeniis nobiliter honoratus. Consideratis autem mortalium casibus, elegit magis in domo Domini abjectus manere quam in tabernaculis peccatorum ad tempus ut fenum florere. Nam sæpe recolebat sæcularis militiæ pericula, quæ pater suus, alique innumerabiles experti sunt, qui dum hostes fortiter invaserunt, incidentes in laqueum quem aliis parabant occubuerunt. Rodbertus enim pater ejus cum Rogerio de Toenjo contra Rogerium de Bellomonte dimicavit; in quo conflictu Rogerius cum filiis suis Elberto et Elinancio peremptus est, et Rodbertus in intestinis lethale vulnus suscepit. Inde revectus tribus septimanis supervixit, terramque suam filiis suis Hugoni et Rodberto divisit. Deinde xiv Kal. Julii [1050] defunctus est, et secus ecclesiam Sanctæ Mariæ apud Nuceretum sepultus est. Inde Rodbertus filius ejus permotus est, et meliori militia exerceri nisus est. Cœnobium itaque in præfata villa, sicut satis supra dictum est, pro salute sua suorumque statuit construere, eique totam partem patrimonii sui, Hugone fratre suo consentiente, liberaliter submittere. Sed, mutato consilio per Willelmum Geroy avunculum suum, facto generali testamento, cum Hugone fratre suo, de rebus quas supra memoravimus, venit Uticum, ibique secundum Regulam Sancti Benedicti devote professus est monachus. Multos labores pro subventionem pauperis ecclesie sustinuit, opesque parentum suorum, qui divitiis abundabant, multoties rapuit, et pro salute eorum ad subsidia fidelium charitative distribuit. Hadvisæ namque matri suæ datis lx libris Rodomensium, subripuit mariagium suum, hoc est Noer Mainardi, Vetus Maisnil, Tanesiam et Maisnil Dode, et Uticensi tradidit ecclesie. Tunc etiam magnum psalterium variis picturis decoratum dono matris suæ Uticensibus contulit; quod usque hodie monachorum concio psalmodiis intenta fre-

quenter ad laudem Dei resolvit. Hoc volumen Emma conjux Elderedi regis Anglorum Rodberto Rothomagensium archiepiscopo fratri suo præsentaverat, et Willelmus ejusdem præsulis filius de camera patris sui familiariter sustulerat, dilectæque suæ conjugii Hadvisæ omnimodis placere volens detulerat. Alia quoque multa bona præfatus vir ecclesie suæ acquisivit, et tam in ornamentis ecclesiasticis quam in necessariis subsidiis procurandis fratribus acceptabilis fuit.

VII. Sequitur historia Uticensis monasterii. Theodericus abbas.

Venerabilis autem Theodericus abbas monasticæ religioni ferventer insistebat, et sibi commissæ congregationi verbis et operibus prodesse studebat. Hic fuit natione Normannus, de provincia Talogiensi (41) oriundus, statura mediocris, eloquio suavibus, facie rubicundus, sacris litteris eruditus et ab infantia usque ad canos divino cultui mancipatus. Sed sicut zizania in messe triticea importune oriuntur, quæ tempore messionis a diligenti mesore funditus eradicabuntur, ignique non parenti traduntur, sic filii nequam succrescentes agmini piorum inseruntur, sed a justo Judice præfinito tempore deteguntur, meritisque suppliciiis districtè subduntur. Sub præfato abbate monachus quidam nomine Romanus in Uticensi grege conservabatur, qui instinctu dæmonis staminia, femoralia et cætera hujusmodi furabatur. Qui dum a Patre Theoderico, cur talia facinora perpetraret, sæpius corripitur, omnino furtum se fecisse denegabat. Quod multoties paulo post constabatur. Quadam autem nocte, dum in lecto suo jaceret, arreptus est a dæmonio, vehementerque vexatus. Illic cum monachi horribiliter clamantem audirent, ad eum accesserunt, illumque propulsantes, et aquam benedictam super illum spargentes, vix aliquando a vexatione dæmonica eruere quiverunt. Qui ad se reversus intelligit propter furta quæ egerat diabolus talem potestatem super se accepisse, promisitque quod ab hac nequitia de cætero custodiret se. Sed postea more canis ad suum vomitum reversus est; unde capitium illi abbas Theodericus abscondit fecit, eumque de cœnobio expelli. Ejectus autem de collegio fratrum, iter, ut dicunt, in Jerusalem arripuit; sed omnino nescimus qualem postea finem sortitus fuerit.

Quidam presbyter, Anseredus nomine, in territorio villæ, quæ Sappus dicitur, commanebat, qui vitam levem pluribus modis ducebat. Hic dum ab ægritudinis incommodo fatigaretur, a monachis supradicti cœnobii habitum Sancti Benedicti sibi dari poposcit. Quod cum adeptus fuisset, ad cœnobium est delatus atque in infirmaria positus. Qui postquam ab eadem ægritudine convaluit, illam levitatem, quam in sæculari conversione agitaverat, in quan-

(41) Hodie Tatu.

tum poterat, resumebat. Et sicut quidam sapiens de talibus dicit :

Cælum, non animam mutat, qui trans mare currit (42),

iste habitum tantummodo, non mores mutavit. Cujus vitam et conversationem cum abbas Theodericus valde reprehensibilem cerneret, illumque sacrum ordinem odio habere audiret (mandaverat enim patri suo et matri ut ipsum calumniarentur, et de monasterio extraherent), timens ne illius miseria alii fratres vitarentur, apostolicum præceptum in illo adimplere voluit, ita dicentis : *Auferte malum ex vobis* (I Cor. v, 15). Et illud : *Infidelis si discedit, discadat* (I Cor. vii, 15). Permisit itaque illum de cœnobio exire et ad sæculum redire. Qui peccatis suis peccata accumulans, cuiusdam mulierculæ se ipsum copulavit. Sed cum illa ei non sufficeret, alteram vocabulo Pomulam in amorem sui ascivit, pactumque, ut secum ad Sanctum Ægidium illam deduceret, cum ea fecit. Volebat enim parentibus et amicis suis incognitum esse quod eam diligeret. Cumque illi mulieri locum designasset ubi simul jungerentur, pariterque proficiscerentur, cum quibusdam peregrinis ad Sanctum Ægidium euntibus iter arripuit. At, illa ipso ignorante, ab hac pactione resiliuit, et alteri clerico se sociavit. At vero Anseredus, cum ad locum quem mulieri designarat, pervenisset, eamque non reperisset, dixit his cum quibus gradiebatur : « Oportet me ad domum meam reverti, quia rem mihi necessariam oblivioni tradidi. Vos vero in eundo moras innectere nolite, quia celeriter prosequar vos. » Qui cum domum, in qua illa mulier manebat, nocte ingressus esset, invenit illos discumbentes. At illa statim dilectori suo adventum ejus intimavit. Qui securi manu arrepta in capite illum percussit, et exanimem reddidit. Deinde in saccum intromisit et longius pertraxit, atque humo cooperiens occultit. Qui cum post multos dies inventus fuisset, denudaverant enim eum bestia et coxam illius et tibiam comederant, tantus fetor de eo ebulliebat ut nullus ad eum accedere posset. Nam per fetorem, qui longius sentiebatur, inventus est. Et accipientes eum pater ejus et mater qui plus cæteris amabant, extra polyandrum ecclesiæ sepelierunt. Ecce quali morte iste mulctatus est, qui ad sæculi vanitatem redire maluit quam inter servos Dei vitam ducere, per quam posset ad cœleste regnum conscendere.

Alius presbyter, Adelardus nomine, cum per infirmitatem habitum monachicum sumpsisset, ecclesiam de Sappo cum decima, quam in feudo tenebat, Deo et S. Ebrulfo ac monachis ipsius in perpetuum possidendam tradidit. Qui postea, cum ad sanitatem rediisset, pœnitere de eo quod egerat cœpit atque ad sæculum redire statuit. Quod cum abbas Theodericus audisset, Regulam S. Benedicti recipiari eidem fecit, dixitque illi : « Ecce lex, sub qua

militare vis. Si potes observare, ingredi; si vero non potes, liber discede. » Nolebat enim aliquem hujusmodi hominem vi retinere. At ille in sua pertinacia male induratus de cœnobio exivit, et habitum sæcularem, quem reliquerat, reassumpsit. Cumque ecclesiam de Sappo, quam monachis dederat, iterum accipere voluisset, Hugo de Grente-maisnilio, qui tunc honorem de Sappo obtinebat, ei non permisit. Qui Friardellum ad suos parentes, erat enim de bonis parentibus, abiit, et postea fere xv annis ibidem vixit. Nunquam tamen postmodum integre fuit sanus, sed assiduis fatigabatur infirmitatibus. Denique cum mortem sibi imminere cerneret, et æterna propter apostasiæ reatum supplicia metueret, abbati Mainerio, qui post venerabilem Theodericum quartus idem rexit cœnobium, supplicavit ut habitum S. Benedicti, quem peccatis suis facientibus reliquerat, sibi redderet. Quem cum adeptus fuisset, tribus hebdomadibus supervixit et ibidem vitam finivit. Infirmitas enim illius tam gravis erat, quæ officio muliebri carere non poterat; ideoque vivus deferri nequivit ad monasterium unde discesserat.

In diebus Willelmi ducis Normanniæ, Ivo filius Willelmi Belesmensis Sagiensem episcopatum regerat, et hæreditario jure ex paterna successione, fratribus suis Warino et Rodberto atque Willelmo deficientibus, Belesmense oppidum possidebat. Hic erat litterarum peritus et corpore decorus, sagax et facundus, facetus, multumque jocosus. Clericos et monachos ut pater filios amabat, et inter præcipuos amicos abbatem Theodericum venerabiliter colebat. Sæpe conveniebant ad privata colloquia. Nam Sagiurum urbs septem solummodo leucis distat ab Uticensi abbacia. Præfati præsulis neptem, nomine Mabilia, Rogerius de Monte-Gomerici Oximensium vicecomes in conjugium habebat; per quam magnam partem possessionis Willelmi Belesmensis obtinuerat. Qui prædicti pontificis instinctu et consilio ecclesiam S. Martini apud Sagiurum Theoderico abbati S. Ebrulfi tradidit, eumque ut ibidem cœnobium monachile construeret, cum conjugue sua sumopere rogavit. At ille haud segniter assignatum opus in nomine Domini inchoavit, ibique Rogerium Uticensem monachum sacerdotem et Morinum et Engelbertum, aliosque ex discipulis suis constituit. Ipse quoque sæpius eundem locum visitabat, et aliquando tribus seu quatuor septimanis commanebat, et incœpti operis perfectioni, pro amore Dei et utilitate sequentium, totis nisibus insistebat. Præfata vero Mabilia multum erat potens et sæcularis, callida et loquax, nimiumque crudelis. Valde tamen virum Dei Theodericum diligebat, eique, licet aliis religiosis hominibus nimis dura esset, in quibusdam obediebat. Rodbertum quoque de Belesmia primogenitum filium suum, cujus crudelitas in diebus nostris super miseram plebem nimiam efferbuit, ipsi

(42) Leg : *Cælum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.* HOR. Ep. I, xi, 27. (Le Prévost).

et Rogerio, aliisque monachis apud Sagium com-
morantibus, ad abluendum sacro baptismatis fonte
obtulit.

Vera charitas illum, in quo regnat, bonis facit
amabilem, et perversis formidabilem. Ideo sæpe
nominatus abbas a bonis merito diligebatur, et a
pravis timebatur. Exteriores enim curas, in quantum
poterat, devitabat, seseque divino cultui ferventi
sedulitate mancipabat. Assiduus nempe in oratio-
nibus erat, et in opere manuum quod sibi compe-
tebat. Nam ipse scriptor erat egregius, et inelyta
insitæ sibi artis monumenta reliquit Uticanis juve-
nibus. Collectaneum enim et Graduale ac Antiphona-
rium propria manu in ipso cœnobio conscripsit.
A sociis etiam suis, qui secum de Gemmetico vene-
rant, pretiosos divinæ legis codices dulcibus monitis
exegit. Nam Rodulfus nepos ejus Eptaticum scripsit
et Missale, ubi missa in conventu quotidie canitur;
Hugo autem socius ejus expositionem super Eze-
chielem et Decalogum, primamque partem Mora-
lium; Rogerius vero presbyter Paralipomenon,
librosque Salomonis, tertiamque partem Moralium.

Præfatus itaque Pater per supradictos et per alios,
quos ad hoc opus flectere poterat, antiquarios, octo
annis, quibus Uticensibus præfuit, omnes libros
Veteris et Novi Testamenti, omnesque libros facun-
dissimi papæ Gregorii Uticensium bibliothecæ pro-
curavit. Ex ejus etiam schola excellentes librarii, id
est Berengarius, qui postmodum ad episcopatum
Venusæ provectus est, Goscelinus et Rodulfus,
Bernardus, Turchetilius et Richardus, aliique plures
processerunt; qui tractatibus Hieronymi et Augu-
stini, Ambrosii et Isidori, Eusebii et Orosii, alio-
rumque doctorum bibliothecam Sancti Ebrulli re-
pleverunt, et exemplis suis ad simile studium secu-
raram juventutem salubriter exhortati sunt. Hos
vir Domini Theodericus docebat, et sæpe commone-
bat ut vagæ mentis otia omnino devitarent, quæ
corpori et animæ valde nociua esse solent. Hoc etiam
eis referre solitus erat: « Quidam frater in mona-
sterio quodam de multis transgressionibus mona-
sticæ institutionis reprehensibilis exstitit; sed scriptor
erat, et ad scribendum deditus, quoddam ingens vo-
lumen divinæ legis sponte conscripsit. Qui postquam
defunctus est, anima ejus ante tribunal justi Judicis
ad examen adducta est. Cumque maligni spiritus
eam acriter accusarent, et innumera ejus peccata
proferrent, sancti angeli e contra librum, quem
idem frater in domo Dei scripserat, ostentabant;
et singillatim litteras enormis libri contra singula,
peccata computabant. Ad postremum una sola littera
numerum peccatorum excessit, contra quam dæmo-
num conatus nullum obijcere peccatum prævaluit.
Clementia itaque Judicis fratri pepercit, animamque
ad proprium corpus reverti præcepit, spatiumque
corrigeni vitam suam benigniter concessit. Hoc,
charissimi fratres, frequenter cogitate, et ab ina-
nibus noxiisque desideriis corda vestra emundate,
manuumque vestrarum opera Domino Deo jugiter

A sacrificare. Otia velut lethale virus totis nisibus
devitate, quia, sicut sanctus Pater noster Benedictus
dicit: *Otiositas inimica est animæ*. Illud etiam sæpe
vobiscum revolvite quod in Vitis Patrum dicitur a
quodam probato doctore: quia unus solummodo
dæmon tentando vexat laborantem in bonis mona-
chum; mille vero dæmones impugnant otiosum, in-
numerisque tentationum jaculis undique stimulum
cogunt fastidire monasteriale claustrum, et appetere
damnosa sæculi spectacula, et noxiarum experien-
tiam voluptatum. Et quia largis sustentare pauperes
eleemosynis non potestis, quoniam terrenas opes
non habetis, nec ingentia templa, sicuti reges aliique
potentes sæculi faciunt, erigere potestis, qui regu-
laribus claustris septi, omnique potestate privati
estis; saltem, secundum Salomonis hortatum, omni
custodia corda vestra servate, Deoque placere totis
nisibus indesinenter contendite. Orate, legite, psal-
lite, scribite, aliisque hujusmodi actibus insistite,
eisque contra dæmonum tentamenta vos sapienter
armate. »

Talibus monitis Pater Theodericus discipulos suos
instruebat, et arguendo, obsecrando, increpando,
ad bonum opus vigilanter incitabat, ad quod ipse
prius tam orando quam scribendo, vel alia bona
faciendo consurgebat. Pro hujusmodi studiis a qui-
busdam blasphemabatur monachis, qui mundiales
curas divinis præponebant officiis. Prohi dolor! unde
illum venerari debebant, inde magis illi detrahe-
bant. Dicebant enim: « Talis homo non debet abbas
esse, qui exteriores curas nescit, negligitque. Unde
vivent oratores, si defecerint aratores? Insuper
est qui plus appetit in claustro legere vel scribere,
quam unde fratrum victus exhibeatur procurare. »
Hæc itaque et his similia quidam superbi dicebant,
et servo Dei plures injurias faciebant. Sed Willel-
mus, filius Geronii, pro sanctitate ejus eum semper
observabat, et tumultus insurgentium, quos hic no-
minare nolo, competenti severitate compescebat,
atque pro viro Dei contra omnes querelas intus et
foris ratiocinia prompte reddebat. Post aliquot
temporis præfatus heros pro utilitatibus Uticensis
ecclesiæ in Apuliam ire decrevit; quo abeunte, nec
postmodum redeunte, vir Dei Theodericus in Nor-
mannia valde desolatus remansit.

Sicut bonis valde displicet vita malorum, sic
pravis moribus gravis esse solet vita bonorum.
Unde sicut boni divino spiritu inflammati pravos
ad rectitudinem multis modis student incitare, sic
perversi, dæmonica malignitate instigati, rectos ad
pravitatem frequenter nituntur incurvare. Et quan-
vis eos non possint funditus prosternere, nonnun-
quam tamen solent eos in via Dei perturbare, di-
versisque modis vexando plerumque in operatione
sancta tardiores efficere. Sic quidam infandi homi-
nes, dum Uticensis ecclesia consurgeret, et in bonis
operibus aucta coram Deo et hominibus effulgeret,
cœperunt varias simultatum causas contra ipsam
colligere, et turbatis rebus, quæ ad victum et vesti-

tum et agapen servorum Dei datæ erant, ipsam affligere. Sed benignus Jesus, qui est verus Ecclesiæ sponsus, quamvis sævirent ad deprimentam Ecclesiæ navem maris fluctus, ipse mirabiliter emicuit in ereptione suorum, comprimendo contrarios conatus.

Quid tunc temporis contigerit Mabilæ, Willelmi Talavacii filia, veraciter explicabo, licet præpostero ordine. Ipsa, dum apud Uticum in initio monasticus ordo regulariter servaretur, et omnibus advenientibus charitatis officia, ut hactenus ibidem mos est, exhiberentur, propter odium, quod erga fundatores illius cœnobii ferebat, plures molestias nequiter excogitatas eidem loco inferebat. Quippe contra Gerienses pater ejus et ipsa, omnisque illius progenies diu perdurans odium habuerunt. Unde quia Rogerius de Monte-Gomerici, vir ejus, monachos amabat et honorabat, nec ipsa eis aperta malitia nocere audebat, crebrius cum multitudine militum quasi hospitandi gratia ad monasterium divertebat; sicque monachos, qui paupertate in sterili rure affligebantur, gravabat. Quondam cum ibidem cum centum militibus hospitaretur, et a domno Theoderico abbate redargueretur cur cum tanta ambitione ad pauperes cœnobitas venisset, eamque admoneret ut ab hac stultitia se coaceret, illa inflammata respondit: « Majorem numerum militum adducam de cætero quam adduxi. » Ad hæc abbas ait: « Crede mihi; nisi ab hac improbitate respueris, quod nolles patieris. » Quod et ita contigit. Nam in subsequenti nocte passio illam invasit, et fortiter vexare cœpit. At illa mox inde sese jussit efferrî. Quæ dum fugere de terra Sancti Ebrulfi territa festinaret, et ante domum cujusdam burgen-sis nomine Rogerii Suisnarii transiret, inde quamdam infantulam lactentem assumi præcepit, orique ejus mamillam suam, in qua maxima pars infirmitatis collecta erat, ad sugendum tradidit. Infans itaque suxit et paulo post mortua est; mulier vero convalescens ad propria reversa est. Postea fere xv annis vixit, sed Uticum, postquam ibidem, sicut supra diximus, flagello Dei castigata est, nunquam adire præsumpsit, et ne habitatoribus illius cœnobii ullatenus noceret seu prodesset, toto nisu se custodivit, quandiu in ærumnâ hujus vitæ felicitatibus postea vixit. Abbatem tamen Theodericum dilexit, eique magis quam Uticensi ecclesiæ cellam S. Martini, ut per anticipationem diximus, commendavit.

VIII. *Migrationes Normannorum in Apuliam. Primæ eorum ibidem sedes. Anschetillus monachus.*

In sede apostolica Benedicto papa residente, Sarraceni de Africa in Apuliam navigio singulis annis veniebant, et per singulas Apuliæ urbes vectigal quantum volebant a desidibus Langobardis et Græcis Calabriam incolentibus impune accipiebant.

His diebus, Osmundus, cognomento Drengotus, Willelmum Repostellum, qui sese de stupro filia ejus in audientia optimatum Normanniæ arroganter jactaverat, inter manus Rotberti ducis in silva, ubi

venabatur, occidit. Pro quo reatu a facie ejus prius in Britanniam, deinde in Angliam, postremo Beneventum cum filiis et nepotibus aufugit. Hic primus Normannorum sedem in Apulia sibi delegit, et a principe Beneventanorum oppidum ad manendum sibi suisque hæredibus accepit. Deinde Drogo quidam Normannus miles, cum centum militibus in Jerusalem peregre perrexit; quem inde revertentem cum sociis suis Waimalchus dux apud Psalernum aliquantibus diebus causa humanitatis ad refocillandum retinuit.

Tunc viginti millia Sarracenorum Italico littori applicuerunt, et a civibus Psalernitanis tributum cum summis comminationibus exigere cœperunt. Duce autem cum satellitibus suis vectigal a civibus colligente, de classe egressi sunt, et in herbosa planitie, quæ inter urbem et mare sita est, ad prandium cum ingenti securitate et gaudio resederunt. Cumque Normanni hoc comperissent, ducemque pro leniendis barbaris pecuniam colligere vidissent, Apulos amicabiliter increpaverunt quod pecunia sese ut inermes viduæ redimerent, non ut viri fortes armorum virtute defenderent. Deinde arma sumpserunt, Afros secure vectigal expectantes repente invaserunt, multisque millibus fuis, reliquos cum dedecore ad naves aufugere compulerunt. Normanni itaque aureis et argenteis vasis, aliisque spoliis multis et pretiosis onusti redierunt, multumque a duce, ut ibidem honorifice remanerent, rogati sunt; sed quia revisendi patriam cupidi erant, poscentibus non acquieverunt. Attamen promiserunt ei quod ipsi ad eum redirent, aut de electis juvenibus Normanniæ aliquos ei cito mitterent. Postquam vero natale solum attigerunt, multa quæ viderant et audierant, vel fecerant, seu passi fuerant, compatriotis suis retulerunt. Deinde quidam eorum promissa complentes reciproco calle Italiam repedarunt, exemploque suo leviamultorum corda ad sequendum se excitarunt. Nam Turstinus cognomento Citellus et Ragnulfus, Richardus Anschetilli de Quadrellis filius, filique Tancredi de Alta-Villa, Drogo videlicet atque Umfridus, Willelmus et Hermannus, Rotbertus cognomento Wiscardus et Rogerius et sex fratres eorum, Willelmus de Monasteriolo et Ernaldus de Grentemaisnilio, aliique multi Normanniam reliquerunt, et Apuliam non simul, sed diversis temporibus, adierunt. Illuc autem pervenientes, primo quidem Waimalchi ducis aliorumque potentum stipendiarii contra paganos facti sunt; posteaque, exortis quibusdam simulatam causis, eos quibus antea servierant impugnaverunt, et Psalernum atque Barum, Capuanque cum tota Campania et Calabria virilibus armis sibi subegerunt. In Sicilia quoque Panormum, urbemque Cathanensem, castrumque Joannis, cum aliis urbibus et præclaris oppidis, quæ usque hodie hæredes eorum possident, obtinuerunt.

Inter Normannos, qui Tiberim transierant, Wil-

Willelmus de Monasteriolo, Willelmi Geroiani filius, maxime floruit, et Romani exercitus princeps militiæ factus, vexillum Sancti Petri gestans Uberem Campaniam subjugavit. Hic Uticensibus quorum frater et amicus erat, et quibus plura antequam de Normannia migrasset, ut supra diximus, dederat, mandavit ut ad se legatum fidelem mitterent pro deferendis muneribus quæ eis præparabat. Hoc Willelmus pater ejus ut audivit, sese ad hanc legationem pro utilitate sanctæ Ecclesiæ libenter præsentavit. Inde Theodericus abbas et lætus et tristis effectus est; lætus, pro tanta senioris devotione, qua fervebat, et quæ eum tam laboriosum iter arripere monebat; tristis, pro magno solamine quod in præfato seniore amittebat, quia ad omne opus bonum promptus existebat. Denique vir Dei et Rotbertus prior, totusque conventus, domnum Willelmum Deo commendaverunt, eique Gunfridum peritissimum monachum, et Rogerium Gemmeticensem egregium scriptorem, aliosque duodecim honorabiles famulos associaverunt. Ille autem, transcens Alpibus, Romam petiit; et inde iter carpens in Apulia filium, aliosque amicos et affines ac parentes invenit. Qui viso eo valde gavisus sunt, eumque cum magno honore aliquo tempore secum retinuerunt, eique ad sustentationem Ecclesiæ, pro qua mendicabat, multa et magna munera dederunt. Ipse vero egenis fratribus suis festinanter subvenire volens, Gunfridum monachum cum magno censu remisit; sed occulto Dei judicio aliter quam sperabatur evenit. Nam Gunfridus Romam venit, ibique in monasterio Sancti Pauli apostoli hiemare decrevit. A Romanis autem, pro cupiditate auri quod ferebat, veneno infectus est; sicque venerabilis peregrinus in confessione Christi Idus Decembris defunctus est. Willelmus quoque non multo post iter redeundi cum ingenti pecunia inivit; sed ad urbem quæ a Caieta nutrice Trojani Æneæ vocatur veniens, lethiferam ægritudinem incurrit. Tunc duos milites, Anshetillum de Noerio Ascelini filium, et Theodelinum de Tanesia ad se vocavit, eisque dixit: « Ecce duodecim socii vestri, qui nobiscum alacres de Normannia exierunt, sicut videtis, in hac patria defuncti sunt; me quoque gravis morbus nunc invasit, et ad ultima impatienter compellit. Nunc itaque tibi, Anshetille, sub testimonio Theodelini pecuniam quam procuravi commendo ut eam sine fraude deferas domno abbati Theoderico et Rotberto nepoti meo, aliisque monachis Sancti Ebrulfi, pro quibus nunc exsulo. Ambo Sancti Ebrulfi homines estis, eique fidem servare debetis. Non vos ulla decipiat cupiditas. Sagaciter perpendite quod, defunctis omnibus sociis vestris, meritis sancti Ebrulfi vos soli superstitis estis, fortassis ut ei hoc servitium fideliter exhibeat. Uticensibus, quos in Christo sicut me ipsum diligo, ex parte mea ultimum vale dicite; et ut pro me omnipotentem Dominum fideliter exorent, suppliciter rogate. » Hæc et alia multa di-

gens, aurum et pallia pretiosa, calicemque argentum aliasque pretiosas species protulit, diligenter numeravit et Anshetillo tradidit. Non multo post, ingravescente morbo, nobilis heros in confessione Christi Nonas Februarii mortuus est, et in ecclesia Sancti Erasmi episcopi et martyris, ubi sedes est episcopalis, honorifice sepultus est. Deinde Anshetillus et Theodelinus Gallias adierunt, et ad propria prospere reversi sunt. Post aliquot dies Anshetillus Uticum adiit, fratribus obitum domni Willelmi et sociorum ejus nuntiavit, sed de commissa sibi pecunia, quam in usus suos jam nequiter ipse distraxerat, omnino tacuit. Cœnobitæ autem, audita morte fundatoris ecclesiæ suæ, nimium contristati sunt, precesque et missas et alia beneficia pro anima ejus Deo, cui vivunt omnia, fideliter obtulerunt, quæ successores eorum usque hodie ferventer observare satagunt. Anshetillo domum suam repetente, Theodelinus socius ejus Uticum venit, et a monachis quid sibi de Apulia delatum fuisset inquisivit. Cumque nil nisi mœroris nuntium de morte amicorum eis delatum esse comperisset, obstupuit; et omnem rei veritatem de omnibus quæ sibi prospere vel adverse contigerant in peregrinatione intinavit. Mox Theodericus abbas Anshetillum ascivit, commissamque pecuniam ab eo repetiit. At ille primo negare cœpit, sed postmodum a Theodelino convictus rei veritatem recognovit. « Pecuniam, inquit, quam reposcitis, a domino meo Willelmo suscepi; cujus aliquam partem ad usus nostros distraxi, partem vero Remis, consilio domini mei Rodulfi Malæ-Coronæ, qui illic mihi obviavit commendavi. » Quod audientes monachi Remis illum bis direxerunt, prius cum Rainaldo monacho de Sappo, deinde cum Fulcone ad Gervasium archiepiscopum pro censu deposito. Præfatus autem metropolitanus monachum Sancti Ebrulfi gratanter suscepit, eumque in negotio pro quo venerat adjuvit quantum potuit. Nam idem dum Cenomanensium episcopus erat, et curiam Willelmi ducis Normannorum, cui valde familiaris erat, crebro expeteret, apud Uticum sæpe fuerat honorifice susceptus, et cum omni familia sua amicabiliter habitus. Viso itaque Fulcone monacho, beneficia beneficiis recompensare voluit. Sed quia jam longum tempus effluerat, et Anshetillus ea quæ repetebat insipienter deposuerat, vix potuit recuperare pauca et viliora ex his quæ in Apulia susceperat. Calicem solummodo argenteum et duas casulas, dentemque elephantis et unguam gryphis, cum aliis quibusdam rebus difficulter exegit. Deinde monachi, consideratis fraudibus Anshetilli, in judicio in curia Sancti Ebrulfi eum statuerunt; ubi Richardus de Abrincis filius Turstini, aliique multi proceres ad adjuvandum eum fuerunt. Sed monachis rationabiliter conquerentibus, justo judicio determinatum est ut omnem feudum, quem ipse de Sancto Ebrulfo tenebat, amitteret. Tandem, suadentibus amicis, utriusque

partis concordia talis facta est. Ansheillus reatum suum palam confessus vadimonium abbati Theoderico dedit, monachis ut sui misererentur humiliter supplicavit, et pro recompensatione damni, quod illis per ignaviam suam fecerat, Uticensis burgi tertiam partem, quam ex paterna hæreditate habuerat, Sancto Ebrulfo coram multis testibus concessit; et donationem per unam pallam ex serico, unde cappa cantoris facta est, super altare posuit. Monachi igitur pietate moti errata sua clementer ei indulserunt, et omnem reliquum feudum suum, præter hoc quod amicorum persuasione obtulerat, benigniter promiserunt. Ipse non multo post Apuliam expetiit, ibique occisus est.

IX. Sequitur Uticensis monasterii et Theoderici abbatibus historia.

Antiquus hostis nunquam cessat Ecclesiæ quietem variarum stimulis tentationum impugnare, et per eos quos potest mundanæ vanitati subjugare, in simplicitate catholicæ fidei prudenter vigilantes, et in virtutum culmine viriliter stantes atrociter molestare. Unde dum vidisset regulare monasterium in Uticensi saltu, opitulante Deo, surrexisse, et Theodericum abbatem in verbo et operatione multis animabus juvenum atque senum oppido prodesse, exardens invidia, qua protoplastum Adam per vetiti fructus gustum de paradiso expulit, Robertum priorem contra abbatem suum, post discessum Willelmi Geroiani, insolenter excitavit, magna dissensione diu perdurante, mobiles subsectorum animos graviter inquietavit. Erat idem Robertus, ut superius satis dictum est, præclaræ nobilitatis, frater scilicet Hugonis de Grentemaisnil; cui adhuc erat puerilis levitas et indomitum robur atque sæcularis ambitio. In castitate atque aliis quibusdam sacris charismatibus erat laudabilis; sed econtra, ut Flaccus ait

.... *Nihil est ab omni parte beatum* (43).

In nonnullis erratibus erat reprehensibilis. Nam in bonis seu malis quæ cupiebat, velox ad peragendum erat ac fervidus, et auditis sive visis quæ nolebat, ad irascendum festinus, magisque præesse quam subesse, et imperare potius quam obsecundare cupidus. Ad accipiendum atque ad dandum apertas habebat manus, et os promptum furori suo satisfacere inordinatis faminibus. Et quia ipse, ut dictum est, excelso generositate lampade renitebat, et ex patrimonio suo cœnobium illud fundaverat, et collectis undecunq̄ue ad cultum Dei fratribus, subsidiisque necessariis procuratis ditaverat, ideo regularis disciplinæ jugo in novella domo coerceri non poterat. Frequenter itaque Patri suo clam detrahebat, eo quod ipse vir Dei plus spiritualibus quam sæcularibus negotiis intendebat. Nonnunquam aperte cum eo litigabat, et nonnullas ejus constitutiones de rebus exterioribus simpliciter factas vituperabat. Unde servus Dei plerumque ad Sa-

A giense asylum secedebat, ibique sex vel octo septimanis habitabat, et in pace opus Dei faciebat, hominumque salutem pro posse suo diligenter procurabat. Sic exspectabat emendationem contumeliosi fratris, et implebat Apostoli præceptum dicentis : *Date locum iræ* (Rom. xii, 19). Sed postquam rancorem et scandala non deficere, sed magis ad detrimenta fratrum augeri perspexit, Willelmo duci Normannorum pastorem baculum cum tota abbatiæ reddere voluit. Dux autem, sagaci usus consilio, omnem hujus rei ordinationem injunxit Maurilio Rothomagensium archiepiscopo, ut causam dissensionis sollicitè indagaret, et quid agendum esset, cum consilio sapientum recte definiret.

B Anno itaque Dominicæ Incarnationis 1056, indictione viii, residente in sede apostolica Victore papa, Henricus cognomento Bonus imperator Romanorum, filius Cononis imperatoris, obiit, eique Henricus filius ejus successit et annis quinquaginta regnavit. Eodem anno Maurilius episcopus, et Fulbertus sophista consiliarius ejus, et Hugo Lexoviensis episcopus, et Ansfrius Pratellensis abbas, atque Lanfrancus Becensis præpositus, et alii plures profundæ sagacitatis viri Uticum conveniunt, ibique solemnitate sanctorum apostolorum Petri et Pauli iii Kal. Julii celebraverunt. Tunc auditis et solerter discussis dissensionum fomentis, Theodericum abbatem ut hactenus exstiterat, præesse jusserunt; Robertum vero priorem, ut paupertatem Christi sequeretur, patrique suo spirituali pro Deo humiliter in omnibus optemperaret, copiosa sermocinatione admonuerunt. Deinde præfatis monitoribus ad propria redeuntibus, Uticensis grex aliquantulum in pace quievit; sed post unum annum, comperta Willelmi Geroiani morte, iterum rediviva lis surrexit, et discordia, corporum animarumque saluti contraria, cœnobitas valde turbavit. Amator autem pacis Theodericus undique angustatus est. Nam apud Sagium nequibat animarum saluti proficere, nec cellam ibi cœptam a Rogerio et uxore ejus ad perfectionem erigere; quia ipsi pluribus sæcularium rerum curis tunc occupabantur, et ab inimicis suis undique impugnabantur. Apud Uticum sibi vel aliis affatim ut vellet prodesse non poterat, propter importunitates quas a quibusdam potentioribus monachis illatas tolerabat.

D Tandem postquam diu secum quid secundum Deum ageret deliberavit, omnia relinquere, et sepulcrum Domini in Jerusalem adire decrevit. Deinde iv Kal. Septembris, de Sagio, ubi tunc diu moratus fuerat, Uticum venit; convocatis in capitulum fratribus voluntatem suam aperuit, omnes admonuit, absolvit, benedixit, Deoque commendavit. Postea Luxovium adiit, et Hugoni episcopo, a quo valde amabatur curam animarum reddidit, sicque, multis flentibus amicis, sanctam peregrinationem pro

(43) Hor. Od. l. 11, 16, 27. Cic.: *Nihil omni ex parte perfectum atque beatum.* (Le Prévost.)

Christo suscepti. Herbertus autem de Monasteriolo primus monachus, quem ipse in Uticensi ecclesia suscepit, cum eo peregre profectus est, et Willelmus clericus, cognomento Bona Anima, Radbodi Sagiensis episcopi filius, qui succedenti tempore Rothomagensem metropolim fere xxxvi annis nactus est.

X. Iter Theoderici abbatis in Orientem. Mors ejus.

In diebus illis erat quoddam honorabile xenodochium in confinio Bajoariorum et Hunorum, quod fideles et potentes Christiani de circumjacentibus provinciis instituerant ad susceptionem pauperum et peregrinorum. Tunc Ansgotus Normannus huic xenodochio electione indigenarum præerat. Is nimirum Rogerii Toenitis, qui Hispanicus vocabatur, cognatus erat, et sub ducibus Normannorum Richardo et Roberto nobiliter militaverat; sed timore Dei compunctus omnia mundi reliquerat, et peregrinationem atque spontaneam paupertatem omni vita sua tenendam pro Christo arripuerat. Hic ut Theodericum abbatem cum sociis suis vidit, optime recognovit, et aliquot diebus ut compatriotas amabiliter retinuit, atque omnem humanitatem eis exhibuit.

Interea quidam religiosus Bajoariorum pontifex peregre proficiscens illuc advenit, quem hospitalis Ansgotus cum omnibus suis clientibus, more solito, aliquot diebus ibidem retinuit. Deinde venerabilem Theodericum cum suis pedisequis ei suppliciter commendavit, et quantæ sanctitatis apud Deum et sublimitatis erga homines in sua patria esset, luculenter enarravit. Præsul autem, audita viri sanctitate, Deo gratias egit, eumque, ut decebat tantum virum, benigniter suscepit, secumque reverenter usque Antiochiam deduxit. Ibi diversa peregrinis voluntas oborta est. Nam quidam eorum terrestre iter, ut cæperant, usque in Jerusalem tenere volebant. Alii vero barbariem gentium metuentes, navigio per pontum ire decreverunt; quorum consilio pontifex et abbas, aliique plures assensum præbuerunt. Cumque præsul navem nautasque peritos perquireret, et quidam religiosus archimandrita cænobii Sancti Simeonis in portu Syriæ Theodericum cum suis comitibus honorabiliter detineret, Herbertus Uticensis monachus iter accelerandi desiderio fatigabatur, magisque per terram quam per mare sancta loca expetere nitebatur. Abbas itaque suus ei licentiam eundi quo vellet dedit. Ille autem terrestre iter carpens, cum turma peditum usque Laodiciam pervenit, ibique vehementer ægrotans sociis abeuntibus diu remansit. Et postquam vix de lectulo surrexit, non in antea pedem tetendit, sed Eois partibus relictis, occidentalem Normanniam quantocius repetiit.

Deinde præsul et Theodericus et Willelmus Bona Anima, sociique eorum in portu Sancti Simeonis navem ascenderunt, et sulcantes æquora in Cyprum insulam navigaverunt, ibique in littore maris abbatem Sancti Nicolai confessoris Myreorum archi-

præsulis conditam invenerunt. Cumque ecclesiam introissent, ibique, prout cœlestis gratia singulis inspiraverat, Deum orassent, Theodericus post multas lacrymas de oratione surrexit, et labore senectutis, tædioque maris, aliisque incommodis fractus in ecclesia anxius resedit. Tunc ab episcopo sibi fidissimo comite quid sibi contigisset cum interrogaretur, respondit: « Terrestrem Jerusalem, mi Pater, adire decrevi, sed credo mihi aliter a Domino disponi. Anxietate corporis valde crucior; unde cœlestem magis quam terrestrem Jerusalem appetendam esse arbitror. » Cui episcopus ait: « Ego, charissime frater, nunc ibo hospitium tibi procurare, et tu interim hic sedens requiesce. » Episcopus itaque hospitium sibi quærere perrexit, et Theodericus ad altare accessit, ibique diu Deum, cui ab infantia fideliter servierat, oravit. Deinde coram altari se ad Orientem prostravit, pannos circa se honeste composuit, super dextrum latus recubans, quasi dormire volens, caput suum super marmoreum gradum reclinavit, manusque super pectus in modum crucis aptavit, sicque Kal. Augusti [1058] fidem spiritum Deo Creatori reddidit.

Episcopus autem, hospitio præparato, ministrum hominis Dei accersit, eumque pro viro Dei in ecclesiam misit. Ille vero ut servum Dei defunctum in ecclesia invenit, territus ad antistitem rediit, eventumque insperatum tremulus retulit. Sed episcopus virum Dei tam subito migrasse non credens, ait: « Tædio maris, nimioque æstu bonus senior valde fatigatus est; ideoque nunc in refrigerio ecclesiæ super frigidum marmor suavi sopore detentus est. Eamus nunc eum visitare. » Præsul itaque cum clericis suis in ecclesiam processit. Qui ut comparem suam diligenter tetigit, eumque morte gelidum reperit, stupens condoluit. Mox omnes peregrinos, qui jam per diversa hospitia prandere procurabant, in ecclesia congregari præcepit, indigenisque illius loci vitam defuncti peregrini fideliter retulit. Illi vero, comperta ejus religione, gavisii sunt, et obsequia sua impensasque cæteris peregrinis benigniter obtulerunt. Deinde præsul defuncto exsequias cum clericis suis persolvit, eique sepulturam ante portas ecclesiæ a reliquis peregrinis fieri jussit. Illi autem baculis suis ubi pontifex præceperat fossam fecerunt, ad defuncti glebam, præsentem antistitem, accesserunt, et deferre ad tumulandum voluerunt. Sed nutu Dei ita corpus aggravatum est, ut a loco dormitionis nullatenus moveri potuisset. Quod cernens episcopus cum omnibus qui aderant, valde miratus est; diutinoque cum sociis stupentibus quid agerent tractatu potitus est. Tandem divina edoctus inspiratione dixit: « Vir iste magnæ sanctitatis fuit, et vita ejus ut nunc lucide manifestatur Deo placuit. Unde, ut reor, digniori loco debet sepeliri, et a nobis celebriori reverentia pro posse nostro debet amodo tractari. Nunc igitur ego cum clericis pro anima ejus divinæ majestati persolvam celebratio-

nem missæ; vos autem juxta altare congruam ei sepulturam præparate. » At illi libenter obediere jubenti. Deinde missa venerabiliter finita, et fossa diligenter præparata, tumulandum corpus sine gravamine sustulerunt, et secus aram decenter sepelierunt; ubi postmodum multi, febribus aliisque incommodis laborantes, meritis ejus sanati sunt.

Uticenses autem monachi, postquam reverendi Patris obitum relatu sociorum ejusdem, Normanniam repetentium, cognoverunt, valde contristati sunt, et debitum pro anima ejus servitium Deo fideliter celebraverunt, et memoriam ejus singulis annis usque hodie Kal. Augusti celebriter exsolvunt. Religiosa quoque instituta, quæ ipse ex doctrina venerabilium abbatum Richardi Veredunensis et Willelmi Divionensis atque Theoderici Gemmeticensis didicerat, et novellæ ecclesiæ sibi commissæ fideliter tradiderat, diligenti studio usque hodie observant, et novitiis ad religionis conversationem conversis solerter insinuant.

XI. Sequitur Uticensis historia. Robertus de Grentemaisnillo, abbas.

Anno ab Incarnatione Domini 1059 indictione xii, Uticenses Rodbertum de Grentemaisnillo sibi elegerunt abbatem: rationabiliter considerantes in præfati viri electione multimodam commoditatem, tam propter ejus claram generositatem, quam ardentem monasticæ rei procurationem, et in agendis rebus efficaciam et strenuitatem. Hunc itaque confirmato totius congregationis consensu Ebroas (44) duxerunt, ibique Willelmo duci præsentaverunt, eique monachorum electionem atque petitionem intimaverunt. Dux autem eorum petitioni acquievit, et præfato viro, qui electus erat, per cambutam Ivonis episcopi Sagiensis exteriorem abbatix potestatem tradidit. Willelmus vero Ebroicensis episcopus interiorem animarum curam per pontificalem benedictionem xi Kalendas Julii spiritualiter commendavit. Rodbertus itaque, jam abbas effectus, res monasterii cœpit diligenter tractare, et ex parentum suorum divitiis necessarium servis Dei subsidium sufficienter administrare; justas observationes, quas pius prædecessor ejus instituerat, non solum non imminuit, sed etiam, pro ratione et tempore, auctoritate majorum, vel exemplo vicinorum percitus augmentavit. Ipse quidem, dum adhuc neophytus erat, permissu venerabilis Theoderici Cluniacum perrexit, ubi tunc monasticæ phalangi Hugo abbas, temporibus nostris speciale monachorum decus, præerat. Unde cum post aliquot tempus rediret, magnanimi Hugonis munificentia Bernesfridum illustrem monachum, qui postmodum episcopus factus est, secum adduxit; eumque, ut mores Cluniacensium Uticensibus intimaret, aliquandiu honorifice retinuit. Sub eo ad conversionem Maineri Gungselini de Escalfoio filius venit; qui post

aliquot annos ejusdem cœnobii regimen suscepit, annisque xxi et mensibus vii utiliter tenuit.

Eodem tempore Rodulfus, cognomento Malacrona Uticum venit, ibique cum Rodberto abbate, suo videlicet nepote, diutius habitavit. Hic nimirum, ut paulo superius breviter meminimus, ab infantia litteris assatim studuit, et Gallix Italixque scrutando scholas secretarum indaginem rerum insigniter attigit. Nam in grammatica et dialectica, in astronomia quoque nobiliter eruditus est, et musica. Physicæ quoque scientiam tam copiose habuit ut in urbe Psalernitana, ubi maximæ medicorum scholæ ab antiquo tempore habentur, neminem in medicinali arte, præter quamdam sapientem matronam, sibi parem inveniret. At, quanvis tanta litterarum peritia polleret, non tamen otio, sed militiæ labori diu mancipatus est, et tam manu quam consilio in bellico discrimine præclarus inter coessentes suos multoties probatus est. Multa adhuc, quæ nobis mira videntur, Mosterolenses referunt, quæ de subtilibus experimentis ejus contra morbos vel alios insperatos eventus vel ipsi viderunt, vel a patribus suis, quibus ipse longa comitate notissimus fuit, audierunt. Ipse tandem titubantis mundi ruinam metuens, et prudenti tergiversatione præcavens, sæculi luxu calcato, Majus Monasterium Sancti Martini Turonensis expetiit, et sub Alberto venerabili abbate monachili Regulæ septem annis militavit. Qui, postquam in ordine confirmatus fuit, abbate suo permittente, Uticum venit, nepotem scilicet solatiari suum, quia jam novellæ regimen ecclesiæ suscepit. Et quia idem heros pro multis flagitiis, quibus se graviter onustum sentiebat, a Domino morbum lepræ multis precibus sibi obtinuerat, quamdam in honore Sancti Ebrulfi constructam capellam a nepote suo recepit, ibique Goscelinum monachum ad Dei servitium sui que solatium habens, plurimo tempore deguit, multisque, qui ad eum pro sapientia et nobilitate sua confluebant, consilio pietatis profuit.

Ipsa multum hortante, Rodbertus abbas Hugonem Lexoviensem episcopum, monachorum fidelem magistrum et Patrem accersiit, a quo prædictam capellam in honore sanctorum confessorum Ebrulfi, Benedicti, Mauri et Leudfredi, ii Nonas Maii, dedicari fecit. Tradunt hanc ecclesiam a temporibus sancti Ebrulfi conditam fuisse, ipsunque, dum supernæ ardentius inhærere volebat theoriæ, intermissis exterioribus curis, ad ipsam confugere solitum fuisse. Locus ipse est amœnus et solitariae vitæ satis congruus. Nam in valle rivus sterilis Garentonæ defluit, et Lexoviensem episcopatum ab Ebroicensi dirimit. In cacumine vero montis silva crebris frondibus ventorum flabra suscipit; in declivo autem montis, inter rivum et silvam, viridarium ecclesiam circumcingit. Ante portas ecclesiæ Uticus

(44) Vel Ebroicas.

fons oritur; a quo omnis circumjacens regio Uticensis dicitur.

Ne miretur quis quod Lexoviensium præulem in Ebrouicensi præsulatu dedicationem fecisse diximus. In diebus illis tres generosi præules, magnæque civilitatis tribus præerant conterminis parochiis. Hugo Willelmi Aucensis comitis filius præerat Lexoviensibus, et Willelmus Gerardi Fleitelli filius ecclesiastica jura dabat Ebrouicensibus, et Ivo Willelmi Belesmensis filius æternæ salutis curam exhibebat Sagiensibus. Hi tres in Normannia tunc maxime pollebant divini cultus fervore et unanimi consensu, tantoque nectebantur amore, ut quisquis eorum in diœcesi confinis sui velut in propria, prout tempus et ratio poscebat, omne divinum opus exerceret sine litigio et livore.

XII. *Bella inter Francos et Normannos. Eventus varii.*

Stimulante Satana, qui nunquam humano generi nocere desistit, nimia inter Francos et Normannos seditio exarsit. Henricus enim rex Francorum, et Goisfredus Martellus, fortissimus Andegavensium comes, Normannorum fines cum forti manu intraverunt, et detrimenta quamplurima Normannis intulerunt. Porro Willelmus acerrimus dux Normannorum injurias multoties non segniter ultus est. Nam plerosque Gallorum et Andegavensium cepit, nonnullos occidit, multos autem in carcere diu clausos afflixit. Qui singulos conflictus et damna, quæ sibi vicissim intulerunt, diligenter voluerit perserutari, legat libros Willelmi Gemmeticensis cœnobitæ, cognomento Calculi, et Willelmi Pictavini Lexoviensis ecclesiæ archidiaconi, qui de gestis Normannorum studiose scripserunt, et Willelmo jam regi Anglorum favere cupientes præsentaverunt.

Sub ea tempestate, Rodbertus Geroii filius contra Willelmum ducentem rebellavit, et, accersitis Andegavensibus, castra sua, Sanctum scilicet Serenicum et Rupem Ialgiensem, fortiter munivit, et contra ducentem, cum Normannico exercitu obsidentem, aliquandiu tenuit. Sed quia mortalium robur labile est, subitoque ceu flos feni marcet, præfatus heros, post innumeras probitates, dum ad ignem in bieme lætus sederet, conjugemque suam Adelaidem, quæ ducis consobrina erat, quatuor mala manu gestare videret, duo ex illis familiariter jocando ei rapuit, et nesciens quod venenata erant, uxore contradicente, comedit. Qui mox veneno infectus est, et post v dies, cum multo mœrore suorum, viii Idus Februarii [1060] defunctus est. Quo mortuo, Ernaldus Willelmi Geroiani filius in loco patris sui surrexit, oppidanos precibus monitisque corroboravit, ducique viriliter resistere pro paterna hæreditate imperavit. Cujus animositatem callidus dux blandis hortatibus lenivit, pacemque secum facere cum pluribus promissis persuasit. At ille, consilio ab amicis accepto, duci acquievit, eique fidelitatem fecit, et ab eo Monasteriolum et Escalfoium ac

Sanctum Serenicum, totamque patrum suorum hæreditatem recepit. Deinde Rodbertus abbas pace facta a duce requisivit ut avunculi sui corpus, quod apud Sanctum Serenicum tribus septimanis humatum jacuerat, Uticum transferri concederet. At ille hostilis memor odii primo denegavit, postmodum erubescens quod in mortuum sæviret, concessit. Mox impiger abbas Rodberti Geroiani glebam in trunco Uticum transtulit, ibique in claustro monachorum honorifice sepelivit. Cuncti qui aderant mirabantur quod nullus de corpore tribus jam septimanis exanimi fetor sentiret. Tradunt quidam quod vis veneni, quo idem interierat, omnem defuncti cadaveris humorem exsiccaverat, ideoque nullus inde fetor vivorum naribus effundi moleste poterat.

Redeunte ad naturale jus Ernaldo Uticensis monachi gavisus sunt, et in vicinos insolentes, qui inermes injuste opprimebant, illius ope erecti sunt. Temporibus Theoderici abbatis et Rodberti successoris ejus, Baldricus et Wigerius de Balgenzaio et homines sui contra monachos insolenter agebant, et non solum eis ut dominis [non] obediebant, verum etiam plurimis inquietudinibus ipsos hominesque eorum sæpius constrictabant. Quod Rodbertus, postquam abbatæ regimen suscepit, diutius ferre indignum duxit. Nam, accepto fratrum consilio, præfatos rebelles pro contumacia Ernaldo consanguineo suo tradidit, ut ipse cervicositatem eorum, qui monachorum mansuetudinem pacifice pati dedignabantur, quandiu viveret, militari manu protereret. At ille multis diversisque servitiis eos aggravavit, et ipsos hominesque eorum munitiones suas apud Escalfoium et Sanctum Serenicum custodire coegit. Unde illi Rodbertum abbatem et monachos obnixè petierunt ut iterum potestati eorum restitui mererentur, promittentes eis omnem subjectionem et emendationem. Abbas vero cum monachis eorum precibus acquievit, et Ernaldum, ut eos Ecclesiæ servituti, quæ humilibus et mansuetis vere libera est, redderet, petiit. His diebus Rogerius primogenitus Engenulfi de Aquila filius occisus est. De cujus morte Engenulfus et Richuerada uxor ejus valde afflicti Uticum venerunt, et beneficium atque orationes monachorum pro sua, filique sui Rogerii salute petierunt et acceperunt, optimumque ejusdem Rogerii equum Deo et monachis pro ejus anima obtulerunt. Hunc ergo equum, quia pretiosus erat, Ernaldus ut sibi donaretur petiit, et Baldricum, hominesque suos et terram de Balgenzaio pristinæ monachorum potestati concessit. Quod et ita factum est. Ernaldus equum consobrini sui Rogerii a Rodberto abbate accepit, et Baldricum totamque terram de Balgenzaio ecclesiæ dominio reddidit. Baldricus autem quod gravia evaserat Ernaldi servitia gaudens, dominatum suum, quem in villa Sancti Ebrulfi habebat, monachis dedit, et terram, quam supra rivulum Ductus Villaris habebat, et terram Normanni Micæ et Benigni tradidit.

Tunc Baldricus Rodberti abbati junctis manibus A fidelitatem fecit, et subjectionem justitiamque de se suisque hominibus promisit, et summopere ne honorem ejus de potestate monachorum amplius projiceret, poposcit. Hoc itaque monachis confirmantibus ratum fuit, et tam ipse quam Rodbertus filius ejus usque in hodiernum diem pro terra de Balgenzaio solummodo monachis militavit.

Uticensis quippe abbatia in feudo de Balgenzaio consistit, et sæpefatus Baldricus magnæ nobilitatis fuit. Nam Gislebertus comes Brionnæ, nepos Richardi ducis Normannorum, Baldrico Teutonico, qui cum Wigerio fratre suo in Normanniam venerat Richardo Juci servire, neptem suam in conjugium dedit, ex qua nati sunt sex filii et plures filiæ, Nicolaus scilicet de Baschevilla et Fulco de B Alnou, Rodbertus de Curceio et Richardus de Nova-Villa, Baldricus de Balgenzaio et Wigerius Apuliensis. Hi nimirum sub duce Willelmo magna strenuitate vigerunt, multisque divitiis et honoribus ab eo ditati fuerunt, et hæredibus suis amplas possessiones in Normannia dimiserunt.

Baldricus, qui honorem de Balgenzaio cum Wigerio fratre suo possedit, Elisabeth sororem suam Fulconi de Bona-Valle strenuo militi in conjugium dedit, et ecclesiam Sancti Nicolai, quam pater suus construxerat, cum adjacenti fundo in mariagio concessit. Fulco autem, futuri temporis memor, Theodericum filium suum, quem Theodericus abbas de sacro fonte levaverat, Deo ad monachatum in cœnobio Uticensi obtulit, ipsumque puerum et præfata C ecclesiam Sancti Nicolai pro anima sua, amicorumque suorum salute, in præsentia Rodberti abbatis, Sancto Ebrulfo concessit. Hoc etiam Baldricus et Wigerius et Willelmus de Bona-Valle, aliique parentes eorum gratanter concesserunt, et ipsi, aliique multi qui adfuerunt, legitimi testes suprascriptæ concessionis ad utilitatem ecclesiæ exstiterunt. Tunc Rogerius, Tancredi de Alta-Villa filius, in Italiam pergens ibidem adfuit, qui postea, juvante Deo, Siciliam magna ex parte obtinuit, et Afros Siculosque et alias gentes in Christum non credentes, quæ præfatam insulam devastabant, armis invasit, protrivit et superavit. Puer autem Theodericus mundo substractus, Deoque donatus, D LVII annis in monachali schemate vixit, et per singulos gradus usque ad sacerdotium legitime ascendens honeste Deo militavit.

Eodem tempore Wido, cognomento Bollein, senioris Gerouii pronepos, cum Hodierna conjuge sua in pago Corboniensi honorabiliter vigeat, et in ordine militari divitiis ampliatus rem suam honeste regebat. Huic erant plures filii, Normannus et Walterius, qui militiæ laboribus deservierunt, Goisfredus quoque et Willelmus cognomento Gregorius, qui litteris imbuti stemma sacerdotii nati sunt. Præfatus Wido autem Dei et instinctu Rodberti abbatis, cognati videlicet sui, Uticenses multum dilexit, et Willelmum filium suum, qui tunc sermo A novem annorum erat, mundo sibi que abdicavit, Deoque sub monachali jugo in ecclesia Uticensi servitutum, in die festivitatis Omnium Sanctorum tradidit. Tunc Willelmus præpositus miles egregius, prædicti pueri avunculus, ecclesiam de Algoron cum tota villa Sancto Ebrulfo dedit, et se totamque substantiæ suæ partem in fine suo eidem patrono fideliter devovit. Gratia Dei Willelmum puerum bonis moribus adornavit, et in bonis studiis vigilantem effecit; unde a prælatiis suis Gregorius cognominari meruit. Hic in gremio sanctæ matris Ecclesiæ diligenter educatus, et omnino a mundi strepitu et carnali luxu remotus, utili scientia, quæ hujusmodi Ecclesiæ filiis maxime competit, nobiliter floruit. Nam peritus lector fuit et cantor, præcipuusque scriptor et librorum illuminator. Opera manuum ejus ad legendum et canendum nobis adhuc valde prosunt, et per similis exercitii probitatem nos a nobis otiositatem depellere erudiunt. In orationibus et vigiliis ab infantia fuit assiduus, et usque ad senectutem jejuniis aliisque macerationibus carnis moderate intentus, observator monastici ordinis diligens, et ad redarguendum sanctæ Regulæ transgressores fervens. Epistolas Pauli et Proverbia Salomonis, aliaque quamplura sanctæ Scripturæ syntagmata tenaci memoriæ contradiderat, et in quotidianis locutionibus suis ad exhortationem eorum, quibus confabulabatur, proferebat. Hujusmodi studiis intentus jam LIV annos in monachali ordine transegit, et adhuc ut per bonum finem ad æternæ quietis stabilitatem pertransire possit, sub Rogerio abbate, bonis actibus solito more insistit.

Dum Uticense cœnobium aucto conventu XL monachorum gloriose corroboraretur, et ordo monasticus secundum normam divinæ legis ibidem regulariter observaretur, longe lateque procedens fama volitabat, et multos ad amorem ejusdem ecclesiæ invitabat. Quidam autem pestifero livore inficiebantur, propriæque malitiæ vulnifico missili puniebantur. Rodbertus vero abbas genuina largitate præditus, undecunque venientes ad conversionem libenter suscipiebat, et quæque fratribus ad victum seu vestitum necessaria erant viriliter procurabat. Redditus nimirum Uticensis ecclesiæ, quæ in sterili pago surgebat, ad tantam dapilitatem præfati Patris non sufficiebat; sed ipse, ut diximus, ex generosis parentibus prodierat, et opes eorum ad usum monachorum, prout volebat, amica familiaritate consentiente, plerumque accipiebat.

Idem in primo anno sui regiminis, quia vetus ecclesia, quam sanctus Ebrulfus construxerat, parva et rusticani operis erat, ingentem basilicam insigni opere cœpit, quam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ construere, multisque sanctorum altaribus ampliare decrevit. Nam propter reliquias sanctorum, quæ in veteri ecclesia temporibus sancti Ebrulfi conditæ sunt (sed eorum nomina, vel gesta, seu loca depositionis pro antiquitate ignorantur ab

his qui supersunt) disposuit novam ædem tam magnam facere ut vetustam omnino circumdaret, et ossa seu mausolea sanctorum, quæ ibidem latent, semper honorifice contineret. Sed, procellis tribulationum incumbentibus, cessare ab incæpto opere coactus est, quod nullus successorum ejus ea mensura vel ordine seu loco, quo ipse destinaverat, prosequi ausus est.

Anno ab Incarnatione Domini 1059, indictione XIII, Henricus rex Francorum (45) post multas probitates, quibus in regno gloriose vixit, potionem a Joanne medico Carnotensi, qui ex eventu Surdus cognominabatur, spe longioris et sanioris vitæ accepit. Sed quia voto suo magis quam præcepto archiatri obsecundavit, et aquam, dum veneno rimante interiora nimis angere:ur, clam a cubiculario sitiens poposcit, medicoque ignorante ante purgationem bibit: proh dolor! in crasfinum cum magno multorum mœrore obiit. Sceptra Francorum Philippo filio suo, qui adhuc puerilibus annis detinebatur, reliquit, et Balduino Flandrensium duci puerum cum regno ad tutandum commendavit. Hujusmodi tutela tanto duci bene competebat, quippe qui Adalam Rodberti regis Francorum filiam in conjugium habebat; ex qua Rodbertum Fresionem, reginam Anglorum, et Udonem Treverensium metropolitam, aliosque magnæ nobilitatis viros genuerat.

Eodem anno Fridericus filius Gothelonis ducis, qui et Stephanus papa dictus est, obiit; cui Gerardus, qui et Nicolaus, successit. Hic annus erat tertius Henrici quarti, filii Henrici Conradi imperatoris et Agnetis imperatricis, qui LXXXVII loco ab Augusto regnare cœpit, et annis quinquaginta regnavit.

Anno ab Incarnatione Domini 1063 Nicolaus papa obiit; cui Alexander Lucensis episcopus successit. Quo tempore Sigifridus Magontie et Gunterus Babenbergæ, alique quamplures episcopi vel nobiles multo comitatu Jerusalem perrexerunt.

XIII. *Dissensiones in Normannia. Osbernus abbas Uticensibus monachis imponitur Roberti loco. Robertus abbas in Apuliam transit ad Robertum Viscardum. Eventus varii.*

Eodem tempore inter Willelmum Normannicæ ducem et proceres ejus dissensio gravis exorta est. Nam, cupiditate furente, unus alium supplantare conabatur, gravesque seditiones ad detrimenta miserorum diversis ex causis oriebantur. Unde quidam crudelioris animi lætabantur, alii pietatis et modestiæ amatores nimis contristabantur. Tunc Rogerius de Monte-Gomerici et Mabilia uxor ejus exorta simultate gaudebant, et blandis adulationibus sibi ducem alliciebant, et contra vicinos suos callidis factionibus commotum acrius ad iram concitabant. Animosus autem dux, plus æquo iræ frena relaxans, præcipuos milites Rodulfum de Toe-

nia et Hugonem de Grentemasnillo atque Ernaldum de Escalfoio et barones eorum exhæreditavit, et sine probabilibus culpis diu exulare coegit. Tunc etiam Rodbertus Uticensium abbas ad curiam ducis accitus est. et ad diem statutum de quibusdam reatibus, unde falso accusatus fuerat, respondere jussus est. Hunc nimirum Rainerius Castellionensis monachus, quem ipse priorem Uticensibus præfecerat, et ad intima consilia sua velut fidelem amicum indubitanter accersierat, de quibusdam ludibriis et improvidis dictis, ducique privatim derogantibus apud ipsum accusaverat. Ille vero, ut ducem contra se totamque suam parentelam vehementer furentem et nocere cupientem sensit, indicioque amicorum suorum malevolentiam ducis sibi damna membrorum inferre volentis veraciter agnovit, consilio Hugonis Lexoviensis episcopi imminentem furiam declinare prius quam dampnum irreparabile pateretur, elegit. Tertio itaque regiminis sui anno, vi Kalendas Februarii postquam Sabbato ad vespertas Antiphonam, *Peccata mea, Domine*, pronuntiaverat, discessit, ascensisque equis cum duobus monachis, Fulcone et Urso, Galliam expetiit, et inde Nicolao papæ eventus suos revelaturus adiit.

Interea Normannicus dux, per consilium venerabilis Ansfridi Pratellensium abbatis et Lanfranci Beccensium prioris, aliarumque personarum ecclesiasticarum, Osbernum Cormeliensium priorem a Rainerio abbate Sanctæ Trinitatis de Monte Rothomagi requisivit, eique nil tale suspicanti per cambutam Maurilii archiepiscopi in synodo Rothomagensi curam Uticensis abbatie commendavit. Deinde Hugo episcopus jussu ducis eum Pratellis adduxit, ibique subito, nescientibus monachis Sancti Ebrulfi, abbatem consecravit, secumque postea Uticum adduxit, et mæstis Uticensibus ex imperio ducis imposuit. Illi autem ancipiti discrimine anxii sunt. Nam, vivente abbate suo, qui præfatam ecclesiam fundaverat, eosque ad monachatum susceperat, et sine probabilibus culpis non per judicium synodi, sed per tyrannidem furentis marchisi expulsus fuerat, alium abbatem suscipere dubitabant, nec palam refutare propter ducis animositatem audebant. Tandem consilio prædicti præsulis elegerunt pati violentiam, gratisque dato sibi magistro exhibere obedientiam, ne si sine jugo permanent, Dei offenderent potentiam, et ad destructionem novelli cœnobii graviorem ducis contradicendo excitarent malevolentiam.

Porro Ernaldus de Escalfoio injuriam exhæreditationis suæ acriter vindicabat, et rapiis, incendiisque, hominumque capturis vel occisionibus Lexoviensem pagum per triennium inquietabat. Quadam nocte cum quatuor militibus Escalfoium venit, et in castrum cum suis clam ingressus, in magnam vociferationem prorupit. Quam ut LX mi-

(45) Henricum regem anno 1060, die 29 Augusti, obiisse constat

PATROL. CLXXXVIII.

lites ducis audierunt, magnum cum Ernaldo exercitum adesse putaverunt, territique castrum quod custodire debebant relinquentes, aufugerunt. At ille ignem injecit, et damnum ingens hostibus suis intulit. Burgum quoque Uticensem igne combussit, et per omnes angulos ecclesie cum satellitibus suis nudos enses in dextris vibrantibus Osbernum abbatem ad occisionem diu quæsit. Sed ille Dei nutu defuit. Post aliquot autem dies Hermannus cellarius Ernaldum privatim adiit, ipsumque quod abbatiam, quam pater suus pro salute animæ suæ construxerat, destruere niteretur, benigniter redarguit. At ille monita servi Dei pie suscepit, memorque paternæ pietatis pro malefactis contra cœnobium Sancti Ebrulfi ploravit, pœnitensque congruam emendationem promisit. Non multo post Uticum venit, pro male gestis super aram vadimonium posuit, indulgentiam petiit, abbatiq̄ Osberno securitatem dedit. Præfatus enim monachus subtili relatu ei veraciter intimavit quod prædictus abbas cognati sui locum non per cupiditatem invaserit, sed vi principis et instinctu magistrorum suorum compulsus, desolatæ ecclesie regimen invitus suscepit.

Denique Rodbertus abbas Nicolaum papam Romæ invenit, eique causam itineris sui diligenter intimavit. At ille compatriotam suum, nam genere Francus erat, benigniter suscepit, querimoniam ejus cum pietate audivit, fidumque suffragium in sua necessitate spondit. Rodbertus autem ad parentes suos in Apuliam, ubi urbes et oppida quamplura vi armorum obtinuerant, transivit, et completa cum eis locutione, cum litteris apostolicis et duobus cardinalibus clericis Normanniam repetiit, et Juliam-Bonam, ubi tunc temporis Willelmus dux curiam suam tenebat, audacter adiit. Audiens vero dux quod Rodbertus abbas cum legatis papæ abbatiam Uticensem quæsiturus advenisset, et Osbernum ducis jussu substitutum abbatem velut invasorem alieni juris calumniaturus esset, vehementer iratus dixit se quidem legatos papæ de fide et religione Christiana, ut communis patris, libenter suscepturum; sed si quis monachorum de terra sua calumniam sibi contrariam inferret, ad altiorem quercum vicinæ silvæ per capitium irreverenter suspensurum. Quod audiens Hugo præsul Rodberto intimavit, et ut furibundi principis præsentiam declinaret admonuit. At ille festinanter inde discessit, et in pagum Parisiensem ad venerandum Hugonem abbatem cœnobii Sancti Dionysii Gallorum apostoli recessit, et apud ipsum, cognatus quippe suus erat, et apud alios amicos ac parentes suos, qui inter Gallorum proceres pollebant, aliquandiu honorifice habitavit. Inde Osberno abbati mandavit ut coram Romanis cardinalibus in pago Carnotensi ambo adessent, ibique, negotio utriusque diligenter indagato, a personis ecclesiasticis definitum iudicium secundum ordinationem sanctorum canonum indubitanter subirent. Diem quoque et locum quando et

ubi convenirent designavit. At ille mandatum quidem suscepit, et ad curiam Romanam se libenter iturum dixit; sed, alio consilio accepto, ad statutum tempus et locum minime accessit. Unde Rodbertus per quemdam famulum Uticensium, quem Ernaldus ceperat, litteras misit, in quibus ex auctoritate papæ Osbernum invasorem excommunicavit, omnesque monachos Uticensis cœnobii ut se sequerentur imperiose invitavit.

Quis referre potest quot tribulationibus Uticensis ecclesia intus et exterius tunc quatiebatur? En Rodbertus ejusdem fundator et rector de sede sua injuste fugatus, cogebatur vagari per externas domus, et ejusdem in loco sæculari potestate successit vir extraneus; qui, licet solers esset ac religiosus et in ordine fervidus, suspectus tamen et meticulosus non satis credebatur indigenis fratribus. Unde quidam ex ipsis audita excommunicatione, qua suffectus abbas percussus fuerat, et hortatu patris Rodberti, quo filios suos ex consensu papæ post se venire jusserat, Normanniam relinquentes abbatem suum comitati sunt, et apostolicam sedem expellerunt. Pene omnes discedere voluerunt; sed infantes et infirmiores, qui arctiori custodia constringebantur, inviti remanserunt. Alii vero qui fortiores erant, et majorem licentiam usurpabant, patrem suum secuti sponte exularunt, quorum nomina hæc sunt: Herbertus et Hubertus de Mosterolo, et Berengarius Ernaldi filius scriptor præcipuus (hi tres a pueritia in domo Domini solerter educati, studiisque bonis imbuti, omni vita sua utiles permanserunt divino cultui), Rainaldus Magnus grammaticæ artis peritus, et Thomas Andegavensis nobilitate famosus, et Rodbertus Gamaliel cantor egregius, Turstinus, Rainaldus Capreolus et Walterius Parvus. Hi Neustriam natale solum deseruerunt, variosque casus perpersuri Sicaniam expetierunt; unde quidam eorum postmodum redierunt, nonnulli vero pastorem suum sine tenus juvantes in Calabria ultimum diem clausurunt. Porro dominus Mainerius, quem Rodbertus abbas ante primam discessionem suam priorem claustralem constituerat, quia post paucos dies protectionis ejus Beccum perrexerat, primusque de substituendo alio abbate cum Lanfranco Beccensium priore tractaverat, eundem cui professionem fecerat implacabiliter offenderat. Unde minis ejus territus, et improperiis fautorum ejus dedecore lacessitus, consilio et permissu Osberni abbatis Cluniacum perrexit, ibique per unum annum rigorem Cluniacensium experiri sub venerando Hugone archimandrita ferventer edidicit.

Uticensis autem ecclesia in hujusmodi mutatione vehementer desolata est, multisque possessionibus, quas prius possederat, spoliata est. Vicini enim milites, qui homines seu cognati Geroianorum fuerant, naturalibus expulsis hæredibus, monachis Sancti Ebrulfi graves molestias et damna infere-

bant. Nam unusquisque terram, vel ecclesiam, seu decimam auferabat; et novus abbas ut advena rerum donationes ignorabat, et indagare ab his, in quibus minime confidebat, certitudinem rerum, quas Rodbertus filius Helgonis, et Geriois filius Fulcoii de Mosterolo, seu Rogerius Gulafra, alique perversi affines rapiebant, dubitabat. Unde multa Uticensis ecclesia tunc perdidit, quæ usque hodie recuperare nullatenus potuit.

Defuncto Nicolao papa, Alexander successit, ad quem Rodbertus abbas cum XI monachis Sancti Ebrulfi accessit, eique suas, suorumque injurias luculenter deprompsit. At ille paterno solamine benigniter eos refocillavit, eisque in urbe Roma ecclesiam Sancti Pauli apostoli tradidit, ut ibi habitantes ordinem suum tenerent, donec sibi congruam habitationem invenirent. Deinde Rodbertus Willelmum de Mosterolo consobrinum suum ad auxilium sui requisivit, promptissimumque ad subveniendum invenit. Prædictus quippe miles papæ signifer erat, armisque Campaniam obtinuerat, et Campanos, qui diversis schismatibus ab unitate Catholica dissidebant, sancto Petro apostolo subjugaverat. Hic exsulanti consanguineo cum monachis suis medietatem antiquæ urbis, quæ Aquina dicitur, dedit. Postea Rodbertus Richardum principem Capuæ filium Ansethelli de Quadrellis adiit. Ipse vero multis blanditiis ei favit; sed promissorum blandimenta operum completionem non peregit. Robertus autem, ut frivolis promissionibus delusum se perspexit, iratus degenerem parentelam ejus, quam bene noverat, ei exprobravit, ipsumque relinquens ad Rodbertum Wiscardum Calabriae ducem se contulit. Ille vero ut dominum naturalem eum honorifice suscepit, multumque ut ipse cum monachis suis semper secum permaneret, rogavit. Hujus pater Tancredus de Alta-Villa de pago Constantino exstitit, qui de duabus legitimis uxoribus, quas desponsaverat, XII filios, pluresque filias habuit; quorum uni, nomine Goisfredo, paternæ hæreditatis agros concessit, aliosque omnes ut extra solum ea quibus indigerent, viribus et sensu sibi vindicarent, admonuit. Illi autem non simul, sed diverso tempore sub specie peregrinorum peras et baculos portantes, ne a Romanis caperentur, in Apuliam abierunt, omnesque variis eventibus aucti, duces aut comites in Apulia seu Calabria vel Sicilia effecti sunt; de quorum probis actibus et strenuis eventibus Goisfredus monachus, cognomento Malaterra, hortatu Rogerii comitis Siciliae elegantem libellum nuper edidit. Horum sublimior et potentior Rodbertus Wiscardus exstitit, qui post obitum fratrum suorum Drogonis et Unfridi principatum Apuliam diu tenuit, et Langobardis Græcisque, qui magnis in urbibus et oppidis confidentes jus antiquum pristinaque libertatem defendere nitentur, virtute bellica subactis, ducatum Calabriae obtinuit. Ionio mari transfretato cum modica, sed forti Normannorum Cisalpinarumque gentium manu,

Macedoniam invasit, contra Alexium imperatorem Constantinopolitanorum bis conflixit, ipsumque terra marique victum bello, cum ingenti multitudine fugavit.

Præfatus heros, ut diximus, Rodbertum abbatem cum monachis suis honorabiliter suscepit, et ecclesiam Sanctæ Euphemie, quæ super littus Adriatici maris, ubi ruinæ antiquæ urbis, quam Brixam nominabant, adhuc parent, sita est, ei tradidit, ibique monachile cœnobium in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ construi præcepit. Magnas possessiones tam ipse dux quam alii Normanni prædictæ ecclesiæ dederunt, et orationibus fidelium, qui illic congregati seu congregandi erant ad militiam Christi, sese commendaverunt. Ibi Fredesendis uxor Tancredi de Alta-Villa sepulta est; pro qua Wiscardus filius ejus quemdam magnum fundum eidem ecclesiæ largitus est. Idem princeps cœnobium Sanctæ Trinitatis in civitate Venusia prædicto Patri commendavit. Ille autem Berengarium, filium Ernaldi filii Helgonis, Uticensem monachum elegit, et ad suscipiendum regimen Venu-siensis cœnobii Alexandro papæ præsentavit. Qui post perceptam benedictionem, quandiu Alexander et Gregorius ac Desiderius apostolicam sedem rexerunt, curam Venu-siensis abbatie honorabiliter tenuit; deinde temporibus Urbani papæ a plebe electus episcopatum ejusdem urbis suscepit. Hic nobili parentela exortus, ab infantia sub Theoderico abbate apud Uticum Christo militavit, peritiaque legendi et canendi, optimeque scribendi floruit. Deinde, ut diximus, abbatem suum secutus, et ab ipso ad pastorem curam assumptus, pusillum gregem XX monachorum quem recepit, mundanisque vanitatibus vehementer occupatum, et in Dei cultu valde pigrum invenit, postmodum gratia Dei juvante, ad numerum centum monachorum augmentavit. Tanto etiam bonarum studio virtutum nobilitavit eos ut ex ipsis plures episcopi et abbates assumerentur, sanctæque matri Ecclesiæ ad honorem veri regis pro salute animarum præficerentur. Præterea magnanimus dux tertium cœnobium in honore sancti Michaelis archangeli in urbe Mellito constructum Rodberto abbati tradidit, quod ipso Willelmo Ingranni filio, qui apud Uticum natus et ad clericatum promotus fuerat, sed apud Sanctam Euphemiam monachatum susceperat, commendavit. In his itaque tribus monasteriis Italiae Uticensis cantus canitur, et monasticus ordo usque hodie, prout opportunitas illius regionis et amor habitantium permittit, observatur.

Duæ sorores uterinæ Rodberti abbatis, Judith et Emma, apud Uticum in capella Sancti Ebrulfi morabantur, et sub sacro velamine mundo renuntiassent, Deoque soli per munditiam cordis et corporis inhærere credebantur. Quæ cum Rodbertum fratrem suum in Apulia sæculari potentia sat vigere audissent, seseque in Normannia despicabiles et sine adjutorio perspexissent, iter in Italiam inierunt,

et, relicto velamine sanctitatis, totis nisibus mundum amplexatæ sunt, et ambæ maritis ignorantibus quod Deo dedicatæ essent nupserunt. Nam Rogerius Siciliæ comes Judith in conjugium accepit, aliusque comes, cujus nomen non recolo, Eumam matrimonio suo conjunxit. Sic ambæ velamen, sanctæ religionis specimen, pro mundi amore reliquerunt, et quia primam fidem irritam fecerunt, ambæ in hoc sæculo steriles permanserunt, et in brevi puncto temporali felicitate functæ cœlestem sponsum offenderunt.

Post discessionem Rodberti abbatis, Rodulfus Mala-Corona avunculus ejus videns acerbam tribulationem in parentes suos graviter sævire, et extraneos in Uticensi domo, quam ipse, fratresque sui Deo construxerant, dominationem exercere, relicta capella Sancti Ebrulfi, ubi supra diximus eum habitasse, Majus-Monasterium, in quo monachilem professionem fecerat, expetiit; ibique non multo post, completis in ordine monastico VII annis, XIV Kalendas Februarii glorioso sine quievit.

Per idem tempus, Goisfredus Martellus Andegavensium comes post multa in rebus sæculi fortia gesta obiit, et quia liberis caruit, Goisfredo nepoti suo Alberici Wastinensium comitis filio honorem suum reliquit. Quem Fulco frater ejus cognomento Richinus post aliquot tempus fraudulenter cepit, principatum ejus arripuit, ipsumque in castro, quod Chinon vocatur, per triginta annos carceri mancipavit.

His temporibus, Willelmus Normanniæ dux probitate et potestate valde crescebat, cunctisque vicinis suis liberalitate et magnificentia supereminebat. Hic generosam Mathildem, Balduini ducis Flandrensium filiam, neptem scilicet ex sorore Henrici regis Francorum, conjugem accepit; ex qua dante Deo filios et filias habuit Rotbertum videlicet et Richardum, Willelmum et Henricum, Adelizam et Constantiam, Cæciliam et Adalam. De his ingentem historiam dicaces historiographi texere possunt, si otio remoto studioque admoto, varios illustrium eventus posteris promulgare satagunt. Nos autem, quia sæcularibus curiis non insistimus, sed in claustris monasterii degentes monasticis rebus incumbimus, ea quæ nobis competunt breviter adnotantes, ad inceptam materiam redeamus.

Bello Normannis contra vicinos Britones et Cenomannenses insurgente, Willelmus dux consilio seniorum statuit inter dissidentes proceres suos pacem firmare et exules revocare. Igitur optimates suos Rodulfum de Toenia et Hugonem de Grentemaisnilio, quos supra diximus eum exhæreditasse et extra solum cum suis satellitibus fugasse, supplicationibus Simonis de Monteforti et Waleranni de Britolio Belvacensi, aliorumque potentum amicorum et vicinorum delinuit revocavit, eisque paternas

A hæreditates restituit. Ernardus quoque post triennalem guerram trevias a duce accepit, et in Apuliam ad amicos et parentes suos, qui magnis ibidem opibus pollebant, perrexit; unde non multo post cum ingenti pecunia rediit, ducique pallam pretiosam detulit.

XIV. Sequitur Uticensis historia. Osbernus abbas.

Sedatis aliquantulum procellis quibus Uticensis ecclesia graviter impulsabatur, Osbernus rector ejusdem, qui magnis curarum tumultibus angebatur, et mordaci conscientia, pro apostolico anathemate quo percussus fuerat, intus affligebatur, consilio consensuque fratrum, damnum Mainerium Cluniaco revocavit, et eum Fulcherio, quem Rotbertus abbas priorem constituerat, deposito subrogavit. Erat idem Osbernus Herfasti filius, de pago Calcegio (46) oriundus, ab infantia litteris admodum eruditus, sermone facundus, ingenio acer ad omnia artificia, scilicet sculpendi, fabricandi, scribendi et multa his similia faciendi; statura mediocris, perfectæ ætatis, capite affatim onusto nigris caniste capillis. Asper erat ineptis et contumacibus, misericors infirmis et pauperibus, et competenter largus privatis et extraneis, in ordine servidus, et eorum quibus fratres corporaliter seu spiritualiter indigebant procurator solertissimus. Juvenes valde coercerat, eosque bene legere et psallere atque scribere verbis et verberibus cogebat. Ipse propriis manibus scriptoria pueris et indoctis fabricabat, operisque modum singulis constitutum ab eis quotidie exigebat. Sic otia depellens juveniles mentes intentione utili sagaciter onerabat, easque futuro tempore scientiæ divitiis ditatas præparabat. Ille canonicus Lexoviensis sub domno Herberto antistite fuerat; postea volens arctiori norma constringi, habitum sæcularem reliquerat, et ad novum cœnobiolum, quod Goscelinus de Archis in monte Rodomi sanctæ Trinitati constituerat, ubi tunc venerabilis Isembertus abbas, vir miræ peritiæ nostris temporibus incomparabiliter, pollebat, mores emendare secundum beneplacitam voluntatem Dei confugerat. Hunc Rainerius abbas, Isemberti successor, jam in ordine probatum ad construendum cœnobiolum Cormelias misit, ubi tunc temporis præclarus heros Willelmus Osberni filius dapifer Normannorum abbatiam Sanctæ Dei genitrici Mariæ condere cœpit. Depulso autem Rodberto abbate de loco suo, ut supra satis dictum est, Osbernus ignarus et invitus ad regimen Uticensis ecclesiæ assumptus est; quo per quinque annos et menses tres, prout sævitiæ iniqui temporis permisit, diligeret et utiliter potitus est.

Hinc quemdam Ecclesiæ suæ monachum valde sapientem et religiosum, nomine Witmundum, permissu abbatis sui secum adduxit; cujus monitis et auxiliis usus est quandiu apud Uticum vixit. Præfatus monachus grammaticæ artis et musicæ peritissimus erat; quod nobis adhuc testantur anti-

(46) Vulgo, *Pays de Caux*.

plonæ et responsoria quæ ipse condiderat. Plures enim dulcisonos cantus in trophario et antiphonario edidit. Hic historiam Sancti Patris Ebrulfi, additis novem antiphonis et tribus responsoriis, perfecit. Nam ad vespervas super psalmos quatuor antiphonas condidit, et in secundo nocturno tres ultimas adiecit, quartum etiam responsorium et octavum et duodecimum, et antiphonam ad cantica, et ad secundas vespervas ad canticum de Evangelio pulcherrimam antiphonam condidit. Ipsam nimirum historiam Arnulfus cantor Carnotensis, Fullerti episcopi discipulus, secundum usum clericorum hortatu Rodberti abbatis jam ediderat, et duobus juvenibus monachis, Huberto et Rodulfo, a prædicto Patre Carnotum missis primitus cantaverat. Porro Rainaldus Calvus responsorium ad laudem Domini, quod ad vespervas canitur, et septem antiphonas edidit, quæ in Uticensibus antiphonariis scriptæ reperiuntur. Hymnos quoque pures de eodem Patre Rogerius de Sappo, aliique studiosi fratres ex devotione pia dictaverunt, suisque posteris in bibliotheca Uticensi commendaverunt.

Nimia sollicitudine anxius Osbernus abbas propter apostolicum anathema, cui coactus erat subjacere, consilio sapientium decrevit legatum Romam mittere, et apostolicæ sedis benedictionem humiliter expetere. Witmundo itaque sapienti monacho supplices jussit litteras dictare, et Bernardo juveni, cognomento Matthæo, nobili antiquario diligenter scriptitare. Textus autem epistolæ hujusmodi est :

« Domino apostolico ALEXANDRO (47), vice beati Petri totius orbis Patri excellentissimo, quidam abbas longe positus nomine OSBERNUS cœnobii Sancti Ebrulfi in Normannica patria, salutem veram, subjectionem humillimam, et orationem pro posse devotam.

« Quoniam ante omnes et super omnes Ecclesiæ prælatos, domine Pater, vestrum est in universo orbe totius Christianitatis sollicitudinem gerere, animarum lucra ardenti desiderio quærere, discordantes ad concordiam vestra auctoritate revocare, idcirco ego abbas ignotus intra gremium tamen vestræ custodiæ manens, ad vos tanquam ad clementissimum consolatorem aperta voce, ex toto nisu mentis exclamo, preces fundo, solatium imploro, ut me per gratiam vestram a quadam ordinis nostri fluctuatione quam patior, secundum rectitudinem auctoritatis eripere dignemini. Cujus fluctuationis causa hæc est : Sancti Ebrulfi abbatiam, quam ego nunc teneo, quondam ante me domnus abbas Rodbertus, consanguineus Willelmi Normanni militis fidelis vestri, tenuerat ; sed quodam contrario sibi contingente, eam reliquit et discessit. Princeps autem provinciæ et prælati Ecclesiæ me in eodem loco abbatem constituerunt, et ut mihi super hoc trepidanti asseruerunt et asserunt, recte ac secundum

A Deum me ordinaverunt ; nescio si verum dicunt. Hoc solum ex mea conscientia firmiter scio, quia non prece, non pretio, non familiaritate, non obsequio, nec ullius calliditatis ingenio, sed solo obedientiæ præcepto, quantum ad me, abbatis nomen et onus suscepti, et suscipiendo nullam calumniam audivi. Præfatus ergo Rodbertus abbas a nobis longe transportatus in provincia Calabriae cujusdam monasterii Pater est effectus, et ibi graviter adversum me ira odioque movetur, calumniatur, comminatur, dicens me locum suum invasisse contra Deum. Ex qua dissensione et animæ subditorum utique periclitantur, et ego inter utramque partem valde fluctuans hæsito. Videlicet quia et prælati meis me bene loco stare asseverantibus ac persistere jubentibus inobediens fore non audeo ; et fratris calumniantis iram odiumque vehementer formido, præsertim cum sacerdotes et monachi simus ambo. Dum enim vox apostolica terribiliter omnibus intonet dicens : *Omnis qui odit fratrem suum homicida est (1 Joan. III, 15)*, quis enarrare sufficit quam grave homicidium perpetrat monachus sacerdos fratrem suum odians ? Et si ita ad altare sacrificat, eum animam suam damnare quis ignorat ? Proinde, domine apostolice, totius Christianitatis Pater reverendissime, terra tenus prostratus ad pedes misericordiæ vestræ lacrymosis gemitibus præcordialiter efflagito ut vos, qui in loco beati Petri summa vigilantia oves Dominicas alere et a luporum insidiis custodire debetis, hujus lupinæ discordiæ malum inter me et fratrem hunc, de quo loquor, Rodbertum ex zelo Dei per judicium æquitatis abolere festinetis, et omnem hanc fluctuationem a corde meo penitus auferatis ; ita scilicet ut ex imperio vestræ auctoritatis, et me et ordinationis meæ auctores, et eundem Rodbertum calumniatorem ad justissimam rei discussionem coram idoneis legitimisque judicibus in unum convenire faciatis ; quatenus si in abbatia bene positus repertus fuero, persistam, si male, discedam. Quod si per gratiam vestram feceritis, et officium quidem vestrum laudabiliter implebitis, et nos ambos fratres in pacis dulcedinem conducetis. Nam sive persistere sive discedere mihi contingat, profecto et fratris iracundia ex judicii definitione mitigata quiescet, et ego, a fluctuatione liberatus, Deo postmodum famulari potero securus. O rectorum Ecclesiæ rector et Patrum Pater, qui omnibus tribulatis ad refugium constitutus estis, per beatam potestatem ligandi et solvendi, quam supra omnes terrigenas possidetis, hæc verba mea cordis aure percipite, et in quantum recte sonant agite quod poscunt. Et ut me simpliciter loqui credatis, ad testimonium conscientiæ meæ omnia scientem Deum appello, qui me ex toto corde et ore quæ loquor intuetur proferre. Hoc tandem in sine verborum, pie domine, pronus et supplex summo opere depono, ut per hunc eundem quem vobis dirigo

(47) Alexander II, 30 Sept. 1061 - 21 Apr. 1073.

legatum, in litteris sigillo vestro signatis mihi remandare paterna pietate curetis, qualiter hæc verba mea sentitis vel recipitis, et quid inde acturus estis, et quando et ubi; quatenus, dum certum dederitis responsum fluctuationi meæ, ad clementissimum consolatore me gaudeam exclamasse. Valete, Pater gloriose, rector excellentissime, summum in terra caput Ecclesiæ. Valete et super ovilia Dominica vigilate. Quod utinam sic agatis, ut ad ultimum iudicium securus veniatis. Amen. »

Hanc epistolam Willelmus presbyter Sancti Andree de Escalfoio detulit, Romæque Alexandro papæ præsentavit. Qua coram Romano senatu perlecta, et prudenti examinatione diligenter discussa, venerandus papa, rogante Rodberto abbate, qui præsens erat, Osbernum absolvit, et præfatæ legationis bajulum cum benedictione apostolica gaudentem ad suos remisit. Rodbertus enim jam de redivo in Normanniam propter ferocitatem Willelmi ducis diffusus, et in Calabria partibus, ut supra diximus, a Guiscardo aliisque Normannis alienas divitias usurpantibus honorabiliter retentus, mitigato furore quem contra Osbernium prius habuerat, nunc apud papam pro eo benignus intercessor existit, quem antea subtiliter accusando crudeliter impugnaverat. Completa vero legatione, Willelmus presbyter ad eos, a quibus directus fuerat, prospere remeavit, et relatis quæ Romæ viderat vel audierat, Uticensis lætificavit.

Securioritaque Osbernus curam ecclesiæ, quam susceperat, intus et exterius laudabiliter exercebat. Neophytos ad conversionem non nisi quatuor susceperat, propter procellas persecutionum quas perpessus fuerat; sed illos, quos a prædecessoribus suis susceptos invenerat, diligenter et utiliter in sanctis artibus educabat. Hic constituit generale anniversarium fieri singulis annis vi Kal. Julii pro patribus et matribus, pro fratribus et sororibus omnium monachorum Uticensis cœnobii. In rotulo quidem longissimo omnium fratrum, dum vocante Deo ad ordinem veniunt, nomina scribuntur; deinde patrum et matrum eorum, fratrumque ac sororum vocabula subscribuntur. Qui rotulus penes aram toto anno servatur, et sedula commemoratio inscriptorum in conspectu Domini agitur, dum ei a sacerdote in celebratione missæ dicitur: *Animas famulorum famularumque tuarum, quorum nomina ante sanctum altare tuum scripta adesse videntur, electorum tuorum jungere digneris consortio.* Anniversarium vero de quo loquimur, vi Kal. Julii sic agitur. Omnia signa sero et mane ad officium defunctorum diu pulsantur; volumen mortuorum super altare dissolutum palam expanditur, et deprecatio prius pro defunctis, postea pro vivis parentibus et benefactoribus, cunctisque fidelibus Deo fideliter offertur. Missa vero matutinalis ab abbate

A celebriter canitur, cum quo sacralis indumentis omnes ministri revestuntur. Ab elemosynario autem tot pauperes quot monachi sunt, ipsa die in cœnobio colliguntur, et in xenodochio pane et potu vinoque generali sufficienter a cellario pascuntur, et post capitulum ab omni conventu mandatum pauperum sicut in cœna Domini peragitur. Hoc sicut Osbernus abbas constituit, Uticensis ecclesia usque in hodiernum diem vigilanter custodit, et Nogionensibus atque Balcherensibus, aliisque sequacibus suis ardentem tradidit.

Sæpe nominatus vir Dei pauperes, ut supra diximus, et ægrotos valde amabat, et eorum indigendo (48) et necessaria largiendo subveniebat. Unde constituit ut septem leprosi pro amore Dei perenniter ab Uticensibus alerentur, eisque de cellario fratrum panis et potus septem monachorum quotidie largiretur. Quod ipse et Mainerius successor ejus libenter tenuerunt, quandiu in regimine vitales auras hauserunt. Sed hæc a Serlone successore eorum, prout voluntas hominum variatur, constitutio postea mutata est, iterumque a Rogerio, qui successit eis, ternarius infirmorum numerus in nomine Domini reformatus est.

XV. *Guillelmus Normannorum dux. Robertus de Vitot, seu de Waceio. Geroianorum progeniei extinctio.*

Anno ab Incarnatione Domini 1064, post mortem Herberti juvenis, Cenomannensium comitis, Willelmus dux cum valida manu armatorum Sartam fluvium transiit, multosque Cenomannorum sese illius manui subdentes clementer suscepit, et quandiu postea vixit, annis scilicet xxiv, subjectos jure possedit. Præfatus nimirum juvenis post obitum Herberti senioris patris (qui vulgo Evigilans-Canem cognominabatur, propter gravissimas infestationes quas a perfidis affinibus suis Andegavensibus incessanter patiebatur) consilio Berthæ matris suæ, se suumque patrimonium fortissimo duci Normannorum commendaverat, et Margaritam sororem suam Rodberto, ejusdem ducis filio, in conjugium dederat, cum qua hæreditatem suam, comitatum scilicet Cenomannensem, si sine liberis obiret, concesserat. Sed quia Walterius Pontesiensium comes, filius Drogonis comitis, qui cum Rodberto seniore Normannorum duce in Jerusalem ierat, et in illo itinere peregrinus obierat, Biotam Hugonis Cenomannensium comitis filiam, quæ amita prædicti juvenis erat, in conjugium habebat, totum comitatum Cenomannensem calumniabatur, et ex parte possidebat. Nam ipsam urbem, quæ caput est provincie, Goisfredus de Meduana et Hubertus de Sancta Susanna, alique potentes in fidelitate Walterii acriter tenebant; quia Normannicum jugum his, quibus imminet gravissimum est, subire nimis formidabunt. Itaque dum magnanimus dux frequenti expeditione rebelles impeteret, et ipse ut bellica sors

(48) Turbatus locus, hic legendum est *eorum indigentia necessaria*, etc., vel quid simile.

expetit damna pateretur, et damna hostibus inferret, prædictus comes Walterius et Biota conjux ejus per inimicorum machinamenta simul, ut ferunt, lethali veneno fraudulentè infecti obierunt. Quibus defunctis, securior dux cum magno robore rebelles expetiit, Cenomannicam urbem civibus ultro sese dedentibus cum ingenti tripudio recepit, eique dominus Ernaldus ejusdem urbis præsul, cum clericis et monachis revestitis, textus crucesque ferentibus, honorabiliter obviam processit.

Porro Goisfredus de Meduana tantæ felicitati ducis invidit, eique quantum potuit adversarios excitando, aliisque modis mala machinando nocere studuit. Unde dux, postquam proterviam ejus, ut per se sine multorum detrimento corrigeretur, aliquandiu toleravit, contra perseverantem in nequitia ingentem exercitum movit, Ambreras oppidum ejus cepit, et Meduanam post diutinam obsidionem combussit. His itaque duobus castellis sibi subactis, Goisfredi contumaciam fregit, sibi que ipsum, qui fortissimus Cenomannorum alios tumentes secum resistere suadebat, servire coegit. Quo superato, pene omnes illius complices et ad rebellandum fautores, terrore curvati sunt, et Willelmum principem, quem divina manus protegebat, timere, eique obsecundare coacti sunt. Ipse speciosam virginem Margaritam Stigando potenti viro de Mansionione Odonis ad nutriendum commendavit; sed ipsa, priusquam nubiles annos attingeret, sæculi ludibriis erepta feliciter obiit, et Fiscanni, ubi monachile cœnobium Sanctæ et individuæ Trinitatis gloriose pollet, humata quiescit.

Eodem tempore Rodbertus de Waceio, filius Rodulphi filii Rodberti archiepiscopi, sine lberis mortuus est, et Willelmus dux cognatus ejus totam hæreditatem ejus in dominio suo nactus est. Tunc ipse terram Rodberti de Witot, qui propter occisionem Gisleberti comitis exsulabat, Goisfredo Mancello fratri vicecomitis Huberti dedit; a quo domnus Osbernus abbas S. Ebrulfi villam, quæ Ductus Ertu dicitur, et Trunchetum et Maisnil Roscelini emit. Hoc Willelmus dux concessit, et in charta confirmavit coram optimatibus Normanniæ, Willelmo Osberni filio, Richardo de Abrincis Turstini filio, Rogerio de Monte-Gomerici, et multis aliis in D charta notatis.

Rodbertus vero de Witot post longum tempus duci reconciliatus est, et, honore suo recuperato, præfatam terram S. Ebrulfo calumniatus est. Sed non multo post bello Anglico, ubi et ipse in genu vulneratus est, peracto, lethiferam ægritudinem incurrit. Qui dum mortem sibi appropriare sensit, totam terram, quam ab ipso calumniatam esse jam diximus, bono animo fidelibus Dei pro redemptione animæ suæ concessit. Hoc autem apud Doveram coram Odone Bajocensi episcopo et Hugone de Grentemaisnilio, Hugone quoque de Monteforti et

Hugone filio Fulcoldi, aliisque multis magnis et mediocribus S. Ebrulfo concessum est.

Deinde quia idem miles fere xi nepotes militiæ titulis feroces habuit, ipsis inter se sævientibus, vix unquam usque in præsentem diem hæreditas ejus in pace permanere potuit. Nam Matthiellus et Richardus frater ejus ac Nigellus atque Rualodus Brito Nigelli gener diversis temporibus successerunt, multasque malitias infortuniis comitantibus exercuerunt. Unusquisque eorum præfatam possessionem S. Ebrulfo calumniatus est; sed judicio Dei, qui Ecclesiam suam potenter ubique protegit, imminente, ab injusta calumnia cessare coactus est. Matthiellus enim, sub magno duce Willelmo, et Richardus, alii que calumniatores sub duce Rodberto, ejusque fratribus Willelmo Rufo et Henrico, Ecclesiam Dei rebus habitis spoliare cum multis minis conati sunt; sed, Rege regum suos adjuvante, quod nequiter optabant perpetrare nequiverunt.

Ernaldus de Escalfoio, Willelmi Geroiani filius, postquam de Apulia prospere remeavit, Willelmum ducem adiit, eique pretiosissimam pallam præsentavit, suamque ab ipso humiliter hæreditatem requisivit. Dux autem considerans nobilitatem viri et ingentem probitatem, recolens que suam contra Cenomannos et Britones, aliosque sibi resistentes proborum militum paucitatem, jam lenior effectus ei reatus indulset, datisque induciis, patrimonium suum se illi redditurum spondit, et usque ad statutum terminum per terram suam eundi et redeundi liberam securitatem concessit. Ernaldus itaque vana ducis promissione percepta lætatus est, sed frustra, ut paulo post dilucidatum est. Nam Mabilia Talavacii filia lethali veneno cibum et potum infecit, eumque dum de curia ducis in Galliam remearet, refect jussit; sed illi per quemdam anicum suum doli conscium tantum nefas imotuit. Unde dum apud Escalfoium ad quosdam amicos suos colloqueretur, et a clientibus præfatæ mulieris ad convivium cum summa prece invitaretur, memor amici jussionis nullatenus acquievit, sed omnino cibum et potum, in quo lethum inesse metuebat, repudiavit. Verum Gislebertus, frater Rogerii de Monte-Gomerici, qui prædictum Ernaldum conducebat, utpote qui penitus doli nescius erat, scyphum accepit, super equum residens merum bibit, et veneno infectus apud Raimalastum (49) tertia die obiit. Sic perfida mulier dum mariti sui æmulum extinguere putavit, mariti sui unicum fratrem, qui multa honestate in annis adolescentiæ et equestri probitate pollebat, occidit. Non multo post, dum primo conatu se delusam esse ingemuit, ad concupitum facinus perpetrandum alio nisu non minus ferali denuo insurrexit. Nam Rogerium militem cognomento Gulafraam, qui Ernaldi cubicularius erat, precibus et promissis circumvenit, citoque fraudulentum satellitem nefariis votis inclinavit. Deinde

(49) Hodie : Remalard (Orne).

pestiferas potiones hæc præparavit; ille autem Ernaldo domino suo et Geroio de Corbævilla atque Willelmo cognomento Goiet de Monte-Miralis propinavit. Sic una tabe tres proceres apud Corbævillam simul infecti sunt. Sed Gerioius atque Willelmus, qui ad proprias domus delati sunt, ibique sui curam ad libitum suum exercere potuerunt, Deo effectum remediis medicorum præstante, convaluerunt. Porro Ernaldus, qui exsulabat, nec sui curam in extraneis penatibus sufficienter exercere poterat, aliquantis diebus ægrotavit, tandemque ingravescente morbo Kal. Januarii exspiravit. Illic pridie quam obiisset, dum solus in camera lecto decumberet, quemdam seniore pulcherrimum, quem S. Nicolaum præsullem ratus est, manifeste, non in somniis vidit; a quo hujuscemodi mandata audivit: « De sanitate corporis tui, frater, sollicitus esse noli, quia cras sine dubio morieris; sed toto nisu procura qualiter anima tua salvetur in examine justitiae et æterni iudicis. » His dictis, senex repente disparuit, et æger mox Uticum misit, et ab ejusdem loci fratribus visitari rogavit. Illi autem Fulconem de Warlenvilla cito miserunt Corbævillam. Ibi namque præfatus miles cum Geroio ejusdem oppidi domino, cujus propinquus et amicus erat, exsultationis suæ tempore per triennium moratus fuerat, et inde per Corbonienses et Drocenses atque Morinos, aliosque quos in auxilium sui advocare potuerat, injuriam expulsionis suæ forti guerra vindicaverat. Illuc Fulcone confestim adveniente, æger valde gavisus est, et manifestata revelatione quam pridie viderat, sæculoque relicto cum benigna devotione animi monachus effectus est. Deinde peccata sua lugens et in Deo gaudens, eodem die mortuus est, et corpus ejus Uticum delatum est, ibique in claustro monachorum a domno abbate Osberno et a conventu S. Ebrulfi honorifice sepultum est.

Defuncto itaque Ernaldo, tota Geroianorum nobilitas pene corrui, nec ullus posteriorum stemma priorum ex integro usque hodie adipisci potuit. Hic Emmam, Turstini cognomento Halduc filiam, uxorem duxerat, ex qua Willelmum et Rainaldum ac Petronillam atque Gevæm, aliosque filios et filias habuerat. Qui patre, dum adhuc viridi juvenia maxime floreret, in teneris annis destituti, et in externis domibus ut supra satis ostendimus constituti, coacti sunt inopias, pluresque injurias ab infantia perpeti. Mater ad Eudonem fratrem suum Normannici ducis dapiferum, qui in pago Constantino divitiis et potestate inter Normanniæ proceres eminebat, secessit, et tam apud illum quam apud alios amicos suos in viduitate pene xxx annis honeste vixit. Castitate et mansuetudine. aliisque bonis honestatibus laudabilis exstitit, ac ad ultimum prope finem suum sæculare schema reliquit, et a domno Rogerio abbate Sanctæ Trinitatis Exaquii sacrum velamen cum devotione accepit.

Willelmus de Excalfoio, primogenitus Ernaldi filius, ut annos adolescentiæ attingit, curiam Philippi

A regis Francorum adiit, regisque armiger factus, ei servivit donec ab eo arma militaria accepit. Deinde Apuliam, ubi parentes magnæ sublimitatis habebat, appetiit; a quibus amicabiliter retentus, per plurimas probitates multipliciter excrevit. Ibi nobilem de genere Langobardorum conjugem accepit, et possessionem triginta castellorum sub Rotberto comite Lorotelli, nepote scilicet Wiscardi, obtinuit. Ex secunda muliere multiplice: utriusque sexus sobolem recepit, et Normannorum oblitus, inter Winilos fere xl annis honorabiliter vixit.

B Rainaldus autem, minimus filiorum Ernaldi, tribus mensibus ante patris obitum Osberno abbati traditus est, et in Uticensi ecclesia sub regulari disciplina diligenter educatus est, et a præfato abbate Benedictus dulcedinis gratia cognominatus est. Pater ejus, dum ipsum Deo ad monachatum obtulit, terram unius carruce apud S. Germanum in parochia Escalfoii S. Ebrulfo concessit; quam pro infortuniis quæ ipsum hæredesque ejus perperos esse retulimus, ecclesia jamdudum perdidit. Præfatus puer quinquennis erat cum monachale jugum subiit, et lxi annis sub quatuor abbatibus per adversa et prospera fortiter portavit. Eruditionem legendi et canendi et ipse astatim didicit, et aliis, postquam ad virile robur pervenit, sine fraudis litura gratis intimavit. Memoria vero narrandi quæ viderat vel audierat magnifice viguit, delectabilique relatu rerum, quas in divinis voluminibus seu peritorum assertionibus rimatus est, socios multoties lenivit. C Titibus et modestis, inductisque neophytis assabitate et obsequiis semper placere studuit; sed superbis et simulatoribus, novitatumque commentoribus audaci contradictione viriliter resistere decrevit. Bis in Apuliam permissu Rogerii abbatis propter utilitatem Uticensis ecclesiæ perrexit, ibique Willelmum fratrem suum, aliosque multos ex parentela sua, qui in extera regione divitiis abundabant, invenit. Cum Willelmo abbate S. Euphemie filio Unfridi de Telliolo fere tribus annis in Calabria mansit, et inde remeans prædicti abbatis, cujus ipse consobrinus erat, dono cappam ex alba purpura S. Ebrulfo detulit. Hic ab infantia monasticas observationes laudabiliter tenuit, divinoque cultui nocte dieque ferventer inhæsit. Psalmodiam tam infatigabiliter vidimus cum plebunque tenere, ut vix unus versiculus ab aliis in choro suo psalleretur ipso tacente. Sed sicut scriptum est: *Multæ tribulationes justorum* (Psal. vii, 20), hic multas adversitates perperessus est importunitate tumultuum interiorum et exteriorum. Nam quia rigidus et asper erat temerariis, atque adulari dedignabatur hypocritis, sæpe conturbatus est eorum infestationibus multimidis. Et quia oculus Dei omnia intuetur, subtilique judicio redarguit ea etiam quæ hominibus laudanda videntur, prædictum fratrem ab infantia infirmitate corporis corripuit, et huc usque, ut justus justificetur adhuc, membrorum debilitatem augmentare non desistit. Is enim in pueritia, quia

Immoderatus erat, et ad omne opus, ut reliquis A
fratribus fortior videretur, toto nisu insurgebat,
ruptura intestinorum, dum terram gestaret, læsus
est, ipsoque sibi non parcente, læsura eadem insana-
bilis effecta est. Denique jam per septem annos tam
gravi oppressus est passione ut nec manum ad os
nunc possit erigere, nec propria vi quodlibet offi-
cium sibi exhibere. Summe Deus, qui sanas contritos
corde, clementer illius miserere, ipsumque ab omni
expurgans scelere, ereptum de carnis molesto carcere,
in æterna requie sanctorum tuorum collegio insere!

Duæ Ernaldi filie post mortem patris et desolatio-
nem suorum optaverunt magis Deo placere modesta
compositione morum quam sæculo subjacere cor-
ruptibili pulchritudine corporum. Unde virginitatem
ambæ Deo dicaverunt, mundoque spreto, sanctimo-
niales effectæ sunt. Nam Petronilla in cœnobio S.
Mariæ Andegavis velum suscepit, diuque secundum
morem aliarum virginum diligenter sacrum ordinem
servavit, ac deinde per x annos jam inclusa, fama
sanctitatis et virtutis exemplo longe lateque multis
innotescit. Porro Geva soror ejus in cœnobio S.
Trinitatis, quod Mathildis regina apud Cadomum
construxit, sub Beatrice abbatissa sacram seriem
diu gerendo et docendo, sibi et aliis laudabiliter
profecit. Hæc de fundatoribus Ecclesiæ nostræ, et
eorum dicta sunt progenie.

XVI. *Guillelmus Normannorum comes seu marchio.
Contentio inter Hugonem de Grentemaisnilio et Ra-
dulphum Medantensium comitem. Osberni abbatis
mors.*

Nunc ad narrationem redeamus historiæ. Inclytus
Normanniæ marchio Willelmus, contra Belvacenses,
qui fines suos depopulari conabantur, castrum quod
Novus-Mercatus dicitur, expulso pro quadam levi
offensa Goisfredo naturali hærede, ad tuendum plu-
rimis baronum suorum commendavit; sed vix ullus
eorum propter infestantes Milliacos et Gerberritos,
aliosque confines uno anno tutari potuit. Tandem
magnanimus dux Hugoni de Grentemaisnilio, qui
audaci probitate et dapsillitate præcipuus erat, con-
silio Rogerii de Monte-Gomerici, qui sibi nimis vicinæ
fortitudinij eius invadebat, eique scandalum quali-
et arte vel eventu præstruere cupiebat, prædictum
oppidum cum Geroldo dapifero commendavit, et medi-
etatem dedit. At ille tuitionem præfatæ munitionis
gratanter suscepit, Deoque juvante, intra unum an-
num duos Belvacensium maximos optimates cepit,
conterritisque reliquis hostibus, totam regionem in
illo climate pacificavit.

Novo-Mercato quatuor canonici ecclesiam S.
Petri apostoli possidebant, sed Dei cultum negli-
genter agebant, vitamque suam multum sæculariter
ducebant. Unde magnanimus Hugo medietatem,
quæ sibi competebat, ecclesiæ, monachis S. Ebrulfi
concessit tali tenore ut, dum morte vel alio quo-
libet casu canonici deficerent, monachi succederent.
Quod et ita factum est. Nam duobus canonicis, qui
in parte Hugonis erant, inde discedentibus, mona-

chi successerunt, et ecclesiæ medietatem usque ho-
die possederunt; ibique Rotbertus Calvus et Ra-
dulphus de Rosseria necnon Joannes de Belnaio, alii-
que probi modo habitaverunt.

Quodam tempore inter sæpe nominatum Hugo-
nem et Radulphum comitem Medantensium, Philippi
regis Francorum vitricum, gravis seditio exorta
est, cuniquè Hugo cum prædicto consule audacter
congressus est, quia militum impar ei numerus
erat, fugere compulsus est. In hac fuga Richardus
de Helderici-Corte, nobilis miles de pago Vilcassino,
vulneratus est. Nam dum vadum Eptæ fluminis
equo velociter fugiens ingressus est, persequentis
militis lancea super equum a tergo acerrime per-
cussus est. Qui mox ad Novum-Mercatum delatus
est a commilitonibus suis; morique metuens, con-
silio Hugonis, in cujus familia servierat in armis,
devovit amodo se militaturum sub monachili norma
virtutum exercitiis. Uticenses ergo monachos ac-
cersiit, et Osberni abbatis magisterio se mancipa-
vit. Postea, donante Deo, qui peccatores diversis
occasionibus de barathro perditionis retrahit, Ri-
chardus aliquantulum, non tamen ex integro, con-
valuit, et fere vii annis in ordine fervidus vixit,
atque pluribus modis Ecclesiæ profecit. Hic etenim
patrimonium suum, quod in pago Vilcassino posse-
derat, quia uxorem et liberos non habuerat, post
vulneris læsionem Sancto Ebrulfo sponte secum
contulit, et a Fulcone patruo suo atque Herberto
Pincerna, qui capitalis dominus erat, aliisque pa-
rentibus suis integram hujus rei concessionem ob-
tinuit. Ipse nimirum, quamvis plaga ejus nunquam
clausa esset, et inde sanies, quantum testa ovi an-
seris capere posset, ut refertur ab his qui viderunt,
quotidie deflueret, convenum ordinate sequi ar-
denter studebat, et ministeria, quæ ordini compe-
tebant, acriter exhibebat. Eundo vel equitando
quo sibi jubebatur ibat, et ecclesiasticis utilitatibus
pro posse suo verbis et actionibus instanter deser-
viebat. Hunc nimirum Osbernus abbas plus aliis
diligebat, et in ipso valde velut in suo proprio con-
sistebat. Unde ad novam basilicam, quam inchoare
disponebat, curam et impensas, magisteriumque
latomorum ei commendabat.

Præfatus pater, hujus Richardi precibus et hor-
tatu, Franciam adiit, et Rodbertum eloquentem ac
Herbertum de Serranz et Fulcoium de Caldreio,
aliosque milites et plebeios Vilcassinienses ad sui
notitiam dulci colloquio invitavit, fundumque Hel-
drici-Cortis, præfatis proceribus et vicinis annuen-
tibus et congaudentibus, in dominium S. Ebrulfi
recepit. Inde rediens in lectum decidit. Post aliquot
dies, morbo ingravescente, in capitulum deductus
venit, et epistolam, quam Alexandro papæ misisse
eundem supra diximus, palam recitari jussit. Quod
ita factum est ut cunctis manifestum fieret quod
ipse abbatiam Rodberto abbati non subripisset,
sed invitus ac violentia coactus regimen suscepisset.
Denique fratres hortatu corroboravit, ac ut sibi

errata indulgerent, suique memores essent, obsecravit. Sicque data confessione, ac sacrosancta Dominici corporis percepta communione, postquam moderamen Uticensis ecclesiae quinque annis et tribus mensibus tenuit, vi Kal. Junii [1066] inter manus fratrum litanias pro eo pie canentium obiit. In crastinum vero Vitalis Bernaicensium abbas ad tumulandum amicum suum accessit, et in claustro cœnobiali juxta ecclesiam S. Peiri apostolorum principis sepelivit; unde Mainerius successor ejus ipsum post annos xvii cum ossibus Witmundi socii sui in capitulum novum transtulit.

XVII. Cometes. Eventus in Anglia. Heraldi usurpatio. Guillelmus Normannorum marchio ad transfretandum in Angliam se parat.

Anno ab Incarnatione Domini 1066, indictione iv, mense Aprili, fere xv diebus a parte Circii apparuit stella quæ cometes dicitur, qua, ut perspicaces astrologi, qui secreta physicæ subtiliter rimati sunt, asseverant, mutatio regni designatur. Eduardus enim, rex Anglorum, Edelredi regis ex Emma Richardi senioris Normannorum ducis filia filius, paulo ante obierat, et Heraldus, Goduini comitis filius, regnum Anglorum usurpaverat, jamque tribus mensibus ad multorum detrimentum perjurio et crudelitate, aliisque nequitias pollutus tenerat. Injusta nempe invasio nimiam inter quasdam gentes dissensionem commovit, multisque matribus filiorum et conjugibus maritorum necem et luctum peperit. Eduardus nimirum propinquo suo Willelmo duci Normannorum primo per Rodbertum Cantuariorum summum pontificem, postea per eundem Heraldum, integram Anglici regni mandaverat concessionem, ipsumque concedentibus Anglis fecerat totius juris sui hæredem. Denique ipse Heraldus apud Rothomagum Willelmo duci, coram optimatibus Normanniæ, sacramentum fecerat; et homo ejus factus, omnia quæ ab illo requisita fuerant super sanctissimas reliquias juraverat. Tunc etiam dux eundem Heraldum in expeditione secum contra Conanum comitem Britonum duxerat, armisque fulgentibus et equis, aliisque insigniis cum commilitonibus suis spectabiliter ornaverat. Erat enim idem Anglus magnitudine et elegantia, viribusque corporis, animique audacia et linguæ facundia, multisque facietis et probitatibus admirabilis. Sed quid ei tanta dona sine fide, quæ honorum omnium fundamentum est, contulerunt? In patriam nempe suam ut regressus est, pro cupiditate regni Domino suo fidem mentitus est. Nam regem Eduardum, qui, morbo ingravescente, jam morti proximus erat, circumvenit, eique transfretationis suæ et protectionis in Normanniam ac legationis seriem retulit. Deinde fraudulentis assertionibus adjecit quod Willelmus Normanniæ sibi filiam suam in conjugium dederit, et totius Anglici regni jura utpote genero suo concesserit. Quod audiens ægrotus princeps miratus est, tamen credidit et concessit quod vafer tyrannus commentatus est.

A Post aliquot temporis piæ memoriæ rex Eduardus, xxiv anno regni sui, Nonas Januarii Lundoniæ defunctus est, et in novo monasterio, quod ipse in occidentali parte urbis condiderat, et tunc præcedenti septimana dedicari fecerat, prope altare quod beatus Petrus apostolus tempore Melliti episcopi cum ostensione signorum consecraverat, sepultus est. Tunc Heraldus ipso tumulationis die, dum plebs in exsequiis dilecti regis adhuc maderet fletibus, a solo Stigando archiepiscopo, quem Romanus papa suspenderat a divinis officiis pro quibusdam criminibus, sine communi consensu aliorum præsulum et comitum procerumque consecratus, furtim præripuit diadematis et purpuræ decus. Audientes autem Angli temerariam invasionem quam Heraldus fecerat, irati sunt, et potentiorum nonnulli fortiter obsistere parati a subjectione ejus omnino abstinuerunt. Alii vero nescientes qualiter tyrannidem ejus, quæ jam super eos nimis excreverat, evadere, nec alium regem ipso regnante ad utilitatem regni substituere valerent, colla ejus jugo submiserunt, viresque facinori, quod inchoaverat, auxerunt. Mox ipse regnum, quod nequiter invaserat, horrendis sceleribus maculavit.

B Edwinus vero et Morcarus comites, filii Algarî præcipui consulis, Heraldus familiaritate adhæserunt, eumque juvare toto conamine nisi sunt, eo quod ipse Edgivam, sororem eorum, uxorem habebat, quæ prius Gritfridi fortissimi regis Guallorum conjux fuerat, eique Blidenum regni successorem, et filiam nomine Nest pepererat. Tunc Tosticus Goduini comitis filius, advertens Heraldi fratris sui prævalere facinus, et regnum Angliæ variis gravari oppressionibus, ægre tulit, contradixit, et aperte repugnare decrevit. Unde Heraldus patris consulatum, quem Tosticus, quia major natu erat, longo tempore sub Eduardo rege jam tenerat, ei violenter abstulit, ipsumque exulare compulit. Exsul igitur Tosticus Flandriam expetiit, ibique socero suo Balduino Flandrensium satrapæ Judith uxorem suam commendavit, deinde festinus Normanniam adiit, et Willelmum ducem, cur perjurum suum regnare sineret, fortiter redarguit, seque fideliter, si ipse cum Normannicis viribus in Angliam transfretaret, regni decus obtenturum illi spondit. Ipsi nempe jamdudum se invicem multum amaverant, duasque sorores, per quas amicitia sæpe recalescebat, in conjugio habebant. Willelmus autem dux advenientem amicum cum gaudio suscepit, amirabili redargutioni ejus gratias egit, ejusque exhortationibus animatus Normanniæ proceres convocavit, et de tanto talique negotio quid agendum esset, palam consuluit.

D Eo tempore Normannia præclare vigeat sapientibus ecclesiarum prælatis et optimatibus. Nam sacer Maurilius, ex monacho metropolitano, præsidebat episcopus cathedræ Rothomagensi, et Odo Willelmi ducis uterinus frater Bajocensi, Hugo fra-

ter Rodberti Aucensis comitis Lexoviensi et Willelmus Ebroicensis, Goisfredus Constantiniensi, et Joannes filius Radulfi Bajocarum comitis Abrincatensi, atque Ivo Belesmensis Willelmi filius Sagiensi. Omnes hi pollebant et excellentia præclare generositatis et claritudine religionis, multimodæque probitatis.

Personæ nihilominus laici ordinis præminebant: Richardus comes Ebroicensis, Rodberti archiepiscopi filius; Rodbertus comes, Willelmi Aucensis satrapæ filius; Rodbertus comes Moritoliensis, Willelmi ducis uterinus frater; Rodolphus de Conchis Rogerii Toenitis filius, Normannorum signifer; Willelmus Osberni filius, ducis cognatus et dapifer; Willelmus de Warena et Hugo Pincerna; Hugo de Grentemaisnilio et Rogerius de Molbraio; Rogerius de Bello Monte et Rogerius de Monte-Gomerici; Balduinus et Richardus Gisleberti comitis filii, et alii plures militari stemmate feroces, sensuque sagaci consilioque potentes, qui Romano senatui virtute seu maturitate non cederent, sed ad laborem tolerandum, hostemque tam ingenio quam fortitudine vincendum, æquiparari studerent.

Omnes hi ad commune decretum jussu ducis acciti sunt, et audita re tam grandi, utpote diversi diversa senserunt. Animosiores cupido duci favere volentes, ad certamen ire socios incitabant, tantumque negotium sine mora incipere laudabant. Alii vero laboriosum opus inire dissuadebant, nimiumque ausis et in necem præcipitibus multa importuna et discrimine plena prætendebant, pericula maris et difficultatem classis opponebant, Normannorumque paucitatem non posse vincere Anglorum multitudinem assererebant. Tandem Gislebertum Lexoviensem archidiaconum Romam misit, et de his quæ acciderant, ab Alexandro papa consilium requisivit. Papa vero, auditis rebus quæ contigerant, legitimo duci favit, audacter arma sumere contra perjurum præcepit, et vexillum Sancti Petri apostoli, cujus meritis ab omni periculo defenderetur, transmisit.

Interea Tosticus in Angliam remeandi licentiam a duce accepit, eique auxilium suum tam per se quam per omnes amicos suos firmiter spondidit. Sed, sicut scriptum est: «Homo cogitat, Deus ordinat,» evenit multo aliter quam sperabat. Nam de Constantino pelagus intravit, sed Angliam attingere nullatenus potuit. Heraldus enim mare navium militumque copia munierat, ne quis hostium sine gravi conflictu introiret in regnum quod fraudulenter invaserat. Tosticus itaque magnis undique premebatur angustiis; utpote qui nec Angliam per bellum cum paucis contra innumeros invadere, nec Normanniam propter contrarietatem ventorum poterat repetere. Unde Zephyro, Notoque, aliisque ventis alternatim impellentibus angores multos pertulit, et per æquora vagabundus discrimina plura metuit; donec tandem post plurimos labores ad Heraldum regem Nortwigenarum, qui Harafagh

A cognominabatur, accessit. Cui, cum ab eo honorifice susceptus fuisset, videns quod promissa, quæ Willelmo duci fecerat, complere non posset, mutata intentione ait: «Sublimitatem vestram, magnifice rex, supplex adeo, et me servitiumque meum majestati vestræ fideliter offero, ut possim restitui per vestrum suffragium honori ex paterna successione debito. Nam Heraldus frater meus, qui jure mihi, utpote primogenito, debuisset parere, fraudulenter insurrexit contra me, et regnum Angliæ perjurii præsumpsit usurpare. Unde a vobis, quos viribus et armis, omnique probitate præcipue vigere cognosco, viriliter adjuvari, utpote homo vester, exposco. Proterviam perfidi fratris bello proterite, medietatem Angliæ vobis retinete, aliamque mihi, qui vobis inde fideliter serviam, dum advixero, obtincte.»

B His auditis, avidus rex valde gavisus est. Deinde jussit exercitum aggregari, bellica instrumenta præparari, et regiam classem per sex menses diligenter in omnibus aptari. Erroneus exsul ad tantum laborem tyrannum excivit, eumque callida tergiversatione taliter illexit, ne ab eo quasi explorator regni sui caperetur, sed ut per eum quoquomodo injuriam expulsionis suæ de malefido fratre ulcisceretur.

C Nihilominus Normannorum marchio parabat suam protectionem, nescius infortunii quod præoccupaverat suum præcursorem, et extra statutum cursum longe propulerat ad septentrionem. In Neustria multæ naves cum utensilibus suis diligenter paratæ sunt; quibus fabricandis clerici et laici studiis et sumptibus adhibitis pariter intenderunt. Exactione principali de Normannia numerosi bellatores acciti sunt. Rumoribus quoque viri pugnaces de vicinis regionibus exciti convenerunt, et bellicis instrumentis ad præliandum sese præparaverunt. Galli namque et Britones, Pictavini et Burgundiones, aliique populi Cisalpini ad bellum transmarinum convolarunt, et Angliæ prædæ inhiantes variis eventibus et periculis terræ marique sese obtulerunt.

XVIII. *Sequitur Uticensis historia. Iterum de morte Osberni. Mainerii abbatis electio.*

D Dum hæc patrarentur, Osbernus, abbas Uticensis, ut supra retulimus, obiit; et monachilis conventus de substituendo successore ducem, antequam transfretaret, requisivit. At ille apud Bonam-Villam inde cum proceribus suis consilium tenuit. Denique hortatu Hugonis episcopi, aliorumque sapientum, Mainerium priorem elegit, eique per pastorem baculum exteriorem curam tradidit, et prædicto antistiti, ut ea quæ sibi de spirituali cura competeant suppleret, præcepit. Ille vero libenter omnia complevit.

Eodem die, dux domnum Lanfrancum Beccensium priorem coram se adesse imperavit, eique abbatiam, quam ipse dux in honore S. Stephani protomartyris apud Cadomum honorabiliter fundave-

rat, commendavit. Lanfrancus itaque primus Cadomensium abbas factus est, sed paulo post ad Cantuariensem archiepiscopatum promotus est. Erat idem natione Langobardus, liberalium artium eruditione affluenter imbutus, benignitate, largitate et omni religione præditus, cleemosynis aliisque bonis studiis multipliciter intentus. Hic nimirum a die, quo primitus apud Bonam-Villam, ut prælibavimus, ecclesiæ regimen suscepit, **xxii** annis et **ix** mensibus multis in domo Dei fidelibus proficiens nobiliter claruit.

Venerandus Hugo episcopus magnanimum Dei clientem Mainerium jussu ducis Uticum adduxit, eumque secundum statuta canonum ante altare Sancti Petri apostoli **xvii** Kal. Augusti benedixit. Ille autem, suscepto nomine abbatis et onere, laudabiliter vixit, et susceptum regimen **xxii** annis et **vii** mensibus utiliter tenuit, multisque modis monasterium sibi commissum intus et exterius, juvante Deo, emendavit. Fratres autem benigniter sedavit solertia et ratione, qui aliquantulum turbati fuerant in ejus electione. Duos enim monachos, qui religione, geminaque scientia pollebant, Rainaldum scilicet de Rupe, et Fulconem de Warlenville ad sui regimen elegerant, ideoque ab eo, qui per pontificem et vicinos sine illorum consensu præferebatur, non modicum desciverant. Sæpe in hujusmodi negotio per deteriores oriri solet turbatio. Nam dum improbi suam violenter præponere sententiam nituntur, regularis ordo, saniusque consilium multoties impediuntur. Omnipotens vero Deus Ecclesiam suam in omni pressura potenter protegit, et errantes corrigit, ac necessarium solamen sicut vult et per quos vult clementer porrigit. Ejus itaque providentia præfatum Mainerium (ut postea liquido patuit) ad gubernandum Uticense cœnobium, quod in sterili rure inter nequissimos compatriotas situm erat, promovit. Erat enim de contiguo castello, quod dicitur Escalfoium, oriundus, grammatica, dialectica et rhetorica affatim imbutus, ad resecanda vitia solers et severus, ad inserendas et intimandas fratribus virtutes servidus. Observator monastici ordinis assiduus, commissis sibi viam vitæ monstrabat verbis et operibus, multorumque ad operandum in vinea Domini Sabaoth incitator factus est et prævius, **D** comesque sollicitus.

Hic cœpit novam basilicam in honore sanctæ Mariæ matris Domini et sancti Petri apostoli ac sancti confessoris Ebrulfi, ibique septem altaria sunt in honore sanctorum consecrata divinæ majestati. Vetus enim ecclesia, quam S. Ebrulfus, Hilperico et nepote ejus Hildeberto scepra Francorum gestantibus, apostolorum principi construxerat, antiquitate magna ex parte diruta erit, nec conventui monachorum, qui quotidie augebatur, sufficebat. Porro ædificium de lapidibus apud Uticum condere valde laboriosum est, qui lapidicina Merulensis, unde quadrati lapides advehuntur, ad sex milliaria longe est. Maxima ergo in colligendis equis et bo-

A bus et plaustris difficultas instabat procuratoribus per quos congeries lapidum, aliique ad tantum opus agebantur necessarii apparatus. Præfatus itaque abbas omni tempore regiminis sui non quievit, sed multarum rerum sollicitudine anxius subjectis et posteris affatim profecit. Ecclesiam namque claram et amplam, Deique servitium libere celebrantibus aptam, claustrum et capitulum, dormitorium et refectorium, coquinam et cellarium, aliasque officinas competentes usibus monachorum, auxiliante Deo, perfecit, cum subsidio et largitione fratrum et amicorum. Lanfrancus enim archiepiscopus, dum dedicationi Cadomensis ecclesiæ anno scilicet duodecimo post Anglicum bellum [ann. 1077.] interfuit, Mainerio abbati **xliv** libras Anglicæ monetæ et duos auri marcos erogavit, et postmodum de Cantia per domnum Rogerium de Sappo, qui sibi pro scientia litterarum notus et amicus erat, **xl** libras steriliensium misit. His igitur datis, ecclesiæ turris erecta est et monachile dormitorium constructum est. Mathildis vero regina pretiosam infulam dedit, et cappam ad Dei servitium, et centum libras Rodomensium ad agendum tricorium. Willelmus autem de Ros, Bajocensis clericus qui in eadem ecclesia triplici erat honore præditus (erat enim cantor et decanus et archidiaconus), **xl** libras steriliensium dedit Uticentibus. Qui non multo post sæculi pompas sponte relinquens, Cadomensis monachus factus est, et inde, priusquam unum annum in monachatu perliceret, ad Fiscannensis cœnobii regimen assumptus est. Nomen ejus pro multis beneficiis, quæ Uticentibus contulit, in rotulo generali scriptum est, et pro ipso missas et orationes et eleemosynas sicut pro monacho professo prorsus agi statutum est. Plurimis itaque fautoribus novæ basilicæ fabrica sublimata est, et inceptum opus tam ecclesiæ quam domorum honorabiliter consummatum est.

Ten pore regiminis Mainerii abbatis **xc** monachi diversæ qualitatis et conditionis, quorum nomina conscripta sunt in volumine generalis descriptionis, sæcularem habitum in Uticensi schola reliquerunt, et instinctu laudabilique honorum exemplo per arduum iter ire aggressi sunt. Ex ipsis quidam, ipso patre adhuc vivente, præmium bonæ conversationis obtinuerunt, aliique in sancto proposito diu permanserunt, longamque militiam viriliter exercuerunt, Deoque devotione placere, et hominibus honorum operum exhibitione prodesse studuerunt. Nonnulli vero nobilitate pollentes monasterio suo in multis subvenerunt, et a parentibus suis vel notis vel amicis decimas et ecclesias, et ornamenta ecclesiastica utilitati fratrum obtinuerunt. Singillatim omnia, quæ domui suæ singuli contulerunt, omnino describere nequeo; sed tamen aliqua, prout competentem referendi facultatem videro, juvante Deo, veraciter intimare pro communi commodo posteritati cupio.

Primus itaque monachorum Rogerius de Altaripa jussu præfati abbatis in pagum Vilcassinum perrexit,

et Heldrici Cortem, quem, sicut supra retulimus, Richardus vulneratus Sancto Ebrulfo dederat, possedit, terramque incultam et pene vacuam cultoribus invenit. Unde in primis ibidem construxit oratorium de virgultis in honore S. Nicolai Myrreorum præsulis, ideoque vicus, qui nunc ibidem consistit, capella S. Nicolai usque hodie nuncupatur ab incolis. Frequenter contigit, sicut ipse nobis referre solebat, quod nocturnis temporibus, dum in capella virgea matutinos cantabat, lupus econtra deforis stabat, et quasi psallenti murmurando respondebat. Venerabilis itaque vir divinitus adjutus Herbertum pincernam amoris glutino sibi adjunxit, qui post mortem Herberti cognati sui, fratris videlicet Richardi vulnerati, medietatem feudi ejus Sancto Ebrulfo concessit. Ibi Rogerius laborans benevoli juvenamine patroni locum ipsum, qui diu antea propter guerram et alia infortunia desertus fuerat, excoluit, ibique Rogerius de Sappo post aliquot annos prædicto seniori succedens, ecclesiam de lapidibus ædificare cœpit. Præfatus enim miles in toto Vilcassino multum vigeabat, opibusque et filiis validisque parentibus et affinibus ampliatus, pene omnibus vicinis suis eminebat. Uxor ei erat nomine Rollandis, filia Odonis de Calvimonte, quæ peperit ei Godefridum et Petrum, Joannemque et Walonem, et filias plures, ex quibus orta est copia magna nepotum. Omnes isti, pater scilicet et prædicti fratres, milites fuerunt magnæ probitatis, et, quantum exterius patuit, erga Deum et homines probatæ legalitatis. Mulier vero supradicta omni vita sua fuit eximiæ honestatis, et adhuc superstes est, viro liberisque de mundo jamdudum sublatis. Horum benignitate et suffragio capella B. Nicolai præsulis instaurata est et habilis habitatio monachorum, qui regulariter vivunt et pacem amant, usque hodie facta est.

Eodem tempore Fulcoius, Radulphi de Caldreio filius, venerabilem Rogerium pro multimoda bonitate, qua vigeabat, multum adamavit, filiumque suum ad levandum de sacro baptismatis fonte benigniter ei obtulit, quem ille gratanter suscepit. Deinde cognitione et dilectione paulatim crescente in illis, Fulcoius compatri suo concessit ecclesiam S. Martini de Parnis, ad quam parochia statutis diebus congregabatur de septem adjacentibus vicis, ut vota sua Deo redderent, et laudes et præcepta Dei, ut decet, audirent. At ille Mainerium abbatem accersit. Postquam autem præfatus pater Parnas advenit, Fulcoius, annuente Wascelino fratre suo, Sancto Ebrulfo ecclesiam concessit et omnes consuetudines ad ipsam ecclesiam pertinentes, et in eadem villa terram unius aratri et decimam carrucæ suæ et duarum possessiones domorum et unum molendinum, quod Tollens-Viam nuncupabatur. Archidiaconatum quoque, quem in feudo ab antecessoribus suis de archiepiscopo Rothomagensi tenebat, monachis dedit, et dominatum omnium hospitum, qui Parnis debebant, ita monachis concessit ut, si

aisdem forisfacerent, non eos per domos eorum sed per alium fiscum castigaret. Parnenses autem exultabant eo quod monachis subderentur, sperantes ut eorum patrocínio contra collimitaneos Normannos tutarentur, quorum infestationibus frequenter vexabantur. Succedenti quoque tempore, dum Goisbertus medicus haberet prioratum, Fulcoius ut nova basilica inchoaretur, totum dedit cœmeterium. Tunc fundamentum novi operis incœptum est, quod opus plurimis impedimentis per xxxiv annos incumbentibus, nondum consummatum est. Præfatus enim miles erat fortis et magnanimus et ad omnia quæ cupiebat fervidus, ad iram velox et in militaribus exercitiis ferox. Promptus erat aliena procaciter rapere et sua imprudenter distrahere, ut mereretur frivolum dapsilitatis laudem habere. Hic habuit conjugem nomine Itam, filiam Heremari de Pontesia, quæ peperit ei Walterium et Mainerium, Hugonem et Gervasium, Hermarum et Fulcoium, et filiam nomine Luxoviam. Mainerius et Fulcoius a pueritia monachili norma constricti sunt; alii vero quatuor militari licentia perfuncti sunt.

Fulcoius monachus, quia, sicut jam dixi, moribus instabilis erat, aliquando multum diligebat, et contra omnes adversantes obnixè muniebat, nonnunquam vero ipse graviter opprimebat. Parnis senex Rogerius et Goisbertus medicus, Rodbertus Calvus et Haimericus, Joannes et Isembardus, aliique plures in monachatu Deo famulati sunt; ex quibus Bernardus, cognomento Michael, et Rainaldus, Theodoricus et Walterius Calvus, et Willelmus Cadomensis, qui Alexander est cognominatus, in magna religione vixerunt, ibique finem vitæ sortiti venerabiliter tumulati sunt. Hæc omnia quæ Fulcoius dederat, monachis concessit Rodbertus Eloquens de Calvimonte, qui capitalis dominus erat. Non multo post idem, dum prædam de terra Sancti Audoeni violenter educeret, de equo armatus cecidit, galeaque humo fixa, colloque fracto miserabiliter obiit; cujus cadaver apud Alliaris Mainerius abbas in capitulo Flaviacensium fratrum ibidem degentium sepelivit. Tunc filii ejus Otmundus de Calvimonte et Wazso de Pezeio et Rothbertus Belvacensis concesserunt Sancto Ebrulfo omnia quæ supra retulimus data esse ab antecessoribus eorum vel concessa.

XIX. De beato Judoco, filio Juthail, Britonum regis.

Ecclesia itaque de Parnis Uticensibus monachis commissa est, quæ in honore S. Martini Turonensis metropolitæ antiquitus constructa est, ubi corpus sancti Judoci confessoris Christi jamdiu reverenter servatum est.

Quis vel unde fuerit iste, breviter inseram huic relationi nostræ, veraciter hauriendo quædam de volumine scripto de sancta ejus conversatione.

Beatus Judocus, Juthail regis Britonum filius, et

frater Judicail regis, dum ad regnum petebatur, A relictis litteris quas apud Lanmailmon discebat, cum XI peregrinis Romam euntibus peregre profectus est. Haimo autem Pontivi dux obiter eum, quem nobilem noverat, detinuit, sibi que capellanum presbyterum ordinari fecit. Post annos vero septem Judocus in eremo Braic ad rivum Alteix octo annis Deo servivit, ubi aves diversi generis et pisciculos manu sua velut mansueta pecora pascebat. Pro uno pane, quem solum habuerat, et quatuor pauperibus, murmurante Vulmaro ministro ejus, diviserat, quatuor naviculas copia cibi et potus onustas per Alteix rivos tractas a Deo recepit. Deinde Runiaco super flumen Quantiam oratorium sancto Martino construxit, ibique XIV annis habitavit. Aquila XI gallinas ei rapuit; denique cum gallum rapuisset, vir Dei signum crucis cum prece dedit. Mox aquila rediit, gallum incolumem exposuit, et continuo exspiravit. Quondam dum Judocus cum duce Haimone in densa silva habitationem sibi congruam quæreret, et dux venatu fessus, nimiaque siti æstuans dormiret, vir Dei baculum quo utebatur humi defixit, et precibus ad Deum fuis, fontem eduxit. Quem ægri illuc venientes venerantur, et inde bibentes cito sanantur. Servus Dei duo manibus suis in silva ex lignis oratorio construxit. Urum eorum fecit Petro cæli clavigero, et aliud magnilogo Paulo. Postea Romam perrexit, et inde multas sanctorum reliquias detulit, Juliulæ puella a nativitate cæca per visum monita est ut faciem suam ex aqua unde Judocus manus suas ablueret, lavaret. Quod ut fecit, visum recepit. Hoc dum vir Dei Roma rediret actum est, et crux lignea ibi posita est; unde locus ipse Crux dictus est.

Interea, dum Judocus Romam perrexisset, Haimo dux lapideam in eremo ecclesiam construxit, quam post reditum hominis Dei in honore beati Martini dedicari fecit, et pro dote quamdam villam proprietatis suæ cum omnibus appendiciis ad eam pertinentibus dedit. Ibi fidelis athleta Dei Judocus diu Deo militavit, et sanctæ vitæ cursu feliciter consummato, Idus Decembris ad Christum migravit.

Duo nepotes ejus, Winnochus et Arnochus, ibidem ei successerunt, et sanctum corpus, quod diu incorruptum mansit, frequenter aqua lavare et condire consueverunt. Drochtricus dux Haimonis successor hoc audivit, sed credere dubitavit. Hoc igitur procaciter explorare volens, vi sacrum sepulcrum aperiri fecit, et intus irreverenter intuitus et mox exterritus ait: « Ah! sancte Judoce! » Statim surdus et mutus factus est, et usque ad mortem omni corpore debilitatus est. Uxor autem ejus infortunio viri territa ad Deum ingemuit, et pro salvatione animæ duas villas Crispiniacum et Netrovillam sancto Judoco dedit. Hæc itaque tempore Dagoberti filii Lotharii Magni, regis Francorum, gesta sunt.

Floriacensis Isembardus Herboldo abbati, instigante Adelelmo monacho, describit quod anno ab Incarnatione Domini 977, tempore Lotharii filii Ludovici regis Francorum, corpus sancti Judoci sic inventum sit. Rusticus quidam nomine Stephanus, qui ex officio molendini victum quæritabat, in somnis a quodam clari habitus viro admonitus, ad locum sancti Judoci venit, et, relicta uxore cum filiis, clericus factus est. Corpus vero sancti Judoci, quod tunc a cunctis mortalibus ubi esset ignorabatur, ut per visum instigatus fuerat, intra ecclesiam quærare cœpit, et insinuante Pridiano Sigemano, ad dexteram altaris S. Martini sarcophagum invenit. Cunctis inde gaudentibus et Deolaudes canentibus, defossum est cum sancto corpore mausoleum et a terra sublatum. Hoc fama passim divulgat, copiosa plebs undique properat ut sancti corporis levationem videat, et ei vota cum muneribus offerat. Multa ibidem facta sunt miracula, et multarum curata sunt infirmitatum genera. Tandem VIII Kal. Augusti corpus sancti Judoci veneranter positum est super altare Sancti Martini.

Ipo anno ibidem monasterium a fundamentis cœptum est, et monasticus ordo reparari cœptus est, et reverendus abbas Sigebandus constitutus est. Quadam nocte, dum corpus S. Judoci servaretur in ecclesia S. Petri, VII cerei ante reliquias erant, quorum unus tantum ab ædituo incensus erat; reliqui vero sex, custodibus dormientibus, cœlitus accensi sunt.

C Sic alia vice in ecclesia sua corpus S. Judoci erat; præsentem Sigemano lumen, quod vi ventorum et inundatione pluviarum extinctum erat, divinitus illuminatum est.

Dominico, dum Pridianus missam solemniter celebrabat, quidam vassus Hilduini comitis nomine Guarembertus mala voluntate plenus erat, cupiens de rebus sancti quæ vellet violenter auferre, et, Sigemano depulso, alterum suis moribus consentientem subrogare. Cum ergo in Evangelio legitur: *Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris (Matth. ix, 4)?* cœpit miser alte vociferari, invisibiliter percussus; tertio vexatus, divinitus tandem impulsus corruit, et sanguinis coagulum ab ore evomuit. Post missam, jussu Sigemani æditui foras asportatus est, et in crastinum meritis sancti Judoci sanam mentem recepit. Hoc tempore Hugonis Magni contigit.

Eadem die, Ostrehildis mulier quædam egredi post missam de basilica conabatur, sed ita in limine januæ pedum ejus plantæ hæserunt ut nullatenus a quoquam divelli posset, et nil mali, nisi quod a genibus usque plantam pedis nimium frigus sentiebat. In crastino se Deo et sancto Judoco ancillam devovit, statimque sanata pie vota complevit.

A veracibus viris Adelelmo et Richerio monacho narratur quod, dum a Stephano reliquiæ sancti Judoci pro constructione basilicæ ad monasterium S. Ri-

chæri deferrentur, inclÿta Bertsendis jam nubilis filia Alsindis passione renum usque ad pedes per biennium est prægravata, ita ut nusquam ire nec etiam movere sine bajulo sese posset. Fusa vero prece cum fide a matre et filia ante reliquias sancti confessoris, ægra sanata est, et mater, visa filix sospitate, admodum gavisa est et pallium pretiosum veloci archiatro largita est.

Rodbertus quidam, dum meridie solus iter faceret, viso spiritu erroris in specie hominis penitus cæcatus est. Qui post longum tempus sanctum Judocum expetiit, et se coram Widone abbate servum contradidit; inundante ab oculis ejus sanguine ipso die lumen recepit, et ad vespertas monachos in scamnis residentes se vidisse palam asseruit.

Gunzso Lothariensis presbyter per vii ferme annos dira manuum et pedum infirmitate debilitatus est; quem in visu quidam Judocum medicum in Pontivo requirere monuit. Ille vero confestim jussis paruit. Dominico, hora fere tertia, basilicam intravit, prostratus oravit, pavementum lacrymis humectavit, et peractis precibus incolumis surrexit. Deinde gaudens mox missam cecinit, et populo salvationis suæ seriem cum gratiarum actione veraciter retulit.

Lothariensis Wandelmarus dextrum oculum infirmitate amisit, et amicorum persuasu beatum Judocum adire decrevit. Sed recti callis ignarus, forte cum socio ad fontem devenit quem Judocus adhuc vivens meritis suis produxit. Wandelmarus itaque fontem limpidissimum vidit, socium detinuit, ibi resedit, manus faciemque de fontis aqua abluit, et subito lumen amissum recepit. Sanatus deinde ad monasterium gaudenter perrexit, et, gaudentibus amicis, Deo gratias egit.

Duo dæmoniaci nomine Maginardi ad tumbam sancti Judoci mundati sunt, et diu postea sani in sæculo vixerunt.

Sieburgis, uxor Bertranni clarissimi viri, per x continuos menses fluxum sanguinis e naribus patiebatur; quæ ab amicis, ut sanaretur, ad ædem Sancti Judoci perducta est. Ibi oravit, sed non statim sanata est, ideoque basilicam egressa, multas querelas locuta est. Denique dum ad sua cum rancore animi repedaret, et crucem quæ in via posita est pertransisset, mox sanguis e naribus fluere cessavit. Protinus illa gaudens retrogrado pede ad monasterium sancti viri regressa est, et, peractis gratiarum actionibus, plene sanata est.

Rodbertus Tarwanensis, dum meridie solus in æstate agri sui operam reviseret, subito a dæmone arreptus est, et in tantum vexatus ut pene incessanter homines devorare et quæque perfringere ab hoste stimuletur. Tres itaque fratres sui, jejuniis quatuor temporum in Junio, ad tumbam sancti Judoci vinctum perduxerunt, ibique a quarta feria usque ad Sabbatum permanserunt. Exinde quietius se cœpit æger habere, et integra recepta sospitate, perpetualiter in servum sancto Judoco tradidit se.

A Hoc eodem rogante, in festivitate Sancti Joannis Baptistæ, Wido abbas ambonem ascendens populo narravit, ipsumque præsentem et casus suos palam protestantem ostendit.

Quidam perfectæ ætatis per vii annos ita surdus mansit ut nihil penitus audiret. Hunc uxor ejus ad tumbam sancti viri adduxit, ibique aliquantum oravit. Deinde mulier, jubente Pridiano, virum ad fontem Sancti Judoci perduxit, et ter caput ejus propriis manibus ex aqua fontis perfudit. Mox auditum recuperavit, ac ad ecclesiam regressus, missam, quam per vii annos non audierat, audivit.

Hæc omnia Floriacensis Isembardus gesta temporibus Hugonis Magni seu Rodberti regis, Adelelmo rogante, descripsit; sed postea beatus Judocus multa petentibus magnalia, quamvis per incuriam scripta non sint, agere non destitit. Mutatis regni principibus, et sese proceribus mutuo perturbantibus, iterum corpus sancti Judoci pro timore hostium terra coopertum est, et tandiu ita jacuit, donec omnibus mortuis qui abdidérant, communis ignorantia involverit. Tempore Henrici regis Francorum, monachis sæpe conquerentibus quod ignorarent ubi patronus eorum requiesceret Judocus, cuidam simplici laico divinitus sanctum corpus insinuat; quo delegente, abbatis fratrumque studio solemniter levatur. Deinde monachi reportorem reliquiarum ad monachatum susceperunt, et custodem sacri fomitis eundem constituerunt, et oblationes fidelium ei commiserunt. Defuncto autem abbate, successor ejus non, ut decuit, æditum dilexit, nec ut antecessor ejus eum amicaliter tractavit. Unde graviter commotus sanctum corpus noctu assumpsit, secumque in Galliam asportavit. Goisfredus autem Gomercii municeps eundem, cum thesauro quem ferebat, honorifice delinuit, et magistratum castellanæ ecclesiæ, ubi quatuor erant canonici, usque ad mortem ei concessit. Post aliquod tempus, Henricus rex Francorum, ortis quibusdam bellorum tumultibus, Gomercium obsedit, et viribus Gallici exercitus Goisfredum expugnavit et oppidum incendit. Dum vero basilicam et castræ ædificia edax flamma consumeret, et terribilis clamor impugnantium et expugnantorum, ut in talibus moris est, undique personaret, canonicus quidam ossa sancti Judoci de feretro sustulit, et festinanter de incendio aufugit. Huic forte satelles regius super pontem obviavit, suffasciatum quid ferret interrogavit, fatenti quod sacra vestimenta, codicesque suos gereret, cuncta violenter abstulit, et secum ad Parnense territorium hujusmodi thesaurum detulit. Idem vir Rodbertus vocabatur, et Meslebren, id est miscens surfurem cognominabatur, eratque de clientibus Radulfi de Caldreio, qui tunc temporis inter præcipuos milites habebatur in exercitu Gallico. Miles itaque præfatus tali præda valde gavisus est, et in ecclesia Sancti Martini a presbytero et parochianis

studiose collocatum est, jamque ibidem plus quam **LXX** annis venerabiliter servatum est. Innumera inibi super infirmos miracula facta sunt, et usque hodie, promerente petentium fide, ut tota vicinitas attestatur, frequenter fiunt.

De translatione sacri corporis, quam breviter hic modo tetigimus, et de plurimis quæ Parnis provenerunt infirmorum sanitatibus, Merulensis Willelmus venerabilis monachus et sacerdos egregium dictamen edidit, in quo veraciter et luculenter de miris eventibus ad sacra ossa gestis disseruit.

Philippus rex Francorum biennio febricitavit, nec ulla medicorum arte sanari potuit. Unde post biennium Parnas venit, aquam tactu reliquiarum sancti Judoci sanctificatam bibit, et binis noctibus ante sanctum corpus in orationibus pernoctavit, ibique sanitatem, dolore cessante, recuperavit. Sanatus autem rex **L** solidos Pontesiensium sancto Judoco obtulit, et nundinas feria tertia Pentecostes celebrari singulis annis ibidem in honore sancti Judoci annuit, et regalis auctoritatis præceptione constituit.

Præterea meritis sancti Judoci multa Parnis miracula facta sunt, quotidieque fiunt; quorum nonnulla scripta sunt, et plura per incuriam scientium seu per imperitiam videntium vel expertorum silentio occultata sunt. Nos autem, quamvis alia referre festinarem, pauca de te, sancte Judoce, libenter perstrinximus, et charismata tibi cœlitus data huic opusculo inseruimus, et pro modulo parvitatæ nostræ devote attollimus. Oramus itaque, gloriose filii regis Britonum et consors angelorum, ut nos Deo commendes tuorum efficacia meritorum, obtineasque nobis societatem sanctorum, cum quibus contemplantes in decore suo Creatorem cunctorum, læti collaudemus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

XX. Eventus in Anglia. Northvigenæ ab Anglis profigantur. Guillelmus Normannorum dux Angliam invadit. Insigne prælium.

Mense Augusto, Heraldus Noricorum rex cum Tostico et ingenti classe immensum pelagus intravit, et Aparciate seu Borea flante ad Angliam applicuit, et Eboracensem provinciam primitus invasit. Porro Anglicus Heraldus ut Northvigenas in Angliam advenisse audivit, Hastings et Penevesellum, aliosque portus maris Neustriæ oppositos, quos toto anno illo cum multis navibus et militibus callide servaverat, reliquit, et Septentrionalibus adversariis ex improvise emergentibus festinanter cum exercitu copioso occurrit. Deinde pugna utriusque acerrima commissa est, in qua nimius sanguis ex utraque parte effusus est, et innumerabilis hominum bestiali rabie furentium multitudo trucidata est. Denique instantibus Anglis victoria cessit, et Heraldus Noricorum rex cum Tostico et omnibus copiis suis occubuit. Locus etiam

belli pertranseuntibus evidenter patet, ubi magna congeries ossium mortuorum usque hodie jacet, et indicium ruinæ multiplicis utriusque gentis exhibet.

Interea dum Angli bello Eboracensi occupati erant, et custodiam maris, ut diximus, nutu Dei reliquerant, classis Normannorum, quæ spatio unius mensis in ostio Divæ vicinisque portibus Notum præstolata est, zephyri flatu in stationem S. Galerici delata est. Ibi multa pro se et pro amicis vota facta sunt et preces innumerabilesque lacrymæ effusæ sunt. Nam necessarij sodales seu chari sive propinqui, qui domi remansuri erant, dum quinquaginta millia militum cum copia peditum per horrendum pelagus ad expugnandam in propria sede incognitam gentem ire certabant, fletibus et suspiriis, multisque curis metus et cupiditatis tam pro se quam pro amicis anxii erant. Tunc ibi dux Willelmus et omnis exercitus precibus et donis ac votis Deo se commendaverunt, et corpus sancti Galerici confessoris Christi pro secundo flatu extra basilicam detulerunt. Denique dum prosper ventus multorum votis optatus, Deo volente, subito spiravit, protinus ardens vehementia ducis omnes ad puppes convocavit, et navigium viriliter inire imperavit. Normannicus itaque exercitus in Kal. Octobris [1066] mare transfretavit, nocte qua memoriam sancti Michaelis archangeli Catholica Ecclesia festive peragit, et nemine resistente littus maris gaudens arripuit. Deinde Penevesellum et Hastings occupavit, electisque militibus commendavit; quæ sibi forent receptaculo, et navibus propugnaculo.

Anglicus autem tyrannus, effuso fratris et hostis sanguine, lætus intumuit, et peracta multiplici strage victor Lundoniam rediit. Verum Heraldus (quia prosperitas mundi ut fumus ante ventum cito deficit) imminente gravioris tribulationis pondere, lætitiæ feralis tropæi cito perdidit, nec de fratricidio diu gaudere vel securus esse potuit, quia legatus ei Normannos adesse mox nuntiavit. Ipse vero, ut Normannos in Angliam ingressos esse audivit, iterum se ad agonem præparavit. Erat enim multum audax et probus, corpore fortis et pulcherrimus, eloquentia lepidus et affabilis fautoribus. Porro matre sua Githa quæ interitu Tostici filii sui valde erat lugubris, aliisque fidelibus amicis bellum ei dissuadentibus, dixit ei Worth comes frater suus: « Oportet, charissime frater et domine, ut probitas tua temperetur discretionis moderamine. Nunc ex prælio Northvigenarum fessus venisti, iterumque festinas contra Normannos nunc præliari. Quiesce, quæso. Prudenter tractare tecum velis quid cum sacramentis duci Normanniæ promiseris. Cave ne perjurium incurras, et pro tanto scelere tu cum viribus nostræ gentis corruas, nostræque progeniei permansurum dedecus exinde fias. Ego, liber ab omni sacramento, Guillelmo comiti nihil debeo. Audacter igitur contra illum

pro natali solo certare paratus sum. Tu autem, A frater mi, quovis in pace quiesce et eventum belli præstolare, ne clara libertas Anglorum corruat in tua pernicie. »

His itaque auditis sermonibus, Heraldus vehementer est indignatus. Consilium istud, quod amicis salubre videbatur, sprexit, et germanum suum, qui fideliter ei consiliabatur, conviciis irritavit, matremque suam, quæ nimis ipsum retinere secum satagebat, pede procaciter percussit. Deinde per sex dies undique populos ad bellum ascivit, innumeram multitudinem Anglorum contraxit, secumque adducens in hostes ad pugnam festinavit. Nocturno siquidem seu repentino incursu minus cautos opprimere cogitabat, et ne per fugio abirent, septingentas naves armatis onustas in mari opposuerat. Cujus accelerationem Willelmus dux ut audivit, omnes suos armari mane Sabbati jussit, et ipse missam audivit, et Dominicis sacramentis corpus et animam munivit, reliquiasque sanctas, super quas Heraldus juraverat, collo suo humiliter appendit. Religiosi quoque viri pugnatos e Normannia comitati fuerant. Nam duo pontifices, Odo Bajocensis et Goifredus Constantinus, aderant cum monachis et clericis multis; quorum officium erat pugnare precibus et consiliis. Bellum ii Idus Octobris, hora tertia, commissum est, totaque die ad multorum millium perniciem ex utraque parte acerrime pugnatum est. Dux Normannorum pedites sagittis armatos et balistis in fronte locavit, item pedites loricates secundo loco constituit, in ultimo C turmas equitum, in quorum medio fuit ipse dux cum firmissimo robore, unde in omnem partem consuleret voce et manu.

Econtra ex omnibus undique regionibus copiam Anglorum ad locum, qui Senlac antiquitus vocabatur, convenerant, studiumque suum pars Heraldus, sed cuncti patriæ præstabant, quam contra extraneos defensare volebant. Ibi protinus equorum opem reliquerunt, cunctique pedites densius conglobati constiterunt. Turstinus filius Rollonis vexillum Normannorum portavit. Terribilis clangor lituorum pugnae signa utrinque cecinit. Normannorum alacris audacia pugnae principium dedit. Pedites itaque Normanni propius accedentes Anglos provocant, et in eos missilibus vulnera necemque dirigunt. Illi contra fortiter quo quisque valet ingenio resistunt. Aliquandiu summa vi certatur ab utrisque. Pertinaci Anglorum sævitia perterriti pedites pariter equitesque Britanni, et quotquot auxiliares erant in sinistro cornu, avertuntur, et fere cuncta ducis acies, eundem jam occisum credens, cedit. Dux autem prospiciens multam partem adversæ stationis prosiluisse et insequi terga suorum, fugientibus occurrit, et hasta verberans aut minans obsistit. Nudato insuper capite, detractaque galea exclamans: « Me, inquit, conspice; vivo et vincam, opitulante Deo. » Protinus prolatis a duce verbis audaciæ, cedentes animos receperunt, et

PATROL. CLXXXVIII

circumvenientes aliquot millia insecuta se momentodeleverunt. Simili modo bis iterum fugam Normanni simulaverunt, et insequentes Anglos repente gratis equis interceperunt, et inclusos undique mactaverunt. Anglos itaque periculosa simulatione deceperunt, disjunctos ab invicem peremerunt, multisque millibus trucidatis residuos alacrius aggressi sunt. Institerunt eis Cenomannici, Franci, Britanni, Aquitani, et miserabiliter pereuntes cadebant Angli.

Interfuerunt huic prælio Eustachius Bononiæ comes, Guillelmus Richardi Ebroicensis comitis filius, Goifredus Rotronis Moritoniæ comitis filius, Guillelmus Osberni filius, Rodbertus tiro Rogerii de Bellomonte filius, Haimericus Toarcensis præses, Hugo stabulariorum comes, Galterius Giphardus et Radulphus Toenites, Hugo de Grentemaisnilio et Guillelmus de Garena, aliique quamplures militaris præstantiæ fama celebratissimi, et quorum nomina historiarum voluminibus inter bellicosissimos commendari deceat. Willelmus vero dux eorum præstabat eis fortitudine et prudentia. Nam ille nobiliter exercitum duxit, cohibens fugam, dans animos, periculi socius, sæpius clamans ut venirent, quam jubens ire. In bello tres equi sub eo confossi ceciderunt; ter ille intrepidus desiluit, nec diu mors vectoris inulta remansit. Scuta, galeas et loricas irato mucrone moramque dedignante penetravit, clypeoque suo nonnullos collisit, auxilioque multis suorum atque salutis, sicut econtra hostibus perniciæ, fuit.

Ab hora diei tertia bellum acriter commissum est, et in primo militum congressu Heraldus rex preemptus est. Deinde Leofwinus comes frater ejus cum multis millibus simili sorte defunctus est. Denique inclinata jam die, videntes Angli quod rex suus et primates regni, multæque legiones suorum interierint, et quod Normanni adhuc procaciter steterint, et terribiliter armis in obstantes sævierint, in fugam conversi quantocius abierunt, et eventus varios experti sunt. Alii raptis equis, nonnulli pedites pars per vias, perique per avia sese salvare conati sunt. Normanni autem, dum Anglos fugere viderunt, tota nocte Dominica eos ad sui detrimentum obnixè persecuti sunt. Nam crescentes herbae antiquum aggerem tegebant, ubi summo-pere currentes Normanni cum equis et armis ruebant, ac sese, dum unus super alterum repente cadebat, vicissim exstinguebant. Ibi nimirum fugientibus Anglis rediit confidentia. Cernentes enim opportunitatem prærupti valli et frequentium fossarum, in unum collecti sunt, inopinato restiterunt, et Normannis magnam stragem fortiter intulerunt. Ibi Engenulfus Aquilensis oppidanus, aliique multi corruerunt, ac, ut fertur ab his qui interfuerunt, Normannorum fere quindecim millia perierunt. Sic omnipotens Deus, pridie Idus Octobris, innumeris peccatores utriusque phalangis puniit diversis modis. Nam, sævitia intolerabiliter grassante Norman-

10

norum, in die Sabbati multavit multa millia Anglorum, qui longe ante innocentem Alfredum cum suis pedisequis injuste necaverunt, atque, præcedente Sabbato, Heraldum regem et Tosticum comitem, aliosque multos absque pietate trucidaverunt. Idem quoque iudex Dominica nocte Anglos vindicavit, et furentes Normannos in cæcam voraginem præcipitavit. Ipsi enim contra præceptum legis r. m. alienam immoderate concupierunt, ac veloces, ut Psalmographus dicit, pedes eorum ad effundendum sanguinem fuerunt; ideoque contritionem et infelicitatem in viis suis offenderunt (*Psal.* xiii, 5).

Dux Guillelmus Anglorum cohortes inopinato conglobatas cernens non substitit, sed Eustachium comitem cum militibus quinquaginta aversum, et receptui signa canere volentem, ne abiret virili voce compellavit. Ille contra familiariter in aurem ducis reditum suasit, et proximam ei, si pergeret, mortem prædixit. Hæc inter verba percussus Eustachius inter scapulas ictu sonoro, cujus gravitatem statim sanguis demonstrabat ore et naribus, quasi moribundus ope comitum evasit. Dux autem, victoria consummata, ad aream belli regressus est, ibique miserabilem stragem non absque miseratione videndam intuitus est. Anglicæ nobilitatis et juvenutis flos in cruore sordidatus late solum operuit. Heraldus quibusdam signis est, non facie, recognitus, et in castra ducis delatus, ac ad tumulandum prope litus maris, quod diu cum armis servaverat, Guillelmo agnomine Maletto victoris jussu traditus.

XXI. Prælii effectus. Guillelmus regionem submittit. Anglorum rex coronatur.

Vergibili fortuna mortalibus in terris suppeditante valde aspera et inopinata, quidam de pulvere prosiliunt ad magnarum potestatum culmina, aliique de summo apice subito pulsati gemunt in ingenti mæstitia. Sic Githa, Goduini comitis relicta, quondam divitiis gaudens et potentia, nunc nimio mœrore est affecta, quia gravibus infortuniis vehementer est afflicta. Nam septem filios viro suo peperit, Suenum, Tosticum, Heraldum, Guorth, Elfgarum, Leofvinum et Wlnodum. Omnes hi comites fuerunt, magnoque corporis decore et sæculari probitate viguerunt; sed diversos et atroces eventus separatim experti sunt. Elfgarus et Wlnodus Deum diligenter pie legitimeque vixerunt, et in vera confessione prior Remis peregrinus et monachus, et alter Salesberix venerabiliter obierunt. Verum alii quinque diversis in locis, variisque studiis intenti armis interierunt. Mæsta igitur mater Guillelmo duci pro corpore Heraldii par auri pondus obtulit, sed magnanimus victor tale commercium respuit; indignum ducens ut ad libitum matris sepeliretur, cujus ob nimiam cupiditatem innumerabiles insepulti remanent. Ipse suis ingentem sepeliendi curam exhiberi præcepit; Anglis quoque cunctis volentibus quæque ad humandum liberam potesta-

tem concessit. Suis autem prout tunc decuit sepultis Romaneium accessit, et expugnatis his qui intus erant, cladem suorum vindicavit, quos illic errore appulsos fera gens adorta prælio fuerat, et cum maximo utriusque partis detrimento fuderat.

Deinde dux contendit Doveram, ubi multus populus congregatus erat pro inexpugnabili, ut sibi videbatur, munitione, quia id castellum situm est in acutissima rupe mari contigua. Castellani autem, dum obsidentem ducem metuerent, supplicesque deditionem pararent, Normannorum arnigeri pro cupidine prædæ ignem injecerunt, et voraci flamma leviter volitante pleraque correpta et combusta sunt. Dux autem damno eorum qui sibi subdere se volebant compassus est, pretiumque restituendarum ædium dedit, aliaque amissa recompensavit. Recepto castro, quo minus erat per dies octo munivit. Milites vero recentibus illic carnibus et aqua utentes, multi profluvio ventris extincti sunt, plurimique usque ad finem vitæ debilitati sunt. Dux inibi custodiam relinquens et dyssenteria languentes, ad perdomandum quos devicit proficiscitur. Ultra Cantuarii non procul a Dovera occurrunt, fidelitatem jurant et obsides dant.

Interempto Heraldio, Stigandus Cantuariensis archiepiscopus et præclari comites Edmuinus et Morcarus, aliique primates Anglorum, qui Senlacio bello non interfuerunt, Edgarum Clitonem filium Eduardi regis Hunorum, filii Edmundi Inneside, id est Ferrei-Lateris, regem statuerunt, et cum eo contra externos hostes pro patria et gente se fortiter pugnuros minati sunt. Porro Guillelmus dux ubi frequentiore conventum eorum audivit, cum valida manu appropians, non procul a Lundonia consedit, equitesque quingentos illo præmisit. Qui egressam de urbe contra se aciem refugere intra mœnia compulerunt, et multa strage filiorum et amicorum facta, civibus ingentem luctum intulerunt. Incendium etiam urbanae cædi addiderunt, et quidquid ædificiorum citra flumen erat, cremaverunt. Dux autem Tamesim fluvium transmeavit, et ad oppidum Guarengesfort pervenit.

Illuc Stigandus archiepiscopus, aliique nobiles Angli advenerunt. Edgarum abrogantes, pacem cum Guillelmo fecerunt, ipsumque sibi dominum susceperunt, et ipsi ab eo benigniter suscepti, pristinas dignitates et honores receperunt. Lundonii nihilominus utile consilium percipientes, sese in obsequium ducis tradiderunt, et obsides quos et quot imperarat adduxerunt. Edgarus Adelinus, qui rex fuerat constitutus ab Anglis, resistere diffidens, humiliter Guillelmo se regnumque contulit. Ille vero, quia idem puer mitis et sincerus erat, et consobrinus Eduardi Magni regis, filius se licet nepotis ejus erat, amabiliter eum amplexatus est, et omni vita sua inter filios suos honorabiliter veneratus est.

Omnia, disponente Deo, in spatio trium mensium

per Angliam pacata sunt, cunctique præsules, re-
gnique proceres cum Guillelmo concordiam fece-
runt, ac ut diadema regum sumeret, sicut mos An-
glici principatus exigit, oraverunt. Hoc summopere
flagitabant Normanni, qui pro fasce regali nanci-
scedo suo principi subierunt ingens discrimen ma-
ris et prælii. Hoc etiam divino nutu subacti opta-
bant indigenæ regni, qui nisi coronato regi servire
hactenus erant soliti.

Eo tempore Adelredus Eboracensis metropolita-
nus erat. Hic æquitatem valde amans, ævo matura-
tus, sapiens, bonus et eloquens, multis virtutibus
fulgebat, et per vestigia Patrum Regem regum adire
jugiter appetebat. Stigandus autem Cantuariensis,
sæcularibus curis et actibus nimis intentus erat,
et pro quibusdam reatibus ab Alexandro papa in-
terdictus fuerat.

Denique anno ab Incarnatione Domini [leg. 1066]
indictione v in die Natalis Domini, Angli Lundoniæ
ad ordinandum regem convenerunt, et Normanno-
rum turmæ circa monasterium in armis et equis,
ne quid doli et seditionis oriretur, præsidio dispo-
sitæ fuerunt. Adelredus itaque archiepiscopus in
basilica Sancti Petri apostolorum principis, quæ
Westmonasterium nuncupatur, ubi Eduardus rex
venerabiliter humatus quiescit, in præsentia præ-
sulum et abbatum, procerumque totius regni Al-
bionis, Guillelmum ducem Normannorum in regem
Anglorum consecravit, et diadema regum capiti
ejus imposuit.

Interea, instigante Satana, qui bonis omnibus
contrarius est, importuna res utrique populo, et
portentum futuræ calamitatis ex improvise exortum
est. Nam, dum Adelredus præsul alloqueretur An-
glos, et Goifredus Constantiniensis Normannos,
an concederent Guillelmum regnare super se, et
universi consensum hilaræ protestarentur una vo-
ce, non unius linguæ locutione; armati milites, qui
extrinsecus erant pro suorum tuitione, mox ut vo-
ciferationem gaudentis in Ecclesia populi et ignotæ
linguæ strepitum audierunt, rem sinistram arbi-
trati, flammam ædibus imprudenter injecerunt.
Currente festinanter per domos incendio, plebs quæ
in ecclesia lætabatur perturbata, et multitudo vi-
rorum ac mulierum diversæ dignitatis et qualita-
tis, infortunio perurgente, celeriter basilicam egres-
sa est. Soli præsules et pauci clerici cum monachis
nimium trepidantes ante aram perstiterunt, et offi-
cium consecrationis super regem vehementer tre-
mentem vix peregerunt, alique pene omnes ad
ignem nimis furentem cucurrerunt, quidam ut vim
soci viriliter occarent, et plures ut in tanta per-
turbatione sibi prædas diriperent. Angli factionem
tam insperatæ rei dimetientes nimis irati sunt, et
postea Normannos semper suspectos habuerunt, et
infidos sibi dijudicantes ultionis tempus de eis op-
taverunt.

XV. Susceptum itaque imperium Guillelmus rex
in adversis et prosperis ætate utiliterque rexit,

et eique xx annis et viii mensibus, ac diebus xvi lau-
dabiliter præfuit. De cujus probitate et eximii mo-
ribus ac prosperis eventibus et strenuis admiran-
disque actibus Guillelmus Pictavinus, Lexoviensis
archidiaconus, affluenter tractavit, et librum po-
lito sermone et magni sensus profunditate præcla-
rum edidit. Ipse siquidem prædicti regis capella-
nus longo tempore exstitit, et ea quæ oculis suis
viderit et quibus interfuerit, longo relatu vel co-
pioso indubitanter enucleare studuit, quamvis li-
brum usque ad finem regis adversis casibus impe-
ditus perducere nequiverit. Guido etiam præsul
Ambianensis metricum carmen edidit, quo Maronem
et Papinium gesta heroum pangentes imitatus Sen-
laciium bellum descripsit, Heraldum vituperans et
condemnans, Guillelmum vero collaudans et mag-
nificans.

Joannes Wigornensis a puero monachus, natione
Anglicus, moribus et eruditione venerandus, in his
quæ Mariani Scoti Chronicis adjecit, de rege Guil-
lmo, et de rebus quæ sub eo vel sub filiis ejus
Guillelmo Rufo et Henrico usque hodie contige-
runt, honeste deprompsit. Marianus enim in cœ-
nobio Sancti Albani martyris apud Maguntiam
monachus fuit, ibique Cæsariensem Eusebium et
Hieronymum, aliosque historiographos pro mo-
dulo secutus, sese benigniter exercuit, et dulcem
fructum longi studii, magnorumque laborum, quos
in longinqua peregrinatione pertulit, filiis Ecclesiæ
tanta rimari per se non valentibus charitative ob-
tulit. Solerter itaque perscrutatus veteribus et mo-
dernis codicibus chronographiam edidit, in qua
ab initio mundi ex quo Deus Adam de limo terræ
plasmavit, per omnes libros Veteris et Novi Testa-
menti, et Romanorum Græcorumque historias dis-
currens, optima quæque collegit, et enumeratis
annis per regum et consulum tempora usque in
diem mortis suæ annalem historiam laudabiliter
distinxit. Quem prosecutus Joannes acta fere cen-
tum annorum contexit, jussuque venerabilis Wlfs-
tani pontificis et monachi supradictis Chronicis in-
seruit; in quibus multa de Romanis et Francis et
Alemannis, aliisque gentibus, quæ agnovit, utiliter
et compendiose narratione digna reseravit. In his
utique Chronicis continentur omnes judices et reges.
pontificesque Hebræorum a Moyse usque ad sub-
versionem Jerosolymorum, dum sub Tito et Vespas-
iano pro nece Salvatoris et martyrum ejus juste
destructum est regnum Judæorum. Omnes ibi no-
minantur consules et dictatores, imperatores et
pontifices Romanorum, omnes quoque reges, qui
regno Angliæ præfuerunt, ex quo Hengist et Horsa
Wortigerno regi Britannicæ scandalo Guallorum
militaverunt. Iis etiam episcopi chronicis adno-
tati sunt qui regimen ecclesiasticum in Anglia te-
nuerunt, ex quo Gregorius papa Augustinum et
Mellitum, aliosque prædicatores verbi Dei in An-
gliam misit; per quos Deus Adelbertum regem
Cantiæ et Eduinum regem Nordanhymbrorum,

aliosque principes ejusdem gentis ad fidem veritatis perduxit. Ex his opusculis Engelbertus, Gemblacensis monachus, quædam præclara decerpit, et multa de his, quæ de insulanis Oceani scripta erant in eisdem Chronicis dimisit, et nihilominus de Gothis et Hunis ac Persis, aliisque barbaris gentibus multa adjecit.

Hæc ideo huic chartæ gratis indidi ut istos codices avidi lectores inquirant sibi, quia magnum sapientiæ fructum ferunt et vix inveniri possunt. A modernis enim editi sunt, et adhuc passim per orbem diffusi non sunt. Unum eorum Wigornæ vidi in Anglia, et alterum Cameraco in Lotharingia. Familiariter ostendit illic mihi Fulbertus prudens

(51) Lietbertus, Cameracensis episcopus, Sancti Sepulcri cœnobium fundavit anno 1064.

SUMMARIUM LIBRI QUARTI.

- I. *Gesta Guillelmi regis in Anglia.*
- II. *Guillelmus rex in Normanniam redit. Rothomagenses archiepiscopi.*
- III. *Angli a Normannis vexati rebelliones moluntur.*
- IV. *Guillelmus rex redit in Angliam. Exoniæ civitatis rebellio.*
- V. *Rebelliones aliæ in Anglia adversus Normannos.*
- VI. *Multi Normannorum milites, Anglia dimissa, in Normanniam redeunt. Normannorum tyrannis. Rebelliones Anglorum.*
- VII. *Heraldi regis filii, Dani et Saxones adversus Normannos frustra contendunt.*
- VIII. *Guillelmus hostes suos profigat. Corona regia ad eum a papa mittitur.*
- IX. *Concilium Windresorense. Pietas et laudabilis Guillelmi regis agendi modus. De originibus monastici ordinis in Anglia.*
- X. *Cura Romanorum pontificum ad instruendum et poliendum Anglos. Relaxatio morum. Guillelmus rex ecclesiasticam disciplinam restaurat. Lanfrancus Cantuariensis archiepiscopus.*
- XI. *Pax et concordia paulatim inter Anglos et Normannos stabiliuntur. Morcarum comitis infelices casus. De Guillelmo Pictavensi scriptore.*
- XII. *Guillelmus rex terras Anglorum inter Normannos dividit. Superbia et luxuria Normannorum.*
- XIII. *Normanni ecclesiastici et ipsi divitias expetunt. Guitmundi monachi laudabilis abstinencia.*
- XIV. *Dissensiones inter comitatus Flandriæ hæredes. Mathildis regina Normanniam gubernat.*
- XV. *Rothomagense concilium.*
- XVI. *Abbatæ Normanniæ monasteriorum sub Guillelmo rege.*
- XVII. *Alexander II papa. Gregorius VII papa. De Cenomannico episcopatu.*
- XVIII. *Herbertus Cenomannorum comes. Turbationes in Cenomania.*
- XIX. *Comitum Rogerii Hersfordensis et Radulphi Northwicensis rebellio in Guillelmum regem. Supplicium comitis Gualleri.*
- XX. *Vita B. Guthlaci eremitæ.*
- XXI. *Mors B. Guithlaci eremitæ. Miracula et prodigia super sancti sepulcrum. Ædificatio monasterii Crulandensis.*
- XXII. *Historia Crulandensis monasterii.*
- XXIII. *Miracula ad tumbam Gualleri comitis.*
- XXIV. *Guillelmus rex Britones subicere frustra conatur. Ainardus primus abbas Sancti Petri Divensis. Fulco successor ejus.*
- XXV. *Dissensiones inter filios regis Guillelmi.*

LIBER QUARTUS.

I. *Gesta Guillelmi regis in Anglia.*

Temporibus Alexandri secundi papæ (52) plurima per orbem regna calamitatibus concussa sunt, et multiplices populorum concursus in sui perniciem debacchati sunt. Hæc in occiduis partibus terrigenæ senserunt, et gravia subeuntes detrimenta nimis experti sunt. Defunctis enim optimis regibus Hen-

Brico rege Francorum, et Eduardo Anglorum, Franci et Angli diu luxerunt funus eorum, quia post illos vix adepti sunt dominos illis consimiles virtutibus et nectare morum. Patribus patriæ de medio ablati, successere tyranni abutentes freno regni dominationis. Anglia tunc Heraldi savitia perjuriæque polluta corruit, et genuinis hæredibus orbata, ex-

(52) Alexander, 30 sept. 1061, 21 april. 1073.

ternis prædonibus Guillelmo victori faventibus subiacuit; unde flebile thema de sua ruina piis historiographis ad dictandum tribuit.

Copiosam faciendi plures libros materiam eloquentes sophistæ habuerunt, qui regis Guillelmi curiæ diutius interfuerunt, et gesta ejus ac varios et præclaros eventus ac iustitia et profunda consilia noverunt, et civitarum ejus participes ultra natales suos admodum promoti sunt. Ecclesiæ nempe, quæ sub eo vel ab eo ad laudem Dei in Neustria vel Anglia factæ sunt, devotionis ejus, largitatisque in Dei cultu laudabile testimonium asserunt, honicæ studii exemplum imitabile posteris pariunt. Cœnobia quoque plurima devote construxit, et ab ipso vel ab aliis condita multum emendavit, multimodisque gazis tripudians ditavit et patrocinio suo contra omnes adversarios defensavit. Hæc utique palam attestantur in duobus monasteriis cœnobiæ Cadomenses, in uno monachi et in altero sanctimonialis. Hæc duo cœnobia, in ducatu adhuc, æterno regi favens ædificaverat; in quorum uno sibi, et in altero conjugii suæ sepulturam elegerat.

Postquam bello peracto, fortiter hostes subegit, et diadema regium apud Landoniam suscepit, cœnobium Sanctæ Trinitatis Senlac, ubi bellum factum est, construxit, et multis opibus vel fundis, ut decet regalem munificentiam, ditavit. Ibi Goisbertum, Majoris-Monasterii religiosum monachum, abbatem constituit; quo monitore monasticus ordo et regularis disciplina commode viguit. Majus enim Monasterium a sanctissimo Martino Turonorum archiepiscopo cœptum est, ibique bonorum hominum religio crevit, inspirante Deo, et multiplicata est. Nostris temporibus Albertus et Bartholomæus, Bernardus et Hilgotus ac Guillelmus Nanticensis abbatibus huic monasterio præfuerunt, qui sanctitate et probitate multis profuerunt, et longe lateque famosi, vicinis et externis utiliter micuerunt. Post obitum Goisberti Henricus Cantuariensis prior abbatis officium suscepit, et Bellense cœnobium honorifice tenuit. Quo defuncto, Rodulfus Rossensis prior, monachusque Cadomensis successit, studioque sanctitatis et salutaris doctrinæ sibi multisque coessentibus prodesse satagit, et bona in senectute spiritualibus studiis fervidus adhuc insistit. Tandem, anno Henrici regis Anglorum xxv, religiosus senex feliciter ad Deum transit e mundo.

Guillelmus rex multa Landoniæ, postquam coronatus est, prudenter, juste clementerque disposuit quædam ad ipsius civitatis commoda vel dignitatem, alia quæ genti proficerent universæ, nonnulla quibus consuleretur ecclesiis terræ. Jura quæcunque dictavit, optimis rationibus sanxit. Judicium rectum nulla persona nequidquam ab eo postulavit. Neminem nisi quem non damnare iniquum foret damnavit. Suis quoque primatibus digna se et gravitate præcepit, et diligentia æquitatem suasit. Esse iugiter in oculis habendum æternum regem, cuius

A vicerint præsidio; nimium opprimi victos non oportere, victoribus professione Christiana pares; ne quos juste subegerint, injuriis ad rebellandum cogent. Seditiones interdixit, cædem et omnem rapinam frenans, ut populos armis, ita legibus arma. Tributis et cunctis rebus ad regium fiscum reddendis, modum qui non gravaret imposuit. Latrocinii, invasionibus, maleficiis locum omnem intra suos terminos denegavit. Portus et quælibet itinera negotiatoribus patere, et nullam injuriam fieri jussit. Sic omnino proba ejus in regnando initia fuere, et incrementa probitatum ad utilitatem subditorum liquido fulsere, quæ in bonis perseverantia laudabilisque finis evidentibus indicii confirmavere.

B Egressus Landonia rex dies aliquot in propinquo loco Bercingis morabatur, dum firmamenta quædam in urbe contra mobilitatem ingentis ac feri populi perficerentur. Eduinus et Morcarus, filii Ælfhari comitis, fere omnium Anglorum genere ac potentia maximi ad regem veniunt, veniamque si qua in re contra eum senserint poscunt, et se cunctaque sua ejus clementiæ tradunt. Deinde Coxo comes fortitudine et probitate singularis, et Turchillus de Limis; Siwardus et Aldredus, filii Ædelgari, pronepotes Eduardi regis; Edricus quoque cognomento Guilda, id est silvaticus, nepos Edrici pestiferi ducis cognomento Streone, id est acquiretoris; aliique complures nobiles et opibus ampli Guillelmo pacificantur, datisque sacramentis, omnes possessiones suas cum honore adipiscuntur. Rex inde progrediens diversas regni partes accessit, et ubique utilia sibi et incolis terræ ordinavit. Custodes in castellis strenuos viros ex Gallis collocavit, et opulenta beneficia, pro quibus et labores et pericula libenter tolerarent, distribuit.

Intra mœnia Guentæ, opibus et munimine nobilis urbis et mari contiguæ, validam arcem construxit, ibique Guillelmum Osberni filium in exercitu suo præcipuum reliquit, eumque vice sua toti regno versus aquilonem præesse constituit. Doveram vero totamque Cantiam fratri suo commendavit, qui multa liberalitate et industria sæculari pollebat. His duobus præfecturam Angliæ commisit, et cum eis Hugonem de Grentemaisnilio et Hugonem de Monteforti, Guillelmumque de Garena, aliosque acerrimos bellatores dimisit. Quidam eorum subiectos laudabiliter rexerunt; nonnulli vero, modestia carentes, immoderate suos oppresserunt.

II. *Guillelmus rex in Normanniam redit. Rothomagensis archiepiscopi.*

Rex itaque, cura regni commissa, Penevesellum se recepit, ubi multus ad eum equitatus Anglorum convenit. Ibi militibus repatriantibus larga manu stipendia data sunt.

Solutis itaque navibus, mense Martio, rex Guillelmus in altricem terram prospere pervehitur, secumque honorifice adduxit Stigandum archipræsulem, Edgarum Adelinum Eduardi regis consobri-

num, et tres clarissimos comites, Eduinum, Morcarum et Guallevum, Egelnodum quoque Cantuariensem satrapam, aliosque complures altæ nobilitatis et miræ pulchritudinis. Benigna calliditate est usus ut, ipsis auctoribus, nihil sub decessum suum novaretur, gens vero tota minus ad rebellionem valeret spoliata principibus. Denique divitias suas et honores eis in Normannia ostendit ut eos velut obsides in potestate sua secum teneret, quorum auctoritas vel salus propinquis et compatriotis maximi esset.

Adveniente Guillelmo rege cum magna sæculari gloria, admodum tota lætata est Normannia. Dies erant hiberni et quadragesimales; sed in episcopis et cœnobiis, ubi novus veniebat rex, initiabantur Paschalia festa. Nihil relinquebatur, quod in studio talis honorificentiae agi solitum est. Præterea si quid novum adinveniri potuit, addebatur. Quam pietatem ipse confestim multiplici dono recompensavit, donans pallia, libras auri aliaque magna altaribus famulisque Christi. Ecclesias autem, quas præsentia sua non visitavit, muneribus missis lætificavit.

Ad cœnobium Sanctæ Trinitatis Fiscanni Pascha celebravit, ubi frequentia præsulum et abbatum, nobiliumque virorum convenit. Tunc Radulfus comes, Philippi regis Francorum vitricus, multaque nobilitas Franciæ adfuit, et crinigeros Angliæ Britanniae alumnos curiose intuebatur, et regis regionumque satellitum indumenta intexta atque crustata anno miralatur. Vasa vero aurea vel argentea, seu bubalina cornua fulvo metallo circa extremitates utrasque decorata laude attollebat. Denique plurima hujusmodi competentia regali magnificentiae Franci magna notabant, quæ reversi domum ob novitatem prædicarent.

Celebrata Paschæ solemnitate, rex dedicari basilicam Sanctæ Mariæ super Divam præcepit, ubi ipse cum magno cœtu optimatum et mediocrium Kal. Maii [1067] reverenter interfuit, et utillima totius populi commoditati edicta sub voce præconis pronulgavit. Deinde, Kal. Julii, ecclesiam Sanctæ Mariæ apud Gemmeticum dedicari præcepit, et ipse sacro mysterio veneranter adfuit. Utramque nimirum ex prædiis domini sui largiter dotavit, suaque præsentia, dum sanctum mysterium celebraretur, devote sublimavit. Maurilius Rothomagensis archiepiscopus cum suffraganeis episcopis hanc dedicationem humiliter et devote perpetravit, et paulo post, duodecimo episcopatus sui anno, in lectum decubuit. Peracto autem quidquid religioso Dei vernulæ competit, v Idus Augusti ad Deum, cui diu servierat, migravit. Corpus vero ejus in episcopali ecclesia, quam ipse ante v annos, indictione 1, sanctæ Dei genitrici Mariæ dedicaverat, delatum est, et ante crucifixum honorifice tumulatum est. Epitaphium autem ejus a Richardo Herluini filio, ejus-

A dem ecclesiæ canonico, editum est, et super ipsum in cupri laminis ex auro sic scriptum est :

*Humani cives, lacrymam nolite negare
Vestro pontifici Maurilio monacho.
Hunc Kemis genuit, studiorum Legia nutrit
Potavit trifido fonte philosophico.
Vobis hanc ardem captam perduxit ad unguem;
Lætitia magna fecit ei cenecia.
Cum tibi, Laurenti, vigilat plebs sobria Christi,
Transit, et in cælis laurea festa colit.*

Post mortem antistitis sui, Rothomagensis Ecclesia Lanfrancum Cadomensem abbatem sibi præsullem elegit, et rex Guillelmus, cum optimatibus suis omnique populo, libentissime concessit. Sed vir Deo devotus et humilitati studens tanti primatus sarcinam refutavit, et sibi ad hunc apicem toto conatu Joannem Abrincatensium præsullem præferre satigit. Porro, ut canonice fieret ista conjugatio, Romanam adiit, predictæ ordinationis licentiam ab Alexandro papa impetravit, sacrum quoque pallium, unde et ipsi et toti Normanniæ gloriandum erat, cum licentia deportavit.

Joannes itaque de sede Abrincatensi, quam vii annis et iii mensibus rexerat, assumptus est, et metropolitanus Rothomagensis factus est. Hic ardore virtutum in verbis et operibus multipliciter fervebat, nimioque zelo in vitia, ut Phinees, sæviebat. Quantum vero ad sæculi dignitatem atinebat, magnæ nobilitatis lampade cluebat. Erat enim filius Radulphi comitis Bajocensium, qui frater fuerat uterinus Richardi senioris ducis Normannorum. Deceum itaque annis metropolitanum regimen fortiter et diligenter gessit, multumque contra impudicos presbyteros pro auferendis pellicibus laboravit; a quibus, dum in synodo concubinas eis sub anathemate prohiberet, lapidibus percussus aufugit, fugiensque de ecclesia : *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam* (Psal. LXXI, 4), fortiter clamavit.

In loco ejus Michael, natione Italicus, eruditione litterarum imbutus, studio religionis venerandus, ad culmen Abrincatensis episcopatus electione legitima est promotus. Qui plus quam xx annis laudabilis pastor floruit, et Rodberti ducis tempore beatus senex obiit. Quo defuncto, Turgisus successit, jamque præsulatum ferme xxx annis tenuit (53).

III. *Angli a Normannis vexantur. Rebelliones moluntur.*

Interea Normannico fastu Angli opprimuntur, et præsidibus superbis, qui regis monitus spernebant, admodum injuriabantur. Præfecti minores, qui munitiones custodiebant, nobiles et mediocres indigenas injustis exactionibus multisque contumeliis aggravabant. Odo nimirum episcopus et Guillelmus Osberni filius, nimia cervicositate tuebant, et clamores Anglorum rationabiliter audire, eisque æquitatis lance suffragari despiciebant. Nam armigeros suos immodicas prædas et incestos ra-

(53) Hic locus, censente Le Prévost, scriptus fuit anno 1123.

ptus facientes vi tuebantur, et super eos, qui gravibus contumeliis affecti querimonias agebant, magis debacchabantur. Amissa itaque libertate, Angli vehementer ingemiscunt, et vicissim qualiter intolerabile jugum, sibi que hactenus insolitum excutiant, subtiliter inquirunt. Igitur ad Suenum regem Danorum dirigunt, atque ut regnum Angliæ, quod Suenus et Chunutus avi ejus armis obtinuerunt, repossat, expetunt. Ultro in exsilium aliqui profugiunt, quo extorres vel a potestate Normannorum sint liberi, vel opibus alienis aucti contra eos ad recidivum certamen revertantur. Quidam autem ex eis pulchræ juventutis flore vernantes longinquas regiones adierunt, et militiæ Alexii imperatoris Constantinopolitani sese audacter obtulerunt. Erat enim multum sapiens et miræ dapsilitatis, contra quem Rodbertus Wiscardus Apuliæ dux cum suis omnibus arma levaverat in auxilium Michaelis, quem Danaï de throno imperiali expulerant indignatione senatoriæ potestatis. Exsules igitur Anglorum favorabiliter a Græcis suscepti sunt, et Normannicis legionibus, quæ nimium Pelasgis adversabantur, oppositi sunt. Augustus Alexius urbem, quæ Chevetot dicitur, Anglis ultra Byzantium cæpit condere, sed nimium infestantibus Normannis, eos ad urbem regiam reduxit, et eisdem principale palatium cum regalibus thesauris tradidit. Ille itaque de causa Saxones Angli Ioniam expetierunt, et ipsi ac hæredes eorum sacro imperio fideliter famulati sunt, et cum magno honore inter Thraces Cæsari et senatui, populoque chari usque nunc persisterunt.

Multimodis Normannorum oppressionibus Angli ad rebellioem lacessiti, Bononiam legatos miserunt, et Eustachio comiti, ut cum classe diligenter militibus et armis instructa ad suscipiendam Doveram acceleraret, mandaverunt. Omnia cum eodem inimicitias ingentes habuerant; sed nunc, quia similitates inter illum et regem insurrexerant, eumque bellandi peritum et in prælio felicem experimentis cognoverant, pacem cum illo fecerunt, et munitionem Doveræ contra regem illi tradere conati sunt. Eustachius autem, suscepto Cantiorum veredario, classem paratam ascendit, noctisque conticinio, ut oppidum ex insperato præoccuparet, cum suis festinanter transfretavit. Milites multos secum duxit, sed equos præter admodum paucos reliquit. Vicinia omnis fuit armata, et maxime Cantiorum caterva, quæ toto nisu suffragari Eustachio erat conata. Præsul Bajocensis et Hugo de Monteforti, qui primi munitionis custodes erant, ultra flumen Tamesim abierant, et majorem partem militum secum duxerant. Auctior hostium numerus ex ulterioribus accederet, si biduana obsidio fieret. Sed cum hostes vehementer impetum facere in oppidum molirentur, custodes ad defensandum impigri reperti sunt, et ferventissime qua locus poterat impugnari, resisterunt. Acerrime per aliquot horas diei utrinque certatum est. Sed dum Eustachius diffideret,

eruptionemque propugnatorum, qua turpius abigeretur, timeret, receptui ad naves cani signa jubet. Denique oppidani confestim portas patefecerunt, avidæque et caute sequentes novissimos conciderunt. Fugientes vero Bajocensem episcopum cum agmine copioso subito supervenisse rati sunt, eaque formidine velut amentes per aviæ rupis præcipitiur se dejecerunt, et tali compendio foedius quam ense virorum perierunt. In illa fuga diversis generibus mortis multi periere. Plerique abjectis armis, acumine saxeo exanimati sunt, nonnulli telo suo se sociosque suos una labentes necarunt, et multi lethaliter vulnerati vel collisi spirantes ad mare devoluti sunt. Plures etiam, qui ad puppes propere anhelant, dum salutis nimium cupidi trepidant, suaque multitudine naves deprimunt, subito submersi pereunt. Equites Normanni quantos censectari possunt, comprehendunt vel occidunt. Eustachium vero eripuit velocitas cornipedis, notitia tramitis, paratiorque navis. Ibi nobilissimus tiro nepos ejus captus est. Angli per diverticula plura evaserunt, quia pauci multos insequi per diversa castelli nequiverunt.

Non multo post Eustachius consul Willelmo regi reconciliatus est, ejusque amicitia longo tempore postmodum perfunctus est. Erat enim idem comes magnæ nobilitatis, ex prosapia scilicet Caroli Magni Francorum strenuissimi regis. Erat quoque magnæ potestatis; utpote sublimis princeps trinum comitatum, Bononiensis, Githnensis et Tarwanensis. Generosam et religiosam nomine Ittam habuit uxorem, Godefredi Lotharingiæ ducis sororem; quæ peperit ei tres filios, Godefredum et Balduinum ac Eustachium, et filiam, quæ nupsit quarto Henrico imperatori Alemannorum.

Dum plurimi Anglorum pro amissa libertate pristina, quam repetere peroptabant, machinarentur rebellionem, multi ex eadem gente fuerunt Deo servantes fidem, et constitutum ab ipso venerantes regem, præcepto enim apostoli dicentis: *Deum time, regem honorificate* (1 Petr. II, 17). Coxo itaque comes prosapia et potentatu inter Anglos præcelsus, animique magis singularitate prudentis et omnino honesti præcipuus, Guillelmo regi fideliter favebat, et ejus causam multo favore probabat. Satellites vero sui ab eo dissidebant, quia factionum deterrimi fautores ac socii erant. Diversis igitur modis eum appetebant, et precibus minisque ac obtestationibus invadebant ut extraneos desereret, et bonorum hominum suæ nationis et consanguinitatis voluntati obsecraret. Sed dum mens in tenore boni firmiter fixa non posset a rectitudine dimoveri, concitatis contra eum comprovincialibus per insidias occisus est pro integritate fidei. Sic asseruit casu suo vir eximius quod majestas domini sui semper chara debeat esse subjectis fidelibus.

Tunc Adelredus primus Eboracensis, alique pontifices quidam utilitati regiæ studebant, quia sa-

pientis monitum scientes, æquitati obtemperabant. *Time, inquit, Deum, fili mi, et regem (Prov. xxiv, 21).* Tunc etiam aliquot sapientissimi civium urbanorum, et nonnulli ex militibus ingenuis, quorum nomen et opes valebant, et multi ex plebeis contra suos pro Normannis magnopere insurgabant.

Interea Willelmus rex, dum moraretur in Normannia, tranquillitati ejus in longum prospiciebat sollicitudine maxima. Justas leges et recta judicia ex consultu sapientum divitibus et pauperibus æque sanxit, optimosque judices et rectores per provincias Neustriæ constituit. Sacra cœnobيا, et fundos illis datos regalibus privilegiis et tuitionibus ab injustis exactionibus liberavit. Omnibus tam advenis quam indigenis pacem in tota terra sua præconis voce propagavit, et super fures ac seditiosos, patriæque quietis contemptores, graves justasque ultiones rigide promulgavit.

Rumores interim de transmarinis partibus diversi advolitabant, et optatis molesta permiscentes regem inquietabant, et ex malevolentia Anglorum cum nisu Danorum, aliarumque barbararum gentium magnam cladem Normannis orituram intimabant. Rex igitur Mathildi conjugii suæ, filioque suo Rodberto adolescenti principatum Neustriæ commisit, et cum eis religiosos præsules et strenuos proceres ad tuendam regionem dimisit. Deinde, sexta nocte Decembris, ad ostium amnis Deppæ ultra oppidum Archas accessit, primaque vigilia gelidæ noctis austro vela dedit, et mane portum oppositi littoris, quem Vincenesium vocitant, prosperrimè cursu arripuit. Jam aura hiemalis mare sævissimum effliciebat, sed sancti Nicolai Myrreorum præsulis solemnitate Ecclesia Dei celebrabat, et in Normannia pro devoto principe fideliter orabat. Omnipotentia ergo divina, quæ omnes ubique et semper quos vult prospere gubernat, benevolam regem inter hiemales tempestates ad portum salutis cum gaudio dirigebat. Rex in illa transfretatione Rogerium de Monte-Gomerici, quem tutorem Normanniæ, dum ad bellum transmarinum proficisceretur, cum sua conjugè dimiserat, secum minavit; eique primo Cicestram et Arundellum, ac post aliquod tempus Scrobesbariensem comitatum donavit.

IV. *Guillemus rex redit in Angliam. Exoniæ civitatis rebellio.*

Adventui regis Angli occurrerunt, ipsumque tam honorificentia monasteriali quam sæcularibus officiis sublimaverunt. Ipse Lundeniæ Dominicam Nativitatem celebravit, ibique pontificibus Anglis proceribusque multa calliditate favit. Ipse omnes officioso affectu demulcebat, dulciter ad oscula invitabat, cunctis affabilitatem ostendebat; benigne, si quid orabant, concedebat; prompte, si nuntiabant aut suggerebant, auscultabat. Desertores hujusmodi arte aliquoties reducentur. Pari sedulitate et solertia Gallos nunc instruebat, nunc ut contra omnes dolos et insidias singulorum semper ubique parati essent clam Angliæ admonebat. Cuncta ur-

bes et regiones, quas ipse adierat vel præsidii occupaverat, ad nutum ei parebant. Circa terminos regni, occidentem aut plagam septentrionalem versus, effrenis adhuc ferocia superbiebat, et Angliæ regi, nisi ad libitum suum, famulari, sub rege Eduardo aliisque prioribus olim despexerat.

Exonia libertatem vindicare prima contendit, sed fortissimis athletis fortiter eam invadentibus servituti subjacuit. Hæc urbs dives est et antiqua, in plano sita, operose munita, a litore marino, quo ex Hibernia vel Britannia minore brevissimo aditur spatio, distans milliaria circiter duo. Cives eam tenebant furiosi, copiosæ multitudinis, infestissimi mortalibus Gallici generis, puberes ac senatus. Hi nimirum socios et plagis finitimis inquiete arcescebant, mercatores advenas bello habiles retinebant, et pinnas ac turres, et quæque necessaria sibi censebant, in munimentis addebant vel restaurabant. Alias quoque civitates ad conspirandum in eadem legationibus instigabant, et contra regem alienigenam toto nisu se præparabant, cum quo antea de nullo negotio egerant. Rex vero, ubi hæc certius comperit, primoribus civitatis jurare sibi fidelitatem mandavit. At illi remandaverunt ei, dicentes: « Neque sacramentum regi faciemus, neque in urbem eum intromitemus; sed tributum ei ex consuetudine pristina reddemus. » Econtra sic eis remandavit rex, dicens: « Non est mihi moris ad hanc conditionem habere subjectos. » Deinde cum exercitu ad fines eorum accessit, et primo in ea expeditione Anglos eduxit. Majores mox ut regem cum exercitu appropinquare cognoscunt, obviam adveniendi procedunt, pacem poscunt, portas ei patere dicunt, imperata quælibet se facturos promittunt, et obsides illico quantos rex jubet, adducunt. Reversi ad concives, qui supplicia pro reatu nimis metuebant, nihilominus machinatur hostilia quæ ceperant, multisque pro causis ad oppugnandum sese incitabant. Quod audiens rex, qui ad quatuor milliaria consistebat ab urbe, ira repletus est et admiratione.

In primis itaque rex cum quingentis equitibus prope perrexit, ut locum et mœnia videret, et quid hostes agerent deprehenderet. Portæ obfirmatæ erant, densæque turbæ in propugnaculis et per totum muri ambitum prostabant. Denique regio jussu exercitus ad urbem admotus est, et unus ex obsidibus prope portam oculis privatus est. Pertinacia furentis populi nullo timore, nec ulla reliquorum obsidum flectitur miseratione; sed acuitur ad defensandum se, suosque lares tota obstinatione. Rex autem fortiter urbem obsidione concludit, militari feritate invadit, et per plurimos dies obnixè satagit cives desuper impugnare et subtus murum suffodere. Tandem municipes ingenti hostium instantia utile consilium coacti capiunt, ad deprecationem descendunt, et formosissima juvenus, majoresque natu cum clero gestante sacros libros et hujusmodi ornatum, ad regem exeunt. Protinus princeps mo-

deratus humiliter prostratis clementer pepercit, A
 confidenti populo reatus indulsit, ac si nescisset
 quod illi eidem proterve resisterant, et quod mili-
 tibus crudeliter et contumeliose illuserant, quos
 ipse de Normannia miserat, et tempestas ad por-
 tum illorum appulerat. Exonii gaudent, gratesque
 Deo referunt quod post tot iras, terribilesque mi-
 nas spe melius alienigenæ regi pacificati sunt. Rex
 autem a rebus eorum abstinuit, et portas urbis va-
 lente fidaque custodia munivit, ne gregarii milites
 repente introirent et pecunias civium violenter di-
 riperent. Locum vero intra mœnia ad exstruendum
 castellum delegit, ibique Balduinum de Molis, fi-
 lium Gisleberti comitis, aliosque milites præcipuos
 reliquit, qui necessarium opus conficerent, præ-
 sidioque manerent. Ipse postea in Cornu Britannia
 ulterius contendebat. Composito ubique motu, quem
 deprehendit, exercitum dimisit, et Guentam ad va-
 candum illuc paschali festo rediit.

V. Rebelliones aliæ in Anglia adversus Normannos.

Anno ab Incarnatione Domini 1068, Guillelmus
 rex legatos honorabiles in Neustriam direxit, et
 Mathildem conjugem suam ad se venire præcepit.
 Protinus illa mariti jussis libenter obedivit, et cum
 ingenti frequentia virorum ac nobilium feminarum
 transfretavit. In clero, qui ad divina ei ministra-
 bat, celebris Guido Ambianorum præsul eminebat,
 qui jam certamen Heraldi et Guillelmi versifice de-
 scripserat. Adelredus Eboracorum metropolitanus,
 qui maritum inunxerat, Mathildem ad consortium
 regii honoris die Pentecostes anno II regni præfati
 regis inunxit. Decorata regio diademate matrona,
 priusquam annus perficeretur, filium nomine Hen-
 ricum peperit, quem totius terræ suæ in Anglia
 hæredem constituit. Hic, dum dociles annos atti-
 gisset, litterarum scientiam didicit, et post utrius-
 que parentis obitum, militiæ agones fortiter exer-
 cuit. Tandem multimodæ probitatis clarus titulis,
 principatum paternum tenuit pluribus annis.

Eodem anno egregii juvenes, Eduinus et Mor-
 carus, filii Elfgari comitis rebellaverunt, et cum
 eis multi alii ferociter insurrexerunt, quorum mo-
 tus Albionis regnum vehementer turbaverunt. Guil-
 lelmus etenim rex, quando Eduinus comes cum eo
 concordiam fecerat, eique fratrem suum et pene
 tertiam partem Angliæ subdiderat, filiam suam se
 in conjugem ei daturum sponderat; sed postmo-
 dum fraudulento consultu Normannorum, concu-
 pitam virginem et diu expectatam denegavit no-
 bilissimo juveni. Unde iratus cum fratre suo ad
 rebellionem incitatus est, eumque magna pars An-
 glorum et Guallorum secuta est. Fervens affectus
 erat præfatis fratribus erga Dei cultum et bonorum
 reverentiam hominum. Erat eis ingens pulchritudo,
 nobilis et ampla cognatio, late valens potentatus,
 et nimia in eos popularium dilectio. A clericis et
 monachis crebra pro illis fiebat oratio, et a turbis
 pauperum quotidiana supplicatio.

Elfgarus comes Coventrense cœnobium constru-

xit et magnis redditibus ad victum monachorum
 inibi consistentium largiter ditavit. Godiova vero
 religiosa comitissa omnem thesaurum suum eidem
 ecclesiæ contulit, et, accersitis aurifabris, quidquid
 in auro et argento habuit, ad construendum sacros
 textus et cruces ac imagines sanctorum, aliaque
 mirifica ecclesiæ ornamenta devote distribuit. De-
 voti Deo dignique religionis laude parentes elegan-
 tem et multa laude dignam ediderunt sobolem, Edui-
 num, Morcarum, et unam filiam nomine Aldit, quæ
 primo nupsit Gritfrido regi Guallorum, post cujus
 mortem sociata est Heraldo regi Anglorum.

Tempore Normanniæ cladis, quæ niniis oppres-
 sionibus Anglos immoderate conquassavit, Bliden-
 us rex Guallorum ad avunculos suos suppeditus
 venit, secumque multitudinem Britonum adduxit.
 Congregatis autem in unum multis Anglorum et
 Guallorum optimatibus, fit generalis querimonia de
 injuriis et oppressionibus, quibus intolerabiliter
 Angli affligebantur a Normannis et eorum coniu-
 bernalibus. Legationibus quoscunque poterant per
 omnes Albionis terminos in hostes clam palamque
 stimulabant. Fit ex consensu omnium pro vindi-
 canda libertate pristina proca conspiratio, et
 obnixa contra Normannos conjuratio. Exoritur in
 finibus Trans-Humbranis vehemens perturbatio.
 Seditiosi silvas, paludes, æstuariorum et urbes aliquot
 in munimentis habent. Eboracensis civitas ardentis-
 sime furit, quam sanctitas pontificis sui sedare ne-
 quit. Plures in tabernaculis morabantur; in domi-
 bus, ne mollescerent, requiescere dedignabantur;
 unde quidam eorum a Normannis sivitici cognomi-
 nabantur.

Rex igitur recessus regni providentius perlustra-
 vit, et opportuna loca contra excursions hostium
 communivit. Munitiones enim, quas castella Galli
 nuncupant, Anglicis provinciis paucissimæ fuerant;
 et ob hoc Angli, licet bellicosi fuerint et audaces,
 ad resistendum tamen inimicis exstiterant debilio-
 res. Rex itaque castrum apud Guarevicum condidit,
 et Henrico Rogerii de Bellomonte filio ad servan-
 dum tradidit. Tunc Eduinus et Morcarus cum suis
 anceps prælii discrimen perpendentes, gratiam re-
 gis petierunt, et specie tenuis obtinuerunt. Deinde
 rex Snotingheam castrum construxit, et Guillelmo
 Peverello commendavit.

Hæc Eboracenses ut audierunt, extimentes ma-
 turata deditone vim declinaverunt, regi que claves
 civitatis cum obsidibus dederunt. Ipse tamen, quia
 fidem illorum suspectam habuit, in urbe ipsa mu-
 nitionem firmavit, quam delectis militibus custo-
 diendam tradidit. Tunc Archillus potentissimus
 Nordanhylorum cum rege concordiam fecit, ei-
 que filium suum obsidem tradidit. Præsul quoque
 Dunelmi regis in gratiam accessit, et pro Malcomno
 rege Scotorum pacis mediator intervenit, et acce-
 ptas condiciones in Scotiam detulit. Malcomus au-
 tem, licet ab Anglis requisitus fuerit, et validam
 expeditionem in eorum auxilium facere paraverit,

audita tamen legatione pacis quievit, et cum præ-
sule Dunelmi nuntios sucs ovanter remisit, per
quos Guillelmo regi fidele obsequium juravit. Sic
utiliter sibi consuluit, populoque suo multum pla-
cuit quod pacem bello præposuit. Nam Scotica
gens, licet in prælio aspera sit, otium tamen et
quietem diligit; nollet a vicinis inquietari regnis,
Christianæ religionis plus quam armorum intenta
studiis. Rex post hæc in reversione sua Lincolniæ,
Huntendonæ et Gronteburgæ castra locavit, et tu-
telam eorum fortissimis viris commendavit.

VI. *Multi Normanni milites, Anglia dimissa, in Nor-*
manniam redeunt. Normannorum tyrannis. Rebel-
liones Anglorum.

His temporibus, quædam Normanniæ mulieres
sæva libidinis face urebantur, crebrisque nuntiis a
viris suis flagitabant ut cito reverterentur, adden-
tes quod nisi redditum maturarent, ipsæ sibi alios
conjuges procurarent. Non enim ad maritos suos
propter inusitatum sibi adhuc navigationem transfre-
tare audebant, nec in Anglia eos expetere, ubi ju-
giter in armis erant, et quotidianas expeditiones
non sine magna sanguinis utriusque partis effu-
sione frequentabant. Rex autem inter tot bellorum
motiones secum milites suos retinere cupiebat, et
terras cum redditibus et magnis potestatibus eis
amicabiliter offerebat, et majora, dum totum re-
gnum ab adversariis undique liberatum esset, pro-
mittebat. Legitimi barones, strenuque pugiles
multipliciter anxiantur, dum regem suum cum
fratribus suis et amicis, sociisque sedulis circum-
dari bellis intuebantur; ipsique, si discederent, in-
fidi proditores, timidique desertores palam censi
verebantur. Rursus honorabiles athletæ quid face-
rent, si lascivæ conjuges torum suum adulterio
polluerent, et progeniei suæ pereunni maculæ no-
tam et infamiam generarent? Unde Hugo de Grente-
maisnil, qui præsidatum Gewissorum, id est Guen-
tanæ regionis, jam habuerat, et sororius ejus Unfridus
de Telliolo, qui Hastings a prima die construc-
tionis ad custodiendum suscepit, aliique nunti
discesserunt, et regem inter externos laborantem
tristes et inviti descrierunt. Deinde famulari lascivis
dominabus suis in Neustriam reversi sunt; sed
honores, quos jam nactus hac de causa relique-
runt, ipsi vel hæredes eorum nunquam postea re-
cuperare potuerunt.

Multimodis desolationibus Anglia nimis attrita
est, et tam ab indigenis quam ab alienigenis valde
aggravata est. Incendia, rapinæ et quotidianæ cæ-
des, miseram gentem invaserunt, percusserunt,
dejecerunt et conquassaverunt. Adversa fortuna
miseros tam victos quam victores muscipula sua
irretivit, nunc erse, nunc fame, nunc peste irre-
verenter præcipitavit, prout omnipotens arbiter
unicuique dispensavit. Rex vero, perspectis impor-
tunitatibus terræ, solidarios milites convocavit, om-
nesque regali munificentia pro militari servitute
muneratos domum abire benigniter permisit.

A Anno tertio regni sui Guillelmus rex Dunelmen-
sem comitatum Rodberto de Cuminis tradidit, qui
mox cum militibus quingentis civitatem confidenter
adiit. Prima vero nocte cives collecti sunt, et ipsum
cunctosque milites præter duos fuga elapsos ma-
ctaverunt. Fortissimi viri nequiverunt defendere
se, oppressi tempore, dolo et multitudine.

Non multo post Rodbertus, Richardi filius, Ela-
racensis præsidii custos cum multis peremptus
est. Fiducia deinceps Anglis crevit contra Norman-
nos, a quibus videbantur nimium vexari suos colle-
gas et amicos. Fides, sacramentum et salus obsi-
dum vilia fuerunt iratis pro amissis patrum suo-
rum prædiis, et occisis parentibus et compa-
triotis.

B Marius Suenus, Caius Patricius, Edgarus Adeli-
nus, aliique potentes et factiosi convenerunt, et
consociata manu civium ac finitimorum, muriti-
nemi regis in Eboraco impugnare ausi sunt. Willet-
mus, cognomento Maletus, præses castrensium regi
denuntiavit se defecturum, nisi maturum fessis
conferat auxilium. Rex ocius advenit, in obsiden-
tes ruit, nec ulli peperit. Multi capti, perique
interfecti, cæteri sunt fugati. Rex autem dies octo
in urbe morans alterum præsidium condidit, et
Guillelmum comitem Osborni filium ad custodi-
endum reliquit. Ipse vero latus Guentam rediit, et
paschale festum ibi celebravit. Rursus Angli post
regis discessum contra utrumque præsidium con-
gregati sunt; sed Guillelmo comite cum suis virili-
ter in quadam valle dimicante, non prævaluerunt;
sed pluribus eorum captis seu trucidatis, alii fuga
mortem distulerunt.

C Bellicis turbibus undique insurgentibus admo-
dum occupatus, conjugem sibi multum dilectam
Mathildem remisit in Normanniam rex Guillelmus,
ut ab Anglico tumultu seposita in pace religiosis
actibus vacaret, incolumemque provinciæ statum
cum Rodberto puero servaret. Hæc consanguinea
Philippi Francorum regis erat, et ex regibus Galliæ
ac imperatoribus Germaniæ originem ducebat, exi-
miaque tam generis quam morum nobilitate clu-
bat. Egregio marito edidit utriusque sexus optatam
sobolem, Rodbertum et Richardum, Guillelmum
D Rufum et Henricum, Agatham et Constantiam,
Adelizam, Adelam et Ceciliam, quibus in hac va-
riabili vita sors diversa provenit, et dicacibus so-
phistis ingentes libros condendi uberem materiam
tribuit. Reginam hanc simul decoravere forma, ge-
nus, litterarum scientia, cuncta morum et virtu-
tum pulchritudo, et quod his laude immortalis di-
gnus est, firma fides et studiosus amor Christi.
Eleemosyna, cui quotidie ferventer hæc hera insi-
stebat, marito agonizanti in prociectu bellico plus
quam fari norim succurrebat.

VII. *Heraldi regis filiorum, Danorum et Saxonum rami*
conatus adversus Normannos.

Duo filii Heraldi, regis Angliæ, mæsti pro patriæ

occisione, siuque propulsione, confugerant ad Dyrmetum regem Hiberniæ. Ejus et principum regni suffragio adjuti sunt, et LXVI naves armata manu oneratas ducentes, Exonio appulerunt. Deinde progredientes a littore terram audacius depopulari cœperunt, et ferro igneque furentes maxima patrare damna conati sunt. Protinus illis Briennus, Eudonis comitis Britannia minoris filius, et Guillelmus Gualdi cum armis obvii fuerunt, et duobus uno die conflictibus horrendam multitudinem in eam paucitatem redegerunt, ut residui duabus scaphis subtrahi aufugerent, et Hiberniam luctu replerent. At nisi nox prælium diremisset, ne nuntius quidem cladis repatriavisset. Juste id omen comitatum est natos pro tyranno genitore vindictam quærentes, et huic intentioni opem ferentes.

Inter hæc Gisa Goduini uxor, Heraldi genitrix, ingentem gazam clanculum sumpsit, et pro timore Guillelmi regis in Galliam non reditura transmeavit.

In illa tempestate Suenus rex Danorum magnam classem Danis et Anglis accuratissime instruxit, duosque filios suos et Osbernium fratrem suum, pontificesque duos, comitesque tres dilectissimos præfecit, et in Angliam misit. Multoties enim pecuniis Anglorum et obnixis precibus fuerat sollicitatus, et ruina suorum, qui nuper in Heraldi conflictu occisi fuerant, motus; quin etiam proxima cognatione ad regni cupiditatem incitatus, utpote nepos Eduardi regis, Hardecunuti filius. Illic ingenti potentia pollebat, universas regni sui vires contrahebat, quibus a vicinis regionibus et amicis auxilia magna coacervabat. Adjuvabant eum Polonia, Frisia necne Saxonia. Leuticia quoque pro Anglicis opibus auxiliares turmas mittebat. In ea populosissima natio consistebat, quæ, gentilitatis adhuc errore detenta, verum Deum nesciebat, sed ignorantia muscipulis illaqueata, Guodenen et Thurum, Freainque, aliosque falsos deos, imo dæmones colebat. Hæc gens terra marique præliari perita erat, quam Suenus cum rege suo sæpe vicerat, suæque ditioni subegerat. Multis itaque triumphis sublimatus, ut sibi adhuc augeter potentiam et decus, contra Guillelmum regem, ut prædiximus, magnam classem in Angliam misit Suenus. Appulsos Doveram regionum militum occursum repulit. Itidem apud Sanguicum (54) abacti sunt, sed a Normannis repulsi sunt. Nacti opportunitatem egrediendi, apud Gepesvicum (55) in prædam diffusi sunt; sed provinciales congregati triginta necaverunt, et reliquos in effugium coegerunt. Egressos Northguici (56) ad similem discursionem Radulfus de Guader invasit, et multis ferro, multis aqua vitam ademit, et reliquos turpiter navigium arripientes in pelagus abire compulit. Rex autem Guillelmus tunc in Dana silva erat, ibique pro more venatui vacabat. Illic audito adventu Dacorum, statim nuntium direxit

(54) *Sandwich*. Le Prévost.

(55) *Ipswich*. Id.

A Eboracum, monens suos ut sese cautius in eos præpararent, ipsumque, si forte necessitas posceret, advocarent. Remandaverunt custodes præsidiorum non indigeri subventu ejus ad annum. Jam Adelinus, Guallevus, Siguardus, aliique præpotentes Angli ad Danos contulerant se. Perventum est ad Humbræ, lati fluminis, ostium. Adelinus ibi seorsum a socia turba cum quibusdam suorum prædatum ierat. Quos insiliens familia regis e Lincolia cepit omnes, exceptis duobus cum Adelino elapsis, et navim confregit, quam custodia pavens deseruit.

Dani Eboracum accedunt, nimisque incolarum contubernio aucti sunt. Guallevus enim, Caius Patricius, Marius, Suenus, Elnocinus, Archillus et quatuor filii Caroli antesignani erant, et Danos Northwigenasque præcedebant. Castellani obviam eis inconsultius exeunt, et intra urbis mœnia infeliciter configunt. Non valentes resistere multitudini, omnes aut interimuntur aut capiuntur. Castella desolata patent. Securo regi casus suorum nuntiantur, terribilitas hominum major quam sit amplificante fama refertur, et quod cum ipso dimicaturi confidenter præstolentur. Rex ergo tam dolore quam ira conturbatur, ac ad hostes cum exercitu properare conatur. Illi vero metu magni bellatoris in Humbram aufugiunt, et ripæ, quæ Lindissem attingit, applicant. Ipse illuc cum equitatu contendit, nefarios quosdam in paludibus pene inaccessibilibus reperit, gladioque punit, et aliquot latibula diruit. In ripam alteram evadunt Dani, operientes tempus quo se sociosque suos possent ulcisci.

EO tempore Saxones occidentales de Dorseta et Summerseta cum suis confinibus Montem-Acutum assilierunt, sed divino nutu impediti sunt. Nam Guentani, Lundonii, Salesberii, Gaufrido Constantiensi præsule ductore, supervenerunt, quosdam peremerunt, partim captos mutilaverunt, reliquos fugaverunt. Gualli et Cestrenses præsidium regis apud Scrobeshuriam obsederunt; quibus incolæ civitatis, cum Edrico Guilda potenti et bellicoso viro, aliisque ferocibus Anglis auxilio fuerunt. Idem apud Exoniam Exoniensis comitatus habitatores fecere, et undique coadunata turba et Cornu Britannia. Nam supremi fines Anglorum occidentem versus et Hiberniam Cornu Britannia, id est Cornuallia, nuncupantur. Exoniæ cives regi favebant, non inmemores pressurarum quas olim passi fuerant. Protinus rex, ubi hæc accepit, comites duos Guillelmum et Briennum laborantibus subvenire præcepit. Verum priusquam illi Scrobeshuriam pervenissent, urbe combusta, hostes discesserant. Defensores quoque Exoniæ subito eruperunt, et impetu in se obsidentes abegerunt. Fugientibus obvii, Guillelmus et Briennus grandi cæde temeritatem punierunt.

Rex interim apud Estafort quamplurimos factio-

(56) *Norwich*. Id.

sarum partium facili proventu delevit. In tot certaminibus sanguis utrinque multus effunditur, et tam inermis quam armata plebs diversis infortuniis hinc inde miserabiliter concutitur. Lex Dei passim violatur, et ecclesiasticus rigor pene ab omnibus dissolvitur. Cædes miserorum multiplicantur, animæque cupiditatis et iræ stimulis sauciantur, et catervatim hinc inde ad inferna raptantur, damnante Deo, cujus judicia esse justissima comprobantur. Rex Guillelmus cum a Lindisse revertetur, reliquit ibi germanum suum Rodbertum Moritoliensem comitem et Rodbertum Aucensem, qui Danorum excursiones arcerent. Dani aliquandiu delituere. Verum postquam tuta sunt opinati, conviviis provincialium, quæ vulgo firmam appellant, illecti, ad terram egrediuntur. Ambo comites ex improviso eos invadunt, epulas cruore confundunt, instant trepidis, ad naves usque cædendo fugientes persequuntur. Divulgatur iterum eosdem latrunculos Eboracum advenire, qua Natalem Dominicum celebrent, seseque ad præliandum præparent. Properans illo rex e Snotingeham, præpeditur ad Fracti-Pontis aquam impatientem vadi, nec navigio usitatam. Reditum suadentibus non acquiescit, pontem fieri volentibus id opportunum non esse respondet, ne hostis repente super eos irrueret et inferendæ cladis occasionem in ipso opere haberet. Tres hebdomades illic detinentur. Denique Lisois audax miles, quem de Monasteriis agnominabant, flumen summo opere attentabat, et vadum supra infraque quæritabat. Per multam demum difficultatem locum transmeabilem deprehendit, et cum LX magnanimis equitibus pertransivit, super quos hostium multitudo irruit; sed his acerrime repugnantibus non prævaluit. Postero die Lisois reversus prodit vadum, nec mora traducitur exercitus. Iur per silvas, paludes, montana, valles artissimo tramite, qui binos lateraliter ire non patiebatur. Sic Eboraco appropinquatum est, sed Danos aufugisse nuntiatum est. Rex autem tribunos et præsidem cum armatorum manu, qui restaurarent in urbe castella direxit, et alios nihilominus in ripa Humberæ, qui Danis resisterent, reliquit. Ipse vero in saltuosa quædam et difficillime accessibilia loca contendit, et abditos illic hostes persequi summo opere studuit. D Spatio centum milliariorum castra ejus diffunduntur. Plerosque gladio vindice ferit, aliorum latebras evertit, terras devastat, et domos cum rebus omnibus concremat. Nusquam tanta credulitate usus est Guillelmus; hic turpiter vitio succubuit, dum iram suam regere contempsit, et reos innocuosque pari animadversione peremit. Jussit enim, ira stimulante, segetibus et pecoribus cum vasis et omni genere alimentorum repleri, et igne injecto penitus omnia simul comburi, et sic omnem alimoniam per totam regionem Trans-Humbranam pariter devastari. Unde sequenti tempore tam gravis in Anglia late sævit penuria, et inermem ac simplicem populum tanta famis involvit miseria, ut

A Christianæ gentis utriusque sexus et omnis ætatis homines perirent plus quam centum millia. In multis Guillelmum nostra libenter extulit relatio; sed in hoc quod una justum et injustum tabidæ famis lancea æque transfixit, laudare non audeo. Nam, dum innocuos infantes juvenesque vernantes et floridos canitie senes fame periclitari video, misericordiâ motus miserabilis populi meroribus et anxietatibus magis condoleo, quam frivolis adulationibus favere inutiliter studeo. Præterea indubitanter assero quod impune non remittetur tam feralis occisio. Summos enim et imos intuetur omnipotens iudex, et æque omnium facta discutiet ac puniet districtissimus vindex, ut palam omnibus enodat Dei perpetua lex.

B VIII. *Guillelmus rex hostes profigat suos. Regia corona ei a papa mittitur.*

Inter bella Guillelmus ex civitate Guenta jubet asferri coronam, aliaque ornamenta regalia et vasa, et dimisso exercitu in castris, Eboracum pergit, ibique Natale Salvatoris nostri concelebrat. Rursum comperit hostile collegium in angulo quodam regionis latitare, mari vel paludibus undique munito. Unicus aditus per solidum intromittit, latitudine tantum viginti pedum patens. Prædam abundantem contraxerant, securi agitabant, nullam sibi vim nocere posse putabant. Attamen, ut agmen regium approximare audierunt, noctu quantocius abierunt. Rex ardens infestos sibi hostes ad flumen Tesiam insequitur, et avia prorumpit, quorum asperitas interdum peditem eum ire compellit. Super Tesiam sedens quindecim dies transegit. Ibi reconciliati sunt Guallevo præsens et Caius Patricius absens, sacramento per legatos exhibito. Horum paulo ante contubernales jam periclitanter Dani, ut vagi pirata fluctibus et ventis jactati. Urgebat eos non minus fames quam tempestas. Pars naufragio periit. Residui vitam vilissima pulve sustentabant, nec solum milites gregarii, verum ipsi quoque principes, comites atque pontifices. Carnes penitus defecerant, quibus diu rancidis ac putridis vescabantur. Egredi ad comportandum spinas non audebant, neque littus propter incolarum terrorem uspiam attingere. Tandem magnæ classis exiguæ reliquæ Daciæ repetierunt, et Sueno regi suo magna discrimina quæ perpessi sunt, nimiamque ferocitatem hostium, suorumque ruinam sodalium flebiliter retulerunt.

Mense Januario, rex Guillelmus Haugustaldam revertebatur a Tesia, via quæ hactenus exercitui erat intentata, qua crebro acutissima juga et vallium humillimæ sedes, cum vicinia serenitate verna gaudet, nivibus compluuntur. At ille in acerbissimo hiemis gelu transivit, animosque militum confirmavit sua alacritate. Illud iter difficulter peractum est, in quo sonipedum ingens ruina facta est. Anxius pro sua quisque salute exstitit, dominique parum aut amici meminuit. In ea difficultate rex

cum senis tantum equitibus aberravit, et noctem integram, ubinam essent quos ductabat ignarus, exegit. Eboracum reversus complura illic castella restauravit, et urbi ac regioni commoda ordinavit. Deinde movet expeditionem contra Cestrenses et Guallos, qui præter alias offensas nuperrime Scrobesburiam obsederunt. Exercitus autem qui dura toleraverat, in hoc itinere multo duriora restare timebat. Verebatur enim locorum asperitatem, hiemis intemperiem, alimentorum inopiam, et hostium terribilem ferocitatem. Andegavi, Britones et Cenomanni servitiis, ut dicebant, intolerabilibus oppido gravabantur; unde pertinaciter a rege missionem petentes conquerebantur. Sui nimirum ad expugnationem depromebant non posse domino semper nova et immoderata audenti, nimiaque præcipienti obsequi. Rex autem constantiam Julii Cæsaris in tali necessitate secutus est, nec eos multo precatu seu novis promissis retinere dignatus est. Audacter inceptum iter init, fidasque sibi cohortes se sequi præcepit, desertores vero velut inertes pavidosque et invalidos, si discedant, parvipendit. Post difficillimas fatigationes victoribus requiem promittit, nec ad honores posse pertingere nisi per labores asserit. Indefessim itaque pergit via equiti nunquam ante experta, in qua sunt montes ardui et profundissimæ valles, rivi et amnes periculosi, et voraginosæ vallium ima. In hac via gradientes sæpe nimio vexabantur imbre, mista interdum grandine. Aliquando præstabant cunctis usum equi in paludibus enecti. Ipse rex multoties pedes cunctos agiler præcedebat, et laborantes manibus impigre adjuvabat. Tandem exercitum incolumem usque Cestræ perduxit, et in tota Merciorum regione motus hostiles regia vi compescuit. Tunc Cestræ munitionem condidit, et in reversione sua apud Estafort alteram locavit, milites et alimonias abunde utrobique imposuit. Perveniens inde Salesburiam, præmia militibus ibi pro tanta tolerantia largissime distribuit, bene meritos collaudavit, et cum gratia multa dimisit. Desertores autem ad dies XL ultra discessum commilitonum per indignationem retinuit, eaque pœna delictum, quod pejus meruit, castigavit.

Post hæc Guillelmus rex Dominicam Resurrectionem in urbe Guenta celebravit, ubi cardinales Romanæ Ecclesiæ coronam ei solemniter imposuerunt. Nam ex petitione ipsius Alexandei papa tres idoneos ei ut charissimo filio legaverat vicarios, Ermenfredum pontificem Sedunorum, et duos canonicos cardinales. Quos apud se annuo ferme spatio retinuit, audiens et honorans eos tanquam angelos Dei. In diversis locis, in plurimæ negotiis sic egere, sicut indigas canonicæ examinationis et ordinationis regiones illas dignovere.

(57) Hodie, Windsor. In hoc loco, seu potius in Guenta urbe, vulgo Winchester, celebratum fuit concilium.

A IX. Concilium Windresorense. Pietas et laudabilis agendi modus Guillelmi regis. De originibus monastici ordinis in Anglia.

Maxima vero ac utilissima synodus Windresoris (57) celebrata est anno 1070 ab Incarnatione Domini. Rex et cardinales eidem concilio præsederunt, et illic Stigandum pridem reprobatum anathemate deposuerunt. Perjuriis enim et homicidiis inquinatus erat, nec per ostium in archipræsulatum introierat. Nam a duobus episcopis, Norfulcano et Guentano, nefanda gradatione ambitionis et supplantationis ascenderat. Suffraganei quoque aliquot dejecti sunt, indigni pontificatu propter criminosam vitam et curæ pastoralis inscitiam. Constituti sunt autem nominandi præsules Normanni duo regii capellani, Gualchelinus Guentanorum, et Thomas Eboracorum; unus in loco depositi, alter defuncti; uterque prudens, plenus mansuetudine et humanitate, venerabilis et amabilis hominibus, verens et amans Deum medullitus. Item alii subrogati sunt, traducti ex Gallia, litterati, decorati moribus ac studiosi divinorum amatores.

Multimodæ honestatis studio in multis rex Guillelmus laudabilis claruit, maximeque in ministris Dei veram religionem cui pax interdum et prosperitas mundi famulatur semper amavit. Hoc fama multiplex attestatur, hoc operum exhibitione certissime comprobatur. Nam, dum pastor quilibet completo vitæ suæ termino de mundo migraret, et Ecclesia Dei proprio rectore viduata lugeret, sollicitus princeps prudentes legatos ad orlatam domum mittebat, omnesque res Ecclesiæ, ne a profanis tutoribus dissiparentur, describi faciebat. Deinde præsules et abbates, aliosque sapientes consiliarios convocabat, et eorum consilio quis melior et utilior tam in divinis rebus quam in sæcularibus ad regendam Dei domum videretur, summopere indagabat. Denique illum, quem pro vitæ merito et sapientiæ doctrina provisio sapientum eligebat, benevolus rex dispensatorem et rectorem episcopatus vel abbatæ constituebat. Hanc nimirum observationem quinquaginta sex annis custodivit, quibus regimen in ducatu Normanniæ seu regno Angliæ tenuit, et inde religiosum morem et exemplum posteris dereliquit.

D Simoniacam hæresim omnimodis abhorrebat, et ideo in eligendis abbatibus vel episcopis non tam opes seu potentiam quam sanctitatem et sapientiam personarum considerabat. Probatas virtute personas cœnobiis Angliæ præfecit; quorum studio et rigore monachus qui jam aliquantulum tepuerat revixit; et qui defecisse videbatur, ad pristinum robur surrexit.

Augustinus enim et Laurentius, alique primi prædicatores Anglorum monachi fuerunt, et in episcopis suis vice canonicorum, quod vix in aliis ter-

ris invenitur monachos pie constituerunt. Cœnobio multa et præclara construxerunt, et conversis instituta regularia verbis et exemplis tradiderunt. Magnifice igitur monachilis ordo plus quam ducentis annis in Anglia floruit, et Christiana religio reges Anglorum Edelbertum et Eduinum, Oswaldum et Olfam, aliosque plures feliciter coercuit, et salubriter in montem virtutum sustulit; donec Edmundus Estanglorum rex, cum aliis duobus Angliæ regibus, paganorum gladio martyr occubuit. Tunc ethnici reges Danorum Oskytel et Gudrum, Hamund et Haldene, Inguar et Habba cum turmis suis Angliam invaserunt, ecclesias monachorum et clericorum concremaverunt, populumque Dei ut bidentes mactaverunt.

Post aliquot annos, Elfredus Gewissorum rex, filius Edelvulfi regis, in paganos surrexit, et virtute Dei hostes aut peremit, aut expulit, aut subegit, et primus omnium regum monarchiam totius Angliæ solus obtinuit. Probitate et liberalitate, laudabilique providentia omnes Angliæ reges præcedentes et subsequentes, ut reor, excellit, annisque xxxix laudabiliter in regno peractis Eduardo seniori filio suo sceptrum reliquit. Pacificato itaque regni statu, religiosi principes et episcopi cœnobio iterum cœperunt restaurare. Et quia omnes monachi totius Albionis perempti fuerant aut fugati supradicta rabie gentilium, miserunt egregium juvenem Osvaldum ad Floriacense cœnobium, quod in Gallia Leodebodus Aurelianensis construxit supra Ligerim fluvium tempore Lodovei filii Dagoberti regis Francorum. Locus ille admodum venerabilis est ossibus sancti Benedicti Patris et magistri monachorum, quæ Aigulfus monachus a Mummolo abbate destinatus de Beneventana provincia detulit in Aurelianensem pagum. Hoc nimirum contigit post depopulationem Cassinensis monasterii, quam beatus Benedictus cum lacrymis prædixerat Teoprobo monacho nobili servo Dei, ut in secundo *Dialogorum* libro legimus, quem Petro subdiacono edidit luculenter insignis papa Gregorius.

Defuncto Clepone rege, antequam Autarith filius ejus ad imperandum esset idoneus, et tota gens Langobardorum sine rege subjugata esset xxxiv duobus, prædones Guinilorum furibundi noctu impetum fecerunt et Cassinense monasterium depopulati sunt; sed omnes monachi, protegente Deo, incolumes cum Bonito abbate suo evaserunt. Deinde cx annis eadem desolatio ibidem permansit; donec Petronax Brixensis episcopus Cassinum montem adiit, et ibidem, auxiliante Zacharia papa, nobile cœnobium restauravit; quod usque in hodiernum diem magnifice sublimatum quotidie crescit. Dum præfata itaque desolatio perduraret, et Cassinus mons cultoribus careret, Floriacensis domus, volente Deo, ditata est pretioso corpore præcipui Patris Benedicti; cujus translationem Cisalpini cœnobitæ singulis annis solemniter et devote celebrant v Idus Julii. Illic Osvaldus reverendus ad-

lescens accessit ut monachus fieret, et monachilem normam edisceret, suamque vitam secundum voluntatem Dei salubriter coerceret, aliosque hujus ordinis amatores per apostolorum vestigia supernæ vocationis ad bravium pertraheret. Quod ita factum est.

Post aliquot annos Osvaldus a Floriacense archimandrita benigniter rogantibus Anglis redditus est. Et quia multiplici tam sagacitate quam bonitate pollebat, omnibus Angliæ cœnobiis præpositus est. Venerabiles quoque viri Dunstanus ac Adelvoldus eum summopore adjuverunt, et Glastoniam ac Abundoniam primitus institutis regularibus instruxerunt. His doctoribus fideliter obedierunt reges Anglorum Adelstanus, Ædredus, Edmundus, et præcipue Edgarus Edmundi filius. Quo regnante, Dunstanus Doroberniæ metropolitanus factus est ac Adelvoldus Guentoniensis præsul inthronizatus est. Osvaldus autem prius Guigornensem episcopatum ac postea rexit Eboracensem archipræsulatum. Horum precibus Floriacensis Abbo sapiens atque religiosus cœnobita missus est trans mare, et monasticum usum docuit Ramesiæ et in aliis monasteriis Angliæ, sicuti tenebatur in Gallia eodem tempore. Studium sanctitatis et totius honestatis præfatos antistites illuminavit, et dogmatibus eorum ac miraculis per eos exhibitis commode irradiavit, multisque vulgaribus et literatis profuit.

Tunc cœnobium Medeshamstede, quod pridem tempore Vulferi regis Merciorum Sexvulfus pontifex construxit, Adelvoldus præsul sub Edgardo rege in vico, qui modo Burg dicitur, restauravit, et basilicam in honore sancti Petri apostolorum principis edictam magnis opibus ditavit. Deinde Torneiense, Eligense, et alia multa monasteria pluribus in locis fabricata sunt, et conventus in illis monachorum, aut clericorum, aut sanctimonialium solerter locati sunt. Copia reddituum singulis monasteriis largiter impartiebatur; unde sufficiens victus et vestitus theoreticis administraretur, ne pro penuria rerum necessarium in divino cultu aliquatenus vacillantes frangerentur.

Sic in Anglia monasticus ordo renovatus est, et in multis cœnobiis gloriosum agmen monachorum contra Satanam virtutum armis munitum est, et perseveranter dimicare in prælio Domini donec victoria potiatur, nobiliter edoctum est. Verum post aliquod tempus, ad expurgandum triticum, ubi exuberantia zizaniorum nimis multiplicata est, iterum sub Egelredo rege, filio Edgari, gravissima tempestas ab aquilone Anglis oborta est. Nam vesanus idololatra Suenus rex Danorum Angliæ cum valida classe paganorum applicuit, ac ut nimius turbo super improvidos illico irruit, pavidusque rex Egelredus cum filiis suis Eduardo et Elfredo et Emma regina in Normanniam aufugit. Non multo post Suenus, dum nimis in Christianos sæviret, a sancto Edmundo jussu Dei preceptus est, et Egelredus audita morte inimici, ad sua regressus est. Deinde

Chunutus rex Dacorum, ut diversos eventus patris sui comperit, duos reges, Lacman Suavorum et Olavum Noricorum sibi ascivit, et cum ingenti exercitu Angliam adiit. Denique post multas strages, defuncto Egelredo rege et Edmundo Irniside filio ejus, Angliam obtinuit; et ipse postmodum, filiique ejus Heraldus et Hardecunutus, plus quam **XL** annis possedit.

His tempestatibus Cantuaria metropolis obsessa et combusta est, et S. Elfagus archiepiscopus diversis suppliciis a gentilibus Danis martyrizatus est. Tunc aliæ urbes concrematae sunt, et episcopales ac monachiles ecclesiae cum libris et ornamentis destructae sunt. Grex quoque fidelium per diversa loca tot procellis agitatus est, et luporum dentibus patens variis modis horribiliter dilaniatus est.

X. *Summa Romanorum pontificum ad Anglos instruendos cura. Relaxatio morum Guillelmus rex ecclesiasticam disciplinam restaurat. Lanfrancus Cantuariensis archiepiscopus.*

Prolixam digressionem, sed, nisi fallor, non inutilem protelavi, et de priscis Annalibus collecta recensui, ut causa manifeste pateat studioso lectori, cur Anglos agrestes et pene illitteratos invenerint Normanni, quos olim optimis institutionibus solenter instruxerunt pontifices Romani.

Gregorius enim et Bonifacius eximios doctores, cum libris et omnibus ecclesiasticis utensilibus, Anglis miserunt, ac ut charissimos filios ad omne bonum educantes erudierunt. Deinde Vitalianus papa tempore Osvii et Egherti regum, sapientissimos viros Theodorum archiepiscopum et Adrianum abbatem in Angliam misit; quorum peritia studioque Anglicus clerus tam Latina quam Graeca eruditione affatim imbutus mirabiliter viguit. His sequenti tempore florentes Albinus abbas et Adelmus praesul successerunt, quorum solertia et religio multos docuerunt, scriptisque laudabilia virtutum suarum monumenta posteritati effigiaverunt. Hos omnes et plures alios perspicax Beda laudibus extulit, et indagine liberalium artium, rerumque secretarum perfectis æquiparari laboravit. Salutiferum panem Veteris et Novi Testamenti pueris Ecclesiae dilucidando confregit, abdita in explanationum libris plus quam **LX** r. seravit, et sic tam apud suos quam apud externos perennem sibi memoriam promeruit.

Pretiosis lapidibus iu muro caelestis Jerusalem feliciter collocatis, triticeisque granis in apotheca veri Joseph diligenter reconditis, silices in plateis stratae sunt, et palæae in sterquilinum projectae, et irreverenter a praetereuntibus conculcatae sunt. Sic omnipotentis Dei justo nutu, postquam electi de transitoriis ad aeterna migrarunt, dum Daci, ut jam descripsimus, divino et humano metu carentes, per Angliam diu debacchati sunt, innumeræ contra Dei legem praevagationes tenere patratae sunt. Humana exercitia, quæ semper ad nefas prona sunt, subtractis rectoribus cum virga disciplinae, per infandos

actus abominabilia facta sunt. Hujusmodi dissolutio clericos et laicos relaxaverat, et utrumque sexum ad omnem lasciviam inclinaverat. Abundantia cibi et potus luxuriam nutriebat, levitas et mollities gentis in flagitium quemquam facile impellebat. Destructis monasteriis monastica religio debilitata est, et canonicus rigor usque ad Normannorum tempora reparatus non est. Per longum itaque retro tempus transmarinorum monachus deciderat, et parum a saecularitate conversatio monachorum differebat. Habitu fallebant ac professionis vocabulo, dediti ganæ, peculiis innumeris foedisque praevagationibus. Hic itaque ordo Guillelmi regis instinctu ad instituta regularia corrigebatur, ac ad consuetudines beatificas perductus valde honorabatur. Aliquantum abbatibus a rege noviter ordinati sunt, et complures cœnobitæ in monasteriis Gallicis competenter edocti sunt. Qui regio jussu Angliæ praelati disciplinam instituebant, et religiose exemplis proponebant. Cœnobio leati Petri apostolorum principis, quod Anglorum primus doctor construxerat Augustinus, famosus abbas scientia et bonitate pollens praelatus est Scollandus. Hic ex nominato stemmate in Normannia natus, in monte Michaelis archangeli ad periculum-maris regulariter educatus, ad emendationem morum Cantuariis a Normannis est praelatus. Similiter in aliis monasteriis cita magistrorum mutatio facta est, quæ quibusdam utilis et nonnullis periculosa tam magistris quam subditis facta est.

Cantuariensis cathedra, in qua sedens Augustinus decreto Gregorii papæ praeiit omnibus episcopis Britanniae, deposito Stigando, decreta est Lanfranco Cadomensium abbati, regis et omnium optimatum ejus benevola electione. Hic ex nobili parentela ortus, Papiae urbis Italiae civibus, ab annis infantiae in scholis liberalium artium studuit et saecularium legum peritiam ad patriam suam morem, intentione laica fervidus edidit. Adolescentulus orator veteranos adversantes in actionibus causarum frequenter praecipitavit, torrente facundia apposite dicendo senes superavit. In ipsa aetate sententias promere statuit, quas gratanter jurisperiti aut iudices aut praetores civitatis acceptabant. At cum in exsilio velut Plato quondam academicus philosopharetur, ignis aeternus mentem ejus incendit et amor verae sapientiae cordi ejus illuxit. Animadvertit cum Ecclesiaste, quod nondum ecclesiasticae lectionis usu didicit, quia mundi bona vanitas. Repentino itaque animi contemptu jactans mundum ac se, arripensque religionis professionem, jugo regulari subdidit se. Cœnobium Beccense in Normannia loci situ et paupertate elegit, quod prudentia ipsius vigilantissime cura locupletavit, et in statum pulcherrimi ordinis provexit, dum severa mitique disciplina regeret fratrum collegium, humilique et utili consilio sanctum abbatem, nomine Herluinum, neophytum exulem, dum sceleris vitii et mundo mortificaret, et pro inti-

mis ac supernis maxime laboraret, publicavit Deus A inspector cogitationum ut lucerna poneretur super candelabrum, Dominique convenienter illuminaret amplissimam domum. Coactu obedientiæ de claustrali quiete protractus magister processit, quo docente, philosophicarum ac divinarum litterarum bibliotheca effulsit. In utraque nodos quæstionum solvere potentissimus erat. Hoc magistro primitus Normanni litteratoriam artem perscrutati sunt, et de schola Beccensi eloquentes in divinis et sæcularibus sophistæ processerunt. Nam antea sub tempore sex ducum Neustriæ vix ullus Normannorum liberalibus studiis adhæsit, nec doctor inveniebatur, donec provisor omnium Deus Normannicis oris Lanfrancum appulit. Fama peritiæ illius in tota ubertim innotuit Europa; unde ad magisterium ejus multi convenerunt de Francia, de Wasconia, de Britannia necne Flandria.

Admirandum cognoscerent ingenium sibi, studiumque Lanfranci Herodianus in grammatica, Aristoteles in dialectica, Tullius in rhetorica, Augustinus et Hieronymus, alique legis et gratiæ expositores in sacra pagina. Athenæ quando incolumes florebant, et excellentissimæ ad præcipiendum sedebant, Lanfranco in omni genere eloquentiæ aut disciplinarum assurgerent, et perceptis ab eo commodis allegationibus instrui cuperent. Studiosus fuit idem cænobita gladio verbi perimere sectas, si quæ fidem lacerarent catholicam. Profecto Berengerium Turonensem, quem nonnulli hæresiarcham putabant, et ejus dogma damnabant, quo de salutis hostia mortem animabus propinabat, spiritualis eloquii mucrone confodit in synodo Romana et Vercellensi. Ibi sanctissime exposuit, veracissime comprobavit panem et vinum, quæ Dominicæ mensæ superponuntur, post consecrationem esse veram carnem et verum sanguinem Domini Salvatoris. Profundissimis disputationibus Berengerium Romæ Turonisque palam evicit, omnemque hæresim anathematizare, scriptoque veram fidem profiteri coegit. Deinde blasphemus hæresiarcha, quia mæstus erubuit, quod libellos perversi dogmatis Romæ suis, ne ipse cremaretur, manibus in ignem conjecerit, discipulis pecunia pariter ac fallacia corruptis, recens scriptum domi condidit, et per eosdem peregre transmisit ut vetus error approbatus fulciretur et in futuros perdurabilior annos porrigeretur. Ad quod destruendum Lanfrancus dilucido edidit, venustoque stylo libellum, sacris auctoritatibus ponderosum et indissolubiliter constantem consequentiis rationum, veræ intelligentiæ æstructione de eucharistia copiosum, facundo sermone luculentum, nec prolixitate lædiosum. Multæ ecclesiæ abbatem vel pontificem incredibili desiderio sibi Lanfrancum petierunt, quem etiam Roma, Christiani orbis caput, sollicitavit epistolis, et precatu retinere conata est et vi. Sic omnibus emicuit honorabilis, quem virtus et sapientia decorarat specialis.

Sedunensis igitur episcopus, postquam Stigan-

dum, ut jam dictum est, deposuit, Lanfrancum ad regimen pontificale invitavit, et in consilio episcoporum ac abbatum Normanniæ petitionem Ecclesiæ Dei denuntiavit. Ille autem perturbatus tam grave sibi onus extimuit et inducias ad deliberandum petiit, indubitatum tenens quod simul ire non posset monachi otium et archipræsulis negotium. Abbas Herluinus imperat, cui obsecundare velut Christo solebat. Regina cum filio principe precatur. Majores quoque ideo collecti studiose hortantur. Non abnuuit ille præcipiti sententia, quia omne factum et dictum ejus discretionis dirigebat norma. Obedientiam offendere cavet, simul tantos qui rogant, favent, adhortantur. Mæstus ergo trans mare vadit excusatum se, sperans jucunditatem in reversione. Rex cum gaudio adiutorem culturæ Christianæ reverenter suscepit, et excusatione reluctantem humilitate et majestate pulchre pugnans devicit.

Anno itaque Dominicæ Incarnatiouis 1070, Lanfrancus Cadomensium primus abbas divinitus Anglis institutor datus est, et honestissima electione ac fideli consecratione Cantuariensis Ecclesiæ archipræsul iv Kal. Septembris inthronizatus est. Cujus ordinationi multi præsules et abbates interfuerunt cum maxima cleri populique multitudine. Præsentes et absentes totius Albionis incolæ tripudiarent, atque multum læti Deo gratias agerent, si quantum boni cœlitus sibi tunc impartiretur agnoscerent.

In Cadomensi Ecclesia Guillelmus, Radpodi Sagiensis episcopi filius, Lanfranco successit; quem post novem, ut reor, annos inde rex Guillelmus ad regendam Rothomagensem metropolim provexit. Hic consobrinus Guillelmi præsulis Ebroicensium, filii Girardi Fleitelli, fuit, cujus potentia tempore Richardorum in Neustria maxime viguit. Canonicus et archidiaconus Rothomagensis Maurilio pontifici paruit, magisque Dei amore fervens, cum Theoderico Uticensi abbate peregre perrexit, et gloriosum Salvatoris sepulcrum in Jerusalem reverenter adiit. Inde reversus pristinos præcavens labores amittere, mundi lenociniis penitus subtraxit se, et in Beccensi cænobio divinæ gratanter inhæsit militiæ. Dein cum Lanfranco ad instructionem neophytorum, qui in Cadomense castrum ad servitutum Christi confluebant, protractus est; quorum ipse paulo post Pater et magister laudabilis factus est.

Defuncto Guillelmo Ebroicensi episcopo, Balduinus ducis capellanus successit, et præsulatum fere septem annis regulariter rexit.

Quo defuncto, Gislebertus, Osberni filius, canonicus et archidiaconus Lexoviensis successit, et episcopatum plus quam xxx annis utiliter tenuit, et res Ecclesiæ multis modis auxit, solertiaque sua emendavit.

Ivone vero Sagiensium præsule defuncto, Rodbertus Huberti de Ria filius successit, qui fere xii

annis præsulatui præfuit, et ipse, circa Dei cultum A fervens, religiosos multum dilexit (58).

XI. Pax et concordia paulatim inter Anglos et Normannos stabiluntur. Morcarum comitis infelices casus. De Guillelmo Pictavensi scriptore.

His temporibus, opitulante gratia Dei, pax in Angliæ regnabat, et securitas aliquanta, procul repulsis latronibus, habitatores terræ refovebat.

Civiliter Angli cum Normannis cohabitabant in burgis, castris et urbibus, connubiis alteri alteros mutuo sibi conjungentes. Vicos aliquot aut fora urbana Gallicis mercibus et manonibus referta conspiceres, et ubique Anglos, qui pridem amietu patrio compti videbantur Francis turpes, nunc peregrino cultu alteratos videres. Nemo prædari audebat, sed unusquisque sua rura tuto colebat, suoque compari, sed non per longum tempus, hilariter applaudebat. Fiebant et reparabantur basilicæ, et in eis sacri oratores obsequium studebant Deo debitum persolvere. Regnans in rege diligentia boni vigilabat, et quoscunque poterat ferventer ad bona excitabat. Anglicam locutionem plerumque satagit ediscere, ut sine interprete querelam subjectæ gentis posset intelligere, et scita rectitudinis unicuique, prout ratio dictaret, affectuose depromere. Ast a perceptione hujusmodi durior ætas illum compecebat, et tumultus multimodarum occupationum ad alia necessario attrahebat.

Verum, quia humani generis adversarius tanquam leo rugiens terram circumit, quærens quem dente crudelitatis suæ comminueret, iterum ingens turbatio Angliæ oritur atque Normannis, atque ad multorum detrimentum diu perfida sævit Erinnyes. Nam rex Guillelmus, consilio pravorum male usus, laudi suæ damnum ingressus, dum fraudulentè inclytum comitem Morcarum in Eliensi insula conclusit, sibi que confœderatum, et nil mali machinantem vel suspicantem obsedit. Versipelles autem inter eos nuntii discurrerunt, et dolosam conditionem nequiter pepigerunt, scilicet ut se comes regi redderet, eumque rex pacifice ut fidum amicum susciperet. Obsessus nempe diu poterat sese ibidem inaccessibilitate loci defendere, aut nimitia vi accidente, per circumfluens flumen usque in Oceanum navigio diffugere. Sed ille falsis allegationibus simpliciter acquievit, et cum suis ad regem pacifice de insula exivit. Rex autem metuens ne Morcarus injurias sibi et compatriotis suis nequiter illatas ulcisceretur, et per eum aliquæ seditiones in regno Albionis implacabiles orirentur, illum sine manifesto reatu vinculis iniecit, omnique vita sua in ergastulo coercuit, et cautelæ Rogerii oppidani Belmontis mancipavit. Quod formosissimus juvenis Eduinus comes ut audivit, emori quam vivere peroptavit, nisi Morcarum fratrem suum injuste captum liberasset, aut uberrimo sanguine Normannorum sese vindicasset. Sex igitur mensi-

(58) Michael episcopus ab Orderico omittitur; quippe qui Sagiensi Ecclesiæ paucis tantum diebus præfuerit. GUIZOT.

PATROL. CLXXXVIII.

bus a Scotis et Guallis vel Angliis auxilia sibi quæsit. Interea tres fratres, qui ei familiaris præcipuique satellites erant, Normannis eum prodiderunt, et ipsi eundem cum xx equitibus toto nisu sese defendentem occiderunt. Tunc ad hoc facinus exæstuatio marina Normannos adjuvit, quæ ad rivulum quemdam Eduinum morari coegit, eique fugam penitus ademit. Audita per Angliam Eduini morte, luctus ingens non solum Angliis sed etiam Normannis et Francis ortus est, qui cum velut socium seu cognatum cum multis fletibus planxerunt. Nam idem, ut supra dictum est, fuerat ex religiosa parentela natus, multisque bonis deditus, prout poterat inter tanta sæcularium curarum impedimenta positus. Corpus pulchritudine in multis millibus eminebat, et clericorum atque monachorum, pauperumque benignus amator erat. Rex autem Guillelmus, comperta prodicione qua sæpe fatus Merciorum consul perierat, pietate motus fleuit, et proditores, qui pro favore illius ei caput domini sui deferebant, severus in exsilium expulit.

Huc usque Guillelmus Pictavinus historiam suam texuit, in qua Guillelmi gesta, Crispi Salustii stylium imitatus, subtiliter et eloquenter enucleavit. Hic genere Normannus, de vico Pratlensis fuit, ibique sororem, quæ in monasterio S. Leodegarii sanctimonialibus præerat, habuit. Pictavinus autem dictus est, quia Pictavis fonte philosophico ubertim imbutus est. Reversus ad suos omnibus vicinis et consodalibus doctior enituit, et Lexovienses episcopos, Hugonem et Gislebertum, archidiaconatus officio in ecclesiasticis rebus adjuvit. In rebus bellicis ante clericatum asper exstitit, et militaribus armis protectus terreno principi militavit, et tanto certius referre visa discrimina potuit, quanto periculosius inter arma diris conflictibus interfuit. In senectute sua taciturnitati et orationi studuit, et plus in dictando seu versificando quam sermocinando valuit. Subtiles et concinnos versus atque ad recitandum habiles frequenter edidit, studioque juniorum, quibus ipsi emendarentur, sine invidia erogavit. Contextionem ejus de Guillelmo et ejus pedisequis breviter in quibusdam secutus sum; non tamen omnia quæ dixit, nec tam argute prosequi conatus sum. Amodo, juvante Deo, ea quæ succedenti tempore nostris in vicinis evenerunt notabo; indubitanter ratus quod, sicut ego ea quæ a prioribus edita sunt libenter evolvo, sic juniores, eosque qui nondum nati sunt, præsentis temporis eventus solerter inquisituros existimo.

XII. Guillelmus rex terras Anglorum suis Normannis dividit. Superbia et luxuria Normannorum.

Rex Guillelmus, dejectis, ut diximus, Merciorum maximis consulibus, Eduino scilicet interfecto et Morcaro in vinculis constricto, adjutoribus suis inclytas Angliæ regiones distribuit, et ex infimis Normannorum clientibus tribunos et centuriones

ditissimos erexit. Willelmo Dapifero Normanniæ A
 Osberr'i filio insulam Vectam et comitatum Herfordensera dedit, eumque cum Gualterio de Laceio, aliisque probatis pugilibus contra Britones bellis inihiartes opposuit. Horum audacia Brachaniaunos primitus invasit, et Guallorem reges Risen et Caducan ac Mariadoth, aliosque plures prostravit. Cestram et comitatum ejus Gherbodo Flandrensi jamdudum rex dederat, qui magna ibi et difficilia tam ab Anglis quam a Guallis adversantibus pertulerat. Deinde legatione coactus suorum, quos in Flandria dimiserat, et quibus hæreditarium honorem suum commiserat, eundi, citoque redeundi licentiam a rege acceperat; sed ibi adversa illaqueatus fortuna in manus inimicorum inciderat, et in vinculis coercitus, mundanaque felicitate B
 privatus, longæ miseræ threnos depromere didicerat. Interea rex Cestrensem consulatum Hugoni de Abrincis, filio Richardi cognomento Goz. concessit, qui cum Rodberto de Rodelento et Rodberto de Malopassu, aliisque proceribus feris multum Guallorem sanguinem effudit. Hic non dapsiis, sed prodigus erat; non familiam secum, sed exercitum semper ducebat. In dando vel accipiendo nullam rationem tenebat. Ipse terram suam quotidie devastabat, et plus aucupibus ac venatoribus quam terræ cultoribus, vel cœli oratoribus applaudebat. Ventris ingruviei nimis serviebat, unde nimæ crassitici pondere prægravatus vix ire poterat. Ex pellicibus plurimam sobolem utriusque sexus genuit, quæ diversis infortuniis absorpta pene tota perit. Ermentrudem filiam Hugonis de Claromonte Belvacensi uxorem duxit, ex qua Richardum Cestrensis comitatus hæredem genuit: qui juvenis adhuc liberisque carens cum Guillelmo Adelino, Henrici regis Anglorum filio, et multa nobilitate vii Kalend. Decembris [ann. 1119] naufragio periit.

Rex Guillelmus Rogerio de Monte Gomerici in primis castrum Arundellum et urbem Cicestram dedit; cui postea comitatum Scrobesburix, quæ in monte super Sabrinam fluvium sita est, adjecit. Hic sapiens et moderatus et amator æquitatis fuit, et comitatem sapientum atque modestorum dilexit. Tres sapientes clericos, Godebaldum et Odelerium

(59) Odo iste, Stephani II Campaniæ comitis filius, paterna hæreditate frustratus a patruo suo Theobaldo III, Cartonensi comite, ad Guillelmum Nothum Normanniæ ducem cognatum suum circa annum 1050 confugit; cui Guillelmus uterinam sororem suam Adelaidem, filiam nempe Herluini de Contavilla et Harletæ Guillelmi ipsius matris, in matrimonium dedit. Tum secutus Odo Guillelmum anno 1066 in Angliam, strenuam ipsi operam in hoc regno armis acquirendo navavit. Neque id sine mercede fuit; nam Guillelmus Hildernensi comitatu in Anglia, quem ipsi gratificatus est, hoc etiam adjecit ut Albemarlensem in Normannia terram, quam ab archiepiscopo Rothomagensi Joanne de Bajocis Odo certis conditionibus acceperat, titulo comitatus decoraret, sicque Odo comitum Albemarlensium caput exstitit, Guillelmo primo extincto, ejusque hæreditate inter filios Guillelmum Rufum et Ro-

ac Herbertum, diutius secum habuit, quorum consiliis utiliter paruit. Warino autem Calvo, corpore parvo, sed animo magno, Amieriam neptem suam et præsidatum Scrobesburix dedit; per quem Guallos aliosque sibi adversantes fortiter oppressit, et provinciam totam sibi commissam pacificavit. Guillelmum cognomento Pantulfum et Picodum atque Corbatum, filiosque ejus Rogerium et Rodbertum, aliosque fideles, fortissimosque viros comitatu suo præfecit, quorum sensu et viribus benigniter adjutus, inter maximos optimates maxime effloruit.

Rex Guillelmus Guallevo comiti, filio Sivardi potentissimo Anglorum, comitatum Northamptoniæ dedit, eique Judith neptem suam, ut firma inter eos amicitia perduraret, in matrimonio conjunxit; quæ duas filias speciosas marito suo peperit. Gualterio quoque cognomento Gifardo comitatum Buchingham, et Guillelmo de Guarenna, qui Gundredam sororem Gherbodi conjugem habebat, dedit Sutregiam. Odoni vero Campaniensi, nepoti Theobaldi comitis, qui sororem habebat ejusdem regis, filiam scilicet Rodberti ducis, dedit idem comitatum Hildernesæ (59), et Radulfo de Guader genero Guillelmi, filii Osberr'i, comitatum Northwici. Hugoni vero de Grentemaisnilio municipatum Legrecestræ commendavit; aliisque nobilibus viris municipatus urbium et præsidatus cum magnis honoribus et potestatibus provide distribuit. Henrico Gualchelini de Ferrariis filio castrum Stutesburix, quod Hugo de Abrincis prius tenuerat, concessit, aliisque advenis, qui sibi cohæserant, inagnos et multos honores contulit; et in tantum quosdam provexit ut multos in Anglia ditiores et potentiores haberent clientes quam eorum in Neustria fuerant parentes.

Quid loquar de Odono Bajocasino præsule, qui consul palatinus erat, et ubique cunctis Angliæ habitatoribus formidabilis erat, ac veluti secundus rex passim jura dabat? Principatum super omnes comites et regni optimates habuit, et cum thesauris antiquorum Cantiam possedit, in qua jamdudum Ædillertus Irminrici filius, Eadbald et Ercombettus et Egbert atque Lotheris frater ejus renarunt, primique regum Anglorum a discipulis Gregorii

D bertum sic divisa, ut priori regnum Angliæ, alteri ducatus Normanniæ in partem cederet, utriusque ratione dominiorum suorum Odo clientelæ jure restrictus evasit. Cujus duplicis officii partes, dissidentibus inter se fratribus, cum ex æquo implere non posset, quasi optione sibi data, Guillelmo regi adhæsit, Anglicumque exinde præsidium in Albemarlense castrum admisit. Verum in hac fide diu non stetit. Ambitione quippe deiusus, Roberto de Molbraio aliisque pluribus conjuratis Angliæ baronibus consensus, ut abrogato Guillelmo, sui ipsius filium Stephanum in regem sublegerent. Quam perfidiam Guillelmus tempestive admonitus intevertit, Odonemque comprehensum in carcerem conjecit, ubi languentis ævi reliquias consumpsit. Hæc e variis Orderici collecta locis in unum hic congerimus.

Don Bouquet, lib. iv, p. 587.

papæ fidem Christi susceperunt, et divinæ legis observatione perennis vitæ bravium mercati sunt. Permista, ni fallor, in hoc viro vitia erant cum virtutibus; sed plus mundanis inhærebat actionibus quam spiritualis theoriæ charismatibus. Cœnobîa sanctorum valde conqueruntur quod multa eis Odo detrimenta fecerit, et fundos, sibi antiquitus datos a fidelibus Anglis, violenter et injuste abstulerit (60).

Gaufredus quoque Constantiniensis episcopus, de nobili Normannorum progenie ortus, qui certamini Senlacio fautor acer et consolator interfuit et in aliis conflictibus, qui postmodum advenas et indigenas utrinque contriverant, magister militum fuit, dono Guillelmi regis ducentas et octoginta villas, quas a manendo mœnerios vulgo vocamus, obtinuit; quas omnes nepoti suo de Molbraio, propter nequitiam et temeritatem suam non diu possessuro, moriens dereliquit.†

Eustachius quoque Boloniensis (61) et Rodbertus Moritoliensis, Guillelmi Ebroicensis (62) et Rodbertus Aucensis (63) atque Goisfredus Rotronis filius Mauritanensis, alique comites et optimates, quos singillatim nominare nequeo, magnos redditus et honores in Anglia receperunt a rege Guillelmo. Sic extranei divitiis Angliæ ditabantur, pro quibus filii ejus nequiter interficiebantur, vel extorres per externa regna irremediabiliter fugabantur.

(60) Ita sit de monasteriis Angliæ. Multa autem Galliæ monasteria eum erga se beneficium agnoscunt, in primis Divionense S. Benigni, cui plurima donaria contulit, ut testatur sequens schedula ex veteri Martyrol. S. Benigni descripta, apud Labbeum, t. I Biblioth. mss., pag. 658, quæ sic habet: *Depositio D. Odonis, Bajocensis urbis episcopi. Hujus anniversarium diem inter præcipuos benefactorum nostrorum memorias merito numeramus: quippe qui devotionem erga nos habitam et a suis progenitoribus traxit, et ipse hanc fructu uberiori hæres non degener augmentavit. De stirpe siquidem comitum Normanniæ existit oriundus, qui hanc Divionensem Ecclesiam affectu unico dilexerunt, eamque rebus et possessionibus plurimum provexerunt. Quorum iste imitator effectus, ita eorum affectum suo tempore studuit renovare, ut et sua et illorum memoria apud nos semper nova merito debeat perdurare. Cujus devotionis indicia ut ex parte tangamus, cum rice quadam Urbanum papam intra Gallias constitutum expeteret, Divionem veniens, a D. Jarentone et fratribus hujus loci tanta honorificentia exceptus est, ut sibi nimis incompetens videretur, si non tanto eorum obsequio tali vicissitudine responderet, per quam suum erga eos affectum perenni testimonio comprobaret. Unde adhortante se Willelmo Bajocensis Ecclesiæ decano, pariterque Richardo Rothomagensi archidiacono, dedit S. Benigno Divionensis Ecclesiæ patrono, per manum supra memorati abbatis, monasterium S. Vigoris, extra urbem Bajocensem in monte Chrismatis situm, cum omnibus appendiciis suis, etc..... Qui cum sedem sanctæ Bajocensis Ecclesiæ annis XLV feliciter gubernasset, iter Hierosolymitanum aggressus, intra Apuliam vitæ suæ cursum in sanctæ vitæ proposito consummavit, et sic in ecclesia B. Mariæ genitricis sua ei scpultura provenit.*

Dom Bouquet, lib. IV, p. 587-588.

(61) Eustachius hujus nominis secundus, ab anno circiter 1049 Boloniensis comes, Godæ Ethelredi II

A Ipsi vero regi, ut fertur, mille et sexaginta libræ sterilensis monetæ, solidique triginta et tres oboli ex justis redditibus Angliæ per singulos dies redduntur, exceptis muneribus regiis et reatum redemptionibus, aliisque multiplicibus negotiis, quæ regis ærarium quotidie adaugent. Rex Guillelmus omne regnum suum diligenter investigavit, et omnes fiscos ejus, sicut tempore Eduardi regis fuerant, veraciter describi fecit. Terras autem militibus ita distribuit, et eorum ordines ita disposuit, ut Angliæ regnum LX millia militum indesinenter haberet, ac ad imperium regis, prout ratio poposcerit, celeriter exhiberet.

B Adeptis itaque nimis opibus quas alii aggregabant, Normanni furentes immoderate tuebant, et indigenas divino verberare pro reatibus suis percussos impie mactabant. Manciadæ Maronis disticon completum in illis cernimus:

*Nescia mens hominis [hominum] fati sortisque futuræ,
Et servare modum, rebus sublata secundis!*

(VIRG., Æn., x, 504.)

Nobiles puellæ despicabilium ludibrio armigerorum patebant, et ab immundis nebulonibus oppressæ dedecus suum deplorabant. Matronæ vero elegantia et ingenuitate spectabiles desolatæ gemebant; maritorum et omnium pene amicorum solatio destitutæ, magis mori quam vivere optabant. Indociles parasi admirabantur et quasi vecordes e superbia

C Angliæ regis filia, post obitum prioris mariti Galtherii Meduntensis comitis, alter sponsus, ac deinde hac sine prole mortua, Idæ Godefridi Barbatî Lovaniensis ducis filia secundis nuptiis, anno 1057, copulatus, in prælio Hastingsensi propemodum occubuit, securi inter humeros graviter vulneratus. Verum anno sequenti donorum quibus ornatus a victore fuerat oblitus, instigante Philippo Galliæ rege, quod Guillelmo pro virili comparaverat, regnum eripere tentavit. Facta proinde coitione cum incolis Cantia, Doveram, dum Guillelmus in Normannia versaretur, classe appulit. Perfidia vero Cantiorum interim detecta, sic a præsidariis militibus exceptus est, ut parte suorum carcasa, naves cum reliquis festinato repetere non sine ingenti ignominia fuerit coactus. Factus ea clade sapientior, iratum Guillelmi animum recolligere amicorum opo curavit, neque porro frustra. Nam familiaritatem principis recuperavit, quam sic excoluit, ut nunquam ea deinceps caruerit. Regi Guillelmo I superfuit Eustachius. Quonam autem erga successorem ejus se pacto gesserit, alias videbimus.

id., lib. IV, p. 588.

D (62) Guillelmus Richardi Ebroicensis comitis filius ac successor, patrem ad Anglicam Guillelmi Nothi propinqui sui expeditionem secutus, tanta meritum præmia tulit in Anglia, ut rex ipsi quasi compensationis vice Ebroicense in Normannia castrum abstulerit. Quod damnus, simul ac obit in vasor, resarciit, expulso regali ex arce præsidio.

id., lib. IV, p. 588.

(63) Robertus Guillelmi patris in Aucensi comitatu successor, Guillelmo Notho cognato suo, duodecim jam annis ante prælium Hastingsense, magnam open tulerat adversus Henricum Galliæ regem, cujus copias, duce Odone ejus fratre, in pagum Vulcasinum ingressas, anno 1054 fuderat, adjuvante Roberto Mortuimaris comite.

id., lib. IV, p. 588.

efficiantur unde sibi tanta potestas emanasset, et putabant quod quicquid vellent sibi liceret. Insipientes et maligni cur cum tota contritione cordis non cogitabant quod non sua virtute, sed Dei gubernantis omnia nutu hostes vicerant, et gentem majorem et ditiores et antiquiorem sese subegerant, in qua plures sancti prudentesque viri, regesque potentes micuerant, multisque modis domi militiæque nobiliter vignerant? Sententia veritatis jugiter eis timenda, et cordi medullitus inserenda esset dicentis: *Eadem mensura qua mensi fueritis remetietur vobis* (Luc. vi, 38).

XIII. *Normanni ecclesiastici et ipsi divitias expetunt. Guitmundi monachi laudabilis abstinentia.*

Nonnulli etiam ecclesiastici viri, qui sapientes et religiosi videbantur, regali curiæ pro dignitatibus cupitis obnixè famulabantur, et diversis assentationum modis non sine dedecore religiosæ opinionis adulabantur. Sicut tironibus suæ a principibus erogabantur stipendia militiæ, sic quibusdam coronatis pro famulatu suo dabantur a laicis episcopatus et abbatiae, ecclesiarum præposituræ, archidiaconatus et decaniæ, aliæque potestates et dignitates Ecclesiæ, quas meritum sanctitatis et sapientiæ doctrina solummodo deberent obtinere. Clerici et monachi nunc terreno principi pro talibus stipendiis inhærebant, et pro temporali commodo multiplex servitium, quod divino cultui non competit, indecenter impendebant. Prisci abbates sæcularis comminatione potestatis terrebantur, et sine synodali discussione de sedibus suis injuste fugabantur; pro quibus stipendiarii non monachi, sed tyranni contra sanctorum scita canonum intrudebantur. Conventio et profectus fiebat inter commissos greges et archimandritas hujusmodi, qualis inter lupos et bidentes sine defensore solet fieri. Quod facile probari potest ab his qui interfuerunt in Turstino Cadomensi et conventu Glestoniensi. Nam dum protervus abbas cogeret Glestonios cantum, quem Angli a discipulis beati Gregorii papæ didicerant, relinquere, et ignotum sibi nec auditum antea cantum a Flandrensibus seu Normannis ediscere, orta est lis acerrima, quam mox secuta est sacri ordinis contumelia. Dum enim monachi nova nolent suscipere instituta, et contumacis magistri persisteret pertinacia, laici hero suo suffragati sunt, ferentes spicula. A quibus ex insperato monachorum concio est circumdata, et pars eorum crudeliter est percussa, ac, ut fertur, lethaliter sauciata. Multa his similia referri possent, si lectoris animum salubriter ædificarent. Verum quia hæc sunt minus læta, his omissis, stylum vertam ad alia.

Guitmundus venerabilis monachus cœnobii quod Crux Heltonis dicitur, ubi gloriosus confessor Christi Leudfredus, tempore Hildeberti et Hilperici juniorum regum, Domino feliciter XLVIII annis militasse legitur, regio jussu accersitus, pontum trans-

A fretavit, et oblatum sibi a rege et proceribus regni onus ecclesiastici regiminis omnino repudiavit. Erax enim ævo maturus et religiosus, ac scientia litterarum eruditissimus; cujus ingenii præclarum specimen evidenter patet in libro *De corpore et sanguine Domini* contra Berengarium (64), et in aliis opusculis ipsius. Hic itaque cum a rege rogaretur ut in Anglia secum moraretur, et congruum tempus eum promovendi præstolaretur, secum subtiliter deliberravit, sui que votum propositi aliud esse demonstrans, regi respondit:

Multæ causæ me repellunt ab ecclesiastico regimine, quas omnes singulatim nolo nec decet exprimere. In primis infirmitates meas, quibus in corpore et anima incessanter premor, considero; quibus diligenter perspectis, divinum examen vehementer pertimesco, mærens quod in via Dei quotidie laboro, et a veritate vacillo. Et dum meipsum salubriter moderari nequeo, qualiter aliorum vitam ad salutis viam dirigere valeo? Omnibus vigili mente perlustratis, non video qua lege digniter præesse valeam illorum cuneo, quorum extraneos mores, barbaramque locutionem nescio, quorum patres charosque parentes et amicos occidistis gladio, vel exheredatos opprimitis exsilio, vel carcere indelito, intolerabilique servitio. Scrutamini Scripturas, et videte si qua lege sancitur ut Dominico gregi pastor ab inimicis electus violenter imponatur. Ecclesiastica electio prius debet ab ipsis subjectis fidelibus cum sinceritate fieri, ac postmodum astipulatione patrum et amicorum, si canonica est, reverenter confirmari. Alioquin cum charitate debet emendari. Quod bello et effusione multi cruoris truculenter rapuistis, qua ratione mihi aliisque contemptoribus mundi, qui sponte pro Christo nudati sumus propriis, sine culpa inpartiri potestis? Generalis omnium religiosorum lex est, a rapinis abstinere, et de præda, etiamsi offertur, pro justitiæ observantia nolle recipere. Dicit enim Scriptura: « Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata (Eccli. xxxiv, 21). » Et paulo post: « Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui (ibid., 24). » Hæc et his similia divinæ legis præconia pertractans, expavescio, et totam Angliam quasi amplissimam prædam diducio, ipsamque cum gazis suis velut ignem ardentem contingere formido. Et quia Deus jubet ut quisque proximum suum diligat sicut seipsum, sine dolo dicam vobis id quod mihi cœlitus est inditum. Quod mihi utile reor, vobis quoque salutare arbitror. Ergo quod amicaliter loquar non videatur amarum; sed tu, strenue princeps, et commilitones tui, qui gratæ tecum inierunt periculum, nostræ admonitionis benigno corde suscipite eloquium. Opera Dei cunctis diebus vitæ vestræ sagaciter considerate, et judicia ejus, quæ incomprehensibilia sunt, in omnibus operibus vestris timete, et sic vestram vitam æqua lance moderari dei voluntatem Dei satagite, ut ipse arbiter æternus, qui omnia juste disponit, placabilis sit vobis in ultimo dis-

(64) Guitmundi episcopi Aversani, *De corporis et sanguinis veritate in eucharistia.*

crimine. Non vos decipiant adulescentes vana securitate, nec i solenter pro secundis eventibus præsentis vitæ vos lethaliter obdormire suadeant in mundana prosperitate. Si vicistis Anglos in congressione, super hoc superbire nolite; sed spiritualis nequitia gravior ac periculosius certamen cautius agite, quod restat adhuc et in minet vobis quotidie. Mutationes regnorum frequenter factæ sunt in orbe terrarum, sicut sparsim legimus multiplicium per campos Scripturarum, quibus liberalium a Deo impertita est notitia litterarum. Babylonii sub Nabuchodonosor rege Judæam et Ægyptum et alia regna sibi plurima subegerunt; sed post LXX annos ipsi, cum Balthasar rege suo, a Medis et Persis, quibus præerant Darius et Cyrus nepos ejus, victi et subjugati sunt. Deinde sub Alexandro Magno Macedones, post CCXXX annos, Darium regem Persarum cum multis legionibus devicerunt; et ipsi nihilominus post aliquot annos, Romanis per totum orbem phalanges suas destinantibus, cum Perseo rege suo devicti sunt. Græci sub Agamemnone et Palamede Trojam obsederunt, et Priamum regem Laomedontis filium ac liberos ejus, Hectorem et Troilum, Paridem et Deiphobum, Amphimachumque trucidaverunt, et famosum Phrygiæ regnum post decennem obsidionem flamma et ferro depopulati destruxerunt. Trojanorum ura pars sub Ænea duce regnum Italiæ obtinuit; alia pars cum Antenore per longum iter ac difficile Daciæ adiit, ibique sedem ponens usque in hodiernum diem habitavit. Romani regnum Jerosolymorum, quod David, alique potentes successores ejus spoliis allophylorum ditaverunt, et subactis barbaris gentibus, quæ in circuitu erant, sublimaverunt, sub Vespasiano et Tito subverterunt, et nobile templum post primæ ædificationis ejus annos MLXXXIX diruerunt, quando undeciescentena millia Judæorum ferro seu fame perierunt. Franci Gallis, tempore Sunnonis ducis, associati sunt, et Romanorum jugo de cervice sua viriliter excusso, super eos regnare cæperunt. Angli-Saxones, ducibus Hengist et Horsa, Britonibus, qui nunc Gualli vocantur, imperium dolis et fortitudine jam fere sexcentis annis abstulerunt. Guinili, qui de Scandinavia insula sorte ejecti sunt, regnante Albuino rege filio Audonis, partem Italiæ, quæ nunc Langobardia dicitur, invaserunt, et Romanis diutius resistentes nunc usque tenuerunt. Omnes hi, quos victoria turgentis recolui, paulo post miseræ subjacuerunt perniciæ, parique cum victis contritione torti irremediabiliter gemunt in cloacis Erebi. Normanni, sub Rollone duce, Neustriam Carolo Simpliciter subtraxerunt, jamque CXC annis, contradicentibus Gallis et cum bellico tumultu sæpe calumniantibus, tenuerunt. Quid de Gepidis et Wandalis, Gothis et Turcis, Hunis et Herulis; quid de aliis loquar barbaris? Quorum conatus ad nihil est aliud nisi furari et rapere, et, conculcata pace, jugiter furere? Terram turbant, ædes concremant, orbem vexant, opes dissipant, homines jugulant, omnia sædant et inquietant. His itaque signis mundi portenditur finis, sicut ipsius patenter edocemur voce Veritatis: *Exsurget gens contra gentem et regnum adversus regnum, et erunt*

terræmotus magni per loca et pestilentia et fames, terroresque de cælo, et signa magna erunt (Luc. XXI, 11).

Cladibus innumeris premitur sic jugiter orbis.

His et multis hujusmodi rotatibus in rebus humanis solerter inspectis, non in se gloriatur victor de ruina comparis; quia nec ipse stabilis, nisi quantum jusserit dispositio Conditoris. Conversionem locutionis meæ nunc ad te, o rex, faciam; quam tu, quæso, tibi benigniter haurias propter salutem æternam. Nullus patrum tuorum ante te regale stemma gessit, nec hæreditario jure tantum decus tibi provenit, sed gratuita largitione omnipotentis Dei, et amicitia Eduardi consanguinei tui. Edgarus Adelinus, alique plures ex linea regalis prosapia orti, secundum leges Hebræorum aliarumque gentium, propinquiores sunt hæredes diadematis Anglici. Illis nimirum remotis, sors tibi cessit provectionis; sed Dei judicium quanto occultius, tanto terribilius imminet tibi ad reddendam rationem commissæ villicationis. Hæc benigno ex corde sublimitati vestrae locutus sum, humiliter deprecans ut mens vestra semper sit memor novissimorum, nec vos nimis implicet prosperitas præsentium, quam sequi solet intolerabilis dolor, et ingens luctus ac stridor dentium. Gratia Dei vos et amicos atque fideles vestros commendo, Normanniamque cum vestra licentia redire dispono, et optimam Angliæ prædam amatoribus mundi quasi quisquiliis derelinquo. Liberam paupertatem amo Christi, quam Antonius et Benedictus amplexati sunt, magis quam divitias mundi, quas Cræsus et Sardanapalus nimis amaverunt, et postmodum misere pereuntes hostibus suis deseruerunt. Christus enim pastor bonus vobis divitibus hujus mundi minatur, qui voluptatibus vanis et superfluis hic perfruntur. Pauperibus vero spiritu promittit beatitudinem in regno cælorum; quam nobis det ipse, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Admiratus rex cum proceribus suis insignis monachi constantiam, simplex ac devotus impendit ei decentem reverentiam, et competenter honoratum jussit eum remeare in Neustriam, ibique quo vellet, suam præstolari præsentiam. Auditum est passim, postquam Guitmundus ad septa monasterii sui remeavit, quod ipse monachilem pauperiem divitiis episcoporum præposuerit, et quod obtentum Angliæ in præsentia regis et optimatum ejus rapinam appellaverit, et quod omnes episcopos vel abbates, qui, nolentibus Anglis, in ecclesiis Angliæ prælati sunt, rapacitatis redarguerit. Verba igitur ejus per Angliam late divulgata sunt, et subtiliter ventilata multis displicuerunt, qui sequaces ejus esse spernentes contra eum ingenti livore exarserunt. Non multo post, defuncto Joanne Rothomagensium archiepiscopo, rex et alii plures Guitmundum ad archiepiscopatum elegerunt; sed æmuli ejus, quos idem vituperaverat, ne archipræsul secretum quantum potuerunt impediunt. In tanto viro nil obijciendum invenerunt, nisi quod filius esset presbyteri. Ille autem ab omni avaritia purgari volens, et inter

exteros paupertate premi, quam inter suos dissensiones fovere malens, Odilonem monasterii sui abbatem reverenter adiit, et humiliter ab illo licentiam peregrinandi petiit et accepit. Porro illitteratus abbas metiri nesciebat quantus sapientiæ thesaurus in præfato doctore latebat. Ideo desiderabilem philosophum de monasterio suo facile dimisit; quem Gregorius VII papa venientem ad se gaudens suscepit, cardinalem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ præfecit, et Urbanus papa jam probatum in multis metropolitanum Adversis urbis solemniter ordinavit. Hæc urbs tempore Leonis papæ noni a Normannis, qui primo Apuliam incoluerunt, constructa est, et a Romanis, quia ab adversis sibi cætibus ædificabatur, Adversis dicta est. Hæc utique divitiis opulenta, Cisalpinorum prompta strenuitate bellicosa, hostibus metuenda, fidis clientibus sociisque colenda, Normannorum optione soli papæ gratanter obedit, a quo Guimundum sophistam mystici decoris pallio insigniter redimitum pontificem accepit. Præfatus archipræsul Ecclesiam sibi commissam diu rexit, et apostolicis privilegiis ab omni mortalium exactione liber plaussit. Plebem studiose docuit, meritis et orationibus protexit, atque post multos agones in virtutum exercitiis ad Dominum perrexit.

XIV. Dissensiones inter comitatus Flandriæ hæredes. Mathildis regina Normanniam gubernat.

Anno quinto regni sui (65), Guillelmus rex Guillelmum Osberni filium misit in Normanniam, ut cum Mathilde regina tueretur provinciam.

Tunc nimia dissensio inter principatus hæredes in Flandria surrexit. Balduinus enim gener Rodberti regis Francorum, fortissimus Flandrensium satrapa fuit, et ex Adala conjuge sua filios et filias plures multimoda indole pollentes habuit. Rodbertus Fresio, Arnulfus, Balduinus, Udo Treverorum archiepiscopus et Henricus clericus et Mathildis regina atque Judith uxor Tostici comitis soboles Balduini et Adalæ sunt. De quorum moribus et variis eventibus sophistæ magna volumina componere possunt. Rodbertus primogenitus jamdudum patrem offenderat, a quo repulsus et ejectus, ad Florentium ducem Fresionum patris sui hostem secesserat, eique favorabiliter serviens filiam ejus in conjugium acceperat. Unde Flandrensis dux vehementer iratus infremuit, Fresionem eum præ ira cognominavit, et eum omnino extorrem denuntians, Arnulfum juris sui hæredem constituit. Non multo post Balduinus dux defunctus est, et Arnulfus Morinorum ducatum parvo tempore nactus est. Nam Rodbertus Fresio ingentem Fresionum, aliarumque gentium catervam aggregavit, et Flandriam obnixè expugnavit. Philippus autem rex Francorum, qui consanguineus erat eorum, ad auxilium Arnulfi exercitum Gallorum adunavit, et Guillelmum comitem Normanniæ custodem accersit. Ille vero cum decem solummodo militibus

A regem adiit, et cum eo alacriter quasi ad ludum in Flandriam accessit. Rodbertus autem Fresio exercitum Henrici imperatoris cuneis suis sociavit, et Dominico Septuagesimæ, x Kal. Martii mane, imperatos præoccupavit, et Philippo rege cum Francis fugiente, Arnulfum fratrem suum et Balduinum nepotem suum et Guillelmum comitem telis suorum occidit. Postea Morinorum ducatum diu tenuit, moriensque filiis suis, Rodberto Jerosolymitano et Philippo, reliquit. Guillelmi vero comitis corpus in Normanniam a suis delatum est, et in cænobio Cormeliensi, cum magno suorum luctu, sepultum est. Duo quippe cænobia monachorum in suo patrimonio construxerat in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ. Unum quidem erat Liræ secus Riselan fluvium, ubi B Adeliza uxor ejus tumulata est; aliud vero Cormeliis, ubi ipse, ut diximus, cõditus est. Normannorum maximum strenuitate baronem valde omnes planxerunt, qui largitates ejus et facetias atque mirandas probitates noverunt. Hæreditas ejus a rege Guillelmo filiis ejus distributa est. Willelmus major nata Britolium et Paceium, et reliquam partem paterni juris in Normannia obtinuit, et omni vita sua fere xxx annis tenuit. Rogerius autem junior frater comitatum Herfordensem, totumque fundum patris in Anglia obtinuit; sed paulo post propter perfidiam et proterviam suam, ut in sequentibus enodabitur, perdidit.

Reginæ Mathildis, licet potenter regnaret et innumeris opibus abundaret, luctus ingens ortus est de morte patris, de desolatione matris, de crudelitate unius fratris, qua ruina subito facta est alterius fratris et chari nepotis cum multis amicis. Sic omnipotens Deus immemores sui terrigenas percudit, superbos dejecit, et quod dominetur excelsus super omnem terram lucide ostendit. Rodbertus itaque Fresio totam sibi Flandriam subegit et fere xxx annis possedit, amicitiamque Philippi regis Francorum facile promeruit. Ipsi nempe majorum origine erant consobrini, et ambo conjuges habebant filias Florentii Fresionum marchisi, et filii eorum vinculo hujusmodi necessitudinis huc usque tenentur constructi. Porro inter Normannos et Flandritas recidiva dissensio prodiit, et propter necem fratris reginæ, aliorumque affinium, et maxime pro casu Guillelmi comitis diu perduravit. Turbatus in Normannia rebus, rex Angliæ regnum optime disposuit, et ipse in Normanniam, ut ibidem omnia recte et utiliter edomaret, properavit. Auditio undique regis adventu, pacis amatores lætati sunt, sed filii discordiæ et fœdi sceleribus ex conscientia nequam, adveniente ultore, contremuerunt. Tunc Normannorum et Cenomannensium majores congregavit, et omnes ad pacem et justitiam tenendam regali hortatu corroboravit. Episcopus quoque et ecclesiasticos viros admonuit ut bene viverent, ut legem Dei jugiter revolvent, ut Ecclesiæ Dei communiter consule-

rent, ut subditorum mores secundum seita canonum A non recedit; quod ad diem Resurrectionis, sicut etiam in Pascha Domini declaratur, pertinere non dubium est.

XV. Rothomagense concilium.

Anno igitur ab Incarnatione Domini 1072, congregatum est concilium in metropolitana Rothomagensis urbis, sede, in basilica beate et gloriosæ Dei genitricis semper Virginis Mariæ, cui Joannes ejusdem urbi archiepiscopus præerat, et vestigia Patrum secutus utilitati ecclesiasticæ omnimodis consulebat, cum suffraganeis suis, Odone Bajocensi, Hugone Lexoviensi, Rodberto Sagiensi, Michaelae Abrincatensi et Gisleberto Ebroicensi. In primis disputatum est de fide sanctæ et individuæ Trinitatis, quam secundum statuta sanctorum conciliorum, scilicet Niceni, Constantinopolitani, primi Ephesini, Chalcedonensis concilii corroboraverunt, sanxerunt, se toto corde credere professi sunt. Post hanc catholicæ fidei professionem, annexa sunt hæc subscripta catholicæ fidei doctrinæ capitula.

In primis statutum est a nobis ut secundum statuta Patrum, chrismatis et olei baptismatis et unctionis consecratio competenti hora, id est post Nonam, secundum statuta sanctorum Patrum fiat. Hoc etiam debet episcopus prævidere ut in ipsa consecratione XII sacerdotes, sacerdotalibus vestibus indutos, te! quamplures secum habeat.

Item in quibusdam provinciis mos detestabilis inolevit, quod quidam archidiaconi pastore carentes ab aliquo episcopo particulas olei et chrismatis accipiunt, et ita oleo suo commiscunt, quod et damnatum est. Sed unusquisque archidiaconus chrisma et oleum suum totum episcopo, a quo consecrabitur, ut proprio episcopo præsentet.

Item chrismatis et olei distributio a decanis summa diligentia et honestate fiat; ita ut interim dum distribuerint, albis sint induti, et talibus vasculis distribuatur, ut nihil inde aliqua negligentia peccet.

Item statutum est ut nullus missam celebret, qui non communicet.

Item nullus sacerdos baptizet infantem, nisi jejuniis et indutus alba et stola, nisi necessitate.

Item sunt quidam qui viaticum et aquam benedictam ultra octavarum diem reservant; quod et damnatum est. Alii vero non habentes hostias consecratas iterum consecrant; quod terribiliter interdictum est.

Item donum sancti Spiritus ut non detur nisi jejuniis et a jejunis, neque ipsa confirmatio absque igne fiat, statutum est. Hoc etiam statutum est, ne in dandis sacris ordinibus apostolicæ auctoritatis violatores inveniamur. Legitur enim in Decretis Leonis papæ quod non passim diebus omnibus sacri ordines celebrentur; sed post diem Sabbati, in ejus noctis exordio quæ in prima Sabbati lucescit his qui consecrandi sunt, jejuniis a jejunantibus sacra benedictio conferatur. Quod ejusdem observantiæ erit, si mane ipso Dominico die, continuato Sabbati jejunio, celebretur. A quo tempore præcedentis noctis initium

Item Quatuor Temporum observatio competenti tempore secundum divinam institutionem communi observantia a nobis servetur, id est prima hebdomada Martii, secunda Junii, tertia Septembris, eadem Decembris, ob reverentiam Dominicæ Nativitatis. Indignum enim valde est ut sanctorum institutio aliquibus occupationibus vel mundiali sollicitudine destituatur.

Item clerici, qui non electi, nec vocati, aut nesciente episcopo sacris ordinibus se subintromittunt; aliquibus vero episcopus, ut diaconibus, manum imponit; alii, cæteros ordines non habentes, diacones aut presbyteri consecrantur; hi digni sunt depositione.

Item qui coronas benedictas habuerunt et reliquerunt, usque ad dignam satisfactionem excommunicentur. Clerici qui ordinandi sunt, in v feria veniant ad episcopatum.

Item monachi et sanctimoniales qui, relictis suis ecclesiis, per orbem vagantur, alii pro nequitiiis suis a monasteriis expulsi, quos pastoralis auctoritate oportet compellere ut ad monasteria sua redeant; et si expulsos abbates recipere noluerint, victum elemosynæ eis tribuant, quæ etiam manuum labore acquirant, quousque si vitam suam emendaverint videantur.

Item emuntur et venduntur curæ pastorales, scilicet ecclesiæ parochianæ, tam a laicis quam a clericis, insuper etiam a monachis; quod ne amplius fiat, interdictum est. Item ne nuptiæ in occulto fiant, neque post prandium; sed sponsus et sponsa jejuni a sacerdote jejuno in monasterio benedicantur, et antequam copulentur, progenies utrorumque diligenter inquiratur. Et si infra septimam generationem aliqua consanguinitas inventa fuerit, et si aliquis eorum dimissus fuerit, non conjugantur. Sacerdos qui contra hæc fecerit, deponatur.

De sacerdotibus et levitis et subdiaconibus qui feminas sibi usurpaverunt, concilium Lexoviense observetur, ne ecclesias per se, neque per suffraganeos regant, nec aliquid de beneficiis habeant. Archidiaconi, qui eos regere debent, non permittantur aliquam habere nec concubinam, nec subintromittant mulierem, nec pellicem; sed caste et juste vivant, et exemplum castitatis et sanctimoniam subditis præbeant. Oportet etiam ut tales decani eligantur, qui sciant subditos redarguere et emendare, quorum vita non sit infamis, sed merito præferatur subditis.

Item interdictum est ne aliquis, qui vivente sua uxore de adulterio calumniatus fuerit, post mortem illius unquam de qua calumniatus fuerit accipiat. Multa enim mala inde evenerunt; nam plurimi de causa hac suas interfecerunt.

Item nullus, cujus uxor velata fuerit, ipsa vivente, unquam aliam accipiat.

Item si uxor viri, qui peregre aut alias profectus fuerit, alii viro nupserit, quousque prioris mortis

certitudinem habeat, excommunicetur usque ad dignam satisfactionem.

Item statutum est ne hi, qui publice lapsi in criminalibus peccatis inveniuntur, citissime in sacris ordinibus restituantur. Si enim lapsi, ut ait B. Gregorius, ad suum ordinem revertendi licentia concedatur, vigor canonicæ procul dubio frangitur disciplinæ, dum per reversionis spem prævæ actionis desideria quisque concipere non formidat. Unde hoc ratum manere oportet, ut in crimine publice lapsus, ante peractam penitentiam in pristino gradu nullatenus restituatur, nisi summa necessitate post dignam quidem longæ penitentiae satisfactionem.

Item si aliquis lapsus dignus depositione repertus fuerit, et ad eum deponendum tot coepiscopos quot auctoritas postulat, scilicet in sacerdotis sex, in diaconi depositione tres; unusquisque, qui adesse non poterit, vicarium suum cum sua auctoritate transmittat.

Item statutum est ut nullus in Quadragesima prædeat antequam, hora nona peracta, vespertina incipiat. Non enim jejunit qui ante manducat.

Item statutum est ut in Sabbato Paschæ officium ante nonam non incipiatur. Ad noctem enim Dominicæ Resurrectionis respicit, ob cujus reverentiam Gloria in excelsis Deo et Alleluia cantatur; quod etiam in officii initio, cerei scilicet benedictione monstratur. Narrat liber Officialis quod in hoc biduo non fit sacramenti celebratio. Vocat autem hoc biduum sextam feriam et Sabbatum, in quo recolitur luctus et mæstitia apostolorum.

Item si alicujus sancti festivitas in ipsa die evenit, in qua celebrari non possit, non ante, sed infra octavam diem celebretur.

Item juxta sanctorum Patrum decreta, scilicet Innocentii papæ et Leonis, statuimus ne generale baptisma nisi Sabbato Paschæ et Pentecostes fiat. Hoc quidem servato, quod parvulis quocunque tempore, quacunque die petierint, regenerationis lavacrum non negetur. Vigilia vel die Epiphaniæ, ut nullus nisi infirmitatis necessitate baptizetur, omnino interdicitur.

Huic concilio consenserunt Joannes archiepiscopus Rothomagensis Ecclesiæ, Odo Bajocensis episcopus, Michael Abrincatensis episcopus, Gislebertus Ebroicensis episcopus, et quamplures etiam venerabiles abbates, quibus eo tempore cœnobîa Normanniæ nobiliter pollebant, et monachicum rigorem servabant.

XVI. *Monasteriorum abbates in Normannia sub Guillelmo rege.*

Operæ pretium esse reor Patrum memoriam posteris intimare, qui Normanniæ monasteria sub rege Guillelmo prudenter rexere, et æterno Regi, qui incommutabiliter regnat, studuerunt usque ad mortem digniter obsecundare. Sequaces eorum multa de eis, ut reor, scripta posteritati dimiserunt; sed

(66) *Postea Sancti-Wandregisili.*

tamen quosdam, quos præ cæteris amo, non pro temporali mercede, sed pro solo amore sapientiæ et religionis sibi cœlitus inditæ, dulce est mihi cum magistris meis in hac saltem pagina nominare.

Fiscannense cœnobium in prospectu maris positum, creatrici omnium sanctæ et individuæ Trinitati dicatum, a Richardo primo duce Normannorum nobiliter fundatum, a secundo multis honoribus et divitiis largiter ampliatum, post Guillelmum Divionensem virum sapientem et in religione ferventissimum, Joannes venerabilis abbas annis quinquaginta et uno rexit. Post quem Guillelmus de Ros, Bajocensis clericus, sed Cadomensis monachus, fere xvii annis tenuit. Hic ut mystica nardus in dono Domini fragravit charitate, largitate, multimodaque probitate. Opera quæ palam sedulo fecit, vel in occulto coram paucis arbitris omnipotenti Deo libavit, attestantur quis spiritus in illo habitavit, ipsumque totum possidens ad solium Domini Sabaoth coronandum perduxit.

De Fontanellæ (66) monasterio Guntardus cœnobita electione sapientum assumptus est, et post obitum Rodberti abbatis Gemmeticensibus rector datus est. Spiritualis doctrinæ pabula commissis ovibus curiose impendit, et rigorem monastici ordinis viriliter tenuit. Mansuetos et obedientes, ut pater filios, mulcens honoravit; in reprobos autem et contumaces, regulæque contemptores, ut severus magister disciplinæ virgam exercuit. Denique ad concilium quod Urbanus papa anno ab Incarnatione Domini 1095, indictione iii, apud Clarummontem tenuit, præfatus Pater cum cæteris collegis suis Normanniæ pastoribus perrexit, ibique, jubente Deo, finem vitæ vi Kal. Decembris accepit; cui Tancardus, Fiscannensis prior, ferus ut leo successit.

Defuncto Herluino, qui fundator et primus abbas Beccensis monasterii exstitit, et multis charismatibus florens, Ecclesiæ filiis in vita sua sine dolo profuit, venerabilis Anselmus multiplici litterarum scientia pleniter imbutus successit, et præfatum cœnobium doctis ac devotis fratribus, donante Deo, laudabiliter replevit. Deinde aucto servorum Dei numero copia rerum non defuit, sed, confluentibus amicis nobilibus ac necessariis, fratribus necessaria ubertas honorifice provenit. Ad consilium probatissimi sophistæ clerici et laici concurrebant, et dulcia veritatis verba, quæ de ore ejus fluebant, fautoribus justitiæ quasi sermones angeli Dei placebant. Hic natione Italus Lanfrancum secutus Beccum expetiit, et instar Israelitarum auro divitiisque Egyptiorum, id est sæculari eruditione philosophorum onustus, terram repromissionis desideranter adiit. Monachus autem factus, cœlesti theoriæ omnimodis inhæsit, et de uberrimo fonte sophiæ melliflua doctrinæ fluentia copiose profudit. Obscuras sacræ Scripturæ sententias solerter indagavit, strenue

verbis aut scriptis dilucidavit, et perplexa prophetarum dicta salubriter enodavit. Omnia verba ejus utilia erant, et benevolos auditores ædificabant. Dociles discipuli epistolas typicosque sermones ejus scripto retinuerunt; quibus affatim debriati non solum sibi sed et aliis multis non mediocriter profecerunt. Hoc Guillelmus et Boso successores ejus multipliciter senserunt, qui tanti doctoris syntagmata insigniter sibi hauserunt, et sitientibus inde desiderabilem potum largiter propinaverunt. Anselmus affabilis et mansuetus erat, et cunctis simpliciter interrogantibus charitable respondebat. Inquirentibus amicis pie libros edidit miræ subtilitatis ac profunditatis de Trinitate, de veritate, de libero arbitrio, de casu diaboli, et cur Deus homo factus est. Fama sapientiæ hujus didascalii per totam latinitatem divulgata est, et nectare bonæ opinionis ejus occidentalis Ecclesia nobiliter debriata est. Ingens in Ecclesia Beccensi liberalium artium et sacræ lectionis sedimen per Lanfrænum cœpit, et per Anselmum magnifice crevit, ut inde plures procederent egregii doctores et providi nautæ ac spirituales aurigæ, quibus ad regendum in hujus sæculi stadio divinitus habentæ commissæ sunt Ecclesiæ. Sic ex bono usu in tantum Beccenses cœnobitæ studiis litterarum sunt dediti, et in quæstione seu prolatione sacrorum ænigmatum utiliumve sermonum insistunt seduli, ut pene omnes videantur philosophi, et ex colloquutione eorum etiam qui videntur inter eos illitterati, et vocantur rustici, possint ediscere sibi commoda spumantes grammatici. Affabilitate mutua et charitatis dulcedine in Domini cultu gaudent, et infatigabili religione, ut verâ docet eos sapientia, pollent. De hospitalitate Beccensium sufficienter eloqui nequeo. Interrogati Burgundiones et Hispani, aliique de longe seu de prope adventantes respondeant, et quanta benignitate ab eis suscepti fuerint, sine fraude proferant, eosque in similibus imitari sine fictione satagant. Janua Beccensium patet omni viatori, eorumque paucis nulli denegatur charitable petenti. Et quid plura de eisdem loquar? Ipsos in bonis perseverantes custodiat, et ad portam salutis incolumes perducatur, qui gratis cœpit, peragiturque bonum quod in eis coruscat!

Gerbertus Fontinellensis et Ainarodus Divensis ac Durandus Troarnensis; quasi tres stellæ radiantis in firmamento cœli, sic isti tres archimandritæ multis modis rutilabant in arce Adonai. Religione et charitate, multiplicique peritia pollebant, studioque divinæ laudationis in templo Dei jugiter inhabant. Inter præcipuos cantores scientia musicæ artis ad modulandum suaviter potiti sunt, et dulcisonos cantus antiphonarum atque responsoriorum ediderunt. De summo Rege, quem laudant cherubim et seraphim et omnis militia cœlorum; de intacta Virgine Maria, quæ nobis peperit Salvatorem sæculorum; de angelis et apostolis ac martyribus; de confessoribus ac virginibus mellifluas laudes ex

A dulcissimo corde manantes prompserunt; et Ecclesiæ pueris ad concinendum Domino cum Asaph et Eman, Ethan et Idithu, et filiis Chore fideliter tradiderunt.

Nicolaus, Richardi tertii ducis Normannorum filius, a puero Fiscannensis monachus, cœnobium Sancti Petri principis apostolorum in suburbio Rothomagensi fere Lx annis rexit, miræque magnitudinis et elegantię basilicam cœpit, in qua corpus sancti Audoeni ejusdem urbis archiepiscopi cum multis aliis sanctorum reliquiis requiescit. Alii quoque plures tunc erant monachorum Patres in Neustria, quorum numerosa præterire compellor charismata, ne lectori generet fastidium prolixitas nimia.

B XVII. *Alexander II papa. Gregorius VII papa. De Cenomannico episcopatu.*

Anno ab Incarnatione Domini 1073, indictione xi, Alexander papa secundus, postquam Romanam et apostolicam sedem xi annis rexit, e mundo migravit. Et Gregorius VII, qui in baptisate *Hildebrannus* dictus est, successit, et in cathedra pontificali xvii annis sedit. Hic a puero monachus, in lege Domini valde studuit, multumque servidus propter justitiam multas persecutiones pertulit. Passim per orbem apostolica edicta destinavit, et nulli parcens cœlestibus oraculis terribiliter intonuit, omnesque ad nuptias regis Sabaoth minis precibusque invitavit. Poscenti papæ venerandus Hugo Cluniacensis abbas Odonem præfati monasterii priorem, qui Remensis Ecclesiæ canonicus fuerat, cum aliis idoneis cœnobitis Romam transmisit; quos papa velut a Deo sibi missos adjuutores ovanter suscepit. Odonem nempe præcipuum sibi consiliarium elegit, et Ostiensis Ecclesiæ pontificem constituit; cujus sedis prærogativa est a Romano electum clero suscipere, et papam benedicere. Alios quoque monachos papa, prout ratio dictabat, promovit, et diversarum ecclesiarum tutelæ digniter præfecit.

Defuncto Ernaldo Cenomannorum episcopo, Guillelmus rex dixit Samsoni Bajocensi capellano suo: *Cenomannensis episcopatus sedes suo viduata est antistite, in qua, volente Deo, te nunc volo subrogare. Cenomannis a canina rabie dicta, urbs est antiqua, D et plebs ejus fnitimis est procaz et sanguinolenta, dominisque suis semper contumaz et rebellionis avida. Pontificales igitur habenas tibi tradere decerno, quem a pueritia nutrivisti et amavi sedulo, et nunc inter maximos regni mei proceres sublimare desidero.* Samson respondit: *Secundum apostolicam traditionem oportet episcopum irreprehensibilem esse. Ego autem in omni vita mea sum valde reprehensibilis, omnibusque mentis et corporis ante conspectum Deitatis sum pollutus flagitiis, nec tantum decus contingere possum, pro sceleribus meis miser et despicibilis.* Rex dixit: *Callidus es et perspicaciter vides quod tu rite peccatorem te confiteri debes. Fixam tamen in te statui sententiam, nec a te statutum convellam, quin episcopatum suscipias, aut alium, qui pro te*

præsul fiat, porrigas. His auditis, gavisus Samson ait: Hunc, domine mi rex, optime locutus es, et ad hoc agendum, adminiculante Deo, me promptum invenies. Ecce in capella tua est quidam pauper clericus, sed nobilis et bene morigeratus. Huic præsulatum: commenda in Dei timore, quia dignus est, ut æstimo, tali honore. Regi autem percunctanti quis esse? Samson respondit: *Hoellus dicitur et est genere Brito; sed humilis est et revera bonus homo. Mox, jubente rege, Hoellus accersitur ignarus adhuc aliquid vocaretur. Cumque rex juvenem in humili habitu vacillentem vidisset, despexit; et conversus ad Samsonem, dixit: Istene est quem tu tantopere præfers? Samson respondit: Etiam, domine. Hunc sine dubio fideliter effero, hunc mihi meique similibus jure præpono. Mitis est et benignus, inde magis præsulatu dignus. Pro macie corporis non sit contemptibilis. Humilis habitus gratiorem eum assignat sapientibus. Ad exteriora tantum non respicit Deus, sed intuetur ea quæ latent intrinsecus. Rex igitur prudens, sapientis verba intente percepit, et sagaciter examinare cœpit. Diffusas autem cogitationes suas in se reversus rationis ligamine paulatim restrinxit, nominatumque clericum statim ad se accersivit, eique curam et sæculare jus Cenomannensis episcopatus commisit. Decretum regis clero insinuatum est, et præfati clerici bonæ vitæ testimonium ab his qui noverunt ventilatum est. Pro tam pura et simplici electione devota laus a fidelibus Deo reddita est, et electus pastor ad caulas ovium suarum ab episcopis et reliquis fidelibus, quibus hoc a rege jussum fuerat, honorifice perductus est. At ille non minus obstupuit in tam subita promotione ad præsulatum, quam David reprobatis a Samuele primogenitis fratribus in protectione ad regnum. Sic Hoellus Cenomannorum præsul factus est, et pontificali stemmate per xv annos sancte perfunctus est. Episcopalem basilicam, in qua corpus sancti Juliani confessoris, primi Cenomannorum præsulis requiescit, et alia bona opera Ecclesiæ Dei necessaria condere cœpit, et pro temporis opportunitate quæ cœpta erant perficere studuit. Quo defuncto, egregius versificator Hildebertus successit, et fere xxx annis præsulatum laudabiliter tenuit. Basilicam vero episcopii, quam prædecessor ejus inchoaverat, consummavit, et cum ingenti populorum tripudio veneranter dedicavit. Qui non multo post, anno scilicet ab Incarnatione Domini 1125, indictione iv, ut Gislebertus Turonensis archiepiscopus cum Callisto II papa Romæ obiit, sub Honorio papa, metropolitanam sedem Turonicæ urbis, sancta Ecclesia precibus et jussis cogente, ascendit, ibique laudabilibus studiis et actibus adhuc insistit.*

XVIII. *Herbertus Cenomannorum comes. Cenomanniæ turbamenta.*

Sicut mare nunquam tutum certa soliditate quiet, sed inquietudine jugi turbatum more suo defluit, et quamvis aliquando tranquillum obtutibus

spectantium appareat, solita tamen fluctuatione et instabilitate sua navigantes territat; sic præsens sæculum volubilitate sua jugiter vexatur, innumerisque modis tristibus seu lætis evidenter variatur. Inter protervos mundi amatores, quibus ipse mundus non sufficit, immanis altercatio sæpe oritur et in immensum crescit. Et dum quisque superior esse, æmulumque suum proterere nititur, æquitatis immemor legem Dei transgreditur, et pro adipiscendo quod unusquisque ambit, humanus cruor crudeliter effunditur. Hoc historicorum antiqui codices copiose referunt, hoc moderni rumores per vicos et plateas indesinenter asserunt; unde quidam ad præsens lætantur, alii nihilominus flent et contristantur. De casibus hujusmodi quædam in hoc nostro libello breviter tetigi, et veraciter adhuc addere libet alia, prout a senioribus didici.

Herbertus Cenomannorum comes ex prosapia, ut fertur, Caroli Magni originem duxit, et vulgo, sed parum Latine, cognominari Evigilans-Canem pro ingenti probitate promeruit. Nam post mortem Hugonis patris sui, quem Fulco senior sibi violenter subjugarat, in eundem arma levans nocturnas expeditiones crebro agebat, et Andegavenses homines et canes in ipsa urbe vel in munitioribus oppidis terrebat, et horrendis assultibus pavidos vigilare cogebat.

Hugo filius Herberti, postquam Alannus Britannorum comes a Normannis in Normannia impotionatus occubuit, Bertam ipsius relictam, Thedaldi Blesensium comitis sororem, in conjugium accepit; quæ filium nomine Herbertum et tres filias ei peperit. Una earum data est Azsoni marchiso Liguriæ. Alia nomine Margarita Rodberto filio Guillelmi ducis Neustriæ desponsata est: quæ virgo in tutela ejusdem ducis defuncta est. Tertia vero Joanni, domino castri quod Fleclia dicitur, nupsit; quæ marito suo tres liberos, Goisbertum, Heliam et Enoch peperit.

Defuncto Goisfredo Martello fortissimo Andegavorum comite, successerunt ex sorore duo nepotes ejus filii Alberici comitis Wastinensium, e quibus Goisfredus, qui simplex et tractabilis moribus erat, jure primogeniti obtinuit principatum. Guillelmus autem Normannorum princeps post mortem Herberti juvenis hereditatem ejus obtinuit, et Goisfredus comes Rodberto juveni cum filia Herberti totum honorem concessit, et hominum debitamque fidelitatem ab illo in præsentia patris apud Alencionem recepit. Non multo post Fulco, cognomento Richinus, contra Goisfredum fratrem dominumque suum rebellavit, eumque per proditionem cepit, et plus quam xxx annis in carcere Chinonis castri clausum tenuit. In tanta permutatione res mundanæ in Andegavensi provincia et in confiniis ejus turbatæ sunt, et proceres patriæ ad diversa studia prout quemque propria voluntas agitabat, conversi sunt.

Fulkone nimium mæsto quod Normanni Ceno-

mannis imperarent, et consulatum sui juris, illo A nolente, possiderent, seditiosi cives et oppidani confines, gregarii que milites in externos unanime consilium ineunt, arcem urbis et alia munimina viriliter armati ambiunt, et Turgisum de Traceio, Guillelmumque de Firmitate, aliosque regis municipes expugnant et ejiunt. Quosdam fortiter sibi resistentes perimunt, aliosque vinculis crudeliter injiciunt, et cum libertate talem de Normannis ultionem triumphantes assumunt. Deinde regio tota perturbatur, et ibidem Normannica vis offuscatur, ac pene ab omnibus quasi generalis lues passim impugnatur. Goisfredus Meduanensis alii- que optimates Cenomannorum pari conspiratione contra Normannos insurgunt; aliqui tamen, licet B pauci, pro variis eventibus et causis Guillelmo regi favent et obediunt.

Magnanimus rex Guillelmus, diris rumoribus de trucidatione suorum auditis, iratus est, ac ad compescendam hostium invasionem, et proditorum rebellionem armis meritam ultionem facere molitus est. Regali jussu Normannos et Anglos celeriter accivit, et multas armatorum legiones in unum conglomeravit, prudenter ad bellum milites peditesque cum ducibus suis disposuit, et cum eis Cenomannensem pagum terribilis adivit. In primis Fredernaicum castrum cum phalange sua obsedit, ibique Fodberto de Belesmia cingulum militiæ præcinxit. Hubertus autem oppidanus pacem cum rege pepigit, castra sua Fredernaicum et Belmontem reddidit, e- que aliquanto tempore postmodum servivit. Deinde C rex Silleium obsedit, sed castrensis herus regem supplices expetiit et optatam pacem impetravit. Regi nimirum cum nimia virtute properanti nullus vadebat resistere, sed omnes oppidani ac pagenses cum clericis et omnibus religiosi pacificum marchionem decreverunt digniter suscipere, ejusque ditioni legitimæ gratanter colla submittere. Tandem rex Cenomannis venit, pluribus catervis urbem obsedit, edicta regalia suis opportune intimavit, et urbanis imperiose mandavit ut prudenter sibi consulerent, et urbem ante assultus et cædes atque concremationes sibi cum pace redderent. In crastinum autem, accepto salubri consilio, cives egressi sunt, et sup- plices regi claves civitatis detulerunt, seseque de- dentes, a rege benigniter suscepti sunt. Reliqui vero D Cenomannenses territi sunt, ut tantam inundationem immanis exercitus per fines suos diffundi viderent, jamque suos complices et fautores defecisse ante faciem probatissimi bellatoris noverunt. Ipsi quoque pacis legatos victori destinaverunt, et datis ab utrisque dextris, ipsi regalibus signis sua vexilla gaudentes associaverunt, et exinde in domo sua et sub vite sua morari et ludere, si libet, quiete permissi sunt.

Pacatis itaque sine magno discrimine Cenomannensibus, et pacifice sub Guillelmi regis ditione de- gentibus, Fulco comes noxio livore nequiter infectus est, et contra quosdam Normannis faventes in-

surgere conatus est. Tunc ei Joannes de Flechia potentissimus Andegavorum præcipue infensus erat, quia Normannis adhærebat. Qui, ubi præfatum comitem cum ferratis agminibus festinare super se pro certo comperit, confederatos sibi affines expetiit, auxiliumque Guillelmi regis requisivit et impetravit. Nam rex impiger Guillelmum de Molinis et Rodbertum de Veteri-Ponte, aliosque fortissimos et multoties probatos bellatores Joanni destinavit; quos ille ad defendenda cum satellitibus suis oppida sua diligenter composuit. Hoc audiens Fulco vehementer doluit, et undecunque contractis viribus castrum Joannis obsedit. Hoellus quoque comes cum multitudine Britonum Fulconi suppetias venit, et cum eo Joannis vim et opes acriter coactare studuit. Guillelmus autem rex, ut tantam multitudinem gyrasse suos agnovit, regali edicto Normannos et Anglos iterum excivit, aliasque sibi subditas gentes ut fortis magister militum congregavit, ac, ut ferunt, sexaginta millia equitum contra hostiles cuneos secum eduxit. Andegavenses vero et Britones, comperto regis et agminum ejus adventu, non fugerunt, sed potius Ligerim fluvium audacter pertransierunt, et transvecti, ne timidiore spe fugiendi segnius præliarentur, scaphas suas destruxerunt. Dum utraq; acies ad ambiguum certamen pararentur, horribilesque pro morte et miseriis, quæ mortem reproborum sequuntur, timores mentibus multorum ingererentur, quidam Romanæ Ecclesiæ cardinalis presbyter et reiiigiosi monachi divino nutu adsunt, principes utriusque legionis divinitus animati adeunt, obsecrant et redarguunt. Viri- tim ex parte Dei bellum prohibent, admonendo et rogando pacem suadent. Gratanter his junguntur Guillelmus Ebroicensis et Rogerius, aliique comites strenuique optimates; qui, sicut erant prompti et audaces ad legitimos agones, sic nimirum perhorrebant per superbiam et injustitiam subire conflictus detestabiles. Veredaris itaque Christi pacis semina serentibus, ambitiosorum tumor conquiescit nimis et formidantium timor paulatim decrescit pallidus. Multa demum consilia sunt, diversi tractatus aguntur, verba verbis obijciuntur; Deo tamen vincente, legati pacis utrinque suscipiuntur. D Rodberto juveni, regis filio, comes Andegavensis Cenomannense jus concedit cum toto honore quem idem a comite Herberto cum Margarita sponsa sua suscepit. Denique Rodbertus Fulconi debitum homagium, ut minor majori, legaliter impendit. Joannes autem aliique Andegavenses, qui hactenus pro rege contra consulem rebellaverant, principi suo reconciliati sunt, et Cenomannenses nihilominus, qui contra regem pro comite insurrexerant, pacificati sunt. Sic, gratia Dei mitigante, corda principum, reatus pœnitentium utrobique induiti sunt, et benevolæ plebes, serena pace tempestuosam nigredinem tumultuum procul pellente, palam lætate sunt. Hæc nimirum pax, quæ inter regem et præfatum comitem in loco, qui vulgo Blanc ilanda

vel Brueria dicitur, facta est, omni vita regis ad A profectum utriusque provinciae permansit

XIX. Comitum Rogerii Herefordensis et Radulfi Northwicensis rebellio in Guillelmum regem. Supplicium comitis Gualleui.

Verum eodem tempore alia tempestas gravissima orta est, quae saeva nimis et damnosa multis in Anglia facta est. Duo potentissimi Anglorum comites, Rogerius Herefordensis et sororius ejus Radulfus Northwicensis pariter decreverunt ut palam rebellarent, et, principatu Angliae Guillelmo regi subrepto, sibi jus, imo tyrannidem assumerent (67). Castella igitur sua certatim obfirmant, arma preparant, milites aggregant, vicinis et longinquis, in quibus confidebant, legatos suos frequenter destinant, et in suum adminiculum quoseunque possunt promissis B et precibus invitant. Consideratis rerum permutationibus et temporum opportunitatibus, dicunt sibi confederatis et assentantibus : *Cuncti sapientes deserviunt congruum tempus praestolandum esse, et dum tempus adest gratum et habile, famosum opus a probis insigniter inchoari debere. Ad regni decus obtinendum tempus nunquam vidimus magis idoneum, quam nunc confertur nobis per ineffabile Dei donum. Degener, utpote nothus, est qui rex nuncupatur, et in propatulo divinitus monstratur quod Deo displicet, dum talis herus regno praesidet. Transmarinis confictibus undique circumdatur, et non solum ab externis, sed etiam a sua prole impugnatur, et a propriis alumnis inter discrimina deseritur. Hoc ejus nequitiæ promeruerunt, quae per totum orbem niniis proplatæ sunt. Nam ipse Guillelmum Guarlungum Moritolii comitem pro uno verbo exheredavit, et de Neustria penitus effugavit (68) ; Gualterium Pontesii*

(67) Henricus Huntindoniensis hujus conspirationis tempus assignat : *Willelmi regis anno nono, inquit, id est Christi 1075, Radulfus cui rex consultatum Estangliae dederat, regem a regno expellere praecogitavit, consilio Waltef consulis et Rogerii qui fuit filius Willelmi filii Osberni, cujus sororem consul praedictus duxit, et in ipsis nuptiis hanc proditionem prolucuti sunt. Rogerius Hovedenus : Anno 1074 quo Hildebrandus papa (Romanus) concilium celebravit, Rogerius comes Herefordensis, filius Willelmi comitis Estanglorum, comiti Radulfo contra praecceptum regis Willelmi sororem suam conjugem tradidit, nuptiasque magnificas cum plurima multitudine optimatum... celebrantes, magnam conjurationem, plurimis assentientibus, contra regem Willelmum fecerunt, comitemque Waltheofum suis insidiis praeventum secum conjurare compulerunt. Adde Willelmum Malmesburiensem De gestis regum Anglorum, lib. 111 : Radulfus de Waker, inquit, erat per donum regis comes Northfolki et Suthfolki, Brito ex parte, distorti ad omne bonum animi. Is quod cognatam regis, filiam Willelmi filii Osberni, desponderat, majora justo mente metiens, tyrannidem adoriri meditabatur. Itaque ipso nuptiarum die magnis apparatibus convivium agitatam... ebriis convivis et vino tumentibus amplo verborum ambitu propositum suum aperit. Illi, quia in eorum animo praepotu omnis ratio caligabat, ingenti plausu dicenti acclamant. Ibi Rogerius comes Herefordensis uxoris Radulfi frater, ibi Weldeofus, ibi praeterea quamplurimi in necem regis conjurant.*

Dom BOUQUET, lib. IV, p. 595.

comitem, Eduardi regis nepotem, cum Biota uxore sua, Falesiae hospitavit, et nefaria potione simul ambos una nocte peremit. Conanum quoque strenuissimum consulem veneno infecit, quem mortuum Britannia tota pro ingenti probitate ineffabili luctu deflevit. Haec et alia multa erga cognatos et affines suos scelera Guillelmus peregit, qui super nos et compares nostros adhuc similia perpetrare non desistit. Nobile regnum Angliae temere invasit, genuinos haeredes injuste trucidavit, vel in exsilium crudeliter pepulit. Suos quoque adjuutores, per quos super omne genus suum sublimatus est, non ut decuisset honoravit; sed multis, qui sanguinem suum in ejus satellitio fuderunt, ingratus exstitit, et pro frivolis occasionibus ad mortem usque velut hostes punit. Vulneratis victoribus steriles fundos et hostium depopulatione desolatos donavit, et eisdem postmodum restauratos, avaritia cogente, abstulit seu minoravit. Omnibus igitur est odio, et, si periret, multis esset gaudio. Ecce major pars exercitus trans pontum moratur, assidueque bellis acriter occupatus detinetur. Angli sua solammodo rura colunt; conviviis et potationibus, non praeliis intendunt; summopere tamen pro suorum exitio parentum ultionem videre concupiscunt. Haec et his similia seditiosi dicentes, et sese ad concupitum nefas omnimodis cohortantes, Guallevum Northamptoniae comitem ad colloquium accersunt, et multis eum modis tentantes talia promunt : Ecce per partem tempus, o strenuus vir, modo vides, ut tibi recuperes exemptos honores, et accipias injuriis tibi recuper illatis debitas ultiones. Acquiesce nobis et indesinenter inhaere, et tertiam partem Angliae nobiscum sine dubio poteris habere. Volumus enim ut status regni Albionis redintegretur omnimodis, sicut olim

(68) Idem testatur Guillelmus Gemeticensis, lib. VII, cap. 53 : *Tempore, inquit, quo Willelmus dux disponebat Angliam adire et armis eam sibi vindicare, audax Chunanus comes Britanniae nisus est eum, missa legatione hujusmodi, terrere : Audio te, inquit, nunc velle trans mare proficisci et Angliae tibi regnum nancisci : Robertus autem dux Normannorum, quem tu fingis esse patrem tuum, iturus in Hierusalem, Alano patri meo, consobrino scilicet suo, commendavit omnem suam haereditatem. Tu autem cum comiticibus tuis Alanum patrem meum, apud Winnusterium (Fiscannum) in Normannia veneno peremisti, et terram ejus quam ego (quia puer eram) possidere nequebam, invasisti. Nunc igitur aut mihi debitam redde Normanniam, aut ego tibi totis viribus bellum inferam. His auditis, Willelmus dux aliquantulum territus est; sed mox cum Deus, frustratis inimici minis, eripere dignatus est. Unus enim ex proceribus Britonum, qui utrique comiti juraverat fidelitatem et hujusmodi legationem inter eos ferebat, lituum Chuningi, et habenas atque chirotecas intrinsecus linivit veneno; erat quippe cubicularius Chuningi. Tunc idem comes Britonum in Andegavensi comitatu Castellum-Guntherii obsederat, et cupidanis militibus sese illi deditibus, suos intromittebat. Interea Chuningus chirotecas suas incaute induit, tactisque habenis, manus ad os levavit : cujus tactu veneno infectus est, et paulo post, omnibus suis lugentibus, defunctus est.*

ib., lib. IV, p. 593.

suit tempore Eduardi piissimi regis. Unus ex nobis sit rex, et duo sint duces; et sic nobis tribus omnes Anglici subjiciuntur honores. Guillelmus innumeris bellorum ponderibus trans mare prægravatus est, et pro certo scimus quod in Angliam ulterius rediturus non est. Eia, nobilis heros, consultus observa tibi generique tuo commodissimos, omnique genti tuæ, quæ prostrata est, salutiferos.

Guallevus respondit: *Maxima in talibus negotiis cautela necessaria est, et integra fides in omnibus gentibus ab omni homine domino suo servanda est. Guillelmus rex fidem meam, ut major a minori, jure recepit, ac ut ei semper fidelis existerem, in matrimonium mihi neptem suam copulavit. Locupletem quoque comitatum mihi donavit, et inter suos familiares convivas connumeravit. Et tanto principi qualiter infidus esse queam, nisi penitus mentiri velim fidem in eam? In multis notus sum regionibus, et magnum, quod absit! fiet dedecus, si publice divulgetur ut proditor sacrilegus. Nusquam de traditore bona cantio cantata est. Omnes gentes apostatam et proditorem sicut lupum maledicunt, et suspendio dignum judicant et opprimunt, et, si fors est, patibulo cum dedecore multisque probis affigunt. Achitophel et Judas traditionis scelus machinati sunt, parique suspensionis supplicio, nec cælo nec terra digni, semetipsos peremerunt. Anglica lex capitis obruncatione traditorem multat, omnemque progeniem ejus naturali hæreditate omnino privat. Absit ut mea nobilitas maculetur prodicione nefaria et de me tam turpis per orbem publicetur infamia. Dominus Deus, qui David de manu Goliæ et Saulis, Adadezer et Absalom potenter liberavit, me quoque de multis periculis in mari et in arida gratuito eripuit. Ipsi me fideliter commendo, et in ipso fiducialiter spero quod traditionem in vita mea non faciam, nec angelo Satanae similis efficiar per apostasiam.*

Radulfus igitur Brito atque Rogerius hæc audientes valde contristati sunt, eumque conjuratione terribili ne consilium eorum delegeret constrinxerunt. Non multo post conjurata rebellio per regiones Angliæ subito erupit, et manifesta contradictio contra regales ministros late processit. Guillelmus itaque de Guarenna et Ricardus de Benefacta, filius D Gisleberti comitis, quos rex præcipuus Angliæ justitiosos constituerat in regni negotiis, rebellantes convocant ad curiam regis. Illi vero præceptis eorum obsecundare contemnunt; sed proterviam prosequi conantes, in regios satellites præliari eligunt. Nec mora, Guillelmus et Ricardus exercitum Angliæ coadunant, acriterque contra seditiosos in campo, qui Fagaduna dicitur, dimicant. Obstantes vero Dei virtute superant et, omnibus captis, cujuscunque conditionis sint, dextrum pedem, ut notificentur, amputant. Radulfum Britonem ad castrum suum fugientem persequuntur, sed comprehendere nequeunt. Conglobata deinceps multitudinc, Northguicum obsident et impugnant, socios

A fortitudine et industria militari corroborant, et crebris assultibus variisque machinationibus inclusos hostes circumdant, et per tres menses importune premunt et fatigant. Vindex deforis exercitus quotidie crescit et confortatur, et copia victus, aliarumque rerum eis, ne deficientes abscedant, abunde administratur. Radulfus autem de Guader, ut sese sic inclusione constrictum vidit, et nullum adjutorium a suis complicibus speravit, munitio-nem suam fidis custodibus caute commisit, et ipse proximum mare ingrossus Daciam pro auxiliis navigio adiit. Interea vicarii regis Guillelmus et Richardus municipes oppidi ad deditioem coarctant, et regem cito, missis trans pontum nuntiis, pro supra scriptis motibus accelerant ut velociter redeat ad sui tuitionem regni obsecrant.

B Impiger igitur rex, ut legationes suorum audit, Normannicas et Cenomannicas res provide disposuit, et, omnibus optime locatis, in Angliam celeriter transfretavit. Qui, postquam omnes ad curiam suam regni proceres convocavit, legitimos heroes et in fide probatos blandis affatibus lætificavit; rebellionis autem incentores et fautores cur mallent nefas quam justitiam rationabiliter interrogavit. Custodibus regi pacificatis Northguicum redditum est, et Radulfus de Guader comes Northguici de Anglia perpetualiter exhæreditatus est. Expulsus itaque cum uxore sua Britanniam repetiit. Ibi Guader et Monsfortis optima castella ejus ditioni subjacent, quæ liberi ejus hæreditario jure usque hodie possident. Ipse autem post multos annos, tempore Urbani papæ, crucem Domini suscepit, et cum Rodberto secundo Normannorum duce contra Turcos Jerusalem perrexit, et in via Dei penitens et peregrinus cum uxore sua obiit.

C Rogerius vero de Britolio comes Herfordensis ad curiam regis vocatus venit, et inquisitus manifestam toti mundo prodicionem negare non potuit. Igitur secundum leges Normannorum judicatus est, et, amissa omni hæreditate terrena, in carcere regis perpetuo damnatus est. Ibi etiam regi multoties detraxit, et contumacibus actis implacabiliter regem offendit. Nam quondam, dum plebs Dei paschale festum congruè celebraret, et rex structum pretiosarum vestium Rogerio comiti per idoneos satellites in ergastulo mitteret, ille pyram ingentem ante se jussit præparari, et ibidem regalia ornamenta, chlamidem, sericamque interulam, et renouem de pretiosis pellibus peregrinorum murium subito comburi. Quod audiens rex, iratus dixit: *Multum superbus est, qui hoc mihi dedecus fecit, sed per splendorem Dei de carcere meo in omni vita mea non eribit.* Sententia regis tam fixa permansit, quod nec etiam post mortem regis ipse nisi mortuus de vinculis exiit. Rainaldus et Rogerius filii ejus, optimi tirones, Henrico regi famulantur, et clementiam ejus, quæ tardissima eis visa est, in duris agonibus præstolantur.

Vere gloria mundi ut flos sæni decidit et arescit,

ac velut fumus deficit et transit. Ubi est Guillelmus Osberni filius Herfordensis comes et regis vicarius, Normanniæ dapifer et magister militum bellicosus? Hic nimirum primus et maximus oppressor Anglorum fuit (69), et enormem causam per temeritatem suam enutrivit, per quam multis millibus ruina miseræ mortis incubuit. Verum justus iudex omnia videt, et unicuique prout meretur digne reddihet. Proh dolor! ecce Guillelmus corruit, audax athleta recepit quod promeruit. Ut multos ense trucidavit, ipse quoque ferro repente interit. Denique post ejus occasum antequam lustrum compleretur annorum, spiritus discordiæ filium ejus et generum contra dominum suum et cognatum hostiliter excivit, qui Sichimitas contra Abimelech, quem occisis LXX filiis Jerobaal sibi præfecerat, commovit.

En veraciter a me descripta est offensa, pro qua Guillelmi progenies eradicata sic est de Anglia, ut nec passum pedis, nisi fallor, jam nanciscatur in illa.

Guallevus comes ad regem accersitus est, et per delationem Judith uxoris suæ accusatus est, quod prædictæ proditiōis conscius et fautor fuerit, dominoque suo infidelis exstiterit. Ille autem intrepidus palam recognovit quod proditorum nequissimam voluntatem ab eis audierit; sed eis in tam nefanda re nullum omnino assensum dederit. Super hæc confessione iudicium indagatum est, et censoribus inter se sentientibus per plures inducias usque in annum protelatum est. Interea præfatus heros apud Guentam in carcere regis erat, et multoties peccata sua deflebat, quæ ibidem religiosis episcopis et abbatibus sæpe flens enarrabat. Spatio itaque unius anni juxta sacerdotum consilium pœnituit, et quotidie centum quinquaginta Psalmos David, quos in infantia didicerat, in oratione Deo cecinit. Erat idem vir corpore magnus et elegans, largitate ac audacia multis millibus præstans, devotus Dei cultor, sacerdotum et omnium religiosorum supplex auditor, Ecclesiæ pauperumque benignus amator. Pro his et multis aliis charismatibus, quibus in ordine laicali specialiter fruebatur, a suis et ab exteris, qui Deo placita diligere norunt, multum diligebatur, et ereptio ejus a vinculis in annua procrastinatione omnimodis expebatur. Denique prævalens concio æmulorum ejus in curia regali coadunata est, eumque post multos tractatus reum esse mortis definitum est, qui sodalibus de morte domini sui tractantibus consenserit, nec eos

(69) Notitia foundationis monasterii B. Mariæ de Lira idem astruit: *Cum dux Normannorum Willelmus consilium petiisset, et omnes barones Normanniæ ad Angliam conquirendam audisset unanimes, gavisus est valde. Quibus ad consiliandum se iterum euntibus Willelmus Osberni dapifer ducis interfuit, qui gravissimum iter ad Angliam capescendam gentemque fortissimam Anglorum perhibens, contra paucissimos in Angliam ire volentes acerrime litigat.*

A pro herili exitio perculerit, nec aperta delatione scelerosam factionem detexerit. Nec mora Guallevus a Normannis, qui evasionem ejus valde timebant, sibi que prædia ejus et largos honores adipisci cupiebant, extra urbem Guentam, mane, dum adhuc populus dormiret, ductus est in montem, ubi nunc ecclesia Sancti Ægidii abbatis et confessoris constructa est. Ibi vestes suas, quibus ut consul honorifice indutus processit, clericis et pauperibus, qui forte aderant ad hoc spectaculum, devote distribuit, humoque procumbens, cum lacrymis et singultibus Dominum diutius exoravit.

Cumque carnifices trepidarent ne civis exciti præceptum regis impedirent, et tam nobili compatriotæ suo suffragantes regios lictores trucidarent: *Surge, inquit prostrato comiti, ut nostri compleamus jussum domini.* Quibus ille ait: *Paulisper expectate propter omnipotentis Dei clementiam, saltem ut dicam pro me et pro vobis Orationem Dominicam.* His autem permittentibus surrexit, et flexis tantum genibus, oculisque in cælum fixis et manibus tensis, *Pater noster qui es in cælis*, palam dicere cœpit. Cumque ad extremum capitulum pervenisset, et ne nos inducas in tentationem dixisset, uberes lacrymæ cum ejulatu proruperunt, ipsumque preces incœptas concludere non permiserunt. Carnifex autem ulterius præstolari noluit, sed mox, exempto gladio, fortiter feriens caput comitis amputavit. Porro caput, postquam præsectum fuit, cunctis qui aderant audientibus, clara et articulata voce dixit: *Sed libera nos a malo. Amen.* Sic Guallevus comes apud Guentam 11 Kalendas Maii mane decollatus est, ibique in fossa corpus ejus viliter projectum est, et viridi cespite festinanter coopertum est. *Expergefacti cives compertis rumoribus valde contristati sunt, virique cum mulieribus ingentem plauctum de casu Guallevi comitis egerunt. Post quindecim dies, rogatu Judith et permissu regis, Ulketelus Crulandensis abbas venit, et cadaver, quod adhuc integrum cum recenti cruore, ac si tunc idem vir obisset, erat, sustulit, ac in cœnobium Crulandense cum magno lactu multorum detulit, et in capitulo monachorum reverenter sepelivit.*

XX. Vita Guthlaci eremitæ.

D Nunc mihi libet huic opusculo nostro quamdam abbreviationem inserere, quam, rogante venerabilii Vulfino priore, nuper feci de vita S. Guthlaci eremitæ.

Felix quidam, Orientalium Anglorum episcopus, natione quidem Burgundus, sed sanctitate veneran-

Quod proceres audientes valde gavis, fidem dederunt ei ut quod ipse diceret omnes concederent. Ingressus autem ante eos coram luce, dixit: « Paratus sum in hac expeditione cum meis omnibus proficisci. » Oportuit ergo omnes Normannorum principes verbum ejus prosequi, sicut promiserant ei. Inter instrumenta Novæ Gall. Christianæ, t. XI, col. 123.

Dom BOUQUET, lib. IV, p. 595.

dus, edidit gesta sanctissimi anachoretæ prolixo et aliquantulum obscuro dictatu, quæ pro posse meo breviter dilucidavi, fratrum benigno rogatu, cum quibus quinque septimanis Crulandæ commoratus sum, venerabilis Goisfredi abbatis charitativo jussu. Occasio loquendi de beato eremita sese obtulit nostræ narrationi per Guallevum comitem, qui fidus frater et adjutor exstitit Crulandensis monasterii, sicut ex relatione seniorum veraciter intimabo in calce hujus epitomii. Indubitanter credo quod non minus proderunt fidelibus Cisalpinis sancta gesta transmarinorum Saxonum vel Anglorum quam Græcorum vel Ægyptiorum, de quibus prolixæ, sed delectabiles commodæque collationes crebro leguntur, congestæ sanctorum studio doctorum. Præterea reor quod quanto res hæc minus olim nostratibus patuit, tanto charitatis igne ferventibus, et præ transactis reatibus ex intimo corde dolentibus gratiosius placebit.

Tempore Ethelredi regis Anglorum, Guthlacus ex patre Penvaldo ab origine Icles heri Merciorum, matre vero Tetta natus est. Quo nascente cœleste prodigium populis palam ostensum est: manus enim e nubibus ad crucem porrecta est, quæ ante ostium domus parientis Tetta stare visa est. Post octo dies infans baptizatur, et Guthlacus, id est *belli munus*, a tribu, quam Guthlacingas dicunt, appellatur. Post mitem pueritiam, dum adolescentiæ calorem sensitset et heroum fortia gesta considerasset, aggregatis satellitum turmis, ad arma se convertit, sibi que adversantium villas et munitiones igne ferroque devastat et disperdit, immensisque prædis direptis, tertiam partem sponte his quibus ablatum est, pro amore Dei remittit. Deinde transcursis *ix* annis, in quibus hostes valde afflixerat cædibus et rapinis, considerata mortalis vitæ fragilitate et caducarum rerum instabilitate, territus ad seipsum redit, seque, ac si mortem per oculis videret, discutit, et emendatoris vitæ viam aggredi sagittat. Igitur complices suos relinquit, parentes et patriam comitesque adolescentiæ suæ pro Christo contemnit et *xxiv* ætatis suæ anno abrenuntians sæculi pompis Ripaduun monasterium adiit, ibique sub abbatissa nomine Elfdrid tonsuram habitumque clericalem suscepit. Postea ab ebrietate omnique lascivia toto nisu declinavit, omnique honestati et religioni pro humano posse studuit. Per biennium sacris litteris et monasticis disciplinis imbutus est, sed his tantum contentus non est. Nam eremiticæ vitæ singulare certamen arripere conatus est, ubi cum hoste cominus luctatus est.

Adepta tandem a senioribus licentia, a quodam nomine Tatuvino ad insulam, quæ dicitur Crouland, scaphula adductus est piscatoria. Est in mediterraneis Angliæ partibus immensæ magnitudinis acerrima palus, quæ a Grontæ fluminis ripis incipit, nunc stagnis, nunc flactris, interdum nigris laticibus

et crebris insularum nemoribus et flexuosis rivigarum anfractibus ab austro in aquilonem mari tenus longissimo tractu protenditur. Illic plures inhabitare tentaverant, sed pro incognitis cremi monstris, et diversarum terroribus formarum atram habitationem reliquerant. Guthlacus itaque, æstivis temporibus Crulanda perscrutata, fratres suos et magistros, quos insalutatos dimiserat, revisere profectus est; iterumque post tres menses cum duobus pueris ad electam cremum, *viii* Kalendas Septembris, cum jam ipse *xxvi* annorum esset, regressus est. Tunc S. Bartholomæi apostoli solemnitas celebratur, quem socium sibi et adiutorem in cunctas adversitates summopere precatur. Quindecim annis non laneis vel lineis, sed pelliceis solummodo tegminibus indutus est, et hordeaceo pane ac lutulenta aqua, et ex his parum, post solis occasum, usus est. Innumeris illum modis Satan tentavit, et irretire vel de eremo expellere laboravit.

Quondam, cum per tres dies incepti operis desperatione lassaretur, en Bartholomæus fidus adjutor matutinis vigiliis instanti palam apparet, et præceptis spiritualibus trepidantem confortans, auxilium ei in omnibus spondet, et in multis tentationibus promissa sua fideliter complet.

Alia die, duo dæmones in hominum specie ad eum veniunt, eumque tentantes ut nimium jejunando Moysen et Eliam, aliosque Ægyptios patres imitaretur, incitant. At ille psallens in contemptum illorum hordeacei panis particula vesci cœpit.

Aliquando dum vir Dei pervigil precibus intempesta nocte insisteret, catervas dæmonum undique ingredi cellam suam videt. Quem, ligatis membris, extra cellam suam ducunt et in cœnosam paludem immergunt. Deinde per paludis asperissima loca inter densa veprium vimina asportant, et post dilacerationem membrorum de eremo illum discedere imperant. Quo nolente, ferreis eum flagris verberant, ac, post ingentia tormenta, inter nubifera gelidi aeris spatia subvectant, indeque a septentrionali plaga innumeris dæmonum turmis adventantibus usque ad Tartari fauces minant. Tunc Guthlacus, visis gehennæ pœnis, terretur, sed, minis dæmonum contemptis, ad Deum medullitus suspirat. Nec mora, S. Bartholomæus cœlesti luce splendidus illi adest, et cum magna quiete ab ipsis hostibus reduci ad propriam sedem jubet. Illi vero gementes apostoli jussis obsecundant, et angeli gaudentes dulciter ei obviam cantant: *Ibunt sancti de virtute in virtute n (Psal. LXXXIII, 8).*

Multoties et multis modis dæmones Guthlacum terrere nitentur; sed ipse, Domino juvante, illos et cuncta molimina eorum frustrabatur. Imperterritus in virtutum arce stetit, duros labores in agone pertulit, diabolicosque conatus pessumdedit. Tempore Coenred' regis Merciorum, Beccelinus (70) cle-

ricus ad occidendum virum Dei a dæmone stimulatus, dum ipsum tonderet, ab eodem increpatus est cur tantum facinus in corde gestaret. At ille mox ut se præventum vidit, erubescens ad pedes sancti cecidit, scelus fatetur, veniamque precatur, perceptaque indulgentia se socium illius fore pollicetur.

Corvus raptam chartulam in medio stagni dimisit, nec illam in arundine pendentem aqua meritis viri Dei læsit, quam idem scriptori mœsto salvam reddidit.

Duo corvi in insula degentes beato Guthlaco valde infesti erant, ita ut quidquid frangere, mergere, diripere, contaminare potuissent, irreverenter intus forisque damnantes perderent; quos vir Dei pro virtute patientiæ benigniter tolerabat. Incultæ solitudinis volucres et vagabundi cœnosæ paludis pisces ad vocem ejus velut ad pastorem oculus nantes volantesque veniebant, et de manu ejus victum, prout uniuscujusque natura indigebat, accipiebant.

Præsente venerabili viro Wilfrido, duabus hirundinibus gaudenter illum secundum suam naturam visitantibus, et cum cantu brachiis et genibus, pectorique illius considentibus, festucam in ventinula posuit, et sic avibus nidum in sua cella designavit. Non enim in casa Guthlaci sine licentia ejus ridiculare audebant.

Quondam dum præfatus Wilfridus exsulem Edelbaldum ad hominem Dei adduxisset, manicasque suas in navi qua advecti fuerant, oblitus fuisset, rapaces corvi rapuerunt. Quod mox vir Dei, in vestibulo domus sedens, in spiritu Dei agnovit, et inter colloquia Wilfrido intimavit, nec multo post virtute fidei et orationis pro damno restauravit.

Wehtredus, inclytus juvenis orientalium Anglorum, a dæmonio invasus est, et quatuor annis miserabiliter vexatus est. Se et quoscunque poterat ligno, ferro, unguibus et dentibus laniabat. Quondam dum multitudo illum ligare tentaret, arrepta bipenne, tres viros occidit. Post quatuor annos Crulandiam adductus est; quem vir Dei manu arripens, intra oratorum suum duxit, et illic, continuis tribus diebus jejunans et orans, ab omni inquietudine maligni spiritus curavit.

Egga, præfati exsulis Edelbaldi comes, dum ab immundo spiritu pervasus est, ita ut quid esset, vel quo sederet, vel quid ageret omnino nesciret, a sociis suis ad Guthlaci limina perductus est. Deinde mox ut se cingulo viri Dei succinxit, integrum sensum recepit, omnique postmodum vita sua idem cingulum et sanam mentem habuit.

Præterea vir Dei Guthlacus, spiritu prophetiæ polens, futura prædicere et præsentibus absentia narrare solitus est. Cuidam abbati, qui ad eum causa piæ locutionis venerat, de duobus clericis, qui ad casam viduæ ante horam tertiam pro appetenda ebrietate divertissent, cuncta per ordinem intimat.

Alios duos fratres, quod binas flasculas cælia impletas sub palustri sablone abscondissent, increpat. eisque pro tanta viri Dei sagacitate stupentibus et ad solum prostratis benigniter indulsit.

Fama de beato Guthlaco longe lateque celeriter volante, multi ad eum veniunt diversorum ordinum gradus, abbates, monachi, comites, divites, vexati, pauperesque de proximis Merciorum finibus et de Britannicæ partibus, pro salute corporis aut animæ. Et quisque id, pro quo fideliter venerat, salubriter obtinebat. Ægrotus enim remedium, tristis gaudium, pœnitens consolationem, et quisque anxius percipiebat alleviationem per viri Dei allocutionem et efficacem orationem.

Obba, comes inclyti exsulis Edelbaldi, dum per agrestia rura graderetur, spinæ latentis sub herbis incultæ telluris fixura in pede læsus est, ita ut a planta usque ad lumbos totum corpus ejus tumesceret, nec eum novus dolor sedere, vel stare, vel jacere quiete sineret; unde vix Crulandiam pervenit. Mox ut ad virum Dei perductus est, et causa vexationis ex ordine relata est, Guthlacus luterio melotinæ, in quo solebat orare, ipsum circumdedit, statimque dicto citius spinula de pede ejus, velut sagitta ab arcu demissa, resiliit. Eadem itaque hora, omni humore sedato, æger convaluit, et Deo gratias, cum his qui hoc viderant, lætus retulit.

Quondam Headda præsul cum quibusdam clericis et laicis ad Guthlacum venit; inter quos de beato viro varia locutio obiter fuit. Prædictus autem episcopus, comperta in venerabili viro divinæ gratiæ luculentia, et in exponendis sacris Scripturis sapientiæ affluentia, postquam insulæ Crulandiæ ecclesiam xii Kalendas Septembris dedicavit, eundem servum Dei suscipere sacerdotii stemma inviolabili obedientiæ præcepto coegit. Dein ad prandium pontificis sanctus vir contra morem suum venire coactus est. Ubi, dum Wigfridum librarium videret procul sedere, cœpit ab eo inquirere de hesternâ promissione, qua sociis in via jactaverat se examinaturum utrum idem vera potiretur an simulata religione. Mox ille erubuit, soloque prostratus veniam petiit et obtinuit, cunctis mirantibus quod illorum in via locutio per Spiritum viro Dei lucide tota patuerit.

Reverendissima Egburg abbatissa, Aldulfi regis filia, per legatum suppliciter rogante, Guthlacus sarcophagum plumbeum, et in eo linteum ad involvendum se post obitum suscepit; et sciscitanti qui hæres post se loci illius esset, adhuc paganum esse respondit. Quod ita factum est. Nam Cissa, qui post eum sedem ejus possedit, post aliquot annos in Britannia baptismum percepit.

Clito Edelbaldus, quem Ceolredus rex huc et illuc persequeretur, inter dubia pericula exinanitis viribus suis suorumque, ad virum Dei, ut solebat, venit, ut, ubi humanum consilium defecisset, divinum adesset. Quem beatus Guthlacus blande consolatus est, eique per Spiritum Dei promisit domina-

tionem gentis suæ et principatum populorum et A conculcationem inimicorum; et hæc omnia non armorum vi, nec effusione sanguinis, sed de manu Domini habiturum. Eo cuncta ordine completa sunt, quo a viro Dei vaticinata sunt. Nam Ceolredus rex mortuus est, ac Edelbaldus regnum ejus nactus est.

XXI. Mors B. Guthlaci eremitæ. Miracula et prodigia super sancti sepulcrum. Ædificatio monasterii Crulandensis.

Completis in cremo xv annis, venerabilis Guthlatus ante Pascha quarta feria ægrotare cœpit. Die tamen Paschæ contra vires exurgens, missam cantavit. Septima vero die infirmitatis Beccel famulo suo jussit ut post obitum suum Pegam sororem B suam illuc advenire faceret, et ab illa corpus ejus sindone in sarcophago, quam Egburg illi miserat, involveretur. Tunc ille cœpit virum Dei cum adjuratione rogare ut ante suum funus sibi intimaret quis cum eo mane et vespere loqui quotidie audiebatur. Almus Dei athleta, post modicum interval- lum anhelans, ait : *Fili mi, de hac re sollicitari noli. Quod vivens ulli hominum indicare nolui, nunc tibi manifestabo. A secundo etenim anno, quo hanc eremum [habitare] cœperam, mane vespereque semper [angelum] consolationis meæ ad colloquium meum Dominus mittebat, qui mihi mysteria, quæ non licet homini enarrare, monstrabat; qui duritiam laboris mei cœlestibus oraculis sublevabat; qui absentia mihi monstrando ut præsentia præsentabat. O fili, hæc dicta mea conserva, nullique alii nuntiaveris nisi Pegæ aut Egberto anachoretæ.* His dictis, suavis odor de ore ejus processisse sentiebatur, ita ut totam domum nectareus odor repleret. Nocte vero sequenti, dum præfatus frater nocturnis vigiliis incumberet, a media nocte usque in auroram totam domum igneo splendore circumsplescere videbat. Oriente vero sole, vjr Dei, sublevatis paulisper membris velut exurgens et manus ad altare extendens, corporis et sanguinis Christi communionem se munivit; et elevatis oculis ad cælum, et extensis in altum manibus, anno ab Incarnatione Domini 715 (71) animam ad perenne gaudium emisit.

Inter hæc Beccel conspicit cœlesti splendore domum repleri, turrimque velut igneam e terra in cælum erigi, ad cujus comparisonem sol quasi lucerna in die pallescere videbatur. Cantibus quoque angelicis spatium totius aeris detonari audiebatur; insula etiam diversorum aromatum odoriferis spiraminibus, fragrat. Prædictus itaque frater valde tremefactus, eximiam coruscationem sufferre non valens, arrepta navi, virginem Christi Pegam adivit, eique fraterna mandata seriatim retulit. Quibus auditis, illa vehementer ingemuit. Postera vero die cum prædicto fratre Crulandiam venit, et tertia die felicia membra in oratorio, secundum jus-

sionem ejus, sepelivit, ubi Dominus postea propter amici sui merita in sanandis ægrotis plura miracula fecit.

Ad anniversarium S. Guthlaci soror ejus Pega presbyteros et alios ecclesiastici ordinis viros aggregavit et sepulcrum ejus aperuit, ut corpus ejus in aliud mausoleum transferret. Tunc totum corpus integrum, quasi adhuc viveret, invenerunt; et vestimenta omnia quibus involutus erat, antiqua novitate et pristino splendore candebant. Mirantibus cunctis et stupentibus ac trementibus præ miraculo quod videbant, Pega spiritualiter commota sacrum corpus reverenter in sindone, quam eo, vivente, Egbert anachoreta in hoc officium miserat, revolvit, et sarcophagum super terram quasi quoddam memoriale posuit, ubi usque hodie honorabiliter requiescit.

Illuc præfatus exsul Edelbaldus, audita sancti viri morte, mœrens adiit; cui post lacrymas et longam orationem in proxima casula dormienti sanctus vir apparuit, eumque consolatus, sceptrum regni, antequam annus finiatur, promisit. Signum quoque poscenti dedit, quod in crastinum ante horam tertiam habitatoribus Crulandæ insperata victus solatia darentur. Nec mora effectus dicta sequitur. Unde idem Edelbaldus, postquam regnum adeptus est, miris ornamentorum structuris mausoleum venerabilis Guthlaci decoravit.

Quidam paterfamilias in provincia Wisa oculorum lumen per annum perdidit, nec illud ullis pigmentorum fomentis recuperare potuit. Tandem cum fide Crulandiam perductus, colloquium virginis Christi Pegæ appetiit, cujus permissu intra oratorium ad corpus sanctum recubuit. Illa vero partem glutinam salis a sancto viro ante consecratam in aquam rasis, et inde aquam intra palpebras cæci guttatim stillavit. Ad tactum primæ guttæ oculis lumen redditum est; unde illuminatus paterfamilias per merita sancti Guthlaci, gratias egit. Multi quoque alii diversis infirmitatibus gravati, auditis rumoribus miraculorum beati Guthlaci, palustrem Crulandiam, ubi sanctum corpus quiescit, adeunt, ejusque meritis sanitatem integram adepti, Deo gratias referunt.

Huc usque Felicis episcopi scripta de venerabili Guthlaco breviter secutus sum, et huic opusculo inserui ad laudem Dei et fidelium ædificationem morum. Cætera quæ restant de constructione Crulandensis monasterii et habitatione cœnobarum, ex veraci relatione Ansgoti subprioris aliorumque proferam seniorum.

XXII. Historia Crulandensis monasterii.

Rex Edelbaldus, ut beatum consolatorem suum miraculis coruscare comperit, locum sepulturæ ejus gaudens expetiit, et ea quæ beato viro jam regnum adeptus donaverat, servientibus ei perenniter con-

(71) Lege : 714. (Le Prévost.)

cessit. Nam quodam tempore, dum idem rex causa A visitandi patronum suum, antequam migraret, Crulandiam veniret, et vir Dei quietam mansionem in eadem insula sibi ab eo concedi postularet, quinque milliaria ad orientem, id est ad fossam quæ Ascendic dicitur, et tria ad occidentem, duoque ad meridiem, et duo ad aquilonem concessit, et ab omni reddito atque consuetudine sæculari omnibus modis absolvit, et inde chartam sigillo suo signatam in præsentia episcoporum procerumque suorum confirmavit.

Et quia palustris humus Crulandiæ (ut ipsum nomen intimat; Crulandia enim crudam, id est cœnq-sam terram significat) lapideam molem sustinere non poterat, præfatus rex ingentes ex quercu palos innumeræ multitudinis humo insigi fecit, duramque B terram novem milliariis per aquam, de Uppalonda, id est superiori terra, scaphis deferri et paludibus commisceri statuit, et sic lapideam, quia sacer Guthlacus oratorio contentus est ligneo, basilicam cœpit et consummavit. Deinde religiosos ibi viros aggregavit, cœnobiū condidit, ornamentis et fundis, aliisque divitiis locum ditavit, ad honorem Dei et sancti anachoretæ, quem valde dilexerat, pro dultis consolatione, quam ab eo, dum exsulabat, multoties perceperat. Eumdem itaque omni vita sua dilexit, nec unquam post primam instaurationem, quam idem rex fecit, sedes Crulandiæ religiosorum habitationem monachorum usque in hodiernum diem caruit. Kenulfus quidam in diebus illis magnæ C famæ fuit, qui monasterium S. Guthlaci per aliquod tempus rexit, a quo Kenulfestan adhuc dicitur lapis, quem ipse pro limite contra Depingenses posuit.

Variis bellorum tempestatibus Anglia postmodum perturbata est, et barbaris sub ducibus Inguar et Halfdene ac Gudrun, aliisque tyrannis supervenientibus a Dacia vel Norregania, Angligenarum regum, qui naturaliter Angliæ præferant, mutatione facta, Crulandense monasterium depopulatum est, sicut alia plurima; ornamenta sua sibi sunt sublata et villæ devastatæ, laicisque contra canonicum jus in dominium redactæ. Sed divina pietas, quæ permittit propter peccata populi hypocritas per aliquot temporis regnare, novit etiam castigatis filiis tempora serena per administrationem legitimorum principum redintegrare. Unde, præfatis tyrannis, qui sanctum Edmundum Estanglorum regem cum multis aliis fidelibus viris occiderunt, et ecclesias sanctorum et habitacula Christianorum igne succenderunt, divino nutu peremptis, vel alio quolibet modo dejectis, Alfredus Adelvulfi regis filius, Deo juvante, prævaluit, et prius omnium regum monarchiam totius Angliæ solus obtinuit. Post hunc Eduardus filius ejus, qui Senior cognominabatur, diu utiliter regnavit, moriensque tribus filiis suis Edelstano et Edmundo ac Edredo regnum reliquit. Qui regnum Angliæ omnes per ordinem tenuerunt, et quisque

tempore suo laudabiliter regnare et subjectis prodesse studuit.

Tempore Edredi regis, Turketelus quidam clericus Lundoniensis fuit, qui a præfato rege ut sili Crulandiam donaret expetiit. Cui rex quod petierat libenter annuit. Erat enim idem clericus de regali progenie, cognatus Osketeli Eboracensis metropolitæ, multas habens divitias amplasque possessiones, quas omnes parvipendebat propter æternas mansiones. Crulandiam quippe, ut diximus, non proaugendis fundis a rege poposcerat; sed, quia religiosos ibi viros, in solitudine scilicet, quæ undique paludibus et stagnis circumdabatur, cognoverat, contemptis omnibus hujus sæculi delectamentis, divino cultui se mancipare decreverat. Ordinatis itaque prudenter rebus suis, Crulandiæ monachus factus est, et aucta ibidem studio ejus monachorum congregatione, magister eorum et abbas vultu Dei et honorum electione effectus est. Hic familiarissimus fuit amicis sanctis præsulibus, qui tunc temporis regebant Ecclesiam Dei, Dunstano archiepiscopo Cantuariensi, Adelwoldo Wintoniensi, et Oswaldo Wigornensi et postmodum archiepiscopo Eboracensi, eorumque consiliis summo nisu sategit famulari. Hic, ut diximus, magnæ generositatis fuit, et LX maneria de patrimonio parentum suorum possedit, pro quorum animabus sex villas, scilicet Wenliburg et Bebi, Wiritorp et Elmintonam, Cotehham et Oghintonam Crulandensi Ecclesiæ dedit, et testamentum inde sigillo strenuissimi regis Edgari filii Edmundi regis signatum confirmavit. Dunstanus etiam archiepiscopus cum suffraganeis suis prædictarum rerum donationem, facto crucis in charta signo corroboravit, et quisquis præfatæ Ecclesiæ de prænominatis abstulerit, nisi digna satisfactione emendaverit, æternæ maledictionis anathemate excommunicavit.

Denique, post multum temporis, Turketelo IV Idus Julii [975] defuncto, Elgericus nepos ejus successit, et completo vitæ suæ cursu, alii Egelrico, qui de cognatione ejus erat, abbatiam Crulandiæ dimisit. Quo defuncto, Osketelus magnæ nobilitatis monachus, ejusdem ecclesiæ abbas effectus est. Porro Leviova soror ejus Enolfesburiz domina erat, ubi tunc temporis corpus S. Neoti abbatis et confessoris jacebat; sed dignum tanto viro servitium ibi tunc non fiebat. Unde præfata mulier Witheleseiam accessit, et fratrem suum Osketelum abbatem cum quibusdam Crulandensibus monachis illuc accersit, ibique corpus S. Neoti, quod reverenter secum detulerat, monachis, quos digniores se credebatur, tradidit. At illi munus sibi a Deo collatum gratanter susceperunt, et juxta altare sanctæ Dei genitricis Mariæ, in aquilonali parte, honorabiliter collocaverunt. Ibi usque hodie a fidelibus veneranter excolitur, ejusque festivitas II Kalendas Augusti celebratur. Osketelo autem XII Kalendas Novembris [1005] defuncto, Godricus successit. Quo viam

universæ carnis xiv Kalendas Februarii [1018] ingrediente, Brihtmerus abbatiam suscepit.

Tunc temporis Pegelandæ cœnobiū erat, cui nobilis vir Vulfgeatus abbas præerat. Illic etenim sancta Pega soror S. Guthlaci diu Domino militaverat. Quæ postquam venerandus frater suus defunctus est, austeriori labore vitam suam pro amore Christi examinare satis conata est. Unde Romam adiit, sanctorum Apostolorum limina supplex pro se suisque requisivit, ibique vi Idus Januarii gloriose vitam finivit. In ecclesia, quæ ibidem in honore ejus a fidelibus condita est, tumulata quiescit, multisque virtutibus his, qui fideliter eam deprecant, pie succurrens veneranda nitescit.

Postquam Brihtmerus Crulandiæ abbas vii Idus Aprilis [1048] obiit, Vulfgeatus Pegelandæ pater Eduardum regem, Egelredi filium, petiit ut greges duorum cœnobiolorum permitteret adunari, Deique ad laudem sub uno abbate et sub una lege unum conventum effici. Quod ille mox benigniter concessit. Vulfgeatus itaque, postquam longo tempore Crulandiæ curam gessit, Nonas Julii [1052] obiit; et Ulfketelus, Burgensis Ecclesiæ monachus, Crulandiæ regimen a rege Eduardo, jubente Leofrico abbate suo, suscepit. Hic xxiv annis Crulandiæ præfuit, ecclesiamque novam, quia vêtus ruinam minabatur, construere cœpit. Ejus ad hoc opus, inspirante Deo Wallevus comes Northamptoniensis, filius Siwardi ducis Northumbrorum, adjutor fuit, et villam, quæ Bernecha dicitur, servientibus Deo et S. Guthlaco dedit. Qui non multo post malignitate Normannorum, qui ei nimis invidebant, eumque pro ingenti probitate ejus metuebant, injuste cum luctu multorum pridie Kal. Junii Guintoniæ decollatus est, et corpus ejus, Juditha uxore ejus rogante et Guillemo rege permitte[n]te, ab Ulfketelo abbate Crulandiam delatum est.

Post non multum temporis præfatus abbas, quoniam Angligena erat et Normannis exosus, ab æmulis accusatus est, et a Lanfranco archiepiscopo depositus et Glestoniæ clastro deputatus est. Deinde Ingulfus, Fontinellensis monachus, abbatiam Crulandiæ dono Guillelmi regis recepit, et xxiv annis per plurimas adversitates rexit. Hic natione Anglicus erat, scriba regis fuerat, postmodum Jerusalem perrexerat. Unde reversus, Fontinellam expetiit, et a viro eruditissimo Gerberto, ejusdem cœnobia abbate, monachilem habitum suscepit, sub quo jam in ordine instructus prioratum administravit. Hunc ab abbate suo rex, quia prius eum noverat, requisivit et Crulandensibus præposuit. Qui, postquam Crulandiæ regimen habuit, prædecessori suo precibus benevolis apud Guillelmum regem subvenire satagit. Ulfketelus itaque, permissu regis, Burgum, ad suam scilicet ecclesiam, rediit, ibique post aliquot annos vii Idus Junii obiit.

Porro abbas Ingulfus, prout potuit, suscepto mo-

nasterio subvenire studuit; sed adversa nutu Dei quamplurima pertulit. Nam pars ecclesiæ, cum officinis et vestibus et libris, multisque aliis rebus necessariis, repentino igne combusta est. Ipse quoque gravi morbo podagræ detentus, diu ante mortem suam languit, sed vivaci animo subditis prodesse non desit. Hic corpus Guallevi comitis de capitulo jussit in ecclesiam transferri, et aquam, unde ossa lavarentur, caleferi. Sed postquam sarcophagi opertorium revolutum est, corpus sexto decimo dormitionis suæ anno integrum sicut in die quo sepultum fuerat, et caput corpori conjunctum repertum est. Filium tantummodo quasi pro signo decollationis rubicundum viderunt monachi et laici quamplures qui adfuerunt. Translato autem in ecclesiam corpore et honorabiliter sepulto prope altare, miracula ibidem facta sunt sæpissime. Hoc veraciter ægri experiuntur, qui cum fide petentes optatæ sanitatis gaudium crebro adipiscuntur.

Tandem Ingulfo abbate xvi (72) Kalendas Decembris [1109] defuncto, Goisfredus successit, et in multis Ecclesiæ Crulandensi et habitatoribus ejus studio bonitatis et honestatis profuit. Hic genere fuit Francigena ex urbe Aurelianensi, scholas liberalium artium secutus ab ævo puerili, affatim imbutus peritia litterali, mundum perosus, desiderioque flagrans cœlesti, monachile schema in cœnobia S. Ebrulfi abbatis suscepit, quod idem sanctus tempore Childeberti regis Francorum apud Uticum construxit. Ibi nimirum, quia locus idem magis religione quam divitiis sæcularibus abundat, Goisfredus tiro sub Mainerio abbate, qui magni fervoris fama pollebat, monachile jugum suscepit, diuque gessit, et per diversa officia probatus post annos xv conversionis suæ ad prioratus ministerium promoveri promeruit. Denique, anno ab Incarnatione Domini 1119, jussu Henrici regis Anglorum, Crulandensis Ecclesiæ regimen suscepit, novamque basilicam pulcherrimi operis, et alia bona quamplurima jam inchoavit, et per xv annos quibus abbatis officium gessit, ad salutem sui sibi que subjectorum, juvante Deo, consummare studuit.

XXIII. *Miracula ad tumbam Guallevi.*

Hujus regiminis anno iii ad tumbam Guallevi comitis miracula demonstrari primitus cœperunt, quorum auditis rumoribus Angli valde lætati sunt, et Anglicæ plebes ad tumultum sui compatriotæ, quem a Deo jam glorificari signis multiplicibus audiunt, tam pro gaudio novæ rei quam pro suis necessitatibus deprecaturi frequenter accurrunt. Quod ut quidam de Normannis monachus nomine Audinus vidit, vehementer stomachatus advenientes derisit, et præfato comiti cum irrisione detraxit, dicens quod nequam traditor fuerit, et pro reatu suo capitis obruncatione multari meruerit. Hoc ut Goisfredus abbas audivit, dulciter eum, quia extraneus erat, redarguit, dicens quod divinis operibus non

(72) xvii Kal. Januarii, et non mensis Decembris, decessit Ingulfus. (Le Prévost.

Jeberet detrahere, quia Deus pollicitus est usque ad consummationem sæculi præsentiam suam fidelibus suis exhibere, et promittit ex intimo corde poenitentibus potum dare de fonte suæ infatigabilis misericordiæ. Protinus, dum idem abbas talia dicendo temeritatem insipientis compescere vellet, et ille magis magisque incongrua verba proferret, in præsentia sæpe dicti Patris subita infirmitate in præcordiis percussus est, et post paucos dies in ecclesia S. Albani protomartyris Anglorum, ubi monachilem professionem fecerat, defunctus est. Sequenti vero nocte Goisfredus abbas, dum in lecto quiesceret, et de supradictis eventibus plura secum subtiliter tractaret, mox in visu se astare loculo Wallevi comitis videt, sanctosque Dei Bartholomæum apostolum et Guthlacum anchoretam in albis nitentes astare secum videt. Apostolus vero, ut videbatur, caput comitis corpori redintegratum accipiens, dicebat: *Acephalus non est*. Econtra Guthlacus, qui ad pedes stabat, respondit: *Comes hic fuit*. Apostolus autem inceptum Monadicon sic perfecit: *At modo rex est*. Abbas, his auditis et relatis, fratres lætificavit, Dominumque Deum glorificavit, qui omni tempore credentibus in se clementiam suam impendere non desistit. Consummatis in regimine xv annis, venerandus abbas et sacerdos Goisfredus nonas Junii obiit; cui Guallevus Angligena, Crulandensis cœnobii monachus, frater Gospatritii, de magna nobilitate Anglorum, successit. Miraculis siquidem Crulandiæ crebrescentibus, monachi gavisissimi sunt et tanti comitis corpus pro posse suo grantanter honoraverunt, et Vitali Angligenæ versibus heroicis epitaphium ejus edere jusserunt. Mox ille jussis paruit et corde meditata sic ore protulit:

*En tegit iste lapis hominem magnæ probitatis!
Danigenæ comitis Swardi filius audax,
Walleus comes eximius jacet hic tumultus.
Vixit honorandus, armis animisque timendus;
Et tamen inter opes corruptibiles et honores
Christum dilexit, Christoque placere satigit.
Ecclesiam coluit, clerum reverenter amavit,
Præcipue monachos Crulandenses sibi fidos.
Denique judicibus Normannis ense peremptus,
Luce sub extrema Maii petit artubus arva.
Cujus heri gleba Crulandia gaudet aquosa;
Quam, dum vivebat, valde reverenter amabat.
Omnipotens animæ requiem det in ætheris arce!*

(73) Mirum cur sileat Ordericus Philippum Galliæ regem Britonum comiti in hac expeditione suppetias tulisse, quod quidem asserunt cæteri qui de ea mentionem fecerunt historici, quorum instar sequentes sint. Simeon Dunelmensis ad an. 1075: *Mari transitu, rex (Willelmus) in minorem Britanniam suam movit expeditionem, et castellum Radulfi comitis quod Dol nominatur, tandiu obsedit, donec Francorum rex Philippus illum inde fugaret*. Mathæus Parisiensis ad an. 1075: *Rex (Willelmus) ad Armoricanam Britanniam transiens Dolense castrum obsedit. Sed rex Francorum hostiliter superveniens omnem commeatum eis subtraxit. Unde rex, obsidione dimissa, in recessu suo milites multos et equos cum opibus ibidem amisit*. Cæterum duplicem castrum Doli obsidionem a Guillelmo inceptam Ordericum in non falso compingere jam superius p. 566, nota B monimus. Dum enim circa Dolensis ejus-

Pro interfectione Guallevi comitis Guillelmus rex a multis reprehensus est, et, multis contra eum insurgentibus, justo Dei judicio multa adversa perpessus est, nec unquam postea diuturna pace potitus est. Ipse quidem contra omnes, quia animosus erat, viriliter restitit, sed prosperis eventibus ad votum ut antea non tripudiavit, nec crebris victoriarum titulis exsultavit. In tredecim annis, quibus postmodum vixit, armatorum aciem de campo non fugavit, nec oppidum obsidens bellica virtute cepit.

Omnipotens arbiter omnia juste disponit, nullamque facinus impunitum relinquit, quia hic aut in futuro sæculo omnia punit.

XXIV. *Guillelmus rex Britones frustra subjicere conatur. Ainarus, primus abbas Sancti Petri Divensis. Fulco successor ejus.*

Guillelmus rex, cupiens fines suos dilatare, sibi que Britones, ut sibi obsecundarent, sicut olim Roloni et Willelmo, aliisque ducibus Normannicis servierant, volens subjugare, cum ingenti exercitu Dolense oppidum obsedit, multisque terroribus et minis castrenses terruit, nec se inde discessurum, nisi munitionem obtineret, cum juramento asseruit. Denique nutu Dei regentis omnia res aliter evenit. Nam sæpeditus rex, dum in tentoriis suis superbe moraretur, et in divitiis suis ut potens gloriaretur, Alanno Fergannum comitem Britanniae cum multis armatorum agminibus suppetias obsessis properare audivit, territusque, cum castrensibus, qui de auxilio sibi advenienti nihil adhuc noverant, pacem iniit, et confestim non sine magno rerum damno recessit. Tentoria et manticas cum vasis et armis et multimoda suppellectili celeriter abeuntes reliquerunt; quarum rerum dispendium ad xv millia librarum steriliensium perdentes cum multis gemitibus æstimaverunt (73). Deinde prudens rex, ut se vincere virtute Britones non posse prospexit, aliud consilium sibi posterisque suis commo- dum solerter præcogitavit. Cum Alanno Ferganno fœdus amicitiae firmavit, eique Constantiam filiam suam in conjugium Cadomi honorifice copulavit. Quæ cum viro suo fere xv annis venerabiliter vixit, et toto affectu subjectis et coessentibus pro-

dem obsidionis tempus collocat, tum Ainaridi abbatis Divensis obitum, quem anno 1076 contigisse certum est, tum Constantiæ Guillelmi filix cum Alano Fergano matrimonium, quod anno 1086 celebratum fuisse perinde constat, duos rex toto decennio dissitas ipsum commiscere manifestum est. Præterea quæ narrat de obsidione Dolensi ea pugnant cum iis quæ de hac ab aliis scriptoribus referuntur. Neque enim Guillelmum eo sine Dolense castrum obsedissee perhibent Britannicum ac Bricense Chronicon, ut Britones ad præstandum sibi clientelæ fidem cogeret; quinimo ipsam ab Hoello Britanniae dure ad expugnandos una secum in hoc castro rebelles adversum se Britones accitum fuisse testantur. Diversam itaque hinc et inde obsidionem narrari perspicuum est.

Dom Bouquet, lib. iv, p. 595-596.

desse studuit. Semper enim nectari pacis inhiavit, pauperes amavit omnesque Dei cultores veneranter honoravit, quos nimirum sine liberis moriens contristavit. Amatores æquitatis in Britannia multum exsultarent, si de fortunata progenie laudabiles sibi hæreles imperarent; qui genuina bonitate indomitis Britonibus justitiæ libram insinuarent, eosque secundum normam divinæ legis et humanæ rationis ire cogerent. Fergannus comes, post obitum Constantiæ, filiam comitis Andegavorum uxorem duxit, ex qua filium, nomine Conanum, genuit, cui super Henricus rex Anglorum filiam suam in matrimonio pro connexionem pacis conjunxit.

Circa hæc tempora reverendus Ainarus, Divensium primus abbas, in lectum decidit, et completis in eo quæ servum Dei competunt, xix Kal. Februarii [1078] obiit. Hic fuit natione Teutonicus, geminaque scientia pleniter imbutus, versificandi et modulandi, cantusque suaves edendi peritissimus. Hoc evidenter probari potest in historiis Kiliani Guiriburgensis episcopi, et Katherinæ virginis, aliisque plurimis cantibus quos eleganter idem edidit in laudem Creatoris. In juventute vero studio religionis flagrans, venerabilem Isembertum abbatem expetiit, ejusque disciplinis se gratanter pro amore Dei submitit, et in cœnobio S. Trinitatis, quod Goscelinus de Archis in monte Rothomagi ad orientalem plagam construxerat, monachatum suscepit. Inde nutu divino ab Ecclesiæ rectoribus, anno Dominicæ Incarnationis 1046 pertractus est, ac super candelabrum, ut luceret omnibus qui in domo sunt, positus est. Ordinatus autem, Divensis abbatiae, quam Lezscelina comitissa Guillelmi Aucensis comitis uxor construxerat, curam suscepit, annisque xxxi bene vivens et docens utiliter tenuit; et senex plenusque dierum cursum præsentis vitæ complevit. Venerabilis Durandus Troarnensis abbas corpus ejus in basilica Sanctæ Mariæ sepelivit, et memorabile carmen, quod super laminam mausolei ejus sculperetur edidit, in quo mores et virtutes præfati archimandritæ et charismata quæ divinitus inserta illi fuerant, luculenter sic patefecit:

*Hic jacet Ainarus redolens ut pistica nardus
Virtutum multis floribus et meritis:
A quo fundatus locus est hic et edificatus
Ingenti studio, nec modico pretio.
Vir fuit hic magnus probitate, suavis ut agnus,
Vita conspicuus, dogmate præcipuus,
Sobrius et castus, prudens, simplex et honestus,
Pollens consilio, clarus in officio.
Mentis huic gravitas erat et maturior ætas,
Canaque cæsaries, sed tenuis facies.
Quem, Nonas decimas Februo promente Kalendas,
Abstulit ultima sors et rapuit cita mors.
Pro quo, qui transis, supplex orare memor sis,
Ut sit ei saties alma Dei facies.*

Divensis Ecclesia rectore proprio viduata, Ful-

coni Uticensium priori ad regendum data est, et ipse a Rodberto, Salariensi episcopo, abbas consecratus est. Præfata domus, ad ipso tempore Guillelmi regis et Rodberti secundi ducis, pluribus annis gubernata est, et magnifice secundum opportunitatem temporis provecata est. Quatuor prædictus heros secum duxit Uticenses monachos, Bernardum cognomento Mathæum cognatum suum, et Richardum, Guillelmum de Monsterolo et Turchetillum, promptos et utiles librariorum, et in divino cultu peritissimos. Hi nimirum pacifici adjuvatores ei fuerunt, et primi ad jugum Domini ferendum nocte dieque humeros suos avide supposuerunt, aliisque alacriter, *Venite nobiscum in Bethel* (74), verbo et indeficienti exemplo coessentibus suis dixerunt.

XXV. Dissensiones inter filios Guillelmi regis.

Turbulentis tempestatibus, quas a Cenomansibus et Normannis permotas esse diximus, fomes, ut ferunt, et causa fuit Rodbertus regis filius.

Nam Guillelmus princeps, ante Senlacium bellum, et post in quadam sua ægritudine, Rodbertum primogenitam sobolem suam fecerat suum hæredem, et jussit omnes optimates ei facere homagium et fidelitatem. At illi gratanter imperanti acquieverunt. Adolescens autem, post mortem Margaritæ sponsæ suæ, ambitione juvenili noxioque sodalium instinctu, debitos honores requisivit a patre, principatum videlicet Cenomannorum et Neustriæ. Porro providus pater hinc inde multa circumspiciens, postulata denegavit, filioque suo, ad nanciscendum quæ petierat, tempus opportunum bene præstolari persuasit. Ille vero quod a patre nil consequi poterat ægre tulit, et arroganter contra eum plerumque litigavit. Erat enim loquax et prodigus, audax et in armis probissimus, fortis certusque sagittarius, voce clara et libera, lingua disertâ, facie obesa, corpore pingui, brevique statura, unde vulgo Gambaron cognominatus est et Brevis-Ocrea.

Quondam dum rex contra Corbonienses expeditionem facere præpararet, et in oppido Richerii quod pro nido aquilæ ibidem in quercu reperto, dum castrum a Fulberto fieret, Aquila dicitur, in domo Gunherii hospicaretur, lis inter filios regis oritur dæmonica, unde postmodum multæ pullulaverunt lites et facinora. Nam duo fratres, Guillelmus Rufus et Henricus, patri favebant, viresque suas fraternis viribus æquas arbitantes, indignum ducebant quod frater eorum solus habere patrium jus ambiebat, et agmine clientum sibi obsequente par patri æstimari peroptabat. Unde in Aquilensi castro ad hospitium Rodberti, quod in domo Rogerii Calcegi susceperat, venerunt, ibique super solarium, sicut militibus moris est, tesseri ludere cœperunt. Deinde ingentem strepitum fecere, et

(74) Locus forsân adulteratus quem in sacris Scripturis frustra quæres.

aquam super Rodbertum et assecclas ejus, qui sub-
tus erant, fudere. Tunc Ivo et Albericus de Gren-
temaisnilio dixerunt Rodberto: *Ut quid tantam pa-*
teris injuriam? Ecce fratres tui super caput tuum
ascenderunt, et immunditiis in contemptu tuo nos te-
cum polluunt. Nonne vides quid hoc significat? Lip-
pis etiam liquido patet. Nisi festinanter infectum tibi
dedecus punieris, dejectus es nec ultra resurgere va-
les. His siquidem auditis furibundus surrexit, et
in cœnaculum contra fratres suos irrepere accele-
ravit,

Mox, orto clamore, de hospitio suo rex occurrit,
et regali auctoritate filiorum jurgia suorum ad
tempus compescuit. Sequenti vero nocte, Rodber-
tus cum pedisequis suis equitatum regis deseruit,
Rothomagum expetiit, et arcem regiam furtim præ-
occupare satagit. Verum Rogerius de Iberico pin-
cerna regis, qui turrim custodiebat, ut conatus in-
sidiantium præcognovit, contra fraudes malignan-
tium diligenter arcem præmunivit, missisque le-
gatis ordinem rei domino suo regi celeriter inti-
mavit. At ille nimis iratus factiosos omnes com-
prehendi jussit. Illi vero, edictum hujusmodi au-
dientes, admodum territi sunt, et, quibusdam cap-
tis, alii extorres fugerunt et extera petentes salvati
sunt.

Tunc Hugo de Novocastello, nepos et hæres Al-
berti Ribaldi, primus prædictos exsules suscepit,
eisque Novumcastellum, Raimalast atque Sorellum,
aliaque municipia sua pro depopulanda Neustria
patefecit. Erat enim gener Rogerii comitis, habens
in matrimonio Mabilliam sororem Roberti Beles-
mensis, qui regis filium secutus fuerat cum Radul-
pho de Conchis, aliisque plurimis. Pravo quippe
ausu desertores (detestabile nefas!) exorsi sunt, et
oppida divitesque fundos pro inani spe et promis-
sis floccipendendis reliquerunt. Rex autem terras
eorum manu propria sibi subegit, et de redditibus
eorum stipendiarios dimicantes contra eosdem re-
muneravit.

(75) Similem retroactis temporibus clero Carno-
tensi molestiam intulit pater istius Rotroci Gaufridus
comes Mauritanie nec non vicecomes Castriduni,
ut discimus ex his epistolæ 25 Fulberti verbis, apud
Chesnium, t. IV, p. 182: *Malefactor ille Gaufridus,*
quem pro multis facinoribus excommunicaveram, in-
certo utrum desperatus an versus in amentiam, col-
lecta multitudine militum quo ducendi essent igno-
rantium, villas nostras improviso incendio concrema-

His motionibus incoelæ et vicini terribiliter agitati
sunt, et arma passim contra regem vel pro rege
levaverunt. Galli et Britones, Cenomanni et Ande-
gavenses, aliique populi fluctuabant, et quem me-
rito sequi deberent ignorabant. Bellis itaque passim
insurgentibus, cordatus rex exercitum aggregavit,
et, in hostes pergens, cum Rotrone Mauritaniensi
comite pacem fecit. Hic nimirum, dum terras Car-
notensis ecclesiæ, quæ perpetuæ virgini Mariæ de-
dicata est, plerumque prædaretur, et ab episcopo
cum clero frequenter ob hoc redargueretur, et in-
corrigibilis perseverans excommunicaretur, animad-
versione divina obsurdit, et sic ad mortem usque
surdus permansit (75). Rex Guillelmus hunc pretio
conduxit, secumque ad obsidionem, quia Raimalast
de feudo ejus erat, minavit. Quatuor castra in gyro
firmavit, ibique milites ad arcendos castrenses ape-
locavit. Interea, dum quadam die Aimericus de Vi-
lereio dapiferum regis Francorum, qui ad eum di-
verterat, deduxisset, et cum tribus militibus ad ca-
strum suum ubi hostes regis tutabantur remearet,
forte de regia phalange quatuor equites exierunt,
eique obviantes aditum jam proximæ munitionis
suæ obturaverunt, ipsumque percutientes illico
peremerunt. Deinde cadaver infausti prædonis velut
occisum suum super equum sustulerunt, et delatam
ante mappalia Rogerii comitis, contra quem diu ho-
stiliter sævierat, projecerunt. Gulferius autem filius
ejus, tam diro patris infortunio territus, pacem cum
rege pepigit, eique postmodum et hæredibus ejus
per annos ferme quinquaginta fidelis exstitit.

Multi terrigenis imminet infortunia; quæ si di-
ligenter scriberentur omnia, ingentia replerent vo-
lumenta. Nunc hiemali frigore rigens, aliis occupa-
tionibus vacabo, præsentemque libellum hic termi-
nare fatigatus decerno. Redeunte vero placidi veris
sereno, ea quæ minus plene disserui, sive quæ re-
stant, in sequentibus replicabo, Deoque jurante,
casus guerræ pacisque nostratum veraci stylo co-
piose dilucidabo.

vit, nobisque quantas potest machinatur insidias. At
illum a civibus Carnotensibus in insidiis constitutis
interemptum fuisse docet nos Rotrocus ipse in charta
pro cœnobio S. Dionysii in Pertico, ubi de ipso ait:
Inopina mors apud urbem Carnotensem eum ab Ec-
clesia matris Domini redeuntem furtivis gladiis inva-
sit. Vide Ægid. Bri de la Clergerie, Hist. Pertic.,
p. 148.

Dom BOUQUET, lib. IV, p. 597.

SUMMARIUM LIBRI QUINTI.

- I. Prologus
- II. Eventus varii in Normannia.
- III. Miserabilis eventus Lexovii factus. Mors Hugonis Lexoviensis episcopi.
- IV. Gislebertus Maminotus Hugonis successor.
- V. Joannes Rothomagensis archiepiscopus. Guillelmus ejus. successor.
- VI. Julitobonense concilium.

- VII. *De Rothomagensi civitate. De Ebroicensi civitate. Gesta B. Taurini.*
 VIII. *Mallonus et Avicianus apostoli Normanniæ. Disticha in honore XLVII primorum Rothomagensium præsulorum.*
 IX. *Sequentia distichorum.*
 X. *Sequentia distichorum.*
 XI. *Sequentia distichorum. Epitaphia Rollonis et Guillelmi Longæ-Spatæ.*
 XII. *Successio eventuum in Neustria sub rege Guillelmo. Rebelliones Roberti filii Guillelmi regis.*
 XIII. *Successio eventuum.*
 XIV. *Alii filii Guillelmi regis bonis moribus inclarescunt. Adela ejus filia.*
 XV. *Auctor ad historiam monasterii Uticensis revertitur. Abbatis Mainerii administratio.*
 XVI. *Recensio donationum monasterio Uticensi factorum.*
 XVII. *Digressio de cænobio in terra Odelerii patris Orderici Vitalis, juxta Scrobesburie civitatem in Anglia.*
 XVIII. *Recensio donationum Uticensi cænobio factarum continuatur. Donationum instrumenta. Illustres viri in Uticensi ecclesia sepulti.*
 XIX. *Joannes Uticensis monachus. Carmen Orderici Vitalis de laudibus ejus. Donatio Goisberti medici Uticensi cænobio.*
 XX. *Recensio donationum Uticensi cænobio factarum continuatur. Eventus varii. Donationes Manliæ monachis factæ. De dominis Manliæ.*
 XXI. *Recensio donationum continuatur. De dominis Manliæ.*
 XXII. *Recensiones donationum continuantur.*

LIBER QUINTUS.

I. Prologus.

Majorum exempla sectantes, lethale otium indesinenter debemus evitare, utilique studio et salubri exercitio ferventer insudare; quibus intenta mens a vitiis enundatur et in omne nefas vitali disciplina gloriose armatur. *In desideriis est*, ut ait Salomon, *omnis otiosus* (76). Et : *Desideria occidunt pigrum* (*Prov.* xxi, 25). Piger nimirum et otiosus est, qui, bona voluntate carens, sponte vitiis submissus est. Miserabiliter segnitie premi judicatur, qui in lege Domini die ac nocte, id est in prosperis et adversis, non meditatur, nec insidiis seu luctatibus Satanæ reluctando resistere conatur, ut supernæ vocationis bravium adipisci mereatur. Hunc procul dubio nociva desideria occidunt, dum in bono torpentem ad æcelus pertrahunt, et per amplam proprii libitus viam in barathrum perditionis immergunt. Majores igitur nostri pigritiam et otiositatem, animæ inimicam, penitus condemnant, suosque sequaces ad commodum laborem et exercitium verbis et exemplis invitant. Et in hac re non solum Christiani, sed etiam poætæ gentiles consonant. Atque enim Virgilius :

*Quid labor aut benefacta juvant ? labor omnia vincit
 Improbus, et duris urgens in rebus egestas* (77).

Ovidius quoque libidini resistere volentem sic instruit contra Venerem, dicens :

*Omnia corrodunt mentes et corpora frangunt.
 Fac fugias monitis otia prima meis.
 Otia si tollas, periire Cupidinis arcus,
 Contemptaque jacent et sine luce faces* (78).

(76) Hunc locum in Vulgata sacrorum librorum interpretatione frustra quæres.

(77) Hic locus sic restituendus est :
Quid labor aut benefacta juvant ?

VIRG., *Georg.*, III, 525.

Labor omnia vincit

Improbus, et duris urgens in rebus egestas.

VIRG., *Georg.*, I, 145.

A Hæc et alia hujusmodi diligenter perpendens, pater Guarine, aliquid quod aliquibus in domo Dei fidelibus prosit seu placeat, decrevi simpliciter edere, arreptum vero sedimen vigilanter tenere, ne cum servo torpente pro absconso in terra talento damner, Domino ad judicium veniente.

Primo itaque præceptis venerandi Rogerii abbatis, et postea vestris optavi parere, opusculum incipiens de statu Uticensis Ecclesiæ, quod priores nostri sese mutuo exhortati sunt facere, sed nullus eorum voluit hoc incipere. Nam quisque silere quam loqui maluit, et securam quietem edaci curæ transactas res indagandi præposuit. Libenter quippe legissent actus abbatum, fratrumque suorum, et parvarum collectionem rerum suarum, quæ ab egenis sed devotis fundatoribus tenuiter auctæ sunt ingenti sollicitudine Patrum ; sed ad dictandi seu scribendi sedimen suum reuenerunt curvare ingenium. Tandem ego de extremis Merciorum finibus decennis Angligena huc advectus, barbarusque et ignotus advena callentibus indigenis admistus, inspirante Deo, Normannorum gesta et eventus Normannis promere scripto sum conatus.

Jam duos, opitulante Deo, libellos edidi, quibus de reparatione sedis nostræ et de tribus abbatibus nostris, cum quibusdam casibus temporis illius breviter inserui, veraciter allegans, prout ab annosis senioribus diligenter exquisivi. •

Anioto tertium ab anno Incarnationis Dominicæ 1075 libellum exordiar, et de abbate meo ac Uti-

(78) Primus versus apud Ovidium non exstat. Cæteri ex poemate cui titulus inscribitur : *De remedio amoris* v, 135, 139 et 140. Sic restituendi sunt :

*Fac monitis fugias otia prima meis....
 Otia si tollas, periire Cupidinis arcus,
 Contemptaque jacent et sine luce faces.*

consilii concione et de rebus per XII annos, scilicet A in his qui carnaliter amant seipso, grassaditur usque ad Guillelmi regis obitum, gestis loquar. rabies vitiorum.

A præfato nempe anno placet inchoare præsens opusculum, quo in hanc lucem XIV Kalendas Martii matris ex utero profusus sum, Sabbatoque sequentis Paschæ apud Ettingesham, in ecclesia Sancti Eattæ confessoris, quæ sita est super Sabrinam fluvium, per ministerium Ordrici sacerdotis sacro fonte renatus sum. Post quinquennium Siwardo nobili presbytero litteris erudiendus a genitore traditus sum, cujus magisterio prima percipiens rudimenta quinque annis subjugatus sum.

Undecimo autem ætatis meæ anno pro amore Dei a proprio genitore abdicatus sum, et de Anglia in Normanniam tenellus exsul, ut æterno regi militarem, destinatus sum. Deinde a venerabili Patre B Mainerio susceptus, monachilis habitus trabea togatus, sinceroque monachorum conventui fœdere indissolubili sociatus, jam XLII annis leve jugum Domini gratanter bajulavi, et cum cœvis meis, secundum Regulæ institutionem, in viâ Dei pro posse meo alacriter ambulavi; ecclesiasticum morem et servitium ediscere laboravi, et semper ad aliquid utile ingenium applicavi.

Si pontifices nostri aliquæ rectores orbis tantæ sanctitatis essent ut pro illis et per illos miracula divinitus fierent, sicut olim ab antiquis Patribus crebro facta sunt, atque sparsim diffusa per codices, lectorum corda suaviter imbuunt, et gloriam priorum miranda magistrorum signa præsentibus recollunt, excusso torpore, memetipsum exercerem, et digna relatu notitiæ posteriorum avidè scripto transmitterem. Verum quia nunc est illa tempestas, qua multorum refrigescit charitas et abundat iniquitas, sanctitatis indicia cessant miracula, et multiplicantur facinorosa ac luctuosa in mundo querimonia. Historiographis ad scribendum uberius thema dant præsulum litigia et cruenta principum prælia, quam theologorum syntagmata, vel xerophagorum parcimonia sive prodigia. Antichristi tempus appropinquat, ante cujus faciem, ut Dominus beato Job insinuat, præcedet egestas miraculorum, nimiumque

(79) Ex authentico instrumento constat Mathildem abbatissam 6 die Julii 1120 e vita cessisse. Cf. Le Prévost :

Mathildis I, inquit *Galliæ Christianæ novæ* Auctores (t. XI, col. 432), *atavis edita regibus, vix nata sacrata Deo est in monasterio S. Leodegarii Ratellensis; unde non annis, sed meritis exigentibus assumpta ad regendum quod Mathildis regina Cadomi construxerat cœnobium, anno prælationis suæ quinquagesimo quarto, senex et plena dierum obiit pridie Nonas Julias.* Id aperte tradit epistola encyclica statim ab ejus morte ad varias, tum Franciæ, tum Angliæ ecclesias a Cadomensibus monialibus missa, quod et idem habetur in rotulo, ut vocabant, S. Martini Turonensis ad easdem sanctimoniales postea misso, cujus aliorumque ad 254, in unum rotulum longum XVII circiter ulnas assutorum, archetypum Mathildis ætatem redolens asservatur in abbatis S. Trinitatis. Quæ quidem instrumenti auctoritas adversatur Orderico Vitali et Willelmo Gemmeticensi cœvis auctoribus, scribentibus Mathildem defunctam an. 1112

Nunc audacter in nomine Domini prosequar quod cœpi, venerabilis abba, benigniter sis quod vestra corriget solertia quidquid mea deliquerit inciscitia.

II. *Eventus varii in Normannia.*

Anno ab Incarnatione Domini 1075, indictione XIII, Guillelmus rex Fiscanni sanctum Pascha celebravit, Ceciliamque filiam suam per manum Joannis archiepiscopi Deo consecrandam obtulit. Quæ cum grandi diligentia in cœnobio Cadomensi educata est et multipliciter erudita, ibique sanctæ et individue Trinitati dicata, sub venerabili Mathilde abbatissa virgo permansit, sanctæ Regulæ fideliter subjugata. Defuncta vero prædicta matre post annos XLVII regiminis sui, hæc successit, et fere XIV annis sanctimonialium regimen laudabiliter gessit, annoque Dominicæ Incarnationis 1127, III Idus Julii, de hoc sæculo migravit. Sic quinquaginta duobus annis habitu et ordine, studioque pio laudabiliter monacha, postquam a patre oblata est Deo, servivit, annoque XVI regni Henrici fratris sui obiit (79).

Dum rex Guillelmus in Neustria consisteret, terramque suam cum Dei auxilio contra omnes adversarios tutaret, præsules Anglorum Lanfrancus Cantuariensis et Thomas Eboracensis atque Remigius Lincoliensis Romam abierunt, et a domno Gregorio papa senatuque Romano honorificentissime suscepti sunt. De divitiis Anglicis larga munera cupidus Romanis ubertim dederunt, suaque sic largitate, cum facundia geminaque scientia mirabiles Latiis visi sunt. Legationes Guillelmi regis, quas antistites jam dicti cum muneribus detulerunt, papa clerisque Romanus gratantissime susceperunt, et privilegia, quæ per eos petierat, antecessoribus suis olim concessa, libenter annuerunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1077, indictione XV, præfati pontifices alacriter Roma redierunt, in quorum adventu rex et omnes indigenæ Normannici magnifice lætati sunt. Tunc basilicæ plures in Normannia cum ingenti tripudio dedicatæ sunt; ad

præfuisse annis XLVII aut fere XLVIII: at quoties falluntur hi scriptores!... Cæcilia, pergunt auctores nostri, primogenita Guillelmi Angliæ regis et Mathildis fundatorum, Deo ab ipsis oblata est ipsa die dedicationis ecclesiæ XV Kal. Julii 1066, ut Deo in eodem loco perenniter deserviret. Id quoque testantur litteræ Guillelmi et Mathildis de dedicatione, fundatione et dotatione monasterii, quibus potior videtur habenda fides quam auctoribus licet cœtaneis, asserentibus Cæciliam anno 1075 die Paschæ in ecclesia Fiscannensi per manum Joannis archiepiscopi Deo a patre oblatam. Qua quidem in re, ut in pluribus aliis falsi sunt scriptores illi, qui Cæciliam cum Mathilde ejus germanam confuderunt, quæ postrema obierat ante Mathildem priorem abbatissam. Cæcilia vero post Mathildem pluribus annis præfuit (fere XIV assignat Ordericus lib. VIII) et anno 1127, III Idus Julii, de hoc sæculo migravit, anno Henrici fratris sui 26. Chronicon Cadomense habet 1126.

Dom BOUQUET, lib. V, p. 598,

quas rex et regina, cum filiis suis Rodberto atque Guillelmo, et ingenti frequentia optinatum et populorum, adfuerunt. Matrices ecclesie Bajocensis et Ebroicensis episcopatus et Beccensis cœnobii dedicatae sunt in honore sanctæ Dei genitricis et perpetuæ virginis Mariæ.

Eodem quoque anno cœnobialis basilica in honore sancti Stephani protomartyris apud Cadomum dedicata est; cui a rege et proceribus ejus locuples dos atque multarum copia gazarum data est. Harum dedicationes ecclesiarum Joannes Rothomagensis archiepiscopus et suffraganei ejus episcopi Normanniæ solemniter egerunt; cum quibus reverendi metropolitæ Lanfrancus et Thomas, et multi abbates, et mira populorum multitudo adfuerunt.

Venerabilis Herluinus abbas, dedicata Beccensi ecclesia, valde gavisus est, visoque quod vehementer in hoc sæculo desideraverat, ulterius inter mortales commorari dedignatus est. Hic anno Dominicæ Incarnationis 1034, ætatis vero suæ xl, sæcularem militiam deseruit, vitam mutavit, et a domno Herberto Lexoviensi episcopo sacræ religionis habitum suscepit. Deinde post tres annos ab eodem præsule ordinatus est, atque abbas constitutus est. Inde initium Beccense cœnobium cœpit habere. Denique anno Dominicæ Incarnationis 1078, ætatis autem suæ lxxxiv, monachus vero xlv, vii Kalendas Septembris defunctus est, et in capitulo monachorum honorifice tumulatus est. Et interpositis paucis diebus post mortem ejus, Anselmus, qui tunc erat prior ejusdem loci, abbas est electus. Sequenti anno, in festivitate Sancti Petri, quæ dicitur cathedra, a domno Gisleberto Ebroicensi episcopo consecratus est abbas in Beccensi basilica. Hic monachile jugum anno vitæ suæ xxvii subiit, et tribus annis monachus claustralis sine prælatione vixit. Deinde post Lanfrancum xv annis prior exstitit, aliisque xv annis post Herluinum primum abbatem Beccensium abbas floruit. Inde ad archiepiscopatum Cantuariæ, post venerabilem Lanfrancum, assumptus est; quem xvi annis rexit, et multa adversa perpressus est. Septimo decimo archiepiscopatus anno, monachus autem xlix ætatisque suæ lxxvi, xi Kal. Maii, feria iv [1109] ante Cœnam Domini transit e mundo.

lil. Miserabilis eventus Lexovii factus. Mors Hugonis Lexoviensis episcopi.

Quia imperiti homines fraudulenta prosperitate nimis extolluntur, varioque adversitatum flatu fragiles at arundo facile hac et illac agitantur, ideo moderator omnium Deus aspera blandis provide introniscet, ut mobiles mortalium ausus comprimat ac salubriter temperet.

Unde dum Guillelmus rex sæculari pompa multum tumeret, et populus Neustriæ multimodo luxu fœdus maderet, nec sibi futura pro ingenti scelestorum congerie provideret, terribilis tonitruus fragor in sanctuario Lexoviensis basilicæ personuit, et plebem in ecclesia pontificali astantem intolerabilis

ictus fulminis prostravit. Nam, quodam Dominico die, in æstate, dum mane celebrarentur sacræ mysteria missæ, et infulatus presbyter nomine Herbertus astaret ad altare, ingens coruscatio repente facta est, quam formidabilis sonus et gravis ictus illico subsecutus est. Crucem, quæ super pulpitem turris stabat, percussit, confregit et dejecit. Deinde terribiliter in ædem sanctam descendit et super Crucifixum irruit, eique manum et pedem percussit, miroque modo ferreos de cruce clavos evulsit. Tenebrosa caligo visus trementium hebetavit, et scintillans ignis per totam basilicam volavit, et octo viros unamque mulierem peremit. Barbas et penes aliosque pilos virorum et mulierum exussit, teterrimumque fetorem vulgi naribus infudit. Una mulier nomine Maria in angulo ecclesie non sine magno pavore stetit, totumque populum quasi exanimem per pavementum jacentem, pavens ipsa, prospexit.

Eventus hujuscemodi ante Nativitatem Sancti Joannis Baptistæ contigit, et mox eodem tempore Hugo Lexoviensis episcopus ægrotare cœpit. Mense Julio, languore ingravescente, mortem præsul inevitabilem sibi adesse persensit, seseque, ut Dei servus ad Domini sui curiam iturus, solerter circumspexit, et pro villicatione sua rationem redditurus in timore magno se præparavit. Confessione et pœnitentia purgatus, oratione et sletuum imbre ablutus, salutaris mysterii communionem feliciter instructus, clericos et laicos, qui secum erant, commouit, absolvit, benedixit. Ad ultimum vero rem quamdam, unde præcipue mœstus erat, revolvit, pro qua omnes sibi astantes sic exoravit: *Viam universæ carnis scio me ad præsens ingressurum; sed valde contristor quod a sede mea elongatus sum, nec video sponsam meam, cui, ordinante Deo, fere xl annis legitime conjunctus sum. Unde nunc precor vos omnes, quos olim amavi, nutrivit, promovit et honoravi, ut me hinc ejiciatis, et ad charissimam sponsam meam me deducatis. Ecclesiam Sancti Petri principis apostolorum, quam venerabilis Herbertus prædecessor meus cepit, perfecit, studiose adornavi, honorifice dedicavi, et cultoribus necessariisque divino servitio vasis, aliisque apparatus copiose ditavi. Hanc cœlesti Domino supplex commendo, et in ejus gremio recumbere desidero, ibique secundum Salvatoris adventum exspectabo.* His dictis, omnes protinus consurgunt, decenti ad gestandum ferculo præsul imponunt, et de vico qui Pons-Episcopi dicitur, Lexovium deducunt, ipsique illustres clerici et honorabiles laici amatissimum Patrem devehunt. Tandem, dum festinare ad urbem nituntur, morte obiter accelerante, in quamdam planitiem herbosam digrediuntur, ibique cum lacrymis et orationibus exitum præsulis sui sub divo præstolantur.

*Sol erat in Canero radians splendore corusco:
Sparsis pontificem velat rudiis morientem.*

In tanta claritate et loci amœnitate nobilis an-

ates Hugo collocatus jacuit, et inter manus suorum A Deo commendatus xvi Kal. Augusti exspiravit.

*Sic obiit nostro vir non reparabilis ævo,
Gemma sacerdotum, patriæque decus Pater Hugo.*

Summus pontifex Christus, cujus vices ad horam in terris gessit, semper ei propitius sit! Pons-Episcopi quatuor leucis distat a Lexovio. In campo secus viam, ubi flamen occubuit, crux erecta est, quæ usque hodie Crux-Episcopi nuncupata est. Corpus vero ejus Lexovium delatum est, sed sepultura ejus usque ad viii dies, pro litigio canonicorum et monacharum, protelata est. Clerici enim in episcopio eum sepelire volebant; sed sanctimoniales simul acerrime prohibentes, dicebant: *Pater noster Hugo abbatiam Sanctæ Mariæ dominæ nostræ construxit, nos illuc ad Dei famulatum aggregavit, ac ut pater filias in timore Dei nos educavit. In ecclesia quam condidit, locum sepulturæ sibi, memor mortis, elegit. Æterna morte puniatur, qui soma Patris nostri filiabus suis auferre conatur!*

Rothomagum igitur ad curiam regis itur, et ab utrisque partibus querimonia depromitur; sed regalis censura fragiliori magis sextui compatitur. Denique rex accessit Joanni archiepiscopo commendat ut Lexovium celeriter adeat, et episcopi corpus in oratorio Sanctæ Mariæ decenter sepeliat. At ille, quia ferox et turgidus erat, et noxium rancorem jamdudum contra præfatum præsulem animo gesserat, regis præceptum furibundus contempsit, nec ad tumulandum coepiscopum suum ire voluit. Qui dum de curia regis per urbem super mulam suam rediret, tumideque loquens de causis imminentibus, domui suæ appropinquaret, divino nutu subita passio illum percussit, turba palam spectante, ad terram deiecit, biennioque quo postmodum vixit, elinguem reddidit. Tunc Gislebertus, Ebroidensis episcopus cum multo fidelium agmine Lexovium vadit, et corpus episcopi, astante Roberto Aucensi comite, qui germanus ejus erat, in choro sanctimonialium convenienter sepelivit. Mausoleo tanti pontificis congruus lapis appositus est, et epitaphium adonico metro, quod dactylo spondæoque constat, editum, in laminis cupri litteris aureis sic exaratum est:

*Hic jacet Hugo Lexoviensis clarus honore
Pontificatus, nobilis æque sanguine patrum.
Præditus idem stemmate morum non sine bino
Munere sensus, religionis gloriandus.
Transitus ejus rege Philippo, tum Gilielmus
Rex erat Anglus, luce sequenti Phæbus inivit
Signa Leonis, det Deus isti gaudia cæli. Amen.*

IV. Gislebertus Mamnotus Hugonis successor.

Ad regendum Lexoviensem præsulatum Gislebertus, cognomento Mamnotus, regis archiater et capellanus electus est, et a Michaele Abrincatensi episcopo, in præsentia domni Joannis archiepiscopi, qui jam, ut diximus, obnutuerat, consecratus est. Hic filius Roberti de Curvaspina strenui militis fuit, xxiii annis episcopatum tenuit, et Ecclesiæ res potenter obtinuit. Artis medicinæ peritissimus

erat, sed semetipsum in pontificatu nunquam satis curare poterat. Scientia litterarum et facundia pollebat, divitiis et deliciis indesinenter affluebat, propriæ voluntati et carnis curæ nimis serviebat. Otio et quieti assatim studebat, ludisque alearum et tesserarum plerumque indulgebat. In cultu ecclesiastico erat piger et negligens, sed ad venatum, aviumque capturam promptus et fervens. Sæcularibus itaque exercitiis et actibus omni vita sua inhæsit, et sic usque ad decrepitam ætatem vixit. Plura de actibus ejus scribere possum, sed reprimo calamum, quia ab ipso ad subdiaconatus gradum cum aliis, ut opinor, plus quam trecentis promotus sum. Unde sicut quædam de illo protuli reprehensibilia, sic decet ut laudabilia promam et imitabilia. Eleemosynas pauperibus libenter porrigebat, largitate et dapsilitate solerter et honorifice vigebat. In judicio veritatem subtiliter investigabat, et rectitudinem procaciter defendere satis inhiabat, justitiamque cunctis postulantis gratis exhibebat. Peccatores reatus suos humiliter confitentes dulciter suscipiebat, et vere pœnitentibus rectum et salubre consilium provide suggerebat. Sacros ordines et dedicationes et alia hujusmodi ministeria religiose et sollicitè peragebat; sed ad hæc agenda lentus erat et vix assurgebat, nec, nisi multis multorum precibus incitatus cogeretur, inchoare volebat. In Ecclesia Lexoviensi eo tempore honorabiles erant personæ et illustres archidiaconi atque canonici, Guillelmus de Glandivilla decanus et archidiaconus, Richardus de Anserivilla et Guillelmus Pictavinus archidiaconi, Goisfredus de Tregavilla thesaurarius, Turgisus cantor et Radulfus filius ejus, alique plures quos Hugo educaverat, officiisque datis ecclesiasticis honoraverat. Hos nimirum præfatus successor ejus sibi copulavit, fertillique documento arithmeticæ et astronomiæ et multiplicis physicæ, aliarumque profundarum rerum erudit, et familiares collegas conviviorum et colloquiorum sibi benigniter applicavit.

V. Joannes Rothomagensis archiepiscopus. Guillelmus ejus successor.

Anno ab Incarnatione Domini 1079, Joannes archiepiscopus octavo anno regiminis sui defunctus est, et in baptisterio basilicæ ad aquilonem tumulatus est. Monumentum ejus ad alio lapide factum est, in quo hujusmodi epitaphium solerter insertum est.

*Metropolita tuus jacet hic, urbs Rothomagensis,
Culmine de summo quo moriente ruit.
Ecclesiæ minuuntur opes, sucer ordo tepescit,
Provida religio quem sua constituit.
Hæc neglecta diu canonum decreta reformans
Instituit caste vivere presbyteros.
Dona Dei sub eo venalia nulla fuere,
Hinc et opes largas contulit Ecclesiæ.
Lingua diserta, genus, sapientia, sobria vita
Huic fuit, exiguus quem tegit iste lapis.
Nona dies Septembris erat, cum carne Joannes
Exspoliatus abit. Sit sibi vera quies! Amen.*

Defuncto Joanne metropolitano, Guillelmus Ca-

domensis abbas canonicè electus est, et de monasterio suo, ubi regulariter ut probatus monachus Deo famulabatur, ad tutandam Rothomagensem Ecclesiam adductus est. In ecclesia Sanctæ Dei genitricis Mariæ a magno Gisleberto Ebroicensi episcopo consecratus est, et XLVI post beatum Nigasium, quem sanctus Dionysius Parisiensis pontifex primum præsulè Rodomensibus præfecit, Rothomagensem metropolim sortitus est. Hic bonus et jucundus ac mansuetus exstitit, gregemque sibi divinitus commissum XXXII annis custodivit. Matricem basilicam omnimodis ornatibus cultui divino necessariis affatim locupletavit, et claustrum episcopi domosque convenientes a fundamentis eleganter renovavit. Corpus sancti Romani præsulis de propria æde in metropolitanam basilicam gloriose transtulit, et in scrinio auro argentoque cum pretiosis lapidibus operose cooperto reverenter locavit. Solemnitatem quoque ejus x Kal. Novembris per totam diæcesim suam festive celebrari constituit, et generali edicto festivam stationem ad sancti pontificis corpus extra urbem singulis annis fieri decrevit; ad quam parochianos pene omnes monitis et absolutionibus atque benedictionibus invitavit. Monachis et clericis, omnibusque sibi subjectis ut dulcis pater blandiens profuit. Psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, sacrisque mysteriis indesinenter sese mancipavit. Omnis ab illo fraus et amaritudo procul fuerunt. Nullum quærebat lædere, sed quibusque indigentibus, prout ratio jubebat, succurrere. Cantor peritissimus erat, aptissimamque ad canendum vocem habebat. In usu ecclesiastico doctissime instructus erat, et ad prædicandum indoctis verbum Dei, clara idoneaque locutione vigebat. Patientia et benignitate cunctos secum coessentes mulcebat, magnamque partem oneris sui decanis et archipresbyteris sine invidia distribuëbat, bonosque nihilominus ad participationem honoris avide ascisciebat.

VI. Juliobonense concilium.

Anno ab Incarnatione Domini 1080, rex Guillelmus in festivitate Pentecostes apud Illebonam resedit, ibique Guillelmum archiepiscopum et omnes episcopos et abbates, comitesque cum aliis proceribus Normanniæ simul adesse præcepit. Ut rex jussit, factum est. Igitur octavo anno papatus domini Gregorii papæ septimi, celebre concilium apud Juliam-Bonam celebratum est, et de statu Ecclesiæ Dei, totiusque regni, providentia regis cum baronum suorum consilio utiliter tractatum est. Statuta vero concilii, sicut ab iis qui interfuerunt, veraciter adnotata sunt, volo hic inserere, ut posteri discant quales in Normannia leges fuerunt sub Guillelmo rege.

1. Pax Dei, quæ vulgo trevia dicitur, sicut ipse princeps Guillelmus eam in initio constituerat, firmiter teneatur, et per singulas parochias dictis excommunicationibus renovetur. Qui vero servare contempserint, vel aliquatenus frayerint, episcopi, se-

undum quod prius statutum est, eos judicando justitiam faciant. Si quis vero episcopo suo inde inobediens fuerit, domino, in cujus terra habitat, episcopus hoc æmonstret, et ille subdat eum episcopali justitiæ. Quod si et dominus facere contempserit, regis vicecomes, per episcopum inde requisitus, omni remota excusatione faciat.

2. De his, qui de parentela sua uxores tenent, vel uxores parentum suorum, episcopi canonicam justitiam exsequantur. Rex enim inde nullum sustinet vel tuetur, sed potius episcopos adjuvando admonet ut lex Dei firmiter teneatur.

3. Presbyteri, diaconi, subdiaconi et omnes canonici et decani nullam omnino feminam habeant. Quod si aliquis post eandem culpam visus fuerit incurrisse, si per ministros episcopi inde prius fuerit accusatus, in curia episcopi se purgabit. Si vero parochianorum vel dominorum suorum aliquis eum prius accusaverit, habeat accusatus inducias ut cum episcopo possit loqui; et si se purgare voluerit, in eadem parochia cui servit, præsentibus parochianis pluribus, ante episcopi ministros et eorum judicio se purgabit. Si vero purgare se non potuerit, Ecclesiam perdet irrecuperabiliter. Hoc prædictus rex statuit, non perenniter episcopis suis auferendo debitam justitiam, sed quia episcopi eo tempore minus quam convenisset inde fecerant, donec ipse eorum videns emendationem eis redderet pro benefacto, quod tunc de manu eorum temporaliter tulerat pro commisso.

4. Nullus laicus in redditibus altaris, vel in sepultura, vel in tertia parte decimæ aliquid habeat; nec pecuniam pro horum venditione vel donatione aliquatenus habeat; nec presbyter inde servitium faciat, nisi legationem domini sui portet, ita ut in eadem die ad servitium Ecclesiæ revertatur; et ad orationes, per Normanniam solummodo, victum domini sui habens, si dominus voluerit, secum vadat; servitium Ecclesiæ presbyter interim curet.

5. Presbyteri ab episcopis vel ab eorum ministris, præter justos redditus, episcopi vi vel minis nihil dare cogantur. Propter eorum feminas nulla pecuniæ emendatio exigatur. Archidiaconi per archidiaconatus suos semel in anno presbyterorum suffraganeorum suorum vestimenta et calices et libros videant, designatis ab episcopo in unoquoque archidiaconatu solummodo tribus locis, ubi vicini presbyteri ad hæc monstranda convocentur. Quod cum archidiaconus ad hæc videnda venerit, a presbyteris qui conveniunt, triduo, si expedit, victum habeat sibi quinto.

6. Si presbyter forisfacturam fecerit de forestis regis vel baronum ejus, nullam inde emendationem habebit episcopus.

7. Presbyteri semel in anno, circa Pentecosten, cum processionibus suis ad matrem ecclesiam veniant, et de singulis domibus ceræ generata, vel idem valens ad illuminandam ecclesiam altari offeratur. Quod qui facere noluerit, a presbytero suo per ministerium suum cogatur hoc solvere sine emendatione pecuniæ. Laicus presbyterum non det vel admoret

ecclesiæ, nisi ex consensu præsulis. Quem tamen, si A recipiendus est, episcopus non repellat; et si repellendus est, non retineat.

8. *In cæmeteriis ecclesiarum, quæ in civitatibus vel castellis vel burgis sunt, quidquid episcopi tempore Rodberti comitis vel Guillelmi regis, ejus consensu, habuerunt, episcopi rehabeant. In cæmeteriis vero, quæ in marchis sunt, si guerra fuerit, et aliqui ad habitandum ibi faciant mansionem dum guerra duraverit, et ipsi propter guerram in atrio manserint, nullam forisfacturam ab eis episcopus habebit, nisi quam habuisset antequam ad atrium confugissent. Cum autem pax facta fuerit, qui propter guerram illuc confugerant, de atrio exire cogantur aut episcopalis cæmeterium supponantur. Qui vero in prædictis cæmeteriis antiquitus manserunt, in antiqua quietudine permaneant.*

9. *Ecclesiæ villarum quantum cæmeterii tempore Rodberti comitis habuerunt, vel usque ad illud supra scriptum concilium habuerunt, tantum habeant; et in eis illas consuetudines habeant episcopi, quas tempore Rodberti comitis vel Guillelmi regis, ejus consensu, habuerunt, nisi episcopi, concedente rege Guillelmo, aliquam quietudinem fecerint. Si post concilium aliqua nova fit ecclesia intra villam, faciat episcopus cæmeterium consideratione dominorum et parochianorum ejusdem ecclesiæ. Si vero extra villam nova fit ecclesia, undique habebit quinque perticas cæmeterii.*

10. *Si donatur monachis ecclesia, presbyter qui eandem tenet ecclesiam, honorifice teneat quidquid de eadem ecclesia habuit, antequam monachi eam haberent; et tanto melius quanto sanctioribus associatur hominibus. Eo autem mortuo, vel aliquatenus deficiente, abbas idoneum quærat presbyterum, et episcopo eum vel per se, vel per nuntium suum, ostendat. Quem, si recipiendus est, episcopus recipiat. Si vero presbyter cum monachis religiose vivere voluerit, videat ut ecclesia, quam episcopali licentia intravit, honeste tractetur, tam in vestimentis quam libris et cæteris ecclesiæ serviendæ necessariis, secundum ejusdem ecclesiæ facultatem. Quod si presbyter cum monachis vivere noluerit, tantum det ei abbas de bonis ecclesiæ, unde et bene vivere et ecclesiæ servitium convenienter valeat presbyter adimplere. Quod si abbas facere noluerit, ab episcopo convenienter cogatur ut faciat. Presbyter vero episcopo suo juste subditus sit, et episcopales redditus persolvat. Quæ vero superabundant, in usus monasterii sui abbas habeat. Hoc idem in ecclesiis canonicorum observetur.*

11. *Violatio ecclesiæ et atrii, sicut superius determinatum est, et commissa pro quibus divinum officium remanet, episcopis per pecuniam emendetur. Assaultus in ecclesiæ itinere, similiter.*

Si quis iratus persequitur alium in atrium vel in ecclesiam, similiter.

Si laicus arat vel ædificat in atrio sine licentia pontificali, similiter.

Si clericus raptum fecerit vel furtum, vel aliquem percusserit, aut vulneraverit, aut occiderit; si duellum sine licentia episcopi susceperit, aut namum ceperit, aut assaultum fecerit, aut aliquid injuste saisierit, aut incendium fecerit, aut manupastus ejus, aut habitator atrii, similiter episcopis per pecuniam emendetur.

Si clericus adulterium fecerit aut incestum fecerit, similiter.

Si presbyter de ministerio suo forisfecerit, similiter

Presbyteri, qui ad synodum venire neglexerint, similiter.

Et qui synodum et circalam statutis terminis non reddiderit, similiter.

Si clericus coronam suam dimiserit, similiter.

Si monachus vel monacha, qui sunt sine regula, habitum suum dimiserint, similiter.

Si presbyteri præter treviæ Dei infractores et latrones sine licentia episcopi excommunicaverint, similiter.

Si erraticum habere, quod vulgo Weridif dicitur, in curiam sacerdotis vel clerici, qui in atrio maneant, venerit, vel in eleemosynam ejusdem ecclesiæ, vel in atrium episcopi erit.

Si quid per contentionem in domo presbyteri vel clerici vel in atrio sacerdotali vel clerico vel eorum manupasto relictum fuerit, episcopi erit.

Si quid in ecclesia vel in atrio inveniat, vel relinquatur, episcopi erit.

Si quis presbyterum aut monachum aut monacham assallierit, aut percusserit, aut ceperit, aut occiderit, aut domos eorum in atrio incenderit, similiter emendabit.

Si quid in ecclesia vel in atrio inveniat, vel relinquatur, episcopi erit.

Si quis adulterium vel incestum fecerit, vel cum matrâ vel cum matre vel filiola coierit, similiter. Si mulier hoc idem fecerit, similiter. Si quis uxorem suam, vel si qua mulier virum suum sine judicio præsulis reliquerit, similiter. Qui mortuos consulunt, vel maleficia tractant, similiter. Qui intentum sibi crimen inficians vel negans, ferri judicio vincitur, D excepta Dei trevia, similiter. Qui justitiæ resistens, excommunicari se patitur, similiter.

Parochianorum crimina episcopo pertinentia, ubi consuetudo fuit, episcoporum judicio examinentur.

Si contradictio judicationis facta fuerit, ante episcopum definiatur.

Si ferri judicium fuerit judicatum, apud matrem ecclesiam terminetur.

Si plana lex facienda erit, ibi fiat ubi placitum prius fuit.

In parochia episcopi sine licentia ejus nullus audeat prædicare.

Qui in prædictas culpas inciderit, si sponte ad penitentiam venerit, penitentia ei pro qualitate criminis injungatur, et pecunia nullatenus exigatur.

Si laicus raptum in atrio fecerit, episcopo emendabit. Si vero alibi fecerit, quocunque modo faciat, episcopus nihil habebit.

12. *Has consuetudines habeant episcopi in illis locis, in quibus eas, tempore Rodberti comitis vel Guillelmi regis, ejus concessione, hactenus habuerunt. Quæ vero quieta fuerunt, eam quietudinem habeant, quam huc usque solide tenuerunt. In his omnibus justitiis et consuetudinibus rex sibi retinet quod huc usque habuit.*

Si presbyter domini sui iudicium contradixerit de ecclesiastica causa, et eum, in curiam episcopi eundo, injuste fatigare fecerit, domino suo x solidos emendabit.

Si episcopi aliquid, quod hic non sit scriptum, in regis curia monstrare possunt se habuisse tempore Rodberti comitis vel Guillelmi regis, ejus concessione, rex eis non tollit quin habeant; tantummodo illud nullatenus saisiscant, donec in curia ejus monstrent quod habere debeant. Similiter et laicis propter hoc scriptum rex nil tollit, quod in curia ejus monstrare possint episcopos non debere habere; tantummodo episcopus inde non disaisiscant, donec in curia regis monstratum sit quod episcopi inde habere non debeant.

Hæc synodus in vico regali secus Sequanam celebrata est, ubi antiqua urbs fuit, quæ Caletus ab incolis dicta est; a qua circumjacens pagus a mari usque in Talaucium Calcegius usque hodie appellatus est. Hanc, ut in antiquis Romanorum legitur gestis, Caius Julius Cæsar obsedit, et pro nimia bellatorum obstinatione intus acerrime repugnantium subvertit. Deinde, postquam hostes ibidem ad libitum compressit, considerata opportunitate loci, præsidium Romanorum provide constituit, et a nomine suo Juliam-Bonam quam barbari nunc corrupto nomine Ille-Bonam nuncupant, appellavit (80).

Denique idem Cæsar omnem Neustriam solenter exploravit, et super Sequanam fluvium urbem Rothomagum construi præcepit in loco aptissimo, ubi ad orientale caput urbis Albula fluvius cum Rodebecco, et ab occasu Marrona in Sequanam diffluit.

(80) Eadem prope cum Orderico de Illebonæ origine tradit Sigebertus in Chronico. Sed utrumque errare hac in re contendit Valesius in notitia Galliæ ad vocem Julio-Bona, p. 256. *Caletus*, inquit, *urbs ignota veteribus omnibus geographis. Nunquam enim ac rusquam fuit, nec ab urbe ista Caletis quæ nulla existit, sed a Caletis notissima gente Galliæ Lugdunensis pagus Caletensis nomen accepit. Decepit Sigebertum et Vitalem qualiscunque similitudo nominum Julibonæ et Illebonæ: decepit et Turnebum qui in libro ix adversariorum Julibonam Villambonam vocat, et Villibonam nomine non alium locum de: ignare vult quam Illebonam, quibusdam et Insulam bonam mendose dictam. Turnebo accessit et Massonius. Sed eos omnes erroris arguit vel unum itinerarium Æthici ex quo Julibona a Carocotino vel Corocotino (le Crotoi) millibus passuum decem distat, a Rothomago xxx; quod Illebonæ minime convenit, quæ a Carocotino passuum millia circiter xx vel xxx abest. Quare Philippo Cluverio assentior,*

A Rodomus autem quasi Romanorum domus ab ipsis conditoribus appellata est; ubi legio Quiritum, provinciales undique gubernans et comprimens, tute commorata est.

VII. De Rothomagensi civitate. De Ebroicensi civitate. Gesta B. Taurini.

Rodomensis civitatis populis est ac negotiorum commercii opulentissima, portus quoque confluentia et rivorum murmure ac pratorum amœnitate jucundissima, fructuum et piscium, cunctarumque rerum exuberantia ditissima, montibus et silvis undique circumdata, muris ac vallis et propugnaculis validissima, mœniis et ædificiis domorum ac basilicarum pulcherrima. Ad hanc a sancto Dionysio, tempore Domitiani Cæsaris, beatus Nigasius episcopus cum sociis suis destinatus est; sed obiter in quodam foro, quod Scammis dicitur, a Sinnio Fescennino comprehensus est, et constanter in fide Christi perseverans, cum Quirino presbytero ac Scuviculo diacono, v Idus Octobris decollatus est. Corpora vero eorum avibus, improbis canibus, ferisque voranda a persecutoribus derelicta sunt; sed jussu omnipotentis Dei ab angelis intacta custodita sunt. Deinde, postquam profani satellites recesserunt, succedenti nocte, sancti martyres divina ope mirabiliter erecti sunt, et, apprehensis capitibus suis, fluvium Eptam vado hominibus incognito transierunt, et in insula ejusdem fluminis amœnissima requieverunt. Ob memoriam sanctorum, ille locus extunc usque in hodiernum diem Vani, id est vadum Nigasi, nuncupatus est, in quo Deus martyrum meritis multa beneficia fideliter poscentibus largitus est. Prisca gentilitas, obiter martyrizato prædicatore, Rothomagum diu possedit, et innumeris idolorum spurcitiis usque ad sanctum Mellonem archiepiscopum replevit.

Eo tempore fides Christi Evanticorum, id est Ebroas urbem, super Ittonam fluvium sitam, possidebat et salubriter illuminabat. Nam illuc beatus Taurinus a Dionysio Machario directus fuerat, et a Deo confortatus multa miracula fecerat. Deus enim cum eo semper erat, et omnia opera ejus

D *qui Julibonam Caletorum caput Deppani esse ait (Dieppe) ita cognominatam a flumine ipsam alluente. Apud Æthicum iter est a Julibona Mediolanum millium passuum xxxiv; iter a Julibona Durocasis millium lxxviii, sic: Breviodorum vel Breviodurum M. P. xvii. Noviomago xvii. Condate xxiv. Durocasis M. P. x., quod iter in tabula Poutingeriana similiter describitur... Cluverius Breviodurum Pontem-Audomari exponit (Pont-Audemer), Noviomagum Lexoviorum caput (Lisieux), Durocasis vel Durocassis (Dreux). Hæc Valesius. Sed hujus opinio nem convellit clarissimus Anvillæus, vel ex vestigiis Romanarum viarum, quæ cum Illebonam ducerent, eandem ac Julibonam caput Caletorum suisæ manifesto demonstrant. Errorum porro Valesii in sede Julibonæ designanda inde ortum esse ostendit, quod pro oppido le Crotoi Carocotinum acceperit, cum hoc nomine Hareflorum (Harfleur) potius intelligendum sit (Notit. Gall., p. 393).*

Dom Bouquet, lib. v, p. 600.

gloriosu dirigebat; pro quo dura et aspera hujus A
 sæculi æquanimiter perferrebat. Romanum Tarqui-
 nium patrem suum, Euticiamque matrem piissi-
 mam, Christi cultricem, cum aliis amicis et cogna-
 tis Romæ reliquerat; et jussu Clementis papæ, cum
 Dionysio Ionico Gallias tenellus exsul penetrarat.
 Grassante nimium secunda persecutione, quæ sub
 Domitiano in Christianos furuit, prædictus Dionysius
 Parisiensis episcopus Taurinum filiolum suum jam
 quadragenarium, præsulem ordinavit, et vaticinatis
 pluribus quæ passurus erat, Ebroicensibus in no-
 mine Domini direxit. Viro Dei ad portas civitatis
 appropinquant, dæmon in tribus signentis se op-
 posuit, scilicet in specie ursi et leonis et bubali,
 terrere athletam Christi voluit. Sed ille fortiter ut
 inexpugnabilis murus in fide perstitit, et cœptum B
 iter peregit, hospitiumque in domo Lucii suscepit.
 Tertia die, dum Taurinus ibidem populo prædica-
 ret, et dulcedo fidei novis auditoribus multum pla-
 ceret, dolens diabolus Eufrasiam Lucii filiam ve-
 xare cœpit et in ignem dejecit. Quæ statim mortua
 est; sed paulo post, orante Taurino ac jubente ut
 resurgeret in nomine Domini, resuscitata est.
 Nullum in ea signum adustionis apparuit. Omnes
 igitur hoc miraculum videntes subito territi sunt,
 et obstupescentes, in Jesum Christum crediderunt.
 In illa die cxx homines baptizati sunt, octo cæci
 illuminati et quatuor muti sanati, alique plures
 ex diversis infirmitatibus in nomine Domini sunt
 curati.

Deinde Taurinus fanum Dianæ intravit, Zabu-
 lumque coram populo visibilem astare in virtute
 Dei coegit; quo viso, ethnica plebs valde timuit.
 Nam manifeste apparuit eis Æthiops niger ut fuligo,
 barbam habens prolixam, et scintillas igneas ex
 ore mittens. Deinde angelus Domini splendidus ut
 sol advenit, cunctisque cernentibus, ligatis a dorso
 manibus dæmonem abduxit. In illa igitur die duo
 milia virorum baptizati sunt, et omnes infirmi ope
 divina curati sunt. Hæc Decodatus Eufrasie frater
 vidit et credidit, et baptizatus presbyterque factus,
 hæc veraciter scripto retulit. Tunc Taurinus sæ-
 dum Dianæ fanum intravit exorcismis et orationi-
 bus emundavit, Deoque templum in honore sanctæ
 Dei genitricis Mariæ dedicavit. Deinde cœpit C
 circumquaque idola destruere et ecclesias Christo
 consecrare, omnem diœcesim circumire, canonicæ
 ordinare, hospitalitatem in omnibus constituere.

Invidus Satan tot bona videns doluit, variisque
 machinationibus virum Dei lædere satagit, et mul-
 tos in illum adversarios excitavit. Duo magi, Cam-
 bisses et Zaraa sacerdotes Dianæ fuerunt, visaque
 conversione populi ad Deum, ingemuerunt, et xx
 discipulos suos, ut Taurinum perimerent, concita-
 verunt. Qui venientes, a viro Dei a longe visi et
 cogniti sunt; ipsoque crucis signum contra illos
 faciente, illico fixi steterunt. Illo iterum jubente
 soluti sunt, et provoluti pedibus ejus crediderunt,
 et in nomine sanctæ et individue Trinitatis bapti-

zati sunt. Magi autem, ut sua signenta nihil in
 militem Christi valere compererunt, propriis se
 cultris interemerunt.

Interea Licinius consul famam beati pontificis
 audivit, ipsumque sibi Gisaico villa præsentari fe-
 cit. Qui, cum traheretur, obvium habuit unum
 paralyticum, sororemque ejus cæcam, surdam et
 mutam. Protinus ille aquam benedixit, ægros per-
 fudit et mox sanitati restituit. Carnifices hoc vide-
 runt et in Dominum statim crediderunt. Dum præ-
 sul et consul de idololatria et theusebia præcaciter
 altercarentur, et præsul jussu consulis irrationa-
 biliter furentis nudus virgis cæderetur, Deum fi-
 deliter deprecatus est, et mox voce de cælo ad eum
 missa confortatus est. Manus quoque carnificum
 statim aruerunt; Licinius vero Leonillam uxorem
 suam, quia loquebatur pro viro Dei, ira succensus
 jussit cruciari.

Dum hæc agerentur, nuntius venit, dicens filium
 ejus in venatione circa castellum Alerci præcipitio
 mortuum cum armigero suo. Licinius ergo cum
 omni exercitu suo nimis contristatus est, et virum
 Dei, quem cruciare cœperat, nutu Dei rogare co-
 actus est. Taurinus autem, postquam in ecclesia
 Sanctæ Mariæ prostratus oravit, cum populo ad
 corpora defunctorum perrexit. Ibi devote Deo sup-
 plicavit, finitisque precibus manum Marini juvenis
 consobrini sui apprehendit; eumque in nomine Do-
 mini a morte resuscitavit. Quod Licinius et uxor
 C
 ejus et omnes optimates ejus videntes gavisi sunt,
 et procidentes ad præsulis pedes, sacrum sibi ba-
 ptisma dari petierunt. Baptizati sunt itaque in illa
 die mille ducenti viri.

Deinde Marino poscenti pro armigero suo Tauri-
 nus acquievit, ad corpus accessit, Deum invocavit,
 Paschasium inclamavit et in virtute Dei vitæ restau-
 ravit. Ambo sibi superstites vivos retulerunt quæ
 defuncti apud inferos viderunt. Paschasius Marino
 prædixit quod in die quo albas deponeret morere-
 tur; quod ita factum est. Nam Marinus levi febre
 correptus est, et octava die baptismatis mortuus
 est.

His aliisque multis miraculis Taurinus, Ebroarum
 primus pontifex, claruit, et multa millia hominum
 ad cognitionem veritatis et justitiæ perduxit. Deni-
 que, dum Sixtus papa in sede apostolica resideret,
 et Ælius Adrianus rempublicam gubernaret, plenus
 dierum et virtutum, Taurinus III Idus Augusti de
 cælo vocatus est, et ecclesia, populo astante, densa
 odoriferaque nebula repleta est. Transacto unius
 horæ spatio, nebula recessit, et pontifex in cathedra
 sedens, et quasi orans manibus extensis, oculisque
 ad cælum versis, apparuit. Ingens luctus parochia-
 norum casu pastoris factus est, jussuque angeli
 qui populo in specie viri honorabilis apparuerat
 extra urbem quasi ad tertiam partem milliarii ad
 occidentem vir Dei sepultus est. Locus ille diu
 postmodum sine honore habitus est. Sed nunc ibi
 gratia Dei electus grex monachorum in militia sa-

lubri constitutus est. In sepelitione venerabilis episcopi res accidit inusitata. Dum in mausoleo præsul ex more poneretur, populusque nimis fletet, ille quasi vivus de fossa erigens se, ait : *Filioli mei, quid hoc facitis ? Nolite timere. Justum virum audite. Et, inclinato capite, siluit.*

Sepulto itaque servo Christi, dixit ad populum angelus Dei : *Recedite velociter, ne involvamini ab hostibus. Nunc civitas ista subvertetur, sed nullus vestrum periclitabitur. Per multa tempora incognitus erit locus iste.* His dictis, nusquam comparuit, et completa sunt omnia ut prædixit. Nam sepulcrum sancti antistitis et anniversarium transitus ejus diu homines latuerunt. Signa quoque nonnulla per eum apud Ebros adhuc quotidie fiunt. Dæmon enim, quem de Dianæ fano expulit, adhuc in eadem urbe degit, et in variis frequenter formis apparens, neminem lædit. Hunc vulgus Gobelinum appellat, et per merita sancti Taurini ab humana læsione coercitum usque hodie affirmat. Et quia jussis sancti antistitis sua frangendo simulacra obsecundavit, in darathrum non statim mersus fuit ; sed in loco ubi regnaverat pœnas luit, videns salvari homines quibus jamdudum ad detrimentum multimode insultavit.

Fertur aliud ab incolis, et est verum, quod in Ebroicensi urbe animal vivere nequit venenatum. Nam pinguis humus imbuta fluentis Ittonæ fluminis colubros et serpentes pariebat, et hujusmodi animalibus Ebroica civitas nimis abundabat. Civibus autem pro tali peste conquerentibus, deprecatus est Dominum beatus Taurinus ut urbem ab hoc incommodo liberaret, nec ulterius venenatum reptile intra mœnia urbis vivere sineret. Oravit et exauditus est. Si casu coluber seu bufo in fasciculo herbæ deferatur, statim, dum intra muros urbis venerit, moritur.

Post longum tempus religio Christiana crevit, et clerus Ebroicensis cum fidelibus indigenis primi præsulis sui Taurini polyandrum quæsivit, Deoque monstrante, invenit. Deinde reverenter de terra levatum est, et post aliquod tempus a fidelibus Fiscanum translatum est. Ibi venerabile cœnobium monachorum, ad Deitatis cultum jugiter agendum, constructum est, ibique in capsâ pretiosa sancti viri corpus veneranter aptatum est.

Almi Taurini præsulis precibus et meritis nos Deus eruat ab omni veneno vitiorum, et perfecto sanctarum decoret nos jubare virtutum, et in sanctis mansionibus suorum conjungat collegio sanctorum, ubi possimus ipsum Regem regum digniter laudare per omnia sæcula sætulorum ! Amen.

Ælio Adriano et Antonino Pio imperantibus, rabie hostili novella Christianitas in Gallia vehementer attrita est, et sancta mater Ecclesia per annos fere cetera admodum humiliata est. Nulla nobis historia manifeste prodit quæ gens illa fuerit, vel unde

A venerit, sive sub quo principe vel tyranno sævierit; quæ intolerabiliter Christianos et idololatrias oppresserit. In plurimis tamen gestis sanctorum illius temporis liquido patescit quod sub prædictis principibus quidam crudelis et barbarus exercitus regnum Galliæ nimis attriverit. Eo tempore nullus rex in Gallia erat, sed imperator Romanorum a Caio Julio Cæsare Cis-Alpinis omnibus imperabat, et præsides aliasque potestates singulis urbibus ad libitum suum dirigebat.

Silentium de Deo magnum fuit in Neustria post obitum sancti præsulis Taurini, usque ad tempora Diocletiani et Maximiani ; a quibus facta est decima clades furoris diabolici, quæ gravius ac diuturnius aliis sævit in Ecclesia Christi. Caterum ille, qui suis semper se adfuturum esse promisit, in immensis tribulationum procellis sponsam suam mirabiliter confortavit ac liberavit, protexit ac exaltavit, et honorabilibus triumphis palam magnificavit. Insuper æterno diademate coram patre suo in cœlesti Jerusalem remunerabit. Ergo quam tantum diligit, inter furias persequentium pædagogis illustribus destitui diu non desiit (81).

VIII. Mallonus et Avicianus apostoli Normanniæ. Disticha in honore XLVII primorum Rothomagensium præsulum.

Dum decima persecutio per decem annos Christianis fortiter immineret, et innumera martyrum millia multis suppliciorum generibus trucidaret, et cruore pretioso gloriose decorata ad cœlos transmitteret, Quintinus et Lucianus, Valerianus, Rufinus et Eugenius, Mallonus et Avicianus, alique plures de clero et nobilitate Romanorum Romæ exierunt, et fiducialiter verbum Dei prædicantes per Gallias diffusi sunt. Tunc Quintinus Ambianis, et Lucianus expetiit Belyacum, et Mallonus cum Aviciano et quibusdam aliis idoneis viris Rothomagum.

Diocletiano et Herculo Maximiano regni fasces sponte deponentibus, Constantius vir magnæ civilitatis suscepit imperium in occiduis partibus quod deposuerat Hercules. Is erga homines multa clementia, erga Deum vero religione utebatur maxima. Nam neque ex consortii rabie, ut Cæsariensis Eusebius allegat, regnum suum piorum sanguine maculaverat, neque orationum domus et conventicula Christicolarum, ut Maximianus fecerat, hostili vastatione destruxerat. Hic in Neustria civitatem condidit, quam a nomine suo Constantiam nominavit, et in ipsa provincia concubinam nomine Helenam habuit, ex qua Constantinum magnum, conditorem postea Constantinopolis, genuit.

In illo tempore venerabilis Mallonus cum aliis quibusdam fidelibus Rothomagum incoluit, et primus ibi, volente Deo, pontificalem cathedram obtinuit ; post quem usque in hodiernum diem metropolitana dignitas ibidem consistit. Sex autem urbes

(81) Pro verbo desiit hic forsitan legendum permisit.

ei subjacent : Belocasium, id est Bajocas ; Evanti-
corum, id est Ebroas, Luxovium, Abrincas, Con-
stantia ; Salarium, id est Sagium. Ecclesia Rotho-
magensium jam XLVI pontifices habuit, et clerus
ejusdem ad notitiam posterorum de singulis præsu-
libus distichon heroicum edidit, quod huic operi
charitative per ordinem inserere cum quibusdam
necessariis additamentis mihi non pigebit.

1. *Antistes sanctus Maltonus, in ordine primus,
Excoluit plebem doctrina Rothomagensem.*

Hic tempore Eusebii papæ et Melchiadis claruit,
undecimoque Kal. Novembris ad Dominum migravit,
et in crypta in basilica S. Gervasii martyris extra
urbem sepultus diu jacuit. Mausoleum vero ejus
ibidem usque hodie servatum est, sed corpus ejus
post multum temporis pro timore Dacorum inde
ablatus est, et in castellum Vilcassini, quod Pon-
tiseria vocatur, translatus est. Illic in regia nomini
ejus dicata veneranter servatur, eique conventus
canonicorum celebriter famulatur.

2. *Post hunc, præcipuus, devotus et Avicianus
Obtinuit regimen, curam quoque rexit (82) heri-
lem.*

Hic Arelatensi interfuit concilio, quod factum est
tempore Silvestri papæ, sub Constantino Augusto,
qui cæpit imperare anno ab Urbe condita 1061.
Tunc Nicæna synodus CCCXVIII Patrum celebrata
est, inter quos Nicolaus Myrreorum Lyciæ, alique
præcellentissimi præsules micuerunt.

3. *Successit præsul fulgens virtute Severus,
Moribus insignis, commissis ac sibi mitis.*

Hic XV annis, tempore Constantini et Constantii,
sub Marco papa et Julio floruit. Tunc Maximinus
Trevrorum et Hilarius Pictavorum, Athanasius
Alexandrinorum, Eusebius Vercellensium et Dio-
nysius Mediolanensium præsules, ut astra clare-
runt.

4. *Eusebius, dulcis et in ordine pontificali
Constans, enituit virtutum floribus almis.*

Hic XXV annis, tempore Liberii papæ et Felicis, sub
Constantino, Juliano Apostata, Joviniano et Valen-
tiniano fulsit.

5. *Marcellinus huic successit munere Christi,
Pastor præcipuus, morum probitate decorus.*

Hic XX annis, tempore Damasi papæ, regnantibus
Valentiniano et Valente cum Gratiano et Valenti-
niano, in Ecclesia bene laboravit. Tunc Antonius
monachus, Ægyptiorum clarissimus obiit. Cæsarau-
gustæ Petrus insignis orator claruit. Ambrosius
Mediolanensis inexpugnabilis murus Arianis oppo-
situs est. Constantinopolitana synodus CL Patrum
contra Macædonium et Eunomium sub Damaso papa
celebrata est.

6. *Pervigil in populo Petrus dignus quoque custos,
Sancte commissum sibi rexit pontificatum.*

Hic XIX annis, tempore Siricii papæ et Anastasii,
sub Theodosio et Arcadio claruit. Tunc Martinus

A Turonensis et Maurilius Andegavensis, Basilii
Cæsariensis, et insignis orator Augustinus Hippo-
nensis, et Hieronymus divinæ legis interpretæ mi-
cuerunt.

7. *Victricius, victor vitiorum fortis et ultor,
Ecclesiam Domini mandatis imbuit almis.*

Hic XI annis, tempore Innocentii papæ, sub Arcadio
et Honorio floruit. Tunc Donatus Epiri episcopus
et Joannes Jerosolymitanus fulserunt. Inventio cor-
poris S. Stephani protomartyris facta est, revelante
Deo Luciano Caphargamalæ presbytero. Tunc Oro-
sius presbyter, qui librum *De Ormesta mundi* scrip-
psit, ab Augustino ad Hieronymum pro quibusdam
profundis quæstionibus missus, Lucianum adiit; a
quo reliquias S. Stephani, Avito presbytero missas,
in Hispaniam primus intulit.

8. *Successit præsul huic Innocentius almus,
Ecclesiam recreans Domini, plebemque reformans.*

Hic IX annis, tempore paparum Zozimæ, Bonifacii
et Cælestini, sub Honorio et Theodosio Arcadii filio
viguit. Tunc synodus Ephesina ducentorum episco-
porum, cui Cyrillus præfuit Alexandrinus, aggregata
est. Ad Scotos in Christum convertendos, ordinatus
a papa Cælestino, Palladius primus episcopus mit-
titur.

9. *Eloquii plenus sacris, successit Evodus,
Fortis et innocuus, prudens, pius atque modestus.*

Hic VIII annis, tempore Cælestini et Sixti paparum,
floruit. Tunc Galli contra Romanos rebellaverunt,
C quibus Franci, de Trojanorum stirpe orti, sociati
sunt, qui pariter juncti Francum Ferramundum,
Sunnonis ducis filium, sibi regem præfecerunt. Ma-
ximus, Taurinensis episcopus, in sermonibus com-
ponendis facundus habetur.

10. *Præfuit Ecclesiæ sanctus Silvester honeste (82-83);
Quam juste rexit, prudens et amplificavit.*

Illic VIII annis, tempore Leonis papæ, Clodione et
Meroveo regnantibus in Francia, claruit.

11. *Præsul Malsonus, divino dogmate fultus,
Exstitit in populo venerabilis undique pastor.*

Hic IX annis, sub Martino et Valentiniano, viguit,
quando Leo papa contra Euticem et Dioscorum
apud Chalcedonem synodum DCXXX episcoporum
celebravit. Tunc Hengist et Horsa, cum Saxonibus
et Anglis, tribus longis navibus in Britanniam ad-
vecti sunt, et a Vortigerno rege contra Pictos sus-
cepti sunt. Tunc Germanus Autissiodorensis mira-
biliter floruit.

12. *Inclutus antistes, populi custos quoque perpes,
Suscepit sedem Germanus pontificalem.*

Hic VIII annis, Childerico imperante Gallis et Leone
Latinis, claruit. Tunc Theodorus episcopus Syriæ
ecclesiasticam Historiam scripsit, a sine librorum
Eusebii usque ad tempus suum, id est usque ad im-
perium Leonis, sub quo mortuus est.

13. *Commissos coluit Crescentius ac decoravit
Moribus egregiis, virtuteque crescere fecit.*

Hic xxvi annis, tempore Hilarii papæ et Simplicii, A regnum scripsit. Belisarius patricius a Justiniano in Africam missus, Vandalorum gentem deleuit, Gelimerum regem eorum captum Constantinopolim misit. Carthago quoque anno excessionis suæ xcvi recepta est. Dionysius Parvus Paschales circulos scribit, incipiens ab anno Dominicæ Incarnationis 532; quo anno codex Justiniani promulgatus est. Victor Capuanus episcopus, librum de Pascha scribens, Victorii arguit errores. Cassiodorus senator et Priscianus grammaticus et Arator subdiaconus claruerunt.

14. *Fulsit Gildardus, pastor sacer atque benignus, Dapsilis et constans, verbi quoque lumine flagrans.*

Hic xv annis, tempore Felicis, Gelasii, Anastasii et Symmachi paparum, sub Zenone Augusto emicuit, et beatum Laudum Constantiniensem episcopum consecravit. Tunc Remigius Remensis et Solemnis Carnotensis ac Vedastus Atrebatensis clauerunt, et Merovingum Clodoveum regem Francorum anno ab Incarnatione Dominica 488 baptizaverunt. Tertio postmodum anno, Mamertus Viennensis archiepiscopus ob imminentem cladem solennes litanias, id est rogationes; ante Ascensionem Domini instituit. Victorius Paschalem cyclum dxxxii annorum, papa Hilario jubente, scripsit. Odoacer rex Gothorum Romam obtinuit, quam exinde reges eorum Theodericus Triarius et Theodericus Walmers diutius tenuere. Honericus rex Vandalorum Arianus in Africa, diffugatis plus cccxxvi episcopis catholicis, ecclesias eorum clausit, variisque plebem suppliciiis affecit. Gildardus Rothomagensis et Medardus Suessionensis Nectardo Noviomensi patre et Protagia matre nati sunt, amboque vi Idus Junii ad Dominum migraverunt.

De illis nempe insignis Audoenus sic versificavit.

Illi sunt Gildardus fratres gemini atque Medardus. Una dies natos utero viditque sacros, Albis indutos, et ab ista carne solutos.
15. *Flavius insignis virtutum flore refulsit; Commisissosque sibi divina lege replevit.*

Hic xxxv annis, tempore Symmachi, Hormisdæ, Joannis, Felicis, Bonifacii, Joannis et Agapiti paparum, sub Anastasio et Justino seniore ac Justiniano floruit. Defuncto Clodoveo, Sigismundus, Childebertus, aliique filii ejus successerunt. Lotharius autem, omnibus superstes, annis L1 in Francia regnavit; cujus tempore Launomarus et Ebrulfus, aliique sancti viri in regno ejus floruerunt. Transamundus Vandalorum rex ecclesias catholicas clausit, et ccxx episcopos exsilio Sardiniam misit, quibus papa Symmachus omni anno pecunias et vestes ministravit. Anastasius imperator, quia hæresi favens Eutycetis catholicos insecutus est, divino fulmine periit. Joannes papa sub Justino seniore Constantinopoli cæcum illuminavit; quem, dum Ravennam rediret, Theodericus peremit. Symmachum quoque patricium et Boetium necavit; et ipse, anno sequente, subita morte periit. Cui nepos ejus Athalaricus in regnum successit. Hildericus Vandalorum rex episcopos ab exsilio reverti et ecclesias instaurare præcepit, post annos lxxvi hæreticæ profanationis. Benedictus abbas virtutum gloria claruit, quas beatus papa Gregorius in libro *Dialo-*

gorum scripsit. Belisarius patricius a Justiniano in Africam missus, Vandalorum gentem deleuit, Gelimerum regem eorum captum Constantinopolim misit. Carthago quoque anno excessionis suæ xcvi recepta est. Dionysius Parvus Paschales circulos scribit, incipiens ab anno Dominicæ Incarnationis 532; quo anno codex Justiniani promulgatus est. Victor Capuanus episcopus, librum de Pascha scribens, Victorii arguit errores. Cassiodorus senator et Priscianus grammaticus et Arator subdiaconus claruerunt.

16. *Occubuit martyr Prætextatus, Fredegundis Reginae monitu, pro Christi nomine Jesu.*

Hic xlviii annis, tempore Agapiti, Silverii, Vigili, Pelagii, Joannis et Pelagii paparum, sub Justino et Tiberio Constantino floruit. Narses patricius Totilam Gothorum regem in Italia superavit et occidit. Gens Longobardorum, comitante fame et mortalitate, omnem invadit Italiam, regi Albuino subiecta.

17. *Ecclesiam rexit multis Melantius annis. Subjectos docuit, juste quoque vivere fecit.*

Hic xii annis, tempore Pelagii, Benedicti et Gregorii magni doctoris, Mauricio primo Græcorum Romanis imperante, Rodomensibus præfuit; sed indigne, quia proditor Prætextati, ut ferunt, magistri sui fuerat; quem Fredegundis, uxor Hilperici regis, occidi fecerat.

IX. *Sequentia distichorum.*

C 18. *Nobilis Hyldulfus præfato pontificatu Sedit, et excoluit divini dogmata (84) verbi*

Hic xxviii annis, tempore Gregorii magni doctoris, Saviniani, Bonifacii, Deusdedit, Bonifacii et Honorii paparum, imperantibus Mauricio, Focate et Heraclio claruit. Tunc in Francia regnaverunt Childebertus et filii ejus Theodericus ac Theodebertus et Lotharius Magnus. In Anglia vero Ædibertus Cantuariorum, Edwinus Nordanhimbrorum et Redualdus Gewissorum, ac Penda Merciorum; ad quos Gregorius misit prædicatores verbi Dei Augustinum, Mellitum, Joannem, aliosque plures monachos timentes Deum, per quos ad Christum Angli conversi sunt. In Italia Longobardis Autarith Cleponis filius et Ago Agilulfus, cum Theodelinda laudabili regina, præfuerunt. In Neustria, xii anno Hildeberti regis, sanctus Ebrulfus Uticensis abbas jam octogenarius iv Kal. Januarii [596] obiit. Per idem tempus Cassinense monasterium a Longobardis noctu invasum est, et fugatis monachis, tempore Boniti quinti abbatis, destructum est. Benedictus, Constantinus, Simplicius, Vitalis et Bonitus eidem cœnobio jam præfuerant. Chosdroe rex Persarum gravissime rempublicam bellis attrivit, et sanctam Ecclesiam incendiis et rapinis ac cædibus vehementer afflixit. Anastasius Persa monachus cum aliis lxx glorioso martyrio coronatus est. Heraclius Persas vicit, Chosdroen occidit, crucem Domini

(84) Le Prévost: *dogmate.*

Jerosolymis reportavit, et omnes Christianos de A captivitate reduxit.

19. *Sanctus Romanus, præclaro nobilis actu, Moribus emicuit, sacri quoque lumine verbi.*

Hic XIII annis, tempore Honorii, Severini et Joannis paparum, Heraclio regnante, miraculis coruscavit, decimoque Kal. Novembris ad Dominum gloriose transit. Tunc in Gallia Christiani principes vigeabant Dagobertus et Lodoveus. In Anglia Osvaldus, Osvinus et Osvius. In Italia Agilulfus, Adaloldus, Arioaldus, Rotarith et Rodoaldus. Arioaldo regnante, beatus Columbanus genere Scotus, postquam in Gallia Luxoviense monasterium construxerat, in Italia in Alpihus Cottii Bobiense condidit.

20. *Audoenus huic successit, pontificali Ordine splendescens, virtutibus atque refulgens.*

Hic XLIII annis, tempore Theodori, Martini, Eugenii, Vitaliani, Adeodati, Doni, Agathonis, Leonis, Benedicti et Joannis paparum, Heraclæona filio Heraclii et tribus Constantinis imperantibus, insigniter fulsit, diu et bene vixit, multum laboravit, Ecclesiæque Dei mirabiliter profuit. Vis mihi ad enarrandum deficit quanta nobilitate et sanctitate, omnique probitate vir iste viguit. Martinus papa synodum cv præsulum Romæ tenuit, et postmodum pro fide catholica per Theodorum exarchum, jussu Constantini nepotis Heraclii, raptus est, et apud Chersonam relegatus, sancto sine quievit. Theodorus archiepiscopus et Adrianus abbas, vir æque doctissimus, a Vitaliano papa missi Britanniam, plurimas Anglorum ecclesias doctrinæ fruge secundarunt. Ex quo Gregorius papa dispensatores divini seminis misit in Angliam; Augustinus et Laurentius, Mellitus Lundoniensis et Justus Rosensis, Honorius et Deusdedit Cantuariensem ecclesiam rexerunt, et Cantix reges Edilbertum et Eadbalduum, Ercombertum et Egbertum cum subjecta gente ad fidem Christi pertraxerunt. Septimus ad præsulatum Vigardus ab Osvio et Egberto regibus electus est, et Romam ad ordinandum missus est. Ibi dum consecrationis statutum diem præstolaretur, defunctus est; pro quo Theodorus Græcus, sanctitate et sapientia præstantissimus, ordinatus est. In Neustria Philibertus, nobilitate et sanctitate et miraculorum fulgore gloriosus, permissu Lodovei regis et Baltildis reginæ, cænobium DCCC monachorum apud Gemmeticum construxit; cui post aliquot annos sanctum Aichadrum, quem de Herio monasterio assumpserat, præposuit. Tunc Guandregisilus Fontinellæ monasterium condidit, ibique ad Dei militiam ferme CCCC monachos aggregavit; ex quibus postmodum Ecclesia Dei ad regimen sui plures episcopos et abbates idoneos gaudenter assumpsit. Sidonius quoque et Ribertus, Geremarus, Leudfredus, aliique plures monachi florebant in Rothomagensi diocesi; quibus omnibus ad omne bonum favebat studium et auxilium Audoeni venerabilis archiepiscopi, sicut fervidi lectores in eorum gestis possunt

lucide contemplari. In Italia, Ariperto rege post IX annos apud Ticinum defuncto, duo filii ejus adhuc adolescentuli successerunt; Godebertus quidem Ticini, Bertarith vero in civitate Mediolanensi sedem habuit regni. Non multo post Grimoaldus Beneventanorum strenuus dux Godebertum ense peremit, et Bertarith fugavit, eorumque regnum cum sorore eorum accepit, et per IX annos potenter et utiliter obtinuit. Quo mortuo, Bertarith XVIII annis regnavit, et Cunipertum filium suum, quem de Rodelinda regina susceperat, consortem regni constituit. Ambo amatores justitiæ fuerunt, Deique et ejus Ecclesiæ benevoli cultores, pauperumque defensores viguerunt. Alacheris Brixianus dux contra eos rebellavit, totamque regionem multoties diuque perturbavit, donec, Cuniperto pugnantem, peremptus malignari desiit. Atho papa, rogatu Constantini, Heraclii et Tiberii principum piissimorum, Joannem Portuensem episcopum et Joannem diaconum, aliosque legatos sanctæ Romanæ Ecclesiæ Constantinopolim misit, ibique per eos concilium cv episcoporum contra Georgium patriarcham regis urbis et Macharium Antiochiæ, aliosque hæreticos tenuit. Finito conflictu, Georgius correctus est et pertinax Macharius cum suis complicitibus anathematizatus est.

21. *Inclytus Ansbertus, probitatis culmine comptus, Ecclesiam rexit quam sancte nobilitavit.*

Hic XVIII annis, tempore Leonis, Benedicti, Joannis, Cononis et Sergii paparum, sub Constantino et Justiniano juniore claruit. Tunc in Gallia Lotharius, Theodericus et Hildericus regnaverunt, et majoratum domus regis Leodegarius, Ebroinus et Pippinus primus habuerunt.

22. *Insignis Grippus successit in ordine sancto, Actibus egregius, meritis pastor venerandus.*

Hic XXXIV annis, tempore Joannis, Sisinnii, Constantini et Gregorii paparum, floruit. Tunc Leo, Tiberius, Justinianus, Philippicus, Anastasius, Theodosius et Leo republicæ præerant, et in Gallia Clodoveus, Childebertus et Dagobertus junior regnabant. Reverendissimus ecclesiæ Lindisfarnensis in Britannia ex anachoreta præsul Cuthbertus totam ab infantia usque ad senium vitam miraculorum signis inclytam duxit; cujus corpus, tempore Henrici regis Anglorum, Radulfus Rossensis episcopus incorruptum invenit, et vestes ejus, astante et reverenter intulente Alexandro Scotorum rege, cum monachis et clericis, mutavit.

23. *Justus et insignis Radilandus in ordine fulsit, Compatiens cunctis, meritisque refertus opimis.*

Hic III annis, tempore Gregorii papæ, floruit. Tunc Leo imperabat. Franci vero, mortuo Dagoberto, Danielem clericum in regem levaverunt. Sarraceni cum ingenti exercitu triennio Constantinopolim obsident; sed civibus magis precibus quam armis pugnantibus vincuntur, et fame, frigore, pestilentiaque periclitantes aufugiunt. Liuthprandus Longobardorum rex donationem patrimonii Alpium

Cottiarum, quam Aripertus aureis scriptam litteris Romam direxerat, et ille repetierat, admonitione Gregorii papæ confirmavit. Idem ossa Sancti Augustini doctoris, dato magno pretio, emit; et de Sardinia, quam Sarraceni depopulati erant, in Ticinum transtulit et honorifice condidit.

24. *Profuit in populo Domini venerabilis Hugo, Et tribuit sanctæ subjectis dogmata vitæ.*

Hic consobrinus Pippini principis Francorum fuit, et VIII annis, tempore Gregorii II papæ, archiepiscopus fuit. Ecclesiis etiam Parisiensi præfuit et Bajocensi, abbatiis quoque Gemmeticensi et Fontinellensi. Cujus corpus cum corpore Sancti Aicadri a Gemmeticensibus in Lotharingiam translatum est, ibique in vico qui Haspris dicitur, in territorio Cameracensi, nunc usque in scrinio argenteo honorifice servatum est. Tunc Constantinus imperabat. Anglicus Beda famulus Christi, et presbyter monasterii BB. apostolorum Petri et Pauli, quod est ad Wiremudam in Girvum, claruit. Hic in territorio ejusdem monasterii est notus, et septennis educandus reverendissimo abbati Benedicto æ deinde Ceolfrido a propinquis datus, et cunctum eo tempus vitæ in ejusdem monasterii habitatione peregit, omnemque meditandi Scripturas operam dedit, et inter observantiam disciplinæ regularis, et quotidianam cantandi in ecclesia curam, ut ipse scribens asserit, semper aut discere, aut docere, aut scribere dulce habuit. Nonodecimo autem vitæ suæ anno diaconatum, tricesimo vero presbyteratus gradum, utrumque jubente Ceolfrido abbate suo, suscepit per reverendissimi Joannis episcopi ministerium. Exinde postquam sacerdotium accepit, usque ad LIX ætatis suæ annum a salubri studio non cessavit; sed multa in sanctam Scripturam ex opusculis venerabilium Patrum breviter adnotavit, et ad formam sensus ac interpretationis eorum superadjudicare curavit. Laborum ejus ac studiorum fructus Ecclesiæ Dei utilissimus et dulcis fuit; cui de lege Dei et de necessariis indagacionibus LXXII libros edidit, quos ipse omnes in calce historiæ Anglorum diligenter computat et describit. Tunc in Longobardia Paulus Cassiniensis claruit monachus, et in Gallia Fortunatus poeta, Pictavorum almus episcopus.

25. *Sedem Radbertus digne pastoris adeptus, Viribus enituit sanctis, sancte quoque vixit.*

Hic IV annis, tempore Gregorii II papæ, imperante Constantino floruit. Tunc in Francia Carolus Tuditæ; id est Martellus, dominabatur; qui cum Eudone duce contra Sarracenos in Aquitania pugnavit, et eorum cccclxxv millia prostravit; itemque in Narbonensi provincia fortiter eos bello repulit, et maxima cæde attrivit.

26. *Grimo, devotus pastor, pius, inclutus actu, Suscipit Ecclesiam divino jure (85) regendam.*

Hic IV annis, tempore Gregorii papæ III, viguit. In

A Anglia, defuncto Berchtwaldo Doroherhensi archiepiscopo, Tatuvinus successit. Tunc duo reges Anglorum Coenredus Merciorum, et Ossa filius Siheri regis orientalium Saxonum, terrena pro Christo scepra reliquerunt, et Romam aggressi, Constantino papa benedicente, monachi facti sunt, ac ad limina apostolorum in precibus, jejuniis et elemosynis usque ad ultimum diem permanserunt. Wilfridus venerabilis Eboracensis archiepiscopus, XLV episcopatus sui anno, in provincia Undalum, IV Idus Octobris, regnantibus Coenredo et Osrede filio Alfridi Nordanhimbriorum regis, defunctus est. Non multo post Adrianus sapientissimus abbas obiit; cui Albinus discipulus ejus multipliciter edoctus successit.

B **27.** *Culmine pastoris nituit Rainfridus, in omni Actu magnificus, constructor pontificatus.*

Hic XVII annis, tempore Zachariæ et Stephani paparum, viguit. Carlomannus et Pippinus majoratum domus adepti sunt.

28. *Remigius præsul, regali stirpe creatus Devote vixit, commissos dogmatisavit.*

Hic filius Caroli Martelli et frater Pippini regis fuit, ejectoque Ragenfredo, XVII annis Rothomagensis cathedram, tempore Pauli, Constantini, Stephanique paparum, obtinuit. Constantinus imperator Leonis filius Constantinopoli synodum cccxxx episcoporum congregavit. Stephanus papa, persecutione Haistulphi Longobardorum regis vexatus, Franciam adiit, et Pippinum regem ac filios ejus Carolum et Carlomagnum consecravit. Tunc Bonifacius Maguntia archiepiscopus et Wido Fontinellæ abbas floruerunt. Constantinus et Abdallas Amiras rex Sarracenorum pariter in orthodoxos sæviunt. Leo filius Constantini LXXI loco ab Augusto regnavit annis v. Anno ab Incarnatione Domini 778 Pippinus rex VIII Kal. Octobris obiit, eique Carolus Magnus filius ejus successit.

29. *Præsul Meinardus, bonitatis odore refertus Subjectos docuit, vitiorum sorde piavit.*

Hic VIII annis, tempore Adriani papæ, claruit. Carolus VI anno regni sui Romam vadit; inde reverens Papiam cepit, Desiderium regem Longobardorum, qui multas persecutiones Adriano papæ fecerat, captivum in Franciam duxit, et filius ejus Adalgisum de Italia expulit. Iste nimirum Desiderius tricesimus primus rex Longobardorum fuit, et in illo regia dignitas pro sceleribus suis defecit, nec unquam postea proprium regem habuit; sed regibus Francorum aut imperatoribus Alemannorum gens Longobardorum semper subdita fuit. Primi duces Guinilorum Ibor et Aio fuerunt, qui cum matre sua Gambara de Scandinavia insula sorte Guinilos eduxerunt. Deinde reges eorum isti fuerunt, Agelmundus, Lamissio, Lethu, Hildehoc et Godehoc, Claffo et Tato, Wacho, Waltarith, Audon et Alboinus. Agelmundus Longobardos adduxit in

Bulgariam, Audoin in Pannoniam, et Alboin, adjuvante Narsete patricio, in Italiam. Postquam Alboinus rex ab Helmechis armigero suo, instinctu Rosemundæ conjugis suæ, peremptus est, Clepo electione populi regno potitus est. Post quem Flavius Autarith filius ejus regnavit, qui Theodelindam Garibaldi regis Bajoariorum filiam uxorem duxit. Autarith post sex annos regni sui veneno periit, et Agilulfus Ago Taurinacius dux reginam et regnum obtinuit, moriensque post xxv annos filio suo Adoloaldo regnum reliquit. At postquam Adoloaldus cum matre sua Theodelinda decem annis regnavit, super Longobardos Arioaldus xii annis regnum tenuit; cui Rotharith viribus fortis, sed Arianæ hæreseos perfidia maculatus, successit. Hic, ubi xvi annis regnavit, Rodoaldo filio suo regnum dimisit; qui post v annos (86), dum in mœchia reperiretur, a rivali percussus Longobardo interiit. Aripertus autem, Gundualdi filius, Theodelindæ reginæ nepos, successit, et post ix annos moriens filiis suis Bertharith ac Godiberto regnum dimisit. Porro Grimoaldus Beneventanorum dux Rodelindam Ariperti regis filiam conjugem accepit, et fratres ejus Godibertum ense peremit, atque Bertharith de regno fugavit. Quo post ix annos mortuo, Bertharith regnum recepit, et Garibaldum Grimoaldi filium, qui post patrem tribus mensibus regnarat, exturbavit. Post xviii annos Bertharith, Cunipertus xii annis regnavit; quo defuncto, in duobus annis iv reges gens Longobardorum habuit, id est Liutpertum Cuniperti filium, et Raginbertum ducem Taurinensium Godiberti filium, et Aripertum ejus filium, et Rotharith ducem Bergamensium. Denique Aripertus fortior omnibus Liutpertum et Rotharith occidit; Ansprandum vero nutritum Liutperti de insula Commacina fugavit, et Sigisbrandum filium ejus oculis privavit, novemque annis postmodum regnavit, sanctoque Petro plura, quæ antecessores ejus abstulerant, reddidit. Ipse postea, in Pado dum nataret, gravatus auro corruit, et suffocatus aquis interiit. Ansprandus autem vir sapiens tribus solummodo mensibus regnavit, et Liutprandus audax filius ejus fere xxxii annis in solio regni sedit. Hildebrandus nepos ejus in regem levatus est, sed ante biennium defunctus est. Deinde filii Penmonis Forojuliani ducis, Ratchisus et Haistulfus, regnaverunt; quorum prior sponte diadema deposuit, et monachus Romæ factus est. Haistulfus vero, tempore Stephani papæ, multis modis Ecclesiæ Dei adversatus est, sed ad ultimum justo Dei judicio, in venatione, ictu sagittæ percussus est. Ad extremum dux Desiderius, adminiculante Stephano papa, rex factus est Longobardorum, et, adepto regno, persecutus est papam et clerum, plebemque Romanorum. Unde Adrianus papa coactus est expetere vires Francorum; quibus destructum est et dejectum usque hodie cornu sæ-

vitæ regni Longobardorum. Hoc tempore Meinardi Rothomagensis archiepiscopi, anno ab Incarnatione Domini 774, contigit.

30. *Præsul successit cui Guillebertus, in omni Constans et lenis, populi pastorque fidelis.*

Hic xlviii annis, tempore Adriani, Leonis, Stephani et Paschalis paparum, claruit. Tunc Constantinus, Leo, Nicephorus et Stauratius filius ejus, Michael, Leo et Michael Augusti Constantinopoli florebant. Carolus rex Francorum mire viguit, et prohibitas ejus laudabiliter excrevit. Pampeloniæ destruxit, Cæsaraugustam obsidione subjugavit, Wasconiam, Hispaniam, Saxoniam subegit et Bajoariam Sclavorum, qui Vulti dicuntur, et Hunnorum regiones devastavit. Tempore Constantini et Irenæ matris ejus, Constantinopoli quidam lapideam invenit arcam, et in ea virum jacentem cum hac scriptura:

Christus nascetur ex Maria Virgine, et credo in eum. Sub Constantino et Irène imperatoribus, o sol, iterum me videbis.

Sub Leone papa terræ motus magnus factus est qui pene totam Italiam concussit, et tectum ecclesiæ B. Pauli cum suis trabibus magna ex parte dejecit. Anno ab Incarnatione Domini 800, indictione viii, Carolus rex a Leone papa imperator consecratus est, et a Romanis Augustus appellatus est. Completis in regno xlvii annis, Carolus obiit, et Ludovicus filius ejus xxvii annis regnavit, cui Guillebertus archiepiscopus a secretis fuit.

X. *Sequentia distichorum.*

31. *Rainowardus huic successit in ordine felix. Hic aluit mites, compescuit atque rebelles.*

Hic x annis, tempore Eugenii, Valentini et Gregorii IV paparum, sub Theophilo Augusto foruit. His temporibus dissentio facta est in Gallia, dum Lotharius contra Ludovicum Pium patrem suum rebellavit. Tunc primitus Normanni Britanniam et alias terras vastaverunt, et de Herio insula corpus S. Philiberti translatum est.

32. *Gumbaldus justæ tenuit moderamina vitæ, Prospiciens populo venerabilis undique pastor.*

Hic xi annis tempore Gregorii et Sergii papæ, Michæle Augusto Theophili filio imperante, viguit. Anno ab Incarnatione Domini 840 Ludovicus imperator xii Kal. Julii obiit. Cujus corpus Drogo archiepiscopus frater ejus Mediomatricum urbem ad sepeliendum detulit. Divisio regni facta est, et bellum inter tres filios Ludovici, Ludovicum, Lotharium et Carolum Calvum, prope Autissiodorum vii Kal. Julii factum est, in quo Christianus populus utrinque mutua cæde prostratus est. Corpus S. Audoeni translatum est, quando Normanni Rothomum vastaverunt, et monasterium illius Idus Maii vastaverunt.

33. *Insignis Paulus, pastoris culmine dignus,
Verbo doctrinæ fulsit probitateque vitæ.*

Hic vi annis, tempore Sergii papæ, sub Michaele Augusto claruit. Lotharius partem regni Franciæ, quam pater ejus sponte dederat, tenuit, ibique regnavit; quod usque hodie Lotharingia, id est Lotharii regnum, vocatur. Carolus Calvus rex Francorum et imperator Romanorum, vir bonus et fortis, constitutus est.

34. *Wanilo, vir prudens, divino dogmate pollens,
Æternæ docuit commissos jura salutis.*

Hic xi annis, tempore Leonis, Benedicti et Nicolai paparum, floruit. Quinto anno regiminis ejus gelavit a pridie Kal. Decembris usque Nonas Aprilis.

35. *Indole præcipuus, bonitate nitens Adalardus
Jura sacerdotii tenuit pie pastor herilis.*

Hic iii annis, tempore Nicolai papæ, viguit. Basilius Michaelem dominum suum occidit, et pro eo xx annis Constantinopoli regnavit. Fames valida et mortalitas hominum et pestis animalium tribus annis furuit in mundo.

36. *Felix atque probus, præclara stirpe Riculfus,
Contulit Ecclesiæ quamplurima prædia terræ.*

Hic iii annis, tempore Nicolai et Adriani paparum, floruit.

37. *Nobilis antistes divino jure Joannes
Ordine pontificis virtutum lampade fulsit.*

Hic duobus annis Rothomagensibus præfuit.

38. *Vitto (87), commissum conscendens pontificatum
Claruit in populo, vir prudens, dogmate sancto.*

Hic uno anno Ecclesiam rexit, tempore Adriani papæ et Basillii Augusti.

39. *Successit Franco, plebis bonus auxiliator,
Qui lavacri sancti Rollonem fonte sacravit.*

Hic xlv annis, tempore Joannis, Marini, Adriani et Stephani paparum, floruit. Tunc Leo et Alexander filii Basillii xxii annis regnaverunt. Anno Domini 876 Rollo cum suis Neustriam penetravit, et per annos xxx Galliam bellis, rapinis et incendiis admodum afflixit. Contra Richardum ducem Burgundionum et Ebalum Pictavensium, aliosque principes Galliarum pugnavit, crebrisque victoriis elatus, multa detrimenta Christicolis fecit. Denique Carolus simplex filius Ludovici Nihilfecit, non ferens guerram Rollonis, pacem cum eo fecit, Gislam ei filiam suam conjugem dedit, et Neustriam concessit. Tunc Alexander et Constantinus cum matre sua Zoe, et Romanus Armeniacus Augusti Constantinopoli regnare.

40. *Sedem pontificis Gunthardus in ordine sumpsit,
Utilis in populo, prudens quoque consiliator.*

Hic xxiv annis, tempore Romani Armeniaci Augusti et Constantini, claruit. Tunc in Gallia Rodbertus dux diadema sibi assumpsit, contra quem Carolus rex eodem anno pugnavit, et perjurum interfecit; Hugo tamen, perempti ducis filius, victoriam obtinuit. Non multo post Herbertus Parronæ comes Hugonis Magni sororius, regem dolo cepit, et in

A carcere tribus annis, ad mortem scilicet regia, eum tenuit. Ludovicus autem, filius regis, in Angliam cum Edgiva matre sua Edelstanum avunculum suum, filium Eduardi senioris, regem Anglorum expetiit, et Rodolfus, nobilis filius Richardi Burgundionum ducis, nepos Caroli, vii annis regnavit. Quo defuncto, Guillelmus Longa-Spata dux Normannorum, rogatu Francorum, de Anglia Ludovicum reduxit, patrioque solio legitime restituit. His temporibus Agapitus, Basilius, Stephanus, Formosus, Joannes et Stephanus in sede apostolica floruerunt. Guillelmus Rollonis filius Gemmeticense cœnobium restauravit, ibique monachus sub Martino abbate fieri peroptavit; sed abbas eum recipere, donec filius ejus ad tenendum Normanniæ ducatum idoneus esset, refutavit. Interea dum idem dux, postquam xxv annis Normanniæ ducatum fortiter rexisset, et hostes vicinosque suos dolo seu vi compressisset, ad colloquium cum Arnulfo Flandrensi satrapa securus isset, ejusdem dolis in insula Sunmæ fluminis xv Kal. Januarii peremptus est, et Richardus Sprotaides filius ejus, qui tunc decennis erat, lrv annis post patrem ducatu potitus est. Anno Incarnationis Domini 942, regnante Ludovico transmarino, Guillelmus dux et Gunhardus Rothomagensis archiepiscopus obierunt.

41. *Successit Hugo legis Domini violator,
Clara stirpe satus, sed Christi lumine cassus.*

Hic xlvii annis præsulatu functus est, sed a nullo scriptorum qui de illo, sive de episcopio ejus locuti sunt, laudatus est. Palam memorant quod habitu, non opere monachus fuerit. Tunc Marinus, Agapitus, Octavianus, Leo, Benedictus et Joannes apostolicæ sedi præfuerunt, nimisque perturbationibus regna terrarum concussa sunt. Ludovicus enim rex Rothomagum sibi mancipavit, doloque Richardum ducem Laudunum adduxit, ibique in carcerem misit; sed ille nutu Dei et prudentia Osmundi nutritoris sui exivit. Deinde Haigroldus rex Danorum, consilio Bernardi Dani, cum exercitu in Normanniam venit, et contra Ludovicum regem, pro ultione Guillelmi Longæ-Spatæ, pugnavit. In quo prælio Herluinus comes Mosteroli, cum Lamberta fratre suo, aliisque xvi comitibus Gallæ, super Divam fluvium occisus est, et Ludovicus captus, in arcem Rothomagi servandus, missus est. Gerberga ergo regina Francorum, filia Henrici Trans-Rhenani imperatoris, consilio Hugonis Magni, cum Normannis pacem fecit, Lothariumque filium suum in obsidem, et duos episcopos, Hildierium Belvacensem et Guidonem Suessionensem, pro servanda fide misit. Sic a vinculis rex liberatus est, et Richardus comes, patriæque pater corroboratus est. Otto imperator Italiam sibi subjugavit. Stephanus et Constantinus filii Romani patrem suum de solio Constantinopolitano deponunt; sed Constantinus ambos similiter deponit, et ipse cum Romano filio suo xvi annis regnavit; quibus Nicephorus impera-

tor successit. Liudulfus Ottonis regis filius, Italia sibi subacta, obiit, et Otto puerulus in palatio Aquisgrani rex elevatus est. Joannes, occiso Nicephoro, per uxorem ejus regnavit, cujus neptis Theophana Ottoni imperatori nupsit. In Anglia Edmundus rex vi anno regni sui per proditorem occisus est, et frater ejus Edredus regno potitus est. Quo defuncto, Edgarus Edmundi filius successit, diuque et utiliter tam sibi quam populo et Ecclesie Dei regnavit. Tunc Dunstanus Cantuariensis, Osvaldus Eboracensis et Adelvoldus Guintoniensis in Ecclesia Dei regimine micuerunt, quorum studio et labore xxvi cœnobia, rege Edgardo favente et obediante præfatis præsulibus, in Anglia constructa sunt. Ludovico defuncto, Lotharius filius ejus sex annis regnavit, in quo progenies Caroli Magni a regno funditus destituta est. Carolus enim, aliique filii Lotharii regis capiuntur, et Hugo Magnus, Hagonis Magni filius, in regem elevatur.

42. *Insignis præsul, claris natalibus ortus, Rodbertus felix devoto fine quievit.*

Hic Richardi senioris ducis ex Gunnoride filius fuit, et XLVIII annis archiepiscopatum Rothomagensis et comitatum Ebrouicensem, tempore Rodberti regis Franciæ et Henrici filii ejus, rexit. Tunc Agapitus et Gerbertus Silvester, Joannes et Benedictus, itemque Joannes et Benedictus Romanæ præfuerunt Ecclesie. Otto autem, Henricus et Cono imperatores per legitimam successionem dominabantur reipublicæ. Rodbertus archiepiscopus mundanis opibus affatim abundavit, sæcularibus negotiis oppido intentus exstitit, et a carnalibus illecebris non, ut pontificem decuisset, abstinuit. Nam conjugem nomine Herlevam, ut comes, habuit, ex qua tres filios, Richardum, Radulfum et Guillelmum genuit; quibus Ebrouicensem comitatum et alios honores amplissimos secundum jus sæculi distribuit. In senectute tandem, errorum memor suorum, poenituit, et pro reatibus multis magnisque multum timuit. Multas igitur eleemosynas pauperibus erogavit, ecclesiamque metropolitanam in urbe Rothomagensi sanctæ Dei Genitrici a fundamentis inchoavit, quam magna ex parte consummavit. Richardus II dux xxx annis ducatum Normanniæ laudabiliter tenuit, et pauperibus Christi, clericis et monachis, ut pius pater, subvenit, et tria cœnobia, quæ pater ejus fundavit, id est Fiscannense, S. Audoeni in suburbio Rothomagi, et S. Michaelis in periculo maris, auxit et defensavit. Fontinellense quoque dux præfatus restauravit, et quæque Turstinus seu Gerardus Fleitellus, aliique proceres dederant ei, sua concessione sanxit. Moriens autem filiiis suis Richardo juveni et Roberto principatum dimisit, quibus honor concessus non plus quam novem annis cessit. Nam Richardus III veneno, non plene biennio peracto, periit, et Rodbertus frater ejus post VII annos et dimidium Jerusalem peregrinus adiit. Ducatum vero suum Guillelmo, VIII annorum, vero, non rediturus reliquit, ipsumque Alanno

A consanguineo suo, Britonum comiti, commendavit. Tunc Alfredus et Eduardus Clitones in Normannia exsulabant. Richardus enim II Emmam sororem suam Edelredo regi Anglorum in conjugem dedit, quæ Alfredum et Eduardum regem peperit. Eadem post funus mariti sui liberos suos in Neustriam misit, et Chanuto regi Danorum nupsit, eique Hardechanutum regem Danorum et Anglorum peperit, et Gunnildem, quæ Henrico imperatori Romanorum nupsit.

43. *Malgerius juvenis sedem suscepit honoris, Natali clarus, sed nullo nobilitate actu.*

Hic filius Richardi II ducis ex secunda conjugis nomine Paphia natus est, et XVII annis, tempore Clementis, Damasi et Leonis paparum, sine apostolica benedictione et pallio, Rothomensibus dominatus est. Voluptatibus carnis mundanisque curis indecenter inhæsit, filiumque nomine Michaelem probum militem et legitimum genuit, quem in Anglia jam senem rex Henricus honorat ac diligit. Tunc in mundo multas tribulationes exorta sunt, graviterque terrigenas vexantes quassaverunt. Sarraceni Siciliam et Italiam, aliasque regiones Christianorum invaserunt, cædes ac rapinas et incendia multa fecerunt. Manichetus imperator Constantinopoleos aggregatis imperii viribus insurrexit, et repulsis post multa detrimenta idololatriæ, fines Christianorum liberavit. Ossa quoque sanctæ Agathæ virginis et martyris, aliorumque sanctorum corpora, ne a redeuntibus scædarentur paganis, de Sicilia Constantinopolim reverenter transtulit. Succedente illi Diogene, Osmundus Drengot et Drogo, aliique Normanni cœperunt Apuliam incolere, et in Agarenos vel pseudo-Christianos arma viriliter exercere. Denique Rodbertus cognomento Guiscardus, post multa bellorum discrimina, prius ab Harduino Longobardo et Melone nepote ejus, postmodum a Leone papa dono recepit Apuliam contra adversarios sancti Petri, perenniter eam defensurus. Quam ipse postea, juvante Deo, fortiter tenuit, et fines ditionis suæ in Siciliam usque et Calabriam, Bulgariamque dilatavit, liberisque suis hæreditario jure dimisit.

In Normannia his temporibus multa mala nequiter patrata sunt. Alannum enim comitem Britonum, suique ducis tutorem, Normanni veneno peremere, et successorem ejus Gislebertum comitem, Godefridi filium, crudelibus armis prostraverunt, seseque mutuis certaminibus pene quotidie incredibiliter necaverunt. Tunc Turchetillus de Novo-Mercato et Rogerius de Toenia et Osbernus dapifer Normanniæ et duo filii Rogerii de Montegomerici, Guillelmus et Hugo, Rodbertus de Bello-monte, Galchelinus de Ferrariis et alii plures in armis potentes alterutrum se peremerunt, et confusionem magnam atque mœrorem necessariis orbata regioni patronis intulerunt.

In Anglia Hardechanuto rege mortuo, Eduardus frater ejus uterinus successit, et XXXI annis utiliter

et laudabiliter regnavit. In Britannia Eudo fratri suo Alanno successit, et xv annis ita libere, ut sine dominio esset alicujus, principatum exercuit. Septem quoque filios variis eventibus famosos Deus illi dedit, quibus fortuna nimium variabilis exstitit. De quibus proluxa et rerum varietate dulcis historia compaginari veraciter a studiosis possit.

XI. Sequentia distichorum. Epitaphia Rollonis et Guillelmi Longæ-Spatæ.

44. Præsul Maurilius, doctrinæ luce refertus, Moribus eximius præfuit et actibus almis.

Hic genere Maguntinus, in urbe Florentia monachili cœnobio abbatis jure præfuit, et exosus transgressoribus pro rigore disciplinæ, venenum in potu sibi propinato deprehendit. Unde sanctissimum Patrem doctoremque Benedictum secutus, incorrigibiles deseruit, et in Neustriam, cum Gerberto sapienti et religioso monacho, tempore Joannis abbatis compatriotæ sui, Fiscannum venit, ibique stabilem ad cultum summæ et individuae Trinitatis habitationem sibi elegit. Inde post aliquod tempus ecclesiastica electione assumptus, deposito Malgerio metropolitanum apicem ascendit; et xii annis, tempore Victoris, Stephani, Nicolai et Alexandri paparum floruit, nonoquo anno præsulatus sui metropolitanam basilicam dedicavit. Corpora vero ducum Rollonis et Guillelmi reverenter in sacram ædem transtulit, et Rollonem prope ostium Australe, et Guillelmum secus ostium Aquilonale tumulavit, et epitaphia eorum super illos litteris aureis adnotavit. Rollonis autem titulus talis est:

EPITAPHIUM ROLLONIS.

Dux Normannorum, timor hostis et arma suorum,

Rollo sub hoc titulo clauditur in tumulo.

Majores cujus probitas provexit, ut ejus

Servierit nec avus, nec pater, aut proavus.

Ducentem fortes regem, multasque cohortes

Devicit Daciæ congregiens acie.

Frizones, Waleros, Halbacenses, Hainaucos,

Hos simul adjunctos Rollo dedit profugos

Egit ad hoc Fresios per plurima vulnera victos,

Ut sibi jurarent atque tributa darent.

Bajocas cepit, bis Parisios superavit;

Nemo fuit Francis asperior cunctis.

Annis triginta Gallorum cædibus arva

Implevit, pigro bella generis Carolo.

Post multas strages, prædas, incendia, cædes,

Utile cum Gallis fœdus inivit cupidis.

Supplex Francœni, meruit baptismate tingi;

Sic periit veteris omne nefas hominis.

Ut fuit ante lupus, sic post fit mitibus agnus.

Pax ita mutatum mulceat ante Deum!

Exsequiales nihilominus nœniæ super mausoleum Guillelmi Longæ-Spatæ, quod in septentrionali plaga situm est, litteris ex auro ita sunt enodata:

EPITAPHIUM GUILLELMI LONGÆ - SPATÆ.

Quos defendebat Guillelmus, nemo premebat;

Auxilio caruit, ledere quem voluit.

Regibus ac ducibus metuenda manus fuit ejus,

Belliger Henricus Cæsar eum timuit.

Rexit Normannos viginti quinque per annos,

Militis atque ducis promptus in officiis.

Cœnobium pulchre reparavit Gemmeticense,

Et decrevit ibi ferre jugum monachi.

Fervidus invicti coluit normam Benedicti,

Cui petiit subdi, plenus amore Dei.

Diatulit hoc abbas Martinus; diva potestas

Sæva per arma mori prætulit omen ei.

Namque dolis comitis Arnulfi nectus inermis

Corruit, æthereum possit habere Deum! Amen.

Anno Dominicæ Incarnationis 1063 indictione ii, metropolitanam basilicam in urbe Rothomagensi, quam Rodbertus inchoavit, Maurilius archiepiscopus in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ cum ingenti tripudio mense Octobri dedicavit. Hic annus filii Henrici IV imperatoris erat octavus, et Philippi filii Henrici regis Francorum quartus, quo anno Cinomannis subjugata est Normannis. Decimus quoque erat annus a bello quod Guillelmus et Guido fecerunt Valesdunis. Tunc Michael Diogenem vitricum suum de Augustali throno præcipitavit, et sceptrum Constantinopoleos, paulo post turpiter amissurus, invasit. In Anglia mortuo rege Eduardo, magna turbatio facta est, dum perjurus Heraldus Goduini filius, qui de regia propagine non proderat, vi et fraude regnum nactus est.

Anno milleno sexageno quoque seno

A genito Verbo, contrito rege superbo,

Anglorum metæ crinem sensere cometa.

In ipso anno Senlacium bellum factum est, et perempto Heraldus, Guillelmus ii Idus Octobris triumpho potitus est, et in die natali Domini rex coronatus est.

45. Pervigil antistes in eadem sede, Joannes

Legis apostolicæ studuit documenta tenere.

Hic filius Radulfi Bajocarum comitis, præsul Abrincatensis ecclesiæ fuit, et inde ad archiepiscopatum assumptus, x annis, tempore Alexandri et Gregorii VII paparum, claruit.

46. Post hunc Guillelmus, vir nobilis atque benignus,
Catholice plebem tractavit Rothomagensem.

Hic secundus Cadomensis abbas fuit, et inde tractus, in archiepiscopatu xxxii annis, tempore Gregorii, Victoris, Urbani et Paschalis paparum, floruit. Ipse Guillelmum regem et Mathildem reginam Cadomi sepelivit; et filius eorum Rodbertus ducatum Normanniæ, et Guillelmus regnum Angliæ obtinuit.

Anno ab Incarnatione Domini 1095 siccitas et mortalitas hominum fuerunt, et stellæ quadam nocte Maii mensis de cælo cadere visæ sunt. Urbanus papa apud Claram-Montem ingens concilium tenuit, et iter in Jerusalem contra paganos inire Christianos admonuit. Tunc fames magna fuit in Gallia. Anno Domini 1099, indictione vii, Jerusalem, gentilibus victis qui eam diu tenuerant, a sanctis peregrinis capta est; et Uticensis ecclesia S. Ebrulfi abbatis Idus Novembris dedicata est. Sequenti anno, Guillelmus Rufus rex Anglorum, in venatione sagitta percussus, iv Nonas Augusti obiit; eoque apud Guentam sepulto, Henricus frater ejus, Nonas Augusti Lundoniæ coronatus, sceptrum regni suscepit, jamque xxvii^{um} annum in fascibus agit. Prospera mundanæ felicitatis, dante Deo, copiose habuit, ac adversa nihilominus in variis eventibus prolis et amicorum et multiplici perturbatione sub-

jectorum pertulit. Philippus XLVII annis regno Francorum functus obiit, eique Ludovicus filius ejus, nono anno Henrici regis, successit.

47. *Brito Goisfredus, sapiens, facundus, acerbus, Culmen episcopi tenet et dat pabula plebi.*

Hic decanus Cenomannensis ecclesie fuit, tempore Hoelli et Hildeberti venerabilium presulum, et XLVII Rothomagensem metropolim jam X et VII annis, tempore Paschalis, Gelasii, Calixti et Honorii paparum, rexit. Henricus V et Iotharius praeferunt Latiis, et Alexius atque Joannes filius ejus Pelasgis. His temporibus multa in orbe contigerunt memoranda, quae suis in locis notitiae posterorum officio calami veraciter erunt assignanda, si vita mihi comes fuerit, stipata caelesti beneficio et gratia.

XII. *Successio eventuum in Neustria sub rege Guillelmo. Rebelliones Roberti filii Guillelmi regis.*

Ad lineam propositae relationis remeare volenti, o benigne lector, quaeso, parce mihi. Prolixam digressionem pro Rothomensibus jam feci episcopis, continuam successionem eorum charitative appetens pleniter enucleare posteris. Hac itaque de causa chronographiam octingentorum fere annorum patravi, et omnes Romanos apostolicos ab Eusebio papa seriatim nominavi, usque ad Lambertum Ostiensem, qui vocatur Honorius, et nunc praest apostolicae sedi. Omnes etiam Augustos a Constantino Magno Constantinopoleos conditore huic opusculo inserui, usque ad Joannem Alexii filium, qui nunc regnat Constantinopoli, et usque ad Lotharium Saxonicum, qui Romani nunc tutor est imperii. Amodo ad res nostri temporis, nostraeque regionis revertar, et quae in Neustria, sub Guillelmo rege, post concilium Illebonae gesta sunt, enarrare aggrediar.

Seditiosi tirones Roberto juveni, regis filio, adlati sunt, eumque ad inuiles ausus provocantes dixerunt: *Nobilissime fili regis, ut quid in ingenti pauperie degis? Patris tui satellites regale sic servant aeternum, ut vix unum tuis clientibus inde possis dare denarium. Hoc ingens tibi est dedecus et nobis damnum, aliisque pluribus, quod sic alienaris a regis opibus. Cur hoc pateris? Ille merito debet divitias habere qui largiter eas omni petenti novit distribuere. Proh dolor! tua miserabiliter frustrata est maxima largitas, dum te per patris tui tenacitatem nimia appropinquat paupertas, qui tibi suos, imo tuos praeposuit assecclas. Hoc, o strenue vir, quandiu perferes? Eia viriliter exsurge; a genitore tuo partem regni Albionis exige, aut saltem ducatum reposce Normanniae, quem tibi jam dudum concessit coram optimalum, qui adhuc praesto sunt, agmine. Non deset te diutius perpeti ut dominantur tibi naturales servi tui, ibique quasi advenae mendico haereditarias opes denegent postulanti. Si pater tuus tibi acquieverit, et quod petieris dederit, vivacitas tua et incomparabilis probitas magnifice patebit. Si vero in sua pertinacia perstiterit, et*

suadente sua cupidine, debitum tibi honorem denegaverit, leoninam animositatem arripe, indecentem clientelam abjice, tuorumque amicorum consiliis suffragisque fruere. Nos sine dubio promptos habebis ad omnia quae volueris.

Hujusmodi hortatu Rodbertus tiro acriter in ira vel cupiditate accensus est, et accedens ad patrem, sic locutus est: *Normanniam, domine mi rex, da mihi, quam dudum, antequam contra Heraldum in Angliam transfretares, mihi concessisti. Cui pater respondit: Incongruum est, fili, quod poscis. Per virtutem Normannicam obtinui Angliam. Haereditario jure possideo Normanniam, ipsamque de manu mea, dum advixero, non ejiciam. Rodbertus dixit: Quid ergo faciam, vel quid meis clientibus tribuam? Pater autem respondit: Convenienter mihi in omnibus obsequere, et ubique mecum, ut filius cum patre, sapienter dominare.]] Rodbertus ad haec: Mercenarius tuus semper esse nolo. Aliquando rem familiarem volo habere, ut mihi famulantibus digna possim stipendia retribuere. Competentem igitur, quaeso, mihi ducatum praebe, ut sicut tu regno praefueris Angliae, sic ego, semper tibi subjectus, praesint ducatu Normanniae. Rex autem dixit: Praeposterum est, fili, quod optas. Noli temere patri tuo velle dominatum praeripere, quem ab illo debes, si dignus fueris, opportuno tempore cum favorabilibus populi votis in Dei benedictione suscipere. Optimos elige tibi consiliarios, et prudenter praecave temerarios, qui te stimulantes, imprudenter incitant ad actus nefarios. Reminiscere quid Absalon fecerit, qualiter in David patrem suum rebellaverit, et quam male tam illi quam Achitophel et Amase, aliisque consiliariis et fautoribus suis contigerit. Normanni te ad stultos conatus provocant, ut, turbatis rebus, indiscipline agant, nefariasque actiones impune exercent. Noli acquiescere petulantium persuasionibus juvenum, sed a Guillelmo et Lanfranco archiepiscopis et aliis sophistis, maturisque proceribus inquire consilium. Quod si diligenter observaveris, in fine de bono proventu opportune gloriaberis. Si vero Roboam, qui Banaiae aliorumque sapientum monita sprevit, imitatus fueris, et juvenum jussis obsecutus fueris, dejectione et repulsa quibus ipse suis et exteris vituit diu maerens poteris.— Rodbertus dixit: Huc, domine mi rex, non accessi pro sermonibus audiendis quorum copia frequenter usque ad nauseam imbutus sum a grammaticis. Verum de debito, quem praestolor, honore, mihi satis responde; ut sciam quid mihi conveniat facere. Hoc pro certo fixum est apud me, et omnibus volo notum esse quod ulterius in Normannia nemini militabo sub mancipiorum futili conditione.*

His auditis, iratus rex dixit: *Jam dixi tibi sat manifeste, nec piget iterum adhuc enucleatius tibi reserare quod natale solum Normanniae nolo in omni vita mea de manu mea ejicere. Angliae quoque regnum, quod ingenti nactus sum labore, nolo nec mihi consultum est, dum vivam dividere, quia sicut a Do-*

msno in Evangelio dicitur : « Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur (Luc. xi, 17). » Qui me regnare fecit, ipse mihi pro sua voluntate regnum mutabit. Hoc certissimum omnibus sit quod, dum vivam, principatum meum nemini tradam, nec mortalem quemlibet regni mei participem faciam. Capiti meo a vicariis Christi sacrum diadema celebre impositum est, et regale sceptrum Albionis ferre mihi soli commissum est. Indecens igitur est et omnino injustum ut quandiu vitalibus auris perfruar, parem mihi vel majorem in ditione mea quempiam patiar.—Tunc Rodbertus, audita patris irrevocabili definitione, ait : *Peregrina compulsus ad instar Thebani Polynici adire, amodo extraneis tentabo servire ; si, fortuna comitante, possim in exsilio stemma impetrare, quod intra patrios lares mihi denegantur cum dedecore. Utinam Adrasto seni similem nunc conveniam, cui fide servitutis munus alacriter offeram et a quo gratam remunerationem recipiam !*

Rodbertus, his dictis, iratus abscessit, et relicto patre, de Normannia exivit. Tunc cum illo abierunt Rodbertus de Bellismo et Guillelmus de Britolio, Rogerius Richardi de Benefacta filius, Rodbertus de Molbraio et Guillelmus de Molinis, Guillelmus de Ruperia, aliique plures generositate pollentes, militari probitate insignes, superbia immanes, feritate contrariis hostibus terribiles, ac ad arduum nefas inchoandum nimis procaces. Horum contubernio Rodbertus tiro inutiliter stipatus est, et extera per regna ferme quinque annis pervagatus est. Complicibus suis patrios jam gratis fundos concesserat, plurima quoque patrimonii eorum augmenta nequidquam promiserat. Illis nihilominus vanis eundem pollicitationibus extulerunt, et sic sese mutuo mendacijs promissis exhortantes deceperunt.

Egressus itaque Rodbertus de natali solo primum adiit avunculos suos Rodbertum Fresionem satrapam Flandrensium, et Udonem germanum ejus archipræsulem Treverensium. Deinde nobiles alios expetiit cognatos duces, comitesque et potentes oppidanos in Lotharingia, Alemannia, Aquitania et Guasconia. Illis nimirum suas querelas deprompsit, in quibus falsa veris multoties permiscuit. Querimoniarum vero ejus a multis libenter audiebantur, et a largis baronibus ei multa munera dabantur. Porro ille, quæ ab amicis liberalibus ad subsidium sui accipiebat, histrionibus et parasitis ac meretricibus insipienter distribuerebat ; quibus improvide distractis, ogestate gravi compressus mendicabat, et æs alienum ab externis feneratoribus exsul egenus quæritabat.

Mathildis regina, filio materna compatiens ex pietate, ingentes sumptus auri et argenti, aliarumque rerum pretiosarum ei sæpe mittebat, rege nesciente. Quod ubi ipse comperiit, ei ne ulterius iteraret, terribiliter prohibuit. Illa iterum eadem procaciter repetente, iratus rex dixit : *Vera est cujusdam sapientis nimumque mihi probabilis assertio :*

Naufragium rerum est mulier malefida marito.

Quis ulterius in hoc mundo fidam sibi et utilem sociam reperiet ? En collateralis mea, quam velut animam meam diligo, quam omnibus gazis et potestatibus in toto præfeci regno meo, inimicos meos insidiantes vitæ meæ sustentat, opibus meis summopere ditat, et contra salutem meam studiose armat, consolatur ac roborat. Ad hæc illa respondit : Ne mireris, domine mi, obsecro, si ego primogenitam prolem meam tenere diligo. Per virtutem Altissimi, si Rodbertus meus mortuus esset, et in imo terræ septem pedibus ab oculis viventium absconditus esset, meoque sanguine vivificari posset, cruorem meum pro illo effunderem ; et plus quam feminea imbecillitas spondere audeat, paterer anxietatem. Quanam putas ratione ut me delectet divitiis abundare, filiumque meum nimia patiari opprimi egestate ? Procul absit a corde meo tanta duritia, nec vestra debet hoc mihi jubere potentia !

His auditis, ferus princeps expalluit, et in tantum ira ejus effervuit ut quemdam reginæ veredarium, nomine Samsonem, genere Britonem, jussisset comprehendere, et mox oculis privari. Verum ille per amicos reginæ ut animositatem regis agnovit, fuga elapsus, edictum ferale devitavit, ac ad crenobium Ulicense actutum confugit. Ibi a Mainerio abbate, regina precante, susceptus est, et monachicum schema pro salvatione corporis et animæ salubriter indutus est. Callidus et eloquens atque castus fuit, et xxvi annis in ordine monachili vixit.

XIII. Successio eventuum.

His temporibus, in Teutonica regione, quidam anachoreta vir bonus et sanctus erat qui inter cætera virtutum insignia spiritum prophetiæ habebat. Ad quem Mathildis regina legatos et xenia misit, ac ut pro marito, filioque suo Rodberto Deum oraret, suppliciter rogavit, ac ut vaticinium quod eis in futurum contingeret, sibi mandaret adjecit. At ille nuntios tantæ mulieris benigniter suscepit, induciasque respondendi usque in diem tertium petiit. Illuscescente autem tertia die, vocatis reginæ responsalibus dixit : *Ite, et hæc dominæ vestræ de parte mea intimate. Secundum postulationem tuam Deum oravi, et hæc, ipso monstrante, in visione didici. Vidi quoddam pratum herbis et floribus pulcherrime vestitum, et equum in prato pascentem ferocissimum. Undique stabat multitudo armentorum, quæ nimis concupiscebant depascere pratum ; sed omnia fervidus sonipes abigebat, nec aliquod animal illuc introire sinebat ut flores decerperet vel gramina conculcaret. Proh dolor ! elegans et fortis cornipea subito deficiens evanuit, et lasciviens vacca tutelam prati florentis ad custodiendum suscepit. Protinus omnis animalium multitudo circumstantium illuc libere accurrit, et undique pratum depascens, omnem ejus pristinum decorem absque metu defensoris devoravit, pedibus passim conculcavit, et stercoris colluvie commaculavit. Hæc videns obstupui, et a ductore meo, qui hæc mihi ostendebat, quid significarent inquisivi. At ille cuncta diligenter expoygens, dixit mihi : « Pratum quod vides, significat Normanniam, et herbæ*

multitudinem plebis in ea pacem habentis et rerum abundantiam. Flores autem sunt ecclesiarum, ubi monachorum et clericorum, sanctimonialiumque sunt cohortes pudicæ, ubi fideles animæ indēsinerent inhaerent fidei theoriarum. Porro effrenis caballus portendit Guillelmum regem Anglorum, sub cuius defensione sacer ordo devotorum secure militat regi angelorum. Arida vero animalia, quæ circumstant, sunt Franci et Britones, Morini et Andegavenses, aliæque gentes collimitaneæ, quæ nimis invident felicitati Normanniæ, et paratæ sunt, velut lupi ad prædam, opes ejus invadere; sed Guillelmi regis penitus repelluntur invincibili fortitudine. Verum postquam ipse defecerit pro humana conditione, Rodbertus filius ejus ei succedet in ducatu Normanniæ. Mox undique hostes eam circumdabunt, et, tutore lapsa, nobilem et opulentam regionem intrabunt, decore divitiisque spoliabunt, et contempto principe stulto, totam Normanniam impie conculcabunt. Ipse, velut vacca lasciviens, libidini pigrilitæque serviet, et ipse primus ecclesiasticas opes diripiet, spurcisque lenonibus, aliisque leccatoribus distribuet. Talibus principatum suum porriget, et ab his consilium in necessitatibus suis exiget. In ducatu Rodberti catamitæ et effeminati dominabuntur, sub quorum dominatione nequitia et miseria grassabuntur. Urbes et villæ cremabuntur, basilicæ sanctorum temere violabuntur. Cætus fidelium utriusque sexus dispergentur, hominumque multa millia ferro vel flamma perimentur; ex quibus multi sine penitentia et viatico labentur, et pro reatibus suis ad tartara sæva trahentur. Eventibus his Normannia subiacebit; et sicut olim, vicinarum victricis gentium, immoderate tumuit, sic sub duce lubrico et segnè despiciabilis erit, et telis vicinorum miserabiliter diuque patebit. Insuper dux nomine tantum principis cognominabitur; sed nebulonum vis ei deditæque provinciarum, ad multorum perniciem, dominabitur. »

Visio hujusmodi nuper mihi supplicanti apparuit, ipsamque mihi spiritualis index, ut expositum est, aperuit. Verumtamen dira, quæ imminent Normannis, o venerabilis hera, non videbis. Nam post bonam confessionem in pace quiesces, et non mariti occasum, nec prolis infortunium, nec dilecti cespitis desolationem conspicies.

His itaque ab anachoreta dictis, nuntii reversi sunt, et vaticinium læta cum tristibus continens reginæ retulerunt. Homines vero subsequentis ævi, qui Neustriæ strages perpessi sunt, vel incendia et cætera detrimenta senserunt, cladibus suis et horrendis infortuniis veridicum vatem veraciter experti sunt.

Denique Rodbertum, post multas et inutiles circumventiones, hebetudinis sæe pœnituit; sed libere ad iratum patrem quem proterve reliquerat repedare nequivit. Unde ad Philippum regem Francorum, consobrinum scilicet suum, divertit; et ab eo adminiculum sibi obnixè poposcit. Quem ille suscepit, et in castrum Gerberracum direxit. Illud quippe castrum in pago Belvacensi situm est et Neu-

stria collimitaneum, positione vero loci et muris ac propugnaculis fortissimum. Helias quoque vicedominus cum compari suo gratanter exsulem regium suscepit, illique, suisque complicitibus auxilium in omnibus spondit. Moris enim est illius castrum, ut ibidem duo pares domini sint, et omnes ibidem fugitivi suscipiantur, undecunque advenerint. Ibi Rodbertus gregarios equites collegit, eisque et multis baronibus Galliarum si sibi suppetias advenerint multo majora quam dare posset promisit. Hac igitur occasione multa mala pullularunt, et filii perditiōis fraude vel vi contra inermes et innocuos prodierunt, et innumeris iniquitates nequiter machinati sunt. Multi de his, qui pacifici videbantur, et regi seu clientibus ejus adulabantur, ex insperato inimicis reipublicæ jungebantur; a quibus affines, domini que sui exhæreditatis vendebantur. Sic Normannia pejus a suis quam ab externis vexabatur, et instans peste demoliebatur.

At magnanimus rex validos exercitus provide præparavit, in finibus provinciarum hostibus contiguæ per castella disposuit, contra omnes adversarios viriliter undique restitit, nec aliquid terram suam impune prædari permisit. Hoc etiam, quod tam prope limitem suum hostes sui sederent, sibi elegerant, indignum duxit, nec sine terribili calumnia diutius pertulit. Unde post Natale Domini, in hibernis mensibus, ferratas phalanges adunavit, et inimicos dira sibi comminantes apud Gerberracum visere vadit, et fere tribus septimanis cum valida manu castrensibus obsidione coercuit. Præcipui pugiles in utraque parte militabant, et frequenter electi fortitudine, peritiaque militari, ad conflictum conveniebant. Hinc Normanni et Angli, regique auxiliares de finitimis regionibus acriter insistebant; illine Galli et vicini hostes Rodberto coherentes, fortiter resistebant. Confligentibus illis plures dejiciebantur, sonipedes interficiebantur, et multa certantibus damna coacervabantur.

Regresso rege Rothomagum, providi proceres inierunt consilium qualiter pacificarent patrem et filium. Ad hoc itaque consilium Rogerius comes Scrobesburiensis, Hugo de Grentemaisnilio, Rogerius de Bellomonte cum filiis suis Rodberto et Henrico, alique plures adfuerunt, regique dixerunt: *Sublimitatem vestram, magnanime rex, humiliter adimus, et ut preces nostras clementer exaudias obsecramus. Pravo perversorum monitu juvenum Rodbertus juvenis male deceptus est, et inde multis ingens discrimen et detrimentum exortum est. Illum erroris sui pœnitet, sed huc sine vestro jussu accedere non audeat. Vestram clementiam, ut miserearis ei, suppliciter exorat, et per nos, quos tibi fideles novit, hoc impetrare tentat. Reus est, et in multis peccavit; sed pœnitet eum, et idoneam emendationem promittit. Omnes igitur nos vestram exoramus clementiam ut supplicanti filio exorabilis pie condones indulgentiam. Deviantem prosapiam corrige, redeuntem suscipe, pœnitenti benigniter parce. Pro filiis et fratribus,*

cognatisque suis, qui cum Rodberto exulabant, turbati optimates sollicitè regem interpellabant. Quibus ille respondit : *Miror quod tantopere pro perfido supplicatis homine, qui nefas inauditum in regno meo ausus est incipere. Intestinos tumultus contra me commovit; tirones meos, quos alui et militaribus armis decoravi, abduxit. Hugonem de Castello-Novo, aliosque forinsecos hostes undique mihi procuravit. Quis ex antecessoribus meis a tempore Rollonis talem pugnam a sobole sua perpessus est, ut ego? Guillelmum magni Rollonis filium, et tres Richardos duces Normanniæ, dominumque meum et patrem Rodbertum considerate, et videte quam fideliter filii patribus suis usque ad mortem serviere. Iste ducatum Neustriæ et comitatum Cenomannensem mihi auferre satagit. Gallos et Andegavenses, cum Aquitanis et innumeris aliis, in me terribiliter excitavit. Omne genus humanum, si potuisset, contra me commovisset, et me vobiscum trucidasset. Secundum divinam legem per Moysen datam mortis reus est, et reatu similis Absalon, pari nece multandus est.*

Frequenti colloquio Normannici proceres regem allocuti sunt; et dulci affatu, precibusque rancorem ejus emollire conati sunt. Episcopi, aliique religiosi viri divinis sermonibus duritiam tumidi cordis contriverunt. Regina et legati regis Francorum, nobilesque vicini et amici ad compaginandam pacem accesserunt. Tandem fortis principis tantorum assultibus magnatum cessit, et ex pietate victus sobolem suam cum collegis suis recepit. Normanniæ quoque ducatum, sicut olim apud Bonam-Villam (88) æger concesserat ei post obitum suum, nunc iterum facta recapitulatione concessit, optimatum consultu suorum. Pace nimirum peracta, Normanni et Cenomannenses oppido gavisii sunt, qui jamdudum bellico labore per plures annos vehementer attriti sunt.

XIV. Alii filii Guillelmi regis bonis moribus inclarescunt. Adela ejus filia.

Serenitas pacis diu quæsitæ inter regem et filium ejus celeriter obnubilata est. Protervus enim juvenis patrem sequi, vel ei obedire dedignatus est. Animosus vero princeps ob ignaviam ejus crebris eum redargutionibus et conviciis palam injuriatus est. Unde denuo post aliquod tempus, paucis sodalibus fretus, a patre recessit, nec postea rediit; donec pater rediens Albericum comitem, ut ducatum Neustriæ reciperet, in Galliam ad eum direxit.

Sicut pro conatibus prælibatis stomachans genitor temerariam prolem interdum maledixit, eique plura plerumque infortunia peroptavit; sic obscurandam sibi prolem Guillelmum, et Henricum amicabiliter benedixit. Richardus enim filius ejus, qui post Rodbertum natus fuerat, sed nondum militiæ cingulum acceperat, dum prope Guentam in nova foresta venaretur, et quamdam feram, caballo currente, pertinaciter insequeretur, ad sellæ elitel-

A lam valido coryli ramo admodum constrictus est, et lethaliter læsus est. Dehinc in eadem hebdomada pœnitens et absolutus atque sacro viatico communitus est, nec multo post cum magno multorum luctu in Anglia defunctus est. Willelmus autem Rufus et Henricus, patri faventes, paterna benedictione potiti sunt; fastigium regni et ducatus per plures annos obtinuerunt. Porro Agatha regis filia, quæ prius fuerat Heraldo desponsata, postmodum Amfurfio regi Galliciæ per procos petenti, missa est desponsanda. Sed quæ priori sponso ad votum gavisia non est, secundo sociari valde abominata est. Anglum viderat et dilexerat; sed Ibero conjungi nimis metuit, quem nunquam perspexerat. Omnipotenti ergo effudit precem lacrymosam, ne duceretur ipsa in Hispaniam, sed ipse potius susciperet eam. Oravit et exaudita est, obiterque virgo defuncta est. Deinde corpus ejus ad natale solum a ductoribus relatum est, et in ecclesia sanctæ Mariæ perpetuæ Virginis, in urbe Bajocensi, sepultum est. Adelidis pulcherrima virgo jam nubilis devote Deo se commendavit, et sub tutela Rogerii de Bello-monte sancto sine quievit. Constantia Ferganno comiti Britonum, Nanticensis filio, Bajocis data est a patre cum ingenti tripudio, quæ in Britannia mortua est sine filio.

Stephanus Blesensis, palatinus comes, cum Guillelmo rege firmare volens amicitiam, requisivit ab eo in conjugium Adela[m] ejus filiam. Quæ consultu prudentum a patre illi concessa est, et cum magno satis tripudio illi sociata est. Ille apud Bretolium eam desponsavit, et apud Carnotum honorabiles nuptias fecit. Hic Tedbaldi filius fuit palatini consulis, et nepos Bertæ Britonum comitissæ et Cenomannensium. Præcipuos consules Odonem et Hugonem fratres habuit, et filios quatuor, Guillelmum et Tedbaldum, Stephanumque et Henricum ex præfata conjugè genuit. Quorum tres priores sunt potentes consules, et inter maximos Francorum computantur et Anglorum proceres. Primogenitus enim Guillelmus, gener Geronis de Solleio et hæres, vir bonus est et pacificus, et sobole pollens atque facultatibus. Tedbaldus, hæres hæreditatis paternæ, multiplici virtute viget atque probitate. Stephanus autem, gener Eustachii Boloniensis consulis et hæres, dono Henrici regis avunculi sui comitatum Moritolii in Normannia, et multos in Anglia obtinuit honores. Henricus vero divinæ ab infantia militiæ in cœnobio Cluniacensi mancipatus est, et sub monachali norma, sacra legis litteras pleniter edoctus est. In qua, si bene perseveraverit, regni celestis hæres erit, mundique contemptu mundanis primatibus spectabilis præstabit. Hoc de progenie Guillelmi regis breviter caraxatum ad præsens sufficiat, quia me fervida voluntas ad complendam promissionem meam jugiter stimulat, et reddere votum me cogere non cessat

(88) Le Prévost. Male *Juliam Bonam*, in Chesniana editione.

XV. *Auctor ad historiam monasterii Uticensis reuertitur. Abbatis Mainerii administratio.*

Aeternus dispositor rerum navem suam inter cellas saeculi potenter vehit et sapienter gubernat, et in vinea sua colonos quotidie laborantes benigne adjuvat, atque infusione caelestis gratiae contra labores et pericula corroborat. En Ecclesiam suam inter bellicosos tumultus et militares strepitus provide dirigit, pluribusque modis augmentando salubriter provehit. Hoc Uticense monasterium plausibiliter expertum est, quod in sterili rure, et inter pessimos affines consitum est, sed ope supernae pietatis contra perfidorum minaces conatus defensatum est.

Mainerius abbas Mense Julio [1066] hujus ecclesiae curam suscepit, eique xxii annis et viii mensibus utiliter praefuit. Porro xcii monachos, ad agendum opus Dei, prudenter in ejus ovile locavit, et qualiter ibidem habere se deberent, studiosè instituit. Basilicam vero novam, domosque monachis necessariae construere coepit, Deoque opitulante sat eleganter in regione deserta consummavit. Bona fama religionis eorum Uticenses ubertim nobilitavit, et multos potentes atque mediocres ad amorem eorum provocavit. Plures ad eos cucurrerunt, ut eis societate necerentur, et beneficiorum participes erga Deum fieri mererentur. Dabant terrena ut a Deo reciperent caelestia.

Quidam amore Dei ferventes, saeculum relinquebant, et res suas, juxta Regulae statutum, monasterio tradebant, et amicos ac parentes suos ad simile propositum monitis et precibus compellebant. Ex his fuerunt Rogerius de Sappo et Odo frater ejus, Serlo de Orgeriis et Razso liberti filius. Odo Dolensis, Goisfredus Aurelianensis et Joannes Remensis, aliique plures litterarum peritia instructi, et Deitatis ad cultum idonei. Nonnulli generositate pollebant, et exterioribus curis in rebus ecclesiasticis vigeant. Nam Drogo filius Goisfredi de Novo-Mercato, et Rogerius Erneisi de Coluncis filius, nepos Guillelmi de Guarena, et Ernaldus Unfridi de Telliolo filius, nepos ex sorore Hugonis de Grentemaisnilio, et Goisbertus medicus curiales erant, et procuratione sua terras et ecclesias, decimasque fratribus suis acquirebant. His profecto adiutoribus usus est Mainerius, et per eos crevit ecclesia commodis, rebus et bonis habitatoribus.

Praefatus abbas Fulconem de Guarleinvilla, virum solertem et idoneum, ad regendam domum sibi socium elegit, illique praeposituram monasterii sui commisit. Hic nempe Fulconis decani Ebroicensis filius fuit, et in ordine *Agriensis*, abbatem suum diligenter in omnibus adjuvit; patrem quoque suum, magnamque patrimonii sui partem ecclesiae suae attraxit. Praefatus decanus ex discipulis Fulberti Carnotensis episcopi fuit, et ex paterna hereditate feudum militis possedit. Illius etiam temporis ritu nobilem sociam nomine Orieldem habuit, ex qua copiosam prolem generavit. Octo enim filios habuit

et duas filias, quorum nomina haec sunt, Guarinius, Christianus, Radulfus, Guillelmus, Fulco, Frodmondus, Hubertus et Gallerius, cognomento Tirellus; Alwisa et Adelidis. Tunc quippe in Neustria, post adventum Normannorum, in tantum dissoluta erat castitas clericorum, ut non solum presbyteri, sed etiam praesules libere uterentur toris concubinarum, et palam superbirent multiplici propagine filiorum ac filiarum. Hujuscemodi mos inolevit tempore neophytorum, qui cum Rollone baptizati sunt, et desolatam regionem, non litteris, sed armis instructi, violenter invaserunt. Deinde presbyteri de stirpe Danorum, litteris tenuiter edocti, parochias tenebant, et arma ferentes, laicalem feudum militari famulatu defendebant. Tandem Bruno Lotharingus, Tullensis episcopus, Romam ascitus est, Deoque dispensante Leo papa factus est. Hic in itinere, dum Romam expeteret, angelos canentes audivit: *Dicit Dominus: Ego cogito cogitationes pacis et non afflictionis*, etc. Praedictus papa multis bonis studuit, bene agendo et bene docendo subditia insigniter profuit. In Gallias anno Dominicæ Incarnationis 1049 venit, ecclesiam S. Remigii Remorum archiepiscopi Kal. Octobria dedicavit et corpus ejus, instinctu Hermari abbatis, in locum, ubi nunc veneratur, gloriose transtulit. Tunc ibidem generale concilium tenuit, et inter reliqua ecclesiae commoda quae instituit, presbyteria arma ferre et conjugea habere prohibuit. Exinde consuetudo lethalis paulatim exinanire coepit. Arma quidem ferre presbyteri jam gratanter desiere, sed a pellicibus adhuc nolunt abstinere, nec pudicitiae inherere.

Supradictus Fulco decanus, diutinæ corruptionis sanie foedatus, ad meliora mentem extulit; jamque silicernius, consilio monituque Fulconis filii sui, Uticum confugit, et monachatum, non tam saeculum derelinquens, quam, a saeculo derelictus, impetravit. Hic, dum monachus factus est ecclesiam de Guarleinvilla et terram ad eam pertinentem S. Ebrulfo dedit, aliamque terram similiter dedit, quam in eadem villa Hugo Bajocensis episcopus ei dederat, quamque idem diu a Guillelmo Osberni filio, nepote praefati praesulis, tenuerat. Guillelmus autem, Fulconis filius et haeres, haec in capitulo palam concessit, et cum patre suo donationem super altare Sancti Petri posuit, et inde pro recognitione tunc unciam auri ex charitate monachorum recepit. Haec etiam Guillelmus de Britolio et Gislebertus Crispinus cum duobus filiis suis concesserunt, ibique testes tunc adfuerunt Rogerius de Cleris et Hugo Asinus, Rodbertus de Stotavilla et Rodulfus de Lallanda, Rodulfus de Fornellis atque Gualterius de Calvimonte, Guillelmus de Longa-Villa et Gernenguilus. Haec Guillelmus Guastinellus coram Richerio de Aquila concessit, et pro concessione unciam auri habuit. Ibi testes adfuerunt Guillelmus Alis et Morinus de Pino; Rodbertus filius Helgonis et Rodulfus Cloethus.

Possessiones Uticensis ecclesiae volo hic breviter

adnotare, ut elemosynæ fideliter datæ pateant no-
vitiorem notitiæ, ut utentes eis sciant a quibus vel
quo tempore datæ sint vel pretio comparatæ. Avidi
quippe possessores terrenorum caducis inhiant, de
summis et æternis parum cogitant, ideoque quam-
plures vix aliquid pro spe superna, nisi temporale
commodum viderint, agere tentant. Decimas, quas
Dominus sibi ab Israelitis per Moysen ad usum
Sanctuarii et levitarum exegit, nostrates laici re-
tentant, nec ministris Ecclesiæ, nisi magno redi-
mantur pretio, reddere affectant. Unde solliciti
xenodochiorum dispensatores laicos, ut decimas
Ecclesiæ Dei redderent, admonuerunt, eisque quo-
quomodo auferre ardentem, ingentem pecuniam de-
derunt, ignorantes quod venditionem hujusmodi et
emptionem sacri canones omnino prohibuerunt.
Porro in modernis etiam conciliis sacri præules
illicitum mercimonium anathemate perculerunt, sed
respectu misericordiæ præteritos reatus indulse-
runt, et res, quas Ecclesia tunc possidebat, peren-
niter possidendas pontificali auctoritate concesse-
runt.

XVI. *Recensio donationum monasterio Uticensi facta-
rum.*

Mediocrates viri Uticensem abbatiam in sterili rure
condere cœperunt, tenuesque res, lateque dispersas
ad victum fratrum juxta mediocritatem sui contule-
runt. Undique vicini paupertate premuntur, et ege-
state nequitiaque lacessiti, dolis et furtis atque ra-
pinis instare moliuntur; unde Uticenses monachi de
longinqua victum sibi, hospitibusque advenientibus
procurare coguntur. Verum, quia regulari discipli-
næ a primordio institutionis suæ mancipati sunt,
summi proceres et religiosi præules eos dilexerunt,
datisque rebus necessariis in decimis, ecclesiisque
et aliis donationibus, fideliter venerati sunt.

Radulfus igitur de Conchis, filius Rogerii de
Toenia, qui fuit Normannorum famosus signifer,
cum vellet in Hispaniam proficisci, Uticum venit in
capitulum S. Ebrulfi, et a Mainerio abbate veniam
petiit et a conventu monachorum, quod ipse jamdu-
dum adjutor exstiterit Ernaldi de Excalfoio, dum
incenderet burgum eorum. Et monachis inde recti-
tudinem faciens, super altare vadimonium suum
posuit, et devote, si prospere remearet, multa pro-
misit. Goisbertum quoque medicum suum, quem
multum amabat, eis commendavit. Qui post profe-
ctionem ejus evestigio monachilem inibi professio-
nem fecit, et usque ad finem vitæ fere xxx annis
strenue custodivit. Præfatus heros post aliquod tem-
pus domum rediit, memorque sponsonis suæ Uti-
cum venit, et duas vinearum agripennas, quas apud
Toeniam habebat, ad usum missarum S. Ebrulfo
dedit. Annuit etiam quicquid ad Guarlenvillam ha-
bebat, terram scilicet ac pasnagium; ita ut primum
pasnagium famulorum non daretur, secundum vero
vel tertium daretur, monachorum autem nullum
daretur. Præterea tres hospites monachis dedit, unum
Conchis, alterum Toeniæ, tertium vero Achinneio,

A quem Geroldus Guastinellus de eo tenerat, et beato
Patri Ebrulfo sponte dederat. Idem Rodulfus post
aliquot annos Goisbertum monachum in Angliam
secum duxit, eoque procurante, monachis Uticen-
sibus duas mansiones dedit, unam scilicet in Nort-
fuc, quæ vocatur Caldecota; alteram vero in Wigor-
nensi provincia, quæ dicitur Alwinton. Hæc omnia
Guillelmus rex concessit, et in charta, coram pro-
ceribus suis, regali auctoritate confirmavit. Elisa-
beth etiam præfati militis uxor, et Rogerius atque
Radulfus filii ejus omnia benigniter concesserunt;
harumque donationibus rerum testes interfuerunt
Rogerius de Clera, Gualterius de Hispania, Guillel-
de Paccio, Rodbertus de Romilleio, Geroldus Gua-
stinellus, Gislebertus Turolfi filius, Rogerius de
Mucegros et Gualmerius de Calvimonte.

Tunc Rodbertus de Vals dedit S. Ebrulfo de
duabus partibus decimæ de Berneriis medietatem.
Rogerius autem filius ejus, post obitum patris, sua
concessione prædictam elemosynam corroboravit;
pro qua concessione xl solidos Drocensium rece-
pit, et uxor ejus x solidos ex charitate monacho-
rum habuit. Hoc sæpeditus Radulfus, qui capita-
lis dominus erat, gratanter annuit; et concessio-
nem a conjugis sua soboleque benigniter exegit. Hic
insignis militiæ probitate claruit, et inter præcipuos
Normanniæ proceres divitiis et honoribus maxime
floruit, ac fere lx annis Neustræ principibus Guil-
lelmo regi ac Rodberto duci filio ejus strenue mili-
tavit. Agnetem uterinam sororem suam, Richardi
Ebroicensium comitis filiam noctu subripuit, et
Simoni de Monteforti in matrimonium dedit. Ipse
quoque pro recompensatione filiam ejusdem Simo-
nis nomine Isabel, uxorem accepit; quæ nobilem
ei prolem, Rogerium et Rodulfum peperit, filiam-
que nomine Godehildem, quæ prius Rodberto nupsit
Mellentensium comiti, deinde Balduino, filio Bolo-
niensium consulis Eustachii. Denique Radulfus
senex, post plurimos eventus lætos tristesque, xx
Kal. Aprilis obiit, et Radulfus filius ejus fere xxix
annis patrium jus obtinuit. Ambos, ut improba
mors sibi eos subdidit, sepultura in cœnobio B. Petri
Castellionis cum patribus suis suscepit. Isabel vero,
postquam in viduitate diu permansit, lethalis lasciv-
iæ, cui nimis in juventute servierat, pœnitens,
sæculum reliquit, et in monasterio sanetimonialium
apud Altam-Brueriam velum suscepit, ibique vi-
tam suam, laudabiliter in timore Dei perseverans,
salubriter correxit.

Postquam Guillelmus comes, Osberni filius,
Flandrensium armis occubuit, Guillelmus rex ejus
honorem filii ejusdem distribuit: Guillelmo Bre-
tolium, totamque patris possessionem in Norman-
nia, et Rogerio Herfordensem comitatum in Anglia.
Guillelmus autem, qui moderatior exstitit, Uticense
cœnobium valde dilexit, et plura illi beneficia pro
animabus parentum suorum contulit. Nam textum
Evangeliorum, auro argentoque et lapidibus orna-
tum, per Rogerium monachum de Sappo translatum.

sit, et omnia quæ homines sui Sancto Ebrulfo dederant seu vendiderant, concessit. Centum etiam solidos de teloneo suo de Gloz per singulos annos modo annuit, et chartam hujusmodi coram optimatibus suis, gratanter confirmavit.

Ego Guillelmus de Bretolio, filius Guillelmi comitis, de beato Ebrulfo et ejus monachis, de teloneo de Gloz, centum solidos nummorum, ad pisces emendos uno quoque anno in capite Quadragesimæ, pro redemptione animæ patris mei et matris meæ, et ut anniversaria eorum et meum a cunctis monachis festive agantur, et in anniversario uniuscujusque nostrum cibus et potus unius monachi pro illis detur pauperibus. In vita vero mea, pro me missa de Trinitate in monasterio cantetur unaquaque Dominica die. Unum Burgensem in Bretolio monachis do, et quæque homines mei Richardus Fresnel ac Guillelmus Alis et Radulfus de Lacunela, aliique dederunt, eis concedo. Hæc præsentialiter do, illisque consilium et auxilium et plura beneficia fideliter in antea promitto. Et qui hæc subtraxerit post obitum meum, excommunicetur.

Subscriptionem autem suam præsentem chartam confirmaverunt præfatus Guillelmus de Bretolio et Radulfus capellanus, Guillelmus dapifer filius Bannonis et Ernaldus Ernaldi filius atque Robertus de Loveriis,

Denique, anno ab Incarnatione Domini 1099, indictione vii, sæpeditus Guillelmus dedicationi Uticensis ecclesiæ interfuit, et centum solidos de redditione census de Gloz, centum solidis, quos antea S. Ebrulfo dederat, adjecit; et in præsentia trium episcoporum et quinque abbatum, totiusque populi cum clero astante donationem super altare, adhuc sacrosancta consecratione madidum, deposuit. Non multo post, tempore Rodberti ducis, apud Beccum non Idus Januarii obiit, et in claustro Lirensis cænobii, quod in proprio pater ejus fundo fundaverat, sepultus quiescit: cujus anniversaria dies in Uticensi monasterio singulis annis festive fit. Deinde sigillo Henrici regis Anglorum munita est charta donationis præfatarum x librarum; et successores Guillelmi, Eustachius et Radulphus de Guader atque Rodbertus de Legrecestra monachis concesserunt, et usque in hodiernum diem optime reddiderunt.

Guillelmus de Molinis, annuente Albereda uxore sua, beato Ebrulfo ecclesiam de Maheru, cum decima, et tota terra presbyteri ad eandem ecclesiam pertinente et cæmeterio, dedit. In castro etiam de Molinis dedit ecclesiam S. Laurentii, cum terra quam in dominio habebat juxta castellum, sicut ipse eam tenebat. Hanc itaque donationem, coram optimatibus suis Gualterio de Aspris et Ebrardo de Ruia, aliisque quibusdam, in capitulo fecit; et inde beneficium ecclesiæ, ut frater et munificus adjutor, promeruit. Tunc Mainerius abbas, liberalitate fratrum, prædicto marchioni xv libras denariorum obtulit, ac ad aram, ad confirmandam dationem, cum

Albereda Guidmundi filia, ex cujus patrimonio erat, adduxit. Illi autem libenter omnia quæ prælibata sunt in conspectu totius conventus concesserunt, et super altare sancti Petri in charta rite confirmaverunt. Deinde post aliquot tempus præfatus heros ecclesiam de Bonmolinis, cum decima tota segetum et molendini ac furni, sancto Ebrulfo dedit; cui Rainaldus Parvus, qui tunc monachorum jussu res eorum inibi servabat, xxx solidos charitative contulit.

Postquam Albereda duos marito suo filios, Guillelmum et Rodbertum, enixa est, causa consanguinitatis divortium inter prædictum virum et mulierem factum est. Guillelmus autem, peracto coram pontifice discidio, aliam duxit uxorem nomine Dudam, filiam Gualeranni de Mellento, quæ duos eidem filios, Simonem et Hugonem, peperit, quos in juventute improba mors absque liberis ambos absorbit. Albereda vero schema religionis suscepit, et in quodam monasterio virginum sanctimonialium vitam sinit. Præfatus Guillelmus Gualterii de Falesia filius fuit, et in militia nimium viguit; unde Guillelmus princeps filiam Guidmundi cum toto ei honore Molinensi contulit. Futili vanæque laudi nimis inhæsit, pro qua multorum reus homicidiorum exstitit. Fertur quod multum sanguinis fuderit, et quod tam diræ crudelitatis fortuna infectus fuerit ut nullus imminens lethum evasisset, qui ab eo, quamvis parum, vulneratus fuisset. In prosperis atque adversis usque ad annosam senectutem vixit, et quantum ad sæculum attinebat honorifice floruit. Tandem in castro suo xiv Kal. Novembris decessit, et in capitulo Uticensi tumultus quiescit.

Rodbertus autem filius ejus, postquam hæreditatem avitam obtinuit, futuræ salutis memor, Uticum adivit, et quidquid pater suus materque sua dederant aut concesserant, concessit; et quidquid homines ipsius honoris donaverant aut vendiderant, Sancto Ebrulfo benigniter annuit. Hanc itaque concessionem per textum Evangeliorum super altare portavit, ac postmodum ex charitate monachorum quinque marcos argenti et optimum cornipedem recepit. Deinde paternum fere xv annis honorem legitime rexit, et contra finitimos hostes, quia fortissimus, licet hebes, præliator erat, validissime defensavit; vetitumque regis Henrici transgrediens, Engerrannum, cognomento Olsonem, armis impetiit, et contra illum militaribus studiis sæpius dimicavit. Unde regis animositas, delatorum maledicis accusationibus inflammata, illum exhæredavit; et de Normannia cum Agnete filia Rodberti de Grentemaisnilio, quam nuper uxorem duxerat, in Apuliam expulit, ubi post aliquot annos, per externa mappalia pervagatus, morti succubuit. Principis itaque violentia majori fratre depulso Simon successit et omnia quæ antecessores sui dederant Uticensibus, cum Adelina conjugæ sua, gratanter annuit.

Rogerus de Monte-Gomerici, postquam Geroiana progenies cecidit, totum patrimonium Excalfoii et Monasterioli fere xxvi annis possedit: et in initio, quandiu Mabilia uxor ejus, quæ Geroianos Ebrulfsani monasterii fundatores semper exosos habuerat, vixit, Uticensibus, illa stimulante, pluribus modis molestus exstitit. Denique justus arbiter, qui peccatoribus pie parcit, et impenitentes districte percutit, crudelem feminam, quæ multo sanguine madebat, multosque nobiles violenter exheredatos per externa mendicare coegerat, permisit perire gladio Hugonis, cui castrum quod in rupe Jalgeii situm est, abstulerat, et sic eum injuste paterna hæreditate privaverat. Ille nimirum mœrens vehementem audaciam arripuit; junctisque sibi tribus fratribus suis, qui militari probitate pollebant, noctu ad cameram comitissæ accessit, ipsamque in municipio super Divam, quod Buris dicitur, in lecto post Balneum deliciantem, pro recompensatione patrimonii sui ense detruncavit. Peracta itaque cæde seralis heræ, multi de ruina ejus exsultavere, tantique facinoris auctores confestim in Apuliam abiere. Hugo de Monte-Gomerici cum xvi militibus in eodem vico erat; sed, audita clade matris suæ fugientes homicidas persequi, non comprehendere poterat; quia provida caliditas eorum pontes fluviorum pone vestigia sua, ne tenerentur a vindicibus, destruxerat. Hiemale quoque tempus et tenebrosa nox, fluminumque inundationes persequentes impediabant, et fugientes, ultione facta, Normanniam statim relinquebant. Denique Troarnensis conventus, cui Durandus abbas præerat, cadaver frustratim dilaceratum novas Decembris [1082] sepelivit, et non ob prærogativam meritorum, sed pro favore amicorum, super tumulum has nœnias edidit.

*Alta clarentum de stirpe creata parentum,
Hac tegitur tumba maxima Mabilia.
Hæc, inter celebres famosa magis mulieres,
Claruit in lato orbe sui merito.
Acrior ingenio, sensu vigil, impigra facto,
Utilis eloquio, provida consilio,
Exilis forma, sed grandis prorsus honestas;
Dapsilis in sumptu, culta satis habitu,
Hæc scutum patriæ fuit, hæc munitio marchæ,
Vicinisque suis grata vel horribilis.
Sed quia mortales non omnia possumus omnes,
Ah! periit gladio, nocte perempta dolo.
Et quia nunc opus est defunctæ ferre juvamen,
Quisquis amicus adest, subveniendò probet!*

Post interfectionem Mabilæ, Rogerus comes aliam duxit uxorem nomine Adelaisam, Ebrardi de Pusacio, qui de nobilissimis Francorum proceribus erat, filiam. Prædictus consul ex priori conjugate procreavit quinque filios et quatuor filias, quorum nomina hæc sunt, Rodbertus de Bellismo, Hugo de Monte-Gomerici, Rogerus Pictavinus, Philippus atque Arnulfus; Emma sanctimonialis et Almanniscarum abbatissa, Mathildis comitissa, uxor videlicet Rodberti Moritoliensis comitis, Mabilia conjux Hugonis de Novo-Castello, et Sybilia uxor Rodberti filii

Haimonis. De secunda vero conjugate unum genuit filium nomine Ebrardum, qui litteris imbutus, inter regales capellanos usque hodie demoratus est in aula Guillelmi et Henrici, Angliæ regum. Sequens a priori matrona dispar moribus exstitit. Nam maturitate et religione viguit, virumque suum ad amorem monachorum et defensionem pauperum frequenter incitavit.

Præfatus igitur heros mala, quæ plerumque fecerat Uticensibus, recoluit, pristinosque reatus sequentis vitæ emendatione sagaciter abolere studuit. Viriliter enim postmodum monachos adjuvit et in Normannia et Anglia plurimas res illis erogavit, et inde chartam hujusmodi coram proceribus suis voluntarie sanxit.

Ego Rogerus, Dei gratia Scrobesburiensis comes, cænobium sancti Patris Ebrulfsi honorare appeto, et hæc eidem de rebus meis, pro salute mea meorumque perenniter concedo. Per singulos annos intrante Quadragesima xxx solidos Cenomannensis monetæ de redditione Alencionis jubeo dari, ad illuminationem die noctuque faciendam in ecclesia Uticensi ante Crucifixum Domini. Passagium etiam ipsius Alencionis et omnes consuetudines in tota terra mea de proprii sancti rebus concedo, et in omnibus nemoribus meis pasnagium de monachorum porcis in perpetuum indulgeo. Ad Excalfoium terram unius aratri dono, decimamque molendini, et decimam omnium reddituum ejusdem castri irrefragabiliter annuo; decimamque nundinarum de Planchis de parte mea libenter addo. Ecclesiam de Radone, totamque decimam, quam Guillelmus Sor Sancto Ebrulfo dedit, et ecclesiam Sancti Jobini, totamque decimam, quam Rainaldus presbyter dedit, Odo de Pireto concessit; et in ecclesia de Bailol altare Sancti Leonardi, et in ecclesia de Bailol et Amieria uxor ejus, neptis mea, dederunt, ex propria deliberatione pro Dei amore concedo. In Anglia quoque dono duos manerios, Onnam et Mersitonam in Staphord scira, decimamque caseorum meorum et lanarum de Pulltona; et quicquid habeo in Melleburna in Grantebruge scira; et unam hidam terræ in Grasán in Suthsexia, et terram Vulfuini aurifabri de Cicestra. Annuo præterea quæque Guarinus vicecomes atque Guillelmus Pantulfus et Hugo de Mesdavid, aliique homines mei hactenus Sancto Ebrulfo in Anglia seu Normannia dederunt. Hæc omnia, concedentibus filiis meis Roberto de Bellismo et Hugone atque Philippo, pro redemptione animæ meæ et Mabilæ ac Adelaidis conjugum mearum, meorumque prædecessorum atque futurorum hæredum, in conspectu Dei sic annuo, et hoc testamentum signo sanctæ Crucis confirmo, ut quicunque aliquid ex his imminuerit, infregerit vel abstulerit, anathema sit.

Hoc itaque testamentum Rogerus comes fecit ac subscribendo corroboravit, et post eum apud Alencionem subscripserunt filii ejus Rodbertus et Hugo atque Philippus grammaticus, aliique proceres sui,

Rodbertus Tedbaldi filius, et Hugo filius ejus, Gislebertus conestabilis et Hugo Turgini filius, Fulco de Pino et Engelbertus præpositus, Rainaldus de Bailol et Guillelmus Pantulfus, Odo de Pireto, aliique plures.

Præterea Rogerius comes multa dedit aliis ecclesiis Troarnensi, Sagiensi, Almaniscensi, Cluniacensi, Cadomensis, aliisque plurimis, de acceptis honoribus quos de paterna hæreditate non est adeptus.

XVII. *Digressio de cænobio in terra Odelerii, patris Orderici Vitalis, juxta Scrobesburiae civitatem in Anglia.*

Cænobium quoque novum, ad orientalem portam propriæ urbis, id est Scrobesburiae, in honore sancti Petri principis apostolorum cæpit ædificare super fluvium qui mola dicitur, ibique in Sabrinam dilabitur. Illic nimirum lignea capella priscis temporibus a Siwardo Edelgari filio, regis Eduardi consanguineo condita fuerat; quam tunc Odelerius Aurelianus, Constantii filius, vir ingenio et facundia et litterarum eruditione præpollens, ejusdem consulis dono possidebat. Hic sane amator æquitatis fervidus, utilisque jam dicti comitis erat auricularius, ipsumque benigniter exhortans ad construendum monasterium nutantique qualiter vel quo tantum opus inciperet, hujusmodi dans consilium.

Multi, strenue vir, vestræ inhærent sublimitati; sed diversis intentionibus vobis verbo vel actu conantur obsequi. Quidam enim pro libitu suo plus vestra sibi cupiunt adipisci, quam vos ad permansuros honores nanciscendos salubriter cohortari. Sed qui vobis nititur veraciter obsecundare, debet vos, plus quam vestra, semper amare, et ea, quæ salubriora sunt, animæ vestræ indesinenter propinare. De construendo monasterio, nobilis heros, tractare cæpisti; sed in illis, qui sibi magis ardent dari quam aliis, commedum solamen ad tam arduum opus non invenisti. Videtur mihi saluberrimum esse, monachile cænobium erigere, et ibidem authenticum ordinem secundum institutionem sanctissimi Patris Benedicti diligenter imponere, verisque pauperibus Dei de tuis abundantissimis victum et vestitum affluenter erogare. Provide nunc intuerere quæ sunt, quæ in regularibus monasteriis ab eruditissimis cultoribus fiunt. Innumera ibi beneficia quotidie aguntur, et contra diabolum a castrensibus Christi viriliter dimicatur. Nulli dubium est quod probo agonithetæ, quanto acrior fuerit pugna, tanto gloriosior erit victoria, tropæique major merces in cælesti curia. Quis referre potest monachorum vigiliis, hymnos et psalmodias, orationes et eleemosynas, et cum lacrymarum imbribus missarum oblationes quotidianas? Christi sequaces ad hoc omnino vacant ut, sese crucifigentes. Deo per omnia placeant. Ipsi nempe mundo, mundanisque parasitis insultant, dum mundana oblectamenta velut stercus devitant, et mundanas opes pro superna spe contemptibiliter conculcant. Asperitas illis inest et vilitas in vestitu, siccitas et parcitas in victu, et pro-

A priarum resecatio voluntatum propter amorem Domini Jesu. Quid de castitate et omni continentia, quid de silentio monachorum et modestia, quid denique dicam de obedientia? Tantarum copia virtutum magnitudine sui meum obtundit ingenium, fateorque me non posse sufficienter illam exprimere per oris officium. In regalibus claustris veri cænobitæ, veluti filia regis, clauduntur, ne, si per exteriora, tanquam Dina Liæ filia, impudenter evagantur, a Sichem filio Emor Evei (Gen. xxxiv, 1), ad injuriam rigidi patris, ferociumque dedecus fratrum, turpiter corrumpantur. Ipsi tutores, ne labantur in septis suis, sibi fiunt, et lapsi per excessum, in penetrabilibus suis accusatores sui sunt; seseque, ut aurum in fornace, ab omni scoria vitiorum omnimodis excoquere satagunt. Unde reor preces eorum pro quibuscunque fidelibus fuerint effusæ, ante thronum divinæ majestatis mox conscendere, et ab ipso rege Sabaoth, quæ poposcerint, credendæ sunt obtinere. A secretis monachorum a juventute mea diutius exstiti, et mores eorum, familiariter rimatus, edidici. Ergo, dum omnium, qui in terra sunt, mortalium ritum discutio, et eremitarum atque canonicorum vitas diligenter perspicio, omnes monachorum, qui canonice vivunt et ordinate reguntur, vita inferiores video. Unde generositatem vestram, gloriose consul, fideliter admoneo ut, dum licet, in comitatu vestro, quem jure a patribus non consecutus es hæreditario, monachile castrum contra Satanam construatur Deo; ubi pro anima vestra cucullati pugiles Behemoth conflictu resistent assiduo. Ecce super Molam fluvium mihi domus est, quam nuper dedisti; juxta quam, sicut anno transacto, ante aram sancti Petri principis apostolorum, Romæ votum feci, lapideam ædificare basilicam cæpi. Basilicam itaque, quam, ut dixi, sponte voto constrictus, facere nuper institui, domumque meam cum omni apparatu meo gaudens offero Cunctipotentis; meque pro posse meo polliceor adjutorem ad omnia in nomine Jesu Christi. Exsurge velociter, incipe viriliter, opus Dei fac insigniter.

Tolle moras; semper nocuit differre paratis.

(LUCAIN, Phars., ij, 281.)

Multi profecto aderunt cooperatores, et post finis etiam vestrum pii pro vobis oratores. In primis, adventibus monachis cum cæmentariis ad jaciendum monasterii fundamentum, ad inchoationem hujusmodi porrigam xv libras sterilensium. Deinde me ipsum, et Benedictum filium meum jam quinquentem, et omnia mea tradam monasterio, tali tenore ut omnium rerum mearum medietas mecum subdatur monachorum dominio, aliaque medietas Ebrardo filio meo dedatur sub monachorum patrocinio. Porro primogenitum, Ordericum videlicet, meum jam dudum litteris imbuendum liberali didascalo mancipavi, eique locum tutæ mansionis inter vernulas Dei apud Uticum in Neustria procuravi; pro quo eulogias benedictionis, xxx scilicet marcos argenti, futuris ejus magistris et consodalibus de prisimate meo libenter

crogavi. Sic pro Redemptoris amore primogenitum mihi filium ab dico, et trans pontum in exsilium destino, ut ultroneus exsul inter externos regi militet æthereo; ubi liber ab omni parentum cura et affectu tethifero, eximie rigeat in observatione monastica et cultu Dominico. Hæc, inspirante Deo, jamdudum desideravi, ac ad talia me, progeniemque meam applicare studia peroptavi, ut merear, opitulante gratia Dei, cum prole mea inter electos in ultimo examine computari.

Anno igitur ab incarnatione Domini 1083, indictione iv, Rogerius comes, ut hortatus fidelis consiliarii commodos esse comprobavit, Guarinum vicecomitem et Picotum de Saia, cæterosque proceres suos v Kal Martii feria vi convocavit. Manifestata vero causa et ab omnibus collaudata, cum eis ad ecclesiam B. Petri apostoli abiit, ibique se abbatiam constructuram palam testibus multis devovit, totumque suburbium, quod extra portam orientalem situm est, sancto Petro donavit, et super aram per chirothecas suas donationem posuit. Eodem anno Sagienses monachi, Rainaldus et Frodo, primitus illuc convenerunt, et monachiles officinas, Odelerio et Gurrino, aliisque multis adiuvantibus, concedere cœperunt. Primus abbas illius monasterii, Guillelmo Rufo regnante, eloquens Fulcherus fuit, eique Godefredus, Henrico regnante, successit. Ambo litterati et religiosi pastores fuerunt, et fere xl annis Dominicum gregem diligenter educare studuerunt. Ingenti cura res novi monasterii exterius auxerunt, et instituta morum ad salutem animarum interius discipulis laudabiliter sanxerunt. Sæpe dictus quoque Odelerius, pater Vitalis, quod promiserat ex integro complevit, datisque ducentis libris argenti, Deo Benedictum, filium suum, ibidem obtulit, et ipse, post obitum Rogerii comitis, monachile schema suscepit. Ibi vii annis secundum normam sancti Patris Benedicti monachus Deo servivit, et feria vi hebdomadæ Pentecostes post plurimos labores, quos pro Deo per tulit, flebili confessione reatus suos detegendo texit, et sacra unctione perunctus et viatico munitus, iii Nonas Junii [1108] obiit. Rogerius autem comes post mortem Guillelmi Nothi sex annis vixit, et longævus heros inter præcipuos optimates Angliæ floruit; et abbatiam, quam eum construxisse dixi, terris ac redditibus mediocriter locupletavit. Ibi anno 1094, vi Kal. Augusti, defunctus est, et in basilica nova inter duo altaria honorifice sepultus est. Rodbertus vero, filius ejus, totum feudum ejus in Normannia solus obtinuit, et quia crudelis et superbus et valde nequam erat, innumeras iniquitates exercuit. Hugo autem de Monte-Gomerici comitatus Scrobesburie habuit, sed post aliquot annos, a Magno, fratre regis Northwigenarum, repente missili perforatus, in littore maris occubuit; quem, cum magno luctu deportatum, Scrobesburiensis conventus in claustro tumulavit. Aliis quoque duobus suis, Rogerio et Arnulfo, singulos comitatus

A callidus heros in vita sua procuravit, quos, post ejus occasum, ambobus perfidia, regnante Henrico, confestim abstulit.

En digressionem quantulamcunque feci de constructione monasterii, quod in fundo patris mei nunc inhabitat familia Christi, et ubi ipse genitor meus, ut memini, jam sexagenarius sponte sine tenus portavit jugum Domini. Parce, quæso, bone lector, nec molestum tibi sit, precor, si de patre meo aliquid memoriæ tradiderim litterarum; quem non vidi, ex quo me, ut exosum sibi privignum et pro amore Creatoris, pepulit in exsilium. Jam xlii anni sunt, in quibus multæ mutationes rerum late per orbem factæ sunt. Dum sæpe de his cogito, et quædam chartis insero, caute resistens otio, sic B dictans ine exerceo.

XVIII.

Revisio donationum Uticensium cœnobio factarum continuatur. Donationum instrumenta. Illustres viri in Uticensi ecclesia sepulti.

Nunc ad inceptam revertar materiam, meisque junioribus advena indigenis, de rebus suis, quæ nesciunt, edisseram, et hoc eis modo utiliter, opitulante Deo, deserviam.

Goisbertus, civis Carnotensis, ut dictum est, ad conversionem venit, optimamque domum, quam in urbe habuerat, xxx libris Carnotensium vendidit, totumque pretium Uticensibus ovanter retulit. Hic erat statura procerus et exilis, moribus benignus et tractabilis, magnanimus et dapsilis. Et quia medicinæ artis erat peritissimus, multis erat notus et necessarius ac familiaris amicus. Per ipsum itaque Fulcherius Carnotensis et Petrus de Manlia, alique plures notitiam Uticensium amplexati sunt, et honestatem eorum cum religionè venerantes, eis de rebus suis idoneam portionem contulerunt. Præfatus quippe Fulcherius nobilitate lucebat, ex patrimonio suo magnam possessionem habebat, litterisque affatim imbutus, sanctæ Dei Genitricis canonicus erat. Ipse de donatione rerum, quas sancto dederat Ebrulfo, chartam fecit, ipsoque subtiliter et facete dictante, Rodbertus Andreas, scriptor egregius, hoc modo adnotavit:

Ego Fulcherius, Gerardi filius, B. Mariæ Carnotensis ecclesiæ indignus qualiscunque canonicus, multoties mecum cogitans de statu meæ aliorumque mortalium conditionis, omnia ferme quæ sub sole sunt, sicut ait Salomon, subjacere vanitati comperi; nec aliquid esse in terris, quod beare post ærumnas hujus vitæ homines possit, nisi aliquid, dum vixerint, pro se bene fecerint. Hujus rei consideratione commotus, ac meorum criminum enormitate valde perterritus, quoniam unusquisque, de his quæ gessit, Deo rationem quandoque est redditurus, visum est mihi credo ex Dei inspiratione, ex his quæ possideo B. Ebrulfo aliqua pro salute mea, amicorumque meorum tradere, unde fratres mei et amici, inibi degentes, quantulamcunque habere possint corporum substantationem, et memoriam mei aliquoties exinde liben-

tius faciant, quoniam ea, quæ posteris nostris jure A hereditario relinquimus, non solum dico post mortem non prosunt, verum etiam, quia male ea locavimus, nobis plurimum officiunt. Notum autem sit sanctæ Ecclesiæ omnibus fidelibus quia ego libens atque spontaneus, meæ saluti in futuro prævidens, beato Ebrulfo et sibi servientibus ista omnia, licet minima sint, jure perpetuo trado, quæ hic enumerare curabo. Videlicet ecclesiam de Montleiscent, et medietatem decimæ illius villæ, cæmeterium, atque tres acras terræ pone cæmeterium, nec non monasterii arcagium, quantum Goscelinus tenuit, decimamque molendini mei. Et si ibi mercatum facio, decimam eis similiter inde annuo. Monachus vero, qui in M. ntleiscent habitabit, nunquam moluturam de annona sua dabit. Quod si ipse vult molere ad suum molendinum, faciat. Si non placet, ad meum molat, moluturamque suam habeat. In Marchesvilla quoque, quidquid ibi habeo, terram, monasterium, molendinum, do eis in perpetuum. In villa, quæ dicitur Lalandella, do nihilominus terram unius aratri et monasterium. Nemoris mei decimam similiter do, videlicet de pasnagio, de apibus, de bestiis silvaticis quæ ibi capiuntur. Porci quoque monachorum nullatenus pasnagium in meo nemore dabunt, nec quidquam operis vel servitii sive expeditionis mihi, neque posteris meis ullo tempore monachi reddent. Et si de meis hominibus beato Ebrulfo dare vel vendere aliquis aliquid voluerit, omnibus omnimodo do licentiam quatenus hoc, absque timore mei, facere prævaleant. Has ergo qualescunque donationes, quas ego omnipotenti Deo, qui mihi esse contulit, et beato Ebrulfo egregio confessori spontaneus offero, si quis vecors aut invidus vi vel clam quandoque minuere, seu temerare vel auferre ausus fuerit, perpetuo mulctatus anathemate, in regione viventium non videat bona Domini, nisi dignissima satisfactione pœnitens ipse resipuerit. Hanc autem parvitatæ nostræ donationem, a me simpliciter rogatus, libenter concessit dominus Rodbertus Carnotensis ecclesiæ episcopus, in cujus casamento sunt ea quæ superius data memorantur. Concesserunt hoc etiam fratres mei, ejusdem ecclesiæ canonici, et uxor mea Alpes atque filii mei.

Uticenses monachi possessionem, quam præfatus heros eis, ut dictum est, dederat, jam L. annis tenuerunt; et successores ejus Bartholomæus cognomento Boellus, et Gerardus filius ejus gratanter concesserunt. Ibidem Aimericus et Radulfus et Hugo Anglicus, Guillelmusque de Merula, aliique plures monachi, facundia et probitate vigentes, conversati sunt, eisque benignum patrociniū Carnotenses episcopi, Rodbertus et Goisfredus et Ivo et Goisfredus impertiti sunt. Sic studio monachorum, auxilioque bonorum basilica Marchesvillæ condita est; quæ sanctæ Dei Genitrici Mariæ, per quam mundi salus venit, consecrata est.

Eodem tempore, Landricus et Goisfredus atque Gunberius totam terram de Jarenzai beato Ebrulfo dederunt. Et quia Isnardus, de quo diu eam tenuerant, ex toto liberam monachis concessit, sex libras a Mainerio abbate recepit. Deinde Landricus et alii supradicti a prænotato patre medietatem terræ receperunt, et in præsentia Isnardi homines præfati abbatis, junctis manibus, facti sunt. Ibi etiam illi tres coram Isnardo et aliis compluribus ecclesiam illius villæ, et quidquid ad eam pertinebat, totamque decimam concesserunt, et totius terræ, tam de ea quæ ad Isnardum pertinebat, quam de ea, quæ ad beatum Stephanum, vel ad quemcumque alium pertinebat, ex toto coram Gerardo presbytero aliisque multis concesserunt.

Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi 1073, indictione x, tempore Willelmi Magni regis Anglorum et ducis Normannorum, Guillelmus miles, cognomento Pantol, consulente venerabili Mainerio abbate amico suo, et concedente Rogerio comite domino suo, dedit S. Ebrulfo ecclesias de Norun, quarum una constructa est in honore S. Petri, et altera in honore S. Cyrici martyris. Tunc etiam dedit totam decimam de Norun, propriumque plesseitium, et partem silvæ a ponte Ogereti, partemque suam unius terræ quæ Molenx dicitur, et alterius quæ ultra torrentem sita est, et vulgo Ruptices dicitur. Ipse postmodum totum feudum Guillelmi de Maloi, in quo fere xxx acræ terræ sunt, concessit; et inde ad ineundum iter S. Egidii xvi libras Rodomensium ex charitate monachorum habuit. Idem totam terram, quam Gualterius filius Rufæ Rodberto monacho vendidit, S. Petro concessit; unde prædictus monachus ei centum solidos Rodomensium dedit. Præter hæc etiam Guillelmus in eadem villa dedit monachis lx acras terræ, et molendinum de Helmet, decimamque dimidii molendini de Norun. Dedit et ecclesiam de Esmivilla, cum decima et omnibus redditibus ad ecclesiam pertinentibus et in eadem villa terram unius vavassoris, et duas garbas decimæ suæ proprietatis, et omnium hominum suorum de Maisnil Bachelorii, ac totam decimam molendini de Rore-Villa. Totam vero terram, quam Beatrix mater ejus in dominio habebat apud Fossas, dedit S. Petro; hospites etiam de eleemosyna S. Germani de Alberi-Vico. Helvis, soror ejusdem Guillelmi, totum mariagium suum de Alberi-Vico dedit S. Petro; quod ipse tunc concessit. Insuper in eadem villa decimam hominum suorum Raimboldi et Rodberti Hæretici et Gualonis filii Safredi adjunxit. Præterea idem Guillelmus concessit S. Petro de Norun omnes ecclesias et decimas omnium locorum in Anglia seu Normannia, vel in omni loco ubicunque honor ei cresceret, decimamque totius possessionis suæ, videlicet equarum, vaccarum et caseorum, omniumque rerum de quibus decimam dare posset. Similiter concessit quidquid homines ejus S. Ebrulfo dare aut vendere voluerint, excepto ne servitium sibi debitum amitteret. Totam vero partem substantiæ suæ concessit, ita ut inde cœnobiales monachi S. Ebrulfi post mortem ejus medietatem unam habeant, aliamque

medietatem monachi de Norun retineant.

Hæc omnia Willelmus et Leelina uxor ejus, ut diximus, Deo pro salute sua, suorumque amicorum libere concesserunt, et hujusmodi concessionem in capitulo S. Ebrulfi, coram monachorum conventu et plurimis testibus, generaliter confirmaverunt. Tunc ipse Willelmus, ad suffragia fratrum, qui ad construendum apud Norun cellam ituri erant, xl marcas argenti cominus porrexit.

Post hæc Mainerius abbas et Fulco prior atque Willelmus Pantol Rogerium comitem, qui tunc apud Belesmiam manebat, adierunt; eumque humiliter, ut prædicti militis donationes sua concessione confirmaret, petierunt. At ille, ut erat liberalis et probus justæ petitioni eorum benigniter favit, et quæque petierant, coram omnibus qui tunc ad curiam ejus pro diversis negotiis convenerant, annuit. Tunc nimirum festività S. Leonardi confessoris ibidem celebrabatur, ad quam solemniter agendam, dapsili comite invitante, plures illuc accesserant: Hoelmus, Cenomannensium episcopus; Hugo, Lexoviensium episcopus; et Rodbertus, Sagiensium episcopus; Ainardus quoque, abbas Divensis; Durandus Froarnensis, Rodbertus Sagiensis et Hugo Longiledensis, et Emma, Almaniscarum abbatissa; Herveus quoque capellanus episcopi Lexoviensis, Rogerius Faidel, Hugo filius Fulcaldi, Rodbertus filius Theodelini, Rogerius Gulafra, et alii multi clerici et laici ad supra scriptam concessionem adfuerunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1077, indictione xv, Rodbertus nobilis abbas, frater Hugonis de Grentemaisnilio, ad colloquium Guillelmi regis Anglorum in Normanniam venit, regique petenti veniam, eo quod ipsum olim in exilium injuste expulerat, indulgit. Hunc nimirum accersierat Philippus rex Francorum, volens ei dare episcopatum Carnotensium; sed Gallis Normannorum devitantibus magisterium, Goisfredus, Eustachii Boloniensium comitis nepos, præoccupavit pontificatum. Præclarus itaque Rodbertus, postquam sacris dedicationibus ecclesiarum Cadomensium et Bajocensium atque Reccensium, quæ eodem anno consecratæ sunt, interfuit, et amicabile colloquium cum rege Willelmo, aliisque amicis et parentibus suis, quos antea per plures annos non viderat, consummavit, Apuliam repetiit, secumque Willelmum Pantol et Rodbertum de Cordaio nepotem suum, aliosque præclaros milites duxit. Tunc Rodbertus Wiscardus Calabriae dominabatur, et ducatum Gisulfi Salernitani ducis nanciscebatur. Hic Tancredi de Altavilla, cujusdam mediocris viri, filius erat; sed magnanimitate et felici fortuna pollens, Italos sibi subegerat. Ipse, cum fratribus suis, advenisque compatriotis, Apuliensibus colonis fortiter incumbebat, et insperatis rebus magnifice peractis, affinis cunctis eminebat, multisque divitiis locuples, incessanter fines suos dilatabat. Willelmum autem Pantol honorifice suscepit, et multa ei promittens, ipsum, propter probitatem suam, retinere secum

A sategit. In die Paschæ ad prandium residere juxta se ipsum fecit, et tres civitates, si secum remaneret in Italia, illi spondidit.

Interim Mabilia comitissa mucrone animosi militis Hugonis de Jalgeio perempta est; ob cujus interfectionem, regresso de Apulia Willelmo Pantol magna tribulatio exorta est. Nam crimen ei proditoris impingebatur, et infestatione hostili graviter a pluribus æmulis impetebatur. Præfata namque mulier Piretum castrum, Willelmo datum, abstulerat; pro qua injuria pertinax malevolentia diutius inter eos inhorruerat. Unde suspicabatur quod prædicti militis consilio perierit; præsertim cum Willelmo Hvgonem magna familiaritas et crebra collocutio conjunxerit. Rogerius igitur comes et filii ejus totam terram ejus saisierunt, ipsumque ad mortem quæsierunt. Willelmus autem et uxor ejus cum filiis suis Uticum confugerunt, ibique diu, sub protectione monachorum, cum magno timore demorati sunt. Præfatus eques objectum facinus audacter denegabat; sed nullus eum certis iudiciis comprobabat, nec abneganti scelus, seseque legaliter purgare volenti acquiescebat. Tandem multorum definitione optimatum præfixum est in curia regis ut culpatus vir, ad abstergendam nefarii maculam facinoris, apud Rothomagum in præsentia cleri subiret candentis examen chalybis. Quod ita factum est. Scintillans ferrum nuda manu portavit, Deique nutu non adustus apparuit, et inde clerus cum tota plebe alta voce Deum laudavit. Malevoli hostes armati aderant ad spectaculum, ut si reus deprehenderetur per ignis iudicium, continuo reatus, amputato rei capite, puniretur per gladium. In his itaque pressuris, quas Willelmus et sui perpessi sunt, Mainerius abbas et Uticenses monachi benigniter eum consolati sunt, totisque nisibus apud Deum et homines adjuverunt. Unde amicitia erga illos in ipso firmior excrevit, et de pallis, quas ipse de Apulia detulerat, quatuor pretiosiores S. Ebrulfo obtulit; ex quibus quatuor cappæ cantorum in eadem factæ sunt ecclesia, quæ usque hodie ad divini decorem servitii servantur ibidem.

Post mortem Guillelmi regis Anglorum, iterum Willelmus Apuliam expetiit, et, inde dum rediret, reliquias corporis beatissimi Christi confessoris Nicolai detulit, et in ecclesia B. Petri apud Norun ad decus ejusdem loci collocavit. Postea monachis ibidem degentibus dedit unum manerium in Anglia, quod dicitur Traditona, et molendinum et ecclesiam ejusdem villæ, omnemque decimam sex villarum ad eandem ecclesiam pertinentem.

Deinde anno ab Incarnatione Domini 1112 indictione v, anno scilicet xii Henrici regis Anglorum, et quarto Ludovici regis Francorum, idem Willelmus, anno xl ex quo monachilem cellam apud Norun cœperat, Uticum venit, et antiquæ amicitia ac donorum, quæ supra diximus eum dedisse, recordatus, omnia recensuit, et in conventu monachorum generali concessione, cum Leelina uxore sua, cœ-

firmavit. Tunc etiam Philippus et Ivo atque Arnulfus filii ejus, quidquid pater eorum monachis S. Ebrulfi dederat, concesserunt, et donum super altare omnes pariter, Willelmus et Leelina, et tres filii eorum, Philippus et Ivo et Arnulfus, posuerunt. In præfata cella jam quatuor episcoporum tempore, Rodberti scilicet ac Gerardi, Serlonis et Joannis, qui Sagiensi episcopo præfuerunt, Rodbertus Calvus et Goisfredus ac Ascelinus, aliique plures religiosi monachi habitaverunt, et in Dei timore cum charitate persistentes, plebeiis exemplum honestatis inscruerunt. Sæpeditus quoque Guillelmus longo tempore vixit, pauperes et clerum honorans, eleemosynis studuit, in adversis ac prosperis magnanimus vixit, cunctisque hostibus fortior, divitiis et honoribus pollens prævaluit. Ad inchoandam vero novam basilicam LX marcas argenti erogavit. Pulcherrimum opus ad Dei inchoavit laudem, sed morte præventus perficere nequivit. Porro filii ejus patrimonium adepti sunt, Philippus in Normannia, et Rodbertus in Anglia; sed virtute pari paterna negligunt assectari molimina.

Radulfus de Monte-Pincionis, dapifer Guillelmi Magni regis Anglorum, se ex toto fideliter S. Ebrulfo devovit, et a domno Mainerio abbate suppliciter postulavit ut aliquis in Uticensi cœnobio clericus, ad Dei servitium idoneus, ad monachatum susciperetur, qui pro salute ipsius conjugisque suæ Deum fideliter deprecaretur. Quod et factum est. Nam Dei nutu tunc oppetebat monachatum quidam Remensis scholasticus, nomine Joannes, qui ad curiam regis ductus, prædicto militi suas concessit orationes, et quos pro Christo passurus erat, labores. Ille vero, super hoc exhilaratus, palam cunctis pedes ejus humiliter est osculatus. Deinde monachi prædictum Joannem libenter susceperunt, eoque suscepto, valde lætati sunt, quia grammaticæ artis erat peritus, bonisque studiis usque ad senium pertinaciter intentus. Præfatus heros ad victum ejus perenniter dedit S. Ebrulfo decimam quinque molendinorum, trium scilicet de Jort, et quarti de loco qui Hurtavent vulgo dicitur, et quinti de Monte-Pincionis, duasque garbas decimæ villanorum de Gualdreslogiis, medietatemque decimæ de Spanaio, et apud Ermentrudis-Villam, duas acras prati.

Post aliquot annos idem Radulfus, Idus Februarii, defunctus est, ejusque corpus Uticum delatum est, ibique in claustro Uticensi a monachis honorifice sepultum est. Hic duo filii ejus, Hugo et Radulfus, cum Adeliza matre sua adfuerunt, et se, et quidquid pater eorum dederat S. Ebrulfo, libenter concesserunt, coram multis testibus, qui ad tumulationem tanti baronis convenerunt. Post annos fere xxx, Hugo de Monte-Pincionis spirituales fratres suos visitare Uticum venit, secumque Radulfum primogenitum suum adduxit, et Mathildem uxorem suam, quæ Hugonis de Grentemaisnil filia erat, sororemque suam Adelinam nuper defunctam

A lugebat. Tunc Hugo fraternitatem monachorum, quam olim in infantia acceperat, renovavit, eosque ut pro Radulfo fratre suo, qui in via Jerusalem peregrinus obierat, orarent, obsecravit. Radulfus etiam puer monachis ex toto, sicut parentes sui, sociatus est; et a Gualterio Calvo, loquaci milite, per capitulum ductus, fratres osculatus est, et tunc ab ipso quidquid pater suus avusque dederant S. Ebrulfo, concessum est.

Denique præfatus Hugo, cum jam sexagenarius esset, apud Rothomagum Nonas Martii defunctus est; et cadaver ejus, conjuge cum filiis jubente, delatum est Uticum. Tunc monachi fratris sui glebam honorifice in capitulo sepelierunt; et filii ejus, Radulfus et Guillelmus ac Arnulfus, se et omnia concesserunt, quæ ab antecessoribus suis Uticensi ecclesiæ collata sunt. Radulfus itaque primogenitus filiam Rannulfi, cancellarii regis Henrici, uxorem duxit; quem paulo post mortuum Uticensis conventus in capitulo suo secus patrem suum tumulavit. Deinde Guillelmus patrium jus in Normannia obtinuit. Arnulfus vero, propter quæstum Guillelmi de Grentemaisnil avunculi sui, Apuliam petiit. Mathildis autem mater eorum, post mortem mariti sui, quemdam tironem exulantem, nomine Mathiellum, adamavit; cum quo, relictis in Neustria cognatis et amicis, iter Jerosolymitanum arripuit, amosque avida mors obiter in eodem anno celeriter absorbit. Mathiellus quidem, dum iret, in Apulia decessit; Mathildis vero, dum rediret, Joppe obiit.

XIX. *Joannes Uticensis monachus. Carmen Orlerici Vitalis de laudibus ejus. Donatio Goisverti medici Uticensi cœnobio.*

Nunc de Joanne, de quo jam retro parum tetigi, quis fuerit vel qualiter seu quandiu vixerit sub norma monachili, volo lucidius reserare lectoris intellectui.

Hic ingenio acer studioque pertinax fuit, et in habitu monachico fere XLVIII annis vixit, et in indagandis librorum abditis mysteriis vehementer laboravit. A Mainerio abbate juvenis susceptus, Dei ovile introivit, sub Serlone et Rogerio ad sacerdotium jam promotus, militavit, aliosque viriliter dimittere verbis et exemplis docuit, et Guarini abbatis tempore, x Kalendas Aprilis in confessione Christi occubuit. Subprioris curam diutius gessit, viresque abbatis in divinæ legis prolatione sæpius explevit. Jussu Rogerii abbatis, ad Urbanum papam cum deposito Fulcōne Romam adiit. In quo itinere diras ægitudines plurimasque adversitates pertulit. In senectute plus quam VII annis calculi molestia languit, diutinoque morbo gemens, lecto non decubuit, sed quotidie ad divinum opus surgens, Deo gratias egit, et bene, ut reor, paratus, tetra noctis in initio decessit.

Et quia multos ipse versus edidit, Vitalis Angligena, discipulus ejus, super illo versificavit, et inter

lacrymas in die dormitionis ejus, tumulatione pe-
rfecta, carmen hujusmodi composuit :

*Hebdomadas dum tres complexset Martius, atra
Ventis et pluvii migravit nocte Joannes.
Hic, Remis natus, de Francis est oriundus,
Ibertusque pater fuit illi, Poncia mater.
De subulæ lucro puerum quem pavit origo,
Extulit ad celebres ars libertatis honores.
Utilibus studiis fuit a puerilibus annis
Deditus, unde solum Remense suosque reliquit;
Venit ad externos Uticenses; junctus eisdem,
Pene decem lustris monachus fuit, usque cele-*

*brus.
Ingenio subtilis erat, cito carmen agebat,
Metro seu prosa pangens quæcumque volebat.
Otia vitabat, majorum scripta legebat,
Commoda priscorum carpens documenta virorum.
In caltu Christi laudabiliter vigilavit;
Nocte dieque Deo sua reddere vota salegit;
Actibus et verbis exemplar erat pietatis;
Divinæ legis frequenter opacu revolvit;
Mystica discipulis grato sermone rexit.
Sicut apes, stimulum nectarque serebat in ore;
Cuspide pungebat tumidos, dabat innocuis mel.
Consilio dulci tristes mulcebat et ægros;
Asperitate leves reprimendo, docebat ineptos.
Abbreviator erat solers et providus, apte
Materiam paucis ingentem versibus arcens.
Plurima de Christo, de Virgine matre Maria
Carmine devote dictavit honorificæque.
Plurima de sanctis pulchre reboavit amicis.
Versificæ sancti vitam descripsit Ebrulfi
Dilectio Patri Radulfo metropolitæ.
Plura coessentes ex ejus habent meditatæ.
Qui licet insignis esset virtutibus almis,
Non tamen omnino caruit livore vel ira.
Quis sine peccato valet hanc transcurrere vitam?
Unus habens matrem sine patre, patrem sine
matre,
Exegit vitæ cursum sine vulnere culpæ.
Saucius humanis excessibus atque gravatus,
Verbere divino correptus, flevit amare.
Stranguriæ morbo genuit cruciante molesto,
Crebraque septenis suspiria protulit annis.
Sic caro peccatrix, pro culpis subdita flagris,
Pertulit exertum medicantis jure flagellum.
Promeruit cædi virga patris atque magistri,
Ad quem cum lacrymis clamavit anhelus obor-
is, Ut sibi placatum meruisset cernere vultum
Judicis ætherei post sanus spiritus ejus.
Iste sacer monachus, dum nox erat æqua diei,
Eziit e tenebris, mundi que necisque procellis.
Christus ei lucem det, perpetuamque quietem,
In patria lucis et amena sede quietis! Amen.*

Anno ab Incarnatione Domini 1076, indictione
xiv, dum Goisbertus medicus compatriotas suos et
amicos in Gallias visitasset, et officium artis suæ
indigentibus atque petentibus impendisset, plures
amicorum et familiarium suorum, quibus antea fide-
liter arte sua servierat, adiit, et de suis superflui-
tibus eleemosynas facere pro æterna salute be-
nigniter incitavit, maximeque de his rebus, quæ ad
laicam personam non pertinent, monachis S. Ebrulfi
dare illos admonuit. Ad Petrum Manliensem, filium
Ansoldi Divitis Parisiensis, divertit, et inter reliqua
familiaritatis et amicitix colloquia illum convenit,
ipsumque, ut ecclesiam de Manlia monachis Uticen-
sibus donaret, obsecravit. Ille vero, ut lætus erat
et dapsilis, et ad ardua incolenda sive in bono sive

in malo facilis, suadenti facile acquievit, ac dona-
tionis chartam coram proceribus suis confirmavit.
Textus autem chirographi quod egit, hujusmodi
est :

*Mortalis vitæ brevitatis, hominumque infidelitas,
temporum mutatio, regnorum desolatio imminere
mundi finem quotidie nos admonent. Quod veritas nos
docuit, sic inquit discipulis: « Cum hæc fieri vi-
deritis, in proximo est regnum Dei (Matth. xxiv,
33; Marc. xiii, 29). » Unde formica prudens, tanto
attentius, quanto hiemem venire sentit ociosus, graviter
prævidere debet, quatenus grana sua sic in tuto re-
condat ut frigore non herbam, sed farinam abun-
danter habeat. Nam de sua salute pigritantibus, quo-
dam loco sic dicitur: « Videte, videte ne fuga vestra
fiat Sabbato vel hieme (Matth. xxiv, 20). » Harum
ergo rerum consideratione ego Petrus, licet peccator
et indignus, mihi prævidere in futuro cupiens, apes
Dei meis in viridariis eo tenore mellificare volui,
quatenus, cum canistra sua gemmata savis plena fue-
rint, Creatori suo exinde referant laudes, atque sui
benefactoris sint aliquando memores. Videlicet de re-
bus meis, quas hactenus possedi, quædam, quamvis
pauca, beato Ebrulfo spontaneus dedi; unde fratres
inibi degentes aliquantisper sustentationis corporeæ
haberent, et mei libentius mentionem facerent. Quo-
niam, velimus nolimus, hæc omnia relinquimus, nec
post mortem quidquam prodest alicui, nisi boni quid-
piam in vita fecerit. Hæc vero sunt quæ B. Ebrulfo
concessi et concedo, ac meo chirographo sub jure hæ-
reditario, causa meæ salutis, illi perpetuo confirmo.
In villu scilicet, quæ Manlia nuncupatur, do duas
ecclesias, scilicet ecclesiam S. Mariæ, et ecclesiam
S. Germani et S. Vincentii, et sepulturas atriorum,
et omnia quæ ad presbyterium pertinent. Terram quo-
que unius carrucæ et quatuor hospites, et terram ad
inhabitandum monachis, et unum pomerium, cen-
sumque trium semis agripennarum, quas Gualterius
Cæcus, et Hugo nepos ejus, cognomento Muscosus,
in vinea Maineriæ dederunt B. Mariæ, do; et hæc
omnia monachis S. Ebrulfi sic libera, sicut ego ea te-
nebam, perenniter concedo. Et si aliquis de homini-
bus meis aliquid sanctis monachisque in eleemosynam
dare voluerit, quidquid absque damno servitii mei et
immunitione justitiæ meæ datum fuerit, libentissime
annuo cum filiis, tali tenore et tam firma conces-
sione, ut si aliquis ex ipsis pro quolibet reatu seu-
dum suum amittat, Ecclesia Dei eleemosynam, quam
possidet, nullatenus perdat. Hæc omnia Windesmoth
uxor mea, filii que mei, Ansoldus et Tedbaldus atque
Guillelmus concesserunt; et hanc eleemosynam, quan-
diu vixerint, defensuros se contra omnium infestatio-
nes pro posse suo, pie promittunt. Homines quoque
mei, ut bonam erga servos Dei voluntatem meam vi-
derunt, salubri exemplo lassiti, monachorum fa-
miliaritati sese commiserunt, eis que de rebus suis
gratanter largiti sunt. Cuncti nempe milites de Man-
lia in vita et morte societatem eorum obnixè petie-
runt, et fratres eorum, ut monachili prece dicmo-*

num cuneo fortius resistere vultant, fideliter effecti sunt.

Hugo itaque filius Odonis, qui divitiis et probitate contribulibus suis eminebat, ecclesiæ S. Mariæ et monachis S. Ebrulfi dedit totam decimam de terra sua, quam Manliæ habebat, videlicet de annonâ, de vino, de molendino, de furno, de porcis, de ovibus, de lana, de anseribus, de cannabo, de lino et de omnibus de quibus decima datur. Et si forte homines sui aliam terram laboraverint, sic omnino decimam habeant monachi, sicut ipse Hugo haberet. Hæc Paganus Odo, filius ejus, primo concedere noluit; sed postea, captus a Normannis apud Mellentum, sese redemit. Divinitus igitur coactus ipse, et Elizabeth uxor ejus, filiique eorum Hugo et Simon supradictam decimam omnino sanctæ Mariæ concesserunt, et donationem super altare coram me et Ansoldo filio meo, Petroque puero aliisque multis posuerunt. Monachi vero dederunt Pagano x libras denariorum, et uxori ejus xx solidos. Adelelmus quoque de Gaseran Amalricum filium suum, cum decima de Puseolis monachis commisit, decimamque, si puer infra vii annos moreretur, pro vii libris perenniter ecclesiæ concessit. Deinde præfatus puer crevit, et usque ad presbyterium ascendit, decimamque de Puseolis diu possedit, moriensque monachis eam jure reliquit, pro qua monachi eum nutrierant et studiose docuerant. Hugo filius Gualonis, cognomento Fresnellus, antequam monachus fieret, tres hospites sanctæ Mariæ dedit, et Stephanus Gisleberti filius terram dimidia carrucæ apud Gulpillerias monachis donavit; et licet de feudo meo non hoc esset, donationem tamen in charta mea manu propria corroboraui. Hæc itaque, quæ a me vel amicis meis data sunt, monachis firmiter concedo, et alia omnia quæcunque homines mei sine diminutione justitiæ vel servitutis meæ, sancto Ebrulfo benigno astipulator annuo; et peropto ut si aliquis invidus aut perversus data nostra violare vel minuere præsumpserit instinctu diaboli, confestim resipiscat ab insania hujusmodi; ne pro reatu nefariæ invasionis et sacrilegii, cum reprobis et biathanatis ab æquissimo judice damnetur in die judicii.

Præfatus heros suprascriptam chartam subscriptione sua confirmavit, et Mainerio abbati prædictarum investituram rerum coram multis idoneis testibus tradidit. Filii enim ejus adfuerunt, Ansoldus, Tedbaldus et Guillelmus, generique ejus Gualterius de Pexeio et Baldricus de Drois; proceresque de Manlia, Hugo et Stephanus, Gualterius presbyter, et Gualterius miles cognomento Costatus, Richerius præpositus et Fulco filii Fulcherii, Hugo et Odo Gualonis filii, Herveus Heroardi filius, et magna pars Manliensis parochiæ. Porro Mainerius abbas ibidem Goisbertum priorem ordinavit, qui mox parvam ecclesiam, quam Godefredus, magnæ simplicitatis et innocentie presbyter, cœperat, conwmmavit. Non multo post monachis intus et extra convalescentibus, bonisque parochianis de prove-

ctu eorum congratulantibus, destructa veteri ædificata Sanctæ Mariæ, nova pulchri operis cœpta est, et secundum opportunitatem per xx annos, sub Goisberto et Guidmundo ac Rogerio et Hugone prioribus, eleganter peracta est. Plures ibidem monachi usque hodie permanserunt, et in cultu divino pio laboraverunt.

XX. *Recensio donationum Uticensi cœnobio factarum continuatur. Eventus varii. Donationes Manliæ monachis factæ. De dominis Manliæ.*

Petrus autem, Manliensis herus, usque ad senectutem vixit, et res ecclesiastica, Manliæque popularis concio, dapsilis patroni studio, commode crevit. A subjectis et vicinis idem multum amabatur, quia simplicitate magis quam vafra calliditate amabatur. Eleemosynas amabat et frequenter faciebat, sed jejunia metuebat, et quantum poterat, abhorrens, a se procul excludebat. Multa facile promittebat, et præcipua vili pretio nonnunquam distrahebat. Cupidus simul erat ac prodigus. Non curabat unde sibi copiosæ dapes apponerentur, nec præviderebat utrum de rapina seu de justo quæstu necessariæ opes conferrentur, rursusque parvipendebat, cui, quocunque modo partæ, res ingererentur. Nunquam ergo divitiis abundavit. Illic ex Guindemoth uxore sua quatuor habuit filios Ansoldum, Tedbaldum, Guarinum et Guillelmum; totidemque filias Hubelinam, Eremburgem, Odelinam et Hersendem. Ex his nimirum copia pullulavit nepotum, qui discurrentes instabilem volubilis sæculi rotatum, dispensante Deo, quo reguntur omnia, varium subierunt eventum. Tandem Petrus senio confectus ii Idus Januarii obiit, et in claustro monachorum secus australem basilicæ maceriam sepultus requiescit. Epitaphium autem hujusmodi Joannes Remensis super illum edidit :

*Post annos agni centum cum mille superni,
Flos procerum Petrus prope Jani decidit Idus.
Dapsilis et lactus multum fuit atque facetus,
Plus epulis quam militiæ studiosus agoni.
Summus apud proceres, et nobilium fuit hæres.
Vixit honoratus, terra qua pausat humatus,
Et dedit hanc sedem Christi Genitricis ad ædem.
Bis senus Jani sol nubilus exstitit illi;
Sed sol justitiæ prece fulgidus esto Mariæ.
Plangit Parisius; pangat super hunc paradisus
Per sanctos, sedem quibus hanc concessit et ædem.*

Ansoldus, Petri filius, patri moribus in quibusdam multum fuit dissimilis; multimoda tamen virtute major, vel, ut moderatius loquar, æqualis. Erat enim excellentis ingenii et magnanimus, corpore fortis et procerus, ac militari probitate præstantissimus, auctoritate sublimis et in judicio justus, in sententiis disserendis audax ac facundus, atque philosophis pene adæquandus. Ecclesiæ limina frequentabat, et sacris sermonibus patulas aures solerter accommodabat. Res gestas, prout antiquis codicibus insertæ sunt, ediscebat, a doctis relatoribus solerter investigabat, auditasque Patrum vitas tenaci memoriæ commendabat. Falsidicos relatores, et verbum Dei adulterantes, et turpibus lucris

inhiantes exosos habebat, et detectis sophismatibus malignis, ne insontes deciperent, palam confutabat. Religiosam Guindemoth matrem suam semper honoravit, et in omnibus, ut fidelis filius, piæ matri obsecundavit. Hæc nobilem ex Treassinio territorio prosapiam duxit, Deoque devota, fere xv annis marito suo in viduitate supervixit. Felix anus, quæ usque in senium fida sobole in mariti thalamo pie sustentata est, et ibidem consolatorem sui tutissimum videns, viatico sumpto defuncta est. Hinc a dulci filio reverenter ad tumulum devecta est, et in grenio ecclesiæ, juxta consortem tori, corpus ejus honorifice sepultum est.

Prædictus miles, tirocinii sui tempore, probis actibus emicuit, et relictis notis, affinibus et charis parentibus, inter exteros insitam sibi virtutem exercuit. Italiam itaque expedit, fortissimoque duci Guiscardo sociatus, Græciam invasit, et in conflictu, quo Alexius imperator Constantinopolitanus victus fugerat, nobiliter dimicavit. Post aliquod tempus obnixâ petitione patris regressus in Galliam, uxorem duxit nobilem et bene morigeratam puellam, nomine Odelinam, Radulfi cognomento Malivicini, Madantensis oppidani, filiam. Frugalitate sua militaris vir cunctos sibi cohærentes ad honestatem provocabat, parcimoniamque modesta restrictione regularibus etiam personis exemplum prætendebat. Nunquam poma in viridario comedit, nunquam uvas in vinea, nec avellanas in silva gustavit. Canonicis solummodo, ad mensam quæ apponebantur, sumebat horis, dicens brutorum animalium esse, non hominis, comedere quicquid fors suggereret, absque consideratione loci et temporis. Legali connubio contentus, castitatem amabat, et obscenitatem libidinis non, ut laicus, vulgari verbositate vituperabat, sed, ut doctor ecclesiasticus, allegationibus palam condemnabat. Jejunia et omnem continentiam carnis in omnibus laudabat, et ipse viriliter in se pro modulo laici retinebat. A rapinis omnimodo abstinebat, suasque res labore partas callide servabat. Decimas et primitias, elemosynasque, a prædecessoribus datas Dei ministris, legitime reddebat. Discolis vero et jocosis nebulonibus seu meretricibus, non solum munuscula non erogabat, sed suum etiam consortium et familiare colloquium denegabat. Ex legitima conjuge, quam adolescentulam desponsaverat, et religiose in omni modestia docilem reddiderat, septem filios et duas filias habuit, quorum nomina hæc sunt: Petrus, Radulfus, Guarinus, Lisiardus, Guido, Ansoldus et Hugo; Maria et Guindemoth; de quorum eventu historialis pagina suis in locis plura memorare poterit.

Anno ab Incarnatione Domini 1106, in fine Februarii, quando cometa, longissimum crinem emittens, in occiduis partibus apparuit, Buamundus famosus dux, post captam Antiochiam, in Gallias venit, et Constantiam, regis Francorum Philippi filiam, uxorem duxit, et nuptias honorabiles apud

A Carnotum, largiter administrante sufficientem apparatus Adela comitissa, celebravit. Tunc tertia profectio Occidentalium in Jerusalem facta est, multorumque maxima conglobatio millium, pedibus suis Byzanteum stemma proculcare minitantium, contra Thraces progressa est. Cæterum justissima Dei dispositio conatus concupiscentium invadere rem proximi sui frustrata est; unde superba conglomeratio ambitiosorum nihil eorum, quæ incassum rata fuerat, adepta est. Eodem anno infra tres septimanas, quibus cometes emicuit, Ansoldus de Manlia, stimulo divini timoris punctus, curiam sanctæ Mariæ humiliter adiit, et pro quibusdam contentionibus, quas contra monachos habuerat, cum multis stetitibus Deo sponte satisfecit. Deinde coram cunctis baronibus suis, qui in dormitorio monachorum congregati aderant, omnia quæ Petrus pater ejus et Hugo ac Paganus et Anastasius, et Rodbertus filius Hubelinæ, et Herveus filius Herardi, et Odo filius Gualonis, ac Fulco et Richearius filii Fulcherii, aliique homines sui cuiuscunque conditionis sint, dederant vel daturi erant, unde servitium suum non amitteret, Ecclesiæ Dei et Sanctæ Mariæ Manliæ concessit; tali pacto, ut si aliquis ex ipsis pro quolibet reatu feudum suum perderet, ecclesia nullatenus elemosynæ dono privetur. Ipse quoque Ansoldus decimam, quam Herendis soror ejus in matrimonio habuerat, et beata Mariæ ante obitum suum reddiderat, per virgam quam in manu Joannis monachi et presbyteri tradiderat, concessit, ut liberam post obitum Petri nepotis sui ecclesia decimam recipiat. Aream quoque molarum in silva Bole dedit Sanctæ Mariæ, ita ut ex singulis molis duo denarii dentur ad luminaria ecclesiæ, et quisquis inde fraudem fecerit, quinque solidos persolvat. Antea nempe pro reatu hujusmodi sexaginta solvebantur solidi. Sed, quia lex ecclesiastica mitior est quam sæcularis, quinquaginta quinque solidi indulgentur, et quinque accipiuntur. Harum itaque rerum donationem ipse et Odolina uxor ejus, et duo filii ejus Petrus et Radulfus super aram S. Mariæ per librum missalem imposuerunt; præsentem quoque spectaculo cuncti milites Manliæ interfuerunt.

Tunc Ansoldus Petrum primogenitum hæredem totius possessionis suæ constituit, et ipse puer, Goisleno Maroliensi caraxante et præconante, homagium et fidelitatem Manlianorum equitum recipit. Ibi nempe adfuerunt Guillelmus Ansoldi frater, et Rodbertus nepos ejus, Guiboldus miles filius Radulfi Malivicini, et Hugo de Marolio, Odo Paganus filius Hugonis, et Gislebertus filius Haimonis, Odo filius Gualonis, et filii ejus Petrus et Arnulfus, Fulco filius Fulcherii, et duo nepotes ejus Josfredus et Odo, Grimoldus Almani filius, et Gualterius Fulconis filius.

Prædictus heros, post obitum patris, xviii annis patrium jus legitime rexit, monachisque in omni-

bus fidele patrocinium exhibuit, et colloquio eorum, pro ædificatione morum, quotidie inhiante sese applicuit. Res eorum in nullo diminuit, sed in quibusdam, ut prædictum est, augmentavit, et chirographum donationis suæ ita contexit.

Ego Ansoldus concedo et confirmo cuncta quæ pater meus Petrus pro antecessoribus suis Ansoldo et Guarino, aliisque parentibus suis, Deo et S. Mariæ, monachisque S. Ebrulfi donavit, eodem modo et pacto quo ille concessit. Decimam quoque de Mantia, quam duæ sorores meæ possident ex maritaggio, Eremburgis videlicet uxor Baldrici de Drois, et Hersendis uxor Hugonis de Vicinis, si monachi ab illis seu nepotibus meis potuerint obtinere prece seu pretio, quantum ad me vel ad liberos meos attinet, voluntarie concedo. Novi utique quod decima Dei pars est, et hanc sibi a priscis temporibus, ad subsidium levitarum, per Moysen retinere dignatus est. Unde nemini sapientium, ut reor, occultatur quod quisquis pertinaciter tali rapina vescitur, terribilem in futuro animadversionem promeretur. Aream præterea molarum in saltu Bole do S. Mariæ, ita ut de singulis molis duo nummi dentur ad luminaria ecclesiæ. Et quisquis fraudem fecerit, quinque solidos solvat, pro qua re hæcenus lx solidi solvebantur. Hæc Odelina uxor mea, et filii mei Petrus et Radulfus concedunt. Inde habuimus beneficia et societatem fratrum, et pro testimonio unum equum centum solidorum, qui fuit Grimoldi de Salmarches, ego habui dono monachorum. De hac itaque concessione ego cum uxore mea et filiis meis chartam facio, per quam fide mea absque malo ingenio inuolabileni Ecclesiæ Dei donationem facio, ut, miserante Deo, conjungi merear fidelium collegio. Amen.

Germundus Rufus, de Monte-Forti, moriens dedit S. Mariæ et monachis degentibus Manliæ medietatem ex omnibus quæ habebat in Puseolis, pro salute animæ suæ, Eremburge uxore sua, de cujus dote terra erat, cum filiis suis Hugone et Gualterio, concedente. Tunc statutum fuit quod hæredes, qui terram habebunt, omne servitium Domino, de cujus feudo illa est, faciant. Redditus autem, qui de bosco et plano exierint, adunabuntur ubi utrisque communiter placuerit, et per medium partientur. In illa die Hugo de Guacejo prior erat Manliæ; quo astante cum multis aliis, posita est donatio super altare S. Mariæ, antequam corpus supradicti traderetur gremio terræ. Deinde quando Gualterius, præfati Germundi filius, miles factus est, negavit se hanc donationem concessisse, volens asserere quod pater suus dederat illi prius quam monachis. Unde monachi Amalricum comitem, Montis-Fortis dominum, adierunt, et de inquietudine Gualterii apud eum clamorem fecerunt. Justitia igitur ejus cogente, talis inter dissidentes concordia facta est. Monachi xl solidos apud Montem-Fortem Gualterio tironi dederunt, et ipse omnia superius memorata concessit eis coram Richelde Amalrici uxore. Sequenti autem Dominico, Manliæ ambo fratres Hugo et Gualterius

prædictam concessionem confirmaverunt, et in præsentia David prioris, aliorumque fratrum, et Ansoldi, filiique ejus Petri, et totius cleri, omnisque populi in ecclesia adunati donationem super altare posuerunt. Deinde fratres eorum, Engenoldus et Herveus, hæc eadem concesserunt. Hoc actum est anno quo Henricus rex Angliæ invasit castrum S. Clari in Francia, et Ludovicus econtra rex Franciæ castellum Gani construxit in Normannia; ex qua occasione inter eos ad multorum detrimenta fuerunt sæva prælia.

Nivardus de Hargervilla omnem terram de Punctelvilla, quam habebat, monachis de Manlia donavit, et medietatem decimæ illius terræ; et inde habuit ex charitate monachorum xxvii solidos. Simon vero frater ejus hoc concessit, et inde subtolaes corduanos Hugo prior ei dedit. Petrus autem et Guarimbaldus, filii Nivardi, hoc quod pater eorum dederat, concesserunt, et inde subtolaes sex numerorum unusquisque eorum habuit. Subsequenti Dominico ipse Nivardus Manliam venit, et donum super altare S. Mariæ coram tota parochia posuit.

Goisfredus de Marco dum monachile schema suscipere Manliam venit, totam ecclesiam in Marco sitam, et dimidium atrii, decimæque monachis B. Ebrulfi donavit. Hæc Emmelina uxor ejus et filii eorum concesserunt, Guillelmus, Simon, Hugo, Stephanus et Paganus. Deinde Hugo Rufus de Fresneio, de cujus feudo Goisfredus tenuerat, Manliam venit, precibusque monachorum quidquid Goisfredus monachis dederat, quietum ab omni servitio concessit; ita ut, si hæredes de Marco ei servierint, debitumve servitium denegaverint, monachi semper libere teneant. Hoc etiam Gualterius frater ejus concessit.

Gualterius Heldeburgis filius, postquam lethali plaga vulneratus fuit, monachis Manliæ totam decimam, quam Puseolis de feudo Hervei filii Heroardi habebat, donavit, ibique Isemburgis uxor ejus, cum tribus Gualterii fratribus, Richardo et Tedbaldo atque Goisfredo, adfuit et concessit. Herveus quoque, filius Heroardi, omnes decimas, quas apud Puseolum habebat, annuit; et Simon de Toiri partem decimæ, quæ de feudo suo erat, monachis concessit. Monachi autem, ne ulla superesset calumnia, dederunt Herveo unam domum cum multis utensilibus pro quatuor libris denariorum, et unum aripennem vineæ ad guardam; quem Gualterius filius Alpes S. Mariæ dederat; et Odelinæ conjugii ejus, de cujus dote erat, unum fustaneum; Simoni autem xx solidos, et uxori ejus, de cujus hæreditate erat, tres solidos.

Baldricus Rufus, de Monte-Forti, quando ad monachatum venit, monachis Manliæ redditum, quem apud Medantum habebat, x videlicet solidos et unum sextarium salis dedit. Hæc ei Fiscannenses monachi, qui Medanto morantur, in die festivitatis S. Remigii reddebant. Dedit etiam idem Baldricus quidquid habebat in ecclesia et in decima de Ju-

melvilla, et xii denarios, quos filii Burgæ dabant ei pro censu de Concita. Uxor vero ejus hæc concessit, et inde unam vaccam habuit. Goisfredus quoque filius ejus supra memoratas res monachis annuit, et ob hoc unum equum pro lx solidis, et xx solidos ab eis recepit. Inde firmi testes fuerunt Ansoldus, Manliæ dominus, et Petrus filius ejus, Goisfredus filius Richerii et Grimoldus filius Almani, Amalricus Floenel et multi alii. Mortuo autem Baldrico, filius ejus omnia supradicta negavit; unde xx solidis iterum ei datis iteratam concessionem adjecit. Medantum itaque cum David priore perrexit, et Fiscanensibus monachis apud S. Georgium morantibus præcepit ut ex illa die x solidos et sextarium salis, quæ solebant patri suo reddere, singulis annis redderent monachis Manliæ. Guillelmus etiam, filius Henrici de Richeburg, de cuius feudo erat, monachis concessit; a quibus x solidos et dimidium vini modium in charitate recepit.

Eremburgis filia Petri de Manlia, et Amalricus filius ejus medietatem illam decimæ, quam injuste tenuerant, Deo reddiderunt, donumque super altare Sanctæ Dei Genitricis Mariæ coram populo imposuerunt. Hujus nimirum doni fautor et fidelis instigator dominus Ansoldus adfuit, et cum filiis suis Petro et Radulfo concessit. Tunc monachi, ad redimendam decimam, quia Guillelmus de Manlia in vadimonio pro xx libris eam habebat, decem libras Eremburgi dederunt, et tres aripennes vineæ ipsi et hæredi ejus concesserunt.

Postquam autem velata fuit eadem Eremburgis, iterum ipsa et prædictus Amalricus, filius ejus, partem suam de decima sæpe memorata Deo reddiderunt, et donum, sicut antea, super altare Matris Domini per textum Evangeliorum imposuerunt. Ibi Guillelmus de Manlia et Rodbertus nepos ejus et Goisfredus sororius ipsius, cum Odone Pagano et Odone filio Gualonis et Fulcone clerico et Goisfredo Richerii filio adfuerunt, Deoque, qui mulierem, nefariæ rapacitatis lethali sarcina onustam, alleviavit, gratias egerunt.

XXI. Recensio donationum continuatur. De dominis Manliæ.

Habitatorum itaque solertia, donisque confluentium Manliensis domus crevit et locupletata est; sed post aliquod tempus, Ansoldo laudabili patrono cadente, debilitata est. Is etenim, postquam lxxx annis arma militiæ gessit, jam seniles annos attingens, ægrotare cœpit, et æger fere vii septimanis ad tribunal Summi iturus, sese confessione et pœnitentia præparavit. Et quamvis lecto non decumberet, sed ecclesiam quotidie peteret, et vivacitate memoriæ cum facundia vigeret, agnovit tamen se naturas corporis sui, quibus physici perniciosi hominibus vel incolumitatem prædicunt, amisisse, mortisque imminentis conditionem evadere non posse. Unde, memor æternæ salutis, ex toto ad Dominum se convertit, avideque pro vita perenni complere festinavit quæ a sapientibus audierat, et li-

benter retinuerat. Quadam siquidem nocte, audito sonitu signi, surrexit, cum uno cliente suo ad ecclesiam venit, Deumque, ut satisfactionem suam acciperet atque voluntatem impleret, exoravit. Finito autem matutinali servitio, monachos vocavit, votum suum eis aperuit, et monachatum ab eis petiit. Tunc ibi David prior erat, et secum honorabiles monachos ac sacerdotes habebat, Joannem scilicet Remensem, Osbernum et Odonem.

His nimirum Ansoldus associari habitu peroptavit, sicut mente, dicens se omnem pietatem conjugis et filiorum amisisse, dominium terræ nullo modo amplius tenere, mortem sibi propinquam esse, ideoque soli Deo velle adherere, eosque petitionem sibi non debere negare. Monachi autem, hæc audientes, de bona voluntate viri lætati sunt; per Liduum tamen, propter absentiam primogeniti filii sui et hæredis futuri, quod petierat distulerunt. Ille vero dilationem tantam ægre tulit, appetens invisibilia, quæ vigilantibus servis pater familias retribuit. Asserebat enim hoc totum desiderium suum esse et totum velle, cum pauperibus Christi vivere, et cum eisdem vitam finire, ut promissionem, quam suis Deus pollicetur, posset habere. Denique biduo transacto, ut filium advenisse audivit, conjugem suam cum eodem ad se protinus accedere jussit. Quibus præsentibus, filio coram multis militibus multa intimavit, et eum coram pluribus diversæ ætatis et sexus sic admonuit:

Fili charissime, quem nutrivisti deliciose, volens hæredem et successorem meum Deo et hominibus acceptabilem relinquere, nunc ea quæ te moneo devotissime, retineto intentissime. In primis Deum semper et super omnia dilige. Pontificem tuum et regem, ut patronos tuos, time, venerare; eorumque præceptis, prout poteris, ne obliviscaris obedire. Pro eorum prosperitate quotidie Deum deprecare, ut meritis et tuitione boni præsulis perpes salus detur animæ tuæ, et pacifici regis moderamine possis temporalem honorem quiete et juste possidere. Hominibus tuis fidem quam debes exhibe, eisque, non ut tyrannus, sed ut militi patronus, dominare. Dominium tuum in agris, nemoribus, pratis et vineis prudenter conserva, aliisque dando minuere evita. Rapinas noli exercere; fures et raptores a te penitus abige. Res tuas legitime custodi, et res alienas per violentiam et invasionem tollere noli. His nempe rebus venit ira, deinde discordia; sequuntur latrocinia, cædes et incendia, damna et homicidia, et alia mala sunt innumera. Sapiens est qui causas malorum, quæ videt aliis evenire, ne sibi contingant, scit præcavere. Hæc mea custodi ultima mandata. Matrem nostram sanctam Ecclesiam semper ditige et frequenta. Verbum Dei, quod cibus est animæ et vita, missas debitumque Dei servitium quotidie reverenter ausculta. Servos Dei verbis et operibus honora; maxime dominos et fratres nostros monachos, hujus Ecclesiæ ministros, prout poteris, venerare et adjuva; consilio et auxilio tuo, si necesse habuerint, sustenta. Res, quas pater meus

et ego dedimus eis pro nostra salute, ut in pace et quiete habeant, libenter concede. De rebus et redi- tibus suis nunquam velis eos diminueri, nec aliquam eis violentiam per subditos tuos patiuris inferre. Ipsi nimirum, si fides scutor eorum studueris esse, indeinenter Deum exorabunt pro te. Nunquam igitur eos, sive res eorum odio habeas, sed semper diligas; et si Dominus tibi vitam ac prosperitatem dederit, accrescere facias. Hæc itaque si custodieris et feceris, benedictionem Dei, quam sancti Patres nostri hæredibus suis reliquerunt, ex parte Dei tibi concedo, et ut super te veniat et maneat, Deum exoro. Si vero secus, quod absit, egeris, maledictionem ex auctoritate Dei et sanctorum Patrum tibi relinquo.

Finita vero ad filium hac oratione, memorabilis heros Odelinam uxorem suam tali aggreditur allocutione: *Grata soror et amabilis conjux Odelina, quæso, mea benigniter nunc exaudi precamina. Hactenus conjugii fidem mutuo nobis legitime custodivimus, et sine litigio turpique querela, plus quam viginti annis, opitulante Deo, simul viximus. Honestam sobolem per legitimam copulam genuimus; quam ut salubriter suo Creatori subdatur, sedulis incites hortatibus. Ecce ducor ad extrema, et velim, nolim, mortis appropinquo confinia. Ecce juxta morem universæ carnis dilabor, et commune debitum persolvere compellor. Nolo te per multa pertrahere colloquia. Cum vita tua multis doctrina possit esse, hoc solum consuetis bonis tuis adde, ut amodo casta vivas in sancta viduitate. Mihi vero licentia detur a te ut monachus fiam, et indumenta sancti Patris Benedicti, quamvis sint nigra, relictis sæculi pomposis vestibus, accipiam. Cupio eorum adipiscia consortia, qui pro Christo relinquunt mundi blandimenta. A conjugali ergo nexu me, quæso, absolve, domina, meque fideliter Deo commenda, ut ab omni expeditus mundiali sarcina, monachili merear designari habitu et tonsura. Hoc ex intimo corde deposco, hoc votis omnibus concupisco, ut anima mea in monachili possit computari collegio, sumptoque religionis schemate, renovata, in præsentis jam cantare sæculo: « Nigra sum, sed formosa (Cant. 1, 4). » Nigra sum per hispidæ vestis nigredinem et deformitatem, sed formosa per sancti propositi humilitatem, Deoque placentem devotionem.*

Hæc Ansoldo dicente et his similia, bona mulier ejus voluntati nunquam resistere assueta, multis fletibus perfusa, sed sine clamoribus, reverenti vixens modestia, solitoque more obediens marito, concessit petita. Tunc sancta Ecclesia vigiliam Natalis Domini festive celebrabat; et vehemens ventus intolerabiliter orbem concutiebat, silvas et domos, aliaque ædificia dejiciebat, multisque damnis in mari et in terra factis, humana mirabiliter corda terrebant. Concessione itaque facta, tiro Christi mox tonsuratur, neophytus sacris vestibus induitur, quibus per triduum indutus, Christo, ut cum eo resurgere possit, conspeditur. Tertia denique die

mortem sentiens, fratres acciri fecit, ac ut sibi morientium commendationem facerent, rogavit. Qua peracta, aquam benedictam et crucem sibi afferri petiit. Quibus allatis, aqua se aspersit, crucem adoravit, Christoque, qui in cruce pependit, sic se, quodam sophista præloquente, commendavit: *In munus tuas, Domine Deus, licet olim peccator, nunc vero pœnitens, commendo, sicut servus se debet committere domino suo, spiritum meum.* Quo dicto, ut credimus, feliciter expirat. Inde vigiliæ cantantur, psalmi et orationes in ejus exitu cum multis suspiriis dicuntur, et missæ devote celebrantur. Quibus rite patris, terræ matri omnium, ad custodiendum et reddendum, committitur, dum S. Joannis apostoli et evangelistæ assumptio ab

Ecclesia Dei celebratur. His utique exsequiis Odo Monasterolensis interfuit, ibique sacerdotale officium peregit, brevique loco nomen et officium, diemque obitus ejus, et magnam pro eo precem sic comprehendit:

Si quis erit qui scire velit, dum vivus adesset, Quis fuerit, quem tumba tegit, quod nomen haberet; Ansoldi nomen fuit huic, et militis omen. Quinta dies fit ei requies, in fine Decembris. Detur ei pietate Dei merces requiei! Amen.

Militia clarus et audacia, Petrus, vicinis metuentus, Manliæ præfuit, sed a paternis vestigiis in quibusdam operibus suis exorbitavit. Nam juvenili levitate usus, mimos et aleatores dilexit; adolescentum persuasionibus favens, rapacitati studuit, pauperesque colonos, tam suos quam alienos, plerumque oppressit. Aliena tenere diripit, et sua infruente distrahit. Unde, sicut ipse suis damnosus est contribulibus, sic finitimi prædones non minus inhianter insidiantur et nocent ipsi suisque hominibus. Iratus durissima facile minatur, lætus improvide difficilia pollicetur; in utroque mendax frequenter comprobatur. Uxorem post obitum patris sui duxit nobilissimam, nomine Adam, Burchardi de Montemorentii septem, et comitis Gisinarum filiam. Monachos et clericos verbis honorat, et correptiones eorum placide tolerat; sed excusatione juvenilis ætatis impudentiam suam obnubit, et emendationem vitæ in maturiori ævo, quod utinam fiat! promittit. Nunc ea quæ ab ipso vel sub ipso monachis data sunt, breviter annotabo.

Ansoldus moriens optimum palefridum monachis dimisit, pro quo Petrus, patre rogante, terram de Monte-Marcenii monachis dedit, eisque tunc omnia, quæ prædecessores ejus dederant, concessit. Vineam quoque de Clarofonte, quam Joannes de S. Dionysio, et Maria uxor ejus, et Ernulphus eorum filius S. Mariæ prius sponte dederant; sed postmodum, Jerusalem adire volentes, cuidam Britoni de Monte-Forti, nomine Fulconi, monachis calumniantibus, vendiderant; Petrus episcopali justitia Britoni ablatam in sua manu accepit; sed eandem paulo post, divinitus infirmitas tactus, in confessione sua liberam ab omni censu S. Mariæ reddi-

dit. Fructum etiam vineæ in ipso anno, ad emendam A imaginem, sanctæ Virgini obtulit.

Grimoldus, nepos et hæres Stephani de Manlia, totam decimam terræ suæ, tam de feudo Ansoldi quam de feudo Pagani, decimamque molendini sui et vinearum suarum monachis dedit, et donum super altare, cum Petronilla uxore sua, posuit. Deinde, ad obitum præfatæ conjugis suæ, duo arpenta terræ in Monte-Tedberti monachis annuit. Hic in Jerusalem cum Stephano Blesensi comite perrexit, in itinere illo multa gravia pertulit, et inde reversus legitime vixit.

XXII. *Recensiones donationum continuantur.*

Geroldus quoque, cognomine Costatus, prædicti Grimoldi sororius, infirmatus est, divinoque verbera terditus, quamdam decimam, quam in territorio Marolii possidebat, partemque suam atrii ejusdem villæ monachis dedit, annuente conjugæ sua, in cujus dote erat, Petro quoque domino Manliæ volente et concedente, de cujus feudo erat. Albericus autem de Marolio XII jugera terræ, quæ in supercilio montis, in territorio Marolii ad occidentem, sita est, monachis dedit.

Odo filius Gualonis, eques honorabilis, ad obitum Arnulfi filii sui dedit monachis de Manlia tria jugera terræ, quæ tunc temporis Fulco presbyter excolebat. Duos quoque vini modios similiter dedit darique de vineis suis, per singulos annos constituit; ita ut nullatenus successione vel mutatione hæredum Manliensis ecclesia prædictum donum perderet, meritoque pro animabus filiorum ejus, Petri, Arnulfi et Milonis, aliorumque amicorum ejus Deum jugiter exoraret. Paucis denique transactis diebus, contigit præfatum Odonem infirmari. Ex qua infirmitate, velut bonus filius de flagello patris, proficere cupiens, conjugem suam Beliardem, nurum quoque suam Corneliam, filiam quoque Siciliam cum genero suo Gaufrido ad se convocavit, eisque annuentibus, omnes decimas suas Deo sanctæque Mariæ donavit. Unde præfatæ mulieres, una cum Gaufrido, ex Odonis præcepto Ecclesiam præterunt, et donum super altare posuerunt. Quo facto, ægritudine ingravescente, factus est ibidem monachus, et in infirmania monachorum jacuit X diebus. Interea Gualterius Audax, filius ejus, de Trecassino, ubi diu moratus fuerat, advenit patremque adhuc viventem reperit. A quo rogatus, quidquid genitor Ecclesiæ Dei dederat, et parentes sui annuerant, ipse concessit, tria videlicet jugera terræ, duos vini modios unquoque anno, omnes decimas, quas pater ejus possederat in annona, in vino et in primitiis. Quarum omnium rerum, mortuo patre et sepulto, Gualterius donum super altare S. Dei Genitricis per unum librum misit, et patrem exstitit.

Tempore Hugonis de Vaceio et David, aliorumque priorum, qui Manliæ laboraverunt utiliter, notum fuit multis, notumque fore volumus posteris

quod Tesza, uxor Bernardi Cæci, dedit monachis S. Ebrulfi Manliæ degentibus medietatem terræ S. Columbæ, tam plani quam nemoris, præter duo arpenna terræ, quæ dedit eisdem, ubi possent domum ædificare, et hospites sine alterius parte, si vellent, habere. Hoc autem fecit, concedentibus dominis suis, Goisleno scilicet, qui aliam medietatem terræ propter penuriam servitii tunc in dominio tenebat, et Guaszone de PeXeio, qui capitalis dominus erat. His nimirum patronis monachi multam diverso tempore pecuniam dedere, optantes in legitima pace rem ecclesiasticam augere, et commoditatem aliquam subsequentibus sociis providere. Primus itaque, qui cupidus et magnanimus erat, hoc negotium in prioratu suo inchoavit, et præfatæ B Teszæ X solidos, et Odoni filio ejus unum fustaneum, atque Guillelmo genero ejus X solidos tribuit. Goisleno etiam dedit unum equum pro quatuor libris, et uxori ejus XX solidos, atque Guaszonei XXV solidos, et corneum scyphum, ejusque conjugi alium. Hæc et alia plura supradicti homines de charitate monachorum habuerunt; et donum super altare Domini ponentes coram multis testibus, firmiter omnia concesserunt. Sed postmodum, stimulante iniquitate, pluribus modis rupto fœdere, mentiti sunt. Præcipue Guaszo, qui fortior omnibus erat, aliosque si deviarent, corrigere debuisset, eleemosynam inquietavit, prædam hospitem cepit, et domos eorum subvertit. Unde idem locus, sicut dudum fuerat, solitarius factus est. Monachi enim tali necessitate locum interim dimiserunt. Denique, transactis pluribus annis, Amalricus Guaszonis filius interfectus est. Tunc monachi lugubrem pro morte filii Guaszonem adierunt, eumque, ut damnum, quod eis intulerat, emendaret, rogaverunt. Ille vero morte filii sui compunctus, suppliciter eis respondit, et malum quod commiserat se emendaturum promisit. Præfatum itaque mandavit Goislenum et Amalricum de Belveder, cui nuper ipsum feudum reddiderat, et de quo tunc temporis Goislenus illud tenebat. Illi ergo apud Fraxinos conveniunt, et de correctione facinoris tractaverunt. Guaszone cum monachis rogante, Amalricus concessit donum quod Tesza fecerat, et Guaszo ac Goislenus concesserant. Assensu itaque et consensu omnium facto, prædicti domini, Guaszo scilicet, Amalricus et Goislenus, monachos palam saisiverunt; et hoc Grimoldus de Manlia, et Rogerius filius ejus, alique multi viderunt et audierunt. Statuto denique die Amalricus apud Manliam venit, donumque quod apud Fraxinos monachis concesserat, super altare Sanctæ Mariæ posuit, et ex charitate monachorum XX solidos Medantensium recepit.

Sic studiosorum procuracione monachorum Manliensis Cella surrexit, et largifluis exhibitionibus confluentium ad laudem Dei competenter crevit. Erat enim idem vicus vineis et uberibus agris optime consitus, Maldra quoque fluvio per medium

currente irriguus, nobiliumque copia militum fortiter munitus. Hi nimirum ecclesiæ in vita sua libenter dant de terris suis et de aliis facultatibus; reverenter ab eis honoratur ordo monasticus, et in mortis metu pro animæ subsidio totis expetitur affectibus. Ibidem milites claustrum servant cum monachis, sæpe de practicis simul tractant et theoreticis. Sic schola fit viventium et refugium morientium.

Tempore Petri senioris, Mainerius abbas Philip-pum regem Francorum expetiit, et res in regno ejus Uticensibus datas humiliter ab eo requisivit. Ille vero benigniter ea, quæ data erant, concessit; eosque qui secum erant, ut abundantius darent, clementer et hilariter admonuit. Hoc in itinere inter Speonnam et Medantum factum est. Deinde, tempore Petri junioris, Ludovicus rex Manliam venit, et in eundem Petrum pro quibusdam reatibus insolentis juventæ iratus, lapideam munitionem, qua prudens Ansoldus domum suam cinxerat, cum ipsa domo dejecit. Tunc idem rex hospitium in domo monachorum suscepit, et quæque tempore trium dominorum, Petri, Ansoldi, alteriusque Petri data eis fuerant, vel ipsi emerant, regali concessione confirmavit. Tunc Guarinus Sagiensis, vir callidus et bene litteratus, prioratum habebat, scriptioque suo et familiari colloquio a rege sanctionem exegit omnium rerum quas eidem loco procuraverant Goisbertus et Guidmundus, Guillelmus et Hugo, David et Rannulfus, aliique priores ejusdem Cellæ. Hæc de Manlia in præsentî libello dixisse sufficiat.

Famosus archiater Goisbertus, postquam Manliæ basilicam, ut diximus, cepit, cum quibusdam notis amicisque suis de communi utilitate monasterii sui tractare studuit. Quibus illi acquiescentibus, abbatem suum obnixè rogavit ut prioratum Manliæ alii commendaret, quatenus ipse ad aliarum procuracionem rerum liberior procederet. Quod et factum est. Guidmundus enim, qui Solengiæ presbyter fuerat, vir bonus, in loco ejus subrogatus est, et præfatus medicus, pro suorum commoditate fratrum, toto nisu plures Gallorum equites aggressus est. Quosdam quidem illexit medicinali cura et subventu, aliosque muneribus, utrosque vero

Unfridus igitur cognomento Harenc, et Havisa uxor ejus, et filii ejusdem Havisæ, Paganus videlicet ac Alexander, et Rogerius de Rolla Crota, uxorque ejus Basilla, et filius Basillæ Guiardus, concesserunt Deo et sancto Ebrulfo ecclesiam de Villariis Vastatis, et decimam ad eandem pertinentem, et terram uni carrucæ sufficientem. Concesserunt etiam totius villæ herbergagium, absque ullius participatione quietam; terram quoque, tam in mansuris quam in rupturis totius parochiæ, hominibus ibidem hospitatis excolendam, reservato sibi tantummodo campo. Istud autem donum coram domino Rodberto, apud Ivercium fuit factum,

A ipso concedente cum filiis suis Ascelino Goello et Guillelmo. Ipse quidquid in eadem villa habebat concessit, pro qua re totum beneficium loci et unam unciam auri recepit. Non multo post stimulo gravis morbi divinitus in verendis percussus est, metuque mortis monachus Beccensis abbatæ factus est. Ascelinus autem Goellus, filius ejus, hæreditario jure patrimonium ejus obtinuit, et famosis facinoribus super omnes contribules suos diu claruit. Castrum enim apud Brehervallum munitissimum construxit, sævisque prædonibus ad multorum perniciem replevit. Arcem Ibreii furtim cum ingenti calliditate cepit, dominumque suum Guillelmum Bretoliensem bello victum comprehendit, et in arctissimo carcere graviter coercuit. Mille libras Droccensium et præfatæ turris asylum ab illo pro redemptione violenter extorsit, et Isabel filiam ejus uxorem duxit, ex qua VII filios genuit. Illic cum uxore sua et filiis omnes res, quas sanctus Ebrulfus de feudo ejus habebat, Vilerias scilicet Vastatas, et medietatem decimæ de Montinneio concessit, et inde ex charitate monachorum LX solidos habuit, et chartam concessionis suæ apud Brehervallum confirmavit. Idem alio tempore, apud B. Helerium in domo monachorum, Sancto Ebrulfo concessit ut omne dominium ejus a passagio liberum esset in illo loco, et in omni terra ejus. Filii quoque ejus Rodbertus et Guillelmus, cognomento Lupellus, postmodum concesserunt, firmumque tenorem diu modo tenuerunt.

Hugo Paganus Crassa-Lingua, et Agnes uxor ejus, atque Guido filius eorum concesserunt sancto Ebrulfo vicecomitiam, id est viariam, quantam habebant in Villariis Vastatis, et ob hoc a monachis quondam susceperunt X solidos et unum cervi corium, et alio tempore XX solidos. Filius autem X solidos Medantensium pro concessione recepit. Chartam vero hujus pacti Joannes Remensis, præloquente Hugone Fraissello, ante turrim Brehervalli dictavit, et Hugo Paganus cum suis confirmavit. Post aliquod temporis præfatus Hugo monachus factus est; et filii ejus Rodulfus, Simon et Rodbertus monachis vicecomitiam auferre conati sunt. Monachi vero, ut habita in pace possiderent, Rodulfo, qui primogenitus erat, dederunt centum et decem solidos nummorum Medantensium, Simonique quinque solidos, et Rodberto subtulares corduanos.

Anno quo Goellus obiit, Alexander et Gislebertus dederunt sancto Ebrulfo unum campum de mansura Rodberti cujusdam villani, in præsentia Rodberti de Sancto Nicolao, ipso Rodberto conquerente quod terram non haberet uni carrucæ sufficientem. Quidquid Fulco de Sancto Albino in Villariis de terra sua dedit Santo Ebrulfo, hæredes ejus Tedricus et Rainerius concesserunt, et uxores eorum Emmelina et Tescelina, ex quibus erat hæreditas, retinentes inde partem aliquam ad hospitandum, domino illorum Alexandro annuente.

Prolixam narrationem de rebus Uticensi ecclesiæ datis protelavi; sed necdum omnes in præsentì comprehendere valui. Sunt etenim parvæ, et a mediocribus aut blanditiis abstractæ, aut vi, seu pretio, vel alio quolibet modo extortæ, sparsimque per plurimas diœceses diffusæ, in quibus monachorum numerus secundum quantitatem posses-

tionis constituitur, et pro fautoribus suis in hymnis et precibus et continenti vita Domino quotidie famulatur. Quæ restant, in sequenti opusculo veraciter colligentur, et notitiæ fratrum, qui nobis ad laborandum in agro Dominico succedent, liquido pandentur.

SUMMARIUM LIBRI SEXTI.

I. Prologus. *Eventus varii.*

II. *Digressio. Historia Beati comitis Guillelmi, monachi Gellonensis.*

III. *De Geroldo, capellano Hugonis Abrincatensis comitis. Ejus consilio plurimi milites in cœnobio Uticensi monachalem habitum suscipiunt.*

IV. *Iter Mainerii abbatis in Angliam. Charta Guillelmi regis pro Uticensi cœnobio. De tribus fratribus. Uticensis monachi.*

V. *Sequentia recensionis donationum Uticensi cœnobio jactarum. Nova Alfagiensis cella Uticensibus monachis datur. Historiæ variæ.*

VI. *Meditationes. Vita B. Patris Ebrulfi.*

VII. *Sequentia.*

VIII. *Sequentia.*

IX. *Mors B. Ebrulfi.*

X. *Obscuritas Uticensis historiæ, post mortem B. Ebrulfi. Normannorum deprædationes.*

XI. *Quomodo et quando Franci reliquiis B. Ebrulfi potiti sunt.*

XII. *Uticensis monachi corpus fundatoris sui sequi decernunt. B. Ebrulfi reliquiæ dividuntur.*

XIII. *Ascelini in Uticensi eremo gesta.*

XIV. *Uticus depopulatur et diruitur. Quomodo Uticense cœnobium ex ruinis restauratur. Primi Uticensis abbates.*

XV. *Uticensis monachi quasdam patroni sui reliquias obtinent. Successio Uticensium abbatum.*

LIBER SEXTUS.

I. Prologus. *Eventus varii.*

Humani acumen ingenii semper indiget utili sedimine competenter exerceri, et, præterita recollendo, præsentiaque rimando, ad futura felicitæ virtutibus instrui. Quisque debet quemadmodum vivat quotidie discere et fortia translatorum exempla heroum ad commoditatem sui capescere. Plerumque multa, quæ velut inaudita putantur, rudium auribus insonant, et nova modernis in repentinis casibus frequenter emanant; in quibus intellectuales inexpertorum oculi, nisi per revolutionem transactorum, caligant. Studiosi ergo abditâ investigant, et quidquid benignæ menti profuturum autumant, pie amplexantes, magni existimant. Ex benevolentia laborant, et præterita posteris sine invidia manifestant; quorum solertiam dente canino nonnumquam inertes lacerant. Unde invidiosi quidam, invidorum morsibus injuriati, plerumque torpescunt, et ab incepto specimine, quod æterno fortassis silentio recludetur, desistunt. Sic interdum frivola occasione sæculo damnus oritur lugubre, quod benevola posteritas, si posset restaurare, et intermissa recuperare, alacris excusso insurgeret torpore, et involuntis operis florem fructumque obnixâ expeteret voluntate, et ardentem perscrutaretur sedula perspicacitate. In priscorum questibus hæc

plerumque legimus, et insignes didascalos, de suorum insultationibus æmulorum plangentes, plangimus. Hieronymum et Origenem, aliosque doctores de cavillationibus oblatratorum in allegationibus suis conquestos cernimus, et contristamur quod hac de causa nostris multa præcipua subtracta sunt obtutibus, dum dicaces sophistæ malebant in otio quiescere quam abditâ diserte proferendo laborare, et maledicis corrodentium latratibus patere. Conticescant obsecro et quiescant, qui nec sua edunt, nec aliena benigne suscipiunt, nec, si quid eis displicet, pacifice corrigunt. Discant ea quæ nesciunt, et, si discere nequeunt, patiantur saltem symmathites suos edere quæ sentiunt!

De humano statu lapsuque, de labentis sæculi volubilitate, et prælatorum principumque nostrorum vicissitudine, de pace seu bello, et multimodis, qui non deficiunt, casibus terrigenarum, cuilibet dictanti thema scribendi est copiosum. De miraculis vero prodigiisque sanctorum, quia nimia nunc in terris est penuria eorum, modo scriptoribus in referendo non est insudandum. Antiqui enim patres, Martialis et Taurinus, Silvester, Martinus et Nicolaus, alique mirabiles viri, quorum linguæ claves cœli factæ sunt, qui divinis charismatibus pleni, ut Phœbus in Ecclesia fulserunt, et elementis

mundi aereisque potestatibus in virtute omnipotentis imperantes dominati sunt, jam cum rege suo, superna mercede potiti, felices in cœlo consistunt. Successores autem eorum, qui potestatis apicem obtinent, et *Rabbi* vocitantur, atque super cathedram Moysi resident, sæcularibus pompis et divitiis, quibus plerique nimium inhiant, multipliciter polent; sed merito sanctitatis, potentiaque virtutum et prodigiorum non æque renitent. De cursu tamen sæculi et rebus humanis veraciter scribendum est, atque ad laudem Creatoris et omnium rerum justi gubernatoris chronographia pangenda est. Æternus enim Conditor usque modo operatur et omnia mire disponit; de cujus gloriosis actibus quisque pro suo libitu et posse pie promat, quod ei divinitus inspiratum fuerit!

Anno ab Incarnatione Domini 1066, indictione v, Guillelmus dux Normannorum, deficiente regis Edgari stirpe, quæ idonea esset ad tenendum sceptrum regale, cum multis millibus armatorum ad Anglos transfretavit, et in campo Senlac invasorem regni Albionis Haraldum bello peremit. Deinde, Francis et Anglis peroptantibus, in die Natalis Domini, apud Guestmonasterium, ab Adelredo Eboracensi archiepiscopo rex consecratus est, regnoque Anglico xx annis et viii mensibus ac xvi diebus fortiter potitus est. Contumaces regni filios confregit, vinculis iniecit, exhæredavit, expulit, et extra limitem natalis soli dispersit. Clientes vero suos et fautores sublimavit, magnis honoribus locupletavit, regnique negotiis præficiens magnificavit. Ex his Hugo Abrincatensis, Richardi cognomine Goz filius, inter cæteros magnates effulsit; cui postquam Gherbodus Flandrensis ad suos recessit, rex comitatum Cestrensem consilio prudenter concessit. Hic nimium amator sæculi fuit, sæculariumque pomparum, quas maximam beatitudinum putabat esse portionem humanarum. Erat enim in militia promptus, in dando nimis prodigus, gaudens ludis et luxibus, mimis, equis et canibus, aliisque hujusmodi vanitatibus. Huic maxima semper adhærebat familia, in quibus nobilem ignobiliumque puerorum numerosa perstrepebat copia. Cum eodem consule commorabantur viri honorabiles, clerici et milites, quos tam laborum quam divitiarum gratulabatur esse suarum participes. In capella ejus serviebat Abrincatensis clericus nomine Geroldus, religione et honestate, peritiaque litterarum præditus. Hic servitium Domini quotidie agebat et sacrosanctum libamen devote frequenter exhibebat. Viros curiales, quoscunque poterat, ad emendationem vitæ propositis antecessorum exemplis invitabat. In multis videbat, meritoque vituperabat carnalem petulantiam, nimiumque in pluribus erga Dei cultum lugebat ingentem negligentiam. Præcipuis baronibus et modestis militibus, puerisque nobiles salutare monitus promebat, et de Veteri Testamento, novisque Christianorum gestis imitanda sanctorum militum tirocinia ubertim coacervabat. Luculenter enim

enarrabat conflictus Demetrii et Georgii, Theodori et Sebastiani, Mauricii ducis et Thebææ legionis, et Eustachii præcelsi magistri militum cum sociis suis, qui per martyrium coronari meruerunt in cœlis. Addebat etiam de sancto athleta Guillelmo, qui post longam militiam abrenuntiavit sæculo, et sub monachili regula gloriose militavit Domino. Multis igitur profuit ejus exhortatio, quos ad tutam regularis vitæ stationem e mundiali protraxit pelago.

II. Digressio. Historia Beati comitis Guillelmi, monachi Gelltonensis.

Nunc, quia de sancto Guillelmo nobis incidit mentio, libet ejus vitam breviter huic inserere opusculo. Novi quod ipsa raro invenitur in hac provincia et nonnullis placebit de tali viro relatio veridica. Hanc etenim Antonius, Guentoniensis monachus, nuper detulit, et nobis eam videre sitientibus ostendit. Vulgo canitur a jocularibus de illo cantilena, sed jure præferenda est relatio authentica, quæ a religiosis doctoribus solerter est edita, et a studiosis lectoribus reverenter lecta est in communi fratrum audientia. Verum, quia portitor festinabat adire, et brumale gelu me prohibebat scribere, sinceram abbreviationem, sicut tabellis tradidi compendiose, sic nunc satagam membranæ summatim commendare, et audacis marchisi famam propalare.

Tempore Pippini regis Francorum, Guillelmus ex patre Theoderico consule et matre Aldana natus est. In infantia litteris imbutus est, et sub Carolo Magno militiæ mancipatus est. Nomen consulis et consulatum, et in rebus bellicis primæ cohortis sortitur principatum. Deinde a Carolo dux Aquitanix constituitur, eique legatio contra Theodebaldum regem et Hispanos atque Agarenos injungitur. Alacriter Septimaniam ingressus, Rhodanum transivit, Arausicam urbem obsedit, et, fugatis invasoribus, eripuit. Deinde cum barbaris transmarinis, et vicinis Agarenis multos conflictus egit, in gladio suo populum Dei ope divina salvavit, imperiumque Christianum dilatavit, et Sarracenos perdomuit. In territorio Lutevensi, in valle Gellonis, inter innumeros scopulos in honorem Salvatoris et xii Apostolorum monasterium construxit, monachosque religiosos cum abbate ibidem constituit, et omnia eis necessaria largiter præparavit, et ipsorum chartas suis et regalibus testamentis confirmavit. Dux vero sorores ejus, Albana et Bertana, factæ sunt ibi sanctimoniales, et in Dei cultu bene perseverarunt.

Post longum tempus, a Carolo accitus, Franciam expetiit, et honorifice susceptus, se monachum fieri velle denudavit. Rex illi cum multis fletibus concessit, et de thesauris suis quidquid vellet ad ecclesiam suam deferre jussit. Guillelmus autem omnes terrenas opes respuit, sed phylacterium quoddam, sanctæ Crucis lignum continens, requisivit et obtinuit. Illud nempe, dum Carolus rex primo anno imperii sui Romæ moraretur, Hierosolymitanus pa-

triarcha per Zachariam, magni testimonii sacerdotem, transmiserat. Audita mutatione Guillelmi, tota domus regia consurgit, omnisque civitas subito ruit. Adest magna procerum frequentia, et plorans intrat cum violentia, et Guillelmo ne deserat eos supplicat cum lugubri querimonia. Ille vero Dei igne fervens, omnia reliquit, et cum ingenti honore deductus, omnibus valefecit, demumque ab exercitu Francorum cum lacrymis suspirante discessit. Ad Brivatensem vicum perveniens, arma sua ad altare Sancti Juliani martyris offert, galeam et spectabilem clypeum in templo ad tumulum martyris, foris vero ad ostium pharetram et arcum, ingens telum et versatilem gladium Deo præsentat. Deinde peregrinus Christi per Aquitaniam ad monasterium properat, quod ipse paulo ante in eremo construxerat. Nudis pedibus appropinquat monasterio, ad carnem indutus cilicio. Auditio ejus adventu, venit ei obviam procul in bivio, et valde contradicenti festiva sit a fratribus processio. Ibi tunc offert phylacterium omni auro pretiosius, cum calicibus aureis et argenteis, et aliis multis ornamentis multimodis, factaque petitione, mundum cum suis omnibus reliquit pompis et lenociniis.

Igitur anno ab Incarnatione Domini 806, imperii Caroli quinto (89), in natale apostolorum Petri et Pauli, Guillelmus comes monachus factus est, subitoque immutatus in Christo Jesu et alteratus est. Factus enim monachus, docebatur, nec confundebatur; corripiebatur, sed non irascebatur. Interdum cæsus et injuriis læsus, non resistebat, neque comminabatur. Gaudebat in subjectione, et delectabatur in omni abjectione, paratus cunctis servire, obsequi et obedire. Proficiebat quotidie in omni sanctitate et religione, et in omni sanctæ Regulæ observatione, sicut aurum in camino mirabili coctione. Monasterium, quod ante monachatum ex toto non perfecerat, adjuvantibus filiis suis Bernardo et Guillelmo (90), quos comitatibus suis præfecerat, comitibusque vicinis, perfecit ut cœperat. Difficilem viam ad jam dictum monasterium pro asperitate montium direxit, rupem cum malicis et securibus, variisque ferramentorum generibus argumentose incidit, jactatoque de lapidibus fundamento secus flumen Araris, viam altius sustulit et monti conjunxit.

Ludovicus, Caroli filius, rex Aquitanix, cum omni bonitate, de fisci sui juris, Guillelmo petente, monasterio dedit, et cum præcepto regio annulique sui auctoritate firmavit. Guillelmus circa monasterium fecit vineta et oliveta plantari, hortosque plurimos constitui, ipsamque vallem, destructis arboribus infructuosis, fructiferis pomeriis melius complantari. His ipse et aliis hujuscemodi studiis intentus laborabat, propriasque manus rusticanis actibus pro amore Dei mancipabat, et sic in vera humilitate et religione se jugiter exercebat.

(89) Leg. Sexto. Le Prévost.

(90) Leg. Gantcelino, vel Gocelino

Coram abbate et fratribus crebro provolvebatur, petens ut, pro misericordia Dei, amplius abjici et humiliari sibi concedatur. Viliora in monasterio expetebat officia. Optat vilissimus fieri et contemptui haberi. Vult esse ut jumentum, ac, ut pullus asini, portare onera fratrum in domo Domini. Quondam dux potentissimus, non crubescit vili asello gestari cum suis flasconibus. Ecce domnus Guillelmus fit de consule coquus, de duce magno efficitur inquilinus, ligna collo deferens, amphoram aquæ bajulans, ignem excutiens et succendens. Manibus propriis parapsides abluit, olera colligit, pimenta condit, legumina infundit. Ipsa vero refectio: hora, nulla interveniente mora, cuncta laute præparata fratribus anteponit; jejunia continuans, lares sovet et custodit. Ipse pistor clibanum calefacit, panes imponit et coctos extrahit.

Quondam pro penuria ligorum, ad coquendum panes, sarmenta congerit, stipulam colligit, et quidquid manus invenit, in caminum cito projicit ac fortiter calefacit; cumque servum Dei tempus vehementer urgeret, eumque nimis introrsus argueret quod hora reficiendi fratres aliquantulum præteriret, nec ille haberet unde fornacem cineribus evacuandam extergeret, Christum invocat, signo crucis munitur, medium fornacis intrat, et omnia quæ ibi agenda erant, diligenter illæsus præparat. Carbones nudis manibus projicit, illæso scapulari cineres exponit, lares aptat, et intromittendis panibus temperat. Sic Guillelmus in igne diu stetit, nec ullam adustionem in corpore seu veste sua pertulit. Postea consilio fratrum abbas servilia ei opera omnino prohibuit; sed orationi et sanctæ meditationi vacare præcepit, idoneamque cellam ei deputavit. Sic diu exercitatus in activa, incepit requiescere in vita speculativa, et post Marthæ servitium frequensque ministerium, delectatur cum Maria in perenni theoria.

Tandem Guillelmus, perfectus virtutibus, spiritu prophetiæ donatur, et divinis oraculis vita ejus declaratur. Obitus sui diem abbati et fratribus prædixit, multisque vicinis scripto etiam significavit, et Carolo regi delegavit nuntium, et signum, quod fieret dum moreretur, manifestissime indicavit.

Tandem, omnibus rite consummatis, migravit. Guillelmus v Kal. Junii (91), angelis gaudentibus et terrigenis plorantibus. Tunc fit per omnes circumquaque provincias, per omnes minores ac majores ecclesias, magnus valde et insolitus clangor signorum et campanarum sonitus, longa pulsatio, mirabilis tinnitus, nullis hominibus funes trahentibus vel signa commoventibus, nisi sola virtute divina quæ supervenit cœlitus. Eximii viri sanctum corpus ibidem honorifice tumulatur, multisque miraculis gloriose patris laus Dei fideliter cantatur.

Venerabile cœnobium illic usque in hodiernum (91) Die 28 Maii, anno 812.

diem perseverat, et ingens monachorum exercitus Domino Deo Sabaoth cum tripudio militat, atque meritis sancti Guillelmi, ex illustri milite religiosi monachi, turba infirmantium convalescens exultat in Christo Jesu, qui omnes sibi adhærentes in æternum glorificat.

lii. *De Geroldo, capellano Hugonis Abrincatensis comitis. Ejus consilio plurimi milites in canobio Uticensi monachalem habitum suscipiunt.*

Invictissimorum itaque militum tropæa frequenter Abrincatensis Geroldus referebat, et coessentes athletas, armigerosque generosos ad similem conversationem blanditiis et terroribus incitabat.

In primis igitur quinque illustres viri de familia consulis egressi sunt, quorum nomina hæc sunt: Rogerius Erneisi filius, nepos Guillelmi de Guarenna comitis Suthregiæ, et Ernaldus, Unfridi de Telliolo filius, nepos Hugonis de Grentemaisnilio vicecomitis Legrecestræ, cum Guidone Medantensi, ejusdem armigero, Drogo etiam, filius Goisfredi de Novo Mercato, et Odo capellanus comitis, filius Ernuti Dolensis. Isti nimirum, instinctu Ernaldi, cujus parentes Uticensem abbatiam construxerant, Uticum adierunt, et a Mainerio abbate gratanter in monasterio suscepti sunt. Qui longo tempore regulariter ibidem conversati sunt, et ecclesiasticas res industria et sollicitudine sua commode auxerunt.

Geroldus autem, qui sicut gallus dormientes in profunda nocte cantando excitat, sic in obscuritate Lethæ oblivionis et profunditate mundialis illecebæ illectos, verbum Dei serendo, ad meliora extulerat, sese tandem propriis pennis percutiens, a torpore vivaciter excussit, discipulosque suos, de quibus prædictum est, sequens, Uticum adire satagit. Verum, volente Deo, in Angliam remanere coactus est. Nam ubi Guentam pervenit, graviter ægrotare cœpit, metuque mortis in veteri monasterio Sancti Petri monachile schema devote suscepit, diuque sub Gualchelino præsule, et Godefrido peritissimo ac religioso priore regulariter vixit. Inde post aliquod tempus ad regimen ecclesiasticum canonice provectus est; et Teochesburiz, dum Bajocensis Samson Guigornensi episcopo præerat, primus abbas effectus est. Ibi nempe cœnobium Sanctæ Mariæ Rodbertus, Haimonis filius, super Sabrinam fluvium construxerat, et multis opibus, tempore Guillelmi junioris Anglorum regis, affatim locupletavit. Geroldus autem officium sanctæ prædicationis, quod in clericatu gratanter exercuerat, quo plures de cœno libidinis et rapacitatis ad puritatem innocentis vitæ pertraxerat, in pastoralis culmine regiminis positus, vigilanter excoluit, et pluribus, opitulante Deo, profuit. Novum monasterium regularis ordinis sanctionibus instituit, novitiorum copiam monachili normæ mancipavit, neophytisque optimos ritus rigidæ conversationis tradidit. Ad exercitium spirituale cum subjectis commanebat, ad laboriosa etiam iuniores interdum præ-

ibat, solertique studio monasterii res intus et extraprudenter disponebat. Post plures annos invidus Satan in Dominicum gregem surrexit, et, opilione nequiter perturbato, teneras oves atrociter vexavit. Rodbertus enim Brito, post mortem Rodberti filii Haimonis, abbatem suum, a quo susceptus fuerat ad monachatum, de quibusdam falsis criminibus accusavit apud regem Henricum. Porro abbas, ante regem accersitus, prolixis rationibus uti noluit, sed innocenti conscientia contentus, abbatiz dominatum regi ultro reliquit, et post laboriosos Marthæ famulatus, optimam Mariæ partem intra secretum Guentoniensis claustrum repetiit. Denique, dum post aliquod tempus a venerabili Radulpho Roffensi episcopo invitatus fuisset, et ipse rogatu plurimorum eundem pontificem causa sanctæ collocationis adiisset, ibidem, vocante Deo, in lectum decubuit, et, completis omnibus quæ servo Dei rite competunt, reverenter obiit.

Rogerius vero de Guarenna, quem præfati sacerdotis, diximus hortatu conversum fuisse, et Uticum quasi de flammis Sodomæ cum quatuor commilitonibus pro monachatu accurrisse, fere xlvj annis ibidem vixit, et in ordine servens, multimoda honestate vigit. Erat enim corpore venustus, habituque vili sponte dejectus. In omni esse suo venerabili pollebat modestia, voce clara et facunda loquela. Ad labores tolerandos erat validus, ad psalmos et hymnos canendos voluntarius, in conversatione vero sua contubernalibus tractabilis et bene morigeratus. In victu sibi parcus, aliisque largus, in vigiliis semper promptus, et indicibiliter sobrius. Non fastu carnalis nobilitatis tumuit, sed in humilitate consistens Regulæ succubuit, et vilia quæque fratrum obsequia hilariter agitare præelegit. Per plures enim annos ultro solitus est omnium calceamenta fratrum perungere, pedulesque lavare, aliaque servitia, quæ quibusdam hebetibus et turgidis despicabilia videntur, libenter exercere. Textum Evangeliorum auro et argento, gemmisque decoravit, et plura vestimenta, cappasque cantorum et tapetia cum cortinis, aliosque plures ornatus ecclesiæ suæ procuravit. Fratribus et parentibus suis quæque poterat opportune rapiebat, et subtracta corporibus pro salute animæ divino cultui gaudens applicabat.

Richardus igitur de Coluncis, præfati Rogerii frater, Uticum venit, et ecclesiam de Estolveio, quam ab Erneiso quodam homine suo redemerat, B. Ebrulfo dedit, decimam quoque duorum molendinorum adjecit. Harum itaque donationem rerum, cum Adelaisa conjugæ suæ et præfati Erneiso, super altare posuit. Pro hac concessione monachi dederunt Richardo octo libras nummorum; Rodberto etiam de Molbraio, qui capitalis dominus erat, centum solidos dederunt, et ipse incunctanter, in viridario Turstini de Solengi, S. Ebrulfo concessit ecclesiam de Estolveio, ut monachi petierunt. Præfatus autem Richardus valde locupletatus

est, et Henrico regi amicus, inter compares suos A magnificatus est. Usque ad senectutem prospere vixit, et ex conjuge sua xi filios et v filias habuit, quibus hæc indita sunt vocabula : Hugo, Gaisfredus et Richardus, Joannes et Rodbertus, Odo et Henricus, Ivo et Rodulfus, Guillelmus et Henricus ; Robes ac Adeliza, Mathildis et Avicia. Ex his duo ab infantia Deo dicati sunt. Joannes enim monachatus Uticensis Ecclesiæ addictus est, et Adelidis in cœnobio S. Trinitatis Cadomi sanctimonialis effecta est.

Deinde anno ab Incarnatione Domini 1125, præfatus Richardus xvii Kalendas Octobris obiit, et sequenti anno filius ejus Hugo Uticum venit, scutellam argenteam Deo super altare obtulit, et omnia quæ pater ejus, ut supra dictum est, dederat, libenter concessit, donumque super aram posuit, se etiam ex toto devovit.

IV. *Iter Mainerii abbatis in Angliam. Charta Guillelmi regis pro Uticensi cœnobio. De tribus fratribus Uticensis cœnobii monachis.*

Serenitate prosperi temporis arriidente, Mainerius abbas in Angliam, xiv anno regiminis sui (92), transfretavit, et Rogerium de Guarenna, Drogonemque de Novo-Mercato secum adduxit. Curiam vero Guillelmi regis, a quo multoties accersitus fuerat, adiit, et Lanfrancum archipræsulem, aliosque sibi charissimos charitative visitavit. A rege et optimatibus ejus honorifice susceptus est, et fratres Uticensis ecclesiæ prudenti affatu exhortatus est, illos scilicet qui de Normannia exierant, et in Anglia exuberantius spe sublimati fuerant. Illustres quoque monachi a nobilibus regni proceribus gaudenter suscepti sunt, et de opibus in aliena regione violenter acquisitis, ut forensis favor appetit, honorati sunt. Rex itaque et magnati fundos et pecunias ac ornatus ecclesiæ cum gaudio eis dederunt, et orationibus eorum sese fideliter et devote commendarunt. Possessiones et ecclesiæ, decimæque, quas amici et affines Utensium eis condonarunt, ad notitiam futuræ posteritatis in charta consignatæ sunt. Magnificus enim Guillelmus hujuscemodi testamentum S. Ebrulfo condidit, in quo sua, hominumque suorum dona in his verbis regali auctoritate gratanter confirmavit :

« GUILLELMUS, Dei gratia, rex Anglorum et dux Normannorum atque princeps Cenomannorum, omnibus fidei Catholicæ fautoribus, pacemque in Ecclesia servantibus, summum et inexplabile gaudium munus. »

« Quoniam brevis est mortalis vita, et de generatione in generatione transeunt omnia, volumus litterarum testimonio temporis nostri decreta confirmare, ut quæ nos recte facimus et nostro jure et ex data a Deo potestate, nemo successorum nostrorum audeat violare ; ne scilicet ei contradicat, qui omnia regna suo arbitrio dispensat. Ego itaque Guil-

lelmus, Dei gratia rex, in regno mihi divinitus commisso eleemosynam, quæ mihi perenniter prosit, cœnobio B. Ebrulfi tradere dispono, et ea quæ fideles nostri, pro communi omnium salute, de possessionibus, quas eis dedi, legitime Deo dant, concedo, præsentique chirographo confirmationem nostram præsentibus et futuris omnibus Dei fidelibus notifico. In primis igitur Uticensi monasterio, quod beatus Christi confessor Ebrulfus construxit in eremo, de dominio meo, pro amore Dei, dono in Gloucestræ scira villam, quæ Rawella, id est Capræ Fons dicitur ; et in Nicholæ scira quamdam ecclesiam, et quidquid ad eam pertinet in villa quæ Nethleham vocatur. Præterea optimates nostri de rebus suis S. Ebrulfo hæc largiti sunt, atque ut in charta regie auctoritatis contra omnium infestationes inserantur, poposcerunt. Rogerius, comes Scrobesburie dedit omne quod habebat in Melleburna, in Grantebrugæ scira ; Othnam quoque et Merestonam in Estafordæ scira, et unam hidam terræ in Graphan, et terram Vulfuini aurifabri in Cicestra, decimamque caseorum et lanarum de Pultona, et decimam de Senegal in Grantebrugæ scira. Mabilia vero, ejusdem comitis filia, de redditibus suis in Anglia lx solidos Sterilensium pro decimis suis dedit S. Ebrulfo per singulos annos, ad luminaria ecclesiæ. Guarinus vicecomes de Scrobesburia dedit S. Ebrulfo Neutonam et ecclesiam de Halis cum decima, decimamque de Guestona in Estaforde scira ; et hæc dominus ejus Rogerius comes concessit. Porro Hugo de Grentemaisnil, qui cum Rodberto fratre suo, et avunculis suis Guillelmo et Roberto, filiis Gerouii, Uticense restaurarat cœnobium, hæc eidem dedit in Anglia in perpetuam hæreditatem : totam terram, quam habuit in Parva Pilardentona in Guarevichæ scira, omniumque duas partes decimarum totius terræ suæ dedit, et xvi rusticos ad ipsas decimas custodiendas, atque novem ecclesias. Dedit enim tres villanos Sceltonæ, tres Guaris, duos Belegravæ, unum Stotonæ, unum Cherchebiæ, unum Mersitonæ, unum Ostesilvæ, unum Cherlentonæ, et alium in alia Cherlentonæ. Dedit etiam ecclesiam de Guaris, et totam decimam quæ ad illam pertinebat, terramque duarum carrucarum ; ecclesiam de Turchillestona, decimamque ad illam pertinentem, et duas virgatas terræ ; ecclesiam de Clenefeld, cum decima tota et duabus virgatis terræ ; ecclesiam de Charlentonæ, cum decima et quinque virgatis terræ ; ecclesiam de Noveslai cum decima et duabus virgatis terræ ; ecclesiam de Merthegrava, quæ nunc alio nomine Belegrava dicitur, cum tota decima et xi virgatis terræ, et Guillecotam, et quidquid Hugo Clericus de Sappo in Angliæ de ipso tenebat ; ecclesiam de Mersitona cum tota decima et terra ad ecclesiam pertinente ; ecclesiam vero de Coteford cum decima, et una hida terræ, ecclesiamque de Pellingis, cum toto quod Leofricus ibidem de ipsotene-

bat. Hæc sunt quæ Hugo de Grentemaisnil S. Ebrulfo, me concedente, dedit in Anglia. Radulfus quoque de Conchis eidem sancto dedit duos manerios, Alwintonam in Guigherestræ scira, et Caldicotam in Nortfuch; et Hugo filius Constantii dedit ecclesiam de Guafra, et unam hidam terræ. Hugo autem, Cestrensis comes, filium suum nomine Rodbertum in Uticensi ecclesia ad monachatum Deo obtulit, et eidem ecclesiæ dedit unam hidam terræ in Parva Pila: dentona, et decimam ac unum rusticum in villa quæ dicitur Brichella, decimamque de Sauleia in Buccinghæm scira. Rodbertus vero de Rodelento, præfato Hugone Cestrensi comite domino suo concedente, dedit S. Ebrulfo Cherchebiam, cum duabus ecclesiis, unam scilicet quæ in ipsa villa est, et alia prope illum manerium in insula maris; et ecclesiam S. Petri apostoli, et quicquid ad eam pertinebat in Cestrensi urbe; et in Merestona, quæ est in Northamptonæ scira, ecclesiam S. Laurentii, et quicquid ad eam pertinet; et in eadem provincia ecclesiam de Bivella cum duabus terræ carrucatis. Alii quoque homines Hugonis comitis Uticensi ecclesiæ decimas suas dederunt: in Nicholæ scira Rozscelinus de Estentona, Osbernus Tezsonis filius de Neubela, Baldricus de Farefort decimam cum uno rustico; Rogerius de Millai, et Robertus Pultrel in Legreestræ scira. Omnes hi decimas suas S. Ebrulfo dederunt, et prædictus comes gratanter concessit. Hæc itaque, quæ de nostro dominio sæpe-memoratæ ecclesiæ dedi, et omnia quæ, sicut a baronibus nostris eidem data sunt, concessi, anno ab incarnatione Domini 1081, indictione iv, præsentis chirographo in urbe Guenta corrobore; et proceribus meis, qui elemosynas suas dederunt, vel astipulatores earum sunt, hoc testamentum signo sanctæ Crucis dedicandum trado, ut in æternum regali auctoritate rata sit hæc donatio, et sacrilegos sacrarum violatores rerum irremediabilis, nisi a reatu respuerint, feriat maledictio.

In hac nimirum charta Guillelmus Magnus, rex Anglorum, primus signum sanctæ Crucis edidit, et subsequentes magnati subscripserunt, quorum nomina hic subscripta sunt: Rodbertus et Guillelmus filii regis, maximeque consules: Rogerius de Scrobesburia et Hugo de Cestra, Radulfus de Conchis et Guillelmus de Britolio, Hugo de Grentemaisnil, et nepos ejus Rodbertus de Rodelento, Rodbertus filius Murdaci et Gulferius de Vilereio, Guillelmus de Molinis et Richerius de Aquila, Eudo dapifer et Guarinus vicecomes de Scrobesburia.

Regressus de Anglia Mainerius abbas hujusmodi chartam secum detulit, et archivis ecclesiæ ad servandum porrexit. Tunc Mathildis regina, comperto laudabili rumore de moribus Utensium, orationis gratia Uticum venit; et a fratribus honorifice suscepta, marcum auri super aram obtulit, seque cum filia sua Constantia precibus fratrum commendavit, eisque, datis sumptibus, lapideum tricorium, ubi

A una reficerent, construi præcepit. Casulam auro et margaritis comptam, et elegantem cappam cantoris sancto Ebrulfo dedit, et plura, si diu viveret, promisit; sed, morte præveniente, promissa complere non potuit. Adelina quoque, uxor Rogerii de Bello-monte, albam, aurifrasio copiose ornatam, Uticensibus contulit, qua indutus sacerdos præcipuis in solemnitatibus missam celebrare consuevit. Sic alii plures utriusque sexus prædicto monasterio de suis donariis in diversis speciebus erogabant, et participatione beneficiorum, quæ ibidem cæli architecto conferebantur, spiritualiter perfrui peroptabant.

His temporibus, tres ibidem germani laudabiliter militabant in monachali habitu, Rodbertus cognomento Nicolaus, Rogerius et Odo. Hi fuerunt filii cujusdam presbyteri nomine Gervasii de Monasterolo, quem Theodericus abbas jamdudum de Sartiis transtulit ad regendam diœcesim de Sappo. Tres itaque prædicti fratres ad conversionem in juventute venerunt, et bonis moribus inter fratres pollentes, Deo grati et hominibus habiti sunt. Primus eorum illitteratus, sed servidus amator virtutis erat, novæque basilicæ, quæ construebatur, operi solerter præerat. Alii duo erant grammatici et sacerdotes conspicui, abbatibusque sui adjutores strenui, et intus ac foris illustres vicarii. Præfatus enim archimandrita Odonem, qui ætate junior, sed eloquentior, et ad tolerandos labores erat robustior, priorem monasterii sui constituit. Rogerium vero, qui ætate et eruditione litterarum major erat, in Angliam pro utilitatibus ecclesiasticis destinavit. Ipse autem haud segniter jussa magistri complevit, et capsam, in qua reliquiæ sanctorum apte conderentur, procuratione sua fabricavit, quam auro argenteoque comiter ornavit. Solertia itaque sua ecclesiæ suæ nactus est plurius bona: variam scilicet suppellectilem et cantorum cappas atque vestes, candelabra et argenteos calices, aliosque ornatus divino cultui congruentes. Erat enim mitis et modestus, in cibo et potu somnoque sobrius, et pro inolita mansuetudine amabilis omnibus. Per diversa igitur officia xx annis, ut ordo monasticus exigit, exercitatus est, et succedenti tempore, post Mainerium et Serlonem, ad tenendum regimen Uticensis abbatie communi fratrum electione promotus est. Quod xxxiii annis in adversis et prosperis tenuit, senioque fractus uni discipulorum suorum nomine Guarino commisit; et ipsum, quantum in ipso fuit, tribus annis ante obitum suum, sui vicarium et successorem constituit. Verum de his in subsequentibus, si vita comes fuerit, si facultas opitulante Deo suppetierit, sedimine nostro manifesta postæris enarratio res gestas enodabit.

V. *Sequentia Recensionis donationum Uticensi cœnobio factarum. Nova Alfagiensis cella Uticensibus monachis datur. Historia variæ.*

Nunc ad dissendas res Sancto Ebrulfo datas regrediar.

Radulfus tiro, filius Alberti de Crevento, dum

primitus arma militaria gestare cœpit, contra Guitmundum monachum cum famulo suo Manlia venientem in valle Guidonis insurrexit, dejectoque monacho, caballos abduxit. Monachus vero pedes Paccium expetiit, Albertum mœrens ut erga filium sibi suffragaretur rogavit. Cui præfatus miles proterve respondit, et de reddendis equis omne subsidium mox denegavit. Hoc videns Alberada uxor ejus cœpit plorare, manus torquere, capillos trahere, atque filium quasi mortuum jam flere. Alta voce velut amens clamabat, et cum multis sletibus ejulans, dicebat : « Fili mi Radulfe, qualem cœpisti non militiam, sed dementiam exercere? Detestabilibus pædagogis prave, proh dolor! agitaris, quorum lethiferis sophismatibus insulse nunc seducers, et in barathrum perditionis miserabiliter traheris. O quam triste mihi nuntium misisti, quamque acerbum mihi mœrorem peperisti! Decepte juvenis, quid tibi dicam? Nequiter injuriando inermem famulum Christi, mortiferam tibi dejectionem promeruisti. Fili mi Radulfe, quid debacchando fecisti, qui primordia tuæ militiæ contra Omnipotentem exercuisti? Novi certissime quod breve gaudium et longa tristitiam habitura sum pro tuo facinore. Nonne omnes doctores pariter consonant et una voce passim prædicant quod Altissimus in sanctis suis habitat, et cum eis læta vel adversa pie tolerat? Succurre, pater, insanienti filio, et omni elabora studio ut ablati cornipedes lugubri reddantur monacho, ne unicus filius tuus pro tanto scelere statim tradatur dæmonio. »

Sic prudenti matrona pro salute filii supplicante, monachumque desolatum fideliter mulcere satagente, Albertus cum omni familia sua commotus contremuit, mulam suam monacho tradidit, armigerosque suos cum illo Brehervallum destinavit, filiumque suum, ut ei sine mora quæque ablata fuerant redderet, terribili adjuratione obtestatus, constrinxit. Guitmundus itaque, receptis equis, Paccium remeavit, Alberto et uxori ejus gratias egit, a quo uterque veniam pro commisso reatu postulans impetravit. Præfata nempe mulier Hugonis Bajocensis episcopi filia fuit, et inter affines pro modulo suo multa honestate viguit.

Eodem anno, præfatus tiro ægrotavit, factique sui pœnitens, ab Uticensibus veniam petiit, se et omnia sua Sancto Ebrulfo devovit. Quo defuncto, pater mœrens corpus ejus Uticum devchi fecit, et medietatem decimæ de Ulmeio, totam liberam, sicut eam ipse tenuerat, Sancto Ebrulfo concessit. Aliam nempe medietatem decimæ de eo monachi Columbenses tali tenebant pacto ut omnes episcopales consuetudines et omnes exactorias servitutes persolverent pro illo. Hæc itaque donatio facta est Uticensibus anno Incarnationis Dominicæ 1070, tempore Philippi regis Francorum, et Goisfredi Carnotensis episcopi, nepotis scilicet Rainaldi, Parisiensis episcopi. Radulfus autem cognomento Malus Vicinus, qui capitalis dominus erat, gratanter apud Medan-

tum annuit poscenti Mainerio abbati decimam de Ulmeio, quæ, ut dictum est, in jus Ecclesiæ cesserat.

Non multo post, præfatus Albertus defunctus est, et corpus ejusdem Uticum delatum est. Hæredes vero decimam, quam dederat Sancto Ebrulfo, concesserunt, Guido scilicet gener ejus, Ebrardi de Rui filius, et Radulfus de Cunella, aliique, qui usque in hodiernum diem successerunt; eamque Uticenses monachi sub tribus episcopis, Goisfredo, Ivone et Goisfredo, per annos ferme LX, opitulante Deo, quiete possederunt.

Nunc qualiter et quo tempore Alfagiensis cella sit in comitatu Talogii constructa, et Guillelmi regis atque Joannis archiepiscopi tempore Uticensibus subacta, placet scripto posteris intimare, et chartam donationis atque confirmationis, quæ tempore Henrici regis sancita est, huic operi coaptare.

Quia mortalis vita quotidie labitur, et mortalis homo irrecuperabiliter perdit mundanos honores, quos cum summo labore adipiscitur, debet quisque præceptis Dei, dum vivit et potest, fideliter obtemperare, ut, contemptis labilibus, per Dei gratiam æterna possit impetrare. Hæc diligenter considerans, quidam generosus in Normannia miles, nomine Gulbertus, Richardi de Huglevilla filius, instinctu Beatricis conjugia suæ, decrevit in patrimonio suo apud Alfagium monachos constituere, quorum precibus meritisque juvaretur in extremo examine. Et quia Drogo nepos suus sæcularem militiam nuper reliquerat, et apud Uticum monachatum assumpserat, Mainerium abbatem et Ebrulfianos monachos vehementer adamavit, eisque ecclesiam S. Mariæ de Alfagio cum omnibus præbendis suis dedit, tali pacto ut sex monachi pro sex canonicis, qui tunc ibidem deserviebant, constituerentur, et canonicis quolibet modo, vel emendationis vitæ pio conatu, mundum relinquuntibus, præbendas eorum nanciscerentur. Dedit etiam præfatus heros eisdem monachis totam villam de Parco, cum ecclesia et tota decima ejusdem villæ, ita liberam et ab omni molesta consuetudine absolutam, sicut ipse hactenus tenuerat eam. Homines de Parco omnino absolvit ut nullam sibi coactitiam exhibeant servitutem, nec eant nisi in generalem principis Normanniæ expeditionem. In molendino de Alfagio dedit pro decima duos modios tritici singulis annis, et in alio molendino super Sedam dimidium modium eujuslibet segetis. Concessit etiam ut monachi de lignis silvæ suæ, quæ Harulsart dicitur, ad fomitem ignis duas sagmas asini quotidie acciperent. Præfatus miles duas quadrigatas vini de principe Normannorum in feudo tenebat singulis annis; ex quibus unum modium ad celebrandas missas perenniter concessit monachis, duas nimirum dedit ecclesiam cum tota decima et terra, quæ ad easdem pertinebant, unam scilicet de Parco, quæ in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ constructa erat, aliamque de Belnaio, quæ in honore sancti Petri apostolorum principis condita erat.

Quas, quia præbendæ Alfagiensis ecclesiæ erant, duo canonici tunc possidebant. Radulfus enim ecclesiæ de Parco deservebat, quem post aliquod tempus de Anglia redeuntem marina tempestas involvit, et, fracta navi, cum omnibus sociis fluctus absorbit. Gualterius autem ecclesiam de Belnaio tenebat, qui postmodum monachus Sancti Ebrulfi factus est.

Hæc omnia Gulbertus, cum conjugæ suæ Beatricæ, libenter Ecclesiæ Dei pro æterna salute contulit, hominesque suos et amicos, ut eleemosynam suam augmentarent, multoties benigniter obsecravit. Goisfredus igitur, miles ejus, ecclesiam Sancti Dionysii cum tota decima Sanctæ Mariæ dedit, partesque decimæ, quas de eo tres milites, Osbernus Capes, et duo filii Aszonis, Bernardus et Radulfus tenebant, hortatibus et muneribus datis, Ecclesiæ Dei recuperavit. Ipse quoque terram et villanos, et omnes consuetudines de ipsis villanis in Vico Silvatico concessit. Rodbertus, miles de Huglevilla, ecclesiam Sancti Albini cum tota decima monachis concessit, et inde ex eorum charitate xvi libras Rodomensium habuit. Bernardus, Goisfredi de Novo-Mercato filius, ecclesiam de Speinis et totam terram ad ipsam pertinentem cum tota decima, quam Ebrardus presbyter tenebat, Sanctæ Mariæ dedit, et pro mutatione ecclesiarum de Burchella et de Bruneshopa, xx solidos de censu Neoburiæ ad festivitatem Sancti Michaelis concessit. Baldricus, filius Nicolai, ad Deppam dedit unum burgensium, et Radulfus, Anserede filius, ad Hotot dedit unum hospitem.

Anno itaque Incarnationis Domini 1079, indictione ii, anno scilicet xiv Guillelmi Magni, regis Anglorum et ducis Normannorum, præfatus Gulbertus et Beatrix uxor ejus suprascriptarum rerum donationem super altare Sanctæ Mariæ posuerunt, et hi sunt testes qui præsentés adfuerunt: Gislebertus et Radulfus, Gualterius et Joannes, quatuor canonici ejusdem Ecclesiæ; Bernardus de Novo-Mercato et Goisfredus de Sancto-Dionysio, Osbernus Capes et Osbernus Buslo, Eustachius de Carquita et Eustachius de Torceio, Rodbertus de Huglevilla et Rogerus de Parco, et alii multi.

Denique Gulberto xviii Kal. Septembris defuncto, et a monachis, quos in fundo suo constituerat, honorabiliter sepulto, Gualterius filius ejus paternum honorem obtinuit, et omnia, quæ pater suus hominesque ejus Sanctæ Mariæ dederant, concessit. Iterum, tempore Rodberti ducis Normannorum, postquam Aviciam, Hebranni de Salchevilla filiam, uxorem duxit, ipsius instinctu, patris et matris eleemosynam concessione sua confirmavit. Decimam quoque telonei de Alfagio addidit, et sex burgenses, omnesque consuetudines eorum concessit, eosque penitus sic absolvit ut sibi nil ab eis exigat, nisi generale comitis Normanulæ servitium. Totam vero aquam suam ad piscationem annuit, prout monachis libuerit.

Præter hæc, Avicia uxor ejus, amore Dei servens,

lx solidos de censu suo, Kalendas Octobris, monachis, ut inde ceram et oleum ad luminaria ecclesiæ et thus per totum annum emant, singulis annis concessit, et donationem super altare Sanctæ Mariæ cum marito suo posuit. Testes harum donationum sunt Adam et Guillelmus filii Tedfredi, Osbernus Buslo et Eustachius de Torceio, Rodbertus de Cropsus et Rodbertus filius Godmundi, Joannes Catus, et multi alii. Post aliquot annos idem Gualterius et Avicia uxor ejus, in amore Dei proficientes, a Rogero abbate Sancti Ebrulfi xii monachos expulserunt, eisque ad victum necessarium molendinum de Parco, quod reddebat xi modios, et v acras terræ ad Huglevillam, et tres hospites, in anno xv solidos habentes, ac ad villam quæ Centum-Acras dicitur, ecclesiam Sanctæ Trinitatis cum tota decima dederunt.

Hæc omnia, quæ a Gulberto et ab hominibus ejus data Uticensibus retuli, Guillelmus rex Anglorum, et Joannes atque Guillelmus Rothomagenses archiepiscopi concessione sua confirmaverunt. Deinde quidquid Gualterius, Gulberti filius, eleemosynæ patris addidit, Rodbertus II, dux Normannorum, monachis Sancti Ebrulfi concessit, et nundinas etiam ad Parcum in Nativitate Sanctæ Mariæ ipsis erigere permisit, et per seniores Gualterium, cognomento Gifardum, omnino interdixit ne ullus aliquam consuetudinem seu privilegium absque monachorum voluntate in ipsis haberet. Fratres quoque ejus, Guillelmus Rufus et Henricus, reges Anglorum, atque Goisfredus archiepiscopus, omnia quæ præscripta sunt, Uticensibus monachis concesserunt, qui jam per multos annos eadem in pace possederunt. Canonici quippe monachis cesserunt quia virtutes eorum, quos assequi nequibant, in omnibus excellere viderunt. Guinimarus enim et Benedictus, atque Joannes, filius ipsius, monachis pluribus annis comitati sunt, morbisque tandem ingravescentibus, decesserunt. Gislebertus autem, qui sociis omnibus sapientior eminebat, et Gualterius monachatum sponte subierunt, et emendationem vitæ pollicentes, jam senio fracti migraverunt.

Nunc de generositate Alfagensium neroum, et moribus eorum libet parumper adnotare. Gulbertus, cognomento Advocatus de Sancto Gualerico, filiam Richardi ducis uxorem duxit; ex qua Bernardum, patrem Gualterii de Sancto-Gualerico, et Richardum de Huglevilla genuit. Richardus autem duci Normanniæ, avunculo videlicet suo, diu militavit, cujus dono nobilem Adam, Herluini senis de Huglevilla relictam, cum toto patrimonio ejus accepit. Multa siquidem dux illi dedit, et multo majora promissit, et promissa liberaliter compleret, si humiliter illi famulando placuisset. Hic super Sedam, in vico, qui olim Isnellivilla vocabatur, burgum constituit, et pro imminente monte altis sagis obsito Alfagium nuncupavit. Leges etiam Cormeliensium colomis intulit. Militari probitate et ingenti liberalitate viguit, unde hostibus formidabilis et fidus amicis existit.

Tampore Guillelmi juvenis, filii Rodberti ducis, dum Guillelmus de Archis contra ducem rebellavit, et pene omnium Talogiensium parilis defectus notum principem deseruit, solus Richardus contra rebelles in castello suo secus ecclesiam Sancti-Albini perstitit, et pro fidelitate ducis contra discursus Archacensium provinciam circumjacentem defendere curavit. Adjuutores autem ejus in illo conflictu Goisfredus gener ejus, et Hugo de Morio-Monte, Turchetilli de Novo-Mercato filii, fuerunt; ex quibus Hugonem cum omnibus suis Archacenses apud Morium-Montem repente circumdederunt, seseque viriliter defendentem interemerunt. Porro Goisfredus ex Adda, Richardi filia, Bernardum et Drogonem genuit, quibus varius eventus exstitit. Drogo enim, relicta militia, apud Uticum religiose vixit, et in monachatu litteras didicit, et per sacrorum gradus ordinum usque ad sacerdotium ascendit. Bernardus autem usque ad senium militiæ inhæsit, et sub tribus Angliæ regibus strenue militavit. Deuique tempore Guillelmi Rufi, contra Resen, Guallo- rum regem, pugnavit; quo perempto, Brachaniau- eum castellum condidit, regnumque Britonum, ejus caput Falgard vocatur, multis annis possedit. Ecclesiam quoque in honore Sancti Joannis evangelistæ in oppido suo construxit, ibique monachos constitu- it, et omnium eis rerum suarum decimas do- navit.

Gulbertus autem, Richardi filius, Beatricem, filiam Christiani de Valencis illustris tribuni, uxorem duxit, quæ viro suo Gualterium et Hugonem atque Beatricem peperit. Præfatus heros, consan- guineus ducis, semper ei fidelis fuit, et cum illo præcipua, cœtibus suis stipatus, in bello Anglico discrimina pertulit. Verum, postquam regnum pa- catum est, et Guillelmus regnavit, Gulbertus, rege multas in Anglia possessiones offerente, Neustriam repetiit, legitimaque simplicitate pollens, de rapina quidquam possidere noluit. Suis contentus, aliena respuit, filiumque suum Hugonem ecclesiasticæ disciplinæ, sub magisterio Mainerii abbatis, in Uticensi monasterio devotus obtulit. Cum religiosa conjuge, quæ Mathildis reginæ consobrina erat, diu vixit, et eleemosynis ac orationibus, aliisque bonis operibus usque ad finem laudabiliter studuit. Venerabilis autem Beatrix post obitum viri sui tribus annis supervixit, et in sancta confessione ii No- nas Januarii obiit.

Gualterius vero puer elegans, sed parum sapiens fuit, et ob hoc Godmundo aliisque dolosis tutoribus ultro subjacuit. Societatem nebulonum familiariter sibi ascivit; quorum nefaria persuasione paternum honorem insipienter dilapidavit, et monachos ac clericos, legitimosque colonos injuriis crebro illatis perturbavit. Tandem miles effectus, pulchram et eloquentem Aviciam, Herbranni filiam, uxorem duxit; cujus consilio et sagaci conatu a pristina

A pravitatem aliquatenus retrahi cœpit. Erat enim pru- dens et facunda, et a puerilibus annis Deo devota, multisque pro posse suo bonis operibus dedita. Hæc tres fratres habebat præclaros milites, Jorda- num et Guillelmum atque Rodbertum. Quorum auxilio sororius eorum in dolosos persuasores præva- luit, et plura, quæ fraudulentis subreptionibus nequidquam distraxerat ac perdididerat recuperavit. Præfata mulier viro suo filios et filias numero xii peperit, quorum majorem partem immatura mors in infantia mox absorbit. Deinde ipsa, completis cum viro suo xv annis, viii Kal. Februarii (93) defuncta est, et in claustro monachorum, quos valde dilexe- rat, ad ostium basilicæ sepulta est. Arcum vero lapideum super ipsam Guarinus prior construi fecit, et Vitalis Angligena epitaphium hujusmodi edidit :

*Nobilis Aviciæ corpus jacet hic; sine fine
Christus ei tutam concedat in æthere vitam!
Cui proba, dum vixit, cum laude frequens inhavit,
Ac studuit jugi conatu jura lucrari.
Pulchra fuit valde, facunda satis, sapiensque.
Cultibus assidue divi satagebat adesse.
Quotidie missas audire studebat et horas.
Vivere sponte sua sic cœpi honesta puella.
Denique Gualterio generoso nupta marito,
Cum quo quindenis vixit feliciter annis,
Edidit optatam prolem numero duodenam.
Moribus egregiis specialiter hæc hera fulsit;
Ecclesiæ cultum satagens extollere multum,
Contulit ornatus proprios, altaris in usus.
Presbyteros, monachos, viduas, ægros et egenos
Semper honoravit, multoque juvamine fovit.
Casta fuit tantum, quod nullum eam nebulonum
C infamare palam nolis præsumeret unquam.
In Februo lucem, qua Petrus pontificalem
Conscondit cathedram, necæ mæstam sensit et atram.
Pro tantæ casu dominæ stent Alfaienses;
Ast animæ Deus Aviciæ det gaudia vite! Amen.*

Gualterius autem post humationem conjugis fere tribus annis vixit, et diutino langore cruciatus, monachi cucullam induit, et paulo post, data confessione, perceptaque poenitentia, vi Kal. Junii obiit. Porro corpus ejusdem Hildegarius prior ad pedes præfatæ conjugis suæ tumulavit, et Vitalis hujus- modi nœnias super illo prompsit :

*Alfaiensis herus Gualterius hic requiescit;
In requie vera locus illi perpetuo sit!
Viginti septem soles jam Maius habebat,
Dum vir hic in monachi tunica de carcere migrat.
D Quem longus langor cruciaverat, ipse reatus
Confessus proprios, per te sit, Christe, solutus!
[Amen.]*

Defuncto Gualterio, quatuor pupilli desolati ro- manserunt, Richardus et Jordanus, Gualterius et Helias; quos Henricus rex in sua tutela suscepit, et Alfagiense jus Rodberto vicecomiti duobus annis regendum præcepit. Porro Jordanus de Salcavilla, servitiis et muneribus regi ablati, totum jus obti- nuit, ipsosque nepotes suos alturus cum patrimonio suo recuperavit, et quatuor annis honorifice con- servavit et auxit. Interea Richardus duodennis puer obiit, et in ecclesia Sanctæ Dei genitricis Mariæ

(93) Leg. Martii, i. e. die vicesima secunda Februarii, ut videre est in ipso epitaphio.

tumulatus quiescit. Jordanus deinde successit, frater ejus, juvenis pulcher, bonisque pollens moribus. In curia Henrici regis inter coævos militavit; cui præfatus rex prudentem et pulchram conjugem nomine Julianam, Godescalchi filiam, dedit, quæ cum Adelide regina de Lovennensi regione in Angliam venit.

VI. *Meditationes. Vita B. Patris Ebrulfi.*

Huc usque de rebus S. Ebrulfi diutius locutus sum, quæ nostrum magna ex parte implent libellum. Inde mihi quæso non indignentur lectores, si, beneficii accepti memor, recolo nostros benefactores. Opto equidem fundatores et benevolos cooperatores eorum scripto commendare tenaci memoriæ posteriorum, ut filii Ecclesiæ coram Deo in conspectu angelorum memores sint eorum, quorum beneficiis in hac mortali vita sustentantur, ad peragendam servitum Conditoris universorum. Hinc victor Abraham, postquam a cæde quatuor regum remeavit, et Loth nepotem suum cum concaptivis suis utriusque sexus et substantia reduxit, sociis suis ut partes suas de spoliis Sodomorum acciperent præcepit. Per Abraham, qui *Pater Excelsus* interpretatur, perfecti viri designantur, qui contra malignos spiritus et vitia carnis quotidie dimicant, mundum mundique principem superant, terrenos fastus et lenocinia carnis conculcant, ac veluti sterces reputant. Per Loth a barbaris in captivitatem ductum, sed vivaci virtute spiritualis patris nobiliter ereptum, qui *vinctus* vel *declinatio* interpretatur, carnalis animus seu bestialis populus significatur, qui in Sodomis, id est delectabilibus flagitiis, illaqueatur, et nexu peccati vinctus, a Deo declinans, a malignis spiritibus captivatur. Per socios Abraham, qui pugnasse leguntur, fideles laici jure intelliguntur, qui jussu ejus portionem exuviarum sibi sumpsisse referuntur. Sic enim in libro Geneseos scriptum est: *Dixit rex Sodomorum ad Abraham: Da mihi animas; cætera tolle tibi. Qui respondit ei: Non accipiam quidquam ex omnibus quæ tua sunt, exceptis his quæ comederunt juvenes, et partibus virorum qui venerunt mecum: Aner, Escol, et Mambre; isti accipiant partes suas!* (Gen. xiv, 21-24.) Plerique laicorum mansuetis et modestis moribus adornantur, fide et bona voluntate perfectis Christi bellatoribus adjunguntur, eisque in dæmones viriliter pugnantis benigne congratulantur. Fragile tamen sæculum non relinquunt, omnino mundana deserere nolunt, sed legali conjugio deserviunt, legis transgressionibus Deum in multis offendunt, eleemosynis tamen peccata sua, secundum Danielis consilium, redimunt. Isti nimirum partes suas de manublis hostium accipiunt, dum de terrenis possessionibus Deo servientium monasteria construunt, et de iniquo mammona pauperum et infirmorum xenedochia pie constituunt, et de substantiis suis oratoribus cæli victum et vestitum porrigunt. Porro rex Sodomorum, triumphantem Abraham adularis, diabolum figurat, qui mille artibus nocendi sanctos quotidie

A tentat; quos blanditiis et terroribus nocte dieque impugnat, et omnia mundi delectamenta, divitias que vel honores ad hoc callide subministrat, ut animas solummodo in barathrum perditionis secum pertrahat. Abraham vero blandientis assentationes regis contempsit, nec laudes nec munera quælibet ab illo recipere dignum duxit, sed commilitonibus tantum suis partes suas, et quæ ad esum necessaria erant, sumere permisit. Sic nimirum sancti viri, dum in hac vita tempus militiæ suæ peragunt, omnia mundana pro cælesti desiderio spernunt, nec ullam mercedem pro sanctitatis suæ remuneratione appetunt. Verum mundanos principes, qui fide Catholica et æternorum desiderio bonorum eis comitantur, admonent ut ecclesiis partes suas de patrioniis et quæstibus suis donent, et egenos mundi-que contemptores suis beneficiis sustentent; ut a Christo, qui se in pauperibus esse asserit, perennem gloriam sibi vindicent. Multis approbari potest auctoritatibus et exemplis quod tantum sibi homines retinent ad emolumentum æternæ salutis, quantum in eleemosyna misericorditer distribuunt juxta præceptum Salvatoris. Nam ea quæ pro delectatione carnis prodige distrahunt, seu pro mundialis inani splendore felicitatis inutiliter diffundunt, sine dubio velut aqua defluens irremediabiliter transeunt. Alii vero, qui hæredibus suis ingentes gazas augent et reservant, proh dolor! augmentum malitiæ miseriarque sibi multoties accumulunt, natosque suos ad multorum detrimenta solerter educant. Ipsi enim furtis et rapacitatibus, multimodisque nequitis summo opere inserviunt, meritoque, malignitatis suæ dignis ultionibus mulctati, depereunt. Sic nempe fit ut nec cælo, nec terra digni judicentur, et amplios honores ingrati successores adipiscantur, et antecessores, qui pravis hæredibus nimias opes procuraverint, a multis maledicantur.

Providi sophistæ de mammona iniquitatis amicos sibi faciunt, qui, dum carnalia eorum ad præsentis vitæ sustentationem percipiunt, meritis et orationibus spiritualia benefactoribus suis in æternum rependant. Bajocensis Ebrulfus summo opere sibi perquisivit debitores hujuscemodi; de cujus jam rebus in præsentem opusculo plurima retuli. Amodo de ipso patre ordiar, et ejus gesta, sicut a priscis scripto seu relatione traduntur, breviter prosequar, et vitam ejus ad refectionem legentium hic ita inserere nitar.

Venerabilis igitur Pater Ebrulfus, admodum nobili ortus prosapia, Bajocasinae urbis oriundus existit. Quem parentes, nimia educantes cura, catholice fidei magisterio tradiderunt. Qui mira velocitate divina et humana diligenter percurrens studia, etiam adhuc puer ipsos magistros dicitur præcessisse doctrina. Cælestis enim gratia, quæ sibi cum religionis doctorem futurum præviderat, in omnibus efficacissime docilem reddiderat. Neque ex insolentia, ut mos est hujus ætatis, superbe aliquid agendo, tantæ indolis dignitatem inficiebat. Vultu siquidem

spectabilis et affatu dulcis, nulli levitate aliqua ex-
 stebat gravis. Qui, sicut dictum est, nobilitatis lam-
 pade clarus, immortalis Dei jam notus præscientiæ,
 mox innouit Clothario regi, filio Clodovei, qui pri-
 mus ex regibus Francorum Christianus factus est,
 et a beato Remigio, Remorum archiepiscopo, cum tri-
 bus nobilium millibus baptizatus est. Qui compe-
 riens quis, vel cujus nobilitatis esset, illico præsen-
 tari sibi eum jubet, condignum fore dijudicans
 ut quem mentis nitor extulerat, regalibus ministè-
 riis deserviret. Per humilitatis autem officium tan-
 tam ei supernus imperator contulit gratiam apud
 terrenum, quatenus, cæteris prælatus, in palatio
 maximum obtineret locum. Oratoris quippe facun-
 dia præditus, ad agendas causas inter aulicos resi-
 debat doctissimos. Ita tamen sæcularibus intende-
 bat negotiis, ut nunquam relaxaret animum ab
 aspectu internæ dilectionis.

Sed cum opportuna spes propagandæ sobolis ha-
 beretur in domo patris, crebra et honesta amico-
 rum compulsus persuasione, condignam natalibus
 uxorem instituit ducere. Quam gratia posteritatis
 suscipiens, non carnis voluptate, divina præcepta
 exsequendo devote, solerti eadem crebro secum
 olvebat meditatione. Fruebatur itaque vir Deo ple-
 nus temporalibus, cauta cogitatione providens ne dis-
 pliceret conditori in acceptis rebus. Cumque locu-
 pletatus nimis fieret, plus gaudebat bono opere
 quam bona possessione. Priscorum Patrum gesta,
 quæ per multos codices legerat, qualiter in sese
 transferret, summo studio elaborabat. Insistens au-
 tem elemosynis, orationibus atque vigiliis, conju-
 gem quam duxerat ad idem sanctitatis opus evoca-
 bat; quatenus per virum fidelem, etsi fidelis, ac-
 cresceret devotio mulieris. Sicque degens adhuc
 sub laicali habitu vitam instituerat, ut nihil ab his
 discrepare videretur, quos imperium regulare coer-
 cebat.

Cum ergo beatissimus vir quadam propria lege,
 laudabiliter viveret, et Dominicis præceptis arden-
 ter inserviret, contigit ut Dominum in Evangelio
 suis præcipientem audiret: *Qui vult venire post me
 abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur
 me (Luc. ix, 23)*. Illud etiam ad cumulum per-
 fectionis vir Dei altæ memoriæ condiderat, quod
 ipsa contemptoribus mundi pollicetur Veritas: *Amen dico vobis quod vos, qui propter me reliquistis
 omnia, centuplum accipietis, et vitam æternam possi-
 debitis (Matth. xix, 29)*. Veridicis igitur accensus
 promissis, quod antea cum discretione fecerat, facta
 distractione rerum, quidquid habere potuit,
 pauperibus erogat. Conjugem, quam ut patris no-
 men haberet acceperat, sacro velamine consecrans,
 cælesti sponso condonavit. Ipse, tanquam elapsus a
 naufragio, ad monasterium festinavit, et factus mo-
 nachus, mansit ibi in omni humilitate serviens Deo
 per aliquod tempus; excrescebatque in eo magis
 atque magis sanctæ conversationis affectus.

Relator vitæ monasterium, ad quod præfatus vir

confugit, proprio nomine nobis non distinguit.
 Unde quod de hoc seniorum narratione didici, di-
 gnum duco futuris breviter enotare. Venerabilis
 Martinus, Vertavensis abbas, abbatiam construxe-
 rat in loco, quem Duos-Gemellos ab antiquitate
 vulgus vocitat, pro resuscitatione geminorum, quam
 ibidem factam vetustas memorat. Nam geminam
 prolem potentis heri mors immatura sine bap-
 tismate rapuerat; unde nimius dolor utrosque paren-
 tes invaserat. Martinus autem, ab Anglia reversus,
 amicos lugentes invenit, consolationem e cælo quæ-
 sivit, meritis et precibus geminos vitæ reddidit,
 eosque in patrimonio eorumdem monachos Deo
 dicavit. Antiquum ab eventu eidem vico nomen
 usque hodie perseverat, et ingens congeries lapi-
 dum in fundamentis ædificiorum et ruinis naeci-
 riarum evidens testimonium prædat quod magnæ di-
 gnitatis hominum habitatio Bajocensem pagum illu-
 straverit. Ebrulfus, adhuc divitiis et honoribus
 potens laicus, præfati, ut dicunt, cænobii constru-
 ctionis astiluit cooperatore idoneus. Incipientes enim
 consilio adjuvit, hæsitantes corroboravit, opibus et
 fundis, multisque modis res nuper inceptas au-
 gmentavit. Ad postremum omnibus nudatus, ibi se
 abdicavit, verusque Dei pauper monachile schema
 ibidem suscepit, et armis obedientiæ Deo militavit,
 et intuentibus exemplo coruscavit.

Verum, cum ob sanctitatis gratiam cœpisset glo-
 riosus confessor Ebrulfus a fratribus honorari, ca-
 sum elationis metuens incurrere, accitis secum tri-
 bus monachis, quos sibi familiari colloquutione con-
 junxerat, et ad id perfectionis certamen promp-
 tiores cognoverat, utpote solius Dei contemplationi
 volens incumbere, summa cum velocitate studuit
 eremum expetere. Qui, per Oximensem pagum,
 in locum qui Montis-Fortis dicitur, venerunt, ibique,
 quia locus amœnus silvis et fontibus abundabat,
 hospitati sunt, et aliquandiu solitariam vitam du-
 centes, sancte vixerunt. Sed, quia duo castella,
 Oximis, Guaceiumque in vicinio erant, ubi plures
 acturi forenses causas veniebant, servi Dei adven-
 tantium multitudine molestias plerumque perfere-
 bant. Præfata nempe oppida temporibus Cæsaris
 fuisse, eique leguntur fortiter restitisse; ibique
 per multa sæcula principum sedes permansisse.
 Inde frequentia procerum atque mediocrium, qui-
 bus antea nobilis heros in sæculi fastigio notus
 fuerat, jam speciali theoriæ ferventer inhærentem
 visitabat, et multiplici colloquio de causis utilibus
 prolato, cælestia meditantem inquietabat. Illum
 igitur venerabilis viri locum deseruerunt, ibique
 posterius basilicam, quæ adhuc perdurat, in honore
 S. Ebrulfi condiderunt.

Deinde silvam ingressi sunt amatores eremi,
 quam Uticum protestantur incolæ. Quæ silva den-
 sitate arborum horribilis, crebris latronum fre-
 quentata discursibus, habitationem præstabat im-
 manibus feris. Cumque intrepidus gressibus va-
 stissima loca solitudinis peragrarent, non invenien-

tes ubi conveniens suæ devotioni hospitium collocarent, beatus Ebrulfus, puræ conscientie spiritu inardescens, oravit ad Dominum, dicens: « Domine Jesu Christe, qui populo tuo Israel gradienti per desertum, te ductorem fidelissimum in columna nubis et ignis exhibuisti, dignare propitius nobis volentibus Ægyptiacæ servitutis damnationem effugere, locum libertatis et nostræ fragilitati opportunum clementer ostendere! » Mox vero completa oratione, apparuit fideli viro angelus Domini, adveniens quod poposcerat indicare. Quem sequentes prævium, pervenerunt ad fontes habilissimos ad potandum; qui paululum derivati colligebantur in magnum stagnum. Ubi genua flectentes, monstratori Deo immensas referunt laudes, qui nunquam servos suos spernit sperantes in se. Celebrata autem gratiarum actione, nomen Domini invocantes, pro quantitate habitantium de virgultis et frondibus construxere tugurium. Quod claustro parvulo ejusdem materiæ circumcingentes, manserunt ibi, optatæ quietis refugium consecuti. Quorum servitus quantum libera, tantum Deo comprobatur extitisse grata. Omnem quippe mundi strepitum conculcantes pedibus, solis inhærebant cœlestibus; et qui cuncta contempserant, præter Deum nihil habebant. Unde bene cum Psalmographo cantare meruerunt: *Portio mea, Domine, dixi, custodire legem tuam (Psal. cxviii, 57)*. Summi namque Dei obsequentes legi, eum solum partem conabantur adipisci.

Dum ergo tota vigilantia interioris hominis perfectum acquirerent, neque eos aut loci asperitas, aut bestiarum feritas a proposito deterreret, factum est ut quidam latronum, qui silvam incolabant, ad eos diverteret. Et admirans eorum constantiam, et in Christi servitio perseverantiam, ait: « O monachi, quæ causa turbationis vos has partes coegit adire? Vel quomodo præsumpsistis in tanta hospitari solitudine? Non optimum locum invenistis. An nescitis quia hic est locus latronum, et non eremitarum? Hujus nemoris incolæ rapina vivunt, proprioque viventes labore, consortes pati nolunt. Non diu tuti hic esse potestis. Præterea arva inculta et infructuosa, vestroque labori invenistis ingrata. » Ad hæc venerabilis Pater Ebrulfus, ut erat vir eloquens, singula propositionum executus, respondit: « Vere, frater, non turbationis insolentia, sed cunctipotentis Dei huc nos appulit præscientia. Neque ex ulla usurpatione ad hæc devenimus loca, sed potius ut literius delectamur peccata nostra. Et quia nobiscum est Dominus, in ejus tutela positi non timemus minas hominum, cum ipse dixerit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus; animæ autem non habent quid faciant (Math. x, 18)*. Illud autem quod proposuisti ultimum de labore, noveris quia potens est Dominus servis suis parere in deserto mensam refectionis. Cujus opulentie particeps et ipse fieri potes, si pravitatem quam exerces deseris, et Deo, qui vivus et verus est, te famulaturum devotissime sponderis, fili. Noster

A namque Deus, ut ait propheta, in quacunq; die peccator conversus fuerit, quacunq; operatus est mala oblivioni tradit (Ezech. xviii, 21). Ne ergo desperes, frater, de bonitate Dei propter immanitatem scelerum; sed admonitionem Psalmographi sequens: *Diverte a malo, et fac bonum (Psal. xxxiii, 15)*, pro certo intelligens quia oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum. Sed et illud nolumus te ignorare, quod idem propheta personat continuo terribili relatione: *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum (ibid., 17)*. Quod si divinæ pietatis intuitus præsens adest justis, ut eorum preces exaudiat, patet procul dubio quia divertitur ab injustis, ut eorum quandoque impudentiam potenter puniat. Tunc ille, in his sermonibus superna compunctus gratia, reversus est ad propria. Mane autem facto, renuntialis omnibus quæ habebat, deportans secum tres tantum subcinericios panes et favum mellis, citato calle repedavit ad servos Dei, et procidens ante pedes S. Ebrulfi, protulit eulogias benedictionis; moxque sancto afflatus Spiritu, emendatiorem vitam pollicitus, ibidem monachilem adeptus est professionem primus. Quem imitantem multi ejusdem silvæ latrones, per admonitionem beati viri aut fiebant monachi, aut deserentes latrocinia efficiebantur cultores agri. Ex vicinis etiam locis, fama divulgante beati viri nomen et meritum, nonnulli veniebant ad eum, desiderantes ejus contemplari angelicam faciem et jucundissimum audire sermonem. Cumque ei administrarent quæ corpori erant necessaria, reffecti spiritualibus cum alacritate mentis remeabant ad sua. Quidam autem ex ipsis, ut meruerunt perfrui ejus colloquio, deprecabantur ascribi tam spirituali collegio, jamque propter frequentiam venientium prædicta silva solitudinis amiserat vocabulum.

VII. *Sequentia vitæ B. Ebrulfi*

Accrescente itaque numero fratrum, accrescebat et in beato Ebrulfo gratia virtutum. Patientie quippe singularis, abstinentie erat prædicabilis. creber in oratione, hilaris in exhortatione. Prosperitate nesciebat extolli, adversitate non poterat frangi. Quod ei deferebatur a populo fideli, pauperibus qui ad eum confluebant mandabat distribui, dicens non oportere monachos aliqua de crastino sollicitudine angere.

Quadam igitur die, deficiente copia panis, pauper ad januam veniens, elemosynam postulare cœpit. Qui cum denegantem se habere quod largiri posset ministrum inclamaret, venerabilis Pater ait: « Frater, quare negligis clamorem pauperis? Da, quæso, elemosynam inopi. » At ille: « Non habeo, inquit, Pater, nisi dimidium panis quem reservo parvulis nostris. Nam cætera secundum jussuum tuum erogavi. » Cui ille: « Non debes hæsitare, fili. Num legisti Prophetam dicentem: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem; in die mala liberabit eum Dominus? (Psal. xl, 1.)* Nunquam sane

desinet fidelis conditor pascere, pro quibus dignatus est, affixus cruci, pretiosum sanguinem impendere. »

His a venerando Patre auditis, minister dimidium panis quem reservaverat parvulis, uni famulorum tradidit, dicens : « Cito curre, et pauperi largire, sed noli eum revocare. » Qui jussis obtemperans, tandiu cucurrit, donec egenum fere uno stadio a monasterio remolue reperit. Cui cum diceret : « Accipe, Domine, eleemosynam quam tibi abbas mittit, » ille baculum, quem manu gestabat, in terra defixit, Deoque gratias agens, ambabus manibus agapem suscepit. Cumque de humo baculum abstraxisset, nec adhuc eleemosynæ portitor de loco recessisset, subito fons magnus, cuspidem baculi secutus, erupit, qui usque in hodiernum diem ebulliens, ibidem fluit. In quo loco multæ infirmorum sanitates patratae sunt, et de longinquis regionibus febricitantes pro desiderio curationis illuc asciti sunt. Per visum etiam pluribus jussum est ut pro salute nanciscenda Uticensem saltum quærent, et de S. Ebrulfi fonte, qui manat illic, biberent. Plures igitur de Burgundia vel Aquitania, seu de aliis Galliarum regionibus exierunt, Uticum cum summa difficultate quæsierunt, et vix, quia tunc locus ille obscurus erat, uti desertus, indagantes, invenerunt. Tandem invento fonte cum hausissent, et inde cum sancti nominis invocatione fideliter bibissent, seu caput vel alia membra lavissent, recepta sanitate gaudebant, Deoque gratias agentes, ad propria læti redibant.

Hæc ibidem per multa sæcula frequenter usque ad tempora Henrici, regis Francorum, azebantur, dum post devastationem Danorum raro cultore Uticensis pagus incolebatur. Tunc quidam pagensis, nomine Berengarius, ex paterna successione illud rus suscepit; et, ne adventantes infirmi sata sua devastarent, fontem sepe circumclusit. Dolens namque ruricola crebro irascebatur quod prata, horti et alia quæ in circuitu habebantur, ab extraneis, qui causa salutis illuc confluebant, conculcabantur. Ab eodem tempore miracula sanitarum ibidem fieri cessaverunt, quandiu præfatus Berengarius et hæredes ejus Leterius et Guillelmus atque Gervasius prædium illud possederunt.

Erogato itaque a S. Ebrulfo pane pauperi, ecce ante solis occasum quidam clitellarius astitisse proforibus cellulæ visus est, pane et vino sufficienter onustus. Qui vero eum adduxerat, dicens se feneratorum esse, ministrum advocavit. Cui tradens quæ delulerat, ait : « Vade frater, et da tuo abbati. » Quo dicto, velut iter accelerans, equum ascendit et festinus abscessit. Cumque pater personam datoris requireret, responsum est ei quanta celeritate discessisset. Intellexit ergo hæc sibi a Deo delata fuisse, et exhilaratus spiritu, gratias egit pietati ejus immensæ, qui multiplicat misericordiam suam servis suis, et reddit plura pro paucis. Ab illo vero

A die nunquam defuit illis quod poscit usus humanæ fragilitatis.

Sed cum paulatim, pio Domino præstante auxilium, temporalibus bonis augmentari cœpissent, duo sævi latrones ex alia provincia, audientes multiplicari eorum substantiam, direxerunt gressum ad beati viri cellulam, et assumpto grege porcorum, cum silvam egredi festinarent, reciproco itinere ipsam eremum cœperunt circumire. Et non inveniētes liberam exeundi potestatem, obstupefacti cur hoc contingeret, et jam errando fatigati, audierunt signum, quo fratres acciti convenirent ad orationis studium. Ad cujus sonitum nimio terrore perculsi sunt, et, relictis porcis, ad hominem Dei velociter accesserunt; et confessi crimen quod egerant, facti sunt ei monachi.

Verum ad commendandam illustrem gloriam magistri, non illud tacendum esse duximus, quod per quemdam discipulorum ejusdem honorificentissimi viri exhibuit præcellens gratia septiformis Spiritus. Corvus namque, qui prope monasterium nidificaverat, ova furtive rapiebat, et per insertam fenestram refectorium intrans, omnia turbabat, nidoque suo quod tollere posset asportabat. Tunc unus ex fratribus, cujus hoc erat officium, simpliciter orans inquit : « Domine, vindica nos de adversario qui aufert quod nobis donat tua miseratio. » Nec mora reperierunt volucrum sub arbore mortuam, qua sibi collocaverat nidum. Sic quidquid eis nocere voluit, aut cito periit, aut pœnitens melioris propositi habitum recepit.

Igitur cum omnium inspector Deus gloriosum certamen Ebrulfi dilecti sui clementer aspiceret, cor illius fidei soliditate roboravit, quatenus perseverans in opere, exemplum fieret cæteris regularis disciplinæ. Qui licet vehementer arderet adire remotioris deserti loca, et hominum declinare consortia, prudentiori tamen consilio deliberavit præsens prodesse exercitui, cujus dux atque magister exstiterat propositi. Metuens videlicet, si se fundamenti auctor subtraheret, opus ædificii propter novitatem aliquatenus vacillaret, præcavebat ne, dum sibi locum quietis provideret, aliis detrimentum foret. Persistit ergo princeps agonizantis exercitus, et in acie ut miles pugnans, et extra aciem ut fortis ductor per incrementa virtutum sese proferendo sublimans. Cujus celeberrima sanctitatis opinio plurimas percurrens provincias, ad ejusdem professionis luctamen felices et strenuas, Deumque metuētes personas illexerat. Tradebant autem beato viro domos, prædia, possessiones et familias, rogantes ut eis monasteria ædificari præciperet, et ordinem quem vellet vitæ solers pastor imponeret. Quorum petitionibus vir sanctus acquievit, et xv monasteria virorum seu mulierum regulariter instituit, et singulis probatissimæ vitæ personas præfecit. Ipse autem proprio cœnobio, quod prius ædificaverat præfuit, in quo jugiter in Dei servitio permansit, exhortans fratres « ad altiora progredi, et

pertimescere multiformes insidias diaboli. » Fama A sanctitatis tanti Patris pervenit ad aures principum, qui temporibus illis frena regni rexerunt Francorum, qui nuper submissi fuerant leni jugo Christianorum.

Clotharius enim Senior annis quinquaginta et uno regnavit, moriensque quatuor filiis suis regnum in tetrarchias divisum reliquit. Caribertus itaque Parisius, Hilpericus Suessionis, Guntrannus Aurelianus, et Sigisbertus Mettis regni sedem sibi collocavit. Sigisbertus autem, qui junior omnibus erat, primus omnium duxit uxorem, filiam scilicet regis Galiciæ, Brunichildem, quæ peperit ei Childebertum regem, et Ingundem, Herminegaldi Guisigothorum regis et martyris conjugem, et Bertam, Adelberti Cantuariorum regis uxorem, atque Bovam Deo sacram virginem. Deinde post VIII annos, fraude Chilperici fratris sui occisus est, et Childebertus adhuc puer cum Brunichilde matre sua regnum adeptus est. Quo fere XXV annis fortiter, ut in gestis ejus legitur, potitus est. Qui, postquam multos labores perpessus veneno periit, Theodeberto et Theoderico filiis suis duas tetrarchias patris sui dimisit; cum quibus Lotharius Magnus, Chilperici filius, fere XX annis inimicitias exercuit. Tandem Theodebertum regem bello peremit, et vetulam Brunichildem ad caudas equorum indomitum crudeliter ligari fecit, potentem reginam, cui quondam Gregorius papa, ut in *Gestis pontificalibus* et *Registro* declaratur, suppliciter faverat, frustatim discerpit. Sic nimirum, omnibus æmulis de medio ablati, monarchiam Franciæ solus obtinuit, moriensque Dagoberto filio suo, cuius gesta Francis notissima sunt, reliquit.

In illo tempore, dum isti Gallis principati sunt, Romanum imperium Justinianus et Justinus minor tenuerunt, Tiberius quoque et Mauritius, Phocas et Heraclius. Apostolicam vero sedem tunc rexerunt Hormisda et Joannes; Felix et Bonifacius, Joannes et Agapitus, Silverius, Vigilius et Pelagius, Joannes et Benedictus, Pelagius et magnus doctor Gregorius, Sabinianus et Bonifacius, Deusdedit et Bonifacius, in solemnitate Omnium Sanctorum famosus. In diebus illis Rothomagensem metropolim tenuerunt Flavius et Prætextatus, Melantius, Hil-

VIII. *Sequentia.*

Hæc de chronicis rimatus sum, lectorique meo satisfacere volens, breviter adnotavi, ut satis eluceat quibus temporibus octogenaria floruerit in mundo vita sancti Patris Ebrulfi. Nunc ad quædam nitor enarranda regredi, quæ non scripto, sed seniorum didici relatione. In nimis enim procellis, quæ tempore Danorum enormiter suruerunt, antiquorum scripta cum basilicis et ædibus incendio deperierunt; quæ fervida juniorum studia, quamvis insatiabiliter sitiunt, recuperare nequeunt. Nonnulla vero, quæ per diligentiam priscorum manibus barbarorum solerter erepta sunt, damnabili subsequen-

tium negligentia, proh pudor! interierunt; qui sagacem spiritualium profunditatem Patrum libris insertam servare neglexerunt. Codicibus autem perditis, antiquorum res gestæ oblivioni traditæ sunt; quæ a modernis qualibet arte recuperari non possunt, quia veterum monumenta cum mundo prætereunte a memoria præsentium deficiunt, quasi grandæ vel nix in undis cum rapido flumine irremabiliter fluente defluunt.

Nomina locorum, in quibus Pater Ebrulfus XV monasteria construxit, et vocabula patrum, quos idem cœnobialibus turmis vicarios Christi præfecit, variis mutationibus rerum per cccc annos abolita sunt, quæ sub multis principibus a Lothario Magno et Childeberto contigerunt, qui usque ad Philippum et Ludovicum, ejus filium, in Galliis regnaverunt. Quædam tamen annosi senes visa vel audita filiis ore facundo retulerunt, quæ nihilominus et ipsi tenacis glutino memoriæ retinuerunt, et sequenti ævo divulgaverunt. Digna itaque relatu serentes fratribus suis insinuant, per quæ dura mortalium corda Creatoris ad amorem incitant, ne pro abscondito in terra talento cum torpenti servo damnationem incurrant. Igitur quæ priscis a patribus jamdudum puer didici auscultate, et mirabilem Deum in sanctis suis mecum magnificate.

Dum longe lateque fama beati Patris diffunderetur Ebrulfi, ad regis Franciæ pervenit aures Childeberti. Qui nimio cupiens desiderio videre illum, cum uxore sua et aliquibus de familia sua, perrexit Uticum. Cumque prope monasterium viri Dei pervenisset, in locum scilicet ubi nunc basilica in honore beatæ Dei genitricis, virginis Mariæ constructa est, de equo reverenter descendit, ac ut omnes ad obviandum servo Dei honeste se præparent, imperavit. Tunc clerici qui comitabantur ei, vestimentis induti astiterunt, manus ad reliquias atque cruces, quas super pallia posuerant, miserunt, et eadem resumere voluerunt, sed nullo modo movere potuerunt. Unde omnes, nimio mœrore affecti, in terram se prostraverunt, et misericordiam Domini suppliciter deprecati sunt. Regina vero, sese voto constringens, ait: « Si omnipotens Deus dederit nobis potestatem ut sacra quæ hic posuimus, sospites recipere possimus, in hoc loco venerabilem ecclesiam in honore Genitricis ipsius construi faciam. » His dictis, clerici manus sacris apposuerunt, sed nihil profecerunt. Tunc regina nimis mœsta, cum lacrymis aiebat: « Scio peccata mea promereri ut servum Dei non possim contemplari. Attamen, si per intercessionem ipsius sancti creator omnium Deus nos respexerit, et sanctas nobis reliquias auferre permiserit, altare marmoreum ex propriis sumptibus præparabo, et eidem faciam deferri beato. » Cumque ab ore hoc protulisset, omnes reliquæ per se ipsas motæ sunt, quas accipientes, obviam viro Dei cum gaudio processerunt. Jam enim beatus vir, adunata fratrum turma, veniebat, et cum eo multitudo populi utriusque

sexus in adventu regis tripudians properabat. Suscep-
tus itaque rex, per triduum ibidem demoratus
est. Tertio autem die sub chirographo *xcix* villas
B. Ebrulfo tradidit, ac ad suos inde lætus lares re-
meavit.

Regina vero, voti sui memor, in colle, qui inter
rivum Garentonæ et silvam consistit, intemeratæ
Dei genitrici Mariæ honorabilem ecclesiam construi
fecit, et altare marmoreum, ut sponderat, vene-
rabili viro transmisit, quod multis annis in eodem
loco perduravit. Deinde, post multorum annorum
curricula, quidam homuncio partem ejusdem mar-
moris ad alium locum transferre voluit; sed casu
illud per medium fregit. Quod factum, ut omnibus
manifestaretur Deo displicuisse, non in longum
passus est inultum remanere. Nam antequam annus
revolveretur, præfatus homo vita privatur.

In basilica quam retuli reginam condidisse, duæ
aræ sunt consecratæ, quarum una dicata est sanctæ
et inividuæ Trinitati, altera vero intactæ Virgini,
Dei genitrici. Fertur quod ibi fuerit cœnobium sancti-
monialium, necnon cœmeterium monachorum et
sublimium virorum, quorum illuc cadavera bajula-
bantur ad sepeliendum, quia in valle palustris hu-
mus erat, et in hieme passim dum foderetur, lym-
pha mox scaturiebat, manansque foveam fons
adimplebat. Unde in prædicta æde Virginis Matris
plurima insignis habitationis indicia panduntur, et
usque in hodiernum diem honorabiles ibidem sar-
cophagi servantur, qui spectabilius fuisse perso-
narum sine scrupulo creduntur. His ita se habentibus,
ad ea narranda quæ restant veniamus.

Vir Deo plenus, ut frequentiam ad se adventan-
tium se ferre non posse vidit, suum digne monaste-
rium ordinavit, latenter inde secessit, et in crypta
quadam per tres annos ita delituit, quatenus a nullo
monachorum penitus sciretur, excepto uno, no-
mine Malcho, qui filiolus viri Dei erat, cæterisque
familiarior arcana ejus noverat. Crypta vero sub
monte frondoso prope rivulum erat, et a monasterio
fere dimidia leuga distabat. Diabolus autem, om-
nium bonorum inimicus, videns fratres in bonis
excrescere operibus, nisus est eos ex felle maligni-
tatis suæ nequiter inebriare, et nefaria perturba-
tione omnes pariter contristare. Seditionem itaque
inter eos quondam immisit, quæ adeo convaluit ut
duo ex illis necarentur, et reliqui omnes inedicibili
mœrore afficerentur. Filiolus ergo servi Dei, ut in-
sanabile sibi ulcus in corpore fratrum prospexit,
cœncito cursu ad archiatrum properavit. Quem cum
vir sanctus venientem conspiceret a longe, intellexit
non sine causa illum tantopere festinare, veniens-
que in occursum illius, sciscitatus est causam ad-
ventus ipsius. Porro Malchus seriatim exposuit illi
quomodo fratres inmissione dæmonis in seditionem
fuissemus excitati. Quod cum audisset, zelo Dei
succensus infremuit, et cum nuntio festinus accur-
rit. Cumque cœnobio appropinquasset, et in locum,
ubi nunc ecclesia in honore ipsius condita stat, ad-

venisset, omnia signa cœnobii per se ipsa sonare
cœperunt. Similiter de ecclesia Beatæ Mariæ signa
sonuerunt, et de basilica S. Martini, qui Elegans
dicebatur, ubi parochia conveniebat, in loco qui
Bercotera vulgo nuncupatur.

Tunc diabolus animadvertens sanctum advenire,
assumpta humana effigie cœpit fugere. Quod cer-
nens vir beatus, ait ad filiolum suum: « Videsne,
frater, hominem illum currentem? » At ille: « Non
video, domine. » — « Ecce, inquit, diabolus in ho-
minis forma transfiguratus aufugit, timens ibidem
amplius remorari. » Hæc dicens, insequabatur Be-
lial fugientem. Qui cum in illum locum, qui nunc
ab incolis Escalfou vocitatur, pervenisset, Satan
ulterius fugiendi licentiam non habens, stetit. Bea-
tus vero Ebrulfus audacter accessit, in furnum ar-
dentem, qui coquendis panibus parabatur, illum
projecit, et os clibani operculo ferreo, quod ibi forte
reperit, protinus obstruxit. Locus idem exinde ab
eventu Escalfou vocatus est. Hoc itaque mulieres,
quæ panes suos ad coquendum detulerant, ut viderunt,
obstupefactæ viro Dei dixerunt: « Quid facie-
mus, domine, de panibus nostris? » Quibus ille ait:
« Potens est Deus absque corporeo igne panes ves-
tros coquere. Plateam ante clibanum diligenter
scopate, et seriatim panes vestros ibidem exponite,
et, cum ad plenum excocti fuerint, ad proprias do-
mos deferite. » Quod ita factum est, cunctis Deum
collaudantibus quibus hoc ostensum est. Deinde
beatus Ebrulfus ad monasterium suum rediit,
duosque fratres qui perempti fuerant, coram se
deferri præcepit. Prostratus autem in terram, tan-
diu precibus incubuit, donec ipsi a somno mortis
excitarentur. Qui, data confessione, et communi-
cati Dominico corpore, rursus spiritum exhalave-
runt, mirantibus cunctis et exsultantibus, qui hoc
viderunt. Quos venerabilis Pater honorifice tumulari
jussit, et de salvatione illorum certus, Deo gratias
devotus reddidit.

Hæc et multa his similia seniores referunt exhi-
bita per Ebrulfum, addentes quod grandævum mo-
nachum viderint, nomine Natalem, apud Uticum,
qui grande volumen habebat de miraculis et rebus
gestis per sæpefatum omnipotentis Dei famulum.
Quondam missa finita, ardens candela per incuriam
super altare dimissa est. Incolis vero alia curanti-
bus, flamma lichinum usque ad mappulam altaris
absumpsit, et ignis edax inde altaris linteamina
casu corripuit, et librum, cujus exemplar a nobis
usquam reperiri nequit, et quæque ibidem comburi
potuerit, quæ circa vel super aram erant, concre-
mavit. Omnes igitur irreparabile damnum de noti-
tia præteritorum planxerunt, et, quia illitterati
erant eremicolæ, non scripto reparaverunt, sed elo-
quio junioribus, de his quæ visu vel auditu perce-
perant, intimaverunt. Ipsius quoque deficientibus,
ignorantiæ caligo nepotes obtexit, et indaginem
transactorum irretitabiliter abdidit, nisi ea tantum
quæ solertia cujusdam sophistæ in vita sancti Pa-

tris ad legendum In Ecclesia strictim congeffit. A Nunc autem, sicut principium ejusdem lectionis nostro inserui opusculo, sic etiam finem operum et vitæ sine fuco falsitatis utiliter compaginabo.

Elapso interea anno vicesimo secundo inchoationis eorum in ipsa eremo, in eodem monasterio ab incursione insidiatoris generis humani pestifera clades subitanæ mortis ingressa adfuit. Beatus vero Ebrulfus, non sicut mercenarius, qui in medio luporum, derelictis ovibus, fugam arripuit, sed ut verus pastor cum eis certamen iniiit, et implens Apostoli monita, gaudebat cum gaudentibus, flebat cum flentibus (Rom. xii, 15). Quibus verba exhortationis faciens, ait: « O fratres, roborate corda vestra, et estote parati. Viriliter agite, et confortamini (I Cor. xvi, 13) in Domino, scientes quod tribulatio patientiam operatur (Rom. v, 3). Renovamini spiritu mentis vestræ, et pugnatæ cum antiquo serpente. Sit vobis cor unum, et anima una in Domino. Ecce appropinquat vocatio nostra, et manifestabuntur opera nostra, reddetque verus arbiter prout exposcunt singulorum merita. Vigilate ergo et orate, quia nescitis diem neque horam. Beatus ille servus, quem, cum venerit Dominus, inoenerit vigilantem (Matth. xxiv, 41). » His et hujusmodi Dominicis persuasionibus prudens concionator conscientias fratrum conveniebat, adnectens etiam quæ bonis gaudia, quæ male viventibus debeantur tormenta.

Cum igitur velociter interire cœpissent, ut plenus beati viri sanctitas claresceret, quidam ex fratribus, Ansbertus nomine, sine viatico defunctus est. Custos autem ejus ad abbatem veniens, ait: « Ora, Pater, pro filio rebus humanis miserabiliter jam egresso. Tua ei ducatum præstet oratio, cujus iter non munivit salutaris hostiæ communio. » Qua de re beatus Ebrulfus semetipsum multum incursans quasi negligenter acciderit, ad torum defuncti venit, et præcedentibus lacrymis stratus in pulvere, arma orationis quæ consueverat arripuit. Postquam autem sibi sensit adesse divini favoris præsidium, surgens a terra inclamavit mortuum. Ad cujus vocem, qui lumen amiserat caput erexit, et apertis oculis, suæ libertatis intuens auctorem, ait: « Bene venisti, liberator meus, bene venisti. Me etenim, quem inimicus sibi vindicaverat, quia incommunicatum reperit, tuæ salvat oratio, quæ caliditatis ejus argumenta solvit. Privatus namque beatorum convivio, sententiam exceperam, utpote non habens viaticum, misere famis cruciandus supplicio. Quapropter, benigne Pater, rogo ne differas quin salutaris hostiæ me participem facias. » Quid multa? Jubetur afferri sacrificium. Quod mox ut accepit, admirantibus cunctis quod revixerat, provida dispensatione Dei rursus spiritum exhalat. Exsultat gloriosus Pater, certior factus de salute fratris; exsultant fratres, collaudantes Deum pro novitate miraculi. Ille lætatur, quia fratrem morti ereptum per acceptam vitam vitæ remiseraat; illi gloriantur se habere Patrem, cujus ad preces infernus

expavescat. Qui etsi imminenti pestis considerant periculum, minus tamen sub tali ac tanto duce jam fornidant improvise mortis interitum. At vero eodem mortalitatis ingruente incommodo, mortui sunt ex monachis lxxviii, sed et famulorum non minima multitudo.

Cæterum, quid de quodam eorum contigerit, non oportet præterire silentio. Ipso namque die Dominicæ Nativitatis, ab uno valde necessario monasticæ rei ablata est anima. Qui diligenti studio funeris compositus, extra monasterium, ubi locus erat sepeliendi asportatur, ibique eum deponentes, expectabant quatenus expleto missarum præconio sepulturæ traderetur. Flebat autem totius ecclesiæ conventus pro tanti famuli morte. Procurator quippe diligentissimus, res fratrum administrabat officiosissime, qua de causa nimio ab omnibus colébatur amore. Cum ergo pariter omnes flerent, beatus Ebrulfus, Spiritum sanctum tota mente concipiens, infremuit. dolorique fratrum compatiens, ad nota præsidia recurrit, orationi incubuit, pectus vehementer cædit, tandiuque sese lacrymabiliter afflixit in prece, donec pro quo precabatur famulus resurgeret, et gratias agens pro reddita vita, ante pedes resuscitatoris procumberet. Quo facto, ad cælum clamor tollitur, nomen sanctæ Trinitatis in commune benedicatur, clarus et apostolicus, quia mortuos suscitaverit, apud cunctos Ebrulfus habetur. Qui autem vivificatus fuerat, pristino restitutus officio, postea plures vixit annos. At demum annuente nutu supernæ pietatis, cessavit languor ille mortalis.

Verum cessante infirmitate, non cessabat pius pastor pro defunctis exorare, intelligens quia vera charitas amplius laborat pro anima quam pro corpore. Qui licet canitie veneranda canderet, nescius tamen cedere senectuti, aut orando, aut legendo, diem continuabat nocti, juxta illud quod inter alia de beato viro Psalmista dicit: *Et in lege Domini meditabitur die ac nocte (Psal. 1, 2)*. Charitatis quidem igne repletus, in omni exercitio virtutum persistebat attentius. Peccantibus misericors, sui oris invigilabat firmissimus custos. Cui neglecta suæ cutis cura, tribus vicibus tantum in anno tondebatur coma. Nulli unquam in ultione retribuit mala. Si quis aliquid damnus de rebus retransitoris ei nuntiasset, continuo respondebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum!* (Job 1, 21.) Tanta ei virtus reconciliandæ pacis inerat ut quicumque discordes ad eum venirent, ejus mellifluis mitigati sermonibus, pacifici remearent. Omnes autem ad se venientes, tam nobiles quam ignobiles, pauperes atque peregrinos hilari vultu recipiebat. Semper apud cunctos lætissimus esse volebat, raroque aut vix, quem reciperet, absque quolibet munusculo a se recedere permittebat. Infirmitatem etiam, per benedictionem ejus sanitatem recepta, benedicentes Deum redibant cum ingenti lætitia. Cunctis denique beatum virum petentibus optata pro-

veniebat salus. Multi quoque, quos adeo vexabat immanissima vis februm, cum nequirent adire beatissimi viri conspectum, missis legatis rogabant ejus munificentiam, quatenus cinctorium, quod sibi de funiculo paraverat, aut aliquid de veste sua, charitatis gratia, mererentur accipere. Qui ex fide hoc ipsum contingebant, et pristina donabantur sanitate.

Quædam materfamilias, quam nullus medicorum sanare poterat, audita fama virtutum beatissimi viri, poscit ejus fimbriam sibi per nuntium afferri. Quam cum acciperet, ipsa infirmitatem evasit, et alii quamplures. Ecce medicus laudabilis, qui præsens præsentibus beneficia sanitatis impertit, et absens absentibus idem exhibere non desistit. Sentiant virtutem qui ejus non noverere faciem.

Confluentibus itaque ad eum universis certis ex causis, advenit etiam inter eos ex alia regione quidam pauperulus. Quem cum omni corpore attenuatum ex nimia infirmitate, et curvatum super crura piissimus senex cerneret incedere, dixit: « O frater, quomodo valuisti explicare tantum laborem itineris, cum tanta debilitate afficiaris? » Cui ille: « Gemina, inquit, necessitate compulsus; tuam, domine, sanctitatem decrevi adire, videlicet ut et famelicum saties, et mediceris infirmum potestate qua prævalet. » Quem cum ibi residere juberet, continuo sanum reddidit, et faciens monachum, hortulanum esse præcepit. Itaque qui duo petiturus advenerat, triuo munere se donari gavisus est. Famis itaque effugato periculo, incolumitatis invenit remedium, et emendationis vitæ adeptus est propositum

IX. Mors B. Ebrulfi.

Inter hæc igitur virtutum insignia, cum jam Christi miles emeritus LXXX esset annorum, toto desiderio mentis, cui devote servierat, faciem adoptabat contemplari; servum videlicet arguens infidelitatis, qui præsentiam velit refugere Domini. Qui febricitatus, nullum visus est per XLVII dies sumpsisse cibum, nisi aliquoties Domini Jesu corporis sacramentum; incessanter fratribus erogans, quasi nihil inæqualitatis pateretur, divini verbi mysterium. Et dum ex vicinis locis religiosi viri studio visendi ad eum devenirent, lacrymantisque precarentur ut, aliqui ex oblata charitate accipiens, corpusculum dignaretur recreare, dicebat: « Silete, silete, fratres; nolite suadentes mihi fastidium ingerere, quod nolo penitus. » Neque enim terrenis epulis indigebat, quem Spiritus sanctus intus alebat. Pascebatur quippe spe æternæ suavitatis, certus donari pro labore commercio beatæ immortalitatis. Denique instante die, qua ei voluntas erat dissolvi, et optato perfrui vultu Creatoris, convocavit fratres, quos ejus discessu moerentes, et quid agerent mortuo pastore proclamantes, sic allocutus est: « Filioli, unanimiter persistite, connexi vinculo

(94) Leg. Clotharii. Etenim constat B. Ebrulfum obiisse.

A charitatis! Sit vobis in invicem dilectio spiritualis! Non vos subripiat subdola fraus insidiatoris, et quod promisistis Deo implere studete. Sobrietatem diligite, castitatem custodite, humilitatem tenete, superbiam vitate, et alius alium in bono opere festinet præire! Hospites et peregrinos benigno animo suscipite, propter illum qui dixit: *Hospes fui, et suscepistis me* (Matth. xxv, 43). » Hæc et alia hujusmodi glorioso Ebrulfo perorante, data etiam pace fratribus, sanctissima ejus anima egressa est de corpore, moxque tanta claritate enituit vultus, ut nulli dubium quin triumpharet liber spiritus in cœlestibus. Migravit autem a sæculo iv Kalendas Januarii, tempore Rodoberti Sagiensis episcopi, anno videlicet XII regni regis Childeberti (94). Quem fratres cum magna reverentia in ecclesiam deportantes, tribus diebus ac noctibus hymnos ac laudes Deo canentes, sanctum illius corpus diligenter visi sunt custodisse, expectantes conventum servorum Dei. Postquam vero compertum est in prædicta civitate excessisse rebus humanis consolatorem totius patriæ, concurrunt omnes ad monasterium, beato funeri congaudentes interesse. Lamentabantur quoque pauperes verum Dei pauperem, divites divitem, pueri patrem, senes senem. Commune namque bonum omnibus, merito communis habebatur luctus.

Verum illud pietatis insigne, quod vir piissimus inter cætera egit, jam fruens æterna luce, non arbitror tacendum esse. Quidam namque ex fratribus religionis et obedientiæ gratia perspicuus, in ipso monasterio serviebat, diaconi titulo sublimatus. Quem Pater ob sanctitatis prærogativam nimium dilexerat. Hic ergo, cum videret privatum se tanto Patre, nimio affectus dolore, dicebat: « Heu! quid faciam miser? Cur destituit quem te fatebaris dilexisse, Pater? Qui tuis eram intimus consiliis, cur a te divelli pateris? Quem tractabas ut filium, cur despicias ut exosum? Sane nunquam apud te promerui ut ante me velles sepulturæ tradi. »

Talia perstabat memorans, lacrymasque ciebat.

Et ecce in ipsa nocte Dominicæ Circumcisionis nutu divino emisit spiritum. Quod nimirum precibus beatissimi Patris Ebrulfi constat fuisse gestum, videlicet ne quem dilexerat hujus mundi ludibrio subjaceret, et ut precantum votis se promptissime adfuturum demonstraret. Sicque monachus ille iuxta quod precatus fuerat expositus est ad sepeliendum in crastino cum suo abbate. O mors gloriosa, quæ pretiosior consistit quam vita! Quod enim subripiuit mundo, indubitanter ascripsit cælo. Verum, quantum possum conjicere, melius fuit illi sic mori, quam de morte iterum ad mortem resuscitari. Nunc enim certus de salute, nullo timet contaminari peccamine. Si resuscitaretur, spe anxius, laboraret dubio discrimine. Non ergo istud levius accipiendum est suprascripta mortuorum vivificatione.

Itaque venerabilis Pater Ebrulfus in basilica die 29 decembris, anno duodecimo Clotharii II

Sancti Petri apostolorum principis, quam ipse ex lapidibus ædificaverat, in saxo marmoreo mirifice sepultus est. Ubi usque in hodiernum diem diversi curantur languores, et, præstante pio Salvatore nostro, mærentibus proveniunt consolationes; cui est honor et potestas, una cum Patre et Spiritu sancto, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

Ecce vitam sancti Patris Ebrulfi veraciter descripsi, eamque, sicut a prioribus edita est, idcirco huic opusculo diligenter inserui, ut legentibus prosit tanti notitia patroni, Dominoque Deo placeat meus labor et affectus, qui satago propalare nutritoris mei gloriosos actus, ad laudem illius in quo vivimus, movemur et sumus.

X. *Obscuritas Uticensis historię post mortem B. Ebrulfi. Normannorum deprædationes.*

Verum ex quo præfatus heros transiit e mundo, qui vel quot successores illi fuerint per cccc annos in Uticensi cœnobio, seu quales eventus pertulerint provinciales vel cœnobitæ, penitus ignoro. Nam subsequenti tempore, sicut jam in plerisque locis pleniter enodavi, piratæ de Dacia egressi sunt, et prius Hastingo ductore, ac postmodum Rollone, in Neustriam venerunt, et Christiana: fidei divinique cultus ignari, super fidelem populum immaniter debacchati sunt. Noviomum atque Rothomagum, aliasque multas urbes et oppida vicosque concremaverunt, cœnobio multa ingenti religione pollentia destruxerunt, pluresque innumeris cædibus regiones admodum devastatæ sunt, et fugatis vel interceptis incolis, civitates et villæ in solitudinem reductæ sunt. In tanta desolatione inermes monachi, quid facerent nescii, sæpe contremuerunt; in miseris afflictis, sedulo ploratu dolori suo satisfecerunt, finemque suum in latebris gementes præstolati sunt. Quidam vero intolerabilem barbarorum immanitatem metuentes, ad externa regna fugerunt, ubi paganorum bellicæ vires nondum attigerant. Corpora quoque patrum secum transtulerunt, quorum animæ regnant cum rege Sabaoth, cui devote in hoc sæculo servierunt. Scripta etiam de gestis eorundem Patrum, et de possessionibus ecclesiarum, quæ et quantæ fuerint, vel a quibus datæ, fugitivi secum peregre asportaverant, quorum magnam partem tot perturbationum procellæ rapuerunt, quæ, proh dolor! in tantis motionibus tam periculosis irreparabiliter perdita sunt.

Hoc nimirum Gemmeticenses et Fontinellenses fecerunt, tristisque infortunio præventi, ablata nunquam reportaverunt. Gemmeti: enses enim corpora sanctorum Hugonis archiepiscopi, et Aichadri abbatibus Haspas transtulerunt, quæ in scriniis pretiosis Camaracenses et Atrebatenses incolæ reverenter usque hodie servant et excolunt. Fontinellenses nihilominus reliquias sanctorum confessorum Wandregisili abbatis, Ansberti et Wulfranni archiepiscoporum Gandam portaverunt; quæ a Flandritis usque in hodiernum diem servatæ, magnæ ibidem venerationi sunt. Similiter aliis pluribus

A contingere, quorum nomina singillatim proferre, aut pro incertia, quoniam omnia mihi non comperta sunt, omitto, aut pro nimia prolixitate fastidientia minusque necessaria protelare verba omitto.

De adventu Normannorum et crudeli barbarie illorum Dudo, Veromandensis decanus, studiosè scripsit, et Richardo II, Cunnoridis filio, duci Normannorum, destinavit. Guillelmus quoque cognomento Calculus, Gemmeticensis monachus, Dudonis materiam subtiliter replicavit, facete abbreviavit, et successorum actus usque ad subjectionem Anglorum adiecit, post certamen Senlacium narrationem suam consummavit, Guillelmoque regi, sublimissimo suæ gentis, obtulit. Ego autem, sicut alii de sublimibus locis ad sublimes personas sublimia ediderunt, et res magnas magnifice gratis extulerunt, eorum exemplo provocatus, ad simile studium asurgo, et plurima jamdudum dictavi de monasterio in Uticensi saltu, tempore Guillelmi ducis, postea regis, honorifice restaurato. Nihil quippe de antiquis temporibus post transitum Patris Ebrulfi scriptum reperire potui, ideoque præcipue conabor litteris mandare quæ a senioribus audivi, qualiter corpus sancti confessoris de loco suo translatum est Ebrulfi. Lectiuncula siquidem reperitur apud Resbicum, quam non satis approbo, edita nimirum ab auctore ignaro, cui non plene, ut opinor, patuit rerum et temporum certitudo. Oportet ergo ut, dum alterius relationi non acquiescam, illud quod a senioribus indigenis Utici didicim, evidenti scripto detexam, qualiter et quando Francigenæ pretiosam venerabilis Ebrulfi obtinuerint glebam.

XI. *Quomodo et quando Franci reliquiis B. Ebrulfi potiti sunt.*

Annò ab Incarnatione Domini 943, postquam Arnulfus, Flandrensis satrapa, Guillelmum ducem Normannorum, cognomento Longam-Spatam, per proditionem occidit, et Richardus Sprotæides, filius ejus decennis, ducatum Normanniæ suscepit, hominumque et fidelitatem cunctorum optinatum ante humationem patris Rothomagi accepit, Ludovicus, rex Francorum, cognomento Ultramarinus, in Normanniam cum exercitu venit, puerumque ducem secum fraudulenter Laudunum duxit, sub jurejurando Normannis promittens quod eum veluti filium suum educaret, ac ad regendam rempublicam in aula regali erudiret. Verum res alios exitus habuit. Ludovicus enim rex, instinctu Arnulfi proditoris, decrevit præfatum puerum occidere, vel amputatis membris ita debilitare ut non posset ulterius arma gestare. Hoc itaque ut Osmundus, pueri pædagogus, per Ivonem de Credolio, regis balistarium, agnovit, ex industria ei ut infirmum se simularet persuasit, simulataque infirmitate custodes minus sollicitos reddidit.

Quadam die, dum rex cœnaret, et unusquisque sibi vel suis commoda procuraret, Osmundus fasciculum viridis herbæ sibi emit, in turrim sustulit, ducemque Richardum involvit. Inde descendens,

Ad hospitium suum festinavit, et coram equo suo herbam expandit, puerumque abscondit. Occumbente vero sole, ipsum caute secum sustulit, et egressus urbem, Codiciacum perrexit, ibique puerum ducem sub tutela Bernardi Silvanectensis comitis, qui patruus ejus erat, dimisit. Bernardus vero Danus, qui Normanniam tuebatur, legatos in Daciam misit, et Haroldo, Danorum regi, mortem Guillelmi ducis, et exhæredationem prolis ejusdem mandavit. Mox ille cum magna classe properavit in Normanniam, jussu Bernardi a Constantinis susceptus, biennio expectavit opportunitatem Gallis damnosam, et demum, pro nece consanguinei sui et exultatione sobolis ejusdem, exercuit ultionem truculentam. Nam Ludovicum regem, orta in colioquio inter Danos et Francos seditione, comprehendit, Herluinum et Lambertum, aliosque XVI consules cum multitudine vulgi peremit. Interea dum Richardus puer fere tribus annis exsularet, et rex Franciæ sibi Normanniam penitus subjugatam esse putaret, timens ne Hugo Magnus, Aurelianorum dux, Normannos adjuvaret, Oximos et Bajocas cum toto Constantiensi pago usque ad Montem Sancti Michaelis in Periculo Maris eidem donavit, et imperiose mandavit ut valida manu rebelles Normannos impeteret, et oppida eorum sibi strenue subigeret. Quod audiens cupidus marchio exultavit, fœdera cum Normannis olim pacta libenter rupit, et regiones eorum magno cum exercitu hostiliter invasit. Apud Guaceium propria cum familia ipse dux hospitatus est, et exercitus illius passim per provinciam diffusus est. Tunc Herluinus cancellarius ducis, et Radulfus de Dragiaco Uticum diverterunt, et in cœnobio Sancti Ebrulfi confessoris hospitati sunt. Erant ambo religiosi, et in timore Dei studiosi. Tantorum itaque virorum adventu simplices monachi lætati sunt, et omne illis officium charitatis pro posse suo benigniter exhibuerunt. Per capellas et oratoria sua atque privatas aedes eos familiariter deduxerunt, phylacteriasque suas cum sanctorum reliquiis ad sui damnum illis ostenderunt. Illi quidem tunc secreta monachorum reverenter intuiti sunt, et oblatis muneribus atque orationibus recesserunt; sed paulo post, velut Chaldæi in Jerusalem, reversi sunt, et vasa templi Dei et omnia pretiosa ejus crudeliter asportaverunt.

Hugo siquidem Magnus Oximos cum exercitu suo obsedit, sed bellica vis oppidanorum ei fortiter obstiit, et ne ultra procederet, iter ejus obstruit. Rex autem Francorum Ebroicensem pagum nimia cum virtute intravit, totamque Normanniam rapinis et incendiis depopulari cœpit. Bernardus vero Danus, ut hoc audivit, certosque rumores de Neustriæ desolatione comperit, anxius quod tam robustos principes solus cum Normannicis viribus bellando sustinere non posset, callide prospexit, et perspicax ingenium, qualiter anceps discrimen a se et a suis abigeret, solerter apponens exercuit. Pro-

tinus ergo regi occurrens supplex: « Quid est, inquit, quod agis, domine rex? Rem facis impiam, et dignitati tuæ prorsus incongruam. Num tota Normannia, quam disperdis, tua est? Ecce Rothomagus et aliæ urbes cum vicis suis et oppidis jussui tuo patescunt, et omnes incolæ divites et mediocres tibi serviunt, aliumque dominum non habentes, te reverentur et diligunt. Quis tibi dedit tam triste consilium ut ferro malignantium pessumdes tuum peculium, et diligentem te trucides populum? Malevolus et infidus regiæ majestati comprobari potest, qui persuasionem ut proprias regiones ferro seu flamma devastares, tibi largitus est: »

His aliisque lenibus verbis cor regis emoluitum est, et dimisso exercitu, ipse rex cum Bernardo Rothomagum ingressus est. Ibi regem Bernardus cum ingenti civium tripudio suscepit, dapsile convivium præparavit, ipsumque per plurimos dies cum summo favore detinuit. Cumque rex quadam die post prandium in aula principali resedisset, et cum sibi assidentibus lætus negotia regni tractasset, solers Bernardus ambiguum plurimis locutionem calide promovet. « Ingens, inquit, gaudium, o Normannici proceres, nobis exortum est, unde Deo gratias agamus, ut dignum est. Hactenus servivimus duci de progenie Rollois; nunc, volente Deo, paremus regi magno de prosapia Caroli Magni imperatoris. Huc usque fuimus ducales, nunc vero sumus regales, vel quod majus est, imperiales. » Cumque omnes hujusmodi sermonibus applaudissent, et Gallos blandis sophismatibus illussissent, iterum Bernardus silentium petiit, cunctisque tacentibus ita dixit: « In multis sagacitatem Francorum approbo; verumtamen dominus meus rex unam fecit rem quam non laudo, in qua damnum ejus et maximum dedecus video. Notum est omnibus quod Hugo Magnus perfidus est, et proditoris filius; cui rex noster nimias vires auxit ad suum, ni fallor, dedecus, dans illi Oximensem pagum et Constantinum cum multis armatorum millibus. Pestilens consiliarius simplicem herum dolose decepit, et cultrum in animum suam, justitia trutinante, defixit, qui domino suo confortare inimicum suum contra se persuasit. Admodum miror, domine mi rex, quod præteritorum nimis immemor es. Satis omnibus sub cœlo patuit, neque enim tantum facinus in abdito perpetrari potuit, quod Robertus, pater Hugonis, traditor fuit, et contra Carolum patrem tuum rebellavit, raptoque diademate, perjurus contra dominum suum pugnavit, et in bello percussus merito periit. His molitionibus Hugo interfuit, et te apud Edelstanum regem avunculum tuum in Anglia exulante, septem annis Galliam turbavit. Nunquid luce clarius omni sensato patescit quod regiæ majestatis reus existit, qui regi malitiose suggerit ut propriis rebus spoliatus, dominium suum imminuat, et inimici sui vires sibi met perniciosas adaugeat? Absit ut in ducatu Normanniæ quislibet participium capiat, sed solus rex

Francorum omnibus Normannis sibi gratulanter fa-
ventibus præsideat! »

His auditis, rex anxius factus est de dono quod
Hugoni non roganti sponte sua largitus est; cum-
que consilium quæreret quid inde agere deberet,
versipellis Danus repente persuadet ut omnia pro-
missa denegando penitus irrita faceret, imperioque
minaci Hugonem ab obsidione Oximorum abire
compelleret, et si præcepto adhuc rebellis persiste-
ret, communis omnium virtus bello ibidem illum
impeteret. Ad hanc legationem Bernardus duos mi-
lites illico præparavit, et rex imperiosa dicta, quæ
Hugoni deferrent, illis injunxit. Nuntii vero Hugo-
nem festinanter expetierunt, et verba regis con-
stanter ei nuntiaverunt. « Abominabilem, inquit,
temeritatem præsumpsisti, qui dominium domini
regis Francorum invasisti, et oppidum Oximense,
ubi propria sedes ejus ab antiquis temporibus est,
nunc obsedisti. Nunc super hac re præceptum ejus
audi, et per fidem quam ei debes, sine mora obedi.
Ante solis occasum ab obsidione recede, et pro
reatu temeritatis in regem, fac illi rectum apud
Laudunum tempore quo decreverit ipse, optimatum
judicio et persuasione. Alioquin paratus esto cum
tuis ad prælium. Nam rex, dominus tuus, si te in-
venerit, in hac septimana tecum viribus Francorum
et Normannorum dimicabit. »

Hæc audiens, Hugo vehementer iratus est, et præ-
ira furibundus, sic suos affatus est: « Unde stolidum
regem tanta invasit dementia ut mihi totis vi-
ribus illum adjuvanti mandaret talia? Normanniæ
principatum non concupivi, neque partem aliquam
ab illo requisivi; sed ipse totam regionem citra Se-
quanam usque ad mare ultro mihi obtulit, auxi-
liumque meum ut indomitos piratas edomaret, po-
poscit. Nonne manifesta cunctis insania patescit,
quod inde mecum configere decernit, unde famu-
lor illi, sicut ipse mihi præcepit? Miser est qui ser-
vit iniquo, et imbecillis qui fraudulentò subigitur
et stulto. Festinanter modo recedite, totamque re-
gionem istam devastate, ecclesias destruite, domos
concremate, furnos et molendinos dejicite, greges
pecorum et armentorum abducite, et omne genus
spoliorum huc ulterius non redituri asportate, et
prædis onusti nefarios relinquit. »

His ita dictis, dissoluti prædones per provinciam
diffusi sunt, improvisos pagenses, qui jam sub tu-
tela Hugonis tuti esse putabant, circumdederunt, et
absque misericordia ducis jussa peregerunt. Tunc
Herluinus cancellarius et Radulfus de Dragiacò rus-
ticorum pecudes hie suppellectilem non curave-
runt; sed Uticensis hospitii memores, illuc reversi
sunt, et ex insperato cum suis in cœnobium irru-
erunt. Basilicam quoque, stupentibus et nil mali
suspicantibus cœnobitis, cum armatorum violentia
ingressi sunt, arcana templi et sacra busta mox
adierunt, tria corpora sanctorum Ebrulfi et Ebre-
mundi atque Ansberti de mausoleis sustulerunt, et
coriis ossa cervinis involuta cum aliis sanctorum

A reliquiis asportaverunt. Satellites autem illorum
ubique diffusi sunt, et quidquid humanæ vitæ com-
modum repererunt, stentibus monachis et vocife-
rantibus, irreverenter rapuerunt. Ibi nimirum, ra-
pacitatis habenis omnino relaxatis, neminem reve-
riti sunt, sed libros et vestes, variamque suppellecti-
lem tam monachorum quam clientum eorum diri-
puerunt, et perscrutantes omnia quæ pridem,
monachis, ut dictum est, ipsis pendentibus, compe-
rerant, sustulerunt. Denique juncti reliquæ multi-
tudini, de Neustriæ finibus exierunt, et sic omnes
conglobati ad natale solum cum præda repedare
festinaverunt.

XII. *Uticenses monachi corpus fundatoris sui sequi
decernunt. B. Ebrulfi reliquiæ dividuntur.*

B Uticenses autem in tanta desolatione nimis lu-
gubres effecti sunt, et quid agerent, vel quo irent,
amissis omnibus nescierunt; consideratis tamen
eventibus, cum translato Patre sancto peregrinari
decreverunt.

Quidam senex venerabilis, nomine Ascelinus,
Utici præpositus erat, officiumque prioratus secun-
dum opportunitatem temporis diligenter agebat.
Hic, dum vidisset monachos et eorum vernulas in
nimio constitutos mœrore, et omnes velle locum
pariter desolatum derelinquere, Patremque beatum
peregre sequi cum hostili agmine, multa secum
revolvens subtili meditamine, decrevit ibidem cum
timore Domini finem suum expectare. Denique
cunctos fratres accersit, et in unum congregat.
C ait: « Pro peccatis nostris, et patrum nostrorum,
divina percussio super nos descendit, et terribiliter
irruens, nos et nostra penitus contrivit, irrepara-
biliterque dejecit. Ecce Judex omnipotens, sicut
per manus Nabuchodonosor et Chaldæorum Jeru-
salem et templum Salomonis destruxit, sanctua-
riumque suum juste humiliavit, sic per manus Hu-
gonis atque Francorum hunc locum pluribus mo-
dis affligendo punit; præcipue, quod supra omnia
dolendum est, ossibus beati Patris Ebrulfi aliisque
sanctorum reliquiis nos privavit. Vobis autem,
quos sequi pignora patris nostri video, hoc pluri-
mis pro occasionibus prohibere non audeo, quia
tota hæc jam deserta est regio, et inter bellantium
D arma principum inermes cucullati carent victu
necessario. Ite cum Dei benedictione, et benigno
Patri, qui vos hactenus aluit in sua regione, fide-
liter servite, cum eo peregrinantes in aliena regione.
Ego autem Uticensem locum non relinquam, sed
hic, ubi multis bonis potitus sum, Creatori meo
serviam, nec inde quandiu vitalis calor in me
fuerit, non recedam. Scio quod multa hic sancto-
rum requiescunt corpora, et hunc locum sancto
Patri designavit visio angelica, ubi se deberet ad
multorum ædificationem in spirituali exercere mi-
litia. Multi fideles hic altissimo Regi obtulerunt
grata sanctæ vitæ libamina; pro quibus jam in
Elysiis sedibus coronati perciperunt præmia. Hic
in bona spe, vobis discedentibus, remanebo, lo-

cumque silvestrem, antecessorum sequax, in nomine Domini servabo, donec prosperius nobis tempus arrideat, donante ipso dominantium Domino. »

His dictis, mœsti fratres ab invicem divisi sunt. Uticenses itaque modo et clientes eorum natale rus deseruerunt, et associati hostibus, plorantes ossa magistri secuti sunt. Omnes quippe tam monachi quam famuli eorum fere xxx erant, qui conglobati capellanis pedetentim adhærebant. Porro ipsi eodem bene cognoscebant, sed nullam illis familiaritatem impendebant, quia suspectos formidabant, et ne pretioso thesauro furtim privarent Francos, metuebant. Benignus autem Dominus, qui erroneos verberat, ut rectum ad callem reducat, conversos paterno affectu demulcet, mirisque modis indigentibus suffragium exhibet.

Prima nocte post exitum de Neustria, exercitus in loco qui Campus dicitur, castrametatus est; et post comestionem cœnæ a quibusdam parasitis cavillatio et incongruus sermo exortus est. Unde quidam minus duci jocose dixit: « Notumne vobis est, domine dux, quod Herluinus cancellarius et Radulfus cubicularius fecerunt? Cadavera quorundam rusticorum in Normannia effoderunt, et male delusi, sanctas reliquias esse putantes, in capella tua collocaverunt, et secum in Galliam reverenter deferunt. » Cumque dux nomina eorum inquisisset, jocularior ait: « Ebrulfus, Ebreundus et Ansbertus. » Porro Franci, quia minus usitata illis essent hæc vocabula, et nescirent quanta prænominationis viris ante Deum in cœlis esset gloria, dissoluti sunt in multa verba otiosa et derisoria. Deinde prima noctis vigilia, ut quies somni mortales oppressit, Altitonans de cœlo terribiliter intonuit, fulmina cum nimis coruscationibus emisit, joculariorem cum sociis nebulonibus, qui sanctis reliquiis detraxerant, percussit; quibus extinctis, ducem et totum ejus exercitum haud modice deteruit. In crastinum mane dux omnem exercitum convocavit, cancellario sancta reverenter deferri ante se corpora præcepit, et omni exercitui jussit ut, antequam de loco illo migrarent, sanctis reliquiis devote offerrent. Flebiles quoque monachos cum clientulis suis accersit, quis et qualis fuerit vir Ebrulfus et socii ejus, ab eis requisivit; respondentes et referentes venerabilium gesta virorum libenter audivit, ac ad audiendum optimates Belgicæ alacriter ascivit. Interea maturitatem et simplicitatem Uticensium pie consideravit, instinctuque Dei, qui suorum ubique miseretur, condolens illis, dixit: « Ossa Patris vestri, quæ sequimini ultro, omni auro et argento pretiosiora habeo. Vobis etiam pro amore illorum faveo, et vestri curam gerens, cancellario præcipio ut vos honorifice secum habeat, omnesque oblationes, quæ sanctis reliquiis offerrentur, vobis annual, donec Aurelianis, quæ ducatus mei caput est, perveniatis; ibique providebo vobis, unde victum sufficientem habeatis. »

PATROL. CLXXXVIII.

Uticenses itaque inter externos spe melius habiti sunt, et ingentem quotidie munerum copiam a fidelibus receperunt, affatimque donis, quæ necessitas infirmantium, seu bona voluntas devotorum extorsit, opitulante Deo refocillati sunt. Cumque Aurelianis venissent, et præliatorum turmæ armigeris et equis domos per totam urbem occupassent, monachi cum sanctorum pignoribus in clibanum quemdam diverterunt, ibique necessario prima nocte hospitati sunt. Cives ergo postmodum in honore sancti Ebrulfi basilicam ibidem construxerunt, meritisque sanctorum infirmantibus sanitatum beneficia divinitus plura collata sunt. Herluinus cancellarius abbas erat Sancti Petri de Puncto, ibique venerabiles reliquias Hugonis Magni collocavit imperio. Tunc Radulfus de Dragiaco hujusmodi prædæ partem suam requisivit, nec pro quolibet pretio portionem suam indulgere cuiquam voluit. Hic nimirum inclytus erat Suessionensis civis, præcipuus ducis camerarius, pollens possessionibus amplis, honoribus et divitiis, fideque clarus et virtutibus aliis. Tanto igitur baroni nemo audebat injustitiam ingerere, sed communi decreto in conspectu judicum allata sunt et divisæ reliquiæ. Herluinus quidem, quia sacerdos erat, et abbas canonicorum Sancti Petri, et capellæ ducis capellanorum maximus, caput et majorem partem ossium sancti Ebrulfi, librum quoque, et arulam argento coopertam, et cambutam atque cinctorium ejusdem, chartasque donationum sibi retinuit; reliquam vero corporis partem Radulfo tradidit. In partitione aliorum ossium nulla difficultas fuit. Aurelianenses enim ossa sancti Ebreundi abbatis sibi elegerunt; ossa vero sancti Ansberti monachi Radulfo dederunt. Ipse vero cum tanto thesauro Resbacum festinavit, et eidem cœnobio, quia frater et amicus erat, devote obtulit. Resbacenses autem candidis holosericisque vestibus induti processerunt, cum cereis ardentibus et thuribus fumantibus reliquias tripudiantes susceperunt, et usque hodie reverenter custodierunt. Tunc Radulfus, ut de beneficiis suis ecclesiastica res augmentaretur, Portum Alnonis et Bonolium donavit, et ne quid deesset ad condendas eorum thecas, magnam auri argentique quantitatem donavit, pro quibus exeniis idem heros in ecclesia, ut defunctus est, sepeliri meruit.

In hujusmodi permutationibus exteri cultores falluntur; sed benevolentia pleni, facilem veniam non malitiosi erroris consequuntur. Nactas quippe fortuito reliquias pro posse suo sublimant, sed cō peregrino in sua indagatione Ansberto errant; quem plus justo promoventes, archiepiscopum Rothomagensem autumant. Verum audacter assevero quod plurima investigatione edidici sine dubio. Uticensis nimirum Ausbertus ille juvenis est, qui sine viatico repente defunctus est, sed mox a sancto Patre Ebrulfo resuscitatus est. Denique, percepta communione, migravit ad Dominum, et

sanctorum feliciter adeptus est convivium. Rothomagensis autem Ansbertus cum Wandregisilo abbate et Gwifranno archipræsule Senonensi Fontinellæ servatur, debitaque a suis reverentia quotidie honoratur. Hæc de partitione corporis S. Ebrulfi veraciter notavi, sicut a religiosis et veracibus silicerniis jamdudum audivi.

XIII. *Ascelini in Uticensi eremo gesta.*

Defuncto Hugone Magno, filius ejus Hugo Magnus in ducatu successit, et ortis quibusdam simultatibus inter Carolum et regni proceres, Hugo regnum obtinuit, et hæredibus suis usque in hodiernum diem reliquit. Goisfredus, Andegavorum comitis filius, præfati Hugonis filiolus fuit, ab eo educatus ad virile robur crevit, adultus arma militiæ ab eo accepit. Qui mortem patris ut in curia regis audivit, mœstus a rege jus hæreditarium requisivit, et de ossibus sancti Patris Ebrulfi, cujus miracula sæpe viderat, Aurelianis positus, sibi aliquid dari obnixè poposcit. Hugo autem, quia præfatum juvenem multum dilexit, paternum honorem illi concessit, et partem reliquiarum S. Ebrulfi erogavit. Ille itaque Andegavensibus reliquias S. Ebrulfi primus exhibuit, quas in ecclesia S. Maimbodi usque nunc veneratio devotorum excolit. Uticenses autem monachi, qui cum corpore sancto peregrinati sunt, opitulante Deo, benignum apud externos hospites affectum invenerunt, abundantiamque panis et vini pisciunque, quos Ligeris fluvius suppeditabat, habuerunt, multimodasque mobilis fortunæ varietates experti, finem suum in Gallia sortiti sunt.

Ascelinus vero senex Uticensem eremum cum paucis pauperibus incolis incoluit, et Ascelinum nepotem suum, atque Guitbertum de Gaceio, et Haimonem de Telleia, aliosque pueros enutrivit, et communes litteras, ut in illo loco quotidianum Deo ærervitium exsolverent, docuit. Quodam die circumpositos eremicolas undique convocavit, festivitatis diem illis denunciavit, dieque constituto solemnitatem pro modulo suo celebravit, et inter missarum solennia sermonem astanti populo fecit. « Divinas, inquit, comminationes formidare debuimus, sed obdurato corde quæ dicebantur audientes parvipendimus, donec virgam ferientis, ut nequam servi, persensimus, acriterque percussi, medullitis dolentes ploramus et lugemus. Olim dum Daci, qui adhuc pagani erant, cum Hastingo Neustriam vastaverunt, et rursus Rollone cum suis sæviante, plures ecclesiæ cum urbibus et oppidis desolatæ sunt, nos, suffragante Deo, in silvestri sterilique rure latuimus, et debacchantium gladios, licet in timore nimio et egestate, sospites evasimus. Nunc autem super nos tempus iræ, proh dolor! irruit, et ex insperato Creatoris ultio nos circumvallavit, et per manus eorum in quibus hospitalitatis tenore confidebamus, sacris ossibus, quæ omnibus divitiis chariora sunt, spoliavit. In sacris Scripturis legi-

(95) Id est calumniantibus.

mus quod *repulit tabernaculum Silo Dominus, et tradidit in captivitatem incircumcisis Philistiim* (95) *tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus* (Psal. LXXVII, 60). Nobis autem simile iudicium nunc contigit. Corpora sanctorum 'perdidimus,' in quibus spem nostram maxime posuimus, sociisque peregre polyandra Patrum sequentibus, nos pauci et debiles in inculta solitudine remansimus. Cæterum, quamvis Franci ossa sancta transtulerint, et libros atque vestes, aliaque pretiosa nobis necessaria diripuerint, sepulcra tamen et pulverem sanctissimæ carnis nobis reliquerunt, et alia sacra quæ secum deferre nequiverunt, nobis favente Deo, ad magnam consolationem inviti dimiserunt. Nos autem non negligenter ea tractare debemus, imo derelicta nobis ab hostibus diligenter recondamus, et veneranter servemus. Miserante Deo pilum de barba S. Petri apostoli adhuc habemus, quem beato Ebrulfo ad dedicationem hujus ecclesiæ destinavit papa Romanus. Alias quoque pretiosas reliquias novimus, quæ in hac basilica reconditæ sunt a priscis patribus. Laudo, si placet vobis omnibus, ut nunc universa revolentes videamus, et tuto in loco propter sacrilegos recondamus, donec, revelante Deo, manifestentur futuris cultoribus. Annuentibus cunctis et laudantibus, senex missam complevit, finitaque missa, populum cum benedictione dimisit, puerosque scholasticos ad ministerium thuribuli et candelarum retinuit. Deinde cum cæmentario quodam ad tumulum Sancti Ebrulfi accessit, laminam reverenter amovit, sanctæque carnis pulverem instar tortellorum congegit. Pixidas vero plures protulit, ac phylacteria, in quibus erant sacra cum inscriptionibus suis pignora. Denique pueris ut irent manducare præcepit, et ipse cum macione et maturis necessariisque ministris reliquias in maceria recondidit, ideoque pueros, ut arcanum eos late-ret, abesse compulit. Ab ipsis nimirum post multos annos hæc audivimus, sed certum locum ubi reliquias positæ fuerint, scire nequivimus, quia ipsi relatores a collocatione pignorum exclusi fuerant, ut diximus.

Hæc itaque contigerunt Richardi primi ducis tempore, qui duobus et quinquaginta annis præfuit Normanniæ, et sicut supradictum est, in primis exsilium et magnas tribulationes pertulit, sed postmodum, opitulante Deo, compressis inimicis strenue prævaluit. Inter sævas tempestates bonus senex Ascelinus monachatum usque ad decrepitam ætatem servavit, moriensque Ascelino clerico, nepoti suo, tutelam Utici commisit. Qui juvenili levitate fervens, silvestrem vitam, et urbanis a faciliis separatam odio habere cœpit, discendique causa Galliam expetiit, inventaque deliciarum copia fere 12 annis ibi habitavit, et per diversos gradus usque ad sacerdotium ascendit. Carnalibus itaque oblectamentis irretitus, in Francia, instanti prosperitate

turgens, per omne tempus vitæ suæ usque ad senectam oblitus est omnia quæ sibi antecessores sui dimiserant in Normannia.

XIV. *Uticus depopulatur, et diruitur. Quomodo Uticense cœnobium ex ruinis restauratur. Primi Uticenses abbates.*

Interea, obeuntibus vel abeuntibus incolis, Uticus in solitudinem rediit, et remotis hominibus in oratoriis et domibus ingens silva crevit, et habitatio ferarum multo tempore ibidem exstitit. In provincia Belvacensi, Restoldo cuidam presbytero per visionem tunc dictum est: « In Normanniam ad sanctum Ebrulfum vade, ibique perfrueris dierum longitudine et felicis vitæ jucunditate. » Hic ergo natale solum egressus est, et Neustriam pervagatus est, et habitationem Sancti Ebrulfi quæsivit, sed per multos dies quærens, neminem qui sibi demonstraret invenit. Denique apud Montfortem Sancti Ebrulfi veterem basilicam reperit, ibique multo tempore habitavit, credens quod illum locum sibi cœleste oraculum seminique suo insinua-verit.

In territorio Balgenzaii cuidam pagensi taurus nomine Fala erat, qui sæpe gregem armentorum relinquens, in saltum currebat, et a possessore cum familia et canibus diu quæsitus, inveniri nequibat, sed post v vel vii dies, dum irrecuperabiliter perditus putaretur, repente sospes redibat. Hoc itaque frequenter factum est, et hujusmodi res in consuetudinem versa est. Ludus inde vicinis intuentibus agebatur, et libera juvenco facultas eundi vel redeundi permittebatur. Post aliquod tempus curiositas pastorum indignata est, et discursus tauri pertinaciter explorare conata est, ipsumque per spissitudinem luci secuta est. Sagacem etiam indagatorem nomine Duiletum sibi adjunxit, qui more canum vestigia tauri sagaciter investigavit, donec illum coram altare Sancti Petri apostoli jacentem, quasi oraret ibidem, invenit. Maceria: siquidem disco opertæ erant, nisi retibus hederæ, et ruinæ antiquorum ædificiorum spectantibus patuere. Condensa silva crevit intus et extra, ubi nemo habitaverat per annos l. Tunc albescentes silicernii, hæc audientes, rememorati sunt quod, sicut patres eorum illis narraverunt, sanctus Ebrulfus, aliique plures mundi contemptores illic habitaverunt.

Rediviva quoque visio, Restoldum repetens, redarguit quod primæ jussioni non plene adhuc obaudierit. Cumque presbyter sollicitè inquireret quomodo jussioni gratiosius obtemperare deberet, dictum est illi quod deberet Uticum adire, ibique sancti sequax Ebrulfi Deo militare. Restoldus ergo, pristina Montfortis habitatione relicta, Uticum perrexit, ibique, cum conjugè et Ilberto filio suo, primo habitavit.

Tunc Guazso de Montforti nobilis miles fuit, qui timore Dei plenus, in corde suo pie proposuit ut omnes in vicinio suo ecclesias, quæ vetustate et

incuria in multis desolationibus, quas supra memoravi, dirutæ erant, restauraret, et ad tam laudabile studium omne ingenium suum cum tota possibilitate et substantia medullitus applicaret. Hic nimirum basilicam veterem Sancti Petri apostoli propriis sumptibus reparavit, talique studio cunctipotentem Deum sibi placare desideravit. Quodam mane, dum bubulcus ejus boves in colle super rivulum Carentonæ custodiret, et inter parietinas ubi fecundior herba esset excubaret, ecce peregrinus ei quidam astiit, ibique quasi labore itineris fessus resedit, et cum eodem aliquandiu confabulari cœpit. « Celeriter, inquit, ad Guazsonem vade, et dic ei ut confestim veniat ad me. » Cumque bubulcus ad herum suum cucurrisset, et peregrini verba intimasset, ille pigritia detentus, jussis non obsecundavit, sed peregrinum mox per famulum ad se venire præcepit. Ille vero iterum et tertio clientem direxit, sed obstinatus heros, nescio quibus occupatus, non ivit. Cumque bubulcus tertio redisset, dominumque suum nolle venire nuntiasset: « Veni, inquit senior, et diligenter intende quæ loquor. Hic locus a prisco tempore divina benedictione sanctificatus est, et sanctissimis reliquiis & tissimus est. » Hæc dicens, candidus relator surrexit, in medio aræ sedem altaris Sanctæ Dei genitricis Mariæ ostendit, itemque aram Sanctæ et individuae Trinitatis ad Orientem monstravit. Deinde obstupenti bubulco adjunxit: « Si dominus tuus ad me venisset, dummodo ipsum per te accersivi, secretum thesaurum ostendissem illi, unde posset hic antiquam reparare basilicam, et rursus aliud arcanum prodidisset, quod toti Normanniæ laetitiam peperisset ingentem. » Cumque famulus hæc ad ultimum audisset, et reciproco calle audita Guazsoni retulisset, ille tunc festinus equum ascendit, et perveniens ad locum desiderabilem, nuntium non invenit. Mæstus ergo pro tarditate sua nimis factus est, et a servo, quæ de sanctificatione loci, et de duobus altaribus audierat, avide perscrutatus est.

Deinde cum Radulfo Fraxinello, Turulfi filio, qui tunc temporis ejusdem loci capitalis dominus erat, collocutus est, Deoque juvante basilicam, in honore perpetuæ Virginis Mariæ restaurare conatus est. Operantes antiquam ruinam effoderunt, et ingentem lapidum copiam invenerunt, unde inceptum opus instantèr perfecerunt. Ibi multa mausolea nobilium personarum invenerunt, in quibus regum et pontificum corpora, ob insignia quædam quæ ibidem repererunt, condita fuisse seniores asserunt.

Nonnulla etiam signa divinitus ibidem acta sunt. Harduinus enim quidam eques ingens saxum inter lapides ecclesiæ vidit, quod ad opus suum concupiscens, in domum suam devexit, ibique aquarum sibi suisque jumentis facere voluit, sed post inceptam cavationem in languorem cecidit. Eo languente, Gumfoldus de Tolcheta, pagensis eques,

visionem vidit, qua edoctus Hardulnum ægrotantem visitavit, et sacrum ad pristinam sedem revehi saxum commonuit, alioquin illum inevitabiliter moriturum prædixit. Quod audiens æger, familiam actutum convocavit, quadrigam cum bobus coaptari præcepit, saxumque ad Sanctam Virginis Matris ædem reduci obnixè rogavit. Saxo itaque in curru levato ipse superpositus est, et lapide de sacra domo, quem rapuerat, reddito, reatum confessus est, et omnipotentis Adonai clementiam exoravit, et mox sanatus est.

Multa quidem et alia signa ibidem perpetrata sunt; quæ, deficientibus terrigenis illius temporis, oblivioni tradita sunt; quia pro penuria scriptorum, quibus tunc Neustria maxime carebat, scripta non sunt.

Ea tempestate, Guillelmus, Geroyi filius, dominatum Escalfou tenuit, et in silva fontem Sancti Ebrulfi, et super rivulum Carentonæ veterem ecclesiam Sancti Petri apostoli esse audivit. Qui curiositate ductus omnia perlustravit, locum Dei cultoribus idoneum vidit, reverenter laudavit, ibique Restoldum et Ingerannum eidem loco presbyteros delegavit, eisque victum sufficientem de redditibus Escalfou ordinavit. Processu vero temporis, ut in tertio hujus operis libro pleniter notatum est, a præfato Guillelmo et fratribus, ac nepotibus ejus Uticense cœnobiū restauratum est, et labore studioque Gemmeticensium regulariter institutum est.

Anno siquidem Dominicæ Incarnationis 1051, Theodericus, Gemmeticensis monachus, abbatie curam suscepit, et neophytum gregem per octo annos pie et prudenter educavit, atque secundum Normannam Sancti Benedicti ambulare in lege Domini digniter docuit. Deinde, ut in præcedentibus dictum est, onus regiminis fastidivit, mœstis præsulibus, Maurilio Rothomagensi et Hugone Lexoviensi, ultro deposuit, terrena spernens exsilium petiit, cœlestemque Jerusalem desiderans, terrestrem videre laboravit. Tandem in Cypro insula in ecclesia Sancti Nicolai ante altare Kal. Augusti obiit, ibique a conventu monachorum venerabiliter sepeliri meruit, et frequentibus miraculis in ægrotorum curationibus coruscavit. Heroicum quoque super illo epitaphium sic edidi :

*Ecclesiam primus Uticensem Teodericus
Rexit, et edocuit bona quæ prius ipse peregit.
Annis tricenis monachus ipse rigorem
Gessit, et in Satanam toleravit ovanter agonem.
Officium patris octonis exercuit annis,
Inter silvestres, ubi pauper mansit, homones.
Ipse, manu propria scribendo volumina plura,
Ecclesie natis dedit exemplum bonitatis.
Denique Jerusalem peregrinus pergere cepit.
In Cypro vitæ finem tumulumque recepit.
Ultima vidit eum quintilis lux morientem,
Quem foreat Christus patris in thalamo renitentem.*

XV. *Uticenses monachi quasdam patroni sui reliquias obtinent. Successio Uticensium abbatum.*

Uticenses monachi corpori patroni sui non se ha-

bere doluerunt, et quomodo sibi redderetur multis modis quæsierunt, nec adhuc invenire valuerunt. Et quoniam totum desiderium suum super hac re nondum impleverunt, jam plures reliquias diversis modis procuraverunt, variisque temporibus, favente Deo, reduxerunt.

Fulco, præpositus Uticensis ecclesie, qui postea Divensis abbas factus est, a Guillelmo Notho rege Anglorum ad Bertam comitissam pro privatis causis in Brigiam missus est. Tunc per quemdam capellanum comitissæ, quem natione Normannum cognovit, quia familiaris ecclesie Resbacensis erat, dentem sancti Ebrulfi obtinuit, ac ad Uticensem ecclesiam remeans, gaudentibus cunctis attulit.

Regnante Ludovico rege, quidam canonicus nomine Fulbertus Parisius erat, qui os integrum de spina sancti Ebrulfi habebat, quod capellanus de capella Henrici regis Francorum subtraxerat, eique jamdudum pro amoris pignore dederat. Timens autem pro diversis causis illud habere, Fulconem presbytero Manliæ mediante, accersit Guillelmum de Mosterolo priorem Manliæ, eique reliquias tradidit deferendas Uticensi ecclesie. At ille gaudens munus excepit, et jussa quantocius complevit. In itinere dum festinaret, sancti Patris sensit suffragium. Præfatus enim prior in cibo venenum nescius manducavit, quod protinus equitantis per membra et viscera sese diffudit. At ille, ut mortem cordi vicinam sensit, formidolosus ad Deum exclamavit, et ut sibi per merita sancti Ebrulfi miseretur oravit. Factis itaque precibus et votis, venenum evomuit, citoque sanatus salvatori suo gratias egit, et reliquias Uticensi cœnobio lætus exhibuit, atque eadem argento decenter inclusit.

Anno ab Incarnatione Domini 1130, Guarinus, septimus abbas, Resbacum adiit, ubi medietatem corporis sancti Ebrulfi esse audierat. Cum præfato Patre duo monachi profecti sunt, Odo namque de Mosterolo, et Guarinus Sagiensis, ut sancta Patris sui pignora quærerent, comitati sunt; quibus plurimæ difficultates contigerunt. Natalis enim, Resbacensis abbas, aberat; voluntas conventus, non ut hospites, sed ut hostes, eos cavere erat. Par etiam incolarum alienatio, verbis desolatoriis ut fugerent, deterrebat. Bonum tamen desiderium quod habebant, crescebat, eosque magis ad effectum pertrahebat. Abbas ergo, dimissis duobus sociis apud Resbacum, prælati schematè deposito, iter arripuit laboriosum, et quasi pauper monachus equitans, occursum non erubuit obviantium; sed Natalem abbatem obnixè quæsivit, ad curiam Tedbaldi comitis adiit Rugiacum municipium. Secunda vero die ad abbatem venit, nec quis esset, sed quid quæreret indicavit. Ille autem Claras-Valles se ire velle intimavit, et si secum ire vellet annuit. Ambo itaque cum suis famulis Claras-Valles abierunt, benigne a fratribus illius cœnobii suscepti sunt, qui Regulam sancti Benedicti omnino ad litteram observare satagunt. Domnum vero Bernar-

dum, illius monasterii Patrem, quæsierunt, cum eo locuti sunt, et plurima sciscitantes, magnam in codem sapientiam invenerunt. De sanctis enim Scripturis luculenter tractavit, et votis eorum et interrogationibus satisfacit. Causam quoque Uticensium ut audivit, Guarinum abbatem benigniter adjuvit, litterasque exhortatorias Resbacensi conventui destinavit. Denique Guarinus abbas, cum Natali abbate reversus, Odonem et Guarinum invenit alacres, atque Resbacensibus charos et amabiles. Erant quippe ambo maturi, affabiles et modesti, geminaque litterarum eruditione imbuti. Et quamvis facundia ambo pollerent et eruditione, Odo tamen charitativo fervore summopere studebat sibi Guarinum præferre. Guarinus enim gratiam et sapientiam in divinis sermonibus habuit, et per VII dies hospitalitatis, instinctu Amalrici prioris, exhortationem omnibus in claustris exhibuit, benevolentiamque totius conventus non jam ut hostis, sed ut fidelis amicus obtinuit. Guarinus ergo abbas epistolam venerabilis Bernardi abbatis prætulit, quam Resbacensis conventus libenter suscepit, et audita libentius complere decrevit. Stephanus Parisiensis episcopus, et Burchardus Meldensis episcopus nutu Dei aderant, et Resbacenses ut charitatis nectare Uticensis exhilararent, obnixè admovebant. Igitur, annuentibus cunctis, dies ab episcopis indicitur, quo multorum pignora sanctorum ibi detenta pariter extraherentur, populus terræ hæc visurus congregaretur, et multiplici benedictione confirmatus lætificaretur, ac postmodum Uticensis optata susciperent, et sic propria reviserent.

Porro Natalis abbas consilium mutat, Uticensis mobilitate versuta turbat, dicens quod nisi Tedbaldus comes concederet, nunquam ea quæ conventus annuerat traderet. Igitur communi consilio in Normanniam Odo Uticensis ad comitem mittitur, qui tunc ad avunculum suum Henricum regem ierat, ut cum eo loqueretur. Obediens monachus difficilem viam arripuit, comitemque sequens, Vernonum venit, suumque secretum prius regi, ut juvaret, detexit. Rex vero auxiliaturum se illi pollicetur, comitemque nepotem pro monachorum negotio precatur. Comes autem precanti avunculo concedit, et per Andream dapiferum cum Resbacensibus concessionem suam mandavit, qui ad diem quo reliquiæ monstrabanter non venit, sed apud Colummers, comitis castrum, remansit. Illuc Uticensis abbas et Guarinus Sagiensis ac Andreas Columbensis ad Andream perrexerunt. Quos ut vidit, benigne suscepit, eorum orationibus se commendavit, concessionem comitis intimavit, seque legatum inde et fideiussorem nuntiavit. Tunc Guarinus abbas lætus cum sociis Resbacum remeavit, et Natalis abbas, ut concessionem consulis audivit, pœnitentia motus quod Uticensis valde vexaverat, votis eorum annuit. Almaricus itaque prior mane conventum excitavit, cum Uticensibus ad ecclesiam duxit, omnisque conventus ordinata pro-

A cessione ad sacrarium vadit. Vas argenteum, in quo B. Ebrulfi pignora clausa erant frangitur, reliquiæ reverenter extrahuntur, brachium dextrum cum pixide plena fracturis ossium erogatur. Uticensis itaque in Neustriam redierunt, atque Uticum VII Kal. Junii [1150] pervenerunt. Magna multitudo utriusque sexus fere ad quatuor millia convenit, ac ad suscipienda tanti patroni beneficia occurrit, et ejus ante Deum suffragia promereri fuis precibus satagit. Ægri diversarum infirmitatum molestia prægravati accurrunt, et remedia suis doloribus ab Altissimo, per almi Patris Ebrulfi merita, deprecant, et plurimi petita consecuti, Deo gratias et laudes devote concinunt. Multa illic habitantes beneficia Dei sentiunt, meritoque gratulantes, in beati Patris Ebrulfi meritis tripudiant et confidunt.

Quidam vir, genere Brito, nomine Goisfredus, in pago Corboniensi habitavit; qui multis, ut ipse referebat, in juventute rapinis et latrociniiis studuit, sed post aliquod tempus, inspirante Deo, vitam salubriter mutavit. Legitimam enim conjugem, nomine Hildeburgem, duxit, ejusque utilibus monitis acquievit, et crudelibus lethiferisque satellitiis renuntiavit, et labore manuum quæ sibi necessaria erant procuravit. Porro de rebus cum sudore acquisitis elemosynas faciebat, egenis et clericis ac cremitis monachisque distribuebat, et hujusmodi viris totius sui porismatis quæstus superflua tribuebat, suoque suorumque victui sola necessaria reservabat. Hic societatem Uticensium expetiit, et frater in Christo factus, fraternitatem optime servavit. In præcipuis sanctorum festis ad Uticense cœnobium veniebat; sed præcepti legis memor, vacuus fratres visitare nolebat.

Quondam, biennio ante mortem Henrici regis, admirabilis res contigit. Nocte scilicet Natalis Innocentium nix ex improviso tanta cecidit, quantum nullus mortalium illius ævi viderat, vel a pædagogis suis visam aliquando audierat. Nam aditus domorum obstruxit, viarum superficies obtexit, montes et valles cœquavit, aves et animalia suffocavit, homines etiam submersit, innumerisque fidelibus ecclesiarum introitus ipso die penitus denegavit. Sub tanta aeris intemperie præfatus Goisfredus surrexit, niviumque nimietatem postposuit, jumentum panibus similagineis oneravit, et filium suum secum ducens, ad solemnitatem sancti Patris Ebrulfi festinavit. Qui cum ad quandam aquam, nomine Riselam, pervenisset, nec eam, quia pons ibi nullus erat, et aquæ intumuerant, transvadari potuisset, timore et tremore anxius, ad clementem Dominum suspiravit, ac ut sibi suffragaretur exoravit. Pio itaque flagrans desiderio, divinam opem protinus persensit, et ultra ripam absque visibili ductore se solum invenit; filium vero suum cum jumento et sarcina remansisse in altera ripa cognovit. Deinde filius ejus, qui forsitan inæqualis fidei et meriti erat, pavidusque ad umbilicum aquam intravit, jumentum

panibus onustum secum traxit, et, licet difficulter salvus, exiit. Panis siquidem, qui servis Dei deferebatur, in aquis fuit; sed aquis intactus et inhumectatus mansit. Idoneus itaque panis ad usum famulorum Christi cœlitus servatus est, miroque modo siccus de mediis undis extractus est. Denique pater cum prole ad destinatum locum pervenit, viarum et aquarum pericula qualiter evaserit gaudens enarravit, meritisque sancti Patris Ebrulfi, cujus festum expetebat, deputavit. Multi, qui tunc ad solemnia convenerant, ut hæc audierunt, Dominum Deum Sabaoth, qui suos semper consolatur, glorificaverunt.

XVI. Successio abbatum Utici.

Tunc Guarinus abbas Uticense cœnobium regabat, et præfatum virum pro magna devotione, qua erga Deum fervebat, vehementer diligebat, et veneranter honorabat. Idem namque Pater erga Deum cultum fervidus erat, atque hujusmodi sediminis specimen in assiduis exercitationibus agitabat. Religiosos homines honorabat, sibique reverenter præferebat, studiisque bonis solerter inhærebat. Ipse nimirum, quamvis peritiam litterarum admodum imbutus esset, sese humiliabat, et postposita magisterii dignitate, ad diversa officia, quæ junioribus competunt, velut unus ex illis avide currebat, alacriterque peragens, laudabile subjectis exemplum exhibebat. Staturæ quidem mediocris et gracilis ac macilentus erat, agilisque ad omnia commoda, utpote qui corpulentia nulla gravabatur, properabat. Ab aliis doctrinæ et instructionis verbum, humilitatis causa, cupide audiebat, et multoties ea etiam, quæ melius noverat, a paribus vel a subjectis diligenter inquirebat, atque velut discipulus humiliter auscultabat. Eloquentia in disserendis lectionibus divinæ legis ubertim affluebat, et profunda syntagmata lucidè discutiens reserabat. Adolescens fere xxiii annorum ad monachatum venit, in quo xlvi annis summo Regi militavit, ingeniique sagacis et seduli sediminis emolumenta metricis carminibus et dicacibus epistolis, aliisque dictatibus propalavit. Ex quibus unum miraculum huic nostro nitor libello indere, quod ipse didicit in Anglia, positus apud Torneiam cum Rodberto abbate, et scripto tradidit, Eliensi episcopo cum monachili conventu deprecante. Textus autem epistolæ hujusmodi est:

« Universis sanctæ Ecclesiæ filiis, præcipue mandatis Regulæ eximii Patris Benedicti obedientibus, utinam minimus servus servorum Dei HERVEUS, Eliensis ecclesiæ minister indignus, propositum bene inceptum meliori fine concludere. Ad laudem et honorem patroni monachorum S. Benedicti rem noviter apud nos relatione dignam, non immerito audientibus suavem, retinentibus utilem, adhuc nesicientibus et fortasse profuturam notificare voluimus.

« Tempore Henrici regis Anglorum, ducis Normannorum, anno regni ejus in Anglia xvi, comitatus in Normannia x, in possessione ecclesiæ nostræ

A erat quidam homo, nomine Bricstan, in villa quæ vocatur Catriz. Hic, testantibus vicinis ejus, injuste nulli nocebat; aliena non rapiens, pacifice suis contentus erat. Ipse etiam nec multum dives, nec nimium pauper, secundum laicorum ordinem in possessione mediocri se ipsum et familiolam honeste regebat. Vicinis suis indigentibus nummos, non tamen ad usuram, accommodabat, sed propter infidelitatem multorum a debitoribus vadimonia retinebat. Ita se inter utrumque habebat, quod nec optimis viris melior, neque malis deterior æstimaretur. Qui cum se quietum ab omni parte putaret, nec alicui se esse invidiosum æstimaret, divina gratia, sicut rei exitus probavit, inspiratus, vinculis Regulæ Sancti Benedicti sese ligari et habitu insigniri desideravit. Quid plura? Venit ad monasterium nostrum, in honore sancti Petri apostoli, et sanctæ Etheldridæ constructum a monachis misericordiam petivit, se suaque ditioni eorum tradere promisit. Sed proh dolor! ille iniquus, per cujus invidiam de paradiso Adam cecidit, illius posteritati, usque ad novissimum qui venturus est, invidere minime cessabit. Verum Deus, qui misericorditer omnia suaviterque disponit, semper velut omnipotens de malis bona, de bonis meliora facit. Hoc cum a multis audiretur, nam licet majoris non esset, aliquantulæ tamen famæ homo ille erat, quidam Henrici regis minister, specialiter autem diaboli servus, armatus lupinis dentibus accurrit.

« Verum, ut sciatis quis vel qualis iste fuerit, paululum a proposito digrediamur. Hic Rodbertus nominatur, et Malarteis cognominatur; quod nos lingua latina *malum artificem* exponimus, nec immerito. Ipse namque nullum penitus officium habebat, nisi tantum insidiari. Omnibus dico, monachis scilicet vel clericis, militibus et rusticis, et totius ordinis hominibus, tam religione famosis quam aliter viventibus. Sed, ne mendacium incurrere videar, frequenter hoc agebat, quocumque malitiam suam dilatare valebat. Omnes itaque æqualiter pro posse accusabat, ut omnes in damnum mitteret totis viribus laborabat. Cum alicui vel pluribus nocebat, inter illos numerabatur, de quibus dicitur: *Lætantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis* (Prov. 11, 14). Si autem ex vero damnare nequibat, per eum qui in illo loquebatur diabolus inventor falsitatis mendax et pater ejus efficiebatur. Sed cum nullus, etiam cum eo ab infantia inseparabiliter permanens, hujus viri mala non dico scribere, sed etiam referre valeat, nam jure mille-artifex vocaretur, redeamus ad incepta.

« Audito, ut diximus, rumore prædicti viri religionis habitum arripere cupientis, magistri sui doctrinam, qui semper mentitur aut decipit, secutus, advenit ille Rodbertus, qui dicturus mendacium, a mendacio incipiens, ait nobis: *Hunc hominem, Bricstan scilicet, furem esse, pecuniam regis propriam in latrocinio habere, celare, et ut criminis hujus judi-*

ciam et pœnam evadere valeat, non causa alterius salutis monachatum quærere sciatis. Ipse namque thesaurum occultum invenit, ex quo furtim sublato generator effectus est. Tantorum itaque reus criminum, latrocinii videlicet et usuræ, præsentis regis vel judicium metuit assistere. Quapropter huc ad vos ex regis imperio missus, interdico ne illum in vestro collegio audeatis suscipere. Nos autem, audita regis defensione, timentes iram ejus incurrere, nolimus hunc hominem cœtui nostro conjungere. Quid plura? sub fidejussoribus missus, ducitur ad judicium. Radulfo autem Basso sedente pro tribunali, congregatis etiam provincialibus universis apud Huntædoniam, ut mos est in Anglia, ego ipse Herveus, cum abbatibus Rainaldo Ramesiensi, et Rodberto Tornensi, necnon clericis pluribus et monachis interfui. Et ne vos longius protraham, accusatus ille cum uxore præsentatur; crimina sibi falso imposita renovantur. Ille non acta negabat, quod non fecerat confiteri nequibat. Econtra de mendacio arguitur, deridetur; erat enim aliquantulum corpulentus, mediocris personæ, et honestam, ut ita dicam, cheriem habebat. Post multas vero illatas sibi sine merito contumelias, velut Susannam præjudicaverunt ipsum, cum omni omnino possessione ditioni regis tradendum. Post tale judicium, cum sua reddere cogeretur, quæ in promptu erant redditit; absentia ubi essent, et qui essent debitores indicavit. Sed cum plura reddere, et majora indicare compelleretur, Anglica lingua: *That wat min lauert godel mihtin that ic sege soth*, respondebat. Quod nos Latini dicimus: *Mi domine, scit Deus omnipotens quia veritatem dico.* Hoc verbo sæpius repetito, nihil aliud dicebat. Propalatis omnibus quæ habebat, afferuntur reliquiæ. Qui cum jurare deberet, dixit uxori suæ: *Soror mea, per illud quod nos astringit vinculum charitatis, te adjuro, ne me perjurium incurere patiaris. Plus enim animæ periculum quam corporis cruciatus expavesco. Si igitur aliquid residui tua tibi conscientia demonstrat, in medium proferre non differas. Plus enim inimicus noster spiritualis animarum damnationem, quam carnis lacerationem desiderat.* Ad quem illa: *Domine, inquit, præter indicata nil omnino nisi xvi solidos et duos tantum annulos, iv denarios appendentes, habeo.* Quibus in præsentia prolatis, virago subjunxit: *Charissime conjux, modo jura securus; ego postea confirmans mea teste conscientia te verum jurasse, nuda manu ferrum calidum, si jusseris, coram omnibus qui videre voluerint, portabo.* Quid multa? juravit, ac deinde sub custodia ligatus, ac Lundoniam ductus, ibi in carcerem obscurum retruditur. Ibiq; vinculis ferreis, plus quam satis pondetosis, fortiter et contumeliose constrictus, famis et frigoris cruciatibus diuturnis non modico tempore coarctatur. Positus autem in tali miseria, divinum auxilium pro posse suo et scientia, tam gravi necessitate cogente, adesse sibi postulabat. Sed quia meritis suis, quæ permodica vel, ut verius dicam, nulla esse credebatur, hoc se

A impetrare diffidebat, sanctum Benedictum, cujus se præceptis, ut dictum est, subditurum non fecte devoverat, necnon sanctam virginem Egeldridam, in cujus monasterio hoc idem se facturum præviderat, corde lacrymabili, et voce qua poterat, incessanter advocabat. Hinc itaque oneratus ac constrictus ferro, hinc frigore cruciatus, illinc fatigatus jejuniis, miserabilem vitam, qui pro certo mori mallet, quam infeliciter vivere, juxta æstimationem meam integris v mensibus lugens, in tenebris sustinuit. Et videns nullum penitus humanum sibi adesse auxilium, sanctum Benedictum et sanctam Egeldridam continuis gemitibus, suspiriis, singultibus, quandoque lacrymis corde vel ore ruminando provocare non cessabat. Quid plura? nocte quadam cum signa per urbem ad nocturnas laudes pulsarentur, et ille in carcere cum cæteris angustiis ab omni cibo triduum continuasset jejuniis, jam pene deficiens, et a corporis reparatione penitus desperans, nomina sanctorum flebili voce repetebat. Sed Deus clemens et misericors, qui fons totius bonitatis indeficiens permanet, qui nullum in necessitate positum spernit, æminem pro potentia vel divitiis eligit, satis optatam, et propter desiderii augmentationem, et ut adepta magis diligeretur, dilatam, tandem poscenti misericordiam suam exhibuit. Ad-

B sunt enim clamanti sanctus Benedictus et sancta Egeldrida, cum sorore sua sancta Sexburga. Ille vero prævium lumen, quod sanctos antecedebat, insolitum adesse expavescens, manu sua oculos suos operuit. Venientibus autem sanctis cum ipso lumine, sancta Egeldrida prius locuta est: *Quid nos, inquit, Bricstan, toties lacrymis pulsas? Quid nos tantis clamoribus commoves?* Ille quidem, jam debilitatus jejuniis, nunc quasi in exoessu mentis redditus, et gaudio repletus pro tanto miraculo, nihil omnino respondere poterat. Tunc sancta subjungens ait: *Ego sum Egeldrida, quam tu toties invocasti. Hic adest sanctus Benedictus, sub cujus habitu te Deo servitutum devovisti, et a quo auxilium multoties poposci- sti. Vis liberari? Audita hac voce, revixit spiritus ejus, et quasi de somno evigilans, ait: Domina mea, si aliquo modo vivere possem, ab isto execrabili carcere exire vellem. Sed jam me diversis angustiis sic*

D afflictum video, quod, amissis viribus corporis omnibus, evadendi spem nullam ulterius habeo. Tunc sancta virgo ad sanctum Benedictum conversa, dixit: *Sancte Benedicte, quare non facis quod tibi a Domino præceptum est?* Ad hæc verba vir venerabilis Benedictus manum suam ad boias misit, et ex utraque parte fregit, atque de pedibus vinculati sic extraxit, quod ille nihil omnino sensit, et plus jussu quam actu illas fregisse visus est. Qui, cum ab eo illas removisset, de manu quasi indignans projecit, trabem, quæ solarium illius ergastuli sustinebat, tam fortiter percussit, quod fissuram in ea non modicam fecit, ac de sonitu tantæ percussionis exterriti custodes, qui super solarium jacebant, omnes evigilati sunt. Qui, timentes effugisse vincios, ac-

censis luminibus festinanter ad carcerem cucurrerunt. Invenientes autem ostia penitus integra ac firmata, adhibitis clavibus intraverunt. Videntes vero illum, quem ligatum miserant, solum, magis mirati sunt. Et interrogantibus de tanto sonitu quem audierant, vel quis eum fecisset, qui etiam compeditum solvisset, alius quidam, in carcere cum eo ligatus, illo tacente respondit: *Nescio quæ personæ cum maximo lumine carcerem intraverunt, et cum isto socio meo plura locuti sunt. Sed quid ei dicerent vel facerent, ipsum qui melius scit interrogate.* Conversi ad illum dixerunt: *Dic nobis quid audisti, vel vidisti?* Et ille: *Sanctus, inquit, Benedictus, cum sancta Egeldrida et sorore sua Sexburga, hic adfuerunt, et compedes de pedibus meis abstulerunt. Si vero non creditis mihi, vel oculis vestris credite.* Illi autem viso miraculo, nec inde dubitantes, mane facto Mathildi reginæ, quæ tunc forte in eadem erat urbe, nuntiaverunt. At illa Radulfum Bassum, qui eundem Bricstan præjudicari jusserat, et hoc factum arte magica peractum adhuc dicebat, ad carcerem misit. Qui veniens illuc, quasi irrisorie, sicut dudum fecerat, cum eo cœpit loqui: *Quid agis, Bricstan? Nunquid per angelos suos tibi locutus est Deus? Nunquid ad te in carcerem descendit? Enarra mihi quæ sunt hæc maleficia tua.* Ipse vero, velut mortuus, nullum omnino dedit responsum.

¶ Tunc Radulfus, videns quomodo compedes illæ fractæ fuerant, audiens etiam per socium ejus de personis tribus, quæ cum lumine carcerem intraverant, de verbis quæ locutæ fuerant, de sonitu quem fecerant, et animadvertens hæc indubitanter divinitus contigisse, abundanter cœpit flere. Et conversus ad Bricstan, ait: *Frater, servussum ego sancti Benedicti, et sanctæ virginis Egeldridæ; in eorum amore mecum loquere.* At ille respondit: *Si servus es sanctorum prædictorum, bonus est adventus tuus. Ista vero quæ vides vel audis circa me patrata, vera scias esse, non magica.* Radulfus autem, apprehendens illum, ad præsentiam reginæ, et multorum qui aderant baronum; gaudens et plorans duxit. Interim rumor ille, oclior qualibet volucre, totam urbem Landoniæ pervolans, aures omnium pene civium attigit. Tunc cives undique in cœlum clamorem atollunt, omnis sexus et ætas in commune nomen Domini benedicunt, et ad curiam, ubi ductum esse audierant, currunt; lacrymas lætitiæ quamplurimi fundunt; cæteri mirantur quæ vident vel audiunt. Regina vero, gaudio repleta, erat enim bona Christiana, pro tanti novitate miraculi, jubet per omnia civitatis monasteria signa pulsari, et ab omni ecclesiastici ordinis conventu laudes Deo cantari. Cumque ille quamplures ecclesias civitatis, devotas Deo gratias referens, ex abundanti gaudio euzæ liberationis visitaret, turba multa per vicus eum sequebatur et præcedebat, et quasi novum hominem unusquisque videre cupiebat. Cum autem Beati Petri basilicam, quæ Westmonasterium Anglice nuncupatur, devenisset, abbas ejusdem loci Gisle-

bertus, vir litteris liberalibus et divinis eruditissimus, cum omni grege monachorum et apparatu ecclesiæ, obviam illi processionem extra monasterium duxit. Dicebat enim: *Si hominis alicujus mortui reliquiæ in Ecclesia festivè recipi debent, multo magis vivas reliquias, hunc videlicet hominem, honorifice suscipiamus. De mortuo namque, ubi sit spiritus ejus, nos adhuc in fragili vita positi dubitamus, de isto vero, quod a Deo, qui nihil injuste facit, in nostra præsentia visitatus ac liberatus sit, non ignoramus.*

¶ Cumque Deo pro posse suo juxta æstimationem suam venerationem debitam pro illius liberatione reddidissent, regina illum ad ecclesiam Sanctæ virginis Egeldridæ in Eliensi insula cum grandi honore et gaudio remisit. Ego autem, et omnis monachorum conventus, cum cereis et crucibus processionaliter obviam ei, *Te Deum laudamus* cantantes, evivimus. Cumque illum festivè, ut decebat, in ecclesiam introduceremus; divinis laudibus celebratis, monachilem habitum, quem diu desideraverat, in honore sanctissimi Benedicti liberatoris sui ei tradidimus. Boias autem, quibus compeditus fuerat, ob honorem sancti Benedicti, qui eas confregerat, necnon venerationem virginis Egeldridæ, quæ collega illius astiterat, in eadem ecclesia suspensas, quasi memoriale tanti miraculi, ad populi spectaculum posuimus; ibique non modico tempore, ut per eas resciretur, dependere visæ sunt.

¶ Hæc venerabilis Patris Benedicti opera sanctæ Ecclesiæ filiis notificare voluimus non quia satis non fecisset majora, sed quia ista sunt noviora, et nostris temporibus in finibus Angliæ inusitata videntur. Nec de beato Patre nostro Benedicto ullus miretur, si magna et etiam inæstimabilia faciat; quippe qui, papa Gregorio teste, in latice producto de rupe Moysi coaquatur, in corvi obedientia Eliæ assimilatur, in ferro de profundo abyssi revocato Helisæus dicitur, in discipulo jussu super aquas ambulante Petro conjungitur. Ipse etiam, ut notum est, propheta prævidendo futura fuit, apostolus patrando miracula exstitit, vel, ut brevius dicam, omnium justorum spiritu plenus fuit. Quia ergo sine scrupulo notimus de ipso quod quæcunque voluerit, consequitur a Domino, lætabundi maneamus in illius servitio, scientes nos ejus prece non fraudari cenario. Si autem sanctus Benedictus huic auxilium non negavit, qui se suum fore monachum devovit, quale subsidium his qui ultro vinculis Regulæ illius jam constringuntur, suppeditabit? Multis evidentibus documentis manifeste patescit quod benignus magister, jam a Deo in cœlis glorificatus, pro supplicibus discipulis inæsinenter intercedit, eisque quotidie in necessitatibus suis efficaciter subvenit. Nos itaque, qui jam lene jugum Christi suscepimus, et pondus diei et æstus, in ejus vinea laborantes, ferimus, in bonitate Dei constantes et perseverantes, certi esse debemus quod meritis et precibus signipotentis didascalii nos proteget atque

salvabit omnipotens Dominus. Obnixè ergo ipsum exoremus conditorem universorum ut nos egredi faciat de Babylonia et de finibus Chaldæorum, et in Jerusalem currere in consortio civium supernorum omnipotens et misericors Deus, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen. »

Hucusque, per diversas discurrens materias, scribendo fatigatus sum, et huic vi *Historiæ ecclesiasticæ* libello nunc impono terminum. In alio quippe volumine vii libellos, auxiliante Deo, jam peregi, in quibus, de morte Guillelmi regis et de tribus filiis ejus plura edidi, et iter Jerosolymitanum, eventusque varios nostris temporibus contingentes, referendo addidi. Cunctipotens Creator ut ab initio cœpit, sic mire disponit cursus sæculorum et dociles intruens animos terrigenarum, a noxio revocat

A appetitu inimicorum, ac provocat ad meliora, memorabilium exhibitione gestorum. Nam dejectione sublimium et exaltatione humilium, damnatione reproborum et salvatione justorum incessanter eruditur genus humanum, ne per execrabilem theomachiam fiat profanum, sed ut divinum semper metuat iudicium et diligit imperium, inobedientiæ devitet reatum, et fidelem jugiter offerat famulatum Patri et Filio, Spirituique sancto, uni Deo, regi sæculorum, Dominoque universorum, qui vivit et regnat per infinita sæcula sæculorum. Amen.

*Virgo parens duc omnigenas (96), o janua cæli;
Tolle tua pressis tantos pietate labores!*

AD LECTOREM.

*Arma, duces, monachos, si quæris, presbyterosque,
Huc tibi Vitalis pars ea quarta (97) dabit.*

(96) Le Prévost : *Evrigenas*.

(97) Imo : *secunda*.

ORDERICI VITALIS

ANGLIGENÆ

CŒNOBII UTICENSIS MONACHI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

PARS TERTIA

Qua de morte Guillelmi regis et de tribus filiis ejus plura referuntur; ac iter Hierosolymitanum, eventusque varii, qui temporibus illis contigerunt adjiciuntur.

SUMMARIUM LIBRI SEPTIMI.

- I. Breve compendium eventuum regni Francorum a coronatione regis Pippini usque ad finem Caroli Magni dynastiæ.
- II. Regna Hugonis, Roberti, Henrici et Philippi.
- III. Eduardus Anglorum rex. Henricus Germanorum rex et imperator. Contentiones Henrici imperatoris et Gregorii VII papæ.
- IV. Turbationes in regno Constantinopolitano. Roberti Wiscardi contra Dyrrachium expeditio.
- V. Robertus Wiscardus ad succurrendum Gregorio papæ contra Henricum imperatorem in Italiam venit. Romam expugnat. Gregorio instante, urbi parciit.
- VI. Græci, absente Roberto, Normannos aggrediuntur. Robertus Wiscardus in Græciam redit. Normanni in Italiam redeunt.
- VII. Odonis Bajocensis episcopi ad papatum contententis vana fiducia. Guillelmus rex eum detineri jubet.
- VIII. Mathildis reginæ mors. Ejus epitaphium. Cenomanorum rebellio. Rex Guillelmus militum Anglorum numerum conscribendum jubet.
- IX. Transtatio corporis B. Nicolai Myrensis.
- X. Plurimæ Ecclesiæ reliquias B. Nicolai acquirunt.
- XI. Auctor ad eventuum narrationem revertitur. Bella inter Normannos et Francos de Vilcassino pago.
- XII. Mors Guillelmi regis.
- XIII. Regis funera. Piæ meditationes.

LIBER SEPTIMUS.

I. *Breve compendium eventuum regni Francorum a coronatione regis Pippini usque ad finem Caroli Magni dynastiae.*

Anno ab Incarnatione Domini 488, Pippinus Auster, major domus regiae, principatum Francorum suscepit.

Anno Domini 711, obiit Childebertus, rex Francorum.

Anno Domini 712, obiit Pippinus senior; et filius ejus, qui dicebatur Carolus Martellus, principatum usurpavit.

Anno Domini 715, obiit Dagobertus rex junior, xiv Kalendas Februarii; qui regnavit in Francia annis v.

Secundo anno post mortem ejus, pugnavit primum Carolus Martellus princeps contra Radbodum ad Coloniam, regnante Theodorico, filio suprascripti Dagoberti junioris. Eo tempore gens impia Vandalorum Galliam devastare coepit. Quo tempore, destructae ecclesiae, subversa monasteria, captae urbes, desolatae domus, diruta castra, strages hominum innumeratae factae, et multus ubique humani sanguis (98) effusus. Ea tempestate, gravissime per totam Galliam detonabant Vandali, omnia flammis et ferro proterentes. Pervenientesque Senones civitatem, ceperunt eam omni arte jaculis et machinis infestare. Quae cernens praesul ejusdem urbis, Eboha nomine, exiens de civitate cum suis, fretus divina virtute, exterminavit illos ab urbis obsidione, fugientibusque illis, persecutus est eos, usque dum egrederentur de finibus suis.

Anno Domini 744, obiit Carolus Martellus princeps, sepultusque est in basilica Sancti Dionysii Parisius. Hic res ecclesiarum propter assiduitatem bellorum laicis tradidit. Quo mortuo, Carlomannus et Pippinus, filii ejus, principatum suscipiunt.

Anno Domini 750, Pippinus electus est in regem, et Childericus, qui de stirpe Clodovei regis remanserat, consecratus est. Hic deficit progenies Clodovei regis.

Anno Domini 768, Pippinus rex moritur, et filii ejus Karolus, qui dictus est imperator Magnus, et Carlomannus eliguntur in regno.

Anno Domini 771, Carlomannus obiit.

(98) Sic apud cod. S. Audoeni Rothomagensis. Edit. *humani generis sanguis.*

(99) Hoc epitaphium Caroli Calvi in abbacia Nantuaei sculptum fuit:

*Hoc domini Caroli servantur membra sepulcro,
Conspicuis Romae qui fuit imperio,
Dardanidaeque simul gentis non sceptrum relinquens,
Sed potius placide regna tenens alia;
Ecclesiamque pio tenuit moderamine Christi,*

Anno Domini 809, obiit Alcuinus philosophus, abbas Sancti Martini Turonorum.

Anno Domini 814, obiit Carolus imperator Magnus, et Ludovicus filius ejus, qui Pius dicitur, regnum Francorum et imperium Romanorum suscepit. Hujus in tempore pagani diffusi sunt in provincia quae Pontivus pagus appellatur. Vicesimo igitur anno regni domni Ludovici piissimi imperatoris, rebellavit contra eum Lotharius filius ejus, auferens illi regnum Francorum. Ipso anno, collecto exercitu copioso valde, Ludovicus pater restituit sibi regnum, quod illi abstulerat filius.

Anno Domini 840, obiit Ludovicus Pius imperator xii Kalendas Julii. Eodem anno, facta est eclipsis solis feria quarta ante Ascensionem Domini, hora diei nona, ii Nonas Maii. Vertente igitur anno, in die Ascensionis Domini fit bellum Fontanetum in Burgundia a quatuor filiis supradicti Ludovici, Carolo scilicet, Lothario, Ludovico et Pippino; ubi multus effusus est sanguis humanus. Ex quibus Carolus, qui appellatus est Calvus, regnum Francorum et imperium Romanorum obtinuit. Lotharius vero partem Franciae sibi vindicavit, quae usque in hodiernum diem ex suo nomine Lotharii regnum appellatur. Ludovicus autem Burgundiam sibi vindicavit, et unctus est in regem.

Anno Domini 867, Carolus imperator, qui Calvus vocabatur, filius Ludovici piissimi imperatoris, cum secunda profectioe Romam peteret, iii Kalendas Octobris, in ipso itinere obiit Vercellis civitate (96); ibique sepultus in basilica Beati Eusebii martyris, requievit annis vii. Post haec autem per visionem delatum est corpus ejus in Franciam, et honorifice sepultum in basilica Beati Dionysii martyris Parisius. Suscepit autem regnum Ludovicus filius ejus. Sequenti vero anno, Joannes, papa Romanus, ad Gallias veniens cum Formoso episcopo Portuensi, ferens secum pretiosissimas reliquias, primo Arelatum navigio advectus, per Lugdunum, aliasque civitates ad Tricasinam urbem accessit, ibique cum Ludovico rege, filio Caroli Calvi, locutus, ad Italiam repedavit. Post haec defunctus est Ludovicus rex Francorum, Caroli Calvi filius, reliquitque h-

D

*Semper in adversis tutor et egregius.
Italiam pergens, febris corruptitur atris,
Et rediens nostris.... obiit finibus.
Quem Deus excelsis dignetur jungere turmis,
Sanctorumque choris consociare piis.
Quinta dies mensis lumen cum panderet orbi
Octobris, spatium reddidit iste Deo*

* Spiritum.

lium suum parvulum, Carolum nomine, qui Simplex appellatur, cum regno, in custodia Odonis principis.

Eo tempore gens incredula Normannorum per Gallias sese diffudit, cædibus, rapinis, atque omni crudelitatis genere debacchata. Deinde Franci, Burgundiones et Aquitanienses proceres congregati in unum, Odonem principem elegerunt sibi in regem. Obeunte vero Odone Kal. Januarii [898], recepit regnum Carolus Simplex, filius Ludovici. Sub ipso tempore venerunt Normanni in Burgundiam ad Sanctum Florentinum. Occurrit autem illis Richardus, dux Burgundiæ, cum suo exercitu in territorio Tornodorensis, irruensque in eos percussit multitudinem ex eis in ore gladii, et reliqui fugerunt v Nonas Junii. Tempore illo factus est terræmotus circa cænobium Sanctæ Columbæ virginis, v Idus Januarii. Hoc tempore pagani obsederunt Carnotinam civitatem. Collecto igitur exercitu, Richardus dux Burgundiæ, et Robertus princeps, irruerunt in eos, peremptis ex paganis sex millibus octingentis, et a paucis, qui remanserant, obsides capientes, xiii Kal. Augusti, in Sabbato, auxiliante illis superna clementia, per intercessionem sanctæ Dei genitricis Mariæ. Post hæc igitur, mediante mense Martio, apparuit stella a parte Circii, emittens radium magnum, fere diebus xiv.

Sequenti anno, fuit fames magna per totam Galliam. Deinde post quinque fere annos, Kal. Februarii, igneæ acies visæ sunt in cœlo diversorum colorum, quod mirum fuit, alternis se insequentes. Ipso anno, fuit magna dissensio inter regem et principes ejus. Ob hanc causam plurimæ strages perpetratæ sunt Christiani populi, sed, favente Deo, onnis illa contradictio cessavit.

Tertio autem anno post hanc persecutionem, defunctus est Rodulfus, dux Burgundiæ, pridie Kalendas Septembris, sepultusque est in basilica Sanctæ Columbæ, in oratorio Sancti Symphoriani martyris. Secundo anno post ejus mortem, Rodbertus princeps rebellavit contra Carolum Simplicem, unctusque est in basilica in regem iii Kal. Julii. Et nondum anno expleto, xvii Kal. Julii factum est bellum Suessionis civitate inter Carolum Simplicem et ipsum Rodbertum, qui invaserat Francorum regnum, ubi interfectus est ipse Rodbertus. Carolo vero a cæde belli victore revertente, occurrit illi Herbertus, infidelium nequissimus, et sub fictæ pacis simulatione, in castro quod Parrona dicitur, ut hospitandi gratia diverteret, compulsit, et sic eum dolo captum retinuit. Habebat enim idem Rodbertus sororem istius Herberti in conjugio, de quo ortus est Hugo Magnus. Illic itaque positus Carolus, Rodulfum, nobilem filium Richardi, Burgundionum ducem, quem de sacro fonte susceperat, una cum consilio Hugonis Magni, filii supradicti Roberti, et procerum Francorum, in regnum sublimavit. Idem autem Carolus Simplex, post longam carceris macerationem, defunctus est

in ipsa custodia, et sepultus in basilica Sancti Fursei confessoris, quæ est in ipsa Parrona castro. Unctus est vero in regem ipse Rodulfus, iv Idus Julii, Suessionis civitate.

His temporibus pagani iterum Burgundiam vastaverunt, factumque est bellum inter Christianos et paganos in monte Chalo, peremptis a paganis ex Christianis multis millibus, viii Idus Decembris.

Igitur defuncto Rodulfo rege xviii Kalendas Februarii, sepelierunt eum in basilica Sanctæ Columbæ virginis. Post mortem igitur Rodulfi regis, Hugo Magnus una cum Francis accersiens Guillelmum ducem, qui Longa-Spata dicitur, misit illum ad Oviam, uxorem jam dicti Caroli Simplicis, ut inde reduceret Ludovicum filium ejus. Fugerat enim ad patrem suum regem Anglorum, ob timorem Herberti et Hugonis. Veniensque illuc Guillelmus, datisque obsidibus sub sacramenti titulo matri ejus, reduxit Ludovicum in Franciam.

Igitur xiiii Kalendas Julii unctus est in regem Ludovicus filius Caroli Simplicis apud Laudunum. Secundo post hæc anno, xvi Kalendas Martii, circa gallorum cantum usque illucescente die, sanguineæ acies per totam cœli faciem apparuerunt. Sequenti autem mense, ix Kalendas Aprilis, Hungri adhuc pagani Franciam, Burgundiam atque Aquitaniam ferro et igne depopulari cœperunt. Post hæc rebellaverunt Francorum proceres contra Ludovicum regem, super omnes autem Hugo Magnus. In ipso anno facta est fames valida per totum regnum Francorum, ita ut modius frumenti venundaretur xxiv [solidis]. Deinde, non post multos dies, captus est Ludovicus rex, filius Caroli Simplicis, dolo, Bajocas civitate, a Normannis, multis ex Francorum populo interemptis, consentiente Hugone Magno. Post hæc, mense Maio, feria iii, pluit sanguis super operarios. Et ipso anno, mense Septembri, Ludovicus rex totum tempus vitæ suæ plenum ducens angustiarum et tribulationum, diem clausit extremum [954], sepultusque est Remis in basilica S. Remigii.

Sequenti quoque mense, ii Idus Novembris, Lotharius jam juvenis, filius ejus, unctus est in regem Remis, et Hugo Magnus factus est dux Francorum. Secundo autem anno post hæc, mense Augusto, obsedit supradictus Hugo Magnus Pictavis civitatem, sed nihil ei profuit. Dum enim obsideret eandem urbem, quadam die intonuit Dominus terrore magno, disruptaque turbo papilionem ejus a summitate usque deorsum, stuporque magnus invasit illum cum exercitu suo, ita ut vivere nequirent. Statimque in fugam versi, recesserunt ab urbis obsidione. Fecit autem hoc Deus per intercessionem beati Hilarii, qui semper tutor et defensor illius est urbis.

In ipso anno, defunctus est Gislebertus, dux Burgundiæ, relinquens ducatum Ottoni, filio Hugonis Magni. Habebat namque Otto filiam illius Gisleberti in conjugio. Secundo anno obiit Hugo Magnus, dux Francorum, apud Drodingam Villam xvi Kal. Julii,

sepultusque est in basilica B. Dionysii martyris Parisius. Cui successerunt filii ejus, Hugo videlicet, Otto et Hainricus, nati ex filia Ottonis, regis Saxonorum. Hugo dux Francorum effectus est, et Otto dux Burgundionum. Defuncto Ottone duce Burgundionum, successit Hainricus frater ejus.

Sub ipso tempore oritur contentio inter Ansegisum episcopum Treocarum, et Rodbertum comitem. Ejectus vero ex civitate Ansegisus episcopus a Rodberto comite, perrexit in Saxoniam ad Ottonem imperatorem, adducensque Saxones, mense Octobri obsedit civitatem Treacas longo tempore. Venientes autem in prædam Senonis, occurrerunt illis Archembaldus archiepiscopus et Rainardus comes vetulus, cum magno exercitu in loco qui vocatur Villare; interfectisque Saxonibus, cum duce suo Helpone nomine, Senonenses exstiterunt victores. Dixerat enim Helpon incensurum se ecclesias et villas, quæ sunt super Venena fluvium, usque ad civitatem, insigere lanceam suam in portam Sancti Leonis. Interfectus autem cum populo suo a Senonensibus, reportatus est in patriam suam Ardennam a servis suis. Sic enim jusserat mater ipsius Helponis, nomine Warnæ. Planxerunt autem cum planctu magno Rainardus comes et Archembaldus archiepiscopus; consanguineus enim illorum erat. Videns itaque Bruno dux, socius ejusdem Helponis, qui obsederat Treacas civitatem, quod mortuus esset socius suus Helpon cum suis, reversus est in patriam suam.

Deinde post non multos dies, Lotharius rex, congregans exercitum copiosum valde, revocavit in ditione sua Lotharium regnum, veniensque ad palatium quod vocatur Aquisgrani, ubi manebat Otto imperator cum uxore, hora prandendi, ingressusque in palatium, nemine contradicente, comederunt et biberunt quidquid illi ad suos usus paraverant. Otto vero imperator, cum uxore sua et populo fugiens, reliquit palatium. Deprædato itaque Lotharius rex palatio et tota provincia, reversus est in Franciam cum pace, nemine persequente.

Post hæc, Otto imperator congregans exercitum suum, venit Parisius, ubi interfectus est nepos ipsius Ottonis, cum aliis pluribus, ad portam civitatis, incenso suburbio illius. Jactaverat namque se extollendo, dicens quod lanceam suam insigeret in civitatis portam. Convocans igitur Lotharius rex Hugonem ducem Francorum, et Hainricum ducem Burgundionum, irruensque in eos, fugientibus illis persecutus est usque Suessionis civitate. Illi autem ingressi fluminis alveum, quod dicitur Axona, nescientes vadum, plurimi ibi perierunt. Et multo plures consumpsit aqua, quam gladius vorasset. Et tanti ibi perierunt ut etiam aqua redundaret cadaveribus mortuorum. Aqua enim impleverat ripas suas. Lotharius vero rex, constanter persequens illos tribus diebus et tribus noctibus, usque ad fluvium, quod fluit juxta Ardennam, sive Argonam, interfecit ex hostibus maximam multitu-

dinem. Desinens autem persequi illos Lotharius rex, reversus est in Franciam cum magna victoria. Otto vero imperator, cum his qui evaserant, cum magna confusione reversus est ad propria. Post hæc, non apposuit ultra Otto imperator venire, aut ipse, aut exercitus ejus, in Franciam. In ipso anno, pacificatus est Lotharius rex cum Ottone rege, Remis civitate, contra voluntatem Hugonis et Hainrici fratris ejus, contraque voluntatem exercitus sui. Dedit Lotharius rex Ottoni regi in beneficio Lotharium regnum. Quæ causa magis contristavit corda principum Francorum.

Anno 976 obiit Lotharius rex jam senex, plenusque dierum, sepultusque est in basilica Beati Remigii Remis. Cui successit Ludovicus filius ejus juvenis.

Anno 977 obiit Ludovicus rex juvenis, qui regnavit in Francia annis vi. Sepultus est vero in basilica Beati Cornelii Compendio. Cui successit Carolus frater ejus, filius Lotharii regis. Eodem anno rebellavit contra Carolum Hugo dux Francorum, eo quod accepisset Carolus filiam Herberti comitis Treocarum. Collecto igitur Hugo exercitu copioso valde, obsedit Laudunum, ubi commanebat Carolus cum uxore sua. Exiens vero Carolus de civitate, fugavit Hugonem cum exercitu suo; incensa hospitia, ubi manebant hostes. Cernens itaque Hugo dux quod minime posset Carolum vincere, consilium habuit eum Ascelino traditore vetulo, qui erat episcopus falsus Lauduni, et consiliarius Caroli. Itaque tradens Ascelinus episcopus Laudunum noctu, quiescentibus cunctis, Hugoni duci Francorum, vincus est Carolus cum uxore sua, et ductus in custodia Aurelianis civitate. Nondum autem ipse Carolus erat unctus in regem, resistente Hugone duce. Manens vero idem Carolus in custodia Aurelianis in turrim, genuit illi uxor sua filios duos, Ludovicum et Carolum.

II. Regna Hugonis, Roberti, Henrici et Philippi in Francia.

Eodem anno unctus est in regem Remis civitate Hugo dux. Et in ipso anno Rodbertus, filius ejus, rex ordinatus est. Hic deficit regnum Caroli Magni.

In illis diebus, erat Remensium civitate archiepiscopus vir bonus et modestus, frater Lotharii regis ex concubina, nomine Arnulfus. Hugo autem rex invidabat ei, volens exterminare progeniem Lotharii regis. Congregansque in urbe Remensi synodum, idem Hugo rex invitavit archiepiscopum Senonice urbis, nomine Sewinum, cum suffraganeis suis. In quo concilio fecit degradare dominum Arnulfum, archiepiscopum Remorum, dolo nepotis sui, quem tenebat in carcere, dicens non debere esse episcopum, natum ex concubina. In loco vero ejus consecrari fecit dominum Gerbertum monachum philosophum. Qui Gerbertus magister fuit Rodberti regis, filii istius Hugonis, et domni Leotherici archiepiscopi, successoris venerabilis Sewini. Arnulfum

autem fecit mancipari custodiæ, Aurelianis civitate. Venerabilis itaque Sewinus archiepiscopus non consensit in degradatione Arnulfi, neque in ordinatione Gerberti. Jussio autem regis urgebat. Alii vero episcopi, licet inviti, tamen propter timorem regis, degradaverunt Arnulfum, et ordinaverunt Gerbertum. Sewinus autem, plus timens Deum, quam terrenum regem, noluit consentire regis nequitiae, sed magis in quantum potuit, redarguit ipsum regem; propter quam causam ira regis contra eum efferbuit. Cum magno itaque dedecore expelli jussit rex Arnulfum de ecclesia Beatae Dei genitricis Mariae Remensis, et sic alligatum retrudi in carcerem. Alligatus autem in carcere Aurelianis civitate, ubi detinebatur nepos ejus Carolus, mansit ibi annis tribus. Nuntiantur hæc omnia præsulì Romano. Qui valde indignatus super hoc, interdixit omnes episcopos, qui Arnulfum dejecerant et Gerbertum ordinaverant. Misit quoque Leonem abbatem a sede apostolica ad domnum Sewinum archiepiscopum urbis Senonicæ, qui vice sua in urbe Remensi synodum congregaret; mandans illi ut sine dilatione revocaret de carcere Arnulfum et degradaret Gerbertum. Collecto igitur concilio, iterum in urbe ex jussione apostolica revocatus est Arnulfus de custodia, et cum honore magno receptus in propria sede. Gerbertus autem intelligens quod injuste pontificalem dignitatem suscepisset, pœnitentia ductus est. Altercationem vero Gerberti pontificis et Leonis abbatis, valde utilem, plenius invenies in gestis pontificum Remorum. Post hæc domnus Gerbertus electus est pontifex in urbe Ravenna ab Ottone imperatore et a populo ejusdem urbis, residensque in eadem urbe pontifex quamplurimos annos, defunctus est papa urbis Romæ, statimque omnis populus Romanus sibi dari acclamat domnum Gerbertum. Assumptus autem de urbe Ravenna, ordinatus est pontifex summus in urbe Roma.

Anno ab Incarnatione Domini 918, obiit Hugo rex, sepultusque est in basilica Beati Dionysii martyris Parisius. Cui successit Rodbertus, filius ejus, regum piissimus et modestus.

Anno Domini 999, venerabilis Sewinus archiepiscopus ab imo cœpit restaurare cœnobium Sancti Petri Milidunensis, et monachos ibi mittens, abbatem Gauterium eis præfecit. In ipso anno tradidit Gualterius miles et uxor ejus castrum Milidunum Odoni comiti. Congregans vero Rodbertus rex exercitum copiosum valde, et Burchardus comes, convocansque Normannos cum duce suo Richardo, obsedit castrum Milidunum. Castro igitur capto, suspensus est Gualterius, et uxor illius, in patibulo. Burchardus autem comes recepit castrum Milidunum, sicuti ante possederat. Igitur Rainaldus, comes vetulus Senonum, post multa mala perpetrata defunctus est, et sepultus in basilica Sanctæ Columbæ virginis. Cui successit Fromundus filius

ejus, habens in conjugio filiam Rainaldi, comitia Remorum.

Anno Domini 1000, indictione XIII, XVI Kalendas Novembris, transit ad Christum venerabilis Seguinus metropolitanus episcopus. Post transitum vero illius, stetit ecclesia Senonica sine benedictione sacerdotali anno 1. Acclamabat autem omnis populus sibi ordinari domnum Leothericum, nobilissimis ortum natalibus, tunc archidiaconum, omni bonitate conspicuum. Sed resistebat quamplurimi clerici, cupientes episcopalem conscendere gradum. Præcipue vero Frotmundus comes, filius Rainardi vetuli, natus ex mala radice, hoc non permittebat fieri, eo quod haberet filium clericum nomine Brunonem, volens de eo facere episcopum. Dei autem nutu congregati suffraganei episcopi Senonicæ ecclesiæ, cum voluntate et auctoritate apostolica, sublato omni timore humano, solemniter ordinaverunt domnum Leothericum in sede pontificali ut præset Ecclesiæ Senonensi.

Anno Domini 1001, obiit Hainricus, dux Burgundiæ, sine filiis, rebellaveruntque Burgundiones contra regem Rodbertum, nolentes eum recipere. Ingressus itaque Landricus comes Autissiodorum tenuit civitatem.

Anno Domini 1003, Rodbertus rex, assumptis Normannis cum duce suo Richardo, et exercitu copioso valde, vastavit Burgundiam, obsidens Autissiodorum diebus multis. Burgundiones autem, nullo modo ei se subdere volentes, unanimiter resistebant ei. Obsedit vero Avallonem castrum tribus fere mensibus, et famis necessitate eum cepit. Tuncque reversus est in Franciam.

Mortuo itaque Frotmundo comite Senonum, successit ei Rainardus filius ejus, infidelium nequissimus. Hic persecutionem intulit ecclesiis Christi, et fidelibus ejus, quanta non est audita a tempore paganorum usque in hodiernum diem. Archiepiscopus autem Leothericus, nimis angustiatum pro hac re, quo se verteret omnino nesciebat. Totum vero se Domino committens, in orationibus et vigiliis exorabat Christum, ut ejus superna pietas dignaretur auxilium ministrare.

Igitur anno a Passione Domini 1010, indictione XIII, X Kalendas Maii, capta est civitas Senonum ab archiepiscopo Leotherico per consilium Rainoldi episcopi Parisiacensis, et regi Rodberto reddita. Rainardus autem fugiens, nudus evasit. Frotmundus vero frater ejus, et cæteri milites de civitate, ingressi turrim, quæ est in civitate, obtinuerunt. Rex autem, oppugnans eam diebus multis, cepit eam, et Frotmundum, fratrem Rainardi comitis, quem duxit in carcerem Aurelianis civitate, ubi et defunctus est.

Rodbertus siquidem, rex Francorum, XXXVI annis regnavit, et conjugem probitate ac sapientia famosam, Constantiam habuit, quæ generosam ei sobolem peperit Henricum, Rodbertum et Adalam.

Anno autem Dominicæ Incarnationis 1031, indictione xiv, Rodbertus rex obiit, et Henricus filius ejus fere xxx annis regnavit. Rodbertus autem ducatum Burgundiæ habuit, et tres filios genuit, Henricum, Rodbertum et Simonem. Henricus vero, qui primogenitus erat, Hugonem et Odonem genuit; sed ante patrem suum obiit. Hugo siquidem avo in ducatu successit, ingentique probitate pollens, tribus annis tenuit, ac deinde Odonem, fratrem suum, ducem ultro constituit, et ipse, Dei compunctus amore, monachus Cluniacensis fere xv annis religiose Deo militavit. Adala vero, filia Rodberti regis, Balduino satrapæ Flandrensi in conjugio data fuit, quæ multiplicem ei prolem peperit, Rodbertum Fresionem, Arnulfum et Balduinum, consules; Udonem Treverensium archiepiscopum, et Henricum clericum; Mathildem quoque reginam Anglorum, et Juditham Tostici ducis uxorem.

His temporibus, dum Robertus et Henricus Gallis præfuerunt, decem papæ in apostolica sede sibi successerunt, id est Gerbertus Philosophus, qui Silvester dictus est, et Joannes, Benedictus, et Joannes frater ejus, Benedictus quoque nepos eorum, Clemens, et Damasus nobilitate et ardore boni fervidus, Leo et Victor, Stephanus et Nicolaus. Henricus autem, Francorum rex, Bertradam, Julii Claudii regis Russiæ filiam, uxorem duxit, quæ Philippum, et Hugonem Magnum, Crispeii comitem, peperit. Philippus vero post patris occisum xlvi annis regnavit, et Bertradam, Florentii Frisiorum ducis filiam, in conjugium duxit, quæ Ludovicum Tedbaldum, et Constantiam peperit.

Anno ab Incarnatione Domini 1047, indictione xv, Guillelmus Nothus, dux Normannorum, Henricum regem in Neustriam adduxit, eoque adjutore contra cognatos homines suos apud Vallesdunas pugnavit, et Guidonem Burgundionem aliosque rebelles superavit, sibi que subjugavit, aliosque fugavit. Post hæc in potestate confirmatus, Mathildem, Balduini Flandriæ marchionis filiam, uxorem duxit, quæ quatuor filios, et quinque filias ei peperit, id est Rodbertum, Ricardum, Guillelmum et Henricum; Agathen ac Adelizam, Constantiam, Adalam et Ceciliam. Tam claram progeniem varia fortuna per diversos discursus egit, dieque suo quemque in occasum præcipitavit, sicuti stylus noster alias sufficienter notificavit. Seditiosis deinde insurgentibus, et inter præfatos principes dissensionem serentibus, ingens guerra inter Francos et Normannos orta est, unde multorum nimia strages facta est.

Tandem anno Dominicæ Incarnationis 1054, Henricus rex in Ebroidensem pagum intravit, et ingentia, deprædando, sive concremando, detrimenta facere cœpit, et Odonem, fratrem suum, cum multis millibus per Belvacensem pagum trans Sequanam direxit. Guillelmus autem dux cum turmis suis regem a latere comitabatur, et resistere pro

opportunitate præstolabatur. Porro, Rogerium de Mortuomari et omnes Caletenses ascivit, et in regalem exercitum abire velociter præcepit. At illi jussis cito obsecundantur, et occurrentes Gallis, apud Mortuum-Mare pugnaverunt, et victoriam nacti, Guidonem Pontivi comitem ceperunt; Odonem vero, et Radulfum comitem de Monte-Desiderii pluribus peremptis fugaverunt. Tunc Leo papa sexto anno papatus sui obiit, cujus secundo anno Uticensis abbatia restaurata est, et Theodoricus, Sancti Ebrulfi primus abbas, Nonis Octobris consecratus est. Qui post viii annos peregre profectus est, et in Cypro insula Kalendas Augusti defunctus est. Ad cujus sepulcrum miraculorum copia celebrata est.

B III. *Eduardus Anglorum rex. Henricus Germanorum rex et imperator. Contentiones Henrici imperatoris et Gregorii papæ VII.*

Eduardus rex Anglorum, postquam xxiii annis regnavit, anno sexto Philippi regis Francorum hominem exivit. Cujus genealogia de stirpe Sem filii Noe ita descendit. Sem genuit Arfaxat et Beadung. Beadung genuit Wala. Wala genuit Hatra. Hatra vero genuit Itermod. Itermod autem genuit Heremod. Heremod autem genuit Sceldunea. Sceldunea genuit Beaw. Beaw genuit Cetuna. Cetuna vero genuit Geatam, quem Geatam pagani jamdudum pro deo venerabantur. Hic genuit Finggoldwif, patrem Fidhulput. De quo Frealaf pater Frithowald. De quo Woden ortus est, a quo Angli feriam vi Wodenis diem nuncupant. Hic magnæ sublimitatis inter suos et potentia fuit.....

C *Hic desunt nonnulla, quæ tamen videntur esse veluti recapitulatio rerum illarum quas jam in superioribus libris fusius enarravit, a transitu scilicet Guillelmi ducis in Angliam, usque ad annum Christi 1083.*

Anno ab Incarnatione Domini 1084, Henricus Teutonicus rex, multitudinem Saxonum, Alemanorum, Lotharingensium, aliarumque gentium coacervavit, Italiam violenter ingressus penetravit, Romam obsedit et expugnavit. Porro Romanis, pro cupiditate munerum, quæ illis sponderat, sese dedentibus, urbem cepit. Gregorium VII de sede apostolica expulit, et Witbertum, Ravennatum metropolitam, ei nefarie subrogavit. Tunc Gregorius Beneventum secessit, et maxima dissensio, in orbe orta, magnum filiis Ecclesiæ detrimentum generavit, et ad multorum perniciem diu permansit. Gregorius enim papa, qui Hildebrannus in baptismo dictus fuerat, a puero monachus fuit, omnique vita sua sapientiæ et religioni admodum studuit, assiduumque certamen contra peccatum exercuit. Per singulos gradus ecclesiasticorum ordinum usque ad summi pontificatus apicem ascendit, in quo sexdecim annis legem Dei vigilanter observare studuit. Zelo quippe veritatis et justitiæ inflammatus, omne scelus arguebat, nullique contra rectitudinem pro timore seu favore parcebat. Inde persecutionem et

exsilium ab indomitis et jugo Domini contrariis pertulit, nec tamen ab eis qualibet arte vinci usque ad mortem potuit.

Henricum ergo, Teutonicorum regem, quia divina legis prævaricator erat incorrigibilis, sæpe admonuit, corripuit, ad postremum excommunicavit. Nam princeps præfatus uxorem suam, Eustachii Bologniensium egregii comitis filiam, reliquit, et sordidis adulterii voluptatibus, ut porcus luto gaudens, inhæsit, Deique legibus et honorum exhortationibus omnino infestus, obstitit. Godefridus, autem Lotharingæ dux, turpi repudio sororis suæ mœstus, bellum contra Henricum commovit, et multis in unum millibus congregatis cum eo conflixit, ipsumque cum dedecore victum de campo fugavit, et sic injuriam sororis suæ vindicavit.

Sæpe idem rex proceres suos, quorum uxores, seu filias, seu prædia concupiscebat, ad curiam suam fraudulenter accersiebat, et occulte præmissis satellitibus suis, in via securos perimebat. His aliisque multis nequitiis fœdus rex se inficiebat, et innumeros complices pariter proditiōnis ad perniciem secum trahebat. Gregorius papa tantorum scelerum querelas ut audivit, præfatum virum, ut vitam suam emendaret, plerumque obsecravit. Sed illo nequiter medicum et doctorem subsannante, nihil profecit. Sæpe multorum præsulum synodum adunavit, et de Christiano imperio, quod tam turpiter et nefarie polluebat, qualiter corrigeret, tractavit. Denique Henricum sæpius admonitum, et in facinoribus pertinaciter resistentem, iudicio synodi excommunicavit, et sub anathemate obduratum, potestate regni damnabiliter usurpata exspoliavit; et Conradum comitem auctoritate apostolica per plurimorum manus præsulum in regem consecravit. Privatus itaque Henricus per unum annum in domo propria conticuit, et comitatu, quem hæreditario jure a parentibus susceperat, potitus, delituit. Sed auxilia multa, sumptibus de thesauro, quem copiosum olim gesserat, dapsiliter datis, procuravit. Deinde multis millibus complicum aggregatis, commune decretum contempsit, publicus hostis rebellavit, contra Conradum regem pugnavit, ipsumque dejectum jugulavit, et exercitum ejus varia clade quassavit.

Henricus itaque, hac victoria elatus, imperium quod amiserat invasit, rebelles coercuit, magnisque sibi viribus adauctis, Romam obsedit, totumque conatum contra Gregorium papam exercuit. Menti ejus, ut reor, penitus exciderat, quod Absalon ingentes turmas contra David patrem suum congeserat, consilio Achitophel Giloniitis arma levaverat, ipsoque patre cum suis discedente Jerusalem invaserat, ac ad ultimum multa bellatorum millia pessumdederat; sed nefaria voluntate in multis completa, miserabiliter perierat. Sic iste contra patrem suum arma sustulit, meritoque postea diram a prole sua persecutionem pertulit. Inquirentibus vero cur tam horrenda contra caput Ecclesiæ præsumpserrat, hanc tantæ discordiæ causam inter se et pa-

am esse, cum cachinno asserebat, quod medicus ægrotum nimis acriter curare impatientem nisus fuerat.

Obsidionem ergo validam rex effrenis Romæ applicuit, Romanos minis et viribus terruit, muneribus et promissis lenivit, et his modis cives alliciens, urbem obtinuit. Deficientibus itaque Romanis, Gregorius papa Apuliam expetiit, ibique, a Normannis honorifice susceptus, quatuor annis habitavit, et mandata vitæ filiis Ecclesiæ propinans, finem laborum peregit. Tunc Henricus Augustus Witbertum Ravennatum metropolitanum, quem Clementem runcupaverunt, in ovile Domini contra fas intromisit, et hac de causa gravis in mundo et diutina dissensio multos duplici morte mulctavit. Mediolanenses et Maguntii et multi alii, qui Witberto favebant, Gregorianos omnes anathematizabant, armis quoque crudeliter impugnant. Econtra Gregorius cum suis errantes Witbertinos ad unitatem Ecclesiæ revocabat, et redire contemnentem secundum jus ecclesiasticum excommunicabat.

Odo, Sutriæ comes, invasoris Witberti nepos erat, omnesque tam peregrinos quam indigenas quos poterat ad nefariam partem deflectere vi precibusque elaborabat, et resistentes indebitamque subjectionem hæretico denegantes torquebat, aut morte ferali puniebat.

IV. *Turbationes in regno Constantinopolitano. Roberti Wiscardi contra Dyrrachium expeditio.*

In tanta obscuritate catholica gemebat Ecclesia, orans Dominum, qui vera lux est et justitia, ut, prostratis et ablatis discordiæ auctoribus, pacem et veritatem conferret in terra bonæ voluntatis hominibus.

In diebus illis eloquens Græcia gravi bellorum turbine quatiebatur, et ingentibus damnis afflicta, timore et luctu affatim replebatur. Bitinacius enim Græcus nimis cupiditatis et proterviæ spiritu inflammatus, imperium invasit, Michaellem Constantinopolitanum imperatorem, de regno expulit, et filium ejus, qui in regno ei succedere deberet, oculis privavit, et in carcere compedibus constrinxit, filias duas Roberti Wiscardi, quarum unam idem juvenis desponderat, custodiæ mancipavit. Perturbatus vero Michael in Italiam confugit, auxiliumque Normanorum sibi, sobolique suæ humiliter efflagitavit. Magnanimus autem Wiscardus dux augustæ majestatis exsulem honorifice suscepit, obsequiis et favoribus lenivit, et multiplex ei adjutorium alacriter spondit. Nec mora, sicut pollicitus est, cum ulcisci vehementer molitus est. Verum multa laboriosa, nolente Deo, frustra comminatus est; sed ei ad effectum rem, quam summopere flagitabat, perducere permissum non est.

Alexius, princeps militiæ, jussu Michaelis in Paphlagoniam ierat, secumque contra Turcos, Niceam Bithyniæ urbem obsidem captantes, exercitum Græciæ duxerat. Qui, dum audisset expulsionem ingenui imperatoris, et temerariam tyrannidem perfidi præsumptoris, exercitum alloquitur, et quid agen-

dum sit percunctatur. Erat enim prudens et probus, A audax et largus et amabilis omnibus. Omnes igitur ei favent, ejusque jussu se promptos exhibent. Ille mox hortatur ut unanimes Byzantium obsideant, et imperanti iis vecordi tyranno viriliter auferant. Obsidione itaque Constantinopolis aliquot diebus vallata est. Sed per Raimundum Flandrensem, qui præcipuus custos et janitor urbis erat, consulto civium patefacta est. Alexius augustale palatium intravit, Bitinacium de regali throno præcipitavit, prolixam ei barbam detruncavit, et carcerali custodia illæsum commendavit. Ipse, cunctis gaudentibus, imperiale sceptrum et diadema sumpsit, regnumque xxx annis in adversis et prosperis strenue nobiliterque rexit. Erat enim multum sapiens et misericors pauperibus, bellator fortis et magnanimus, B æstabilis militibus, munerumque dator largissimus, divinæque legis cultor devotissimus. Ipse mox ut regnare cœpit, filium Michaelis, quem cæcatum retuli, de vinculis sustulit, et abbati cœnobia Sancti Cyri tutandum tradidit. Ille vero, utpote mundo inutilis, monachus ibidem factus est, omnique vita sua cum servis Dei commoratus est. Filias quoque Wiscardi præfatus heros, ac si ipse genuisset eas, amavit blanditer et pie tractavit, et fere xx annis sub tutela sua in deliciis educavit. Officium illarum erat mane, dum imperator de suo stratu surrexisset, manusque suas ablueret, mappulam et pectinem eburneum afferre, et barbam imperatoris pectere. Nobiles puellæ facili gratoque servitio a liberali principe deputatæ sunt, quæ post longum tempus C Rogerio comiti Siciliæ, Augusto faventi ut amico redditæ sunt.

*Quotidie mundi rota versatur titubantis;
Vera probant fieri mortales dicta Tonantis :*

Endem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis (Luc. vi, 28). Ecce, sicut Michael pepulit Diogenem vitricum suum de regali solio, sic ipse de eodem culmine præcipitatus est a Bitinacio; qui nihilo minus simili repulsa dejectus est ab Alexio.

Alexius, cum patriarcha regiæ urbis ac sapientibus et senatoribus regni Græcorum, definiuit ne sanctum imperium redderetur Michaeli, qui ad hostes publicos confugerat, et malefidis se et omnia sua Normannis commiserat, quibus moris est imperium sociis non reddere, sed auferre, et quos ab aliis debent liberare, atque ad obtinendum debitos fasces adjuvare, crudeli ritu demptis honoribus sibi penitus subjugare. Anglos igitur, qui, perempto Herald rege, cum proceribus regni Albionem reliquerant, et a facie Willelmi regis per Pontum in Thraciam navigaverant, Alexius in amicitiam sibi ascivit, eisque principale palatium, regiosque thesauros palam commendavit; quin etiam eos capitis sui, rerumque suarum custodes posuit. A quatuor mundi climatibus in munere bellatorum cohortes contra eum conveniunt, ipsumque vita regnoque privare multum conati sunt. Sed frustra vehementer laboraverunt. Nam ipse multas inimicorum insi-

dias, protegente Deo, evasit, et in senectute sua Joannem filium suum consortem imperii fecit. Sic cunctis sapienter intuentibus perspicere licet quod quem Deus defendit ac refovet, nemo dejicere vel annihilare prævalet.

Præcellis itaque tot motionum, ut diximus, in Illyrico sævientibus, ac Michaelæ Italos ad auxilium sui sollicitante lacrymis et questibus, Robertus Wiscardus ex omni ducatu Apuliæ et Calabriæ fortem exercitum Normannorum et Langobardorum contraxit, et valida classe parata, portum Oitrentæ intravit; deinde, prosperis ventis spirantibus, per mare Dyracio applicuit, et oppidanis viriliter obstantibus, in fine mensis Junii urbem obsedit. In exercitu quippe suo non plus quam x millia bellatorum habebat, nec numero, sed in fortitudine virorum adversarios terrebat, et bellicosam a priecis temporibus Adrasti et Agamemnonis Græciam invadebat. Robertus Gifardus et Gulielmus de Gretemaisnillo, aliique probatissimi tirones, qui nuper de Neustria venerant, huic expeditioni aderant. Marcus Buamundus, Wiscardi filius ex Normannica matre, patrem juvabat, partem exercitus ab absente patre provido regimine ducebat, et in omnibus prudenter agens, futuræ virtutis specimen præstabat. Rogerius autem frater ejus, cognomento Bursa, jussu patris in Apulia remanserat, et ducatum sibi ex hereditate matris debitum, custodiebat.

Alexius imperator, Dyrachianorum planctu excitus ingentem exercitum aggregavit, et obsidentes urbem suam terrestri navalique prælio contereere satagit. Interea, dum Augustales veredarii undique mitterentur, et cohortes bellatorum de insulis maris et de adjacentibus provinciis contraherentur, quadam die Marcus Buamundus cum quinquaginta militibus pabulatum perrexit, et quingentis militibus, qui obsessis adminiculaturi exercitum expediti præibant, forte obviavit. Mox ut sese mutuo viderunt, vere certamen inierunt. Porro Danai, Normannorum impetum non ferentes, terga verterunt, multasque manubias amiserunt. Tunc aream crucem perdidit, quam Constantinus imperator, pugnaturus contra Maxentium, visa cruce in cælo, fecerat. Redeuntes itaque de conflictu Normanni gaudium ingens et victoriæ spem sociis intulerunt. Pelasgi autem gravissimum dolorem et diffidentiam pro amissa cruce Domini habuerunt, quam maximo auri talento redimere multum laboraverunt. Verum Wiscardus talem mercatum agere indignum duxit, quia æs in cruce pro virtute Christi pretiosius omni auro æstimavit. Hanc itaque crucem secum in multis periculis portavit, quam post mortem ejus cœnobium Sanctæ Trinitatis Venusiæ reverenter usque hodie custodit, et cum aliis sanctorum pignoribus excolit.

Mense Octobri Alexius imperator Dyracio appropriavit, et legiones suas ex multis nationibus accitas ad bellum ordinavit. Deinde commisso prælio, magna sanguinis effusio facta est, et ingens cœtri-

mentum utrique parti, sævo Marte furente, collatum est. Denique fidelem paucitatem et instantiam occidentalium peregrinorum Dominus de cælo respexit, eisque victoriam concessit, copiasque Orientales, quæ in virtute sua confidebant, terruit et cum dedecore fugavit. Deinde Robertus dux, tam nobili triumpho exhilaratus, Dyracium reliquit, longiusque cum exercitu suo progressus, in Bulgaria hiemavit. Regione enim circa Dyracium obsidione trium mensium devastaverat, et nihil ibi unde homines vel equi subsistere possent dimiserat.

V. *Robertus Wiscardus ad succurrendum Gregorio papæ contra Henricum imperatorem in Italiam venit. Romam expugnat. Gregorio instante, urbi parcit.*

Tunc legati Romanorum ad Robertum ducem cum litteris apostolicis venerunt, eumque suppliciter salutantes, dixerunt :

« GREGORIUS papa, o strenuissime dux, ut pater filium, te humiliter et obnixè obsecrat ut apostolicæ sedi festinanter invincibilis tua probitas subveniat, nec ullam huic subventioni pro amore Dei excusationem præponat. Henricus enim, Alemannorum rex, Romam obsidet, et papam cum clero sibi adhærente in arce Crescentis inclusum coercet. Ibi nimirum papa circumseptus cum turba fidelis populi, timet defectione Quiritum, qui nimis cupidi sunt et versipelles, deludi, et manibus inimicorum tradi irreverenter. Ad te igitur ab illo missi sumus, celeremque opem tuam ad tantam necessitatem requirimus. Fortitudo tua super omnes inimicos tuos divinitus sublimata est, nec ei mortalis manus resistere potest, quandiu Deo militaveris, et vicario sancti Petri, principis apostolorum, obedieris. »

His auditis, magnanimus heros valde anxius est. Nam venerando papæ a protervis leonibus profligato, sicut Petro in carcere Herodis, succurrere desiderat, et exercitum suum, quem numero paucissimum inter multos hostes et callidos atque atroces computat, in terra aliena sine duce velut agnos inter lupos relinquere vehementer hæsitat. Tandem erectis luminibus mentis ad Dominum, a quo omne bonum procedit, convocatis agminibus suis cum Buamundo filio suo, ait : « Semper obsecundare Deo, qui per communem Ecclesiæ Catholicæ pastorem alloquitur nos, oportet. Auxiliante Deo, jussioni papæ obediam, et quam citius potero, ad vos redire satagam. Interea vos prudenter in hac provincia requiescite, et inter hostes undique circumspecti estote. Si quis præsumpserit bello vos impetere, in virtute Dei viriliter resistite. Vos tamen cavete ne bellare incipiat, nec occasionem præliandi hostibus detis, neque indigenas, quousque regressus fuero, lacessatis. Injunctam mihi a Domino servitutem inibo, et si vita comes fuerit, celeriter redibo. Per animam Tancredi patris mei juro, et hoc jurejurando vobis firmiter assero, quod, donec reversas ad vos fuero, non utar bal-

PATROL. CLXXXVIII.

neo, barba mea non radetur, neque cæsaries mihi tonsurabitur. »

Post hæc verba bellicosus miles cum paucis comilitonibus mare mox ingressus est, Deoque ducente, in Apuliam profectus est, et inde assumptis armatorum cœtibus Romam aggressus est. Porro Henricus imperator, ut veraci rumore comperit quod Rodbertus dux Constantinopolitanum imperatorem superaverit, ac ad subventionem papæ quasi fulgur cum nimio impetu ex improvise advenerit, variis eventibus solerter consideratis, valde timuit, jamque facta cum quibusdam Romanorum proceribus pace, partem urbis recepit, ac postmodum occiduas regni sui partes repetiit. Maluit quippe sanus et liber honeste discedere, quam furibundum agonothetam exspectare, et repentini certaminis involvi turbine.

Dum tam graves tumultus et tot bellorum tempestates in mundo sævirent, et regna terrarum ut puppem inter pelagi fluctus agitent, venerabilia Rodbertus, abbas Sanctæ Euphemie, postquam de bello Dyraceno in Calabriam rediit, veneno, ut fertur, in esca sumpto, 11 Kalendas Decembris ægrotare cœpit. Nam quidam, genere Saracenus, arte pistoria Brixensi cœnobio serviebat. Hic sororem Willelmi prioris, filii Ingranni, in matrimonio habebat, et pro quadam latenti causa, satisque parva, occultum contra abbatem odium gestabat. Unde instinctu diaboli ferculum ejus veneno corruptit, imitatus Ismaelem patrem suum, qui ferali ludo simplicem Isaac gravare studuit. Deinde vir Dei, monachis lugentibus, XII diebus æger jacuit, dataque confessione, sanctaque sumpta communionem 11 Idus Decembris obiit. In ecclesia Sanctæ Dei genitricis Mariæ, quam ipse a fundamento construxit, sepultus est, et per singulos annos anniversarius dies reverenter celebrari ob memoriam ejus constitutus est. Hoc libenter agitur a monachis, quos ipse in domo Dei ut pater filios educare molitus est. Pauperibus quoque uberem eleemosynam ipso die pro defuncto pastore largiri mos est.

Appropinquante Wiscardo, turgentes Romani convenerunt, et quod ab advenis persecutoribus caput orbis impugnaretur indignum duxerunt. Multis igitur hortatibus animati, cum armis obviam processerunt. Sed statim a Normannis in re militari nimis obduratis facto impetu, repulsi sunt. Deinde victores, civibus misti fugientibus, urbem intraverunt, jussuque fervidi ducis ignem tectis injecerunt. Sic Wiscardus ferro et flamma sibi aditum Romæ patefecit, nec ullus civium postea contra eum mutire ausus fuit. Deinde pervenienti ad turrin Crescentis papa cum clero obviam exiit, pro labore et subventu gratias egit, pro obedientia a reatibus absolvit, et æternam ei a Deo benedictionem peroptavit.

Post alteram heroum colloquutionem, post depromptam a papa querelarum relationem, iratus dux subintulit hujusmodi comminationem : « Ro-

mani cives pessimi sunt et infidi, Deoque et sanctis ejus pro innumerabilibus beneficiis sibi collatis sunt et erunt semper ingrati. Roma, quæ mundi caput et peccatorum medicina olim dicta est, nunc habitatio draconum et totius nequitiae fovea facta est. Hanc igitur speluncam latronum ferro seu flamma destruam, sordidos nefariosque habitatores ejus perimam. Persecutionem in episcopum, quam Judæi cœperunt, Romani pertinaciter perficere conati sunt. Nonne sicut Judæi Christum crucifixerunt, sic Romani membra Christi, Petrum et Paulum, martyrizaverunt? Quid dicam de Lino et Cleto, Clemente et Alexandro, Sexto et Telesphoro, Calixto et Urbano, Cornelio et Fabiano? Omnes hi pontificali cura mederi languentibus studuerunt, et a propriis civibus, quos salvare nitebantur, injuriose perempti sunt. Denique quid referam de Sebastiano, quem sagittatum in cloaca suspenderunt gumfo? Quid de Laurentio, quem crati ferreo imposuerunt, et prunis subpositis ut piscem assaverunt? Quid de Hippolyto, quem alligatum equis indomitis discerpserunt? Quid de Hermete, Tiburcio, Zenone, Valentino, aliisque sanctis, quorum numerus humanæ notitiæ est incomprehensibilis? Fama refert, et astipulatur assertionem multorum quod tota Roma perfusa est pretioso cruore martyrum, et in latrinis Romanorum innumera latent corpora sanctorum. Eadem crudelitas, quæ tunc grassabatur in paganis, nunc debacchatur in falsis Christianis, qui cupiditate illecti favent profanis, et contra Catholicam Ecclesiam auxiliantur hæreticis insanis. Nulla igitur pietas eis impendenda est. Ultore gladio impios puniam, cruentam civitatem igne succendam, et Trans-Alpinis gentibus replendam, opitulante Deo, meliorem restituum. »

Tunc papa ad pedes ducis corruit, lacrymisque profusus ait: « Absit hoc a me, ut Roma destruat pro me! Non enim ad destructionem urbis, sed ad salvationem electus sum plebis. Malo Dominum nostrum Jesum Christum morte sequi, quam, peccatoribus punitis, injurias meas nequiter ulcisci. Creatori quippe nostro contrarii sunt, qui statuta ejus despiciunt, et ordinem Ecclesiæ truculenter impediunt, Dominicumque gregem, ut lupi rapaces, dispergunt. Ipsius nimirum est injuria et ultio, servitus quoque et retributio. Novit pios clientes, et abhorret adversarios furentes. Ejus igitur omnipotentiae nos et nostra commendamus, et corde benevolo exoramus ut legi sacræ adversantia censorio ense rescindat, et nos ad beneplacitam voluntatem suam dirigat. »

Sic iratum ducem papa lenivit, acceptoque consilio, de turre Crescentis cum clero sequaci exivit, et comitante duce cum valida manu ductus, Albam adivit. Hanc itaque urbem Ascanius Julius, Æneæ filius, condidit, et Constantinus Augustus sancto Silvestro papæ dedit. Dux autem, apostolica benedictione accepta, iter ad mare acceleravit, et

trans pontum cœtus suos festinanter, ut eis juraverat, expetiit.

VI. *Græci, absente Roberto, Normannos aggrediuntur. Robertus Wiscardus in Græciam redit. Normanni in Italiam redeunt.*

Interea callidus imperator Græcorum, ut Robertum adiisse Italiam cognovit, ratus quod Normannos, absente duce, destitutos debilitare posset, insurrexit, multas cohortes adunavit, et invitos ad bellum Normannos cogit. Commisso autem prælio, Normanni debiles in primis reperti sunt, et multis ex causis in initio certaminis territi et pene victi sunt. Nam ut paucitatem sui, et absentiam fortunati ducis, et multitudinem hostium perpenderunt, pene fugam ante pugnam inierunt. Sed cum Buamundus in conflictu cum turmis suis vacillans trepidaret, et anxius Deum ex corde invocaret, divinæ pietatis auxilium adfuit, et vox hujusmodi desuper intonuit: « Buamunde, quid agis? Præliare fortiter. Nam ille, qui patrem tuum juvit, te similiter adjuvabit, si in illo confisus fueris, eique fideliter militaveris. » Hac voce Normanni recreati et confortati sunt, et in antea progressi, Pelasgos acriter impulerunt; quorum impetu Achivi repente repulsi sunt, et terga vertentes, spolia multa indigentibus peregrinis dimiserunt.

Regressus de Tuscia, Wiscardus suos hac victoria sat hilares invenit. Ipse quoque, tam nobili tripudio exsultans, Deo gratias egit. Buamundum vero, qui vulneratus fuerat in certamine, ut curaretur, misit ad medicos Psalerniæ, quorum fama per orbem admodum divulgata est excellentia medicinalis peritiæ.

Porro Dyraceni, dum Normannos perpendunt in Bulgariam longe progressos, pluresque provincias de imperio Byzanteo militari manu adeptos, seseque ab auxilio Thracum, seu Macedonum, omniumque affinium suorum penitus remotos, diffidentes mutuo saepe tractant, qualiter sibi nimis in arcto positi consulant. Tandem procaciores quid agant vicissim diffiniunt, legatos ad ducem clam mittunt, pacem poscunt; et quod azylum urbis satellitibus ejus tradant veraciter promittunt. At ille quod postulandam concedit, et CCC milites ad recipiendam urbem mittit. Noctu itaque venientibus Normannis, civitas aperta est; quibus receptis pax inter utrosque, et securitas firmata est.

Sichelguada, uxor Roberti Wiscardi, filia erat Guaimalchi ducis Psalernitani, sororque Gisulfi, qui ducatu privatus fuerat per avidam invasionem sororii sui. Hæc Buamundum privignum suum odio habebat, metuens ne per eum, quia fortior erat et sensu multaque probitate pollebat, Rogerius filius suus amitteret ducatum Apuliæ et Calabriæ, qui sibi competebat hæreditario jure. Unde ipsa lethiferam potionem confecit, et Psalernitanis archiatris misit, inter quos enutrita fuerat, et a quibus veneficiorum eruditionem perceperat. Protinus ipsi voluntatem dominæ et alumniæ suæ cognoverunt, et

Buamundo, quem curare debuerant, virus mortis contulerunt; quo percepto, ad mortem ægrotavit, patrie suo per nuntium languorem suum protinus intimavit. Callidus vero dux dolos uxoris suæ subito animadvertit, ipsamque ante se tristic accersiens, sic interrogavit: « Vivitne Buamundus, dominus meus? » Quæ respondit: « Nescio, domine. » At ille: « Afferte, inquit, mihi textum sancti Evangelii, et gladium. » Quibus allatis, gladium accepit, et super sacra sic juravit: « Audis, Sichelguada! Per hoc sanctum Evangelium juro quod si Buamundus filius meus hoc morbo, quo detinetur, mortuus fuerit, hoc ense interficiam te. » Porro illa tali allegatione nimis territa, salutare antidotum præparavit, et medicis suis, per quos mortem paraverat, Psalerniam confestim transmisit nuntium, qui ut sibi periclitanti adminicularentur, blanditiis et precibus obnixis sollicitavit. Archiatri detectam fraudem et angustiam herilem audientes, et in futurum ne terribiles minæ ducis expleantur precantes, toto nisi juveni, quem læserant, in omni exercitio physicæ artis mederi certabant. Opitulante Deo, qui per eundem Turcos et Agarenos, Christianæ fidei hostes, comprimere decreverat, æger convaluit. Sed in omni vita sua, præ veneno, quo infectus fuerat, pallidus permansit.

Interea versipellis et ingeniosa mulier multa secum revolvebat, nimioque metu indesinenter stimulata, considerabat quod si legatus suus ad transfretandum mare tardaret, et ægrotus ante adventum ejus enigraret, illa juratam sibi mortem ense mariti non evaderet. Igitur aliam econtra tergiversationem truculentam et omnino execrabilem excogitavit. Veneno virum suum, proh dolor! infecit. Protinus ut ille ægrotare cœpit, et ipsa de inevitabili casu ejus non dubitavit, convocatis parasitis suis cum reliquis Langobardis, noctu surrexit, et ad mare progressa, naves optimas cum omnibus suis intravit, et omnes reliquas naves, ne Normanni eam persequerentur, incendit. Dum vero littus Apuliæ attingit, quidam miles de satellitio ejus clam egressus, Psalerniam noctu venit, et Buamundum festinanter aggressus, ait: « Surge cito, et fuge, et salva te. » Cumque ille causam inquireret, nuntius respondit: « Pater tuus mortuus est, et noverca tua in Apulia est. Huc autem festinat venire, ut occidat te. » Nec mora Buamundus, tam gravi rumore turbatus, asinum ascendit, clam urbem exiit, ad Jordanum Capuæ principem, consobrinum suum, confugit; a quo amicabiliter receptus, fraudes et minas novercæ suæ evasit. Illa vero, ut Psalerniam pervenit, et egresso quem quærebat, delusam se comperit, vehementer contristata est, et Rogerius filius ejus, cognomento Crumena, amplum citra mare ducatum ex successione majorum adeptus est.

Undique nimis anxietatibus aggravati sunt in peregrina regione Normanni, dum maximum ac stre-

nuissimum ducem suum vident muliebri dolo periclitari, et robur exercitus sui defectione Langobardorum, qui cum domina sua clam discesserant, imminui, et se non posse in Italiam, quia naves eorum combustæ erant, sine gravi mora et difficultate proficisci. Magnanimus itaque dux Robertum comitem Lorelli, et Goisfredum de Conversana, nepotes suos, Hugonem monoculum de Claromonte, et Guillelmum de Grentemaisnilio, Odonem quoque Bonum-Marchisum, sororium suum, aliosque cognatos proceresque suos ad se convocavit, et quid acturi essent interrogavit. Cumque omnes inter se mussitarent, nec certum quid proferrent, ait:

« Ultio divina pro peccatis nostris nos percutit, et a nimis cupiditatibus nostris nos reprimat. Juste nos Dominus ut servos suos verberat, et perspicue quod mundi gloria non sit appetenda, nobis nuntiat. Gratias illi pro omnibus, quæ nobis impertiri dignatus est, agamus, et ut nostri semper misereatur, toto corde appetamus. Ecce nos de pauperibus infimisque parentibus processimus, et sterile rus Constantini, vacuosque necessariis rebus penates reliquimus, et profecti Romam cum magno timore vix pertransivimus. Deinde, donante Deo, magnas et multas urbes obtinimus. Sed hoc non nostris viribus nec meritibus, sed divinæ ordinationi imputare debemus. Denique de imperio Constantiniopolitano pro reatibus indigenarum invasimus quantum potuimus in xv peragrari diebus. Optime nostis quod in sui præsidium invitatus sum a Michaele imperatore, quem cives sui de solio regni nequiter expulere, quia filiam meam filio ejus tradidi legitime. Constantinopolim, quam possidet imbellis populus, deliciisque serviens et lasciviæ, decreveram, si Deo placuisset, Catholicis pugnantibus subjugare, qui sanctam Dei civitatem Jerusalem Turcis auferrent, ethnicisque bello repulsis, Christianum imperium dilatarent. Propter hoc desiderium, tam magnum laborem et tam periculosum agonem inivi. Sed hoc aliter ordinavit irreprehensibilis voluntas omnipotentis Dei. David templum Deo Hierosolymis construere voluit, sed hoc a Salomone filio ejus peragi cum ingenti tripudio Deus disposuit. Sic labor meus, ut autumo, futuris temporibus consumniabitur, et fructus laboris quandoque manifestabitur, et incitamentum tantæ prohibitatis utiliter posteris nostris propinabitur. Hinc igitur, o viri fortes, sapiens consilium accipite, pristinamque virtutem vestram, quam in arduis et angustiis rebus multoties expertus sum, perdere nolite. Unus humo sum ac, ut reliqui, mortalis. Vos autem multi estis, multisque charismatibus, largiente Deo, vigetis. Famosa vero gesta, quæ longe lateque divulgata sunt, vos fecistis; nec unquam majora a tam paucis et infimis hominibus leguntur in aliquibus historiis quam, juvante Deo, a vobis facta sunt. Fortiorem itaque et sapienterem de vobis eligit, ipsumque vobis ducem constituite. Ne perdatis sæcundam tellurem quæsitam magno la-

bore, sed parvo tempore. Buamundus filius meus, A si vita et sospitate viget, quantocius vobis succurrere sataget. »

Hæc et his similia duce prosequente, Petrus Francigena alique contubernales, ducis dicta subtiliter intuentis, dixerunt : « In hoc negotio, quod nobis imperas, ingens discrimen est et maxima difficultas. Innumeri sunt hostes, et nos pauci sumus, nimiumque nobis adversatur imperator potens et callidus, quem, te cohibente, graviter in multis sæpe offendimus. Fortitudini ejus, latæque potentiæ nequivimus resistere. Multis enim dominatur regnis et nationibus. Utinam ad domos nostras, unde discessimus, cum pace et salute regredi valeamus! »

Hs auditis, dux valde ingenuit, Deumque cum Bætu invocare, filiumque suum sic lugere cœpit : « Heu! me miserum tot infortunis circumdatum! Olim multis nocui, et injuste mala peregi. Nunc simul mala invenerunt me, quæ promerui longo tempore. Summe Deus, nunc parce mihi! Pie Deus, miserere mihi peccatori! Fortis Deus, succurre populo tuo, quem huc adduxi! Filii mi Buamunde, virtute et sensu Thebano par Epaninondæ, ubi reperiam te? Nobilis athleta Buamunde, militia Thesalo Achilli, seu Francigenæ Rollando æquiparande, vivisne, an detineris pernicie? Quid tibi contigit? Quid probitas tua devenit? Quod si sospes, qualem te, dum Tusciam adirem, dimisi, præsto adesses, opulentam Bulgariæ regionem armis nostris obtentam possideres. Scio namque quod tanta, si vivis, C strenuitate polles, ut si morti meæ divino nutu interesses, jus quod bello acquisivi, juvante Deo, nullatenus amitteres. Eia, commilitones optimi, caute vobis consulite, et quod a laribus vestris valde remoti estis perpendite. Recolite quam magna Normanni fecere, et quod parentes nostri Francis et Britonibus et Cenomannensibus multoties resistere, et fortiter vicere. Ad mentem reducite quam magna, me duce, gessistis in Italia et Sicilia. Psalerniam et Barrum, Brundisium et Tarentum, Bisumannum et Regium, Syracusam et Palernum, Consentiam et Castrum-Joannis, aliasque multas urbes et oppida obtinuistis. Gisulfum quoque Psalernitanum ducem, et Wazsonem Neapolitanum comitem, aliosque principes fortissimos, me duce, per Dei juvamen superastis. Nunc igitur ne vilescatis amisso pristinæ magnanimitatis conamine. Electione communi unum ex vobis, ut dixi, ducem constituite, uteresque provincias, quas jam nacti estis, insigniter vobis retinet. »

Nullus eorum qui rebus istis interfuere, ausus fuit ducatum hujuscemodi suscipere, sed omnes de fugæ præsidio maluerunt cogitare. Deinde, anno ab Incarnatione Domini 1085, Robertus Wiscardus, Apuliæ dux insignis, nostrisque temporibus pene incomparabilis, facta confessione, a peccatis mundatus et salutaris Eucharistiæ perceptione munitus,

non militari robore prostratus, sed livore femineo corruptus, quo primus Adam est de Paradisi sede projectus, non armis, sed veneno læsus, adveniente mortis hora, mundo est sublatus. Quo defuncto, Normanni corpus ejus salierunt, et cum pace reditum in patriam suam ab imperatore petierunt. Imperator vero, licet lætaretur, quia lileratus a terribili hoste fuerat, defunctum tamen ducem, qui nunquam de bello fugerat, ex pietate multum plæxit. Licentiam his qui redire in Italiam vellent cum cadavere principis sui et omnibus suis, benigniter concessit. Aliis vero, qui secum remanere sibi que servire vellent, larga stipendia pepigit. Byzantino extunc itaque fideliter famulati sunt, qui antea fortiter impugnaverant. Remeantes autem in Apuliam, corpus ducis Venusiæ detulerunt, ibique, in cœnobio Sanctæ Trinitatis, cum luctu magno sepelierunt. Venerabilis Berengarius abbas, filius Ernaldi, filii Helgonis, eidem monasterio præerat, quem Theodericus archimandrita pius apud Uticum educaverat, et inde Robertus abbas secum in Calabriam adduxerat. Deinde ab Alexandro papa Venusiensi monasterio abbas consecratus est, atque post aliquot annos, pro merito vitæ et sapiente doctrina, ad pontificatum præfatæ urbis a papa Urbano promotus est.

VII. *Odonis Bajocensis episcopi ad papatum contententis vana fiducia. Guillelmus rex eum detineri jubet.*

Dum furerent in orbe tempestates, quæ superius memoratæ sunt, quidam sortilegi Romanorum, quis in papatu succederet Hildebranno, indagant, et quod post transitum Gregorii Odo Romanus papa foret, compererunt. Hoc audiens Odo, præsul Bajocensis, qui cum fratre suo Guillelmo rege Normannis dominabatur et Anglis, parvipendens potestates et divitias regni Occidentalis, nisi jure papatus dominaretur latius et omnibus terrigenis, Romam misit, palatium sibi emit, senatoræ Quiritum, magnis muneribus datis, sibi amicitia copulavit, palatiumque suum multis sumptibus et superfluis apparatus exornavit. Hugonem, Cestrensium comitem, magnamque cohortem præcipuorum militum ascivit, ut secum in Italiam proficiscerentur obsecravit, et ingentia precibus promissa prodigus addidit. Illi vero, quia Normanni leves et externa videre cupidi sunt, protinus præsumptori episcopo, cui principatus Albionis et Neustriæ non sufficebat, assenserunt. Ingentes quoque fundos, quos in occiduis climatibus possidebant, deserere decreverunt, ac ut præfato præsuli trans Padum comitarentur, per fidem sponponderunt.

Apparatum hujusmodi prudens rex Guillelmus edidicit, sed non apprehavit, regnoque suo multique aliis valde nociturum æstimavit. Unde festinanter in Angliam transfretavit, ac Odoni episcopo cum grandi pompa navigare in Normanniam cupienti, ex insperato in insula Vecta obviavit. Ibi

nimirum congregatis in aula regali primoribus regni rex ita locutus est :

« Egregii proceres, verba mea diligenter audite, et salubre consilium mihi, quæso, tribuite. Antequam transfretassem in Normanniam, regimen Angliæ fratri meo, Bajocensi episcopo, commendaveram. In Normannia multi contra me surrexerunt, et, ut ita dicam, intimi et forinseci me invaserunt. Robertus filius meus, et tirones quos enutrivit et quibus arma dedi, contra me rebellaverunt, eisque mei malefici clientes et finitimi hostes gratanter adhæserunt. Verum Deo, cujus servus sum, me protegente, nil profecerunt; nec de meo aliquid, nisi ferrum in vulneribus suis, obtinuerunt. Conglobatos in me Andegavenses paratos ad bellum terrore compressi, parique modo rebellantes Cenomannos armis et viribus percussit. His nimirum occupationibus, ultra mare irretitus fui, ibique diu moratus, publicis utilitatibus laboriose deservi. Interea frater meus Angliam vehementer oppressit, et ecclesias (100) fundis et redditibus exspoliavit, ornamentis ab antecessoribus editis nudavit, militesque meos, qui contra Dânos et Hibernenses et alios hostes mihi nimis infestos, Angliam tutari debuerant, seduxit, et trans Alpes in extera regna, me contempto, pertrahere disponit. Nimius labor cor meum angit, præcipue pro ecclesiis Dei, quas affixit. Christiani reges, qui ante me regnaverunt, Ecclesiam Dei amaverunt, honoribus et xeniis multi generis locupletaverunt; unde nunc, ut credimus, in amœna sede, felici retributione gaudentes, requiescunt. Adelbertus et Edvinus ac sanctus Oswaldus, Athulfus ac Alfredus, Edwardus senior et Edgarus, cognatusque meus et charissimus dominus Edwardus dederunt opes Ecclesiæ sanctæ quæ est sponsa Dei. Et frater meus, cui totius regni tutelam commendavi, violenter opes diripuit, crudeliter pauperes oppressit, frivola spe milites mihi subripuit, totumque regnum injustis exactionibus concutiens exagitavit. Quid inde agendum sit caute considerate, et mihi, quæso, insinuate. »

Cumque omnes tantum virum timerent, et sententiam in illum proferre dubitarent, magnanimus rex ait : « Noxia temeritas semper comprimenda est, nec uni ad detrimentum reipublicæ pro aliquo favore parcendum est. Hunc ergo virum, qui terram turbat, comprehendite; et, ne in deterius prævaleat, solerter custodite. » Cumque nullus in episcopum auderet injicere manum, rex ipse primus apprehendit eum. Illo autem reclamante : « Clericus sum, et minister Domini; non licet pontificem damnare sine iudicio papæ; » providus rex ait : « Ego

(100) Instar omnium sint ecclesiæ Wigorniensis ac Eveshamensis, quarum querimonie exstant in *Monastico Anglicano*, cujus t. I, p. 133, col. I, hæc leguntur : *Odo quidam episcopus Bajocensis et comes Cantuariensis, frater scilicet Willelmi regis, omnes terras... quæ juste ad abbatiam (Wigorn.) pertinerent, a rege fratre videlicet suo postulari et accepit... sique eas perdidimus.* Item ex Registro de Evesham

non clericum nec antistitem damno, sed comitem meum, quem meo vice mea præposui regno, rationem commissæ villicationis audire volens comprehendendo. »

Sic regia potestas præfatum præsulem cepit, in Normanniam deduci fecit, et in arce Rothomagensi incarceravit, ibique intrusum quatuor annis, id est usque ad finem vitæ suæ, diligenter custodivit. Capitale vero inquietudinis dejecto, militum motio conquievit, inibique regis providentia regnum suum intus et extra fortiter munivit.

Ecce in hoc homine palam completum videmus, quod in libro *Mythologiarum* dicit Fulgentius : « Qui plus quærit quam licet, minus erit quam est. » Præsulatus Bajocensis, et comitatus Cantix ingentibus gazis abundans, et per totam Angliam atque Normanniam regia potestas cum propria communis uni clerico non sufficiebat, qui universo mundo præferri satagebat; quem ad hoc non cogebat divina assumptio, nec canonica electio, sed insanabilis cupiditatis immoderata presumptio. Ergo quod habebat perdidit, et inclusus genuit, exemplumque posteris, ne honoribus inhient, dereliquit.

VIII. *Mathildis reginæ mors. Ejus epitaphium. Cenomannorum rebellio. Rex Guillelmus militum Anglorum numerum conscribendum jubet.*

His temporibus, indictione VII, [1083] Mathildis, regina Anglorum, ægrotavit, diutina infirmitate anxia, reatus suos cognovit et obnixè deslevit, omnibusque rite peractis, quæ mos Christianus exigit, salutari sacramento munita, III Nonas Novembris obiit. Deinde corpus ejus ad cœnobium Sanctæ Trinitatis, quod ipsa sanctimonialibus apud Cadoxnum construxerat, delatum est, et ab episcopis et abbatibus multis inter chorum et altare venerabiliter tumulatum est. Exsequias ejus celebrantur mœnachi et clerici cum pauperum agmine, quibus ipsa vivens frequenter profuit in Christi nomine.

Memoriale ejus super ipsam ex auro et gemmis mirifice constructum est, et epitaphium hujusmodi litteris aureis comiter exaratum est.

*Egregie pulchri tegit hæc structura sepulcri
Moribus insignem, germen regale, Mathildem.
Dux Flandria pater, huic existit Hadala mater,
Francorum gentis Roberti filia regis,
Et soror Henrici regali sede potiti.
Regi magnifico Willelmo juncta marito,
Præsentem sedem, præsentem fecit et adem,
Tam multis terris quam multis rebus honestis.
A se ditatam, se procurante dicatam.
Hæc consolatrix incipum, pietatis amatrix,
Gazis dispersis, pauper sibi, dives egenis.
Sic infinitæ petiit consortia vitæ,
In prima mensis post primam luce Novembris.*

ibid. p. 151 : Anno Dom. 1077... misit rex huc quemdam monachum de monasterio quod vocatur Cerasii, Walterum nomine, litteris tam liberalibus quam grammaticis undecunque eruditissimum. Iste abbas per iniquam potentiam Odonis fratris regis, Bajocensis episcopi, viginti octo villas amisit.

DOM BOUQUET, lib. VII, p. 614.

Cadōmense cœnobium sanctæ et individuæ Trinitati dicatum Mathildis abbatissa per annos XLVII strenue rexit, atque Ceciliam, regis filiam, aliasque plures in Dei famulatu solerter educavit, et regulariter instruxit. Qua defuncta, nobilis Cecilia successit, et pluribus annis tempore fratris sui Henrici regis officium matris gessit. Deinde filia Willelmi consulis, filii Stephani Blesensis, regimen ejusdem ecclesie suscepit, sed immatura morte præventa, parvo tempore tenuit.

Post obitum gloriosæ Mathildis reginæ, Willelmus rex pene IV annis, quibus supervixit, multis procellis tribulationum contra eum insurgentibus, vehementer laboravit. Nam quidam Cenomannensium, qui quasi naturali semper inquietudine agitantur, et mobilitate sua pacem turbant, ipsique turbantur, contra regem Willelmum arma sumpserunt, sibi que multisque aliis dispendia magna procuraverunt. Humbertus enim vicecomes, gener Willelmi Nivernensis comitis, quibusdam parvis occasionibus regem prius offendit, sed postmodum in majus crescentibus, castra sua, Bellummontem et Fredenaicum reliquit, et cum uxore sua, omnibusque suis ad castrum, quod Sancta Susanna vocatur, ut publicus hostis secessit. Istud nempe municipium, ad quod confugit, super Arva fluvium situm est, in ardua rupe, in confinio Cenomannensium et Andegavensium. Illuc militarem manum sibi accersit, et Normannis, qui Cenomannensem pagum tutari conabantur, damna damnorumque formidinem non segniter intulit. Erat enim nobilitate clarus, sensu et probitate præcipuus, ingenti virtute et audacia fervidus, et pro his insigniis longe lateque famosus. Custodes autem Cenomannicæ urbis, et circumjacentium oppidorum infestationibus Huberti frequenter lacessiti sunt, regique Willelmo querelas infortunii sui retulerunt, et ab eo auxilium poposcerunt.

Rex igitur exercitum Normannorum actutum ascivit, partemque Cenomannorum qui sibi cohærebant, accersivit, et hostilem patriam cum valida manu adivit. Sed castrum Sanctæ Susannæ, quod inaccessible erat præ rupibus et densitate vinearum quibus circumdabatur, obsidere nequivit; nec hostem, qui intus erat, ad libitum coarctare valuit, quia fortiter sibi procurabat et amplos aditus habebat. Rex itaque quoddam municipium in valle Beugii construxit, ibique magnam militum copiam ad arcendum hostem constituit; ipse vero pro magnis regni negotiis in Neustriam rediit. Regis familia, cui Alannus Rufus, Britonum comes, præ-

(1) Robertus hic Guillelmi I Nivernensis comitis frater, cum ad Gaufridum Martellum Andegavensem comitem, qui paternæ illius aviæ Mathildis sororem Agnetem duxerat uxorem, secessisset; Credonii toparchia, quam ille Suhardo perfidiæ causa abstulerat, ab eo donatus est: acceptæque ab eodem in matrimonium Havide seu Blancha Gaufridi I Sabloliî domini filia et hærede, Credonensium Sabloliensiumque toparchiarum caput exstitit. Hujus vero neptem,

erat, divitiis, epulis ac bellicis sumptibus præstabat. Sed castrensis cuneus eis virtute et multitudine æquiparari satagebat. Nam de Aquitania et Burgundia, aliisque provinciis Galliæ probati milites ad Hubertum convolabant, eique totis nisibus auxiliari, suamque probitatem ostentare ferventer optabant. Unde factum est ut de detrimentis Beugicorum Susannense castrum ditaretur, et quotidie ad resistendum magis magisque confortaretur. Multoties opulenti Normannorum et Anglorum proceres capiebantur, quorum redemptionibus vicecomes, et Robertus Burgundio (1), cujus neptem in conjugio habebat, alique adjuutores sui honorificè ditabantur. Sic tribus annis Hubertus Normannis restitit, et inimicorum opibus locuples, invictus permansit.

In hac guerra Robertus de Veteri-Ponte, et Robertus de Uxeio, alique egregii Normannorum milites, multumque lugendi, occisi sunt. Nam XIV Kalendas Decembris, dum Normannica cohors impetum in hostes faceret, quidam puer imberbis, qui secus viam inter vepres absconditus erat, sagittam emisit, et Richerium de Aquila, Engenulfii filium, lethaliter sub oculo percussit. Furentes autem socii concurrerunt, et puerum statim comprehenderunt, atque pro vindicta nobilissimi baronis occidere voluerunt. Sed moriens Richerius ei subvenit. Nam, dum vellet eum jugulare, vulneratus quanto potuit conatu exclamavit: « Sinite illum pro amore Dei. Peccatis meis exigentibus sic debeo mori. » Mox dimisso percussore, lugendus heros peccata sua sodalibus suis confessus est; et antequam urbem adduci potuisset, mortuus est. Deinde corpus ejus delatum est ad quoddam monachorum monasterium, quod Engenulfus pater ejus in sua possessione construxerat in honore Sancti Sulpitii præsulis Bituricensium, ibique cum ingenti luctu parentum et affinium tumulatum est a Gisleberto, venerabili episcopo Ebroidensium.

Merito vir iste a notis plangebatur, quia multis bonis in vita sua decorabatur. Erat enim corpore fortis, pulcher et agilis, in lege Dei fidelis, religiosis hominibus supplex et humilis, in negotiis vero sæculi cantus et facundus, et in omni conversatione sua tranquillus et dapsilis. Hic habuit conjugem Judith, filiam Ricardi Abrincatensis cognomento Goz, sororem scilicet Hugonis Cestrensis comitis, ex qua genuit Gislebertum Aquilensem, et Engenulfum, et Mathildem, et alios plures filios et filias. Gislebertus autem solus, aliis decedentibus, paternæ probitatis et honoris hæres successit, et Ju-

Guillelmi I, Nivernensis comitis atque Hermengardis Tornodorensis comitissæ filiam, Hermengardim quoque dictam, in conjugem accepit Hubertus, ex qua tres liberos suscepit, Radulfum, Henrici I Angliæ regis generum ac Bellimontis vicecomitem, Hubertum et Godechildim Stivagii abbatissam (Anselmus, Hist. geneal. magnor. Franc. offic., t. III, p. 127.

(DOM. BOUQUET, lib. VII, p. 616.)

fianam, strenuissimi comitis Mauritanæ Goisfredi filiam, conjugem duxit, quæ Richerium, et Engulfum ac Goisfredum, et Gislebertum peperit; quorum duo mediæ cum Willelmo Adelino, Henrici regis filio, aliisque multis nobilibus vii Kalendas Decembris naufragio perierunt. Mathildis autem potenti viro Roberto de Molbrato, comiti Nordanhumbrorum, nupsit, qui eodem anno contra Willelmum Rufum, regem Anglorum, rebellavit. Sed paulo post captus, fere xxxiv annis in carcere præfaturus, et Henrici fratris ejus sine prole consensit. Nunc ad rem, unde parumper digressus sum, remeabo.

Mense Januario Guillelmus de Warena, et Baldricus de Chitreio, Nicolai filius, atque Gislebertus de Aquila, cupiens mortem Richerii fratris sui vindicare, cum valida manu Normannorum impetum facere super oppidanos conati sunt. Sed nihil præter ferrum in vulneribus suis lucrati sunt. Tunc Guillelmus, Ebroicensium comes, captus est, et Matthiellus de Guitot, filius Godefridi Parvi, lethaliter vulneratus est. Deinde a iugentibus armigeris et militibus ad hospitium suum reportatus est, et mox accersito sacerdote reatus suos confessus est, et sacro viatico communitus, obitumque suum præstolari præparatus est.

Normanni, qui munitionem in valle Beugici custodiebant, gravibus damnis afflicti, et fortissimorum ensibus tironum imminuti, deteriora adhuc sibi formidabant. Et quia Hubertum nec probitate nec felicitate superare valebant, mutato studio consilioque ad regis amicitiam eum revocare tentabant. Ille nihilominus, licet in hac guerra divitiis ac potestate admodum esset corroboratus, serenæ pacis securitatem præoptans, prudenter annuit sequestrorum conatibus. Nec mora, legati ad regem in Angliam missi sunt. Rex autem ut Herveum Britonem, quem magistrum militum constituerat, et Richerium, aliosque pugiles acerrimos interiisse audivit, suumque adversarium felici fortuna probevi, quotidieque contra se confortari comperit, nimia procacitate in deteriorationem præcipitari res suorum præcavit. Prudenter igitur omnes præteritos reatus Huberto indulsit. Ille autem, accepta securitate, ad regem transfretavit, et facta inter eos amicitia, omne paternum jus honorifice recepit. Normanni et Cenomannenses gaudebant, qui quadriennio conflictu multipliciter vexati fuerant. Deinde quandiu rex Willelmus vixit, præfatus heros ei fidus exstitit, honoremque suum libertate plaudens grateranter tenuit, filiisque suis Radulfo et Huberto moriens dimisit.

His temporibus [1086] militiam Angliæ regni rex Willelmus conscribi fecit, et lx millia militum invenit, quos omnes, dum necesse esset, paratos esse præcepit. Nam Chunutus junior, rex Dacorum, in-

(2) *Translatio S. Nicolai episcopi ex Myra Lyciæ urbe ad Apuliæ oppidum Barium vel Barim, scripta a Jeanne archidiacono Barensi, jubente Ursono Ba-*

gentem classem tunc parabat, et in Angliam, quam parentes sui, Suenus et Chunutus, olim sibi subjugaverant, venire et jus suum repetere disponebat. Erat enim ante Deum pietate devotus, inter homines potentia magnus, multarumque probitatum laude dignus. Ille nimirum minis et apparatus suis Normannos, qui Angliam incolebant, terruerat. Sed variis eventibus impeditus, vivente Notho rege, ad effectum non attigerat. Regnante autem Willelmo juniore, dum multæ naves paratæ in littore starent, idoneoque vento jam flante, in Angliam nautæ per naves armatum exercitum collocarent, rex Chunutus velle Dei exploraturus, ecclesiam intravit, ante altare humiliter procubuit, Deumque ut iter suum secundum beneplacitam voluntatem suam dirigeret, cum lacrymis oravit. Deinde frater ejus templum ingressus est, qui dum regem solum ante aram prostratum prospexit, cogitare cœpit quam magnus labor, et quam grave periculum tot millibus per unum hominem immineret, et si idem auferretur, cita vehemensque mutatio fieret. Nec mora gladium abstraxit, et orantis regis caput abscidit, statimque in exilium aufugit. Porro tam tristi nuntio mox exercitus dispersus est, et ad proprium unusquisque negotium reversus est. Denique seniores populi Calomanoth, fratrem regis, parricida exsulante, regem constituerunt. Corpus vero Chunuti regis honorifice in basilica sepelierunt, ad cuius tumulum multa miracula divinitus facta sunt. Ibi grande cœnobium monachorum constructum est, et monasticus ordo, sicut in Anglia apud Eoveshamium servatur, regulariter constitutus est. Inde nimirum primi monachi Danos adierunt, et cœnobiale jus, barbaris mirantibus, diligenter ostenderunt.

Merito præfatus rex a monachis, aliisque religiosæ vitæ viris honoratur. Primus enim ritus gentis suæ, quæ neophyta nimiumque effrenis erat, corripuit, et metropolitanas sedes, et episcopales, secundum scita canonum construxit, monachosque, qui prius invisit et incogniti Danis erant, accersit, et opportunæ habitationis locum in regno suo liberaliter eis delegavit.

IX. *Translatio corporis beati Nicolai Myrensis.*

Anno ab Incarnatione Domini 1087, indictione x, nono die Maii, corpus sancti Nicolai archiepiscopi et confessoris de Myrea in Barum translatum est. Quam translationem, qualiter et a quibus facta sit, Joannes, archidiaconus Barensis ecclesiæ, luculenter describit (2). Ex ejus dictis libet parumper decerpere, et mentionem tam gloriosæ rei huic opusculo inserere, ad notitiam studiosorum, qui nondum dicta Joannis videre, si forte contingat ut istud dignentur inspicere.

rensi et Canusino archiepiscopo, circa annum Domini 1088 aut circa; apud Surium die nono Maii.

Tempore Alexii imperatoris, Turci, alique paganorum populi rabiem suam exercere volentes fines suos exierunt, Deoque permittente, Lyciam aliasque regiones Christianorum depopulati sunt, ecclesias propter peccata Christianæ plebis destruxerunt, cruces et imagines Christi atque sanctuaria multis modis violarunt, et multas urbes cum civibus suis incendio tradiderunt. Sic per multos annos debacchati sunt, et innumeras strages Christianorum peregerunt.

Myrea itaque, metropolis Lyciæ, Turcorum dominio subacta est, propriisque civibus, peccatis eorum exigentibus, evacuata est. Baresens autem, qui tribus cum navibus Antiochiam, negotii causa, proficisci disposuerunt, ut Myream lætantes ad tentorium accesserunt, peregrinum quemdam ad Basilicam Beati Nicolai, quæ in castro est, exploratorum præmiserunt, qui rediens multos Turcorum renuntiavit adesse, et ad exsequias principis castri, qui defunctus ibidem jacebat, convenisse. Quo audito, Baresens carbasa expanderunt illico, versus Antiochiam proras ratium direxerunt, paucisque diebus secundo cursu Myram adierunt. Ibi navem Veneticorum invenerunt, et de pluribus, ut mos est, mutuo percunctari cœperunt. Erant enim de Baresensibus quidam Veneticis noti et amici, qui cœperunt de corpore sancto alternatim confabulari. Venetici autem quod dudum conceperant animis, non dubitaverunt edere verbis. Palos quoque ferreos et malleos se habere præparatos confessi sunt, et quia tentare deberent consilium habitum, illic prandere non distulerunt. Quod cum audissent Barini, ad hoc incipiendum et perficiendum majori desiderio sunt accensi, non tam sui pro gloria et honore, totiusque patriæ magnitudine, quam pro tam excellentissimi confessoris amore. Negotium igitur, ob quod Antiochiam ierant, expleverunt, et inde quantocius, ducente Deo, remeaverunt. Cum vero prospere Myrense ad littus appropinquarent, jamque a priore deficientes ardore, ultra transire vellent, imperante Deo, contrarius ventus a boreali parte surrexit, nautasque Barinos, austro quiescente, ibi remorari coegit. Voluntatem itaque Dei intelligentes, arma continuo comprehenderunt, paucosque qui rates interim custodirent, acie facta, relinquunt, et reliqui muniti et providi, velut hostibus obviarent, festinant ad ecclesiam ire, quæ longe quasi spatio trium miliariorum erat a littore. Denique claustrum ecclesiæ introeunt, arma deponunt, ædemque sanctam humiliter subeunt, sanctumque præsulem flagitare satagunt. Finitis vero singulorum precibus, cœperunt ædituo percunctari ubi jaceret corpus sancti Nicolai. Qui mox locum ostendunt, et de liquore sancto extrahentes, illis tribuunt. Tunc Lupus, Baresensis presbyter, de oleo sancto in vitrea ampulla suscepit, ipsamque in alto, ut ibi tutius servaretur, ponit; quæ casu, dum loquerentur, pavimentum super marmoreum cecidit, sed illæsa non sine admiratione omnium permansit.

A Porro Baresens cum tribus monachis, qui ad custodiendas reliquias relictæ erant, quasi attentantes colloqui cœperunt: « Volumus hinc sanctum corpus tollere, nostramque ad patriam transportare. Hac enim pro causa Romano missi a pontifice venimus, tribus advecti navibus. Si consentire nobis hoc volueritis, dabimus vobis de unaquaque puppi centum aureos solidos. »

B Audientes autem hæc monachi, statim stupefacti et pavidi dixerunt: « Qualiter hoc audemus incipere, cum nullus mortalis lætensus hoc voluerit impune tentare? Quis temerarius tanti commercii esse poterit emptor vel venditor? Quæ tam pretiosa res et admirabilis tanto thesauro comparabitur? Si Domini terrarum non temerarie, sed precibus et supplicationibus istud non inchoare tentarunt, qualiter vos valebitis operari? Simite ergo amplius tantum nefas prosequi, quia divinæ placitum non est majestati. Tamen probate, ecce locus. » Hoc dicentes, non posse fieri putabant quod illi volebant. Nam fere cetera olympiadum curricula transierant, ex quo beatus Nicolaus, qui in Nicæna synodo, sub beato Silvestro papa, et Constantino principe, facta fuisse legitur, de mundo migravit, nullusque de reliquiis ejus vel occulte furari, vel manifeste viribus rapere, vel a Domino precibus valuit lætensus impetrare. Baresens vero pavebant, quia in extraneo loco pauci inter multos erant, et sol ad occasum vergebat, reditusque ad naves formidabilis erat. Sed hi, divinitus confortati, primo monachos comprehendunt, tentosque solerter custodiunt. Speculatores quoque cautius exponunt, qui undique venientes prospiciunt, et ipsi hinc et inde cum armis divisi per tramites stant. Audacter itaque probissimi juvenes xl et iv foris ad resistendum parati stant, et duo presbyteri, Lupus et Grimoaldus, cum paucis aliis in ecclesia quæ agenda sunt procurant, et preces, quæ Litanix vocantur, inchoant. Sed nimio timore correpti, quod inchoarant, clarius exprimere non poterant.

D Interea Matthæus, unus ex nautis, ferreum viriliter malleum arripuit, marmoreum pavimentum percussit et fregit, sub quo cementum reperit; quod diutinum et ejecto, urnæ dorsum marmoreæ statim apparuit. Hinc ergo exorta lætitia, magis magisque infodere, veteremque juncturam calce colligatam quadam cum asciola rumpere ac dissipare, fragmentaque non tardabant ejicere. Quibus ejectis foris, pilaque detecta, et a præcedente juvene malleo percussa, unoque in latere fracta, fragrantissimus odor exiit, qui mira eos qui aderant delectatione suavitatis implevit. Porro præfatus juvenis manum misit, nimiumque liquorem adesse primo sensit, quo urna eadem, quæ non parva, plena quasi usque ad medium videbatur esse. Deinde dexteram immersit, pretiosissimumque thesaurum, quem summo desiderio quærebat, invenit, celeriterque inpavidus extrahere cœpit. Denique pro capite quærendo totus in multitudinem liquoris intravit, et pedibus ac

manibus, ut necesse erat, caput hinc inde requirens invenit, ac demum de salutifero latice vestibus et toto corpore madefactus exivit. Hoc itaque post obitum sancti Nicolai fere post octo annos xii Kalendarum Maias, [1087] actum est.

Deinde quia locus decrat, ac res inopinata tam cito evenerat, Barenses reliquias tunica Lupi presbyteri, prout poterant, involverunt, ipsumque Lupum, ferentem sacrum onus, statim omnes secuti sunt. Laudantes itaque Dominum pro sanctissima præda, quam non de hostibus, sed Dominico de gazophylacio sumpserant, ad littora maturabant. Frusta quoque de marmorea urna, quam ruperunt, quidam asportaverunt, ex quibus a multis pontificibus per Italiam multa altaria tabulæque temerarie consecratae sunt. Ad portum autem ut convenere, orta est contentio, in cuius navi mitteretur onus desiderabile. Optabant enim secum omnes tantum sodalem et patronum habere. Omnibus tandem pacifice placuit ut Matthæi navis illud veberet, si tamen ipse prius iurejurando de bona societate fidem illis faceret. Quod ita factum est.

Ratem itaque læti ascendunt, reliquias alio panno novo et candido involvunt, et in vasculo ligneo, quo nautæ sibi temetum servare solebant, recondunt. De dolore vero Myrensi pro damno sibi facto, dum notum illis factum est, multa referre necesse non est. Nam, ut hujusmodi famam incolæ Myrei castri, quod non longius milliario uno ab ecclesia in monticulo quodam situm est, audiunt, undique velociter concurrunt, irati nimium ac tristissimi ad littora tendunt, raptoque de pastore dominoque lugentes, crines et barbas evellunt, et conclamantes lugubre carmen depromunt.

*Tempore quid miseris, heu! nobis accidit isto?
Quod patriæ nostræ dedecus aspiciamus?
Munera namque Dei, multos servata per annos,
Jam facili rapto perdidimus subito.
Hactenus hoc fuerat Lyciæ ditata superno
Thesaurò tellus, ac decorata nimis;
Laudibus eximiiis totum celebrata per orbem,
Et munia patris magnanimi meritis.
Infelix Myræa, tuis spoliata manebis
Cultibus et donis, mæstaque semper eris.
O Nicolæ Pater! toto venerabilis orbe,
Cur patriam nostram deseris, imo tuam?
Ille genitus fueras, sanctisque parentibus altus,
Ille puer et juvenis, virque, senexque pius.
Ille pater et dominus, pastor, custosque benignus,
Hactenus hac patria virus et exanimis.
Quilibet hanc miseram quoties adversa premebant,
Anxium petiit mox, Pater alme, tuum.
Rebus in adversis aderas, spes una salutis,
Munimen tribuens supplicibus populis.
Quorum tunc precibus, præses venerande, favebas,
Votaque suscipiens, quæque rogata dabas.
Undique currebant cunctis e partibus orbis
Ad sacrum tumulum sæpe salutiferum.
Noverrit, heu! vacuum simul hac quod turba fidelis,
Omnis cessabit cultus, et omnis honor.
Munera quippe Dei deerunt, et gratia prima
Historiæ solum nomen erit veteris.
Pastor, oves proprias cui nos committis alendus?
Te linquente gregem mox lupo adveniet.*

*A Virtus, solamen nostrum, decus omne, teramen,
Tu spes una, salus, causaque lœtitiæ.
Væ nobis miseris! hæc omnia perdimus: at nos
Hinc subit et luctus, perpetuusque dolor.
Heu! cui tale nefas fuit hæc permessa potestas
Efficere, et tantum sic violare locum?
Et male tractavit cujus temeraria dextra?
Fecit et hoc furtum quis modo sacrilegus?
Sed fortunati, qui prædam fertis opimam!
Nos infelices occupat omne malum!*

Myrcis itaque nimium lugentibus, luctumque suum ulcisci non valentibus, læti Barenses celeriter rudentes exsolvunt, et remigantes nocte illa insulam, quæ Cacabum dicitur, adeunt, et inde Maiestras ad insulas profecti sunt. Hinc vero discedentes nimia cum festinatione remorum, ad loca, ubi Maeri dicuntur, applicuerunt, ibique triduo propter Boream sibi contrarium permauserunt. Unde nimium turbati sunt, et dubitare utrumne corpus sancti Nicolai secum haberent, an ipse ab eis ultra ferri vellet, cœperunt. Tunc Eustacius, unus ex illis, per visionem de dubietate correptus est, et nimis, dum in visu hirundinum morsibus lingua ejus cruentaretur, territus est.

Deinde communi decreto minutas reliquiarum portiunculas, quas furtim sibi quidam eorum subtraxerant, protulerunt, et cum iurejurando, quod nihil de reliquiis sibi peculiariter retinerent, asseruerunt. Romoaldus duos de dentibus et de minutis articulis, quos occultos habuerat, manifestavit. Sic omnes alii particulas, quas sibi clam sequestrarant, attulerunt, et cæteris artibus restituerunt. Denique prospero vento flante, latumque carinis æquor sulcantibus, Disigio, uni nautarum, in sonnis sanctus Nicolaus apparuit, confortavit, et quod vicesimo die, ex quo corpus ejus abstulerant, Barinum portum intraturi essent, prædixit. Ille visum sociis narravit, et ipsis inde magna confidentia inhæsit. Avicula quædam ex improviso nautis in navi volitans apparuit, eosque frequenti adventu suo lætificavit. Sæpe etiam odorem suavissimum nautæ sentiebant, aliisque delectabilibus indicibus roborati gaudebant, et læti ad sua littora appropinquabant.

Ducente Deo, ad portum Sancti Georgii, qui quasi quinque milliariis a Barinis mœnibus abest, advenerunt, et inde ad clerum Barensen et populum nuntios præmiserunt, totaque civitas inopinato gaudio confestim repleta est, et mox uterque sexus, et omnis ætas ad littora egressa est. Porro nautæ capsellam cum reliquiis commendarunt religioso Helicæ, abbati cœnobii Sancti Benedicti, quod supra portum situm est. Ille vero sacra pignora reverenter suscepit, in præfatam ecclesiam cum fratribus nona die mensis Maii [1087] deposuit, et tribus diebus diligenter custodivit.

Tunc Urso, Barinorum archiepiscopus, vir religiosus, Deo dignus, Italicisque dominis notissimus et familiaris amicus, aberat. Nam apud Tranum navis præparata stabat, quam idem præsul post

diem alterum disposuerat ingredi, causaque orationis Jerusalem proficisci. Sed legatus cum litteris a civibus ad illum advenit, nuntiumque tanti gaudii protinus intimavit. Ille igitur, dimisso quod incepit itinere, gaudens Barum non distulit prope-rare. Corpus itaque sancti Nicolai a Baren-sibus susceptum est, et solemnitas translationis ejus vi-lidus Maii constituta est. Tunc ad curiam Caterpam portatum est, ibique in ecclesia Beati Stephani pro-martyris, quæ ante tres annos fabricata fuerat ab archiepiscopo, nautis petentibus et cunctis civi-bus, reverenter positum est.

Deinde propriam basilicam sancto Nicolao cœperunt, sanctumque corpus et oblationes fidelium et opus basilicæ venerando Helicæ ab-bati commiserunt, ipsumque præpositum, consensu archiepiscopi et favore omnium, super omnibus quæ agenda erant, constituerunt. Protinus diversæ multitudines ab universis totius Hesperie provinciis convenerunt. Innumera quoque signa et miracula quotidie divinitus fiunt. Nam in primo die, dum sanctum corpus in ecclesia Sancti Benedicti, ut dictum est, depositum fuit, amplius quam xxx infirmantes utriusque sexus et omnis ætatis a multimodis infirmitatibus liberantur, perfecta-que sanitate recepta, cum gratiarum actione læti et incolumes ad propria remeant. Aliis quoque diebus sequentis temporis, quot dæmoniaci vel surdi, quot claudi seu muti, sive cæci, quot denique alii multigenis ægritudinibus oppressi, penitus alleviati sunt et sanati, notis particulatim signare negavimus, et numerare. In-finitus enim est, ut æquipollenti significatione præ-ostendimus et nobis incognitus numerus.

X. Plurimæ ecclesiæ reliquias B. Nicolai acquirunt.

Præfatus Joannes, Baren-sis archidiaconus, ex cujus libro breviter hoc excerpti, xii præclara miracula scripto signavit. Sed nec ipse, nec alius omnes sanitates et alia subsidia posteris notificare potuit, quæ Deus omnipotens, pro meritis sanctissimi pontificis Nicolai, servis suis fideliter petentibus usque hodie clementius exhibuit. Denique, permittente Deo, plures ecclesiæ de sanctis reliquiis præfati præsulis obtinuerunt. Et non solum Itali et Pelasgi, sed et aliæ gentes, sanctis pignoribus habitis, Deo gratias concinunt. Christophorus enim, quidam miles, qui translationi nobilis Nicolai interfuit, unam costam in manica sua sili retinuit, nec multo post infirmatus, ad Venusiense cœnobium confugit, monachatum a Berengario archi-mandrita requisivit et impetravit, secumque costam sancti Nicolai Sanctæ Trinitati præsentavit, et de morbo convalevit.

Eodem tempore Stephanus, cantor cœnobii quod Fulco senior, comes, apud Andegavam urbem in honore sancti Nicolai construxerat, Apuliam abiit, et per licentiam domni Natalis abbatis sui monachile schema ex industria dimisit, deinde ut clericus Bari habitavit, magnamque familiaritatem, ac

postmodum potestatem inter ædituos basilicæ sancti pontificis obtinuit. Tandem conspecta facultate, brachium sancti Nicolai, quod apte argento lectum erat, et extra mausoleum ad signandum populum servabatur, furtim arripuit, et in Gallias aufugere, patriamque suam, cœnobiumque suum tanto thesauro ditare satagit. Verum, quia mox ut tale latrocinium sibi factum Baren-ses compererunt, longe lateque veredarios suos ad confines suos et amicos atque patronos miserunt, omnesque tramites, quibus itur in Franciam, sollicitè tutari, ne fur hujusmodi elongaretur, conati sunt. Stephanus Venusiam divertit, ibique timidus latere volens hie-mavit, et serenum ver exspectans ægrotare cœpit. Deinde, deficiente sibi censu necessario, coactus est pro victu distrahere argentum de sancto brachio. Interea per totam Italiam et Siciliam fama volitavit quod a Gallis subreptum esset brachium beati Nicolai. Denique, dum de tali furto crebra locutio populos moveret, et a quibusdam Venusiensibus famulisque monachorum argentea textura visa et cognita esset, et in conventu monastico rumor huiusmodi perstreperet, Erembertus, impiger cœnobia, cum famulis monasterii ad ex-monachum languentem accurrit, subitòque frendens impetu brachium sancti Nicolai, ac si eidem commendasset, atrociter exposcit. At ille, ut deprehensum se vidit, et in tanto turbine nesciens quo se verteret, pallidus et tremens perurgenti monacho pretiosum pignus exhibet, quod ille cum ingenti gaudio recepit, et mox ad cœnobium Sanctæ Trinitatis, monachis et cunctis civibus Deum laudantibus, delevit, ibique sanctus Nicolaus usque hodie pignora sua fideliter poscentibus in multis necessitatibus mirifice succurrit. Præfatus autem Erembertus erat natione Normannus, ante conversionem miles strenuus, postmodum vero monachus in ordine fervidus.

Hisdem temporibus, quidam miles de Normannia, Guillelmus, cognomento Pantulfus, in Apuliam abiit, et quod sanctum Nicolaum valde diligebat, de reliquiis ejus multum quæsit, Deoque juvante procuracionem ejus, a reliquiarum translatoribus unum dentem, et duo frustra de marmoreo tumulo obtinuit. Erat enim in armis strenuus, ingenio præditus, inter collimitaneos sensu divitiisque maximis Angliæ Italiæque dominis notissimus. Dentem itaque tanti baronis nactus, Normanniam rediit, et ad proprium prædium, quod Norom dicitur, plures personas, ut congrue reliquias susciperent, denun-tiato die accersit.

Anno itaque Dominicæ Incarnationis 1092, indicatione xv, dens almi confessoris Nicolai, cum aliis sanctorum reliquiis a Guillelmo Pantulfo de Apulia delatus est, et in basilica Noromensi, in honore sancti Petri prisco tempore condita, honorifice susceptus. Ad hanc utique susceptionem Rogerius, Uticensis abbas, et Radulfus, tunc temporis Sagiensis abbas, sed postmodum Cantuariensis archiepiscopus, accersiti sunt, et cum ingenti studio

monachorum, ac tripudio laicorum, sanctas reliquias a mense Junio susceperunt, et in argentea pixide a supradicto milite liberaliter parata diligenter coaptaverunt. Frequenter a multis febricitantibus et ab aliis ægrotantibus sæpedita pignora requisita sunt, meritisque almi præsulis Nicolai pie postulantes optatam sanitatem adepti sunt.

Non multo post præfatus heros novæ basilicæ fundamenta inchoavit, datisque xx marcis argenti magnam operis partem edidit. Sed, pluribus infortuniis insurgentibus, opus impeditum est, et ad effectum, primo fundatore moriente, perductum non est. Ipse quidem xvi Kalendas Maii, et Leelina uxor ejus xi Kalendas Octobris defuncti sunt, et ibidem in claustrum monachorum sepulti requiescunt. Sed Philippus et Robertus ac Ivo et Arnulfus, filii eorum, studia parentum in ecclesiasticis rebus perfecte assequi nondum intenderunt. Hæc itaque de translatione corporis sancti Nicolai veraciter operi nostro inseruimus, ipsumque mirabilium opificem fideliter deposcimus ut, suorum memorum memor, nostri misereatur, et pro nobis Deum indesinenter deprecetur.

XI. *Auctor ad eventum narrationem revertitur. — Bella inter Normannos et Francos de Vulcassino pago.*

Nunc ad inceptam, unde aliquantulum digressi sumus, redeamus materiam.

Antiquo rancore inter Normannos et Francos renovato, bellorum incendium exortum est, unde gravissimum pondus detrimentorum clericis et laicis male interjectum est. Hugo namque cognomento Stavelus, et Radulfus Malusvicinus, aliique oppidani Madantensis castris contra regem Guillelmum insurrexerunt, et magna manu latrunculorum aggregata, plures discursus in Normanniam fecerunt. Aucturam fluvium, dirimentem a Francia Neustriam, noctu cum satellitio suo pertransibant, et in Ebrouicensi dioccesim, ad nocendum crudeliter parati, protinus irruerant. Terram maxime Guillelmi de Britolio circa Paceium, et Rogerii de Ibreio devasabant, ductisque armentorum gregibus et captis hominibus, Normannos subsannantes immodice turgebant. Unde hellicosus rex Guillelmus vehementer iratus, totam Vulcassinam provinciam calumniari cœpit, Pontisariam et Calvimontem atque Madantum reddi sibi a Philippo Francorum rege requisivit, et nisi jus suum sibi reddatur, terribilis minis in hostes evehitur. Ratio calumniæ hujusmodi est.

Rex Henricus, Roberti regis Francorum filius, dum post mortem patris jure primogeniti deberet redimiri regni fascibus, sed a regina Constantia matre sua novercali odio insequeretur, eique ipsa in regno Gallorum præponere Robertum fratrem suum, ducem Burgundionum, conaretur, consultu Amalrici senioris de Monte-Forti, filii Guillelmi Hanocensis, Fiscannum cum xii satellitibus venit, et Robertum Normanniæ ducem, ut sibi materna

A fraude miserabiliter exulanti subveniret, humiliter expetiit. Quem præfatus dux, utpote naturalem dominum suum, liberaliter suscepit, et secum donec Paschalis festivitas expleretur, gratanter detinuit. Deinde Normannorum agmina undique aggregavit, acerrimam expeditionem in Galliam fecit, et Aurelianensem urbem, Normannico impetu ignem immittens, incendit. Damnis itaque incomparabilibus cervicositatem Francorum compegit. Quibus coercitis, repulsum clitonem regno suo restituit. Henricus autem, in regno confirmatus, Roberto duci gratias egit, eique pro beneficio suo totum Vulcassinum a fluvio Isara usque ad Eptam donavit. Hoc nimirum Drogo, ejusdem provinciæ comes, libentissime concessit, hominioque facto, dum vixit, præfato duci fideliter servivit. Ambo consules stemmate virtutum pollebant, et sese vicissim admodum diligebant, mutuaque honoratione et propectu tripudiabant.

Præfatus Drogo, ut dicitur, erat de prosapia Caroli Magni regis Francorum, eique sæpeditus dux in conjugium dederat consobrinam suam Godiovam, sororem Eduardi regis Anglorum, ex qua orti sunt Radulfus et Gauterius comites, ac venerandus Fulco, præsul Ambianensium. Hæc nimirum puella cum fratre suo in Neustria exulabat, dum Canutus, Danorum rex, Angliam virtute bellica invaserat, et geminos hæredes Alfredum et Eduardum fugaverat, ac Edmundum et Edwiam clitonem Edrici dolis peremerat.

Post aliquot annos, defuncto Roberto duce apud Nicæam Bithyniæ urbem, rebellaverunt proceres Normanniæ contra Guillelmum infantem; qui, dum pater ejus cum Drogone comite iter iniiit Hierosolymitanum, octo solummodo erat annorum, et a patre commissus tutelæ Alanni consanguinei sui, comitis Britonum. Roberto itaque et Drogone defunctis in peregrinatione, et Alanno, dum Montem-Gomerici obsidet, per fraudem Normannorum lethaliter corrupto venenosa potione, et eorum hæredibus nefarie privatis necessaria tuitione, Henricus rex, consilio Francorum, qui semper Normannis adversantur, Vulcassinum pagum avidè repetiit, juriq; suo postmodum semper mancipavit. Guillelmus autem tunc, pro puerili debilitate, jus vindicare suum non potuit. Postea vero majoribus sibi curis in Cenomannenses vel Anglos crescentibus, conticuit, et contra Henricum dominum suum, seu Philippum filium ejus, pro Vulcassino pago arma levare distulit.

Igitur anno xxi ex quo super Anglos regnavit, requisitionem et calumniam de Vulcassino comitatu Philippo regi Francorum fecit. Ille autem seditiosorum frivolis sophismatibus usus est, et Angligenæ regis petitiones omnino spernens frustratus est. Guillelmus ergo ultima mensis Julii septimana, cum exercitu suo, Madantum ex improvise venit, et cum castrensibus mistim intravit. Milites enim occulte exierant, ut viderent conculcationem

ægetum suarum, et extirpationem vinearum, quas Ascelinus Goellus, pridie quam rex advenisset, cum Normannorum viribus devastaverat. Irruens itaque exercitus regis cum oppidanis portas pertransivit, et per rabiem armigerorum immisso igne, castrum cum ecclesiis et ædibus combussit; ac, sicut fertur, hominum multitudo violentia ignis deperit. Tunc ibi ex nimio æstu ac labore pinguisimus rex Guillelmus infirmatus est, et sex hebdomadibus languens graviter anxius est. Inde quidam, qui paci adversabantur, gaudebant, et liberam permissionem furandi, seu res alienas rapiendi exspectabant. Porro alii, qui securitatem pacis exspectabant, pacifici patroni mortem multum formidabant. Ille vero, qui semper in omni vita sua sapientium consilio usus fuerat, Deumque ut fidelis servus timuerat, sanctæque matris Ecclesiæ indefessus defensor exstiterat, usque ad mortem laudabili memoria vixit, et sicuti vita, sic etiam finis venerabilis exstitit. In ægitudine sua usque ad horam mortis integrum sensum et vivacem loquelam habuit, scelerumque poenitens, peccata sua sacerdotibus Dei revelavit, ac, secundum morem Christianitatis, Deum sibi placare humiliter studuit. Circa illum præsules et abbates et religiosi viri commorabantur, et morituro principi salubre consilium perennis vitæ largiebantur. Et quia strepitus Rothomagi, quæ populosa civitas est, intolerabilis erat ægrotanti, extra urbem ipse rex præcepit se transferri ad ecclesiam Sancti Gervasii, in colle sitam occidentali, quam Richardus dux, avus ejus, dederat cœnobio Fiscannensi. Ibi Gislebertus, Lexovienensis episcopus, et Guntardus, Gemeticensis abbas, cum quibusdam aliis archiatris, sedulo excubabant, et de spirituali ac corporali salute regis sollicitè tractabant.

XII. Mors Guillelmi regis.

Denique rex, morbo nimium ingravescente, dum sibi mortem videt inevitabilem imminere, pro futuris, quæ non videbantur, intimo corde revolvendo pertimescebat, et crebro cum suspitiis ingemiscebat. Filios itaque suos Guillelmum Rufum, et Henricum qui aderant, et quosdam amicorum convocavit, et de regni ordinatione sapienter ac multum provide tractare cœpit. Robertus enim filius ejus, qui major natu erat, multoties olim contra patrem suum litigaverat, et tunc noviter pro quibusdam ineptiis similiter stomachatus, ad regem Francorum discesserat.

(3) *Willelmus, inquit Eadmerus, cum XXI regni sui anno infirmitate qua et mortuus est, detentus apud Rothomagum fuisset, et se meritis ac intercessionibus Anselmi omnimodis commendare disposuisset, eum ad se de Becco venire et non longe a se fecit hospitari. Verum cum ei de salute animæ suæ loqui diffiret, eo quod infirmitatem suam paulum levigari sentiret; contigit ipsius principis corpus tanta invaliditudine deprimi, ut curiæ inquietudines nullo sustinere pacto valeret. Transita igitur Sequana, decubuit lecto in Ermentrudis villa, quæ est contra Rothomagum in altera fluminis parte. Quidquid tum*

Verum sapiens heros in futurum sibi multisque comoda facere non distulit, omnesque thesauros suos ecclesiis et pauperibus, Deique ministris distribui præcepit. Quantum vero singulis dari voluit, callide taxavit, et coram se describi a notariis imperavit. Clero quoque Madantensi supplex ingentia dona misit, ut inde restaurarentur ecclesiæ quas combusserat. De fide et justitia servanda, de lege Dei et pace tenenda, de privilegiis ecclesiarum, et statutis Patrum observandis, omnes qui præsentés erant, admonuit, et allocutionem perenni memoria dignam, admistis interdum lacrymis, eloquenter sic edidit:

« Multis, inquit, o amici, gravibusque peccatis onustus contremisco, et mox ad tremendum Dei examen rapiendus, quid faciam ignoro. In armis enim ab infantia nutritus sum, et multi sanguinis effusione admodum pollutus sum. Nullatenus enumerare possum mala quæ feci per LXIV annos, quibus in hac ærumnosa vita vixi; pro quibus absque mora rationem reddere nunc cogor æquissimo judici. Dum pater meus, sponte proficiens in exilium, commisit mihi Normanniæ ducatum, tenellus eram puer, utpote octo annorum; ex quo tempore usque nunc semper subii pondus armorum. Ipsuniquè jam ducatum fere LVI annis gessi in discrimine bellorum. Mei, quibus præeram, mihi sæpe insidiati sunt, et damna, gravesque injurias mihi nequiter intulerunt. Turchetillum nutritium meum, et Osbernium, Herfasti filium, Normanniæ dapiferum, comitemque Gislebertum, patrem patriæ, cum multis aliis republicæ necessariis, fraudulenter interfecerunt (3). His itaque rebus gentis meæ fidem expertus sum. Noctibus multoties, cognatorum timore meorum, a Gualterio, avunculo meo, de camera principali furtim exportatus sum, ac ad domicilia latebrasque pauperum, ne a perfidis, qui ad mortem me quærebant, inveniret, translatus sum.

« Normanni, si bono rigidoque dominatu reguntur, strenuissimi sunt, et in arduis rebus invicti, omnes excellunt, et cunctis hostibus fortiores superare contendunt. Alioquin sese vicissim dilaniant, atque consumunt. Rebelliones enim cupiunt, seditiones enim appetunt, et ad omne nefas prompti sunt. Rectitudinis ergo forti censura coercentur, et freno disciplinæ per tramitem justitiæ gradiri compellantur. Si vero ad libitum suum sine jugo, ut iudomitus onager, ire permittuntur, ipsi et prin-

deliciarum regi infirmo deferebatur, ab eo illarum medietas Anselmo infirmanti mittebatur. Verumtamen nec eum amplius in hac vita videre, nec ei, ut proposuerat, quidquam de animæ sua loqui promeruit. Tanta enim infirmitas occupavit utrumque, ut nec Anselmus ad regem Willelmum, nec Willelmus pervenire posset ad abbatem Anselmum. Et quidem Willelmus ita mortuus est, non tamen, ut dicitur, inconfessus; atque Anselmus e vestigio est ab infirmitate relevatus. Ex Eadmeri monachi lib. 1 Hist. novorum, p. 35, ad calcem Operum S. Anselmi Dom Botquet, lib. VII, p. 618.

cipes eorum penuria et confusione probrosa opperientur. Pluribus hoc experimentis jamdudum edidici. Proximi, consanguineique mei, qui debuissent contra omnes mortales me omnimodis tutari, frequenti conspiratione facta in me surrexerunt, et pene omnem patris mei hæreditatem mihi abstulerunt.

« Guido, Rainaldi Burgundionum ducis ex Adaliza amita mea filius, malum mihi pro bono reddidit. Nam ego eum, de alia regione adventantem, benigniter susceperam, ac ut unicum fratrem honoraveram, atque Vernonum et Brioniam, partemque Normanniæ non modicam donaveram. Ille vero verbis et actibus mihi derogavit, me nothum, degeneremque et principatu indignum detestatus indicavit, et hostiliter diffamavit. Quid plura referam? Fidem suam mihi mentitus, in me rebellavit, proceresque meos, Ranulfum Bajocensem, ac Haymonem Dentatum, et Nigellum de Constantino, aliosque multos mihi subtraxit, secumque perjuros esse nefario monitu coegit. Immemor itaque hominii et fidelitatis, quam mihi juraverat, totam Normanniam auferre satagit. Sic igitur adhuc imberbis in illum coactus sum arma levare, et in planitie apud Vallesdunas contra consobrinum, hominemque meum dimicare. Tunc, auxiliante Deo, qui justus iudex est, inter Cadonum et Argentias hostes vici; quibus nutu Dei subrutis, patrium jus libere possedi. Deinde munitionem Brioniaë obsedi, Guidonem vulneratum, et de bello fuga elapsum inclusi, nec inde discessi, donec hostem publicum de Neustria expulerim, et cuncta ejus munimenta obtinuerim.

« Non multo post alia mihi gravissima adversitas oborta est. Patruî namque mei, Malgerius Rothomagensis archiepiscopus, et Guillelmus frater ejus, cui Archas et comitatum Talogii gratis dederam, me velut nothum contempserunt, et Henricum regem, et Engelrannum comitem Pontivi contra me accerserunt. Mox ego, ut in Constantino hujusmodi rumores audivi, multis dissuadentibus iter inivi. Aliquantos milites, qui ferventiores ad ictus dandos erant, Archas præmisi; et ipse cum exercitu non grandi subsecutus arduam munitionem obsedi. Sed antequam rura, quæ inter duo flumina sunt, Sedam et Garennam, attingissem, præcursores mei præoccupaverunt Engelrannum comitem, in castrum intrare festinantem, ipsumque fortiter pugnans, quia miles erat asperrimus, occiderunt, et agmina ejus fugaverunt. Obsidione gravi castrenses coercui, et perjurum comitem exsulare coegi; nec in omni vita sua redire ad id, quod amiserat, permissi. Protervum quoque præsulem, qui nec Deo

(4) Malgerius Richardi II, Normanniæ ducis ex Papia secunda conjuge filius, patruum Robertum anno 1036 defunctum excepit in archiepiscopatu Rothomagensi, antea monachus Fiscannensis. *Sine apostolica benedictione*, inquit Ordericus l. v, p. 566, *et pallio Radomensibus dominatus est; voluptatibus carnis mundanisque curis indecenter inhæsit, filiumque nomine Michaelem, probum militem et legitimum*

A devotus, nec mihi fidus erat, de pontificali sede per decretum papæ deposui (4), et Maurilium, venerabilem cœnobitam, quem mihi Deus de Florentia civitate Italiæ transmiserat, in loco ejus subrogavi.

« Henricus, regali potentia fretus, et militari audacia fervidus, hostiumque meorum derogationibus admodum stimulatus, sæpe visus est me velut inermem conculcare, multisque modis proterere, et indebita mihi jura imponere. Sæpius cum ingenti armatorum manu terram meam ingressus est, sed nunquam de præda spoliisque meis, hominumque meorum captura gavisus est. Cum grandi pompa, minisque terribilibus, plerumque fines meos intravit; sed nunquam lætus, nec sine dedecore ad sua repedavit. Plures secum probitate valentes huc adduxit, quos, quia meo meorumque gladio, prohi dolor! perierunt, non reduxit.

« Quondam nimis contra me inflammatus, ingentem exercitum Galliæ in duas partes divisit rex Henricus, ut nostros opprimeret fundos geminis irruptionibus. Ipse unam phalangem in Ebroicensis diœcesim, ut usque ad Sequanam omnia devastaret, introduxit, aliamque Odoni fratri suo, ac Rainaldo de Claromonte, et duobus consulibus, Radulfo de Monte Desiderii, atque Widoni de Pontivo commendavit, ut per vada Eptæ Neustriam cito introirent, Braium et Talogium, totumque Rothomagensem pagum invaderent, ferro et flamma, necne rapinis usque ad mare penitus devastarent. Hæc itaque comperiens ego, econtra non segnis processi, contra regis inapalia per littus Sequanæ cum meis me semper opposui, et ubicunque conaretur cespitem meum depopulari, armis et ferro calumniam paravi. Robertum vero Aucesium comitem, et Rogerium de Mortuomari, aliosque milites probatissimos misi contra Odonem, ejusque legiones. Qui, dum penes castrum, quod Mortuum Mare dicitur, occurrisset, Francis, utriusque partis agminibus paratis, terribile prælium commissum est, et ex utraque parte multum sanguinis effusum est. Utrobique enim bellatores erant strenui, et usque ad mortem cedere nescii. Hinc sæviunt Galli pro cupidine acquirendi; illinc feriunt Normanni, spe ferventes evadendi, et se suosque lares defendendi. Tandem, juvante Deo, D vicere Normanni, et fugere Franci. Hoc itaque bellum trans Sequanam in hieme ante Quadragesimam fecere, octavo anno post bellum Vallesdunense. Tunc Wido Pontivi comes captus est, et Odo cum Rainaldo, aliisque, qui velocitate pedum viguerunt, fugatus est. Rodulfus quoque comes pariter caperetur, nisi Rogerius princeps militiæ meæ illi suff-

geniit, quem in Anglia jam senem rex Henricus honorat ac diligit. Malgerium in concilio Lexoviensi, circa mensem Maium anni 1035 habito, Guillelmus exauctorandum, Mauriliumque ei substituendum curavit. Plura de Malgerio narrant *Acta episcoporum Rothomagensium et Gesta Guillelmi*, p. 70, 89 et 90 tomî nostri XI.

Dom BOUQUET, lib. vii, p. 619.

fragaretur; hominum enim iam dudum illi fecerat. In tali ergo necessitate pulchrum illi et competens servitium impendit, dum in castro suo illum triduo protexit, et postea salvum ad sua perduxit. Pro hac offensa Rogerium de Normannia ejeci, sed paulo post reconciliatus, illi cæterum honorem reddidi. Castrum tamen Mortui Maris, in quo inimicum meum salvavi, illi jure, ut reor, abstuli; sed Guillelmo de Guarenna, consanguineo ejus, tironi legitimo dedi. Widonem vero comitem Bajocis, quandiu placuit, in carcere habui, et post duos annos hominum ab eo tali tenore recepi, ut exinde mihi semper fidelis existeret, et militare servitium, ubi jussissem, cum centum militibus mihi [singulis annis exhiberet. Deinde muneribus illum magnis donavi, et honoratum cum pace dimisi.

Peracto certamine, mox ut certos rumores comperi, per Radulfum de Toenia quæ trans Sequanam contigerant regi Francorum mandavi. Quibus auditis, ille protinus noctu surrexit, et cum exercitu suo velociter aufugit, nec unquam postea securus in terra mea pernoctavit. Sic a pueritia mea innumeris pressuris undique impeditus sum, sed per gratiam Dei de omnibus honorifice ereptus sum. Invidiosus igitur omnibus vicinis meis factus sum, sed, auxiliante Deo, in quo semper spem meam posui, a nullo superatus sum. Hoc sæpe senserunt Britones et Andegavenses; hoc astipulantur Franci atque Flandrenses; hoc graviter experti sunt Angli et Cenomannenses. Goisfredus Martellus comes Andegavorum, et Conanus princeps Britonum, atque Robertus Fresio satrapa Morinorum, mihi multis machinationibus insidiati sunt. Sed, custodiente Deo, licet multum optassent, et plures insidias perstruxissent, nunquam voti compotes effecti sunt.

Diadema regale quod nullus antecessorum meorum gessit, adeptus sum; quod divina solummodo gratia, non jus contulit hæreditarium. Quantos ultra mare labores et periculosos conflictus pertulerim contra Exonios, Cestrenses et Nordanhumbros, contra Scotos et Guallos, Northwigenas et Dacos, et contra cæteros adversarios, qui conabantur me regno Angliæ spoliare, difficile est enarrare; in quibus omnibus venit mihi sors victoriae. Sed quamvis super hujusmodi triumphis humana gaudet aviditas, me tamen intrinsecus pungit et mordet formidinis anxietas; dum perpendo quod in omnibus his grassata est sava temeritas. Unde vos, o sacerdotes et ministri Christi, suppliciter obsecro

(5) *Abbas Becci Anselmus, inquit Eadmerus, ex Eadmeri Historia, p. 33, vir bonus et scientia litterarum magnifice pollens, toti Normanniæ atque Franciæ, pro suæ excellentis sanctitatis merito, notus, clarus et acceptus, magnæ famæ quoque in Angliâ habebatur, ac regi præfato necne Lanfranco archiepiscopo sanctissima familiaritate copulabatur. Illic cum nonnunquam pro diversis ecclesiæ et aliorum negotiis ad curiam regis veniret; rex ipse, deposita feritate qua multis videbatur sævus et formi-*

ut orationibus vestris me commendetis omnipotenti Deo; ut peccata, quibus admodum premor, ipse remittat, et per suam infatigabilem clementiam inter suos me salvum faciat. Thesauros quoque meos jubeo dari ecclesiis et pauperibus, ut quæ congesta sunt ex facinoribus, dispergantur in sanctis sanctorum usibus. Debetis enim recolere quam dulciter vos amavi, et quam fortiter contra omnes æmulos defensavi.

« Ecclesiam Dei, matrem scilicet nostram, nunquam violavi; sed ubique, ut ratio exegit, desideranter honoravi. Ecclesiasticas dignitates nunquam venundedi. Simoniam detestatus semper refutavi. In electione personarum vitæ meritum, et sapientiæ doctrinam investigavi, et, quantum in me fuit, omnium dignissimo Ecclesiæ regimen commendavi. Hoc nimirum probari potest veraciter in Lanfranco Cantuariensium archipræsule, hoc in (5) Anselmo Beccensium abbate, hoc in Gerberto Fontanellense, et Durando Troarnense, et in aliis multis regni mei doctoribus; quorum celebris laus personat in ultimis, ut credo, terræ finibus. Tales socios ad colloquium elegi, in horum contubernio veritatem et sapientiam invenni; ideoque semper gaudens optabam eorum consiliis perfrui.

« Novem abbatibus monachorum, et una sanctimonialium, quæ a patribus meis in Normannia fundata sunt, me adjuvante, cum auxilio Dei creverunt, et gloriose multarum augmentis rerum, quas dedi, magnificatæ sunt. Deinde ducatus mei tempore, decem et septem monachorum, atque sanctimonialium sex cœnobia constructa sunt; ubi magnum servitium et plures elemosynæ pro summi regis amore quotidie fiunt. Hujusmodi castris munita est Normannia, et in his discunt terrigenæ præliari contra dæmones et carnis vitia. Horum quippe aut ego, inspirante Deo, fui conditor, aut fundator, fervidus adjutor et benevolus incensor. Omnes quoque res, quas in terris vel aliis redditibus proceres mei Deo et sanctis ejus dederunt pro salute spirituali, in Neustria et Angliâ benigniter concessi, et chartas largitionum contra omnes æmulos et infestatores principali auctoritate gratis confirmavi.

« Hæc studia sectatus sum a primævo tempore, hæc hæredibus meis relinquo, tenenda omni tempore. In his, filii mei, me jugiter sequimini, ut hic et in ævum coram Deo et hominibus honoremini. Hoc præcipue vos, viscera mea, commoneo, ut bonorum et sapientum indesinenter inhæreatis sodalitia, et eorum in omnibus, si diu gloriosi vultis

dabilis, ita sebat inclinus et affabilis, ut, ipso præsentem, omnino quam esse solebat, stupentibus cunctis, fieret alius. Hunc itaque et Lanfrancum, videlicet viros divina simul et humana prudentiaultos, pro se magni semper habebat, et eos in omnibus quæ sibi, quantum officii eorum referebat, agenda erant, dulciori præ cæteris studio audiebat. Unde et consilio eorum ubi animi sui severitate in quosdam plurimum et sæpe descendebat.

Dom BOUTET, lib. VII, p. 621.

persistere, obediatis imperio. Piorum sophistarum doctrina est, bonum a malo discernere, justitiam omnimodis tenere, nequitiamque omni molimine cavere, infirmis et pauperibus ac justis parcere et subvenire, superbos et iniquos comprimere ac debellare, et ab infestatione simplicium refrenare, ecclesiam sanctam devote frequentare, divinitatis cultum super omnes divitias amare, et divinæ legi nocte dieque et in adversis et prosperis infatigabiliter obtemperare.

→ « Ducatum Normanniæ, antequam in epitimo Scnlac contra Heraldum certassem, Roberto filio meo concessi, quia primogenitus est. Hominium pene omnium hujus patriæ baronum jam recepit. Concessus honor nequit abstrahi. Sed indubitanter scio quod vere misera erit regio, quæ subjecta fuerit ejus dominio. Superbus enim est et insipiens nebulo, trucique diu plectendus infortunio. Neminem Anglici regni constituo hæredem, sed æterno conditori, cujus sum, et in cujus manu sunt omnia, illud commendo. Non enim tantum decus hæreditario jure possedi, sed diro conflictu et multa effusione humani cruoris perjurio regi Heraldio abstuli, et interfectis vel effugatis fautoribus ejus, dominatui meo subegi. Naturales regni filios plus æquo exosos habui. Nobiles et vulgares crudeliter vexavi, injuste multos exhæreditavi; innumeros, maxime in pago Eboracensi, fame seu ferro mortificavi. Deiri enim et Trans-Humbræ gentes exercitum Sueni, Danorum regis, contra me susceperunt, et Robertum de Cuminis cum mille militibus intra Dunelmum, aliosque proceres meos et tirones probatissimos in diversis locis peremerunt. Unde immoderato furoris commotus, in boreales Anglos ut vesanus leo properavi. Domos eorum jussi, segetesque et omnem apparatus atque suppellectilem confestim incendi, et copiosos armentorum pecudumque greges passim mactari. Multitudinem itaque utriusque sexus tam diræ famis mucrone mulctavi, et sic multa millia pulcherrimæ gentis senum juvenumque, proh dolor! funestus trucidavi. Fasces igitur hujus regni, quos cum tot peccatis obtinui, nulli audeo tradere, nisi Deo soli; ne post funus meum adhuc deteriora flant occasione mei. Guillelmum, filium meum, qui mihi a primis annis semper inhæsit, et mihi pro posse suo per omnia libenter obedivit, opto in spiritu Dei diu valere, et in regni solio, si Dei voluntas est, feliciter fulgere. »

Hæc et his similia dum rex Guillelmus multa dixisset, et stupor assistentes, callideque futura dimeitentes, invasisset, Henricus, junior filius, ut nihil sibi de regalibus gazis dari audeat, mœrens cum lacrymis ad regem dixit: « Et mihi, pater, quid tribuis? » Cui rex ait: « Quinque millia libras argenti de thesauro meo tibi do. » Ad hæc Henricus dixit: « Quid faciam de thesauro, si locum habitationis non habuero? » Cui pater respondit: « Æquanimis esto, fili, et confortare in Domino. Pacificè patere ut majores fratres tui præcedant te. Robertus habebit

A Normanniam, et Guillelmus Angliam. Tu autem tempore tuo totum honorem, quem ego nactus sum, habebis, et fratribus tuis divitiis et potestate præstabis. » His ita dictis, metuens rex ne in regno tam diffuso repentina oriretur turbatio, epistolam de constituendo rege fecit Lanfranco archiepiscopo, suoque sigillo signatam tradidit Guillelmo Rufo, filio suo, jubens ut in Angliam transfretaret continuo. Deinde osculatus eum benedixit, et trans pontum ad suscipiendum diadema propter direxit. Qui mox ad portum, qui Witsand dicitur, pervenit, ibique jam patrem audivit obiisse. Henricus autem festinavit denominatam sibi pecuniam recipere, diligenter ne quid sibi deesset ponderare, necessariosque sodales in quibus consideret advocare, munitumque gazophylacium sibi procurare.

Interea medici et regales ministri, qui languidum principem custodiebant, proceresque, qui ad eum visitandi gratia veniebant, cœperunt pro victis, quos in carcere tenebat, eum affari, ac, ut miseretur eis, et relaxaret, suppliciter deprecari. Qui us ipse ait: « Morcarum, nobilem Anglorum comitem, jam diu vinctum tenui, et injuste; sed pro timore, ne per eum, si liber fuisset, turbaretur regnum Angliæ. Rogerum vero de Britolio, quia valde contumaciter contra me furuit, et Radulfum de Guader sororium suum, et multos alios in me provocavit, in vinculis arctavi, et quod in vita mea non egrederetur, juravi. Sic multos vinculis injeci ex merito propriæ perversitatis, aliosque plures pro metu futuræ seditionis. Hoc enim censura rectitudinis exigit, et divina lex per Moysen rectoribus orbis præcipit ut comprimant nocentes, ne perimant innocentes. Nunc autem in articulo mortis positus, sicut opto salvari, et per misericordiam Dei a reatibus meis absolvi, sic omnes mox jubeo carceres aperiri; omnesque vinctos præter fratrem meum, Bajocensem episcopum, relaxari, liberosque pro amore Dei, ut ipse mihi miseretur, dimitti. Nexi tamen tali tenore de carcere procedant, ut antea jurejurando securitatem reipublicæ ministris faciant, quod pacem in Anglia et Normannia omnibus modis teneant, et pacis adversariis pro posse suo viriliter resistent. »

D Cumque Rodbertus, Moritolii comes, audisset regali sententia fratrem suum perpetuo vinciri, multum contristatus est. Herluinus quippe de Contavilla Herlevam, Rodberti ducis concubinam, in conjugium acceperat, ex qua duos filios, Odonem et Rodbertum, genuerat. Guillelmus autem dux et postea rex vitricum suum magnis et multis honoribus in Normannia et Anglia ditaverat, et filios ejus, Radulfum, quem de alia conjugè procreaverat, fratresque suos uterinos, Odonem et Rodbertum, maximis possessionibus sublimaverat. Nam, postquam Guillelmum cognomento Werlengum, Moritolii comitem, filium Malgerii comitis, pro minimis occasionibus de Neustria propulsaverat, Rodberto, Herluini filio, fratri suo, comitatum Moritolii dederat. Defuncto

quoque Hugone Bajocensi episcopo, Radulfi consulis A filio, prædictum præsulatum concesserat Odoni fratri suo, quem postmodum in Anglia præposuit Cantia regno, Denique hunc pro nimietate sua, ut superius pleniter relatum est, rex Guillelmus in insula Vecta cepit, quatuor annis in carcere tenuit, nec etiam in morte, pro insolentia sua, relaxare voluit. Unde præfatus Moritolii comes admodum mœrebat, et pro fratre suo per se et per amicos suos suppliciter interpellabat, precibusque languentem fatigabat.

Cumque multi obnixè pro Bajocensi præsule ro-garent, tantorum supplicatione fatigatus rex ait: « Miror quod prudenter non indagatis quis vel qualis est vir pro quo supplicatis. Nonne pro tali viro petitis, qui jam diu contemptor existit religionis, et argutus incensor lethiferæ seditionis? Nonne hunc jam coercui quatuor annis episcopum, qui, dum debuerat esse justissimus rector Anglorum, factus est pessimus oppressor populorum, et monachillum destructor cœnobiorum? Seditionum liberando male facitis, et vobismetipsis ingens detrimentum quæritis. Evidenter patet quod Odo, frater meus, levis est et ambitiosus, carnis inhærens desideriis et immensis crudelitatibus, et nunquam mutabitur a lenociniis et noxiis vanitatibus. Hoc perspicue in pluribus expertus sum, ideoque constrinxi non antistitem, sed tyrannum. Absque dubio si evaserit, totam regionem turbabit, et multis millibus perniciem subministrabit. Hæc non ex odio, ut hostis, profero; sed, ut pater patriæ, plebi Christianæ provideo. Si enim caste et modeste se haberet, sicut sacerdotem et Dei ministrum ubique concedet, cordi meo major, quam possim referre, lætitia inesset. »

Spontentibus autem cunctis emendationem pontificis, rex iterum ait: « Velim nolim, vestra fiet petitio, quia, me defuncto, vehemens subito rerum fiet mutatio. Invidus concedo ut frater meus de carcere liberetur. Sed scitote quod multis per eum mors seu grave impedimentum incutietur. Baldrico autem Nicolai filio, quia servitium meum insipienter reliquit, et sine mea licentia in Hispaniam abiit, totam terram suam pro castigatione abstuli. Sed nunc illi reddo pro amore Dei. Ilo melior in armis tiro, reor, non invenitur. Sed prodigus et levis est, ac per diversa vagatur. » Sic Guillelmus rex, licet nimio ilium dolore graviter angeretur, sana tamen mente ac vivaci loquela efficaciter fruebatur, et in omnibus, de negotiis regni poscentibus, promptum et utile consilium impartiebatur.

Denique v Idus Septembris, feria v [die Jovis 9 Septembris 1087], jam Phœbo per orbem spargente clara radiorum spicula, excitus rex sonum majoris signi audivit in metropolitana basilica. Percunctante eo quid sonaret, responderunt ministri: « Domine, hora prima jam pulsatur in ecclesia Sanctæ Mariæ. » Tunc rex cum summa devotione oculos ad cœlum erexit, et sursum manibus extensis, dixit: « Domi-

næ meæ, sanctæ Dei genitrici, Mariæ me commendo, ut ipsa suis sanctis precibus me reconciliet charissimo filio suo, Domino nostro, Jesu Christo. » Et his dictis, protinus expiravit. Archiatri autem et cæteri coessentes, qui regem sine gemitu et clamore quiescentem tota nocte servaverunt, et nunc ex insperato sic eum mox migrasse viderunt, vehementer attoniti, et velut amentes effeci sunt. Porro ditiores ex his illico, ascensis equis, recesserunt, et ad sua tulanda properaverunt. Inferiores vero clientuli ut magistros suos sic manicasse prospexerunt, arma, vasa, vestes et linteamina, omnemque regiam suppellectilem rapuerunt, et relicto regis cadavere pene nudo in area domus, aufugerunt. Cernite, precor, omnes, qualis est mundana fides. Unusquisque quod potuit de apparatu regio ut milvus rapuit, et confestim cum præda sua aufugit. Impietas itaque, justitiario labente, impudenter prodit, et rapacitatem circa ipsum ultorem rapinæ primitus exercuit.

Fama de morte regis pernicibus alis volavit, et longe lateque gaudium seu mœrorem audientium cordibus infudit. Nam mors Guillelmi regis ipso eodem die, quo Rothomagi defunctus est, in urbe Roma et in Calabria quibusdam exhæreditatis nuntiata est, ut ab ipsis postmodum veraciter in Normannia relatum est. Malignus quippe spiritus oppido tripudiavit, dum clientes suos, qui rapere et clepere vehementer inhiabant, per occasum judicis absolutos vidit.

XIII. Regis funera. Pia meditationes.

O sæcularis pompa, quam despicabilis es! quia nimis vana et labilis es! Recte pluvialibus bullis æquanda diceris, quæ in momento valde turgida erigeris, subitoque in nihilum redigeris. Ecce potentissimus hæros, cui nuper plus quam centum millia militum serviebant avide, et quam multæ gentes cum tremore metuebant, nunc a suis turpiter in domo non sua spoliatus est, et a prima usque ad tertiam supra nudam humum derelictus est. Cives enim Rothomagenses, audito lapsu principis, valde territi sunt, et pene omnes velut ebrii desipuerunt, ac si multitudinem hostium imminere urbi vidissent, turbati sunt. Unusquisque de loco, ubi erat, recessit, et quid ageret a conjuge, vel obvio sodali, vel amico consilium quæsivit. Res suas quisque aut transmutavit, aut transmutare decrevit, pavidusque ne invenirentur abscondit.

Religiosi tandem viri, clerici et monachi, collectis vribus et intimis sensibus, processionem ordinarunt, honeste induti, cum crucibus et thuribus, ad Sanctum Gervasium processerunt, et animam regis secundum morem sanctæ Christianitatis Deo commendaverunt. Tunc Guillelmus archiepiscopus jussit ut corpus ejus Cadomum, deferretur, ibique in basilica Sancti Stephani protomartyris, quam ipse condiderat, tumularetur. Verum fratres ejus et cognati jam ab eo recesserant, et omnes ministri ejus eum, ut barbarum, nequiter deseruerant. Unde

nec unus de satellitibus regis est inventus, qui curaret de exsequiis corporis ipsius. Tunc Herluinus, pagensis eques, naturali bonitate compunctus est, et curam exsequiarum pro amore Dei et honore gentis suæ viriliter amplexatus est. Pollinctores itaque et vespiliones ac vehiculum mercede de propriis sumptibus conduxit, cadaver regis (6) ad portum Sequanæ devexit, impositumque navi usque Cadomum per aquam et aridam perduxit.

Tunc dominus Gislebertus abbas cum conventu monachorum veneranter obviam feretro processit, quibus flens et orans multitudo clericorum et laicorum adhæsit. Sed mox sinistra fortuna omnibus pariter maximum terrorem propinavit. Nam enorme incendium de quadam domo protinus erupit, et immensos flammarum globos eructavit, magnamque partem Cadomensis burgi damnose invasit. Omnes igitur ad ignem comprimendum clerici cum laicis cucurrerunt. Soli vero monachi cœptum officium compleverunt, et soma regis ad cœnobialem basilicam psallentes perduxerunt.

Denique ad sepeliendum maximum ducem et patrem patriæ congregati sunt omnes episcopi et abbates Normanniæ; ex quibus ad notitiam posterorum libet quosdam nominare, et præsentī breviter in pagina denotare.

Guillelmus Rothomagensis archiepiscopus, Odo Bajocensis episcopus, Gislebertus Ebroicensis, Gislebertus Maminotus Lexoviensis, Michael Abrincatensis, Goisfredus Constantiniensis, et Girardus Sagiensis.

Abbatē quoque hi sunt: Anselmus Beccensis, Guillelmus de Ros Fiscannensis, Gerbertus Fontinellensis, Guntardus Gemeticensis, Mainerius Uticensis, Fulco Divensis, Durandus Troarnensis, Robertus Sagiensis, Osbernus Bernaicensis, Rogerius de monte Sancti Michaelis in Periculo Maris.

Rothomagenses archimandritæ, Nicolaus de Sancto Audoeno, et Gaulterus de monte Sanctæ Trinitatis, et alii plures, quos nominatim proferre perlongum est. Omnes hi ad exsequias famosi baronis convenerunt, ipsumque in presbyterio inter chorum et altare sepelierunt.

Expleta missa, cum jam sarcophagum in terra locatum esset, sed corpus adhuc in feretro jaceret magnus Gislebertus Ebroicensis episcopus, in pulpitu ascendit, et prolixam locutionem de magnificentia defuncti principis eloquenter protelavit: quod ipse fines Normannici juris strenue dilataverit, gentemque suam plus quam omnes antecessores sui sublimaverit, justitiam et pacem sub omni ditione sua tenuerit, fures et prædones virga rectitudinis utiliter castigaverit, et clericos ac mona-

chos et inermem populum virtutis ense fortiter munierit. Finita vero locutione, plehem rogavit, et pro pietate multis flentibus, ac verba ejus attestantibus, adjecit: « Quia nullus mortalis homo potest in hac vita sine peccato vivere, in charitate Dei vos omnes precamur pro defuncto principe, propter illum apud omnipotentem Deum studeatis intercedere, eique, si quid in vobis deliquit, benigniter dimittere! »

Tunc Ascelinus, Arturi filius, de turba surrexit, et voce magna querimoniam hujusmodi cunctis audientibus edidit: « Hæc terra, ubi consistitis, area domus patris mei fuit, quam vir iste, pro quo rogatis, dum adhuc esset comes Normanniæ, patri meo violenter abstulit, omnique denegata rectitudine, istam ædem potenter fundavit. Hanc igitur terram calumnior, et palam reclamo; et ne corpus raptoris operiatur cespite meo, nec in hæreditate mea sepeliatur, ex parte Dei prohibeo. » Hoc ut episcopi et proceres alii audierunt, et vicinos ejus, qui cumdem vera dixisse contestabantur, intellexerunt, hominem accersiuunt, omnique remota violentia, precibus blandis lenierunt, et pacem cum eo fecerunt. Nam pro loculo solius sepulture sexaginta solidos ei protinus adhibuerunt, pro reliqua vero tellure, quam calumniabatur, æquipollens mutuam eidem promiserunt, et post non multum temporis pro salute specialis heri, quem diligebant, pactum compleverunt. Porro, dum corpus in sarcophagum mitteretur, et violenter, quia vas per imprudentiam cæmentariorum breve structum erat, complicaretur, pinguissimus venter crepuit, et intolerabilis fetor circum astantes personas et reliquum vulgus implevit. Fumus thuris, aliorumque aromatum, de thuribus copiose ascendebat; sed teterrimum putorem excludere non prævalebat. Sacerdotes itaque festinabant exsequias perficere, et actutum sua cum pavore mappalia repetere.

Ecce subtiliter investigavi et veraciter enucleavi quæ in lapsu ducis præcostendit dispositio Dei. Non fictilem tragœdiam venundo, non loquaci comœdia cachinnantibus parasitis faveo, sed studiosis lectoribus varios eventus veraciter intimo.

Inter prospera patuerunt adversa, ut terrerentur terrigenarum corda. Rex quondam potens et bellicosus, multisque populis per plures provincias metuendus, in area jacuit nudus, et a suis quos genuerat vel aluerat destitutus. Ære alieno in funebri cultu indiguit, ope gregarii pro sandapila et vespilionibus conducendis eguit, qui tot hactenus et superfluis opibus nimis abundavit. Secus incendium a formidolosis vectus est ad basilicam, liberoque solo, qui tot urbibus et oppidis et vicis principatus

naucella delatum (est); et cum sepeliri deberet, ipsum terram sepulture illius a quodam rustico calumniatam (audivimus), qui eam hereditario jure reclamans, conquestus est illam sibi jam olim ab eodem injuria fuisse ablatam.

DŌM BOUQUET, lib. VII, p. 623.

(6) *Qui tantæ potentia, inquit Eadmerus in vita exstitit, ut in tota Anglia, in tota Normannia, in tota Cenomannensi patria nemo contra imperium ejus manum movere auderet, mox ut in terram spiritum exhalaturus positus est, ab omni homine, sicut accepimus, uno solo duntaxat serviente excepto derelictum cadaver ejus sine omni pompa per Sequanam*

est, caruit ad sepulturam. Arvina ventris ejus, tot delectamentis enutrita, cum dedecore patuit, et prudentes ac infranitos, qualis sit gloria carnis edocuit. Inspecta siquidem corruptione cœnosi cadaveris, quisque monetur ut meliora, quam delectamenta sunt carnis, quæ terra est, et in pulverem revertetur, labore salutaris continentiæ, mercari ferventer conetur. Divitis et pauperis par est conditio, et similiter ambos invadit mors et putredo. *Nolite ergo confidere in principibus falsis* (*Psal. cXLV, 5*), o filii hominum, sed in Deo vivo et vero, qui creator est omnium. Veteris et Novi Testamenti seriem revolite, et exempla inde multiplicia vobis capes-

A site, quid cavere, quidve debeatis appetere. *Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere. Divitiæ si affluant, nolite cor apponere* (*Psal. lxi, 11*). *Omnis enim caro ut senum, et omnis gloria ejus ut flos feni. Exaruit senum, et flos ejus cecidit* (*I Petr. I, 242; Isa. xi, 6; Eccli. xiv, 8*). Verbum autem Domini manet in æternum.

Hic septimo libro Uticensis Historiæ placet cum sine regis terminum dare; et in octavo de filiis ejus, et multimoda perturbatione, quæ diu Neustriam vehementer et Angliam afflixit, aliquod volo posteris edonare (7).

7) Le Prévost : enodare.

SUMMARIUM LIBRI OCTAVI.

- I. Robertus dux in Normannia et Guillelmus Rufus in Anglia patri suo succedunt. Plurimæ discordiæ post mortem Guillelmi regis oriuntur.
- II. Odo Bajocensis episcopus a custodia emittitur. Henricus, dato pretio, a Roberto duce fratre suo partem Normanniæ accipit.
- III. Rebellio in Anglia ab Odone episcopo suscitatur pro Roberto duce ad solium evehendo. Guillelmus Rufus rebelles devincit.
- IV. Grithfridus rex Gallorum Angliam invadit. Historia Roberti Rodelentensis comitis.
- V. Mala Roberti ducis administratio. Instigante Odone episcopo, Cenomanenses invadit.
- VI. Rogerus cenomanensis comes cum Roberto duce pacem facit. Nequitia Roberti comitis Belemensis. Normanniæ magnates inter se belligerant.
- VII. Mors Durandi Troarnensis abbatis. Victor papa eligitur. Urbanus papa II.
- VIII. Varii in Apulia, Normannia et Anglia eventus. Quorundam magnatum mors. Restricta Guillelmi Rufi administratio.
- IX. Guillelmus rex Robertum fratrem suum in Normannia aggredi meditatur. In præfatum Robertum Cenomanenses insurgunt. Fulco comes Andegavensis.
- X. Fulco Andegavensis comes novam calceorum formam excogitat. Hujusce temporis mores, vestes, ludi, etc.
- XI. Cenomanenses contra Normannos insurgunt.
- XII. Dissensiones et bella inter Normanniæ magnates.
- XIII. Discordes motus et bella Normannia continuantur.
- XIV. Discordes motus in Normannia continuantur. Bellum inter Ebroicenses et Conchenses.
- XV. Conspiratio Conani ad tradendam Rothomagi civitatem regi Angliæ.
- XVI. Oximensium confictus et clades. Guillelmus in Normanniam venit et cum Roberto duce pacem facit.
- XVII. Mirificus casus cujusdam presbyteri episcopatus Lexoviensis.
- XVIII. Factiones inter Guillelmum regem et Robertum ducem initæ. Episcopatus Lexoviensis negotia. Rogerus abbas Uticensis.
- XIX. Bertrada comitissa Andegavensis, derelicto viro suo, cum Philippo Francorum rege nubit. Prælati Franciæ religione et doctrina pollentes. Rothomagense concilium.
- XX. Melcoma Scotorum rex in regnum Angliæ bellum suscipit. Occidit. De ejus conjugæ et liberis.
- XXI. Conjuraciones adversus Guillelmum Rufum in Anglia constatæ.
- XXII. Discordiæ et privata bella inter Normanniæ magnates.
- XXIII. Robertus Belesmensis Uticensis monachos vexat.
- XXIV. Vita et mors religiosa quorundam militum. De Anfrido primo abbate Pratellensi. Abbates, prælati et monachi virtutibus et doctrina illustres.
- XXV. De novis monachorum vestibus. Quomodo et a quibus inventæ fuerint.
- XXVI. Abbates et monachi in novis monasteriis pietate insignes. De novorum orationum institutoribus.
- XXVII. Vir illuster Hugo de Grentemaisnil in lecto ægretudinis a Goisfredo Uticensium priore monachatum suscipit et paulo post moritur. De ejus liberis.

LIBER OCTAVUS.

1. *Robertus dux in Normannia et Guillelmus Rufus in Anglia patri suo succedunt. — Plurimæ discordiæ, post mortem Guillelmi regis oriuntur.*

Anno ab Incarnatione Domini 1082, indictione x, Guillelmus Notlus, rex Anglorum, v Idus Septembris, Rothomagi defunctus est; et corpus ejus in ecclesia Sancti Stephani protomartyris Cadomi sepultum est.

Rodbertus autem, filius ejus, Normannorum dux et Cenomannorum princeps nomine tenus multis annis factus est; sed torpori et ignaviæ subjectus, nunquam, ut decuit, in virtute et justitia principatus est.

Guillelmus Rufus epistolam patris sui Lanfranco archiepiscopo detulit. Qua perlecta, idem præsul cum eodem juvene Landoniam properavit; ipsumque ad festivitatem Sancti Michaelis in veteri basilica Sancti Petri apostoli, quæ West-Monasterium dicitur, regem consecravit. Hic xii annis et x mensibus (8) regnavit, patremque suum in quibusdam secundum sæculum imitari studuit. Nam militari probitate, et sæculari dapsilitate vigit, et superbiæ libidinique, aliisque vitiis nimium subjacuit. Sed erga Deum et Ecclesiæ frequentationem, cultumque frigidus exstitit.

Hic auri et argenti, gemmarumque copiam Othoni aurifabro (9) erogavit, et super patris sui mausoleum fieri mirificum memoriale præcepit. Ille vero regis jussis parens, insigne opus condidit, quod ex auro et argento et gemmis usque hodie competenter splendescit. Egregii versificatores de tali viro, unde tam copiosum thema versificandi repererunt, multa concinna et præclara poemata protulerunt. Sed solius Thomæ archiepiscopi Eboracensis versus hujusmodi, pro dignitate metropolitana, ex auro inserti sunt.

*Qui rexit rigidos Normannos, atque Britannos
Audacter vicit, fortiter obtinuit,
Et Cenomanenses virtute coercuit enses,
Imperique sui legibus applicuit.
Rex magnus, parva jacet hic Guillelmus in urna.
Sufficit et magno parva domus domino.
Ter septem gradibus se volverat atque duobus
Virginis in gremiis Phœbus, et hic obiit.*

Eodem anno multi Normannorum nobiles regi suo morte comitati sunt. Nam, dum rex adhuc ægrotaret, cognatus ejusdem Guilbertus Alfagiensis, filius Richardi de Huglevilla, vir bonus et simplex, xix Kalendas Septembris defunctus est, et in ecclesia Sanctæ Mariæ, ubi sex monachos ex Uticensi cœnobio constituerat, sepultus est. Ibi etiam post quatuor annos religiosa mulier Beatrix, uxor ejus, ii Nonas Januarii tumulata est. Moriente duce suo, Normanni multas lacrymas fuderunt, etsi non pro

illo, saltem pro amicis et cognatis suis, qui tunc mortui sunt. Simon de Monteforti, gener Richardi comitis Ebroicensium, et Guillelmus Paganellus; Hugo quoque juvenis strenuissimus, Hugonis de Grantemaisnil filius, et cognatus ejus Rodbertus de Rodelento, atque Guillelmus de Abrincis filius Witmundi, aliique illustres viri obierunt. Beati qui bene mortui sunt, qui ærumnas desolatæ regionis ac defensore carentis non viderunt!

Tunc in Normannia facta est nimia rerum mutatio, gelidusque timor inermi inhæsit populo, et potentibus impune flagrans ambitio. Rodbertus de Bellisma festinabat ad curiam regis, loqui cum illo de rebus necessariis. Perveniens ad introitum Brionnæ, audivit regem mortuum esse. Qui mox, cornipede regyrato, Allencionem venit, et improvisos regis satellites statim de prætorio ejecit. Hoc quoque fecit Bellismæ, et omnibus aliis castellis suis, et non solum suis, sed et in vicinorum suorum, quos sibi pares dedignabatur habere, municipiis, quæ aut intromissis clientibus suis sibi subjugavit, aut penitus, ne sibi aliquando resistere possent, destruxit. Guillelmus etiam, comes Ebroicensis, de Dangione regis expulit excubitores; et Guillelmus de Britolio, ac Radulfus de Conchis, aliique omnes in sua ditone redegerunt munitiones; ut unusquisque libere posset contra vicinum suum et collimitaneum exercere inimicitias damnabiles. Sic proceres Neustriæ de munitionibus suis omnes regis custodes expulerunt, patriamque divitiis opulentam propriis viribus vicissim expoliaverunt. Opes itaque, quas Anglis aliisque gentibus violenter rapuerant, merito latrocinii et rapinis perdiderunt.

Omnes ducem Rodbertum mollem esse desideremque cognoscebant, et idcirco facinorosi eum despiciebant, et pro libitu suo dolosas factiones agitabant. Erat quippe idem dux audax et validus, multaque laude dignus, eloquio facundus, sed in regimine sui suorumque inconsideratus, in erogando prodigus, in promittendo diffusus, ad mentiendum levis et incautus, misericors supplicibus, ad justitiam super iniquo faciendam mollis et mansuetus, in definitione mutabilis, in conservatione omnibus nimis blandus et tractabilis, ideoque perversis et insipientibus despicibilis; corpore autem brevis et grossus, ideoque Brevis-Ocrea (10) patre est cognominatus. Ipse cunctis placere studebat, cunctisque quod petebant aut dabat, aut promittebat, vel concedebat. Prodigus, dominium patrum suorum quotidie imminuebat, insipienter tribuens unicuique quod petebat, et ipse pauperescebat, unde alios contra se roborabat. Guillelmo de Britolio dedit

(8) Guillelmus Rufus a 29 Septembris 1087 ad 2 Augusti 1100 regnavit.

(9) Ille Otho aurifaber notatur in *Domesday-Book*,

inter regis aurifabros.

(10) Gallice *Courte-Heuse*.

Ibericum, ubi arx, quam Albereda proavia ejus fecit, fortissima est. Et Rogerio de Bellomonte, qui solebat Ibericum jussu Guillelmi regis custodire, concessit Brioniam; quod oppidum munitissimum et in corde terræ situm est.

II. *Odo Bajocensis episcopus e custodia emittitur. — Henricus, dato pretio, a Roberto duce fratre suo partem Normanniæ accipit.*

Odo, Bajocensis episcopus, postquam de carcere liber egressus est, totum in Normannia pristinum honorem adeptus est, et consiliarius ducis, videlicet nepotis sui, factus est. Erat enim eloquens et magnanimus, dapsilis et secundum sæculum valde strenuus. Religiosos homines diligenter honorabat, clerum suum acriter ense et verbo defendebat, ecclesiamque pretiosis ornamentis copiose per omnia decorabat. Hoc attestantur ædificia quæ construxit, et insignia ex auro et argento vasa et indumenta, quibus basilicam vel clerum ornavit. In adolescentia, pro germanitate ducis, datus est ei Bajocensis præsulatus, in quo plus quam quinquaginta annis pollens, diversa est operatus. In quibusdam spiritus ei laudabiliter dominabatur, in nonnullis vero spiritui caro miserabiliter principabatur. Carnali ergo ardore stimulatus, genuit filium nomine Joannem, quem nunc in curia Henrici regis videmus, eloquentia magnaue probitate pollentem. Sed, quamvis in quibusdam præfatum Odonem sæcularis detinisset levitas, multum tamen exterius ipse res emendavit ecclesiasticas. Ecclesiam Sanctæ Dei genitricis Mariæ a fundamentis cœpit, eleganter consummavit, multisque gazis et ornamentis affatim ditavit. Ad ecclesiam Sancti Vigoris, episcopi Bajocensis, quæ sita est juxta murum urbis, monachos posuit, eisque religiosum et sapientem Rodbertum de Tumbalenia patrem præposuit, qui, inter reliqua peritiæ suæ monumenta brevem et luculentam, sensuque profundam super Cantica canticorum expositionem dimisit in ecclesia. Verum, postquam præfatus pontifex, ut prædictum est, clausus fuit in carcere, prædictus abbas, relictis omnibus, perrexit peregre, veniensque Romam, a Gregorio VII papa detentus honorifice, usque ad mortem Romanæ fideliter servivit Ecclesiæ. Fundatore itaque episcopo vinculis mancipato, et abbate in Latias partes abeunte, novitius grex monachorum dispersus est, et quæsitus prout quisque potuit sedibus, ad idem cœnobium nunquam reversus est.

Denique præsul Odo Gretoni (11), Divionensium abbati, dedit prædictum monasterium, ibique usque hodie cella floret Divionensium. Sic evidenter patet quod antistes Odo monasticum ordinem valde dilexisset. Dociles quoque clericos Leodicum mittebat, et alias urbes, ubi philosophorum studia potissimum florere noverat, eisque copiosos sumptus, ut indesinenter et diutius philosophiæ fontis possent insistere, largiter administrabat. De discipulis quos ita

A nutriebat, fuerunt Thomas archiepiscopus Eboracensis, atque Samson frater ejus episcopus Wigornensis, Guillelmusque de Ros abbas Fiscannensis, et Turstinus Glastoniensis, multique alii, qui nostris temporibus in Ecclesia Dei floruerunt, et subjectis ovibus pabulo doctrinæ, radiisque virtutum solerter profuerunt. Sic Odo pontifex, licet sæcularibus curis admodum esset irretitus, multa tamen laudabilia permiscebat illicitis actibus, et quæ facinorose aggregarat, largitus est ecclesiis et pauperibus. Tandem nutu Dei omnipotentis, Dominicæ incarnationis anno 1096, indictione iv, omnia reliquit, et iter Hierosolymitanum cum Rodberto duce nepote suo, ut in sequentibus, volente Deo, plenius dicemus, arripuit, et, præsentē Gisleberto Ebroicensium episcopo, in urbe Panormitana obiit. Corpus vero ejus in basilica Sanctæ Mariæ sepultum est, super quod insigne opus a Rogerio comite Siciliæ factum est.

Rodbertus, Normanniæ dux, opes, quas habebat, militibus ubertim distribuit, et tironum multitudinem pro spe et cupidine munerum sibi connexuit. Deficiente ærario, Henricum fratrem suum, ut de thesauro suo sibi daret, requisivit. Quod ille omnino facere noluit. Dux autem mandavit ei quod, si vellet, de terra sua venderet illi: Henricus, ut audivit quod concupivit, mandato fratris libenter acquievit. Pactio itaque inter fratres firma facta est. Henricus duci tria millia librarum argenti erogavit et ab eo totum Constantinum pagum, quæ tertia Normanniæ pars est, recepit. Sic Henricus Abrincas et Constantiam, Montemque Sancti Michaelis in Periculo Maris, totumque fundum Hugonis Cestrensis consulis, quod in Neustria possidebat, primitus obtinuit. Constantiensem itaque provinciam bene gubernavit, suamque juventutem laudabiliter exercuit. Hic in infantia studiis litterarum a parentibus traditus est, et tam naturali quam doctrinali scientia nobiliter imbutus est. Hunc Lanfrancus, Dorobernensis episcopus, dum juvenile robur attingere vidit, ad arma pro defensione regni sustulit, eumque lorica induit, et galeam capiti ejus imposuit; eique, ut regis filio et in regali stemmate nato, militiæ cingulum in nomine Domini cinxit. Hic XII annis, quibus super Anglos Guillelmus Rufus regnavit, laboriosam per varios mobilis fortunæ rotatus vitam transegit, et tristibus seu lætis exercitatus, multa edidit. Denique, defuncto fratre suo, regni culmen conscendit, quod jam fere XXXIII annis tenuit. Mores ejus et actus suis in locis, donante Deo, si vita comes, enodabo. Nunc vero ad narrationis ordinem redire decerno, et quæ nostris temporibus acta sunt, posteris intimabo.

In primo anno principatus duorum fratrum, optimates utriusque regni conveniunt, et de duobus regnis nunc divisis, quæ manus una pridem tenuerunt

(11) *Lege Jaxentoni. Le Prévost.*

rat, tractare satagunt. « Labor, inquit, nobis ingens subito crevit, et maxima diminutio potentiae nostrae opumque nobis incubuit. Hactenus enim Normannia sub ducibus magnis honorifice positi sumus, paterna hæreditate, quam parentes nostri, qui de Dacia cum Rollone ante ducentos et duodecim annos venere, nacti sunt cum magna strenuitate. Deinde nos cum Guillelmo duce pontum transfretavimus, et Saxones Anglos viribus armisque nostris prostravimus, et fundos eorum cum omnibus divitiis, non sine magno cruoris nostri discrimine, obtinuimus. Proh dolor! en violenta nobis orta est mutatio, et nostræ sublimitatis repentina dejectio. Quid faciemus? Ecce defuncto seniore nostro, duo juvenes succedunt, jamque dominatum Angliæ et Normanniæ subito segregarunt. Quomodo duobus dominis tam diversis, et tam longe ab invicem remotis competenter servire poterimus? Si Rodberto, duci Normannorum, digne servierimus, Guillelmum, fratrem ejus, offendemus. Unde ab ipso spoliabimur in Anglia magnis redditibus et præcipuis honoribus. Rursus, si regi Guillelmo congrue paruerimus, Rodbertus dux in Normannia privabit nos paternis hæreditatibus. Summopere cavendum est ne tale divortium contingat nobis sub principibus his, quale sub Roboam et Hieroboam contigit Israelitis. Unus populus per duos principes in sese divisus est, et lege, templo, cæremoniisque Dei pessundatis, in apostasiam lapsus est. Sic Hebræi per detestabile dissidium in sua viscera nequiter armati sunt, et servientes Baalim multa suorum millia trucidarunt. Ad postremum vero pars eorum, qui nunquam postea redierunt, sub Assyriis in Mediam captivata est; et alia pars sub Chaldæis Babylonicam captivitatem passa est. Et Thebæis quid contigit sub duobus fratribus Eteocle et Polinice? Nonne multa millia utriusque partis corruerunt? Ad ultimum vero ipsi fratres mutuis vulneribus conciderunt, et extraneis successoribus hæreditarium jus dimiserunt? Hæc et multa hujusmodi solerter intueri debemus, et prudenter præcavere ne per consilium juvenile pereamus; inviolabile fœdus firmiter ineamus, et Guillelmo rege dejecto vel interfecto, qui junior est, et protervus, et cui nihil debemus, Rodbertum ducem, qui major natu est, et tractabilior moribus, et cui jamdudum, vivente patre amborum, fidelitatem juravimus, principem Angliæ ac Neustriæ, ad servandam unitatem utriusque regni, constituamus. »

Hoc itaque consilium Odo præsul Bajocensis, et Eustachius comes Boloniensis, atque Rodbertus Belsmensis, alique plures communiter decreverunt, decretumque suum Rodberto duci detexerunt. Ille vero, utpote levis et inconsideratus, valde gavisus est promissis inutilibus, seseque spondit eis, si inchoarent, adfuturum in omnibus, et collaturum mox efficax auxilium ad perpetrandum tam clarum facinus. Igitur, post Natale Domini prædicti proceres in Angliam transfretaverunt, et castella

A sua plurimo apparatu munierunt, multamque partem patriæ contra regem infra breve tempus commoverunt.

III. *Rebellio in Anglia ab Odone episcopo suscitatur pro Roberto duce ad solium evehendo. — Guillelmus Rufus rebelles devincit.*

Odo nimirum, ut supra dictum est, palatinus Cantix consul erat, et plures sub se comites viroque potentes habebat. Rogerius comes Scrobesburiensis, et Hugo de Grentemaisnil, qui præsidatum Legreestræ regebat, ac Rodbertus de Rodelento nepos ejus, alique plures fortissimi milites seditiosos favebant, et munitiones suas fossis, et hominibus, atque alimentis hominum et equorum abundanter instruebant. Jam avidi prædones invadabant prædaspagensium, ovanter præstolantes ducem Rodbertum, qui statuerat præcursores suos, vere redeunte, sequi cum multis legionibus militum. Tunc Osbernus, Richardi, cognomento Scrop, filius, et Bernardus de Novo Mercato gener ejus, alique complices eorum, qui fines Merciorum possidebant, in territorio Wigornensi rapinis et cædibus, prohibente et anathematizante viro Dei Wulfstano episcopo, nequiter insistebant. Rex vero Guillelmus, ut vidit suos in terra sua contra se pessima cogitare, et, per singula crebrescentibus malis, ad pejora procedere, non meditatus est ut timida vulpes ad tenebrosas cavernas fugere, sed ut leo fortis et audax rebellium conatus terribiliter comprimere. Lanfrancum itaque archiepiscopum cum suffraganeis præsulibus, et comites, Anglosque naturales convocavit, et conatus adversariorum, ac velle suum expugnandi eos indicavit. At illi regem, ut perturbatores pacis comprimeret, adhortati sunt, seseque promptissimos ad adjuvandum polliciti sunt. Anglorum vero triginta millia tunc ad servitium regis sponte sua convenerunt, regemque, ut perfidos proditores absque respectu puniret, admonuerunt, dicentes: « Viriliter age, ut regis filius, et legitime ad regnum assumptus, securus in hoc regno dominare omnibus. Nonne vides quot tecum sumus tibi que gratanter paremus? Passim per totam Albionem impera, omnesque rebelles dejice regali justitia. Usque ad mortem pro te certabimus, nec unquam tibi alium præponemus. Stultum nimis est et profanum noto regi præferre hostem extraneum. Detestabilis gens est, quæ principi suo infida est. Phalanx morti sit vicina, quæ domini sui gaudet ruina! Solerter Anglorum rimare historias, inveniesque semper fidos principibus suis Angligenas. »

Rex ergo Rufus indigenarum hortatu promptior surrexit, et congregato exercitu magno, contra rebelles pugnaturus, processit. Tunc Odo Bajocensis cum quingentis militibus intra Rossensem urbem se conclusit, ibique Rodbertum ducem cum suis auxiliaribus, secundum statuta quæ pepigerant, præstolari proposuit. Non enim seditiosi, quamvis essent plurimi, multisque gazis et armis et ingenti appa-

ratu stipati, ausi erant contra regem in regno suo præliari. Oppidum igitur Rovecestræ sollicita elegerunt provisione, quoniam, si rex eos non obsedisset in urbe, in medio positi, laxis habenis, Lundoniam et Cantuariam devastarent; et per mare, quod proximum est, insulasque vicinas, pro auxiliis conducendis nuntios cito dirigerent. Animosus autem rex conatus eorum prævenit, oppidumque Maio mense cum grandi exercitu potenter obsedit, firmatisque duobus castellis omnem exeundi facultatem hostibus abstulit. Prædictum, ut prælibavimus, oppidum Odo præsul, et Eustachius comes, atque Rodbertus Bellesmensis, cum multis nobilibus viris, et mediocribus, tenebant, auxiliumque Rodberti ducis, qui desidia mollitieque detinebatur, frustra expectabant. Rogerius vero, Merciorum comes, multique Normannorum, qui cum rege foris obsidebant, clam adminiculari quantum poterant inclusis sategabant. Non tamen palam contra regem arma levare audebant. Omnes episcopi Angliæ cum Anglis sine dolo regem juvabant, et pro serena patriæ pace, quæ bonis semper amabilis est, laborabant. Hugo, comes Cestrænsis, et Rodbertus de Molbraio, Nordanhumbrore comes, et Guillelmus de Guarena, ac Rodbertus Haimonis filius, alique legitimi matricumque barones regi fideliter adhærebant, eique armis et consilio contra publicos hostes commode favebant.

In oppido Roffensi plaga similis Ægyptiorum plagæ apparuit, qua Deus, qui semper res humanas curat, et juste disponit, antiqua miracula nostris etiam temporibus recentia ostendit. Nam, sicut sciniphes importunitate sua Ægyptios infestabant, et nec ad momentum ab infestatione sua circa ipsos cessabant, ita muscæ obsessos incessanti molestia importune vexabant. Obsessi nempe extra castellum exire nequibant, et plures eorum ex diversis infortuniis, grassante morbo, interibant. Innumerabiles ergo muscæ hominum et equorum cæno nascebantur, et tam ætatis quam anhelitus cohabitantium calore confovebantur, et oculis ac naribus, et cibis ac potibus inclusorum horribiliter ingerebantur. Tanta itaque importunitate muscarum stimulabatur cohors superba rebellium, ut nunquam die vel nocte possent capere cibum, nisi magna parte ipsorum ab inquietudine muscarum vicissim flabellis defenderet ora sociorum. Igitur Odo Bajocensis et complices sui diutius obsidionem pati non potuerunt. Unde Guillelmum regem nuntiis petierunt ut pacem cum eis faceret, ac oppidum ab eis reciperet tali tenore ut terras, fundos et omnia, quæ hactenus habuerant, ab ipso reciperent, et ipsi eidem ut naturali domino fideliter a modo servirent. His auditis, rex iratus est, et valde rigidus intumuit, et in nullo flexus, legatorum postulationibus non acquievit; sed perfidos traditores in oppido virtute potenti capiendos juravit, et mox patibulis suspendendos, et aliis mortium diversis generibus de terra delendos asseruit. Videntes autem ii, qui

obsidebant cum rege, ad necem parentum et amicorum, qui obsessi erant, tam valide regis animum furere, cum ingenti supplicatione ad eum accesserunt, eique multa prece, multoque favore blandiri conati sunt. Dicunt itaque:

« Laudetur Deus, qui semper adjuvat sperantes in se, et dat bonis patribus eximiam sobolem succedere! Ecce turgidi juvenes, et cupiditate cæcatis senes jam satis edocti sunt quod regis vires in hac insula nondum defecerunt. Nam qui de Normannia tanquam milvi ad prædam super nos cum impetu advolarunt, et in Angliam regiam stirpem defecisse arbitrati sunt, jam Guillelmum juvenem, Guillelmo sene non debiliorem, cohærentem Deo, experti sunt. Jam pene victi, viribus tuis succumbunt, et fatiscantes magnitudinem tuam supplices exposcunt. Nos quoque, qui tecum maximis in periculis, sicut cum patre tuo, perstitimus, nunc tibi humiliter astamus, et pro compatriotis nostris obnixè supplicamus. Decet nimirum ut sicut timidos et vecordes vicisti fortitudine, sic humiliatis et pœnitentibus parcas mansuetudine. Severitatem regiam temperet clementia, et gloriosam virtuti tuæ sufficiat celebris victoria! David, rex magnus, Semei maledicenti se pepercit, et Joab atque Abisai, aliosque bellatores, pro adversante sibi Absalon, ne perimerent eum, obnixè rogavit (II Reg. 11, 18). In divinis voluminibus abundant exempla hujusmodi, a quibus non discrepat sagax poeta in libello *De mirabilibus mundi*:

*Parcere prostratis sit nobilis ira leonis!
Tu quoque fac simile, quisquis dominaris in orbe. »*

Illic ita dicentibus Guillelmus rex ait:

« Fateor me viribus vestris hostes expugnasse, et, per auxilium Dei, cum labore vestro, gratanter trophæo appropinquasse. Verum tanto cautius præcavere debetis ne me precibus vestris a rigore rectitudinis deviare cogatis. Quisquis parcat perjuris et latronibus, plagiariis et execratis proditoribus, aufert pacem et quietem innocentibus, innumerasque cædes et damna serit bonis et inermibus. Quid sceleratis peccavi? quid illis nocui? quid mortem meam totis nisibus procuraverunt, et omnes pro posse suo contra me populos cum detrimento multorum erexerunt? Omnia sua illis dimisi, nulloque reatu contra me commovi. Et illi summopere mihi facti inimici. Unde reor omnino esse justum ut David magni regis, quem mihi proposuistis imitandum, irrefragabiliter teneamus iudicium. Sicut Baana et Rechab, filii Remmon Berotitæ, qui regem Isboseth in domo sua decollaverunt, judicante David, in Hebron suspendio perempti sunt (II Reg. 11, 4); sic isti insidiatores regni puniantur terribili animadversione, ut præsentis et futuri terreantur, et castigentur hujus ultionis relatione! »

Ad hæc, optimates regi dixerunt: « Omnia, quæ dicis, domine rex, vera et justa esse censemus, nec uno verbo rationi tuæ contradicere valemus. Benevolentia tamen cogente, potentiam tuam humiliter

oramus ut consideres qui sunt, pro quibus tantopere rogamus. Bajocensis Odo patruus tuus est, et pontificali sanctificatione præditus est. Cum patre tuo Anglos subjugavit, eique in multis anxietatibus periculose subvenit. Quid tanto viro agendum est? Absit ut in sacerdotem Domini manus injicias, et sanguinem ejus effundas in tali causa! Reminiscere quid fecerit Saul in Nobe, et quid pertulerit in monte Gelboe (*II Reg. 1, 22 et 31*). Quis præsumet tibi nefarius suadere ut antistitem Domini, patruumque tuum velis condemnare? Nemo. Omnes ergo precamur ut illi benevolentiam tuam concedas, et illesum in Normanniam ad diœcesim suam abire permittas. Comes etiam Boloniensis patri tuo satis fuit fidelis, et in rebus arduis strenuus adiutor et contubernalis. Rodbertus quoque Belesmensis, qui patri tuo fuit valde dilectus, et multis honoribus olim ab ipso promotus, nunc magnam Normanniæ partem possidet, fortissimisque castellis corroboratus, pene omnibus vicinis suis et Neustriæ proceribus præeminet. His itaque si animi tui rancorem indulseris, et tecum benigniter retinueris, aut saltem a te cum pace dimiseris, eorum adhuc amicitia servitioque in multis eventibus utiliter perfrueris. Idem qui lædit, fors post ut amicus obedit. In horum comitatu pollutent, seseque tibi offerunt eximii tirones, quorum servitum, inclyte rex, parvipendere non debes. Igitur quos jam superasti potestate, divitiis et ingenti probitate, subjuga tibi magnificentia et pietate.

Magnanimus itaque rex, fidelium suorum precibus victus, assensit, exitum et membrorum debilitationem obsessis indulxit, et de oppido exeundi facultatem cum equis et armis concessit. Sed omnem spem habendi hæreditates et terras in regno ejus, quandiu ipse regnaret, funditus abscidit. Tunc Odo pontifex a rege Rufo impetrare tentavit ne tibicines in eorum egressu tubis canerent, sicut moris est, dum hostes vincuntur, et per vim oppidum capitur. Rex autem iratus, quod petebatur omnino denegavit, nec se concessurum etiam propter mille auri marcos palam asseruit. Oppidanis ergo cum mœrore et verecundia egredientibus, et regalibus tubis cum gratulatione clangentibus, multitudo Anglorum, quæ regi adhærebat, cunctis audientibus vociferabatur, et dicebat: «Torques, torques afferite, et traditorem episcopum cum suis complicitibus patibulis suspendite. Magne rex Anglorum, cur sospitem patris abire incertorem malorum? Non debet vivere perjurus homicida, qui dolis et crudelitibus peremit hominum multa milia.» Hæc et alia probra mœstus antistes cum suis audivit. Sed, quamvis acerba minaretur, indignationi suæ satisfacere non potuit. Sic irreligiosus præsul de Angliâ expulsus est, et amplissimis possessionibus spoliatus est. Tunc maximos quæstus, quos cum facinore obtinuit, justo Dei judicio, cum ingenti dedecore perdidit, et confusus Bajocas rediit, nec in Angliam postmodum repedavit.

A Anno itaque primo Guillelmi Ruffi regis, in initio ætatis, Roffensis urbs ei reddita est, omniumque, qui contra pacem enses acceperant, nequam commotio compressa est. Nam iniqui et omnes malefactores, ut audaciam regis et fortitudinem viderunt, quia prædas et cædes, aliaque facinora cum aviditate amplexati fuerant, contremuerunt, nec postea XII annis quibus regnavit mutire ausi fuerunt. Ipse autem callide se habuit, et vindictæ tempus opportunum exspectavit. Quorundam factiones sævissimis legibus puniit, aliquorum vero reatus ex industria dissimulavit. Antiquis baronibus, quos ab ipso aliquantulum desciverat nequitia, versute percipit pro amore patris sui, qui diu fideliter inhæserant, et pro senectutis reverentia; sciens profecto quod non eos diu vigere sinerent morbi et mors propria. Porro quidam, quanto gravius se errasse in regiam majestatem noverunt, tanto ferventius omni tempore postmodum ei famulati sunt, et tam muneribus quam servitiis ac adulationibus multis modis placere studuerunt.

IV. *Grithfridus rex Guallorum Angliam invadit. Historia Roberti Rodelentensis comitis.*

Cum supradicta tempestate vehementer Anglia undique concuteretur, et mutuis vulneribus incolæ regni quotidie mactarentur, quia hi regem deicere tentabant, illi econtra pro rege viriliter dimicabant, Grithfridus, rex Guallorum, cum exercitu suo fines Angliæ invasit, et circa Rodelentum magnam stragem hominum et incendia fecit; ingentem quoque prædam cepit, hominesque in captivitatem duxit. Rodbertus autem, Rodelenti princeps, de obsidione Roffensi rediens, et tam atroces damnosque sibi ruzmores comperiens, vehementer dolens ingemuit, ac terribilibus minis iram suam evidenter aperuit. Erat enim miles fortis et agilis, facundus et formidabilis, largus et multis probitatibus laudabilis. Hic Eduardi regis armiger fuit, et ab illo cingulum militiæ accepit. Unfridus pater ejus, fuit filius Amfridi de progenie Dacorum; Adeliza vero mater ejus, soror Hugonis de Grentemaisnil, de clara stirpe Geroianorum. Hic præcipuus agonotheta, inter militiæ labores, ecclesiæ cultor erat, et clericos ac monachos valde diligens honorabat, ac elemosynis pauperum pro modulo suo libenter instabat.

Porro Uticense cœnobium, ubi fratres sui Ernaldus et Rogerius monachi erant, et pater suus ac mater, alique parentes ejus tumultati quiescebant, valde dilexit, et pro viribus suis locupletavit. Hinc illi ecclesiam de Telliolo, et hoc quod habebat in ecclesia de Dambleinville, et presbyterium dedit; et hoc quod habebat in ecclesia de Cornero cum presbyterio concessit. Decimam molendinorum, et omnium exituum suorum, et redimensionem proutptuariorum suorum addidit. Idem vero Rodbertus in Angliam dedit Sancto Ebrulfo et monachis ejus Cumbinellam, terram duarum carrucarum, et XX villanos, et ecclesiam cum presbyterio, decimam-

que totam et villam, quæ Chercabia dicitur, cum ecclesia et presbyterio, ecclesiamque de Insula et in civitate Cestra ecclesiam Sancti Petri de Mercato, et tres hospites. Quæ omnia ut Sanctus Ebrulfus solide et quiete, sicut ea ipse dederat, possideret, in capitulum Uticense venit, et de his omnibus quæ dicta sunt, coram Mainerio abbate et conventu monachorum concessionem suam confirmavit. Tunc ibidem cum eo fuerunt Razso decanus et Hugo de Millaio, Guillelmus Pincerna filius Grimoldi et Rogerius filius Gerouii, Durandus et Brunellus, Osbernus de Orgeriis atque Gauterius præpositus. Interfuerunt hi, dum Rodbertus in basilicam perrexit, et donationem rerum supramemoratarum super altare posuit. Hæc breviter tetigi de donis quæ præfatus heros Uticensi contulit ecclesiæ, nec me velit, quæso, prudens lector inconsiderate subsannare, si titulum incæpti operis, dum tempus est, prosequor in narratione.

Rodbertus, Unfridi filius, dum puer erat, cum patre suo in Angliam transfretavit, et Eduardo regi, donec ab eodem miles fieret, domi militiæque servivit. Deinde, fulgentibus armis jam indutus, regiisque muneribus honorifice ditatus, parentes suos revisere concupivit, et regis adepta permissione, ad suos ovans repatriavit. Facto autem Senlacio bello, et rege Guillelmo multis hostium tumultibus occupato, præfatus tiro cum Hugone consobriño suo. Richardi de Abrincis, cognomento Goz, filio, iterum ad Anglos transiit, et semper in omnibus exercitiis, quæ a militibus agenda erant, inter præcipuos viguit. Deinde, post multos agones, prædicto Hugoni comitatus Cestrensis datus est, et Rodbertus princeps militiæ ejus, et totius provinciæ gubernator factus est. Tunc vicini Britones, qui Gualli, vel Guallenses vulgo vocitantur, contra regem Guillelmum et omnes ejus fautores nimis debacchabantur. Decreto itaque regis, oppidum contra Guallos apud Rodelentum constructum est, et Rodberto, ut ipse pro defensione Anglici regni barbaris opponeretur, datum est. Bellicosus marchio contra inquietam gentem sæpissime conflixit, crebrisque certaminibus multum sanguinis effudit. Incolis itaque Britonibus sævo Marte repulsis, fines suos dilatavit, et in monte Dagaunoth, qui mari contiguus est, fortissimum castellum condidit. Per xv annos intolerabiliter Britones protrivit, et fines eorum, qui pristina libertate tumentes nihil omnino Normannis debuerunt, invasit. Per silvas et paludes et per arduos montes persecutus hostes multis modis profligavit. Nam quosdam cominus ut pecudes irreverenter occidit, alios vero diutius vineulis mancipavit, aut indebitæ servituti atrociter subjugavit. Christicolæ non licet fratres suos sic opprimere, qui in fide Christi sacro renati sunt baptismate.

Superbia et cupiditas, quæ per totum orbem mortalium possident pectora, Rodbertum marchionem absque modo ad prædæ stimulant et homi-

cidia, per quæ idem in horrendum præcipitiummersus est postea. Nam die Julii Grithfridus, rex Guallorum, cum tribus navibus sub montem, qui dicitur Hormabevæ, littori appulsus est, et mox piratarum exercitus quasi lupi rapaces ad depopulandam regionem diffusus est. Interim mare fluctus suos retraxit, et in sicco litore classis piratarum stetit. Grithfridus autem cum suis per maritima discurrit, homines et armenta rapuit, ac ad naves exsiccatas festine remeavit.

Interea clamor vulgi Rodbertum, meridie dormitantem, excitavit, eique hostilem discursum per terram suam nuntiavit. Ille vero, ut jacebat, impinger surrexit, et mox præcones, ad congregandum agmen armatorum, per totam regionem direxit. Porro ipse cum paucis bellatoribus imparatus Guallos prosecutus est, et de vertice montis Hormabevæ, qui nimis arduus est, captivos a piratis ligari, et in naves cum pecoribus præcipitari speculatus est. Unde marchio, audax ut leo nobilis, vehementer infremuit, hominesque paucos, qui secum inermes erant, ut, antequam æstus maris rediret, super Guallos in sicco litore irruerent admonuit. Illi vero prætendunt suorum paucitatem, et per ardui montis præcipitium descendendi difficultatem. Denique Rodbertus, dum videret inimicum agmen cum præda sua præstolari reditum maris, quo aufugeret, nimis doluit, impatiensque moræ, per difficilem descensum sine lorica, cum uno milite, nomine Osberno de Orgeriis, ad hostes descendit. Quem cum viderent solo clypeo protectum, et uno tantum milite stipatum, omnes pariter in illum missilia destinant, et scutum ejus jaculis intolerabiliter onerant, et egregium militem lethaliter vulnerant. Nullus tamen quando stetit, et parmam tenuit, ad eum cominus accedere, vel eum ense impetere ausus fuit. Tandem bellicosus heros spiculis confossus genua flexit, et scutum missilibus nimis onustum, viribus effectus, dimisit, animamque suam Deo, sanctæque Dei genitrici Mariæ commendavit. Tunc omnes in illum irruunt, et in conspectu suorum caput ejus abscindunt, ac super malum navis pro signo victoriæ suspendunt. Hoc plures de cacumine montis cum ingenti fletu et mœstitia cernebant, sed hero suo succurrere non valebant. Deinde comprovinciales de tota regione adunati sunt, sed frustra, quia marchio jam mactato suffragari nequiverunt. Classe tamen parata, piratas per mare fugientes persequabantur nimis tristes, dum caput principis sui super malum puppis intuebantur. Cumque Grithfridus et complices sui respicerent, et persecutores nimis iratos pro injuria herili advertent, caput deposuerunt, et in mare projecerunt. Hoc ut Roberti milites conspexerunt, nequidquam prosequi homicidas desierunt. Corpus vero ejus cum nimio luctu Anglorum et Normannorum sustulerunt, et Cestram detulerunt, ibique in cœnobio Sanctæ Walburgæ virginis sepelierunt. Nuper illud cœnobium Hugo Cestrensis

consul construxerat, eique Richardus Beccensis A monachus abbas præerat, ibique Deo monachorum gregem inter belluinos cœtus nutriebat.

Post aliquot annos Ernaldus monachus, Unfridi filius, in Angliam transfretavit, et ossa Rodberti fratris sui, Rodberto de Limesia, Merciorum episcopo, concedente, sustulit; quæ Rogerius abbas cum conventu fratrum honorifice suscepit, et in claustris monachorum secus ecclesiam, in meridiana parte, tumulavit. Præfatus Ernaldus, cum quatuor nobilibus socius, Widone et Rogerio, Drogone et Odone, in adolescentia militiam deseruit, et factus monachus, plus cunctis sodalibus suis in monachatu desudavit, et fere quinquaginta annis in ordine monachili fervidus vixit. Hic nimirum ecclesiæ suæ utilitati satis inhiauit, pro quibus Britanicaum pelagus multoties transfretavit, atque Apuliam et Calabriam, Siciliamque, ut de spoliis parentum suorum ecclesiæ suæ subsidium suppeditaret, penetravit. Tunc Guillelmum, abbatem sanctæ Euphemie, fratrem suum, et Guillelmum de Grantemaisnil, consobrinum suum, aliosque cognatos suos in Italia locupletatos adiit, ipsisque benigna vi quantum potuit, ut monasterio suo conferret, abstulit. Sic de rebus parentum suorum ornatus, et alia commoda ecclesiæ suæ procuravit, ipsosque consanguineos utilitatibus monasterii subjugavit. Multas injurias atque repulsas plurimis in locis pertulit, sed ab incepto conatu, licet plurimis adversitatibus interdum et frequenter impediretur, depelli non potuit. Prædictus vir his et hujusmodi nisibus sat proccaciter studuit, ejusque studio conditus super tumulum fratris sui, lapideus arcus usque hodie consistit.

Rainaldus pictor, cognomento Bartholomæus, variis coloribus arcum tumulumque depinxit, et Vitalis Angligena, satis ab Ernaldo rogatus, epitaphium elegiacis versibus hoc modo edidit :

*Hoc in mausoleo, Rodbertus de Rodelento
Conditur, humano more soli gremio.
Filius Unfredi, Dacorum spermate nati,
Fortis et illustris iste fuit juvenis.
Dapsilis et pugnax, agilis, formosus et audax
Miles in orbe fuit, vivere dum licuit.
Marchio munificus, sociisque fidelis amicus,
Ut, Christi sponsæ, paruit Ecclesiæ.
Presbyteros, monachos, pupillos et peregrinos
Semper honorabat, largaque dona dabat.
Construxit castrum, tenuitque diu Rodelentum,
Firmiter indigenis oppositum rabidus.
Barbaricas contra gentes exercuit arma,
Mille pericla probo sponte ferens animo.
Montem Snaudunum, fluviumque citum Colvenum
Pluribus armatis transilii vicibus.
Præcipuam, pulchro Blideno rege jugato,
Prædam cum paucis cepit in insidiis.
Duxit captivum, lorisque ligavit Hoellum,
Qui tunc Wallensi rex præerat manui.
Cepit Grithfridum regem, vicique Trehellum.
Sic micuit crebris militiæ titulis.
Attamen incaute Wallenses ausus adire,
Occidit æstivi principio Julii.*

(12) Lege prodiit. Le Prevost.

*Prodidit (12) Owenius, rex est gavius Howells,
Facta vindicta monte sub Horræheva.
Ense caput secuit Grithfridus et in mare jecit.
Soma quidem reliquum possidet hunc loculum.
In claustris sancti requiescit Patris Ebrulfi,
Pro meritis cujus sit sibi plena salus!
Quondam robustus, jacet hic nunc exanimatus.
Hinc dolor in tota personat, heu! patria.
Hic modo fit pulvis, jam nil agit utilitatis.*

*Ergo, pie lector, ejus adesto memor.
Hunc ut in æthereæ locet arce, roga prece digna
Cum lacrymis verum, qui regit omne, Deum.
Christe, Dei splendor, vita dator et reparator
Orbis, huic famulo propitiare tuo.
Eripe Tartareis Rodbertum, Christe, caminis!
Est nimis ipse reus; terge, precor, facinus.
Parce, quod ipse, piam rogans clamore Ma-*

Consutus rigidis occubuit jaculis.

*B Indulge culpas, mansuras annue gazas,
Ut queat in niivis semper inesse choris. Amen.*

*V. Mala Roberti ducis administratio. Instigante Odone
episcopo Cenomanenses invadit.*

Guillelmo Rufo per omnes Anglorum regiones dominante, et ubique rebelles principali censura fortiter comprimente, turgidus Odo, de Anglia ejectus, Bajocensem diœcesim repetiit, et Rodberto duce molliter agente, toti Normanniæ dominari sat legit. Provincia tota erat dissoluta, et prædones catervatim discurrebant per vicos et per rura, nimumque super inermes debacchabatur latrunculorum caterva. Rodbertus dux nullam super malefactores exercebat disciplinam, et grassatores per octo annos sub molli principe super inbecillum populum suam agitabant furiam. Importune sanctam Ecclesiam vexabant, et possessiones, quas antecessores boni liberaliter dederant, violenter auferrebant aut devastabant. Desolata gemebant monasteria, et monachi ac sanctimonialia grandi premebantur penuria. In tantarum simultatum pestilentia, nullus honos Deo sacratis exhibebatur, seu reverentia. Quotidie fiebant incendia, rapinæ et homicidia, et lugebat plebs, nimis calamitatibus anxia. Filii nequam emergebant in Normannia, qui enormi cum aviditate ad cuncta prompti erant facinora, et crudeliter materna depascebantur viscera.

*D Inter hæc impune procedebat petulans illecebra,
molles flammisque cremandos turpiter fœdabat
Venus sodomitica. Maritalem torum publice pollue-
bant adulteria, et erga divinæ legis observantiam
multiplex aderat negligentia. Episcopi ex auctori-
tate Dei exleges anathematizabant, theologi prola-
tis sermonibus Dei reos admonebant. Sed his om-
nibus tumor et cupiditas cum satellitibus suis im-
moderate resistebant. Adulterina passim municipia
condebantur, et ibidem filii latronum, ceu catuli
luporum ad dilacerandas bidentes, nutriebantur.
Occasiones inimicitiarum ab iniquis quærebantur,
ut mutuis conflictibus finitimæ sedes frequentarentur,
et rapacitates cum incendiis irreverenti conatu*

agitarentur. Graviter hoc sentit et mihi attestatur depopulata regio, et gemens viduarum debiliūque, pluribus oppressa malis, concio. Sic per desidiam ignavi ducis in brevi desperiit, et in magnam egestatem ac perturbationem dedecusque cecidit quidquid per vivacitatem studiumque solertis heri et fautorum eius actum est, longoque tempore in Neustria propagatum est.

In æstate, postquam certus rumor de Rossensis [oppidi] deditione citra mare personuit, Henricus Clito, Constantiniensis comes, in Angliam transfretavit, et a fratre suo terram matris suæ requisivit. Rex autem Guillelmus benigne eum, ut decuit fratrem, suscepit, et quod poterat (13) fraterne concessit. Deinde peractis pro quibus ierat, in autumno regi valefecit, et cum Rodberto Belesmensi, qui jam per amicos potentes cum rege pacificatus erat, in Normanniam remeare disposuit. Interea quidam malevoli discordiæ satores eos anticipaverunt, et falsa veris immiscentes, Rodberto duci denuntiaverunt quod Henricus frater suus, et Rodbertus Belesmensis cum rege Rufo essent pacificati, ac ad ducis damnum sacramenti etiam obligatione confederati. Dux igitur, illos potentes ac fortissimos milites sciens, eorumque conatus valde pertimescens, cum Bajocensi episcopo consilium iniit, et præfatos optimates præoccupavit. Nam, antequam aliquid molirentur, cum securi ad litus maris de navibus egrederentur, valida militum manu missa, illos comprehendit, vinculis coarctavit, et unum Bajocis, aliumque Noilleio, sub manu Bajocensis tyranni, custodiæ mancipavit. Rogerius, comes Scrobesburiae, ut Rodbertum filium suum captum audivit, accepta a rege licentia, festinus in Neustriam venit, et omnia castella sua militari manu contra ducem munivit. Porro Bajocensis Odo, velut ignivomus draco projectus in terram, nimis iratus contra regis insolentiam, variis seditionibus commovebat Normanniam, ut sic de aliquo modo nepoti suo, a quo turpiter expulsus fuerat, machinaretur injuriam. Ipsum nempe dux multum metuebat, et quibusdam consiliis ejus acquiescebat, quædam vero flocci pendebat.

Undique furentibus in Normannia seditionis, et multa mala cupientibus addere, pessimus præsul Odo ad ducem Rothomagum venit, et consideratis totius provinciæ negotiis, duci ait : « Quisquis gubernaculum regni debet tenere, populoque Dei, qui diversis in moribus diffusus est, præeminere, mitis et asper prout ratio expetit, sit ! ubique sit mitis ut agnus bonis et subjectis ac humilibus ; asper autem ut leo pravis et rebellibus ac contumacibus ! Hoc, domine dux, sagaciter perpende, ut bene nobili præsis ducatu Normanniæ, quem divinitus suscepisti ex paterna successione. Confortare et viriliter age. Ecce protervi et exleges per totam terram debacchantur, et pessimis assiduisque actioni-

bus pene paganis assimilantur, et enormitate scelerum, si dici fas est, adæquantur. Clamant ad te monachi et viduæ, et dormis. Inaudita facinora frequenter audis et parvipendis. Non sic egit sanctus David, nec magnus Alexander. Non sic Julius Cæsar, nec Severus afer. Non sic Annibal Carthaginensis, nec Scipio Africanus, nec Cyrus Persa, nec Martus Romanus. Quid moror in relatione barbarorum, obscura quorum etiam nomina tibi sunt incognita ? Replicemus notiora, et sanguini nostro propinquiora. Reminiscere patrum et proavorum, quorum magnanimitatem et virtutem pertimuit bellicosa gens Francorum. Rollonem dico, et Guillelmum Longam-Spatam, atque tres Richardos, et Rodbertum avum tuum, postremo Guillelmum patrem tuum, cunctis antecessoribus sublimiorem. Horum, quæso, rigorem æmulare et efficaciam, sicut illi prædecessorum suorum sectati sunt vigorem et industriam, qui regna mundi per immensos labores obtinuerunt, tyrannos compresserunt et sævas gentes edomuerunt. Expergiscere, et invictum aggrega exercitum Normanniæ, et in urbem Cenomannicam proficiscere. Ibi sunt principes tui in arce, quam pater tuus condidit, et tota civitas, cum venerabili Hoello episcopo, tibi gratanter obedit. Jube ut illuc omnes Cenomanensium proceres veniant ad te, et obsecundantibus lætis affatibus et benevola mente congratulare. Contemnentes vero cum virtute militari aggredere, et munitiones eorum, nisi cito dediderint se, protinus obside. Cenomanensibus subjugatis, Rogerium comitem aggredere, et ipsum cum progenie sua de finibus Normanniæ funditus excludere. Ne timeas, sed in virtute Dei confidas. Virile robor arripe, et consilii sapientium utere. Jam Robertum, Rogerii primogenitum, tenes in carcere. Jam, si pertinaciter, ut bonum ducem decet, perstiteris in agone, Talvatio subversores de ducatu tuo poteris penitus expellere. Maledica est prosapia eorum, alit nefas, et machinatur quasi jus hæreditarium. Hoc nimirum horrenda mors eorum attestatur, quorum nullus communi et usitato sine, ut cæteri homines, defecisse invenitur. Talavatiana propago, nisi nunc eam eradicaveris, adhuc, ut opinor, noxia tibi erit et inexpugnabilis. Habent quidem fortissima castella, Bellissimum, Lubercionem, Axecium, Alentionem, Danfrontem, Sanctum Cenericum, Rupem de lalgeio, pro qua ab audaci Hugone digladiata est Mabilia, Mamercias, et Vinacium, et alia plura, quæ Guillelmus Bellesmensis et Rodbertus, Ivo et Guarinus, alique successores eorum superbe construxerunt, aut vi, seu fraude, dominis suis vel finitimis subriperunt. Dolis et scelestis machinationibus semper inhiaverunt, nec ulli amicorum vel affinium fidem servaverunt. Simplicibus itaque vicinis nece seu captione supplantatis, admodum creverunt, et ingentes domos ac fortissimas munitio-

(13) *Lege petiverat. Le Prévost.*

nes cum nimio sudore pagensium condiderunt. Nunc A omnia, optime dux, jure illis auferre poteris, si magnanimi patris tui et operum ejus fortis æmulator exstiteris. Pater enim tuus omnia prædicta munimenta in vita sua habuit, et quibuscumque voluit, ad tutandum commendavit. Verum Rodbertus, quem jam ligatum coerces, mox ut regem defunctum audivit, municipes tuos de munitionibus tuis per superbiam suam expulit, suæque ditioni, ut exhæreditaret te, munimina subegit. Hæc omnia quæ dixi, sapienter inspicere, ac ut bonus princeps, pro pace sanctæ matris Ecclesiæ, et pro defensione pauperum debiliūque laudabiliter exsurge, et resistentes virtute contere. Confractis cornibus primorum, qui cervicem erexerunt contra te, reliqui, visa dejectione contubernalium, formidabunt te, et jussis tuis famulabuntur sine contradictione. Tunc populus Dei sub tutela protectionis tuæ securus in pace lætabitur, et pro salute tuâ omnipotentem Deum pie deprecabitur. Cultus divinitatis in regione tua cunctis ab ordinibus jugiter celebrabitur, et lex Dei cum securitate communi salubriter observabitur. »

Exhortatoriam antistitis allocutionem omnes, qui aderant, laudaverunt, et sese ad ducis officium pro defensione patriæ totius hilariter obtulerunt. Dux igitur Rodbertus, aggregato exercitu, Cenomannis profectus est, et tam a clero quam a civibus tripudianter susceptus est. Deinde, legationibus ejus auditis, convenerunt ad eum Goisfredus Madeniensis, Robertus Burgundio, et Helias filius Joannis, aliique plures parati ad servitium ducis. Agminibus vero Normanno:um præerat præsul Bajocensis, et Guillelmus comes Ebroicensis. Radulfus de Conchis, et nepos ejus Guillelmus Bretoliensis, aliique militares viri, multis probitatibus præcipui. Paganus de Monte-Dublelis, cum aliis contumacibus castrum Balaonem tenebat, et venienti duci cum turmis suis acriter resistebat. Ibi Osmundus de Gasprenio, pulcherrimus miles et honorabilis, Kalendis Septembribus occisus est. Cujus corpus ab Ernaldo monacho Ulicum deductum est, et in porticu ante valvas ecclesiæ sepultum est.

Post plurima damna utriusque partis, Balaonenses pacem cum duce fecerunt, et postmodum Normanni simul ac Cenomanenses cum duce castrum Sancti Cerenici obsederunt. Ibi familia Rodberti Belesmensis erat, cui Rodbertus Quadrellus, acerrimus miles et multo vigore conspicuus, præerat; qui hortatu Rogerii comitis obsidentibus fortiter obstabat. Verum, deficiente alimonia, castrum captum est, et præfatus municeps jussu irati ducis protinus oculis privatus est. Alii quoque pluribus qui contumaciter ibidem resisterant principi Normanniæ, debilitatio membrorum insicta est ex sententia curiæ.

Tunc Gaufridus Madeniensis cum Cenomanensibus tribunis ad ducem accessit, eique Rodbertum Geroium, Rodberti Geroiani filium, presentavit:

« Iste, inquit, vir, domine dux, consobrinus tuus est, et in Apulia cum parentibus tuis, qui magna ibidem potentia pollent, jamdudum conversatus est. Nunc autem ad te, dominum suum et consanguineum, fiducialiter accedit, servitiumque suum tibi fideliter offerens, hoc a te castrum jure requirit, quod pater suus omni vita sua hæreditario jure possedit, tenuit et isthic obiit. » Tunc Rodbertus dux ista poscentibus facile annuit, et Rodberto Geroio castellum Sancti Cerenici reddidit. Ille vero fere xxxvi annis postmodum tenuit, muris et vallibus, zeltisque munivit, et moriens Guillelmo et Rodberto filiis suis dereliquit.

Habitatoribus hujus municipii quies et pax pene semper defuit, finitimique Cenomanenses, seu Normanni insistent. Scopulosum montem anfractus Sartæ fluminis ex tribus partibus ambit, in quo sanctus Cerenicus, venerandus confessor, tempore Milehardi, Sagiorum pontificis, habitavit. Ibi monachis cœnobium fundavit, cum glorioso cœtu domino militante, vitæque cursu beate peracto, Nonis Maii feliciter ad Dominum migravit. Denique Carolo Simplice regnante, dum Hastingus Danus cum gentiliū phalange Neustriam depopulatus est, sanctæ corpora fidelibus in Castrum Theoderici translatum est, et, dispersis monachis, monasterium destructum. Succedenti vero tempore, incolarum facta est mutatio. Sanguinarij prædones ibi speluncam latronum condiderunt, ubi sub regimine Sancti Cerenici contemptores mundi modeste conversati sunt, et in ordine monachico jugum Domini sine tenus gesserunt. Centum quadraginta, ut fertur sub præfato archimandrita cultores ibidem in vinea Domini Sabaoth laboraverunt, quorum lapidea sepulcra palam adventantibus inter basilicam et in circuitu ejus testimonio sunt, cujus meriti et reverentiæ homines inibi requiescant. Scelesti ergo habitatores multa infortunia merito perpassi sunt, et cædibus ac combustionibus, multimodisque pressuris ac dejectionibus frequenter afflicti sunt.

Municipes Alencionis et Bellesmi, aliarumque munitionum, ut audierunt quam male contigerit Rodberto Quadrello, et complicitibus qui cum eo fuerant, valde territi sunt, et ut debitas venienti duci munitiones redderent, consilium inierunt. Verum Rodbertus ab incepta virtute cito defecit, et, molliæ suadente, ad tectum et quietem avide recurrit, exercitumque suum, ut quisque ad sua repedaret, dimisit.

VI. *Rogerus Cenomanensis comes cum Roberto duce pacem facit. — Nequitia Roberti comitis Belesmensis. — Normanniæ magnates inter se belligerant.*

Rogerus igitur comes, dissolutis agminibus Normannorum atque Cenomanensium, gavisus est, et per dicaces legatos a duce pacem, filiique sui absolutionem postulans, multa falso pollicitus est. Dux autem, qui improvidus erat et instabilis, ad lapsum facilis, ad tenendum justitiæ rigorem mollis, ex insperato frivolis pactionibus infidurum

acquievit, et pace facta Rogerio comiti petita concessit, atque Rodbertum Belesmensem a vinculis absolvit. Ille vero jam liberatus intumuit, jussa ducis atque minas minus appretiavit præsentisque memor injuriæ, diutinam multiplicemque vindictam exercuit. Nam per xv annos, quibus postmodum in Neustria simul manserunt, admodum furuit, totamque terram ejus pluribus modis turbavit. Multos ab auxilio ejus et famulatu callidis tergiversationibus avertit, et dominium ducis, quod antecessores ejus possidebant et copiose auxerant, imminuit. Erat enim ingenio subtilis, dolosus et versipellis, corpore magnus et fortis, audax et potens in armis, eloquens, nimiumque crudelis et avaritia et libidine inexplebilis, perspicax seriorum commentor operum et in exercitiis mundi gravissimorum patiens laborum; in exstruendis ædificiis et machinis, aliisque arduis operibus ingeniosus artifex, et in torquendis hominibus inexorabilis carnifex. Sanctam Ecclesiam non ut filius matrem honoravit, adjuvit atque vestivit; sed velut privignus novercam deturpavit, oppressit et spoliavit. Hunc denique, post innumeros reatus et dolosas factiones, Dei judicio in vinculis aretavit Henricus rex ut æquissimus censor, et ad hoc a Deo specialiter inspiratus, miserorum strenuus vindex. Verum de his alias.

Præfatus vir, procurante Willelmo rege, qui multum eundem dilexerat propter amorem parentum ejus, Rogerii et Mabilæ, filiam Guidonis, Pontivi comitis, Agnetem nomine, uxorem duxit; ex qua filium nomine Guillelmo pro genuit, qui hæreditario jure amplas possessiones in Neustria et Pontivo postmodum tute possedit. Rodbertus enim, ut divitiis, sic tyrannide omnes fratres suos superavit, et omne antecessorum suorum in Normannia et Cenomannico rare patrimonium, exhæredatis fratribus, invasit, et longo tempore solus obtinuit. Contribules suos, nobilitate pares sibi, subjugare summo nisu laboravit, et quosdam, prout insatibilis cupiditas dictavit, dolis et intolerabilibus bellis, aut insidiosis assulibus suæ ditioni curvavit. Hoc experti sunt Hugo de Nonanto, Paganellus et Rodbertus de Sancto Cerenico, Bernardus de Firmitate, et alii multi, quos idem sæpe contristavit, multisque modis terruit et afflixit. Multos nimirum, demptis honoribus et combustis munitionibus, humiliavit, seu depopulatis possessionibus in nimiam egestatem redegit, vel, quod est pejus, debilitatis membris mancos, aut loripedes, vel orbatis luminibus inutiles reddidit. Misera itaque regio in desolationem redibat, dum flagrans tyrannis cruenti marchionis omnes finitimos conculcare ambiebat; contra quem animositas ingenuitate paritumentum pristinam libertatem usque ad mortem defensare

satagebat. Sic immensa quotidie detrimenta credebant, et pro vindicta vel acquisitione damna damnis adjecta res mortalium conterebant, terribenasque ad inediam minabant.

Goisfredus, Rotronis Mauritanæ comitis filius, contra Rodbertum arma sustulit, et Excalfoium, multasque alias in circuitu villas combussit, multasque prædas hominesque abduxit. Erat idem consul magnanimus, corpore pulcher et validus, timens Deum et Ecclesiæ cultor devotus, clericorum pauperumque Dei defensor strenuus, in pace quietus et amabilis, bonisque pollebat moribus, in bello gravis et fortunatus, finitimisque intolerabilis regibus, et inimicus omnibus. Hic nobilitate parentum suorum, et conjugis suæ Beatricis inter illustres spectabilis erat, strenuosque barones, et in bellis acres oppidanos suæ ditioni subditos habebat. Filias quoque suas consularibus viris dedit in matrimonio, Margaritam Henrico, comiti de Covarevico, et Julianam Gisleberto de Aquila oppido, ex quibus orta est elegans sobolis generosæ propago (14).

Goisfredus itaque comes tot stemmatibus exornabatur, et armis animisque cum divitiis et amicis fulciebatur, et quod est super omnia, timore Dei stipatus, neminem timens, ut leo progrediebatur. Danfrontem, fortissimum castrum, aliosque fundos jure calumniabatur, et Rodberto cognato suo auferre nitebatur. Contristabatur quod inermes et immeritos premebat, sed in campo publicum hostem reperire nequibat, contra quem debitam ultionem exercebat. Nam ille, qui pene omnes comprimebat, omnes nihilominus metuebat, ideoque publicum certamen cum hoste cominus agere non audebat. In munitionibus igitur suis callide latitabat, et prædones discurrere per fines suos plerumque mœrens sinebat, nec obviam procedere, quamvis militiæ fortissimus esset, præsumebat. Callidus enim præcavebat ne, si progredieretur, a domesticis suis in manibus hostium relinqueretur. Sic longa lis inter duos potentes marchisios perduravit, et multa subditis detrimenta cædesque generavit. Par equidem malorum fomes inter alios proceres undique per Normanniam pullulavit, et enormem tragœdis faraginem præparavit.

Perturbata undique procerum turgidis seditionibus Neustria sub molli principe, pacificisque inter incendia crebrasque deprædationes gementibus filiis Ecclesiæ, clementissimus generis humani rector servis suis condoluit, emeritosque quosdam de lacu miseriæ et convalle lacrymarum, consortio mortali exemit, et in amœnitati desiderabili paradisi, ut remur, notis in consimili studio religionis commilitonibus pie associavit.

(14) Tertiam addit Gaufridi filiam Justellus *Hist. Domus de Turre Arverniæ*, l. 1, p. 31, nempe Mathildem Raimundi de Toreenna uxorem, hoc nixus Gaufridi Vosiensis testimonio ex cap. 23 chrbnici ejusdem: *Raimundus cujus, nomen scribitur in de-*

nario monetæ publicæ de Mathilde quæ fuit soror comitis de Pertico genuit Bosonem. Cum vero comitis nomen haud exprimatur, an Gaufridi comitis filia, sororne sit, in ambiguo servamus.

Dom Bouquet, lib. VIII, p. 633.

VII. *Mors Durandi Troarnensis abbatis. — Victor A papa eligitur. — Urbanus papa.*

Durandus siquidem, Troarnensis abbas grandævus, ab infantia monachus, religione et sapientia præcipuus, ecclesiastici cantus et divini dogmatis doctor peritissimus, sibi durus carnifex, aliisque mitis opifex, post multos in Dei cultu labores, in lectum decubuit, et bene, ut prudens et fidelis servus, ire ad curiam domini sui paratus, in Idus Februarii [1088], de sæculo migravit. In ejus transitu res non silenda contigit. In corpore præfati Patris, dum obiret, bipartitus color visus est. Nam in sinistra parte vultus ejus, et totius corporis, usque ad pedes, niveus candor apparuit, totamque dexteram partem plumbeus livor obtexit, et omnino dexteram medietatem, ut albedo sinistram, a vertice capitis usque ad pedes obtinuit. Insolitum itaque discrimen conspecti coloris terrorem intuentibus incussit, et inusitata rei causam studiosis inquisitoribus ad exprimendam subtilitatem perspicacitatis suæ ingessit. Inde diversi diversa dixerunt. Sed non est nostrum huic breviloquio singula inserere, quæ multipliciter eloquentes ex abundantia sensus sui protulere. Quidam quidem lævam et dexteram ad actualem et contemplativam, vel præsentem et futuram vitam interpretati sunt. Alii vero prodigium hoc præsigium fore futurorum opinati sunt.

Venerabiles discipuli glebam religiosi doctoris in capitulo suo reverenter sepelierunt, et in candido lapide, qui subpositus est, epitaphium hoc addiderunt.

*Hac tegitur tumba bonus et venerabilis abba.
Durandus, nostri norma monasterii.
Ad Domini laudem, præsentem condidit ædem,
Qua sibi propitium credimus esse Deum.
Luce sub undena februi, resolutus habena
Carnis, ad angelicam dirigitur patriam.*

Sepulto pastore, Troarnensis grex Arnulfum, Sagiensis monasterii priorem, eligit, ac ut sibi præponeretur, a rectoribus ecclesiasticis ac principibus suis expetiit. Illis autem congratulantibus, et libenter quod postulabant annuentibus, Arnulfus Troarnensium regimen suscepit, quod fere xxii annis solerter tenuit, et tam verbis quam scriptis et salutaribus exemplis subjectos erudit. Præfata nimirum duo monasteria, sicut ab uno principe primordium foundationis ceperunt, sic ex uno fonte usus divinæ servitutis et monastici ordinis institutionem sumpserunt. Rogerius enim de Monte Gomerici utrumque cœnobium monachis dicavit, et Fiscannensis norma utrumque monachico ritui applicavit. Unus amor hos pariter cœnobitas connexuit, signipotensque Martinus, Turonensis archipræsul, suo mancipatu commissos custodit. Sagienses a Troarnensibus primum sibi abbatem sumpserunt, et nunc, eodem adhuc patre vivente, amicabilem sibi vicissitudinem de discipulis ejus repetierunt. Quo adepti, Deo gratias egerunt, bonique pastoris solertia bene profecerunt.

Tunc Rodbertus, Normanniæ dux, optimum

suorum supplicationibus acquiescens, Henricum fratrem suum concessit, et a vinculis, in quibus cum Rodberto Belesmensi constrictus fuerat, absolvit.

Circa hæc tempora [1085] Gregorius papa in urbe Beneventana defunctus est, et Desiderius, Cassinensis abbas, in Victorem, Romanum papam, electus et inthronizatus est. Defuncti vero papæ corpus in confessione Sancti Bartholomæi apostoli tumulatum est, ubi meritis ejus fidei petentium miraculorum copia divinitus ostensa est. Nam leprosi de aqua, unde corpus ejus ablutum fuerat, petierunt; qua consecuta, fideliter loti sunt, et opitulante Deo, protinus mundati sunt.

Victor papa, postquam apicem pontificatus ascendit, primam missam in die sancto Pentecostæ solemniter cantare cœpit. Sed, occulto Dei nutu, gravem morbum subito incurrit. Nam, diarrha cogente, ter ad latrinam de missa ductus est, et sic in papatu vix una tantum missa perfunctus. Hic magnæ nobilitatis et sapientiæ fuit ac religionis, cœnobiumque Sancti Patris Benedicti, quod in Monte Cassino constructum est, longo tempore rexit. Inde ad præsulatum assumptus, repente, ut diximus, infirmatus est. In ægritudine tamen a Pentecoste usque ad Augustum languens, defunctus est.

Quo defuncto, Romanus clerus convenit, et Odonem, ex monacho præsulem Ostiensem, in Urbanum, Romanum papam, elegit. Hunc Deus Israel maximum principem contra Allophilos constituit, turremque David cum propugnaculis contra faciem Damasci commisit. Ille erat natione Gallus, nobilitate et mansuetudine clarus, civis Remensis, monachus Cluniacensis, ætate medicioris, corpore magnus, modestia discretus, religione maximus, sapientia et eloquentia præcipuus. Adhuc Guibertus, invasor apostolicæ sedis, Ecclesiam Dei conturbabat, ac adulando vel persequendo cunctos quos poterat, ab unitate pacis ad suum schisma pertraherat. Odo nimirum, comes Sutriæ, nepos ejus erat, et ecclesiasticæ pacis fautores pluribus pressuris coercerat.

Urbanus papa, confisus in Domino cœlorum, qui non relinquit virgam peccatorum super sortem justorum, misit legatos et epistolas Romanæ auctoritatis Francis et Græcis, aliisque gentibus per orbem constitutis, ut in fide catholica irrefragabiliter persistenterent, et omnem scissuram a lege Dei et corpore Christi, quod est Ecclesia, callide præcaverent. Solus Henricus, Teutonum princeps, et pedissequi ejusdem Guidberto cohærebant. Galli vero et Angli, aliæque gentes pene omnes per orbem Urbano piè obsecundabant.

VIII. *Varii in Apulia Normannia et Anglia eventus. — Quorumdam magnatum mors. — Restricta Guilhelmi Rufi administratio.*

In Apulia omnes Normanni catholico papæ concorditer favebant. Verum inter se truculenter dis-

sidebant, et fratres plus quam civilia bella vicissim conserebant. Rogerius enim, cognomento Crumena, id est bursa, ducatu Calabriae solus cum matre potiebatur. Quod Buamundus frater ejus, apud Jordanum principem Capuae exsulans, aegre patiebatur. Unde auxilio ejusdem Jordanii sororii sui, aliorumque parentum, amicorumque suorum, arma contra fratrem suum corripuit, partemque paterni honoris, quem ipse cum patre bello subegerat, viriliter repetere coepit. Cujus guerram frater et noverca tolerare nequiverunt, commodiusque consilium ab amicis expetere coacti sunt. Persuasionem igitur Rogerii Siciliae comitis, aliorumque affinium pacem fecerunt, eique Barum atque Tarentum, aliasque duas urbes, cum multis oppidis tradiderunt. Fratres itaque, postquam talem concordiam fecerunt, Mabiliam sororem suam Guillelmo de Grentemaisnil in matrimonium dederunt, et ditioni ejus, quia valde probus erat, plurima castra submiserunt. Connectione hujusmodi necessitudinis Normanni provide mutuo religati sunt, et magnam Italiae partem, quam Drogo et Unfridus atque Richardus, et super omnes Robertus Wiscardus obtinuerant, usque hodie possederunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1089, indictione xii. Rodbertus, primus abbas Sagiensis monasterii, vir bonus et simplex, mense Januario in lectum cecidit, et perceptis Dominicis sacramentis, xviii Kalendas Februarii de saeculo migravit. Cui Radulfus, Seifredi de Scurris filius, ejusdem coenobii monachus, in regimine successit. Hic litteris admodum fuit imbutus, eloquens et jucundus, ideoque amabilis omnibus. In juventute de illustri familia monachilem ad conversationem venit, et decem annis in monasterio per diversorum gradus officiorum humiliter ministravit. Undecimo tandem anno abbatiae curam, jubente et consecrante Girardo Sagiensi praesule, suscepit, et xvi annis inter saevos bellorum turbines strenue rexit, Deique fretus auxilio, pro temporis opportunitate res Ecclesiae diligenter auxit. Deinde Rodberti Belesmensis, saevitia nimis imminente, in Angliam confugit, quem rex Henricus honorifice secum detinuit, et per Gondulfum praesulem Rossensi episcopo praefecit. Inde post aliquot annos promotus, venerabili Anselmo archipraesuli successit, et novem annis Doroberniae metropoli praefuit.

Anno [1089] tertio Guillelmi Rufi regis Anglorum, Lanfrancus, Cantuariensis metropolis episcopus, defunctus est, et in basilica Sanctae Trinitatis, quam ipse mirifico opere construxerat, ante crucifixum sepultus est. Beccensis autem Anselmus supra scriptam compatriotae sui memoriam heroico carmine volumini lacrymabiliter indidit, Deique nutu post triennium in cathedram Doroberniae, ecclesiastica electione promotus, ascendit. Deinde infra decem annos, quibus postmodum regnavit Guillelmus Rufus, Thomas, Eboracensis metropolita, coepiscopum suum morte secutus est, cum aliis multis episcopis

et abbatibus. Nam Wlstanus praesul Guigornensis et Rodbertus Herfordensis, Osmundus, Salesburiensis et Gualkelinus Guentoniensis, Balduinus quoque archidiaconus et abbas S. Edmundi regis et martyris, Turstinus Glestoniensis et Rainaldus Abundoniensis, aliique plures episcopi et abbates obiere; quos sigillatim praefastidio legentium nolo nominare.

His temporibus quidam clericus, nomine Rannulfus, familiaritatem Rufi regis adeptus est, et super omnes regios officiales ingeniosis accusationibus et multifariis adulationibus magistratum a rege consecutus est. Erat enim ingenio acer, corpore pulcher, turgens disertis, commensationibus et ebrietatibus, libidinique nimis deditus, crudelis et ambitiosus, suisque prodigus; extraneis autem praedo rapacissimus. Hic de obscura satis et paupere parentela prodiit, et multum ultra natales suos ad multorum detrimentum sublimatus intumuit. Turstini, cujusdam plebeii presbyteri de pago Bajocensi, filius fuit, et a puerilibus annis inter pedisequos curiales cum vilibus parasitis educatus crevit, callidisque tergiversationibus, et argutis verborum machinationibus plus quam arti litterariae studuit. Et, quia semetipsum in curia magni regis Guillelmi arroganter illustribus praeferre audebat, nesciente non jussus, multa inchoabat, infestus in aula regis plures procaciter accusabat, temereque majoribus, quasi regia vi fultus, imperabat. Unde a Rodberto, dispensatore regio, Flambardus cognominatus est, quod vocabulum ei secundum mores ejus et actus quasi propheticè collatum est. Flamma quippe ardens multis factis intulit genti novos ritus, quibus crudeliter oppressit populorum coetus, et Ecclesiae cantus temporales mutavit in planctus.

Hic juvenem fraudulentis simulationibus inquietavit regem, incitans ut totius Angliae reviseret descriptionem, Anglicaeque telluris comprobans iteraret partitionem, subditisque recideret tam advenis quam indigenis, quidquid inveniretur ultra certam dimensionem. Annuente rege, omnes carrucatas, quas Angli hidas vocant, funiculo mensus est et descripsit, postpositisque mensuris, quas liberales Angli jussu Eduardi regis largiter distribuerant, imminuit, et regales fiscos accumulans colonis arva retruncavit. Ruris itaque olim diutius nacti diminutione, et insoliti vectigalis gravi exaggeratione, supplices regiae fidelitati plebes indecenter oppressit, ablatis rebus attenuavit, et in nimiam egestatem de ingenti copia redegit.

Hujus consilio, juvenis rex, morientibus praelatis, ecclesias, cum possessionibus olim sibi datis, invasit, et tam in abbatibus coenobitis, quam in episcopis episcopales decanos et canonicos cuilibet satellitum suorum subegit. Parcarn autem ad victum suum distributionem rerum eis delegabat, et reliquos redditus suae ditioni mancipabat. Sic avaritia in Ecclesia Dei nimis exarsit, et nefarius

mos, tunc inceptus, usque in hodiernum diem perseverans, multis animarum exitio sit. Hac enim de causa cupidus rex pastores ecclesiis imponere differabat, et populus rectore, et grex pastore carens lupinis dentibus patebat, et multimodarum toxicatis missilibus culparum sauciatus interibat. Princeps itaque, nimia cupiditate flagrans, suo infert ærario largas opes, quas Ecclesiæ Dei gratanter et devote dederunt antiqui Anglorum reges, Edilbertus scilicet ac Eduinus, Offa quoque ac Athulfus, Elfredus et Edgarus, alique principes cum suis optimatibus. Illi nimirum, ad fidem noviter conversi, Deum fideliter coluerunt, et de suis abundantissimis monachis et clericis affluenter largiti sunt; ut speciales ministri sacræ legis copioso victu pasti gauderent, Deique cultum absque ulla recusatione nocte dieque alacriter peragerent, et in locis constitutis celebres excubias Deo indesinenter exhiberent. Illuc peregrini et viatores securi veniebant, et ibidem post laborem citam repausationem sumebant, atque post inedium uberem alimoniam ex institutione principali reperiebant. Igitur ex insperato consolati, Deo gratias agebant, et pro benefactoribus, qui longe ante tantum sibi suffragium præparaverant, Creatorem omnium pie exorabant.

Antequam Normanni Angliam obtinuissent, mos erat ut, dum rectores ecclesiarum obirent, episcopus cœnobiorum, quæ in sua diœcesi erant, res sollicite describeret, et sub ditione sua, donec ab abates legitime ordinarentur, custodiret. Similiter archiepiscopus episcopi res, antistite defuncto, servabat, et pauperibus vel structuris basilicarum, vel aliis bonis operibus, cum consilio domesticorum ejusdem ecclesiæ, distrahebat. Hunc profecto morem Guillelmus Rufus ab initio regni sui persuasione Flambardi abolevit, et metropolitanam Cantuariæ selem sine pontifice tribus annis esse fecit, ejusque redditus suis thesauris intulit. Injustum quippe videtur, omnique rationi contrarium ut quod Deo datum est fidelium liberalitate principum, vel solertia dispensatorum ecclesiasticæ rei laudabiliter est auctum, denuo sub laicali manu retrahatur, et in nefarios sæculi usus distrahatur. Indubitanter credendum est quod, sicut illi, qui Deo de suis opibus pie dederunt, jam retributionem meritorum donante Deo receperunt, sic sacrilegi sacrorum invasores, ultore Deo, punientur, opibusque, quas injuste possident, cum jugi dedecore spoliabuntur. Omnipotentis enim lex æterna est et vera. Unde, sicut justitiæ cultoribus gratiosa pollicetur stipendia, sic transgressoribus pro nequitia dira comminatur supplicia. In omni pagina divinæ auctoritatis misericordia et veritas prædicantur, et luce clarius omni erudito manifestantur. Mirum ergo est quod humanum cor in nefas tam facile labascit, et plus præsentia et caduca, quam futura et perpetua concupiscit; dum omnia divino patere obtulit, et nihil e divino examine indiscussum evadere noverit.

Postquam Dorobernensium metropolis, præsule

A viduata, in timore et luctu exigit triennium, tandem justus arbiter, qui de cælo prospicit super filios hominum, et videt omnes amplecti vanitates vanitatum, acerba passione perculit regem Anglorum, multimoda scelerum fæce coinquinatum. Ægritudine igitur mulctatus, sacerdotes Domini advocavit, spiritualibus archiatri animæ suæ ulcera confessione denudavit, emendationem vitæ promisit, et ecclesiasticos rectores secundum voluntatem Domini archiepiscopum eligere præcepit. Tunc forte Anselmus Beccensium abbas pro utilitatibus Ecclesiæ suæ in Angliam transfretaverat. Audita jussione regis de metropolitani electione, sancta Ecclesia exsultavit, conventum seniorum una congregavit, et de negotio pro quo convenerant, tractare cœpit.

B Tandem, considerata sanctitate et sapientia venerabilis Anselmi, concorditer omnes ipsum elegerunt in nomine Domini, multumque renitentem, secundum morem ecclesiasticum, præposuerunt Cantuariorum metropoli. Inthronizatus itaque solers pastor frequenter ingemuit, prudenter perpendens quam grave et periculosum pondus ad portandum susceperit. Non intumescibat pro sui sublimatione, sed trepidabat pro multorum perditione, quos a lege Dei videbat aberrare sua sub gubernatione. In diœcesi sua multa corrigenda perspexit. Peccantem regem, torvosque proceres sæpe corripuit. Unde plurima ab eis adversa tulit, et pro zelo justitiæ bis exsulavit. Dictis et exemplis salutariis perversos mores subditorum emendare studuit, sed obdurata quorundam iniquitate, in multis non sicut voluisset profecit. *Perversi quippe, sicut Salomon ait, difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus (Eccle. 1, 15.)*

IX. *Guillelmus rex Robertum fratrem suum in Normannia aggredi meditatur. — In præfatum Robertum Genomanenses insurgunt. — Fulco comes Andegavensis.*

In diebus illis [1089] lucerna veræ sanctitatis obscurius micabat pene cunctis in ordinibus, mundi-que principes cum subjectis agminibus inhærebant tenebrosis operibus. Guillelmus Rufus, Albionis rex, juvenis erat protervus et lascivus, quem nimis inhianter prosequabantur agmina populorum impudicis moribus. Imperiosus et audax atque militaris erat, et multitudine militum potius tripudiabat. Militiæ titulis appaudebat, illisque propter fastum sæcularem admodum favebat. Pagenses contra milites defendere negligebat, quorum possessiones a suis tironibus et armigeris impune devastari permittebat. Tenacis memoriæ, et ardentis ad bonum seu malum voluntatis erat. Terribilis furibus et latrunculis imminabat, pacemque serenam per subjectam regionem servari valenter cogebat. Omnes incolas regni sui aut illexit largitate, aut compressit virtute et terrore, ut nullus contra eum aude- ret aliquo modo mutire.

Confirmatus itaque in regno, turmas optimatum ascivit, et Guentoniam congregatis, quæ intrinsecus

ruminabat sic ore deprompsit : « Nostis, inquit, A egregii barones, qualiter egerit erga me Rodberti fratris mei fides, et quantos mihi procuravit labores. Non opus est multis sermonibus referre quot homines meos in regno nico excitaverit contra me, et summopere machinatus fuerit me regno vitæque privare. Satis omnibus liquet quod intolerabile mihi primo regni mei anno intulisset, nisi divina virtus per pietatem suam illud a me repulisset. Ecce lacrymabilem querimoniam sancta Ecclesia de transmarinis partibus ad me dirigit, quia valde mœsta quotidianis stetibus madescit, quod justo defensore et patrono carens, inter malignantes quasi ovis inter lupos consistit. Terram meam fraudulentia et viribus auferre satagit, qui terram suam a malignis prædonibus defendere negligit. Nunc igitur commoneo vos omnes, qui patris mei homines fuistis, et feudos vestros in Normannia et Anglia de illo tenuistis, ut sine dolo ad probitatis opus mihi viriliter unanimes faveatis. Non debemus pati latronum conventicula, ut ab illis fideles opprimantur, et sanctorum destruantur cœnobîa, quæ patres nostri summo nisu construxerunt in Neustria. Tota regio cadibus paret atque rapinis, sæpius ex necessitate reminiscens Guillelmi magni principis, qui bellis eam eripuit externis et intestinis. Decet ergo ut, sicut nomen ejus et diadema gero, sic ad defensionem patriæ inhæream ejus studio. Colligite, quæso, concilium, prudenter in te consilium, sententiam proferite, quid in hoc agendum sit discrimine. Mittam, si laudatis, exercitum in Normanniam, et injuriis, quas mihi frater meus sine causa machinatus est, talionem rependam. Ecclesiæ Dei subveniam, viduas et orphanos inermes protegam, fures et sicarios gladio justitiæ puniam. »

His dictis, omnes assensum dederunt, et magnanimitatem regis collaudaverunt. Tunc Guillelmus rex Guillelmum de Guarenna comitem Suthregiæ constituit, quem paulo post mors nulli parcens e medio rapuit. Corpus vero ejus Cluniacenses monachi, quos Lanquis honorifice locavit, in capitulo suo sepelierunt, et quis vel qualis vir ibidem requieverit, his versibus super tumulum in albo lapide sculptis denotaverunt :

(15) Philippum etiam Francorum regem (quod mirum est Ordericum ignorasse vel subticuisse) in sui auxilium contra Anglicum regem advocavit Robertus, ut constat ex notitia excommunicationis latæ contra Guillelmum I. Rothomagensem archiepiscopum ab Urbano II papa, in causa Fiscannensium monachorum, inter instrumenta *Gall. Christ. XI, col. 48* : *Etenim anno 1089 a Salvatoris Incarnatione, ea scilicet tempestate qua guerra erat inter fratres regem Anglorum Willelmum et comitem Normannorum Robertum, idem comes volens regem Francorum Philippum, pro eo quod se in obsidenda fertitate regis castro juverat, remunerare, et non habens de proprio quod posset dare, Gisorz sic dictum manerium S. Mariæ Rothomagensis abstulit, et regi illud contulit. Hoc Willelmus, qui tunc ex abbate Cadomensis præerat archiepiscopus dure accepit; et omnia comitem ad hoc ut ablata redderet adducere*

*Hic, Guillelme comes, locus est laudis tibi fomes.
Hujus fundator, et largus sedis amator
Iste tuum funus decorat, placuit quia munus
Pauperibus Christi, quod prompta mente dedisti.
Ille tuos cineres servat Pancratius heres,
Sanctorum castris qui te sociabit in astris.
Optime Pancrati, ser opem te glorificanti,
Daque poli sedem, talem tibi qui dedit adem.*

Præfati consulis filii, Guillelmus et Rainaldus cum Gundreda matre sua successerunt, et, sub Guillelmo atque Henrico Angliæ regibus, probitate et potentia diu claruerunt. Rodberto quoque, Haimonis filio, rex Guillelmus magnos honores tribuit, et inter maximos optimates Angliæ ipsum sublimavit. Hic Sibilem Rogerii comitis filiam, uxorem duxit, quæ filiam ejus, nomine Mathildem, peperit, quam postmodum Rodbertus, Henrici regis filius, in matrimonium sibi conjunxit.

Primus Normannorum, Stephanus de Albamaria, filius Odonis Campaniæ comitis, regi adhæsit, et regiis sumptibus castellum suum super Aucium flumen vehementer munivit, in quo validissimam regis familiam contra duceum suscepit. Quem mox Gornacensis Girardus secutus est. Nam Gornacum, et Firmitatem, et Goisleni Fontem, aliasque munitiones suas regi tradidit, finitimosque suos regiæ parti subjicere studuit. Deinde Rodbertus, Aucensium comes, et Gauterius Gifardus, et Radulfus de Mortuomari, et pene omnes qui trans Sequanam usque ad mare habitabant, Anglicis juncti sunt, et de regiis opibus ad muniendas domos suas armis et satellitibus, copiosam pecuniam receperunt.

Tunc Rodbertus dux contra tot hostes repagulum paravit, filiamque suam, quam de pellice habuerat, Heliæ, filio Lamberti de Sancto Sidonio, conjugem dedit, et Arolas, cum Buris et adjacente provincia, in matrimonio tribuit, ut adversariis resisteret, Calegiique comitatum defenderet (15). Illo vero jussa viriliter complere cœpit. Roberto enim duci, et Guillelmo filio ejus semper fidelis fuit, et sub duobus regibus Guillelmo et Henrico multa pertulit, labores videlicet ac exhæreditationem, damna, exsilium ac multa pericula.

Audientes Cenomanni dissidium Normannorum, cogitaverunt fastuosum excutere a se jugum eorum; D quod olim facere multoties conati sunt sub Guil-

non potuit, per totam Normanniam ecclesias omnes a divina cessare laude præcepit. Cumque et hanc Fiscannensem similiter cessare præcepisset, prior et monachi (nam abbas tunc Willelmus III aberat in Anglia) respondere se cessare non posse etc. Idem de Philippo in subsidium accersito a Roberto testatur Malmesburiensis lib. iv, p. 121; sed verbis contumeliosius addit : Et ille quidem iners et quotidianam crapulam ructans, ad bellum singulticis ingluvie veniebat; sed occurrerunt magna pollicenti nummi regis Angliæ, quibus infractus cingulum solvit, et convivium repetiit. Moderatus Rogerus Horedenus ad an. 1089: Willelmus rex, non modicæ pecuniæ quantitate regi Philippo occulte transmissa, ut ab obsidione (cujusdam castelli sorte de Firmitate) discedat, flagitans impetravit.

Doni BOUQUET, lib. VIII, p. 630.

lelmo, magno rege Anglorum. Hoc Robertus dux ut comperiit, legatos et exenia Fulconi, Andegavorum satrapæ, destinavit; obnixè rogans ut Cenomannos a temerario ausu compesceret, ac in Normanniam ad se graviter ægrotantem veniret. At ille obsecranti libenter acquievit, ducemque jam convalescentem reperiit. Post plurima pacis et amicitiae colloquia, Fulco comes dixit duci Roberto: « Si mihi quam valde cupio rem feceris unam, Cenomannos tibi subjiciam, et omni tempore tibi ut amicus fideliter serviam. Amo Bertradam, sobolem Simonis de Monteforti, neptem scilicet Ebroicensis comitis Guillelmi, quam Helvissa comitissa nutrit, et sua sub tutela custodit. Hanc mihi conjugem trade, obsecro; et quæque tibi pegigi, servabo. » Protinus ex parte ducis super hac re comes Ebroicensis requisitus est. Qui mox cum suis necessariis amicis consilium iniit, et exitum rei sollicitè investigavit. Tandem negotio diligenter indagato, ad euriam ducis accessit, et inter cætera sic duci dixit: « Rem, domine dux, postulas a me mihi valde contrariam, ut neptem meam, quæ adhuc tenera virgo est, digamo tradam, quam sororius meus mihi commendavit nutriendam. Verum provide commodum tuum quæris, meumque parvipendis. Cenomannensem comitatum vis tibi obtinere per neptem meam, et tu mihi auferes hæreditatem meam. Justumne est quod moliris? Non faciam quod postcis, nisi reddideris mihi Bathventum et Nogionem, Vaceium et Craventionem, Scoceium, aliosque fundos Radulfi patrum mei, qui pro magnitudine capitis, et congerie capillorum jocose cognominatus est Caput Asini; nepotique meo Guillelmo Bretoliensi Pontem Sancti Petri, et reliqua quæ rationaliter et legaliter poterimus approbare, quod nostra debeant esse hæreditario jure. Legitimi siquidem mihi testes sunt, et in omnibus idonei, quod Robertus de Guaceio, filius præfati Radulfi patrum mei, me totius juris sui hæredem constituit. Sed Guillelmus rex, consobrinus noster, quia potentior nobis fuit, omnes hæreditatis nostræ partes, sicut leo in partitione cervi, suas fecit. Illis, domine dux, sapienter consideratis, tene re-

atitudinem nobis, et nos tuis obtemperabimus jussis. »

Dux autem, hujusmodi responsione audita, ex consultu sapientum decrevit dare minora, ne perderet majora. Tunc Edgarus Adelinus, et Robertus Belesmensis, atque Guillelmus de Archis, monachus Molismensis, præcipui ducis consilarii erant. Guillelmi ergo Ebroicensis, et Guillelmi Bretoliensis nepotis ejus petitionibus dux acquievit, et prænominata cum territoriis suis oppida tribuit, præter Scoceium, quod Girardus de Gornaco possidebat, qui de eadem parentela prodierat. Filiius enim Basilie, Girardi Fleitelli filie, erat, tantæque potentie, cui nemo vim inferre poterat.

Deinde Andegavensis consul concupitam puellam gaudens suscepit, et viventibus adhuc duabus uxoribus, tertiam desponsavit, quæ filium ei, nomine Fulconem peperit. Pactique sui memor, Fulco Cenomannos adiit, cosque plus precibus et promissis, quam vi compescere studuit, et conspiratam rebellionem in annum saltem spatium distulit.

X. *Fulco Andegavensis comes novam calceorum formam excogitat. — Hujusce temporis mores, vestes, ludi, etc.*

Hic in multis reprehensibilis et infamis erat, multisque vitiorum pestibus obsecundabat. Ipse nimirum, quia pedes habebat deformes, instituit sibi fieri longos et in summitate acutissimos subtulares; ita ut operiret pedes, et eorum celaret tubera, quæ vulgo vocantur uniones. Insolitus inde mos in occidentum orbem processit, levibusque et novitatum amatoribus vehementer placuit. Unde sutores, in calceamentis, quasi caudas scorpionum, quas vulgo pigacias (16) appellant, faciunt, idque genus calceamenti pene cuncti, divites et egeni, nimium expetunt. Nam antea omni tempore rotundi subtulares ad formam pedum agebantur, eisque summi et mediocres, clerici et laici, competenter utebantur. At modo sæculares perversis moribus competens schema superbe cupiunt; et quod olim honorabiles viri turpissimum judicaverunt, et omnino quasi stercus refutaverunt, hoc moderni quasi mel dulce æstimant, et veluti speciale decus amplectentes gestant.

(16) Pigacia illæ videntur idem calceorum genus esse quod Poulainæ seu Pouleanæ vel calcei rostrati, de quibus copiose et erudite disserit Cangius in notis ad Alexiadem Annæ Comnenæ, p. 202 204, contractius vero in Glossario mediæ et infimæ latinitatis ad voces *Poulainia* et *Rostra*. Istius modi autem rostratorum calceorum, ut idem observat, auctorem Fulconem Rechinum facit Ordericus, non quod eos ille primus adinvenit, sed quod in Galliam primus illorum usum invexerit. Nam apud Romanos viginis calceos repandos et uncinatos docent Cato apud Festum, Cicero *De natura deorum*, Tertullianus *De pallio*, cap. 5, et alii; quorum ea erat forma, ut in arcuatum acumen desineret, unci ad instar in altum reflexa, unde uncipedes iidem dicti Tertulliano, qui calceis uncinatis utebantur. Perduravit in Gallia ridiculus ille mos ad usque tempora Caroli VI regis, teste Nangii con-

D
tinuatore ad an. 1365: *Sotulares*, inquit, *habebant, in quibus rostra longissima in parte anteriori ad modum unius cornu in longum; alii in obliquum, ut Griffones habent retro et naturaliter pro unguibus gerunt, ipsi communiter deportabant, quæ quidem rostra Pouleanas Gallice nominant. Et quia res erat valde turpis et quasi contra procreationem naturalium membrorum circa pedes, quin imo abusus naturæ videbatur, ideo dom. rex Franciæ Carolus fecit per præcones Parisius proclamari publice, ne aliquis, quicumque esset, auderet talia deportare; et etiam quod neque artifices sub magna pœna de cætero tales calceos, sed neque creas sic punctatas facere præsumeret, nec vendere cuicumque. Nam simili modo dom. papa Urbanus V In Romana Curia inhi-buerat valde stricte.*

Dom BOUQUET, lib. VIII, p. 637.

Rodbertus quidam nebulo in curia Rufi regis A prolixas pigacias primus cœpit implere stupis, et hinc inde contorquere instar cornu arietis. Ob hoc ipse Cornardus cognominatus est. Cujus frivolum adinventionem magna pars nobilium, ceu quoddam insigne probitatis et virtutis opus, mox secuta est. Tunc effeminati passim in orbe dominabantur, indisciplinate debacchabantur, Sodomiticisque spurcitiis fœli catanite, flammis urendi, turpiter abutebantur. Ritus heroum abjiciebant, hortamenta sacerdotum deridebant, barbaricumque morem in habitu et vita tenebant. Nam capillos a vertice in frontem discriminabant, longos crines veluti mulieres nutriebant, et summopere curabant, prolixisque nimiumque strictis canisiis indui, tunicisque gaudebant. Omne tempus quidam usurpabant, et extra legem Dei moremque patrium pro libitu suo ducebant. Nocte comessionibus et potationibus, vanisque confabulationibus, aleis et tesseris, aliisque ludicris vacabant; die vero dormiebant.

Sic post obitum Gregorii papæ, et Guillelmi Nothi, aliorumque principum religiosorum, in occiduis partibus pene totus abolitus est honestus patrum mos antiquorum. Illi enim modestis vestiebantur indumentis, optimeque coaptatis ad sui mensuram corporis. Et erant habiles ad equitandum et currendum, et ad omne opus quod ratio suggererat agendum. Ast in diebus istis veterum ritus pene totus novis adinventionibus commutatus est. Feminæam mollitiem petulans juvenus amplectitur, feminisque viri curiales in omni lascivia summopere adulantur. Pedum articulis, ubi finis est corporis, colubinarum similitudinem caudarum imponunt, quas velut scorpiones præ oculis suis prospiciunt. Humum quoque pulverulentam interularum et palliorum superfluo surmate verrunt, longis latisque manicis ad omnia facienda manus operiunt, et his superfluitatibus onusti celeriter ambulare vel aliquid utiliter operari vix possunt. Sincipite scalciati sunt ut fures, occipite autem prolixas nutriunt comas ut meretrices. Olim pœnitentes, et capti, ac peregrini usualiter intonsi erant, longasque barbas gestabant; indicioque tali pœnitentiam, seu captionem, vel peregrinationem spectantibus prætendebant. Nunc vero pene universi populares cerriti sunt et barbatuli, palam manifestantes specimine tali quod sordibus libidinis gaudent, ut fetentes hirci. Crispant crines calamistro. Caput velant vitta, sine pileo. Vix aliquis militarium procedit in publicum capite discooperto, legitimeque secundum Apostoli præceptum tonso (I Cor. xi). Exterius itaque habitu gestuque monstrant, quales interius conscientias habeant et qualiter per arctum cultum ad Deum percurrant.

Altissimus igitur Judex et sublimi residens solio, quod nimium flagitiis inhæret humana intentio, populum ineruditum, plebemque indisciplinatam multiplici percutit flagello. Morbis enim macerari, et bellis inquietari terrigenas permittit, hypocriti-

etque præsidibus subjicit, quos sibi contrarios, suæque legis spontaneos prævaricatores perspicit. Electi autem, qui zelo Phinees inflammantur, inter reprobos crebro irascuntur, ac ad Dominum cum Propheta conqueruntur: *Vidi prævaricantes et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt* (Ps. d. cxv.ii, 158). Unde a bonis doctoribus arguuntur, obsecrantur, increpantur in omni patientia et doctrina. Sed his omnibus pertinaciter obstat malevoli cordis obduratio nefaria, quæ solet omnium fovere ac defendere scelerum contagia. Si Persius et Plantus, alique mordaces satyrici nunc adessent, et curiose indagarent qualiter nostrates clam palamque libitus suos perpetrent, immensam reprehendendi materiam et subsannandi in propatulo repèrent.

B Innumeris itaque lapsibus perspectis in mundo, Gerioius Grossivus in quadam epistola scripsit, inter reliqua, Gisleberto Maminoto, Luxoviensium episcopo:

*Virtutum lampas, qua pristina splenduit ætas,
Transtulit omne suum prorsus in astra jubar
Temporibus nostris, tenebris involvitur orbis,
Nec valet extinctus jam relevare caput.
Nec probus est hodie, nec curans de probitate,
Nec pretium, nec honor, nec probitatis amor.*

C Enormitati malitiæ, quam passim grassari perspexit, ardens scholasticus hyperbolice detraxit. Blittero quoque Flandrita, in poemate, quod super Henrico Cæsare nuper edidit, mundi et miseros mortalium eventus elegiacis modis luculenter denotavit. Alii quoque plures litterati sophistæ magnos questus protulerunt de flagitiis et ærumnis hujus sæculi; quos secutus in præsentis opusculo breviter memini, quo tempore cis Alpes cœpit ineptia pigaciarum, et superflua prolixitas capillorum, atque vestium terræ sordes frustra scopantium.

De sanctitate et miraculis sanctorum mallem scribere multo libentius quam de nugis infrunitorum, frivolisque nepotationibus; si principes nostri et antistites sanctis perfecte instarent charismatibus, et prodigiis pollerent, sanctitatem præconantibus. Ast ego vim illis, ut sanctificentur, inferre nequeo. Unde his omissis, super rebus, quæ sunt, veracem dictatum facio. Nunc autem ad narrationis ordinem redeo.

XI. *Cenomannenses contra Normannos insurgunt.*

Anno ab Incarnatione Domini 1090, indictione xiii, Cenomanni contra Normannos rebellaverunt, ejectionisque custodibus eorum de munitionibus, novum principem sibi constituerunt. Nam qui vivente Guillelmo rege, contra eum rebellare multoties conati sunt, ipso mortuo, statim de rebellionem machinari cœperunt. Legationem igitur filiis Azsonis, marchisi Liguriæ, direxerunt, eisque velle suum intimantes per legatum dixerunt: « Cur tam segnes et ignavi estis, ut hæreditatem vestram non repetatis, quam nos ultro servamus vobis? Mortui sunt omnes Cenomannensis principatus legitimi hæreses; jamque nullus nobis vicinior est hæres.

Guillelmus etiam, violentus multorum Invasor, jam decidit, qui per Margaretam Herberti filiam, quam Roberto, filio suo, sociare voluit, suæ diutius ditioni nos mancipavit. Ecce filii ejus, quorum unus regno præest Angliæ, alter ducatus Normaniciæ, mutuis cædibus conturbantur, sibi invicem adversantur, rapinis et incendiis malignantur, et pene usque ad internecionem sævientes labuntur. Nos autem Cenomannicam urbem et oppida ejus in pace possidemus, vobisque fideliter mandamus, ut huc confestim veniatis, et hæreditario jure nobis præsideatis. Hæc itaque Cenomanni Liguribus mandaverunt, non pro amore eorum, sed ut aliqua rationabili occasione jugum excuterent a se Normannorum, quod fere xxx annis fortiter detriberat

Ligures germani, audita legatione, gavisii sunt, initoque consilio cum necessariis amicis, quid agendum esset perscrutati sunt. Tandem definierunt ut Fulco, qui major natu erat, patris honorem in Italia possideret, Hugo autem frater ejus Cenomannensem principatum ex matris hæreditate sibi reposeret. Denique Gaufridus Madeniensis, et Helias, aliique cives et oppidani venientem Hugonem susceperunt, eique ad obtinendum jus ex materna hæreditate competens aliquandiu suffragati sunt (17).

Venerabilis autem Hoellus antistes, qui dono Guillelmi regis præsulatum habuit, ipsi filiiisque ejus semper fidelis exstitit, et in quantum potuit truculentam recalcitrationem dissuasit; pertinaces vero interdixit, pontificali jure anathematizavit et a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ sequestravit. Quapropter rebellionis incentores contra eum nimis irati sunt, et injuriis eum afficere terribiliter comminati sunt. Interea dum per diocesim suam cum clericis suis equitaret, et episcopali more officium suum solerter exerceret, Helias de Flechia eum comprehendit, et in carcere donec Hugo in urbe Cenomannica susceptus fuisset, vinctum præselem tenuit. Porro ecclesia dicti pontificis suæ afflictioni condoluit, Dominique sanctas imagines cum crucibus, et sanctarum scrinia reliquiarum ad terram deposuit, et portas basilicarum spinis obturavit, et a clangore signorum, celebrique cantu, solitisque solemnibus, ut vidua mærens, cessavit, lacrymisque vacavit.

Cenomanni, postquam novum comitem suum divitiis et sensu ac virtute inopem esse cognoverunt, imprudentis (18) facti sui pœnitentes, eum sicut Sichimitæ Abimelech (*Judic.*, ix), despicabilem et exosum habuerunt. Imprudens enim et ignavus ac deses erat, tantæque dignitatis habenas moderari

(17) Secundum Hugonis in Cenomanniam adventum hic narrat Ordericus: Prior vero contigit circa annum 1067, cum pertasi nimirum juvi Normannica Guillelmo Notho sibi impositi, Azzonem Liguriæ comitem, quo tempore in Anglia recessa occupata ille versabatur, Cenomanni ut sibi præses accersierunt. Adduxit porro ille secum una cum

nesciebat. Hic filiam Roberti Wiscardi conjugem habuit, sed generosæ conjugis magnanimitatem vir ignavus ferre non valens, ipsam repudiavit. Pro qua re papa Urbanus palam eum excommunicavit. Omnes Allobroges ipsum execrati sunt, et inventa occasione ferocibus Cisalpinis extorrem destinaverunt. Inscius inter gnaros, et timidus inter animosos milites consul constitutus vilis habebatur, multiplicique terrore frequenter exsanguis angebatur, et fugam, quod præcipuum sibi remedium putabat, meditabatur. Hoc advertentes, Cenomanni valde lætati sunt, et majorem ei metum sempectas incusserunt.

Tandem Helias, consobrinus ejus, ad eum accessit, et cum eo de imminentibus causis tractans, dixit: « Audio missitantem populum, domine, quod in patriam tuam vis redire, durosque mores et comitatum indomitæ gentis relinquere. Hoc profecto nullus amicorum tuorum tibi debet dissuadere. Nam sicut mores tui placidi sunt, amantque tranquillitatem pacis, sic hujus incolæ regionis vacant bellis, et impatientes sunt quietis. Præterea implacabiles Normanni Cenomanniam calumniantur, et cum ingenti feritate Cenomannicis dira comminantur. Nam filii regis Guillelmi, qui olim inter se dissidebant, nunc reconciliati sunt, et in Normanniam cum grandi exercitu conveniunt, ut in terram nostram repente accurrant, et nos qui contra illos rebellavimus atrocibus armis impugnent et puniant. Hanc sine dubio crede præcipuam causam, pro qua Guillelmus rex cum ingenti pompa venit in Neustriam, cujus, ut reor, adventus nobis pariet gravem metum et occupationem maximam. »

Hæc ita dicenti manifeste Hugo propalavit Helias quod suum vellet consulatum vendere, patriosque penates revisere. Helias dixit: « Cognatus tuus sum, domine, suffragioque meo sublimatus es in consulatus honore, quem nulli potes nisi mihi dare vel vendere. Nam filia Herberti comitis Lancelino de Balgenceio nupsit, eique Lancelinum Radulfi patrem, et Joannem meum genitorem peperit. Hoc itaque disserui manifeste, ut me sicut te scias ortum de comitis Herberti progenie. Nunc igitur de meo quod inter nos convenerit accipe, et consulatus stemma mihi dimitte, quod meum debet esse consanguinitatis jure. Grave quidem et laboriosum quod appeto, quia vix aut nunquam, cum tres filii regis Guillelmi advixerint, in pace possidebo. Valde indignum videtur tantis principibus, qui nos circumvallare possunt militum centum millibus, ut a collimitaneis contribulibus impune patiantur aliquod dedecus, vel aliquo modo amittant sine ter-

uxore sua Gersende filium impuberem Hugonem, qui patris in Liguriam reversi successor sub tutela matris apud Cenomannos remansit; sed eodem postea remeare coactus fuit, ut supra videre est ex actis Cenomannensium episcoporum.

Dom BOUQUET, lib. VIII, p. 639.

(18) Le Prévost: imprudentes.

ribili calumnia quodlibet jus, quod pater eorum a qualicumque pacto fuerit nactus. Me quoque libertatis amor nihilominus stimulat, et hereditatis avitæ rectitudo dimicandi pro illa fiduciam in Deo mihi suppeditat. »

His dictis ignavus Allobrox annuit, et pro comitatu Cenomannensi x millia solidorum Cenomannensis monetæ recepit. Helias vero, recedente Ligure, comes Cenomannorum factus est, et xx annis adepto consulatu strenue potitus est. Hæres quoque soceri sui Gervasii de Castro Ligeri factus est, cujus filiam habuit, ex qua filiam nomine Eremburgem genuit, quam domini sui filio Fulconi, Andegavorum comiti, in matrimonium copulavit. Hic in accepta potestate viam suam multum emendavit, et multiplici virtute floruit. Clerum et Ecclesiam Dei laudabiliter honoravit, et missis servitiisque Dei quotidie ferventer interfuit. Subjectis æquitatem servavit, pacemque pauperibus pro posse suo tenuit.

XLII. *Dissensiones et bella inter Normanniæ magnates.*

His temporibus in Normannia nequitiae rabies nimis crevit, et in cunctis climatibus ejus ultra modum redundavit, miserosque regionis indigenas miserabiliter conturbavit. Armorum crebra collisio in conflictibus frenduit, et multorum sanguine tellus maduit.

Anno secundo postquam rex Guillelmus obiit [1089], Ascelinus cognomento Goellus, Guillelmo Bretoliensi, domino suo, arcem Ibreii fraude subripuit, et Rodberto duci prodidit. Guillelmus autem pro redemptione arcis, qua carere noluit, md libras duci erogavit. Recepta vero turri, præsidatum Ibreii pro vindicta Goello abstulit, et omnibus rebus, quas sub sua ditone habebat, eum spoliavit. Inde diutinum inter eos bellum fuit, rapinis incendiisque, cum cædibus hominum, vicina regio luxit. Almaricus de Monteforti, qui Fortis cognominabatur, pro virtute qua vigeat, et cunctis affinis, qui secus eum commorabantur, audacia et feritate formidabilis erat, dum in terram Guillelmi Bretoliensis ut leo sæviens irrueret, et solus contra duos milites certamen iniret, ab uno eorum lancea in latere percussus est, ipsoque die mortuus est. Quo defuncto, Richardus frater ejus patrium honorem adeptus est, et perniciem germani super Guillelmum ulcisci summopere molitus est.

(1090-1092.) Robertus dux Gisleberto, Ingenuifi de Aquila filio, militaria, quoniam valde probus erat, servitia crebro injunxit, eique pro remuneratione, patriæque tuitione, castrum de Eximiis donavit. Unde Robertus Bellesmensis felle livoris et iræ commotus exercitum aggregavit, et in prima Januarii septimana castrum per quatuor dies obsedit, et inter hibernos imbres et pruinas acerrimis assultibus impugnavit. Gislebertus autem cum paucis, sed animosis pugnantibus fortiter intus obstitit, jactisque missilibus et lapidibus, hostes relisit, in vallum præcipitavit, quosdam vulneravit, non-

nullos etiam exanimavit. Interea Gislebertus tæro, Aquilensis herus, ei suppetias venit, cum lxxx militibus noctu castrum introivit, alimentis et armis ac propugnatoribus illud munivit, adminiculoque tali patrum suum corroboravit. Porro Belesmensis tyrannus, videns loci munitiorem, validamque defensorum obstinationem, commorari non ausus in obsidione diutina, furibundus recessit cum ingenti mœstitia, nihil lucratus præter suorum vulnera. Sequenti anno, cum præfatus eques Gislebertus de Sancta Scholastica veniret, et Molinis colloqui cum Duda ejusdem castri domina divertisset, post colloquium Antonio cognomento Haren ibidem arma sua forte dimisit, et inermis ipse cum armigeris suis circa vesperam festinanter abscessit. Protinus eum Gerardus Capreolus, et Rogerius de Ferrariis, aliique Corbonienses milites fere xiii persecuti sunt, vivumque comprehendere conati sunt. Qui dum veloci equo veheretur, et manus inimicorum effugero niteretur, ab uno eorum lancea in latere punctus est, ipsisque mœrentibus qui hoc perpetraverunt, nobilis heros ipso die mortuus est. In crastinum autem, bissextili die, corpus ejus ad Sanctum Sulpitium delatum est, ibique cum parentibus suis a Gisleberto Ebroicensi episcopo, et Serlone Uticensi abbate cum multorum luctu tumulatus est. Porro Goisfredus, Mauritanie comes, perpendens quod homines sui, qui grave facinus peregerant, ex occisione strenuissimi baronis ingentium detrimentorum terræ suæ seminarium procreaverant, cum Gisleberto Aquilensi, nepote ejus, pacem fecit, eique Julianam filiam suam in matrimonium conjunxit, quæ Richerium et Goisfredum ac Gislebertum ipsi peperit. Sapiens itaque consul subjectis et hæredibus suis commode consuluit, dum dulcedine conjugalis amplexus exortum scelus occavit, ne de radice pravæ actionis multiplicius nefas pulularet, et redivivum inter posteros semper in pejus excreceret. Fœdus itaque in consobrinos hæredes nunc usque indissolubile persistit, et serena pax eos blande sereniterque connectit.

Eadem septimana, qua Gislebertus, ut dictum est, inter Molinos et Aquilam interiit, Goellus contra Guillelmum Bretoliensem dominum suum campestri certamine dimicavit, et secum habens Richardum de Monteforti, magnamque multitudinem Francorum, hostilem exercitum contrivit. Guillelmum autem, cum multis aliis captum, in vinculis injecit, et squalore carceris sequenti quadragesima crudeliter afflixit, et rigorem quadragesimalis pœnitentiæ invitum pro peccatis suis subire cogit. Denique per hanc occasionem Richardus de Monteforti et Hugo de Monte Gomerici, Gervasius de Novo Castello, aliique plures Francorum et Normannorum una convenerunt, et pacem inter Guillelmum et Goellum apud Brehervallum composuerunt. Tunc Guillelmus, ut pactum exigebat, Goello Isabel filiam suam in conjugium sociavit, et pro redemptione sua mille Drocensium libras et equos

et arma et alia multa donavit. Quin etiam arcem A
Ibreii tristis et mœstus adjecit. Nefarius itaque
prædo, his opibus admodum ditatus, intumuit, et
castellum suum, quod revera spelunca latronum
erat, fossis et densis sepibus ad multorum damna
conclussit, ubi totam vitam suam rapinis et cædibus
finitimorum exercuit. Ex conjuge sua septem filios
genuit, quorum nequitia nimis excrevit, et multos
fœtus viduarum et pauperum sævis operibus ex-
civit.

XIII. *Discordes motus et bella Normanniæ conti-
nuantur.*

Eodem tempore alia turbatio in Neustria surrexit.
Rodbertus, comes Mellenti, muneribus et promissis
Guillelmi regis turgidus, de Anglia venit, Rothomagus ad ducem accessit, et ab eo arcem Ibreii B
procaciter petiit. Cui dux respondit : « Æquipotens
mutuum patri tuo dedi Brioniam, nobile castrum,
pro arce Ibreii. » Comes Mellenti dixit :
« Istud mutuum non concedo; sed quod pater tuus
patri meo dedit, habere volo. Alioquin per Sanctum
Nigasium faciam tibi quod displicebit. » Iratus igitur
dux illico eum comprehendit et in carcere vinciri
præcepit, et Brioniam Rodberto, Balduini filio, cu-
stodiendam commisit (49).

Callidus senex, Rogerius de Bellomonte, ut cap-
tam prolem audivit, per aliquot dies aliis actionibus,
quasi infortunium pignoris non curasset, specie
tenus intendit, sui que mœrorem tristis animi
læto vultu dissimulavit. Deinde, ut mitigatum du- C

(49) Ablati Roberto Mellentensi comiti Brioniaë ca-
stri aliam assignat causam monachos Beccensis in
notitia de libertate suæ Ecclesiae, a Mabillonio in
appendice ad t. V *Annalium Benedicti*. p. 635 edita :
*Venerabilis Patris Anselmi temporibus, inquit, Rob-
bertus comes Mellenti sua astutia obtinuit apud du-
cem Normanniæ Robertum castrum Brionnense in
dominio suo, quod hactenus fuerat dominium ducibus
Normanniæ. Qui compos voti sui, voluit Beccense
cœnobium sub suo dominio possidere, eo quod
idem cœnobium in fisco Brionnensis castri constat
adificatum. Tunc primum, ut astutus homo, privatim
aurem Patris Anselmi per nuntios expetiit, rogans
et quasi supplex exorans, ut hoc concederet, pro-
mittens multas augmentationes Ecclesie de suis rebus,
maximeque in eodem castro. Quibus Pater Ansel-
mus respondit : « Hoc non est meum concedere; abba-
tia ista non est mea, sed domini principis Norman-
niæ : quod illi placuerit, erit. » Illi contra : « Con-
cessum principis facile a se equi sperat dominus nos-
ter; sed voluntatem vestram inde vult scire, et as-
sensum vestrum inde habere. » Et abbas : « Ego per
me de hac re nihil possum facere; dico autem vobis
quod difficilem rem, ut æstimo, elaborat dominus co-
mes. » Et legati : « Quomodo ? » Abbas statim edis-
serit causas : quibus finitis, sine ulla controversia
reversi sunt legati ad dominum suum. Comes audiens
responsum Anselmi, obstupuit ad prudentiam viri.
Cumque hæc ad notitiam monachorum venissent;...
ducem Robertum festinanter adierunt, eique causam
intimaverunt pro qua venerant. Cumque dux hæc au-
disset, ira commotus, magna voce dixit : « Per mi-
rabilia Dei! quid est hoc? Quæ insania est quam au-
dio? vult comes Mellenti mihi auferre meam abba-
tiam, illam utique quam super omnes diligo, vult iste
traditor mihi subtrahere? Per mirabilia Dei! de do-*

cem æstimavit, præmissis muneribus eum adivit et
honorifice salutavit. Cumque ab illo resalutatus
fuisset, dixit : « Gratias ago, domine dux, vestræ
sublimitati, quia filii mei superbiam principali se-
veritate castigasti. Hoc ego jamdudum debuisssem
facere, si necessaria mihi virtus inesset in hac se-
nili ætate. Crebro nempe nimia ejus protervia me
contristavit, monitusque meos multoties contemp-
psit. Corripiendus ergo erat, et docendus qualiter lo-
qui debeat dominis suis et majoribus. »

Hæc et alia hujusmodi Rogerius ad favorem du-
cis leniter locutus est. Et ille, futura non præca-
vens, adulanti congratulatus est. Ad omnia ducis
consilia familiariter jam admissus est, et sic post-
modum de sobolis ereptione prudenter agere visus
est. Erat enim ex antiquis et præcipuis Rodberti
ducis et Guillelmi regis optimatus, gener Guale-
ranni comitis Mellentici, et Hugonis sororius, fi-
dei et legalitatis probabili laude dignus, amicis
fultus et parentibus, divitiis et amplis honoribus,
munitis oppidis atque probis hominibus, validisque
filiis et sublimibus, quorum unus Mellenti comes
erat in Gallia, alter Gauguerici consul in Anglia.
Hic itaque, sensu et opibus et amicis stipatus, ac-
cedens ad ducem, dixit : « Debes, domine dux, me-
cum clementer agere et frequenter recolere quod
omni tempore fidelis exstiterim dominis Norman-
niæ. Nunquam domino meo fraudem feci, sed pro
illo magnos et periculosos labores sustinui. Hoc
nimium potes in bello tuo clarius luce intueri,

no quod ei feci non diu gaudebit. » Tunc forte su-
pervenerunt Willelmus Crispinus et Willelmus de
Britolio et Rogerius de Benefacta; qui, cum causam
scissent, magna indignatione commoti, magnis vo-
cibus et terribilibus juramentis protestati sunt, quid-
quid sui parentes Ecclesie Beccæ dederant, se auferre,
si comes Mellenti cœnobium Beccense in suo do-
minio quoquo modo haberet; simulque ducem vehementer
increpare, quod clavem suæ provinciæ homini infi-
deli tradidisset. Quid plura? Monachi, petita licen-
tia, redierunt, ducis et principum promissionibus
firmati. Post paucos dies comes Mellenti... perrexit
ad Curiam. Quod cognoscens monachi et levitatem
ducis nimium pertimescentes, de suis elegerunt quos
ad Curiam festinanter direxerunt, et adventum comitis
duci prædixerunt, multisque precibus exoraverunt
ne in suis promissis erga Beccensem Ecclesiam verbo
aliquo mutaretur. Quibus invicem sermocinantibus,
adest comes. Quem dux ut vidit, cachinnando dixit
ei : « Domine Roberte, quid est? quomodo inter vos
et monachos Beccenses? » Comes cernens monachos
adesse præsentis, demisso vultu, respondit : « Bene;
quidquid enim jusseritis benigne concessuri sunt. »
Et dux contra : « Omnino mentiris. » Et elevans
vocem cum ira, iterum dixit : « Per mirabilia Dei!
falsissime speras quod ita sum hebes, ut velim tibi
dare abbatiam meam. » Et illapsus in verbis, ut mo-
erat ei quando irascebatur, quamvis raro, nimium
exprobravit comitem propter hanc rem. Comes videns
suum studium in hac re fore vacuum, omnino resili-
vit ab spe sua, et non post multos dies, dux repe-
tiit castrum suum et de manu comitis abstulit, Ro-
gerioque de Benefacta tradidit, qui hereditario jure
illud requirebat. Et inde Beccensis Ecclesia pacem de
hac re habuit.

DOMI BOUQUET, lib. VIII, p. 644.

quod in præsentia patris tui contra rebelles gessi, in quo corruerunt Rogerius de Hispania, et filii ejus Elbretus et Elinantius, atque plures alii. In fide semper persistere ab infantia elegi. Et hoc hæreditarium jus in Turolfo avo meo, et Unfrido patre meo, accepi, omnique vita mea in adversis et prosperis ferventer servavi. Absit ut amodo, cum sim silicernius, incipiam deservire fraudibus, quas odivi hactenus, et ab incunte semper ætate totis devitavi nisibus! Et quia pater tuus nunquam deviantem me invenit a suo latere, sed fortiter perdurantem in sua fidelitate, nimiasque pro illo adversitates tolerantem viri robore, præ cæteris optimatibus suis ad omnia secreta sua semper habuit me. » Rogerio talia dicenti dux dixit: « Magnam legalitatem tuam, domine Rogeri, qua tempore patrum meorum magnifice viguisti, multis attestantibus optime novi. Unde sicut illi te dilexerunt, consiliisque tuis probabilibus utiliter acquieverunt, ego nihilominus prudentiæ tuæ congratulor, monitusque tuos amplector. Quod vero filium tuum vinculis injecei, hoc sine dubio pro contemptu tuo non feci, sed pro ejus stomachatione stulta nimiumque procaci, qua minaciter et importune insistebat mihi. » Rogerius dixit: « Quia temerarium juvenem castigasti, lætus gratias egi, magnasque iterum gratias ago vestræ sublimitati. Amodo, si placet vestræ serenitati, parcendum est illi. Relaxa castigatum, et fidelem tibi exhibebit famulatum. » Delibutus itaque dux hujuscemodi verbis, Mellenticum comitem a vinculis absolvit, et cum patre liberum abire permisit.

Non multo post, Rogerius cum filio suo ducem, ut Brioniam sibi redderet, requisivit, et ob hoc ingens pecuniæ pondus promisit. Dux autem, pecuniæ cupidus, poscenti facile annuit, et præfato municipi oppidum Rogerio reddi præcepit. Ille vero duci remandavit, dicens: « Brioniam si tibi vis retinere, sicut eam pater tuus in sua tenuit proprietate, tibi non differo reddere. Alioquin hæreditatem meam servabo, nec alicui tradam, dum advixero. Omnibus enim hujus provinciæ indigenis evidenter innuit quod Richardus senior, dux Normannorum, Godefrido filio suo Brioniam cum toto comitatu donavit, quam ipse nihilominus Gisleberto, filio suo, moriens dimisit. Deinde Gisleberto comite nequiter interfecto a malignis hominibus, et pædagogis filiorum ejus cum eisdem pueris ad Balduinum Flandrensem timore inimicorum fugientibus, pater tuus avi mei comitatum partim dominio suo mancipavit, partim extraneis ad libitum suum distraxit. Post longum tempus, dum ipse filiam Balduini Flandriæ conjugem accepit, precibus ejusdem Balduini, Balduino patri meo Molas et Sappum reddidit, et filiam amitæ suæ uxorem dedit. Richardo autem fratri ejus Berefactam et Orbecum restituit. Denique gratia vestra, domine, cui per omnia parere desidero, Brioniam, Gisleberti comitis avi mei principale oppidum, nunc possideo, Deo-

A que rectitudini meæ adminiculante, sine tenus te-nebo. »

His auditis, Rogerius ducem acriter stimulavit ne deficeret, sed ut, repente armatorum manu aggregata, rebelles comprimeret, et munitissimum castrum, quod in meditullio terræ situm est, obsidione sibi subigeret. Igitur Rodbertus dux in hebdomada Pentecostes Brioniam obsedit, quam Rodbertus, Balduini filius, cum sex tantum militibus contra phalanges armatas defendere satigit. Cæterum Belmonticus heros et Mellenticus comes ingentes bellatorum turmas adunaverant, et præfatam munitionem, ne sociorum adminiculis et alimentis perfrueretur, subito cinxerant, et viriliter instantes, oppidum post nonam acerrime impugnabant. B Tunc calor ingens incipientis ætatis et maxima siccitas erant, quæ forinsecus expugnantes admodum juvabant. Callidi enim obsessores in fabrili fornace, quæ in promptu structa fuerat, ferrum missilium calefaciebant, subitoque super tectum principalis aulæ in munimento jaciebant, et sic ferrum candens sagittarum atque pilorum in arida veterum lanugine imbricum totis nisibus figebant. Inde magnus ignis celeriter confectus est, et defensoribus oppidi valide pugnantibus, dolumque nescientibus nimis confortatus est, donec flamma super capita eorum progressa est. Quam mox ut super se cuncta corripere viderunt, collapsis viribus defecerunt, et furentibus per omnia intrinsecus flammarum globis, clementiæ ducis sese dederunt. Sic Rodbertus dux ab hora nona Brioniam ante solis occasum obtinuit, quam Guillelmus pater ejus, cum auxilio Henrici Francorum regis, sibi vix in tribus annis subigere potuit, dum Guido, filius Rainaldi Burgundionis, post prælium Vallisdunensis, illic præsidium sibi statuit.

In expugnatione prædicti castri Gislebertus de Pino princeps militiæ erat, et obsidentium turmas de Ponte Aldemari et Bellomonte provide ordinabat, ac ut intolerabilem assultum darent, audacter incitabat. Interea, pilo desuper ruente, lethaliter in capite percussus est, et protinus a sociis lugentibus, pene exanimis, de pressura præliantium ejectus est. Deinde per breve spatium saucius de lipotomia rediit, et terribiliter ad circumstantes vociferari cœpit: « O miseri, miseri, quid facitis? cur tempora nostra perditis? cur mundi vanitates diligitis, et ea, quæ vere salubria sunt et permanens, oblivioni traditis? Si miseriæ et tormenta, quæ male vivendo meremini, sciretis, et horrenda quæ modo vidi, una saltem hora sentiretis, omnia profecto labentis sæculi delectamenta pro nihilo æstimaretis. » Hæc dicens et his addere plura volens, obmutuit; et famosus optio sic, inter verba deficiens, hominem exiit.

His ita gestis, dux Brioniam Rogerio reddidit, et Rodberto municipi compatiens, patrium feudum promisit. Amicis enim et parentibus admodum sti-

patus erat, et erga ducem plurimos adjuutores habebat. Nam, sicuti supra dictum est, Guillelmus rex filios Gisleberit comitis, Richardum et Balduinum, charos habuit, et tam pro vicinitate sanguinis, quam pro strenuitate amborum eos sublimavit, et pluribus fundis atque honoribus et potestatibus in Anglia et Normannia ditavit. Præfati quoque fratres bonis uxoribus et honorabili sobole donati sunt. Richardus enim Roaldem, Gaulterii Gifardi filiam, accepit, quæ filios ei et filias peperit, Rogerium et Gislebertum, Gaulterium et Rodbertum atque Richardum Beccensem monachum, cui Henricus rex commisit Eliense cœnobium. Balduinus vero genuit Rodbertum et Guillelmum, Richardum nothumque Guigerium. Isti nimirum, tempore Guillelmi regis et filiorum ejus, laboriosa sæculi probitate vigerunt, variisque statibus instabilis fortunæ agitati, in pelago hujus mundi periculose fluctuaverunt. Wigerius autem, novissimus horum, mundialis militiæ discrimen sponte deseruit, in Beccensi cœnobio comam deposuit, et in monachatu fere XL annis sub venerabilibus archimandritis Guillelmo et Bozone vixit.

XIV. Discordes motus in Normannia continuantur. — Bellum inter Ebroicenses et Conchenses.

Perstreptentibus undique præliis in Neustria, securitate pacis perfrui non potuit Ebroicensis provincia. Illic nempe quam civile bellum inter opulentos fratres exortum est, et maligna superbarum æmulatione mulierum malitia nimis augmentata est. Helvisa namque comitissa contra Isabelam de Conchis pro quibusdam contumeliosis verbis irata est, comitemque Guillelmum cum baronibus suis in arma per iram commovere totis viribus conata est. Sic per suspiciones et litigia feminarum in furore succensa sunt fortium corda virorum, quorum manibus paulo post multus mutuo cruor effusus est mortali-um, et per villas et vicus multarum incensa sunt tecta domorum. Ambæ mulieres, quæ talia bella ciebant, loquaces et animosæ ac forma elegantes erant, suisque maritis imperabant, subditos homines premebant, variisque modis terrebant. Magna tamen in eisdem morum diversitas erat. Helvisa quidem solers erat et facunda, sed atrox et avara. Isabel vero dapsilis et audax atque jocosa, ideoque coessentibus amabilis et grata. In expeditione inter milites, ut miles equitabat armata, et loricatis equitibus ac spiculatis satellitibus non minori præstabat audacia, quam decus Italiæ Turni manipularibus virgo Camilla. Æmulabatur Lampedonem et Marseppiam, Hippolyten et Pentessileam, aliasque reginas Amazonum bellatrices, quarum certamina Pompeius Trogus et Maro Virgilius referunt alique historiarum scriptores; quibus atinuerunt Asiæ reges, et per xv annos armis edomuerunt Asiaticas gentes.

Ebroicenses multos adjuutores habebant, et incendia multa prædasque Conchanis plerumque faciebant. Sed interdum illi, non dispares, inimicis taliones reddebant. Radulfus Rodbertum ducem

adivit, querelas damnorum, quæ a contribulibus suis pertulerat, intimavit, et herile adjutorium ab eo poposcit; sed frustra, quia nihil obtinuit. Hinc alias conversus est, et utile sibi patrociniū quærere compulsus est. Regem Angliæ per legatos suos interpellavit, eique sua infortunia mandavit, et si sibi suffragaretur, se et omnia sua promisit. His auditis, rex gavisus est, et efficax adminiculum indigenti pollicitus est. Deinde Stephano comiti, et Gerardo de Gornaco, aliisque tribunis et centurionibus, qui præerant in Normannia familiis ejus, mandavit ut Radulfum totis adjuvarent nisibus, et oppida ejus munirent necessariis omnibus. Illi autem regiis jussionibus alacriter obsecundaverunt, et Radulfo, per omnia regi placere nitentes, suffragati sunt.

Mense Novembri [1090] Guillelmus comes ingentem exercitum aggregavit, et Conchas expugnare cœpit. Duo nepotes ejus, viri potentes, Guillelmus de Bretolio et Richardus de Monteforti, cum eo erant, et cum turmis suis Concheios impugnabant. Ibi Richardus de Monteforti, dum cœnobiale curiam Beati Petri Castellionis invaderet, nec pro reverentia monachorum, qui cum stribus vociferantes Dominum interpellabant, ab incoëptis desisteret, hostili telo repente percussus est, ipsoque die cum maximo luctu utriusque partis mortuus est. Germanus enim frater erat Isabel, et ex sorore nepes Guillelmi comitis. Unde formidabilem marchisura utraque pars luxit; qui pro nimio timore et pro-cacitate, pertinaciter malum faciens, interiit. Cadaver autem prædicti militis ad natale solum a suis translatum est, et Asparlone in cœmeterio. Sancti Thomæ apostoli sepultum est. Ibi nempe Majoris Monasterii regulares monachi Deo serviunt, ibique senior Simon, Amalrici filius, et filii ejus tumulati sunt.

Non multo post Ebroicenses denuo conglobati sunt, et dolore suum ulcisci cupientes, Conchense territorium deprædari aggressi sunt. Tunc Radulfus pervalidum agmen de suis et de familia regis habuit, cupidisque tironibus foras erumpere, dixit: « Armamini, et estote parati; sed de munitione non exeat, donec ego jubeam vobis. Sinite hostes præda onerari, et discedentes mecum viriliter insectamini. » Illi autem principi suo, qui probissimus et militiæ gnarus erat, obsecundarunt, et abeuntes cum præda pedetentim persecuti sunt, eisque sævientibus, Ebroicenses, relicta præda, fugerunt. Tunc Guillelmus Bretoliensis cum pluribus captus est, et victoriam hujusmodi pax secuta est. Ebroicenses enim, erubescences quod guerram superbe cœperant, et inde maximi pondus detrimenti cum dedecore pertulerant, conditioni pacis post triennalem guerram acquieverunt, et in unum convenientes, hujusmodi pactum confirmaverunt. Guillelmus avunculo suo Radulpho tria millia librarum pro redemptione sua dedit, et Rogerium, consobrinum suum, Radulfi filium, totius juris sui hæredem fecit.

Ebroicensis quoque comes eundem Rogerium, utpote nepotem suum, consulatus sui hæredem constituit. Sed divina dispositio, quæ nutibus humanis non subicitur, aliud providit. Idem juvenis moribus egregiis pollebat, et cunctis sodalibus ac subjectis clientibus et vicinis admodum amabilis erat. Clericos et monachos diligebat et competenter honorabat. Pretiosis vestibus, quibus superbi nimis insolescunt, uti dedignabatur, et in omni esse suo sese modeste regere nitentur. Quondam milites otiosi simul in aula Conchis ludebant et colloquebantur, et coram domina Elisabeth de diversis thematicis, ut mos est hujusmodi, confabulabantur. Tunc quidam eorum dixit: « Nuper vidi somnium, quo valde territus sum. Videbam Dominum in cruce fixum, de toto corpore liventem, seseque quasi præ angustia nimis torquentem, meque terribili visu aspicientem. » Talia narranti, qui aderant dixerunt: « Hoc somnium grave est ac terribile, et videtur horrendum Dei iudicium tibi portendere. » Baldvinius autem, Eustachii Bononiæ comitis filius, dixit: « Et ego nuper in somnis videbam Dominum Jesum, in cruce pendentem, sed clarum et pulchrum, ac mihi alacriter ridentem, dexteraque sua me benedicientem, signumque crucis super caput meum benigniter facientem. » Astantes vero responderunt: « Tali ostensione dulcedo magnæ gratiæ videtur tibi fulgere. »

His auditis, Rogerius adolescens matri suæ dixit: « Novi hominem, nec longe est, qui similia per visum contemplatus est. » Cumque mater insisteret, et diligenter inquireret quis aut quæ vidisset, adolescens erubuit, et manifeste rem publicare noluit. Tandem a genitrice et præsentibus amicis multum rogatus, respondit: « Quidam in visione sua nuper vidit Dominum Jesum, capiti suo manum imponentem, et clementer benedicientem, hisque verbis eum vocantem: Veni cito, dilecte meus, ad me; et dabo tibi gaudia vitæ. Audacter igitur eum in hac vita non diu victurum assero, quem sic a Domino vocatum cognosco. »

Non multo post, tres præfati tirones, ut diversa retulerunt, varios eventus experti sunt. Primus enim in expeditione quadam male sauciatus est,

(20) De Constantia civitate non ita certum est. Exstat enim, inter instrumenta t. XI Gall. Christ., col. 221, fragmentum historicum ex libro Nigro capituli Constantiensis, ubi hæc habentur: *Glorioso rege Guillelmo in Christo fideliter Rothomagi defuncto, et in monasterio S. Stephani quod ipse Cadomi construxerat, celebriter humato, anno Dom. Incarnat. 1088, indict. xi, successit major filius ejus Robertus dux in Normannia, medius vero Guillelmus rex in Anglia, fuitque inter eos altercatio et guerra diebus plurimis in utraque terra. Ea igitur tempestate prædictus Robertus dedit minori fratri suo Henrico comiti omnem pagum Constantiensem simul et Abrincatensem, neonon et episcopatum nunc et usque. Cum ergo Abrincensis episcopus dominatum prædicti principis suscepisset, Gausfridus Constantiensem funditus abnuvit, ecclesiamque Constantiensem cujus erat minister, ut in vita sua neminem habere dominum nisi*

et sine confessione ac viatico mortuus est. Baldvinius autem, gener Radulphi de Conchis, in dextero humero Domini crucein sumpsit, et Urbani papæ jussu secundam contra ethnicos peregrinationem arripuit. In illo itinere super omnes compares suos exaltatus est, et virtute cruciferi officis, prout in somnio speculatus fuerat, gloriose suffultus est. Prius enim Rages, id est Edissæ, nobilissimæ urbis, dux factus est, et post aliquot annos, defuncto Godfrido fratre suo, diu regno Jerusalem potitus est. Hic contra paganos multoties præliatus est, multisque triumphis, adminiculante Deo, gloriatus est. Rogerius vero eodem anno quo hæc visa fuerant, in lectum decubuit, et devote complexus in eo quæque fideli viro competunt, Idus Maii [1090] de mundo migravit, et cum luctu multorum Castellionis cum parentibus suis sepultus, quiescit.

XV. *Conspiratio Conani ad tradendam Rothomagi civitatem regi Angliæ.*

Eodem tempore Constantinienses Henricus Clito strenue regebat, rigidusque contra fratres suos persistebat. Nam contra ducem inimicitias agitabat pro injusta captione, quam nudius tertius, ut prædictum est, ab illo perpressus fuerat. Regi nihilominus Angliæ hostis erat pro terra matris suæ, qua rex eundem in Anglia dissaisiverat, et Rodberto, Haimonis filio, dederat. His itaque pro causis oppida sua constanter firmabat, et fautores sibi de proceribus patris sui plurimos callide conciliabat. Abrincas et Cæsarisburgum et Constantiam (20) atque Guabreium, aliasque munitiones possidebat; et Hugonem comitem, et Richardum de Radveris, aliosque Constantinienses, præter Rodbertum de Molbraio, secum habebat, et collectis undique viribus prece pretioque, quotidie crecebat. Tot pestibus inquietabatur Neustria, et cædibus ac flammis homines ac vicos et casas tradebat gehennalis furia.

Vis Anglici regis pene per totam Normanniam discurrerat, et Normannicis optimatibus ei faventibus propter ejus pecuniam, rectore desolatam sibi mancipabat provinciam. Cives etiam Rothomagi, regiis muneribus et promissis illecti, de mutando principe tractaverunt, ac ut Normanniæ metropolim cum somnolento duce regi proderent, consiliati

quem Rothomagensem haberet ecclesia, verbo edixit et opere complevit: « non quod aspernarctur, ut aiebat, dominum suum esse filium regis domini sui; sed ne in posterum dignitas Ecclesiæ vilesceret hoc initio, sequæ temporalia quæque [gratiosius amittere, quam dejectionem Ecclesiæ in minimo subire. » Quapropter ipsius domini, potentum quoque baronum et parochianorum longas inimicitias, bonorum suorum crebras deprædationes, domorum concremationes, parochiarum suorum destructorias confractiones viriliter diuque sustinuit; sed magnanimitate fidei zeloque justitiæ subnixus, Ecclesiam in recto statu et in dominio ducis Normanniæ, ipsoque volente perdere, reintegre conservavit. Hinc est quod de numero baronum qui Henrico favebant, excludit Ordericus Robertum de Molbraio antistitis ex fratre nepotem.

Quæ Bonæ lib. viii, p. 644.

sunt. Hujus nimirum factionis incentor Conanus, A Gisleberti Pilati filius, erat, qui inter cives, utpote ditissimus eorum, præcallebat. Is cum rege de tradenda civitate pactum fecerat, et immensis opibus ditatus, in urbe vigeat, ingentemque militum et satellitum familiam contra ducem turgidus jugiter pascebat. Maxima pars urbanorum eidem acquiescebant. Nonnulli tamen pro fide duci servanda resistebant, et opportunis tergiversationibus detestabile facinus impediabant. Cæterum Conanus, de suorum consensu contribulium securus, terminum constituit, dieque statuto exercitum regis de Gornaco, aliisque regalibus castris accersiit, et Rothomagum confestim venire præcepit. Dux autem, ubi tantam contra se machinationem comperiit, amicos, in quibus confidebat, ad se convocavit. Tunc etiam B cum Henrico fratre suo, et cum aliis quibusdam, qui ab eo desciverant, fœdus amicitiae pepigit, et Guillelmo comiti Ebroarum, et Roberto Belesmensi, atque Guillelmo Bretoliensi, et Gilberto de Aquila, aliisque fidelibus suis desolationem sui cita legatione intimavit. Henricus igitur primus ei suppetias venit, et primo subsidium fratri contulit, deinde vindictam viriliter in proditorem exercuit.

Tertio die Novembris [1090], Gislebertus de Aquila militum turmam ducis ad servitium duxit, et per pontem Sequanæ ad australem partem urbis accessit. Et tunc ex alia parte Rainaldus de Garena cum ccc militibus ad Calcegiensem portam properavit. Tunc Conanus dixit suis: « Surgite confestim et armamini, quia tempus non est ulterius præstolandi. En a meridie veniunt hostes nos impugnare, et ab occidente ferventes socii nos adjuvare festinant. Ergo fautoribus et inimicis, ut decet, occurrite, aditum sodalibus aperite, et hostibus armis acriter obserate. » Pars igitur civium cucurrit ut Gislebertum cum suis repelleret, et alia pars conata est occidentalem portam reserare, ut Rainaldum cum suis intrmitteret. Præterea jampridem quidam de regiis satellitibus in urbem introierant, et parati, rebellionem tacite præstolantes, seditionis moram ægre ferebant.

Denique, dum militaris et civilis tumultus exoritur, nimis hinc et inde clamor attollitur et tota D civitas pessime confunditur, et in sua viscera crudeliter debacchatur. Plures enim civium contra cognatos vicinosque suos ad utramque portam dimicabant, dum quædam pars duci, et altera regi favebant. Dux autem, ubi furentes, ut dictum est, in civitate advertit, cum Henrico fratre suo et commanipularibus suis de arce prodiit, suisque velociter suffragari appetiit. Sed, dum perturbationis ingens tumultus cuncta confunderet, et nesciretur quam quisque civium sibi partem eligeret, dux, persuadentibus amicis, ne perniciem inhonestam stolidè incurreret, cunctisque Normannis perenne opprobrium fieret, fugiens cum paucis, per orientalem portam egressus est, et mox a suburba-

nis vici, qui Mala Palus dicitur, fideliter ut specialis herus susceptus est. Deinde cymba parata Sequanam intravit, et relicto post terga conflictu, trepidus ad Ermentrudis villam navigavit. Tunc ibidem a Guillelmo de Archis, Molismensi monacho, susceptus est, ibique in basilica Sanctæ Mariæ de Prato finem commotæ seditionis præstolatus est.

Postquam Gislebertus Aquilensis, tam virtute sua suorumque quam juvamine civium, qui prodicionis participes non erant, australem portam obtinuit, et Henrico aliisque ducis auxiliariis associatus, contra rebelles in urbe certamen iniiit, tumidis et reis præsumptoribus in nefario conatu deficientibus, pars ducis crevit, atque adversarios ferro fortiter feriens, superior prævaluit. Tunc vehementis burgensium cædes facta est, et Conanus, proditorum signifer, cum aliis multis captus est. Timor et luctus erat ingens in civitate, virisque certantibus aut cadentibus aut fugientibus, flentes vociferabantur feminæ. Innocentes et rei passim cædebantur, aut fugiebant, aut capiebantur. Civibus, ut prælibatum est, vicissim dissidentibus, et tristis infortunii procellis periclitantibus, regia cohors territa fugit, latebrasque silvarum, quæ in vicinio erant, avidè poscens, delituit, et subsidio noctis discrimen mortis seu captionis difficulter evasit. Conanus autem a victoribus in arcem ductus est, quem Henricus per solaria turris ducens, insultando sic allocutus est: « Considera, Conane, quam pulchram tibi patriam conatus es subjicere. En ad meridiem delectabile parcum patet oculis tuis. En saltuosa regio, silvestribus abundans feris. Ecce Sequana, piscosum flumen, Rothomagensem murum allambit, navesque pluribus mercimoniis refertas huc quotidie devehit. En ex alia parte civitas populosa, mœnibus sacrisque templis et urbanis ædibus speciosa; cui jure a priscis temporibus subjacet Normannia tota. » Conanus, ironica insultatione Henrici pavidus, ingemuit, et supplex clementiam exorans, ait: « Proprio reatu, domine, damnandus sum, sed nunc misericordiam posco propter Deum, creatorem omnium. Pro redemptione mei domino meo aurum dabo et argentum, quantum reperire potero in thesauris meis, meorumque parentum, et pro culpa infidelitatis fidele usque ad mortem rependam servitium. » Cui Henricus dixit: « Per animam matris meæ! traditori nulla erit redemptio, sed debitæ mortis acceleratio. » Tunc Conanus gemens clamavit alta voce: « Pro amore, inquit, Dei! confessionem mihi permitte. » Verum Henricus, acer fraternæ ultor injuriæ, præ ira infremuit, et contemptis elegi supplicationibus, ipsum ambabus manibus impulit, et per fenestram turris deorsum præcepitavit. Qui miserabili casu in momento contractus est, et, antequam solum attingeret, mortuus est. Deinde cadaver illius jumentum caudæ innexum est, et per omnes Rothomagi vicos, ad terrendos desertores, turpiter tractatum est. Locus ipse, ubi vindicta hujusmodi

perpetrata est, saltus Conani usque in hodiernam A que Normannicarum historiam rerum adhuc aliquantum protelare satagam

Rodbertus autem dux, ut de Prato ad arcem rediit, et quæ gesta fuerant comperit, pietate motus, infortunio civium condoluit; sed fortiori magnatorum censura prævalente, reis parcere nequivit. Tunc ibi Rodbertus Belesmensis, et Guillelmus Bretoliensis adfuerunt, et Rodomanos incolas velut externos prædones captivos abduxerunt, et squaloribus carceris graviter afflixerunt. Guillelmus, Anserii filius, Rodomensium ditissimus, a Guillelmo Bretoliensi ducitur captivus, et post longos carceris squalores redimit se librarum tribus millibus. Sic Belesmici et Aquilini, cæterique ducis auxiliarii contra se truculenter sæviunt, civesque metropolis Neustriæ vinculosos attrahunt, cunctisque rebus B spoliatos, ut barbaros hostes, male affligunt.

Ecce quibus ærumnis superba profligatur Normannia, quæ nimis olim victa gloriabatur Anglia, et, naturalibus regni filiis trucidatis sive fugatis, usurpabat eorum possessiones et imperia. Ecce massam divitiarum quas aliis rapuit, eisque pollens ad suam perniciem insolenter tumuit, nunc non ad delectamentum sui, sed potius ad tormentum miserabiliter distrahit. Nunc, sicut Babylon, de eodem bibit tribulationum calice, unde nequiter alios solita est inebriare. Visis tot malis, pauper gemit clerus, monachorum plorant cætus, et desolatus ubique mæret inermis populus. Soli gaudent, sed non diu, nec feliciter, qui furari seu prædari possunt pertinaciter. Proh dolor! sacerdotalis pene C annihilatur reverentia, cui pene omnis denegatur obedientia, vehementer insurgente et furente malorum violentia. Utquid in Neustria tantum effrenata furit Erynnis, indigenasque Normannos proculcat subigitque ruinis? Quia in diebus illis non erat rex neque dux Jerusalem, aureisque vitulis Jeroboam rebellis plebs immolabat in Dan et Bethel. Unde transgressores legis, ab eruca et brucho et locusta et rubigine comesos, plangit et hortatur Joel. Quatuor his cladibus a propheta prolatis denotantur quatuor animi passiones: metus et cupiditas, dolor et gaudium. Metus et cupiditas humana præcordia stimulant et corrodunt, eademque lethali gaudio seu dolori subdentes dejiciunt. Læta obscundant D libidini, tristitia vero inhærent crudelitati. Horum meminuit Virgilius in poemate suo dicens:

*Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque, ne
[que auras
Dispiciunt, clausi tenebris, et carcere cæco.
(Æn. l. vi, 752.)*

Qui enim perturbationum tenebris involvuntur, clarum sapientiæ lumen jam non valent intueri, nec vitiarum glutino exui. Multa intueor in divina pagina, quæ subtiliter coaptata nostri temporis eventui, videntur similia. Cæterum allegoricas allegationes et idoneas humanis moribus interpretationes studiosis rimandas relinquam, simplicem-

XVI. *Oximensium confictus et clades.* — *Guillelmus in Normanniam venit et cum Roberto duce pacem facit.*

Jam descriptis laboribus Ebroicensium et factionibus periculisque Rothomagensium, expediam confictus et damna Oximensium. Rodbertus Belesmensis, in eminenti loco, qui Furcas vulgo dicitur, castellum condidit, et illuc habitatores Vinacii transtulit, omnes finitimos tyrannide sua sibi subigere satagit. Aliud quoque oppidum, quod Castellum Gunterii nuncupatur, super Olnam fluvium, ad Curbam construxit, per quod Holmetiam regionem sibi, licet injuste, penitus subjugare putavit. Sic ultra natales suos et avorum in nimium elatus insurrexit, et pene per totam justiciæ patrocinio advocati carentem Normanniam paribus suis obstitit, et collimitaneos omnes comprimere cœpit. Quibus visis, Normannici proceres turbati sunt, nimioque mœrore afflicti, de resistendo diu multumque tractaverunt. Præcipue, quia viciniore erant tyranni terminis et conatui nefario, insurrexerunt primi Hugo de Grentemaisnilio, et Richardus de Curceio; et municipia sua munierunt armis et alimentis et militum auxilio. Præfati quippe viri ætate canebant, audacia et nobilitate pollebant, vicinitate ac necessitudine connexi vigeabant. Rodbertus enim, Richardi filius, uxorem duxerat filiam Hugonis, quæ marito suo quinque filios peperit.

Magnanimus Hægo in juventutem suam magna probitate floruerat, conjugemque pulcherrimam Adeldem, filiam Ivonis comitis de Bellomonte, duxerat, quæ peperit ei Rodbertum, Guillelmum, Hugonem, Ivonem et Albericum; Adelinam et Hadvisam, Rochesiam et Mathildem et Agnetem. Tantam progeniem et tam speciosam multifida sors involvit, et nullum ex his præter Rodbertum ad canos usque vivere permisit. Ipse nimirum primogenitus exstitit, cunctisque fratribus suis et sororibus defunctis, trigamus consenuit. Primo duxit Agnetem, Ranulfi Bajocensis filiam; deinde Emmam, Rodberti de Stotevilla filiam; denique Luciam, Savarici filii Cani filiam. Guillelmus autem et Ivo conjuges habuerunt. Quorum primus in Apulia duxit uxorem Mabiliam, Rodberti Wisgardi filiam, et alter in Anglia Gisleberti de Ganda filiam. Adelina vero nupsit Rogerio de Ibreio, et Robes Roberto de Corceio; Mathildis Hugoni de Monte Pincionis, et Agnes Guillelmo de Saia. Hadvisa autem jam nubilis obiit.

Præcipuus itaque Hugo, filiis generisque et pluribus amicis fretus, acriter bellum contra Rodbertum cœpit, tyrannidique illius insignium virtute auxiliatorum fortiter restitit. At ille, fratrum suorum Rogerii et Arnulfi, multorumque sibi subjectorum viribus tumens, finitimos despexit, multisque conatibus illos pessundare, et possessiones eorum devastare cœpit. Ad confictus istorum conver-

runt Matthæus comes de Bellomonte, et Guillelmus de Guarena, alique plures, ut in tali gymnasio suas ostentarent probitates. Ibi Tedbaldus, Gualeranni de Britolio filius, et Guido Rubicundus occisi sunt. Quorum prior, quia cornipes et omnia indumenta ejus candida erant, Candidus eques appellabatur. Sequens quoque Rubeus, quia rubeis opertus erat, cognominabatur. Rodbertus autem, videns quod insignes vicinos per se vincere non posset, quia nobilitas in eis et audacia et robur ad perferendum vel agendum ardua prævaleret, duces Normannorum supplex promissis delinivit, et contra æmulos venire suos obnixis precibus exoravit.

Anno igitur ab Incarnatione Domini 1091, indictione xiv, Rodbertus, dux Normannorum, mense Januario Curceium obsedit. Sed ingenuis optimatibus suis parcens, coarctare obsessos neglexit. Rodbertus vero per tres septimanas dolis et viribus in hostem omnimodis surrexit, et diversis machinationibus municipium infestavit. Sed copia militum multoties intus obstante, repulsus erubuit. Ingentem machinam, quam berfredum vocitant, contra munitionem erexit, et copiose bellicis apparatibus instruxit. Sed nec sic oppidanos ad libitum suum coarctavit. Quoties enim assaultum contra Curceium inchoabat, toties militaris virtus de Grentonis Mansionem suppetias festinabat, et assaultores ab incæpto violenter retrahebat. Interea castelli Guillelmum de Ferrariis, et Guillelmum de Ruperia, et alios plures comprehenderunt. Quorum redemptionibus opime adjuti sunt. Sed bellica sors variatur, et victor a victo plerumque superatur. Ivo, filius Hugonis, et Richardus, Gisleberti filius, a forinsecis hostibus capti sunt, alique plures, qui Rodberti dirum carcerem experti sunt.

Tunc Hugo arma pro senio non ferebat, sed sapientia consilioque acutus, omnibus eminebat. Hic obsidione diutius gravari vehementer doluit, ideoque obsidenti duci mandavit: « Patri tuo et avo diu servivi, et in eorum servitio multa gravia pertuli. Tibi quoque semper fidelis exstiti. Quid egi, quid in te peccavi? unde promerui tam hostiliter a te impugnari? Dominum meum te publice fateor, et idcirco contra te non præliabor. Sed nunc a me ducentas libras accipe, et uno tantum die quo vis recede, ut, te absente, liceat mihi cum Rodberto Belesmensi dimicare. Patet itaque Rodbertum sub protectione ducis admodum confidere, et obsessos plus coerceri cum reverentia fidelitatis, quam hostilium terrore. »

Clibanus extra munitionem inter machinam oppidique portam stabat, ibique panificus ad subsidium inclusorum panes coquebat, quia pro acceleratione obsidionis in novo munimento construere furnum oppidanis fas non fuerat. Contigit ergo ut circa clibanum creberrimæ cædes fierent, et, plu-

rimo sanguine fuso, plures animæ de carcere carnis atrociter exirent. Curceienses enim panes in furno armis tuebantur, eisque Belesmenses auferre nitebantur, et hac de causa multæ strages crudeliter agebantur. Quadam die, dum panis in furno coqueretur, et inter inimicas partes ex procacitate vehemens ira oriretur, armatæ acies utrinque conveniunt, inuitoque conflictu fere xx homines occisi sunt, multique vulnerati, qui de panibus emptis cruore suo gustaverunt. In conspectu obsidentium commilitones obsessorum in castellum quotidie intrabant, et armis ac alimentis, non curante duce, socios, ne deficerent, confortabantur.

Quondam de conflictu Rodberto cum suis fugiente, insecutores armigerum quemdam fecerunt in berfredum ascendere, et a boreali plaga ignem immittere. Justo itaque Dei judicio machina combusta est, quæ tyrannico jussu in diebus sanctæ Nativitatis Domini proterve fabricata est. Ad obsidionem solers Girardus, Sagiensis episcopus, ut dissidentes parochianos suos pacificaret, venit, hospitiumque suum apud Divense cœnobium constituit. Pacem dissidentibus proposuit, sed discordia prævalente, repulsus ingemuit. Rodbertus insuper injuriam ei maximam fecit, eumque nimis contristavit. Nam puerum quemdam, qui præsuli ministrabat, dum per exercitum puerili more ludens equitabat, ejectum de equo comprehendit, et in carcere trusit, sibique cornipedem retentavit. Idem puer Richardus de Guaspreia, filius Sevidi, vocitabatur; cujus parentela contra Rodbertum sese jamdudum defendere totis viribus nitebatur. Episcopus autem, ut clericum suum sine reatu a Rodberto captum audivit, sibi eundem protinus reddi præcepit, et nisi redderetur, totum exercitum interdixit. Post aliquot igitur dies, in herbis clericus liber dimissus est, et antistes languens Sagium ad propriam sedem reportatus est. Ibi Dominicis sacramentis munitus est, et inter manus discipulorum, x Kalendas Februarii [1091] defunctus est. Cujus corpus in ecclesia Sancti Gervasii martyris tumulatum est.

In eadem septimana Guillelmus Rufus, Anglorum rex, cum magna classe in Normanniam transfretavit. Cujus adventu audito, territus dux, cum Rodberto aliisque obsidentibus, actutum recessit, et unusquisque propria repetiit. Mox omnes pene Normannorum optimates certatim regem adierunt, eique munera, recepturi majora, cum summo favore contulerunt. Galli quoque et Britones ac Flandritæ, ut regem apud Aucum in Neustria commorari audierunt, alique plures de collimitaneis provinciis, ad eum convenerunt. Tunc magnificentiam ejus alacriter experti sunt, domumque petentes cunctis eum principibus suis divitiis et liberalitate præposuerunt. Denique duo fratres Rothomagum pacifice convenerunt, et in unum congregati, abolitis prio-

ribus quædam pacificati sunt (21). Tunc ingentia Rodbertus dux a rege dona recepit, eique Aucensem comitatum et Albamarlam, totamque terram Gerardi de Gornaco et Radulfi de Conchis, cum omnibus municipiis eorum, eisque subjectorum concessit; ubi præfatus rex a Januario usque ad Kalendas Augusti regali more cum suis habitavit.

XVII. *Mirificus casus cujusdam presbyteri episcopus Lexoviensis.*

Quid in episcopatu Lexoviensi, in capite Januarii, contigerit cuidam presbytero, prætereundum non restimo, nec comprimendum silentio. In villa, quæ Bonavallis dicitur, Galchelmus sacerdos erat, qui ecclesiæ Sancti Albini Andegavensis, ex monacho episcopi et confessoris, deserviebat. Hic anno Dominicæ Incarnationis 1091 in capite Januarii accersitus, ut ratio exigit, quemdam ægrotum in ultimis parochiæ suæ terminis noctu visitavit. Unde dum selus rediret, et longe ab hominum habitatione remotus iret, ingentem strepitum velut maximi exercitus cœpit audire, et familiam Rodberti Belesmensis putavit esse, quæ festinaret Curceium obsidere. Luna quippe octava in signo arietis tunc clare micabat, et gradientibusiter demonstrabat. Præfatus presbyter erat juvenis, audax et fortis, corpore magnus et agilis. Audito itaque tumultu properantium, timuit et plurima secum tractare cœpit an fugeret, ne a vilibus parasitis invaderetur, et inhoneste spoliaretur; aut validam manum pro defensione sui erigeret, si ab aliquo impeteretur. Tandem quatuor mespileas arbores in agro, procul a calle, prospexit, ad quas latitandi causa, donec equitatus pertransiret, cito divertere voluit. Verum quidam enormis staturæ, ferens ingentem maxucam, presbyterum properantem prævenit, et super caput ejus levato vecte dixit: « Sta, nec progrediaris ultra. » Mox presbyter dirigit, et baculo quem bajulabat appodiat, immobilis stetit. Arduus vero vectifer juxta eum stabat, et nihil ei nocens prætereuntem exercitum exspectabat.

Ecce ingens turba peditum pertransibat, et peduces ac vestes, multimodamque suppellectilem, et diversa utensilia, quæ prædones asportare solent, super colla scapulasque suas ferebat. Omnes nimirum lamentabantur, seseque ut festinarent cohortabantur. Multos etiam vicinorum suorum, qui nuper obierant, presbyter ibidem recognovit, et moerentes pro magnis suppliciis, quibus ob facinora sua torquebantur, audivit. Deinde turma vespilio-

(21) Conditions hujus pacis enuntiat Rogerus Hovedenus his verbis: Anno 1091, inquit, rex Wilhelmus junior Normanniam petiit mense Februario, ut eam fratri suo Roberto abriperet; sed dum ibi moraretur, pax inter illos ea conventionione facta est, ut comes regi comitatum de Owe, Fescannum, abbatiam in monte S. Michaelis et Keresburg (Cherbourg) et castella quæ a se defecerant bono animo concederet; Cenomanicam vero provinciam et castella quæ tunc in Normannia comiti reluctabantur, illius

num secuta est, cui præfatus gigas repente associatus est. Feretra fere quinquaginta ferebantur, et unumquodque a duobus bajulis ferebatur. Porro super feretra homines parvi velut nani sedebant, sed magna capita ceu dolia habebant. Ingens etiam truncus a duobus Æthiopicibus portabatur, et super truncum quidam misellus, dire ligatus, cruciabatur, et inter angores diros ululatus emittens, vociferabatur. Teterrimus enim dæmon, qui super eundem truncum sedebat, igneis calcaribus in lumbis et tergo sanguinolentum importune stimulabat. Hunc profecto Galchelmus interfectorem Stephani presbyteri recognovit, et intolerabiliter cruciari pro innocentis sanguine vidit, quem ante biennium idem effudit, et tanti non peracta pœnitentia piaculi obierat.

Deinde cohors mulierum secuta est, cujus multitudo innumerabilis presbytero visa est. Femineo more equitabant, et in muliebribus sellis sedebant, in quibus clavi ardentis fixi erant. Frequenter eas ventus spatio quasi cubiti unius sublevabat, et mox super sudes relabi sinebat. Illæ autem candentibus clavis in natibus vulnerabantur, et punctionibus ac adustione horribiliter tortæ, « væ! væ! » vociferabantur, et flagitia, pro quibus sic pœnas luebant, palam fatebantur. Sic nimirum pro illecebris et delectationibus obscenis, quibus inter mortales immoderate fruebantur, nunc ignes et fetores, et alia plura quam referri possint supplicia dire patiuntur, et ejulantes miserabili voce pœnas suas fatentur. In hoc agmine præfatus sacerdos quasdam nobiles feminas recognovit, et multarum, quæ vitales adhuc carpebant auras, niannos et mulas cum sambucis muliebribus prospexit.

Stans presbyter talibus visis contremuit, et multa secum revolvere cœpit. Non multo post, numerosum agmen clericorum et monachorum, iudices atque rectores eorum, episcopos et abbates cum pastoralibus cambutis advertit. Clerici et episcopi nigris cæppis induti erant. Monachi quoque et abbates nigris nihilominus cucullis amicti erant. Gemebant et plangebant, et nonnulli Galchelmum vocitabant, ac pro pristina familiaritate ut pro se oraret, postulabant. Multos nimirum magnæ æstimationis ibi presbyter se vidisse retulit, quos humana opinio sanctis in cælo jam conjunctos astruit. Hugonem nempe vidit, Lexoviensem præsulem, et abbates præcipuos, Mainerum Ulicensem, atque Gerbertum Fontinellensem, aliosque multos, quos nominatim nequeo recolere, neque scripto nitor

dominio rex subjugaret; omnibus etiam Normannis terras quas in Anglia ob fidelitatem comitis perdidissent, redderet; et tantum terræ in Anglia, quantum conventionis inter eos fuerat, comiti daret. Adhuc etiam inter se constituerunt ut, si comes absque filio legali matrimonio genito moreretur, hæres ejus fieret rex; similique modo, si regi contigisset mori, hæres illius fieret comes. Hanc conventionem XII barones ex parte regis, et XII ex parte comitis juraverunt.

Dom Bouquet, lib. VIII, p. 648.

indere. Humanus plerumque fallitur intuitus, sed Dei medullitus prospicit oculus. Homo enim videt in facie, Deus autem in corde. In regno æternæ beatitudinis perpetua claritas omnia irradiat, ibique perfecta sanctitas, omne delectamentum adepta, in filiis regni exultat. Ibi nihil inordinate agitur, nihil inquinatum illuc intromittitur. Nihil sordidum, honestatique contrarium, illic reperitur. Unde quidquid inconueniens sæx carnalis commisit, purgatorio igne decoquitur, variisque purgationibus, prout æternus censor disponit, emundatur. Et sicut vas excocta rubigine mundum, et diligenter undique politum, in thesaurum reconditur, sic anima omnium vitiorum a contagione mundata, paradysum introducitur, ibique omni felicitate pollens, sine metu et cura lætatur.

Terribilibus visis presbyter admodum trepidabat, baculoque innixus, terribiliora exspectabat. Ecce ingens exercitus militum sequebatur, et nullus color, [sed] nigredo et scintillans ignis in eis videbatur. Maximis omnes equis insidebant, et omnibus armis armati, velut ad bellum festinabant, et nigerrima vexilla gestabant. Ibi Richardus et Baldwinus, filii Gisleberti comitis, qui nuper obierant, visi fuere; et alii multi, quos non possum enumerare. Inter reliquos Landricus de Orbecco, qui eodem anno peremptus fuerat, presbyterum alloqui cœpit, eique legationes suas horribiliter vociferando intimavit, ac ut mandata sua uxori suæ referret, summopere rogavit. Subsequentes autem turmæ, et quæ præcedebant, verba ejus interrompendo impediebant, presbyteroque dicebant: « Noli credere Landrico, quia mendax est. » Hic Orbecci vicecomes et causidicus fuerat, et ultra natales suos ingenio et probitate admodum excreverat. In negotiis et placitis ad libitum judicabat, et pro acceptione munerum judicia pervertebat, magisque cupiditati et falsitati quam rectitudini serviebat. Unde merito in suppliciis turpiter devotatus est, et a complicibus suis mendax manifeste appellatus est. In hoc examine nullus ei adulabatur, nec ingeniosa loquacitate sua ei aliquis precabatur. Verum, quia dum poterat aures suas ad clamores pauperis obturare solitus est, nunc autem in tormentis, ut execrabilis, auditu indignus omnino judicatus est.

Guilhelmus autem, postquam multorum militum ingens cohors pertransiit, intra semetipsum sic cogitare cœpit: « Hæc sine dubio familia Herlechini est. A multis eam olim visam audiui; sed incredulus relationes derisi, quia certa indicia nunquam de talibus vidi. Nunc vero manes mortuorum veraciter video; sed nemo mihi credet, cum visa retulero, nisi certum specimen terrigenis exhibuero. De vacuis ergo equis, qui sequuntur agmen, unum apprehendam, confestim ascendam, domum ducam, et, ad fidem obtinendam, vicinis ostendam. » Mox nigerrimi cornipedis habenas apprehendit; sed ille fortiter se de manu rapientis excussit, aligeroque

A cursu per agmen Æthiopum abiit. Presbyter autem voti compotem se non esse doluit. Erat enim ætate juvenis, animo audax et levis, corpore vero velox et fortis. In media igitur strata paratus constitit, et venienti paratissimo cornipedi obvians manum extendit. Ille autem substitit ad suscipiendum presbyterum, et exhalans de naribus suis projecit nebulam ingentem veluti longissimam quercum. Tunc sacerdos sinistrum pedem in teripedem misit, manumque arreptis loris clitelæ imposuit, subitoque nimium calorem velut ignem ardentem sub pede sensit, et incredibile frigus per manum, quæ lora tenebat, ejus præcordia penetravit.

Dum talia fiunt, quatuor horrendi equites adveniunt, et terribiliter vociferantes, dicunt: « Cur B equos nostros invadis? Nobiscum venies. Nemo nostrum læsit te, cum tu nostra cœpisti rapere. » At ille, nimium territus, caballum dimisit, tribusque militibus eum prendere volentibus, quartus dixit: « Sinite illum, et permittite loqui mecum, quia conjugii meæ filiisque meis mea mittam mandata per illum. » Deinde nimium paventi presbytero dixit: « Audi me, quæso, et uxori meæ refer quæ mando. » Presbyter respondit: « Quis sis nescio, et uxorem tuam non cognosco. » Miles dixit: « Ego sum Guillelmus de Glotis, filius Baronis, qui famosus fui quondam dapifer Guillelmi Bretoliensis, et patris ejus Guillelmi, Herfordensis comitis. Præjudiciis et rapinis inter mortales anhelavi, multisque facinoribus plus quam referri potest, peccavi. Cæterum super omnia me cruciat usura. Nam indigenti cuidam pecuniam meam erogavi, et quoddam molendinum ejus pro pignore recepi, ipsoque censum reddere non valente, tota vita mea pignus retinui, et legitimo hærede exhæredato, hæredibus meis reliqui. Ecce candens ferrum molendini gesto in ore, quod sine dubio mihi videtur ad ferendum gravius Rothomagensi arce. Dic ergo Beatrici uxori meæ, et Rogerio filio meo, ut mihi subveniant, et vadimonium unde multo plus receperunt quam dedi, velociter hæredi restituant. » Presbyter respondit: « Guillelmus de Glotis jamdudum mortuus est, et hujusmodi legatio nulli fidelium acceptabilis est. Nescio quis es, nec qui tui sunt hæredes. Si Rogerio de Glotis, vel fratribus ejus, aut matri eorum præsumpsero talia enarrare, ut amentem deridebunt me. » Porro Guillelmus obnixè insistens rogabat, et plurima notissimaque signa diligenter inculcabat. Presbyter autem intelligens ea quæ audiebat, omnia tamen se scire dissimulabat. Tandem multa prece victus, acquievit, et iterum ut rogatus fuerat se facturum promisit. Tunc Guillelmus cuncta recapitulavit, et longa confabulatione multa eidem replicavit. Interea sacerdos cœpit secum tractare quod non auderet execrabilia biothanati mandata cuilibet annuntiare. « Non decet, inquit, talia promulgare. Nullatenus quæ injungis cuilibet referam. » Mox ille furibundus manum extendit, et presbyterum per fauces apprehendit, secumque, per terram trahens, minare cœpit. Capti-

vus autem manum, qua tenebatur, ardentem velut ignem persensit, et in tali angustia repente exclamavit: « Sancta Maria, gloriosa mater Christi, adjuva me! » Protinus, ad invocationem piissimæ genitricis, filii Domini auxilium præsto adfuit, quale Omnipotentis ordinatio disposuit. Nam quidam miles, ense dextra ferens, supervenit, gladiumque suum, quasi ferire vellet, vibrans, dixit: « Cur fratrem meum interficitis, maledicti? Sinite illum, et abite. » Mox illi avolarunt, Æthiopicamque phalangem persecuti sunt.

Abeuntibus cunctis, miles in via cum Gualchelmo demoratur, et ab eo sciscitatur: « Cognoscis-ne me? » Presbyter respondit: « Non. » Miles dixit: « Ego sum Rodbertus, filius Rodulfi, cognomento Blondi, et sum frater tuus. » Cumque presbyter pro tam insperata re vehementer admiraretur, nimiumque pro his quæ viderat, ut dictum est, vel senserat, ange-retur, miles ei de pueritia utriusque multa cepit recensere, et notissima signa recitare. Sacerdos autem audita optime recolebat, sed ore confiteri non ausus, omnia denegabat. Tandem præfatus eques ait: « Miror duritiam et hebetudinem tuam. Ego te post mortem utriusque parentis nutrivi, et super omnes mortales dilexi. Ego te ad scholas in Galliam direxi, et vestes nummosque tibi copiose porrexi, aliisque multis modis tibi prodesse satis elaboravi. Nunc horum immemor efficeris, neque tantummodo recognoscere dedignaris! »

Tunc presbyter, veridicis faminibus ubertim prolatis, convictus est allegationibus certis, palamque cum lacrymis fassus est affamina fratris. Tunc miles dixit ei: « Merito debuisses mori, nostrarumque particeps pœnarum nunc nobiscum trahi, quia res nostras nefaria temeritate invasisti. Hoc nullus alius inchoare ausus fuit. Sed missa, quam hodie cantasti, ne perires te salvavit. Mihi quoque nunc permissum est tibi apparere, meumque miserum esse tibi manifestare. Postquam in Normannia tecum locutus fui, a te salutatus in Angliam perrexi, ibique finem vitæ jussu Creatoris accepi, et pro peccatis, quibus nimis oneratus eram, immania supplicia pertuli. Arma quæ ferimus, ignea sunt, et nos fetore teterrimo inficiunt, ingentique ponderositate nimis opprimunt, et ardore inextinguibili comburant. Hactenus itaque hujuscemodi pœnis inenarrabiliter cruciatus sum. Sed quando in Anglia ordinatus fuisti, et primam missam pro fidelibus defunctis cantasti, Radulfus pater tuus suppliciis creptus est, et scutum meum, quo vehementer angebar, elapsus est. Ensem hunc, ut vides, fero. Sed in anno relaxationem ab hoc onere fiducialiter exspecto. »

Dum miles hæc et alia hujusmodi diceret, et diligenter ad eum presbyter intenderet, quasi strumam sanguinis instar humani capitis ad ejus talos circa calcaria vidit, stupensque sic interrogavit: « Unde tanta coagulatio cruoris imminet calcaneis tuis? » At ille respondit: « Non est sanguis, sed ignis; et

majoris mihi videtur esse ponderis, quam si ferrem super me Montem Sancti Michaelis. Et quia pretiosis et acutis utebar calcaribus, ut festinarem ad effundendum sanguinem, jure sarcinam in talis bajulo enormem; qua intolerabiliter gravatus, nulli hominum exprimere valeo pœnæ quantitatem. Hæc indesinenter meditari mortales deberent, et timere, imo cavere, ne pro reatibus suis tam dira luerent. Plura mihi non licet tecum, frater, fari, quia miserabile agmen festinanter cogor prosequi. Obsecro, memento mei, precibusque piis et eleemosynis succurre mihi. Nam a Pascha Florum usque ad unum annum spero salvari, et clementia Creatoris ab omnibus tormentis liberari. Tu vero sollicitus esto de te, vitamque tuam prudenter corrige, quæ pluribus vitis sordescit, scitoque quod diuturna non erit. Ad præsens sile. Res, quas nunc ex insperato vidisti et audisti, silentio comprime, et usque ad tres dies nemini præsumas enarrare. »

His dictis, miles festinus abscessit. Presbyter autem tota septimana graviter ægrotavit. Deinde postquam invalescere cepit, Lexovium adiit, Gisleberto episcopo cuncta ex ordine recitavit, et ab eo medicamenta sibi necessaria impetravit. Postmodum fere xv annis vegetus vixit, et hæc quæ scripto tradidi, aliaque plurima, quæ oblivione abolita sunt, ab ore ipsius audivi, et faciem ejus horrendi militis tactu læsam prospexi.

Hæc ad ædificationem legentium scripsi, ut in bonis consolidentur justi, et a malis respiscant reversi. Amodo inceptam repeto materiam.

XVIII. Pactiones inter Guillelmum regem et Robertum ducent initæ. — Episcopatus Lexoviensis negotia. — Rogerus abbas Uticensis.

Anno ab Incarnatione Domini 1091, indictione xiv, mense Januario, Guillelmus Rufus, rex Anglorum, cum magna classe in Normanniam transfretavit, et Rodbertus dux, audito regis adventu, statim obsidionem Curceii reliquit, et Rodbertus de Belesmo cum suis complicitibus aufugit. Rex autem in Neustria usque ad Augustum permansit, et dissidentes qui eidem acquiescere voluerunt, regali auctoritate pacavit. Henricus vero, quia ingentes querelas contra utrumque fratrem promebat, partemque de ampla possessione magnifici patris sui requirebat, sed, eorum tenacitate nimium perdurante, nil impetrabat, aggregatis Britonibus et Normannis, Constantiam et Abrincas, aliaque oppida munivit, et ad resistendum totis nisibus insurrexit. Verum Hugo, Cestrensis comes, alique fautores, ejus paupertatem perpendentes, et amplas opes terribilemque potentiam Guillelmi regis metuentes, egregium Clitonem in belico angore deseruerunt, et municipia sua regi tradiderunt.

In medio igitur Quadragesimæ, Guillelmus rex et Rodbertus dux montem S. Michaelis obsederunt, ibique Henricum fratrem suum incluserunt, et fere xv diebus eum cum suis aquæ penuria maxime cœverunt. Porro callidus juvenis, dum sic a fratribus

suis coarctaretur, et a cognatis atque amicis et confœderatis affnibus undique destitueretur, et multimoda pene omnium, quibus homines indigent, inedia angeretur, prudenter secum tractans, varios mortalium casus præcogitavit, et infrunito impetu persundato, sese ad meliora tempora reservare decrevit. Liberum tandem sibi, sociisque suis exitum de Monte ab obsidentibus poposcit. Illi admodum gavisusunt, ipsumque cum omni apparatu suo egredi honorifice permiserunt. Henricus itaque, redditis munitionibus suis, per Britanniam transiit, Britonibus, qui sibi solummodo adminiculum contulerant, gratias reddidit, et confines postmodum Francos expetiit. In pago Vilcassino nobilis exsul non plenis duobus annis commoratus, diversa hospitia quæsiuit. Uno tantum milite, unoque clerico cum tribus armigeris contentus, pauperem vitam exegit. Sic regia proles in exsilio didicit pauperiem perpeti, ut futurus rex optime sciret miseris et indigentibus compati, eorumque dejectioni vel indigentiae regali potentia seu dapsilitate suffragari, et ritus infirmorum expertus, eis pie misereri.

Tunc Rodbertus dux magnam partem Normanniæ Guillelmo regi concessit, fereque duobus annis a bellis Normannia quieuit. Post solemnitatem Pentecostes, Guillelmus archiepiscopus synodum episcoporum et abbatum apud Rothomagum aggregavit, et cum duce Rodberto, suffraganeisque præsulibus, de Sagiensi præsulatu tractare cœpit. Tandem finito consulto, Serlonem, Uticensium rectorem, elegit, eique Salariensem episcopatum valde renitenti commisit. Denique x Kalendas Julii præfatum cœnobitum Rothomagum convocavit, et in ecclesia Sanctæ Dei genitricis Mariæ canonicè consecravit. Porro venerandus Serlo susceptam pontificatus sarcinam xxxii annis et iv mensibus strenue gessit, Ecclesiæque Dei solerti studio inter prospera et adversa prodesse satagit. Sed duros nimis et protervos habuit parochianos, Rodbertum scilicet Belesmensem, et Rotronem Mauritanensem, eorumque complices, qui crudeliter inter se dissidebant, et pacem Ecclesiæ Dei frequenter violabant, ovesque Dominici gregis, quas Christus sanguine suo redemit, lalicis tumultibus dispergebant, et multimodis factionibus opprimentes, dilaniabant. Contra eos gladium verbi Dei audacter exeruit, obduratos in nequitiâ multoties excommunicavit; sed in pace firma rebelles discipulos erudire vel servare, vix aut nunquam potuit. Unde nimirum quandiu pontificatum tenuit, semper in tumultu et perturbatione laboravit, et plerumque furia Rodberti nimium sæviante, in Anglia vel Italia exsulavit, multoque metu anxius gemuit.

Uticensis autem abbatia, postquam præfatus rector suus episcopatum suscepit, de pastore sollicita, prædictum pastorem suum vii Kalendas Augusti accersit, factoque triduo jejunio, de eligendo abbate tractare cœpit. Adfuerunt etiam tres abba-

tes, Fulco Divensis, Arnulfus Troarcensis, et Radulfus Sagiensis. Lecta autem lectione de ordinando abbate secundum Regulam Sancti Benedicti, elegerunt domnum Rogerium de Sappo, monachum ejusdem cœnobii, qui simplicitate pollebat et peritia litterarum, multaque honestate et bonorum dulcedine morum. Tunc Hermanus prior, et Ernaldus de Telliolo, aliique plures eum ad curiam ducis duxerunt, sed ducem in Normannia non invenerunt. Clandestinis enim factionibus, quibus transmarini contra pacem et securitatem regni moliebantur, subito auditis, ambo fratres de Neustria in Angliam ex insperato transfretaverant, mirantibus cunctis. Tunc Hermanus ad domum regendam Uticum regressus est, et Ernaldus cum electo abbate principes regni per mare secutus est. Pervenientes autem in villam regiam, quam Windresorias dicunt, electionem monachilem conventus, cum auctoritate Sagiensis episcopi triumque abbatum, duci ostenderunt. At ille granter assensum dedit, et præfato Rogerio per baculum pastorem, ut eo tempore moris erat, cœnobii curam in exterioribus rebus commisit, apicibusque suis Lexoviensi episcopo, ut eum in omnibus canonicè proveheret, mandavit. Guillelmus quoque rex eundem monachum tunc ibidem benigniter ascivit, et omnia quæ pater suus, proceresque ejus Uticensi ecclesiæ olim dederant, concessit, et regali auctoritate in charta firmavit. Peractis itaque pro quibus ierat, Rogerius Uticum xv Kalendas Januarii rediit, et a fratribus honorifice susceptus, xxxiv annis abbatiae præfuit. Hic centum et quindecim discipulos ad monachatum suscepit, quorum vitam mobilis fortuna variabiliter agitavit. Nam quidam eorum, virtutibus florentes, ad supernæ vocationis bravium, Deo juvante, pervenerunt. Nonnulli vero, insidiante Satana, in cœnolentam vitiorum voraginem relapsi sunt, a justo recepturi iudice quod meruerunt.

Sex nimirum ex his, quos venerabili Rogerio subjectos diximus, abbates vidimus, id est Guarinum Sartensem, Godifredum Aurelianensem, Gislebentum Glotensem atque Rodbertum Pruneriensem, Guillelmum Bassum et Ludovicum. Guarinus enim magistro successit, et Uticensis Ecclesiæ regimen pluribus annis tenuit. Rodbertus autem Prunerienensis Tornense cœnobium in Anglia strenue gubernavit. Godifredus vero Aurelianensis Eulandensi (22) Ecclesiæ fere xv annis præfuit, et Guillelmus Bassus Holmiense monasterium Sancti Benedicti diu rexit. Porro Ludovicus, iudicio majorum expulsis canonicis de Balcherivilla, primus monasticum ordinem cum x monachis cepit in Sancti Georgii martyris basilica. Guillebertus vero de Glotis, vir nobilis et facundus, Lirensis cœnobium fere x annis rexit, et in multis emendavit. Uticenses itaque monachi de penetrabilibus monasterii regulariter extracti sunt, et ad plurimorum emolu-

(22) *Lego Crulandensi, Croyland. (Le Prévost.)*

mentum in culmine praelationis sublimati sunt; ut, dum quasi lucernæ super candelabrum lucent, cupientibus ingredi domum Domini per semitam justitiæ aditum salutis ostenderent. Sed exteriorum perturbationes rerum, quæ per desidiâ seu nequitiam sæcularium principum fiunt, ordini ecclesiastico et rigori monastico multoties impedimento sunt; quod omnes, qui in Normannia vel confinio ejus religioni servire concupierunt, tempore Rodberti ducis et Philippi regis Francorum, nimis experti sunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1092, indictione xv, Henricus, Guillelmi regis filius, Danfrontem oppidum auxilio Dei suffragioque amicorum obtinuit, et inde fortiter hæreditarium jus calumniari sætegit. Nam idem, dum esset junior, non ut frater a fratribus habitus est, sed magis ut externus, exterorum, id est Francorum et Britonum, auxilia quærere coactus est, et quinque annis diversorum eventuum motibus admodum fatigatus est. Tandem Danfrontani, nutu Dei, ærumnis tam præclari exsulis compassi sunt, et ipsum ad se de Gallia accersitum per Hærecherium honorifice susceperunt, et excusso Rodberti de Belesmo, a quo diu graviter oppressi fuerant, dominio, Henricum sibi principem constituerunt. Ille vero contra Rodbertum, Normanniæ comitem, viriliter arma sumpsit, incendiis et rapinis expulsionis suæ injuriâ vindicavit, multosque cepit et carceri mancipavit. Inter hæc, dum quemdam hominem, nomine Rualedum, de terra S. Ebrulfi cepisset, apud Danfrontem castellum deposuit. Qui cum sederet ad focum (hiems enim erat), cum lacrymis S. Ebrulfum cœpit invocare ac dicere: « Deprecor te, sancte Ebrulfe, amice Dei, ut me de ista captivitate eripias. Scis enim quia semper tibi fideliter deservivi. » Cumque hæc dixisset, subito obdormivit.

Et ecce quidam manum ejus apprehendens, cœpit eum trahere. Tunc expergetactus, sensit, omnino dolorem de corpore suo recessisse. Erat enim valde debilitatus, in tantum ut nec de loco absque adjutorio alterius movere se posset. Ceciderat vero in itinere de jumento, super quod ligatus erat. Itaque cœpit intra semetipsum cogitare quid ageret, quomodo de domo egredi posset. Viderat enim quod miles, qui eum ibidem deposuerat, ostium, per quod exitus in hortum patebat, valde cum cuneo obfirmasset. Tamen assumptis viribus fidei, accessit ad ostium, et manu repagulam tenuit. Tunc, mirum dictu! cuneus, qui fortiter infixus fuerat, ad terram decidit. Ille vero, aperiens ostium, pervenit ad exitum hortuli, et aspiciens, multitudinem militum ante se in platea vidit consistere, et extendens manum dixisse fertur: « Sancte Ebrulfe, ducito me. » Sicque ut erat, nudis pedibus, linea tantum atque pallio amictus, per medias acies transivit, ac si oculos non habuissent. Nullus enim eum interrogavit quis esset, vel quo tenderet. Puto quod virtute sanctissimi viri eum

A videre nequiverant. Circa sextam vero horam respiciens post se, vidit militem, qui eum ceperat, concito cursu venientem. Qui magno timore percussus, inter quædam fruticeta, quæ se oculis ejus obtulerunt, semet occultuit. Cumque prædictus miles prope eundem locum advenisset, interrogavit bubulcos qui ibidem arabant, si hominem quemdam fugientem vidissent, promittens tres solidos illi absque mora se daturum, qui ei insinuasset. At illi, timore admoniti, quamvis illum scissent, negaverunt se scire. Cumque ille recessisset de loco, in quo se occultuerat, captivus surrexit, et fretus Dei adjutorio et beati Ebrulfi, incolumis ad sua remeavit, perdurans in corpore usque ad nostra tempora. Hoc vero, quod retulimus, ex ipsius ore didicimus, eique, quia legitimus et laudabilis vitæ est, sine scrupulo credimus.

XIX. *Bertrada comitissa Andegavensis, derelicto viro suo, Philippo Francorum regi nubet. — Prælati Franciæ religione et doctrina pollentes. — Rothomagense concilium.*

Circa hæc tempora [1092-1093], in regno Galliæ fœda turbatio exorta est. Bertrada enim, Andegavorum comitissa, metuens ne vir suus quod jam duabus aliis fecerat, sibi faceret, et relicta contemptui seu vile scortum fieret, conscia nobilitatis et pulchritudinis suæ, fidissimum legatum Philippo, regi Francorum, destinavit, eique quod in corde tractabat, evidenter notificavit. Malebat enim ultro virum relinquere, aliumque appetere, quam a viro relinquere, omniumque patere despectui. Denique mollis princeps, comperta lascivæ mulieris voluntate, flagitio consensit, ipsamque, relicto marito Gallias expetentem, cum gaudio suscepit. Porro generosam et religiosam conjugem suam, Bertani, nobilis Florentii ducis Fresionum filiam, quæ Ludovicum et Constantiam enixa fuerat ei, dimisit, et Bertradam, quæ fere quatuor annis cum Fulcone Andegavensi demorata fuerat, sibi copulavit. Odo, Bajocensis episcopus, hanc execrandam desponsationem fecit, ideoque dono mœchi regis pro recompensatione infausti famulatus, ecclesias Mandanti oppidi aliquandiu habuit. Nullus enim Francorum præsulum execrabilem consecrationem dignatus est facere, sed in rigore stantes ecclesiasticæ rectitudinis, Deo magis quam homini studuerunt placere, et omnes turpem copulam unanimiter detestati sunt pari anathemate. Sic petulans pellex adulterum comitem reliquit, adulteroque regi usque ad mortem ejus adhæsit. Abominabile crimen mœchiæ in solio regni Galliæ, proh dolor! perpetratum est. Unde inter opulentos rivales minarum ingens tumultus et præliorum conatus exortus est. Verum versipellis mulier inter rivales simultatem compescuit, ingenioque suo in tantam pacem eos compaginavit, ut splendidum eis convivium præpararet, et apte, prout placuit illis, ministraret. Urbanus papa legatos apostolicæ sedis in Galliam destinavit, per epistolas et sacerdotum prædicatio-

nem erroneum regem arguit, obsecravit et increpavit, qui legitimam conjugem repudiaverit, adulteranque sibi contra Dei legem sociaverit. Cæterum in flagitio graviter obduratus, ad instar surdæ aspidis, quæ obturat aures suas ad vocem incantantis, corripientium hortamenta patrum sprevit, et in adulterii fetore diu putridus jacuit, et donec filios duos, Philippum et Florum ex adultera genuit. Tempore igitur Urbani et Paschalis Romanorum pontificum, fere xi annis interdictus fuit. Quo tempore nunquam diadema portavit, nec purpuram induit, neque solemnitate aliquam regio more celebravit. In quodcumque oppidum vel urbem Galliarum rex advenisset, mox ut a clero auditum fuisset, cessabat omnis clangor campanarum, et generalis cantus clericorum. Luctus itaque publicus agebatur, et Dominicus cultus privatim exercebatur, quandiu Transgressor princeps in eadem diœcesi commorabatur. Permissu tamen præsulum, quorum dominus erat, pro regali dignitate capellanum suum habebat, a quo cum privata familia privatim missam audiebat.

His temporibus, Gallia religiosis et eruditis præsulibus florebat. Nam Leuterius senex Bituricensi præerat metropoli, et Daimbertus Senonensi. Liclytus vero Rainaldus Remensi, eique defuncto Radulfus cognomento Viridis successit in eadem diœcesi. Eruditissimus quoque Ivo Carnotensi præerat ecclesiæ, cui perhibet evidens testimonium laus bonæ vitæ et rectæ doctrinæ. Walo etiam præerat Parisiensibus, alique plures episcopi fulgebant in suis regionibus, quorum religione admodum Gallia gaudebat, et sacris dogmatibus. Rex tamen Philippus eorum admonitionibus de corrigenda vita proaciter obstitit, adulterijque putridus, in malitia perduravit, ideoque dolori dentium et scabiei, multisque aliis infirmitatibus et ignominiiis merito subjacuit. Ludovico igitur filio suo, consensu Francorum, Pontisariam, et Madantum, totumque comitatum Vilecassinum donavit, totiusque regni curam, dum primo flore juventutis pubesceret, commisit. Constantiam vero, filiam suam, Hugoni, Treccassino comiti, prius dedit, quam postmodum firmissimo duci Antiochiæ Buamundo apud Carnotum tradidit. Hic nempe dux, anno ab Incarnatione Domini 1106, Gallias venit, et ab Occidentalibus populis, utpote præcipuus Christiani exercitus signifer, susceptus ubique claruit. Præfatam quoque regis filiam in Eoas partes secum duxit. Multa quoque Occidentalium millia secum contra ethnicos perduxit. Sed in illa tunc profectio peregrinantibus ad votum per omnia contigit.

Anno ab Incarnatione Domini 1108, indictione 1, Guillelmus archiepiscopus concilium præsulum et abbatum Rothomagi congregavit, et de necessariis Ecclesiæ rebus cum suffraganeis suis per aliquot dies tractavit. Tunc Radulfus, Constantiæ urbis episcopus, ad hospitium Serlonis Sagiensis episcopi, qui sapientior erat, venit, et cum eo de plurimis

locutus, copiosam rationem de propositis audivit. Tandem inter cætera præfatus pontifex retulit, dicens : « In urbe nostra est basilica in honore beati Petri apostoli ab antiquis temporibus constructa, ubi divinitus multa olim perpetrata sunt miracula. Multæ sanitates ægrotis ibi contigerunt, et multoties desursum ardentes candelæ demitti viæ sunt. Quædam vero sanctimonialis, magnæ, ut creditur, religionis, hanc ecclesiam quotidie frequentat, et purissima hujuscemodi se vidisse sæpius, enarrat. Et ut certum specimen suæ narrationis exhiberet, quondam dum in oratorio sola excubaret, et candelam ardentem de sublimi sine humana ope deponi vidisset, reverenter ad aram accessit, candelam exstinxit, lintoolo mundo involvit, et in scrinio suo recludit. Cumque opportuno tempore, quod viderat, retulisset, et scrinium aperuisset, ut depositum ostenderet, favillam solummodo pro indicio concremationis invenit ; sed totam penitus candelam, sine læsura mappulæ, aliarumque rerum, quæ ibidem erant, combustam prospexit. Nuper in eadem basilica, dum plebs Dei festivitatem Beati Petri apostoli celebraret, et clerus ad vespertinalem synaxim in choro celebrandam astaret, tres cereos clare ardentes desursum usque ad altare demitti omnes viderunt, et pro re insolita admirantes obstupuerunt. Cerei autem usque ad finem matutinum arserunt, et tunc ad auroram consumpti sunt. In aere quidem super aram ordinate stabant, sed tamen altaris mappulam non tangebant. Medius eorum maximus erat et quadratus, alii vero duo mediocres erant et rotundi. Fama hujus rei personuit in tota urbe, et pene omnes clerici et laici post vespertas ad spectaculum occurrere. Porro nullus cereos ausus fuit tangere, sed in quadrato cereo clerici Scripturam hujusmodi legere. In primo latere : *Manda, Petre, iram de cælo*. In secundo : *Populum tarisum peccato*. In tertio : *Misererem ei*. In quarto : *Lacrymas*. Litteræ quidem optime formate erant ad legendum, et litterati lectores studiosè inquisierunt hujus scripturæ sensum. Et necessariis subauditionibus additis, exposuerunt secundum suum intellectum. Sic nimirum visum est illis ut divinitus diceretur Petro, qui caput est orbis, judex sæculi, claviger regni cœlestis : *Manda, Petre, iram de cælo, ut effundatur super populum tarisum, id est totum aridum peccato. Misererem, pro misererem ei, si lacrymas dignæ pœnitentiæ mihi offerret*. Divina quippe locutio grammaticorum regulis subjecta non est, et humanæ loquacitatis idioma sequi ex necessitate cogi non potest. His itaque in Constantino visis, territi sumus, et inter pestilentias ac tempestates bellorum, quas toleramus, imminetia nobis pericula sentimus, et in futuro adhuc pejora formidamus. »

Hæc Radulfo Constantiensi episcopo referente, audientes mirati sunt, et in Normannia paulo post multæ calamitates bellorum ac tempestatum atque famis subsecutæ sunt. Nam idem præsul non multo

post defunctus est, et lethifera clades per totam A diœcesim ejus debacchata est.

Anno ab Incarnatione Domini 1089, indictione x, venerabilis Lanfrancus, Dorobernensis archiepiscopus, defunctus est, et ecclesiastica possessio, quæ metropolitæ competebat, dominio regis per triennium subdita est. Deinde sacer Anselmus, Beccensis abbas, dispensante Deo, successit, et multorum patiens laborum ac adversitatum, per xvii annos sancte rexit.

XX. *Melcoma Scotorum rex in regem Angliæ bellum suscipit.—Occidit.— De ejus conjugæ et liberis.*

Eo tempore multa malitia in terris orta est, et vehementer augmentata est. Militares viri mores paternos in vestitu et capillorum tonsura dereliquerunt, quos paulo post burgenses et rustici et pene totum vulgus imitati sunt. Et quia divinæ legis prævaricatio nimis exuberavit, cœlestis iræ animadversio multis variisque calamitatibus reos merito protrivit.

In illo tempore, Melcoma, rex Scotorum, contra regem Anglorum rebellavit, debitumque servitium denegavit. Porro Guillelmus rex, postquam in Normannia, ut supra retulimus, cum Rodberto fratre suo pacem fecerat, ipsumque contra infidos proditores, qui contra regem conspiciaverant, secum duxerat, exercitum totius Angliæ conglobavit, et usque ad magnum flumen, quod Scote Watra dicitur, perduxit. Sed quia inaccessibilis transitus erat, super ripam consedit. Rex autem Scotorum e regione cum legionibus suis ad bellandum paratus constitit, regique Anglorum per internuntios ista mandavit: « Tibi, rex Guillelme, nihil debeo, nisi conflictum, si a te injuriis lacessitus fuero. Verum, si Rodbertum, primogenitum Guillelmi regis filium, videro, illi exhibere paratus sum quidquid debeo. » His auditis, ex consultu sapientium, Rodbertus dux cum paucis militibus transfretavit.

Rex autem Scotorum benigniter illum suscepit, secumque tribus diebus amabiliter detinuit. Tunc super quemdam montem excelsum ducem deduxit, et inde in quadam planitie ingentem exercitum armatorum ei ostendit. Deinde inter duos montes eundem ex alia parte minavit, et in alio campo majorem exercitum ei demonstravit: « Talibus, inquit, stipatus cuneis Scotiæ, paratus sum fratrem tuum suscipere, si huc ad me præsumperit transfretare. Utinam velit nos aggredi, et missilium nostrorum acumen experiri! Fateor quod rex Eduardus, dum mihi Margaritam proneptem suam in conjugium tradidit, Lodonensem comitatum mihi donavit. Deinde Guillelmus rex quod antecessor ejus mihi dederat concessit, et me tibi, primogenito suo, commendavit. Unde quod tibi promisi conservabo. Sed fratri tuo nihil promisi, et nihil debeo. *Nemo, ut Christus ait, potest duobus dominis servire.* » (Matth. vi. 24.) Rodbertus respondit: « Ut asseris, ita est. Sed mutationes rerum factæ sunt, et

statuta patris mei a pristina soliditate in multum vacillaverunt. Nunc igitur, inclyte rex, acquiesce mihi, et mecum ad fratrem meum veni, inveniesque apud eum dulcedinem, bonique affluentiam, quia vicinior est et potentior, et majorem habet divitiarum copiam. » His itaque promissis, rex credulus effectus est, et peractis colloquiis cum rege pacificatus est. Deinde reges agmina sua remiserunt, et ipsi simul in Angliam profecti sunt.

Post aliquod tempus, dum Melcoma rex ad sua vellet remeare, muneribusque multis honoratus a rege, rediret pacifice, prope fines suos Rodbertus de Molbrato, cum Morello nepote suo et militibus armatis occurrit, et ex insperato inermem interfecit. Quod audiens rex Anglorum, regni que optimate, valde contristati sunt, et pro tam foeda re, tamque crudeli, a Normannis commissa, nimis erubuerunt. Priscum facinus a modernis iteratum est. Nam sicut Abner, filius Ner, a Joab et Abisai, de domo David pacifice rediens, dolose peremptus est, sic Melcoma rex de curia Guillelmi regis cum pace remeans, a Molbraianis trucidatus est.

Margarita, Scotorum regina, tam tristi nuntio de morte viri percussa, contremuit, omnesque regni sui proceres convocavit, eisque filios suos, Edgarum et Alexandrum et David commendavit, ac ut eos sicut filios regis honorarent, obsecravit. Susceptis autem precibus ejus cum ingenti favore a curia, jussit aggregari pauperum agmina, eisque pro amore Dei omnem thesaurum suum distribui, omnesque rogavit ut pro se, marito suo, proleque sua Dominum studerent deprecari. Hæc nimirum filia fuit Eduardi, regis Hunorum, qui fuit filius Edmundi cognomento Irnesidæ, fratris Eduardi regis Anglorum, et exsul conjugem accepit cum regno filiam Salomonis regis Hunorum. Generosa quippe mulier de sanguine regum proavis orta pollebat; sed morum bonitate, vitæque sanctitate magis præcluebat. Denique competenter ordinatis rebus, et gazis distributis pauperum cœtibus, ecclesiam intravit, missam a capellanis celebrari rogavit. Sacris deinceps devote solemnibus interfuit, et, post sacræ perceptionem eucharistiæ, inter verba orationis expiravit.

Inter cætera bona, quæ nobilis hera fecerat, Huense cœnobium, quod servus Christi Columba, tempore Erudei, regis Pictorum, filii Meilocon, construxerat, sed tempestate præliorum cum longa vetustate dirutum fuerat, fidelis regina reedificavit, datisque sumptibus idoneis ad opus Domini monachis, reparavit.

Duas filias, Edith et Mariam, Christianæ, sorori suæ, quæ Rumesiensis abbatæ sanctimonialis erat, educandas, sacrisque litteris imbuendas miserat. Illic diutius inter monachas enutritæ sunt, et tam litteratoriam artem quam bonorum observantiam morum edidicerunt, nubilemque ætatem pertingentes, solatium Dei devotæ virgines præstolatae sunt. Nam utroque, ut dictum est, parente orbatæ, et

fratrum, aliorumque amicorum seu parentum auxilio destitutæ, cuncta bene disponentis Dei clementiam sibi promptam auxiliatricem persensere. Alanus enim Rufus, Britannorum comes, Mathildem, quæ prius dicta est Edith, in conjugem sibi a rege Rufo requisivit, sed morte præventus, non obtinuit. Deinde Guillelmus de Guarenna, Suthregiæ comes, Mathildem expetiit; sed divinitus reservata, celebrius alteri nupsit. Henricus vero, adeptus Anglorum regno, præfatam virginem desponsavit; ex qua Guillelmum Adelinum, et Mathildem imperatricem genuit. Mariam vero Eustachius, Boloniensis comes, conjugem accepit, quæ filiam ei unicam peperit, quam Stephanus, Moritoliensis comes, cum paterna hæreditate sibi sociavit.

Interfecto a Normannis Melcoma rege Scotorum, seditio de successione gravis orta est in regno eorum. Edgarus enim, primogenitus regis, paternos fasces jure assumpsit. Sed Dwanaldus, frater Melcomæ regis, arrepta tyrannide, per aliquod tempus crudeliter ei resistit. Tandem strenuus juvenis a patruo suo peremptus est. Sed Alexander, ejus frater, occiso Dwanaldo, regnum sortitus est. Ulterius itaque et successor fratris, aliquot annis Alexander regnavit, et filiam Henrici, regis Anglorum, ex concubina uxorem duxit. Moriensque sine liberis, David, fratri suo, regnum dimisit. Sic omnes isti fratres vicissim in Scotia regnaverunt, bonisque moribus et amore Dei pollentes, vigerunt, atque pro modulo suo, utpote adolescentes, virique sæculares, laudabiliter vixerunt.

David, autem minimus fratrum, sagaci consulto devitans atrox incursum Scotorum, expetiit curiam Henrici, regis Anglorum. Qui, dum intestina clades Scotos vexaret, et bellica rabie in sua viscera impacabiliter armaret, curiæ sororii sui inseparabilis inhæsit, et inter domesticos educatus pueros, crevit, regisque sapientis et potentis familiarum amicitiam promeruit. Unde ab illo præclara militiæ arma recepit, et multiplicibus exeniis nuperatus, inter præcipuos optimates penes illum consedit. Filiam quoque Guallevi comitis, et Judith consobrinæ regis, uxorem duxit, binosque comitatus Northamptonæ et Huntendonæ, quos Simon Silvanectensis, comes cum præfata muliere possederat, habuit. Illa vero peperit ei filium, nomine Henricum, duasque filias, Clariciam et Hodiernam. Porro primogenitam ejus sobolem masculini sexus ferreis digitis crudeliter peremit quidam miserabilis clericus, qui ob inauditum, quod apud Northwigenas perpetraverat, scelus, oculorum privatione et pedum manuumque præcisione fuerat mulctatus. Illic enim quemdam sacerdotem, dum missam celebraret, post perceptionem sacramentorum, dum populus recessisset, ingenti cultello fortiter in alvo percussit, et intestinis horribiliter effusis, super aram mactavit. Hic, postmodum a David comite in

Anglia pro amore Dei susceptus, et victu vestituque cum filia parvula sufficienter sustentatus, digitis ferreis, quibus utebatur, utpote mancus, benevolentem filium benefactoris sui quasi mulcere volens, immaniter pupugit, et sic, instigante diabolo, inter manus nutricis viscera lactentis ex insperato effudit. Prima itaque proles David sic enecata est. Igitur ad caudas quatuor indomitum equorum in-nexus est, quibus in diversa valide trahentibus, ad terrorem sceleratorum disceptus est.

Anno ab Incarnatione Domini 1125, Alexander, rex Scotorum, vita exivit, et David, frater ejus, regni gubernacula suscepit. Melcosus autem, nothus Alexandri filius, regnum patruo præripere affectavit, eique duo bella satis acerrima instauravit. Sed David, qui sensu et potentia, divitiisque summus erat, illum cum suis superavit.

Anno ab Incarnatione Domini 1130, dum David rex in curia Henrici regis caute judicium indagaret, et de reatu perfidiæ, quam Goisfredus de Clintonia, ut dicunt, contra regem agita-verat, diligenter discuteret, Aragois, comes Morafæ, cum Melcolfo et quinque millibus armatorum, Scotiam intravit, totamque regionem sibi subigere studuit. Porro Eduardus, Siwardi filius, qui sub Eduardo rege tribunus Merciorum fuit, princeps militiæ, et consobrinus David regis, exercitum aggregavit, et hostili repente exercitui obviavit. Tandem facta congressione, Aragois (23) consulem occidit, ejusque turmas prostravit, cepit atque fugavit. Deinde cum cohortibus suis, jam triumpho elatis, fugientes avidè insecutus est, et Morafiam, defensorem domi-noque vacantem, ingressus est, totumque regionis spatiosæ ducatum, Deo auxiliante, nactus est. Sic David, aucta potestate, super antecessores suos exaltatus est, studioque ejus religiosus et eruditus personis regio Scotorum decorata est.

En, causa Scotorum, qui ab antiquis temporibus adhæserunt catholicæ fidei, et Christianæ grantanter servierunt simplicitati, inceptam epanalepsim aliquantulum protelavi. Sed nunc ad propositum nitor opus de nostris regredi.

XXI. Conjuraciones adversus Guillelmum Rufum in Anglia conflata.

Plerique Normannorum, qui, divitiis labore aliorum quæsitis in Anglia ditati, nimis intumuerunt, ardentioris cupiditatis et superbiæ molesta inquietudine admodum stimulati sunt. Invidebant quippe et dolebant quod Guillelmus Rufus audacia et probitate præcipue vigeret, nullumque timens, subjectis omnibus rigide imperaret. Arrogantes ergo conglobati sunt, et in regem nefariam conspersionem fecerunt, fideique immemores quam domino suo promiserunt, in facinus proditionis turpiter prolapsi sunt.

Robertus, Rogerii de Molbraio filius, potentia divitiisque admodum pollebat; audacia et militari

(23) *Lege Angus. Le Prévost.*

feritate superbus, pares despiciebat, et superioribus obtemperare, vana ventositate turgidus, indignum autumabat. Erat enim corpore magnus, fortis, niger et hispidus, audax et dolosus, vultu tristis ac severus. Plus meditari quam loqui studebat, et vix in confabulatione ridebat. Hic nimirum cccxxx villas in Anglia possidebat, quas Guillelmus, rex magnus, Goisfredo, Constantiniensi episcopo, dederat. Præfatus enim præsul nobilitate cluebat, magisque peritiam militari quam clericali vigebat, ideoque loricatedos milites ad bellandum, quam revestitos clericos ad psallendum magis erudire novebat. Conflictibus ergo contra Dacos et Anglos sæpe interfuit, et ingentes subactis hostibus possessiones obtinuit, quas moriens Rodberto, nepoti suo, comiti Nordanhiubrorum, dimisit.

Rodbertus autem, ut fines suos undique dilataret, et ditissimis contubernalibus affinitate potentum sibi copulatis robustior, ardua tentaret, Mathildem, generosam virginem, filiam Richerii de Aquila, uxorem ducit, quæ neptis erat Hugonis Cestrensis comitis, ex sorore nomine Judith. Ille itaque primus cum complicitibus suis futile consilium iniit, et manifestam rebellionem sic inchoavit. Quatuor naves magnæ quas Canardos vocant, de Northwegia in Angliam appulsæ sunt. Quibus Rodbertus et Morellus, nepos ejus, ac satellites eorum occurrerunt, et pacificis mercatoribus quidquid habebant, violenter abstulerunt. Illi autem, amissis rebus suis, ad regem accesserunt, duramque sui querimoniam lacrymabiliter deprompserunt. Qui mox imperiose mandavit Rodberto ut mercatoribus ablata restitueret continuo. Sed omnino contempta est hujusmodi jussio, Magnanimus autem rex quantitatem rerum quas amiserant, inquisivit, et omnia de suo eis ærario restituit.

Deinde ad curiam suam Rodbertum accersit. Sed ille venire noluit. Tunc rex, nequitiam viri ferocis intelligens, exercitum aggregavit, et super eum validam militiæ virtutem conduxit. Denique, ut rex finibus Rodberti appropinquavit, Gislebertus de Tonnebrugia, miles potens et dives, regem seorsum vocavit, et pronus ad pedes ejus corruit, eique nimis obstupescenti ait: « Obsecro, domine mi rex, ignosce quod deliqui, et ingens tuæ salvationis emolumentum insinuabo tibi. » Cumque rex miraretur et hæsitaret et intra se aliquantulum deliberaret, tandem supplicanti leniter ignovit, et promissum avidus exspectavit. Gislebertus ait: « Siste pedem, quæso, rex nobilis, et hanc silvam, quæ ante nos est, ne ingrediaris. Hostes enim illic in armis parati præstolantur, qui te nunc inquietare conantur. Contra te conspirationem fecimus, et mortem tuam jurejurando machinati sumus. » His auditis, rex

(24) Quis quantusque fuerit Nigellus iste de Albineo declarat genealogia sequens ex monast. Anglic. descripta: *Rogerus de Mowbrai*, inquit auctor, qui fundavit abbatiam de Bellalanda, non tenuit cognomen patris sui Nigelli de Albaneto. Tempore regis Henrici filii Willielmi Bastard, cum is Angliam obtinisset, Roberto Curthose fratre suo in partibus Je-

A substitit, et præfato barone indicante, quod et qui fuerant proditores, agnovit.

Delusis itaque sicariis, qui regem occidere moliti sunt, armatæ phalanges prospere loca insidiarum pertransierunt, et munitissimum castrum, quod Babbenburg dicitur, obsederunt. Et quoniam illa munitio inexpugnabilis erat, quia inaccessibleis videbatur propter paludes et aquas, et alia quædam itinerantibus contraria, quibus ambiebatur, rex novam munitionem ad defensionem provinciæ, et coarctationem hostium construxit, et militibus, armis ac victualibus implevit. Conscii autem perfidiæ et fautores eorum, detegi verentes, conticuerunt, et metu exsangues, quia conatus suos nihil valere perpenderunt, regis cohortibus immisti, ejus servitium, cuius exitum optaverant, prompte aggressi sunt. Interea, dum rex in armis cum agminibus suis ad bellum promptus constaret, et chiliarchos ac centuriones, aliosque proceres Albionis, cum subditis sibi plebibus, operi novæ munitionis indesinenter insistere compelleret, Rodbertus de propugnaculis suis contrarium sibi opus mæstus conspiciebat, et complices suos alta voce nominatim compellebat, ac ut jusjurandum de proditoris societate conservarent, palam commonebat. Rex autem, cum fidelibus suis hæc audiens, ridebat, et conscia reatus publicati mens conscius et participes timore et verecundia torquebat. Rege autem ad sua prospere remeante, et de modamine regni cum suis amicis solerter tractante, Rodbertus, longæ obsidionis tædio nauseatus, noctu exsilivit, et de castro in castrum migrare volens, in manus inimicorum incidit. Captus itaque a satellitibus regis, Rodbertus firæ belli fecit, et fere xxx annis in vinculis vixit, ibique, scelerum suorum pœnas luens, consenuit. Mathildis, vero uxor ejus, quæ cum eo vix unquam læta fuerat, quia in articulo perturbationis desponsata fuerat, et inter bellicas clades tribus tantum mensibus cum tremore viri toro incubuerat, maritali consolatione cito caruit, multisque mœroribus afflicta, diu gemuit.

Vir ejus, ut dictum est, in carcere vivebat. Nec ipsa, eo vivente, secundum legem Dei, alteri nubere legitime valebat. Tandem, permissu Paschalis papæ, cui res, a curiosis enucleata, patuit, post multos dies Nigellus de Albineo ipsam uxorem accepit, et pro favore nobilium parentum ejus, aliquandiu honorifice tenuit. Verum, defuncto Gisleberto de Aquila, fratre ejus, vafer occasionem divortii exquisivit, eamque, quia consanguinei sui conjux fuerat, repudiavit, et Gundream, sororem Hugonis de Gornaco, uxorem duxit (24). Morellus autem, domino suo vinculis indissolubiter injecto,

rosolymitans agente, fuerunt duo videlicet fratres de familia regis strenui viri, quorum unus fuit comes de Clara, alter comes Arundell, et tertius frater eorum fuit Nigellus de Albaneio, tunc adolescens, bonæ indolis et magnæ spei, portans arcum regis: qui cum miles factus fuisset, propter suam probitatem seorsum eum rex Henricus in primis de Egmanon in fo-

de Anglia mœstus a fugit, multasque regiones pervagatus, pauper et exosus in exsilio consenuit.

Exhilaratus nacto de rebellibus tropæo, rex amicos remuneratur, factiosos convenit, diversisque modis convictos punivit. Rogerium de Laccio, penitus exhæredatum, de Anglia fugavit, et hæreditatem ejus Hugoni, fratri ejus, qui fideliter justitiæ servierat, tribuit. Hugonem, Scrobesburensium comitem, privatim affatus corripuit, et acceptis ab eo tribus millibus libris, in amicitiam callide recepit. Sic et alios plures, ingentem pecuniæ massam accipiendo, castigavit, et pro nobilium reverentia parentum, qui talionem in Normannia recompensare possent, velle suum provide dissimulavit. Tunc Guillelmus de Auco palam de nequitia convictus fuit; quem rex luminibus privavit, et amputatis testiculis eviravit. Hoc nimirum Hugone Cæstrensi comite pertulit instigante, cujus sororem habebat, sed congruam fidem ei non servaverat, quia secus eam trinam sobolem de pellice genuerat.

Consules et consulares viri nefandæ conjurationis gnari incentores erant. Sed prava conspiratione detecta, secum plura pertractantes erubuerant, et potentissimo eorum contracto, ne similiter quaterentur, cantabuerant. Porro hæc subtiliter rex comperiit, et consultu sapientum hujusmodi viris pepercit. Nec eos ad iudicium palam provocavit, ne furor in pejus augmentaretur, iterumque in generale faciens contra rempublicam lacesserentur, et multa multis inde damna, perniciæ et luctus publice gignerentur.

XXII. *Discordiæ et privata bella inter Normanniæ magnates.*

Anno ab Incarnatione Domini 1094, rebellium conatus in Anglia compressus est, et Guillelmus potens, nullo resistente, in sui regno patris con-

A firmatus est. Verum Normannia, incolis uoque territis et commotis, misere turbata est, et Rodbertus dux, seditionibus admodum sævientibus, pro mollitiæ suæ despicibilis effectus est. Tunc nimia guerra inter Guillelmum Bretoliensem et Ascelinum Goellum orta est. Cujus occasio talis est: Guillelmus, frater Goelli, juvenis miles, cuidam apud Paceium injuriam mulieri fecit. Unde conquerenti, Guillelmus Bretoliensis, ut justum principem decuit, de contumaci adolescente legitimam rectitudinem tenuit. Ascelinus igitur iratus est contra dominum suum, quod publice placitare cogeret fratrem suum. Non multo post, arcem de Ibreio ingeniosa fraude illi subripuit, et Rodberto, duci Normannorum, tradidit, a quo ille, ingenti pondere argenti dato, redemit. Postmodum inter illos pro hujusmodi furto immanis simulatas furuit, et uterque alteri nocere concupivit.

B Mense Februario [1092], Ascelinus Richardum de Monte Forti et familiam Philippi regis sibi ascivit, et Guillelmum, dominum suum, contra se ad pugnam venientem audacter excepit, vicit et comprehendit, et exercitum ejus, captis quibusdam militibus, fugavit. Hac itaque victoria elatus, nimis intumuit, dominumque suum, et Rogerium de Glotis, aliosque quos ceperat, crudeliter cruciavit. Nam, per tres menses, in castro Brehervallo eos in carcere strinxit, et multoties, dum nimia hiems sæviret, in solis camisiis, aqua largiter humectatis, in fenestra sublimis aulae Boreæ vel Circio exposuit, donec tota vestis circa corpus victorum in uno gelu diriguit. Tandem, intercurrentibus amicis, pax inter eos facta est, ac tali tenore Guillelmus egredi de carcere permissus est, Isabel, filiam suam, Goello conjugem dedit, et tria millia librarum cum equis et armis, aliisque multis sumptibus erogavit,

resta sua, cum parvis et pertinentiis suis, quam villam post modicum tempus dedit Nigellus Roberto de Apyle. Quod cum rex audisset, et inquisisset a Nigello utrum sic esset, respondit quod sic et quod rex tunc duos probos milites habuit, ubi antea habuit non præter unum. Approbavit rex factum, et seofavit eum de Vavaseria de Cauvil et de Vavaseria de Wivil. Præterea vero, reverso Roberto Curthose de Syria, audiens quod Willelmus rex Rufus frater ejus in fata decessisset, voluit coronari in regem et invenit Henricum fratrem suum coronatum. In processu temporis statuit cum eo pugnare apud Tenerchebray in Normannia ubi Nigellus de Albaneio occidit dextrarium ipsius Roberti Curthose, et ita captum reddidit regi Henrico. Tunc rex Henricus seofavit ipsum Nigellum de tota terra Roberti de Frontebovis in Anglia, qui relicto rege, se convertit ad Robertum Curthose.

Tunc temporis cepit Nigellus in uxorem filiam Hugonis de Gurnay in Normannia, nomine Gundredam, quæ fuit fundatrix abbatiæ de Bellalanda. Postea obsedit idem rex Henricus castrum unum in transmarinis partibus, quod Nigellus de Albaneio primo intrans cepit. Tunc proposuit rex ditare eum amplius, et dedit ei totam terram Rogeri de Molbray in Normannia, qui Rogerus fuit comes de Northumbria; et statim fecit saisinam de castro de Molbray, et de Castello de Bnjocis et de castro de Cun cum

magnis possessionibus et pertinentiis suis. Habuit autem tunc Nigellus sexages viginti milites seofatos in Normannia, et septem viginti seofatos in Anglia. Et cum cepisset breve domini regis de capienda saisina in comitatu Northumbriæ et incæpisset proficisci, infirmabatur apud Rothomagum. Post modicum tempus obiit, et sepultus est apud Rothomagum in Normannia. Cum vero Henricus rex dedisset dicto Nigello terram Rogeri de Molbray, præcepit ut filius et hæres ejus cognomen haberet de Moubray.

D *Filius et hæres dicti Nigelli de Albaneio fuit Rogerus de Molbray, qui fundavit abbatiam de Bellalanda et plura alia loca sancta. Hic cruce signatus ivit in terram sanctam, et captus a Saracenis redemptus fuit per militiam Templi, et mortuus in terra sancta sepultus est apud Sures. Filius Rogeri de Molbray primogenitus fuit Nigellus de Molbray qui ei successit. Hic Nigellus uxorem cepit Mabiliam, et genuit ex ea quatuor filios, Willelmum, Robertum, Philippum et Rogerum. Postea idem Nigellus cruce signatus obiit in mari Græco, in dolio in mare projectus, continente qualis vir fuerit. Willelmus vero primogenitus et hæres... genuit Nigellum et Rogerum. Nigellus vero duxit in uxorem filiam Rogeri de Canevilla, obiit apud Nauntis absque hærede et sepultus est apud Novum-Burgum, etc. (Monast. Anglicæ, t. I, p. 775.)*

Dom Bouquet, lib. viii, p. 633.

et arcem de Ibreio promisit. Illis ita compositis, Guillelmus liber exstitit. Sed pax quam pepigerant, parum duravit.

Sequenti anno, Guillelmus, inquietudine stimulante, guerram iteravit, et munitionem in cœnobio monachorum, quod Rogerius de Ibreio in honore sancte Mariæ construxerat, militibus suis constituit. Porro Goellus, qui arcem tenebat, copiam militum conduxit, ad cœnobium, quod tunc spelunca latronum, prohi dolor! effectum fuerat, appropinquavit, et æstivis ardoribus circa Pentecostam torrentibus, acriter impugnavit, ignem injectit, et edacibus flammis basilicam et ædes monachorum cum supellectili sua consumpsit. Tunc Guillelmus Alis, et Ernaldus, Popelinæ filius, aliique octo milites capti sunt, qui diu Goelli crudelitatem in ejus carcere nimis experti sunt. Guillelmus autem Britolensis fugiendo vix evasit, ultionemque de tantis injuriis summo nisu concupivit. Dives herus, intrinsecus nimio dolore punctus, irasebatur quod homo suus contra se tanta vi grassabatur, et vires ejus per tres annos redemptionibus captorum, spoliisque pagensium nimis augebantur. Tandem Philippo, regi Francorum, octo libras pepigit, et Rodberto, duci Normannorum, aliisque pluribus ingentem pecuniam promisit, si fideliter sibi adminicularentur, et hostiles copiæ subigerentur.

Igitur, Quadragesimali tempore [1094] rex Franciæ et dux Normanniæ Brehevallum obsederunt, ibique fere duobus mensibus laboraverunt. Illuc presbyteri cum parochianis suis vexilla tulerunt, et abbates cum hominibus suis coacti convenerunt. Illuc Rodbertus Belesmensis ingeniosissimum artificem adduxit, cujus ingeniosa sagacitas ad capiendam Jerusalem Christianis profecit. Hic machinas construxit, contra munimentum hostile super rotulas egit, ingentia saxa in oppidum et oppidanos projecit, bellatores assultus dare docuit, quibus vallum et sepes circumcingentes diruit, et culmina domorum super inhabitantes dejecit, tantisque calamitatibus adversarios ad deditionem coegit.

Vetus odium inter Rodbertum et Goellum diu antiquis reatibus inoleverat, idemque Rodbertus, ut tempus ultionis opportunum viderat, Guillelmum Bretoliensem consilio et auxilio, plus quam omnes alii pares sui, adjuverat. Goellus autem probus et callidus, et prædo malignus, ecclesiarumque violator erat. Nobiles et animosos parentes habebat, quorum adminiculis Brehevallum in deserta et silvestri regione castrum firmaverat, et magnanimitate subsidiisque tanta præliorum pondera strenue pertulerat. Denique, ut tam magnos principes et animosos sibi summopere adversari præspexit, pacem a domino socero suo petiit, et, gaudente Guillelmo, impetravit, eique tunc, regibus et ducibus diu vexatis, arcem de Ibreio honorifice reddidit.

Hæc nimirum est turris famosa, ingens et munitissima, quam Albereda, uxor Radulphi, Bajocensis comitis, construxit, et Hugo, Bajocensis episcopus,

A frater Joannis, Rothomagensis archiepiscopi contra duces Normannorum multo tempore tenuit. Ferunt quod præfata matrona, postquam multo labore et sumptu sæpefatam arcem perfecerat, Lanfredum architectum, cujus ingenii laus super omnes artifices, qui tunc in Gallia erant, transcenderat, qui, post constructionem turris de Pedveriiis, magister hujus operis exstiterat, ne simile opus alicubi fabricaret, decollari fecerat. Denique ipsa pro eadem arce a viro suo precepta est, quia ipsum quoque ab eadem munitione arcere conata est. En volubilis fortuna quotidie rotatur, et mundi status variabiliter agitur. Insiptens nimis excæcatur, qui talia videt assidue, nec castigatur; sed confidit in eo, qui cito præcipitatur. Mortalis mortalem in mortem impellit, parique cursu sequitur illum, quem in exitum præmisit, meritoque sibi, vel aliis, suffragari posse, prohi dolor! amittit.

Pace facta inter pugnaces adversarios, multis gaudentibus, solus Rodbertus Belesmensis admodum fuit iratus, quia ipse ad consilium pacis, ne impeliret, non fuerat invitatus, qui præcipuus præsederat ad bellicos apparatus, ut atrox et protervus hostis confunderetur superatus. Rodberti enim argutiæ et vires formidandæ super omnes alios prævaluerunt, et insignem sensu militaque prædonem mirandis machinationibus terruerunt, quem antea reges et duces, in asylo suo ludentem, et inimicos multis versutiis subsannantem a cachinno cohibere nequiverunt. Denique præfatus iniles, ut concordiam inter discordes factam cognovit, cuneos suos protinus convocavit, nullique fraudem sui cordis detegens, festinanter remeavit, et ad Sanctum Cerenicum super Rodbertum Geroianum ex improviso convolvit. Municipales autem, Rodbertum in expeditione generali cum duce putantes, exierant, et sparsim per agros securi pro libitu suo discurrebant. Cumque vafer insidiator cum copiis suis repente irrueret, et oppidum ingredi, castellanosque sibi subire satageret, Geroianus nutu Dei hostilem impetum prævenit, et munitionem cum suis celeriter intravit, et Belesmensis, quod velle suum de capiendo castro frustratum est, doluit. Deinde ad prædandum sese convertit, unum militem occidit, et plurima damna fecit. Sic nequitia ejus et fraus detecta est, et exinde manifesta guerra inchoata est. Geroianus autem Goisfredum de Madenia, et Guillelmum de Silleio, aliosque plurimos auxiliares habuit, totamque circa Alencionem, per tres menses, provinciam devastavit. Henricus, Guillelmi Magni, regis Anglorum, filius, Danfrontem possidebat, et super Rodbertum, cui præfatum castellum abstulerat, imo super fratres successorem et ducem, guerram faciebat, a quibus extorris de cespite paterno expulsus fuerat.

In initio mensis Julii, [1094] Rodbertus Geroianus cum familia Henrici, aliisque commanularibus suis expeditionem fecit, et ingenti præda direpta, hostes cum copiis suis insectari cepit. Cuzaque

Geroianus auxilios suos ad sua properantes con-
 duceret, et alacriter confabulando cum notis et
 amicis, longius iret, subito rumor ortus est, quod
 occisus esset. Mox dolor ingens omnes perculit, et
 terribilis clamor in castro personuit. Castrenses
 expalluerunt, et omne consilium ac virile robur
 amiserunt. Paganus itaque de Mondublel, et Rotro
 de Monteforti, aliique muniones castri defecerunt;
 ac, ut Belesmensi faverent, sicut quidam ferunt,
 nemine cogente, castrum sine defensore deserue-
 runt. Radegundis autem uxor, tam diris percussa
 rumoribus, expalluit, et in castro certitudinem rei
 cum suis præstolari decrevit. Sed sola mulier con-
 tra procaces viros, quod sibi bonum videbatur, de-
 fendere non potuit. Porro, illis de castro egredien-
 tibus et impudenter vociferantibus, Rodbertus Be-
 lesmensis, compeita hujusmodi re, statim adfuit,
 munitionem propugnatorum vacuum reperit, facile
 intravit, penitusque spoliavit, flammisque reliqua
 concremavit. Ingressi castrum, lebetes super ignes
 ferventes invenerunt, carnibus plenas, et mensas
 mappulis coopertas, et escas cum pane super appo-
 sitas, Sagiensesque monachi brachium sancti Cene-
 ricici de ecclesia tulerunt, et in Sancti Martini cœno-
 bium reverenter transtulerunt. Nam reliqua pars
 corporis ejus in Castello Theodorici super Mater-
 nam fluvium servatur, et a Gallis celebri devotione
 veneranter excolitur.

Cumque Geroianus ab amicis lætus reverteretur,
 et de damno inimicis iterum inferendo frustra me-
 ditaretur, quia nulla potentia mortalium longa est,
 adversis rumoribus perceptis, ex insperato con-
 fractus est. Sic nobilis miles protinus exhæredatus
 est, et extraneorum hospitia exsul repetere coactus
 est. Eodem anno, Radegundis, uxor ejus, proba
 femina et honesta, defuncta est. Quam paulo post
 Guillelmus infans, filius ejus, moriendo secutus
 est, quem Rodbertus Belesmensis obsidem habue-
 rat, et per manus Rodberti de Poileio, ut dicunt,
 veneno exstinxerat. Geroianus itaque, tot infortu-
 nis læsus, ad amicos confugit, auxiliumque petivit,
 solatioque parentum et amicorum corroboratus,
 spem ad meliora erexit. Deinde castellum sequenti
 anno [1095] super Montem Acutum firmavit, acer-
 rimamque ultionem contra Belesmensem exercuit.
 At ille, nimis furens, ad ducem cucurrit, multisque
 questibus ac promissis excivit, atque ad obsiden-
 dum Montem Acutum cum exercitu Normanniæ
 adduxit. Tunc Gaufridus Madeniensis, aliique opti-
 mates Cenomannorum, ducem convenerunt, eique
 pro Geroiano, cognato scilicet suo, blande suppli-
 caverunt. A quo protinus, quia flexibilis erat ad
 misericordiam, impetraverunt ut castrum, quod

nuper constructum fuerat, dirueretur, eique tota
 hæreditas ejus cum pace restitueretur. Quod et ita
 factum est. Sicut post nimiam tempestatem sere-
 nitas redit, homines lætificat, sic divina justitia
 reos plerumque verberat, et clemens bonitas affli-
 ctos mitigat, et pœnitentes justificat, purgatosque
 pie remunerat.

Geroianus itaque, multis calamitatibus eruditus,
 Deo gratias egit, cujus ope post multos agones
 pristinum honorem recuperaverit, et fere xxx annis
 postmodum inter læta et tristia vitæ cursum per-
 egit. Feliciam vero, Guarnerii de Coneraia filiam,
 conjugem accepit, quæ tres filios, totidemque filias
 peperit, Guillelmum scilicet et Rodbertum ac Mat-
 thæum; Agatham, Damatam et Avelinam.

XXIII. *Robertus Belesmensis Uticensis monachos
 vexat.*

Belesmensis munio novum castellum totis nisi-
 bus destruere studuit, et pagenses de omni pote-
 state sua et vicinitate ad angariam cœptæ dejectionis
 compulit. Et quia homines Sancti Ebrulfi ad dissi-
 pationem castri non adfuerunt, quia ditioni ejus
 subditi minime debuerunt, vehementer contra mou-
 chos intumuit, et per unum annum ingentia dama-
 eis intulit. Homines sancti Patris Ebrulfi ad suo-
 rum opera castrorum violenter cogebat. Diffugien-
 tium vero prædas diripiebat, et ipsum cœnobium
 se destructurum crudeliter minabatur, nisi omnino
 sibi, ut domino, in omnibus manciparentur. Deni-
 que in tantum crevit ejus vesania, ut pene omnes
 ecclesiasticæ possessiones in vicinio, ejus depopu-
 larentur insolentia. Unde monachi claustrales
 gravi arctati sunt penuria, et Rogerius abbas com-
 pulsus est Guillelmi regis subsidium deprecari in
 Anglia, ad usus egenorum, quibus tyranni depopu-
 latio alimenta sustulerat necessaria. Aliis quoque
 Dei famulis, qui sub eo, vel in ejus vicinio crude-
 liter imminabat, eosque pluribus damnis et affli-
 ctionibus absque misericordia sæpe contristabat.
 Hoc Sagienses et Troarnenses, hoc etiam attestan-
 tur Cenomannenses, qui per ejus sævitiam et in-
 justas exactiones frequenter ira tristitiaque expal-
 luere lugentes.

Sagiense quoque episcopium Rodbertus contra
 jus et fas comprimebat, et Guillelmo Belesmensi
 avo ejus a Richardo duce datum asserebat, et multis
 oppressionibus ac detrimentis ecclesiasticas pos-
 sessiones valde aggravabat. Unde venerandus Serlo
 episcopus eum excommunicavit, et pontificali rigore
 totam terram ejus interdixit; ne divinum
 ibidem officium celebraretur, nec mortuorum cor-
 pora humanentur (25).

Rodbertus autem, qui pro duritia jure Talava-

(25) Hujusmodi censuram Ivoni Carnotensi haud
 omnino probatam fuisse, discimus ex ejusdem epist.
 120: *Si injuste, inquit, vobis a Sagiensi episcopo
 divinum officium interdictum est, displicet mihi tam
 propter facientem quam propter patientem. Sed quia
 non debeo facere proximo quod nollem ab eo pati;*

*ne miremini si chrisma quod a nobis petitis, ad præ-
 sens non accipiatis. Lex est enim ecclesiastica, ut qui
 interdicti vel excommunicati sunt ab una ecclesia,
 non recipiantur ab alia.*

DOM BOUQUET, lib. VIII, p. 656.

cuius vocabatur, induratus ut Pharaon, pontificalibus plagis sive unguentis non emollebatur, sed ad omne nefas quotidie detestabiliter augmentabatur. Ipse, sicut Ismael, contra omnes vicinos manus armatas atrociter erigebat, monachos et clericos et ierme vulgus sæva tyrannide terrebat, et damnis contumeliisque frequenter illatis miserabiliter affligebat. Temporibus illis principalis censura super illum prævalere nequibat, quem sæcularis potentia nimium extollebat, et malorum immanitas morum intolerabilem familiaribus, amicis et clientibus faciebat. Homines privatione oculorum et amputatione pedum manuumve deformare parvipendebat, sed inauditorum commentatione suppliciorum in torquendis miseris, more Siculi Phalaris, tripudiabat. Quos in carcere pro reatu aliquo stringebat, Nerone, seu Decio, vel Diocletiano sævior, indicibiliter cruciabat, et inde jocos cum parasitis suis, et cachinnos jactabundus exercebat. Tormentorum, quæ vincis inferebat, delectatione gloriabatur, hominumque detractatione pro pœnarum nimietate crudelis lætabatur, magisque affectabat supplicia miseris inferre, quam per redemptionem captivorum pecunias augere. Plerumque de vinculis ejus, auxiliante Deo, multi evaserunt, suasque postmodum injurias fortiter ulsi sunt; pro quibus, si humana ratione et clementia tactus, voluisset, ingentem censum et honorifica percipere servitia potuisset. Terribilis multis, multos metuebat, et quia plures, conscientia mordaci stimulante, suspectos habebat, nocte dieque meticulous in ærumnis utique laborabat, sibi que vix aliquem fidum credebat. Miles quidem magnus erat in armis et acerrimus, ingenio et eloquentia cum fortitudine pollebat. Sed nimio tumore et crudelitate omnia polluebat, scelerumque nefaria congerie dona, sibi divinitus præstita, obscurabat. Ob insolentiam et cupiditatem plurima contra collimitaneos prælia cœpit, sed sæpe victus, cum damno et dedecore aufugit.

Hoc bene noverunt Corhonienses et Cenomannenses. Normanni affines, proximique Oximenses, qui, tyranno fugiente, facti sunt victores. Hoc feliciter experti sunt Goisfredus, Moritonæ comes, et Rostro filius ejus; Helias quoque Cenomannensis, alii que affines, quibus ipse semper infestus detrimenta moliebatur, sed, judicante Deo, duriora jure patiebatur. Triginta quatuor castella munitissima possidebat, multisque millibus hominum dominatu præminebat. Hugo tamen de Nonanto, pauper oppidanus et vicinus, multis annis ei restitit, et ingentia damna injuriasque frequenter intulit.

Aagnetem, filiam Guidonis Pontivi comitis, uxorem habuit, quæ Guillelmum Talvatium, totius honoris ejus hæredem, peperit. Sævus maritus generosam conjugem, non, ut decuit, propter dilectam

(26) Anno 1075, secundum Le Prévost.

(27) Rogerius, ducta in uxorem Alnodi Bosonis III, Marchiæ comitis, anno 1094 defuncti, so-

bolem honoravit; imò multis eam afflictionibus, ut odibilem ancillam, constrictavit. Quinetiam multo tempore in arce Belesmensi, velut latroneum, custodiae mancipavit. Tandem, auxilio industriaque fidelis cubicularii erepta, de carcere clanculo exiit, et ad Adalam, Carnotensem comitissam, confugit, et inde, nunquam ad tyrannum reditura, in Pontivum secessit.

Diris conatibus et tergiversationibus præfati Ianionis Neustria sæpe turbata est, et Cenomannica regio vicinitasque circumjacens prædis ac cædibus incendiisque feraliter profligata est. Episcopatus et cœnobita super illo ad Dominum Sabaoth clamaverunt, in quorum terris castella violenter consita sunt, et possessiones Sanctorum temeraria invasione ejus diminutæ vel spoliatæ sunt, Uticenses vero monachi, post multa damna et labores, metusque, guerram ejus ferre non potuerunt. Unde coacti, dicam per totam terram suam, quæ hactenus a malis consuetudinibus libera fuerat, fecerunt, et ex libris Cenomannensium de censu pagensium Rodberto dederunt, ne monasterium et colonos ejus ulterius vexaret, sed in pace Dei cultores legali theusebia tripudiare sineret. Alii quoque monachi et inermes clerici simili pretio se redemerunt, datisque magnis sumptibus freudentem tyrannum sibi placaverunt, quia tunc ingentem sævitiam ejus reges seu duces principali censura corrigere ad quietem ecclesiarum, negaverunt.

XXIV. *Vita et mors religiosa quorundam militum. De Anfrido primo abbate Pratellensi. Abbates, prelati et monachi virtutibus et doctrina illustres.*

In diebus illis, antiqui optimates, qui sub Rodberto duce, vel filio ejus Guillelmo rege, militaverunt, humanæ conditionis more hominem exuerunt. Rogerius de Monte Gomerici apud Scrobesburiam monachile schema devotus suscepit, et in basilica Sancti Petri apostoli, quam extra urbem inter duo flumina, Meolam et Sabrinam, condidit, tribus diebus in colloquiis divinis et oratione inter servos Dei permansit. Tandem, vi Kalendas Augusti (26), mortuus est, et in basilica Sancti Petri sepultus est, postquam Hugo de Monte Gomerici, filius ejus, comes in Anglia factus est, et Rodbertus de Belismo totum honorem ejus in Normannia nactus est.

Porro Rogerius Pictavinus et Arnulfus, Philippus et Ebrardus de paterna hæreditate nihil habuerunt; quia duo priores, ut dictum est, Rodbertus et Hugo, citra mare et ultra, totum patris jus obtinuerunt. Rogerius tamen et Arnulfus, qui militiæ probitatisque titulis inter contubernales valuerunt, consilio patris, suaque procuratione, generosas conjuges acceperunt (27), et ambo comites, potentia divitiisque pollentes, aliquandiu floruerunt. Sed ante

re ac hærede, sedem Carrosi in Pictavia cum primum fixisset, Pictavinus inde cognominatus est. In Angliam deinde a Guillelmo II rege accessit,

mortem, pro perfidia sua, honores adeptos perdidit. Philippus autem et Ebrardus litterarum studio, et... pueritia (28) labentis vitæ cursum, sategerunt varia. Philippus enim cum Rodberto duce peregre profectus est, et Antiochiæ mortuus est. Ebrardus vero, qui de Adelaide comitissa natus est, in capella Henrici regis clericali officio inter mediocres functus est.

Rogerus quoque de Bellomonte, sapiens et modestus heros, qui dominis suis ducibus Normanniæ fidelis semper exstitit, in cœnobio Pratellensi, post emeritæ militiæ tempus, colla monachatu submisit. Illud enim Unfredus de Vetulis, pater ejus, in proprio fundo fundaverat, et ipse post patris obitum multis possessionibus et ornamentis ditaverat. Ibi Rodbertus de Bellomonte, filius Unfredi, quem Rogerius de Clara occiderat, tumultus quiescit, et ipse Rogerius jam senex, frater ejus, post aliquot annos conversionis suæ bono sine quievit. Filios vero suos, Rodbertum et Henricum, honoris sui censatos hæredes dereliquit, quos in hoc sæculo gratia Dei multum sublimavit. Amicitia siquidem et familiaritate regum, comitumque potentium illustrati sunt. Generosis et facundis conjugibus et insigni prole utriusque sexus, multisque divitiis cum honoribus ditati sunt. Rodbertus enim comitatum de Mellento in pago Vilcasino hæreditario jure post Hugonem, Adelinæ matris suæ fratrem, possedit, et in Anglia comitatum Legecestræ, cum aliis pluribus et gazis, Henrici regis dono feliciter obtinuit. Henricus autem, frater ejus, strenuitate sua et legalitate comitatum de Guarewico promeruit, et elegantem Margaritam, Goisfredi Moritonæ comitis filiam, conjugem accepit; cujus religionis et honestatis fama celebris habetur, et longe lateque in vicinis regionibus inter præcipuas mulieres divulgatur. Hæc marito suo Rogerium et Rodbertum de Novoburgo peperit, quorum sublimitas in Anglia et Neustria tempore Henrici regis præcipue fulsit. Præfati consules Pratellense monasterium jure dilexerunt, et multis opibus locupletatum honoraverunt, quod antecessores eorum in optimo loco prope portum maris et Pontem Aldemari, ubi rapide pontum Rissela petit, construxerunt. Ibi monachi ad laudem et cultum omnipotentis Dei divinitus convocati sunt, et a religiosis ac sapientibus pædagogis regulari disciplina pie instituti sunt.

Primus abbas Pratellensis ecclesiæ, quis, quantum fuerit, epitaphium, quod in claustrum super tu-

Lancastriæ ibi comitatum obtinuit : quod quidem anno haud serius 1034 contigit, ut patet ex sequenti charta ab Ægidio Bry in historia comitatum Alenconii et Pertici, p. 83 descripta : *Notum sit omnibus... quod Rogerius comes cognomine Pictavius, anno ab Incarnat. Dom. 1094 pro sua suorumque tam prædecessorum quam futurorum animabus, Domino Deo et S. Martino, fratribusque in cœnobio Sagiensi et in præsentem et in futuro degentibus... in eleemosynam donavit ecclesiam de Lancastro cum omnibus ad eam pertinentibus. Postmodum vero ab Henrico I, Guil-*

mulum ejus nitescit, ad ostium basilicæ in australi climate sic intuentibus perspicue ostendit :

*Ecce sub hac tumba tegitur, sine felle, columba,
Abbas Anfridus, vir probus atque pius.
Pervigil implebat quod lex divina jubebat,
Ejus consilium quæ fuit, et studium.
Debilibus, dubiis, cæcis, claudis, peregrinis,
Tectum, pes, oculi, consilium, baculus.
Triginta Phœbus, dum decidit iste, diebus,
Torruerat pisces, cui Deus esto quies.*

Richardus autem de Furnellis moderno tempore idem monasterium rexit, quem Rodbertus Tumbaleniensis ad monachatum Bajocis ecclesia Sancti Vigoris suscepit. Verum Odone præsule, qui novi cœnobii fundator erat, in carcere Guillelmi regis gemente, et Rodberto sophista Montem Sancti Michaelis de Periculo Maris, unde cœnobita erat, repetente, seu potius in Latias partes, ut supra retuli, migrante, nova constructio et imperfecta celeriter dissipata est; et concio fidelium, quæ illuc confluerat de diversis locis, rectore carens, cito dispersa est. Richardus itaque, unus ex illis, divinis litteris eruditissimus fuit, et in tanta devastatione teneri gregis religiosos sophistas quæsivit, in quorum contubernio, dogmatibus alius inhærens reverenter habitavit.

Ea nempe tempestate in Normannia florebant Anselmus Beccensis, Gerbertus Fontanellensis, Gontardus Gemmeticensis, alique plures, in templo Dei lucentes lucernæ, a quibus insigniter illustratus, salubris hauriebat ubertatem doctrinæ. Defuncto autem Goisfredo abbate, Richardus ad regimen Pratellensis abbatiae electus est; quod Rodberti ducis et Henrici regis tempore fere xxiv annis tenuit, ibique defunctus est. Hic in divinis codicibus apprimè studuit, in via Dei, per antiquorum vestigia Patrum psallens, ab adolescentia cucurrit, famelicisque pueris ænigmaticum panem in domo Domini benigne fregit, manumque tendentibus alacriter et ubertim distribuit, torpentibus quoque et recusantibus ut mandarent vim intulit. Commentarium super Genesim Mauricio, Sancti Launomari Blesensium eruditissimo abbati, edidit, et aliud domino Adelelmo, eruditissimo presbytero, conscripsit, Flavicensi quidem monacho, qui cum Fiscannensibus Sanctæ Trinitati reverenter militans, consenuit. Egregio Cluniacensium abbati, Pontio, eximiam explanationem super parabolas Salomonis contexit, aliisque venerabilibus personis Ecclesiam et Cantica canticorum ac Deuteronomium luculenter exposuit, multosque tractatus super obscura prophe-

lemi fratre ac successore ob rebellionem anno 1162 honoribus spoliatus atque ex Anglia ejectus, in Aquitaniam una cum uxore reversus est. Arnulfus autem Pembrochii comes creatus, Lafracotum Hiberniæ regis filiam in matrimonium duxerat, quam ob causam, socero mortuo, Hiberniæ regnum, sed irritis conatibus, affectavit.

Dom BOUQUET, lib. viii, p. 657.

(28) Turbatus locus et qui vix intelligi potest etiam si peritia pro pueritia admitteretur uti proponit vir doctus A. Le Prévost.

tarum problemata allegorice seu tropologice disse- A
ruit. illicita insculptus, ostendit :

Nicolaus levita et abbas sancti præsulis Audoeni, tertii Richardi, ducis Normannorum, filius fuit, multaque benignitate et charitate, aliisque virtutibus floruit, et in Ecclesia Dei usque ad quartum annum post mortem Guillelmi regis, consobrini sui, specialiter effulsit. Hic, compellente Rodberto duce, patruo suo, puer monachus in cœnobio Fiscannensi sub Joanne abbate factus est. Sed, post aliquot annos, a Guillelmo duce ad præfatæ regimen abbatiæ in adolescentia assumptus est. In regimine vero positus, subjectis intus externisque magis prodesse quam præesse studuit. Et postquam, adorato in Jerusalem sepulcro Domini, remeavit, quinquagesimo sexto regiminis sui anno iv Kalendas Martii obiit, et in ecclesia Sancti Petri apostoli, quam ipse a fundamentis cœperat, esse altare Sanctæ Dei genitricis Mariæ sepultus, esse melius in resurrectione exspectat. Super istum structura, de lignis pulchre depictis condita, nitescit, cujus in culmine Mauricius cœnobita hujusmodi epitaphium litteris aureis eleganter inseruit :

*Hic amor et pietas, monachorum flos et honestas,
Deponens artus, Domino vivit Nicolaus.
Rexit amore gregem, quam cœcis condidit ædem.
Hæc lux occubuit, dum pisces Phœbus adurit.*

Helgotus, Cadomensis prior, eruditione et virtutum exercitio pollens, venerabili Nicolao subrogatus est, et gubernaculo abbatiæ Sancti Audoeni fere xx C
annis potitus est. Cujus tempore, conventus ejusdem ecclesiæ numero et religione laudabiliter auctus est. Tunc Gisleburtus, quidam laicus, de Jerusalem Rothomagum venit, et a præfato Patre ad monachatum susceptus, ecclesiæ suæ digniter profecit. Opus enim basilicæ, quod jam dudum admiranda magnitudine intermissum fuerat, assumpsit; ibique pecuniam Alberdæ Grossæ, dominæ suæ, quæ, in via Domini moriens, thesaurum ei suum commendaverat, largiter distraxit, et inde, aliorum quoque fidelium subsidiis adjutus, insigne opus perficere satagit. Helgote autem abbate xii Kalendas Decembris defuncto, et ante altare Sancti Stephani protomartyris sepulto, quod in vestibulo, in aquilonali plaga est, Guillelmus Balotensis, ejusdem ecclesiæ a pueritia monachus, in ordine regiminis per annos fere xiv subsecutus est. Ipsius quidem tempore, basilica ingens olim a Nicolao cœpta, vix in annis lx consummata est, et a Goisfredo archiepiscopo, cum aliis pluribus prælatis et subditis, xvi Kalendas Novembris dedicata est.

Eodem anno [1126] Guillelmus abbas obiit, et Ragemfredus, ejusdem monachus ecclesiæ, regimen suscepit. Cujus tempore claustrum, cum aliis monachorum officinis consummatum, specialiter emicuit. Tunc Fulbertus, archidiaconus et decanus Rothomagensis, ægrotavit, et monachile schema devotus suscepit. Defunctus autem, in claustro Sancti Audoeni ante capitulum tumulatus est, et albo lapide

*Gloria metropolis, cleri decus et diadema
Morte tua, Fulberte, ruit. Ruit illa profunda
Fontis inexhausti sapientia, lingua diserta.
Metropolitanus fuit archidiaconus iste,
Canonicus primum, postremo cœnobialis.
Quarta dies erat ante diem quo claruit orbi
Virgine de sacra Christus, cum tanta columna
Decidit Ecclesiæ, nulli pietate secundus.*

Felici patrum decessione in Christo migrantium, pius in terris mœret amor filiorum; qui, quamvis eos regnum indubitanter speret ascendere supernum, affectuose tamen absentiam plangit eorum, metuens nimiam desolationem hic exsulantium. Verum divina pietas Ecclesiam suam crebro visitat, et invisibili actu dulcedinis suæ consolatur, ne in via deficiat, quotidieque, missis ad eam fortibus agonothetis, ad luctum corroborat. Hinc ait Propheta : Pro patribus tuis nati sunt tibi filii (Psal. xlii, 17). Apostolis enim astra transvolantibus apostolici doctores successerunt, qui verbis et operibus, in atrii Jerusalem stantes, fulserunt, Deoque suorum fructus laborum huc usque acceptabiles offerunt. En, abundante iniquitate in mundo, uberius crescit fidelium in religione devotio, et multiplicata seges in agro surgit Dominico. In saltibus et campestribus passim construuntur cœnobita, novisque ritibus variisque schematibus trabeata, peragant orbem cucullatorum examina. Albedine in habitu suo præcipue utuntur, qua singulares ab aliis, notabilesque videantur. Nigredo in plerisque locis sanctæ Scripturæ humilitatem designat. Quem idcirco colorem religiosorum fervor hactenus gratanter gestat. Nunc autem nigredinem, qua prisci Patres, tam regulares clerici in cappis, quam monachi in cucullis, ob humilitatis specimen, usi sunt, moderni, tanquam ob majoris justitiæ ostentationem, abjiciunt; inusitata quoque pannorum sectione suorum, ab aliis discrepare appetunt. Voluntaria paupertas, mundique contemptus, ut opinor, in plerisque fervet ac vera religio, sed plures eis hypocritæ seductoriique simulatores permiscetur, ut lolium tritico. Paganus, Carnotensis canonicus, cognomento Bolotinus, pulchrum carmen Adonico metro nuper edidit, in quo palliatis horum hypocrisi superstitiones multiter et copiose propalavit.

XXV. *De novis monachorum vestibus. Quomodo et a quibus inventæ fuerint.*

Ego autem in præsentī chronographia nunc nitor palam enucleare qualiter et a quibus antiqui schematis mutatio nuper cœperit pullulare, quoniam posteris lectoribus hoc autumo gratum fore.

In Burgundia locus est, qui dicitur Molismus. Unde Rainaldus ait, Lingonensis episcopus :

Et quasi baptismus, quibus est in amore Molismus.

Ibi, tempore Philippi, regis Francorum, venerabilis Rodbertus abbas cœnobium condidit, et inspirante gratia Spiritus sancti, discipulos magnæ religionis aggregavit, studioque virtutum in sancta

paupertate, juxta usum aliorum cœnobiorm, comiter instruxit. Post aliquot annos, Sancti Benedicti Regulam diligenter perscrutatus est, aliorumque sanctorum documentis Patrum perspectis, convocans fratres, sic affatus est : « Nos, fratres charissimi, secundum Normam sancti Patris Benedicti professionem fecimus. Sed, ut mihi videtur, non eam ex integro tenemus. Multa, quæ ibi non recipiuntur, observamus, et de mandatis ejus plura negligentes intermittimus. Manibus nostris non laboramus, ut sanctos Patres fecisse legimus. Si mihi non creditis, o amici, legite gesta sanctorum Antonii, Macarii, Paconii et ante omnes alios, doctoris gentium, Pauli apostoli. Abundantem victum et vestitum ex decimis et oblationibus ecclesiarum habemus, et ea quæ competunt presbyteris, ingenio seu violentia subtrahimus. Sic nimirum sanguine hominum vescimur, et peccatis participamus. Laudo igitur ut omnino Regulam Sancti Benedicti teneamus, caventes ne ad dexteram vel ad sinistram ab ea deviemus. Victum et vestitum labore manuum nostrarum vindicemus. A femoralibus et staminis, pellicisque secundum Regulam abstineamus. Decimas et oblationes clericis, qui diœcesi famulantur, reliquamus. Et sic, per vestigia Patrum, post Christum currere ferventer insudemus. »

His dictis, monachorum conventus non acquievit imo prædecessorum, quorum vita evidentibus miraculis insignita manifeste refulsit, exempla et instituta, venerabilium vestigiis trita virorum, moderatis novitatibus objecit. « Viam, inquit, vitæ, qua sancti Patres olim in Gallia religiose vixerunt, quorum sanctitatem Deo placitam in vita et post humationem prodigia contestata sunt, juxta ritum et traditiones eorum jamdiu observavimus, et usque ad mortem toto conatu conservare peroptamus. De hoc, quod redarguimus a te, Pater venerande, quia exorbitamus a rigore monachalis Regulæ, nec asperò gradimur Ægyptiorum Patrum tramite, qui in Thebaida, et sancta in terra commorabantur inter barbaros antiquo tempore, nec sariam rationem subtili considera examinatione. Nullus doctor jure cogit fideles omnia pati pacis tempore, quæ sancti martyres compulsi sunt in persecutionibus paganorum tolerare; quoniam nec ipsi eadem ante pressuram impiorum ultro perpessi sunt, quæ, necessitate postmodum cogente, pro fide certantes, sustinuerunt. Hoc nimirum Dominius Petro manifeste declaravit, dicens : *Cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas. Cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis* (Joan. xxi, 18). Secundum præcepta divinæ legis, prudenter intueri quam discrete in via Dei deceat te illos dirigere, qui sponte sua conversi a ruidana pravitate, sub tuo magistratu emendatiorem vitam volunt arripere. Qua ratione potest approbari ut illos, qui ultro volunt suum nequam esse in bonum mutare, ad latebras Pauli vel Antonii violenter debeas effugare? Illi quippe, parentam

etiam suorum timore, de paternis laribus, ne occiderentur, fugere. Providus archiater agrotum fovet temperato medicamine, ne si nimis importunæ medicationis vexat infirmum cruciamine, quem curandum susceperat, videatur extinguere. Nullus prudens invalido infert onus importabile, ne lassus portitor, vel oppressus sarcina, pereat in itinere. »

Sic palam monachis repugnantibus, dixit abbas Rodbertus : « Inimitabilem Ægyptiorum Patrum vitam ad informationem boni commemoro. Sed inde nulla vobis violenta imponitur exactio, imo salubris proponitur persuasio. Verum ad tenendam per omnia Sancti Benedicti Regulam vos invito, quam in pluribus prævaricari, secundum id quod professi estis, vos veraciter agnosco. Unde superni Judicis animadversione pertimesco, ne in nos desæviant pro reatu transgressionis, in tremendo judicio. »

Ad hæc monachi responderunt : « Beatus Pater Benedictus, ut nobis omnibus evidenter patescit, beatum Maurum, monasterii sui priorem, quem a pueritia nutrierat, in Galliam misit, et librum Regulæ, quem ipse vir Dei propria manu conscripsit, et librari panis heminamque vini per eum Francis destinavit. Hic a Theodeberto rege susceptus, usque ad obitum suum in Gallia permansit, atque Floro, regis consiliario, adjuvante, cœnobium construxit, ibique cxi monachos, in loco qui Glanifolium dicitur regulariter instruxit. Discretus autem Pater Maurus non mores Ægyptiorum, qui nimio solis ardore jugiter æstuant, imitatus est; sed ritus Gallorum, qui sæpe brumali gelu in Occidente contremiscunt, pie intuitus est, sicut a spiritali magistro salubriter edoctus est. Dicit enim sanctus Benedictus : *Vestimenta fratribus, secundum locorum qualitatem ubi habitant, vel aerum temperiem, dentur. Qui in frigidis regionibus, amplius; in calidis vero, minus indigent. Hæc ergo consideratio penes abbatem est.* Sic etiam de cibo et potu et omni conversatione humana provide temperat et disponit, ut omnia mensurate fiant propter pusillanimes, et absque murmurationibus sint. Abbatem quoque summopere admonet ut omnium imbecillitatem consideret. Fratribus infirmis aut delicatis talem operam vel artem jubet injungi ut nec otiosi sint, nec violentia laboris opprimantur et effringantur. Paulus et Antonius, aliique plures, qui primitus eremum expetierunt, et in abditis deserti locis monasteria sibi construxerunt, timore paganorum, et supra dictum est, illuc compulsi, arctam nimis vitam elegerunt, et cooperante gratia Dei, necessitatem in voluntatem transmutaverunt. Deinde laudabili eorum exemplo admodum crevit renuntiantium sæculo numerus, et pro diversitatibus locorum ac moribus hominum variis incessit institutionibus. Sed in una fide, ut dicit Gregorius papa, nihil edicit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. Magna pars hominum in calidis regionibus caret femoralibus, tunicisque fruitur, ut mulieres,

taxis et talaribus. Quorum consuetudinem non abhorret, sed amplectitur inde propagatus, ibique consistens, monachorum cuneus. Ast omnes populi braccis utuntur in occiduo climate, nec eis, tam pro frigore, quam pro dedecore, norunt carere. Quibus pro causis, idem mos est in nostro ordine. Nec illum, qui utilis et honestus est, volumus relinquere. Sic de omnibus aliis rationabiles causas nobis tradiderunt eruditi doctores, qui nos in sacro schemate præcesserunt. In Italia et Palæstina et aliis regionibus quibusdam, satis abundant olivæ, cujus fructu ditati, ad diversos esus condiendos non indigent sagimine; quod nobis hic clementer concessum est, carentibus olei pinguedine. Quod vero manibus nostris quotidie non laboramus, plurimorum dire stimulamur redargutionibus; sed sincerum in divino cultu laborem aulacter objicimus, quem ab authenticis magistris, diutina divinæ legis observantia probatis, olim didicimus. Dagobertus rex et Theodericus atque Carolus Magnus imperator, aliique reges et Augusti cœnobia devote condiderunt, et de suis redditibus ad victum et vestitum servorum Dei ubertim erogaverunt, multitudinemque clientum ad exteriora ministeria pleniter explenda subjecerunt, monachosque lectionibus, et sacris orationibus pro cunctis benefactoribus suis, et cœlestibus mysteriis intentos esse constituerunt. Exinde principum institutione, et diutina consuetudine usitatum est in Gallia ut rustici ruralia, sicut decet, peragant opera, et servi servilia passim exerceant ministeria; monachi autem, qui sponte, relictis hujus mundi vanitatibus, Regi regum militant, claustralibus septis ut filiæ regis quiete insideant, arcana sacræ legis legendo perquirant, et inde semper meditantes, taciturnitati delectabiliter insistant, a pravis et otiosis sermonibus os suum coercant, Davidicos hymnos, aliasque mysticas modulationes nocte dieque Creatori concinant, aliisque mundis et idoneis actibus quotidie agendis, prout ratio exegerit, secundum præcepta majorum intendant. Hæc in Occidente monachi hactenus operari solent, ac studia eorum hujusmodi esse debere, omnes procul dubio norunt et perhibent. Absit! ut rustici torpescant otio, saturique lascivientes, cachinnis et inani vacent ludicro, quorum genuina sors labori dedita est assiduo. Egregii vero milites et arguti philosophi ac dicaces scholastici, si renuntiant sæculo, cogantur servilibus et incongruis, more vilium mancipiorum, studiis seu laboribus occupari. Pro victu proprio decimæ fidelium vel oblatiões generali auctoritate conceduntur clericis et Dei ministris, sicut Paulus apostolus ait Corinthiis: *Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt. Qui altari deserviunt, cum altari participant (I Cor. ix, 13)*. Ita et Dominus ordinavit his, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Nos autem et ordine et officio clerici sumus, et clericale servitium summo pontifici, qui penetravit cœlos, offerimus, ut sortem supernæ hereditatis,

A ipso adjuvante, obtineamus. Ecclesiastica igitur beneficia jure possidemus, et communi sanctione semper tenere decernimus. Hoc, o reverende Pater, sanctitati vestræ indubitanter notum sit, quæ a prioribus cœnobilis, qui religiose vixerunt, servanda didicimus, ac ut hæredes ordinis et professionis habemus. Quandiu Cluniacenses, sive Turonenses, aliique regulares viri, ea nacti fuerint, non dimitemus; nec, ut temerarii, novitatum adinventores, a fratribus nostris longe lateque condemnari volumus. »

Hæc et plura his similia monachis constanter dicentibus, abbas, in sua satis pertinax sententia, recessit ab eis, cum duodecim sibi assentientibus. Dique locum quæsitivum idoneum sibi suisque sodalibus, qui sancti decreverant Regulam Benedicti, sicut Judæi legem Moysi, ad litteram servare penitus. Tandem Odo, filius Henrici, Burgundiæ dux, illis compassus est, et prædium in loco qui Cistercius dicitur, in episcopatu Cabilonensi, largitus est. Ibi Rodbertus abbas cum electis fratribus aliquandiu habitavit in eremo, nimix distictionis et religionis cœnobium construere cœpit, Deoque donante, in brevi plerosque sanctitatis æmulatores habuit. Cumque Molismenses cœnobiæ per aliquod tempus pastore carerent, viroque Dei virtutibus famoso discedente, despiciabiliores erga vicinos et notos fierent, Urbanum papam supplices adierunt, eique prorsus enodata serie rerum, quas supra retuli, consilium et auxilium ab eo postulaverunt. Ille vero paterno affectu utrisque consuluit. Abbati enim apostolica jussit auctoritate ut prius monasterium repeteret, et, ne laboretur, regulariter regeret, ac in alio, quod postmodum cœperat, quemlibet de suis idoneum substitueret. Deinde firma statuit sanctione ut in primis quisque quam vellet institutionem vitæ arriperet, ipsamque omni vita sua irrefragabiliter teneret.

Sic nimirum solers papa utile super hoc decretum promulgavit, dicens: « Summo opere cavendum est ne horridum schisma in domo Dei nutriatur, multorumque ad detrimentum scaturiat atque grassetur, et rursus ne bonum culpabiliter præfocetur, quod divinitus ad salutem animarum inspiratur. Salubriter ergo paterno more providemus, et apostolica auctoritate jubemus ut Molismenses, qui generales monachorum ritus eligunt, inviolabiliter illos custodiant, ne amodo, relicta sede sua, transire ad alios ritus audeant. Cistercienses vero, qui sese Sancti Benedicti Regulam per omnia servaturos jactitant, denuo relapsi ad ea, quæ spontaneo respectu nunc deserunt, nunquam redeant. Stabilitas quippe in congregatione, et in omni bono perseverantia semper attollenda et firmiter tenenda est; quoniam conditori, qui caudam hostiæ in sacrificio exigit, acceptabilis est, et hominibus, qui, viso sanctitatis exemplo, ad virtutum apicem provocantur, commode gratus est. »

Coactus itaque Rodbertus abbas Molisium repe-

davit, ibique laudabiliter usque ad finem vitæ suæ Deo militavit. Albericum vero, magnæ religionis virum, ad opus Cistercii vicarium sibi elegit, et Joanni ac Hilbodo Atrebatensibus, aliisque viginti duobus fratribus abbatem Cistercii constituit, qui in magna egestate per x annos ibi deguit, et cum suis contubernalibus Deo laboriose militavit, a quo securus inæstinabile præmium expectavit.

Quo defuncto, Stephanus, natione Anglicus, vir magnæ religionis et sapientiæ, successit, et plus quam viginti quatuor annis, doctrina et operatione sancta gloriose pollens, tenuit. Cujus tempore monasterium in eremo multipliciter crevit. Ipso adhuc vivente et jubente, Guido abbas Trium Fontium electus est, et non multo post venerabilis prædegestor ejus defunctus est. Guido autem assumptum patris officium aliquandiu vituperabiliter tenuit, et post duos annos insipienter reliquit. Deinde Rainaldus juvenis, filius Milonis, comitis de Bar super Sequanam, electus est, et abbas a Gualterio, Cabilonensi præsule, consecratus est.

Jam fere xxxvii anni sunt ex quo Rodbertus abbas, ut dictum est, Cistercium incoluit, et in tantillo tempore tanta virorum illuc copia confluit, ut inde lxxv abbatæ consurgerent, quæ omnes, cum abbatibus suis, Cisterciensi archimandritæ subjacent. Omnes femoralibus pellicis que carent, ab adipe et carniæ esu abstinēt, multisque bonis in mundo, ut lucernæ lucentes in caliginoso loco, renitent. Omni tempore silentio student, fucatis vestibus non utuntur, manibus propriis laborant, victumque sibi et vestitum vindicant. Omnibus diebus, præter Dominicum, ab Idibus Septembris usque ad Pascha jejulant. Aditus suos satis observant, et secreta summopere celant. Nullum alterius ecclesiæ monachum in suis penetralibus admittunt, nec in oratorium ad missam vel alia servitia secum ingredi permittunt. Multi nobiles athletæ et profundi sophistæ ad illos pro novitate singularitatis concurrerunt, et inusitatum distractionem ultro complexantes, in via recta læti Christo hymnos lætitiæ modulati fuerunt. In desertis atque silvestribus locis monasteria propria labore condiderunt, et sacra illis nomina solerti provisione imposuerunt, ut est Domus Dei, Claravallis, Bonus Mons, et Eleemosyna, et alia plura hujusmodi, quibus auditores solo nominis nectare invitantur festinanter experiri quanta sit ibi beatitudo, quæ tam speciali denotetur vocabulo.

Multi ex eorum fonte sitientes hauserunt, et inde plures rivuli per diversas Galliarum regiones derivati sunt. Novæ institutionis æmulatores dispersi sunt in Aquitania, in Britannia, Gasconia et Hibernia. Misti bonis hypocritæ procedunt, candidis seu variis indumentis amicti, homines illudunt, et populis ingens spectaculum efficiunt. Veris Dei cultoribus schemate, non virtute, assimilari plerique gestiunt, sique multitudine intuentibus fastidium ingerunt, et probatos cœnobitas, quantum ad fal-

laces hominum obtutus attingit, despiciabiliores faciunt.

XXVI. *Abbatē et monachi in novis monasteriis pietate insignes. De novorum ordinum institutoribus.*

Eodem tempore venerabilis Andreas de Valle Bruciorum, monachus, effloruit, et in Bituricensi pago monasterium, quod Casale Benedicti nuncupatur, construxit, et discipulos in magna paupertate et continentia Deo famulari docuit. Hic erat genere Italus, litterarum eruditione pleniter instructus, et lucrandis Deo animabus per ejus gratiam idoneus.

Tunc Aldebertus, Dolensis abbas, ad archiepiscopatum Bituricensem promotus est, multisque polens virtutibus, sanctitatis documentum sequentibus Christum verbo et actione largitus est. Guarnerius de Monte Maurelionis præfati præsulis frater, miles illustris fuit, et postmodum Casæ Dei monachus, fere lx annis Deo militavit. Hic, dum adhuc in armis mundo serviret, quondam, dum de Sancti Jacobi peregrinatione rediret, in introitu cujusdam silvæ solus cum armigero suo languenti mendico repente occurrit, et poscenti stipem nummos quos daret ad manum non habuit; sed pretiosas chirothecas, ab amica sibi directas, devote porrexit. Deinde, post longum tempus, cuidam religioso Dei servo, post matutinos in oratorio supplicanti, angelica visio apparuit, et ei quædam agenda specialiter injunxit. Cumque monachus diligenter inquireret, cujus auctoritate talia sibi præciperet: « Ille, inquit, me misit ad te, et hæc tibi mandavit, quem Martinus parte chlamidis suæ vestivit, et cui Guarnerius chirothecas suas donavit. » Frater hæc abbati retulit, et senioribus historia de Martini divisa chlamide satis claruit, cujus parte Ambianis adhuc catechumenus Christum in paupere texit. Sed res de Guarnerii chirothecis omnino diu latuit. Tandem ipse, quibusdam percunctantibus simpliciter detexit qualiter inopi pro amore Christi subvenerit, et ab illis nihilominus revelationem audivit, Deoque, qui bona facientibus semper præsto est, gratias egit.

Circa hæc tempora, Bernardus, Quinciaci abbas, Pictaviense solum reliquit, quia præfatum monasterium, quod hactenus liberum exstiterat, Cluniaco subjugare noluit; et quia, sicut scriptum est: *Justus ut leo confidit* (Prov. xxviii, 1), in Romana synodo contra Paschalem papam pro libertate litigavit; ipsumque, quia plenarium sibi rectum non fecerat, ad divinum examen provocavit. Cujus formidandam animositatem papa reveritus est, ipsumque, ut secum ad Romanæ tutelam Ecclesiæ commo-raretur, precatu est. Ille vero mundanas omnino curas deseruit, et plura, cum quibusdam religiosis fratribus ipsum avide sequentibus, loca perlustravit. Denique, post plures circuitus ad venerabilem episcopum Ivonem divertit, et ab eo benigniter susceptus, in prædio Carnotensis ecclesiæ cum fratribus quibusdam constitit, et in loco silvestri, qui Tiron dicitur, cœnobium in honore sancti Salvato-

ris construxit. Illuc multitudo fidelium utriusque A ordinis abunde confluit, et prædictus Pater omnes ad conversionem properantes, charitativo amplexu suscepit, et singulis artes, quas noverant, legitimas in monasterio exercere præcepit. Unde libenter convenerunt ad eum fabri, tam lignarii quam ferrarii, sculptores et aurifabri, pictores et cæmentarii, vinitores et agricolæ, multorumque officiorum artifices peritissimi. Sollicite, quod eis jussio senioris injungebat, operabantur, et communem conferebant ad utilitatem, quæ lucrabantur.

Sic ergo, ubi paulo ante in horribili saltu latrunculi solebant latitare, et incautos viatores repente no incursu trucidare, adjuvante Deo, in brevi consurrexit monasterium nobile. Theobaldus, comes palatinus, et Adala, mater ejus, et Rotro, comes Moritonæ, ac Beatrix, mater ejus, illustres quoque ac mediocres Carnotenses, Drocenses, Corbonienses, aliique fideles vicini, ut innocentium simplicitatem monachorum veraciter experti sunt, benigniter illos in timore Domini coluerunt; sumptibus et consiliis, ad corroborandum quod cæperant Dei castrum, summopere adminiculati sunt.

Venerandus Vitalis, qui quondam fuerat Roberti, comitis Moritolii, capellanus, et apud Moritolium Sancti Ebrulli canonicus, sæcularium curarum ac divitiarum depositis oneribus, leve jugum Christi per apostolorum vestigia ferre decrevit, et in desertis locis aliquandiu cum religiosis quibusdam habitavit. Ibi mollioris vitæ pristinas consuetudines edomuit, et rigidioris observantiæ cultus edidit. Denique Savineium vicum, ubi antiquorum ingentes ædificiorum ruinæ apparent, consideravit, sedemque sibi suisque ad habitandum elegit, et in contiguo saltu monasterium in honore sanctæ et individuæ Trinitatis condere cæpit. Ritus Cluniacensium, vel aliorum, qui monachilibus observantiis jamdudum mancipati fuerant, imitatus non est; sed modernas institutiones neophytorum, prout sibi placuit, amplexatus est. Hic eruditione litterarum erat apprime imbutus, fortitudine ac facundia præditus, et ad proferendum quidquid volebat, animosus; non parens in populari sermone infimis nec potentibus, quasi tuba exaltabat vocem suam juxta Isaiæ (cap. LVIII, 1) vaticinium, annuntians populo Christiano scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum.

Reges igitur ducesque reverebantur illum. Plures turbæ mancabant ut audirent verba ejus; quæ postmodum, auditis ab illo latentem olim actis facinoribus, lugubres et confusæ redibant a facie ipsius. Omnis ordo intrinsecus pungebatur ejus veridicis allegationibus. Omnis plebs contremiscebat eorum illo ad correptiones ejus, et uterque sexus, rubore infectus, verecundabatur ad improperia illius. Nuda quippe vitia manifeste premebat, et occultorum conscios probrosis redargutionibus stimu-

labat. Sic nimirum superbos athletas et indomitos vulgi coetus plerumque comprimebat, atque locupletes heras, sericis vestibus et Canusinis pellibus delicate indutas, trepidare cogebat, dum verbi Dei gladio in scelera sæviret, et spurcitiis pollutas conscientias valde feriret, grandisonoque divini animadversionis tonitruo terreret. Solers itaque seminiverbuis multis profuit, multos secum aggregavit, in cœnobio, quod construxerat, per annos VII Deo militavit, et usque ad bonum finem bonæ vitæ permansit. In oratorio post aliquantam ægritudinem, in qua fideliter confessus fuerat, et sacræ communionis viaticum devote perceperat, ad matutinos de sancta Virgine Maria lectori poscenti benedictionem de lit, et a cunctis qui aderant, dicto: Amen, mox spiritum exhalavit. Quo defuncto, Bajocensis Goufredus, ac Cerasiacensis monachus, successit; qui et ipse immoderatis adventionibus studuit, durumque jugum super cervices discipulorum aggregavit.

Notitiæ posterorum hæc adnotavi de modernis præceptoribus, qui novas traditiones priscorum præferunt Patrum ritibus, aliosque monachos sæculares vocitant, ac veluti Regulæ prævaricatores temere condemnant. Studium et rigorem eorum considerans, illos magnopere non vitupero, attamen majoribus et probatis Patribus non antepono. Arbitror, ignorans quod beatus Pater Columbanus de Hibernia ortus, sancto Benedicto contemporaneus fuerit, paternam domum patriamque relinquens, cum præcipuis monachis in Gallias navigaverit, et a Childeberto, rege Francorum, filio Sigisberti, susceptus, in Burgundia Luxovii cœnobium construxerit, ac postmodum ab impiissima Brunichilde regina expulsus, in Italiam secesserit, et ab Aigilulpho, Langobardorum rege, receptus, Bobiense monasterium condiderit. Hic admirandæ sanctitatis Pater inter præcipuos laboravit, signis et prodigiis gloriose inter terrigenas effulsit, et Spiritu sancto edoctus, monachilem Regulam edidit, primusque Gallis tradidit. Florentissimi de schola ejus monachi prodierunt, et in mundo, velut astra in firmamento, virtutibus micuerunt. Eustasius enim Lexoviensis, Agilus Resbacensis, Faro Meldensis, Audomarus Bononiensis, Philipertus Gemneticensis, aliique plures episcopi et abbates excellentissimæ processere religionis; quorum sanctitas evidentibus miraculis cœlitus ostensa est, ipsorumque studio in filii Ecclesia insigniter propagata est. Ipsi, reor, beatum Maurum, ejusque socios et discipulos, noverunt, utpote vicini, et ab ipsis sicut ab aliis scripta, doctorum ædificationis causa, sancti Normani susceperunt Benedicti; ita tamen ut non abhorrerent sui statuta magistri, almi videlicet Columbani. Ab ipso siquidem modum divinæ servitutis et ordinem didicerunt, et formam orationum pro cunctis ordinibus, qui in Ecclesia Dei sunt; nigredinem vestium, aliasque observationes sumpserunt, quas pro religione et honestate

ipsius tenuerunt, et sequaces eorum usque in hodiernum diem reverenter observare appetunt. Quales prædictus doctor ante Dominum et homines, quantusque fuerit, liber vitæ ejus, signis plenus et virtutibus, ostendit. In gestis etiam sæpe memoratur Audoeni, Rothomagensis archiepiscopi, et Noviomensis Eligii, aliorumque virorum qui ab illo adunati sunt, ac ad pacem virtutum per ejus documenta protracti sunt.

XXVII. *Vir illustris Hugo de Grentemaisnil in lecto ægritudinis a Goisfredo Uticensium priore monachatum suscipit et paulo post moritur. — De ejus liberis.*

Materiam scribendi nuper ab Uticensi ecclesia cœpi, sed ampla terrarum regna, velut in exstasim raptus, prospexi, longe lateque oratione volitavi, et perplura perlustrans, longissimam epanalepsim protelavi. Nunc autem stratum meum, quod est Uticum, fessus repetam, et quidquam de rebus ad nos pertinentibus in calce libri liquido retexam.

Anno ab Incarnatione 1098, indictione 1, Hugo de Grentemaisnil, incluctus heros, in Anglia in lectum decidit, senioque et infirmitate fractus, ultimis appropinquavit. Tunc a Goisfredo Aurelianensi, Uticensium priore, quem Rogerius abbas pro tutela ejusdem in Anglia jam pridem dimiserit, monachatum suscepit, sxtoque postmodum die, vii scilicet Kalendas Martii, obiit. Inde Bernardus et David Uticenses cœnobitæ, cadaver illius salitum, et corio boum optime consutum, in Normanniam conduxerunt; quod sæpe nominatus abbas et conventus monachorum in capitulo, secus Mainerium abbatem, in australi plaga honorifice tumulavit.

Porro Ernaldus de Rodelento, nepos ejus, lapidea sarcophagum lamina cooperuit, et Vitalis hoc heroicis versibus epitaphium edidit:

*Ecce sub hoc titulo requiescit strenuus Hugo,
Qui vixit multos multa probitate per annos.
Mansio Grentonis munitio dicitur ejus.
Unde fuit cognomen ei, multis bene notum.
Guillelmi fortis, Anglorum tempore regis.
Inter præcipuos magnates is cluit [claruit] heros
Militia fortis fuit, et virtute fidelis,
Hostibus horribilis, et amicis tutor herilis,
Sumptibus, officiis augens, et pinguibus arvis.
Cœnobium Sancti multum prorexit Ebrulfi.
Dum cathedram Sancti celebrabat plebs pia Petri,
Occidit emeritus, habitu monachi trabecatus,
Ecclesiæ cultor, largus dator, et revelator
Blandus egenorum, lætetur in arce polorum! Amen.*

A Ante septem annos Adeliza, præfati optimatis uxor, Rothomagi v Idus Julii obierat, et in capitulo Uticensi ad dexteram Mainerii abbatis tumulata fuerat. Hæc Ivonis, de Bellomonte comitis, de Judæa genitrice, filia fuit, viroque suo sex filios et totidem filias peperit, quibus varia sors in mundanæ stabilitatis vaga fluctuatione incubuit.

Rodbertus, qui major natu erat, trigamus conseruit. Sub cujus manu patrimonium, quod satis amplum receperat a patre, decidit. Ipse tandem, post xxxviii annos a morte patris, Kalendas Junii mortuus est, et in Uticensi capitulo cum duabus uxoribus suis, Agneto et Emma, sepultus est.

B Guillelmus, frater ejus, in curia Guillelmi regis magnæ æstimationis fuit, ipsunisque rex adeo dilexit, ut ei neptem suam, Rodberti scilicet, Moritolii comitis, filiam, offerret. Quatenus sic juvenem in magno honore consanguinitatis suæ conjunctum retineret. Denique superbus tiro consilium regis respuit, et levitate ductus, cum Rodberto Gifardo, aliisque pluribus, Apuliam expetiit, ibique Mabiliam, Rodberti Wiscardi filiam, quæ Curia-Lupa cognominabatur, cum xv castellis conjugem accepit, ibique, post reditum de Antiochia, obiit, filiosque duos, Guillelmum et Rodbertum, honoris sui hæredes dimisit.

Hugo, strenuus et honestus miles, in juventute detunctus est, et in capitulo Sancti Patris Ebrulfi honorifice sepultus est.

C Ivo paternum honorem in Anglia primo aliquandiu tenuit, sed postmodum, tempore Henrici regis, Rodberto, consuli de Mellento, invadiavit, iter in Jerusalem bis iniiit, et prima profectione, apud Antiochiam dura cum sociis toleravit; in secunda vero, vita decessit.

Albericus, qui ætate junior erat, in pueritia literis studuit, sed in adolescentia, relicto clericatu, ad militiam se contulit, in qua strenue plura patrare satagit. Tancredum, Odonis Boni Marchisi filium, multarum titulis probitatum insignem, vulneravit. Unde præfatus optio postmodum omni vita sua claudicavit.

Omnes isti Hugonis filii corpore formosi et proceri, strenuique fuerunt. Sed infortunio infestante, nec longævitate, præter Rodbertum, nec placida felicitate diutius potiti sunt.

SUMMARIUM LIBRI NONI.

- I. Prologus. Hujusce temporis eventus mirabiles.
- II. Varia præsentia. Cluromontense concilium.
- III. Concilia in partibus Normanniæ celebrata. Bellum sanctum prædicatur.
- IV. Normanniæ status. Petrus eremita et milites cruce signati ad Palestinam pergunt.
- V. Robertus dux Normanniæ, Godofridus dux Lotharingiæ, Baldinus ejus frater, Bohemundus, Raymondus comes Tolosæ et plurimi magnates profiscuntur. Prima cruce signatorum adversus Turcas prælia.

- VI. *Varia cruce signatorum itinera. Proditio Græcorum.*
 VII. *Nicæ expugnatio. Maximi exercitus cruce signatorum progressus. Prælia adversus Turcos.*
 VIII. *Nova prælia. Iconii et Heracleæ expugnatio.*
 IX. *Antiochiæ obsidio.*
 X. *Antiochiæ obsidio continuatur. Cruce signati hanc civitatem expugnant.*
 XI. *Turci, duce Curbaranno, Francos in Antiochia aggrediuntur.*
 XII. *Sacræ lanceæ inventio. Ingens Christianorum gaudium. Ad generale prælium se accingunt. Turcos debellant.*
 XIII. *De gestis Balduini. Edessæ principatum obtinet.*
 XIV. *Capta Antiochia, Hugo magnus a Christianis ad imperatorem Græcorum delegatur. Christiani duces in hac civitate, æstivandi gratia, remunerari statuunt. Expeditiones variæ.*
 XV. *Bohemundus dux et Raimundus comes de dominatu Antiochiæ civitatis contendunt. Plurimæ Christianorum adversus paganos victoria. Cruce signatorum exercitus ad Hierosolymum progreditur.*
 XVI. *Discordiæ intestinæ. Cruce signati inceptum iter ad Jerusalem pergunt.*
 XVII. *Christianus exercitus ad Jerusalem pervenit. Hujus civitatis obsidio.*
 XVIII. *Hierosolyma a cruce signatis expugnatur.*
 XIX. *Cruce signati sedes suas in Hierosolymitana civitate ponunt. Godefridus rex eligitur.*
 XX. *Ascalonense prælium. Victoria Christianis cedit. De Baldrico Tolensi archiepiscopo.*

LIBER NONUS.

I. Prologus. Hujusce temporis eventus mirabiles.

Vicissitudines temporum et rerum æternus Conditor sapienter salubriterque ordinat, nec ad libitum infruntorum res humanas disponit ac variat, sed in manu potenti et brachio excelso pie servat, congrue provehit ac dispensat. Hoc in hieme et æstate palam videmus, hoc nihilominus in frigore et caumate sentimus; hoc in omnium rerum ortu et occasu perpendimus, et in multiplici varietate operum Dei rite rimari possumus. Inde multiplices propagantur historiæ de multimodis eventibus qui fiunt in mundo quotidie, et dicacibus historiographis augmentantur copiose fandi materiæ.

Hæc ideo medullitus considero, meditatusque meos litteris assigno, quia temporibus nostris insperata sit permutatio, et insigne thema referendi mira præstruitur dictatorum studio. En Jerosolymitanum iter divinitus initur, a multis Occidentalium populis unus grex miro modo congeritur, et contra ethnicos in Eoas partes unus exercitus conducitur. Sancta Sion a filiis suis, qui de longinquis regionibus ultro exierunt, eripitur, allophylis devictis, a quibus olim sancta civitas conculcabatur, et sanctuarium Dei nefarie contaminabatur. Detestabiles enim Agareni, divino judicio permittente, Christianianorum limites jamdudum transierunt, sancta loca invaserunt, Christicolos habitatores interemerunt, spurcitiisque suis abominabiliter sacra polluerunt; sed post multa tempora meritam ultionem mucronibus Cisalpinorum digne luerunt. Nulla, ut reor, unquam sophistis in bellicis rebus gloriosior materia prodiit, quam nostris nunc Dominus poëticis atque librariis tradidit, dum per paucos Christicolas de paganis in Oriente triumphavit, quos de propriis domibus dulci desiderio peregrinandi excivit. Antiqua nempe miracula Deus Abraham nuper iteravit, dum solo ardore visendi sepulcrum Messæ Occiduos fideles illexit, et sine rege sæcularique exactione per Urbanum papam commonuit, de finibus terræ et insulis maris velut Hebræos de Ægy-

ptio per Moysen extraxit, et per exterarum gentes usque in Palæstinam perduxit, ibique reges et principes, cum multis nationibus aggregatos, superavit, munitissimisque urbibus, oppidisque subactis gloriose perdomuit.

Fulcherius Carnotensis, Godefredi, Lotharingæ ducis, capellanus, qui laboribus et periculis prædicabilis expeditionis interfuit, certum et verax volumen de laudabili militia exercitus Christi edidit. Baldricus quoque, Dolensis archiepiscopus, iv libros luculenter conscripsit, in quibus integram narrationem, ab initio peregrinationis usque ad primum bellum post captam Jerusalem, veraciter et eloquenter deprompsit. Multi etiam alii Latinorum et Græcorum de tam memoranda re tractaverunt et posteritati claros eventus heroum vivacibus scriptis intimaverunt.

Ego quoque, minimus omnium, qui religionis in habitu vita sequuntur Dominum, quia strenuus Christi agonothetas diligo, et eorum probos actus attollere gestio, in hoc, quod cæpi de ecclesiasticis actibus, opusculo, Christianorum expeditionem in Domino Jesu ordiri appeto. Integrum opus peregrinationis almæ aggredi timeo, arduam rem polliceri non audeo; sed qualiter intactum tam nobile thema præteream, nescio. Præpedior senio, utpote sexagenarius, et in claustris regulari educatus, a pueritia monachus. Magnum vero scribendi laborem amodo perpeti nequeo. Notarios autem, qui mea nunc excerpant dicta, non habeo, ideoque præsens opusculum finire festino. Nonnum itaque libellum nunc incipiam, in quo de Jerosolymitanis quædam seriatim et veraciter persequi satagam, Deo mihi conferente opem necessariam. In desertis Idumææ ad te clamo, Jesu bone, rex, potenter, Nazarene, mihi, quæso, suffragare. Præsta vires, quibus digne tuam promam jus insigne, per quod tuos exaltasti ac rebelles conculcasti. Tu tuorum dux et rector, et in arctis es protector. Tu tuorum es adjutor et victorum retributor. Summe Deus, te adoro, opem tuam nunc imploro. Regi re-

gum laus æterna sit per sæcula sempiterna! Amen. A

II. *Varia præagia. Claromontense concilium.*

Anno ab Incarnatione Domini 1094, indictione II, seditiones et tumultus bellorum pene per univ-
ersum orbem perstrebebant, et immites terrigenæ in-
gentia sibi cædibus et rapinis damna mutuo infe-
rebant. Nequitia multiplex nimis abundabat, et in-
numeras calamitates clientibus suis suppeditabat.
Tunc magna siccitas gramina terræ perussit, sege-
tes et legumina læsit; quibus pereuntibus, maxima
fames successit.

Henricus imperator Romanam Ecclesiam impu-
gnabat, multisque merito in eundem insurgentibus,
Dei nutu succumbebat. Urbanus papa Placentiæ
concilium tenuit, et de pace aliisque utilitatibus
sanctæ Ecclesiæ diligenter tractavit.

Anno ab Incarnatione Domini 1095, indictione
III, pridie Nonas Aprilis, feria IV, luna XXV, in Gal-
liis ab innumerabilibus inspectoribus visus est tantus
stellarum discursus, ut grandis, nisi lucret, pro
densitate putarentur. Multi etiam stellas cecidisse
opinati sunt; ut Scriptura impleretur, quæ dicit
quia, quandoque stellæ cadent de cælo (*Math.*
XXIV, 29).

Gislebertus, Lexoviensis episcopus, senex medi-
cus, multarum artium peritissimus, singulis nocti-
bus sidera diu contemplari solebat, et cursus eo-
rum, utpote sagax horoscopus, callide denotabat.
Is itaque prodigium astrorum physicus sollicite pro-
spexit, vigilemque, qui curiam suam, aliis dormien-
tibus, custodiebat, advocavit. *Videsne*, inquit, *Gual-*
teri, hoc spectabile signum? At ille: *Domine, video;*
sed quid portendat, nescio. Senex ait: *Transmigra-*
tio populorum de regno in regnum, ut opinor, præfi-
guratur. Multi autem abibunt, qui nunquam redibunt,
donec ad proprias absides astra redeant, unde nunc,
ut nobis viretur, liquido labant. Alii vero permane-
bunt in loco sublimi et sancto, velut stellæ fulgentes
in firmamento. Gualterius itaque Cormeliensis post
multum tempus mihi retulit hoc, quod ab ore pru-
dentis archiatri de discursu stellarum audivit, in
eodem modo quo res monstruosa contigit.

Philippus, rex Francorum, Bertradam, Andega-
vensium comitissam, rapuit, suaque nobili conjuge
relicta, mœcham turpiter desponsavit. A pontifici-
bus Galliæ castigatus, quod ille uxorem, et ipsa
maritum ultro deseruerit, a fædo reatu respicere
noluit; sed senio et ægritudine tabidus, in adulterii
stercore flebiliter computruit.

Urbanus papa, regnante Philippo, in Gallias ve-
nit, et altare S. Petri apud Cluniacum cœnobium,
et multas sanctorum basilicas dedicavit, et privile-
giis apostolicæ auctoritatis ad laudem Christi sub-
limavit. Tunc in Normannia et Francia mortalitas
hominum sæviebat, domosque plurimas habitatoribus
evacuabat et maxima fames miseros macerabat.

Eodem anno 1095, indictione IV, mense Novem-
bri, præfatus papa omnes episcopos Galliæ et Hispaniæ
congregavit, et apud Clarummontem, Alverniam

PATROL. CLXXXVIII.

urbem, quæ antiquitus Arvernensis dicta est, concilium
ingens tenuit. Multa vero, quæ eis Alpes agebantur,
correxerit, et multa ad emendationem morum utilia
constituit. In synodo Arvernensi XIII fuerunt archi-
episcopi et CCXXV episcopi, cum multitudine abba-
tum aliarumque personarum, quibus a Deo sancta-
rum curæ delegatæ sunt ecclesiarum.

Decreta vero concilii, apud Clarummontem habiti,
sunt hujuscemodi:

Ecclesia sit catholica, casta et libera, catholica in
fide et communionem sanctorum, casta ab omni conta-
gione malitiæ, et libera ab omni sæculari potestate.

Episcopi, vel abbates, aut aliquis de clero, aliquam
ecclesiasticam dignitatem de manu principum, vel
quorumlibet laicorum, non accipiant.

B *Clerici in duabus civitatibus vel ecclesiis præatio-*
nes seu præbendas non habeant.

Nemo episcopus et abbas simul sit.

Presbyter, diaconus, subdiaconus vel canonicus cu-
juslibet ordinis, carnali commercio non utatur.

Presbyter, diaconus, subdiaconus, post lapsum non
ministret.

Ecclesiasticæ dignitates, vel canonicæ, a nullo ven-
dantur, vel emantur.

Illis tantum, qui, ignorantes canonum auctorita-
tem, vel fuisse prohibitum, canonicas emerunt, in-
dultum sit.

Illis vero, qui scienter a se vel a parentibus emptas
possident, auferantur.

C *Nemo laicorum post acceptos cineres in capite je-*
junii usque ad Pascha carnem comedat.

Omni tempore primum jejunium Quatuor Tempo-
rum prima hebdomada Quadragesimæ celebretur.

Ordines omni tempore aut in vespera Sabbati, aut
perseverante jejunio Dominica celebrentur.

In Sabbato Paschæ officium non nisi post solis oc-
casum finiatur.

Jejunium secundum semper in hebdomade Pente-
costen celebretur.

Ab Adventu Domini usque ad octavas Epiphaniæ,
et a Septuagesima usque ad octavas Paschæ, et a
prima die Rogationum usque ad octavas Pentecosten,
et omni tempore a quarta feria, occidente sole, usque
ad secundam feriam, oriente sole, trevia Dei custo-
diatur.

D *Qui episcopum ceperit, omnino exlex habeatur.*

Qui monachos, vel clericos, vel sanctimoniales et
eorum comites ceperit, vel exspoliaverit, anathema sit.

Qui episcoporum morientium bona, vel clericorum,
diripuerit, anathema sit.

Qui usque ad septimam generationem consanguini-
lati se copulaverit, anathema sit.

Nemo in episcopum eligatur, nisi aut presbyter,
aut diaconus, aut subdiaconus, et cui dignitas nata-
lium suffragetur, nisi maxima necessitate et licentiâ
summi pontificis.

Filii presbyterorum, vel concubinarum, ad presby-
teratum non provehantur, nisi prius ad religiosam
vitam transierint.

Qui ad ecclesiam, vel ad crucem confugerit, si A reus est, data impunitate vitæ vel membrorum, justitiæ reddatur; si innocens, liberetur.

Corpus Dominicum et sanguis Dominicus siugulatum accipiantur.

Unaquæque ecclesia decimas suas habeat, et non in alterius ecclesiæ jus, quolibet dante, transeat.

Laicus decimas nec vendat, nec retineat.

Pro sepultura mortuorum pactum pretium non exigatur, aut detur.

Nullus principum laicorum capellanum habeat, nisi ab epi copo datum.

Quod si in aliquo offenderit, ab episcopo corrigatur, et alter subrogetur.

Hæc Urbanus papa in Arvernensi synodo decreta generaliter sanxit, omniumque ordinum homines ad tenendam Dei legem summopere incitavit. Deinde lacrymabiliter querimoniam de desolatione Christianitatis in Oriente ubertim deprompsit, calamitates et oppressiones truculentas, a Saracenis factas Christianis, intimavit. Pro conculcatione quoque Jerusalem, Sanctorumque Locorum, ubi Filius Dei cum suis sanctissimis collegis corporaliter habitavit, lacrymosus relator manifeste in sancta concione ploravit. Unde multos auditorum, ex affectu nimio, pique fratrum compassione, secum flere coegit. Prolixum utillumque sermonem consistentibus eloquens seminiverbius fecit, occiduaque partis proceres, et subjectos atque commilitones eorum commouit ut pacem inter se firmiter tenerent, et signum salutiferæ crucis in dextero humero sumerent, militiæque suæ probitates super paganos famosi optiones satis exercerent :

Turci enim et Persæ, inquit, Arabes et Agareni Antiochiam et Nicæam, ipsamque Jerusalem, sepulcro Christi mobilem, et alias plures Christianorum urbes invaserant, jamque immensas vires in regno Græcorum extenderant. Palestinam et Syriam secure possidentes, quas sibi jam subjugaverant, basilicas destruebant! et Christianos ut bidentes perimebant. In ecclesiis, in quibus divina olim a fidelibus sacrificia celebrata sunt, ethnici animalibus suis stabula egerunt, suas etiam superstitiones et idololatriam collocaverunt, et christianam religionem ab aula Deo dicata turpiter eliminauerunt. Prædia sanctorum stipendiis dedita, et nobilium patrimonia, sustentandis pauperibus contradita, paganæ tyrannidi subjiciuntur; eisque, in propriis usibus reductis, domini crudeles abutuntur. Multos jam in longinquam barbariem captivos abduxerunt, et loris innexos jugis, ruralibus exercitiis submitunt; ipsisque veluti bobus aratra laboriose pertrahentibus, arva proscindunt, aliisque belluinis operibus inhumane subdunt, quæ feris non hominibus competunt. Inter hæc assidue desudantes flagris verberant, aculeis stimulant, et innumeris injestationibus fratres nostros abominabiliter mancipiant. In sola vero Africa xcv episcopus destructi sunt, sicut nobis inde venientes referunt.

Igitur, mox ut Urbanus papa hujusmodi plan-

ctum auribus Christianorum eloquenter retulit, adjuvante gratia Dei, nimius amor peregrinandi innumeros invasit, et prædia sua vendere, et quæque habebant pro Christo relinquere persuasit. Divitibus itaque et pauperibus, viris et mulieribus, monachis et clericis, urbanis et rusticis, in Jerusalem eundi, aut euntes adjuvandi inerat voluntas mirabilis. Mariti dilectas conjuges domi relinquere disponebant. Illæ vero gementes, relicta prole cum omnibus divitiis suis, in peregrinatione viros suos sequi valde cupiebant. Prædia vero, hactenus chara, vili pretio nunc vendebantur, et arua emebantur, quibus ultio divina super allophylos exerceretur. Fures et piratæ, alique scelerosi tactu Spiritus Dei de profundo iniquitatis exsurgabant, reatus suos confitentes relinquebant, et pro culpis suis Deo satisfaciendes, peregre pergebant. Providus vero papa omnes, qui congrue arma ferre poterant, ad bellum contra inimicos Dei excivit, et pœnitentes cunctos ex illa hora, qua crucem Domini sumerent, ex auctoritate Dei ab omnibus peccatis suis absolvit, et ab omni gravedine, quæ sit in jejuniis, aliisque macerationibus carnis, pie relaxavit. Consideravit enim perspicaciter, ut prudens et benignus archia-ter, quod hi qui peregre proficiscerentur, in via multis diutinisque discriminibus sæpissime vexarentur, et multimodis casibus lætis seu tristibus quotidie angerentur, pro quibus benevoli vernulæ Christi a cunctis culparum sordibus expiarentur.

In concilio papa magnifice prædicante, et filios Jerusalem ad ereptionem sanctæ matris suæ viriliter exhortante, vir magni nominis, Haimarus, Podiensis episcopus, surrexit, coram cunctis ad apostolicum vultu jucundo accessit, et genu flexo licentiam eundi et benedictionem poposcit, et, gaudentibus cunctis, impetravit. Insuper papa mandatum, ut ei omnes obedirent, promulgavit, ipsumque vicarium apostolici in expeditione Dei constituit. Erat enim summæ ingenuitatis et magnæ strenuitatis, industriæque singularis. Legati quoque Raimundi Berengarii, comitis Tolosani, protinus adfuerunt, qui ipsum cum multis millibus de suo ducatu iturum papæ retulerunt, jamque crucem sibi coaptasse in concilio testati sunt.

Ecce, Deo gratias! Christianis ituris ultronei duces alacriter processerunt. Ecce sacerdotium et regnum, clericalis ordo et laicalis, ad conducendum phalanges Dei concordant. Episcopus et comes Moysen et Aaron nobis reimaginantur, quibus divina pariter adminicula comitantur. Decima die mensis Februarii [1096] eclipsis lunæ a media nocte usque ad auroram facta est; et obscuritas in luna a parte boreali exorta est.

Odo episcopus Bajocensis, Gislebertus Ebroicensis et Serlo Sagiensis, legati quoque aliorum de Normannia præsulum, cum excusatoriis apicibus, Arvernensi concilio interfuerunt, et inde cum benedictione apostolica regressi, synodales epistolas coepiscopis suis detulerunt.

III. *Concilia in partibus Normanniæ celebrata. Bellum sacram prædicatur.*

Guillelmus igitur archiepiscopus concilium Rothomagi aggregavit, et cum suffraganeis episcopis de utilitatibus ecclesiasticis tractavit. Tunc omnes mense Februario [1096] Rothomagum convenerunt, capitula synodi, quæ apud Clarummontem facta est, unanimiter contemplati sunt. Scita quoque apostolica confirmaverunt, et hujusmodi scriptum posteris dimiserunt.

1. *Statuit synodus sancta, ut trevia Dei firmiter custodiat, a Dominica die ante caput jejunii, usque ad secundam feriam, oriente sole, post octavas Pentecostes, et a quarta feria ante Adventum Domini, occidente sole, usque ad octavas Epiphaniæ; et per omnes hebdomadas anni, a quarta feria, occidente sole, usque ad secundam feriam, oriente sole, et in omnibus festis Sanctæ Mariæ, et vigiliis eorum, et in omnibus festis apostolorum et vigiliis eorum; et nullus homo alium assaliat, aut vulneret, aut occidat, nullus namum vel prædam capiat.*

2. *Statuit etiam ut omnes ecclesiæ et atria earum, et monachi et clerici, et sanctimoniales et feminæ, et peregrini et mercatores et famuli eorum, et boves et equi arantes et homines carrucas ducentes et herceatores et equi de quibus herceant, et homines ad carrucas fugientes, et omnes terræ sanctorum et pecuniæ clericorum, perpetua sint in pace; ut in nulla die aliquis audeat eos assalire, vel capere, vel prædari, vel aliquo modo impedire.*

3. *Statuit etiam ut omnes homines a XII annis et supra, jurent hanc constitutionem treviæ Dei, sicut hic determinata est, ex integro se servaturos, tali juramento: « Huc audiat, vos, N., quod amodo in antea hanc constitutionem treviæ Dei, sicut hic determinata est, fideliter custodiam, et contra omnes qui hanc jurare contempserint, vel hanc constitutionem servare noluerint, episcopo vel archidiacono meo auxilium feram, ita ut, si me monuerint ad eundem super eos, nec diffugiam, nec dissimulabo, sed cum armis meis cum ipso proficiscar, et omnibus, quibus potero, juvabo adversus illos per fidem sine malo ingenio, secundum meam conscientiam. Sic Deus me adjuvet, et isti sancti.*

4. *Statuit præterea sancta synodus, ut omnes feriantur anathemate, qui hoc juramentum facere noluerint, vel hanc constitutionem violaverint, et omnes, qui eis communicaverint, vel sua vendiderint, sive fabri, sive alii officiales, sive presbyteri, qui eos ad communionem susceperint, vel divinum eis officium fecerint. Hoc etiam anathemate feriuntur falsarii, et raptores et emptores prædarum, et qui in castris congregantur propter exercendas rapinas, et domini qui amodo eos retinuerint in castris suis. Et auctoritate apostolica et nostra prohibemus ut nulla Christianitas fiat in terris dominorum illorum.*

5. *Statuit etiam sancta synodus ut omnes ecclesiæ ita sint saisiatæ de rebus suis, sicut fuerunt tempore*

Guil'elmi regis, et cum eisdem consuetudinibus; et quod nullus laicus participationem habeat in tertia parte decimæ, vel in sepultura, vel in oblatione altaris, nec servitium, nec aliquam exactionem inde exigat, præter eam quæ tempore Guillelmi regis constituta fuit.

6. *Statuit etiam ut nullus laicus det vel adimat presbyterum ecclesiæ sine consensu præsulis, nec vendat, nec pecuniam inde accipiat; ac ut nullus hominem comam nutriat, sed sit tonsus, sicut decet Christianum. Alioquin a liminibus sanctæ matris Ecclesiæ sequestrabitur, nec sacerdos aliquis divinum ei officium faciet, vel ejus sepulturæ intererit. Nullus laicus habeat consuetudines episcopales, vel justitiam quæ pertinet ad curam animarum!*

7. *Nullus presbyter efficiatur homo laici, quia indignum est ut manus Deo consecratæ, et per sacram unctionem sanctificatæ, mittantur inter manus non consecratas; quia est aut homicida, aut adulter, aut cujuslibet criminis peccati obnoxius. Sed si feudum a laico sacerdos tenuerit, quod ad ecclesiam non pertineat, talem faciat: ei fidelitatem quod securus sit.*

Hæc itaque Gislebertus, Ebroicensis episcopus, qui sua proceritate cognominabatur Grus, et Fulbertus, Rothomagensis archidiaconus, scita patrum palam promulgaverunt. Et Guillelmus archiepiscopus, aliique præsules auctoritate sua corroboraverunt. Odo quippe Bajocensis et Gislebertus Lexoviensis, Turgisus Abrincatensis et Serlo Sagiensis atque Radulfus Constantiensis præfatam synodum sanxerunt. Abbates quoque totius provinciæ, cum clero, et parte procerum pacem optantium adfuerunt. Præsules nimirum ex bona voluntate commo-dissima statuerunt. Sed, principali justitia deficiente, ad emolumentum ecclesiasticæ tranquillitatis parum profecerunt. Nam quæque tunc, ut prætaxatum est, desinierunt et pene irrita fuerunt.

IV. *Normanniæ status. Petrus eremita et milites cruce signati ad Palæstinam pergunt.*

Erat enim eo tempore mira seditio inter optimates Normanniæ, et discolis per totam regionem grandis conatus et violentum fas furari seu rapere. Incendia et rapinæ totam patriam devastaverunt. Indigenarum quamplurimos in exsilium extruserunt, et parochiis destructis, ecclesias presbyteri fugiendo desolatas deseruerunt.

Indomita gens Normannorum est, et, nisi rigido rectore coerceatur, ad facinus promptissima est. In omnibus collegiis, ubicunque fuerint, dominari appetunt, et veritatis fideique tenorem prævaricantes, ambitionis æstu, multoties effecti sunt. Hoc Franci et Britones atque Flandrenses, aliique colimitanei crebro senserunt, hoc Itali et Guinili, Saxonesque Angli usque ad interneccionem experti sunt.

De feroci gente Scytharum origo Trojanorum, uti refertur, processit. Quibus in excidium redactis, Phrygius Antenor Illyricos fines penetravit, et cum

vicinis exsulantibus diu longeque locum habitationis quæsiuit. Denique supra littus Oceani maris, in boreali plaga consedit; et sibi, sociisque et hæredibus suis maritimam regionem incoluit, et a Dano, filio ejus, gens illa, e Trojanis orta, Danorum nomen accepit.

Hæc gens crudelis semper et bellicosa fuit, et fortissimos reges habuit; sed fidem Christi vix sero recipere voluit. Rollo, dux acerrimus, cum Normannis inde genus duxit, qui primus Neustriam sibi subjugavit, quæ nunc a Normannis Normanniæ nomen obtinuit. North enim anglie *aquilo*, nam vero dicitur *homo*. Normannus igitur *aquilonalis homo* interpretatur, cujus auidax austeritas delicatis affinibus, ut gelidus aquilo teneris floribus, nimis infesta comprobatur. Nam in eadem adhuc gente naturalis feritas coalescit, et genuinus ardor præliandi sævit, qui ruricolos et pacatos officiales suis in ædibus quiete commorari non permittit.

A Rollone, validi duces præfere Normannis pugnacibus, Guillelmus scilicet Longa Spata et Richardus vetulus, Richardus II, Gunnoridis filius, et duo filii ejus Richardus juvenis et Rodbertus Jerosolymitanus, atque Guillelmus Nothus. Iste vero, qui tempore ultimis existit, omnes antecessores suos fortitudine et sublimitate transcendit, moriensque Rodberto ducatum Normanniæ et Guillelmo regnum Angliæ dimisit.

Rodbertus autem, mollis dux, a vigore priorum decidit, et pigritia mollitieque torpuit. Plus provinciales subditos timens, quam ab illis timebatur, et inde damnosa perversitas in terra ejus passim grassabatur. Henricus, frater ducis, Danfrontem, fortissimum castrum, possidebat, et magnam partem Neustriæ sibi favore vel armis subegerat, fratricque suo ad libitum suum, nec aliter, obsecunda-

(29) Potius *Henricus*.

(30) Dom Bouquet.

(31) Duobus ante hæc annis ab eodem Urbano tentatam fuisse liberationem Barbati, discimus ex sequenti Hugonis Lugdun. archiepiscopi et apostolicæ sedis legati charta de absolutione Fulconis Andegavensis comitis, inter instrumenta novæ Gall. *Christ. IV*, col. 10 :

Hugo Lugdunensis archiepiscopus apostolicæ sedis legatus, dilectissimis in Christo fratribus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, salutem. Communi orthodoxorum omnium notitiæ tradere dignum judicavimus, qualiter ex præcepto domini nostri papæ Urbani pro causa Fulconis Andegavensium comitis usque ad fines Andegavorum venienti obedientiam suscepimus, ut eum a vinculo anathematis quo dudum tempore innodatus erat, pro captione fratris sui Gaufridi quem in bello publico ceperat, absolveremus; cum tamen ipse comes rationem reddere aut satisfacere aut judicium subire non subterfugeret, imo semper paratus esset. Ut virorum probabilitium clericorum et laicorum relatione cognovimus, præfatus frater ejus, tempore quo captus fuit, a Stephano cardinale Romanæ sedis legato, pro multimoda injuria quam inferbat Turqnensi ecclesiæ et abbati S. Martini Majoris-Monasterii, excommunicatus erat, et Fulconi huic Principatus Andegavensis comitatus ab ipso legato ex parte S. Petri donatus fuerat; quem quidem et ab arunculo suo

A bat. Porro alius frater, qui Angliæ diadema gerebat, in Normannia, ut reor, plus quam xx castra tenebat, et proceres oppidanosque potentes muneribus sibi vel terroribus illexerat. Rodbertus (29) enim comes Aucensis et Stephanus Albæ-Marlæ, Girardus de Gornaco et Radulfus de Conchis, Rodbertus quoque, comes de Mellento, et Gualterius Gifardus, Philippus de Braiosa et Richardus de Curceio, aliique perplures, cum omnibus sibi subditis munitionibus et oppidanis regi parebant, eique, quia metuendus erat, totis nisibus adhærebant. Sic Normannia, suis in se filiis furentibus miserabiliter turbata est, et plebs inermis sine patrono desolata est.

B Denique talibus infortuniis, Rodbertus dux, respectus anxius, et adhuc pejora formidans, utpote ab omnibus pene destitutus, consilio quorundam religiosorum, decrevit terram suam fratri suo regi dimittere; et cruce Domini sumpta, pro peccatis suis Deo satisfactorus, in Jerusalem pergere. Quod rex Anglorum ut comperit, valde gavisus consilium laudavit, Normanniam usque ad quinque annos servaturus recepit, fratricque suo, ad viam Domini peragendam, decem millia marcos argenti erogavit.

C Urbanus papa, in sequenti Quadragesima [1096], Turonis aliud concilium tenuit, et ea, unde apud Clarummontem tractaverat, confirmavit. In medio Quadragesimæ basilicam Sancti Nicolai Andegavis dedicavit, et privilegiis apostolicis honoravit. Goufredum Martellum, [Barbatum (30)] Andegavorum comitem, hortatu et potestate devinculis liberat, quem Fulco Richinus, junior frater ejus, prodicione ceperat, dominum quoque suum, honore privatum, apud Chinonem castrum fere xxx annis carceri mancipaverat (31).

Gaufrido concessum fuisse, virorum probabilitium de nobilibus suis veraci cognovimus relatione. Nos igitur, hac suscepta legatione, ut vigor apostolicæ obedientiæ majori a nobis tractaretur auctoritate, venerabilem fratrem nostrum Bituricensis archiepiscopum executionis hujus adhibuimus socium; et sic simul positi, fratrem comitem quem captum audiebamus consulto adivimus: quem ita desipientem invenimus, ut ferebatur ab omnibus, ut prorsus inutile et vanum videretur regendæ ei patriæ committere principatum, qui sibi et omnibus stultitia sua factus fuisset inutilis, usque adeo ut nec per manus nostras a captione vellet eripi. Venimus itaque ad cænobium S. Florentii, et in die Nativitatis sancti Joannis-Baptistæ, virorum religiosorum episcoporum et abbatum qui invitati advenerant, Fulconem comitem paratum qui invitati advenerant, Fulconem comitem paratum satisfacere aut rationem reddere, unanimi omnium voto et laude absolvimus: acceptis ab eo securitatibus ut, si frater ejus meliorationem sensus reciperet, ex præcepto domini nostri papæ vel nostro, aut concordiam faceret cum eo, aut judicium subire paratus esset, nec uxorem duceret, de quarum numerositate culpabatur, absque nostro consilio. Cujus rei gestæ seriem vobis pandere judicavimus. Religiosorum autem qui adsuerunt nomina hæc sunt: Aldebertus Bituricensium archiepiscopus, Revellus Cenomannensis episcopus, Guillelmus abbas S. Florentii, Bernardus abbas SS. Sergii et Bacchi, Girardus abbas S. Albini, Nualdus abbas S. Nicolai, Baldri-

Igitur anno ab Incarnatione Domini 1096, indicatione iv, mense Martio, Petrus de Acheris, monachus, doctrina et largitate insignis, de Francia peregre perrexit, et Galterium de Pexeio, cum nepotibus suis, Galterio cognomento Sine-habere, et Guillelmo, Simone et Matthæo, aliisque præclaris Gallorum militibus, et peditibus fere xv millibus, secum adduxit. Deinde Sabbato Paschæ Coloniæ venit, ibique septimana Paschæ requievit, sed a bono opere non cessavit. Alemannis enim sermonem fecit, et ex eis xv millia ad opus Domini traxit. Duo quippe præclari comites, Bertaldus et Hildebertus, et unus episcopus adjuncti sunt, et cum eo per Alemanniam et Hungariam peregre profecti sunt. Porro superbi Francigenæ, dum Petrus Coloniæ remaneret, et verbum Dei prædicando phalanges suas augere et corroborare vellet, illum expectare noluerunt; sed iter inceptum per Hungariam aggressi sunt. Columbanus autem, Hunorum rex, tunc eis favebat, necessariumque subsidium in terra sua præbebat. Deinde transito Danubio, per Bulgariam usque in Cappadociam venerunt, ibique præstolantes, sequentibus Alemannis cum Petro sociati sunt.

Apostolicæ jussionis fama per totam orbem perniciter volavit, et de cunctis gentibus prædestinatos ad summi Messæ militiam commovit. Ingens nempe illud tonitrum Angliam quoque, aliasque maritimas insulas nequivit latere, licet undisoni maris abyssus illas removeat ab orbe. Imo britannos et Guascones, et extremos hominum Gallicos fama perniciter succrescens animavit et armavit. Veretii quoque et Pisani et Januenses, et qui littus Oceani, vel Mediterranei maris incolabant, navibus onustis armis et hominibus, machinis et victualibus, mare sulcantes operuerunt. Qui vero terra ibant, universæ terræ superficiem tanquam locustæ occulerunt. Mense Julio, Gualterius de Pexeio Finipoli in Bulgaria obiit, et signum sanctæ crucis post mortem in carne ejus apparuit. Dux autem et episcopus urbis, hoc signo audito, foras egressi sunt, et Gualterii corpus cum civibus cunctis reverenter in urbem transferentes sepelierunt, aliisque peregrinis aditum urbis, quem antea interdixerant, et mercatum concesserunt.

Eodem anno [1096], Hugo Crispeii comes Radulfo et Henrico, filiis suis, terram suam commisit, et Ysabel filiam suam Rodberto de Mellentio comiti dedit, et peregre proficiscens, secum nobile agmen Francorum adduxit. Tunc Stephanus, Blesensium comes, filius Teubaldi, comitis Carnotensis, qui gener erat Guillelmi, Anglorum regis, crucem Domini sumpsit, et peregre perrexit. Alii quoque comites, virique consulares, Guido Trussellus, nepos Guidonis, comitis Castelli-Fortis, ac Milo de Braia, et Centorius de Bieria, Radulfus de Balgenciaco et

cus abbas Burguliensis, Gaufridus abbas Vindocinensis. Actum est anno ab Incarnatione Dom. 1094 apud abbatiam S. Florentii, die festo S. Joannis-

A Ebrardus de Pusacio, Guillelmus Carpentarius ac Drogo de Monceo, alique multi proceres et famosi milites, cum multis cuneis Francorum, pro Christi amore peregrinati sunt.

Petrus Eremita, cum multis Alemannis et Francis, subsequens agmen præcesserat, et regiam ad urbem applicuerat. Multos ibi Lombardos invenit, et Langobardos et Alemannos, qui eum præcesserant, et ex imperatoris responso venientem exercitum sustinebant. Imperator interim eis mercatum dari jusserat, sicut in civitate rectum erat. Mandaverat quoque ne quemdam sinum maris, quem Brachium Sancti Georgii vocant, transfretarent, quousque maximus, qui sequebatur, exercitus advenisset. *Si enim, inquit, aliter egeritis, D* *efferi gentiles in vos irruent, et hanc imbellem catervam periment.* Quod sic postea contigit. Gens namque illa, sine rege, sine duce, variis aggregata locis, indisciplinate vivebant, in res alienas rapaciter involabant, plumbum, de quo ecclesiæ coopertæ fuerant, asportabant et vendebant, palatia destruebant, et in omnibus se nequiter agebant.

His cognitis, imperator valde iratus est, quippe qui jam eos beneficiis suis ingratos expertus est. Coegit itaque eos expelli ab urbe, et transfretare. Transfretati, multa iterum illicita in Christianos patnaverunt. Nam terram eorum hostiliter deprædati sunt, et domos eorum ecclesiasque cremaverunt. Tandem Nicomediam venerunt; Ligures, aliæque gentes illic separantur a Francis. Franci siquidem ferociores erant et intractabiliores et ob id ad omne malum procliviores. Alii ergo quemdam Rainaldum sibi præfecerunt, et sub ejus ducatu Romaniam ingressi sunt. Ultra Nicæam itinere iv dierum progressi sunt, et castellum Exerogorgan intraverunt, et ibidem causa hospitandi demorati sunt. Illud omnium victualium erat plenum, sed incertum est an timore vel industria vacuum incolis sit dimissum. Ibi Alemanni a Turcis circumvallati sunt, et usque ad internecionem, ut in sequentibus elucidabitur, pene deleti sunt.

V. *Robertus dux Normanniæ, Godefridus dux Lotharingiæ, Balduinus ejus frater, Bohemundus, Raymundus comes Tolosæ et plurimi magnates proficiscuntur. — Prima cruce signatorum adversus Turcas prælia.*

D Mense Septembri, Rodbertus, dux Normannorum, Guillelmo regi Neustriam commisit, et acceptis ab eo decem millibus maris argenti, peregre perrexit, terribilemque hostibus militum et peditum multitudinem secum adduxit. Nam cum eo profecti sunt Odo, patruus suus, Bajocensis episcopus et Philippus clericus, Rogerii comitis filius; Rotro, Goisfredi, comitis Moritonæ, filius; Gualterius de Sancto Gualerico, Richardi junioris, ducis Normannorum, ex filia, nomine Papia, nepos, et Girardus de Gornaco; Radulfus Brito de Guader, et

Baptistæ.

Dom BOUQUET, lib. ix, p. 663 664.

Hugo, comes de Sancto Paulo; Ivo et Albericus, A filii Hugonis de Grentemaisnilio, aliique multi eximie strenuitatis milites.

Godefredus quoque, Lotharingæ dux, et Baldunus, ac Eustachius, comes Bononiæ, fratres ejus, et Balduinus, comes de Monte; Rodbertus quoque, Marchio Flandriæ, nepos Mathildis, Anglorum reginæ, et Rainaldus Teutonicus, cum multis millibus armatorum, pro amore Christi sua reliquerunt, et exilium, ad confutandos paganos, et relevandos Christianos, libenter petierunt, et per Hungariam cum turmis suis comæaverunt. Haimarus autem, Podiensis episcopus, cum Tolosano Raimundo, prospere per Sclavariam transiit, eisque Bodinus, Sclavorum rex amabiliter favit. Rodbertus vero Normannus, et Stephanus Blesensis, sororius ejus, Hugo quoque Magnus, et Flandrensis Rodbertus, et plures alii, Alpibus transscensis, Italiam intraverunt, et per Urbem Romam pacifice transeuntes, in Apulia et Calabria hiemaverunt. Rogerius autem dux, cognomento Bursa, ducem Normanniæ cum sociis suis, utpote naturalem dominum suum, honorifice suscepit, et quæ necessaria erant, copiose administravit.

Dum Marcus Buamundus, cum Rogerio, patre suo, comite Siciliae, quoddam castrum obsideret, et motiones ducum, multarumque gentium audiret, mox singulorum prohibitates et signa diligenter investigavit; quibus subtiliter inspectis, sibi tandem optimum afferræ pallium præcepit, quod per particulas concidit, et crucem unicuique suorum distribuit, suamque sibi retinuit. Nimiis igitur militum concursus ad eum subito factus est, et Rogerius senex pene solus in obsidione relictus est, dolensque se suam amisisse gentem, Siciliam cum paucis reversus est. Providus autem et solers Buamundus modeste viam suam et eversiones præparavit, cum optimatibus suis, et affluentibus armatorum copiis transfretavit, et tandem tranquillo remige in Bulgariae partibus applicuit.

Porro præcipui sodales ejus hi fuerunt: Tancredus, Odonis Boni Marchisi filius; et comes de Rosinolo, cum suis fratribus; Richardus de Principatu, et Rannulfus, frater ejus; Rodbertus de Anxa, et Rodbertus de Surda Valle; Rodbertus, filius Turstani, Hermannus de Canni, et Unfridus, filius Radulphi; Richardus, filius Ranulfi comitis, et Bartholomæus Boellus Carnotensis; Alberedus de Cagnano, et Unfredus de Monte Scabioso. Hi omnes cum clientibus suis Buamundo unanimiter adhæserunt, eique se in via Dei devotissime obediendos inseparabiliter, juraverunt.

Hugo Magnus, et Guillelmus, Marchisi filius, ad portum Bari pelagus præpropere ingressi sunt, et navigantes, Durachium applicuerunt. Dux autem urbis, magnos barones ratus, jussit eos apprehendi, et sub excubanti custodia Constantinopolim ad imperatorem solerter deduci. Adulatorius itaque dux perfido se volebat obsequio Cæsari

commendare, et devotionem suam erga ipsum indicis hujusmodi approbare.

Solimannus, Turcorum dux, ut Christianos super ethnicos venisse cognovit, ingentem exercitum aggregavit, et castellum Exerogorgan, ubi Alemanni erant, obsedit. Turci oppidum circumvallare festinaverunt, et Rainaldum, cum suis egressum, ut venientibus illis insidias prætenderet, præliando fugaverunt. Tunc multi Christianorum gladio ceciderunt. Si qui vero potuerunt fuga elabi, castro recepti sunt. Quo undique obsesso, statim hostes inclusis aquam abstulerunt. Fons et puteus, quo castellum sustentabatur, extra erat, quem utrumque viriliter circumseptum legio Turcorum indesinenter observabat. Sitis itaque nimiam incommoditatem obsessi per dies octo sustinuerunt; sed omnimietatem scelerum et durtiam cordium anxiam sunt, nec a Deo adjuvari meruerunt. Tandem dux eorum cum Turcis consiliatus est, eisque suorum, si posset, prodicionem fratrum pactus est. Rainaldus igitur, fingens se ad bellum procedere, cum multis exivit, ac ad Turcos transfuga fugit. Residui vero inhonestam deditionem coacti fecerunt, et desperantes, abominabilem apostasiam in Deum commiserunt. Porro illi, qui fidei suæ testimonium perhibuerunt, capitalem sententiam subierunt, vel in signum positi, sagittati sunt, vel ab invicem divisi, vili pretio venundati, vel in captivitate cum Bertaldo comite abducti.

Hanc in Kalendas Octobris [1096] primam persecutionem Christiani perpassi sunt, et sic Alemanni, aliæque gentes in Corosanam, vel Aleph, captivati sunt. Sed qui in fide Christi permanserunt, glorioso fine quieverunt. Franci quippe jam longe præcesserant, et Chevetotem urbem intraverant, quam Alexius imperator nuper construere cœperat, et Anglis, qui a facie Guillelmi Nothi fugerant, tradere voluerat; sed prohibentibus Turcis, eam imperfectam reliquerat. Solimannus vero, victis Allobrogibus et Alemannis elatus, Chevetotem, Nicææ vicinam, de triumpho securus, cum suis, jam nil nisi sanguinem sitientibus, adiit, et cum magno impetu super Gallos irruit. Petrus enim jam Constantinopolim redierat, quoniam illum auscultare sua cohors non acquiescebat. Effrenes autem Turci subito accurrerunt, egregio militi Gualterio, principi militiæ, suisque comamiltonibus obviaverunt, ipsumque cum multis, quia imparati erant, facile detruncaverunt. Guillelmum vero, fratrem ejus, cum quibusdam aliis vulneraverunt. Ibi etiam decollaverunt quemdam Domini sacerdotem, missarum solemniam suppliciter celebrantem. Si qui evadere vivi potuerunt, in urbem fugerunt, vel in carectis, aut silvis, seu montanis delituerunt. Pauci vero, qui castellum, ut se defenderent, tenuerunt, multos obsidentium peremerunt. Turci ligna quamplurima undecunque attulerunt, incendium castello et hominibus præparaverunt. Christiani autem, extrema jam in desperatione po-

siti, animosiores audacter ignem in ligna sunt jactati. Sic igitur evaserunt incendium. Ex utrisque perierunt plurimi, et hoc contigit mense Octobri. Plures ex peregrinis profugi redierunt, et sequacibus, qui adhuc citra Byzantium castra metati fuerant, casus suos retulerunt. Imperator omnium emit arma, ut inermes incolis minus nocere possent in regione aliena. Alii alios exspectabant, ut consilio communicato, auxiliariis freti ducibus, et copiis stipatis militaribus, Deum precibus et confessionibus sibi complacarent, et sic terram inimicorum intrarent.

Solimannus, postquam Francos superavit, et quosdam in bello trucidavit, quamplures etiam in captivitate transmisit, paucos, in urbe acerrime resistentes, obsedit. Porro, in crastinum, ut a certis indicibus audivit quod Buamundus dux Macedoniam super imperatorem invaserit, et ingentem exercitum Normannorum et Apulorum, ad ulciscendum cruorem Christianorum, contra Turcos armaverit, nimis inde territus, Chevetotem reliquit, et agmina sua ad muniendum terram suam cito reduxit. Præcipites itaque Galli auxilium Buamundi, aliorumque fidelium exspectare spreverunt; sed in virtute sua nimis fisi, ad fines Turcorum appropiaverunt, ibique, permittente Deo, ut prædiximus, gravi bello attriti sunt.

VI. *Varia cruce signatorum itinera. Proditio Græcorum.*

Godefridus dux, primus omnium ducum, Constantinopolim venit, et prope illam x Kalendas Januarii [1096] castra metatus est. Buamundus vero suos, qui eum subsequi satagebant, præstolabatur, pedetentim gradiabatur, eosque paulatim eundo calide in dies opperiebatur. Alexius autem imperator in suburbio civitatis duci paulo post mandavit hospitium dari. Armigeri vero ducalis exercitus comæda sibi more procurabant; ad subvehendas paleas, vel cætera sibi necessaria, extra urbem secure cursitabant. Sed Turcopolis et Pincinatis, jussu Augusti insidiantibus, quotidie peribant. Nondum aliquid de imperatore suspicabantur sinistrum, quippe qui voluntarius eis præbuisset hospitium. Nimis dux contristatus est pro defectu suorum, et inopinatis insidiis Turcopolorum. Balduinus igitur ad suorum protectionem exivit, et hostes, qui suos insequabantur, invenit, ex improvise incautos invasit, superavit, partim occidit, sexaginta ex eis captos fratri suo præsentavit. Augustus, hoc ut audivit, valde iratus, malum peregrinis machinari cœpit. Sapiens dux, dolos præcavens, urbem exiit, et ubi prius sua fixerat tentoria, rursus collocavit. Nocte superveniente, jussu Cæsaris invasa sunt castra ducis, et exercitus ejus multis lacessitus injuriis. Sagacissimus dux et acerrimus bellator versutias metuebat, et excubitores, qui tentoriis excubarent, prudenter disposuerat, et

A unumquemque sibi vigilare mandaverat. Repulsi sunt quantocius invasores, et ex illis vii peremptis, usque ad portam civitatis audacter insecutus est dux fugientes. Deinde ad tentoria sua reversus, fuit ibi quinque diebus.

B Imperator interim cogitabat malum in ducem moliri, dux sollicitus sibi suisque consiliari. Imperator ei transitum per civitatem regiam prohibere, dux subsequentium optimatum adventum exspectare. Denique perspicax et industrius imperator, ut nihil intentatum relinqueret, cum duce pacem fecit; quod si Brachium transfretaret, semper ei copiosum mercatum mitteret, et cunctis indigentibus stipem necessariam impertiret, tantum ut juramento de eo securus esset. Hoc ideò machinatus est versipellis ut a regione ducem amoveret Byzantem, cum suis copiis, ne posset conti superventurorum principum consiliis et auxiliis. Dux itaque transivit, facta Cæsari et ab eodem accepta identidem promissorum fidelitate.

C Buamundus in vallem de Andronopoli venit, ibique suos concionando solerter admonuit ut caute se haberent, ut peregrinationis pro Deo susceptæ memores essent, ut a Christianorum penatibus diripiendis rapaces manus cohiberent, ut Deum ante oculos semper præsentem haberent, ac ut ditiores pauperibus, et fortiores debilibus subvenirent, eosque pro amore Dei viribus et opibus sustentarent. De valle tandem Castorium pervenerunt, ubi D Natalem Domini solemniter peregrerunt. Ibi per aliquot dies remorati sunt, quæsitumque mercatum habere non potuerunt, quia cives non peregrinos, sed gladiatores et tyrannos, illos æstimaverunt. Inedia ergo cogente, compulsi sunt boves, equos et asinos rapere, et si quid, quod mandi posset, convenientius inveniebatur. Egressi vero de Castoria, castra metati sunt in Pelagonia. Ibi munitissimum castellum hæreticorum (32), bonis omnibus abunde refertum, undique aggressi sunt, et habitatoribus ejusdem cum eo combustis, omnino pessundederunt. Omnes siquidem illi viatores Judæos, hæreticos, Saracenos, æqualiter habebant exosos, quos omnes Dei appellant inimicos. Inde pervenerunt ad flumen Bardarum, quod Buamundus cum parte sui exercitus pertransiit. Comes autem de Rosinolo cum fratribus suis remansit. Protinus satellites imperatoris, qui vias obsidentes explorabant, ut exercitum divisum viderent, impetu facto, in comitem et suos irruerunt. Tancredus vero, qui necdum longe aberat, ut cognovit tumultum, rapidum calcaribus urgens cornipedem, fulmineus advolat, et fluvio, qui intererat, evadato, seu potius enatato, festinum comiti contulit auxilium. Mox duo millia militum per amnem Tancredum subsecuti sunt, et Turcopolis confestim prævaluerunt, eos de prælio fugaverunt, et de fugatis gloriose triumpharunt Quosdam vero peremerunt, plures autem ap-

(32) Id est Græcorum.

prehensos vinxerunt, et Euamundo presentaverunt. Interrogati cur tam nequiter agerent, cum suo non inimicaretur imperatori, responderunt: *Nos, in roga imperatoris locati, nihil aliud agere possumus quam quod ipse imperat. Hoc ab invitis bellum peregrinis factum est iv feria in capite jejuniorum [die 18 Februarii 1097].*

Buamundus, nequitiae Caesaris indignatus se tamen repressit, captos quidem impunitos dimisit, sed ne suis de cætero nocerent, interminando compscuit. *Nos, inquit suis familiaribus, transituri per imperatorem, tumorem animi compscamus, et ne illum injuste exacerbemus, prout possumus, evitemus. Extremæ imperitiæ genus est, hominem ibi totum efflare spiritum, ubi commotus animus nullum habebit effectum. Porro, prudentiæ modus est potestativum hominem se ipsum dissimulare, ubi potentia sua nequit appetitui satisfacere. Prudentiæ est in tempus differre, quod continuo non possis explere. Rursus socordiæ et ignaviæ redarguendus est, qui eum ultra non possit, intonat minis; cum vero possit, illatæ obliviscitur improbitatis. Si possumus, Augustum beneficiis superemus; sin autem, mala nobis illata aequanimiter dissimulemus.* Hæc ait, et iram animi tacitus continuit, et legatos ad imperatorem pro impetranda peregrinis Jesu Christi securitate direxit.

Anno ab Incarnatione Domini 1097, indictione v, Rodbertus, dux Normannorum, et Hugo Magnus, Stephanus Blesensis, et Rodbertus Flandrensis, alique proceres, qui de multis provinciis processerant, et in Italia cum catervis suis hiemaverant, alacriter parati, placido vere pelagus sulcantes Adriaticum, transfretaverunt, et Marco Buamundo in Macedonia sociati sunt. Dum tanta nobilitas in unum convenit, et incomparabilis probitas sine fictione ad opus Dei se obtulit, ingens cunctis timentibus Deum, qui aderant, tripudium fuit. Alexius autem imperator, qui jamdudum Cisalpinorum arma graviter expertus est, audito adventu tantorum baronum nimis territus est, et perspecta arte per quam periculum evaderet, sub specie pacis eos dolo decipere conatus est. Erat enim callidus et facundus, largus, et fallendi artifex ingeniosus. Legatos igitur ad nobiles peregrinos misit, et pacem ab eis humiliter requisivit, liberumque transitum per terram suam, et necessarium negotium atque subsidium se illis daturum cum juramento promisit. Dux vero Buamundus, qui fraudes ejus bene dudum expertus erat, eumque bello bis devicerat, simulatis sponsonibus non acquievit; sed socios suos ad obsidendam Constantinopolim viriliter incitavit, et multis ac probabilibus, hoc sibi commodissimum esse, allegationibus manifeste ostendit. Franci autem dixerunt: *Nos divitias nostras dereliquimus, et peregrinationem sponte aggressi sumus, ut pro amore Christi paganos confundamus, et Christianos liberemus. Græci autem Christiani sunt.*

Pacem ergo cum illis faciamus, et quæ Turci abstulerunt, eis reddamus.

Coactus est itaque sagax Buamundus consiliis Francorum ut pacem faceret cum imperatore Græcorum, ad magnum, ut postea claruit, detrimentum Christianorum. Requisitus imperator fucatis gestibus favere nostratibus satagit, et Corpalatium, sibi valde familiarem, cum aliis legatis, Buamundo direxit, qui eum per terram illam secure deducerent, et eis ubique marcatum impenderent. Denique, prout tempus poscebat, de loco ad locum castra metati sunt, et per civitatem Serram usque Rusam civitatem venerunt. Ibi vero, quæcunque necessaria erant, a Græcis sufficienter comparatis, suos tetenderunt papiliones feria iv ante Cœnam Domini [1097]. Porro Buamundus, ibi sua gente dimissa, cum paucis ad Augustum loqui profectus est. Tancredus autem Christianos, in expeditione pauperatos, per aliam viam in vallem uberem, et nutrimentis corporalibus refertam, conduxit; ubi Pascha Domini celebraverunt. Alexius, audiens, quem niniuum verebatur, advenisse Buamundum, a quo bis in pugna superatus fuerat, honorifice suscepit, et extra civitatem, prout utrumque decebat, copiose procuravit.

Interea dux Godofredus, ultra Brachium relictis sociis, Constantinopolim redierat, quoniam imperator, ut ei pepigerat, mercatum nullum transmittabat. Episcopus vero Podiensis et Tolosanus comes, sua iterum post se intermissa multitudine, aderant. Imperator autem, consilio Græcorum, qui valde præcavebant ne forte Franci congregati in eos insurgerent, bonisque suis eos privarent, heroas singulos per internuntios allocutus est hominumque ab eis et fidelitatem exegit. Quod si facerent, mercatum et conductum, seque ipsum post eos iturum, eisque cum omnibus copiis suis subventurum promisit. Augustiabantur Franci, et jurare nolebant, nec aliter eis Pelasgi transitum permittebant. Franci contra Christianos pugnare nolebant, transitum habere pacifici non poterant. Imperfecto ad quod ierant negotio, ad propria regredi abominabantur. Tandem multis coacti necessitatibus, juraverunt Alexio imperatori vitam et honorem, quod neutrum ei auferrent, quoad ipse quod jurabat, bona fide teneret. Tolosanus autem comes plus aliis renitebatur, imo irrequietus cogitabat quomodo de imperatore ulcisceretur. Prævaluit tamen communis heroum sententia, et ab hac intentione animosum comitem vix revocaverunt. Juravit itaque, sed ad hominum nunquam deductus est. Illico igitur præceptum est de navigio.

Tancredus interim cum exercitu sibi commisso advenerat. Audiens itaque quod Alexius a majoribus natu juramentum exegerat, cum Richardo de principatu inter plebeios delituit, et puppibus acceleratis properus pertransiit. Buamundus et Tolo-

sanus comes remanserunt, donec eis de mercato satisficeret. Godefredus vero dux cum aliis Nicomediam venit, ibique cum Tancredo tribus diebus mansit. Deinde dux, cognito quod nulla, qua tot et tantæ gentes possent procedere, pateret via, misit, qui rupium et montium complanarent præcipitia, hominum tria millia. Qui acceptis securibus, ascis et vidulis, aliisque multimodis ferramentis, ad carecta et fructa stirpanda, ad prærupta montium cœquanda, viam exercitui præparaverunt, positisque in altum signis, quæ subsequentes cognoscerent, ne forte deviant, Nicæam Bithyniæ venerunt.

VII. *Nicææ expugnatio. Maximi exercitus cruce-signatorum progressus. Prælia adversus Turcas.*

Castris itaque pridie Nonas Maii metatis, tentoriisque occidentalium locatis, obsessa est Nicæa, totius Romanicæ caput, urbs munitissima, utpote quam ostentabant inexpugnabilem esse, in cœlum porrecta mœnia, lacusque adjacens, civitatem a latere cingens. In primis ibi tam calamitosa fuit inopia panis, antequam mercatus ab imperatore dirigeretur, ut si quando unus panis inveniebatur, viginti vel triginta denariis emeretur. Sed Deo de suis procurante, confestim Buamundus venit, et copiosum terra marique exercitum deduxit. Inopina itaque victualium ubertas repente facta est in tota Christi militia.

In die autem Dominicæ Ascensionis aggressi sunt urbem expugnare, et ligneas contra muralem altitudinem machinas erigere. Per duos igitur dies acriter infestantes civitatem, conati sunt effodere murum. Gentiles, qui intus erant, econtra viriliter instare, muros penatesque suos magna vi defendere, lapides et spicula dirigere, clypeis se protegere, et supervenienti telorum nimbo audacter se opponere. E regione Galli nihil intentatum relinquere, consertorum testudine scutorum se occultare, et sic jaculorum ingruentia devitare, et persæpe fatiscentes obsessos lacessere. Cives interim, missis nuntiis, a contribulibus suis et affinibus adjutorium convocarunt, dicentes: *Accelerate; per meridianam portam, nihil formidantes, intrate, quæ adhuc ab omni vacat obsidione!* Porro, auxiliante Deo, multum aliter evenit hæc sperantibus. Ipso enim die, Sabbato scilicet post Ascensionem Domini, Podiensis episcopus et Tolosanus comes illuc advenerant, eisque ab aliis principibus australis porta commissa fuit. Comes itaque Saracenis secure accurrentibus ex improvise armatus obviavit, et exercitus ejus totus, in armis speciosus, barbaram stoliditatem viriliter repulit. Saraceni, multis suorum amissis, turpiter fugerunt, et facile a Francis superati sunt. Nicæni cives iterum vicinos accersierunt, quibus certitudinem victoriæ jurando confirmaverunt. Igitur illi audacter venerunt cum funiculis, quibus victos ad sua captivare Christianos autumabant. Verum Franci conglobatim ethnicis venientibus occurrerunt, rursus eos in-

A vaserunt, superaverunt, fugaverunt, multisque peremptis victoriosi redierunt. Deinde Raimundus comes et Haimarus episcopus cum exercitibus suis valde laboraverunt, multisque modis urbem aggressi sunt; contra quos obsessi cives totis nisibus obstiterunt.

Tandem Christiani duces in unum convenerunt, et hoc ordine Nicæam, Bithyniæ urbem, obsederunt. Ex una parte obsederunt eam Buamundus et Tancredus, juxta quos, cum fratribus suis, dux Godefredus. Deinde Rodbertus, Flandriæ comes, strenuus vir et miles audacissimus. Juxta hunc Rodbertus, Normannorum dux, et Stephanus Carnotensis comes, et Hugo comes de Sancto Paulo, Conanus quoque Brito, filius Gaufridi comitis, et Radulfus de Guader, et Rogerius de Barnevilla, cum suis agminibus. Ad portam vero meridianam Tolosanus et Podiensis excubabant. Isti itaque sic urbem circumdederant, ut nemo ingredi vel egredi passet, nisi lacu qua civitas cingebatur. Per lacum quippe, Christianis videntibus, securi gentiles navigabant, sibi que necessaria navigio devectabant. Verum Christi militia laudabiliter Nicæam obsederat, et castra speciosa, tentoriaque imperiosa in Christi nomine prudenter disposuerat. Fulgebant in armis Christiani, maximeque in morum ornatu erant decentissimi. Mundi moribus, vegeti corporibus, animosi pectoribus militabant. Animabus suis præcavebant, carnis voluntatibus et voluptatibus omnia illicita abdicabant. Ipsi duces militabant, omniaque disponentes, aliosque cohortantes, ipsi excubabant. Ibi erat omnium rerum magna communitas. Episcopi quotidie de continentia sermocinabantur, omne scortum et abusum de medio castrorum abominabantur.

Turci interim pro defensanda urbe desudabant, et per lacum, Christianis videntibus, tute ibant et redibant. Franci igitur mœsti, qualiter eis lacum auferrent, machinati sunt. Legatos Constantinopolim direxerunt, et quid contra hostes prævidissent agendum, Augusto solerter intimarunt. Mox imperator, auditis eorum petitionibus, acquievit, et omnia secundum dispensationem eorum fieri præcepit. Ex præcepto igitur Augusti boves festinanter adducti sunt, et velivolæ naves portum Chevetot appulerunt. Turcopoli etiam adfuerunt. Scaphæ carrucis superpositæ sunt, et bobus huic operi ministrantibus, usque ad crepidinem lacus laboriose deductæ sunt. Nocte terris incumbente, naves in lacum impegerunt, easque Turcopolis mandaverunt. Crepusculo diei albescente, lacum sulcantes ordinate, tendebant puppes ad urbem. Cives, lacum navibus opertum eminus aspicientes, mirabantur, et si forte sibi auxilium veniret, suspicabantur. At postquam certitudinem de eis perceperunt, dirigere metu, et exsanguis facti desperaverunt. Repentino casu perturbatis præter spem omnia contigerunt. Urbi terra lacuque obsessæ nulla spes salutis erat. Ad imperatorem igitur legatos destinant,

et obnixè supplicat ut jam victis parcat, urbem deditam recipiat, eamque, sicuti suam, ab hostibus protegat, ne res eorum alienigenis præda fiat. Illis imperator auditis, Christianorum profectui, ut eventus rei postea probavit, occulte invidens, obessorumque legationi satisfaciens, Tatano, principi militiæ, quem nostratibus prævium cum XL millibus antea constituerat, aliisque satellitibus suis imperavit ut se et sua dedentes Byzantium impunitos deducerent, et de civitate servanda curiosi procurarent. Juxta præceptum Augusti omnia facta sunt, et civitas reddita est, gensque Gentilium ad urbem imperatoriam indemnitas deducta est.

Victis itaque imperator cum honorificentia libertatis susceptis, magnisque dapilitatibus educavit, et pauperibus Christianis multa donaria donavit. Civitate reddita, Christiani ab obsidione secedunt. Ibi nimirum multi fame, vel gladio, vel alio quolibet exterminio mortui sunt; qui, ut credimus, felici martyrio laureati sunt, quoniam pro fratrum compassione corpora sua tradiderunt. Multi etiam gentilium variis eventibus trucidati sunt, quorum cadavera passim inhumata jacuerunt. Per septem hebdomadas, tresque dies illic Christiani demorati sunt; et, reddita urbe, pedem alias tristes direxerunt. Pœnitebat enim eos longæ obsidionis, dum non dominati sunt urbi, more subjugatæ civitatis. Nam si saltem facultates inimicorum publicarentur, paupertas egenorum temperaretur, et absumptæ impensæ aliquantulum resarcirentur. Mandatum Alexii, de non publicandis Nicææ penatibus, Christiani æquanimitè non pertulerunt, ubi diu, rebus suis incassum expensis, sanguinem suum fuderunt, et facultates quas attulerant, in immensum attenuarunt. Fraudulentos itaque mores Augusti cum damno experti sunt. Sed tamen, quia tunc nihil proficerent, in tempus siluerunt. Hic primum patuit odiorum seminarium; hic compertum est inimicitiarum fomentum; hic discordiarum cœperunt incentiva pullulare; hic simultatum simulacra visa sunt succrescere. Nam, quoniam Alexius non recte contra eos egerat, ipsi contra eum de ultione cogitabant.

Die, qua Nicæna obsidio soluta est, ad quemdam pontem pervertit est, ubi sua Christianus populus tentoria collocavit. Duos ibi dies fecerunt, et tertia die ante lucem iter præproperi arripuerunt; et quoniam nox tenebrosa erat, incertam incerti viam tenuerunt. Divisi ergo ab invicem, duorum iter dierum consummaverunt. Buamundus et Rodbertus Normannus, Blesensisque comes Stephanus et Tancredus, Hugo de Sancto Paulo et Girardus de Gornaco, Gualterius de Sancto Gualerico et Bernardus, filius ejus, Guillelmus, filius Rannulfi vicecomitis et Guillelmus de Ferrariis, Herveus, filius Dodemanni et Conanus, filius comitis Gualfredi, Radulfus de Guader et Alannus filius ejus, Riou de Lohoc et Alannus, dapifer Dolensis et alii plures erant in uno agmine. In altero Tolosanus

A comes et Podiensis episcopus, Godefredus dux et Balduinus et Hugo Magnus, et Flandrensis Rodbertus, cum copiosis commeantium examini-
nibus.

In ipsa septimana, Turci, velut arena maris innumeri, contra Buamundum confluerunt, et magna multitudine confisi, Christianos unanimiter invaserunt. Dux eorum Dalimannus erat, eosque furor in alienigenas animabat, qui Nicæam præsumpsissent expugnare, et possessiones eorum depopulari. Ibi erant Turci, Saraceni, Persæ et Agulani, quorum numerum computaverunt cccxlx millia, præter Arabes, quorum concursus indeterminatus fuit. Egregius vero Buamundus, ut innumerabilem multitudinem inimicorum suis, ore rabido, et effero gladio, minitantem et insultantem vidit, imperterritus stetit, suosque brevi, sed sapientissimo admonuit, et laudabiliter ad honorificum certamen corroboravit. Celeriter mandat sociis, qui ab eo longiuscule recesserant, ut ad eos juvandos in grandi necessitate properent. Peditibus jubet ut impigre et prudenter tentoria figant, et militibus ut secum obviam paganis ad bellum procedant, et labore certaminis indefessi sustineant. Interim Turci occlamantes advenerant, et sagittando, vel jaculando, seu cominus feriendo, Christianos acerrime infestabant. Nulla fatigatis dabatur requies, sed omnia Christianorum corpora cruore vel sudore liquentia conspiceres. Econtra Franci pondus belli indesinenter sufferre, incursus in hostes aliquando prudenter differre, gladiis interdum resistere, socios vocatos expectare, nec in aliquo titubare. Hanc conflictuum violentiam ab hora diei tertia usque in horam nonam pertulerunt.

Ma die mulieres fuerunt bellantibus pernecessaria. Nam sitientibus aquam perneciter porrigebant, et pugnantibus exhortando confortabant. Martis campus incanduerat. Totis enim viribus utrinque certabatur. Christiani angebantur. Nam perumque in ipsis castris impugnabantur. Alius exercitus legatis Buamundi discredibat, et de belli certitudine ambigebat. Nullam gentem sperabat esse, quæ contra sui exercitus partem saltem decimam de bello auderet anhelare. Postquam tamen rumor iste per totum exercitum percrebruit, et legatis legati superadditi sunt, Godefredus dux, ut erat miles acerrimus, comes quoque Stephanus, vir prudens et modestus, Hugo Magnus, Balduinus quoque et Eustachius, intrepidi cum suis advolant commilitonibus. Podiensis episcopus pone sequebatur, comesque Tolosanus, Raimundus. Mirabantur jam fatiscientium corda Christianorum, unde tanta gens, tamque repentina, præter spem in eos immersisset. Montes enim et valles cooperuerant, et si qua plana erant, densis turmarum cuneis omnia frequentabantur. Auxiliante Deo, Christiani fortiter præliabantur, et gladiis exertis et in mortem vibratis res duntaxat gerebatur. Adsunt repentini, quos advocaverant, socii. Podiensis episcopus, cum suo magno exerci-

tu, a tergo præoccupavit inimicos. Parte altera comes Sancti Egidii et Balduinus ac Eustachius festinanter equitabant. A dextera dux Godefredus irruit, et Hugo Magnus, et Flandrensis Rodbertus, per omnia miles expeditissimus. Rodbertus namque Normannus et Blesensis Stephanus, Tancredus et Buamundus pugnabant, diuque belli pondus sustinerant. Gentiles obstupefacti, quoniam hostiliter a facie et a tergo inopine premebantur, fugæ se crediderunt, et terga cædentibus concesserunt. Cecidit autem eos usque ad internecionem Christianorum gladius, et multi multimodis oppetierunt mortibus. Si qui vero potuerunt, delituerunt. Ibi barbarorum millia cæsa sunt, quoniam in eos vehementer grassati sunt, quos tota die crudeliter insectati fuerant.

Guillelmus Marchisus, frater Tancredi, et Gafredus de Monte-Scabioso, viri multum militares, bonæ indolis et illustres, et multi alii, milites et pedites, ceciderunt. Turci enim, astu nimio pollentes, audaci vigent animo, et irreverberato configunt gladio. Mortes eminus inimicis creberrime insigunt, quia utuntur arcubus, et multis instrumentis nituntur bellicis. Jactitant se de Francorum stirpe genealogiam duxisse, eorumque proavos a Christianitate descisse. Dicunt etiam nullos naturaliter militare, nisi se et Francos. Hoc itaque prælium Kalendarum Julii [1097] factum est, diesque solemniter omnipotenti Deo, qui omnia bene disponit, cum devotis laudibus celebrata est.

Ethnicis ita pessundatis et procul fugatis, ad eorum tentoria diripienda conversi sunt Christiani, et invenerunt ibi auri argentique plurimum. Subjugalia, mulos et equos, boves et camelos, verveces et asinos, et copiosam supellectilem in eorum pæpilionibus reppererunt; et diversis onusti gazis, cum triumpho et inenarrabili gaudio ad suos redierunt. Fama tantæ victoriæ longinquas et exterarum nationes cœpit detertere, et titulum Christianitatis remotorum auribus populorum infundere. Præclara Christianorum facinora, sibi que superventuram eorum militiam omnes et singuli formidabant.

VIII. Nova prælia. Iconii et Heracleæ expugnatio.

Solimannus, de Nicæa fugiens, Arabum decem millia invenit, eisque nimiam probitatem et audaciam et invictam fortitudinem et multitudinem, ditissimumque apparatus luculenter retulit; qua relatione secum omnes fugere compulit. Cæterum, sicut humanum ingenium plurima commentatur et frivola meditatatur, Turci stropham simplicibus Christianicis nocivam machinati sunt. Solimannus enim, alii que gentiles, ad civitates vel castella, in quibus Christianicæ Suriani degebant, venientes, subdole ad eos dicebant: *Devicimus Francos; omnino defecerunt, et si qui supersunt, in cuniculis absconditi sunt.* Sic incautos alloquebantur, et intra portas eorum recipiebantur. Ingressique insciorum muni-

cipia, domos et ecclesias deprædabantur. Quidquid erat pretiosum et concupiscibile, filios et filias auferabant. Et sic eis passim illudentes, Francorum adventum præoccupabant.

His auditis, Christiani eos insequabantur. Intraverunt autem terram inaquosam et inhabilem, in qua fame et siti defecerunt, pene usque ad mortem. Si forte tamen immaturas segetes inveniebant, spicas vellebant, et fricantes masticabant et glutiebant. Multi homines ibi defecerunt, et subjugales, multique gloriosi milites coacti sunt ire pedites; et qui potuerunt, pro vehiculis ad se vel sua subvehenda, sibi boves adhibuerunt. Nec multo post uberimam ingressi sunt terram, victualibus et bonis omnibus refertam, excepto quod equinas sibi nequiverunt reparare vecturas. Venientes Iconium, persuasione indigenarum utres suos aquis repleverunt, confecto que itinere diei, ad quemdam fluvium venerunt, ubi duos hospitati dies, recreati sunt. Cursitores, qui semper exercitum præcurrebant, ut exercitui præviderent, et paleas et alia necessaria diriperent, præcurrebant ad Erachiam civitatem, in qua multus erat Turcorum conventus, si qua possent obesse Christianis expectans. Cursitantibus insidias collocaverant, quos audacter Franci aggressi sunt, et fugatos indifficiliter disperserunt. Igitur Erachia, Turcis abjectis, in Christianorum dominationem cito redacta est, ibique quatuor dies confecerunt. Ibi Tancredus et Balduinus ab aliis se disgregaverunt, et vallem de Botentrot cum suis expeditionibus intraverunt.

Tancredus autem, iterum a Balduino separatus, Tarsum venit cum suis militibus. Turci vero, de urbe progressi, obviaverunt eis, ad resistendum parati. Tancredus, vir equidem singularis strenuitatis, hostiliter aggressos viriliter cecidit, eosque fugientes in urbem refugavit, et urbem obsedit. Nocte insecta, Turci fugerunt, et cives, sub ipso noctis articulo, alte clamaverunt: *Franci triumphatores orbis et dominatores, Turci recesserunt, urbs patet, accedite! Currite, Franci invictissimi, recepturi civitatem. Currite, ne moremini! Cur tardatis?* Hæc nempe castrorum excubitores bene audierunt. Sed quoniam nox erat, consilium et negotium illud in diem dilatatum est. Aurora illuscescente, venerunt civitatis majores, seque suaque Christianis dederunt, et Tancredum sibi principem eligentes. Ibi principum magna lis exorta est. Balduinus enim, cujus exercitus majores erant copix, totus erat in penatum depopulatione, vel urbem dimidiam vindicare. Porro Tancredus, ut erat moderatus, maluit urbis dominatu carere, quam civium, qui se benigniter eidem commiserant, facultates diripere. Unde suis signum dedit, lituisque clangentibus, aliquantulum amaricatus, abscessit, et Balduinus totam Tarsum solus obtinuit. Nec mora, Tancredo duæ civitates optimæ, Azera (33) et Mamistra, redditæ sunt, et ca-

stella quamplurima. Porro optimates alii Armeniorum terram cum exercitibus suis intraverant. Venientibus illis, Alisa civitas reddita est, indigenæque illius terræ, militari viro, nomine Simeoni, ad defensandam terram commissa est. Major exercitus Cæsaream Cappadociæ venit, quæ ad solum usque diruta erat. Ruinæ tamen, utcunque subsistentes, quanti fuerit testabantur.

Plastencia, civitas pulchra, et uberis glebæ optima, quam Turci, paulo ante, tribus obsederant hebdomadibus, sed inexpugnabilis nullatenus expugnari potuit, Christianis illico gratanter patuit. Hanc quidem Petrus de Alisa petivit, et ab optimatibus indifficiliter obtinuit, ad tuendam et expugnandam terram in fidelitate Sancti Sepulcri et Christianitatis. Buamundus, militarium negotiorum vir industrius, accitis militibus de suis quos voluit, Turcos, qui Plastenciam obsederant, et exercitum haud longe præbant ut nocerent, curiose insecutus est, sed frustra, quoniam eos invenire non potuit.

Ventum est ad Coxon,obilem et copiosam civitatem, quam alumni illius Christianis, fratribus suis, libenter reddiderunt. Ibi tribus diebus fatigatus pausavit exercitus. Relatum est comiti Tolosano quod Turci, qui fuerant in Antiochiæ custodia, discedentes aufugissent. Igitur, cum suis consiliatus, elegit quos præmitteret, qui iter diligenter investigarent, et cætera curiose explorarent. Ad hoc directi sunt viri consulares, et disciplinæ militaris gnari. Vicecomes de Castellione, Guillelmus de Monte-Peslerio, Petrus de Roasa et Petrus Raimundus, cum militibus multis, in vallem Antiochiæ venerunt, et ibi rem aliter audierunt. Turci enim copiose præparabant se ad defensandam urbem.

Petrus de Roasa, declinans ab aliis, vallem de Rugia introivit, inventisque Turcis quamplurimis, graviter eos cecidit, superavit atque fugavit. Armenii, auditis secundis successibus Christianorum, frequentibus quoque infortuniis paganorum, reddiderunt Petro Rusam civitatem, et castella quædam. Major exercitus difficile iter aggressus est. Ibi gradiabantur rependo per montana nimis aspera et scopulosa, ubi tristes mira perpassi sunt detrimenta. Collidebantur et conquassabantur, laborantes et deficientes per viam inviam. Labebantur equi in immane præcipitium. Multi, equis vel clitellariis cum rebus superpositis illic amissis, pauperati sunt. Postquam calamitosas angustias vix evaserunt, ad quamdam civitatem, quæ vocatur Marasim, diverterunt. Convenæ vero nostratibus copiosum mercatum detulerunt. Ibi aliquantisper demorati sunt, donec quantumlibet recrearentur. Post hæc, ingressi sunt vallem inclytam, spatiosam et uberem, in qua regia et famosa civitas Antiochia sita est, quæ totius Syriæ metropolis et princeps est, in qua primicerius apostolorum Petrus cathedram habuit pontificalem. Nunc, occulto Dei iudicio, sed justo, plurimæ in ea ecclesiæ dirutæ sunt, et quibusdam humanis usibus irrev-

rener applicatæ sunt. Cursitores, dum ad Pontem Ferreum propinquant, Turcos invenerunt innumeros, munitum Antiochiam festinantes. Itaque repentino in eos impetu facto, semper enim Christiani proficiscerantur armati, subito conflicti eos consternerunt. Multis deletis, ad propria castra, quæ super fluminis ripas metati fuerant, reduxerunt eorum burdones, quos multimodis onustos victualibus et diversis gazis, ad propriam civitatem deducebant. Factum est igitur immensum in castris gaudium, tum pro victoria, tum propter optima, quæ ad eos reportarant cursitores, spolia. Quotidianas ergo et continuas Deo referebant laudes et gratias, qui, pro suo amore a natali solo procul exsultans tam excellenter protegebat inter phalanges ethnicas.

IX. Antiochiæ obsidio.

Buamundus, pigritiæ vel somnolentiæ nunquam acquiescens, irrequietus enim homo erat, cum quatuor millibus militum prope Antiochiæ portam caute clandestinus venit, si qui forte latenter ingrederentur, vel egrederentur, exspectans.

Summo diluculo exercitus de loco, in quo erant, tentoria collegit, Antiochiam accessit, quarta feria, xii Kalendas Novembris, tentoria sua cooptavit, et a tribus portis civitatem usque iii Nonas Junii viriliter obsedit. Nam altera parte obsessa non fuit, quoniam tam porrectis et inaccessis coangustabatur scopulis et montanis, ut nullus illac se accommodaret et obsidendum locus. Nimius timor invasit Antiochenos et omnes circumpositos, et nullus eorum expectare cursitorum auderet occursum. Diebus itaque ferme xv siluerunt. Terra vero, quæ circa Antiochiam adiacebat, prout vallis est fertilis, erat uberrima, vinetis referta, fructibus et frugibus jucunda, arboribus nemorosa, hortis optima et pascuis opulenta. De civitate Armenii multi et Suriani, Christiani, sed Turcis obnoxii, fugam simulant, audacter in castra exibant, meudicantes, castrensium esse explorabant, et remeantes Turcis intimabant, et sic eis multum oberant. Antiocheni ergo, patefactis castrensium consiliis, cœperunt paulatim intrepidi prodire, et peregrinos aggressibus coangustare, et incautos trucidare, et latrocinii, aliisque circumventionibus aggravare. Sic in circuitu omnes vias obsidebant, et a mari et a montanis omnia Christianis claudebant. Pejus itaque obsidebantur qui foris erant, quam qui intus latitabant.

De proximo castello satis munito, nomine Arech, Turci in Christianos irruerant, insidiisque indigenarum multi occubuerant. Optimates ergo Christiani condolentes, Turcis obviaverunt, ad conflictum eos provocaverunt, et ad locum, ubi Buamundus cum suis in insidiis delituit, fugam fingentes, scienter declinaverunt. Ibi Christianorum duo millia occisi sunt. Porro Buamundus, præliator fortissimus, de insidiis concitus surrexit, et Turcos aggressus, multos peremit, et quosdam vivos retinuit, quos ante portam civitatis solemniter in spectaculum

decollavit. Deinde castrenses super verticem montis, qui dicitur Maregard, castellum ædificaverunt, quod per dierum successiones heroum unusquisque in ordine vicis suæ custodiebant. Interim attenuata sunt victualia, quia neque cursitare audebant, neque mercatum habebant. Quod vero in valle reperierant, affluenter consumpserant. Cibaria igitur omnia perchara erant, fames inhorrescebat, quoniam pabula omnia de die in diem deficiebant, et intus adversarii cavillantes gaudebant.

Anno ab Incarnatione Domini 1097, indictione v, celebrata Nativitate Christi, Buamundus dux, et Flandrensis Rodbertus, non sine remanentium lacrymis processerunt, et cum eis militum et peditum plus quam xx millia per Saracenorum colonias dispersi sunt. Arabes autem et Turci a Jerusalem et Damasco, et ab aliis multarum regionum municipiis convenerant, ut Antiochiæ subvenirent. Qui, ut Christianos per regionem suam dispersos audierunt, admodum gavisus sunt, sperantes se illis pro certo prævalituros, utpote quos opinabantur paucos et adventitios. Intempesta igitur nocte, duas acies in insidiis ordinarunt, unam a facie, alteram a tergo. Armipotens comes Flandriæ et Buamundus diluculo in eos unanimiter irruerunt, et invocato nomine Jesu cum signo crucis, constantissime præliati sunt, et multi paganorum mortui sunt. Verum de spoliis eorum parum ditati sunt Christiani, quia otium non habuerunt eos persequendi, vel spoliandi. Interea Turci, qui in præsidio urbis stabant, audientes Buamundum abscessisse, audacter exibant, et in ipsis jam castris discurrebant. Exploraverunt enim quæ tentoria languidiora reperirentur. Quadam die, unanimiter in castris irruerunt, et cominus in Christianos impegerunt, nondum scientes quod sui devicti essent. Die illa, vehementer Ismaelitæ in castris desævierunt, et multi ex Christianis perempti sunt. Inter quos Podiensis tunc signifer occidit, et nisi luteæ interessent salebræ, quæ civitatem a castris dirimebant, et transitum nullum, vel difficilem, sinebant, laxis habenis ipsa protererent tentoria, et debaccharentur in Christianorum gentem, quæ jam aliquantulum marcuerat.

Buamundus, de Saracenorum regrediens bello peracto, sed modico quod deprædatur invento, alia conscendit montana. Sed in tantam terra jam redacta fuerat vastitatem, ut multi vacui remeaverint. Incassum ergo laboraverant, nisi quod de Turcis solemniter triumphaverant. Sed nulla victoria famem extinguit, ubi totum, quod mandi debeat, deficit. Parum lætitia durat, quam egestas panis contristat. Reversi sunt autem ad castra, quæ perhorrescens sauciabat inedia. Armenii et Suriani, lucris inexplebilitate inhiantes, Christianos rediisse vacuos videntes, ad opportuna et remotiora loca decurrebant, et coementes cibaria quæ reperiebant, in castra deferrebant, et multo pretio, quod vili contemptum erat, venditabant. Morbi lues castra con-

aminabat. Ditiores multa indigentibus et ostiatim postulantibus donaria conferebant, sed tamen multis diebus sustinere tot millia non poterant. Cogitaverunt igitur aliqui castra subterfugere. Guillelmus Carpentarius et Petrus Eremita latenter fugerunt, quos inventos Tancredus apprehendit, et inhoneste conviciatos, ad exercitum redire compulit. Dein Buamundus ad se deductos probròsis coereuit verbis, et dignis castigavit angariis. Tunc homines et equi incommodo pari laborabant, et evadendi desperatione nutabant. Adeo Christianorum equi defecerunt, ut in tanto et toto exercitu vix mille milites invenirentur qui caballis uterentur. Tatanus, natione Græcus, satellitum imperatoris princeps, metu mortis inter tot detrimenta expalluit, et multa sociis promittens profutura, legationem ad Augustum suscepit, et abscedens, nunquam postmodum ad eos rediit. Probitates et fidelitatem, multimodosque angores obsidentium urbem Alexio Cæsari luculenter retulit, et Guidonem, Guiscardi ducis filium, præclarosque Francorum proceres, qui cum multis sodalibus sequebantur, sed ab Augusto Constantinopoli honorifice detinebantur, ut socios adire festinarent excivit. Auditis itaque certis rumoribus, imperator ingentem exercitum aggregavit, et cum multis copiis, ut Christicolis subveniret, iter iniit. Sed pravis, ut in posteris dicemus, consiliis bonum inceptum non peregit.

Gens interim pauperata furtim discedebat, vagens quo se vivere putabat. Ad mare nullus audebat accedere, quoniam viæ et avia servabantur. Ecce iterum fama recens percerebuit Turcos innumeros adventare, et ingruentiam necis omnibus confestim imminere. Tot enim erant, quod vix multorum stadiorum sufficeret eis quaquaversum porrecta capacitas. Exsanguis Christiani pallebant, et multi eorum marcida colla circulabant. Nobilitas tamen de bello disputare ausa est. Cuncti optimates confluerant, omnesque se invicem cohortabantur. Quod videns sagax Buamundus, eis valde congratulatus est, prolatoque sapienti consilio, cum admonitione facunda ad bellum cohortatus est. Pedites in castris jussit remanere, et portas civitatis diligenter observare, ne reseratis illis cives possent libere discurrere.

Omnes milites cum invocatione nominis Domini Jesu armati, et sancta communione præmuniti, processerunt e castris, cum multis utriusque ceteræ lamentis. Neutri confidebant de se, nec sacerdos, nec mulier, nec popularis, nec miles. Nec iste nec illi sperabant se de cætero posse frui aspectu mutuo. Hi et illi prouebant in charorum oscula, et omnes in lacrymas ciebantur. Milites hospitati sunt inter fluvium, qui antiquo nomine Daphnes vocatus est, qui præterluit Antiochiam et lacum. Audierant siquidem Turcos in castello Arech convenisse, ultra Pontem Ferreum. Impigri Chri-

stianorum optimates ante lucanum convenerunt, et aurora prima illucescente, gnaros exploratores præmiserunt. Qui celeriter revertentes, Turcos adesse, et duas copiosas acies præstruxisse, acclamaverunt. Viderant enim eos, ex altera fluminis ripa accelerantes. Tunc Christianorum proceres locuti sunt de bello ordinando, et negotium illud commiserunt Buamundo. Ordinatæ sunt itaque sex acies. Quinque ex illis processerunt quæ belli pondus sustinerent, et inimicum agmen efficaciter feriendo repellerent. Buamundus cum acie sua postremus paulatim gradiebatur, omnibus provisurus et subventurus, et, si Turci prævalerent prioribus, totam belli ingruentiam excepturus. Litui clangebant, buccinæ reboabant. Utriusque multitudinis clamor audiebatur, et acerrimum certamen utrinque agebatur. Cominus utræque instabant legiones. Jam clypeo clypeus, iam umbone umbo repellebatur, et contractis hastis enses mutilabantur. Supervenere Turcorum succenturiæ, quæ graviter cœperunt Christianos impellere. Nequibant Franci tantum impetum tot examinatorum nationum sustinere, sed titubantes cogebantur cedere. Tantis enim erat clamor et strepitus et telorum imber, ut ipsum etiam obnubilarent aerem. Ingemuit Buamundus, qui undique prospiciebat eis, tanquam oculatus totus, et ait: *Christe, tuos sustenta Christianos.* Et adiecit: *Rodberte, Rodbertus siquidem, Girardi filius, suum detulerat vexillum, rapidum calcaribus urge cornipedem, et Christianis titubantibus imperterritus esto juvenem! Memor esto, precor, parentum nostrorum, et ne lividaveris rutilantem titulum Francorum! Scito nobis illico de caelis auxilium futurum. Sed vult Deus ut nos, velut fories athletæ, promereamur et adipiscamur bravium.* Rodbertus, sanctæ crucis signo munitus et auxiliariis manipulis constipatus, festinus adfuit, et cruentissimis Turcis audacissimus miles obstitit. Adeo perfidos aggressus est, ut vexilli Buamundi lingulas in ora Turcorum volitare faceret, altoque clamore suo aliquantulum Turcos deterreret. Ad illius primipilaris impetum et altum clamorem Franci animos resumpserunt, et in Turcos unanimiter irruerunt. Fragar armorum multus erat, et ab æreis cassidibus elucubratus ignis scintillabat. Vulnera vulneribus illidebant, et campi nimio sanguine purpurabantur. Intestina videres dependentia, cæsa capita, trunca corpora, passim oppetentia. Turci itaque timore nimio exterriti sunt, et repente, cuneis eorum labantibus, fugerunt, quos nostri repente ultra Pontem Ferreum persecuti sunt.

Cæsi sunt ibi Turcorum multi milites, quoniam prælium illud non habuerat pedites. Christiani autem, magno potiti tropæo, læti reversi sunt ad suos, secum adducentes multos equos, quibus singulariter indigebant, et spolia multa, quæ in prælio acquisierant. Turci ad castellum suum Arech satis inglorii reversi sunt; quod, omnino despoliantes, succenderunt, et fugerunt. Armenii autem et Su-

riani, hoc videntes, arcta loca præoccupaverunt, et multos ex eis peremerunt; quosdam autem vivos reduxerunt. Castellum vero prædictum Christianis subjugatum reddiderunt. Franci quoque in castris centum capita peremptorum retulerunt, ad consolationem suorum, et ad defectionem obsessorum. Hæc omnia viderunt legati admirabilis Babylonis, qui tunc forte a Babylonia ad eos missi, juxta eos suis morabantur in tentoriis. Illi autem, qui in castris remanserant, tota die in Antiochenos pugnauerant, et tres portas urbis, ne foras erumperent, indesinenter servaverant. Prælium hoc factum est Idus Februarii, feria III quæ caput jejunii Quadragesimalis præcedebat.

Multitudo civium, licet in præliis semper victi fuerint, et morte vel vulneribus seu captionibus defecerint, tanta erat in urbe, ut magis in iram efferati, Christianos ardentius impeterent, et incessanter ipsa castra perturbarent, frequenter insilirent, atque quibuslibet mortibus funestarent. Christiani, præter hæc, magnis affligebantur incommodis, quia nec obsidionem deserere, nec procul a castris audebant procedere. Regiones circumsitæ jam in tantam redactæ erant solitudinem, ut nullam eis suppeditarent pabulorum subministrationem. Turci nimirum, quibus locorum opportunitates cognitæ erant, frumentatum cursitabant, et Christianis attentius insidiabantur. Porro quæcunque civitates, quæcunque castella, quæcunque municipia, quilibet homo, quælibet mulier, omnes, qui vel prope vel procul erant, Christianis inimicabantur. Omnis locus obstructus erat, ne forte negotiatores ad eos accessissent. Itaque perhorrenda periclitabantur eduliorum inopia. Nobilitas igitur, ut plebi consulerent, misericorditer anxiantur.

Consilium inierunt ut Machomariam munirent, et Turcis transitum per pontem auferrent. Deceverunt etiam ut Buamundus dux, et Raimundus, Tolosanus comes, ad Portum Sancti Simeonis irent, et populum, qui ibi expectabat, ad obsidionem adducerent. Itaque, qui in castris remanserunt, accincti gladiis, ad castellum inchoandum unanimiter se præparaverunt. Turci autem, nec numero nec armis impares, audacter Francis occurrerunt, et in tantum aggressi sunt, ut eos in fugam compulerint, multosque peremerint. Denique comperto quod duo maximi proceres ad portum abscessissent, clandestinas insidias competenter collocaverunt, et a portu Sancti Simeonis remeantes immaniter aggressi sunt. Impetebant enim Saraceni Christianos sagittis, ensibus, lanceis, missilibus et omnimoda telorum ingruentia; Christianos immisericorditer obruncabant, et dentibus in eos stridentes, clamitabant. Redierat quippe cum præfatis principibus gens, nec satis armata, nec multum pugnax. Pauci Christiani debacchantium crudelitatem diutius perpeti nequiverunt; sed peremptis in illo conflictu plus quam mille, alii fugerunt. Tales sunt bellorum eventus, tales sunt vicissitu-

dines et hominum et temporum. Nulli unquam successit semper feliciter; nemo unquam de continua prosperitate lætabitur, vel lætatus est. Hac de re, et timenda est et cavenda in prosperis adversitas; speranda vero et optanda in adversis prosperitas. Rumor de Christianis superatis eos, qui remanserant, valde contristavit, eo maxime quod certum numerum vivorum seu peremptorum non retulit. Plurimi, per montana repentēs, evaserunt, et ad tentoria quāntocius redierunt.

Buamundus, per breviorē viam reversus, Tolosanum prævēnit, et de defectu suorum verus interpretēs nuntiavit. Christiani vero, magis irati quam exterriti, Turcos unanimiter aggressi sunt, et occisione commilitonum suorum incitati, gentiles viriliter invaserunt. Urinque accerrine dimicatum est. Turci pontem transierant, et Christianis audacter obviabant; a quibus præter spem horribiliter excepti sunt, et percussi, fugiendo elabi voluerunt; sed inita fuga, mortem invenerunt. Oberat fugientibus pons angustus, fluviusque rapidus et profundus. Alter eis non erat transitus; fluvium circa pontem nemo evadare, vix aliquis poterat enatare. Grandis multitudo equitantium pontem pariter ascenderunt, Francique, fraternæ ultionis et victoriæ cupidi, perimere crudeles belluas satēgerunt. Insatii peremptores instabant lanceis, et ensibus in eos cominus utebantur. Quosdam in fluvium præcipitabant, alios lethalibus gladiis confodiebant. Fluvius sanguine cruentabatur, et cadaveribus supertegebatur. Insignis dux Godefredus quemdam maximum bellatorem, aurea lorica indutum, in tergo ense percussit, validoque ictu per medium quasi tenerum porrum obruncavit. Caput, cum humeris et superiori parte corporis a cingulo, in flumen cecidit, inferiorque pars super velocissimum cornipedem remansit. Equus autem, rectore carens, asperè calcaribus urgebatur, et laxatis habenis fugientes præveniēns, urbem ingressus est. Hoc totus populus, qui in muris et propugnaculis stabat, ut prospexit, valde mæstus contremuit, et de tanto strenui baronis ictu plurima cum lamentis verba evomuit.

Dies multimodæ mortis, dies illa gentilibus illuxerat, in qua vix aliquis ibi congregatorum mortem evitare poterat. Mulieres, a murorum et propugnaculorum spectaculis, suorum miserias prospectabant, et successivis Francorum prosperitatibus invidebant. Id prælio illo duodecim principes, quos admiratos vocant, et mille quingenti milites præcipui mortui sunt, alique timore nimio, ne in Christianos aliquid arroganter inirent, perterriti sunt. Intempesta nox prælium diremit. Christiani, in Domino Jesu lætantes, ad suos victoriosi redierunt, et equos multos cum spoliis copiosis secum adduxerunt. In crastino mane Turci suorum cadavera collegerunt, et ultra pontem ad Machomariam ante portam civitatis sepelierunt. Pallia quoque, et pretiosas exuvias subtumularunt, et arcus et

A pharetras et plurimos byzanteos mortuorum procuratori adjecerunt. Quo Christiani comperto, sepultos desepelierunt, concupiscibilemque substantiam rapuerunt, et corpora congregata in foveam unam contumeliose projecerunt. Burdones vero quatuor, cæсорum capitibus onustos, ad portam miserunt; quæ cives et Babylonici legati videntes, vehementer doluerunt, et ad mortem usque contristati sunt.

Tertia die, Christiani castellum, de quo supra memoratum est, ædificare cœperunt, et de lapidibus de sepulchris dehumatorum munierunt. Quo satis munito, jam hostes suos arctius coangustaverunt. Franci autem securiores ad montana cursitabant, et paleis, aliisque quibuslibet victualibus devehendis jam liberius vacabant.

X. Antiochiæ obsidio continuata.—Crucesignati hanc civitatem expugnant.

Ex altera vero parte fluminis nondum sua Christiani tentoria locaverant, ibique Turci securius discurrebant. Communi ergo consilio, castellum ultra flumen ædificatum est, magnanimusque Tancredus, de castello illo servando, cum primoribus Francorum pactus est. Omnes enim alii tutelam hujusmodi refutaverunt. Excitis itaque commilitonibus fautoribusque suis, castellum munit, obsessæ urbi acriter obstitit, vias et invia irrequietus observavit. Quadam die Surianos et Armenios, necessaria, ut solebant, in urbem abundanter deferentes, invenit; celeriter aggressus, omnia quæ deferebant abstulit, spoliisque opimis et victualibus gloriose ditatus, sociis sulvenit. Antiocheni ergo, et omnes fautores eorum valde perterriti sunt, et frequentibus infortuniis et calamitatibus oppressi sunt. Franci, moribus ferociore, natura animosiores, usu in bello expeditiores erant, et ad hoc in longinquas regiones et exterarum nationum iter arripuerant longanimes. Ad Deum in angustiis suspirabant, ipsumque in necessitatibus suis adiutorem invocabant, eique frequenter pro humanis excessibus devoti satisfaciebant.

Pirrus Datanus, quidam admiratus, Turcorum prosapia oriundus, in obsessa civitate tres turres habebat; qui sædus amicitiae per fideles internuntios cum Buamundo inierat, de quo fama volans ad eum multa bona detulerat. Frequenter igitur, per fidos interpretes et nota intersigna, loquebantur ad invicem. Hunc aliquando Buamundus ad Christianitatem incitabat, aliquando ad reddendam civitatem multimodis pollicitationibus suadebat, et, ut vir callens, nihil intentatum relinquebat. Nunc eum pro infortuniis civitati imminenti deterrebat, nunc eum pro præmiis copiosis, quæ a Deo gloriose destinantur, Christianitati alliciebat. Tandem Pirrus famoso amico assensum præbuit, et tres ei turres suas obtulit, filiumque suum obsidem daturum se spondit, et ut inceptum maturarent negotium, summopere admonuit.

Prudens Buamundus intestinam lætitiā caute

celavit, vultum et os ad tempus compescuit. Optimates deinde allocutus de difficultate capiendæ urbis, de ingenti tædio longæ obsidionis, de laudabili constantia victoriosæ expeditionis, suavitatis cuilibet suorum ab omnibus concederetur principatus Antiochiæ, qui pretio, seu vi, vel amicitia, seu quolibet ingenio posset eam obtinere. Tunc seniores ei non acquieverunt, sed communem eam omnibus esse debere dixerunt, quia generali conatu omnes ibi laboraverunt. Sapiens heros pluribus auditis conticuit, et opportunitatem optati exitus exspectavit. Paulo post, fama, præsaga mali, percrebuit in castris, Turcos, Publicanos, Agulanos, Azimitas, et plurimas gentilium nationes adventare, et de bello in Christianos condixisse. Jam certi eruperant nuntii, qui de certitudine testabantur imminentis periculi. Christiani ergo duces ad invicem locuti sunt, et sponte sua Buamundo subintulerunt: *Vides quod in articulo res nostra posita sit. Si civitatem ergo istam prece vel pretio, nobis etiam juvantibus, poteris obtinere, nos eam tibi unanimiter concedimus; salvo in omnibus, quod imperatori te collaudante fecimus, sacramento. Si nobis imperator, ut promisit, adjutor advenierit, juratasque punctiones custodierit, perjuri vivere nolumus; sed, quod pace tua dictum sit, nos eam illi concedimus. Sin autem, tuæ semper subdita sit potestati! Mox Buamundus, iteratis sermonibus, Pirrum interpellavit, et ille, nihil percunctatus, filium suum obsidem misit. Præco, inquit, vester in castris vestris intonet alta voce ut gens Francorum, hodie præparata, cras ingrediatur Saracenum terram, deprædandi causa; et sic nostris et vestris dissimulabitur causa nostra. Postquam hostium multitudinem longius abiisse nostri putaverint, minusque solliciti sub noctis silentio quieverint; vos interim clandestini, scala muris admota, accelerate, omnem tumultum compescite, murumque cito et confidenter ascendite, turresque meas, ut promisi, recipite. Postmodum de rebus agendis procurate, gladiisque rerum eventus perficite, nec aliquid quod agendum sit, ceu segnes, negligite. Ego vero insomnis et sollicitus vestrum præstolabor adventum.*

Buamundus itaque præconi suo, quem Malam-Coronam cognominabant, per castra præconari jussit, ut omnes irent hostium terras deprædari. Omne vero secretum credidit duci Godefredo, et Flandrensi, et Normanno, atque Tolosano, ac Podiensi episcopo, aliisque quibusdam optimatibus; Tancredus autem suisque consilarii, rem totam ab origine noverant. Stephanus vero Carnotensis aberat, qui magna detentus ægritudine, ut asserebat, ad Alexandretam recreationis gratia, donec convalescisset, discesserat. Exercitus itaque Christianus, hujusce rei ignarus, vesperscente die, castra exiit, et per quædam devia deductus, ante auroram prope urbem per compendiosa diverticula repedavit. Buamundus interim suis mandavit familiaribus ut scalam, quam præparaverat, caute muro appo-

nerent, et taciturni confidenter ascenderent, et reliqua, quæ agenda essent, armis animisque vegetè prudenter agerent. Langobardus quidam, nomine Paganus, non sine grandi metu, primus ascendit; quem Fulcherius Carnotensis, et Rogerius de Barnevilla, ac Goisfredus Parented, de castro Secred, aliique fere LX subsecuti sunt; quos Pirrus diligenter suscepit, et in turribus suis collocavit. Deinde Pirrus, postquam vidit quod plures non sequerentur, valde tristis, materna dixisse lingua fertur: *Heu! heu! michro Francos ethome, hoc est, paucos Francos habemus.* Langobardus ergo per scalam properus descendit, et exspectanti Buamundo eminus dixit: *Quid agis? an dormis? Mitte velociter quos missurus es, quia indemnes jam obtinuimus tres turres. Alioquin et nos, et civitatem, et amicum tuum, qui totam spem et animam suam in sinum tuum expandit, amisisti.*

His auditis, Buamundus, et qui cum eo erant, dicto citius cursum arripiunt, multi ascensum præoccupant, et septem alias, Pirro docente, turres intrant, Occisis omnibus, quos intus invenerant, jam per muros et plateas personant, passim discurrunt, neminique obvianti parcunt. Cives, laboribus longæ obsidionis fatigati, vix expergiscabantur, et adhuc somnolenti domos suas inermes egrediebantur; somno sonoque clamantium stupefacti, cautis incauti occurrabant, et rem ignorantes, adversarios, utpote suos clientes, convocabant. Ubicumque igitur obviahantur, tanquam oves procumbebant et obtruncabantur. Tunc etiam couterinus Pirri frater maetatus est. Interea tanti per scalam repere cœperant, ut ipsa scala dissiliens dissolveretur, nec alii qui jusum propter muros aderant, sociis sursum pugnantibus auxiliari possent. Pro tali ergo eventu contristatis pietas Dei suffragata est. Nam non procul a scala nutu Dei quamdam portam, quam retroactis diebus explorantes viderant, a sinistra parte palpantes invenerunt, ipsaque fracta quantocius ingressi sunt. Tunc nimius fragor exortus est, et uberius dimicandi occasio Christianis succrevit, Turcisque somno vinoque sepultis crudelior necis angustia obvenit. Gentiles, dum periculum imminens effugere vellent, in Christianos impegerunt; et impetum evitare satagentes, dum nesciunt, in repentinum mortis discrimen ceciderunt. Buamundi vexillum, ipso jubente, in urbem elatum est, et contra municipium, quod erat in urbe, in editiori colle collocatum est.

Christiani, III Nonas Junii, feria IV, Antiochiam obtinuerunt, et innumeros paganorum ibidem interemerunt. Nec ætati, nec sexui, nec cuivis conditioni nocte illa indultum est. Nox ambigua erat, et ideo promiscui sexus nullum exceperat. Dies illuxit, et qui morabantur in castris, tumultuantibus populis et reboantibus lituis exciti, vexillum Buamundi viderunt et agnoverunt; et de capta civitate gavisii sunt. Ad portas igitur cucurrerunt, introierunt, sociosque toto nisu adjuverunt. Turcos, subterfu-

gere molientes, si quos invenerunt, impigre cæderant. Quidam etiam Turcorum per portas effugerunt, quoniam inpetuosis Francis incogniti fuerunt.

Cassianus autem, Turcorum dominus, Antiochiæ admiratus, inter fugientes delituit, et aufugiens, in terram Tancredi pervenit, ibique, suis equis sodaliumque suorum, ad extremum lassus, coactus substitit, et in quoddam tugurium divertit. Hoc ut Suriani et Armenii, regionis illius accolæ, quibus multa Cassianus mala fecerat, compererunt, ex eis fere xx concursum in eum fecerunt, apprehensi caput amputaverunt, et Buamundo præsentaverunt. Unde, et ipsius gratia et optata libertate potiti sunt. Infelici fortuna deceptus sic periit Cassianus. Incertum habetur an totius expers confugii discesserit, an ad disquirendum a contribulibus suis adiutorium discurrerit. Illud certum habetur, quoniam si castellum suum introisset, sibi suisque opportunus consulisset. Platææ vero et omnes civitatis intercapedines ita densis erant occupatæ cadaveribus, ut liber nemini daretur incessus. Compita nimirum et viculi cæsis impediabantur corporibus; unde horror et fetor nimius quilibet incumbere viatoribus.

XI. Turci, duce Curbaranno, Francos in Antiochia aggrediuntur

Auditus rumoribus de capta civitate, multi, qui ad ejus adminiculum confluerant, vel adhuc constabant, preemti sunt. Alii, in municipium recepti, evaserunt. Alii verò vitæ suæ fuga consuluerunt. Sensadolus autem, Cassiani filius, Curbaranno, magistro militiæ Soldani, Persarum regis, occurrit, et cum multis fletibus diros patris patriæque casus retulit. Hunc nimirum Cassianus, dum obsideretur ab occidentalibus, ad liberationem Antiochiæ multis invitaverat legationibus. Tertia die, postquam civitas Christianis subjugata est, Sensadolus Curbaranno municipium imminens urbi, et se, et omnia sua contradidit, ipsumque multis quæstibus et lacrymis ac promissis in Christianos commovit. Curbarannus autem erat audax et bellicosus, prudens et dives, laudisque cupidus. A Calipha, gentis suæ apostolico, in Christianos sæviendi licentiam acceperat, seque non reversurum, donec Syriam et Romaniam, Apuliam quoque sibi subdidit, juraverat. In viribus suis valde confidebat, quia secum gentes innumeras habebat. Adjuncti etiam erant illi Damascenorum rex et Jerosolymorum admiratus. Turci et Agareni, Arabes et Publicani, Azimitæ, Curti et Persæ, Agulanorum quoque tria millia illi adhærebant. Qui ferro undique loricati erant, nec sagittas, nec lanceas timebant, nec præter gladios arma in bellum ferebant. Tales tantique hostes ad Pontem Ferreum castrametati sunt, et firmitatem illam confestim expugnaverunt; et omnes extemplo interfecerunt, reservato castelli domino, ferreisque vinculis alligato; qui vivus et vinctus inventus est, bello peracto. Agareni arma vilissima,

PATROL. CLXXXVIII.

Aensem scilicet rubiginosum, et lanceolam, et arcum aspernabilem quibusdam pauperculis diripuerunt, et Curbaranno ad improprium Francorum cum magna irrisione obtulerunt; quæ ille nihilominus cum cachinnosis exprobrationibus in Corosanam misit, et vanis jactationibus vesanos idololatrias in Christum excivit.

Dum hæc aguntur, Curbaranni mater de civitate Aleph ad filium accessit, et de his quæ inchoaverat acriter eum redarguere cœpit, eique, quod vincendus esset a Christianis, et eodem anno, non in bello, morte subita moriturus, manifeste prædixit. Erat enim senex, utpote centenaria, et futurorum præsaga. Colligebat etiam multa de constellationibus mulier sortilega, et geniculorum, multarumque disciplinarum conscia. Jactabundus heros lugubrem matrem superbis promissionibus compescuit, et tertia die armatus in oppidum sibi commissum, cum nimis viribus, venit. Christiani obviam Ismaelitis exierunt; sed immensam multitudinem et fortitudinem illorum conficere nequiverunt. Extemplo in civitatem refugere coacti sunt, et in angusto portarum ingressu multi, repentino impetu suffocati, perierunt. Turci enim vehementer eos aggressi sunt. Incubuit ergo Christianis magna desperatio. Alii tamen alios consolabantur, et in diem crastinam de prælio concionabantur. Aliqui tamen, ultra jus et fas meticulosiores, ad dedecus sui noctu de fuga cogitaverunt. Willelmus enim de Grentemaisnil et Albericus frater ejus, Guido Trussellus et Lambertus pauper, alique plures hesterni belli timore perterriti sunt; et ut in crastinum aufugerent solliciti, funibus per murum demissi sunt. Unde, ad suam diurnam ignominiam, furtivi *Fu-nambuli* vocati sunt. Tota nocte per abrupta præcipitiorum ambulaverunt, et cum multis comitibus ad portum Sancti Simeonis pedites, manibus et pedibus excoriatis, devenerunt. Ibi multas naves repererunt, et nautas, in portu vacillantes, crudelibus nuntiis terruerunt, dicentes quod a Turcis Antiochia capta esset, et ibidem Christiani a paganis delicti essent. His auditis, nautarum alii anchoris abruptis mare jam sulcabant, et carbasa crepitantes in auras obliquabant, alii pigritantes dissimulabant, omnes tamen in commune turbabantur et pallebant. Dum hæc aguntur, ecce Turci subito, littora explorantes, advolant, imparatos et timoratos nautas trucidant, rates in portu remorantes spoliunt, ignibus apposisis concremant, et desidiosos homines pro voto dilacerant.

Pugnaces urbis muniones pondus Turcani belli tota die sustinere, subitque sapientum consilio murum de lapidibus impositis et sine cæmento inter civitatem et oppidum ædificavere. Ipsa enim mæcæria opportunum ut defenderent se Christianis præstitit auxilium; importunum autem Turcis impugnandi peperit impedimentum. Franci tota sedulitate propter murum armati assistebant, nec somno, nec quibuslibet aliis curandis indulgebant. Interim

fames pedetentim convaluit, et obsessos, ut equos **A** quibus pro lancea profuere confidentia salutaris. Infra quinque dies visitabit eos Dominus, et potenter eruet eos a persequentium manibus. Petrus autem consilium hoc sibi divinitus insinuatum comitibus suis patefacit. Sed populus discrederebat, et testificantem subsannabat. Ille vero perstitit, et jurejurando affirmavit, populusque tandem juranti credidit, viresque pristinas in tolerandis pœnis resumpsit.

Dominus Jesus cuidam sacerdoti, dum in basilica Sanctæ Mariæ pernoctaret, et pro afflictâ Dei plebe oraret, semisopito cum sanctorum cœtu apparuit, et de fornicationibus, quibus Christianorum catervæ cum alienigenis seu Christicolis meretricibus pollutæ erant, querelam deprompsit, asperasque minas lupananti multitudini adjecit. Interim splendida crux super caput ejus resplenduit, qua presbyter Redemptorem mundi agnovit, et devote pronus adoravit. Tunc beata Maria, misericordiæ mater, sanctusque Petrus, apostolorum princeps, ceciderunt ad pedes Domini Salvatoris, piisque pro afflictione Christianorum supplicationibus, mitigabant iram minitantis, conquærentes de paganis, qui sanctam dœmum Dei suis turpiter maculaverant spurcitiis. Finitis supplicantis Matris et apostoli precibus, Sanctus sanctorum acquievit, vultuque jucundior, presbytero præcepit ut omnem populum palam castigaret, ac ad pœnitentiam omnimodis invitaret, et fideliter conversis ex parte Dei securus promitteret quod infra quinque dies opportunum illis auxilium Deus provideret. Hæc presbyter cum jurejurando super sanctum Evangelium et crucem coram Podiense episcopo et omni multitudine contestatus est. Populus festinim ad lamentum convertitur, et de reatus sui confessione alius alium cohortatur. Suffusi ora fleibus, cineratis capitibus et nudis pedibus, omnes in ecclesiis passim orant, Domini petunt auxilium et rogant consilium. Juraverunt omnes duces communi decreto quod nullus, quoad vixerit, de illo subterfugeret collegio, donec Jerusalem adissent, et sepulcrum Domini deosculati fuissent. Tancredus etiam juravit quod quandiu xl milites haberet, de Jerosolymitano itinere non recederet. Christianos ergo hæc inspiratio multum animavit, corroboravit et exhilaravit.

Petrus Abraham, quidam clericus de Provincia, comitibus suis visionem hujusmodi retulit: *Cum obsideretur, inquit, Antiochia, forisque gravi premeremur angustia, multimodaque penuria, sanctus Andreas apostolus mihi apparuit, nomenque suum interroganti intimavit, et in ecclesiam Sancti Petri, quæ in hac urbe est, introduxit. Ibi mihi quemdam locum demonstrans, dixit: Noveris volo quoniam, postquam hanc urbem intraveris, hic lanceam invenies, quæ latus Domini Salvatoris in cruce perforavit. Hoc munimen sacrosanctum est, et Christianis specialiter amplectendum est. His ita dictis, apostolus disparuit, et nemini quæ videram propagandi, fiducia mihi fuit. Capta autem urbe, iterum eundem apostolum vidi. Quare, inquit, pusillanimitas, lanceam non abstulisti? Et ego: Domine, si inde loquerer, quis mihi crederet? Noli desperare, ait apostolus, noli desperare; sed scito pro certo, ut dixi, tibi mihi demonstravi, omnia vera esse. Hæc nimirum revelatio multum fatigatis proderit Christianis, utpote*

B Interea Turci, qui in castello erant, sedulo Francos incursabant, et illi econtra pro posse suo resistebant. In primo conflictu Rogerius de Barnvilla occisus est, et a Christianis in ecclesia Sancti Petri cum magno luctu sepultus est. Erat enim nobilis Normannus, milesque pulcher et probissimus. Quadam die Turci tres Christianos in quadam turri incluserunt, nec Franci, tribulationibus tabescentes, inclusis adminiculari ausi fuerunt. Duo ex eis graviter vulnerati exierunt de turri. Solus Hugo Forsennatus, præliator acerrimus, de exercitu Godofredi de Monte-Scabioso, tota die viriliter defendit se. Stravit etiam duos Turcos, nullis coadjutus auxiliis, sed sola manu persequentium obstetit turkis. Vere fuit hic vir audax et magnanimus, et inter omnes bellicosos præcipua laude dignus. Nisi calamitatibus nostrates tunc fracti fuerunt, qui unum ex suis tota die pugnantem viderunt, nec succurrerunt; clamantem audierunt, nec responderunt. Cum duces vocarent milites, non conveniebant; cum litui clangerent, in domibus latitabant. Imo inermes et exanimati, bellum diu rogatum abhorrabant; jamque, velut exanimis, inglorii et imbelles, mori præoptabant.

C Buamundus, alique duces, dum exercitum nimis defecisse viderent, ut eos saltem ad murum usque, qui civitatem ab oppido utcumque tenui discrimine separabat, conducere non possent, ignem immitti in civitatem mandaverunt, et sic eviratos de domibus et latibulis delitescentes extraxerunt. Ignis itaque in urbe, qua parte palatium Cassiani prominebat, accensus est, et ab hora diei tertia usque ad noctem: mediam, non defecit. Et domus vel ecclesiæ circiter duæ millia combustæ sunt. Ignis igitur sopitus est, quoniam omnis ventorum feritas evanuit. Christiani, furentibus flammis in hospitibus suis, spoliis suis vix arreptis, coacti ad duces confugerunt, ac ad portas urbis, excubandi gratia, locum unusquisque acceperunt. Inter Francos et Turcos oppidanos assiduus conflictus erat. Jam enim res brachio manique duntaxat gerebatur. Jam cominus utrinque certabatur, nec bellum ad momentum interrumpebatur. Turci, plures numero, et impensiore confortati cibo, vicibus sibi succedere, nihil intentatum prætermittere, Francos audacter aggredi, ultro se congressibus ingerere, alius alium commovere. Franci econtra, immoderanter angustiati, vacillare, nec cibum, nec somnum capere, quippe quibus nulla dabatur requies. Altum igitur murum silice et cæmento cum calce aggressi sunt provehere, quoniam alium, quem incæmentatum erexerant, Turci facile prostraverant.

Quadam nocte, ab occidente ignis de cœlo visus est imminere, et intra Turcorum castra tanquam cadens desævire. Et licet ignis gentilibus tunc indemnis fuerit, multum tamen illis incussit terrorem et mœstítiam, Christianis autem solamen et lætítiam; utrisque populis signum illud de cœlo enituit. Oppidani tota die instabant lanceis et missilibus, et illidebant vulnera vulneribus. Castrenses extrinsecus ita civitatem circumvallaverunt, ut nemini pateret in die introitus vel exitus. Nocte aliquando aliquis poterat exire, sed occulte, et cum magno timore. Fames in dies convalescebat, et Christianos ultra quam credi potest angebat. Multi siquidem exspiraverunt fame. Panis paximacius et permodicus, si quando inveniebatur, byzanteo comparabatur. Equinæ carnes et asininæ pro imperialibus deliciis computabantur. Gallinæ pretium xv erat solidorum. Ovum duobus solidis, nux juglans uno appetiatur denario. Multos stateres quæque vilia valebant. Tædet me singillatim enumerare multimodos labores et omnes miseras ac passiones, quas in urbe obsessa xxxvi diebus perpessi sunt Christicolæ muniones. Sic Deus suos athletas probavit, et ut a propriis reatibus expiantur, in camino tribulationis examinavit, et purgatos gloriose honoravit.

Stephanus interim, comes Carnotensis, infirmitate, ut dicebat, detentus aliquantula, sicut dictum est, ad Alexandretam secesserat, convalescendi gratia. Hujus reditum omnes expectabant, utpote quem omnes majores ducem et consiliarium sibi præfererant. Erat enim facundus, et singularis scientiæ. Hic, ubi Turcos civitatem circumvallasse audivit, de Alexandreta, quæ non multum ab Antiochia remota est, montana latenter conscendit, et innumera Turcorum tentoria, ipsosque velut arenam maris per plurima stadia diffusos vidit, et civitatem circumdatam, manumque parvam Christianorum inclusam agnovit. Nimio igitur metu cum suis perterritus, cursim fugam iniiit, et festinanter clandestinus discessit, castellumque suum reversus spoliavit. Fugiens itaque Alexio imperatori, qui cum magno exercitu suppetias obsessis veniebat, ad Philomenam urbem obviavit, eique, seorsum vocato, dixit: *Antiochiam pro certo captam fuisse noveris a Christianis. Sed castellum, quod munitissimum prominet urbi, sibi retinuerunt Turci. Etece nostros in urbe obsident et expugnant, seu magis, ut reor, jam expugnaverunt, et omnes nostri perierunt. Consule ergo tibi, et genti quam conducis.*

Guido, Buamundi frater, alique multi Francorum et Græcorum festinabant ad obsessorum auxilium, quibus imperator accitis suum patefecit consilium. Deinde jussit ut protinus omnes redirent, et regionem illam penitus devastarent, et incolæ illius in Bulgariam transmigrarent; ne Turci, si persequerentur, in depopulata regione pabulum sibi reperirent. Diris rumoribus rumigeruli comitis sparsis, obrepsit in populo Dei mœstitudo inæstimabilis.

Nam episcopi et abbates et presbyteri pene triduo a precibus et laudibus Dei cessaverunt, et profundis gemitibus suspirabant. Imperator, nimis credulus verbis Carnotensis, Constantinopolim reversus est, et gloria victoriæ et triumpho de Turcis divinitus aliis, qui legitime certaverant, reservata est. Franci nimis inviti revertebantur, et amarissime lamentabantur. Multi etiam e pauperibus peregrinis passim moriebantur.

Guido, filius Rodberti Guiscardi, pro morte fratris et amicorum multa lamenta edidit, pluresque notos et extraneos in lacrynas excivit, et in itinere in Stephanum comitem convicia multa evomuit. Coactus tamen, cum imperatore aliisque auxiliatoribus, tristis remeavit.

Bellatores Dei, qui in urbe agonizabant, totam spem suam in supernis collocaverunt, et de lancea Domini disquærenda fiducialiter tractaverunt. In ecclesiam igitur Sancti Petri ventum est, ibique diligenter notato loco duntius inde altercatum est. Tandem prævalente plurimorum sententia, tredecim laboriosis et strenuis hominibus curiose fodere jussum est. A mane ergo usque ad vesperam foderrunt, et eodem Petro, cui revelatum fuerat, præsentem, lanceam repererunt. Qua reverenter levata, publicus clamor exoritur, celebris ad eam concursus agitur, et tota devotione deosculatur. Orta est igitur inter eos tanta lætítia, ut, remota omni accidia, deinceps nullius meminerint mœstítiæ, et extunc ausi fuerint de bello tractare.

XII. *Sacræ lanceæ inventio. Ingens Christianorum gaudium. Ad generale prælium se accingunt. Turcos debellant.*

Communi Christianorum consilio, industrii viri, xii. Petrus Eremita, et Herluinus, Turcanæ linguæ peritus, ad Curbarannum missi sunt, eisque et suis ex parte Dei et populi ejus commendarunt ut pacifici cum suis omnibus ab urbe, quam sanctus Petrus apostolus Christo subjugavit, recederent; et si ad baptismi sacramentum suspirarent, tanquam veri fratres eos susciperent, et perennis amicitiae fœdus cum eis innecenter. Sin autem, accincti gladio, si auderent, de prælio cogitarent. Tunc Curbaraunus torvo vultu legatos respexit, Christianitatem omnino respuit, crucifixum regem despexit, Petrum apostolum superstitionum seductorem nuncupavit, fidemque nostram nugacissimam sectam esse asseruit. Ad cultum Machometis Christianos invitavit, contemnentes autem de fuga commouit. Legati, retrogradum iter arripientes festini redierunt, et baptizatorum exercitum de bello imminenti certiore reddiderunt. Interim fames invalescebat, et timor Turcorum corda pavitantium adhuc aliquatenus evirabat. Tandem, sacerdotum edicto, triduanum jejunium expleverunt, processiones per ecclesias cum litanis celebrarunt, et Christianorum singuli, sacrosancto viatico muniti, pugnam ordinaverunt. Septem igitur acies in ipsa urbe paraverunt.

In prima acie fuit Hugo Magnus, cum Rodberto Flandrensi comite, et xxx millibus Francorum et Flandrensiū. In secunda Godefredus dux, cum Eustachio fratre suo, et Conone comite, et xxx millibus fortissimorum bellatorum de Alemannis et Lotharingis et Boloniensibus. In tertia Rodbertus dux Normannorum, cum xv millibus Cenomannorum, Andegavorum, Britonum et Anglorum. In quarta Haimarus, Podiensis episcopus, cum aliis episcopis et ordinatis; cum quibus erat Petrus Abraham, qui portabat Domini lanceam, quam Christiani sibi præferri desiderabant, et præsidium et tutamentum ibi magnum credebant. In quinta Rainaldus, strenuissimus comes, cum iv millibus Teutonorum et Bajoariorum. In sexta Tancredus cum iv millibus Apuliensium. In septima Buamundus, dux Apuliæ, cum xxx millibus Langobardorum et Italarum. Ultimus exiit de urbe, ut omnibus provideret, et singulorum in necessitatibus totus adesset. Rainmundus Tolosanus cum xx millibus ad custodiendam urbem remansit, ne gentiles, quorum multa millia castrum Sancti Petri secus muros tenebant, urbem invaderent. Christianis egredientibus, episcopi et presbyteri sermocinabantur, et orabant, et signo reverendæ crucis, in editioribus stantes locis, omnes consignant.

Dum ordinate per portam, quæ est ante Machomariam, de urbe exirent, et clementis Dei efficax auxilium medullitus implorarent, pluviola, tanquam roscida stilla, divinitus cecidit; quæ, quasi ros matutinus, irroratos equos et equites lætificavit. Unde equi velut exhilarati hinnire cœperunt, et equitum animi dulciorati vegetiores et alacriores fuerunt, et omnes se ipsos promptiores et expeditiores senserunt. Pluvia tamen illa tam subtilis et modica fuit, ut vix pluviam eam dixerint, sed quasdam guttulas rorantes plus senserint quam viderint. Hoc nempe a multis probabilibus viris, qui interfuerunt, relatum est.

Curbarannus, ad bellum procedentes ut vidit, dixit: *Plus ad fugam hi properant, quam ad pugnam. Sinite eos huc usque accedere, ut libere deglutiamus eos in nostra potestate. Exeant, exeant! Nos enim eos statim circumcingemus et prævalebimus et suffocabimus.* Christiani vero gradatim ibant, nec alium alium inordinate præproperabat. Curbarannus autem, postquam vidit eos decenter in armis procedere, nec usquam, ceu formidolosos, deviare, sed gressu maturato procedere, iterum non erubuit dicere: *Istæ contentibiles caniculae de bello forsitan audebunt præsumere?* Tunc metu dirigit et viribus corporis solutis, animo frigit. Clam igitur procuratori suo, quem admiralium vocant, mandavit ut, si in capite exercitus sui ignem accensum fumigare videret, suos pro certo superatos sciret, et ille confestim, dato signo, suisque omnibus sublatis, recederet; ne forte populus, qui cum eo erat, vel in papilionibus, totus deperiret. Deinde ut acies ordinatas, et majores quam audierat copias vidit,

A ex industria pedem paulatim ad montana retrahere cœpit; ut, eos fugere putantes, Franci præcipites insequerentur, et ob id exordinati, facilius læderentur. Tunc, cum nihil ita proficerent, disgregati sunt ab invicem. Pars a mari veniebat; alii stabant in loco, sperantes includere se posse Christianos. At Franci ex acie Godefredi ducis et Rodberti Normanni partem assumpserunt, quam aciem octavam statuerunt, et illis quemdam Rainaldum præfecerunt, qui venientibus a mari gentilibus obviamerunt. Turci vero in eos instanter præliabantur, et multos ex illis sagittaverunt, vel quælibet alia mortis genera feraliter intulerunt. Aliæ Christianorum turmæ ordinarunt se extendendo a mari usque ad montana; quod interstitium quasi duorum erat milliariorum. A montanis et a mari sagaciter instabant Turci, Christianos circumcingentes, et eos undique infestantes.

B Ecce, Deo gratias, ab ipsis montanis visus est exire exercitus innumerabilis, albis equis insidentes, et in manibus candida vexilla præferentes! Hoc multi viderunt Christianorum, et sicut putant, gentilium, et hæsitantes, mirabantur quidnam esset. Tandem utrique cognoverunt signum de cælo factum, et duces illius agminis, sanctos martyres Georgium, Demetrium et Mercurium, sua signa ferentes, præcedere cognoverunt. Saracenis ergo multus timor inhæsit, et Christianis spes melior crevit. Hoc non omnes viderunt, sed multi videntes contestati sunt. Cœlitus hoc apparuit aliis ad confusionem, aliis ad instantis triumphus ostensionem.

C Gentiles e regione maris pugnantes, postquam pondus belli sustinere nequiverunt, sicut Curbarannus condixerat, ignem in herbam miserunt. Signo autem, quod diximus, cognito, qui in tentoriis erant, pernices et irrequieti confugiebant, et tremuli supellectilem pretiosioremi diripiebant. Porro Christiani, qui ex adverso pugnabant, jam a tentoria Turcorum pugnam divertebant, ubi majorem eorum virtutem remansisse sciebant. Turci adhuc obstabant tota obstinatione qua poterant. Alii siquidem pugnabant, alii tendis spoliandis intendebant. Dux autem Godefredus, et Rodbertus Flandrensis, et Hugo Magnus, juxta flumen equitabant, ubi rursus maximam pugnantium copiam noverant. Hi, constanter ethnicos aggressi, unanimiter repellebant. Instabant gentiles pertinaciter, et utrinque præliabatur irremediabiliter. Resonabant æneæ cassides, tanquam percussæ incudes. Minutatum scintillabat ignis, mutilabantur enses. Eliso cerebro, humi procumbebant homines. Lorice rumpebantur, exta fundebantur, equi sudabant fatiscientes; nec equis, nec equitibus ulla præstatur requies. Agmina conserta tenui armorum discrimine vix a se ipsis distabant. Alii siquidem alios cominus impingebant, et manus manibus, pedes pedibus, et corpora repellebant corporibus. Timor tamen, super Turcos divinitus lapsus, eos exterruit, et constantia invincibilis illos

admirari et obstupescere fecit, et in fugam coegit. Legio igitur tota cœpit labare, nec buccina, nec tympanum, nec lituus, nec præco poterat eos revocare. Fugiantes autem Turci ad tentoria declinaverunt, ubi multis suorum, quos ibi dimiserant, succenturiatos æstimabant; qui, ut dictum est, istis certantibus, igne accenso, fugerant. Denique Christiani paganos atrociter occidendo usque ad Pontem Ferreum fugaverunt, et passim obtruncando usque ad Tancredi castellum persecuti sunt. Deinde ad tendas eorum redierunt, et quidquid erat concupiscibile diripuerunt. Gazas omnimodas, oves lanigeras, jumenta innumera, alimenta copiosa, et quæcunque indigentibus erant necessaria, in civitatem detulerunt cum jucunditate magna. Mos enim gentilium est, in hostem copiosas opes deferre, equos et asinos et camelos ad subvehendum clientarios ducere, oves et boves ad comedendum habere, annonam et farinam, fabam et oleum, vinumque non prætermittere. Christiani autem his omnibus abundanter cum optato triumpho ditati sunt, et condignis laudibus Deum benedixerunt, eumque sui protectorem præsentialiter cognoverunt, hymnosque gratulanter in cœlum extulerunt.

Syri et Armenii, regionis illius incolæ, videntes Turcos irrecuperabiliter in bello victos, montanearum notos anfractus oppilabant, et calles angustos præoccupabant, eisque immensam deletionem strictis gladiis parturiebant. Mactabant eos velut oves errantes, præ timore nimio totius defensionis immemores. Admiralius quoque, qui in municipio retranserat, cui Curbarannus illud commiserat, ut suos longe lateque turpiter effusus vidit, timore perterritus sibi consuluit, et antequam Franci redissent, Christianorum vexillum rogavit et accepit, et in castello in loco editiori collocavit, ut suis et sibi sic parceretur, nec de municipio reddendo dubitaretur.

Deinde, dum Christiani victores rediissent, et Langobardi signum comitis Sancti Ægidii, quoniam dum rogaretur præsentior aderat, vidissent, valde indignati sunt, acribusque minis sævire cœperunt. Admiralius autem pro controversia pacificanda signum comiti reddidit, et signum Buamundi pro pace et salute sua, suorumque commilitonum, in turre sublimavit. Deinde pactum, quod Buamundus et admiralius ab invicem fecerunt, ab omnibus firmatum est, et municipium Christianis confestim redditum est. Non multo post, admiralius, ut prius, sicut ipse asserebat, diu optaverat, baptizatus est, et liberali Francorum munificentia donatus est. Christiani itaque, iv Kalendas Julii, (1098) in prælio, juvante Deo, triumpharunt, et Antiochiam liberam et quietam obtinuerunt. Municipis vero Turcos, qui castellum reddiderunt, et Christianæ fidei, quæ lux animæ et initium salutis est, recalitraverunt, Buamundi conductu, ut promissum illis fuerat, in terram suam remigraverunt.

Remeantibus Francis, qui eos, ut pactum fuerat.

A deduxerant, intrepidique jam ad fines suos Turci appropinquabant, ecce Balduinus de Rages subito illis obviavit, inique in nomine Domini pugna barbaros percussit, occidit, et pene omnes delevit. Deinde Antiochiam, spoliis onustus, cum familia sua venit, et lætos rumores amicis suis retulit.

XIII. De gestis Balduini. Edessa principatum obtinet.

Verum, quia nunc se offert occasio referendi quid Balduino contigerit, stylus nostræ narrationis in nomine Domini succincte enucleabit. Non enim sileri debet tanta res.

Postquam Balduinus, ut supra dictum est, Tancredo cum amaritudine recedente, Tarsum, Ciliciæ urbem, obtinuit, Godefredi, fratris sui, aliorumque ducum exercitus deseruit, et cum ccc militibus armigerisque suis ad Edessam urbem divertit. Ducem vero Turcorum, qui eidem provinciæ præsidebat, adiit, militiamque suam ad servitum ejus alacriter obtulit. Ille vero cum civibus suis Francos milites gratanter suscepit, opulenta illis in urbe hospitia delegavit, uberem victum et copiosa stipendia constituit, et tutelam totius regionis suæ commendavit. Porro Godefredus dux, aliique nostrates, ut Balduinum tutorem Edesseni ducatus audierunt, valde lætati sunt, et, pro reverentia illius, prædictæ provinciæ fines contingere præcaverunt. Erat enim idem miles statura procerus, pulcher et magnanimus, scientia litterarum præditus, multimodaque probitate et honestate præclarus, eximia quoque nobilitate, utpote de prosapia Caroli Magni imperatoris, præclaus. Hic nimirum cum Edessenis contra finitimos Turcos frequentes expeditiones agebat, ethnicos armis proterebat, ingentes prædas et victos hostes reducebat, formidabilemque cunctis afflinibus suis Edessenum ducem sic faciebat.

Præfata civitas, ut in priscis codicibus legitur, Rages dicta est; sed insanis bellorum turbinibus, sub Assyriorum tyrannis et Chaldæorum, destructa est. Succedenti vero tempore, Seleucus Nicanor, qui de quatuor præcipuis ducibus Alexandri Magni unus fuit, post mortem ejus, prædictam urbem restitavit et Edessam nuncupavit. Ibi Tigris et Euphrates fluunt, et abundantiam deliciarum incolis advehunt. Abgarus Toparcha Edessæ regnavit; cui Dominus Jesus sacram epistolam destinavit, et pretiosum linteam, quo faciei suæ sudorem extersit, et in quo ejusdem Salvatoris imago mirabiliter depicta refulget; quæ Dominici corporis speciem et quantitatem intuentibus exhibet. Ad hanc urbem Thaddæus, Jesu Christi discipulus, venit, Abgarum regem cum omni populo suo baptizavit, ibique cultum divinitatis, cooperante Deo, instituit primum.

Hic nimirum Græci et Armenii et Syri pariter commorantur, et a primordio Christianitatis cœlorum regi usque hodie famulantur. Verum, peccatis exigentibus, nuper disciplinæ suæ virgam Deus exeruit, et gentilium debacchatione Christianorum

commissa castigari permisit. Unde præfata civitas A dominationi Turcorum, veluti circumjacens regio, subjacuit. Divo tamen cultui voluntarie mancipabantur, nec ulla paganorum restrictione legem Dei deserere cogebantur. Cives itaque hujusmodi Francorum comitati congratulabantur, et illi econtra ut fratres in omnibus amicabiliter eos amplectebantur. Turgidus igitur princeps, livore perfidiaque cæcatus, Christianis insidias præterdit, et stratori suo in expeditionem eunti imperavit ut, dum redirent, Balduinum sociosque suos, dum exarmati essent, invaderet, et absque misericordia interficeret. Perfidus doli artifex scelerosæ factionis nefas præstruxit. Quod Balduinum, quia valde a multis amabatur, non latuit. In remeando de expeditione, pagani Christianos, ut arma deponerent et liberius irent, quasi jocando admonuerunt. Sed illi dolum præcavescentes, non acquieverunt. Tandem, dum ad urbem appropinquarent, et Franci caute in armis equitarent, dato signo, gentiles in eos subito præoccupaverunt, et machinationem nequitæ suæ, feriendo sodales, turpiter detexerunt. Christiani autem, Deum invocantes, restiterunt, viriliter hostes percusserunt, in fugam compulerunt, et fugientes quosdam occiderunt, aliosque feriendo usque ad portam civitatis persecuti sunt. Deinde Balduinus illico suis jussit ut ibidem tentoria figerent, et urbem obsiderent.

In urbe vero multus mox strepitus exortus est, et populus in unum undique congregatus est. Tunc Tobias, de primoribus civitatis maximus, ait : *O C boni cives, paulisper quiescite, queso, et ego cum tribus contribulibus meis modo Francos adibo, et cur ab illis obsidemur indagabo.* Quatuor igitur optimates urbis egressi sunt, et causam tam repentinæ obsidionis inquisierunt. Balduinus respondit : *Fratres meos et amicos et nobilem exercitum Christianorum in Cilicia dimisi et cum ccc militibus egregiis servire vobis huc adveni, et vobis ducique vestro in omnibus propugnator fidelis exstiti. Christiani pro amore meo limites vestræ regionis contingere veriti sunt, nulloque modo damnam aliquod vobis intulerunt. Ego cum meis contra finitimos hostes acriter præliatus sum, et de inimicis vestris, ad vestram pacem et securitatem, frequentibus triumphis potitus sum. Hæc D procul dubio vos ipsi vidistis, et vos veridici horum nobis, ut opinor, astipulatores eritis. Quid igitur ego, sociique mei hodie peccavimus? Dum ad vestros, sicut heri et nudius tertius, lares tuti repedaremus, et commilitones nostri, ex insperato strictis nos ad necem impetierunt gladiis et missilibus. Sed nobis in tanta necessitate resistentibus, et Christiano more Deum invocantibus, Christus, Deus noster, qui semper suis promptus adiutor est, nobis de cælo auxilium præstolantibus celeriter auxiliatus est. Commanipulares nostri, qui nos hostiliter aggressi sunt, arma nostra pro animabus nostris exerta persenserunt, et terga dantes fugerunt; ex quibus nonnulli, ut videre potestis, in via qelidi a consodalibus relictis sunt. His*

ita peractis, in tentoriis commoramur, auxiliumque vestrum et consilium præstolamur; quos adhuc non hostes, sed legitimos hospites, arbitramur. Hæc et his similia Tobias ut audivit, vicinos astantes seorsum ascivit, et brevi usus colloquio, Francos cito repetiit. Non multis, inquit, opus est verbis, inclyti milites; pacifici nunc expectate nos hic, obsecramus, et nos in urbe vestrum negotium salubriter exercebimus.

His ita dictis et utrinque concessis, legati urbem intraverunt, et convicaneis suis, quid audierint vel agitarerint, disseruerunt. Audita communiter laudaverunt, quatuor primarios in palatium ducis præmiserunt, et ipsi pedetentim cum armis prosecuti sunt. Severum ducem, in aula privatim sedentem, invenerunt, eumque quatuor priores more solito salutantes, dixerunt : *Fugenti consilio nunc indigemus quia nunc hostes valde timemus, quos hactenus fidos adjuutores habuimus. Franci nos audacter obsident, et impugnare nos atrociter ardent. Proditores nos appellant, atque ad iudicium invitant. A commilitonibus suis, de hostili terra dum remearent, dicunt se esse proditos, et a sociis immanius quam ab hostibus læsos. Unde nisi rectitudinem eis fecerimus, minis nos terrent terribilibus, quod contra nos adducunt omnes copias Christiani exercitus. Prudenter igitur et utiliter tractandum est, ne pereamus, nec injuste in nos intolerabilem Christianorum furorem provocemus. Proditio ista nobis ignorantibus facta est, celeriterque tantum nefas puniendum est. Unde communi civium sententia censetur ut infideli proditores secundum prisca leges atrociter puniantur, et egregii sodales imo tutores honorifice concilientur.* Interim, dum Tobias hæc locutus est, turma civium palatium cum silentio caute ingressa est. Prophanus autem scita pacem quærentium arroganter despexit, seseque traditorum defensorem et cooperatorem palam ostendit. Unde irati cives protinus in eum irruerunt, et irreverenter caput ejus amputaverunt. Tunc Tobias caput abscisum accepit, vicinisque civibus dixit : *Hoc palatium, cum omnibus rebus, quæ intus habentur, illæsum custodite, et ego cum sodalibus meis Francos adducam cum gaudio et pace.* His dictis, Tobias egressus est, et salutatis Francis ita locutus est : *Edesseni cives, de injuria D vobis facta valde mœrentes, rectitudinem a duce postulaverunt. Sed, quia ille auctorem se proditionis fuisse detexit, caput illius præsecuerunt. Et ecce caput inimici Dei et vestri, per nos, vobis miserunt. Cunctis inde gaudentibus, Tobias adjecit : Veni, miles egregie, et filiam ducis in conjugem accipe. Esto princeps noster, et Edessenum ducatum posside perenniter.*

Balduinus itaque cum suis tripudians urbem ingressus est, et in palatio principali a cunctis civibus valde gaudentibus susceptus est. Insignis puella scelerosi ducis opportuno tempore baptizata est; et eleganti Balduino, quem, vivente patre, sed ignorante, medullitus optaverat, sociata est. Indigenæ Christiani, quod Christiano principi subderentur,

Deo gratias reddentes, admodum lætati sunt, et Turci, amissa dominatione, qua Christicolos hæcenus oppresserant, dejecti sunt. Ingens basilica Sanctæ Sophiæ ibidem constructa fuerat temporibus antiquis, quam in honore Sancti Salvatoris, qui est virtus et sapientia Dei Patris, Balduino principante, veneranter cœperunt colere fideles advenæ cum indigenis. Divinæ servitutis series insigniter Edessæ restaurata est, et multo plus incomparabiliter, quam stylus noster adnotare potest, divina pietas in populo suo mirabiliter intus et exterius operata est.

Balduinus itaque, multiplicibus negotiis ad laudem Christi occupatus, non potuit suffragari Christianis Antiochiam obsidentibus. Auditis tamen rumoribus de oppressione nimia quam ibidem perpassi sunt, ipse et commilitones ejus Christicolis vehementer condoluerunt, et quam citius potuerunt, rebus suis optime dispositis, ad subsidium eorum festinaverunt. Interim ipsi, auxiliante Domino Jesu, victo Curbaranno cum suis victores triumpharunt et Balduinus sociique ejus Turcos, de municipio Antiochiæ, ut dictum est, recedentes, confuderunt ipsisque peremptis, spoliisque direptis, fratres atque amicos visitaverunt. Tunc omnes, utrinque relatis eventibus prosperis, gavisii sunt, et triumphatori Deo, qui cuncta laudabiliter disponit, immensas laudes ore et corde reddiderunt.

Post mutuam colloctionem fratrum et amicorum dux Balduinus Rages expetiit, et Ecclesiam Dei commissumque sibi populum, ut dulcis patricius educavit. Finitimos crebris certaminibus Turcos oppressit, et Christianorum fines, profligatis malefactoribus, dilatavit. Clerum quoque nobiliter ausit necessarias opes ei suppedalavit, ac ut divinum servitium ad salutem credentium quotidie persolverent, sollicitè obsecravit. Fere quinque annis ducatum fortiter tenuit. Deinde Godefredo fratri suo in regno Jerosolymorum successit, quod ferme xv annis multa in paganis fortia gerens, strenuè rexit. De Turcæana conjuge, quam duxit, nullam sobolem habuit. Unde Balduinum de Burg, consobrinum suum in ducatu et regno successorem sibi constituit. Deinde Fulco, Andegavensis comes, in Jerusalem peregre perrexit, et Milesendam, secundi Balduini filiam, in conjugem cum regno accepit.

XIV. *Capta Antiochia. Hugo magnus a Christianis ad imperatorem Græcorum delegatur. Christiani duces in hac civitate, æstivandi gratia, remanere statuant. Expeditiones variæ.*

Mense Julio, [1098] post optatam victoriam, et virtute nactam in gratia Dei Antiochiam, Christiani duces in unum convenerunt, et communi consilio Hugonem Magnum ad Alexium imperatorem Constantinopolim direxerunt, ut ad urbem recipendam quam calamitosis passionibus acquisierant, festinaret, eisque similiter juratas pactiones illibatas conservaret, scilicet ut ipse comes irremotus in Jerusalem cum illis veniret. Hugo Magnus hujusco

legationis officio functus ivit. Sed licet in ipsa expeditione multa manu consilioque graviter peregerit, ibi tamen multum deliquit, ubi ad fratres, sicut promiserat et debuerat, corvini generis legatus, postea non rediit.

Discedente Hugone, duces concilium ordinaverunt, et de conducendo in Jerusalem populo Dei consiliati sunt. Dixerunt igitur: *Populus iste, qui multas passus est calamitates, ut sepulcrum Domini Dei sui videre promereatur, jam multis fatigatus infortunatus, de accelerando itinere palam conqueritur, et nos itidem, multo affecti tædio, conquerimur. Provideamus ergo ipsis quod magis utile sit. Nullas ulterius moras censemus innectendas, præter quas inevitabilis opposuerit necessitas. Sed tamen singula non impetuose, sed diligenter æstimanda sunt, et modeste. Terra, per quam ituri sumus, inaquosa est. Æstas ultra modum torrida est. Aeris inclementiam ad præsens ferre non possumus. Longa obsidione et sumptibus et viribus exhausti sumus. Sileamus ergo et quiescamus, et vulneratos et infirmos reparemus, et interim pauperum nostrorum misereamur. Humida solstitia exspectemus, Cancri et Leonis nocivos successus declinemus. In Novembri tempus refrigerabitur, et tunc congregati unanimiter, conductum iter aggrediamur. Alioquin totum populum intempestivis ardoribus affligeremus. Hoc autem consilium turbis flagitantibus enucleatius disseratur. Tempus intractabile, necesse est, declinemus, et hoc omnibus utilissimum perpendamus. Id in toto exercitu annuntiatum est, et tandem ab omnibus collaudatum est.*

Dispersi sunt ergo duces et familiæ per finitimas regiones, æstivandi gratia; et egeni eos subsequabantur, vivendi causa. Dixerant enim duces: *Si quis egens est et corpore vegetus, jungatur nobis; et nos omnibus, datis unicuique stipendiis, subsidiabimur. Infirmi publica stipe, donec convalescerint, sustententur.* Tunc Raimundus Piletus, de familiaribus comitis Sancti Ægidii, magnanimus miles, collegit sibi plures milites ac pedites. Collecto igitur exercitu, quantum potuit, terram Sarracenorum audacter intravit, et ultra duas civitates, ad quoddam castrum Syrorum, cui nomen Talamania, devenit. Suriani autem, habitatores ejus, sponte sua Christianis se reddiderunt, ibique Franci fere diebus octo requieverunt.

Deinde cingulis militaribus accincti, proximum castellum Agarenorum aggressi sunt, coangustaverunt et prævaluerunt, deprædati sunt et colonos pessunderunt. Si qui tamen ad fidem Christi converti voluerunt, illæsos servaverunt. His ita peractis, gavisii sunt, ac ad prius castellum reversi sunt. Iterum tertia die exierunt, et Marram civitatem, quæ prope illos erat, venerunt. Unde multi gentiles, qui ab Aleph et aliis circumscitis urbibus convenerunt, in eos ad bellum prosilierunt. Franci, pugnatos eos arbitrati, se ad pugnam more castrensium præparaverunt militum, sed delusit eos exinanita spes illorum. Turci namque veram ci-

vitalem caute reversi sunt, non fugientes, neque a cominus propugnantes; sed quodam astu pugnae se subducentes, et iterum Francos celeri gestu impugnant. invadabant eos, et gyro facillimo revertebantur; et mox reducti equi rursus indifficulter gyrabantur. Franci frequentes sustinebant impetus, nec tuto devitare poterant instantium concursus. Si enim recedere attentarent, gentiles a tergo, quod accidit postea, cedentibus insisterent. Sustinuerunt ergo usque ad vesperum laborem et sitis ardorem. Æstus quippe quam maximus erat. Denique, postquam laborem nequiverant amplius sustinere, nec sitis ardorem compescere, quoniam ad refoecillandum nulla inveniebatur aqua, conati sunt et condixerunt, ad castellum suum conglobatim et gradatim redire. Sed gens invalida et indocta, pedites videlicet ac Suriani, ordine spreto et edicto militum neglecto, nimio correpti pavore, cœperunt disgregatim fugere. Gentiles autem eis indefessi instabant, et terga cedentes insequiebantur et cædebant, et lupis atrociores, nemini parcebant. Suggesterat illis vires optata victoria, et præsentis temporis opportunitas. Multi itaque sunt, de gente plebeia et pusillanimi, gladio necati; alii vero nimia siti suffocati. Qui autem vivi evaserunt, cum Raimundo Talamaniam redierunt, ibique dies aliquot fecerunt. Occisio hæc mense Julio facta est, et superborum insolentia divinitus castigata est. Sic nimirum filios Israel in sacris codicibus frequenter afflictos legimus, et in bello victos a Philistiim et Edom atque Madian, aliisque vicinis gentibus; ut cogenerentur ad Deum semper recurrere, et in observatione mandatorum ejus perseverare.

Antiochiæ tunc Haimarus, Podiensis episcopus, ægrotavit, et paterno more lugubres filios confortavit, viamque universæ carnis ingrediens, Kalendis Augusti [1098] ad Dominum migravit. Luctus itaque immoderatus in tota Christi militia factus est, quoniam ipse fuerat consilium nobillium, spes orphanorum, imbecillium sustentamentum. Militibus homo militaris, clericos clericaliter edocebat et educabat, prudentia singulari præcluebat, eloquens et jucundus omnibus omnis erat. Singultuosus ergo exercitus exsequias ejus celebraverunt, et aromatis conditum corpus in ecclesia Sancti Petri apostoli sepelierunt.

Comes Sancti Ægidii, nullatenus pigritiæ vel socordiae acquiescens, quin gentilibus zelo inimicaretur, continuo terram Sarracenorum ingressus est, et Albaram, nobilem eorum civitatem, expugnavit et violenter apprehendit. Omnes utriusque sexus civitatis incolas pene peremit, urbemque subactam suo dominio mancipavit. Idoneum in ea pontificem Christiani constituerunt et quæ ad cultum veræ religionis attinebant, ibi ordinaverunt. Præsul Albarensis Antiochiam missus est, ibique secundum Ecclesiæ ritum digne consecratus est.

XV. Buamundus dux et Raimundus comes de dominio Antiochiæ civitatis contendunt. Plurimæ Chri-

stianorum adversus paganos victoria. Crucisignatorum exercitus ad Hierosolimam progreditur.

Appropinquante condicto tempore jam eundi in Jerusalem, cœperunt omnes de immiænti negotio disserere, ne ulterius disturbarentur ab itinere. Verum insopibilis altercatio de dominio civitatis inter Buamundum ducem et Raimundum comitem erat, quam majorum natu peritia multis et profundis commotionibus compescere nequibat. Unus dominationem totius urbis, sicut ei concessum fuerat, dum nec capta civitas obsideretur, requirebat. Alter vero sacramentum, prout ipse Buamundus collaudaverat, imperatori fecerant, prætendebat; nec ullatenus pro devitando, ut asserebat, perjurio emolliri poterat. Buamundus itaque castellum, quod ei redditum fuerat, munivit alimentis et hominibus, armis et excubitoribus. Comes similiter palatium Cassiani admiralii, quod præoccupaverat, et turrem, quæ super pontem est a portu Sancti Simeonis, summopere servabat. Tantæ erant ambitiones et simultates, ut neuter alteri crederet, uter sub palliata ambitione civitatem sibi attentaret. Nec mirum, quantum ad honorem et utilitatem.

Antiochia siquidem civitas est pulcherrima et munitissima et copiosorum reddituum opulentissima. Sunt infra ipsam quatuor montanæ satis altæ, in quarum una, sublimiori scilicet, castellum est, quod omni civitati prominet. Deorsum civitas est decenter ædificata, et duplici muro circum ambita. Murus interior amplius et in aera porrectus est. Magnis et quadris lapidibus compactus et compaginatusest. In qua muri compagine turres sunt quadringenta quinquaginta, formosis venustate mœniis et defensæ propugnaculis. Murus exterior non tantæ est celsitudinis, sed tamen admirandæ venustatis. Continet in se trecentas et quadraginta ecclesias. Pro suo magno primatu patriarcham habet, cui centum quinquaginta tres episcopi subjiçuntur. Ab Oriente clauditur quatuor montaneis, ab Occidente vero civitatis muros Farfar lumen præterfluit. Hæc antiquus, ut Hieronymus in explanatione prophetarum scribit, Reblathia dicta est; sed a Seleuco Nicanore postmodum aucta est, et a nomine patris sui, scilicet Antiochi Clari, nominata est.

Et quoniam tantæ fuit auctoritatis et nobilitatis, utpote quæ totius Syriæ caput exstiterat et metropolis, Franci noluerunt eam devictam temere dimittere, per quam optabant primatum suum longe lateque proferre, et regiones etiam longinquas Christianitati subjugare. Hanc per octo menses et unum diem obsederant, et in eadem jam capta per tres hebdomadas obsessi sunt. In qua obsidione diuturna tantus confluit conventus gentilium, ut nullus meminerit copiosorem se vidisse vel audisse frequentiam populorum. Requieverunt igitur in ea quinque mensibus, et novem diebus. Tot rebus occurrentibus, noluerunt eam incaute dimittere; sed fideli delegaverunt tutelæ. Comes autem et Buamundus peculiariter super eam sibiinct cogitabant.

Civitatem ergo, ut dictum est, muniverunt, et in mense Novembri, alias profecturi, rebus quibuslibet compositis, Antiochiam exierunt.

Comes Raimundus cum suo exercitu exivit, et duas civitates, Rugiam et Albariam pertransiit, quintoque Kalendas Decembris applicuit ad Marram civitatem munitam et opimam, et multis Agarenorum nationibus refertam. Die vero crastina civitatem cum suis expugnare cœpit; sed obstantibus mœniis et defensoribus, tunc nihil profecit. Quem subsequens die Dominica Buamundus, prædictam ad urbem venit. Altera vero die viriliter urbem aggressi sunt, tutores mœniorum variis assultibus infestaverunt; sed parum eis nocuerunt. Scalæ ad murum stabant erectæ; sed Turcis occlamantibus et oppugnantibus nemo præsumebat scandere. Cives enim se istis obstare posse credebant, sicut Raimundo Pileto antea obstiterant. Raimundus comes ligneam fecit machinam compaginari, ac, ut habilior esset ad conducendum, super quatuor rotulas eam collocari. Fuit autem tantæ proceritatis ut mœniorum culmen despiceret, turrium quoque porrecturam adæquaret. Struem igitur illam propter quamdam turrem adinverunt. Lituorum et tubarum clangebant classica, phalanges armatæ circumvallabant mœnia. Balistarii et sagittarii dirigebant spicula, et qui in arce erant lignea, saxa jacitabant ingentia Willelmus de Monte-Pislerio et alii plures in machina pugnabant, lapidibus aliisque telis cives desursum gravabant, et percussos in ancilibus vel galeis, vel in capitibus, facile perimebant.

Alii alios ferreis uncinis sine intermissione infestabant. Turci de turribus satagebant Christianos sagittis et lapidibus impugnare. Ignem quoque, quem Græcum vocant, in machinam jacere, et nihil otiosum admittere. Christiani e contra oleum, quod maxime ignem Græcum exstinguit, effundere, ascensum tentare, pedemque retrahere, eosque qui muris supererant formidare; in nullo tamen desicere. Sic prælium illud ad vesperum usque protelatum est. Tantum erat infatigata virtus Agarenorum, ut audacter retellerent versutias Christianorum. Denique Lemovicensis Gulferius de Turribus, vir alti sanguinis et audaciæ mirabilis, primus scalam ascendit, et usque in nixum pedem tetendit. Ascenderunt post eum aliquot, sed non multi. Scala siquidem contracta dissiluit. Gulferius tamen viriliter murum defensabat, et paganis expugnatis, socios nutu et voce convocabat. Interim aliam scalam festinanter crexerunt, et per eam milites peditesque tot ascenderunt, ut murum magna ex parte præoccuparent, et cives expugnando rejicerent. Pagani tamen totis nisibus insurrexerunt, et Christianos aggressi sunt, et tanta illos virtute aliquoties impetierunt ut aliqui Francorum, timore subacti, e muro se dimiserint. Plures tamen in muro remanserunt, qui tandiu frequentes impetus toleraverunt, quousque Christiani murum suffodissent, aditumque patefacerent. Quo Turci cognito, ad desperationem usque

timuerunt, et in fugam irrevocabiliter præcipitati sunt. Idus itaque Decembris, [1098] vespere Sabbati, Marra, civitas opulenta, capta est. Christiani urbem devictam ingressi sunt, et quidquid gazarum in domibus vel in foveis invenerunt, rapaciter abstulerunt. Sarracenis perimendis toto conatu institerunt, ut vix aliquem vivere permiserint. Nullus in tota urbe locus vacabat a cadaveribus; gressus quoque viantium graviter offendebantur ab extinctis et condensis corporibus. Capta civitate, civium magna pars, cum uxoribus et filiis, suisque suppellectilibus, in palatium, quod supra portam erat, convenit, ibique Christianorum manui subjacuit. Quorum alii perempti sunt, alii, Buamundo jubente, in Antiochiam servitum vel venum deducti sunt; et omnes, ita opibus eorum direptis, dissipati sunt. Franci autem morati sunt in eadem urbe mensem integrum et dies tres.

Ibi Oriensis episcopus infirmatus a superis recessit, et ad superos evolavit. Tunc fames valida exercitui subrepsit, et quemlibet inhonesta, vel inconsueta, vel austera, vel illicita dentibus infastiditis attingere coegit. Tunc etiam turcinas carnes quamlibet comedere: quod majores natu et honestiores ut audierunt, erubescens contristati sunt; sed ultionem præ nimia fame suspenderunt. Non enim eis pro maximo scelere imputabatur, quia pro Deo alacriter tantam famem patiebantur, et inimicis Dei dentibus et manibus inimicabantur. Patrabant equidem illicita; sed legem violari compellebat necessitas angustiosa. Fames enim castrensium omnia appetit, nihil respuit. Quidam corpora Turcorum fidebant, quoniam in eorum corporibus byzantos inveniebant et aurum quod glutierant, et illud tollebant. Plerique autem fame prævalida ibi perierunt.

XVI. *Discordiae intestinae. Crucesignati incaptum iter ad Jerusalem pergunt.*

Ibi proceres denuo de concordia inter ducem et comitem locuti sunt; sed nihil profecerunt. Unde Buamundus iratus Antiochiam confestim reversus est, et iter in Jerusalem ad populorum detrimentum disturbatum est. Privatæ principum simultates subjectos pessundant et affligunt, dum inter se dissentiant. Dum enim unusquisque quod suum est querit, a communi providentia tepescit. Populi quoque ad communem perniciem desolantur, ubi consules se ipsos non consolantur. Populus itaque Jerosolymitanus multum erat impeditus pro ducum suorum querelis peculiaribus.

Rursus comes per legatos suos principes, qui erant Antiochiæ, prosecutus est, ac ut ei ad Rugiam confabulandi gratia obviarent, illos allocutus est. Godefredus igitur dux, et Rodbertus Normannus, et Rodbertus Flandrensis alique convocati principes Rugiam venerunt, et Buamundum secum adduxerunt. Tunc etiam de concordandis proceribus multum locuti sunt; sed de via maturanda nihil profecerunt. Buamundus ire nolebat, nisi civitas

ei tota redderetur; neque comes, nisi Buamundus A eos comitaretur. Comes Marram est reversus, ubi Christianus fame periclitabatur exercitus. Tandem corde compunctus, animo suo liberaliter dominatus est, et ut Dei militibus consulere, eundi in Jerusalem iter aggressus est. Præposuit enim causam Dei suæ voluntati, vel utilitati. Summa quidem virtus est in principibus, si sibi ipsi dominantur. In iucibus enim nimia obstinatio subditorum omnium est periclitatio. Imperavit igitur comes sibi ipsi, ne omni noceret Christianitati. Mandavit autem hominibus suis ut palatium Cassiani curiose munirent. Exiit Marra Idus Januarii [1099], nudis pedibus, et peregrinis Dei coagulavit se spontaneus. Hoc signum susceptæ peregrinationis humiliatus comes ostendit. Grandis itaque in populo Dei lætitia facta est, et dux Normanniæ, proficiscentibus illis, ad civitatem Caphardam adjunctus est. Ibi tres quieverunt dies, et rex Cæsareæ pacem cum consulibus fecit. Multoties enim legatos suos antea Marram direxerat, firmiter spondens quod Christianis pacificus esset, et multa de suis libeater impertiret, et per totum regnum suum copiosum mercatum suppeditaret, nisi ad eum exhæreditandum, vel regnum suum depopulandum Francorum genus indomitum anhelaret. Inde fidelitas a rege Christianis facta est. Deinde a Capharda omnes egressi sunt, et æcus fluvium Farfar prope Cæsaream castrametati sunt.

Videns autem rex Francos prope urbem suam hospitatos, vehementer indoluit, et celeriter illis hæc mandavit: *Nisi summo diluculo a civitatis nostræ suburbio castra vestra removeritis, vos sedus iutum violabitis, nosque vobis mercatum promissum retabimus, nosque nobis providebimus.* Mane igitur facto, duos de suis ad eos direxit, qui illos evadare fluvium edocerent, et exercitum in terram fertilem deducerent. Intraverunt autem quamdam vallem opimam et locupletem, cui supererat castellum, quod extemplo consulibus fecit securitatem. Deprædati sunt ergo animalium ad quinque millia. Hi etiam multum diversorum alimentorum repertum est, et præ ubertate gratuita tota Christi militia resecta est. Castrenses etiam exercitui dedorunt equos, aurumque purissimum, multamque pecuniam, et iuraverunt se peregrinis nullatenus deinceps nocituros, neque subinde mercatum eis prohibituos. Manserunt autem ibi diebus quinque. Porro, inde digressi, ad quoddam Arabum applicuerunt castrum. Mox igitur castelli dominus cum eis locuturus exiit, et pacem fecit, quæ utrique parti placuit. Demigraverunt inde ad civitatem Cephaliani, muris pulcherrimam et omnibus bonis opulentam, in valle quadam. Cives autem ejus præ timore Francorum urbem pavitantes exierunt, et hortos oleribus refertos, domosque alimentorum et opum plenas reliquerunt, et inconsulti aufugerunt. Christiani vero gratulanter omnibus bonis eorum potiti sunt, et Deo, honorum datori, gratias hilares reddiderunt. Die tertia inde processerunt,

et montaneam nimis altam præcipitando transcenderunt, et iterum in vallem uberem descenderunt, ubi xii dies quieverunt. Deinde proximum valli castellum Sarracenorum viriliter aggressi sunt, et revera illud devicissent, nisi gentiles animalium et jumentorum et pecorum greges foras eiecissent; quæ Christiani diriperunt, et sic ad tentoria sua onusti præda reversi sunt. Pagani autem nimium perterriti noctu secesserunt, et Franci crepusculo diei castellum hominibus vacuum ingressi sunt.

Ibi abundantiam frumenti et vini et farinæ et hordei, oleique repererunt, et Purificationem sanctæ Mariæ devotissime celebraverunt. Ibi rex de Camela civitate consulibus per nuntios suos largæ donaria misit, pacemque suam Christianis obtulit, spon- B dens quod nunquam Christianos offenderet, imo diligeret ac honoraret; tantum Christianus populus in bonum ei talionem retribueret. Rex quoque Tripolis decem equos et quatuor mulas et auri pondus immensum Christianis misit, et pacem et amicitiam ab eis per legatos poposcit. Comites cum eo nec pacem fecerunt, nec oblata receperunt; imo fiducialiter responderunt: *Hæc omnia ex te respiciamus, quousque satagas fieri Christianus.*

Postquam de valle opima egressi sunt, ad quoddam castrum nomine Arche transierunt, juxta quod pridie Idus Februarii castra locaverunt. Oppidum autem illud innumerabilis erat paganorum gente munitum, Arabum frequentis, et Publicanorum, qui viriliter se defendebant contra assultus Christiano- C rum. Quatuordecim milites Christiani versus Tripolim, quæ non multum differebat ab exercitu, iverunt, et sexaginta Turcos invenerunt, qui ante se multos conducebant homines, Sarracenos, Arabes et Curtos, mille circiter quingentos, et animalia plurima. Hos Christiani pertinaciter invaserunt, et ex illis sex occiderunt, equos totidem abstulerunt, aliosque fugaverunt, et animalia reduxerunt. Francorum siquidem invincibilis ferocitas finitimos et procul positos omnes deterrebat. Deus etenim sic operabatur in illis, qui semper suis præsto est athleticis. Res in virtute Dei læta fidelibus contigit, dum xiv Christiani lx Turcos superaverint, et residuam multitudinem fugaverint, et animalia ex ipsorum faucibus abstraxerint.

D De exercitu Raimundi comitis, Raimundus Piletus et Raimundus vicecomes, cum militibus non multis exierunt, et ante Tortosam civitatem, ubi non modica multitudo paganorum erat, discurrebant. Sero jam facto, ad secretum locum secesserunt, et opportunis in locis pernoctaverunt, et plurimos ignes, quasi totus advenisset exercitus, accenderunt. Orto jam sole, Franci ut urbem aggrederentur convenerunt; quam vacuum hominibus invenerunt, ibique, quandiu castellum obsidebant, inhabitaverunt.

Admiralius Maracleæ civitatis, quæ non procul erat, pacem cum Christianis fecit, et eorum vexilla in urbe præfata invexit. Dux interea Godofredus

et Flandrensis comes et Buamundus usque Laodiam, quam vulgo Liciam vocant, venerunt. Buamundus iterum ab illis segregatus, rediit Antiochiam, quam multum desiderabat esse suam. Dux autem et comes Gibellum civitatem obsederunt. Buamundus comes audivit gentiles cum magnis militantium cuneis adventare, bellumque Christianis non anceps præparare. Misit igitur ad socios, qui Gibellum obsederant, dicens: *Certum nobis imminet bellum, et super nos veniunt agmina paganorum. Cum civitate ergo, quam obseditis, agatis volumus de pace, tutandisque fratribus expeditiores adestote. Melius est concenire et præliari, quam nos a nobis separari et superari. In bellis mora modica est, sed vincentibus lucrum quam maximum est. Obsidiones multa consumunt tempora, et obsessa vix subjungantur municipia. Bella nobis subdent nationes et regna. Bello subacti, tanquam fumus evanescent inimici. Bello peracto et hoste devicto, vastum nobis patebit imperium. Bonum est ergo ut conveniamus, quoniam si Deum promereri ducem et præambulum poterimus, indubitanter statim de inimicis nostris triumphabimus. Accelerate, inquam, ne nos æmuli nostri, dum venerint, imparatos inveniant.*

Dux et comes legationem hanc gratanter audiebant, quoniam bellum inhiante esuriebant. Pacem igitur cum Gibellensi admiralio fecerunt, et munera multa cum pactionibus placitis ab eo acceperunt. Deinde contrarium ad auxilia profecti sunt. Sed Turcos, quos sperabant, tunc non invenerunt. Ultra fluvium autem hospitati sunt, et ex illa parte castellum illud obsederunt. Nec multo post ex Christianis quidam ad Tripolim equitaverunt, si qua possent obsesse gentilibus attentantes. Invenerunt autem Turcos et Arabes, ipsosque Tripolitanos, extra urbem effusos, excursum Christianorum similiter expectantes, et velut in insidiis latitantes. Mox alii pertinaciter alios invaserunt. Agareni siquidem primos impetus aliquantulum sustinuerunt, et diutius obluclati sunt. Tandem percussentibus terga dederunt, et in illa tergiversatione multos ex suis amiserunt. Multi etiam ex nobilioribus civitatis ibi ceciderunt. Mulieres et matres et virgines, a pinnarum spectaculis, mala Christianis imprecabantur, et pro suis ansiabantur. Ingemiebant, et tantum earum aliquæ prohibiti Francorum applaudebant. Paganorum occisione et eruoris effusione, fluvius, qui civitatem affluebat, rubuisse visus est. Et cisternæ, quæ in urbis erant sinu, quas fluvius alebat, sanguine contaminatæ sunt. Mæror igitur quam maximus incubuit Tripolitanis, tum pro majoribus suis trucidatis, tum pro cisternis fœda sanguinis incursione pollutis. Duobus itaque damnis uno die affecti sunt, duplicesque lacrymas profundero meruerunt. Angustiabat illos, quod inopinabiliter Franci potiti sunt tropæo. Contrastabat eos cisternarum suarum, quas magni pendebant, sanguinolenta fœdatio. Exterriti sunt igitur usque ad defectionem Tripolitani, et sine obsidione obsessi,

ulterius non audebant civitatem egredi. Tripolitanorum finitimi eisdem percelebantur infortunis. Franci, gratulabunda potiti victoria, hymnizantes Deo, reversi sunt ad suos.

Altera vero die, milites de exercitu equitaverunt ultra vallem de Sem deprædatam terram, et inventis bobus et asinis, ovibus et camelis, quorum fuit numerus fere ad tria millia, tanta onusti præda, cum gaudio remeantur ad sua castra. Sederunt igitur ad castellum Arche (nam nimis erat inexpugnabile) tribus mensibus et una die. Celebraverunt etiam ibi Pascha Domini IV Idus Aprilis [1099]. Naves enim Christianorum ad quemdam applicuerant portum, satis tutum, et castello vicinum; quæ suppeditaverant castrensibus frumentum et vinum, caseum et oleum, fabam et lardum, et totius ubertatis mercatum. Frequenter etiam regionem opulentam deprædatam egrediebantur, quoniam sine nullatenus voto fraudabantur; ob id lætiores revertebantur, iterumque ad discurrendum vehementius incitabantur. Multi etiam Christianorum ibi perempti sunt, quoniam Sarracenorum gladii non semper obtusi fuerunt, nec eorum militia semper fuit otiosa, neque manus invalida. Occiderunt ergo Anselmum de Ribboth-Monte et Guillelmum Picardum, viros alti sanguinis, gnarosque rei militaris, quorum præclara facinora evidenter comperta sunt in illa Christi militia; et plures alii cecidere quorum nomina Deus contineat in memoriali vitæ suæ.

Tripolitanus autem rex per internuntios sæpe Christianorum duces alloquebatur, et omnimodis eorum animos pertentare nitabatur ut, datis eis muneribus, secum paciscerentur, castrum dimitterent, pactasque pecunias reciperent. Christiani de Christianitate illi proponebant, nec aliter a suo divelli proposito poterant. Ille vero Christianitati nimium recalcitrabat, patrumque leges et atavorum consuetudines relinquere formidabat. Tempore procedente, novæ fruges exalbuerant. Tractus enim ille terrarum majoribus quam citramontanus fervoribus vaporat, ideoque properantior properantiores ætas messes maturat. Martio mediante, sabæ colligebantur novellæ, Idus Aprilis frumenta secabantur, et viademiarum redibat autumnus. Dux igitur Godefridus et comes Normannus, Flandrensis et Tolosanus et Tancredus, de via peragenda locuti sunt, quia jam instabat, imo pene transibat temporis opportunitas. Dimisso igitur, quod diu obsederant, castello, Tripolim ventum est, et fœdus cum Tripolitanis firmatum est. Rex siquidem Tripolis XV millia byzanteorum et XV magni pretii equos illis dedit, et CCC peregrinos, quos diu tenuerat captivos, reddidit. Denique, sub obtentu pacis mercatum eis præstitit. Unde universi refecti sunt, et firmiter eis pepigit quod, si bellum, quod tunc eis Babyloniensis admiralii preparabat, aliquando vincere possent, ipse Christianus efficeretur, et de cætero terram suam in eorum fidelitate retineret. Itaque, Malo mediante, ab urbe discesserunt, et tota die per arctum

et arduum, inviumque iter iverunt, seroque ad A castrum Betheren pervenerunt. Deinde Zebari, civitati sitæ in littoribus maritimis, appropinquaverunt. Ibi propter aquarum penuriam perpessi sunt immoderatam sitis angustiam; qua nimis defecti, ad Braim fluvium cursim properaverunt, ubi homines et jumenta potu recreati sunt.

Die vero Dominicæ Ascensionis, commutare per augustam viam illos oportuit. Ibi discursum gentili- B lium tota die metuebant, nec tamen ab eundo vacabant. Signiferi et milites armati præcedebant, et toti exercitui ab insidiatoribus præcavebant. Subsequebantur sarcinarum provisos et clitella- riorum sublevatores. Pone properabat ordo militaris, et omnis omnium aderat necessitatibus. Sic quotidie sarcinarii mediastini properabant, et imbellium eis turmarum greges adhærebant. Buccinæ audiebantur, et gradatim, ne debiliores desisterent in via, pergebatur. Vicissim excubabant noctibus, et ubi major ingruerat metus, ibi vigilantior præparabantur excubitus. Nihil enim inconsultum, nihil admittebant inordinatum. Indisciplinati castigabantur, inscii erudiebantur, rebelles objurgabantur, incontinentes de loquacitate sua redarguebantur, et omnes in commune ad eleemosynam incitabantur. Omnes etiam frugalitati et pudicitix studebant, et, ut ita dixerim, quædam schola disciplinæ moralis in castris erat. Is erat modus et hæc erat forma in Jerusalem ambulantium. Igitur, dum hunc disciplinæ rigorem tenuerunt, et affectu charitativo redundaverunt, evidenter Deus inter eos conversatus est, et per eos bella sua bellatus est. Ilæc idcirco dixerimus, quatenus indisciplinatorum illorum, qui huic expeditioni gloriosæ superciliosi successerunt, illos extollentes, vitam et viam redarguerimus. Nihil enim est inter homines utilius disciplina.

Denique montaneis, in quibus hostes timebantur, sine hoste transiensis, secus mare quatuor transierunt civitates, Baruch, et Sareptam, quam vulgo vocant Sagittam; et Tyrum, quæ Sor nuncupatur; et Acharon, quæ Acra dicitur; et inde castellum, quod Caiphas appellatur. Exinde, hospitandi gratia, juxta Cæsaream venerunt, ubi die Pentecostes, iv Idus Junii, quieverunt. Deinde Diospolim, quæ Ramatha, vel Arimathia, seu Ramula vocatur, venerunt; ibique, via fatigati, substiterunt, et cives ejus præ timore peregrinorum fuga elapsi sunt. Illic olim episcopali honore mater Ecclesia gaudebat, sed nunc, viduata dignitate præsulis, admodum mœsta gemebat, quia locus ille cervicositati Sarracenorum inglorius subiacebat. Porro Christiani præfate urbi pontificem restituerunt, eique decimas facultatum suarum obtulerunt, quibus potuisset collatis dapsilitatibus vivere, et ecclesiam diutius desolatam reficere. Ibi felix agonista Georgius insigniter certaverat, martyriique sui cursum nobiliter expleverat; cujus basilica juxta civitatulam emicat, ubi pretio-

(34) Sic apud Chesnium; id est *perarum loco* *n. d.* sensum.

sum ejusdem athleteæ corpus quieverat. Hunc, quem Christiani viderant in bello Antiocheno præambul- um et præcursorem, et contra gentem erroneam validum propugnatorem, volebant etiam promereri semper socium et defensorem. Basilicam ejus reverenter honoraverunt, et episcopum, ut diximus, Ramulæ constituerunt.

XVII. *Christianus exercitus ad Jerusalem pervenit. Hujus civitatis obsidio.*

Divinitus accensi, diluculo egressi sunt, signoque dato, viam in Jerusalem accelerantes ingressi sunt; et sicut diu desideraverant, ea die ad civitatem usque pervenerunt. Jerusalem enim a Ramula quasi xxiv milliariis distat. Postquam ad locum ventum est, unde turritam Jerusalem videre potuerunt, ex ingenti gaudio ploraverunt, substiterunt, Deum adoraverunt, et flexo poplite sanctam terram deosculati sunt. Omnes nudis pedibus ambularent, nisi metus eos hostilis armatos incedere præciperet. Ibant et flebant, et qui orandi gratia convenerant, pugnaturi prius, pro (34) peris arma deferebant.

Obsederunt viii Idus Junii [1099] Jerusalem Christiani, non tanquam novercam privigni, sed quasi matrem filii. Amici eam et filii circumdederunt, ut advenas et adulterinos coangustarent; non ut liberam captivarent, sed ut captivam liberarent. Robertus, dux Normannorum, obsedit Jerusalem a septentrionali parte, juxta ecclesiam Beati Stephani protomartyris, ubi lapidatus a Judæis obdormivit in Domino. Hunc juxta comes Flandrensिस sua collocavit tentoria. Ab occidente obsederunt eam Godofredus dux et Tancredus. A meridie Raimundus comes obsedit eam in montem Sion, circa ecclesiam Beatæ Dei Genitricis Mariæ, ubi Dominus Jesus cum suis cœnavit discipulis. Jerusalem itaque a filiis suis obsessa oblaudebatur, intus autem a populis Manzerinis profanabatur.

Tunc Hugo Bunellus, filius Roberti de Jalgeio, ad ducem Normannorum, optime armis instructus, accessit, satellitiumque suum ei, utpote naturali domino, fideliter obtulit; et ab eo benigniter susceptus, obsidentes Heliam, id est Jerusalem, manu consilioque strenue adjuvit. Hic enim diu ante in Normannia Mabilliam comitissam frustatim obruncaverat, quia eadem paternam hæreditatem violenter ipsi abstulerat. Unde præfatus miles, cum fratribus suis, Radulfo, Richardo et Goisleno, pro ingenti facinore peracto, in Apuliam, deinde in Siciliam confugit, ac postmodum ad Alexium imperatorem secessit. Sed nusquam tutus diu permanere potuit. Guillelmus enim Nothus, rex Anglorum, cum tota progenie prædictæ mulieris, per totum orbem missis exploratoribus eum investigabat, et spiculatoribus honores et munera promittebat, qui exsulantem homicidam interimerent, ubicunque terrarum invenirent. Probus igitur Hugo, tanti regis validas manus et longa brachia metuens,

Le Prévost: *properis* una voce; quod nullum præbet

totam Latinitatem reliquit, et baptizatorum gregem formidans, inter allophilos diutius exsulavit, et per xx annos ritus eorum atque locutionem edidicit. Susceptus ergo a Normannico duce, multum suis profuit, et mores ethnicos ac tergiversationes subdolas, et fraudes, quibus contra fideles callent, enucleavit. Cosan etiam, nobilis heros et potens, de Turcorum prosapia, Christianos ultro adiit, multisque modis ad capiendam urbem eos adjuvit. In Christum enim fideliter credebat, et sacro baptismate regenerari percipabat. Ideoque nostratibus, ut amicis et fratribus, ad obtinendum decus Palæstinæ et metropolim Davidici regni, summopere suffragari satagebat. Die tertia obsidionis, milites ex Christianis exierunt castra, Raimundus scilicet Piletus, et Raimundus de Taurina, cum aliis pluribus, circumspiciendi, vel deprædandi causa; et inventos Arabes ducentos invaserunt, superaverunt et fugaverunt. Multos autem occiderunt, ibique xxx equos apprehenderunt. His ita gestis, alacres ad suos reversi sunt.

Feria secunda, constanter impetierunt civitatem, et tunc, ut putabant, revera prævaluissent, si scalas sufficienter præparassent. Straverunt tamen murum exteriorem, et scalam unam erectam admoverunt ad interiorem. Super illam vero vicissim ascendebant Christiani milites, et cominus præliabantur in muro cum Sarracenis, et eos percutebant ensibus et lanceis. In illa congressione multi ex utroque populo perempti sunt. Plures tamen ex gentibus perierunt. Audito retrahendi lituo, Christiani ab impetu illo tandem destiterunt, et ad castra remearunt. Victualia vero, quæ secum detulerant, interim defecerant. Nec jam inveniebatur panis ad emendum, nec ire poterant frumentatum. Regio illa nullatenus est irrigua, imo torrida et perhorrida, ideoque jumentis et animalibus minus opportuna, utpote pascuis inopima. Terra quoque illa non est nemorosa, et ideo minus fructifera. Palmam tantum alit et olivam; patitur autem et vineam. Jordanis a Jerusalem stadiis fere xxx, ut putant, jungitur. Lacus habet sex remotos. Civitas habet suas cisternas, unde alitur. Ad radices montis Sion Siloe fons est; sed vix paucos poterat sustentare homines. Juvabat tamen, et modica magnis expensis aqua comparabatur. Equos potum ducebant, non sine pavore nimio, per sex millia.

Interim nuntiatum est in castris naves Christianorum onerarias in portu Japhi, quam antiquo vocabulo Joppe dictam putamus, applicuisse. Quod valde omnibus complacuit castrensibus. Consiliati sunt principes, quomodo euntes et redeuntes tutos facerent, qui e navibus necessaria debeherent. Joppe siquidem a Ramula quasi octo distat milliariis. Porro Ascalonite vel indigenæ, qui vagabantur in montaneis, vel in excisis præruptorum cuniculis, viatores aliquoties incurstabant et obruncabant. Motus iste vel rumor negotiatorum commeatus disturbabant. Ad hoc exsequendum, summo diluculo

A de exercitu Tolosani Raimundus Piletus et Achardus de Montmerlo et Guillelmus de Sabra et comites exierunt, et quidam pedites ad mare processerunt. Sua vero confisi audacia, ad portum militaverunt; sed ab invicem divisi sunt; incertum habemus an industria, an viæ hoc factum sit ignorantia. Triginta nempe milites qui, aliam viam gradientes, a sociis sejuncti sunt, centum Arabes, Turcos et Sarracenos de exercitu admiravisi invenerunt, et audacter aggressi sunt, et in prælium conveniunt. Illi vero e regione pertinaciter resisterunt, confisque multitudine sua, multi paucos circumcinxerunt. Sarracenis enim is modus est pugnandi. Jam Christianos incluserant, jam de mortibus eorum garrientes confidebant, cum nuntius Raimundum Piletum vociferans sic excivit: *Nisi citissimus ad commilitones tuos evolaveris, auxilium præbiturus eis, omnes pro certo amisisti. Jam enim ab inimicis circumvallati sunt, adhuc tamen utcumque se defendunt.* His auditis, habenas laxant, calcaribus cornipedes urgent, et dicto citius omnes advolant, et scutis pectoribus oppositis turbas contis depellunt, oppositos disjiciunt, unusquisque suum sternit humi. Ex improvviso ignari supersunt, et rem totam gladiis committunt, Deoque juvante prævaluerunt. Ethnici duo rursus agmina statuere, putantes se posse resistere, nec quidpiam profecere. Franci denuo ferociter eos invaserunt, suosque ab impetu illo sic liberaverunt; excepto quod Achardum, militem audacissimum et aliquot ex peditibus ibi amisserunt. Fugientes Turcos fere ad quatuor milliaria insecuti sunt, et plures cuspidibus acutis confoderunt. Centum etiam et tres equos retinuerunt, et unum hominem vivum, qui coactus enarravit per ordinem quæcumque Christianis opparabantur.

In obsidione interim sitis vehemens grassabatur et perurgebat Christianos. Ducentibus equos ad aquatum per sex milliaria gentiles insidiabantur, et ex locorum angustiis graviter eos adversabantur. Cedron et alii torrentes enormi æstu aruerant. Panis hordeaceus in castris erat pretiosus. Indigetes, in cavernis vel speluncis delitescentes, commeatus omnes abdicaverant.

Designati principes ad consilium convenerunt, et quid eis in tantis calamitatibus agendum foret, elocuti sunt. Dixerunt ergo: *Angustia sunt undique; panis deficit; aqua deest. Nos ipsi graviter obsidemur, dum civitatem istam nos obsēdisse arbitramur. Extra castra vix exire audemus, et tunc vacui redimus. Ex longa mora penuriam hanc contraximus; et nisi præcaverimus, graviorem contrahemus. Armis et brachio sine machinis hanc urbem expugnare nequimus. Obstant muri et propugnacula et turres; obstant, qui intrinsecus redundant, defensores. Quid ergo censeatis? Aggrediamur aliud, quod nobis omnibus prosit, quod inclusis civibus absit. Ligneas facere machinas satagamus, quibus mœnia vel turres impugnemus. Tigna de domibus, quia terra hæc non est arborifera, quæramus, vel trabes de ecclesiis*

asportemus, machinasque compactas erigamus, et A hanc urbem totis aggrediamur nisibus. Alioquin tempus incassum consumimus.

Tandem fideles athletæ ligna, procul a loco distantia, invenerunt, quæ cum grandi labore attele- runt. Artifices lignarii de toto exercitu acciti sunt, quorum alii lignorum inæconcinnam superficiem componunt, alii dolant, alii terebrant, alii lignis ligna copulant. Dux Godefredus unam de suis facultatibus constituebat, alteram comes Tolosanus de suis sumptibus statui mandaverat. Nec minus Agareni de urbe munienda sollicitabantur. Nocte turribus inaltandis insistebant, et urbi defensandæ irrequieti vacabant.

Quodam Sabbato, nocte intempesta, ducis Gode- fredi machinam transtulerunt, et sole exorto ab oriente erexerunt, et per tres dies tota sedulitate præparaverunt et coaptaverunt. Comes autem a me- ridie suam prope murum conduxit machinam, quam ligneum possimus vocitare castrum. Quoddam vero profundum præcipitium impediabat ne muro con- jungeretur. Talis enim machina nequit ad decliva conduci, nec contra montuosa dirigi; sed semper æquam exspectat planitiem, ut possit conduci. Præ- cones itaque per exercitum clamaverunt ut quicum- que in foveam illam tres lapides jaceret, jactis la- pidibus, unum denarium haberet. Omnes igitur, quibus moræ tædiosæ fuerunt, incœpto fortiter in- hiauerunt.

Pontifices et presbyteri populares allocuti sunt, et de morte Christi, et de loco passionis ejus, quem digito coram demonstrabant, sermonem optimum fecerunt, et de cœlesti Jerusalem, cujus figuram ter- restris portendit, sancte et eloquenter affati sunt. Omnes ergo laici, armis accincti, unanimiter urbem impetebant, et quarta quintaque feria nocte et die civitati insistebant. Deinde, præmissis orationibus et jejuniis, singulisque et eleemosynis, sacri viatici communionem muniti, sexta feria, Idus Julii [die ve- neris 15 Julii], civitatem summo diluculo aggressi sunt, nec tunc prævalere potuerunt. Qui enim in turribus vel in mœnibus erant, sibi invicem opitu- labantur, et ignem et lapides continuo jaculabant. Tolosanus, fovea completa, (tribus enim diebus et noctibus consummaverant), castrum conduxit ad murum, suisque moras succensebat usque ad secun- dam feriam, pro nimio labore, quem per totam per- tulerant hebdomadam.

Post matutinum laborem, duce jubente, Franci paululum quieverunt a congressione, et pagani a defensione. Guinimundus autem admiralus, et Fri- golendis Perses, nepos ejus, in arce David erant, et magistratus urbis atque primores illuc ad collo- quium convocaverant. Interea mulieres urbanæ super planitiem domorum, juxta morem Palæstinorum, ascenderunt, et choreas sibi statuentes, cantilenam hujusmodi altis vocibus locutione sua cantaverunt :

Mahometi, Deo nostro, dignas laudes pangite, vic- tinasque insolate cum jucunæ crumate, ut rin- cantur pereantque formidandi advenæ.

Qui grassantur et tumescunt spiritu barbarico : nulli parcent, sed resistunt Orientis populo, inkiant- que prædis, nostra quas nutrit vit regio.

Infelicitate pressi, ad nostras delicias huc venerunt spoliare uberes provincias. Damnant omnes nostras gentes, æstimantque belluas.

Crucifixum colunt Deum, abluti baptismate. Ritus nostros, cultus, Deos spernunt cum dedecore. Sed repente involventur pœnis et pernicie.

Fortes Turci, dimicando Francos hinc repellite. Gesta patrum antiquorum præclara recolite. Hostes vestri fugabuntur, aut peribunt hodie.

Hæc et multa his similia Turcanæ mulieres in excelso canebant, et Christicolæ stupentes diligenter auscultabant, atque a suis interpretibus quid Tur- cæ dicerent solerter ediscebant. Tunc Cono, comes Alemannus, vir probus et sapiens consiliarius, qui sororem Godefredi ducis conjugem habebat, dixit : *Domine dux, audis quid istæ dicunt? intelligisne cur ista faciunt? seminarum gratulabunda cohôr- tatio virorum est formidolosa defectio. En præ labore et metu viri labascunt, et feminæ insurgunt, et quasi ad opprobrium et dedecus bellatorum contra nos garriunt, et nos frivolis allegationibus terrere ac decipere non impune ausæ sunt. Nos econtra viri, imo cœ- lesti utamur consilio. In nomine Domini nostri Jesu Christi, qui sexta feria hic passus est, arma sumamus, et insigniter urbem aggredientes, Domini sepul- crum hodie adeamus.*

XVIII. *Hierosolyma a cruce signatis expugnatur.*

Hora ergo tertia, qua Dominum ante Pilatum Judæi damnaverunt, Christiani, memores illius pas- sionis, tanquam recentes vires resumpserunt, et quadam nova eis superveniente audacia, quasi nihil antea laborassent, præliari cœperunt. Dux enim Godefredus, et Eustachius frater ejus fortiter præ- liabantur, et illos reliqui subsequebantur. Tunc Letaldus et Raimboldus Croton, probi milites, mu- rum ascenderunt, et constanter dimicantes exclamaverunt. Illico illos et alii subsecuti sunt. Qui vero muros illic usque defenderant, passim diffugiebant, nec amplius de civitate tutanda procurabant. Christianorum multitudo, civitatem ingressa, fugitivos persequabatur, et nemini parcebat.

Armenii, Græci et Syri, qui olim in Helia, id est Jerusalem, Turcis subjacuerant, et in magnis pressuris Christiano cultui utcumque deservierant, ut Christianos violenter in urbem irrupisse viderunt, ad basilicam Sancti Sepulcri conglobati omnes confugerunt, et cum summa devotione, *K'rie eleison* et alias supplicationes pro temporis opportunitate clamantes, exitum rei præstolati sunt. Tancredus autem cum sua cohorte, viarum ignarus, Dei nutu illuc advenit, et præfatos homines per orationes et religiosos eorum gestus, Christicolas esse cognovit: *Isti, inquit, Christiani sunt. Nemo igitur vestrum aliquo modo illis noceat! Non enim huc venimus, ut cultores Christi lædamus, sed ut a sævis exactoribus eruamus. Fratres nostri sunt et*

amici, fideles in multis tribulationibus ut aurum in fornace haecenus probati. Tunc insignis athleta Igerium Bigodum, principem militiæ suæ, cum cœ militibus illi dimisit, eumque custodem loci, ne gentiles ulterius illuc intrarent, constituit. Ipse vero cum reliquis cuneis ad expugnandas munitiones alias accessit, et socios, per urbem discurrentes et allophilos, necando laborantes, adiuvit.

Interea fideles incolæ, qui cum Igerio in ecclesia remanserant, secretius eum allocuti sunt, et patrocinium ejus habere captantes, favorabiliter eum et sodales ejus ad sancta duxerunt: sepulcrum scilicet Domini, aliaque sacra, et quædam, quæ pro timore paganorum in abditi ipsi et antecessores eorum diu occultaverant, eis ostenderunt. Ibi tunc Igerius, inter reliqua pignora, in quodam marmoreo capitello instar sacrarii cavato sub ara, glomusculum de capillis sanctæ Dei Genitricis Mariæ invenit; quod idem postmodum in Gallias detulit, et per sacra episcopatum et cœnobiorum loca reverenter divisit. Intacta nempe Virgo mater in passione Christi, Filii Dominique sui, valde doluit, et veteri more gentis et temporis illius vestes scidit, crines traxit, et lugubres threnos pro tanti amici nece veneranter exsolvit. At vicinæ quæ aderant, religiosæ videlicet mulieres, quæ discipulatu divino dudum adhæserant, flentem superni regis Genitricem pie sustentaverunt et amplexantes eam, pro temporis opportunitate dulciter confortaverunt. Capillos quoque tunc extractos devote collegerunt et caute servaverunt, quos Theologus Joannes, alique philo-Christi postmodum in tuto loco recondiderunt, quia hoc multorum saluti profuturum noverunt. Hæc idecirco huic operi calamus noster inseruit, quia præfatus Igerius Ernaldo monacho, consobriño suo, apud Carnotum de sacris capillis duos dedit, quos ille Manliensi ecclesiæ, ubi multæ sanationes ægrotis per illos contigerunt, exhibuit. Nunc ad nostræ narrationis continuationem revertar.

Admiralius, qui turri David præsidebat, cum primoribus urbis, aliisque multis, quos illic secum habebat, tremefactus se comiti Raimundo reddidit, eique portam confestim aperuit. Aditum quippe hujus portæ olim peregrini pecuniis suis emebant, quia vectigalia reddere ibi solebant. Alioquin a porta immisericorditer coercebantur. Cives ad templum Salomonis fugientes convenerunt, et adhuc in illo se defendere præsumperunt. Magnos iterum impetus Christianis dederunt. Sed, postquam viderant nihil se profecisse, gladiis projectis, neci colla submittere. Numerum eorum, qui perempti sunt, nemo novit. Sanguis autem eorum, qui per templum defluebat, usque ad suras ambulantium attingebat, et cadaverum per totam civitatem magni acervi augebantur, quoniam victores nec ætati, nec sexui, nec nobilitati, nec cuilibet conditioni miserebantur. Tanto siquidem odio persequerantur eos et perimebant, quia templum Domini et Sancti Se-

A pulcri basilicam polluerant, et templum Salomonis, aliasque ecclesias suis usibus illicitis peculiaverant, ac indecenter contaminaverant. Super Salomonis templum quidam diffugerant, et signum Tancredi rogaverant, ut saltem sic liberarentur; quo accepto, fortunam quamlibet opperiebantur. Sed parum vel nihil sic profecerunt, quia nec eis Christiani pepercerunt, excepto quod, qui mortuos efferrent, aliquos ad tempus vivos reservaverunt, quos denique vendiderunt vel a superis alienaverunt. Tancredus inde multum contristatus est, nec tamen super hoc contra sodales suos efferratus est.

B Tolosanus autem comes admiralium, qui ei se commiserat, et arcem David reddiderat, aliosque qui cum illo erant, illæsos usque ad Ascalonem conduci præcepit. Ita enim eis pepigerat, pactumque suum illibatam conservavit. Victores autem civitatem illam non more subjugatæ urbis spoliaverunt, vel cremaverunt; sed, sicut domos omnibus bonis relectas invenerunt, eas suis necessitatibus peculiatas reservaverunt, et multi dapsiliter inventa pauperioribus communicaverunt. Unusquisque domum qualemcunque, magnam seu parvam, quam primitus invasit, ac ethnicis evacuavit, quiete sibi, cum omnibus gazis, quæ intus erant, libere possedit, et usque hodie hæreditario jure custodit.

XIX. *Crucesignati sedes suas in Hierosolymitana civitate ponunt. Godefridus rex eligitur.*

C Christiani, jamdiu desiderato potiti triumpho, manibus a cæde ablatis, multi, pedibus discalceatis, gaudentes et præ gaudio plorantes, ad sanctum Sancti Salvatoris sepulcrum deosculandum, catervatim properaverunt, ibique gratulabunda donaria et hostias pacificas obtulerunt. Tunc ingens fidelibus lætitia fuit, ubi omnes adepti sunt quod diu exspectaverant, et cum multis laboribus periculisque expetiverant. Ibi finem laboris sui alacres videbant, jamque securiores ex præsentibus, de futuris bonis sibi retributiones adfuturas imaginabantur. De efferendis autem procuraverunt cadaveribus, quoniam horror invalescebat, et fetor immanissimus. A captivis gentilibus et Christianis pauperibus, dato pretio, occisorum corpora per pyras coacervata sunt; quibus combustis, nostri ab immunditiis urbem emundaverunt.

D Fideles Christi milites in civitate Jerusalem securi sederunt, condignas Deo gratias retulerunt, cujus ope gratuita de ethnicis victoriam adepti sunt. Dignitates etiam suas ecclesiis restituerunt, easque singulas ad opus orationis aptaverunt. Quinta decima die Julii, vi feria, celebritatem instituerunt, qua civitatem recuperaverunt. De constituendo etiam ibi regem consiliati sunt, et octavo die post captam urbem communi consilio Godefredum ducem in regem elegerunt. Erat idem vir regii sanguinis, a proavis Christianæ professionis. Eustachius enim, Boloniensis comes, qui cum Guillelmo

Sentacium in Anglia bellum peregit, Ham, sororem A Godofredi, Lotharingæ ducis, uxorem duxit, ex qua Godofredum et Balduinum et Eustachium genuit; quos gratia Dei divitiis et virtutibus in hoc sæculo multipliciter honoravit, præcipueque in expeditione Jerosolymitana probavit, corroboravit atque sublimavit. Godofredus itaque, qui major natu erat, est in solium regni David regis elevatus, quia gloriose vivebat, more Gallico militiæ peritus, pectore et brachio vir in re militari efficacissimus, dapsilis et serenus, clementiaque floridus.

Tunc etiam Arnulfus de Zocris, vir eruditissimus, ad vices episcopi supplendus electus est. Interea Tancredus et Eustachius comes, cum satellitibus et clientibus multis, Neapolim, ab ipsis civibus ultro B invitati, abierunt, eisque Neapolitani cum pace urbem reddiderunt. Illic per aliquot dies mauserunt, et lætantes quieverunt, donec ad eos rex veloces legatos direxit, per quos eis hæc mandavit: *Audivimus et certum est quoniam Babylonicus admiravimus Ascalonæ est, et ibi contra nos ingens bellum præparat. Accelerate igitur et venite, ut et nos eis audacter possimus obviare, antequam nos possint in urbe concludere. Inclusis enim gravis est introitus et exitus, et frequenter objurgat eos inconveniens metus. In aperto liberi campo concurremus, Deoque gubernante, liberior et facilius nobis succedet effectus. Expeditores siquidem sumus armis et manu, quam illi, et volumus illis obviare, ubi nihil adhuc sperant se tenere.*

His auditis, Tancredus et Eustachius juxta mare Ramulam venerunt, multosque Arabes, exercitum admiravisi præcurrentes, repperunt, quos confidenter aggressi sunt, citoque ad invicem disgregaverunt. Quosdam eorum peremerunt, quosdam vivos reservaverunt, a quibus de Admiraviso et ejus exercitu rumores certos indagaverunt. Ad unguem igitur singula rimati sunt: *qui essent, quam infinita gens essent, quid præpararent, ubi præliaturos se disponerent.*

Tancredus a captivis diligenter exquisita regi per nuntios mandavit ista, *Sciatis, inquit, indubitantèr bellum Ascalonæ contra nos paratum esse, et pene totum orbem convenisse et conjurasse, qui violentèr putant nos opprimere et subjugare. Venite igitur, et collectis omnibus vestris viribus, synagogam Satanae invadamus. Si enim, prout mandastis, imperterriti ex improvise eis obviaverimus, adjurante Deo, facile prævalebimus, quia suis armis, multisque utensilibus occupati sunt, machinasque ad expugnandam urbem perferunt.* Rex igitur per præconem clamavit ut omnes de bello præmunirentur, et vexillum regis impigre omnes subsequerentur. Rex itaque et patriarcha, conductus, comes Flandrensis episcopus Martaronensis feria tertia civitatem exierunt. Comes autem Sancti Ægidii, et Normannus noluerunt exire, donec certiores fierent de Admiravisi incursione. Porro, visis omnibus quæ para-

bantur, rex Martaronensem episcopum direxit in Jerusalem, qui principibus testaretur quæcunque parabantur. Martaronensis, postquam Tolosano et Normanno locutus fuerat, festinans ut indicta comitum verba regi referret ac patriarchæ, in manus paganorum devenit, et dubium est an abductus, an peremptus sit, sed postea non comparuit.

Tolosanus autem et Normannus cum multis ad bellum profecti sunt, et iv feria Jerusalem exierunt. Clerici missi et orationibus vacabant, Petrus Eremita, et rara imbecillis populi frequentia, qui remanserant, et imbelles genus mulierum, processiones de ecclesia in ecclesiam agitabant, orationibus et elemosynis devote insistebant, ut propitius populo suo Deus misericorditer subveniret, hostesque suos forti manu irrecuperabiliter prosterneret. Primores itaque, cum suis exercitibus, ad flumen, quod est contra Ascalonem, congregati sunt. Illic armenta copiosa invenerunt, et opima præda ditati sunt. Trecenti Arabes Francos prosecuti sunt, sed illi protinus in eos irruerunt, et duobus ex ipsis apprehensus, usque ad exercitum suum fugaverunt. Christiani, post illum excursum ad castra reversi, nocte illa quieverunt, nisi quod potius omnes excubiis et orationibus incubuerunt. Sero palam omnibus a patriarcha interdictum est ne quis, in crastinum pugnaturus, ante bellum spoliis utlatenus intenderet diripiendis.

XX. *Ascalonense prælium. Victoria Christianis cedit. De Baldrico Dolensi archiepiscopo.*

C Sole orto, pridie Idus Augusti, sacra Christi cohors vallem secus mare, formosa planitie venustam, intravit, et illic sex acies ordinavit. Rex et comes Normannorum, Tolosanus, Flandrensis et Guaston, Eustachius et Tancredus, turmis præfuerunt, et unusquisque sagittarios peditesque suos solerter instruxit. Ipsis itaque præmissis, pedetentim pergentes edocebant qualiter acclamarent, qualiter obstarent, qualiter impenetrabiles inimicos feriendo penetrarent, ac ut ad sua signa nihil reverentes frequenter respicerent, et se ipsos ad ictus hostiles sufferendos obdurarent, licet hæc omnia in aliis bellis bene gestis didicissent.

Nec minus e regione gentiles cuneatim stellis innumerabiliores densabantur, et per agmina innumeræ legiones a latere in latum extendebantur. D Æthiopes autem præmiserunt, quos in loco statuerunt, eosque immotos manere mandaverunt. Illi, genibus humi defixis, dextro tamen postposito, ancilibus corpora superiora tutantes, sagittis utebantur et gladiis. His imperatum fuerat ne vel ad momentum recederent, vel locum occupatum saltem ad passum excederent. Porro manipuli militares, prout instructi erant, conducta loca tenebant. Et quoniam sitis immoderantiam ob æstam et pulverulentam nebulam, et propter laborem ac diuturnitatem præliandi, metuebant, aquarum cantharulos plenos a collo suspenderant, quibus retentati constantius obsisterent, vel fugientes indolentius

persequerentur. De fuga eorum nulla mentio erat; A confidebant enim in multitudinibus suis innumeris, et in barbararum pectoribus gentium animosis, et in imperialibus, ne unquam fugerent, edictis. *Fugientes*, inquit imperator, *capitum animadversione puniantur!* Bello utrinque sat provide parato, ut ad locum belli appropinquatum est, Christiani parumper substitute:unt, oculos devote in cœlum erexerunt, genibusque in terram defixis oraverunt. Auxilium enim de cœlo sperabant, quod jamdudum in multis necessitatibus sæpe sibi adesse persense-rant. Ubi vero breviter oratum est, et signum salutiferæ crucis reverenter frontibus admotum est, majori confidentia equitaverunt, et viriliter in nominæ Domini Jesu ethnicos aggressi sunt. Gentiles enim jam substiterant, et immoti expectabant.

In dextro cornu juxta mare Tolosanus equitabat. In parte sinistra rex cum legionibus suis prope-rabat. Porro in medio Normannus et Flandrensis atque Tancredus, aliique militabant; sed ad decem ex nostris mille Allophyli insurgabant. Inita pugna, Rodbertus, dux Normannorum, admiravisi stanta-rum a longe considerans, quod in summitate hastæ aureum pomum habebat, hasta vero argento decen-ter cooperta albicabat, ubi ipsum esse deprehendit, audacter per medias acies super eum irruit, et gra-viter ad mortem vulneravit. Quod nimium gentili-bus timorem incussit. Comes etiam Flandrita hosti-liter eos invasit, et Tancredus per medium tento-rium imperterritus eos impetivit. Milites pagani mox fugam inierunt. Æthiopes stupefacti substiterunt. Rex autem et Francorum quidam, ad Æthiopes conversi et ibi aliquantulum demorati, eos tanquam segetem in transverso gladiis secabant, et eorum corpora detruncantes dividebant. Campi sanguine inundabantur, et passim morticina gentilium ob-olvebantur.

Christiani fugientes insecuti sunt. Gentiles, Dei virtute tremefacti, non habebant locum respirandi. Oculi eorum, ut ab his, qui evaserunt, postea relatu-m est, ita caligaverunt, ut apertis oculis Christia-nos vix possent videre, nihil autem omnino eis nocere. Multi contra paucos oblatrare non audebant, multisque modis evadere satagebant. Sed præva-lentes nostri ethnicos in commune puniebant, nullique parcebant. Lethalis itaque dies paganis incubuerat, qua nemini dabatur evadendi occa-sio, quia in arboribus, scopulisque, et in cavernarum latibulis, victricis manus armis passim interibant.

Raimundus comes, a mari militans, interfecit in-numeros, et fugientes ad civitatem, quæ aliquatenus ab ipsis distabat, insigniter arcebat. Unde fatigati, remanebant, vel confestim percussi oppetebant, vel in mare se præcipitabant, et sic præcipientes a morte in mortem ruebant. Navigium admiravisi mare totum occuluerat, et gens illa finem belli ex-spectabat. Videntes autem aliam, quam speraverant, suis immineere fortunam, scaphis ascensis vela in

ventum obliquaverunt, et sic ad patriam remigave-runt. Dicunt autem Admiravisi vix palpitantem alte ingemuisse, et sic planxisse: *O omnium Creator, quid est hoc? Quid accidit, quod fatum nobis in-se-stum nocuit? Neî mihi! quam ineffabile dedecus! quam diuturnum improprium genti nostræ contigit! Gens mendica, gens modica genti nostræ prævaluit. Unde hoc? conventionem facta, huc conduxi militum cc millia, et peditem non est numerus, quos omni mundo credebam prævalituros. Nunc autem, ut non mentiar, a minus quam mille militibus, et xxx pedi-tum millibus, tam indecenter superati sunt. Aut illo-rum Deus omnipotens est, et pro eis pugnat; aut noster nobis iratus est, et nos nimis austero favore castigat et redarguit. Quidquid sit, unum erit. In eos denuo non erigar; sed potius ad patriam meam ignominiosus donec vixero, revertar. His dictis, la-crymabiliter conquerebatur, et ab intimis lamenta-batur.*

Ascalonitæ, ut viderunt fugientes Agarenos ur-bem conglobatim intrare, et Raimundum comitem cum suis provincialibus indeficienter persequi et mactare, valvas clausurunt, et hostes auxiliarios-que pariter excluserunt. Metuebant enim ne cum admniculariis invincibiles inimici Ascalonem in-trarent, eamque penitus, necatis civibus, sibi sub-jugarent. Tolosanus autem cum suis imperterritus copiis ante urbem perstitit, et immorantes Philis-thæos ante azylum suum, ut bidentes, usque ad internecionem delevit. Porro cives, de propugna-culis intuentes pertinaciam Christianorum, et for-midantes ne sibi contingeret excidium, quale vide-rant, vel audierant finitimorum, vexillum comitis petierunt, certamque deditionem suam ei fideliter sponponderunt. Retractabant siquidem, quia ipse propior erat, eisque magis ad exitium incumbebat, et quod Guinimundum admiralium, cæteros-que, qui se illius fidei commiserant, salvaverat. Ille vero poscentibus signiferum suum misit, et fugatis seu peremptis omnibus, qui extra urbem erant, ad compares accessit, Quibus a cæde quiescentibus, et in unum congregatis, dixit: *Ecce, Deo gratias, prospere nobis victoria provenit, et compressis civi-bus Ascalon pene patescit. Jam vexillum meum As-calonitæ receperunt; et mihi, si conceditis, subjecti forebunt, imperiisque meis pro salute sua parebunt.* Respondit rex: *Absit ut hujus urbis dominatum alicui concedam; sed expugnando ditioni meæ mox subjiciam! Ascalon vicina est Jerusalem, et decet ut dominio subdatur ejus, qui præsidet Jerusalem.* Rodbertus Normannus, atque Flandrensis, aliique optimales regi dixerunt: *Satis omnes notimus quod comes Sancti Ægidii uberes glebas et munitissima oppida pro Deo sponte reliquit, et in expeditione Dei multa fortia strenuissime peregit, atque ad toleran-dum graviora discrimina nos omnes antecessit. Unde, si peregrinationem, quam cepit, persece-ranter ex-plere decernit, et defendere sanctam civitatem, quam ut Deo acquireres acriter expugnavit, gratanter ei*

debes urbem offerre, quam nondum possides, et ipse A requirit. Nobis enim, ad loca nostra remeantibus, consilio manuque sine dubio tibi erit valde necessarius. Civitas regis majestati nobiliter et utiliter subjacebit, pro qua tantus heros ei hominum faciet ac militabit.

Rege persuasionibus optimatum non acquiescente, comes iratus recessit, et Ascalonitis ut sese pertinaciter defenderent mandavit. Rex autem obsidere urbem voluit; sed proceribus cunctis præ ira et fatigatione recedentibus, nihil perpetrare solus potuit, oppidumque illæsum mæstus dimisit. Proh pudor! nec ipse, nec alii reges, qui post eum per xl annos regnaverunt, sæpeditam Philistinorum metropolim usque ad hodiernam diem nancisci potuerunt; imo per eam plus quam centum millia hominum, præter alia innumera detrimenta, perdidērunt. Sic insatiabilis lucratur ambitio. Si vera dilectio regem possedisset, et ipse proximum suum juxta legem Dei sicut se dilexisset, hostile oppidum ipsa die adipisci potuisset, per quod liber transitus usque in Babylonem Christicolis patuisset. Godefredum regem multum laudo, sed sicut Paulus apostolus Corinthiis scribit (*I Cor. xi*), *in hoc non laudo.*

Fertur in pugna admiravimus habuisse cc millia militum et innumeras cohortes peditum. Christiani autem habuerunt pene mille milites, et xxx millia peditum. Qui, juvante Deo, cæde peracta, reversi sunt ad Ismaelitarum tentoria diripienda. Invenērunt igitur, ut breviter dixerim, quidquid bonæ suppellectilis excogitari potest, argentum et aurum, annonam et farinam et oleum, armenta pecorum innumerabilium, omnem pompam ornamentorum, cumulos armorum, et si quid aliud potest esse melius. His omnibus direptis, in civitatem sanctam Jerusalem reversi sunt, condignasque Deo gratias per singulas ecclesias retulerunt. Rodbertus, dux Normannorum, emit stantarum ab his, qui ab admiraviso sauciato retinuerunt, viginti marcis argenti, et intulit illud in sepulcrum Domini ad monumentum memorandi triumphi. Alter emit ensemejusdem admiravisi lx byzanteis.

Factum est igitur gaudium inenarrabile in tota Christianitate. Sic Christiani Jerusalem ab impiorum manibus Turcorum, anno ab Incarnatione Domini [1099], liberaverunt, et multoties ex ipsis, Christo duce, triumpharunt. Hoc autem ingens bellum ii Idus Augusti [1099] factum est, et Christi (35) Sextus, in prima operis divisione.

stianitas ubique terrarum Deo gratias exaltata est.

Hucusque venerabilis Baldrici prosecutus sum vestigia, et veracem feci narrationem de famosa Christi militia, quæ, juvante Deo, insigniter debellavit in Eois partibus ethnicorum examina. Multis in locis operi nostro inserui eadem verba sophistæ, sicut deprompserat ipse, non ausus aliter ejus dicta propalare, quæ non credebam me posse emendare. Quædam tamen, ne prolixitas taxationis nostræ fastidio legentes oneraret, abbreviando recidi; nonnulla vero posteritati notificanda, quæ tacuerat, veraciter adjeci, prout ab his, qui laboribus et periculis interfuerunt, edidici.

Præfatum seniore, quem bene cognovi, veneranter honorare decrevi. Hic civis fuit Aurelianensis, monachus et abbas Burguliensis, liberalibus imbutus studiis, et religiosæ meritis vitæ venerabilis. Inde, pro religione et sapientia, ad gradum Dolensis archiepiscopatus electione provecus est ecclesiastica. In episcopatu monachatum servavit, et cum monachis, prout sors dabat, plerumque habitavit. Indomitis enim Britonibus præerat, quorum perversitatem tolerare non poterat. Unde protervos et exleges frequenter deserebat, et in Normanniam fugiebat; ubi Dolensis ecclesia super Riselam fluvium a temporibus sancti Samsonis, regnante Hildeberto rege Francorum, fundos habebat, et quiete pacificeque possidebat. Ibi scriptis et dogmatibus suis auditores suos ad Dei cultum incitabat, et vicina cænobia, Fiscannum scilicet, ac Fontinellam atque Gemmeticum, aliaque plura visitabat, et in timore Dei sacris sermonibus confortabat. Tandem in senectute bona defunctus est, et Pratellis, in basilica Sancti Petri apostoli, ante crucifixum, sepultus est.

Hic, quia scribendo, et res longinquas, utpote in Eois climatibus actas, indigando fessus, requiescere anhelo, sextum (35) Ecclesiasticæ historiæ librum finire decerno. In septimo autem, si sospes et liber vixero, auxiliante mihi Salvatore nostro, in quo maxime spero, de diversis eventibus, prosperis vel adversis, qui per xxx annos contigerunt, veraciter tractabo, et pro posse meo notitiæ posterorum simpliciter intimabo. Mei nimirum similes autumo quosdam esse futuros, qui generationis hujus ordines a chronographis avidè perscrutabuntur, et actus transitorios, ut coesentibus sibi ad ædificationem seu delectationem retexere possint labentis sæculi casus præteritos.

SUMMARIUM LIBRI DECIMI.

- I. Urbanus II papa moritur. Pascalius II. Henricus IV et Henricus V imperatores. Eorum cum summis pontificibus contentiones.
- II. Rerum Anglicarum et Normannicarum narratio. Guillelmi Rufi mores. Quorundam prælatorum obitus. De B. Anselmo Cantuariensi episcopo.
- III. Milites cruce signati. Episcopi. Abbates.

- IV. *Franci et Normanni magnates de Velcassino inter se contendunt.*
 V. *Magnus Noricorum rex contra Irenses belligerat. Bellum inter Anglos et Gualos.*
 VI. *De Helia comite Cenomanensi. Guillelmus Rufus Cenomanenses vexat. De Hildeberto archiepiscopo Turonensi.*
 VII. *Helias Cenomanensis comes comprehenditur. Guillelmus rex Cenomanensem civitatem occupat. Helias comes libertatem recuperat.*
 VIII. *B. Anselmus Cantuariensis archiepiscopus ad papam in Italiam venit. Helias Cenomanensis comes adversus Guillelmum regem bellum renovat.*
 IX. *Serlo et Rogerius Sappensis, abbates Uticensis. Controversiæ inter monachos et episcopum Lexoviensem exortæ. Uticensis ecclesiæ consecratio.*
 X. *De cruce signatis. Godefridus Hierosolymæ rex. Græci et Syriani, expulsis Francis, Laodicensem civitatem occupant. Raymundus de Tolosa Constantinopoli apud Alexim imperatorem commoratur. Normanniæ dux a Syria discedit.*
 XI. *Buamundus Laodiciam recuperat. Robertus dux per Italiam iter suscipit in Normanniam rediturus. Novi milites ad bellum sacrum se accingunt. De lugubri eventu qui in Nova-Foresta accidit.*
 XII. *Mala præsentia ad Guillelmum regem spectantia. Præfatus rex moritur.*
 XIII. *Henricus, pater Guillelmi Rufi, ei in solio succedit.*
 XIV. *Helias comes Cenomanensem comitatum recuperat.*
 XV. *Rivalitas et dissensiones inter Henricum regem et Robertum ducem exortæ. De Ranulfo Flambardo Dunelmensi episcopo. Robertus dux armata manu in Angliam transfretat.*
 XVI. *Pax inter duos fratres, Henricum scilicet et Robertum, componitur.*
 XVII. *Dux Pictavensis, dux Burgundiæ et plurimi alii magnates crucem suscipiunt. Eorum cum imperatore Constantinopolitano contentiones.*
 XVIII. *Alexis imperatoris perfidia. Crucesignatorum exercitus a Turcis in Asia Minori destruitur.*
 XIX. *Godefridi Hierosolymitani regis principatus. Balduinus ejus frater et successor. Ramlense prælium.*
 XX. *Harpinus Bituricensis capitur a Sarracenis.*
 XXI. *Buamundus a Sarracenis comprehenditur. Quem Melaz filia Dalimanni principis, subtili artificio, e carcere liberat.*
 XXII. *Sequentia.*
 XXIII. *Melaz fit Christiana et cum Rogero filio Richardi de Principatu, Buamundi consanguineo, matrimonio conjungitur.*

LIBER DECIMUS.

- I. *Urbanus II moritur. Pascalis II, Henricus IV et Henricus V, imperatores. Eorum cum summis pontificibus contentiones.*

Anno ab Incarnatione Domini 1098, indictione vi, omnipotens Creator omnium signa quædam in mundo palam demonstravit, quibus humana corda divinitus terruit, et, exhibitis ostensionibus inusitatis, terribiliora præstolari præsignavit. Nam v Kalendas Octobris, pene per totam noctem cælum ardere visum est. Deinde, indictione vii, Sabbato, die Natalis Domini, sol in nigredinem versus est. Post hæc, multæ mutationes magistratuum in orbe statim factæ sunt, terribilesque casus et seditiones, graviaque discrimina in mundo sævierunt.

Urbanus papa, postquam x annis apostolicam sedem strenue, utiliter rexit, eo tempore quo Jerusalem capta est, Romæ ægrotavit, et, mercedem a Deo percepturus pro bonis studiis, quibus apprime floruit, iv Kalendas Augusti [1099] ex hac vita migravit. Cujus opera quam laudabilia fuerant, nitor et fama, quæ magnitudinis suæ per orbem late divulgata sunt, inimicorum etiam lamenta eo defuncto contestata sunt. Petrus Leo tres elegiacos versus super ipso edidit, et memoriam ejus breviter sic commendavit :

*Canonicum Remis. tulerat monachum Cluniacus
 [Odonem ;*

*Roma vocat, facit hunc Ostia pontificem.
 Cumque fit Urbanus, mutato nomine, papa,
 Redditur expulsus integer Urbis honor.
 Exsequias hujus celebres hic Roma peregit,
 Augustum quarto præveniente die.*

Aler quoque insignis versificator præfati papæ

vitam, mores et occasum consideravit, et inde carmen hujusmodi compaginavit :

*Canonicus Remensis Odo, quem Cluniacensis
 Hugo facit monachum, papa fit eximius.
 Hic virens lux Urbis erat, defunctus eclipsis,
 Urbs stetit, Urbano stante, ruente ruit.
 Lege regens et pace fovens, te, Roma, beavit.
 Servans a vitiis intus, ab hoste foris.
 Non flexit, non extulit hunc, non terruit unquam
 Dives, fama, potens, munere, laude, minis.
 Eloquentium linguam, sapientia pectus, honestas
 Mores ornabant, exteriora decor.
 Ecce per hunc urbs sancta patet, lex nostra trium-
 [phat.]*

*Gentes sunt victæ, crescit in orbe fides.
 Sed citius rapitur rosa, quæ plus vernat in horto ;
 Sic et florentem fata tulere virum.
 Mors hominem, requies animam, cisterna cadaver
 Suscipit. Inter nos nil nisi fama manet.*

Adhuc Urbano papa in domo Domini lucente, et tenebras de cordibus mortalium prædicationibus et exemplis digniter effugante, Guitbertus Ravennatis, quem Clementem nominarunt, occubuit. Cui Petrus Leo hujusmodi elogium, versificando insultans, intulit :

*Nec tibi Roma locum, nec dat, Guitberte, Ravenna.
 In neutra positus, nunc ab utraque vacas.
 Qui Sutriæ, vivens, maledictus papa fuisisti,
 In Castellana, mortuus, urbe jaces.
 Sed quia nomen eras sine re, pro nomine vano
 Cerberus inferni jam tibi claustra parat.*

Defuncto Urbano papa, Rainerius, Vallis Brutiorum monachus, in Pascalem papa electus est. et xvi die a transitu prædecessoris sui canonicè consecratus est. Apostolicam vero sedem fere xx annis rexit, Ecclesiæque Dei summo sedimine prodesse

insudavit. Tempore Philippi, regis Francorum, in Gallias venit, Paschale festum apud Carnotum celebravit, et privilegia ejusdem ecclesiæ, venerabilis Ivonis episcopi petitione, confirmavit.

Henricus IV, imperator, qui sanctam Ecclesiam ab adolescentia sua perturbaverat, et investituras ecclesiarum diutius violenter usurpaverat, et profanos ecclesiasticæ unitati adversarios in domo Domini intruserat, potentiaque sæculari truculenter armaverat, jam a Carolo, filio suo, de regni solio abjectus, facinorum immanitatem suorum erubuit, et sic in misera senectute ab omnibus amicis destitutus, vii Idus Augusti [1106] obiit. Sed, quia pro sceleribus suis apostolico anathemate percussus occidit, extra matris telluris gremium, ut belluinum cadaver, computruit, nec communi sepultura mortalium contegi vel honorari meruit. Hic fere quinquaginta annis regnavit, sed dira flagitiosæ servitutis stipendia recepit.

Carolus Henricus V, imperator, anno ab Incarnatione Domini 1106, indictione xiv, regnare cœpit, et paternam tyrannidem arripuit, et fere xix annis regnavit, et in via patris sui, sicut in Paralipomenon de perfido hærede scelerosi patris legitur, ambulavit. Quinto autem anno regni sui, cum xxx millibus militum et ingenti multitudine peditum, Romam obsedit, pactisque conditionibus, a Romanis susceptus, in basilicam Sancti Petri apostoli intravit, et in cathedra imperiali, jussu papæ, resedit. Mox apostolico ut missam caneret, præcepit. Sed ipse, nisi quatuor optimates Augusti, quos nominatim anathematizaverat, egredierentur, noluit. Iratus ergo imperator, papam ante altare comprehendi imperavit. Protinus de satellitibus Cæsaris unus pontificem arripuit; sed audacior cæteris, imitator Simonis Petri gladium exemit, validiusque invasorem papæ, et atrocius quam Petrus Malchum, percussit, et ibidem repente uno ictu exanimavit. Ingens igitur in urbe fit perturbatio, et ab utraque parte sæva concertatio, et in sacris ædibus absque reverentia sanguinis effusio. Duo millia Normannorum de Apulia Romanis suppetias advenerant. Illi cum Latiis et Quiritibus cito egressi sunt, et multitudinem Alemannorum, aliarumque gentium trucidaverunt, qui jam in veteri urbe trans Tiberim securi hospitati fuerant. Augustum vero cum suis clientibus de urbe ter expulerunt. Vincitum tamen papam, quia oculis eorum abditus fuerat, eripere nequiverunt. Conatus est imperator per mediam urbem in Campaniam cum exercitu suo violenter transire; sed virtute bellica cum dedecore compulsus est alias abire, et pro interfectione multorum, quos de cuneis ejus in urbe subito peremptos esse diximus, multi flere. Tunc papa, solerti custodia detentus, omnique solatio destitutus, imperatori quidquid petierat concessit. Unde ab illo dimissus, multis postmodum vilior existit. Nam Rodbertus Parisiensis, Gualo episcopus

Leonensis, et Poncius abbas Cluniacensis, alique plures de cardinalibus et prælatis ecclesiarum, papam redarguebant, et quidquid imperatori verbo seu scripto concesserat, irritum esse debere, indubitanter censebant. Asserebant enim quod pro veritate et justitia debuisset optare mori, et usque ad mortem innocenter Christum sequi, satsique malle vincula et flagra perpeti, quam aliquid contra jus et statuta Patrum potestati annuere sæculari. Ille vero reprehensiones sophistarum patienter tolerabat, et assertiones eorum legitimas ac veraces esse allegabat. Non multo post concilium episcoporum Romæ congregavit, et omnia testamenta, quæ coercitus imperatori sanxerat, consilio jurisperitorum palam damnavit, ipsumque, pro violatione domus Dei et captione sacerdotis Christi et effusione sanguinis Christianorum, excommunicavit. Imperator itaque, sexto regni sui anno, Latiale decus tanto facinore maculavit, et multas gentes ad tantum nefas peragendum frustra vexavit. Quam gravis et periculosa hiems pluviis et nivibus, glacieque tunc fuerit, et quanta discrimina in angustiis et inæqualibus viis et in transitu fluminum exercitus pertulerit, et qualiter imperator, collectis viribus, urbem obsessam plus minis quam armis expugnaverit, Irensis quidam scholasticus decenti relatione litteris tradidit. In illa expeditione, imperator Mediolanum impugnavit, sed repulsus inde nil profecit. Tunc etiam Mathildis, potentis heræ, spaciosam regionem devastaverat, quæ Ticinum, Placentiam, et magnam partem Italiæ, quæ nunc Lombardia dicitur, possidebat, et sibi patrique suo diu multumque restiterat, justisque apostolicis, Gregorio, Urbano et Paschali, semper suffragata fuerat.

Henricus, rex Anglorum, Mathildem filiam suam imperatori in uxorem dedit; quam Rogerius, filius Richardi, cognatus regis, cum nobili comitatu de Anglia in Alemanniam duxit. Argenti quoque decem millia marcos cum filia sua rex opulentus ei donavit, et regali more munera insignia destinavit. Imperator autem tam generosam conjugem admodum dilexit; sed, peccatis exigentibus, sobole imperio digna caruit. Unde imperiale stemma in aliam, juvente Deo, familiam transiit. Nam, eo defuncto, Lotharius, Saxonum dux, a proceribus regni electus est, meritoque frugalitatis, ac bonitatis in solium imperii promotus est. Mathildis autem imperatrix, post mortem mariti sui, natale solum repetiit, et inter suos, licet ab exteris multum diligeretur, conmorari maluit. Rex Anglorum, pater ejus, Joffredo, Andegavorum comiti, eam in conjugem desponsavit; quæ marito suo filium, nomine Henricum, anno Dominicæ Incarnationis 1133, peperit; quem multi populi dominum expectant, si Deus omnipotens, in ejus manu sunt omnia, concesserit.

Nunc, quia jam aliquantulum ab incepta digressus sum materia, et moratus sum in his, quæ ultra

Alpes in Ausonia gesta sunt et Palæstina, revertar A ad res nostras, quæ in Neustria contigerunt et Anglia.

II. *Rerum Anglicarum et Normannicarum narratio. Guillelmi Rufi mores. Quorundam prælatorum obitus. De B. Anselmo Cantuariensi archiepiscopo.*

Guillelmus Rufus, militia clarus, post mortem patris in Anglia regnavit, rebelles sibi fortiter virga justitiæ compressit, et xii annis ac x mensibus ad libitum suum omnes suæ ditioni subjugavit. Militibus et exteris largus erat; sed pauperes incolas regni sui nimis opprimebat, et illis violenter auferebat quæ prodigus advenis tribuebat. Multi sub ipso patris sui proceres obierunt, qui proavis suis extraneum jus bellicose vindicaverunt; pro quibus nonnullos degeneres in locis magnatorum restituit, B et amplis, pro adulationis merito datis, honoribus sublimavit. Legitimam conjugem nunquam habuit; sed obscenis fornicationibus et frequentibus mœchiis inexplabiliter inhæsit, flagitiisque pollutus, exemplum turpis lasciviæ subjectis damnabiliter exhibuit. Defunctis præsulibus et archimandritis, satellites regis ecclesiasticas possessiones et omnes gazas invadebant, triennioque seu plus dominio regis omnino mœncipabant. Sic nimirum, pro cupiditate reddituum qui regis in ærario recondebantur, Ecclesiæ vacabant, necessariisque carentes pastoribus, Dominicæ oves lupinis morsibus patebant.

Eodem tempore, venerabiles episcopi, Osmundus C Salesburiensis et Gualchilinus Guentoniensis, Guillelmus Dunelmensis et Remigius Lincolniensis, alique plures reverendi pontifices defuncti sunt; quorum fundos et omne peculium Flambarus, et Fulcherius frater ejus, alique clientes regis diu nacti sunt. Sic etiam defuncto Balduino, abbate Sancti regis et martyris Edmundi, et Simeone Eliensi, aliisque Patribus de sæculo migrantibus mortali, per Angliam regales ministri cœnobita, cum omnibus ad eadem pertinentibus, invadebant, et monachis victum et vestitum cum parcitate erogabant. Porro, post longum tempus, rex curialibus clericis seu monachis ecclesiasticos honores, quasi stipendia mercenariis, porrigebat; nec in illis tantum religionem quantum favorem servitiumque sibi gratum D ritum sæculari attendebat.

Rodbertus igitur, cognomento Bloiet, qui senioris Guillelmi capellanus fuerat, eoque defuncto, de portu Tolchæ cum juniore Guillelmo mare transfretaverat, et epistolam regis de coronanda prole Lanfranco archiepiscopo detulerat, post mortem Remigii Lincolniensem episcopatum recepit, quem plus quam xx annis tenuit. Girardus autem, nepos Gualchilini Guentoniensis, prius præsul Herfordensis, postea vero, tempore Henrici regis, archiepiscopus factus est Eboracensis. Guillelmus quoque de Garel-Guest episcopium habuit Exoniense, Joannes Medicus Badense, Radulfus cognomento Luffa Cicestreense, et Rannulfus Flambarus Dunelmense,

Herbertus vero Losengia Tetfordense. Sic utique capellani regis et amici præsulatus Angliæ adepti sunt, et nonnulli ex ipsis præposituras ad opprimendos inopes, sibi que augendas opes nihilominus tenuerunt. Alii vero pro suscepto ecclesiastici regiminis onere divinitus perterriti sunt, sibi que commissis intus et exterius salubriter prodesse studuerunt, vitasque suas secundum beneplacitam voluntatem Dei laudabiliter correxerunt. Homines enim multa faciunt culpabiliter pro explenda sua voluntate, nil appetentes nisi libitum suum in perpetrata pravitate; ouæ sapiens arber omnium ad multorum commoditatem sua bene disponit ineffabili pietate. Plerumque leves et indocti eliguntur ad regimen Ecclesiæ tenendum, non pro sanctitate vitæ, vel ecclesiasticorum eruditione dogmatum, liberaliumve peritia litterarum, sed nobilium pro gratia parentum et potentum favore amicorum. Quibus ita promotis clemens Deus parcit ac misertur, eis que postmodum supernæ ubertas gratiæ infunditur, et cœlestis sophiæ per eos luce Dei domus illuminatur, et utilibus studiis plures salvantur.

Venerabilis Anselmus, Cantuariæ archipræsul, assiduas prævaricationes videns, frequenter contristabatur; imitansque Joannem et Heliam, ea crebro calumniabatur, quæ contra divinam fieri legem mœrens intuebatur. Superbus autem rex, qui spiritualis aurigæ freno salubriter regi dedignabatur, malignis et procacibus consiliariis in malignitate irretiebatur, et contra salubria pii monitoris hortamenta irascebatur. Unde prudens archiepiscopus temporibus ejus bis exsulavit, et prius Urbanum papam, ac postmodum Paschalem expetiit. Causas autem exsilii ejus, et qualiter periculosum iter peregerit, Edmarus, capellanus ejus et itineris socius, diligenter enarravit in libro, quem de moribus ejus et actibus, nectareisque dogmatibus luculenter edidit. In illo quippe itinere, Balduinus de Tornaco, nobilis heros, et præfatus Angligena illi comitabantur; quorum virtuosæ strenuitates ab his, qui eorum arcana familiariter rimati sunt, prædicabilia habentur.

In Apulia Urbanum papam Anselmus invenit, et ab ipso veneranter susceptus, ibi cum illo aliquandiu habitavit. Tunc Rogerius, Tancredi filius, Siciliæ consul, in Campaniam venerat, Capuam obsidebat, Richardum, Jordani filium, nepotem scilicet suum, paterno juri restituere satagebat, et rebelles Langobardos, qui prædictum juvenem excluderant, obsidione coarctabat. Ibi papa sequester aderat, et cum venerabili Anselmo legationes pacis inter dissidentes deferebat. Tandem comes pristinum honorem, compressis rebellibus, nepoti suo restituit, eique papa domnum Anselmum, et ipsi consulem commendavit. Cumque conciliū apud Barum jussu papæ congregatum esset, et copia perplexarum de fide, aliisque mysteriis quæstionum a Græcis prolata fuisset, jussu papæ pater Anselmus generalem omnibus sermonem fecit, et ad propositas

inquisitiones subtili lucidaque Græcis et Latinis A fuerat, impugnaret, et, baronibus cupiditate seu timore ad eum flexis, magnam portionem Normanniæ nactus, triumpharet, Bajocensis Odo totis viribus illi diu restitit, nec consuli, donec ipse sibi deficeret, auxilium defuit. Unde præsul, postquam rex Guillelmus, ut dictum est, prævaluit, peregrinari quam inimico subijci maluit. Romæ cum Urbano papa præsul et dux locuti sunt, et, percepta benedictione ab eo, Tiberim transierunt, et in Apulia hiemaverunt.

III. *Milites cruce signati, episcopi, abbates.*

Tunc Godefridus, Lotharingæ dux, Bullonem castrum cum omnibus appendiciis suis episcopo Leodicensi, domino suo, invadiavit, et ab eo septem B millia marcos argenti recepit. Sic alii plures, opulenti et pauperes, prædia redditusque suos distraxerunt, ac pecuniam ad ineundum iter in Jerusalem procuraverunt.

Rodbertus quoque II, dux Normannorum, qui Curta-Ocrea jocosè cognominatus est, totam terram suam, usque ad quinque annos, Guillelmo regi, fratri suo, dimisit, et decem millia marcos argenti, ad explendam peregrinationem cupitam, ab eo accepit. Guillelmus autem rex, nono anno ex quo regnavit, exhaurire thesauros suos nolens, ornamenta ecclesiarum exspoliavit, quæ studiosa priscorum benevolentia regum et optimatum auro et argento, gemmisque texerat, ac, ad laudem Dei, memoriamque sui, sanctæ matri Ecclesiæ reliquerat. Mense C Septembri, Guillelmus mare transfretavit, dataque pecunia Neustriam recepit, et fere v annis, omni scilicet vita sua, fortiter conculcavit. Tunc Odo, Bajocensis episcopus, cum Rodberto duce, nepote suo, peregrinatus est. Tantus enim erat rancor inter ipsum et regem pro transactis simultatibus, ut nullatenus pacificari possent ab ullis caduceatoribus. Rex siquidem magnanimus et iracundus et tenacis erat memoriæ, nec injuriam sibi met irrogatam facile oblivisceretur sine ultione. Tumidus nimirum princeps acerbe secum recolebat quod Odo præsul, qui patruus suus erat, in primordio regni sui primus illi restiterat, et ingentem magnatorum frequentiam in rebellionem contra ipsum contraxerat. Ejus instinctu, Rodbertus, Moritolii comes, D Penevesellum tenuit; sed postmodum cum rege obsidente, qui nepos suus erat, pacem fecit, et, reddita munitione, in amicitiam rediit. Gislebertus quoque, filius Richardi, cum Rogerio fratre suo, Tonnebrugiam munivit; sed Paschali hebdomada rex oppidum obsedit, quod ei mox in primo assultu cessit. Denique pontifex ipse, cum Eustachio Bologniensi et Rodberto Belesmensi et insigni phalange armorum, Rosense castrum tenuit, ibique, duobus municipiis, quæ rex construxerat, in gyro arctatus, cum dedecore cessit, et, de toto Albionis regno irrecuperabiliter exhæredatus, recessit. Deinde in Normannia, cum sese rex vindicaret, et fratrem suum, a quo injuste et frustra impugnatus

inquisitio-
nes subtili
lucidaque
Græcis et
Latinis
fuerat, im-
pugnaret,
et, baroni-
bus cupidi-
tate seu
timore ad
eum flexis,
magnam
portionem
Normanni-
æ nactus,
triumpharet,
Bajocensis
Odo totis
viribus
illi diu
restitit,
nec consuli,
donec ipse
sibi
deficeret,
auxilium
defuit. Unde
præsul,
postquam
rex Guillel-
mus, ut
dictum est,
prævaluit,
peregrinari
quam inimi-
co subijci
maluit. Romæ
cum Ur-
bano papa
præsul et
dux locuti
sunt, et,
percepta
benedictione
ab eo, Tiberim
transierunt,
et in Apu-
lia hiemaverunt.

Inde pontifex in urbem Panormitanam, quam vulgo Palernam vocant, secessit, ibique Februario mense ex hac vita migravit, et in metropolitana Sanctæ Dei genitricis Mariæ basilica Gislebertus, Ebroicensis episcopus, eum sepelivit. Hic, ab adolescentia sua promotus, ecclesiæ gubernaculum suscepit, fere L annis tenuit, multis honoribus et ornamentis episcopalem ecclesiam ditavit, clerum honoravit, et multos suis exspoliavit, aliisque ablata prodigus donavit. Cujus obitum rex Guillelmus ut audivit, Turolde, fratri Hugonis de Ebremou, episcopatum dedit. Qui post annos vi præsulatum pro quibusdam arcanis ultro reliquit, et in cœnobio Beccensi sub Guillelmo abbate monachili Regulæ se submisit, ibique plurimo tempore usque ad finem vitæ regulariter Deo militavit; cui Richardus, Sansonis filius, per annos xxvi successit.

Guillelmus itaque rex Normanniam possedit, et dominia patris sui, quæ frater suus insipienter distraxerat, sibi mancipavit, et ecclesias pastoribus viduas electis pro modulo suo rectoribus commisit. Nam Gemmeticense cœnobium et Divense vacabant. Guntardus enim, Gemmeticensium strenuus abbas, apud Clarummontem, dum famosa synodus ibi celebraretur, vi Kalendas Decembris obiit. In cuius loco rex Tancardum, Fiscannensem præpositum, subrogavit. Qui, post aliquot annos, orto inter ipsum et monachos probroso tumultu, cum infamia recessit, eique Rothomagensis Ursus, ab infantia ejusdem ecclesiæ monachus, per annos xx successit. Interea Fulco, Uticensis monachus et Divensium abbas, Urbanum papam adierat, et apud Cassinum montem exsulabat. Cujus successor, nomine Benedictus, Sancti Andoeni Rothomagensis archiepiscopi monachus, obierat. Divensibus ergo Guillelmus rex Etardum, Gemmeticensem hortulanum, ab infantia monachum, abbatem dedit, qui per aliquot annos gregem Dei diligenter servavit. Fulconi vero redeunti cum apicibus papæ, cœnobialem magistratum gratanter reliquit, ac, ad conversionis suæ locum reversus, in decrepita ætate hominem exivit. Fulco autem, qui ante dejectionem suam Divense cœnobium xx annis rigide rexit, solertiaque sua numerum fratrum auxit, multisque modis Ecclesiam provexit, invidente et instigante Satana, injuste criminatus et depositus, vii annis exsulavit. Deinde reversus, abbatiam suam iterum vii annis prospere gubernavit, et senex in Anglia in Nonas Aprilis Guentæ obiit.

IV. *Franci et Normanni magnates de Vilcassino inter A se contendunt.*

Anno ab Incarnatione Domini 1097, indictione v, Guillelmus Rufus, ut patris sui casus et bellorum causas comperit, Philippo, Francorum regi, totum Vilcassinum pagum calumniari cœpit, et præclara oppida, Pontesiam et Calvimontem atque Medantum poposcit. Francis autem poscenti non acquiescentibus, imo prælianti atrociter resistere ardentibus, ingens guerra inter feroces populos exoritur, et multis luctuosa mors ingeritur. Totum tamen pondus detrimentorum Gallis incumbit et accumulatur. Philippus enim rex, piger et corpulentus, belloque incongruus erat. Ludovicus vero, filius ejus, puerili teneritudine detentus adhuc, militare nequibat. Anglorum autem sceptrifer totus militiæ deditus erat, et optimos ac probatos athletas præcipue diligebat, et electorum phalanges equitum honorifice secum ducebat. Illis nimirum stipatus, si Caius Julius Cæsar cum Ausoniis cohortibus obstitisset, eique injustum quid inferre conatus fuisset, suorum procul dubio vires et audaciam tironum cominus in illum experiri præsumpsisset. Rodbertus B lesmensis princeps militiæ hujus erat; cujus favor erga regem et calliditas præ cæteris vigeat. Insignis consul Henricus frater regis et Guillelmus comes Ebroicensis, Hugo Cestrensis et Gualterius Gifardus comes Bucchingelamensis, aliique plures consules, tribuni et centuriones Anglici regis cohortes ducebant, et præclara facinora frequenter, prout variabilis fortuna præstabat, agebant.

Plerique Francorum, qui binis cogebantur dominis obsecundare, pro fisci, quibus abunde locupletati, sub utriusque regis turgebant ditione, anxii, quia *nemo potest duobus dominis servire* (Matth. vi, 24), animis acriorem, opibusque ditiolem elegerunt, et cum suis hominibus municipiisque favorabiliter paruerunt. Rodbertus itaque, comes de Mellento, in suis munitionibus Anglos suscepit, et patentem eis in Galliam discursum aperuit; quorum bellica vis purissima Francis damna intulit. Guido quoque de Rupe, Anglorum argenti cupidus, eis favit, et munitiones suas de Rupe et Vetolio dimisit. Sic alii nonnulli fecerunt, qui, suis infidi, exteris avidè obtemperaverunt. Tunc Guillelmus rex firmissimum castrum Gisortis construi præcepit, quod usque hodie, contra Calvimontem et Triam atque Burriz oppositum, Normanniam concludit; cujus positionem et fabricam ingeniosus artifex Rodbertus B lesmensis disposuit. Quadam die, dum Normanni super Francos irruerent, et ipsi nihilominus eis insigniter occurrerent, Tedbaldus-Paganus de Gisortis et Gualterius de Amfredivilla, Geroldusque de Ebremou capti sunt; quorum redemptionibus opinis egentes Franci ad dimicandum animati sunt. Rodbertus siquidem de Maldestorn et Odmundus de Calvimonte, Gualbertus de Burriz et Richardus frater ejus, Godefredus et Petrus filii Herberti de Serranz, militiæ Vilcassinorum præerant, et inter-

dum hostibus acriter resistebant. In illa quipp provincia egregiorum copia militum est, quibus ingenuitas et ingens probitas inest. Illi nimirum insignem Francorum laudem deperire noluerunt, seseque, pro defensione patriæ et gloria gentis suæ, ad mortem usque inimicis objecerunt. Unde passim e tota Gellia electos athletas et audaces tirones sibi asciverunt, et multoties, hostibus obstantes, sibi utiliter stipendia lucrati sunt.

Quondam, dum Anglici regis familia Calvimontis confinia devastaret, et militum audacia vires suas utrinque ostentaret, Franci Gislebertum de Aquila, cum aliis quampluribus magnæ nobilitatis, comprehenderunt, et Angli Paganum de Monte-Gaii, cum aliis de partibus ejusdem, ceperunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1098, indictione vi, mense Septembri, Guillelmus rex ingentem exercitum aggregavit, et in Galliam tendens, Conchis hospitium v Kalendas Octobris suscepit. In ipsa nocte terribile signum mundo manifestatum est. Totum nempe cælum, quasi arderet, fere cunctis occidentalibus rubicundum ut sanguis visum est. Tunc, ut postmodum audivimus, in Eois partibus Christiani contra ethnicos pugnauerunt, Deoque juvante, triumpharunt. Guillelmus rex in Galliam usque Pontesiam discurret, incendiis et prædis, hominumque capturis, omnium ubertate rerum nobilem provinciam devastavit. Multis quoque legionibus armatorum Calvimontis mœnia circumvallavit, et diros assultus a ferratis cohortibus ingeri præcepit. Illustres oppidani propugnacula quidem sua vivaciter protexerunt, sed timoris Dei et humanæ societatis immemores non fuerunt. Insilientium corporibus provide benigniterque pepercerunt, sed atrocitatem iræ suæ pretiosis inimicorum caballis intulerunt. Nam plus quam septingentos ingentis pretii equos sagittis et missilibus occiderunt; ex quorum cadaveribus Gallicani canes et alites usque ad næuseam saturati sunt. Quamplures itaque pedites ad propria cum rege remeant, qui spumantibus equis turgidi equites Eptam pertransierant. Animosi Francigenæ, licet campestris villas a regiis discursoribus, quorum nimia erat multitudo, defendere non potuissent, nec contra potentem regem, innumerabilibus turmis stipatum, sine rege legitimoque ductore cominus dimicare ausi fuissent, munitiones tamen suas fortiter munientes servaverunt, et, bono Creatore dante, meliora tempora præstolati sunt. Guillelmus rex, cum Guillelmo duce Pictavensium, ductu Amalrici juvenis et Nivardi de Septoculo, contra Montemfortem et Sparlonem maximam multitudinem duxit, circumjacentem provinciam devastavit. Sed Simon juvenis munitiones suas, auxiliante Deo, illæsas servavit. Simon vero senex servavit Neelliam; Petrus quoque, cum filiis suis, Ansoldo et Tedbaldo, Maniam, aliique municipales, quos singillatim nequeo nominare, firmitates suas procaciter tenere. Interea, dum Guillelmus rex pro regni negotiis regrederetur in

Angliam, trevis utrobique datis, serena pax Gallis A
dedit securitatis lætitiā.

V. *Magnus Noricorum rex contra Irenses belligerat.
Bellum inter Anglos et Gualos.*

Anno ab Incarnatione Domini 1098, Magnus, Olavi Noricorum regis filius, contra Irenses insurrexit, et classem LX navium, super illos navigaturus, præparavit. Rex enim Magnus erat corpore fortis et formosus, audax et largus, agilis et probus, et multa honestate conspicuus. Magnam vero potentiam in insulis Oceani habebat, multisque divitiis et opibus multarum specierum satis abundabat. De legali connubio Eustanum et Olavum genuit, quibus regnum magnamque potentiam dimisit. Tertium vero, nomine Segurd, Anglica captiva, sed nobilis, ei peperit, quem Turer, Ingherricæ filius, regis Magni nutritus, nutritiv. Qui defunctis fratribus superstes diu regnavit, et episcopatus ac cœnobii monachorum, quæ antecessores ejus non noverant, in regno Nordico constituit. Antequam regnaret, in Jerusalem navigavit; Tyrum, opulentam urbem, in corde maris sitam, per mare obsedit, ipsamque Jerosolymitis in terra invadentibus, cum suis Segurd in salo expugnavit. Per Russiam vero remeans, Malfridam, regis filiam, uxorem duxit, domumque reversus, paulo post, regnum, dante Deo, suscepit.

Quinque civitates in circumitu Northwagiæ supra littus maris sitæ sunt, Berga, Cuneghella, Copenga, Burgus et Alsa. Turesberga vero sexta civilis est, C quæ contra Dacos ad Orientem sita est. In mediterraneo insulæ piscosi lacus et ingentes sunt, et villæ campestris in marginibus stagnorum circumsitæ sunt. Indigenæ vero piscibus et volucribus, omniumque ferarum abundant carnibus. Religiosis quoque Christianæ legis utuntur ritibus; pax et castitas ab illis servantur; arctissimis legibus, sævisque scelera puniuntur animadversionibus. Orcades insulæ et Finlanda, Islanda quoque et Grenlanda, ultra quam ad Septentrionem terra non reperitur, aliæque plures usque in Gollandam regi Noricorum subjiciuntur, et de toto orbe divitiæ navigio illuc advehuntur.

Nunc mea mens causam et eventus belli enotare satagit, quod Magnus rex in Hibernos arripuit, et D multa multis detrimenta et strages intulit. Hic filiam regis Irlandæ uxorem duxerat. Sed quia rex Irensis pactiones, quas fecerant, non tenuerat, Magnus rex stomachatus filiam ejus ei remisera. Bellum igitur inter eos ortum est. Anno v Guillelmi Rufi regis Anglorum, undique bellicas copias extraxit rex Northwigenarum, et, Subsolano flante Oceanum perlustrans, Orcades insulas adiit, Scotiam a parte Circii circumivit, et alias insulas, quæ ad suam ditionem pertinent, usque in Angleseam penetravit. Hiberniam ingredi voluit; sed, Irensis in maritimis littoribus ad bellum paratis, alias divertit. Insulam Man, quæ deserta erat, inhabitavit, populis replevit, domibus et aliis necessariis ad usus hominum gna-

viter instruxit. Alias quoque Cycladas, in magno mari velut extra orbem positas, perlustravit, et a pluribus populis inhabitari regio jussu coegit, seseque per plures annos, ad augmentum regni et dilatationem plebium, tali studio exercuit. Quondam princeps militiæ Magni regis cum sex navibus in Angliam cursum direxit; sed rubeum scutum, quod signum pacis erat, super malum navis erexit. Maritimæ vero plebes, quæ in Anglia littus infiniti Amphitritis incolebant in boreali climate, ut barbaricæ gentes et incognitas naves viderunt ad se festinare, præ timore nimio vociferatæ sunt, et armati quique de regione Merciorum convenerunt. Tunc nimirum inter Anglos et Gualos ingens erat belli conturbatio. Ideoque cunctos ad arma concitabat actutum omnis B repentina vociferatio.

Duo consules, quibus Merciorum præcipue regio subjacet, et ambos uno Hugonis nomine omen edocet, veredarios per totam terram celeriter miserunt, et armatos quosque Francos et Anglos contra extraneas phalanges ad patriæ tutelam properare mandaverunt. Maxima igitur multitudo de comitatu Cestræ et Scrobesburicæ congregata est, et in regione Dagannoth secus mare ad prælium præparata est. Illic Hugo de Monte-Gomerici cum suis cœtibus prior accurrit, et, auxiliarios contubernales expectans, multis diebus ibi cœsedit, patriamque, ne Gualenses, seu Nordwigenæ in provinciales irruerent, circumspectus tutavit. Quadam vero die, dum supra littus indigenæ turbati discurrerent, seque contra Nordicos, quos in navibus suis sævire contra Anglos videbant, præpararent, Hugo comes, equum calcaribus urgens, cœtus suos congregabat, et contra hostes, ne sparsim divisi invaderentur, principali rigore coercerat. Interea barbarus Nordwigena, ut comitem agiler equitatem prospexit, instigante diabolo stridulum missile subito direxit, egregiumque comitem, proh dolor! percussit. Qui protinus corruit, et in fluctibus maris jam æstuantis exspiravit. Unde dolor ingens exortus est. Cujus mortem Magnus rex ut comperit, vehementer cum suis planxit, et Hugoni Dirgane, id est Grosso, pacem et securitatem mandavit. *Exercitum, inquit, non propter Anglos, sed Hibernos ago, nec alienam regionem invado; sed insulas ad potestatem meam pertinentes incolo.*

Normanni tandem et Angli cadaver Hugonis diu quesierunt, pontique fluctu retracto, vix invenerunt. Deinde illud, xvii die post mortem ejus, Scrobesburicæ detulerunt, et in claustrum monachorum cum ingenti luctu sepelierunt. Hic solus de filiis Mabilicæ mansuetus et amabilis fuit, et iv annis post mortem Rogerii patris sui paternum honorem moderatissime rexit, et circa finem Julii mensis occidit.

Quo defuncto, Robertus Belesmensis, frater ejus, Guillelmum Rufum requisivit, eique pro comitatu fratris iii millia librarum sterilensium exhibuit. Et comes factus, per quatuor annos immania super Gualos exercuit. Oppidum de Quatford transtulit,

et Brugiam, munitissimum castellum, super Sabri-
nam fluvium condidit. Blidam quoque, totamque
terr. in Rogerii de Buthleio, cognati sui, jure repe-
tiit, et a rege grandi pondere argenti comparavit.
Verum, sicut idem vir multis possessionibus in ter-
ris est locupletatus, sic majori fastu superbiam, se-
quax Belial, inflatus, flagitiosos et crudeles am-
liebat insatiabiliter actus. Angli et Guali, qui jamdu-
dum ferales ejus ludos quasi fabulam ridentes au-
dierant, nunc, ferreis ejus unguis excoriat, pla-
rantem genuerunt, et vera esse quæ compererant,
sentientes experti sunt. Ipse namque, quanto magis
opibus et vernulis ampliatus intumuit, tanto magis
collimitaneis, cujuscuque ordinis fuerint, auferre
fundos suos exarsit, et terras quas prisci antecesso-
res sanctis dederant, sibi mancipavit.

Is jamdudum in Cenomannico consulatu castra
violenter in alieno rure construxit, in possessioni-
bus scilicet Sancti Petri de Cultura, et Sancti Vin-
centii martyris, quibus colonos graviter oppressit.
Quod probus comes comperiens Helias, non ut
ignavus ægre tulit, eique cum suis super Riolci ri-
vum, in territorio Soonensi armatus occurrit, et in
nomine Domini, invocato sancto Juliano pontifice,
pugnavit, victumque Rodbertum, quamvis majores
habuisset ipse copias, de campo turpiter fugavit.
Ibi Rodbertus de Curceio sauciatus fuit, oculumque
dextrum amisit. Gulferius quoque de Yilcreio et
Guillelmus de Molinis atque Godefredus de Guaccio,
aliique multi capti sunt; pro quibus Cenomannen-
zes maximas redemptiones habuerunt, et sic inju-
rias sanctorum et damna suorum ulti sunt. Conflit-
ctus inter eos diu duravit, et innumeris exitio et in
vinculis acerbitati fuit.

**VI. De Helia comite Cenomannensi. Guillelmus Rufus
Cenomannenses vexat. De Hildeberto archiepiscopo
Turonensi.**

Nunc ordinem rerum gestarum libet retexere, et
genealogiam, regios fascas jam sperantis prosa-
piæ. Helias, Joannis et Paulæ filius, Hugonis Ce-
nomannorum consulis consobrinus, vir multis erga
Dei cultum honestatibus viguit, populique regimen
in timore Dei salubriter servavit. Hic generosam
conjugem Mathildem, filiam Gervasii, accepit, qui
Rodberti, cognomento Brochardi, fratris Gervasii
Remorum archiepiscopi, filius fuit. Huic sex fra-
tres fuerunt, quorum duo priores, Goisbertus et
Enoch, post militiam monachi facti sunt. Reliqui
vero quatuor, Joffredus et Lancelinus, Milo et Guil-
lelmus, immatura morte præventi sunt. Helias de
paterna hereditate Flechiam castrum possedit, qua-
tuor vero castella de patrimonio uxoris suæ obti-
nuit, id est, Ligerim et Maiatum, Luceium et Ustili-
acum. Uxor ejus ei filiam, Eremburgem nomine,
peperit; quæ nubilibus annis Fulconi, Andegavo-
rum tunc comiti, nunc Jerosolymorum regi, nupsit,
et generosam sobolem genuit, Joffredum et Heliam,
Mathildem et Sibyllam, quæ filiis regum solemniter

nupserunt; sed, Deo irreprehensibiliter omnia dis-
ponente, cito viduatæ sunt.

Ea tempestate [1096] qua Rodbertus dux fratri
suo Normanniam commisit, et ab eo magnam ar-
genti copiam, ad explendum iter ad sepulcrum regis
nostri, recepit, Helias comes ad curiam regis Ro-
thomagum venit. Qui, postquam diu cum duce con-
siliatus fuit, ad regem accessit, eique humiliter
dixit: *Domine mi rex, consilio papæ crucem Domini
pro servitio ejus accepi, et iter in Jerusalem cum
multis nobilibus peregrinis Domino Deo devovi. Ami-
citiam, ut vester fidelis, vestram deposco, et hoc iter
cum pace vestra inire cupio.* Respondit ei rex: *Quo
vis vade, sed Cenomannicam urbem cum toto comi-
tatu mihi dimitte, quia quidquid pater meus habuit,
volo habere.* Helias dixit: *Hæreditario jure consula-
tum avorum meorum possideo, Deoque jurante, liberis
meis dimittam liberum sicut nunc teneo; et si
placitare vis, judicium gratanter subibo, et patrium
jus, secundum examen regum, comitumque et episco-
porum, perdam aut tenebo.* Respondit rex: *Ensibus
ei lanceis, innumerisque missilibus tecum placitabo.*
Helias dixit: *Contra ethnicos in nomine Domini
dimicare volebam; sed ecce nunc viciniorem contra
inimicos Christi reperio pugnam. Omnis enim qui ve-
ritati resistit, justitiæque, inimicus comprobatur
Dei, qui vera veritas est et sol justitiæ. Ipse mihi
Cenomannorum præposituram dignatus est commen-
dare, quam, aliqua usus levitate, non debeo insipienter
relinquere, ne populus Dei prædonibus tradatur
sicut oves lupis absque pastore. Consilium vero, quod
celitus inspirata concepi mente, universi optimates,
qui astetis, palam audite: Crucem Salvatoris nostri,
qua more peregrini signatus sum, non relinquam; sed
in clypeo meo, galeaque, et in omnibus armis meis
eamdem faciam, et in sella, frenoque meo sacræ
crucis signum infigam. Tali caractere munitus, in
hostes pacis et rectitudinis procedam, et Christiano-
rum regiones militando defendam. Equus itaque meus
et arma mea notamine sancto signabuntur, et omnes
adversarii qui contra me insurrexerint, in militem
Christi præliabuntur. Confido in illo qui regit mun-
dum, quod ipse novit cordis mei secretum, et per ejus
clementiam opperiar tempus opportunum, quo possim
optatum peragere votum.* Guillelmus rex ait: *Quo
libet vade, et quod vis age. Ego contra cruciferos præ-
liari nolo, sed urbem quam pater meus in die trans-
itus sui nactus erat, mihi vindicabo. Tu igitur dilap-
sos aggeres munitionum tuarum summopere repara,
et cæmentarios, lapidumque cæsores, lucri cupidos,
velociter aggrega, vetustasque neglectorum ruinas
murorum utcunque resarciendo restaura. Cenoman-
nicos enim cives quantocius visitabo, et centum millia
lanceas cum vexillis ante portas eis demonstrabo, nec
tibi sine calumnia hæreditatem meam indulgebo. Cur-
rus etiam, pilis atque sagittis onustos, illuc a bobus
pertrahi faciam. Sed ego ipse, cum multis legionibus
armatorum, bubulcos alacriter boantes ad portas tuas*

*præcedam. Hæc verissime credito, et complicibus A
tuis edicito.*

His ita utrinque prolatis, comes recessit et consulatum suum viriliter munivit. Ardui proceres, qui tantorum simultates heroum audiebant, ex sua parte nihil interserere audebant, quia turgidum regem, dominumque suum timebant, egregioque consuli, qui constanter allegationes suas disserebat, condolebant. Erat enim probus et honorabilis, et multis pro virtutibus amabilis. Corpore præcellebat, fortis et magnus, statura gracilis et procerus, niger et hirsutus, et instar presbyteri bene tonsus. Eloquio etiam erat suavis et facundus, lenis quietis et asper rebellibus, justitiæ cultor rigidus, et in timore Dei ad opus bonum fervidus. Quantæ pietatis esset in orationibus ac devotionis, indicabant ejus genæ, crebro madentes lacrymis. Defensionibus ecclesiarum, eleemosynisque pauperum et jejuniis admodum vacavit, et singulis hebdomadibus feria vi, in veneratione passionis Christi, ab omni cibo et potu ex integro abstinuit.

Præterea Guillelmus rex multis in Gallos et Britones atque Flandrenses curis occupatus est, minasque suas complere differens per biennium, Cenomannos oblitus est. Helias inlerea castrum apud Dangeolum contra Rodbertum Talavacium firmavit, ibique satellites suos, ad defendendos incolas terræ suæ, collocavit. Inde præfatus tyrannus, quod vicina passim depopulari arva non posset, contristatus est. Intempestivus igitur, mense Januario, regem inquietavit, acerbis verborum stimulationibus accendit, et in initio Februarii, cum Normannico exercitu, ad prædictum castrum adduxit. Dixit enim regi : *Custodes hostilibus oppidi, securitate torpentes, passim dispersi sunt. Hiemales quippe pluvias et tempestates considerant, et vos alii, cum exercitu vestro, infestationibus irretiri æstimant. Nunc ergo, si repente illuc accurrimus, accolæ et municipes imparatos inveniemus, et municipium facile obtinebimus.* Invitus itaque rex pluribus ex causis, expeditionem inchoavit; sed, Rodberto instigante et prospera pollicente, differre, ne ignavus putaretur, erubuit. Porro, perstrepsens rumor adventum regis prævenit, et principalis ordinatio provinciales, competentibus armaturis munitis, ascivit, ac ad transitus aquarum, sepiumque difficilesque aditus silvarum in hostes coaptavit. Tunc rex inimicis nihil nocere potuit, sed, rancore stomachatus, ferocior in illos exarsit, et Rodberto ingentem familiam bellatorum suis in municipiis adunare præcepit, et copiosos pecuniæ sumptus erogavit, unde municipia ejus vallis et muris ac multiplicibus zetis undique clauderentur, et bellicosus larga stipendiariis donativa largirentur. Belesmensis itaque munio, ad hæc promptus, oppida nova condidit, et antiqua, præcipitibus fossis cingens, admodum firmavit. Hic nimirum novem in illo comitatu habuit castra, id est Blevam et Peretum, Montem de Nube et Soonam; Sanctum Remigium de Planis et Ortico-

sam, Allerias et Motam Galterii de Clincampo, Mamerz, et alias domos firmas quamplurimas. Hæc siquidem regio censu argutus artifex sibi callide præparavit, et in his bestialis sævitiae colonos, vicinisque suis malefidos collocavit, per quos arrogantiae suæ satisfacit, et atrocem guerram in Cenomannos exercuit. In Quadragesima, dum peccatores cœlitus compuncti prava relinquunt, ac ad medicamentum pœnitentiæ pro transactis sceleribus trepidi confugiunt, in carcere Rodberti plus quam trecenti vinculati perierunt. Qui multam ei pecuniam pro salute sua obtulerunt; sed, crudeliter ab eo contempti, fame et algore, aliisque miseriis interierunt.

His temporibus [die 29 Julii 1097], venerabilis vitæ Illoellus, genere Brito, Cenomannorum episcopus, defunctus est. Helias autem comes Goisfredum Britonem, decanum ejusdem ecclesiæ, ad episcopatum elegit; sed præveniens clerus Hildebertum de Lavarceio, archidiaconem, in cathedra pontificali residere compulit, et, altæ vocis cum jubilatione tripudians, cantavit : *Te Deum laudamus*, et cætera quæ usus in electione præsulis exposcit ecclesiasticus. Quod Helias ut comperit, valde iratus, resistere voluit. Sed clericis dicentibus illi : *Electionem tuam ecclesiasticæ præferre non debes electioni*, reveritus, quia Deum timebat, siluit; et, ne lethale in membris Ecclesiæ schisma fieret, canonicis couseisit.

Goisfredus quippe de præsulatu jam securus erat, jamque copiosas dapes pro sublimatione sui præparaverat. Paratæ quidem dapes ab avidis comesoribus absumptæ sunt. Sed ipsum Cenomanni episcopum habere penitus recusaverunt. Is Judicail, pontificis Aletæ, frater fuit, et post obitum Guillelmi, Rothomagensis archiepiscopi, Rothomagensibus xvii annis præfuit.

Hildebertus autem, post mortem Gis'eberti Turo-nensis archiepiscopi, a clero et populo electus est, nutuque Dei, de Cenomannico culmine metropolitana sedem adeptus est. Hic mansuetus fuit ac religiosus, et tam divinarum quam sæcularium eruditioni litterarum studiosus. Temporibus nostris incomparabilis versificator floruit, et multa carmina priscis poematibus æqualia vel eminentia condidit, quæ fervidus calor philosophorum subtiliter rimari appetit, ac super aurum et topazion sibi consciscere diligenter satagit. Eleganter enim et sapienter loquitur de Christo et Ecclesia, de corpore et anima, de gestis sanctorum et virtutibus eorum, de laude virtutum et vituperatione vitiorum. A Romanis cardinalibus, qui frequenter Galliarum plagas adeunt, quia mansuetos illic et obediens sibi reperiunt, plurima Hildeberti carmina Roman transferunt, quæ dicacium scholis et didascalis Quiritum admiranda censentur. Hic sacer beros fere xxxv annis præsulatus officium exercuit, studiisque bonis in docendo et faciendo specialiter institit. Ecclesiam Sancti Gervasii, ubi corpus eximii confes-

oris Christi Juliani requiescit, multis modis laudabiliter decoravit; quam postmodum, tempore Oniumari Britonis, successoris sui, qui alio nomine Guido de Stampis appellatur, dedicavit. Verum, peccatis exigentibus, quam bonorum exercitatio assatim decoravit, variisque ad honorem Dei ornamentis ditavit, post VIII annos dedicationis, incendium, quo magna pars urbis consumpta est, deturpavit, horribilique modo devastavit.

VII. *Helias Cenomannensis comes comprehenditur. Guillelmus rex Cenomannensem civitatem occupat. Helias comes libertatem recuperat.*

Anno ab Incarnatione Domini 1098, indictione VI, Helias comes, hebdomada præcedente Rogationes, expeditionem super Rodbertum fecit, et, factu discursu, post nonam suos remeare præcepit. Illis autem redeuntibus, comes, cum septem militibus a turma sua segregatus, prope Dangeolum divertit, ibique, in condensis arboribus et fructibus latitantes quosdam avertit, in quos statim cum paucis sodalibus irruit. Rodbertus autem in insidiis ibi latitabat. Qui, ut paucos incaute discurreres vidit, vafer, militiæque gnarus, ex improvise cum plurimis prosilivit, comitemque mox, et Herveum de Monteforti, signiferum ejus, et pene omnes alios comprehendit. Prævii vero exercitus, postquam Balaonem alacres pervenerunt, per eos qui evaserat, captum esse audierunt, subitoque post inanem lætitiâ ingenti mœore pariter inebriati sunt. Rodbertus deinde regi Heliam Rothomagum præsentavit, quem rex honorifice custodiri præcepit. Non enim militibus erat crudelis, sed blandus et dapsilis, jucundus et affabilis.

Felici fortuna rex Guillelmus sibi arridente tripudiavit, et convocatis in unum Normanniæ baronibus, ait: *Hactenus de nanciscenda hæreditate paterna negligenter egi, quia pro cupiditate ruris augendi populos vexare, vel homines perimere nolui. Nunc autem, ut videtis, me nesciente, hostis meus captus est, Deoque volente, qui rectitudinem meam novit, mihi traditus est. Quid laudatis? Quid mihi modo persuadetis? De rebus agendis consilium indagate, et mihi quod salubrius censueritis, intimate.* Optimales autem, consultu perscrutato, responderunt: *Communi consilio, Domine rex, decernimus ut jussione vestra universus Normannorum aggregetur exercitus, cum quo nos omnes, ad obtinendam Cenomannorum regionem, audacter et alacriter ibimus.* His auditis, rex gavisus est. Porro, veloces veredarii longe lateque per provincias missi sunt, et velle regis, ut subjecti et affines et amici sine fictione suffragarentur ei, divulgaverunt. Franci ergo et Burgundiones, Morini et Britones, aliæque vicinæ gentes ad liberalem patricium concurrerunt, et phalanges ejus multipliciter auxerunt.

Mense Junio [1098], Guillelmus rex per Alencionem exercitum duxit, multisque militibus stipatus, hostium regionem formidabilis intravit. Militum vero turmæ regio jussu Fredernaium repente adierunt

et cum oppidanis equitibus militari exercitio ante portas castri aliquantulum certaverunt. Verum Radulfus, vicecomes de Bellomonte, regi supplex accurrit, et fœdus pacis, usque ad terminum quem denominaverat, obnixè poposcit: *A sublimitate, inquit, vestra requiro, domine rex, inducias, donec salvus de Cenomannis redeas. Illic enim præsul et senatorum concio consistit, ibique communis quotidie de statu reipublicæ tractatus et providentia fit. Quidquid ibi pactum fuerit vobiscum, nos gratanter subsequemur, et jussionibus vestris in omnibus obsequemur. Hæc idcirco, domine rex, loquor, majorum natu consilio, quia, si sine bello primus defecero, pariumque meorum desertor, primus pacem iniero, omni, sine dubio, generi meo dedecus et improprium generabo. Membra caput subsequi debent, non præcedere, et facti legitimumque vernulæ magis optant obsequi domino, quam jubere.* Hæc et plura his similia dicentem rex laudavit, et quæ postulata fuerant annuit.

Goisfredus quoque de Meduana et Retro de Monteforti, alique plures, per quorum terras transiturus erat, similiter egerunt, et securitatem ab eo, usque ad reditum ejus, supplicibus verbis impetraverunt. Gilo de Sol'eio, de nobilissimis Gallorum, antiquus heros de familia Henrici regis Francorum, qui multas viderat et magnas congregationes populorum, in arduo monte stans, turmas armatorum undique prospexit et quingenta millia virorum inibi esse autumavit, nec se unquam citra Alpes tantum insimul exercitum vidisse asseruit.

Prima regis mansio in terra hostili apud Ruceium fuit, et, sequenti die, rex ad Montem Bussoti castra metatus pernoctavit. Tertia vero die, Colunchis venit, et in pratis Sartæ sigi multitudinis tentoria imperavit. In vineis balistarii et sagittarii secus viam erant; qui tramitem, ne hostes impune transirent, summopere explorabant, crebrisque missilibus prætereuntes inquietabant.

Fulco, cognomento Richinus, Andegavorum comes, ut Heliam captum audivit, Cenomannis, quia capitalis dominus erat, actutum advenit, et, a civibus libenter susceptus, militibus et fundibulariis munivit. Adveniente vero rege, milites de urbe obviam ei egressi sunt, et tota die viriliter in Normannos certaverunt, et militaria ex utraque parte facinora commiserunt. Famosi nempe pugiles nitentur utrinque suas ostentare viros, et promereri a principibus suis atque commilitonibus sanguinolentas laudes.

Paganus de Montedublelli, Normannis olim familiaris, amicitiam cum rege firmavit, et fortissimam, quam apud Balaonem possidebat, motam regi tradidit, per quam totum oppidum, adversariis subactum, paruit. Rex autem illic Rodbertum de Bellismo principem militiæ constituit, eique plus quam ccc milites, animis et armis instructos, associavit. Contra resistentes indigenas vehementer intumuit, et incomparabilibus detrimentis acriter eos afflixit.

Vineas enim eorum ingenti multitudine armatorum A extirpavit, segetes conculcavit, et circumjacentem provinciam devastavit; sed diurnam obsidionem tenere nequivit. Nam egestas victus gravis hominibus et equis instabat, quia tempus inter veteres et novas fruges tunc iter agebat. Sextarius avenæ decem solidis Cenomannensium vendebatur, sine qua cornipedum vigor in Occidentis climatibus vix sustentatur. Quapropter rex legiones suas relaxavit, et messes suas in horreis recondi præcepit, atque ut post collectionem frugum obsidere hostium castra parati essent, commovit.

Rufo rege cum valido exercitu Normanniam repetente, Fulco comes Balaonem obsedit, et, aggregatis Andegavensibus cum Cenomannis, per aliquot dies opprimere hostes satagit. Castrenses autem hoc statim regi mandaverunt, et, rumore hujusmodi diffuso, animosi optimates contribulibus suis adminiculari summopere festinaverunt. Interea, dum comes et exercitus in tentoriis suis pranderent, et mendici de oppido accepta stipe obsessis renuntiarent quod obsidentes tunc, videlicet circa tertiam, comederent, in armis ordinatæ acies militum subito prosilierunt, et inermes ad mensam residentes ex insperato proturbaverunt, et pluribus captis omnes alios fugaverunt. Ibi Gualterius de Montesorelli et Goisfredus de Brioleto, Joannes de Blazone et Berlais de Mosterolo, et alii fere cxi milites cum innumeris peditibus capti sunt, et exuvias hostium, arma et vestes, multimodamque suppellectilem, victores diripuerunt. Inter illos qui capti sunt, multi nobiles oppidani erant, qui, magnorum possessores fundorum, in præcipuis baronibus nativæ regionis pollebant, et multis magnæ strenuitatis militibus, hæreditario jure præminebant.

Tertia Julii mensis hebdomada [1098], Guillelmus rex suis suppeliis venit, et terribiles inimicis armatorum globos secum adduxit. Adveniente autem rege, oppidani cum tripudio ipsum introduxerunt. Quod audientes vinculati, cum vociferatione magna pariter clamaverunt: *Guillelme, rex nobilis, libera nos!* Quod audiens ille, jussit omnes protinus absolvi, eisque cum suis in curia foris ad manducandum copiose dari, et per fidem suam usque post prandium liberos dimitti. Cumque satellites ejus objicerent quod in tanta populi frequentia facie aufugerent, rex illorum duritiæ obstiit, et, pro vincis eos redarguens, dixit: *Absit a me ut credam quod probus miles violet fidem suam! Quod si fecerit, omni tempore, velut exlex, despicibilis erit.*

(36) A Maio mense ad usque Julii finem in carcere detentum fuisse Heliam diserte tradit Ordericus; attamen ipsum statim fuisse dimissum a rege scribit Guillelmus Malmesburiensis, cujus hæc sunt verba lib. iv, p. 124: *Auctor turbarum, inquit, quidam Helias capitur, cui ante se adducto rex ludibundus: « Habeo te, magister, » inquit. At ille, cujus alta nobilitas nasciret etiam in tanto periculo sapere humilia loqui: « Fortuito, inquit, me cepisti; si possem evadere, novi quid facerem! » Tunc Willclmus pro furore fere extra*

Fulco comes de obsidione ad urbem confugerat, et in cœnobiis sanctorum exitus rerum expectabat. Andegavenses autem cum Cenomannis consiliati sunt, et sese Normannis in omnibus inferiores compererunt; unde colloquium inter regem et consulem procuraverunt. Ibi tunc, auxiliante Deo, necessaria pax inter eos facta est, et inde multis pro pluribus causis utriusque populi gaudium ingens exortum est. Requisitum est et concessum ut Helias comes, et omnes qui capti fuerant ex utraque parte, redderentur, et Cenomannis, et omnia castra quæ Guillelmus rex habuerat, Rufo, filio ejus, subjugarentur. Conventionibus itaque pacis decenter confirmatis, rex magistrum militum Rodbertum, Hugonis de Monteforti filium, accersit, et in turrim Cenomannicam aliasque munitiones ascendere præcepit, eique dcc milites electos, loriceis et galeis et omni armatura fulgentes associavit. Protinus illi, custodibus egressis, cunctas urbi munitiones nacti sunt, et in principali turre vexillum regis cum ingenti tropæo levaverunt. In castinum rex post illos mille præclaros milites direxit, et, pro libitu suo datis legibus, totam civitatem possedit. Regia turris et Mons-Barbatus, atque Mons-Barbatulus regi subjiciuntur, et merito, quia a patre ejus condita noscuntur. Omnes quoque cives in pace novo principi congratulantur plausibus, cantibus, variisque gestibus.

Tunc Hildebertus præsul et clerus et omnis plebs obviam regi cum ingenti gaudio processerunt, et psallentes in basilicam Sancti Gervasii martyris perduxerunt, ubi sanctorum pontificum et confessorum Juliani et Turibii ac Victoris, aliorumque plurimorum corpora requiescunt.

Absolutus Helias Bajocensis de carcere prodiit (36) ad regem niger et hispidus Rothomagum venit, eique humiliter dixit: *Qui pluribus suffragaris, rex inclyte, mihi, quæso, subveni pro tua insigni strenuitate. Jam diu comes nuncupatus sum, quia hæreditario jure possedi nobilem consulatum; sed, omine mutato, nominis et honoris titulo privatus sum. Obsecro igitur ut cum pristinæ dignitatis vocabulo in tua me suscipias familia, et ego tibi condigna exhibebo servitia. Cenomannorum non requiro urbem, vel oppida, nec idonea servitute illa promeruo a tua magnificentia. Inter tuos duntaxat anhelio familiares haberi, et regali amicitia perfrui. Liberalis rex hoc facile annuere decrevit; sed Rodbertus, Mellenticus comes, pro felle livoris dissuasit. Callidus enim senex regalibus consiliis et judiciis præerat. Quapropter in prætorio principali parem seu potiorem per-*

se positus et obuncans Heliam: « Tu, inquit, nebulo, tu quid faceres? Discede, abi, fuge; concedo tibi ut facias quidquid poteris, et per vultum de Luca nihil, si me viceris, pro hac venia tecum paciscar. » Nec inferius factum verbo fuit, sed continuo dimisit evadere, miratus potius quam insectatus fugientem. Verum Orderico potior fides, cui concordant gesta Cenomannensium episcoporum.

Dom BOUQUET, lib. x, p. 674.

peti metuebat. Dixit ergo regi : *Cenomanni versipelles et infidi sunt, et quod fortitudine nequeunt, dolis et tergiversatione faciunt. Ecce devictus supplicat hostis, et fraudulenter inhiat tuus esse familiaris. Cur hoc appetit? ut quanto tuis vicinior interfuerit arcanis, tanto, dum sibi arriserit opportunitas temporis, contra te ferocius insurgens, tuis infestior copuletur inimicis.*

His ita dictis, voluntas regis immutata est, et strenuus heros, ne in familia regis computaretur, repudiatus est. Unde labor ingens cum periculis et detrimentis postmodum multis exortus est. Rursus Helias regem blandis affatibus lenire studuit, sed frustra. Unde constanter adjecit : *Libenter, domine rex, tibi servirem, si tibi placeret, gratiamque apud te invenirem. Amodo mihi, quæsd, noli derogare, si aliud conabor perpetrare. Patienter ferre nequeo quod meam mihi ablatam hæreditatem perspicio, et violentia prævalente, omnis mihi denegatur rectitudo. Quamobrem nemo miretur, si calumniam fecero, si avitum honorem totis nisibus repetiero. Cui tergendi rex ait : Vade, et age quidquid mihi potes agere.*

Helias itaque conductum per terram regis ab illo requisivit; quo accepto, liber ad sua gaudentibus amicis remeavit. Quinque oppida sua cum adjacentibus vicis instruxit, sollicita procuracione damna supplevit, propriisque negotiis sedulus institit. Ab Augusto usque ad Pascha in pace siluit. Interim tamen quali specimine nisus suos hostibus ostenderet, callide cogitavit, et multoties cum fidis affinis tractavit.

Guillelmus autem rex, postquam Cenomannis, ut dictum est, sine multi cruoris effusione obtinuit, Guillelmo Ebroicensium comiti, et Gisleberto de Aquila, aliisque probis optimatibus urbem servandam commisit, et regiam turrem, armis et cibis et omnibus necessariis opime instructam, Gualterio Rothomagensi, filio Anserii, commendavit. Radulfus vicecomes et Goisfredus de Meduana, Rodbertusque Burgundio, alique totius provinciæ proceres regi confederati sunt, redditisque munitionibus, datis ab eo legibus solerter obsecundarunt.

VIII. B. *Anselmus Cantuariensis archiepiscopus ad papam in Italia venit. Helius Cenomannensis comes adversus Guillelmum regem bellum renovat.*

Dum hæc citra mare in Neustria perpetrarentur, inmodicique sumptus in superfluis apparatus prodige distraherentur, Rannulfus Flambardus, jam Dunelmi episcopus, alique regis satellites et gastaldi Angliam spoliabant, et, latronibus pejores, agriculturalium acervos ac negotiatorum congeries immisericorditer diripiebant, nec etiam sanguinolentas manus a sacris cobibebant. Defunctis enim Ecclesiæ prælatis, regia vi proptinus succedebant, et quæque in ærario eorum reperiebantur, irreverenter invadebant. Cænobiorum fundos et episcopatum redditus dominio regis mancipabant, et a superstitibus archimandritis, seu pontificibus, enormis pecuniæ

vectigal exigebant. Sic immensi census onera per fas perque nefas concervabant, et regi trans fretum, ut in nefariis seu commodis usibus expenderentur, destinabant. Hujusmodi utique collectionibus grandia regi xenia præsentabantur, quibus extranei pro vana laude ditabantur. Filii autem regni, propriis rebus injuste nudati, contristabantur, et ad Deum, qui per Aoth ambidextrum, perempto Eglon rege pinguissimo, de manu Moab liberavit Israel, clamantes lamentabantur. Hæc videns sacer Anselmus archiepiscopus, valde contristatus est, et oppressis succurrere conatus est. Murus pro domo Israel contra colentes Baalim stare fortiter nisus est. Unde, pro multimodis ecclesiarum afflictionibus, per fideles legatos cum supplicibus epistolis regem interpellans, conquestus est. Sed, obdurato corde, rex male sanus humili didascolo non paruit; quapropter ille licentiam eundi Romam ab eo petivit. Porro, tumidus princeps Romam quidem eum abire permisit, sed Normanniam ne intraret prohibuit. Heu! quam profano tumore cæcatus cito ruiturus desipuit, qui Dei servum a facie tyrannidis sæe fugientem videre noluit! Quem postmodum, quia paulo post ipse sæva morte collapsus est, nunquam videre potuit. Venerandus vero vir, jussui principis obtemperans, per Boloniam transivit, et reverendos secum itineris comites habuit, Balduinum de Tornaco Beccensem monachum, et Cantuariensem Edmarum, natione Anglicum, qui vitam ejusdem patris postea diligenter conscripsit, ad ædificationem animarum. Præfatus præsul usque in Capuam urbem, uberis Campaniæ caput, laboriosum iter explevit, ibique Urbanum papam invenit; a quo benigniter et honorifice susceptus, ei causam adventus sui declaravit Papa nimirum ibi tunc admodum occupatus erat, quia Capuanos, qui contra Richardum, principem suum, Jordani filium, rebellaverant, eidem pacificare satagebat; quos idem juvenis, auxilio et animositate Rogerii Senis, avunculi sui, Siculorum comitis, ad deditionem pertinaciter compulerat. Reverendus itaque senex inter Italos, de quorum origine propagatus fuerat, aliasque gentes, fere biennio exsulavit, et externis auditoribus dicax semimverbis spiritualiter profuit. Si quis ejus facta seu dicta plenius perscrutari voluerit, in præfati libro Edmari apud Beccum Herluini, prædecessoris sui, reperire poterit.

In autumno, Guillelmus rex, postquam Cenomannenses, ut dictum est, subegit, et Normannicas ad libitum suum res composuit, flante austro ditissimum Albionis regnum revisit.

Sequenti anno [1099], Helias post Pascha iterare guerram cœpit, et, clam consentientibus indigenis, depopulari confinia et militiam regis lacessere satagit. Denique, mense Junio, cum insigni multitudine militum venit, ad Planchias Godefredi vadum Eugeniæ fluminis pertransivit, regiosque pugiles, qui urbem custodiebant, ad conflictum lacessit. Audaces vero Normanni foras proruperunt, diuque

dimicaverunt; sed, numerosa hostium virtute prævalente, in urbem repulsi sunt. Tunc etiam hostes cum eisdem ingressi sunt, quia, eorum violentia coerciti, municipales portas claudere nequiverunt; sed per urbem fugientes, viâ in arcem, aliasque munitiones introire potuerunt. *Cives enim Heliam multum diligebant, ideoque dominatorem ejus magis quam Normannorum affectabant. Municipales autem, qui munimenta regis servabant, omnibus necessariis pleniter abundabant, et idcirco usque ad mortem pro domini sui fidelitate præliari satagebant. Porro, Helias a gaudentibus urbanis in civitate susceptus est; sed omnibus illis grave detrimentum inde protinus exortum est. Gualterius enim, Ansgerii filius, custos arcis, jussit fabris, quos secum habebat, operari, scorium quoque candentem super tecta domorum a balistariis impetuose jactari.*

Tunc rutilus Titan sublimes Geminos peragrabat, et ingenti siccitate mundus arebat, flammeusque turbo imbricibus aularum insidebat. Sic nimium ignis accensus est, quo nimium prævalente, tota civitas combusta est. Clarenbaldus de Lusoriis et Gualterius, alique satellites munimenta diligenter servaverunt. Helias vero et sui frustra machinis et assultibus valde laboraverunt, sed contra inexpugnabiles munitiones nihil prævaluerunt. Rodbertus autem Belesmensis Balaonem munivit, cursoremque suum Amalgisum confestim ad regem in Angliam direxit. Porro ille, mari transfretato, Clarendonam venit, regi cum familiaribus suis in Novam-Forestam equitanti obviavit, et alacriter inquirenti rumores, respondit: *Cenomannis per prodicionem subrepta est. Verum dominus meus Balaonem custodit, et regalis familia omnes munitiones sibi assignatas solummodo observavit, auxiliumque regalis potentie vehementer desiderat, in hostile robur, quod eos undique includit et impugnat.* His auditis, rex dixit: *Eamus trans mare nostros adjuvare!* Eodem momento, inconsultis omnibus, equum habentem regyavit, ipsumque calcaribus urgens, ad pontum festinavit, et in quamdam vetustam navim, quam forte invenit, sine regio apparat, velut plebeius intravit, et remigare protinus imperavit. Sic nimirum nec congruentem flatum, nec socios, nec alia, quæ regiam dignitatem decebant, exspectavit; sed, omnis metus expertus, fortunæ et pelago sese commisit, et sequenti luce ad portum Tolchæ, Deo duce, salvus applicuit. Ibi, ut moris est in æstate, plures utriusque ordinis astabant, et, visa rate de Anglia velificante, ut aliquid novi ediscerent, alacres exspectabant. In primis de rege sciscitantibus, ipse certus de se adfuit nuntius. Et quia ex insperato respondit ridens percunctantibus, admiratio exorta est mox et lætitia omnibus. Deinde, cujusdam presbyteri equa vectus, cum magno cœtu clericorum et rusticorum, qui pedites eum cum ingenti plausu conducebant, Bonamvillam expetiit, sui que præsentia inimicos in circuitu Neustris sævientis valde terruit. Tandem, directis legationibus, ingentem exercitum

A in brevi aggregavit, et hostilem provinciam depopulatum festinavit. Agmen quoque hostium cum Helia duce suo, statim ut regem citra fretum venisse comperit, absque procrastinatione fugiens, invasam urbem, multo pejorem quam invenerat, deseruit. Ildebertus pontifex in Normannia regem humiliter aggressus est, et ab eo ut familiaris amicus benigniter susceptus est. Non enim consilio, neque præsentia sui prædictis perturbationibus interfuerat.

B Animosus autem rex, hostium audito recessu, pedetentim eos sectatus est, et Cenomannis nec una nocte tunc hospitari dignatus est. Verum concrematam urbem petransens vidit, et ultra pontem Eguenæ in epitimio spatioso tentoria figi præcepit. In crastinum injurias suas ferro et flamma graviter ultus est. Porro, antequam rex ad inimici castra venisset, eademque igni tradere potuisset, ipsa hostilis manus omnia incendebat, omnemque regionem suam ultro denudabat; ne malevoli prædones ad diripiendum aliquid invenirent, nec domata ubi ad capessendam quietem strata sibi coaptarent. Sic profecto Valles et Ostiliacum consumpta sunt, aliaque quamplurima oppida et rura penitus pessumdata sunt.

C Rodbertus de Monteforti, princeps militiæ, cum quingentis militibus agmina præcessit, incendium castris de Vallibus exstinxit, munitionemque ad opus regis confirmavit. Tunc Helias cum ingenti militia castro Ligeri morabatur, seseque ad meliora tempora reservans, exitum rei præstolabatur. Denique, feria vi, rex Maiacum obsedit, et in crastinum expugnare castrum exercitui jussit. Cæterum Sabbato, dum bellatores certatim armarentur, et acrem assultum castrensibus dare molirentur, rex consultu sapientum Deo gloriam dedit, et, pro reverentia Dominicæ sepulturæ ac resurrectionis, hostibus pepercit, eis que trevias usque in lunæ diem annuit. Interea ipsi castrum interius toto adnisu munierunt, et in assultum virgeas crates ictibus missilium lapidumque opposuerunt. Erant enim viri constantes, dominoque suo fideles, ideoque pertinaciter pro illo usque ad mortem pugnaces, et exemplo probabili probitatis prædicabiles. Cumque forinseci pugnatores admodum insudarent ut ingenti strue lignorum cingentem fossam implerent, viamque sibi usque ad palum pluribus sustentamentis magnopere substratis publice præpararent, oppidani fascas prunis ardentibus plenas desuper demittebant, et congestiones rerum, quæ ad sui damnum accumulatae fuerant, adminiculante sibi æstivo caumate, prorsus concremabant. Hujusmodi conflictu feria ii mutuo vexabantur, et hæc videns rex nimis anxibatur.

Porro, dum ira et dolore torqueretur, quod omnes ibidem conatus illius cassarentur, quidam ad illum de sublimi zeta lapidem projecit, nutu Dei non illum, sed astantis athletæ caput immaniter percussit, et ossa cerebro non parcente ictu commiscuit. Illo itaque coram rege miserabiliter occumbente, subsannatio castrensium continuo facta est;

cum alto et horribili clamore : *Ecce rex modo recen-
tes habet carnes; deferantur ad coquinam, ut ei
exhibeantur ad cœnam.* Contristatus igitur rex,
optimates suos seorsum convocavit, acceptoque ab
eis consilio, suos Luceium diluculo abire præcepit.
Prudentes enim consiliarii provide considerabant
quod in munitione validissima magnanimi pugiles
resistebant, munitique firmis conclavibus, contra
detectos multiplicibus modis facile prævalebant.
Solertes ergo auricularii utile decretum palam
deferunt, et hoc esse subjectis inermibus ad
instans negotium salubre censuerunt, ut salvus
princeps cum insignibus catervis inde recederet,
alioque ulciscendi genere inimicos puniret, et sic
sue genti sospitatem, et hostium dejectionem cati-
lide procuraret. Mane itaque celeres surrexerunt,
ac diversis ad desolationem hostilis patriæ ferra-
mentis usi sunt. Vineas enim exstirpaverunt, fru-
ctiferas arbores succiderunt, macerias et parietes
dejecerunt, totamque regionem, quæ uberrima erat,
igne et ferro desolaverunt. Deinde rex Cenomannis
triumphans accessit, et multarum tribubus provin-
ciarum licentiam remeandi ad sua donavit.

Hæc anno Dominicæ Incarnationis 1099, indi-
ctione vii, mense Julio facta sunt. Tunc Jerusalem,
Gentilibus victis, qui eam diu tenuerant, a sanctis
peregrinis, ut in præcedenti libro dilucidavi, viii
Idus Julii capta est. Urbanus etiam papa, reddo
Christicolis Christi sepulcro sancte tripudians, v
Kalendas Augusti obiit. Cui Paschalis papa, xvi
die inthronizatus a transitu prioris, successit.

IX. Serlo et Rogerius Sappensis abbates Uticensis.
*Controversiæ inter monachos et episcopum Lexo-
viensem exortæ. Uticensis ecclesiæ consecratio.*

Gislebertus, Lexoviensis episcopus, a monachis
Uticensibus multoties requisitus fuit ut abbatem
suum benediceret. Quod ille renuit agere, nisi abbas
sibi chirographum canonicæ professionis exhiberet.
Inter eos inde mutua per x annos altercatio
perduravit, et neuter vinci patiens, tropæum quis-
que speravit. Nam Serlo, qui post Mainerium ad
abbatiæ regimen electus fuit, cœnobitis duobus an-
nis sine benedictione præfuit, quia insolitam Uti-
censi ecclesiæ professionem facere recusavit. Simi-
liter Rogerius Sappensis plus quam vii annis
fratribus præfuit. Sed episcopo pertinaciter persi-
stente in suo sensu, pastorem cambutam non por-
tavit. Qua de re regalis potestas, a monachis re-
quisita, jure prævaluit, et pertinaci episcopo impe-
ravit ut mores, quos antecessores ejus in Norman-

nia sub patre suo tenuerunt, observaret, et abba-
tem sine alicujus novitatis exactione consecraret.
Jussio regis ab invito præsule concessa est, et
præstinus mos cœnobio confirmatus est (57). Radul-
fus, abbas Sagiensis, electum fratrem Lexovium
duxit, et electionem, vice monachilis conventus,
dictavit. Rodbertus autem, Sagiensis monachus,
scriptor eximius, chartam conscripsit, et Herluin-
us, episcopi capellanus, cunctorum in audientia,
clero silente, sic recitavit :

*Christus assistens pontifex et pastor ecclesiastici
gregis et pastorum, sicut suum ex mortalibus con-
tinua successione perpetuum efficit gregem, ita, cum
sit virtus et sapientia Dei, etiam pastorem ipsa per-
petuitate continuat ordinem, plures constituens sacer-
dotes, eo quod morte prohibeantur permanere. Quo-
rum consecrationem per ministerium episcoporum
spirituali benedictione a Deo fieri non dubitamus;
nihilominus et electionem per ora subditorum eodem
Spiritu sancto dispensari certum tenentes. Quocirca
Beati Ebrulfi congregatio unanimis, exemplum sequens,
traditionesque apostolicas, post discessum Patri-
nostri Mainerii, Patre quoque nostro domno Sarlone
in episcopum assumpto, divina præeunte misericor-
dia, in abbatem elegimus domnum Rogerium, fra-
trem nostrum, conversatione cognitum, professione
conjunctum, præsentia et suffragiis egregiorum
suffulti, præfati videlicet episcopi Sarlonis, ab-
batibus Beccensis Anselmi, Sagiensis Radulfi, Troar-
nensis Arnulfi, et cæterorum; cum quibus, quantum
videre sufficimus, ex instructione Apostoli honestatem
personæ contemplantes, virum assumimus catholi-
cum, divina lege eruditum, castum, sobrium, humi-
lem, mansuetum, misericordem, beneficum, et cæte-
ris pastoralibus convenientiis præditum. Hunc, ita-
que electum divinæ Majestati consecrandum offeren-
tes, præsuli nostro Lexoviensi Gisleberto præsentamus,
pontificalem ecclesiastico more postulantes
consecrationem, et canonicam benedictionem.*

Hæc itaque monachorum electione diligenter per-
lecta, et tam a præsule quam a clero gratanter
suscepta, Rogerius in decollatione sancti Joannis
Baptistæ abbas consecratus est, et in crastinum a
fratribus Ulici honorifice susceptus est. Ipso die,
dum fratres ad colloquium in claustro sederent, et
plurima subtiliter indagantes vicissim conferrent,
inspirante Deo, ut æstimo, de Uticensis ecclesiæ
dedicatione orta est confabulatio, et ingens ardor
id agendi omnibus crevit multiloquio. Tandem,
gaudentibus amicis et confortantibus, consilium

(57) *Gravis ac diuturna fuit, inquit Mabillonius,
Clit. SS. Ben. Præf. in partem 1, sæculi VI, p. IX,
ab exeunte sæculo decimo controversia, orta episco-
pos inter atque abbates nonnullos ob subjectionis pro-
fessionem, quam episcopi ab eis, cum ordinandi es-
sent abbates, exigebant.* Luculentam subinde texit
controversiæ hujus historiam, ex qua patet victis
tandem abbatibus qui vel solam consuetudinem,
vel etiam Simoniam proferebant, alios strenue per-
stitisse in neganda promissione, nempe qui privi-

legia libertatis a Romanis pontificibus obtinuerant,
atque etiam eos qui soli regi se subditos profite-
bantur; cæterum quatuor fuisse maxime quæ a
monasteriis sibi subjectis exigere solebant epi-
sopi, nimirum obedientiam, censum annum quem
jus synodale seu citadas appellabant, procuratio-
nes seu jus hospitii in illis monasteriis, et proces-
siones solemnes, id est jus celebrandi missas et
conventus solemnes in eorum ecclesiis.

Dom Bouquet, lib. x, p. 676.

diffinitum est, Deoque juvante, Uticensis basilica A
 Idus Novembris [1099] dedicata est. Hoc officium
 tres episcopi celebraverunt. Gislebertus enim Lexo-
 viensis consecravit principalem aram in honore
 sanctæ Dei genitricis Mariæ, et sancti Petri apo-
 stolorum principis, ac sancti Ebrulfi confessoris;
 et Gislebertus Ebroicensis altare ad austrum in ho-
 nore omnium apostolorum; Serlo autem aram in
 honore omnium Martyrum. Sequenti vero die, Serlo
 crucifixum benedixit, et altare illius in honore sancti
 Salvatoris, sanctique Ægidii confessoris, et
 Gislebertus Ebroicensis aram matutinalis missæ in
 honore omnium sanctorum. Denique, xvii Kalen-
 das Novembris, Ebroicensis heros ad meridiem al-
 tare in honore omnium confessorum sanctificavit,
 et, completa missæ celebratione, in capitulum ven-
 nit, et sanctis exhortationibus, piisque precibus et
 benedictionibus, fratres in Dei cultu corroboravit.
 In fine vero ejusdem anni, Serlo Sagiensis aram in
 æde septentrionali ii Kalendas Januarii dedicavit
 in honore omnium virginum. Sic vii altaria certis
 diebus reyerenter a tribus episcopis dedicata sunt,
 et gloriosis ordinibus sanctorum ecclesiastico more
 ad laudem Dei distributa sunt, qui eidem Sancto
 sanctorum in cœlesti regno perpetualiter gauden-
 tes assistunt.

Ad hanc dedicationem multi Normannorum pro-
 ceres adfuerunt, et ex utroque ordine Deo fideles
 orationum suarum libamina obtulerunt. Guillelmus
 enim abbas Becensis et Radulfus Sagiensis, Ar-
 nulfus Troarnensis et Godefredus Constantiniensis,
 et Richardus de Anserivilla et Guillelmus de
 Glanvilla, Etardus et Guillelmus Ebroicensis, Hugo
 Safredi filius et Guillelmus de Arenis, archidiacon-
 es et decani, alique honorabiles clerici adfue-
 runt, et cum episcopis suis divinæ servitutis mi-
 nisterium solemniter compleverunt.

Tunc Guillelmus de Britolio eidem ecclesie de
 redditibus de Gloz x libras singulis annis dedit.
 Rodbertus etiam de Grentemaisnil ecclesiam San-
 cti Samsonis apud Montem-Calveti majorem, ter-
 ramque unius carrucæ dedit, decimanique nundi-
 narum ejusdem villæ et molendini ac nemoris Deo
 concessit. Gislebertus vero de Aquila medietatem
 Aquilæ villæ ita sancto Ebrulfo concessit ut Richar-
 dus miles eam exinde, sicut de præfato milite te-
 nerat, de monachis teneret; alteram quippe par-
 tem, dono Richerii, Patris ejusdem, in dominio
 jamdudum possidebant. Radulfus quoque de Con-
 chis Caldecotam et Alwintonam, quæ in Anglia
 sunt, et tres agripennas vinearum de Toenia, et
 quiddam apud Guarlevillam habebat, et sex hos-
 pites in tribus villis suis sancto Ebrulfo conces-
 sit, et ea quæ homines sui dederant, gratanter an-
 nuens confirmavit.

Eodem tempore, multis in Occidente magna erat
 turbatio, et fœda desertoribus in oculis omnium

confusio. Urbanus enim papa generali sanxerat
 auctoritate et apostolico jussu inviolabiliter teneri
 coegerat in omni Latinitate ut universi qui crucem
 Christi acceperant, nec iter in Jerusalem pro de-
 fectione voluntatis peregerant, in nomine Domini
 reciprocum callem inirent, aut anathemate per-
 cussi, extra Ecclesiam pœnas luerent. Mutimodis
 itaque constrictus angariis, Stephanus, Blesensis
 comes, ingenuit, seseque denuo ad peregrinandum
 præparavit, innumerisque militibus (38) simile de-
 siderium ferventer inolevit. Bonos enim rumores
 de gloriosis optionibus Christi audierant, qui
 contra gentes ethnicas acies, sanctæ Trinitatis fide
 armati, dimicaverunt, et felicem, virtute pii Sal-
 vatoris, victoriam adepti sunt, æternasque laudes
 per omnia sæcula promeruerunt.

X. De cruce signatis. Godefridus Hierosolymæ rex.
 Græci et Syriani, expulsis Francis, Laodicensem
 civitatem occupant. Raymundus de Tolosa Con-
 stantinopoli apud Alexim imperatorem commora-
 tur. Normannie dux a Syria discedit.

Nunc libet, auxiliante Spiritu sancto, ad peregrino-
 nos nostros redire, breviter relaturus de casibus
 eorum, vel fine, qui post triumphum in Judæa vel
 Syria remansere, vel de illis qui suos ad penates
 per iter arduum remeare.

Anno ab Incarnatione Domini 1099, mense Au-
 gusto, Godefridus, Eustachii Bononiæ consulis et
 Itæ filius, regnum David in Jerusalem suscepit, et
 tribus annis regnavit. In ipso mense, omnium simul
 adhuc commilitonum suorum auxilio fretus, in ad-
 miravimus pugnavit, Deoque præsidante, feliciter
 prope Ascalonem triumphavit. In autumnum, post-
 quam gentiles, summo Rege Sabaoth præliante, pro-
 strati sunt, egregii proceres cum suis commilitoni-
 bus redire decreverunt, et amicis atque consortibus
 valedicentes, reciprocam callem inierunt. Rodber-
 tus enim dux Normannorum, et Rodbertus marchio
 Flandrensium, atque Raimundus Tolosanus comes,
 regressi sunt, quorum strenuitates Turci admodum
 experti sunt. Cumque redirent, multis cœtibus pe-
 regrinorum obiter obviverunt, qui eis in prima
 profectione comitari nequiverunt; sed, opportu-
 nitate data, quando potuerunt, votum eundi ad
 sepulcrum Domini compleverunt. Isti siquidem ni-
 miam egestatem in itinere pertulerunt, et pene
 usque ad mortem aporiati sunt. Nam prævii, qui
 præcedentibus annis regiones inter Antiochiam et
 Jerusalem depopulati sunt, subsequentibus pere-
 grinis per inedia perniciem in tramite seminave-
 runt, quia, occisis sive fugatis provinciarum colo-
 nis, arva inculta nihil quod mandi posset, repere-
 runt. Porro, illi qui redibant, ab obviantibus au-
 dierunt quod Buamundus dux Laodiciam obsideret,
 et intus ei totis nisibus satellitium imperatoris re-
 sisteret.

Illuc enim fere xx millia peregrinorum applicue-

(38) Edit. *millibus*, quod ex correctione interlineari ipsius codicis nobis emendandum videtur.

rant, qui de Anglia et aliis insulis Oceani ad sepulcrum Domini properaverunt, ea tempestate qua gentiles Antiochiam obsidebant, et in urbe Christianos coarctabant. Laodiceni autem insulanos Christicolos gratanter susceperunt, eorumque tuitioni sese contra Turcos commiserunt. Inter illos Edgarus Adelingus præcipuus erat, quem Angli quondam post mortem Haraldi regem sibi frustra præfecerant. Ipse profecto urbem tuendam suscepit, et Rodberti ducis fidelitati servavit, eique post tropæum de paganis delegavit. Hic corpore speciosus, lingua disertus, liberalis et generosus, utpote Eduardi regis Hunorum filius, sed dextera segnis erat, ducemque sibi coævum et quasi collectaneum fratrem diligebat.

Rodbertus itaque dux Laodiciam Syriæ adeptus est, ibique cum Normannis et Anglis atque Britonibus aliquandiu commoratus est. Custodes etiam suos in munitionibus constituit, quando peregrinationem suam ad monumentum Domini Jesu Christi peregit.

Interea Ravendinos, imperatoris Alexii protospatrius, alique stratores navigio venerunt, et cum magno exercitu civitatem obsederunt. Urbani autem, compatriotis suis faventes, Cisalpinos eiecerunt, et Augustales præfecti a Græcis et Syris intronissi sunt. Quod audiens Buamundus, confestim illuc cum exercitu convolvavit, et diutius obsessam urbem crebris assultibus impugnavit. Cumque Laodiceni et Thracæ reditum Jerosolymitanorum comperissent, metuentes ne insuperabilem, si con-

necterentur, exercitum facerent, legatis et muneribus calide præmissis eos illexerunt, eisque ut securi ad urbem suam defensandam properarent, mandaverunt. Igitur illi, hæc audientes, gavisi sunt, et venientes, in urbe a civibus pacifice suscepti sunt. Deinde rebus quæ acciderant ventilatis, et omnibus utrobique mitigatis, Rodbertus dux cum consodalibus suis Buamundo mandavit ut cum pace recederet; alioquin, ad bellum sese maturius præpararet. Buamundus autem, his auditis, suos convocavit, et quid in tantis incursionibus agendum esset investigavit. Omnes persuaserunt ut in pace recederet, suisque contentus, aliena injuste non invaderet; ne contra fratres et strenuos com-

paræ dimicaret, et sic Deum ad iracundiam contra se provocaret; ne scandalum Christianis et cachinnum paganis generaret, nec effusione Christiani cruoris gloriam suæ strenuitatis macularet. Modestus igitur dux profunditatem rationis perspicaciter inspezit, et utillimos sophorum monitus astute intelligens acquievit, et, quamvis mæstus, suorum tamen pro reverentia sociorum, cum suis abscessit.

Tutores itaque Pelasgi et Syri de commodatibus suis tractaverunt, et post aliquot dies seorsum nostrates convocatos sic affati sunt: *Inclyti seniores, quorum fidem ac strenuitatem jam totus cognovit orbis, audite verba quæ bono animo nunc dicemus vobis. Palam scimus quod causa peregrinatio-*

nis ditia regna reliquistis, eademque jam, votis vestris nobiliter expletis, revisere vultis, maxime cum vos urgeat dulcis amor conjugum et dilectæ sobolis, affectusque parentum stimulet ac amicorum, quos pro Christo deseruistis. Nunc ad hanc voluntatem peragendam benigniter nostrum percipite consilium, quod sine dubio vobis, dispensante Deo, comprobabitis salubre et commodum. Urbes et oppida, quæ in Syria vel Romania possidetis, dimitte nobis ad opus Imperatoris. Nos autem vobis optimam classem præparabimus; vos et omnes quicumque vos sequi voluerint, sine nullo Constantinopolim ad Augustum conducemus, et illuc usque panem et vinum et quæque vobis necessaria fuerint affatim suppeditabimus. Imperatoris enim voluntatem in hac re scimus, eique tali servitio placere gliscimus. Francos habere secum valde concupiscit, eorumque constantiam et vivacem annisum admiratur ac diligit. Nostro consultu per ipsum fiducialiter ite, et experiemini consilium istud esse vobis utile.

Franci pariter consiliati sunt, et multa, prout unusquisque commentatus est, callide consideraverunt. Principes enim cum comitatu suo segregati sunt, et sic ad invicem locuti sunt: *Ecce in extraneam regionem elongati sumus, atque ad nostra regredi summopere desideramus. Ast gemina difficultate coangustamur. Hic etenim honorifice, ut nobilitatem nostram decet, remorari nequimus, nec in Gallias remeare sine gravi discrimine valemus. Buamundus, Antiochiam et circumjacentes provincias possidens, passim dominatur, nec in his regionibus parem sibi quemlibet pati dignatur. Navigium vero ad transfretandum nobis deest, et iter nobis terrestre, nisi per terram Augusti, nullum est. Porro, illud, nisi benevolentiam ejus habuerimus, periculosum est, ideoque inter barbaros incolas per dubios calles meticulosum est. Multimoda egestate premimur, et multarum incommoditatum metu angimur. Ingenti labore fatigati sumus, ac ad nostram, ut jam satis dictum est, patriam redire peroptamus; quod per mare seu per terram, nisi per manus imperatoris, perpetrare non valemus. Quid ergo faciemus? Hic diutius remorandi votum non est, omniumque penuria rerum ægris et fessis exsultibus in promptu est. Promissa igitur Græcorum, licet versipelles sint, recipiamus, et ab eis pacifice oblata, quoniam Christiani sunt, læti suscipiamus, quod nobis ut facerent, obnixis precibus obsecrare deberemus.*

Tandem Galli Deo, in cujus manu sunt omnia, sese commendaverunt, et indigenis, in omnibus quæ spondenderant, benigniter annuerunt. Illi ergo admodum lætati sunt, et quæ promiserant fideliter compleverunt. Imperator autem venientes Francos honorifice suscepit, et, auditis pactionibus quas Achæi pepigerant et Galli concesserant, exultavit, et imperiali auctoritate confirmavit. Permanere cum illo volentibus magnos honores obtulit, redeuntibus vero in Occiduas partes larga xenia donavit. Raimundus ergo, Tolosanus comes, quandiu

vixit, cum illo conversatus est, et inter familiares A convivas ejus ac consiliarios habitus est. Hunc Augustus præcipue diligebat, et libenter eum audiebat, quia ipsum pro fidelitate sua pertinaciter Buamundo in Antiochia restitisse cognoverat. Uxor quoque ejus, filia Hildefonsi regis Galiciæ, cum illo tam diuturnam peregrinationem peregit, et filium, nomine Hildefonsum, Constantinopoli peperit, qui post Bertrannum fratrem suum, comitem Tolosæ, patris jus possedit, et usque hodie Gothos in Provincia perdomuit. Lanceam vero Domini, quam Petrus Abraham Antiochiæ invenit, Raimundus comes apud Byzantium diu in capella sua servavit. Alios etiam milites, qui inter Græcos degere voluerunt, imperator multis honoravit muneribus, et magnis ditavit stipendiis.

Rodberto autem Normanno et Rodberto Flandritæ et commilitonibus eorum, qui repedare festinabant, plurimadona contulit, et liberum eis per terram suam transitum et mercatum habere fecit. Illos profecto qui regiones Eoas relinquebant, aut secum retinebat, aut in Ausonias partes summpere transmittibat, quia totis nisibus ad hoc elaborabat ut in Syria contrarias sibi vires debilitaret, et omnes qui ad auxilium sibi resistentium properarent, impedi- ret.

XI. Buamundus Laodiciam recuperat. Robertus dux per Italiam iter suscipit in Normanniam rediturus. Novi milites ad bellum sacrum se accingunt. De lugubri eventu qui in Nova-Foresta accidit.

Impiger Buamundus, ut ea quæ gesta retulimus audivit, stratores scilicet Augusti, et omnes Francos cum suis copiis pontum carinis sulcasse comperit, Normannos et Armenios, Allobrogesque et de aliis gentibus copiosum agmen celeriter congressit, Laodiciam obsedit, viriliter expugnavit, captam XII annis tenuit, et successoribus suis usque nunc dimisit. Tarsum quoque et Mamistram, Albaram et Marram, aliasque munitiones, in quarum medio Reblata consistit, ad laudem Dei et subsidium Christianorum, insigniter sibi subjugavit. Græcos et Armenios atque Syros, in monasteriis monachatum pro ritu suo servantes, honoravit, et possessiones olim habitas fideliter illis concessit. Porro, quædam monasteria, quæ crudeles Turci spoliaverant, D et inde religiosos habitatores fugaverant, strenuus heros Latinis monachis seu clericis assignavit, et amplas possessiones liberaliter delegavit, ut omnibus bonis in Dei cultu abundarent, et secundum Latinitatis usum divinæ majestati servitium persolverent.

Anno ab Incarnatione Domini 1100, præfati consules, ab Augusto, ut dictum est, pluribus exeniis honorati, cum suis recesserunt, et a Normannis in Italia, qui magnis ibidem opibus pollebant, amicaliter suscepti sunt. Rogerius enim Senex, Siciliæ comes, ejusque nepos Rogerius, Apuliæ dux, atque Goisfredus de Conversana, nepos Guiscardi ducis alique compatriotæ seu cognati eorum salvo reditu

gavisi sunt, et fatigatos pro Christo in multis agnibus pugiles lætificare conati sunt. Tunc ibi Rodbertus, Normanniæ dux, generosam virginem adamavit, Sibyllam, Goisfredi de Conversana filiam, desponsavit, et secum in Neustriam adduxit. Hæc nimirum bonis moribus floruit, et, multis honestatibus compta, his qui noverant illam, amabilis exstitit. Tertio postnodum anno, Rotomi filium peperit, quem Guillelmus, ejusdem urbis archiepiscopus, baptizavit, eumque nomine suo vocitavit. Rodbertus dux, dum exsularet, non immemor erat quod a fratre suo decem millia marcos argenti receperat, eique Normanniam usque ad quinque annos invadiaverat. Quapropter a suo socero, qui dominus Brundisii erat, urbis in qua Caius Cæsar B magnum Pompeium inclusit, ut Lucanus narrat, et ab aliis amicis copiam auri et argenti, rerumque pretiosarum obtinuit, ex quorum donis ingentem pecuniam accumulavit, quam reddere creditori, ut suum ducatum quiete reciperet, provide destinavit.

Memorandæ res, quæ solemniter ad honorem Christi a principibus, aliisque fidelibus in Oriente agebantur, fama volante velociter in Occidente denuntiabantur, et occidentalis Ecclesiæ filii de insigni ereptione Jerusalem et confusione Babylonis lætabantur. Guillelmus dux Pictaviensium, auditis nobilibus triumphis, ad amorem peregrinandi accensus est. Cujus vexillum exercitus trecentorum millium de Aquitania et Guasconia, aliisque regionibus Hesperix secutus est. Is nimirum decrevit, Guillelmo Rufo, regi Anglorum, Aquitanix ducatum, totamque terram suam invadiare, censumque copiosum abundanter ab illius arario haurire, unde nobiliter expleret iter quod cupiebat inire. Eloquentes itaque legatos ad regem direxit, eique quod menteolvebat, per eosdem insinuavit. Pomposus autem sceptriger, qui quanto plus habebat, sitientis hydrofici more, tanto plus cupiebat, veredariorum allegationes avidè percepit, et amplas præfati ducis possessiones pristinis potestatibus paterni ducatus et regni addere anhelavit. Maximam igitur jussit classem præparari, et ingentem equitatum de Anglia secum comitari, ut, pelago transfretato, in armis, ceu leo, supra prædam præsto consisteret, fratrem ab introitu Neustriæ bello abigeret, Aquitanix ducatum pluribus argenti massis emeret, et, obstantibus sibi bello subactis, usque ad Garonnam fluvium imperii sui fines dilataret. Hæc tumidus juvenis cogitabat, et arroganter ad hæc inhilabat. Sed omnipotens Conditor, qui cuncta gubernat, aliter disponebat.

Tunc circa Rogationes [1100] lugubris eventus in Nova-Foresta contigit. Dum regii milites venatu exercerentur, et damulas vel cervos catapultis sauciare molirentur, quidam miles sagittam, ut agrestem feram vulneraret, emisit, egregiumque juvenem Richardum, Rodberti ducis filium, casu percussit. Qui repente mortuus corruit, et ingens

luctus multis inde fuit. Eques, infortunio gravi A collocutiones in foris et cœmeteriis passim divulgatæ sunt. Ipsum quoque regem minime latuerunt. ibique mox monachus factus, geminam ultionem ꝑta evasit. Reatum enim homicidii per pœnitentiam, contemplor mundi, expiavit, et malevolum rancorem parentum et amicorum præclari tironis declinavit. Multi præfato militi præcelsam felicitatem auspicati sunt; sed homines, rege Sabaoth aliter dispensante, crebro falluntur et fallunt, quoniam, ignorantia tenebris obnubilatæ, cogitationes hominum vanæ sunt.

De præfati tironis origine libet parumper dicere. Dum Rodbertus dux in adolescentia stolide contra patrem suum rebellasset, et cum magna prædonum manu extorris Neustriam prædis et multis facinoribus infestaret, decoram pellicem cujusdam senis B presbyteri in confinio Franciæ adamavit, et ex ea duos filios, Richardum et Guillelmum, generavit. Illa deinde per longum tempus infantes diligenter enutrivit, jamque adultos in Neustria duci filios suos exhibuit, et notissima ei signa de peculiari familiaritate juvenutis suæ recoluit. Et quia ille partim recognoscebat, prolem tamen suam cognoscere dubitabat, genitrix candentem chalybem manifeste portavit, et, ab omni adustione illæsa, de filio regis se concepisse comprobavit. Isti siquidem duo fratres probi et amabiles fuerunt, sed in momento quasi flos feni cito marcuerunt; unus enim, ut dictum est, in venatione sauciatus occidit; alter vero, postquam Henricus Rodbertum apud Tenerchebraicum cepit, Jerusalem expetiit, ibique militia laudabilis cito corrui

Nunc de silva, ubi præfatus tiro periit, vide, lector, cur Nova vocitata sit. Ab antiquis temporibus ibi populosa regio erat, et villis humanæ habitationi competentibus abundabat. Copiosa vero plebs Suthamptonæ pagum solerti cura ohnixe colebat; unde australis provincia Guentanæ urbi multipliciter campestri ubertate serviebat. Guillelmus autem primus, postquam regnum Albionis obtinuit, amator nemorum, plus quam LX parochias ultro devastavit, ruricolos ad alia loca transmigra- re compulit, et silvestres feras pro hominibus, ut voluptatem venandi haberet, ibidem constituit. Ibi duos filios: Richardum et Guillelmum Rufum, nepotemque suum, ut dictum est, Richardum, perdidit, et multiformis visio quibusdam terribiliter apparuit, quibus consecratas ædes, pro educatione ferarum derelictas, Dominus sibi displicere palam ostendit

XII. Mala præsagia ad Guillelmum regem spectantia. præfatus rex moritur.

Mense Julio [1100], dum regia classis regalis pompæ apparatu instrueretur, et ipse pervicaciter, immensa pretiosi metalli pondera undecunque congerens, prope fretum præstolaretur, horrendæ visiones de rege in cœnobiis et episcopis ab utriusque ordinibus visæ sunt; unde populis publicæ

collocutiones in foris et cœmeteriis passim divulgatæ sunt. Ipsum quoque regem minime latuerunt.

Quidam monachus bonæ famæ, sed melioris vitæ, in cœnobio erat Sancti Petri de Gloucestra, qui hujusmodi somnium retulit se vidisse in visione nocturna: Videbam, inquit, Dominum Jesum in solio excelso sedentem, et gloriosam cœli militiam, sanctorumque chorum ei assistentem. Dum vero, in extasi supra me raptus, obstupescerem, et nimis admirans ad insolita intenderem, ecce quædam splendidissima virgo ante pedes Domini Jesu procidebat, et his precibus suppliciter illum exorabat: « Domine Jesu Christe, Salvator generis humani, pro quo, pendens in cruce, pretiosum sanguinem tuum fudisti, clementer respice populum tuum, miserabiliter gementem sub jugo Guillelmi. Scelerum vindex, omniumque judex Justissime, de Guillelmo, precor, vindica me, et de manibus illius eripe, quia turpiter, quantum in ipso est, me polluit et immaniter affligit. » Dominus autem respondebat: « Patienter tolera, paulisper exspecta, quoniam in proximo tibi sufficiens adhibetur de illo vindicta. » Hæc itaque audiens contremui, et cœlestem iram principi nostro mox imminere non dubitavi, intelligens sanctæ virginis et matris Ecclesiæ clamores pervenisse ad aures Domini, pro rapinis et turpibus mœchiis, aliorumque facinorum sarcina intolerabili, quibus rex et pedisequi ejus non desistunt divinam legem quotidie transgredi.

His auditis, venerandus Serlo abbas commonitorios apices edidit, et amabiliter de Gloucestra regi direxit, in quibus illa, quæ monachus in visu didicerat, luculenter inseruit. In eodem monasterio, Kalendis Augusti, celebritas Sancti Petri ad Vincula solemniter peracta est, et personarum utriusque ordinis ingens globus ibidem conglomeratus est. Tunc Fulcheredus, Sagiensis fervens monachus, Scrobesburiensis archimandrita primus, in divinis tractatibus explanator proflus, de grege seniorum electus, in pulpitum ascendit, sermonem ad populum de Salutari Dei fecit. Ibi prævaricatores divinæ legis palam redarguit, et, quasi prophético spiritu plenus, inter cætera constanter vaticinatus dixit: *Anglia profanis ad conculcationem datur in hæreditate, quia repleta est terra iniquitate. Totum corpus maculatur multiformis lepra nequitia, et a capite usque ad pedes occupavit illud languor malitia. Effrenis enim superbia ubique volitat, et omnia, si dici fas est, etiam stellas cœli conculcat. Discincta libido vasa fictilia, sed et aurea coinquinat, et insatiabilis avaritia quæque potest devorat. En subitanea rerum instabit immutatio. Non diu dominabuntur effeminati. Dominus Deus publicos sponsæ suæ hostes judicare veniet, Moab et Edom rhomphæa manifestæ ultionis percussiet, et terribili commotione montes Gelboe subvertet. Ira Dei transgressoribus ultra non parcat. Jam cœlestis ultio super filios infidelitatis deserviet. Ecce arcus superni furoris contra reprobos intensus est, et sagitta velox ad vulneran-*

*dum de pharetra extracta est. Repente jam seriet, se-
sequē corrigendo sapiens omnis ictum declinet. Hæc
et multa his similia populo feria iv in templo Dei
dicta sunt, et extemplo flagella prosequi exhibitione
operum cæpta sunt.*

In crastinum, Guillelmus rex mane cum suis pa-
rasitis comedit, seseque post prandium, ut in No-
vam Forestam venatum iret, præparavit. Cumque
hilaris cum clientibus suis tripudiaret, ocreasque
suas calcearet, quidam faber illuc advenit, et sex
catapultas ei præsentavit. Quas ille protinus alacri-
ter accepit, per opus artificem laudavit, nescius
futuri, quatuor sibi retinuit, et duas Gualterio Ti-
rello porrexit. *Justum est, inquit rex, ut illi acu-
tissimæ dentur sagittæ, qui lethiferos inde noverit
ictus infigere.* Erat idem de Francia miles genero-
sus, Picis et Pontisariæ dives oppidanus, potens
inter optimates, et in armis acerrimus, ideo regi
familiaris convivæ, et ubique comes assiduus. De-
nique, dum de pluribus inutiliter confabularentur,
et domestici clientes circa regem adunarentur,
quidam monachus de Gloucestra adfuit, et abbas
sui litteras regi porrexit. Quibus auditis, rex in
cachinnum resolutus est, et subsannando supra-
dictum militem sic affatus est: *Gualteri, fac rectum
de his quæ audisti.* At ille: *Sic faciam, domine.*
Parvipendens itaque monita seniorum, immemor
quod ante ruinam exaltatur cor, de serie littera-
rum quas audierat, dixit: *Miror unde domino meo
Serloni talia narrandi voluntas exorta est, qui vere,
ut opinor, bonus abbas et maturus senior est. Ex
simplicitate nimia, mihi, tot negotiis occupato, som-
nia stertentium retulit, et per plura terrarum spatia
scripto etiam inserta destinavit. Num prosequi me-
ritum autumat Anglorum, qui pro sternutatione et
somnia vetularum dimittunt iter suum seu nego-
tium?*

His dictis, celer surrexit, et cornipedem ascen-
dens, in silvam festinavit. Henricus comes, frater
ejus, et Guillelmus de Britolio, alique illustres ibi
fuerunt, in saltum perrexerunt, et venatores per
diversa rite loca dispersa sunt. Cumque rex et
Gualterius de Pice cum paucis sodalibus in ne-
more constituti essent, et armati prædam avidè
expectarent, subito inter eos corrente fera, rex de
statu suo recessit, et Gualterius sagittam emisit.
Quæ, super dorsum feræ, setam radens, rapide vo-
lavit, atque regem e regione stantem lethaliter vul-
neravit. Qui mox ad terram cecidit, et sine mora,
proh dolor! expiravit. Uno itaque prostrato terri-
gena, sit multorum commotio maxima, horribilisque
de nocte principis clamor perstrepat in silva. Hen-
ricus concito cursu ad arcem Gwentoniæ, ubi regalis
thesaurus continebatur, festinavit, et claves
ejus, ut genuinus hæres, imperiali jussu ab excu-
bitoribus exegit. Illuc et Guillelmus de Britolio an-
helus advenit, callidoque meditato præveniens,
econtra obstitit. *Legaliter, inquit, reminisci fidei
debemus, quam Rodberto duci, germano tuo, pro-*

*misimus. Ipse nimirum primogenitus est Guillelmi
regis filius, et ego et tu, domine mi Henrice, ho-
minium illi fecimus. Quapropter tam absenti, quara
præsenti, fidelitas a nobis servanda est in omnibus.
In servitio Dei jam diu laboravit, et Deus illi ducatum
suum, quem pro ejus amore peregrinus dimisit,
nunc sine bellico tumultu cum paterno diademate re-
stituit. Inter hæc aspera lis oriri cæpit, et ex omni
parte multitudo virorum illuc confluit, atque præ-
sentis hæredis, qui suum jus calumniabatur, virtus
crevit. Henricus manum ad capulum vivaciter mi-
sit, et gladium exemit, nec extraneum quemlibet,
per frivolum procrastinationem, patris sceptrum
præoccupare permisit.*

Tandem, convenientibus amicis et sapientibus
consiliariis, hinc et inde lis mitigata est, et saniori
consultu, ne pejor scissura fieret, arx cum regali-
bus gazis filio regis Henrico reddita est. Hoc antea
dudum fuit a Britonibus prophetatum, et hunc
Angli optaverunt habere dominum, quem nobiliter
in solio regni noverant genitum. Mortuo rege, plu-
res optimatum ad lares suos de saltu manicaverunt,
et contra futuras motiones, quas timebant, res suas
ordinaverunt. Clientuli quidam cruentatum regem
vilibus utcumque pannis operuerunt, et veluti serp-
entem aprum, venabulis confossum, de saltu ad ur-
bem Guentanam detulerunt. Clerici autem et mo-
nachi atque cives, duntaxat egeni, cum viduis et
mendicis, obviam processerunt, et pro reverentia
regiæ dignitatis in veteri monasterio Sancti Petri
celeriter tumulaverunt. Porro, ecclesiastici doctores
et prælati, sordidam ejus vitam et tetrum finem
considerantes, tunc judicare ausi sunt, et eccle-
siastica, veluti biothanatum, absolutione indignum
censuerunt, quem vitales auras carpentem salu-
briter a nequitia castigare nequiverunt. Signa
etiam pro illo in quibusdam ecclesiis non sonue-
runt, quæ pro infimis pauperibus et mulierculis
crebro diutissime pulsata sunt. De ingenti ærario,
ubi plures nummorum acervi de laboribus mise-
rorum congesti sunt, eleemosynæ pro anima cupidi
quondam possessoris nullæ inopibus erogatæ sunt.
Stipendiarii vero milites et nebulones ac vulgaris
scorta quæstus suos in occasu mœchi principis
perdiderunt, ejusque miserabilem obitum, non tam
pro pietate, quam pro detestabili flagitiorum cupi-
ditate, planxerunt, Gualteriumque Tirellum, ut pro
lapsu sui defensoris membratim discernerent, sum-
mopere quæsierunt. Porro, ille, perpetrato facinore,
ad pontum propere confugit; pelagoque transitu,
munitiones, quas in Gallia possidebat, expetiit,
ibique minas et maledictiones malevolentium tutus
irrisit. Hic Adelidem, filiam Richardi, de sublimi
prosapia Gifardorum, conjugem habuit, quæ Hugo-
nem de Pice, strenuissimum militem, marito suo
peperit. Denique post multos annos Jerusalem ex-
petiit, et in via Dei pœnitens Gualterius obiit.

Anno itaque ab incarnatione Domini 1100, feria
quinta, iv Nonas Augusti, Guillelmus Rufus in

Nova Foresta ictu sagittæ mortuus est, postquam XII annis et pene X mensibus regno Angliæ potitus est.

XIII. *Henricus, frater Guillelmi Rufi, ei in solio succedit.*

Henricus autem, cum Rodberto, comite de Mellento, Landoniam properavit, et dominico sequenti, apud Guestmonasterium, in basilica Sancti Petri apostoli, regale stemma suscepit, eumque venerabilis Mauricius, Landoniensis episcopus, consecravit. Anselmus enim, Doroberniæ archiepiscopus, ut supra dictum est, exsulabat; Thomas vero, Eboracensis archiepiscopus, nuper defunctus fuerat, et metropolitana sedes adhuc vacabat. Triginta annorum erat Henricus, cum regnare cœpisset, et XXXV annis et IV mensibus regnavit. Hic inter prospera et adversa regnum sibi divinitus commissum prudenter et commode moderatus est, ac inter præcipuos totius Christianitatis principes, obtentu pacis et justitiæ fulgens, insignis habitus est. In diebus ejus Ecclesia Dei divitiis et honoribus alacriter emicuit, et omnis ordo religiosorum ad laudem Creatoris multipliciter crevit. Hoc monachi et clerici attestantur, qui numero et sublimitate, eo regnante, multiplicantur; hoc eremitæ merito perhibere possunt, qui silvarum condensa prosternunt, et, erectis monasteriorum et palatiorum excelsis culminibus, ibi tripudiant, et gloriam Deo cum dulcedine mentis cantitant, ubi quondam exleges latrunculi, ad omne nefas peragendum, latitare solebant.

A principio regni sui omnes sibi sapienter conciliavit, ac ad amorem sui regalibus munificentis invitavit. Optinates enim benigniter honoravit, opes et honores illis auxit, et sic eos leniendo fidos sibi effecit. Subjectas vero plebes justis legibus datis fovit, et ab iniquis exactoribus atque prædonibus patrocinando protexit. Sic sublimis patricius inter omnes occidentales consules et regnorum rectores effulsit, omniumque favorem, tam clericorum quam laicorum, qui ratione regi gaudebant, promeruit. Viduas pastoribus Ecclesias consolari cœpit, et eruditos illis doctores, seniorum consulto, imposuit. Nam Guillelmo, cognomento Gifardo, qui defuncti regis cancellarius fuerat, Guentanzæ urbis cathedram commisit, et Girardum, Herfordensem episcopum, in Eboracensem metropolim promovit. Veloces quoque nuntios trans pontum direxit, per quos venerabilem Anselmum, archiepiscopum Cantuariæ, ad sedem suam accersit, quem, sicut supra dictum est, Guillelmus rex incongruis infestationibus expulit. Eliense vero cœnobium dedit Richardo Richardi de Benefacta filio, Becrensium monacho, et abbatiam Sancti Edmundi regis et martyris Rodberto, juveni Ulicensi monacho, Hugonis Cestrensis comitis filio. Glastoniam quoque commisit Herluino Cadomensium, et Habundoniam Farisio Malmesburiensi. Hugo, Cestrensis comes, et Rodbertus Belesmensis, ac alii optima-

tes, qui erant in Normannia, audito casu infortunati principis, rerumque mutatione subita, compositis in Neustria rebus suis, iter in Angliam acceleraverunt, eique hominio facto, fundos et omnes dignitates suas cum regis muneribus ab eo receperunt.

Henricus rex imprudentum consilia juvenum, sicut Roboam, secutus non est, sed sapientum argutias monitusque senum sagaciter amplexatus est. Rodbertum scilicet de Mellento et Hugonem de Cestra, Richardum de Radvariis et Rogerium Bigodium, aliosque strenuos et sagaces viros suis adhibuit consiliis, et, quia humiliter sophistas obsecundavit, merito multis regionibus et populis imperavit. Præfatus princeps, quarto mense ex quo cœpit regnare, nolens ut equus et mulus, quibus non est intellectus, turpiter lascivire, generosam virginem, nomine Mathildem, regali more sibi desponsavit, ex qua geminam prolem, Mathildem et Guillelmum, generavit. Hæc nimirum Melculst, regis Scottorum, et Margaritæ reginæ filia fuit, cujus origo de stirpe Elfredi regis, filii Egberti regis, processit, qui primus monarchiam totius Angliæ, post Danicam cladem et occasum sancti Edmundi, regis et martyris, obtinuit. Nam antea, ex quo Angli de Anglo insula, ubi Saxoniarum metropolis est, in Britanniam venerunt, et, devictis seu deletis quos modo Gualos dicunt, occupatam bello insulam, Hengist primo duce, a natali solo Angliam vocitaverunt, quinque reges, ut in scriptis Gildæ Britonicæ et Bedæ Anglici legitur, in ea regnaverunt.

Sapiens ergo Henricus, generositatem virginis agnoscens, multimodamque morum ejus honestatem jamdudum concupiscens, hujusmodi sociam in Christo sibi elegit, et in regno secum, Gerardo Herfondensi episcopo consecrante, sublimavit. De rebus, quæ in Anglia contigerunt, pauca prælibavi; sed de Normannis nihilominus huic aliqua libet addere operi.

Mense Augusto 1100, mox ut in Neustria infauti occasus regis compertus est, turgentium furor Normannorum in sua viscera excitatus est. Nam in eadem septimana Guillelmus, consul Ebroicensis, et Radulfus de Conchis cum ingenti manu in territorium de Bellomonte irruerunt, et ingentem prædam de terra Rodberti, comitis Mellentensis, rapuerunt, pro quibusdam injuriis, quas ipse suis comparibus ingesserat, per fraudulenta consilia, quæ Rufo regi contra illos suggerere jamdudum studuerat. Similiter alii plures iram et malevolentiam, quas olim conceperant, sed, propter rigorem principalis justitiæ, manifestis ultionibus prodere non ausi fuerant, nunc, habentibus relaxatis, toto nisu contra sese insurrexerunt, et mutuis cadibus ac damnis rerum miseram regionem, rectore carentem, desolaverunt.

Mense Septembri, Rodbertus dux in Normanniam venit, et, a suis susceptus, cum Sibylla,

conjugē suā, Montem Sancti Michaelis archangeli a de Periculo Maris adiit. Ibi pro reditu salvo de longinqua peregrinatione Deo gratias egit, ac postea sponsam suam, Goisfredi de Conversana filiam, cognovit; quæ sequenti anno filium ei peperit, quem Guillelmum archipræsul baptizavit, eique nomen suum imposuit. Rodbertus vero dux ducatum suum, nemine prohibente, recepit, et fere viii annis nomine tenus tenuit. Socordia nempe mollitiæque damnabiliter detentus est, ideoque despicabilis inquietis et exlegibus incolis factus est. Furta et rapinæ indesinenter agebantur, et mala passim ad detrimenta totius patriæ multiplicabantur.

XIV. *Helias comes Cenomanensem comitatum recuperat.*

Helias, filius Joannis de Flechia, ut rumores quos optaverat audivit, Guillelmum videlicet regem occubuisse veraciter agnovit, cum armorum turma Cenomanis venit, et, ab amicis civibus voluntarie susceptus, urbem pacifice obtinuit. Fulconem, Andegavorum comitem, dominum suum, accersit, a quo adjutus, arcem diu obsedit. Haimericus de Moria et Gualterius Rothomagensis, Anserii filius, cum necessariis clientibus turrim servabant; victum et armamenta, et quæque obsessis necessaria erant ad resistendum, sufficienter habebant. Quotidie vero simul loquebantur, et mutuo minitabantur, sed joca minis plerumque miscebantur. Helias comiti privilegium dederunt ut, quotiescunque vellet, albam tunicam indueret, et sic ad eos qui turrim custodiebant, tutus accederet. Ille vero, credulus fidei eorum, quos probissimos et legales noverat, candore vestis notabilis, sæpe ad hostes accedebat, et solus cum illis diu confabulari non dubitabat. Inclusi et forinseci diversis cavillationibus mutuo exercebantur, animoque non malevolo multa ludicra utrinque agitantur, unde in illa regione futuri pro admiratione et delectamine loquentur.

Tandem Gualterius et Haimericus Heliam, post aliquot dies, sic affati sunt: *Arcem munitissimam, omnibus bonis opulentam, sicut herus noster nobis commisit, servamus; nec vos, nec omnia machinamenta vestra timebimus, quoad resistere vobis voluerimus. Lædere quidem vos lapidibus et sagittis possumus, quia, in eminentiori prætorio constituti, vobis prævalemus. Verum, pro Dei timore et naturali amore, vobis parcimus, præsertim cum ignoremus cui militantes hanc turrim servemus. Unde justum et utile æstimamus ut mutuo trevias demus et accipiamus, donec legatus noster redeat a dominis nostris, Angliæ et Normanniæ principibus. Qui postquam reversus fuerit, faciemus prout ratio nobis intimaverit.* His auditis, gaudens Helias Fulconi retulit. Omnes inde admodum gavisus sunt, et placitum Normannorum libenter annuerunt. Legatus autem, duci Normanniæ directus, ait: *Gualterius et Haimericus cum sociis fidelibus arcem Cenoma-*

niam, sicut eis Guillelmus rex præcepit, observant, et, a Cenomanensibus atque Andegavinis obsessi, a te auxilium postulant, scire optantes quid secundum voluntatem tuam agere debeant. Si præfatam arcem vis habere, veni cum valida bellatorum manu eis succurrere, et a circumvallantibus inimicis liberare. Alioquin edoce qualiter valeant de periculo mortis evadere. Dux autem longæ laboribus peregrinationis fractus, et magis quietem lecti quam bellicum laborem complecti cupidus, per legatum mandavit obsessis ut honestam pacem cum obsidentibus facerent inimicis. Longo, inquit, *labore fatigatus sum, et ducatus mihi sufficit Normannorum. Invitant etiam me proceres Angliæ ut festinem pelagus transire, quia parati sunt me in regem suscipere.* Denique legatus, his auditis, reciprocum iter non repetiit, sed, ponto velociter tranfretato, regem Albionis adiit, eique consequenter ea, quæ illum duci jam dixisse scripsi, facunde intinavit. Ille vero, transmarinis occupatus negotiis regni, callide maluit sibi debita legaliter amplecti, quam peregrinis præsuperbia et indebitis laboribus nimis onerari. Custodibus arcis pro sua benevolentia gratias reddidit, et legatum muneribus dignis honoratum remisit. Nuntius igitur ad suos rediit, illisque responsa filiorum Guillelmi regis per ordinem retulit.

Custodes itaque, laudabili jam fide probati, Helias candidam jusserunt tunicam indui, pro qua Candidus Bacularis solitus est ab illis nuncupari. Protinus ille jussis paruit. Municipes cum velociter venientem susceperunt, et jocantes dixerunt: *Candide Bacularis, merito nunc vales lætari, quia tempus instat quod diu desiderasti. Si copiam nummorum in arario tuo habes, nobiscum felix mercimonium facere potes.* Cumque interrogasset quem mercatum exercerent, dixerunt: *Potens Guillelmus, rex Anglorum, hanc arcem condidit, cujus hæres eam nobis commendavit: sed nuper, proh dolor! occubuit. Hanc nimirum arcem tibi damus, et te amodo Cenomanorum comitem esse concedimus. Non formidine virtutis vestræ territi vel oppressi sumus, nec nobis usque ad longum tempus resistendi deficeret virtus, si vobis adhuc resistere vellemus; arma quidem et animos audaces, victumque sufficientem habemus; sed naturali hero caremus, cui strenuitatis nostræ servitium impendamus. Unde, strenue vir, probitatem tuam agnoscentes, te eligimus, et, arce reddita, te principem Cenomanorum hodie constituimus.*

Hæc ad Heliam prohi heroes locuti sunt, et pacem cum eo fecerunt, et munitissimam ei turrim, cum omnibus copiis a Guillelmo Rufo ibidem aggregatis, reddiderunt. Facta itaque pace, strenui municipales cum armis et omnibus rebus suis exierunt, nec ut hostes devicti, sed ut fideles amici, a consulibus suscepti sunt. Helias vero comes cum cœ militibus eos per urbem incolumes eduxit, et, ne a civibus, quorum domos præterito anno combusserant, læderentur, alacriter protexit. Sic Helias

comes tertio anno consulatum suum recuperavit, et usque ad obitum suum fere x annis honorifice tenuit.

Interea, post aliquot annos, Eremburgem, filiam suam, Fulconi filio domini sui, Andegavorum comiti, dedit, ipsumque Cenomanis dominum sibi successorem constituit. Fœdus amicitiae cum Rodberto duce et Henrico rege postmodum copulavit, eorumque bellis viriliter interfuit, unique multum nocuit, alterique ingens suffragium contulit. Defuncta conjugē sua, cœlibem vitam actitare renuit, sed Agnetem, filiam Guillelmi Pictavorum ducis, relictam (39) Hildefonsi senioris, Galiciæ regis, uxorem duxit. Celebres nuptias cum ingenti tripudio perpetravit, sed, sequenti anno, multis lugentibus, obiit. Cujus cadaver Ildebertus præsul in basilica Sancti Petri apostoli Culturæ reverenter sepelivit.

XV. Rivalitas et dissensiones inter Henricum regem et Robertum ducem exortæ. De Rannulfo Flam-bardo Dunelmensi episcopo. — Robertus dux armata manu in Angliam transfretat.

Anno ab Incarnatione Domini 1101, indictione ix, ingens turbatio in Anglia et Normannia orta est.

Seditiosi enim proceres, Henrici regis magnanimitatem metuentes, et desidis mollitiem Rodberti ducis, ut libitus suos nequiter explerent, magis amantes, fraudulenta consilia vicissim tractare ceperunt, eique, ut parata classe festinus transfretaret, mandaverunt. Rodbertus nimirum de Belismo, et duo fratres ejus, Rogerius Pictavinus atque Arnulfus; Guillelmus de Garenna, Suthregiæ comes, et Gualterius Gifardus, Yvo de Grentemasinilio, et Rodbertus Ilberti filius, aliique plures decretum prodicionis sanxerunt, et partes ducis, prius clam, postea palam, adjuvarunt. Imprudens vero dux sua dominia non servavit, sed pro cupiditate regni, quod callidior frater possidebat, insipienter distrahit.

Tunc Rodberto de Belismo Sagiensem episcopatum et Argentomum castrum, silvanque Golferni donavit, et munitionem de Gisortis Tedbaldo Pagano, quia semel eum hospitatus fuerat, tribuit. Aliis quoque proceribus de suo peculio plurima dedit, multisque, si rex foret, majora quam dare posset, promisit. Et, quoniam meretricum atque scurrarum consortia non refutavit, sed, eis impudenter applaudens, sua dilapidavit, inter divitias ampli ducatus pane multoties eguit, et, pro penuria vestitus, usque ad sextam de lecto non surrexit, nec ad ecclesiam, quia nudus erat, divinum auditurus officium, perrexit. Meretrices enim et nebulones qui, lenitatem ejus scientes, eum indesinenter circumdederunt, braccas ejus et caligas et reliqua ornamenta crebro impune furati sunt. In illo

itaque palam completum est quod per quemdam sapientem dictum est :

Qui sua demergunt, hi post extranea pergunt.

At Normannici optimates ducem suum parvipendentes, et Anglico regi magis favere gestientes, ad illum transferre ducatum Neustriæ decreverunt, crebrisque legationibus ad hujusmodi appetitum incitaverunt. Sic utraque gens, instante perfidia, depravabatur, dominoque infida suo qualiter obeset machinabatur. Rebelles aliqui manifestam contra fideles vicinos guerram arripuerunt, et gremium almæ telluris rapacitatibus et incendiis, cruentisque cædibus maculaverunt. Venerabilis Anselmus archiepiscopus et omnes episcopi et abbates cum sacro clero et omnes Angli indissolubiliter regi suo adhærebant, et pro ejus salute, regni que statu regem Sabaoth incessanter orabant. Rodbertus quoque de Mellento, et multi alii legales, providique barones domino suo fideliter connectebantur, viribus et consiliis ei suffragabantur.

Præcipuus incensor vesaniæ hujus fuit Rannulfus Flam bardus, Dunelmi episcopus. Hic nimirum, de plebeia stirpe progressus, Guillelmo Rufo admodum adulatus est, et, machinationibus callidis illi favens, super omnes regni optimates ab illo sublimatus est. Summus regiarum procurator opum et justitiarius factus est, et, innumeris crudelitibus frequenter exercitatis, exosus et pluribus terribilis factus est. Ipse vero, contractis undique opibus, et ampliatis honoribus, nimis locupletatus est, et usque ad pontificale stemma, quamvis pene illiteratus esset, non merito religionis, sed potentia sæculari proventus est. Sed, quia mortalis vitæ potentia nulla longa est, interempto rege suo, ut verneris patriæ deprædator, a novo rege incarcerationis est. Pro multis enim injuriis, quibus ipsum Henricum, aliosque regni filios, tam pauperes quam divites, vexaverat, multisque modis crebro afflictos irreverenter contristaverat, ex divino consultu, mutato flamine, de sublimi culmine potestatis dejectus est, et in arce Lundoniensi Guillelmo de Magnavilla custodiendus in vinculis traditus est. Verum, sicut Ovidius dicit, de Dædalo canens :

Ingenium mala sarpe morant...

Ingeniosus præsul de rigore ergastuli exire satagit, et exitum callide per amicos procuravit. Erat enim solers et facundus, et, licet crudelis et iracundus, largus tamen et plerumque jucundus, et ob hoc plerisque gratus et amandus. Quotidie ad victum suum duos steriliensium solidos jussu regis habebat. Unde cum adjumentis amicorum in carcere tripudiabat, quotidieque splendidum sibi, suisque custodibus convivium exhiberi jubebat. Quadam die in lagena vini funis ei delatus est, et copiosus convivii apparatus largitione præsulis erogatus est. Custodes cum eo comederunt, et Falerno ubertim hausto exhilarati sunt. Quibus admodum inebriatis

(39) Ann. 1080, parentelæ causa, Hildefonsus reliquerat Agnetem. Guizor

et secure stertentibus, episcopus funem ad columnam, quæ in medio fenestræ arcis erat, coaptavit, et baculum pastorem secum sumens, per funem descendit. Verum, quia manus suas oblitus fuit chirothecis obvolvere, usque ad os excoctæ sunt restis scabredine, et, fune ad solum usque non pertingente, gravi lapsu corpulentus flamen ruit, et p. ne conquassatus, flebiliter ingemuit. Fideles amici ejus et probati satellites ad pedem turris expectabant, qui, non sine timore magno, ibidem ei optimos cornipedes præparaverant. Quibus ascensis, ille velociter aufugit, et fidos comites cum thesauro suo obviam habuit, cum quibus in Normanniam festinanter ad Rodbertum ducem navigavit. Mater vero Flambardi, quæ sortilega erat, et cum dæmone crebro locuta, ex cujus nefaria familiaritate unum oculum amiserat, in alia nave cum filii thesauro sui per pelagus in Neustriam ferebatur, et a sociis ibidem pro scelestis incantationibus cum derisoriiis gestibus passim detrahebatur. Interea totum piratis occurrentibus in ponto ærarium direptum est, et venetica cum naucleris et epibatis anus nuda, mœrensque in litus Normanniæ exposita est. Denique fugax antistes, a duce susceptus, Normanniæ præfectus est, et ipse dux, quantum ignavia permisit, ejus consiliis usus est. Illic præcipue ducem contra fratrem suum ad certamen concitavit, et inimicitias in regem toto adnisu exercuit. Consilium duci qualiter Angliæ regnum obtineret, dedit, auxiliumque suum in omnibus promisit.

In autumno [1101] tandem Rodbertus dux in Angliam transfretavit, et ab illustribus et opulentis, qui confœderati eum præstolabantur, susceptus in

(40) Cestrensis comitum seriem ab Hugone isto Normannigena indicat genealogia sequens: Anno Domini 1089, venit D. Anselmus abbas Ecclesiæ Utiensis (leg. Beccensis) in Anglia; qui rogatu Hugonis primi comitis Cestriæ Cestriam venit, ibique abbatiam in honore S. Werburgæ fundavit, et monachis ibidem congregatis Richardum monachum Utiensem (leg. Beccensem) primum abbatem instituit. Quo facto, eodem anno in reditu suo a Cestræ archiepiscopus Cantuariensis factus est (anno 1095).

Sexto Kal. Augusti obiit Hugo primus comes Cestriæ, qui jacet in capitulo (Spaldingensis ecclesiæ) erga Austrum extremum. Post cujus mortem, Richardus filius ejus, puer septem annorum, comitatum suscepit: vii Kal. Decembris cum uxore sua et multis aliis submersus est apud Warset. Post quem successit Ranulfus de Meschines, nepos prædicti Hugonis comitis, qui moriens vi Kal. Februarii jacet erga Austrum juxta Hugonem primum. Post quem successit Ranulfus de Gernons filius ejus, qui moriens xvi Kal. Januarii jacet juxta patrem suum. Post quem successit Ranulfus filius ejus, qui moriens vii Kal. Novembris jacet juxta patrem suum. Post hunc successit Joannes de Scotia nepos ejus, qui moriens vii Idus Junii, jacet juxta prædictum comitem.

Jam vero Ranulfus habuit quatuor sorores: primogenita nomine Mathilda, secunda Mabilia, tertia Agnes, quarta Hawisia. Mathilda prima desponsata fuit comiti Davidi, et habuit filium Joannem cognominatum de Scotia, qui fuit comes Cestriæ, et habuit quatuor filias. Margarita prima nupta Alano de Sulwey, et habuit filiam Dervogillam quæ erat uxor

A regem bellum paravit. Classis ejus Guillelmi patris, sui classi multum dispar fuit quæ, non exercitus virtute, sed proditorum procuracione, ad portum Portesmude applicuit. Protinus ipse dux a proceribus regni, qui jamdudum illi hominum fecerant, in provinciam Guentoniensem perductus, constitit, et fratrem suum, nisi diadema deponeret, ad prælium concitacione seditiosorum lacessit. Multi, qui pridem regi specie tenus adhæserant, advenientem ducem ultro susceperunt, copiisque suis agmina ejus stipaverunt. Rodbertus enim Belesmensis, et Guillelmus Suthregiæ comes, alique plures regem deseruerunt, et multi, ut occasionem separationis extorquerent, ab eo injusta petierunt, et, nisi petitionibus suis satisfaceret, eum sese derelicturos minitati sunt. Rodbertus de Mellento et Richardus de Radvartii, alique multi barones strenui regem suum vallaverunt. Omnes quoque Angli, alterius principis jura nescientes, in sui regis fidelitate perstiterunt, pro qua certamen inire satis optaverunt.

Interea Hugo, Cestrensis comes, in lectum decidit, et post diutinum languorem monachatum in conobio, quod idem Cestræ construxerat, susceptit, atque post triduum, vi Kalendas Augusti, obiit. Richardus autem, pulcherrimus puer, quem solum ex Ermentrude, filia Hugonis de Claromonte, genuit, consulatum ejus fere xi annis, amabilis omnibus, tenuit, et Mathildem, filiam Stephani Blesensium comitis, ex Hadala sorore Henrici regis, uxorem duxit, cum qua in Candida Nave, ut postmodum satis elucidabitur, vii Kalendas Decembris [1101] naufragio, proh dolor! periit (40).

Joannis Baylioll. Isabella secunda nupta Roberto de Brus, et habuit filium Robertum de Brus. Mathilda tertia moriebatur sine filiis. Alda quarta nupta Henrico de Hastings, et habuit filium Henricum Hastings.

Mabilia secunda soror comitis Ranulfi desponsata fuit comiti de Arundell, et habuit quatuor filias, scilicet Mabilia nuptam Roberto Tateshall, et habuit filium Robertum Tateshall. Nicolaia soror secunda nupta Rogero de Somerey, et habuit filium Radulfum qui obiit ante patrem, et quatuor filias, videlicet Margareta nupta Radulfo Basset juniori; Joanna secunda nupta Joanni de Estrang; Elisabelha tertia nupta Waltero de Suley; et Mathilda quarta nupta Henrico de Herdington. Cecilia tertia filia comitis Arudelicæ nupta Rogero de Montealto. Isabella quarta filia ejusdem comitis nupta fuit Joanni filio Alani, et habuit filium Joannem.

Agnes tertia soror Ranulfi comitis desponsata Wilhelmo Ferrers seniori, et habuit filium Willelmum juniorem, qui fuit comes Derebeicæ. Willelmus junior habuit filium Rodbertum.

Havisa quarta soror Ranulfi comitis desponsata fuit Roberto de Quinci, et habuit filiam Margaretam comitissam Lincolnæ, quæ nupta fuit Joanni de Lacy Constabulario Cestriæ: ex qua idem Joannes genuit Edmundum, qui quidem Edmundus genuit Henricum Lacy comitem Lincolnæ, et idem Edmundus obiit ante matrem suam. Dicitur autem Henricus ex filia comitis Sarum genuit Edmundum qui obiit ante patrem suum, et filiam Alesciam nomine; quæ nupta fuit domino Thomæ comiti Lancastriæ et Leicestriæ,

XVI. *Pax inter duos fratres, Henricum scilicet et Robertum, componitur.*

Meilencus consul versutias contribulium et defectionem prospiciens, fidemque suam amico regi inter lata et tristia servare satagens, hinc et inde multa tacito corde subtiliter revolvit, et ne status regni vacillaret, anxius laboravit. Dixit itaque regi : *Omnis probus et æquitate pollens, dum videt amicum pressuris impeti, si legalitate vult probabilis haberi, indigenti dilecto debet totis nisibus suffragari. In hujusmodi studio non tantum futuræ mercedis emolumentum debet pensari, quantum de indigentis amici subventionem cogitari. Verum plures videmus multum aliter agentes, fideique, quam domino pepigere suo, decus turpi prævaricatione polluentes. Hæc profecto manifeste cernimus, et aculis punitionibus in nostris lateribus sentimus. Nos ergo, quibus communis utilitatis providentia commissa est divinitus, ad salutem regni, Ecclesiæque Dei undique speculari debemus. Maxima sit cura ut per gratiam Dei pacifice vincamus, ut sine Christiani sanguinis effusione victoriam obtineamus, et in pacis serenitate fidelis consistat populus. Nunc igitur, domine mi rex, consilium meum audi, monitisque meis ne dedigneris obsequi. Cunctos milites tuos leniter alloquere, omnibus ut pater filiis blandire, promissis universos demulce, quæque petierint concede, et sic omnes ad favorem tui solerter attrahere. Si Londiniam postulaverint vel Eboracham, ne differas magna polliceri, ut regalem decet munificentiam. Melius est enim dare regni partem, quam C multitudinem inimicorum cum vita perdere victoriam. Cumque ad finem hujus negotii, auxiliante Deo, prospere pervenimus, de repetendis dominiis, quæ temerarii desertiores tempore belli usurpaverint, utile consilium suggeremus. Certum est quod quisquis dominum suum in mortis periculo sponte deserit, aliumque pro aviditate lucri appetit, seu militare servitium, quod ultro pro defensione regni exhibere debet, regi suo venale facit, eumque propriis spoliare dominiis contendit, iudicio rationis et æquitatis ut proditor judicabitur, et hæreditariis rebus merito nudatus, extorris effugabitur. Universi optimates Henrico regi assistentes verba consulis collaudaverunt, et regem ut monitis ejus obsecraret cohortati sunt. Ille vero, sapientia præcellens, benevolis auri- D culariis gratias egit, eorumque salubribus hortamentis libenter acquievit, pluresque, quos suspectos habebat, promissis et muneribus sibi conciliavit. Tandem cum ingenti exercitu obviam fratri processit, et legatos direxit, per quos sollicitè inquisivit cur Angliæ fines cum armato exercitu intrare præsumperit. Rodbertus autem dux per suos responsales ita locutus est : *Regnum patris mei cum proceribus meis ingressus sum, et illud repositum, debitum mihi jure primogenitorum.**

In quadam planitie, duo germani per aliquot dies perstiterunt, sibi que mutuo nobiles nuntios quotidie et post ejus mortem domino Ebuloni le Strange. *Monast. Anglic. 1, p. 308. Vide etiam tomi ej:*

Seditiosos proditores magis bellum quam pacem optabant. Et quia plus private quam publicæ commoditati insistebant, versipelles veredarii verba pervertebant, et magis jurgia quam concordiam inter fratres serebant. Porro, sagax Henricus istud advertit, unde fratris colloquium ore ad os petiit et convenientes fraterni amoris dulcedo ambos implevit. Nobilis corona ingentis exercitus circumstitit itaque terribilis decor Normannorum et Anglorum in armis effulsit. Soli duo germani spectantis in medio populi collocuti sunt, et ore quod corde ruminabant sine dolo protulerunt. Denique post pauca verba mutuo amplexati sunt, datisque dulcibus basiis, sine sequestro concordæ effecti sunt. Verba quidem hujus colloquii nequeo hic inserere, quia non interfui; sed opus, quod de tantorum consilio fratrum processit, auditu didici.

In primis Rodbertus dux calumniam, quam in regno Angliæ ingesserat, fratri dimisit, ipsumque de homagio, quod sibi jamdudum fecerat, pro regali dignitate absolvit. Henricus autem rex tria millia librarum sterlingensium sese duci redditurum per singulos annos spondidit, totumque Constantinum pagum et quidquid in Neustria possidebat, præter Danfrontem, reliquit. Solum Danfrontem castrum sibi retinuit, quia Danfrontanis, quando illum intromiserunt, jurejurando pepigerat quod nunquam eos de manu sua projiceret, nec leges eorum vel consuetudines mutaret. Remotis omnibus arbitris, soli fratres scita sua sanxerunt, et, cunctis in circumitu eos cum admiratione spectantibus, decreverunt quod sese, ut decet fratres, invicem adjuvarent, et omnia patris sui dominia resumerent, scelestosque litium satores pariter utrinque punirent.

Pace itaque facta, confusio perfidos operuit, et despicabiles illis etiam quibus inique adulati fuerant, effecit, et inglorios, metuque pallentes a facie regis latitare compulit. Sinceræ vero plebes et justis laboribus insistentes exultaverunt, et armatorum cunei, licentia regis accepta, dissoluti sunt, gaudentesque ad sua tecta remeaverunt. Totius Albionis regnum, tranquillitate pacis tripudians, siluit et Ecclesia Dei, diuturna quiete vigens, divina lege splenduit, Deoque secura sine periculis tumultu militavit. Narrationi nostræ perhibent evidens testimonium novæ basilicæ, et multa oratoria nuper condita per vicos Angliæ, et operosa claustra cœnobiorum, cum aliis officinis monachorum, quæ constructa sunt Henrici regis tempore. Omnis enim ordo Religiosorum, pace fruens et prosperitate, in omnibus quæ ad cultum Deitatis pertinent omnipotentissimæ, intus et exterius suam diligentiam satagit exhibere. Unde templa domosque fervens fidelium devotio præsumit prosternere, eademque melioranda renovando iterare. Prisca ergo ædificia, quæ sub Edgardo, vel Eduardo, aliisque christianis regibus constructa sunt, dejiciuntur, ut amplitudinem, p. 305.)

Dom Bouquet, lib. x, p. 685.

dine, seu magnitudine, vel operis elegancia, ad A laudem Creatoris competenter emendentur.

Rodbertus dux, postquam duobus mensibus cum germano rege deguit, regalibus xeniis honoratus, appropinquante hieme, in Neustriam rediit, et Guillelmum de Guarenna, pluresque alios pro ipso exhaeredatos, secum adduxit.

Non multo post Gislebertus senex, cognomento Maminotus, Lexoviensis episcopus, mense Augusto mortuus est, atque Fulcherius, frater Flambardi, ejusdem sedis præsula a Guillelmo archiepiscopo mense Junio consecratus est. Hic pene illitteratus ad episcopatum procuracione fratris sui de curia raptus est; quo, dapsilitate laudabilis, vii mensibus potitus, mense Januario [1102] defunctus est. Deinde Rannulfus Flambardus, qui in Normannia B exulabat, et Dunelmi præsulatu carebat pro inimicitia regis cui resisterat, Lexoviensem pontificatum filio suo Thomæ puero suscepit, et per triennium, non ut præsul, sed ut præsens, gubernavit. Interea Guillelmus de Paceio, ingenti pretio comiti dato, præsulatum præoccupare sategit; sed, pro Simoniaca lue, prius Rothomagi, postea Romæ condemnatus, temeritatem suam misere luit. Sic fere quinque annis Lexovium rectore caruit, et Dominicus grex, pastore digno carens, lupinis dentibus patuit, donec illi gratia Dei Joannem ad plebis suæ consolacionem episcopum destinavit.

XVII. *Dux Pictaviensis, dux Burgundiæ et plurimi alii magnates crucem suscipiunt. Eorum cum imperatore Constantinopolitano contentiones.* C

Bonis rumoribus auditis de illustribus athletis qui peregre profecti sunt, et in Oriente contra Ethnicos in nomine Christi dimicantes gloriose triumpharunt, Occidui proceres invictam probitatem et insperatos eventus eorum zelati sunt. Consobrini et affines eorum strenuitatis exemplo ad simile opus excitati sunt. Multos nimirum accendit fervor peregrinandi, sepulcrum Salvatoris et sancta loca visendi, et virtutem, militiamque suam contra Turcos exercendi. Plures etiam terror apostolicæ maledictionis peregrinari coegit; Paschalis enim papa omnes palam anathematizavit, et ab omni Christianitate segregavit, qui Crucem Domini gratis acceperant, et itinere non perfecto remeaverant, nisi D reciprocum callem iterarent, Deoque satisficientes vota sua pie persolverent.

Anno itaque Dominicæ Incarnationis 1104, Guillelmus, Pictaviensium dux, ingentem exercitum de Aquitania et Guasconia contraxit, sanctæque peregrinationis iter alacris iniit. Illic audax fuit et probus, nimiumque jucundus, facetos etiam histriones facetiis superans multiplicibus. Fertur trecenta armatorum millia vexillum ejus secuta fuisse, quando egressus fuerit de finibus Aquitanicæ. Stephanus quoque, Blesensis palatinus comes, pene ab omnibus derogabatur et indesimenter verecundabatur, eo quod de obsidione Antiochena turpiter aufugerit et gloriosos sodales suos in martyrio Christi ago-

nizantes deseruerit. A multis personis multoties corripiebatur, et militiam Christi tam terrore quam confusione repetere cogebatur. Ad hoc etiam Adela, uxor ejus, frequenter eum commonebat, et inter amicabilem conjugii blandimenta dicebat: *Absit a te, domine mi, ut tantorum diu digneris hominum opprobria perpeti! Famosam strenuitatem juventutis tuæ recole, et arma laudabilis militiæ ad multorum salutem millium arripe, ut inde Christicolis ingens in toto orbe oriatur exsultatio, ethnicisque formido, suæque scelerosæ legis publica dejectio.* Hæc et multa his similia mulier sagax et animosa viro suo protulit. Sed ille, periculorum et difficultatum gnarus, labores duos iterum subire formidavit. Tandem animos et vires resumpsit, et iter cum multis millibus Francorum arripuit, et usque ad Sepulcrum Christi, quamvis pessima illi obstitissent impedimenta, perrexit. Tunc Harpinus Bituricam urbem Philippo, regi Francorum, vendidit, et cum Goscelino de Cortenaia et Milone de Braio iter Jerusalem iniit. Stephanus autem dux et Stephanus, comes super-Saonensis, aliusque Stephanus, Richeldis filius, cum plurimis cœtibus bellatorum de Burgundia, militiæ Christi celeres adhæserunt. Mediolanensis quoque archiepiscopus, et Albertus de Blandraia, potentissimus Italarum, cum catervis Ligurum, iter Jerosolymitanum aggressi sunt. Omnes isti pro amore Dei peregre perrexerunt, et in Macedoniam pervenientes, suos Alexio imperatori legatos direxerunt, per quos pacificum conductum et mercatum ab eo sibi postulaverunt.

Solers Augustus, nimiam virtutem Occidentalium adventare audiens, perterritus est, eisque quidquam ab eo petierant indubitanter annuens, prudenter blanditus est. Audaciam et fortitudinem Cisalpinorum sub Guiscardo et Buamundo multoties expertus fuerat, et idcirco illos contristare ac ad bellum provocare admodum præcavebat. Liberum ergo per terram suam illos habere transitum decrevit, ipso- runque petitionibus omnimodis liberaliter acquievit. Ingentia dona principibus erogavit, et omnes usque in Cappadociam, quæ ultra Constantinopolim est, prospere conduci fecit. Illic omnes Occidæ phalanges recensitæ sunt, et plus quam quingenta millia pugnatorum reperta sunt. Sagaces viri de itinere peragendo consiliati sunt, sed de periculis nihilominus devitandis præcogitaverunt. In conciliabulis itaque suis imminetia perscrutabantur, et sic vicissim loquebantur: *Huc usque securi fuimus, quia inter fratres commorati sumus, quorum mores et loquelam novimus. Nam, ex quo de laribus nostris egressi sumus, usque nunc, a Christianis pro amore summi Patris benigniter suscepti sumus. Amodo nobis alia conditio incumbit. Inter imperatorem et Buamundum, qui præsidet Antiochiæ, immaniter sæviunt bellorum tempestates permaximæ. Regiones per quas ituri sumus, incultæ sunt, et per illas usque ad mare Turci frequenter discurrunt, qui, sicut lupi naturaliter sanguinem orium sitiunt, sic omne Christianorum*

genus interimere gestiunt. Omnipotentem Deum, ut nos protegat, suppliciter deprecemur, quia variis discriminibus undique includimur. Ecce infidum imperatorem cum populis suis post tergum dimisimus, quos vehementer suspectos habemus. Ad dextram est mare, in quo Creta et Cyprus et clara Rhodus, aliæque multæ sunt insulæ, quæ omnes Imperatori subjacent, et, pro malefactis nostratum qui præcesserunt, nos odio habent. Ad orientem vel ad aquilonem, barbaræ gentes orbem usque ad fines terræ possident, quæ Christianorum sanguinem effundere insatiabiliter ardent. Per inculta loca usque in Antiochiam iter est plus quam xxx dierum, ubi nobis omne deest genus alimentorum, quia regiones almæ desolatæ sunt per guerram, quæ jamdiu duravit inter imperatorem et Ruamundum. Quid in tot periculis faciemus? Undique desolati sumus.

Denique diversorum sententiis multipliciter investigatis, dux ait Pictaviensis: Ad imperatorem legatos mittamus, et ab eo unanimiter poscimus ut comitem Sancti Ægidii cum lancea Salvatoris dirigat, qui per incognitas nobis provincias usque ad sepulcrum Christi salubriter conducatur. Ipse enim sapiens et magnæ auctoritatis est, et in prima profectio in omnibus inter præcipuos habitus est. Difficultatum quoque et viarum, quas ignoramus, longa experientia gnarus est, et probabili jam olim strenuitate Christianis et paganis notissimus est. Hunc ergo si Maronem nobis et consiliarium præferimus, securitatem ab Augusto et cautelam contra ethnicos habebimus. Nuntii consensu omnium directi sunt, et legationem suam Augusto facunde prompserunt. Ille vero, ut Ausoniorum mandata percepit, mox eadem Raimundo comiti retulit. Quibus auditis, ille respondit: Gratia Dei, ad capiendam Jerusalem multum laboravi, senioque, multisque laboribus fractus, amodo quiete opto perfrui. Ad asylum Majestatis vestræ, domine Auguste, confugi. Parce, quæso, mihi, ne me compellas ulterius peregrinari. Imperator autem legatis ait: Comitem Sancti Ægidii, ut vobiscum comitaretur, admonui. Sed ille senium et infirmitates suas præterdit, quibus impeditur ne vobiscum exire possit. Ite securi pace mea. Egregium comitem, ad pacis nostræ tutelam confugientem, effugare nolo, quia non debeo. Legati protinus remeaverunt, et quæ audierant renuntiaverunt.

Hinc conturbatis omnibus et diversa invicem missitantibus, Pictaviensis dixit Guillelmus: Velociter arma sumite, et redeuntes Constantinopolim obsideat; viriliter expugnantes urbem, non recedemus, donec aut perfidum imperatorem perimamus, aut ab invito quod petatum est, viribus extorqueamus. Innumera suis fidelium millia fraudulentis peremit; ideoque gratum Deo, ni fallor, sacrificium exhibebit qui vitam occupantis terram ad perniciem multorum, arte quavis, exemerit. Stephanus Blesensis, aliique modesti barones edicto hujusmodi non acquieverunt, sed, sinceræ veritatis allegationibus rationaliter prolatis, pariter contradixerunt. Porro Aqu-

tani et Guascones, aliique contumaces, qui juvenili providentia regi appetunt, protervi ducis juvenilem impudentiam confirmaverunt. Procaciter ergo reversi sunt, triduoque Byzantium obsederunt. Imperator autem, ut conatus eorum audivit, et urbem econtra populosam, triplici muro septam consideravit, in primis hostilem adventum parvipendit. Verum, postquam pertinaciam eorum persistentem intellexit, tres ferocissimos leones et septem leopardos inter medium murum et antemurale dimitti præcepit. Custodes autem super tertium murum, cui procerum palatia intrinsecus inhærebant, constituit, portas vero reseratas esse jussit. Sic nimirum per feras opinatus est Gallos subsannando deterrere, urbemque regiam sine humana manu defendere. Ast hominum nil valet versuta cogitatio, nisi quantum divina decernit dispensatio. Cumque Franci in castris armati constitissent, et neminem sibi obstare vidissent, per primam portam, conflictum quærentes, intraverunt, et, hinc inde curiosis luminibus spectantes, defensores præstolati sunt. Protinus primo ingressu sævi leones occurrerunt, et dentibus atque unguibus sævientes quosdam læserunt, et incautos, bestialisque conflictus ignaros laceraverunt.

Verum certamen belluarum humano diu nequivit ingenio resistere. Armati enim pugiles venabulis feras, stridulisque missilibus confoderunt, et leonibus extinctis, leopardos fugaverunt, atque ad medium murum fugientes insecuti sunt. Porro, leopardi, rependo velut murilegi, murum transilierunt, et Gallorum cunei per portam secundi muri introierunt, tertiumque fortiter expugnare nisi sunt. Fit ingens in urbe vociferatio civium, horribilisque turbatio et concursus omnium, quid in tam repentino eventu agerent, ignorantium. Audiens imperator insoliti assultus tumultum, pertimuit, et quod falsa spe deceptus fuerat, ingemuit. Tandem per legatos suos nobilibus peregrinis supplicavit, multiplicibusque promissis iratos lenivit, ac ab expugnatione regis urbis, quam pene jam irruerant, compescuit.

Francis sua tentoria repetentibus cum victoria, lugubris Augustus Tolosanum comitem accersit, eique mæstus ac valde dejectus dixit: Confusus, o gloriose consul, ad te confugio, et quid agendum sit in tam insperato strepitu, consilium a te deposco. Ecce insolentia Francorum regiam urbem, quæ caput Orientis est, procaci manu cum armis impugnare ausa est. Celsitudinem sancti imperii violavit, et, ne pejora fierent, ad sui supplicationem inclinavit, effusoque fidelium sanguine clientum, omnipotentis Sophiæ iracundiam provocavit. Augustalis majestas, quæ leges olim advenis et incolis dare solita est, heu! modo a contumacibus peregrinis impositas conditiones subire coacta est. Raimundus comes respondit: Compatriotæ mei sæpe solent ingerere inpetus hujuscemodi, eorumque tumultuosas infestationes in talibus erga coessentes suos bene novi. Sa-

pienlia magnitudinis vestrae longis non indiget verborum ambagibus. Oppertuna pax fiat cum procacibus! Sic enim exigit publica necessitas, pro qua, ni fallor, multi eructabant animas. Improbi Guascones me comitem itineris sui poscunt, me invitum peregrinari te nere cogunt.

Non impune ferent, ausis quod talibus haerent.

Pro illata sancto imperio injuria valde contristor, magne imperator; sed omnia modo non proferam, quae meditor. Tempus ultionis opperiemur, quo nefaria temeritas improborum expiabitur. Ecce murus Constantinopoleos suorum cruore filiorum madescit, pelluitur, sicut inpraesentiarum, proh pudor! tristes contemplantur.

Haec et alia hujusmodi Augustus et comes invicem contulerunt, ac de reddendo talione pro sui B fatigue hostibus machinati sunt. Imperator illustres nuntios elegit, per quos cum sacramento Gallis mandavit, humiliter obsecrans ut pacifice abirent, et comitem cum xx milibus Turcopolorum apud Cappadociam expectarent. Sponsione Augusti cum jurejurando percepta, recesserunt, seseque praeparantes, aliquandiu quieverunt. Post aliquot dies eos comes secutus est. Imperator autem plurimas naves tartaronibus onustas misit, et de illis distribui omnibus, prout congruum esset, secundum ordines eorum et dignitates, praecipit. Tartarones quippe quadratos ex cupro nummos Thraces vocitant, de quibus in Thracia seu Bythinia provinciales mercimonia sua, sicut Philippis aut Byzantiis, actitant. Indigentes peregrini avidè susceperunt xenia imperatoris, nescientes dolum versutasque malignitates pessimi traditoris. Vafè enim explorator numerum eorum hoc tenore indagavit, computans quantitatem suscipientium per mensuram pecuniae quam singulis donaverit. Deinde descriptionem quantitatis eorum Dalimanno et Solimanno, aliisque principibus Turcorum direxit, eisque, ut coadunatis viribus totius paganismi bello illos exciperent in Paphlagonia, mandavit.

XVIII. Alexis imperatoris perfidia. Crucesignatorum exercitus a Turcis in Asia Minori destruitur.

Nostrates, nescii fraudis, adveniente comite lætati sunt, Turcopolisque, qui Geticae locutionis et ritus patriæ, viarumque gnari erant, praeeuntibus, iter inierunt, et tribus septimanis per nimias difficultates usque ad magnam Barbarorum urbem, quæ Gandras vocatur, abeuntes erraverunt. Tramitem namque, qui per Romaniam et Syriam in Jerusalem ducit, ad dexteram omnino dereliquerunt, et per Pontum, Mithridatis quondam xx duorum regnorum regnum regis, ad Aquilonem usque in Paphlagoniam devia tenuerunt. Incertum habeo utrum comes Sancti Ægidii sic deviare per ignorantiam, an causa vindictæ socios suos ita seduxerit per malevolentiam. Cumque Christiani per aspera loca et periculosa flumina, deviasque silvas pertransissent, et post tres hebdomadas vix ad urbem Gandras pervenis-

A sent, ibique post multos labores aliquandiu requiescere decrevissent, ecce multitudo paganorum, ut arena maris innumerabilis, occurrit, et imparatos, nimiumque pluribus angustiis fessos provocavit. Uxores quippe suas et armentorum greges secum ducebant, et vehiculis ingentes divitiarum copias trahebant, ut opum molem suarum praesentia sui summonopere servarent, et tam hostibus quam affinibus thesauros suos ostentarent, ut, enormitate gazarum visa, cunctis terrori existerent; ad extremum vero ut ubique, tam domi quam militiae, omnigenis delectationibus abundarent. Christiani autem, fame et siti, aliisque injuriis fatigati, ut bello perurgeri cœperunt, praeteritarum immemores paenarum, armati processerunt, animisque resumtis et viribus acies suas ordinaverunt, et per v dies in nomine Domini viriliter pugnaverunt. Ibi, ut veraces peregrini ferunt, quingenta millia Christianorum fuerunt, ipsosque, ni fallor, mille millia paganorum terribiliter impetierunt. Ex utraque parte acerrime pugnatum est, et multorum millium occisio facta est. Cumque Turci quinto die phalanges suas defecisse vidissent, et invictam vim Christianorum inopinabiliter timuissent, ex publico decreto uxoribus suis, quæ in tentoriis erant, et eunuchis, aliisque clientibus, qui principum oves custodiebant, mandaverunt ut cuncta cum gazis suis utensilia caute coaptarent, et sequenti nocte ad fugiendum a facie hostium parati essent. Ignorantes autem Christiani Turcorum defectionem, proh pudor! ipsi defecerunt, et incipiente nocte Raimundus comes cum Turcopolis Augusti et provincialibus suis terga verterunt, et, nescientibus aliis principibus, furtim fugere cœperunt. Quod videns armiger comitis Tolosani, Christiano pie compatiens exercitui, sui dejecit papilionem domini, ut subitam ejus fugam commilitones cognoscerent decepti. Albertus de Blandraio, strenuissimus heros, in bello peremptus est cum multis millibus, quorum certus numerus mihi cognitus non est. Pictaviensis dux et Blesensis Stephanus, alique proceres cum suis agminibus, postquam perfidorum fugam consodalium cognoverunt, ipsi quoque mentis inopia territi per diversa fugere moliti sunt. Turci vero, qui nimis fatigati, fugæ praesidium inire volebant, compicientes quod Franci fugiebant, animis exasperati, armis hostes insecuti sunt, et, ultima quæque cædentes, multa millia trucidaverunt. Quosdam vero, qui flore juventutis vernabant, in captivitatem abduxerunt. Pene quadringenta millia Christianorum corporaliter interierunt; spiritualiter autem in æterna requie vivant cum Christo, in quo mortui sunt!

Tolosanus comes cum suis et Turcopoli Constantinopolim fugientes redierunt, et tristi eventu Christianorum relato, magnum imperatori gaudium intulerunt. Porro, Dalimannus et Solimannus, alique principes adversæ gentis pompa victoriae triumpharunt, et quantitatem tartaronum, quam impera-

tor Christianis falso nomine charitatis dolose dederat, ex integro illi restituerunt, omniumque medietatem spoliorem, quæ victis hostibus ceperant, miserunt. Sic enim perfidus traditor cum Turcis pactum fecerat, talique tenore fideles infidelibus vendiderat, pretiumque proditionis, immensum videlicet acervum tartaronum, pro cruore baptizatorum nanciscens, stolide tripudiat.

Eximii vero duces Aquitaniz et Burgundiz, aliique strenui optimates fugerunt, et in speluncis, seu cavernarum latibulis, sive silvarum densitate, prout opportunitas contulit, latuerunt. In illis enim regionibus Syri et Armenii, Barbaris misti, habitabant. In casualibus passim degentes, Turcis serviebant, annum vectigal pro pacis et securitatis emptione publice reddebant, et Christianam nihilominus legem, probati persecutionibus ut aurum in camino, devote servabant. Dejectione ergo Christianorum vehementer contristati sunt, et errantibus per devia, fraterno more condoluerunt, ac prout possibilitas fuit, pro timore infidelium quibus subjacebant, clementer suffragati sunt. In latebris suis fugitivos absconderunt, latitantes alimentis paverunt, et, per nocturnas obscuritates, in viam quæ ducit Antiochiam direxerunt, atque ad notos amnes et compatriotas ducentes, illos tutaverunt. Plerique a barbaris in incognitas regiones captivi ducti sunt, et inter eos, quorum loquelam non intelligebant, in servitute seu vinculis aliquandiu commorati sunt. Illic summæ Deitati rite famulantes gratiam ejus persenserunt, multisque modis, ut Israelitæ inter Assyrios seu Chaldæos, mirabiliter ad uti sunt. Unde quamplures fuga, sive permissu principum Persarum, aliarumque gentium, de captivitate remeaverunt (41).

Auxiliante itaque benigno Creatore, qui præsto est omnibus qui eum diligunt, fere centum millia Christianorum evaserunt; quorum quidam retro per Illyricum conversi sunt, alii vero iter inceptum per ingentes metus et difficultates peregerunt. Pictaviensis dux, qui trecentis millibus armatorum stipatus, de Lemovicensium sinibus exierat, nimiumque ferox Constantinopoli obsessa imperatorem terruerat, pauper et mendicus vix Antiochiam pertingens cum sex sociis intrat. Alii quoque nihilominus duces, egregique consules et tribuni copias suas amiserunt, perditisque clientibus dilectis, opibusque suis, in barbarie sæva nimis desolati sunt. Constantia tamen veræ fidei et amore benigni Jesu recreati, ad monumentum ejus cucurrerunt, et quamvis, occulto Dei judicio, multimodis difficultatibus essent retardati, spirituali tamen nectare intrinsecus confortati, sancta loca visere omnimodis sunt conati, ut sanctorum martyrum consortes fierent cruentati, qui, effuso sanguine pro Christo, feliciter in cælis gaudent laureati.

(41) Ili eventus anno 1102 contigerunt.

A XIX. *Godofredi Hierosolymitani regis principatus. Balduinus ejus frater et successor. Ramlense prælium.*

Godofredus, rex Jerusalem, duobus annis regnavit (42), et in procinctu bellico pene assiduus contra Philistæos constitit, ingentique probitate fretus, regni fines dilatavit. Indigenæ Gentiles in urbibus et vicis dolose quiescebant, nec contra Christianos palam mutire audebant. Mæsti tamen malum eis subdole machinabantur, et tempus ad hoc peragendum versipelles præstolabantur. Denique cives Joppe Godofredum regem, dum ibi maneret, veneno infecerunt, sicque gloriosum principem cum ingenti Christianorum luctu peremerunt. Hic primus Christianorum, ex quo Salvator in Jerusalem pro nobis passus est, ibi, ad laudem ejus qui spinea gestare sarta pro salute hominum dignatus est, diadema ferre, et rex Jerusalem pro terrore gentilium cognominari ecclesiastica electione compulsus est. Quo defuncto, ut dictum est, mox de substituendo rege consilium initum est. Nuntiis ergo confestim missis in Rages, regis occasus Balduino, fratri ejus, intimatus est, et ipse ad regnum Jerosolymorum regendum vice fratris accitus est. Qui provinciz suæ ducatum Balduino de Burg, consobrino suo, protinus commisit, et ipse hostiles terras et barbaras nationes velut fulgur penetravit. Sarepta, quæ Sidoniorum urbs est, fere xl millia paganorum offendit; inter quos cum paucis viriliter irruit, mirabiliter terruit, et virtute Dei omnes fugavit, viamque lætus in Judæam tenuit. Turci quippe adventum illius præcierant, ideoque in insidiis armati, lætitiâ sperantes exspectabant. Sed, frivola spe delusi, qui evadere poterant, ad sua trepidi cum damno et dedecore perorant.

Susceptus autem præfatus heros a Jerosolymitis gubernaculum Davidis solii accepit, et fere xii annis fortiter tenuit. Erat enim corpore decorus, statura procerus, audacia et fortitudine præcipuus, ad labores tolerandos magnanimus, eruditione literarum instructus, linguæ facundia præditus, et multis decenter ornatus honestatibus. Ipso regnante, Stephanus Blesensis et supradicti optimates per multa discrimina Jerusalem venerunt, et præfato rege ac Ebrevaro patriarcha honorificè suscepti sunt. Pictaviensis vero dux, peractis in Jerusalem orationibus, cum quibusdam aliis consortibus suis est ad sua reversus; et miserias captivitatis suæ, ut erat jucundus et lepidus, postmodum, prosperitate fultus, coram regibus et magnatis atque Christianis cœtibus, multoties retulit rhythmicis versibus, cum facetis modulationibus. Stephanus autem Blesensis et plures alii pro Christi amore in Judæa demorati sunt, militizæque suæ audaciam et probitatem offerre Deo decreverunt, regemque Babyloniz, quem cum innumeris exercitibus adventare compererant, præstolati sunt.

(42) Ab anno 1099 ad annum 1100.

Audit tandem certis rumoribus quod Admirabilis (44) Babylonis Ascalonem venisset, et in crastinum irruere super Christianos cum multis legionibus decrevisset, Balduinus rex et Stephanus, alique fideles se invicem in Domino Jesu animaverunt, ac ad triumphum in nomine ejus sua vel hostili morte promerendum, sese fideliter armaverunt. Partem exercitus Joppen miserunt; rex et major pars nobilitatis Ramulam adierunt; nam in Jerusalem includi volebant, et rursus quam urbem Turci primitus aggrederebantur, ignorabant. Tandem repentino impetu Admirabilis et inestimabilis exercitus Ramulam circumdederunt, et missilibus machinisque diversis murum aggredi, et lignis ac fossoriis suffodere moliti sunt. Egregii milites, sed pauci, intus erant, nec tantæ molis tam miræ multitudinis resistere sufficiebant. Stephanus igitur et Harpinus atque Guillelmus Sine-habere, alique omnes regi persuasere ut in Jerusalem abiret cum omni celeritate: *Festinanter*, inquit, *o strenue vir, in sanctam urbem propera, ne sine protectore tot eam involvant agmina, ipsamque matrem cum omnibus filiis suis consumant impugnatione repentina. Ecce pariter hic inclusi sumus, et in confessione Christi finem nostrum certi expectamus, Creatorem nostrum toto corde poscentes ut ejus veri martyres simus, et per effusionem in ejus nomine sanguinis nostri a peccatis emundemur omnibus, ejusque desiderabilem vultum nobis placabilem cum suis contemplari valeamus. Vale, bone rex, et exi continuo,* *quamvis inter tantas, tamque crudeles hostium phalanges, difficultis sit egressio, nisi divina tibi comite-
r miseratio.*

Anxii barones hæc et alia his similia regi dixerunt, ipsumque de periculo in majus periculum egredi coegerunt. Ille tantorum hortatibus heroum, licet invitus, acquievit, et celerem equam, fortissimamque, quam Farisiam appellant, cum uno milite ascendit, et egressus, hostiles catervas noctu, protegente Deo, illæsus penetravit; cumque noctu castra paganorum pertransisset, ut Heliam per diversos anfractus actutum tenderet, vigiles qui excubabant, ignotos milites pertransisse compertientes, vociferati sunt, et, excitatis cohortibus, per duo milliaria fugientes cum ingenti strepitu et ululatu insecuti sunt. Rex autem per diverticula, quæ noverat, aufugit, Deoque juvante, cum summa difficultate illæsus evasit. Porro, per montana viam, quam cœperat tenere in Jerusalem, tremulus deseruit, et per abrupta difficulter ad oppidum quod Arsur dicitur, pervenit, ibique trepidos custodes vigantes invenit. Protinus cum illis locutus est, et, intrare volens, repulsus est. Castellani enim, quamvis illis dixisset crebrius: *Ego sum Balduinus; nolite timere; vobiscum me recipite,* multiformes hostium dolos formidantes, non ei crediderunt, donec ignem super mœnia succende-

(44) Potius Admiratus, vulgo Emir.

runt, et, discoopertum caput ejus videntes, agnovērunt. Tunc a gaudentibus intromissus, illos confortavit, et, relatis rumoribus, ad defensionem sui castellanos commonuit.

Inde rex cum suo commilitone gazellam suam ascendit, et Joppen festinanter venit. Agnitus a civibus introivit, tristemque famam retulit: *Innumera, inquit, paganorum turmæ Ramulam circumdant, et usque ad interuentionem eorum qui intus sunt, oppugnant. Gloriosus heros palatinus comes Stephanus Blesensis, Milo de Braio et Harpinus Bituricensis, Guillelmus Sine-habere et Simon frater ejus, alique strenui optimates Ramulæ Christi martyres sunt, et inde me, ut vos aliosque fratres nostros ad vobis confortarem, violenter emisērunt. Hostes vero procaciter nos perocenti sunt, et hæc, ut opinor, venire maturabunt. Nunc, si placet, in Jerusalem legatum destinemus, et patriarchæ cunctisque fratribus nostris mandemus ut nobis in anxietate constitutis suffragentur celerius ordine congruo, sicut eis constituerimus. Cumque omnes hoc laudarent consilium, rex quemdam animosum sibi ascivit armigerum: Chare, inquit, frater, vade in Jerusalem, et adduc nobis fratrum nostrorum armatam multitudinem, teque vita comite, cum convenerimus, faciam militem. Mox ille injunctam legationem optime consummavit, promissæque armaturam militiæ haud segniter promeruit.*

Exsecrabilis paganorum exercitus Ramulam destruxit, et omnes quos intus repererat, occidit vel in captivitatem duxit. Inde, victoria turgidus, eadem die Joppen accessit, et multitudine sui superficiem terræ instar locustarum cooperuit, et Stephanum comitem, aliosque qui nobiliores æstimati sunt, Ascalonem destinavit. Biduo urbem obsidens siluit, dieque tertia cum damno et dedecore recessit. Nam custodes arcis Japhiæ vexilla Jerosolymitarum super montana viderunt, et castello Burgundionum proxima gratulantes regi retulerunt. Rex autem fidelium turmam convocavit, et virili exhortatione corroborans, ait: *Ecce tempus strenuis tironibus optabile, et illustribus athleticis ad ultionem charorum probabile, timidisque ac inertibus, vulpiumque dolis et segnitie similibus satis horribile.* *Ecce gentem ante januas videtis vestras exsecrabilem, Dominaque Deo, cunctisque fidelibus ejus odibilem. Eia, viri fortes, arma sumite, et contra inimicos omnium bonorum insigniter insurgite. Ad faciendam ultionem Dei viriliter armamini, sociis appropinquantibus urbem egredimini, fideque fortes, in Dei protectione præliamini. Injurias vestras et damna medullitus recensete, manusque vestras haud segnes sentiant alienigenæ. Stephanum comitem et Harpinum, aliosque magnos barones peremerunt; egregios milites et ductores nostros nobis abstulerunt. Barones, cum lacrymis dico, quibus meliores reperiri nequeunt in mundo. Recens dolor de morte*

amicorum inflamet vos, et exacerbet ad perniciem A inimicorum David, fortissimi regis, et militum ejus: Joab et Abisai, Banaïæ et Uriæ Ethæi; Jonathæ et Judæ Machabæi, multorum etiam de gente vestra prædicabilem athletarum reminiscimini. Exeuntes hinc exordiemur pugnare, et Jerosolymitæ, qui nobis suppetias veniunt, allophylos ferient ex alia parte. Fortis Emmanuel adsit vobis, filius sanctæ Virginis Mariæ, Rex vester et prævius, suæque iuictus desensor Ecclesiæ!

Interea Jerosolymitæ castello Ernaldi appropriaverunt, et vexilla eorum Turcis apparuerunt. Balduinus autem rex et Joppenses sanctam Crucem Domini adoraverunt, ipsamque secum ferentes, armati protinus prosilierunt, et terribiliter inermes percutere cœperunt. Porro allophyli, ut hinc et inde sibi bellum insurgere viderunt, imparati et expertes consilii, terrente Deo, fugam inierunt, et similes exercitus Holofernis, æquale infortunium perpassi sunt. Balduinus itaque rex et Christiani ethnicos usque ad Ascalonem persecuti sunt, et ultima quæque debilitantes, magnam stragem fecerunt, et captivos omnes, quos illi victos minabant, eriperunt. Sublimiores tamen, quos Ascalone præmiserant, perditii sunt, nec ullam certitudinem de illis, præter Harpinum, rumigeruli nobis intimaverunt. Sic nimirum Christiani, post multos angores, in nomine Christi triumpharunt, et cum multis gentiliū manubiis in Jerusalem redierunt, lætique triumphatori Deo gratias egerunt. Deinde Ramulam in meliorem, quam fuerat, statum restauraverunt, et episcopalem cathedram cum redditibus idoneis in nomine Domini devote renovarunt. Interfectorum certum numerum chartæ nescio tradere, quia non interfui. Illi vero, qui interfuerunt, non numerare, sed trucidare curaverunt, et repedantes, occisis spolia detraxerunt.

XX. Harpinus Bituricensis captus a Sarracenis.

Harpinus Bituricensis captivus in Babyloniam ductus est, ibique multis diebus in carcere Admirabilis detentus est. Martyrum itaque, qui pro Christi nomine innumeros agones usque ad mortem pertulerunt, memor, ipsum sæpe invocavit, et ab ipso confortatus, pristinaeque libertati restitutus, devotas illi grates reddidit. Modus autem liberationis ejus fuit hujusmodi. Bizantei negotiatores cum multimodis mercimoniis Bābyloniam venerunt, ibique, prout leges gentium exigunt, statuta vectigalia reipublicæ ministris reddiderunt, et diutius demorati sunt. Ipsi nimirum, quia Christicolæ erant, multisque divitiis affuebant, basilicas Christi frequentabant, pauperumque Christianorum domata perlustrabant, et Christianos in vinculis visitabant. Cum illis igitur Harpinus colloquium habuit, eisque legationem suam injunxit, et Alexio Augusto talia mandavit: *Harpinus Bituricensis, servus tuus, in carcere Bābylonico jam nimis afflictus diu genuit, et magnificentiam imperatoris majestatis suppliciter requirit ut sibi compatiatur et subveniat, Admirabili-*

que directa pro eo præceptione, de carceralibus ærumnis eripiat.

His auditis, imperator nobili Francigenæ pie condoluit, et mox Admirabili mandavit ut sibi protinus Harpinum redderet; alioquin omnes Bābylonicos institores et stipendiarios per totum imperium Constantinopolitanum comprehendi juberet. Admirabilis autem, jussu tantæ indignationis territus, mox Harpinum de vinculis absolvit, secumque per aliquot dies retinens, inusitata quædam illi monstravit, atque ad postremum ornamentis ipsum pretiosis, aliisque muneribus honoratum Augusto destinavit. Liberatus itaque ad imperatorem Constantinopolim venit, pro illius efficaci subventu gratias egit, ac postmodum ab eodem remuneratus, in Gallias remeavit.

Interea Paschalem papam adiit, laboriosos casus et agones suos ei retulit, et vitæ consilium ab illo sollicitè quæsit. Porro, solers pater, auditis athletæ duris laboribus, ait: *Summopere cavendum est ne quis balneis ablutus et mundus, niveisque vestibus vel sericis indutus, obscuræ noctis tempore per lutosum iter incedat, ne forte in cœnum corruat, et turpiter maculatus, coram intuitibus erubescat. Per hoc specimen, fili mi, temetipsum intuere, et ad correctionem tui hoc exemplum converte. Per penitentiam et confessionem emundatus es; per laboriosam vero peregrinationem et martyrii agones, virtutum insigniis redimitus es; in carceralibus ærumnis pro reatibus Deo satisfacisti; patientiam et castitatem, aliasque virtutes in passione didicisti. Tetra nox est præsens vita, quæ tenebris ignorantiaæ pentus est obsita; « Nescit homo utrum amore an odio dignus sit (Eccl. ix, 1), » nec quid ei pariat crastina dies, prævidere poterit. Cœnosum iter est vita sæcularis, quam totis nisibus evitare debes, ne polluaris, et amittas coronam passionum quibus gloriaris. Cursus igitur, ne sis sicut « canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti (II Petr. ii, 24). » Nunquam ulterius arma feras in Christianos, sed, ut verus Christi pauper, fastus contemne mundanos. Sic imitator vestigiorum Christi, per opera justitiæ propriam voluntatem spernens pro spe retributionis æternæ, feliciter obtinebis bravium supernæ vocatiōnis cum fidelibus in sinu Abrahæ. »*

Harpinus itaque a papa benedictionem accepit, et cum ejus licentia Gallias expetiit, ibique a suis honorifice susceptus, non diu cum illis permansit. Nam, juxta consilium papæ, imo Christi, sæculum reliquit, et, Cluniacum expetens, monachus factus, in servitio Dei usque ad mortem perseveravit.

XXI. Buamundus a Sarracenis comprehenditur. Quem Melaz, filia Dalimanni principis, subtili artificio, e carcere liberat.

In Syria, circa hæc tempora, Christianis alia res contigit gravissima. Marcus Buamundus, insignis dux, expeditionem in Turcos egit, super quem Dalimnanus ex insperato cum ingenti multitudine irruit, multos occidit, et Buamundum, cum Richardo

de Principatu, aliisque nonnullis nobilibus et probissimis viris, comprehendit, vinctosque catenis in carcere longo tempore tenuit. Tancredus autem, princeps militiæ, audito domini consanguineique sui infortunio, contristatus est, sed non muliebri more ad inanes lacrymas seu lamenta conversus est. Ex omni namque circumjacenti provincia omnem militiam fidelium convocavit, Antiochiam et omnes viculos ejus ac oppida in circumitu diligenti custodia munivit, et, quoad dux in vinculis fuit, contra omnes hostium impetus irreprehensibiliter defensavit, imo fines ejus nobiliter dilatavit.

Alexius imperator, ut Buamundum in manus Turcorum incidisse comperit, gaudens legatos cum pluribus xenis Dalimanno direxit, admodum obsecrans ut maximam pro Buamundo redemptionem reciperet, ipsumque acceptis centum milibus Philippeorum sibi redderet. Hoc nimirum egit, non ut vinctum ducem liberaret, ac ad tutandam Christianitatem pristinae libertati restauraret, sed ut suis eum vinculis perpetuè illaqueatum coaretaret. Vehementer enim dolebat quod Antiochiam sibi abstulerat. Certum est quod ipsa metropolis de imperio Constantinopolitano est; sed violentia Turcorum, XIV annis antequam Cisalpini, capta urbe, Cassianum occidissent, Augusto subtracta est. Idem princeps jus suum semper calumniatus est; sed, probitate Normannorum acriter obstante, libitus suos explere prohibitus est. Multifariam, multisque modis tentavit; prece pretioque erga paganos et Christianos frustra laboravit, quia, conatibus illius cassatis, civitas victoribus cessit, illis equidem qui nimia virtute devictis Agarenis eandem nacti fuerant, et obtentam in virtute Dei mirabiliter defensaverant. Dalimannus vero petitionem Augusti repudiavit, et Buamundum, quem Turci Parvum Deum Christianorum nuncupabant, omni tempore in vinculis habere decrevit; quod maximum decus legi suæ pro nihilo æstimavit.

Quidam Græcus, tempore Turcorum, patriarchatus Antiochiæ possidebat, qui victoribus Normannis intractabilis erat. Nam ipsi, postquam principatum adepti sunt, secundum ritus Latinos clericum et populum disponere decreverunt; quod Pelasgi, priscos mores secuti, satis incongruum esse temere censuerunt. Capto autem Buamundo, murmur ortum est in populo, quod ipse præsul pararet urbem Antiochenam prodere Augusto; cumque idem comperisset de se tale murmur esse, iratus est valde, et, nescio an puritate simplicis conscientia indignatus, an nefarii reatus accusatione et metu stimulatus, relicto episcopatu, in eremum secessit, nec ultra redire ad eos, quorum mores abhorrebat, diffinivit. Normanni autem dominatores urbis, discedente Pelasgo, gavisii sunt, et Buamundo, qui vinctus erat, totius seriem rei notificaverunt, et consilium ejus de substituendo patriarcha petierunt. Ille vero Bernardum Provincialem, qui Haimari, Podiensis episcopi, capellanus fuerat, et quem sibi

A moriens idem præsul specialem speciali amico commendaverat, de pontificatu Mascheniæ assumi ad patriarchatum Antiochiæ imperat. Ducis igitur jussu, clerus et populus Bernardum elegerunt, et pontificem in cathedra Sancti Petri apostoli constituerunt. Erat enim peritia litterarum imbutus; qui, postquam a subjectis est conatus, factus est odibilis, quia avarus, et ex naturali feritate gentis Gothorum, unde processerat, nimis austerus. Illic multis diebus Ecclesiæ Dei præfuit, et usque ad decrepitam ætatem regiminis locum occupavit; cujus tempore, ut dictum est et apertius adhuc dicitur, multarum procella tribulationum intonuit.

B Per totum mundum auditum est quod Buamundus vinculis paganorum irretitus est. Omnes eum plangunt Christiani, ipsumque in carcere honorant etiam pagani. Tota Ecclesia orabat pro illo Deum, ut de manibus inimicorum dignanter salvaret eum. Benignus autem Deus, qui omnia creavit, sicut servos suos pro peccatis tribulationibus castigare novit, sic supplicibus et humiliter invocantibus eum mirabiliter succurrit, et per ipsos etiam inimicos illis spe melius subvenit. Hoc experti sunt sub Pharaone Abraham et Joseph, inter Ægyptios; hoc Tobias et Raguel sub Salmanassar et Sennacherib et Asor Addon, inter Assyrios; hoc Daniel et tres pueri, alique transmirationis filii, sub Nabuchodonosor et Evilmerodach, inter Chaldæos; hoc, C Esdras et Neemias et Mardocheus, cum nepte sua Esther, sub Cyro, Dario et Artaxerxe, inter Persas et Medos; hoc etiam apostoli, alique sancti prædicatores feliciter senserunt, qui multoties, quando in extranea Barbarorum loca subito venerunt, primo despicabiles ut advenæ et mendici habiti sunt; paulo post, clarescentibus signis et tonantibus linguis, mirabiles apparuerunt, et incolas antea indomitos ad omne bonum sub jugo sacræ legis edomuerunt. Sic nimirum ille, qui dixit: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 17), athletas suos, de quibus futurorum notitiæ, pro divinorum admiratione operum, scribendo loquor, nuper in ergastulo visitavit, et mellifluo nectare benignitatis suæ ubertim lætificavit. Flagellis quippe oppressionum terrigenæ pro sceleribus humanæ fragilitatis verberantur, et clementiam Conditoris, cœlesti verberato afflicti, lacrymabiliter exorare coguntur. Deus autem, Rex noster, qui salvos facit sperantes in se, potenter suæ sponsæ preces exaudivit Ecclesiæ, et auxiliatus est vincto duci et ejus collegis, per ingenium et opem inimici sui filia, qui quondam in Bethulia, desecto superbi Holofernis gutture, sitiienti populo subvenit per virtutem Judith, audacis viduæ.

Melaz, filia Dalimanni principis, pulchra erat et multum sapiens et in omni domo patris sui magnam potestatem habens, multasque divitias et plures ad sui famulatum servos possidens. Hæc, auditis strenuitatibus Francorum, illos ardentem amavit, et

familiaritatem eorum in tantum quæsit ut, largiter erogata custodibus mercede, frequenter in carcerem descenderet, et de Christiana fide, veraque religione colloquium cum vincis subtiliter actitaret, et solerti confabulatione cum profundis interdum suspiriis inde investigaret. Affectuosam dulcedinem eorum omni parentum suorum dilectioni præposuit, et omnia quæ ad victum seu vestitum competeabant, illis abunde suppeditavit. Pater vero ejus, aliis multiplicibus negotiis intentus, hæc aut ignorabat, aut fortassis pro dilectæ sobolis approbata frugalitate, non curabat.

Post duos annos, plus quam civile bellum inter fratres ortum est. Solimannus enim nimia feritatumens, in Dalimannum surrexit, et, aggregata ingenti armatorum multitudine, limites fraterni principatus intravit, et fratrem ad prælium procaciter provocavit. Dalimannus autem, infestatione hujusmodi excitus, adminicula sibi undecunque procuravit, et ipse nihilominus, multis hæcenus tropæis elatus, certaminibus cruentis inhiavit, ac, adveniente conflictus hora, paratus cum suis legionibus in campo constitit. Interea Melaz cum Christianis privatum locuta est, et sic eos affata est: *Militiam Francorum laudari a multis jamdudum audivi, quam nunc in genitoris mei instanti necessitate vellem experiri, ut quod probat auditus, probet experientia risus.* Buamundus respondit: *Felix hera et honorabilis, si placet beatudini vestræ sublimitatis ut in belli campum nobis liceat progredi cum militaribus armis, sine dubio Gallicos ictus gladio et lancea palam exeremus, et super inimicos vestros conspectibus vestris ostendemus.* Puella dixit: *Spondete mihi, per fidem qua Christiani estis, ut in hoc negotio unde contractamus, omnia secundum consilium meum agatis, nec aliquid contra meum præceptum facere præsumatis. Hæc itaque mihi fide vestra pollicentes confirmate, et ego postmodum non cunctabor cordis mei arcanum vobis reserare.*

Primus ergo Buamundus per fidem suam promissit quæsit; quem omnes alii secuti sunt, spondendo quæ jusserat puella. Tunc illa tripudians ait: *Nunc secuta sum de vobis, quia vos, ut reor, legitimi estis, fidemque vestram nullo modo contaminabitis. Patri meo, qui jam in campo dimicaturus est, subvenite, eique probitatem vestram ad subsidium ejus alacriter exhibete. Et, si victoria cesserit vobis quod utinam fiat! fugientes inimicos persequi desistite; sed velociter huc armati redite, et arma donec jussero, deponere nolite. Interea faciam omnes custodes de sublimi turris solio ad inferiores portas descendere, et in atrio, quasi vos præstolantes, mecum astare. Cum autem remeaveritis, et jussero custodibus ut solitis connectant vos vinculis, vos validas manus in illos viriliter injicite, impigre cunctos comprehendite, et vicarios pro vobis in ergastulo retrudite. Hæc videns, a vobis sicut a feralibus lupis fugiam. Vos vero nanciscimini arcem firmissimam, et servate diligenter illam, donec pacem cum patre meo facia-*

PATROL. CLXXXVIII.

tis idoneam. Portæ sublimes sunt in arce, per quas in aulam poteritis per lapideos gradus descendere, et omnes gazas atque mansiones patri mei obtinere. Porro, si genitor meus pro reatibus istis iratus me voluerit punire, oro vos, o amici, quos sicut cor meum diligo, mihi citius subvenite.

XXII. *Sequentia.*

Hæc ita locuta, milites armavit et protinus emisit. Arcis enim custodes antea delusos corruerat, et de hac re instructis inter cætera dixerat: *Ingens timor pro patre meo me sollicitat, cui de multis nationibus multitudo pugnatura obstat. Sed quia ille magnanimus bellator est, auxilium a vincis postulare dedignatus est. Meæ tamen hanc ab ipso injunctam curæ potestatem scitote, ut possim Christianos armis instruere, et pro nostrorum astipulatione agminum ad pugnam dirigere. Si vicerint hostium cætervas, roster erit honor et utilitas. Si vero ceciderint et ferro interierint inimicorum, nullus nobis erit dolor pro lapsu alienigenarum, quorum mores et cæremonias exsecratur omne genus Agarenorum. Audientes hæc, gratulanter annuerunt, et perspicacem virginis providentiam admodum laudaverunt. Protinus illa captivos absolvit, de domo carceris abstraxit, et armatos ad prælium destinavit. Illi vero jam acriter pugnantibus invenerunt, et signum Normannorum: *Deus, adjuva!* fiducialiter vociferati sunt. Quibus clamantibus et terribiliter percutientibus, phalanges Solimanni vacillaverunt. In exercitu ejus nonnulli erant Christiani. Qui cum famosum ducem Buamundum cognovissent, gavisii sunt, et Solimannum relinquentes, Catholicis conglutinati sunt.*

Marciban, turgidus adolescens, Solimanni filius, ut ibi esse Buamundum audivit, illum in bello ex nomine vociferando quæsit, et cum eodem singulariter dimicare concupivit. Tandem in Dalimanni conspectu sibi obviaverunt, seseque ferociter percuenserunt. Sed belliger Normannus Turcum prostravit, et abstracto ense caput ei amputavit. Vociferante Dalimanno: *Parce, parce, nepos meus est.* Christianus pugil, ut rem agnovit, mæstitia vultus lætitiæ cordis operuit, et subsannando ita respondit: *Ignosce mihi, domine, quod ignorans feci. Non enim nepotem tuum, sed hostem putavi, cujus, ut tibi placerem, vitam exstinxit.*

Post multam stragem utriusque partis, exercitus Solimanni contritus est, quem fugientem hostilis cuneus tota die persecutus est. Christiani vero, ut pactum fuerat, protinus redierunt, heramque suam, cum archariis præstolantem, ante turrinm invenerunt. Mox illa custodibus ait: *Franci sine dubio legitimi sunt, fidemque promissam optime custodiunt. Obviam illis ite; ab illis arma recipite, et eosdem ad pristinum locum reducite, donec pater meus veniens digna illis suæ reddat præmia militiæ.* Turci vero abeuntes, puellæ jussis obsecundare voluerunt; sed eos inter se Franci concluserunt; valvas caute repagulis oppræverunt, et universa turris po-

netralia sine publico tumultu consecuti sunt, et sine sanguinis effusione voti compotes effecti sunt. Civitas enim erat vacua pugnacibus viris, quoniam ad prælium exierant; quorum solæ mulieres cum infantibus trepide domos servabant. Carcer erat in arce munitissima, ibique divitis thesauri, variæque suppellectilis, opumque multarum servabatur copia, et eidem turri conjuncta erat principalis regia.

Sequenti nocte, Melaz Christianos de arce in aulam introduxit, et omnes eis cameras atque secreta penetralia demonstravit, et quid agere deberent adveniente Dalimanno, insinuavit. In crastinum victor cum satrapis et tribunis et optimatibus suis remeavit. Cui filia ejus cum coævis consortibus tripudians occurrit: *Ave, inquit, triumphator gloriose! Ille vero furibundus respondit: Tace, pessima meretrix. Fictas salutationes tuas non curo, fraudulentas adulationes tuas floccipendo. Per divinum stemma Machometis, qui mihi dedit victoriam, cum amatoribus tuis cras interire te faciam. Tu enim ad confusionem mei meis arma dedisti adversariis, cum quibus ut nequissima proditrix edacibus flammis concremaberis. Adhuc nesciebat quod archarii ejus in obscuritate carceris arctarentur, Franci vero, in editiori solio eminentes, liberi gloriarentur, et in illum rebellare, Christo juvante, meditarentur. Puella tremens et exsanguis a facie furentis aufugit, siveque conclavis latebras lugubris et pavida petiit. Cumque post aliquot horas furibundus princeps pro tribunali sederet, nec secum nisi præcipuos proceres haberet (reliquum enim vulgus et armigeri, residuique satellites per hospitia dispersi erant, et equos et arma et cætera illis competentia coaptabant), jussit quibusdam ut in conclavim irent, et temerariam proditricem sibi adducerent. Cumque illa coram fremente tyranno accersita stetisset, et terribiles minas cum opprobriis sola sine auxilio consistens audisset, Buamundus de turre per fenestram intus aspexit, et liberatricem suam ad iudicium desolatam astare contemplatus, doluit. En, inquit, adjutrix nostra in angustiis posita est. Nunc opus est ut hinc egrediamur, eique totis viribus suffragemur. Protinus pedetentim de arce per gradus in aulam ingressi sunt. Dalimannus et omnes tribunos ejus et collegas armati circumsteterunt, ostia domus obturaverunt, et omnia in circumitu munimenta possederunt. Pariter omnes facti sunt anxii, et quid agere deberent dubii. Turci enim, obseratis foribus, nusquam divertere valebant; inermes et pauci contra valentiores se numero et telis bellando resistere nequibant. Christiani vero ethnicos omnes obtruncare tunc poterant, sed, pro sacramento quod puellæ fecerant, sine præcepto illius neminem ferire, vel quolibet modo lædere audebant. Omnes igitur ad illam respiciebant, et quid juberet exspectabant, quia fidem suam violare præcavebant.*

Denique Melaz securior facta ridere cœpit, et inter Francos quasi domina præsidens, Dalimanno

A dixit: *Chare pater, injuste irasceris contra me, nimisque minis me terras et probris detestaris, pro salubri subventionem quam, tibi consulens, callide providi es magna benignitate. Nam, Francis in certamine ferientibus, tui confortati sunt, et hostes ociosus titubaverunt. Considera quantæ fidei sint Christiani. Ipsi fideliter in pugna tibi auxiliati sunt, ipsisque præliantibus hostes terga verterunt. Facultatem discendendi, ut lippis etiam patet, satis habuerunt; sed insalutatos vos relinquere nolentes, ultro redierunt, militiæque suæ donativa fiducialiter a liberalitate tua exigunt. Jam manus ad capulos tenent, jam omnes nos, si volunt, jugulare valent. Jam turrim et regiam et cunctas opes tuas, quæ in illis sunt, possident, et vincti municipes tui contra eos mutire non audent. Inter hæc, pater, quid agendum sit cogita, et a consiliariis tuis, qui præsto sunt, salubriter investiga.*

His dictis, hera parti Christianæ præsidebat. Dalimannus autem, seorsum segregatus, cum suis consultum indagabat. Deinde residens, ait: *In primis, filia, tuum volumus audire consilium. At illa respondit: Quod utile credo, proferre non tardabo. Pacem fac cum Christianis, et inviolabile sædus sit inter vos, quandiu vixeritis. Relaxa omnes captivos eorum, qui in regionibus tuæ ditionis sunt, et ipsi nihilominus reddant omnes qui de gente vestra sub eorum potestate sunt. Buamundo autem et ejus commilitonibus, quorum ope felici potitus es victoria, condigna gloriosæ servitutis exhibe præmia. Hoc præterea scias, quod ego Christiana sum, et regenerari volo secundum Christianæ legis sacramentum, nec ulterius hic commorabor vobiscum. Lex enim Christianorum sancta est et honesta; lex autem vestra vanitatibus est plena, et omnibus spurcitiis polluta.*

Hiæ audientes, Turci valde stomachati sunt, torvisque luminibus ac severis gestibus truces innotuerunt; sed, impediante Deo, profani cordis malevolentiam actibus explere nequiverunt. Tractantibus illis de rebus agendis, Melaz seorsum vocatis ait Christianis: *Eia, prohi milites, in multis necessitatibus probati et angustiis, qui de longinquis regionibus huc sponte venistis, et multos labores ac discrimina viriliter perferentes evasistis, viriliter agite in nomine Dei vestri, quem omnipotentem assertistis. Nunc opus est animis et armis, ut quod fortiter cœpistis, laudabiliter perficiatis. Pater meus iratus est admodum, et totis visibus cum suis machinatur nobis exitium. Huc usque propositam mihi conditionem optime servastis. Amodo a pollicitatione per fidem vestram firmata, vos absolvo. Arcem et regiam et murum in giro, zetasque minores atque majores jam munite, sollicitæque perscrutamini, aditusque servate, ne quis exeat vel ingrediatur sine vestra consideratione. Si enim pater meus hinc exierit, omnes in circuitu nationes coacervabit, et vos crudeli obsidione ad turpem ditionem vel perniciem coarctabit. Ipsum ergo cum omnibus suis in uno simul cubiculo inclu-*

dite, et cum necessario rigore omnes illic ad pacem A et Christi carent, nec Judæis nec Christianis ad-
coercete; sed, quantum potueritis, ab effusione san-
guinis manus vestras cohibete. Providentiam et regi-
minum horum quæ dico, tibi, domine Buamunde, qui in
pluribus expertus es, commendo, cujus maturitatis
et sensus laus est in orbe universo. Amodo insepara-
bilis vestra soror ero, et læta seu tristitia vobiscum in
fide Domini Jesu Christi sustinebo.

Gaudens igitur Buamundus Dalimannum cum suis omnibus in quadam camera violenter intravit, ipsumque cubile armatis custodibus assignavit. Deinde alios milites per diversa locavit, et unicuique quid agere deberet insinuavit, atque sic principale palatium, cum omnibus intrinsecus constitutis, fere xv diebus gubernavit. Uxores eorum et pedissequas et inerimes eunuchos permisit intrare, B eisque ciborum sufficientem apparatus, et aliorum quæ necessaria erant, administrare. Dalimannus ingemuit graviter, quod domus sua sibi facta est carcer, et filia sua censor, eum constringens acriter. Unde Mahometem, Deum suum, maledicebat fortiter, et omnes amicos, hominesque suos atque commilitaneos condemnabat execrabiler, qui eum in medio regni sui sinebant a paucis captivis, advenisque tractari miserabiliter. Inclusi barones persuaserunt ei cum Christianis pacem facere, ut sibi saltem liceret parum adhuc vivere, Tandem duritia ejus emollita est pavor. Locutus cum Buamundo, pacem petivit, ipsumque cum omnibus suis liberum abire annuit, et omnes captivos, qui sub ditione illius gemebant, a captivitate absolvit; filiam quoque suam eidem sponpondit.

Callida Melaz, ut hæc audivit, referenti Buamundo, respondit : *Omnia verba facile dicuntur, sed non omnia semper credibilia videntur. Blanda quidem, sed ambigua patris mei promissa gratanter suscipe; ea tamen quæ tenes, vigilanter retine, donec stabilitus triumphes certæ securitatis soliditate. Notissimi ex utraque parte nuntii Antiochiam mittantur, et armata tuorum cohors militum adducatur, a quibus honorifice stipatus, sine dolo perducaris in tuam regionem, et omnium devites malevolorum dolosam deceptionem. Hoc omnibus consilium placuit. Richardus igitur de Principatu, et Sarcis de Mesopotamia Antiochiam missi sunt, et rerum eventus Antiochenis exsultantibus enodaverunt. Tunc Tancredus, princeps militiæ, milites et gentiles captivos, prolinus missis exactoribus, collegit, et congregatos supradictis baronibus, ut eos conducerent, deputavit. Tunc Cassiani filia admiralli Anthiochiæ reddita est, quæ cum multo ploratu de carcere Christianorum extracta est. Quæ, cum interrogaretur quare ita fletet, respondit quod ideo sic ploraret, quia optimam porci carnem, qua Christiani utuntur, manducatura non esset. Turci enim et plures aliæ Sarracenorum gentes suillam carnem abhorrent, quamvis canum et luporum carnes avidè devorent. Et sic probantur quod omni lege Moysis*

XXIII. *Melaz fit Christiana et cum Rogero filio Richardi de Principatu Boamundi consanguineo, matrimonio conjungitur.*

Interea Buamundus frequenter cum Dalimanno loquebatur, et affabiliter, ut erat sapiens et modestus, ei famulabatur, et pro refrigerio multorum, quos idem tyrannus nimis opprimere poterat, convenienter adulabatur. Obsequiis et dulcibus verbis tam ipsum quam omnes qui cum ipso erant, delinivit, et modestæ conversationis sedulitate ad sui amorem illexit. Paulatim provinciales tribuni et optimates cognitionem novi rectoris ediscebant, et externum principem, genuini principis sui dominum, speculari summopere quæritabant, ejusque permissu cum domino suo confabulantes, ipsum satis collaudabant. Quem, veluti naturalem herum suum, ad commoditatem reipublicæ provocabant, et amicitiam tantæ ducis omnimodis expetere commonebant, atque sæpius illud comici dictum commemorabant :

...Quoniam non potest id fieri quod vis, Id velis quod possit...

(TERENT., *Andr.* II, 1.)

Hæc etiam addebant : *In victoria nuper adepti male delusi sumus, quia legis nostræ adversarios ad occisionem nostratrum efficaces auxiliarios habuimus, et de communi detrimento nequiter et stulte lætati fuimus. En execrabilis Mahomes, Deus noster, nos prorsus deseruit, et ante Deum Christianorum, omni virtute amissa, corruit ! Ecce miro modo, quos stricte compeditos in carcere putabas, et indissolubiler omni tempore arcere disponebas, crucifixus Christus, quem omnipotentem asserunt, et merito ut omnes inimici eorum experiuntur et sibi male sentiunt, per filiam tuam inopinabiliter absolvit, armatos in bello insignibus tropæis glorificavit, cruore videlicet fratrum et nepotum nostrorum rhomphæas eorum cruentavit. Insuper et principale municipium, ubi omnes gazæ tuæ sunt, eis tradidit, et te et præcipuos regni tui optimates sub manibus eorum inclusit, et sine bello, velut imbelles ancillas, in aula propria carceri gementes mancipavit. Desoris ad te sine consensu alienigenarum non accedimus, nec ullum tibi subsidium inferre valemus. Contra illos non audemus conglobati consurgere, quia statim furores suos ulciscerentur in te. Si enim magnus rex Persarum soldanus cum omni virtute sua adventaret, et hanc munitionem expugnare satageret, tanta probitas est in Francis, et tam grandis fortitudo munitionis, ut ibidem illi resistere auderent et antequam caperentur, ingentia nostratibus detrimenta ingererent. Melius est igitur amore inimicum pacificare, quam temeritate ad lethiferam rabiem incitare.*

Consiliis itaque hujusmodi Dalimannus acquievit. Accepta ergo strenui ducis familiaritate, in damno sua jam de communi profectu libere imperabat, et

de thesauris suis jam larga Christianis ultro dona erogabat. Captivos quoque per totam regionem suam omnes liberari præcipiebat. Obnixè vero quæruntur, inventi adducuntur, a Dalimanno bene vestiuntur, et Buamundo traduntur. Ab illo protinus compatriotis associantur ac per diversa officia deputantur, ad augmentum et tutelam sociorum, ne quolibet maligno deludantur sophismate paganorum.

Richardus et Sarcis, consummata legatione, post xv dies reversi sunt, et copiosam Christianorum militiam adduxerunt. Quos Dalimannus cum ingenti jussit omnes honore recipi, et uberrima illis, secundum ritus patrios, obsonia præparari, et quæque illis necessaria essent affluentem tribui. Tunc Buamundus et Dalimannus perpetuam inter se pacem firmaverunt, tribusque diebus competentem illis in omnibus apparatus præparaverunt. Deinde Buamundus et Richardus et conceptivi eorum de captivitate læti exierunt, et, sicut Zorobabel et Nehemias, Dominum Deum Israel benedixerunt. Quos Dalimannus et optimates ejus, exsultantes, quia et ipsi de claustro relaxantur, aliquandiu conduxerunt, fraudulentè tamen, quia obiter quolibet modo Christianos lædere machinati sunt. Sed, Deo suos protegente, non potuerunt. Nam fideles hos idem metuebant, ideoque armati et quasi ad bellum parati procedebant; obsides quoque securitatis, donec ad tuta quæ decreverant loca pervenirent, obnixè servabant. Tandem Dalimannus a confœderatis remanendi licentiam ut amicus requisivit; qua accepta, mœstus quod eis nullo sophismate in via nocere potuisset, rediit.

Provida Melaz cum pedisequis et eunuchis, nobilique familia sua, de domo patris sui egressa est, et [cum] omni progenie (44) sua, sponte Christicolis devotè conjuncta est, sicuti Bithia, Pharaonis filia, pereuntibus Ægyptiis, Moysi et Hebræis salubriter comitata est. Antiocheni gaudentes obviam diu desideratis processerunt, et clerus, omnisque populus regem Adonai, qui salvat omnes sperantes in se, fideliter benedixerunt. Deinde Buamundus Richardum, captivitatis suæ socium, in Gallias destinavit, et argenteas per eum compedes sancto confessori Leonardo direxit, et pro liberatione sua devotè gratias egit.

Postquam generosa Melaz in Ecclesia catholica sacro baptismo regenerata est, opportuno tempore in conventu optimatum Buamundus eam sic affatus

(44) *Progenies*, id est familia, domus.

A est: *Nobilis virgo, quæ nobis adhuc pagana ex insperato mirè subvenisti, quæ Dominum Jesum omni parentelæ tuæ prudenter præposuisti, et ipsum in nobis, qui membra et famuli ejus sumus benigniter fovisti, et inde patris iram pene usque in periculum mortis incurristi, elige de nobis sponsum quem volueris in nomine Christi. Non enim rectum est ut justis petitionibus tuis aliquatenus resistamus, cui vehementer, meritis tuis præcedentibus, debitores sumus. In primis meum nunc audi consilium, quod tibi, dulcis amica, spero proficuum. Mihi quidem, fateor, a tuo data es genitore; sed opto tibi utilius providere, et subtiliter audi pro qua ratione. Ab adolescentia mea irrequietus homo sum, et in laboribus vivens, multa gravia perpessus sum, graviora quoque adhuc timeo passurum. Nam mihi certamen est cum imperatore et cum paganis undique. Præterea votum voti Domino, cum essem in carcere, quod si liberarer ab ethnicorum ligamine, irem ad Sanctum Leonardum, qui est in partibus Aquitanix. Has excusationes elicio tibi ex sincera dilectione, quia nolo te plus quam filiam vel sororem meam quolibet modo desolatam videre, nec conjugii copulam inire, unde paulo post pœniteat te. Quæ lætitia, seu delectatio tibi esset in nostra copulatione, dum statim post nuptias oporteat me per pelagus et arva immensum iter inire, et in longinquam peregre proficisci regionem, prope fines terræ? His perspectis, domina, elige tibi de pluribus meliora. Ecce Rogerius, Richardi principis soboles, consobrinus meus, est me junior ætate, excellens renustate, par nobilitate, divitiis et potestate. Hunc laudo ut maritum habeas, et opto ut cum eodem longo tempore vivas.*

Omnes qui adfuerunt, providi ducis consultum attestati sunt. Prudens virgo tantorum consensui facile acquievit heroum. Rogerius igitur puellam honorifice cum gaudio desponsavit, et nuptias cum ingenti plausu et tripudio totius Antiochiæ celebravit; quibus dapifer Buamundus cum præcipuis patriæ primoribus ministravit. Iste siquidem Rogerius post sex annos, Buamundo et Tancredo defunctis, principatu Antiochiæ potitus est, et post duos annos in campo Sarmatan cum vii millibus Christianorum ab Amirgasis Persa occisus est.

De temporalium mutatione rerum et casibus hominum jam dixi plurima, et multa, si vita comes fuerit, in sequentibus adhuc restant dicenda. Illic liber Ecclesiasticæ historiæ terminatur, et mihi jam fesso requies aliquantula detur!

SUMMARIUM LIBRI UNDECIMI.

- I. *Prologus. Philosophicæ sententiæ.*
 II. *Eventus varii in Anglia et Normannia sub Henrico rege et Roberto duce.*
 III. *Contentiones et bella inter Henricum regem et Robertum de Belismo. Hic comes sese victori subdere cogitur.*
 IV. *Robertus de Belismo in Normanniam transit, ibique mala plurima perpetrat. Adversus Robertum ducem insurgit. De quorundam virorum morte.*
 V. *Yvo Carnotensis episcopus. Adelæ comitissæ Carnotensis soboles. Eventus varii in Anglia et in Normannia.*
 VI. *Magnus Nortwigenarum rex in expeditione occidit.*
 VII. *Ludovicus de Francia filius Philippi regis in Angliam transfretat. Bertrada ejus nocerca in eum machinatur. Henricus rex in Normanniam transit et Robertum ducem fratrem suum visitat.*
 VIII. *Ecclesiæ tribulationes. Serlo Sagiensis episcopus Henricum regem et ejus proceres ad barbam et capillos tendendos incitat.*
 IX. *Buamundus Antiochiæ dux in Franciam venit. Eventus varii. Henricus rex et Robertus frater de pace ineunda frustra laborant.*
 X. *Discordia inter duos fratres a quibus malignis concitatur. Henricus rex cum Roberto duce manus conserit et eum apud Tenchebraium debellat atque comprehendit.*
 XI. *Robertus Belesmensis Normannos contra Henricum regem rursus excitare conatur.*
 XII. *Buamundus adjuvantibus Roberto de Montforti et plurimis aliis baronibus expeditionem in imperatorem Constantinopolitanum suscipit. Mors Marci Buamundi. Antiochia a Balduino contra Sarraenos defenditur.*
 XIII. *Balduinus rex a Sorracenis comprehenditur.*
 XIV. *Singulares Balduini et quorundam aliorum militum casus.*
 XV. *De rebus in principatu Antiochiæ gestis.*
 XVI. *Res in Normannia et alibi gestæ. Guillelmus de Ros Fiscannensis abbas. Rogerus Bajocensis ei succedit. Joannes Sagiensis archidiaconus. De quorundam obitu.*
 XVII. *Eventus varii. Abbates et priores pietate insignes.*
 XVIII. *Philippus I Francorum rex moritur. Ludovicus filius ejus, in regno succedit. Bellimontis comes et Montismorentiaci dominus terras Sancti Dionysii invadunt. Ludovicus rex in scitiosos barones viriliter sævit.*
 XIX. *Henricus rex Robertum fratrem suum captivum detinet. Eventus varii. Pestis et aliæ calamitates in quibusdam Galliæ partibus sæviunt.*
 XX. *Anselmus Cantuariensis, Hugo Cluniacensis, Guillelmus Rothomagensis archiepiscopus et nonnulli alii illustres prælati et doctores moriuntur.*
 XXI. *Henricus rex Uticense monasterium visitat. Bella inter gentes regum Franciæ et Angliæ. Duo reges inter se colloquium habent et fœdus ineunt.*

LIBER UNDECIMUS.

I. *Prologus. Philosophicæ sententiæ.*

Alme Deus Sabaoth, rex fortis cuncta gubernans,
 Plasma tuum serva, numen per sæcula regnans.
 Contere vim Satanæ, qui sævit jugiter in te,
 Dum famulos vexare tuos molitur ubique.
 Ad mea vota, precor, mundi pie, respice, factor.
 Te colo, te quæro, tibi jure placere laboro.
 Pontificum, regumque senex nunc scripto gesta;
 Sexagenus ego pueris ea do manifesta.
 Nul'um ab eis pretium pro tali posco labore,
 Sed refero gratis, fratrum contentus amore.
 Si fierent istis liquido nova signa diebus,
 Niterer illa meis veraciter indere rebus.
 Credo quod arcta magis præsentibus atque futuris
 Grata forent, mihi proficerent, aliisque placerent,
 Quam de terrenis excursibus, atque caducis
 Stemmatis frustra rimari, vel dare lata;
 Inclyta dum spiro, mirandaque scribere vellem,
 Prodigii implens in Christi nomine pellem.
 Ejus amo laudes, cui totus subjacet orbis,

A Qui potis est cunctis leniter nos demere moris.
 Cogimur atra loqui, quæ cernimus aut toleramus,
 Instabilis actus mutabilium memoramus
 Nam mundanus amor hominum trahit agmen ad
 [ima,
 Justitiæ nec eos polit a rubigine lima.
 Ad mala proclivi, quæ terrea sunt meditantur,
 Cœlica contemnunt, ea curvi non speculantur.
 En peccatores lethalia pondera gestant!
 Lucida sanctorum juste magnalia cessant.
 Prævaricatores, qui legem transgrediuntur,
 Iræ cœlestis pœnas, non signa merentur.
 De placitis, bellisque queunt perplura referri,
 Quæ male sævus eis nimis ingerit ardor habendi.
 Cædes, incestus et crimina mille notari
 B Possunt, si docti dignantur turpia fari.
 Insipiens frustra vexatur et otia perdit,
 At sapiens nullus sua tempora perdere gestit.
 Tempus enim perdit, qui carmen inutile pandit,
 Et labor ipse perit, qui comoda nulla rependit.

Ad bona ferventes electi sedulo currunt,
 Ad studium vigiles avide laudabile tendunt.
 Cogendi non sunt, qui sponte ferenda capessunt,
 Qui segetum captant fasces, et in horrea portant.
 Ultro satis gradiens sonipes non est stimulandus,
 Sed, ne labatur, moderato jure regendus.
 Durum sessor equum calcaribus urget acutis,
 Percutit et crebris, ut cogat currere flagris;
 Ecclesiae similis lex est doctoribus almis,
 Nam lentos stimulant monitis celeresque refrenant.
 Cornua dena gerens mala bestia jam dominatur,
 Effera plebs passim scelerum lepra maculatur.
 Job Dominus typice Behemoth monstravit amico;
 Dæmon in hoc mundo furit insidiosus iniquo.
 Terrigenas furibunda super grassatur Erinuus,
 Quotidieque suos Erebi contrudit in imis.
 Ludit et illudit mortalibus Amphisilena.
 Decipiendo quibus paradisi tollit amœna.
 Heu! male virus eis infundit lethifer anguis,
 Quos facit amentes et matuo se perimentes.
 Morbos et pestes stulti subeunt, et iniqui
 Insuper adjiciunt sibi pessima nequiter ipsi.
 Cernimus humanos casus, miserisque ruinas,
 Unde sagax pelles implere quit auctor ovinas.
 Si vult diversis de rebus inania verba
 Fundere, thema frequens satis invenit inter acerba.

Nominibus multis in scriptis cœlitis actis
 Humani generis vocitatur lividus hostis:
 Nam leo, necne lupus, draco, perdx et basiliscus,
 Milvus, aper, vulpes, canis, ursus, hirudo, cerastes, C
 Et coluber fit atrox, dum nobis insidiatur,
 Exitiumque dolo seu vi stolidis meditat. -
 Cætera mille patent lectoribus ingeniosis
 Nomina, pro variis quibus utitur artibus hostis.
 Innumeros sædat vitiiis, et sæpe trucidat. -
 Proh dolor! ingentes pereunt plerumque phalanges.
 Rex sacer, erue nos, bone Jesu, summe sacerdos,
 Ne cum damnandis nos inficiat vetus anguis.
 Sed vitiiis mundos trahere mundi de pelago nos,
 Et socia sanctis supèra clementer in aula. Amen.

II. *Eventus varii in Anglia et Normannia sub Henrico rege et Roberto duce.*

Anno ab Incarnatione Domini 1102, indictione
 ix, Henricus, rex Anglorum, pace cum Rodberto
 fratre suo facta, in regno confirmatus est, et super
 proditores, qui tempore necessitatis suæ nequiter
 ab illo desciverant, paulatim ulcisci conatus est.
 Nam Rodbertum, cognomento Maletum et Ivonem
 de Grentemaisnilio, Rodbertum de Pontefracto, fi-
 lium Ilberti de Laceio, et potentiores omnibus illis,
 Rodbertum de Belismo, aliosque quamplures ad ju-
 dicium submonuit, nec simul, sed separatim, va-
 riiisque temporibus de multimodis violatæ fidei re-
 atibus implicitavit. Quosdam eorum, qui se de obje-
 cto crimine purgare non poterant, ingenti pecu-
 nia condemnavit, alios vero, quos magis suspectos
 habebat, irrecuperabiliter exheredatos exsulare
 compulit.

Sequenti anno [1103] Guillelmus de Guarenna

A Rodbertum, Neustriæ ducem, mœstus adiit, et in-
 gens damnum sibi per illum evenisse recensuit,
 quia Suthregiæ comitatum, mille libras argenti sin-
 gulis annis sibi reddentem, perdiderit, ideoque di-
 gnum esse asseruit ut se fratri suo regi pacificaret,
 et pristinum honorem ejus obtentu recuperaret.
 Porro dux dictis hujusmodi facile acquievit, et in
 Angliam transfretavit. Quod audiens rex, iratus est,
 et sic ad suos assecras et consecratales locutus est:
 Quid de inimicis meis debeo facere, qui sine meo
 commeatu super me ausi sunt irruere, et regni mei fi-
 nes irrumpere? Qui diversi diversa regi responde-
 runt. Ille autem privatos satellites obviam germano
 destinavit, per quos ei velle suum evidenter osten-
 dit. Tunc infrunitus dux clandestinis legationibus
 comperit quod Angliæ metas inconsulto introierit,
 et, nisi providum prudenter consilium acciperet, in
 septis insulanis clausus, pro suo libitu ad sua non
 remearet. Jussu tamen callidi regis, cum suis com-
 militonibus honorifice adductus est, et callens eo-
 rum consilium, ne ab externis aliquid rancoris in-
 ter germanos deprehenderetur, occultatum est. Ter-
 ritus itaque dux ficta metum hilaritate operuit, et
 rex nihilominus alacri vultu intimum furorem dissi-
 mulavit. Inter cætera rex ducem de violato fœdere
 redarguit quod de publicis proditoribus nullam ad-
 huc ultionem exegerit, nec ullam super discolas
 principali rigore disciplinam exercuerit, et quod
 eodem anno Rodbertum de Belismo amicabiliter in
 Normannia receperit, eique patris sui dominia dona-
 verit, id est Argentomum castrum, Sagiense episco-
 pium, et Golferrum saltum. Tunc nimirum præfatus
 lanio in Neustriam transfretaverat, et Pontivi co-
 mitatum ad opus Guillelmi Talavacii obtinuerat,
 quia Guido, comes Abbatisvillæ, socer ejus, ob-
 ierat. Denique dux, increpationibus hujuscemodi
 meticulousus, emendationem omnium humiliter spon-
 dit. Constitutum quoque sibi vectigal trium mil-
 lium librarum supplicanti ex industria reginæ in-
 dulsit. Placatus itaque rex cum illo amicitiam con-
 firmavit, pristinum fœdus renovavit, et Guillelmo de
 Guarenna Suthregiæ comitatum restituit. Guillel-
 mus autem, postquam paternum jus, quod insipienter
 amiserat, recuperavit, per xxxiii annos, quibus
 simul vixerunt, utiliter castigatus, regi fideliter ad-
 hæsit, et inter præcipuos ac familiares amicos ha-
 bitus effloruit.

Deinde Rodbertus dux in Normanniam regressus
 est, et despicabilior quam antea fuerit suis effectus
 est. In hac enim protectione nihil, nisi metum et
 laborem atque dedecus, sibi lucratus est. Rex au-
 tem, in omnibus prosperitate vigenis, admodum sub-
 limatus est, et longe lateque de illo fama volitante,
 per iv climata mundi inter maximos reges nomi-
 natus est. Nullus eo fuit rex in Albionis regno poten-
 tior, nec amplitudine terrarum infra insulam locu-
 pletior, nec abundantia omnium rerum quæ morta-
 libus suppetunt, felicitior. Hoc in subsequentibus, si
 vita comes fuerit, auxiliante Deo, narratio nostra

manifeste comprobabit. Omnes inimicos suos sa-
 pientia vel fortitudine sibi subjugavit, sibi que ser-
 vientes divitiis et honoribus remuneravit. Unde ple-
 rosque illustres pro temeritate sua de sublimi
 potestatis culmine præcipitavit, et hæreditario jure
 irrecuperabiliter spoliatos condemnavit. Alios econ-
 tra, favorabiliter illi obsequentes, de ignobili stirpe
 illustravit, de pulvere, ut ita dicam, extulit, data-
 que multiplici facultate, super consules et illustres
 oppidanos exaltavit. Inde Goisfredus de Clintona,
 Radulfus Basset et Hugo de Bocalanda, Cuillegrip
 et Rainerius de Bada, Guillelmus Trossebot et
 Haimon de Falesia, Guigan Algazo et Rodbertus de
 Bostare, alique plures mihi testes sunt, opibus ag-
 gregatis, et ædibus constructis, super omnia quæ
 patres eorum habuerunt; ipsi quoque, qui ab eis-
 dem, sæpe falsis vel injustis occasionibus, oppressi
 sunt. Illos nimirum, aliosque plures, quos sigillatim
 nominare tædio est, rex, cum de infimo genere es-
 sent, nobilitavit, regali auctoritate de imo erexit,
 in fastigio potestatum constituit, ipsis etiam spe-
 ctabilibus regni principibus formidabiles effecit.

At, sicut fidelibus retributor erat magnificus, sic
 infidis erat implacabilis inimicus, et vix sine vindicta
 in corpore, vel honore, vel pecunia, indulgebat cer-
 tos reatus. Hoc miserabiliter rei senserunt, qui
 ejus in vinculis mortui sunt, nec pro consanguini-
 tate, seu nobilitate generis, sive recompensatione
 pecuniarum, redimi potuerunt. Rodbertum de Pon-
 tofracto, et Rodbertum Maletum placitis impetivit,
 et honoribus exspoliatos extorres expulit. Ivonem
 quoque, quia guerram in Anglia cœperat, et vici-
 norum rura suorum incendio combusserat, quod in
 illa regione crimen est inusitatum nec sine gravi
 ultione sit expiatum, rigidus censor accusatum, nec
 purgatum, ingentis pecuniæ redditione oneravit, et
 plurimo angore tributulum mæstificavit. Unde præ-
 fatus eques a Rodberto, comite de Mellento, qui
 præcipuus erat inter consiliarios regis, auxilium

(45) Ortæ ex Roberto I propaginis partem quæ se-
 dem in Anglia fixit, recenset genealogia sequens :
*Memorandum quod Robertus comes Mellenti, veniens
 in Angliam cum Willelmo duce Normanniæ adeptus
 consulatum Leicestriæ ex dono dicti ducis et con-
 questoris Angliæ, destructa prius civitate Leicestriæ
 cum castello et ecclesia infra castellum, tempore præ-
 dicti conquestoris reædificavit ipsam ecclesiam S.
 Mariæ infra castellum, siatuenz ibidem XII canonicos
 sæculares et unum decanum : ... Ipso quoque Roberto
 defuncto, successit ei Robertus le Coczen (le Bossu)
 filius et hæres ejusdem, et de consilio D. Alexandri
 tunc episcopi Lineolnïæ et aliorum discretorum, fun-
 davit abbatiam istam de Pratis Leicestrie.... Qui
 quidem Robertus de consensu Amiciæ uxoris suæ,
 sumpsit in abbatia ista habitum nostræ religionis,
 vivens juste et sancte quindecim annis et amplius.
 Ipsa quoque Amicia uxor sua sanctimonialis apud
 Eton est effecta.*

Isto Roberto fundatore nostro defuncto (an. 1167)
 successit ei in hæreditatem Robertus filius ejus, et
 vocabatur Robertus (as blanches meyns). Qui Robertus
 accepit in uxorem Petronillam filiam Hugonis de
 Grantmenyl cum honore de Hynkelée et aliis posses-

quæsit, et coactus plurimus anxietatibus, tutelæ
 illius se commisit. Inprimis erubescerat impropria
 quæ sibi fiebant derisoria, quod funambulus per
 murum exierat de Antiochia; deinde meticulosus
 cum multo cogitatu secumolvebat quod vix aut
 nunquam recuperaret amicitiam regis, quam perdi-
 derat. Quapropter iterare peregrinationem decrevit.
 Pactum igitur in initum est ut consul eundem cum
 rege pacificaret, eique quingentos argenti marcos
 ad ineundum iter erogaret, totamque terram ejus
 usque ad xv annos in vadimonio possideret; quibus
 exactis, Ivoni, puero, filiam Henrici, comitis de
 Guarevico, fratris sui, conjugem daret, et paternam
 hæreditatem restitueret. Hoc pactum cum sacra-
 mento confirmatum est, et regali concessione præ-
 munitum est. Ivo cum uxore sua peregre profectus
 est, et in ipso itinere defunctus est, et hæreditas
 ejus alienis subdita est.

Urbs Legrecestria quatuor dominos habuerat : re-
 gem et episcopum Lincolnæ, Simonemque comitem,
 et Ivonem Hugonis filium. Præfatus autem consul
 de Mellento per partem Ivonis, qui municeps erat,
 et vicecomes et firmarius regis, callide intravit,
 et auxilio regis, suaque calliditate totam sibi civitatem
 mancipavit, et inde consul in Anglia factus, omnes
 regni proceres divitiis et potestate præcessit, et
 pene omnes parentes suos transcendit. Pulchram
 quoque Isabel, regis neptem Franciæ, uxorem ha-
 buit, quæ geminam ei prolem, Gualerannum et
 Rodbertum (45), peperit, ac Hugonem, cognomento
 Pauperem, et filias quinque. Inter tot divitias mente
 cæcatus, filio Ivonis jusjurandum non servavit,
 quia idem adolescens statuto tempore juratam fe-
 minam, hæreditariamque tellurem non habuit.

III. Contentiones et bella inter Henricum regem et Robertum de Belismo. Hic comes sese victori sub- dere cogitur.

Anne ab Incarnatione Domini 1102, iudictione x
 Henricus rex Rodbertum de Belismo, potentissimum

sionibus ipsius Hugonis quas habuit in Anglia, et ex-
 tunc primo honor de Hynkelée est conjunctus comi-
 tatus Leicestriæ. Et ex dicta Petronilla genuit tres
 filios et duas filias, scilicet Robertum qui vocabatur
 filius Petronillæ ad differentiam prædictorum, et qui
 successit patri suo in hæreditatem, sed nullum habuit
 hæredem de se genitum; et Willielmum Leprosam se-
 cundum filium, et Galfridum episcopum S. Andrea
 in Scotia tertium filium; et Amiciam primogenitam
 filiam et Margaretam juniorem.

Ilo quoque Roberto (as blanches meyns) in red-
 eundo de terra sancta defuncto, et apud Duraz in
 partibus transmarinis sepulto, successit ei prædictus
 Rodbertus filius suus et hæres vocatus filius Petro-
 nillæ in hæreditatem. Ipso quoque sine hærede de-
 functo, divisa est hæreditas inter prædictas sorores
 Amiciam et Margaretam, eo quod dicti duo fratres
 sui fuerant jam defuncti, et Amicia desponsata fuit
 D. Simoni de Monteforti, patri illius Simonis qui
 moriebatur apud Evesham; et Margareta desponsata
 fuit Sayero de Quincy, et facti sunt duo comitatus,
 scilicet de Leicester et Winchester de comitatu Lei-
 cestriæ prius existente. (Monast. Anglic., I, p. 312.)

Dom BOUQUET, lib. XL, p. 687.

comitem, ad curiam suam ascivit, et XLV reatus in A factis seu dictis contra se vel fratrem suum, Normanniæ ducem, commissos objecit, et de singulis eum palam respondere præcepit. Diligenter enim eum fecerat per unum annum explorari, et vituperabiles actus per privatos exploratores caute investigari, sumimopereque litteris adnotari. Cumque Rodbertus licentiam, ut moris est, evandi ad consilium cum suis postulasset, eademque accepta, egressus, purgari se de objectis eriminibus non posse cognovisset, equis celeriter ascensis, ad castella sua pavidus et anhelus confugit, et, rege cum baronibus suis responsum expectante, regius satellites Rodbertum extemplo recessisse retulit. Tunc delusum se rex doluit; sed tempus ultionis non dubius expectavit. Rodbertum itaque publicis questionibus impetitum, nec legaliter expiatum, palam blasphemavit, et, nisi ad iudicium, rectitudinem facturus, remearet, publicum hostem iudicavit. Iterum rebellem ad concionem invitavit, sed ille venire prorsus refutavit; imo, castella sua vallis et muris undique munivit, et a cognatis Normannis, extraneisque Guallis, et a cunctis affinibus suis adminicula petivit.

Rex autem exercitum Angliæ convocavit, et Arundellum castellum, quod prope litus maris situm est, obsedit, ibique castris constructis, stratores cum familiis suis tribus mensibus dimisit. Interea inducias humiliter a rege petierunt custodes munitionis, ut a domino suo exigent vel auxilium defensionis, vel permissum reconciliationis. Annuente C rege, veredarii Rodbertum in regione Merciorum quæsierunt, eique reperto intolerabilem regis oppressionem imminere sibi anxie denudaverunt. Ibi nempe Brugiam, munitissimum castrum, super Sabrinam fluvium construebat, et totis ad resistendum viribus auxiliarios frustra quærebat. Audiens itaque defectionem suorum, ingenuit, cosque a promissa fide, quia impos erat adiutorii, absolvit, multumque mœrens licentiam concordandi cum rege concessit. Redeuntibus legatis, læti muniones castrum regi reddiderunt, et benigniter ab eo suscepti, multis muneribus honorati sunt. Unde rex ad Blidam castrum, quod Rogerii de Bathleio quondam fuerat, exercitum promovit. Cui mox gaudentes oppidani D obviam processerunt, ipsumque naturalem dominum fatentes, cum gaudio susceperunt. His ita peractis, rex populos parumper quiescere permisit, ejusque prudentiam et animositatem congeries magnatorum pertinuit.

Interea rex legatos in Neustriam direxit, ducique veridicis apicibus insinuavit, qualiter Rodbertus utrisque forisfecerat, et de curia sua furtim auferat. Deinde commonuit ut, sicut pepigerant in Anglia, utrique traditorem suum plecterent generali vindicta. Dux itaque exercitum Normanniæ congregavit, et Vinacium castrum, quod Girardus de Sancto Hilario conservabat, obsedit. Oppidani autem militares assultus optabant, quia, si validus

fieret impetus, reddere munitionem parati erant. Non enim sese sine violentia dedere dignabantur, ne maledicti desertores merito iudicarentur. Sed quia dux deses et mollis erat, ac principali severitate carebat, Rodbertus de Monteforti, aliique seditionis complices, qui vicissim dissidebant, mappalia sua, sponte immisso igne, incenderunt, totum exercitum turbaverunt, et ipsi ex industria, nemine persequente, fugerunt, aliosque, qui odibilem Rodbertum gravare affectabant, turpiter fugere compulerunt. Castrenses vero, ut tantum dedecus Normannici exercitus viderunt, cum ululatu magno post eos deridentes vociferati sunt, minusque postmodum timentes, crudelem guerram per Oximensem pagum cœperunt. Rodbertus autem de Greatemaisnilio, et Hugo de Monte Pincionis, atque Rodbertus de Curcio, et homines eorum, quantum poterant, sævis prædonibus resistebant, patriamque suam defendere satagebant. Verum publici hostes, prædis illecti, atrociores insurrexerunt, et Castellum Gunterji atque Furcas, Argentomumque turgide possidentes, nimis irati sunt, quod aliqui vicinorum sine duce contra eos vel latrare ausi fuerunt. Per totam ergo provinciam pagensium prædas rapiebant, et, direptis omnibus, domos flammis tradebant.

Porro rex Anglorum non otio, ut frater ejus, torpuit; sed totius Angliæ legiones in autumnno adunavit, et in regionem Merciorum minavit, ibique Brugiam tribus septimanis obsedit. Rodbertus autem Scrobesburiam secesserat, et præfatum oppidum Rogerio, Corbati filio, et Rodberto de Novavilla, Ulgerioque Venatori commiserat, quibus LXXX stipendarios milites conjunxerat. Pacem quoque cum Guallis tunc ipse fecerat, et reges eorum Caducan et Gervatum, filios Resi, sibi asciverat, quos cum suis copiis exercitum regis exturbare frequenter dirigebat. Guillelmum vero Pantolurum, militarem probumque virum, exhæreditaverat, et multa sibi pollicentem servitia in instanti necessitate penitus a se propulsaverat. Ille autem, a Rodberto contemptus, ad regem conversus est. Quem rex, quia vivacem animum ejus jamdudum expertus fuerat, grantanter amplexatus est. Protinus illi ducentos milites commendavit, et custodiam Stephordi castri, D quod in vicino erat, deputavit. Hic super omnes Rodberto nocuit, et usque ad dejectionem consilii et armis pertinaciter obstitit.

Consules autem et primores regni una conveniunt, et de pacificando discorde cum domino suo admodum tractaverunt. Dicebant enim: Si rex magnificum comitem violenter subegerit, nimiaque pertinacia, ut conatur, eum exhæreditaverit, omnes nos ut imbelles ancillas amodo conculcabit. Pacem igitur inter eos obnixe seramus, ut hero, comparique nostro legitime proficiamus, et sic utrumque, perturbationes sedando, debitorem nobis faciamus. Quadam ergo die, regem omnes simul adierunt, et in medio campo colloquium de pace medullitus fecerunt, ac pluribus argumentis regiam austeritatem emollire co-

nati sunt. Tunc in quodam proximo colle tria milia pagensium militum stabant, et optimatum molimina satis intelligentes, ad regem vociferando clamabant: *Domine rex Henrice, noli proditoribus istis credere. Sumnovere moliantur decipere te, et regalibus iustitiæ rigorem tibi tollere. Cur audis illos, qui suadent tibi traditori parcere, tuæque mortis conjurationem impune dimittere? Ecce nos omnes tibi fideliter assistimus, tibi que in omnibus obsecundare parati sumus. Oppidum acriter expugna, traditorem ex omni parte coarcta, nec pacem cum illo facias, donec ipsum, aut vivum aut mortuum, in manibus tuis teneas.*

His auditis, rex animatus est, eoque mox recedente, conatus factiosorum annihilatus est. Deinde præfatos Guallorum reges per Guillelmum Pantolium rex accersit, eosque datis muneribus et promissis demulcens, hosti caute subripuit, sueque parti cum viribus suis associavit. Tres quoque præcipuos municipes mandavit, et coram cunctis juravit quod nisi oppidum in triduo sibi redderent, omnes quoscunque de illis capere posset, suspendio perirent. Territi vero tanta obstinatione regis, salutis suæ consilium indagare cœperunt, et Guillelmum Pantolium, qui affinis eorum erat, persuasionem ejus audituri, accersierunt. Ille autem inter eos et regem mediator accessit, et facete composita oratione ad reddendam legitimo regi munitionem commonuit, cujus ex parte terra centum librarum fundos eorum augendos jurejurando promisit. Oppidani, considerata communitate, acquieverunt, et regis majestatis voluntati, ne resistendo periclitarentur, obedierunt. Denique permissu regis domino suo legatum Rodberto destinaverunt, per quem se non posse ulterius tolerare violentiam invicti principis mandaverunt. Stipendiarii autem milites pacem nescierunt, quam oppidani omnes et burgenses, perire nolentes, illis inconsultis fecerunt.

Cumque insperatam rem comprissent, indignati sunt, et armis assumptis inchoatum opus impedire nisi sunt. Oppidanorum ergo violentia in quadam parte munitionis inclusi sunt, et regii satellites cum regali vexillo, multis gaudentibus, suscepti sunt. Deinde rex, quia stipendiarii fidem principi suo servabant, ut decuit, eis liberum cum equis et armis exitum annuit. Qui egredientes, inter catervas obsidentium plorabant, seseque fraudulentia castrensiis et magistrorum male supplantatos palam plangebant, et coram omni exercitu, ne talis eorum casus aliis opprobrio esset stipendiariis, complicum dolos detegebant. Rodbertus, ut nuntissimum Brugæ castrum, in quo maxime confidebat, regi subactum audivit, anxius ingemuit, et pene in amentiam versus, quid ageret ignoravit. Rex autem phalanges suas jussit Huvel Megen pertransire, et Scrobesburiam urbem, in monte sitam, obsidere, quæ iu ternis lateribus circumluitur Sabrina flumine. Angli quippe quemdam transitum per silvam *Huvel Hegen* dicunt, quem Latini *malum callem*, vel vi-

acum, nuncupare possunt. Via enim per mille passus erat cava, grandibus saxis aspera, stricta quoque, quæ vix duos pariter equitantes capere valebat; cui opacum nemus ex utraque parte obumbrabat, in quo sagittarii delitescabant, et stridulis missilibus vel sagittis prætereuntes subito mulctabant. Tunc plus quam LX millia peditum erant in expeditione, quibus rex jussit silvam securibus præcidere, et amplissimam stratam sibi et cunctis transeuntibus usque in æternum præparare. Regia jussio velociter completa est, saltuque complanato latissimus trames a multitudine adæquatus est.

His auditis, Rodbertus admodum territus est, et undique infortunio circumventum se videns, humiliatus est, invictique regis clementiam supplicare coactus est. Severus econtra rex, memor injuriarum, cum pugnaci multitudo decrevit illum impetere, nec ei ullatenus, nisi victum se redderet, parcere. Ille tandem tristis casus sui angore contabuit, et consulto amicorum, regi jam prope urbem venienti, obviam processit, et crimen prodicionis confessus, claves urbis victori exhibuit. Rex itaque totum honorem Rodberti et hominum ejus, qui cum illo in rebellionem perstiterant, possedit, ipsumque cum equis et armis incolumem abire permisit, salvumque per Angliam usque ad mare conductum porrexit. Omnis Anglia, exsulante crudeli tyranno, exsulavit, multorumque congratulatio regi Henrico tunc adulando dixit: *Gaude, rex Henrice, Dominusque Deo gratias age, quia tu libere capisti regnare, ex quo Rodbertum de Belismo vicisti, et de finibus regni tui expulisti.*

IV. *Robertus de Belismo in Normanniam transit, ibique plurima mala perpetrat. Adversus Robertum ducem insurgit. De quorundam virorum morte.*

Fugato itaque Rodberto, regnum Albionis in pace siluit, et rex Henricus xxxiii annis prospere regnavit, quibus in Anglia nullus postea rebellare contra eum ausus fuit, nec munitionem aliquam contra eum tenuit. Rodbertus autem, ira et dolore plenus, in Neustriam transfretavit, et compatriotas suos, qui mollem dominum adjuvare suum nisi fuerant, crudeliter invasit, cædibus et incendiis vehementer aggravavit. Nam, sicut draco ille, de quo Symmista Joannes in Apocalypsi scribit, de cælo projectus, in terrigenas rabiem suam feraliter exercuit, sic sævus lanista, de Britannia fugatus, in Normannos furibundus irruit. Rara eorum, prædiis direptis, ignibus conflagravit, et milites, vel alios, quos capere valebat, usque ad mortem seu debilitationem membrorum cruciatibus afflixit. Tanta enim in illo erat sævitia, ut mallet captis inferre tormenta, quam pro redemptione illorum multa ditari pecunia.

Rogerus Pictavinus et Arnulfus, fratres Rodberti, in Anglia comites opulenti erant, comitisque Rogerii de Montegomerici, patris sui, procuratione magnis honoribus locupletes pollebant. Arnulfus enim filium regis Hiberniæ, nomine Lafracoth, uxore

rem habuit, per quam socieri sui regnum obtinere A concupivit. Immoderata cupiditas plus quam debet quærit; inde plerisque quodjuste adipiscuntur, subito tollit. Fortis rex Anglorum, pro malignitate Rodberti, totam progeniem et parentelam ejus odio habuit, suoque de regno radicitus omnes exstirpare decrevit. Occasiones ergo contra præfatos fratres exquisivit, qualescunque invenit pertinaciter ventilavit, et exhæredatos de finibus Britannicæ propulsavit. Terram quoque, quam Rogerius senior comes dederat sanctimonialibus Almaniscarum, quoniam Emma abbatissa erat prædictorum soror comitum, impatiens vindex, ecclesie virginum immisericorditer abstulit, et Savarico, Chamæ filio, pro militari servitio concessit

His itaque fugatis de Anglia, vehemens acerbitas B nequitie crevit in Neustria, et per triennium innumera perpetravit facinora. Villæ siquidem plures depopulate sunt, et basilicæ cum hominibus, qui ad illas, ut filii ad matris sinum, confugerant, concremate sunt. Tota pene Normannia in Rodbertum surrexerat, parique conjuratione illi resistere conspiraverat; sed frustra, quoniam capite sano contra tantum prædonem carebat. Nam ipse viribus et ingenio pollebat, et congeriem divitiarum, quas jamdudum congesserat, in xxiv fortissimis munitionibus ad rebellionem olim constructis habebat. Solus paternam hæreditatem penitus possidebat, nullam præfatis fratribus, pro illo exhæredatis, partem permittebat. Rogerius itaque ad Carofense Castrum, quod de patrimonio suæ conjugis C erat, recessit, ibique usque ad senectutem permansit, et vitæ finem sortitus, filios sibi probos successores reliquit. Arnulfus autem, post multos labores, quos pro fratre suo incassum toleravit, indignatus ad ducem sese contulit, et castrum Almaniscarum subreptione capiens, illi tradidit, et plures de auxiliatoribus fratris sui secum contraxit. Tunc in Sagiensi territorio nimia turbatio facta est. Multi provincialium cum Arnulfo Rodbertum reliquerunt, et municipia sua fautoribus ducis reddiderunt. Rodbertus autem, qui desertus a proprio germano erat, ubique meticulosus vix in aliquo confidebat, et, quia pene cunctis terribilis erat, de illis etiam, qui sibi adhuc adhærebant, ambigebat.

Mense Junio [1103], satellites ducis in abbatiam sanctimonialium aggressi sunt, et ad deprædandam regionem ardentem, in sacris ædibus stabula equorum constituerunt. Quo cognito, Rodbertus illic advolavit, et injecto igne cœnobium combussit. Olivarium autem de Fraxineo, aliosque plures comprehendit, quorum quosdam longo gravique ergastulo miserabiliter afflixit, reliquos vero morte, seu membrorum privatione condemnavit. Rodbertus dux cum exercitu Normanniæ Oximis venit, fautoribusque suis suffragari debuit. Tunc Rogerius de Laceio magister militum erat, cujus præcepto Malgerius cognomento Malaherba prædictam munitionem servabat. Ob infortunium imminens

odibili tyranno plures lætati sunt, ac ut super illum irruerent avidè convenerunt. Guillelmus comes Ebroicensis, et Retro comes Moritonie, et Gislebertus de Aquila, et Oximenses cuncti simul in illum conspiraverant, sed congruentem malis, quæ idem illis multoties intulerat, talionem exsolvere ad libitum non poterant. Verum Rodbertus de Sancto Serenico, et Burcardus dapifer ejus, et Hugo de Nonanto diutius illi restiterunt, et plus omnibus aliis Normannis eundem damnis et injuriis contristaverunt.

Adveniente cum exercitu duce, Rodbertus acies suas præstruxit, desiderumque dominum pluribus modis tentavit, et super calcetam audacter aggressus, tandem fugavit, atque Guillelmum de Conversana fratrem Sibyllæ comitissæ, aliosque plures comprehendit. Animosiores Normanni vehementer erubuerunt, quod illi, qui exterarum victores gentium in barbaris regionibus floruerunt, nunc in suæ telluris sinu ab uno filiorum victi et fugati sunt. Rodbertus itaque, secundis eventibus admodum inflatus, ferocior surrexit, et ducem exinde floccipendens, totam undique Normanniam sibi subdere satægit. Provinciales autem, rectore carentes, nec bellicosi comitis asperam tyrannidem ferre valentes, sub jugo ejus sua colla, licet invito, flexerunt, eique, non tam amore quam timore, penitus adhæserunt, ejusque patrociniis fulti, contra æmulos colibitantes atrocem guerram exercuerunt. Sic nimirum viribus ducis deficientibus, Rodbertus infestior ascendit, et collimitaneis Quiritibus ad eum deficientibus, Oximorum munitionem obtinuit. Castellum quoque Gunterii, et alia quamplurima in gyro sibi municipia mancipavit.

Concremato apud Almaniscas sanctimonialium monasterio, ut dictum est, tener virginum conventus misere dispersus est. Unaquæque, prout facultas sibi fortuito collata est, ad lares parentum vel amicorum regressa est. Emma vero abbatissa cum ternis sanctimonialibus Uticum confugit, ibique in capella ubi sanctus Pater Ebrulfus cœlesti theorie intentus solitarie degebat, sex mensibus habitavit. Porro, sequenti anno, ad ecclesiam suam reversa est, auxilioque Dei et fidelium ejus, diruta restaurare conata est. Hæc postmodum fere x annis vixit, quibus basilicam Virginis et Matris cum regularibus officinis diligenter erexit, et dispersas ad septa monastica monachas summopere revocavit. Qua defuncta, Mathildis, filia Philippi fratris ejus successit, iterumque repentino igne incensum cum ædibus monasterium laboriose reparavit.

Eodem tempore [1102-1103], præcipui proceres Normanniæ, Gualterius Giffardus, Guillelmus Britoliensis et Radulfus de Conchis defuncti sunt, eisque juvenes successerunt. Gualterius quippe Giffardus, comes Bucchingham, in Anglia mortuus est, et inde in Normanniam, ut ipse jusserat, translatus est. In introitu vero basilicæ Beatæ Virginis Mariæ apud Longamvillam sepultus est. Super

quem hujusmodi epitaphium in maceria, picturis A [1103] apud Beccum mortuo, sed Liræ in cœnobio decorata, scriptum est :

*Stemma Gifardorum Gualterius ingenuorum,
Quæ meruit vivens, busta sepultus habet. ;
Templi fundator præsentis et ædificator,
Hoc velut in proprio conditus est tumulo.
Qui se magnificum, patriæque probavit amicum.
Dux virtute potens, et pietate nitens,
Religiosorum sed præcipue monachorum
Cultor, multimode profuit Ecclesiæ.*

Strenuum itaque baronem Cluniacenses monachi honorifice venerati sunt, et assiduis precibus animam ejus Domino Deo commendaverunt, memores beneficiorum quæ apud Longamvillam in ejus elemosyna ubertim adepti sunt. Agnes vero, uxor ejus, Aelnei de Ribothmonte soror fuit, Galteriumque puerum post xv annos desponsionis suæ marito peperit, quem post mortem patris usque ad virile robur diligenter educavit, et paternum ei honorem per multos annos prudenter gubernavit. Hæc, feminea cupiditate nimis accensa, Rodbertum ducem adamavit, ipsumque insidiosis retibus amoris illicite sibimet illexit. Multa ei, per se et per potentes cognatos suos, contra omnes inimicos adjumenta promisit, quibus cito socordem ad consensum pertraxit, ut dum sua conjux obiret, præfatam mulierem sibi copularet, totamque Normanniam ad regendum ei committeret.

Non multo post Sibylla comitissa, veneno infecta, in lectum decidit, et Quadragesimali tempore, multis eam plangentibus, obiit. Guillelmus autem, Rothomagensis archipræsul, ejus exsequias celebravit, et in metropolitana Sanctæ Dei genitricis Mariæ basilica cum clero et populo decenter tumulavit. In navi ecclesiæ polita de albo lapide lamina tumulum operit, in qua sculptum hoc modo epitaphium solerter intuentibus patescit :

*Nobilitas, species, laus, gloria, magna potestas,
Vivere perpetuo non faciunt hominem
Nam generosa, potens, dives comitissa Sibylla,
Hoc jacet in tumulo condita, facta cinis.
Cujus larga manus, mens provida, vita pudica,
Prodesset patriæ, si diuturna foret.
Normanni dominam, gens Apula deflet alumnam,
Cujus in occasu gloria magna ruit.
Velleris aurati cum Titan sidus inibat,
Mortem passa ruit. Sit tibi vita Deus !*

Post hæc, tumultus bellorum, quæ jamdudum incœpta sunt, subito causis quibusdam orientibus pene per totam Neustriam admodum creverunt. Quibus feraliter furentibus, dux prohibitus est uxorem ducere, et Agnes, vidua permanens, frustra concupivit principalem torum ascendere.

Tunc inter Britolienses et Ebroicenses, aliosque vicinos eorum, ingens guerra exorta est. Guillelmus quippe de Britolio Adelinam, Hugonis de Monteforti filiam, uxorem duxerat, sed prolem de legali concubio non habuerat. Ipso itaque u Idus Januarii

(46) Audita morte regis Henrici, inquit Robertus de Monte Append. ad Sigeb. ad an. 1135, comes Andegavensis et uxor ejus Mathildis filia ejusdem regis absque ulla difficultate castella Normanniæ

quod pater suus in proprio fundo construxerat, sepulto, nepotes ejus, Guillelmus de Guader, et Rainaldus de Graceio succedere illi contenderunt. Sed Normanni Eustachium, de concubina filium ejus, susceperunt, quia compatriotam nothum, quam Britonem, seu Burgundionem, liberum, præesse sibi maluerunt. Igitur inter partes inimicas gravis guerra exorta est, et desolatio patriæ nimis augmentata est. Guillelmo de Guader celeriter obeunte, Rainaldus invaluit, eique Guillelmus comes Ebroicensis ad subsidiandum cum multis aliis adhæsit. Nam Radulphus de Conchis, filius Isabel, et Ascelinus Goel, atque Amalricus de Monteforti cum viribus suis conglomerati sunt, et Rainaldo faventes, ingentia vicinis detrimenta nequiter intulerunt, patriamque suam hostiliter depopulati sunt, et illi quem juvare conabantur parum profecerunt. Eustachius enim Guillelmum Alis et Radulphum Rufum ac Tedbaldum, aliosque barones suos secum habens, fortiter restitit, quorum consilio contra tot adversarios auxilium regis Anglorum quæsit. Rex autem Julianam, filiam suam, ei conjugem dedit, et insuperabile contra Goellum et omnes alios hostes adminiculum spondit. Tunc etiam Rotroni, Mauritaniæ comiti, aliam sobolem conjunxit, quæ marito suo filiam, nomine Philippam, peperit.

V. Yvo Carnotensis episcopus. — Adela comitissa Carnotensis soboles. Eventus varii in Anglia et in Normannia.

Anno ab Incarnatione Domini [1103] Paschalis papa in Gallias venit, et a Gallis honorifice susceptus, divinam servitatem fideliter exercuit. Tunc venerabilis Ivo, Carnotenæ urbis episcopus, inter præcipuos Franciæ doctores eruditione litterarum tam divinarum quam sæcularium floruit ; a quo invitatus papa solemnitatem Paschæ apud Carnotum celebravit. Adela quoque comitissa largas ad ministerium papæ impensas contulit, et benedictionem sibi, domique suæ in æternum a sede apostolica promeruit. Laudabilis hera, post peregrinationem mariti, consulatum illius honorifice gubernavit, tenerosque pueros ad tutamen Ecclesiæ sanctæ solerter educavit. Guillelmus enim, qui major natu erat, filiam Gilonis de Soleio uxorem duxit, et socii sui hæreditatem possidens, diu pacifice vixit, laudabilemque sobolem, Odonem et Raherium, genuit. Tedbaldus autem, palatinus comes, militia claruit, pacis amator justitia viguit, et inter præcipuos Franciæ principes divitiis et virtute maximus enituit. Mathildem vero, Ingelberti ducis filiam, uxorem duxit, atque post mortem Henrici regis, avunculi sui, ducatum Normanniæ suscepit, et furentes dyscolas necessariæ virga disciplinæ feriens coercuit (46). Porro Stephanus, Stephani Blesensis tertia proles,

obtinerunt, videlicet Damfrontem, Argentonium, Oximum, Ambreras, Gorram, Coliniæ montem, etc. Optimales Normanniæ confestim miserunt propter comitem Tedbaldum, ut veniens reciperet Norman-

ab avunculo rege arma militiæ accepit, et capto apud Tenerchebraicum Guillelmo, comite Moritolii, comitatum ejus dono regis obtinuit. Eustachii quoque Boloniensis consulis filiam, de matre Maria, Mathildem, uxorem duxit, et totum honorem ejus hæreditario jure possedit. Denique Henrico rege in castro Leonis iv Nonas Decembris defuncto, Stephanus mare transfretavit, et incipiente anno Dominicæ Incarnationis 1136 Angliæ scepra suscepit. Deinde Henricus, ætate minimus, a pueritia Cluniacensis monachus, in adolescentia vero Glastoniensis abbas in Anglia sublimatus est (47), et inde, post Guillelmum Gifardum, ad Guentoniensem præsulatum promotus est.

Denique genitrix tantæ prolis, ut pallida tenebræ mortis tempora medullitus meditari cœpit, post multas divitias atque delicias, in quibus peccatorum copia sædat animas et perimit, lubrica sæculi blandimenta, turgidosque fastus sponte deseruit, ac sanctimonialis apud Marcilleium effecta, sub Cluniacensium rigido regimine, regi Sabaoth militavit. Hæc per anticipationem de generosa matre et fortunata sobole dicta sunt. Nunc autem ad narrationis seriem, unde paulisper digressus sum, libet reducere calamum.

Rex Anglorum Rodbertum, comitem de Mellento, ad selandas lites intestinas in Normanniam destinavit, et Rodberto duci, aliisque proceribus mandavit ut genero suo parcerent, et contra hostes illius dimicarent; alioquin regiæ virtutis inimicitiam sentirent. Benevolentiam itaque regis erga Eustachium advertentes, multi siluerunt, et qui antea nocebant illi, summopere suffragari studuerunt. Rainaldus tamen et Goellus, alique temerarii pertinaciter nequitias institerunt, nec pro regalis reverentiæ precatu ab infestatione generi ejus cessaverunt, sed nefaria temeritate cædes et incendia perpetrarunt. Nam inter cætera, quæ præfatus Rainaldus crudeliter peregit, quoddam municipium hostile pertinaciter invasit, et omnes qui intus erant, dum exirent, cepit, et proprio ense in visceribus infixo veluti bruta animalia immisericorditer peremit. Omnibus hæc maxime pro causa odibilis factus est, et Eustachio insigniter invalescente, totumque patris honorem nanciscente, de Neustria expulsus est. Reversus autem ad natale solum, Guillelmo fratri suo, majori se, insidiari

cœpit; sed justo Dei judicio, inter tumultus quos machinabatur, in manus fratris incidit, et in ejus carcere debitas pro nefariis actibus pœnas luit.

Tunc etiam Goellus Joannem, filium Stephani, de Mellento, exploravit, et venientem de colloquio comitis domini sui, qui apud Bellummontem in Normannia consistebat, comprehendit, et fere quatuor mensibus avarum feneratorum in carcerem coercuit. Unde præfatus comes obnixè laboravit ut burgensem suum, qui ditissimus erat, erueret, nec eum de ore lupi liberare potuit, nisi plures placaret. Ingeniosus ergo comes Rodbertus cum Guillelmo, Ebroicensi comite, pacem fecit, et Amalrico, nepoti ejus, filiam suam, quæ unius anni erat, pepigit, et in illa concordia Radulfum de Conchis, et Eustachium, atque Goellum, aliosque belligerantes marchisos collegit. Hac itaque pace facta, Joannes redditus est, aliis pluribus securitas et serenitas pacis exhibita est. Sequenti anno (48), geminam prolem, Gualerannum et Rodbertum, Isabel, uxor Mellentici comitis, enixa est, et, causis quibusdam intervenientibus, Amalricus promissam sibi prælam desponsare prohibitus est.

Somnolentus dux, ut nimiam desolationem patriæ vidit, nec contra Rodbertum de Belismo ducatum sui regionem defendere potuit, transgressor pacti quod cum rege fecerat, sine consilio ejus concordiam cum prædicto Rodberto fecit, eique dominia patris sui, episcopatum scilicet Sagiensem et cætera, quæ superius memorata sunt, annuit. Venerandus igitur Serlo, Sagiensis episcopus, tyrannidem Rodberti ferre indignum duxit, ideoque potius ab episcopatu recedere, quam sub eo degere maluit. Propria sede relicta, per extera vagatus est, et Rodbertum cum adiutoribus suis anathemate feriens execratus est.

Sæpeditus quoque vir Radulfum, Sagiensium abbatem, jucundum et facetum, amabilemque virum, pluribus modis contristavit, hominesque sancti præsulis Martini indebitis exactionibus oppressit, ipsumque per immeritam subjectorum afflictionibus fugavit. Sic præsul et abbas, tyranni jugo fatigati, in Angliam fugerunt, et a rege Henrico refrigerandi benigniter suscepti sunt. His temporibus venerabilis Gundulfus, Rosensis episcopus, defunctus est, cujus in loco Radulfus abbas eccle-

niam. Venit itaque Rothomagum, et postea Lexovias in Sabbato jejunii decimi mensis. In crastino, dum colloqueretur ipse et comes Glocestriæ Robertus, venit nuntius de Anglia, dicens Stephanum fratrem suum jam esse regem. His auditis, comes Glocestriæ Robertus (frater Mathildis) reddidit castrum Falexiæ quod habebat. Eadem narrat ad an. 1136 Mathæus Parisiensis, additque ad annum sequentem: Theobaldo fratri suo comiti Blesensi conquerenti quod injuste Angliam invaserat, cum esset ætate minor, duo millia marcarum (Stephanus) pepigit annuatim: et sic fratres pacificati ab invicem recesserunt. Annum ergo serme integrum Normannia, sive Normanniæ parte potitus est Theobal-

du, antequam fratri suo eam ex compacto redderet. Dom BOUQUET, lib. xi, p. 692.

(47) Hoc in administrando Glastoniensi ecclesia meruit elogium Henricus, quod legitur in *Monast. Anglic. t. 1, p. 18: Henricus frater Theobaldi comitis Blesensis, nepos Henrici regis, monachus Cluniacensis, anno Domini 1126. (Glastoniensi præfuit ecclesiæ) vir quem abundans literaturæ peritia illustravit, morumque honestas apprime decoravit. Hujus industria tanta Glastoniensi ecclesiæ præstitit emolumenta, quæd ejus ibidem memoria merito vigebit in sæcula, etc.*

Dom BOUQUET, lib. xi, p. 692.

(48) Id est 1104.

siastica electione subrogatus est. A reverendo Cantuariorum archipræsule, Anselmo, præsul Rosensis consecratus est; cujus etiam, post aliquot annos, in sede Dorobernensi successor factus est.

VI. *Magnus Nortwigenarum, rex in expeditione occidit.*

Ea tempestate, Magnus, Nortwigenarum potentissimus rex, insulas Britannicæ circumivit, et desertas cum ingenti classe insulas usque in Hiberniam introivit, ibique colonis callide constitutis, oppida et villas aliarum more gentium construi præcepit. Irenses igitur ei nimis inviderunt, et totis nisibus infestare conati sunt, doloque seu vi pessundare hostes machinati sunt. Magnanimus autem rex contra Irenses surrexit, et cum sua classe littoribus Hibernicæ applicuit. Illi vero, tanti regis terrore perterriti, Normannos accersierunt; quibus Arnulfus et auxiliarii ejus suppetias laturo advolarunt. Porro, congregati omnes formidabilem Magnum veriti sunt, nec præliari cominus cum illo præsumperunt; sed de proditione nefaria in ipsum machinari studuerunt.

Denique quidam facti et eloquentes ad eum in dolo venerunt, et frivolis sponsonibus eundem deceperunt, et de navibus egredi, ut provinciam viseret atque ad subjectionem sui reciperet cum paucis, persuaserunt. Ille vero, perfidis male credulus, ferratos in littore cuneos reliquit, et usque ad duo milliaria seductores secutus, perniciem suam quæsit. Ibi enim ingentes inimicorum cætervas latitantes invenit, quibus de latebris prosilientibus, audax Nordwigena, fugere dedignatus, præliari fortiter cœpit. Pauci contra innumeros resistere nequiverunt. Magnus rex dorsum ad arborem stans convertit, et clypeo protectus, missilibus plures sauciavit; sed, multitudine oppressus, proh dolor! interiit.

Quidam locuples Lincolicæ civis thesaurum Magni regis servabat, eique ornamenta et vasa, vel arma, vel utensilia, vel alia regalibus ministeriis necessaria suppeditabat. Qui mortem regis comperiens, ad domum suam festinavit, et, de regali thesauro negociatus divitiis admodum exuberavit. Anglorum autem rex, ut sæpefati regis occasum audivit, quasi onere ingenti alleviatus exsultavit, et, post aliquod tempus, a Lincoliensi cive prædicti principis ærarium exquisivit. Denique civis veritatem commissi primo celavit; unde illum repente convictum rex comprehendit, et plus quam xx milia, ut fertur, libras argenti abstulit.

Irenses, sanguine Magni regis, sociorumque ejus gustato, truculentiores effecti sunt, et ex improvise ad interimendos Normannos conversi sunt. Rex siquidem eorum filiam suam Arnulfo abstulit; ipsamque petulantem cuidam consobrino suo illucite conjunxit. Arnulfum vero ipsum interficere pro

affinitatis remuneratione decrevit. Sed ille, barbaræ gentis execrandas fraudes comperiens, ad suos aufugit, et fere xx annis sine certa sede postmodum vixit. Tandem jam senex, specietenus regi reconciliatus, uxorem duxit, et nuptiis factis, in crastinum post comestionem obdormivit, extremumque diem sortitus, paranymphis pro fescenninis lugubres threnos dereliquit. Hostibus undique variabili fortuna illudente pessundatis, Henricus rex invaluit, et maxime Magni regis occasu tutior exstitit, ingentique censu ditatus intumuit.

VII. *Ludovicus de Francia filius Philippi regis in Angliam transfretat. Bertrada ejus noverca in eum machinatur.—Henricus rex in Normanniam transit et Robertum ducem fratrem suum visitat.*

Eodem tempore (49), Ludovicus juvenis, permissu patris sui, cum paucis, sed sapientibus viris, in Angliam transfretavit, et regi Henrico spectabilis tiro serviturus, ad curiam ejus accessit; a quo, ut filius regis, honorifice susceptus est, et in omnibus apud illum benigniter habitus est. Porro, nuntius Bertradæ, novercæ illius, pedetentim illum secutus est, et apices sigillo Philippi, regis Francorum signatos, Henrico regi largitus est. Litteratus vero rex epistolam legit; qua perlecta, suos consiliarios advocavit, et cum eis diutius satis alacriter tractare cœpit. In epistola quippe legerat quod Philippus, rex Franciæ, sibi mandabat, ut Ludovicum, filium suum, qui ad curiam ejus accesserat, comprehenderet, et in carcere omnibus diebus vitæ suæ coerceret. Sapiens sceptriger, quam absurdum et inconveniens præceptum per femineam procacitatem, Gallorum rex sibi mandaverit, cum legitimis baronibus solerter discussit, et tam scelestam, regique omnimodis incongruam factionem a se et suis omnibus repulit. Guillelmus autem de Buscheleio, sapiens miles, qui cum Ludovico erat, rem adhuc latentem animadvertit; unde, quasi jocaturus, ad concionem magnatorum non vocatus accessit. Protinus per illum rex Ludovico, ut pacifice recederet, benigniter mandavit, et tam ipsum quam socios ejus, multis honoratos muneribus, in Gallias remisit.

Ludovicus itaque, novercæ suæ comperta fraude, patrem iratus adiit, et quod tam dira per apices suos in exera regione sibi procurasset, convenit. Ignarus nefariæ proditionis, rex omnia denegavit, juvenisque in ira servens, novercam interimere optavit. Porro, illa morte ipsum præoccupare pluribus modis satagit, et, accersitis tribus de numero clericorum maleficis, pro perniciæ ejus procuratione ingens pretium pepigit. Malefici quædam nefaria secreta per aliquot dies agere cœperunt, et usque ad ix dies, si cœpta peragerent, Ludovici lethum crudeli adulteræ sponderunt. Interea unus ex illis præstigia sociorum detexit, et, duobus captis,

machinatio imperfecta, volente Deo, deperiit. A Deinde procax noverca veneficos adhibuit, magnorumque pollicitationibus præmiorum sollicitavit, et regiam sobolem veneno infecit. Præclarus itaque juvenis in lectum decidit, et per aliquot dies nec manducare, nec dormire potuit. Pene omnes Galli contristabantur, quod regis genuinus hæres periclitaretur. Tandem, cunctis Francorum archiatri satescentibus, quidam hirsutus de Barbarie venit, et apodixen medicinalis peritiæ super desperatum juvenem exercere cœpit, Deoque volente, indigenis medicis invidentibus, profecit. Hæc nimirum inter ethnicos diu conversatus fuerat, et profunda physicæ secreta subtiliter a didascalis indagaverat, quos diuturna investigatio philosophiæ super omnes barbaros sophistas notitia rerum sublimaverat. Denique regia soboles convaluit, sed omni postmodum vita sua pallidus exstitit.

Convalescente privigno, noverca ingemuit. Metus enim, pro malis quæ olim illi procuraverat, odium pariebat, et quotidie multipliciter augebat. Quapropter exitium illi magnopere peroptaverat, et multis conatibus per plurimos iniquitatis complices procuraverat, ut et ipsa, de timore ejus, quem nimis offenderat, liberata, in principatu gloriaretur, et filios suos, Philippum et Florum, si ille moreretur, in regni solio securior intronizare moliretur. Supplex tandem pro venefica pater accessit, a filio culpabili novercæ reatum remissionem poposcit, emendationem promisit, et Pontisariam, totumque Vilcassinum pagum pro reconciliatione concessit. Ludovicus, consultu præsulum et baronum, quos sibi faventes satis agnovit, et pro reverentia paternæ sublimitatis, facinus indulsit. Illa vero ad nutum ejus pro detecto scelere contremuit, et, rubore perfusa, ejus ancilla facta, indulgentiam obtinuit, atque ab illius infestatione, quem tot molestiis tentaverat, invita cessavit.

Ludovicus autem, post quinque annos, patre defuncto, regnum Galliæ obtinuit, et xxvii annis regnavit. Henricum vero, regem Anglorum, in quo magnam fidem, ut dictum est, invenerat, semper dilexit, nec unquam, nisi invitus, et per maleficos proditores, contra eumdem litigavit.

Radulphus de Conchis post obitum patris mare transfretavit, et a rege benigniter susceptus, paternos fundos recepit, atque Adelizam, Guallevi comitis et Judith, consobrinæ regis, filiam, conjugem accepit, quæ Rogerium et Hugonem et plures filias peperit. Sic alii proceres cordati socordem dominum dereliquerunt, et sensatum regem utiliter expetierunt, ac ut languenti Ecclesiæ Dei, miseræque regioni suffragaretur, lacrymabiliter postulaverunt. Multorum itaque Normannorum petitione benigniter pulsatus est, et a pluribus, tam clericalis quam laicalis ordinis, honorabilibus personis obnixè rogatus est ut paternam hæreditatem, quæ miserabiliter devastabatur, visitaret, suaque præ-

(50) Le Prev. Cheanius : *deseruerit.*

sentia provinciam, quæ rectore carebat, lætificaret, atque ad defensandum contra profanos prædones virga justitiæ reciperet.

Anno ab Incarnatione Domini 1104, Henricus, Anglorum rex, cum magna classè in Normanniam transfretavit, et Danfrontem, aliaque oppida, quæ ditioni ejus subdita erant, cum ingenti apparatu visitavit. A proceribus suis honorifice susceptus est, et copiosis muneribus regio ritu honoratus est. Rodbertus enim comes de Mellento et Richardus Gestrensis, Stephanus comes Albemarlæ et Henricus Aucensis, Rotro Mauritioniensis et Eustachius Britoliensis, Radulfus de Conchis et Rodbertus filius Haimonis, Rodbertus de Monte Forti et Radulfus de Mortuomari, aliique plures magnos in Anglia de illo fundos tenebant, et in Neustria jam cum suis optimatibus ad illum conversi fuerant, et cum eodem contra omnes terrigenas dimicare parati ferebant. Deinde rex, post aliquot dies, fratrem suum ad colloquium accersit, præsentem cum coessentibus parasitis convenit, redarguens quod pactum inter eos in Anglia sædus irritum fecerit, dum pacem cum Rodberto de Belismo, utriusque proditore, siæ regis consilio compaginaverit, eique dominia patris sui contra jus et statutum dederit; quod latrunculis et raptoribus aliisque malefactoribus, segnitie torpens, deservierit (50); quod, impudicis nebulonibus parens, totam illis Normanniam impune dimiserit; quod pastoris seu principis locum frustra occupaverit, dum rectoris officium ad commoditatem Ecclesiæ Dei et inermis populi non exercuerit, quos indisciplinate persequentibus, velut oves lupinis in dentibus, ultro reliquerit. Rationabiliter et multum sapienter concio regis causam suam deprompsit, et multis, gravibusque reatibus ducem fratrem sædus violasse asseruit, quos ille, per vituperabiles collegas suos sese purgando, denegare non potuit. Sensu quippe et amicis destitutus erat, quia honorum consortia et sapientum consilia parvipendebat, sed quæ contraria erant, ad sui, multorumque detrimenta, miserabiliter appetebat. Variis itaque dux perplexitatis causarum irretitus, cum suis consilium iniiit, ac, ut debiliorem decebat, amicitiam potentioris petiit, eique Guillelmum, consulem Ebroarum, cum comitatu suo et omnibus sibi subjertis, concessit. Metuebant enim, tam ipse quam fautores sui, ne manifesto examine deprehenderetur, atque ducatu, quem nomine, non actione, gestabat, merito spoliaretur, aut formidabilem guerram per arma sceptrigeri fratris ad irreparabilem usque dejectionem pateretur.

Præclarus comes, ut se quasi equum vel bovem dandum audivit, frugalitatem suam, vel fidem servare volens, palam omnibus dixit: *Omni vita me patri vestro fideliter servavi, nec unquam ei promissam fidem in aliquo contaminavi; quam nihilominus hæredi ejus usque hodie servavi, et semper omni conatu servare decrevi. Sed, quia impossibile est, ut ipse*

Deus in Evangelio dicit, prout sæpe a sophistis audivi, duobus dominis a se discrepantibus placide famulari, unius ditioni peropto mancipari, ne geminis occupatus obsequiis, neutro possim gratus haberi. Regem et ducem diligo. Ambo enim sunt filii regis domini mei, et ambos appeto venerari; sed uni hominiam faciam, eique, ut domino, legaliter serviam. Hoc dictum liberalis viri omnibus placuit. Tunc Rodbertus dux ipsum regi per manum porrexit, et, facta pace inter fratres, ante hiemem rex in Angliam remeavit. Mox vesani prædones guerram iterarunt, et quidquid rex ac patricii pro regionis communi salute constituerant, temere prævaricati sunt. Rodbertus enim de Belismo, regis, quem hostiliter oderat, profectui nimis invidens, contristatus est, et cum Guillelmo, nepote suo, Moritoliensi comite, et omnibus aliis, quos seducere poterat, regios fautores bello urgere conatus est. Tunc pestilentes indigenæ plus quam dici potest, efferati sunt. Mox cædibus et rapinis provinciam maculaverunt, raptisque prædis et hominibus occisis, domos passim concremaverunt. Coloni vero cum uxoribus et liberis in Gallias fugerunt, et ingentes ærumnas in exsilio perpessi sunt. Sic nimirum Normanni, qui se Anglos et Apulos vicisse in suis sedibus gloriabantur, nunc lugubres et miseri Gallicis in arvis laborabant et lamentabantur. In hortis vero suis, qui, cultore carentes, in solitudine redigebantur, cardui et urticæ, cum aliis inutilibus herbis, omnia replebant, nimiumque multiplicabantur.

VIII. *Ecclesiæ tribulationes. Serlo Sagiensis episcopus Hæricum regem et ejus proceres ad barbam et capillos tendendos incitat.*

Inter hæc sancta Ecclesia vehementer opprimebatur, et, dum funera innocuæ prolis, irreparabiles ruinas animarum frequenter contempleretur, levatis cum corde puris manibus, Sponsuum suum, qui cælis præsidet, ad auxilium suimet deprecabatur. Lacrymabilis planctus lugubris Normanniæ trans fretum diffusus est, et querimoniis desolatorum rex Anglorum accitus est. Gunherius de Alneio, qui Baiocas servabat, et Rainaldus de Guarenna, qui partibus ducis favebat, alique satellites ducis fœdera pacis ruperunt, et Rodbertum, Haimonis filium, aliosque nonnullos de familia regis ceperunt, et in carcere diutius, tam pro cupiditate redemptionis, quam pro contemptu et odio domini eorum, coarctaverunt. Unde impiger rex, ut hæc audivit, classem parari præcepit. In Neustriam vere transfretavit, et in ultima Quadragesimæ septimana [1105], portum qui Barbaflot dicitur applicuit, et Sabbato Paschæ super vada Viræ, in vico qui Carantum vocatur, hospitatus quievit.

Tunc venerabilis Serlo, Sagiensis episcopus, illuc advenit. Primus Normannorum suum regi servitium exhibens, occurrit, ibique Regi regum initiata Paschæ solemnia celebravit. Cumque, sacris indutus vestibus, in ecclesia cum rege consisteret, et sa-

crum officium jam inchoare vellet, sed conventum plebis et familiæ regis patienter exspectaret, basilicam archis pagensium cum variis utensilibus et multimoda suppellectili occupatam perspexit, et longo trahens cum mœrore suspiria, regi, qui satis humiliter inter cistas rusticorum in imo loco sedebat cum quibusdam magnatis, dixit:

O mnium corda fidelium merito lugere debent, qui sanctæ matris Ecclesiæ conculcationem, mœstaque plebis dejectionem vident. Ecce satis apparet in hac domo quod miserabiliter depopulatur Constantini regio! Imo tota Normannia, profanis subdita prædonibus, rectore caret idoneo. Domus orationis olim dicta est basilica Dei, quam nunc potestis cernere turpiter impletam immunda suppellectili; et ædes, in qua solummodo divina sacramenta debent peragi, pro penuria justî defensoris, facta est apotheca populi. Convenientes nequeunt ante aram genua reverenter flectere, nec delectabiliter et devote, ut decet, ante divinam majestatem astare, pro multimodis speciebus, quas inermis vulgus huc in domum Domini contulit, pro sceleratorum timore. Præsidium itaque vulgi facta est ecclesia, quamvis nec in ipsa sit ei securitas perfecta. Hoc enim in anno, Rodbertus de Belismo ecclesiam de Tornaco, in mea scilicet diœcesi, concremavit, et in eadem xlv promiscui sexus homines exstinxit. Hæc gemens in conspectu Dei recolo. Hæc etiam, domine rex, ideo in auribus tuis enarro, ut animus tuus zelo Dei accendatur, et Phinees (Num. xxv, 7) atque Mathatiam (I Mach. ii, 24), ejusque filios imitari conetur. Haud segnis in nomine Domini exsurge, paternam hæreditatem justitiæ gladio tibi nanciscere, et de manu pessimorum avitam possessionem, populumque Dei erue. Frater quippe tuus Normanniam non possidet, nec ut dux principatur populo suo, quem per rectitudinis calllem ducere deberet; sed segnitie torpet, atque Guillelmo de Conversana et Hugoni de Nonanto, qui Rothomago præsidet, et Gunherio, nepoti ejus, aliisque indignis subjacet. Proh dolor! quia magni ducatus divitias in nugis et vanitatibus dissipat, ipse pro penuria panis ad nonam usque multoties jejunit. Plerumque de lecto surgere non audet, nec pro nuditate sui ad ecclesiam procedere valet, quia femoralibus, caligisque et subtolariibus caret. Scurræ nimirum et meretrices, quæ illum frequenter comitantur, vestes ejus, dum ebrietate madens stertit, noctu furantur, et cum cachiinnis sese ducem spoliassæ gloriantur. Sic languente capite, totum corpus infirmatur, et principe desipiente, tota regio periclitatur, et misera plebs omnimodis desolatur. A temporibus Rollonis, qui Normannorum primus Neustriæ præfuit, et de quo vestra propago prodit, usque ad hunc defectivum, strenuis ducibus Normannia subjacuit. Pro tanta natalis soli ærumna, probe rex, utiliter irascere, et, sicut David propheta et rex commonet, noli peccare (Psal. iv, 5), arma sumens pro defensione patriæ, non pro terrenæ potestatis augendæ cupiditate.

Illis episcopi dictis rex animatus est, et audita

optimatum, qui aderant, sententia, sic locutus est : *In nomine Domini, pro pace ad laborem exurgam, et quietem Ecclesiae, vobis adjuvantibus, summopere perquiram. Ad hoc consilium corroborandum Mel-
lenticus comes adfuit, nec inde aliorum, qui ad-
erant, nobilium consensus abhorruit; quinimo
communem patricium pro generali tutela Neustriæ
in devoratores populi bellum inire vivaciter hor-
tatus incitavit.*

Rursus eloquens præsul prædicationi sacræ in-
stitit, et sui salubriter memor officii, adjunxit :
*Inde inquit quotidie debemus vitæ viam investigare,
et in omnibus divinæ legi, quæ irreprehensibilis est,
obsecundare; et, quamvis omnia, quæ culpabiliter
in occulto aguntur, non possimus ad purum emendare,
ea saltem, quæ in propatulo contra Deum fiunt,
gladio spiritus decet resecare, et a nobis, secundum
mandata Dei et sanctorum instituta Patrum, omni-
modis amputare. Omnes femineo more crimini estis,
quod non decet vos, qui ad similitudinem Dei facti
estis, et virili robore perfrui debetis. Viros quippe
cirritos esse, quam incongruum et detestabile sit,
Paulus apostolus, vas electionis et doctor gentium,
Corinthiis sic ait : « Vir quidem non debet velare
caput suum, quoniam imago et gloria est Dei; mu-
lier autem gloria est viri (I Cor. xi, 7). » Et paulo
post : « Vir quidem si comam nutriat, ignominia
est illi; mulier vero si comam nutriat, gloria est illi,
quoniam capilli pro velamine ei dati sunt (ibid. 15). »
Pœnitentibus non pro decore seu delectamine injun-
gitur ut non radantur, nec tondeantur; ut, sicut cri-
minibus hirsuti et interius incompti ante Deum appa-
rent, sic exteriori hispidi et intonsi coram hominibus
ambulent, et deformitatem interioris hominis per ex-
teriorem ignominiam demonstrent. In barba proli-
xa hircis assimilantur, quorum petulantia sordibus
fornicarii et catamitæ turpiter maculantur, et impu-
dicitia detestabili fetore honestis abominabiles jure
judicantur. In nutrimento autem comarum mulierum
sequaces æstimantur, quarum mollitie a virili forti-
tudine ad nefas pertrahuntur, et plerumque in detesta-
bilem apostasiam misere devolvuntur. Proh dolor!
Ecce felix medicamentum quod doctores Ecclesie,
qui spirituales archiatri sunt, pro salute animarum,
instinctu divino, jamdudum provide constituerunt,
filii perditionis, ad cumulum suæ damnationis, in-
stigante Satana, usurpaverunt, jamque longo usu
violenter in consuetudinem permutaverunt. Romani
pontifices, alique antistites, temerariam usurpationem
prohibuerunt, et in synodis suis ex auctoritate
divina condemnaverunt; sed transgressores indurati
pravitatibus male desipiunt, et scutum malitiæ sti-
mulo sanctæ prædicationis obviæ objiciunt. Barbas
suas radere devitant, ne pili suas in oculis amicus
præcisi pungant, et setosi Sarracenos magis se
quam Christianos simulant. Ecce squalorem paniten-
tiæ converterunt in exercitium luxuriæ! Pervicaces
nempe filii Belial capita sua comis mulierum comunt,
et in summitate pedum suorum caudas scorpionum*

*gerunt, quibus se per molliem femineos, et per acu-
leos nempe serpentinos ostendunt. Hoc genus homi-
num in specie locustarum Symnista Joannes ante
mille annos prospexit, et in Apocalypsi sua, quam in
Pathmos insula edidit, evidenter nobis enucleavit.
Multi nimirum tantæ pravitatis usum sequuntur, ne-
scientes tantum esse nefas in capillatura qua gloriantur.
Unde, gloriose rex, obsecro te ut exemplum
subjectis præbeas laudabile, et in primis videant in
te qualiter debeant præparare se.*

His itaque dictis, rex cum optimatibus cunctis
exultans acquievit, et alacer episcopus continuo
de mantica forcipes extraxit, et prius regem ac
postmodum comitem, proceresque plurimos propriis
manibus totondit. Omnis familia regis et conve-
nientes undecunque certatim attonsi sunt, et, edi-
ctum principale formidantes, pretiosos olim capillos
præsecuerunt, et amicam dudum cæsariem, ut viles
quisquilias, pedibus conculcaverunt.

Celebrata Paschali festivitate, rex Anglorum le-
gatos Philippo, regi Francorum, destinavit, et
Goisfredum Martellum, comitem Andegavorum, ac-
cersiit, ultionemque super inimicos Ecclesie Dei
viriliter exercuit.

IX. *Buamundus Antiochiæ dux in Franciam venit.
Eventus varii. — Henricus rex et Robertus frater
ejus de pace ineunda frustra laborant.*

Anno ab Incarnatione Domini 1106, mutationes
principum in orbe factæ sunt, et plures passim
memorandæ res contigerunt. Nam in ultima Fe-
bruarii hebdomada mirabilis cometes in Hesperia
partibus apparuit, longissimosque crines in Eoas
partes emittens, multorum corda terruit, et per
tres septimanas sero rutilans, multa de secretis
hominum verba elicuit.

Mense Martio, Buamundus dux, sicut in carcere
Dalimanni Domino voverat, in Gallias venit, et in
pago Lemovicensi voium ad Sancti Leonardi con-
fessoris tumulum celebre complevit. Qui, antequam
Gallias attingeret, legatos suos in Angliam direxe-
rat, et de adventu sui causa in Ausoniam regi
mandaverat, et quod ad curiam ejus transfretare
vellet insinuaverat. At contra providus rex, metuens
ne sibi electos milites de ditione sua subtraheret,
mandavit ei ne discrimen hibernæ navigationis
subiret; præsertim cum ipse rex in Neustriam
ante azymorum celebria transfretaret, ibique
satis secum colloqui valeret. Quod et ita factum
est.

Buamundus itaque, postquam Nobiliacum, ubi
confessoris almi mausoleum est, peractis orationi-
bus, deseruit, Quadragesimali tempore Galliarum
urbes et oppida peragravit, et ubique tam a clero
quam a plebe venerabiliter susceptus, referet at
varios eventus quibus ipse interfuit. Reliquias
vero et pallas olosericas et alia concupiscibiilia
sanctis altaribus reverenter exhibuit, et ipse, in
monasteriis ac episcopatibus favorabiliter exceptus,
tripudiavit, ac pro benignitate Occidentalium Deo

gratias retulit. Filium Diogenis Augusti, aliosque de Græcis seu Thracibus illustres secum habebat; quorum querela de Alexio imperatore, qui per prodicionem illis antecessorum stemmata suorum abstulerat, magis ad iram contra eum feroces Francos incitabat. Multi nobiles ad eum veniebant, eique suos infantes offerebant, quos ipse de sacro fonte libenter suscipiebat, quibus etiam cognomen suum imponebat. Marcus quippe in baptisate nominatus est; sed a patre suo, audita in convivio joculari fabula de Buamundo gigante, puero jucunde impositum est. Quod nimirum postea per totum mundum personuit, et innumeris in tripartito climate orbis alacriter innotuit. Hoc exinde nomen celebre divulgatum est in Galliis, quod antea inusitatum erat pene omnibus Occiduis.

Sæpèfatus heros cum Philippo rege colloquium habuit, et Constantiam, ejus filiam, sibi conjugem requisivit. Tandem post Pascha Carnoti eam desponsavit; quibus Adela comitissa convivium abundans omnibus præparavit. Ibi rex Francorum cum magna multitudine snorum adfuit, et filiam suam, quam Hugoni, Trecassino comiti, nescio quam ob rem, abstulerat, Buamundo porrexit. Tunc idem dux, inter illustres spectabilis, ad ecclesiam processit, ibique ante aram Virginis et Matris in orciatram conscendit, et ingenti catervæ, quæ convenerat, casus suos et res gestas enarravit, omnes armatos secum in imperatorem ascendere commouit, ac approbatis optionibus urbes et oppida ditissima promisit. Unde multi vehementer accensii sunt, et, accepta cruce Domini, omnia sua reliquerunt, et quasi ad epulas festinantes, iter in Jerusalem arripuerunt. Radulfus enim de Ponte Erchenfredi, qui cognominatus est Rufus, et Guascelinus, frater ejus, Simon de Aneto et Rodbertus de Manlia, cum Hugone Sine-habere, consobriño suo, et multi alii profecti sunt, quorum nomina nequeo sigillatim litteris assignare.

Eodem anno [1105] res in Normannia contigit hujusmodi. Rodbertus de Stotevilla, vir fortis et potens, duci admodum favebat, et familias ejus ac munitiones in Caletensi regione providebat. In die siquidem Paschæ, dum capellanus ipsum et familiam ejus communicaret, et quidam miles Eucharistiam percepturus ad aram rite accederet, presbyter panem cœlestem accepit, in os hominis apertum mittere voluit, sed nullatenus manum desuper ara movere potuit. In hujusmodi difficultate vehementer uterque perterritus est. Tandem sacerdos dixit ei: *Si potes, accipe. Ego enim nullatenus valeo manum movere, nec Dominicum corpus tibi porrigere.* At ille super aram collum extendit, obnixè ad calicem appropinquavit, et lianti orè oblatam de manu presbyteri assumpsit. Pro insolito eventu eques erubuit: futurorum nescius, infortunia pertimuit; unde plura de vestibus, aliisque rebus suis, clericis et pauperibus distribuit. Deinde in prima congressione, quæ post Pascha facta est,

A idem Marronæ, in vicinio Rothomagi, occisus est. Hoc idem capellanus, nomine Rodbertus, mihi retulit, quod in vivificis, ut dictum est, mysteriis sibi et infortunato militi contigit.

Tunc Fulco, Divensium abbas, III Nonas Aprilis [1105] apud Guentam in Anglia defunctus est, et Rodbertus, quidam miserabilis homuncio, datis duci *xl* marcis argenti, ejus in loco intrusus est. Illic autem, professione monachus Sancti martyris Dionysii, non pastor, sed dispersor factus est gregis Dominici, et multis noxius, utpote sectator Simonis Magi. Cœnobitæ siquidem a facie lupi devoratoris fugerunt, et in aliis monasteriis, animas suas salvare cupientes, dispersi sunt. Ipse vero supra Divam in cœnobio castellum construxit, familiamque militum aggregavit, et sic Dei templum speluncam latronum effecit. Ecclesiastica quoque ornamenta, quæ fideles sollicitè procuraverant, vendidit, et simonialis munio ad subsidium satellitum suorum distraxit.

Mense Maio, phlegmatica pestis per totum Occidentem discurrit, et, catarrho graviter molestante, omnis oculus ploravit, et per omnem Galliam, ubi tunc eram, omnium maxilla lacrymis maduit. Æstas, calore asperrima, messes ad maturitatem perduxit, cui similis autumnus pedetentim successit. Causon et febres, aliæque infirmitates terrigenas valde afflixerunt, et multos languentes in lectum prostraverunt.

C Eodem mense, Goisfredus Martellus, Andegavorum comes, Condatum oppidum super Normannum de Monte Revelli obsedit, et viriliter expugnavit. Erat enim idem strenuus et fortis justitarius, et cum virga disciplinæ acriter imminere furum atque prædonum cervicibus, quibus pater ejus parcere jamdudum erat solitus, quia in prædis eorum et latrociniiis cum eisdem lætabatur crebrius, acceptis inde sibi portionibus. Deinde, postquam adolescens crevit, et ingentem nequitiam per patris sui detestabilem incuriam in Andegavensi provincia ebullire prospexit, zelo Dei compunctus, miseræ regioni, quæ omnibus bonis abundaret, si pace potiretur, condoluit. Tandem ipse, jussu Goisfredi, patri sui, qui legitimus hæres erat (sed perjurus ei Fulco dignitatem consulatus abstulerat, ipsumque apud Clionem castrum fere xxx annis in carcere reclusum tenuerat, unde, venerabili Urbano papa præsentè et imperante, vix absolutus exierat), annuente nihilominus patre, Andegavensem comitatum accepit, summoque conatu rectitudinem simplicibus et egenis exercuit, Ecclesiæque Dei sinceram pacem laudabiliter servavit. Auxiliante Deo, totam in brevi provinciam pacavit, et pene omnes antecessores suos virtute et justitia gloriose præcessit; sed consummatus in brevi tempore multa explevit. Post triennium principatus sui Condatum, ut supra dixi, obsedit, et rebelles inclusos militari probitate insigniter cœgrevit. Cumque primores castelli ad eum egressi fuissent, et de pace

cum eo facienda et de crastina oppidi deditone tractarent, subito balistarius, instinctu diaboli, de munitione pilum direxit, et strenuissimum juvenem, ad colloquium inter magnates discernentem, percussit, bonumque justitiarium in brachio ictualiter sauciavit. In crastinum vero, patriæ legitimus defensor defunctus est, et cum luctu multorum in cœnobiali basilica Beati Nicolai præsulis, sepultus est.

Quo defuncto, Philippus, rex Francorum, Fulconi, privigno suo, Andegavorum comitatum concessit, ipsunquæ imberbem Guillelmo, Pictavensium duci, qui tunc forte ad curiam erat, commisit, ut eum in itinere tutaret, salvumque ad patrem suum perduceret. At ille commendatum sibi usque ad terræ suæ limitem deduxit, ibique, legalitatis et naturæ derogationis immemor, comprehendit, et plus quam unius anni spatio in carcere tenuit. Corpulentus autem rex Franciæ, hoc audito, valde contristatus est, puerumque de ergastulo precibus et minis eripere conatus est. Bertrada quippe, mater præfati adolescentis, uxor regis erat, quæ ipsum jugiter stimulabat, et plurimos ad subventionem victi frustra inquietabat. Porro rex, crebris aculeatus punitionibus, tantum nefas terrore minarum punire voluit. Sed turgidus dux, ponderosum regem parvipendens, adolescentem diutius retinuit, donec oppida, quæ in confinio utriusque comitatus erant, a patre pro ereptione filii obtinuit. Deinde non multo post senex genitor obiit, juvenisque comes Eremburgem, filiam Heliæ Cenomanorum comitis, uxorem duxit, quæ generosam ei utriusque sexus sobolem peperit.

Eodem anno [1105-1106], Henricus rex, ut supra dictum est, vere in Neustriam navigavit, et paternam hæreditatem, quam perjuri et raptores ac nebulones conculcabant, vindicare satagit. Heliæ Cenomanensem cum viribus suis conduxit, urbemque Bajocassinam, quam Gunberius de Alveio conservabat, obsedit. Gunberius vero ad regem exivit, eique Rodbertum Haimonis filium, qui captus olim ab eodem fuerat, pro gratia ejus liberum reddidit, sed urbem imperiose poscenti reddere contempsit. Protinus igitur rex urbem expugnavit, et injecto igne penitus combussit, et præfatum municipem cum pedissequis ac commilitonibus suis cepit.

Audita itaque tantæ civitatis destructione, reliqui municipes valde contremuerunt, et properantem cum tanta obstinatione regem proterve præstolari timuerunt. Cadomenses ergo, comperta clade Bajocensium, metuentes simile perpeti excidium, ad regem, qui jam ad illos cum magna feritate festinabat, miserunt, et pacem cum illo ad voluntatem ejus fecerunt. Mox enim Engerrannum municipem, liberti filium, cum suis expulerunt, et munitionem regi reddiderunt. Rex autem quatuor primoribus Cadomi Dalintonam in Anglia dedit, quæ LXXX libras per singulos annos reddit, et Villa Traditorum usque hodie nominatur, licet illis nunc subjecta

non sit. Deinde rex Falesiam perrexit, sed eam non expugnavit, quia comes Helias, a Normannis rogatus, recessit. Illic tamen exercitum militare peractum est, in quo Rogerius de Gloucestra, strenuus miles, occisus est.

Germani principes, rex et dux, in septimana Pentecostes Sanctellis convenerunt, et biduo de pace facienda locuti sunt. Sed, quia seditiosi dissidentes perturbabant, cunctis fœderibus ruptis discesserunt. Totis postmodum viribus cœperunt guerram passim agere, et proceres, probique tirones, quibus inhærent, partes eligere, et incendiis atque rapinis a Pentecoste usque ad festivitatem Sancti Michaelis insistere.

Tunc Henricus, imperator Alemannorum, VII Idus Augusti [1107] exspiravit; sed, quia pro multis reatibus suis Ecclesiæ, teste Deo, non satisfecerat, terra caruit, nec per multos annos humano ritu sepeliri meruit. Carolus Henricus V, filius ejus, post eum imperavit, qui post tres annos Mathildem, filiam Henrici I regis Anglorum, uxorem duxit; sed legitimum sibi de ea successorem non habuit.

X. *Discordia inter duos fratres a quibus malignis concitatur. Henricus rex cum Roberto duce manus conserit et eum apud Tenchebraium debellat atque comprehendit.*

[Anno 1106.] Rodbertus, invasor Divensis abbatiæ, inter reliqua mala quæ gessit, Simonis nequitie nefarium Judæ facinus adjunxit. Cum Rodberto duce et optimatibus ejus placitum fecit Falesiæ, quod eis regem cum paucis adduceret repente, et ipsi parati essent eundem suscipere. Disposita itaque proditione, Rodbertus Cadomum perrexit, et invento regi familiariter dixit: *Municipium, quod supra Divam habeo, si mecum venire placet, tibi reddo.* Cumque regi hoc placuisset: *Magnum, inquit ille, exercitum ducere modo necesse non est, ne strepitus multitudinis audiatur, et conatus noster impediatur. Intus pauci clientuli sunt, et mihi penitus obediunt.* Rex igitur noctu surrexit, et tota nocte cum CCC militibus equitavit, et apparente aurora loco proximus constitit. Interea Rainaldus de Guarenna, et Rodbertus juvenis de Stotevilla, cum aliis CXL militibus, Divense municipium præoccupaverunt, et, aurora surgente, cum cachinnis et exprobrationibus, dum rex appropinquaret, vociferati sunt. Multi quoque alii milites secuti sunt de Falesia et de aliis in gyro municipiis, ut cominus dimicarent cum rege et ejus asseclis. Ille autem, ut dolos advertit, iratus assultum in castrenses suis mox facere præcepit. Ferocem igitur assultum regii milites protinus fecerunt, et injecto igne castrum et cœnobium combusserunt. Tunc Rainaldus et Rodbertus, prohi tirones, aliique plures capti sunt. Multi quoque, qui in turrim ecclesiæ confugerant, concremati sunt. Porro sequaces, qui subvenire illis festinabant, ut ingentem pyram prospexerunt, confestim fugientes Falesiam remeaverunt. Victor

autem rex pedetentim eos persecutus est; sed nulus contra eum egredi ausus est. Merito illis male contigit, juxta illud quod Apostolus dicit: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus (I Cor. III, 17)*. Ecce isti domum Dei speluncam latronum tenere fecerunt, et turpibus immunditiis hominum et equorum irreverenter polluerunt, meritoque ferro vel edacibus flammis interierunt!

Tunc Rodbertus traditor captus est, et transversus super equum, sicut saccus, coram rege adductus est. Cui rex ait: *Perfide, de terra mea fuge. Nisi pro reverentia sacri ordinis, cujus habitum exterius fers, miserrime facerem te continuo membratim discerpere*. Dimissus itaque apostata protinus ad Francos, unde erat, cum dedecore aufugit, et præposituram Argentolii, quia monachatus quietem cum paupertate in claustris negligebat, obtinuit. Cuique in eodem anno quemdam Joannem placitis constringeret, et nescio quas consuetudines ab eo violenter exigeret, ira furente, a præfato pagense percussus est, et ita, exigentibus culpis, sine penitentia miser trucidatus est.

Autumnus tunc in Normannia tonitruis et imbribus atque bellis tempestuosus fuit, et præliorum fomes, multiplicibus causis fatus, palam prorupit. Rodberto siquidem duci Rodbertus de Belismo et Guillelmus, comes Moritolii, alique plures obnixè adhærebant, quia regem formidantes, illius jugo subijci omnino recusabant, eique totis nisibus resistebant. Unde rex, congregata suorum multitudine, castrum contra Tenerchebraicum construxit, ibique Thomam de Sancto Joanne, cum multis equitibus et peditibus, ad arcendos castrenses constituit. Porro Guillelmus, Moritolii comes, cujus oppidum obsidebatur, ut hoc audivit, militum nobilem cœtum aggregavit, et ingentem ciborum, aliarumque rerum, quibus obsessos indigere noverat, apparatus conduxit, regiisque satellitibus id cum mœrore contemplantibus, introduxit. Virides etiam per agros messes secari fecit, et oppidanis suis ad pabulum equorum subministravit. Tantæ nimirum strenuitatis præfatus juvenis erat, et militarem tam magnæ virtutis copiam habebat, ut regii excubitores de munitione nullatenus progredi, seu calumniando introitum cum illis auderent congre-
D

Interea Guillelmus comes ducem et Rodbertum de Belismo et alios amicos suos requisivit, auxiliumque contra regem summopere procuravit. Dux ergo exercitum adunavit, fratricum suo in terra sua obsidionem dissolvere præcepit; alioquin prælium indixit. At ille obstinato corde in obsidione perduravit, et bellum plus quam civile futura pro pace suscepit. Quatuor siquidem comites habuit secum, Heliam Cenomanorum, Guillelmum Ebroicensium, Rodbertum de Mellento, et Guillelmum

A de Guarenna; aliosque præcipuos barones, Ranulfum scilicet Bajocensem, et Radulfum de Conchis, Rodbertum de Monteforti et Rodbertum de Grentemaisnilio, aliosque plures cum suis clientibus. Econtra Rodbertus dux secum habebat Rodbertum Belesmensem, et nepotem ejus Guillelmum Moritoliensem, Rodbertum de Stotevilla et Guillelmum de Ferrariis, aliosque plures cum suis viribus. Milites quidem non tantos ut frater ejus, habuit; sed peditum numerosiorem catervam produxit. In armis ex utraque parte fratres et cognati consistebant, et nonnulli eorum mutua sibi met vulnera parabant. Fraudulenti quoque desertores spicula gestabant; sed non firmo corde suo principi adhærebant, fugæque magis quam conflictui pro malevolentia inhiabant.

Plures equidem religiosi viri tantum nefas impedire conati sunt, fraternique sanguinis effusionem videre nimis timuerunt. Vitalis autem eremita, qui tunc inter venerabiles personas erat præcipuus, cæteris ferventior, sequester inter germanos dissidentes factus, audacter interdixit ne certarent cominus, ne viderentur imitari detestabile omnibus sæculis OEdipodarum facinus, meritoque subirent Ethiochis et Polinichis nefarios et horribiles eventus.

Denique rex multiplices casus solerter inspexit, verbisque sophistarum animo perceptis, diversos consultus subtiliter revolvit. Unde hujuscemodi legationem fratri suo mandavit: *Ego, inquit, frater mi, non pro cupiditate terreni honoris huc accessi, nec tibi jura ducatus tui adimere decrevi; sed lacrymosis questibus pauperum invitatus, Ecclesie Dei opto suffragari, quæ, velut navis sine gubernatore, periclitatur inter procellas pelagi. Tu enim terram ut arbor infructuosa occupas, nullumque justitiæ fructum Creatori nostro sacrificas. Dux quidem nomine tenuis vocaris; sed a clientibus tuis palam subsannaris, nec tui contemptus injurias ulcisceris. Crudeles ergo iniquitatis filii sub umbra tui nequiter opprimunt plebes Christianas, jamque plures pene hominibus vacuas in Normannia fecerunt parochias. Hæc videns, zelo Dei, qui nos regit, inardesco, animamque meam pro salute fratrum et dilectæ gentis, patriæque ponere efflagito. His itaque perspectis, quæso, meis consiliis utere, et me ista moliri non pro cupiditate, sed pro bona voluntate, palam poteris comprobare. Omnes munitiones, totamque justitiam et procuracionem totius Normanniæ et medietatem ducatus mihi dimitte, aliamque medietatem sine labore et cura tibi posside, et æquipollentiam alterius medietatis de meo singulis annis in Angliæ ærario recipe. Dapibus et ludis et cunctis postea securus oblectamentis frui poteris. Ego autem imminentes pro pace labores tolerabo, tibi que promissa quiescenti sine defectione procurabo, rabiemque malignantium, ne populum Dei suggillant, auxilio ejus juste coarctabo.*

Hæc audiens, dux consiliarios suos accersit, eisque mandata regis retulit. Protinus illi mandata regis abhorruerunt, et contumacibus dictis ducem,

ne sermonibus pacis obsequeretur, averterunt. Renuntiantibus legatis quod dux, sui que fautores non pacem, sed bellum omnimodis optarent, rex, Deo sese commendans, ait : *Novit omnipotens Deus, in quem credo, quod pro desolatæ plebis subventionem hoc certamen in eo. Ipsum factorem nostrum intimo corde deposco ut illi det victoriam in conflictu hodierno, per quem suo tutelam et quietem decrevit dare populo.*

His dictis, magistratus familiæ suæ convocavit, ad prælium omnes instruxit, breviterque commonuit, prout opportunitas loci et temporis exegit. Rainaldum vero de Guarenna, et omnes alios qui in Divensi basilica capti fuerant, absolvit, et ecclesiam quæ combusta fuerat sese restauraturum Deo devovit. Deinde ferratæ acies ordinatæ sunt, et disciplinabiliter stipatæ processerunt. Primam aciem rexit Rannulfus Bajocensis; secundam Rodbertus comes Mellentensis; tertiam vero Guillelmus de Guarenna. Hic nimirum pro absolutione fratris sui valde lætatus est, cunctosque sodales, ut invincibiliter dimicarent, audacter exhortatus est. Rex autem Anglos et Normannos secum pedites detinuit; Cenomanos autem et Britones longe in campo cum Helia consule constituit. Ex adversa vero parte Guillelmus comes Moritoliensis aciem duxit primam, et Rodbertus Belesmensis extremam. Cumque simul exercitus convenissent, et turmæ Guillelmi comitis cœtus Ranulfi ferire satagerent, tanta densitate constipati erant, et in armis indissolubiliter stabant, ut nihil eis obesse possent, sed alterni conatus impenetrabiles obstare studerent. Ululantibus utrinque et vociferantibus, Helias cum suis subito irruit, et e latere inermes ducis pedites percussit, et cccxv mox interfecit. Quod videns, Rodbertus Belesmensis fugam iniit, et dissolutum ducis agmen victoribus cessit.

Tunc Gualdricus ducem comprehendit, et regali custodiæ mancipavit. Is nimirum capellanus regis, qui militibus sociatus in certamine constitit, non multo post Laudunensis (51) pontifex factus, parochianos nimis aggravavit; unde a civibus suis in quodam viridiario, feria vi Parasceve, cum septem majoribus ecclesiæ ministris, percussus occubuit. Britones autem Guillelmum comitem ceperunt, quibus rex et amici ejus vix abstulerunt. Rodbertus de Stotevilla et Guillelmus de Ferrariis, alique plures capti sunt; quorum quidam, gratia regis absoluti, pro impetrata libertate tripudiaverunt, alii vero, promerentibus culpis, usque ad mortem vinculis irretiti sunt.

Rex itaque, victoria gaudens, cœtus suos convocavit, res suas prudenter disposuit, et captos hostes solerter custodiri præcepit. Cui dux ait : *Proditores Normanni fraudulentiis suis me seduxerunt, et a consiliis tuis, frater mi, que vere mihi salubria fuissent, si sectatus ea fuisset, me subtraxerunt. Fale-*

sienses conjuravi, dum ab eis recessissem, ne ulli redderent Falesiæ munitionem, nisi mihi, sive Guillelmo de Ferrariis, quem in omnibus comprobavi fidelem. Nunc igitur, frater mi, festina, et Guillelmum ad recipiendam firmitatem destina, ne Rodbertus de Belismo te subreptione præveniat aliqua, et firmissimam munitionem præoccupans, per nonnulla tibi resistat tempora. Rex autem amicabiliter et caute fratrem secum adduxit, et præfatum militem ad nanciscendum oppidum celeriter transmisit. Quem ipse protinus secutus, Falesiam properavit, jussuque ducis munitionem et fidelitatem burgensium recepit. Tunc regi Guillelmus puer, qui nutriebatur ibidem, allatus est. Quem, præ timore tremetem, rex contemplatus est, variisque in tenera ætate infortuniis impetum dulcibus promissis consolatus est. Deinde, ne aliqua sibi occasio derogationis oriretur, si puer in manu ejus quolibet infesto casu læderetur, peculiari sub tutela eum retinere noluit, sed Helix de Sancto Sidonio ad educandum commendavit. Eidem quippe militi jampridem dux filiam, de pellice sibi natam, dederat, et Arcacensem comitatum concedens, inter præcipuos Normanniæ barones illum pronoverat.

Auditis rumoribus de victoria regis, religiosi quique lætati sunt. Exleges autem et malignitatis amatores contristati luxerunt, quia jugum indomitæ cervici suæ divinitus impositum pro certo noverunt. Nam seditiosi prædones, ex quo sceptrigerum, quem fortem justitiarum olim comprobaverunt, adminiculante Deo, superiorem hostibus in bello comperierunt, agnita viri virtute per diversa statim loca diffugerunt, et solo timore illius a solitiis infestationibus cessaverunt. Nefariis ergo collegiis hac et illac dispersis, schemata mutaverunt, quia reperiri, seu cognosci ab his quos protriverant, admodum timuerunt.

Rex siquidem cum duce Rothomagum adiit, et a civibus favorabiliter exceptus, paternas leges renovavit, pristinasque urbis dignitates restituit. Hugo autem de Nonanto, duce jubente, regi arcem Rothomagi reddidit, propriumque honorem, quem Belesmensis herus ei abstulerat, regia vi recuperavit, et omni vita sua postmodum in pace possedit. Alii quoque municipes per totam Normanniam a duce absoluti sunt, coque annuente, omnia redentes municipia, triumphatori reconciliati sunt.

In medio Octobri [1106] rex Lexovium venit, cunctos optimates Neustriæ convocavit, et utilimum Ecclesiæ Dei concilium tenuit. Ibi statuit regali sanctione ut firma pax per omnes teneatur fines Normanniæ: ut, atrocibus omnino compressis cum rapacitate, omnes ecclesiæ possessiones, sicut eas die qua pater ejus defunctus est tenebant, alique nihilominus legitimi hæredes possideant. Omnia quoque dominia patris sui suæ proprietati mancipavit, iudicioque sapientum irrita esse censuit quæ

(51) Chesnius *Landavensis*, quod vir eruditus Le Prévost ex cod. emendavit.

frater suus ingratis per imprudentiam permiserat. Hostes autem, quos in bello ceperat, in Angliam destinavit, et perenni ergastulo Guillelmum Moritoliensem ac Rodbertum de Stotevilla, aliosque nonnullos condemnavit. Inflexibilis erga eos perduravit, et quamvis multorum precibus ac promissis, muneribusque pulsatus fuisset, nunquam emolliiri potuit.

XI. *Robertus Belesmensis Normannos contra Henricum regem rursus excitare conatur.*

Rodbertus autem Belesmensis, frustrata spe aliter quam putaverat, nimis ingemuit, et contra regem Henricum adhuc bellare nitens, Heliam comitem expetiit. *Domine, inquit, comes, succurre mihi, quæso, quia tuus homo sum, et ingentem in te fiduciam habeo. Ecce nunc ope tua indigeo, quia in mundo nimia rerum prævalet confusio. Ecce junior frater in majorem surrexit; servus in bello dominum suum superavit, et vinculis injectis; avitam quoque illi hereditatem abstulit, sicque perjurus domini sui jura sibi subiecit. Porro, naturali domino meo fidem servavi, et sicut patri fideliter parvi, sic omni vita mea ejus obsequar soboli. Quandiu vixero, nunquam sustinebo ut in pace dominetur Normanniæ, qui dominum meum, imo suum, nexuit in carcere. Adhuc xxxiv firmissimas munitiones habeo, unde molestissimas infestationes invasori profecto inferre potero. Auxilium duntaxat tuum imploro, ut per te possim victo suffragari domino, ipsumque vel hæredem illius ducatum restituere Normannico.*

His ita dictis, Helias respondit: *Prudens quisque ab initio debet providere ne incipiat quod non possit, vel non debeat explere. Rursus debet satagere ne velit indignum quemquam plus quam decet erigere, vel aliis in fascibus præferre, qui se ipsum nesciat regere. Nam, sicut proverbium asserit vulgare: Qui stultum contendit in sublimi sustentare, contra Deum præsumit litigare. Henrico regi confederatus sum, nec ullam in eo divortii causam reperire possum. Tantum principem insipienter offendere nolo, nec te, nec alium quemlibet in tali negotio auscultare debeo. Nam sensu et potentia, divitiisque præditus est; nec aliquis, ut reor, in Occidente specialibus ei prærogativis æquiparari potest. Si contra fratrem suum, ut asseris, majorem et dominum, pugnavit, ad hoc ipsum maxima necessitas compulsi, et supplicatio religiosorum, qui miserabiliter a biothanatis conculcabantur, invitavit. Porro, sicut vulgus in quotidiana locutione perhibet, malum debet fieri, ut pejus cesset. Hoc nimirum vulgari more dico, divina tamen auctoritate non assevero. Ad hoc semel a duobus pugnatum est fratribus, -ut amodo cessent annui confictus, qui quotidie tellurem inebriabant filiorum sanguinibus. Nam, ex quo dux de Jerusalem rediit et ducatum Normanniæ recepit, torpori et ignaviæ nimis subjacuit. Cujus segnitie provocati prævaricatores legis ad cuncta nefaria, clam et palam, intolerabiliter hactenus furuerant in Normannia, eorumque incendiis et rapinis per sex annos sancta mater vexata est Ec-*

clesia. Hinc turbæ pauperum pulsæ sunt in exsilium regna per extera; et rebus ac prædiis, quæ pii barones antea dederant, spoliata sunt monachorum cænobia. Nulli parcebat iniquorum violentia. Timor et luctus implebant omnia. Quotidie multipliciter crescente malorum nequitia, pene omnis deperibat divini cultus reverentia. Longas exinde ambages protelare superfluum est. Ecce videmus basilicas in pluribus Normanniæ locis concrematas, diœceses parochianis evacuatæ, et urbes, villasque malitiis et ærumnis ubique repletas. Nobilem itaque provinciam tu, complicesque tui coinquinastis, et iram Dei contra vosmetipsos irritastis. Justo judicio Dei actum est quod amatori pacis et justitiæ victoria cælitus collata est, atque contraria pars penitus obruta est. Contra illum nullatenus assurgere nitar, ne Deum, qui protector ejus est, offendens, in me provocare videar. Verum, si malignitatis conatus et malevolos astus deposueris, et de amicitia potentis sceptrigeri expetenda tractaveris, in hoc ne tui promptum adiutorem erga illum habere poteris.

Cumque Rodbertus Heliam inflexibilem ad incongruas factiones invenisset, et consilium ejus utilitatis, legitimique sensus plenum comprobasset, sagaci consiliario versipellis, quasi ex toto immutatus, gratias egit, concordiamque per eundem a rege requisivit. Et quia inter regem et comitem maxima familiaritas erat, obtinuit Argentomum, et quæque de dominio principali præoccupaverat, reddidit. Falesiæ vero vicecomitatum, et reliqua, quæ patris ejus fuerant, impetravit. Henricus siquidem rex omnes inimicos suos, opitulante Deo, humiliavit, ac adulterina castella, quæ Rodbertus, vel seditiosi condiderant, prostravit. Fratrem vero suum, ne inquieti sub auxilii ejus velamine simplices et quietos inquietarent, in Angliam misit, et xxvii annis in carcere servavit, et omnibus deliciis abundanter pavit.

Ipsæ interea ducatum Normanniæ cum regno Angliæ fortiter gubernavit, et usque ad vitæ suæ finem semper paci studuit, atque, jugi felicitate potitus ut voluit, nunquam a pristino robore, justitiæque severitate decidit. Egregios comites et oppidanos et audaces tyrannos, ne rebellarent, callide oppressit; placidos vero et religiosos, humilemque populum omni tempore clementer fovit atque protexit. Confirmatus in fastigio citra mare et ultra viii anno ex quo regnare cœpit, pacem subjectis plebibus semper quæsivit, et austeris legibus legum transgressores rigide mulctavit. Divitiis deliciisque affluens, libidini nimis deditus fuit, et a pueritia usque ad senectutem huic vitio culpabiliter subjacuit, et filios ac filias ex pellicibus plures genuit. Vehementi pollens industria, sæculares quæstus multipliciter auxit, et ingentes thesauros concupiscibilium sibi rerum coacervavit. Omnem ferarum venationem totius Angliæ sibi peculiarem vindicavit; pedes etiam canum, qui in vicinio silvarum morabantur, ex parte præcidi fecit; et vix

paucis nobilioribus ac familiaribus privilegium in propriis saltibus venandi permisit. Curiosus perscrutator, omnia investigabat, et audita tenaci memoræ commendabat. Omnia ministrorum et dignitatum negotia scire volebat, et eventus varios Albionis, seu Neustriæ, solers arbiter, discutiebat. Abdita quæque, et quæ latenter agebantur, pernoscebat, attonitis eorum auctoribus, quomodo rex indaginem arcanorum noverat. Diligenter revolutis antiquorum historiis, audacter assero quod nullus regum in regno Anglico, quantum pertinet ad sæcularem fastum, fuit ditior, seu potentior Henrico.

XII. *Buamundus, adjuvantibus Roberto de Monteforti et plurimis aliis baronibus expeditionem in imperatorem Constantinopolitanum suscipit. Mors Marci Buamundi, Antiochia a Balduino contra Sarracenos defenditur.*

Anno ab incarnatione Domini 1107, Henricus rex proceres suos convocavit, et Rodbertum de Monteforti placitis de violata fide propulsavit. Unde ideum, quia reum se sensit, licentiam eundi Jerusalem accepit, totamque terram suam regi reliquit. Deinde cum quibusdam commilitonibus suis profectus est. Porro, Buamundum in Apulia invenit, ibique compatriotas suos gaudens recognovit. Hugo enim de Pusacio et Simon de Aneto, Rodulfus quoque de Ponte Erchenfredi et Guascelinus, frater ejus, aliique plures de Cisalpinis erant cum Buamundo. Plerique de aliis nationibus transitum maris expectabant, qui omnes cum præfato duce contra imperatorem dimicare optabant, et illius liberalitate, tam sibi quam equis suis, pabulum in illa præstolatione sumebant. Ille nimirum tot phalanges per biennium pavit, ærariumque suum pene totum exhausit, et naves omnibus sine naulo hilariter exhibuit. Rodbertum autem de Monteforti honorifice suscepit, et, nesciens qua de causa natale solum diniserit, quia strator Normannici exercitus hæreditario jure fuerat, inter præcipuos sublimavit. Per portus maris naves et peregrinos jamdudum detinuerat, et victum omnibus abundantem de redditibus suis constituerat, acerrimamque viris classem in Augustum summopere instruxerat. Tandem exercitus Christi prospero flatu in Thessaliam navigavit, et Duracium longo tempore obsedit. Magnanimus dux multis modis conabatur oppidum expugnare, sed impediabant qui maxime debuisent illum adjuvare. Guido enim, frater ejus, et Rodbertus de Monteforti, in quibus confidebat præcæteris, fraudulenter conversi erant ad partes imperatoris, et excæcati ab eo, missis ingentis pecuniæ exeniis, callide frustrabantur molimina sui principis. Nam, dum ille machinas præparasset, dieque statuto assultum facere decrevisset, illi nimirum aliquas occasiones subdole prætendentes, inducias petebant, vel hostibus, qua tergiversatione periculum instans præcaverent, clanculo intimabant. Sic Buamundus prodicione suorum cum ca-

A tervis suis diu delusus est, et, deficiente alimento, in externa regione Christi exercitus exinauitus est. Denique, gravem inedia non ferentes, paulatim se subtraxerunt, et per Macedoniam sparsi, pacem imperatoris amplexati sunt, a quo recepti, liberam facultatem remanendi sub illo, vel eundi quo vellet acceperunt. Quin etiam plerique multa ab eodem donaria sumpserunt, ejusque largitate potiti, et post ingentem penuriam recreati, gratias egerunt.

B Videns Buamundus quod nimios ausus perpetrare non posset, doluit, quotidieque a sociis stimulatus ut gratiam Augusti procuraret, diutius resistit. Dicebant enim: *Nostræ temeritatis pœnas luimus, qui ultra natales nostros et vires superbos nisus suscepimus, et contra sanctum imperium manus levare præsumpsimus. Ad tantos ausus nec hæreditarium jus nos illexit, nec prophetarum aliquis, a Deo destinatus, cœlesti nos oraculo excivit; sed cupiditas in alterius diuione dominandi ardua te incipere persuasit, et nos nihilominus appetitus lucrandi ad intolerabilem sarcinam laborum et discriminum sustinendam pertraxit. Verum, quia Deus non irridetur (Gal. vi, 7), nec supplantat iudicium, nec subvertit quod justum est, preces justorum, qui contra nos ad eum in Græcia clamant, benigniter exaudivit, et agmina nostra, non bello, sed fame attenuata dispersit, viresque nostras sine sanguinis effusione aboluit. Fac igitur, quæsumus, pacem cum imperatore, antequam comprehendaris, seu morte condemneris, et omnes tui, te cadente, protinus deputentur inextricabilibus ærumnis.*

C His auditis, probus dux manifestam suorum defectionem intellexit, et postremo, ne insanabile dedecus cum damno incurreret, invitus cessit, pacem cum Augusto pepigit [1108], indeque mœstus in Apuliam remeavit. Erga Gallos, quibus maxima regna pollicitus fuerat, erubuit, ejusque licentiam peragendi peregrinationem suam cum rubore permisit [1109]. Tunc Hugo de Pusacio, et Radulfus de Ponte Erchenfredi, cum Guascelino fratre suo, aliique plures Constantinopolim abierunt, et ab Alexio imperatore multis muneribus honorati sunt, et inde Jerusalem profecti sunt. In urbe regia uxor Radulfi, filia Goisleni de Leugis, mortua est, et ibidem honorifice tumulata est. Quidam, peractis orationibus, natale solum repetierunt, vitæque suæ finem diversis casibus sortiti sunt. Guido non multo post ægrotavit, et prodicionem quam fecerat palam cognovit; sed absolutionem a fratre nunquam impetrare potuit. Tunc etiam Rodbertus, ejusdem prodicionis particeps, mortuus est, nec ullius ore pro meritis laudatus est.

D Anno ab Incarnatione Domini 1111, indictione 14 Marcus Buamundus post multos agones et triumphos in nomine Jesu obiit. Cui laudabilis miles ad confutandos Ethnicos Tancredus per aliquot annos successit. Quo defuncto, Rogerius, Richardi filius, præfatorum principum consobrinus, Antiochia

principatum suscepit; sed, infortunio præpeditus, A parvo tempore tenuit.

Invictorum siquidem principum mors per totum mundum audita est. Unde luctus Christianis et lætitia paganis ingens exorta est. Igitur amir Gazis, nepos soldani Persiæ principis, bellum in Christianos suscepit, et Sardanas, castrum Christianorum, quod ab Antiocha x leucis distat, cum ingenti multitudine obsedit. Rogerius autem, Richardi filius, princeps Antiochiæ, Bernardo patriarcha prohibente, ad bellum processit [anno 1119], nec exspectare Balduinum, regem Jerusalem, quem asciverant, voluit. Miles quidem erat audax et promptus, sed impar prioribus, quia nequam et obstinatus ac temerarius.

Pontifex, paterno more pro populo sollicitus, B duci nimis properanti dixit: *Probitatem tuam, strenue dux, prudenter moderare, ac Balduinum regem et Joscelinum, aliosque fideles patricos, jam ad nostri subsidium summopere manicantes, præstolare. Temeraria festinatio plerisque nimis nocuit, summisque principibus vitam et victoriam abstulit. Historias antiquas et modernas rimare, et mirificorum eventus regum subtiliter intueri. Saulem et Josiam, Judamque Machabæum recole, Romanos quoque apud Cannas devictos ab Annibale, et ne parili ruina cum tibi subjectis præcipiteris, diligenti cura præcave. Venerabiles scios, qui fide, multimodaque virtute præcellunt, exspecta, et cum ipsis in virtute omnipotentis Dei contra paganos dimica, et, juvante Deo, C frueris optata victoria.* Hæc et multa his similia providus præsul locutus est. Sed princeps superbus, omnia spernens, profectus est, et in planitie Sarmatam cum vii milibus castrametatus est. Tunc amir Gazis et ingentes cunei Ethnorum obsidionem repente deseruerunt, subitoque de proximis montanis in campestria descenderunt, et superficiem terræ sua multitudine, veluti locustæ, cooperuerunt. Deinde ad tentoria Christianorum convolantes, atrociter in imparatos irruerunt, et Rogerium principem cum vii milibus in campo Sarmatam interemerunt. Rodbertus autem de Veteri Ponte, alique milites, vel armigeri, qui mane pabulatum perrexerant, sive aucupatum, vel alias ob causas de tentoriis exierant, repentinam impugnationem videntes, per vii leucas ad urbem confugerunt, dirisque rumoribus excitos cives ad defensionem patriæ concitaverunt. Fere cXL extra tentoria evaserunt, qui, salvante Deo, ad protectionem fidelium reservati sunt.

His ita compertis, Bernardus patriarcha, cum omnibus clericis et laicis quos invenire potuit, ad tutandam urbem viriliter insurrexit. Cicilia quoque, Philippi Francorum regis filia, quæ Tancredi uxor fuit, Gervasium Britonem, Haimonis Dolensis vicecomitis filium, militem fecit, aliosque plures armigeros militaribus armis contra paganos in-

(52) Chesnius: *Amir Gazis interfecit nepotem soldani Gazis.*

struxit. Gentiles autem, tanta strage Christianorum elati, conglobatim ad urbem convolarunt, Antiochiam ex insperato, defensoribus occisis, ingredi machinati sunt; sed, præveniente Deo, per manus paucorum fidelium a repagulis Antiochenis penitus repulsi sunt.

Post xv dies, rex Jerusalem, et Pontius, Tripolitanus comes, cum copiis suis ad castrum Harene convenerunt, inique in nomine benigni Jesu pugna, vincentes, cornua paganorum confregerunt. Ibi Gervasius tiro amir Gazis interfecit (52), et Christiana virtus Ethnicas vires confudit. Christiani itaque spoliis gentium ditati sunt, Deoque gratias alacriter egerunt.

Tunc Balduinus rex, pro defectu Tancredinæ stirpis, Antiochiam possedit, et per aliquot annos contra Ethnicos tenuit. Denique Buamundus juvenis de Apulia in Syriam venit, et cum ingenti tripudio ab omnibus susceptus, filiam regis desponsavit, totamque patris possessionem recuperavit. Qui fere iv annis, vestigia patris secutus, insigniter floruit, sed, veluti pulcherrimus flos, cito emarcuit (53).

XIII. Balduinus rex a Sarracenis comprehenditur.

Interea [anno 1125] Balad sahanas, id est vicecomes, Baldac, qui filiam Roduani regis Aleph uxorem habuit, et cum ea regnum ejus obtinuit, multo tempore contra Christianos acriter certavit. Hic nimirum antiquus bellator, dum Monbec urbem obsideret, et nihilominus damnis Christianorum inhiaret, comperit quod Balduinus rex et Joscelinus, alique quamplures adire Rages vellent, ibique solemnia Paschæ celebrare decrevissent. In ultima igitur hebdomada Quadragesimæ, clam de obsidione cum xl milibus discessit, et Joscelinum de Torvessel, ac Gualerannum de Pusacio, qui præcesserant, feria quinta Cœnæ Domini comprehendit. Deinde in condensa olivarum silva, veluti lupus, cum suis delituit, ac ad pontem Toreis super Euphratem Balduinum regem, Sabbato Paschæ, in insidiis expectavit, ignorantem quid sodalibus quos præmiserat contigerit. Capellanos siquidem et inerme vulgus versipellis explorator vidit, sed, pinguiorem prædam avide captans, impune prætergredi permisit. Denique regem, cum xxxv militibus secure suos sequentem, comprehendit, ac demum omnes turmas suas, ceu rabidas tigrides, post inermes destinavit, et omnes protinus occidi præcepit. Quod ita factum est. Omnes enim capellani regis et inermes qui præcesserant, Sabbato Paschæ, ut bidentes, necati sunt.

Porro Balad, tanta prosperitate elatus, exsultavit, regem, militesque victos in Charran duxit, et inde Carpetram, ubi diutius eos custodivit. Est ibi turris maxima, opulenta et munitissima, et de præcipuis, quæ in orbe tyrannos extollunt, una. Ibi Balduinus rex et Joscelinus atque Gualerannus, Pontius quo-

(53) Mortuus est Buamundus juvenis anno 1130.

que de Gavarred, vicecomes, et Gervasius tiro, A
atque Guimar Brito, filius Alanni comitis, et
xxxii milites simul uno anno vincti sunt, cum xl
Christianis de Armeniis et Surianis, quos jamdu-
dum captivos illic invenerunt. Balad autem tur-
rim et vinctos cccc. militibus ad servandum com-
mendavit, regemque pro reddendis munitio-
nibus, quas præcipue cupiebat, jejuniis coerceri jussit;
reliquos vero diversis officii et quotidianis operi-
bus sub custodia mancipavit. Deinde ingentem
exercitum aggregavit, et contra Christianitatem,
quam sine rectore putabat, festinavit, Sardanasque
castrum, quod prope Antiochiam est, diutina obsi-
dione coarctavit; sed, fortissimo rege Sabaoth suos
castrenses corroborante, obtinere nequivit.

Interea captivi satellitibus Ethnicis serviebant; B
unum pedem cippo constricti, imperantibus obse-
cundabant. Aquam de Euphrate per unum millia-
rium quotidie deferebant, et alia opera, quæ illis
injuungebantur, hilariter faciebant. Gentiles ergo
eos, veluti bona jumenta, diligebant et affabiliter
tractabant, ac ut bonos officiales et operarios, ne
deficerent, ubertim pascebant. Solus autem rex
Balduinus et Joscelinus etiabantur, sed sollicitè
servabantur. Rex quoque, jussu Balad, dominico
et feria quinta tantummodo in hebdomada mandu-
cabat; et tunc trecentos quinquaginta milites, cu-
stodientes se, pascebat. Cunctis etiam consodali-
bus suis et captivis xl quos incarceratos invenerat,
abunde victum, tam pro regali munificentia, quam
pro favore custodum comparando, erogabat. Dap-
silitas hujusmodi multum illis contulit. Ethnicis
enim milites eos honorifice servabant, et contra
præceptum Balad occulte regem copiosis dapibus
frequenter satiabant. Admirabilius de Caloiambar,
patruus uxoris ejus, eum juvabat, qui singulis
septimanis centum bizanteos ei mittebat.

Gentilium versutia multoties Christianis favora-
biliter applaudebat, sed canina fides eorum in æter-
num pereat! Nam bis in suorum solemnibus sacre-
rum de Christianis militibus sorte rapuerunt, ad
stipitem ligatum sagittaverunt, et cum ingenti lu-
dibrio peremerunt. Hoc itaque viso, vincti vehe-
menter contristati sunt, et magis nobiliter mori,
quam miserabiliter vivere, peroptarunt. Unde post
unum annum Christiani viriliter animati sunt, et
quodam Dominico die custodes suos, regiis dapibus
copiose refectos, inebriaverunt. Stertentibus autem
paganis, Franci arma eorum sumpserunt, et xl
Christianis de Armeniis et Surianis, qui jamdudum
captivati fuerant, sibi adjunctis, omnes Turcos oc-
ciderunt, et janitoribus necatis, totam munitio-
nem adepti sunt. In crastinum in urbem viriliter irruerunt,
et multa millia paganorum ceciderunt, et sub-
lata secum præda, fere mensibus viii munitissi-
mam arcem tenuerunt. Tunc Joscelinum et Goisfre-
dum Gracilem foras miserunt, et per eos auxilium
ab omni Christianitate poposcerunt.

Circa hæc tempora [1123-1124], Jerosolymorum

regina, quæ de Armeniis orta erat, centum Adissi-
mos Armenios, Turcorum arma et habitum gestan-
tes, ad viri sui subventionem direxit. Qui Carpetram
venientes, turrim intraverunt, et Turcanæ locu-
tionis, versutiæque periti, Francis insigniter auxi-
liati sunt.

Joscelinus et Goisfredus, dum ignotum iter carperent,
et in barbara regione omnes pariter ut hostes
metuerent, cuidam rustico, qui de Mesopotamia,
cum uxore asello insidente, in Syriam ibat, asso-
ciati sunt. Illis una euntibus et confabulantibus, a
rustico statim agnitus est Joscelinus; fortissimus
heros ad vocem barbari contremuit, et Joscelinum
se esse denegavit. At ille: *Noli, inquit, negare quod
es, strenue miles. Optime te ut dominum cognosco,
Josceline. In domo tua tibi multoties servivi, et læta-
tus sum, dum licuit mihi vltioribus clientulis tuis fa-
mulari. Aquam detuli, ignem accendi, et inter tuos
vernulas de largitate tua victum et vestitum prome-
rui. Post aliquot annos parentem meos repetitii Turcos,
quos iterum relinquo ut profanos, et reposco Chri-
stianos, inter quos sat beatius degui, quam inter
cognatos et compatriotas meos. Infortunia tua, probe
vir, audiui, et pro dejectione tua, tuorumque satis
olim dolui. Nunc autem vinculis absoluto, proprios-
que penates repetenti, fidam tibi comitatem servabo, et
itineris vestri dux usque in Antiochiam ero. Hæc et
multa his similia paganus locutus est, et Joscelinus
cum socio suo valde lætatus est. Protinus pannos
commutaverunt. Barbarus præcedebat ut dominus,
et confabulabatur cum obviabantibus. Christiani vero
proceres, ut villa mancipia, subsequabantur, et re-
gem Sabaoth pro communi salute taciti deprecabatur.
Sarraceni quoque sexennem filiam alter-
natis vicibus in ulnis suis gaudentes bajulabant, et
per oppida vel urbes incogniti pertransibant.*

Nunc, quid illis qui Carpetræ agonizabant conti-
gerit, audite. In arce tres uxores Balad latebant,
quas Christiani per xv dies ibidem esse non agno-
verant. Fatumia, regis Medorum Halis filia, pul-
chritudine præcellerat ac potentia, alia vero Ro-
duani de Aleph filia, et tertia erat admiralli de
Caloiambar filia. Porro filia Roduani litteras scri-
psit, et columbam, ferentem epistolam collo alli-
gatam, marito, cum centum millibus Sardanas ob-
sidenti, de turre direxit, ubi omnia de captione
arcis et occisione custodum et depopulatione re-
gionis, liquido enarravit. Mox Balad territus obsi-
dionem dissolvit, et Carpetram repetere festinavit,
quam, collectis undique viribus, octo mensibus ob-
sedit.

Tunc Joscelinus cum sociis suis per medias arces
Balad incognitus pertransiit, atque ad proprios lares
perveniens, ducem suum optime remuneravit. Oua-
nes enim sacro fonte regenerari fecit, et maritum
cum conjugè magnis possessionibus ditavit. Puel-
lulam quoque, quam ignotus bajulans Ethnicas tri-
bus deluserat, Christiano militi in conjugem cum
magno honore donavit. Balad Carpetram cum in-

genti multitudine diu circumvallavit, et Balduinus cum suis insigniter repugnavit. In arce quamplures erant aulæ spatiosæ ac speciosæ, et præcipuis cameræ muris interclusæ, ubi erant ingentes thesauri, copia scilicet auri et argenti, lapides pretiosi, purpura et sericum, et omnium copia divitiarum. Rivus etiam abundans de Euphrate illic oriebatur, qui subterraneo canali mirabili arte conducebatur, et omnibus inclusis ad usus necessarios ubertim famulabatur. Subsidium vero panis et vini, carniisque recentium, seu rancidarum, mille militibus usque ad decem annos sufficiebat. Unde animositas Francorum reditum Joscelini cum auxilio Christianorum præstolari fiducialiter poterat.

Anxius igitur Balad Balduinum regem per excellentes legatos sæpe rogavit, multa spondit, nonnunquam vero cum exprobratione severa redarguit. *Turpe, inquit, facinus, o rex, perpetras, unde nunc et in futuris generationibus tua despicibilior erit probitas. Proh pudor! nobiles matronas crudeliter affligis, et indecenter cõprimis; quod nec regiæ magnificentiæ, nec Christianæ religioni congruit. Uxores meas inermes, nec te unquam in aliquo lædentes, quare veluti captivas in carcere vincas retines? Reginae regio sanguine ortas cur quasi fures seu proditores vinculis coarctas? Maximum dedecus est genti tuæ quod perpetras, et religioni tuæ per cuncta sæcula execrabile nefas. Obsecro, ferreum pectus tuum emolli, mæque compatere senectuti, femineæque parce fragilitati. Conjuges meas mihi redde, quæso, et securitatem sub jurejurando tibi, tuisque dabo, ut nullas usque ad unum annum molestias inferam vobis, donec Goscelinus redeat legatus vester, quem emisistis, et auxilium adducat quo indigetis. Interea, si dulce mihi, quod opto, conjugium restitueritis, hinc digressurus exercebo mæ negotia regionis, et vos pacem meam ad statutum usque terminum habebitis. Liberum per totam provinciam meam mercatum habetote, et de ingenti thesauro meo, quem forte nacti estis, quidquid vultis, libere passim emitote. Hæc Gazis et Bursethinus, aliique illustres mandata detulerunt, et facundis persuasionibus regem regi acquiescere cohortati sunt.*

Balduinus rex omnes, qui in arce tenebantur, convocavit, et mandata Balad enucleavit, consiliumque commune investigavit. Cumque diversi diversa sentirent et in re dubia diffinitam sententiam proferre dubitarent, Fatumina regina: *Hæsitantes, inquit, vos video, strenuissimi viri, quid respondeatis allegationibus domini mei. Nunc, quæso, ne dedignemini audire me. Omnia mandata domini mei floccipendite, quia nihil veri habent. Falsa sunt omnia quæ promittit, et ita vos seducere satagit. Quoad arcem istam, quæ inexpugnabilis est, tenueritis, et me, comparesque meas vobiscum servaveritis, procul dubio vos ipse timebit, nec assaultum vobis inferre aliquatenus audebit. Callide enim secum considerat, et in synagogis suis cum familiaribus asseclis sæpe tractat quod, si per occasionem molestiæ vobis illatæ*

A nos occideritis, nunquam ulterius vacabit a bellis. Omnis nimirum parentela nostra, quæ maxime partem Orientis possidet, contra eum usque ad mortem insurget. Auxilium ergo de cælis et a fidelibus amicis fiducialiter expectate, et lethiferas tergiversationes versipellis inimici prudenter præcavete. Superiores estis, et insurgentes juculis et lapidibus repellere potestis. Quid deest vobis, si magnanimitatem habetis? Abundant vobis arma cum victu copiosa. Habetis panem et aquam et vinum et carnem in inexpugnabili munimento. Decennem Trojæ obsidionem recolite, et viros heroum eventus, quos histriones vestri quotidie conceperant, recensete, et inde vires resumite, animosque corroborate. More Gallorum fortiter certate, et usque ad victoriam perseverate, ne turpis cantilena de vobis cantetur in orbe. Hactenus per totum orbem Occidentalium personuit probitatis laus gloriosa, fama que Francorum penetravit Persica regna. Vobiscum claudi non piget nobis, quod rex Balad ad improprium reputat vobis. Libentius hanc patimur clausuram, quam dæmonicam cum idoloatris observare culturam. Benignos enim mores vestros amplectimur, fideique vestræ et religioni congratulamur, optantes, si, Dirinitate favente, hinc sospites vobiscum evadere poterimus, profecto sacramentis Christianorum imbui cælestibus.

XIV. Singularis Balduini et quorundam aliorum militum casus.

Aliæ nimirum reginæ dicta Fatuminae alacriter contestatæ sunt, et Christianis alienigenarum hujuscemodi hortamenta mulierum valde placuerunt, quibus animati turrim multis diebus tenentes restiterunt. Tandem Balduinus rex poscenti Balad et multa pollicenti fatiscens acquievit, tres uxores suas, licet ipsæ aliud vellent, reddidit, et per quinque strenuos milites remisit. Qui ut Balad conjuges suas decenter adornatas exhibuerunt, sociosque adire in turrim voluerunt, mox a tyranno, non sine magno mœrore multorum, retenti sunt. Sic Guiumar Brito et Gervasius Dolensis, Rodbertus de Cadomo et Muschedus Cenomanensis atque Rivallo de Dinam a mendace Balad capti sunt, et Hali, Medorum regi, dono dati sunt. Ille autem potentissimus exstitit, et Francos, postquam 11 mensibus honorifice servavit, caliphæ de Baldac dono dedit. In crastinum soldanus eisdem a calipha recepit, et mox libertate, multisque divitiis donavit. Ibi quatuor athletæ Guiumarum, Alanni comitis filium, sibi dominum præfecerunt, et sub soldano tribus senis annis cum ingenti honore permanserunt; quarto autem anno Antiochiam redierunt.

In exsilio benignus Deus suum suis auxilium non subtrahit. Nam præfati quinque milites, qui tam longe in captivitatem abducti sunt, magnam inter barbaros gratiam habuerunt. Rex quippe Medornia præfecta urbis eos commendavit, et Gallico more indutos quotidie sibi assistere præcepit. Sericis et auratis vestibus ornati erant, equos et arma, variamque suppellectilem habebant, et quidquid a rege

vel a præfecto postulabant. Spectabiles coram Persis procedebant, et Medi cultum Francorum admirantes collaudabant. Filia regum decorem eorum affectabant, faciliisque arridebant. Ipsi quoque reges atque duces de semine Francorum nepotes habere concupiscebant. Nemo tamen a cultu Christi eos aliquatenus recedere, vel a suo ritu compulsi deviare.

De divitiis soldani mira referunt, et de incognitis speciebus quas in Oriente viderunt. Soldanus dicitur quasi solus dominus, quia cunctis præest Orientis principibus. Quarto anno, remeandi licentiam illis concessit, aureamque sagittam, quæ principalis specimen præmonstrabat absolutiois, contulit. Potentissimorum filias optimatum illis, si remanere voluissent, et ingentes gazas, ac possessiones obtulit Abire tandem volentibus ingentes thesauros variasque divitias suas ostendit. Denique, pluribus xeniiis remunerati, notos et benefactores salutaverunt, et per conductum David, Georgiensis, regis, et Turoidi de Montanis Antiochiam redierunt, lætisque amicis retulerunt qualiter in Ninive et Baldac et Babylonia commorati fuissent, et multa nobis ignota, quæ in Eois partibus vidissent.

Tunc ibi audierunt quod Balad Monbec obsideret, et Balduinum regem, occisis sodalibus, adhuc in arcto carcere constrictum relincret. Joscelinus enim, qui de Carpetra egressus fuerat, et legatos fideles Augusto Joanni et Græcis et Armeniis direxerat, post octo menses cum ingenti exercitu ad subsidium obsessi regis properat, quem in turri Carpetra, ut dictum est, reliquerat. Interea Balad arcem obsedit, et Gazin nepotem suum, et Burschinum juvenem, magistrum militum, regi frequenter direxit, et cum jurejurando mandavit ut, si sibi pacifice arcem redderet, libertatem abeundi quocunque vellet, cum omnibus suis et cuncta quæ peteret, ab eo reciperet. Rex autem, longa inclusione fatigatus, et fallaci pagano præpropere credulus, arcem reddidit, ad scandalum Christianorum et tripudium paganorum. Egresso itaque regi jussit Balad quatuor dentes extrahi, et Gualeranno de Pusacio sinistrum oculum erui, et venas dextri brachii, ne lanceam ulterius ferret, præcidi, omnesque socios eorum decollari. Quod et ita factum est. Gualerannus post debilitationem membrorum mortuus est, iterumque rex in carcere reclusus, iv annis pejora prioribus perpassus est. Porro xxiv milites et cxi Syri, vel Armenii, capitibus amputatis, perempti sunt. Sed cum Christo vivant, quem confessi sunt, et cui viventes servierunt! Joscelinus autem, ut regis defectionem et suorum cladem obiter audivit, nimis ejulans cum omni exercitu Christiano substitit, ventilatoque ibidem consilio, sua negotia quisque repetiit. Infortunium hujusmodi per totum mundum auditum est, et Christicolis lamentantibus, Ethnicis ingens lætitia orta est.

Balad igitur, postquam sibi ad votum omnia in his, quæ jam prætaxavimus, provenerunt, et Chri-

stiani jam per totam Syriam et Pælastinam quasi neglecto rege viriliter restiterunt, veredarios per orbem gentium ad reges ac admiralios destinavit. Quibus convocatis, cum legionibus suis rursus urbem Monbec obsedit. Joscelinus autem et omnes Christicolæ audientes hoc gavisii sunt, et alacriter ad præliandum contra illos convenerunt. Tunc etiam, volente pio Salvatore nostro, quinque præclari milites adfuerunt, qui eadem septimana, ut jam diximus, de barbarica captivitate remeaverunt. Inter Monbec et castellum Trehaled in ingenti plantie prælium ingens factum est. Cum Balad, Musci et Heron, frater ejus, alique plures admiralii pugnare, totisque viribus conati sunt Christianos pesundare. Ibi tunc Balad Goisfredo monacho, comiti de Mareis, mandavit ut duos asinos auro onustos reciperet, et de bello solus ipse recederet, ne in bello uterque eodem die periret. Soror enim ejus, quæ sortilega peritissima erat, in constellationibus, quod Goisfredus et Balad mutuis ictibus occumberent ipso die, inspexerat, fratricumque suo, ut sibi præcaveret, plorans indicaverat. Religiosus vero comes munera tyranni ut stercus contempsit, seseque in confessione Dei ad sacrificium lætus obtulit. Multorum sanguinem sanctorum ulciscens, Balad interfecit, et ipse pro Christo devote dimicans gloriose occubuit. Vexillum ejus in corpore Balad repertum est; quo cadente, dirum et grave onus de cervicibus Christianorum abjectum est. Ibi tunc nongenti milites Christiani contra trecenta millia paganorum pugnaverunt, fortissimoque Deo Israel suos potenter juvante, vicerunt. De Christianis vi milites et xi pedites ceciderunt; de paganis autem xiii millia cæsa sunt, quorum nomina in matricula Balad scripta et inventa sunt. Omnipotens Emmanuel, intactæ Virginis filius, feliciter suos Israelitas confortavit, superatis hostibus, per quos, veluti malleo seu virga furoris sui, reos conquassaverat, exhilaravit, et post tribulationum tempestates prosperitatis tranquillitatem suppeditavit. Jam cornua gentium, intonante Deo, confracta sunt, invictumque regem Sabaath collaudantes, Christiani caput erexerunt.

Gazis admiralius, nepos et hæres Balad regis Aleph, ei successit; sed novitate permutationum et diminutione gazarum ardua tentare et difficilia sustinere nequivit, quæ antecessor ejus longo usu exercitatus inivit, ingenioque multiplici callens fortia ferre et agere potuit. Unde Gazis Balduinum regem pro redemptione centum quinquaginta millia bizanteorum de carcere dimisit, et xi obsides electos de præcipuis Jerosolymorum et circumjacentis provincie pueris accepit, securitatemque reddendi omnes paganos, quos in carcere fideles habebant, requisivit. His itaque concessis, regem dimisit, et apud Gis castrum in regione Cæsareæ Philippi constituto tempore expectavit. Tunc Christiani cum auro, quod pro redemptione regis pactum erat, perrexerunt, et assultu in nomine Christi fortiter

facto, admiralium et castrum et obsides suos ceperunt, alacresque Deo gratias canentes, Jerusalem regressi sunt. Gazis autem centum millibus bizanteis aureis sese redemit, firmamque pacem Christianis pepigit, sed in principatu parum duravit.

Interea [1124], dum Balduinus rex, ut dictum est, in carcere teneretur, et egressionis ejus omnis spes Christianis pene omnino negaretur, Jerosolymorum episcopus clerum et populum commonuit ne in tribulationibus desicerent, sed in Christo confidentes, fortiter Ethnicis resisterent, et bellicis armis fines suos ad laudem Conditoris dilatarent. Missis itaque legatis in Italiam, ducem Venetiarum cum ingenti classe accersierunt, et Tyrum, tam divinis quam sæcularibus in libris famosam urbem, obsederunt, et per mare ac per terram usque ad deditionem coarctaverunt. Denique, subacta urbe, quemdam clericum, natione Anglicum, præsulem ordinaverunt, et ecclesiam in honore Sancti Salvatoris extra urbem ædificaverunt, in loco ubi Dominus Jesus populis verbum æternæ salutis prædicavit, et altare fecerunt de ingenti saxo supra quod ipse docens sedit; in urbem quippe Incircumcisorum noluit ingredi, ne videretur Judæis dare occasionem scandali, si ipse, cum Hebræus esset, in civitatem Gentium introisset, et communitatem cum illis habuisset. De fragmentis vero, quæ latomi de informi lapide marculis evulserant, fideles collegunt, et per orbis climata pro Dominicæ sessionis reverentia detulerunt, quæ in sacratis inter sacra pignora locis collocata sunt.

XV. De rebus in principatu Antiochiæ gestis

Ravendinos, quidam potens Græcus, Antiochiam venit, et legationem imperatoris Alexii Rogerio principi, de quo supra dictum est, intimavit: filiam scilicet ipsius Joanni, filio Augusti, conjugem petivit. Diuturnus enim rancor ejus paulatim conquieverat, quia idem, sapientia pollens, manifeste viderat quod mortalis conditio Buamundum et Tancedum, aliosque rebelles absorberat, eandemque in proximo imminere sibi admodum metuebat.

Quapropter decrevit progeniem suam semini conjugere bellicosæ gentis, ut sic saltem Antiochenum principatum hæres ejus adipisceretur affinitate generis, quod nullatenus armis obtenturum se confidebat bellicis. Præfatum ergo Pelasgum Normannis destinavit, qui in præstolatione communis responsi grave infortunium incurrit. Nam, dum præfatus heros Antiochiæ maneret, et ex generali consultu honorabile responsum expectaret, et amir Gazis Perses, ut supra retuli, fines Christianorum impetuose irrumperet, Ravendinos, cum Rogerio in hostem pergens, captus est, et xv millibus bizanteis redemptus est. Ipsum nempe, quia Græcus erat, Turci non læserunt, eique, tam pro notitia vicinæ gentis, quam pro favore Augusti, pepercerunt, et accepta redemptione, ut dictum est, sospitem dimiserunt. Ille vero videns Rogerium cum tota vir-

A tute interisse et Balduinum regem regnum Jerusalem et principatum Antiochiæ adeptum fuisse, ipsum quoque ex parte imperatoris adiit, et ab eo filiam suam in conjugium Joannis requisivit. Balduinus rex, inde gavisus, legationem suscepit, petitionem annuit, procum in Jerusalem, ut filiam suam videret, direxit, et per eum secreta reginæ soli nota mandavit. Ravendinos itaque Jerusalem venit, quem regina cum prole sua satis alacriter recepit, et mariti mandatis obtemperavit. Elegans puella, procedens in publicum, intuentibus multum placuit, et optabiles ipsa rumores audiens, frustra exsultavit. Nihil enim stabile sit, nisi quod solus omnium factor disponit. Legatus Augusti cum satellitibus suis, sociisque peregrinis, in Cyprum insulam navigavit, et dux Cypri cum illo post xv dies Constantinopolim ire decrevit, et omnes usque ad Penteosten ibi honorifice hospitari præcepit. Igitur longe a palatio ejus in aula satis honorabili hospitati sunt, et statutum tempus ægre præstolantes, copiosum a duce victum susceperunt.

Interea dux communi factione a suis in domo sua occisus est, et una de singulis navibus, quæ fixis in maritimo littore anchoris consistebant, tabula subtracta est. Mors etiam legatis et peregrinis a feralibus homicidis palam præfinita est; sed per quemdam sapientem, qui consiliis eorum intererat, callide præpedita et multoties induciata est. Dicebat enim: *Obsecro vos, o fratres et amici, ut his hominibus pro salute vestra parcatis, et ab eorum, qui nihil aliquando nocuerunt vobis, sanguinis effusione manus vestras contineatis. Actus vestros freno moderamini discretionis, et statera rectitudinis, ne scelerum enormitate vestrorum Deum et homines in vos irritetis, et furorem maximorum principum utrinque incurrat. Ecce abominabilem offensam in Augustum jam perpetrastis, qui ejus consanguineum et ducem imperii Constantinopoleos nocturna cade necastis. Adhuc tamen contra ejus animadversionem ad Jerosolymitas refugere potestis, quibus nondum nocuistis. Verum, si magnanimum Francigenam offenderitis regem Jerosolymorum, et ex utraque parte vobis incubuerit prælium, quid facietis? Quo fugietis?* His aliisque sapiens heros dictis ferales homicidas compescuit, cruentasque manus a jugulis innocentum vix retinuit, et circa festum Sancti Joannis licentiam abeundi vix illis obtinuit.

Denique vix in duas ingredi vetustas naves permissi sunt, et cum ingenti difficultate, post plurimos dies, in Illyricum applicuerunt, et securiores inde per urbes poetarum carminibus celebres Bizantium petierunt, per Athenas scilicet, eloquentiæ matrem, artiumque liberalium inventricem, et per Thebas, tyrannorum civilibus bellis inhiantium nutricem. Ravendinos vero duros rumores de sua legationis eventibus dominis suis, a quibus destinatus fuerat, retulit, et multas e contra in sua regione mutationes contigiisse edidit. In his enim percunctationibus Balduinus rex, ut superius ad-

tim retuli, a Balad captus est. Imperatore autem Alexio post breve tempus defuncto, Joannes imperator factus est. Unde in tot permutationibus præfatæ copulationis præparatio penitus frustrata est.

Generosa Philippi Francorum regis soboles, Constantia Buamundo filium peperit, quem apud Tarentum in Italia diligenter educavit, et usque ad pubertatis ævum materno more competenter custodivit. Buamundus autem, pater bonæ indolis, feliciter crevit, et, ut annos adolescentiæ attingit, militaria multis gaudetibus arma sumpsit. Patris vero sui audaciam et mores æmulatus imitari studuit, et multimodæ probitatis ac honestatis specimine sublimia de se intuentes sperare permisit. Hæc ut Antiocheni, dum Balduinus rex apud Carpetram fere vi annis in carcere Balad detineretur, audierunt, nuntiis sæpe missis, genuinum hæredem accersierunt, ut securus in Syriam transfretaret, et jus paterni principatus cum favore subjectorum reciperet. Porro sollicita mater eum retinuit, donec rex, ut supra dictum est, de vinculis prodiit. Tandem ipse voluntatem Antiochenorum ut sensit, populis quoque, progenitoris ejus auctoritate, illud commodum fore æstimavit, optimatam consultu suorum Buamundo adolescenti filiam suam obtulit, ac ut paterni ducatus fastigium prospere subiret mandavit. Amabilis igitur adolescens, votis omnium pro illo Denm postulantibus, navem intravit, Antiochiam transfretavit, principatum patris cum tripudlo multorum recepit, filiamque regis uxorem duxit, quæ femineam prolem ei peperit. Princeps constitutus, mitis omnibus subjectis exstitit; sed contra Ethnicos bella iniit, brevique temporis intercapedine, proh dolor! duravit. Fere tribus annis dominatus est, et repentina sorte cum lamentis pluribus ac damnis prolapsus est.

Ortis enim quibusdam simulatibus inter Christianos principes, Buamundum et Leonem Armenicum, damnabilis temeritas de strage fidelium peperit gentilibus victoriæ gaudium. Præfatus Leo Turoidi de Montanis erat filius, et uxoris Buamundi avunculus, contra quem idem juvenis exercitum aggregavit, et in hostilem terram ducere cœpit. Qui cum ad fluvium Euphratem pervenisset, ibique castrametatus fuisset, a quodam Armenio audivit quod amir Sanguin cum ingenti phalange Turcorum appropinquaverit, et fines Christianorum irrumpere disposuerit. Ille autem, in initio incredulus, certitudinem rei perquisivit, aliisque relatoribus non credens, cætus suos reliquit, et cum cc juvenibus, ut exploraret, super excelsum montem ascendit. Unde vii pabulatorum, qui præcedebant, turmas prospexit. Quos parvipendens invasit, acerrime conflixit, pene omnes occidit, omnesque suos, nisi xx milites, perdidit. Interea innumerabilis exercitus appropiavit. Cumque residui enormes turmas adesse vidissent, et immoderatum tironem, stupore mentis præ dolore attonitum, obsecrarent, dicentes:

Festinanter ad tuas cohortes vaas, agminibusque ordinatis hostes aggredere, patriamque tuam insigniter defende; ille non acquievit, sed mori magis quam fugere, commilitonibus amissis, elegit. Sic imberbis adolescens contra innumeros manus levavit, et in nomine Christi dimicans, extremam sortem suscepit. Pauci vero, qui evadere poterant, transvadato Euphrate, collegas repetierunt, diros rumores de interfecto duce mœsti retulerunt, et protinus omnes ad oppida conglobati secesserunt, totamque provinciam contra Ethnicos strenue munierunt. Balduinus autem, rex Jerosolymorum, ut mortem generi sui audivit, in Syriam cum copiis suis contra Paganos festinavit. Porro a fidelibus ibidem susceptus, regionem totam in hostes defensavit, et principatum Antiochiæ diu possedit, donec Fulconi Andegavino, successori suo, quem hæredem fecerat, dimisit.

Hæc de casibus Christianorum, qui pro Christo Jesu in Oriente exsulant, edidici, et simpliciter, ut ab his qui interfuerunt audivi, ad notitiam posteriorum verae stylo litteris assignavi.

XVI. *Res in Normannia et alibi gestæ. Guillelmus de Ros Fiscannensis abbas. Rogerus Bujocensis ei succedit. Joannes Sagiensis archidiaconus. De quorundam obitu*

Nunc autem ad nostra regrediar referenda, quæ contigerunt in Italia, Gallia, Hispania, vel Anglia, seu Flandria.

Anno ab Incarnatione Domini 1107, indictione xv, Henricus rex Anglorum, postquam bello Normanniam subegit, sæpe ad curiam suam magistratus populi accersit, eosque, quia jamdiu tumultibus et guerris assueti fuerant, prudenter mitigavit, et omnes, ut recte graderentur, precibus minisque commonuit.

Mense Januario, Falesiæ consessio procerum coram rege fuit, ibique Rodbertus, Cadomensis abbas, subita ægritudine percussus, hominem exivit; cujus vices Eudo, ejusdem monasterii monachus, per plura postmodum lustra supplevit.

Mense Martio, item rex concilium apud Lexovium tenuit, et necessaria subjectis plebibus edicta ex consultu magnatorum provide sanxit, et regali potestate, sedatis bellorum tempestatibus, Neustriam utiliter edomuit. Inde remeans, Guillelmus de Ros, Fiscannensis tertius abbas, ægrotavit, et ante finem ejusdem mensis feliciter migravit. Hic venerabilis vir, bonis moribus pollens, laudabiliter vixit, et multarum nectare virtutum imbutus a pueritia viguit, et in clericatu ac monachatu speculum bonorum operum mundo resplenduit. Præfatum vero cœnobium adhuc in monachico schemate neophytus suscepit, fere xxvii annis gubernavit, et in multis intus et extra emendavit. Nam cancellum veteris ecclesiæ, quam Richardus dux construxerat, dejecit, et eximie pulchritudinis opere in melius renovavit, atque in longitudine ac latitudine decenter augmentavit. Navem quoque basilicæ, ubi

oratorium Sancti Frodmundi habetur, eleganter aaxit; opusque tandem consummatum a Guillelmo archiepiscopo, aliisque quatuor præsulibus, xvii Kalendas Julii [1106] consecrari fecit. Defunctus autem, in novo opere, quod ab ipso constructum est, ante aram gloriosæ Virginis Mariæ competenter sepultus est.

Multi sapientes et illustres viri, mitis archimandritæ illecti amore, Fiscannum confluerunt, et in schola divini cultus sub eodem summæ et individuæ Trinitati reverenter famulati sunt. Fideles ergo et amici discipuli multa super illo, prosa seu metro, conscripserunt. Speciale tamen epitaphium, quod Hildebertus, Cenomanensis episcopus, edidit, elegerunt, aureisque litteris caraxatum sic super illum imposuerunt:

*Pauperibus locuples, et sacri nominis abbas,
Willelmus, solo corpore cultor humi,
Liber ab Ægypto rediens deserta reliquit,
Jamque Jerosolymam victor, ovanisque tenet.
Cum vitibus odium, cum moribus ille perennem
Pactus amicitiam, firmus utroque fuit.
Luce gravi nimium, que sexta præibat Aprilem,
Redditus est patriæ spiritus, ossa solo.*

Adelelmus, Flaviacensis monachus, qui multo tempore Fiscanni venerabiliter conversatus est, geminaque scientia, tam in divinis quam humanis dogmatibus affatim imbutus est, ardenti amore, ut subtilibus scriptis ab eo editis approbari potest, præfato patri usque ad exitum vitæ conglutinatus est. Hic in rotulo ejus memoriale sat eloquenter dictavit, et venerabili vitæ illius luculentos flores ex dixina pagina coaptavit; quibus visis, mellifluæ pietatis affectus ex oculis legentium plures lacrymas elicuit. Ibi non humanum, ut reor, ingenium tantummodo tam beate personuit, sed cælestis gratia benevolis lectoribus sua charismata demonstravit, quibus fidelem sponsæ suæ tutorem pro utilitate multorum gloriose decoravit, et super candelabrum fulgentem lucernam in hoc mundo cornuscare donavit. Multi legentes rotuli titulum pie flevissent, et superni roris donum admirantes, pro fideli anima lacrymosas preces Deo fuderunt. Præfatus editor tres elegiacos versus composuit, quos hic, ob memoriam servi Omnipotentis, inserere non me pigebit:

*Utilitas et honor Guillelmus in ordine cleri
Bajocas, triplici clarus honore fuit.
Præmissis opibus Cadomum subit, inde retractum
Fiscanni celebrat hunc locus ipse locum.
Principio dum sexta dies superesset Aprilis,
Lis habuit finem, præcunia principium.*

Denique post obitum sæpediti Patris, Rogerius Bajocensis electus est, et a Guillelmo, grandævo metropolitano, xii Kalendas Januarii consecratus est, sicque regimen Fiscannensis ecclesiæ quartus abbas adeptus est. Primus enim Guillelmus Divionensis idem cœnobium, sub Richardo duce, solerter et religiose instruxit; cui Joannes Italicus per annos 11 successit. Tertio autem in loco, Guillelmus Bajocensis, pro decore cognominatus Puella, præfuit;

A a quo in monachili schemate susceptus successor, quod docturus erat didicit. Tunc in festivitate Sancti Thomæ apostoli silicernius præsul præfatum Rogerium aliosque cxx sacerdotes ordinavit, et in crastinum benedictionem abbatis super illum Rothomagi peregit. Novus itaque presbyter et abbas Fiscannum ad Natale Domini celebrandum rediit, jamque receptum regimen lere xxxii annis tenuit. De hac siquidem ordinatione indubitanter locutus sum, quia interfui, et sacerdotale pondus, jubente domno Rogerio, abbate meo, indignus suscepi. Tunc magna cleri multitudo Rothomagum convenerat, et familia Christi, lere septingentis ibi clericis illa die per diversos gradus ordinatis, prospere creverat. Tunc ego juvenili ardore servens, intendebar dactylico carmini, in quo numerum presbyterorum et diaconorum paucis versibus ita comprehendi

*Centum viginti socios ad suscipiendum
Stemma sacerdotii Dominus me fecit habere,
Ornavitque stolis Leviticus ordo ducentos,
Et quater undenos ad Christi sacra ministros.*

Inter procellas tribulationum quas Normannia, idoneo rectore carens, pertulit, Lexoviensis episcopus post mortem Gisleberti Maminoti antistitis in desolatione diu permansit, magisque lupis quam pastoribus patuit, misereque prædonibus, non defensoribus, lugubris subjacuit. Henrico autem rege apud Tenerchebraicum triumphante, Rannulfus Flambarus, regis inimicus, qui Lexoviensi residebat ut princeps in urbe, secundum opportunitatem temporis perspecta qua evaderet calliditate, celeres nuntios ad regem recenti tropæo latum direxit, pacem ab eo humiliter quæsivit, et civitatem quam tenebat, si pacificaretur, obtulit. Porro sapiens rex, qui pacem bello, quod detrimenta gignere solet, præposuit, præsuli, concordiam poscenti, transactos reatus indulgit, Lexovium festinanter recepit, et antistiti reconciliato Dunelmensem episcopatum restituit. Lexoviense vero episcopium Joanni, archidiacono Sagiensi, commisit, et, Normannia prudenter ordinata, in Angliam ad regni negotia tractanda transfretavit. Supradictus autem archidiaconus Normanni decani filius fuit; in ecclesia Salabriensi a pueritia educatus crevit; cum præsulis ejusdem sedis, Rodberto et Girardo ac Serlone, conversatus floruit, multiplicique doctrina, tam in sæcularibus quam in ecclesiasticis institutus, viguit. A præfatis itaque magistris, quia ratione et eloquentia satis enituit, ad archidiaconatus officium promotus, ad examen rectitudinis jure profectum inter primos resedit, et ecclesiastica negotia rationabiliter diu disseruit. Tandem furia Rodberti Bellesmensis contra Serlonem episcopum efferbuit, et præfatum archidiaconum, quia suum pontificem præcipue adjuvabat, exosum habuit, et feralibus minis ac infestationibus persequi cœpit. Quem, quia ille in ipso tempore potentissimus erat, et vix ullus in Normannia ejus guerram ferre poterat, nimis metuens, inermis clericus in Angliam

confugit, et a rege, cui jamdudum notus fuerat, susceptus honorifice satis, exsulavit. Nam inter præcipuos regis capellanos computatus est, atque ad regalia inter familiares consilia sæpe accitus est. Denique, ut prædictum est, pro insertis virtutibus illum rex dilexit, et prædictæ urbis sedem ei concessit. Mense Septembri, Serlo, Salariensis pontifex, Joannem levitam presbyterum ordinavit; quem paulo post Guillelmus archiepiscopus episcopum consecravit. Ille vero susceptum regimen fere xxxiv annis potenter rexit, multisque modis ecclesiam et clerum, Deique populum emendavit.

Eodem tempore, Mauricius, Londoniensis episcopus, vir bonus et religiosus, mortuus est; cujus tempore basilica Sancti Pauli apostoli, cum magna parte urbis, concremata est. Richardus autem de Belmesio, vicecomes Scrobesburiae, in episcopatu illi successit, et in constructione præfatæ basilicæ, quam antecessor ejus inchoaverat, summopere laboravit, et inceptum opus magna ex parte consummavit.

Tunc optimates Angliæ, Richardus de Radvaris et Rogerius cognomento Bigotus, mortui sunt, et in monasteriis monachorum sepulti sunt, quæ in propriis possessionibus ipsi condiderunt. Rogerius enim apud Tetfordum in Anglia, Richardus vero tumulatus est apud Montisburgum in Normannia. Super Rogerium Cluniacenses alonaxdi tale scripserunt epitaphium :

*Clauderis exiguo, Rogere Bigote, sepulcro,
Et rerum cedit portio parva tibi.
Diviitiæ, sanguis, facundia, gratia regum
Intereunt. Mortem fallere nemo potest.
Diviitiæ mentes subvertunt; erigat ergo
Te pietas, virtus, consiliumque Dei!
Soli nubebat Virgo ter noctibus octo,
Cum solvis morti debita morte tua.*

Guillelmus, Ebroicensium comes, jam senio maturus, jure metuens inevitabilis exitii casus, instinctu Helvisæ, conjugis suæ, Deo decrevit in proprio fundo domum ædificare, in qua electi alonazontes cum vera religione Regi regum congrue possent militare. Unde ambo, maritus videlicet et uxor, ejus consilium et auxilium super hac re a Rogerio, abbate Sancti Ebrulfi, petierunt, et duodecim monachos ad construendum apud Nogionem cænobium nominatim postulaverunt. Illic itaque totidem fratres cum præfato abbate in Idus Octobris [1107] convenerunt, ibique in deserto loco, quem Buscheronem incolæ nuncupaverunt, ad Sancti capellani Martini archipræsulis regulariter vivere cœperunt. Plures autem diversæ ætatis, ad conversionem venientes, ibidem benigniter susceperunt, eisque viam vitæ secundum Sancti Regulam Benedicti gratanter ostenderunt. Cæterum, sicut segetes a satione usque ad messionem plures injurias perferunt, nec omnia grana pari fortuna proficiunt, sive consimili infortunio pereunt, sed variis per hibernos imbres et æstivos ardores injuriis afflicta, difficulter crescant, sic homines in singulis ordinibus, seu congre-

gationibus, diversis turbinibus agitantur, nec parili prosperitate communiter beatificantur, nec simili rursus infortunio conquassantur.

XVII. *Eventus varii. Abbates et priores pietate insignes.*

Anno ab Incarnatione Domini 1108, indictione 1, præfatus consul cum conjugæ sua ingentem basilicam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ cœpit, et de sua pecunia magnam quantitatem ad explendum opus erogavit, sed mundanis infestationibus graviter impediens, perficere nequivit. Nam idem natura, senioque aliquantum hebescebat, et uxor ejus totum consulatum regebat, quæ in sua sagacitate, plus quam oporteret, confidebat. Pulchra quidem et facunda erat, et magnitudine corporis pene omnes feminas in comitatu Ebroarum consistentes excelebat, et eximia nobilitate, utpote illustris Guillelmi Nivernensis comitis filia, satis pollebat. Hæc nimirum, consilio baronum maritus relicto, æstimationem suam præferebat, et ardua nimis sæcularibus in rebus plerumque arripiebat, atque immoderata tentare properabat. Unde pro feminea procacitate Rodberto comiti de Melvento, aliisque Normannis invidiosa erat, quorum malevolentia in præsentia regis ei detrahebat, ipsamque corrosoriis derogationibus in odium ejus eoucitabat. Tandem, quia prædictus comes et Helvisa comitissa dangionem regis apud Ebroas funditus dejecerunt, et in aliis quibusdam causis, in quibus herilis fidelitas non bene servata titubaverat, regem offenderunt, exhæredati de Normannia bis in Andegavorum regionem exsulaverunt. Quæ perturbationes construendo cænobio ingens detrimentum contulerunt, et non multo post exitus amborum, ad desolationem multorum, secuti sunt. Comitissa nempe, defuncta prius, apud Nogionem quiescit. Comes vero, postmodum apoplexia percussus, sine viatico decessit, et cadaver ejus cum patre suo Fontinellæ computrescit.

Porro, quia præfatus heros sine liberis obiit, et Anaricus, nepos ejus, pro temeritate sua gratiam regis non habuit, Ebroicensem comitatum rex proprietati suæ mancipavit. Unde maxima, ut in sequentibus manifeste referam, malitia crevit, et civitas cum tota circumjacenti regione (epopulationibus et incendiis patuit. Monasterium autem quod prædictus comes, ut dictum est, apud Nogionem cœpit, sub prioribus Rodberto et Rogerio atque Ranulfo, usque hodie imperfectum consistit. Quorum primus, Rodbertus Pruneriensis, Haimonis de Prunereto, legitimi equitis, filius fuit, et magna eruditione litterarum inter dicaces philosophos in scholis grammaticorum et dialecticorum enituit. Hic, a rege de prioratu accitus, in Angliam transfretavit, et, post Gunterium abbatem, Torneiensi cænobii regimen suscepit, et annis xx strenue gubernavit. Tornea quippe Spinarum insula nuncupatur Anglice, quia diversarum saltus arborum copiosis aquarum gurgitibus circumluitur undique.

Ibi monachile habetur monasterium in honore A sanctæ Dei genitricis Mariæ, quod in cultu summæ Deitatis grata pollet religione, et ab omni semotum est sæcularium cohabitatione. Illud venerabilis Adelwoldus, Guentoniensis præsul, Edelredi regis tempore construxit, et illuc corpus sancti Botulfi, abbatis Icanoensis, cum aliis sanctorum multis pignoribus, transtulit post Danicam cladem, in qua beatus Est-Anglorum rex Edmundus in confessione Christi martyr occubuit. Soli monachi cum famulis suis in opaco Torneix gremio habitant, Deoque tuti fideliter militant. Nulla mulier insulam, nisi causa orationis, ingreditur, nec aliqua ibidem commorari pro qualibet occasione permittitur; sed muliebris habitatio prorsus usque ad novem milliaria religionum studio elongatur. Postquam Normannica B virtus Angliam edomuit, eamque Guillelmus rex suis legibus commode subegit, Fulcardum, Sancti Bertini Sithiensis monachum, multa eruditione validum, Torneix præposuit, qui fere xvi annis absque benedictione abbatis vices supplevit. Hic affabilis et jucundus fuit, atque charitativus, grammaticæ artis ac musicæ peritissimus. Unde pretiosa peritiæ suæ monumenta reliquit in Anglia futuris generationibus. Nam plures dictatus memoria dignos edidit, et sancti Oswaldi, Guigornensis episcopi, aliorumque sanctorum, quorum propago de Albione processit, delectabiles ad canendum historias suaviter composuit. Ortis postmodum quibusdam similitatibus inter ipsum et Lincoliensem episcopum, recessit, et Cenomanensis Gunterius, de Bello monachus, qui Salesburiensis fuerat archidiaconus, successit.

Hic monachilem Torneix conventum ordine Majoris Monasterii regulariter instituit, et pulcherrimam a fundamentis basilicam cum officinis monachorum diligenter construxit, in qua idem post obitum, a fidelibus discipulis tumultus, quiescit. Epitaphium vero, paucis versibus super illo editum, ejus esse breviter intimat sic notitiæ legentium :

*Ecclesiæ clarus Tornensis conditor hujus,
Hac jacet in tumba Gunterius inclitus abba.
Sex et viginti fuit annis rector, et isti
Cænobio multis profuit usque modis.
Omnes quos potuit virtutibus ipse subegit,
Per quas stelligerum sperabat scandere regnum.
Tandem quindenis Augusti rite Kalendis
Occidit. In requie, Christe, benigne fove!*

Rodbertus autem, successor ejus, illo eruditione litterarum sublimior exstitit, et ingenti constantia necne facundia inter præcipuos totius Angliæ prælatos emicuit. Porro Rogerius, qui in prioratu Nogionis ei successit, fere xxiv annis in constructione novi operis et propectu subditorum laboravit. Denique in lectum decidit, et bene munitus xii Kalendas Januarii obiit. De quo quidam amicus illius breve carmen cecinit :

*Rogerus, quartus Nogionensis prior almus,
Nuper vicena luce Decembris obiit.
Grammaticam didicit puer, et bona dogmata legit;
Imberbis mundum deseruit fluidum.*

*Pene quater denis monachus laudabilis annis
Ardeniter superi gessit onus Domini.
Commodus ipse fuit prior annis bis duodenis,
Fratribus exemplo profuit usque bono.
Pacis amator erat, multis prodesse studebat;
Ut prodesset eis, omnibus aptus erat.
Virginis eximie templum speciale Mariæ
Summopere studuit ædificare Deo.
Summe Deus, precor, ipsius dimitte reatus;
Confer ei vitam, rex pie, perpetuam. Amen.*

His itaque dictis de amicis et notis sodalibus, regrediar ad annalis historiæ seriem, unde sum aliquantulum digressus.

XVIII. Philippus I Francorum rex moritur. Ludovicus, filius ejus, ei in regno succedit. Bellimontis comes et Montismorentiaci dominus terras S. Dionysii invadunt. Ludovicus rex in seditiosos barones viriliter sævit.

Anno ab Incarnatione Domini 1108, indictione 1, Philippus, rex Francorum, in lectum decidit, et post diutinas infirmitates, ut sibi mortem imminere vidit, data fideliter confessione, proceres Francorum suosque amicos convocavit. Francorum, inquit, regum sepulturam apud Sanctum Dionysium esse scio; sed quia me nimium esse peccatorem sentio, secus tanti martyris corpus sepeliri non audeo. Admodum vereor ne, peccatis meis exigentibus, tradar diabolo, et mihi contingat sicuti Scriptura refert olim contigisse Martello Carolo. Sanctum Benedictum diligo, pium Patrem monachorum suppliciter exproco, et in ecclesia ejus super Ligerim tumulari desidero. Ipse enim clemens est et benignus, omnesque suscipit peccatores propitius, qui emendatiorem vitam appetunt, et secundum disciplinam Regulæ ipsius Deo conciliari satagunt. His aliisque pluribus rationabiliter finitis, Philippus rex, anno regni sui XLVII, IV Kalendas Augusti [1108] mortuus est, et in cænobio Sancti Benedicti apud Floriacum, sicut ipse optaverat, inter chororum et altare sepultus est. Sequenti autem Dominico, Ludovicus Tedbaldus, filius ejus, Aurelianus intronizatus est, sceptroque Gallorum XXVIII annis inter prospera et adversa potitus est. Hic Adelaidem, filiam Humberti principis Intermontium, duxit uxorem, quæ peperit ei quatuor filios, Philippum et Ludovicum Florum, Henricum et Hugonem. Varios autem casus, ut se res humanæ habent, plerumque expertus est, et in bellicis conflictibus a fortuna, quæ instar vergibilis rotæ agitur, sæpe delusus est. Sæpius in illum optimates regni rebellaverunt, ipsumque et fautores ejus damnis et frequentibus injuriis infestaverunt; vivente etiam patre, qui militia, justitiaque diu frigidus fuerat, in utrosque turgidi sævierunt, et præcepta genitoris filiique contempserunt.

Igitur, quia senio et infirmitate rex Philippus a regali fastigio deciderat, et principalis erga tyrannos justitiæ rigor nimis elanguerat, Ludovicus in primis, ad comprimendam tyrannidem prædonum et seditiosorum, auxilium totam per Galliam deponere coactus est episcoporum. Tunc ergo communitas in Francia popularis statuta est a præsulibus, ut

presbyteri comitarentur regi ad obsidionem vel pugnam cum vexillis et parochianis omnibus.

In juventute sua, Ludovicus filiam Guidonis Rubei, comitis de Rupeforti, desponsavit, et hæreditario jure competentem comitatum subjugare sibi satagit. Capreosam et Montem-Leherici et Betholcortem, aliaque oppida obsedit, sed multis nobilibus illi fortiter obstantibus, non obtinuit, præsertim quia Lucianam virginem, quam desponsaverat, Guiscardo de Bello-Loco donaverat.

Tunc Matthæus, comes de Bellomonte, et Burcardus de Monte Morencii terras Sancti Dionysii martyris devastabant, nec pro regali prohibitione ab incendiis et rapinis, seu cædibus abstinebant. Ludovicus igitur, cui pater regni tuitionem commiserat, auditis questibus quos Adam abbas ei flebiliter effuderat, Montem Morencii obsedit, et tres portas ejus acriter simul impugnavit. Simon juvenis de Monteforti, qui Richardo fratri suo in honore successerat, exercitum Francorum probitate sua et alacritate corroborabat. Hadala vero comitissa centum milites optime instructos regi miserat, quia Stephanus comes, maritus ejus, peregre perrexerat, et filios ejus primogenitos, Guillelmum ac Tedbaldum, puerilis adhuc teneritudo detinebat, nec eos militaribus tornis dominari permittebat. Tandem fraudulentis commilitones, qui rebellibus favebant et impunitatem rapacitatis cædlumque affectabant, militarem disciplinam subsannantes fugerunt, sociosque non hostili timore, sed dolosa tergiversatione terruerunt, ac ad inimicorum cachinnos excitandos fugere compulerunt. Ibi tunc Raimboldus Creton, qui primus in expugnatione Jerusalem ingressus est, strenuissimus miles, subito, proh dolor! occisus est. Richardus etiam Centurio de Laquis Jerosolymita concidit.

Iterum, sequenti anno, Ludovicus cuneos Francorum aggregavit, et Cambleium super comitem Bellimontis obsedit. Sed simili dolo delusus, de suis pluribus amissis, cum dedecore aufugit. Plenam pro tot nequitii ultionem exercere nequibat, quia pater ejus adhuc, dum talia gererentur, vivebat, et noverca ejus occultis machinationibus multa ei mala præstruebat, et plurimos hostes in illum nequiter armabat.

Defuncto rege Philippo, Ludovicus regnavit, et securior jam regni virgam bajulans caput extulit, et dexteram in seditiosos levavit. In primis itaque Pusacium obsedit, et Hugonem bellum, sed iniquum, militari robore coercuit. Ibi latrones et exleges specialem speluncam habebant, inaudita scelera faciebant, nec ob irati regis iram et minas vel anathema pontificis, a facinoribus se continebant. Quadam die, dum regalis manus Hugonem per arctum tramitem persequeretur, et ipse fugiens munitionem ingredi niteretur, Ansello de Guarlanda, principi militiæ Francorum, forte obviavit, quem lancea mox percussus subito peremit. Tedbaldus autem, Blesensium comes, obsessis suppetias venit,

A et regem cum suis bellica manu recedere coegit. Denique, recuperato exercitu, rex Pusacium rediit, et rebelles supereminentium virtute copiarum ad deditionem compulit. Tandem, auxiliorum precibus, obsessis pepercit. Vitæ quidem indignis impunitatem dedit, sed munitionem omnino destruxit. Unde vicinis pagensibus et viatoribus ingens exultatio fuit. Gornacum etiam super Maternam obsedit, et obsessos penuria panis valde coarctavit. Illud quippe Hugo de Creceio filius Guidonis Rubri, tenebat, nec pro jussione regis Guarlandinis hæreditibus, qui calumniabantur illud, reddere volebat.

Quadam die, [1118] Tedbaldus comes cum militibus multis ad rivum Torceii venit, et contra regios cætus confligere cœpit. Sed prævalentibus illis, consul et commanipulares ejus terga vertere coacti sunt, et usque ad introitum Latiniaci fugati sunt, multique in vineis et sepibus latitantes capti sunt. Municipales igitur nimis territi sunt, et mox, pace facta, sese dederunt.

Præfatus consul, regum et comitum sanguine propagatus, inter præcipuos Galliarum optimates florebat, divitiis ac potentia et spectabili nobilitate pollebat, hominesque multos potentes et sævos habebat, qui contribulibus suis atque vicinis admodum adversabantur. Quorum quidam, prout operum suorum specimine publicabatur, nec Deum, nec homines competenter verebantur. Quapropter rex, de malitia eorum crebris rumoribus auditis, irascebatur, eosque regia virtute ab inferiorum iactatione refrenare moliebatur. Illi autem metuentes a rege opprimi, et a pravaram expletionibus voluntatum cohiberi, refugiebant ad præsidium sui potentis patroni, in quo confidentes, plerumque præsumebant res nefarias in Deum et Ecclesiam moliri. Hac de causa inter regem et comitem crebra simulas exorta est, et perdurante malignitate, multorum hominum cædes ex utraque parte facta est.

Quondam in pagum Meldensem rex super Tedbaldum irruit, et Rodbertum, Flandrensem satrapam, cum aliis nobilibus secum habuit. Tunc ibidem a consulari familia forte impetitus est, et majori virorum copia prævalente, in fugam versus est. Rege nimirum cum suis fugiente, Flandrensis marchisus in arcto tramite cecidit, et ferratis equorum unguis conculcatus, resurgere nequivit, sed membris male confractis difficulter sublatus, post paucos dies expiravit. Pro cujus obitu reges et principes et multi homines ploraverunt, et usque in Arabiam Christiani atque Gentiles casum bellicosi Jerosolymitæ planxerunt. In Atrehatensem vero urbem, quam ipse paulo ante contra Henricum imperatorem muniverat, et insigni ex albo lapide muro undique cinxerat, corpus ejus a Morinis cum magno luctu delatum est, et in ecclesia Sancti Vedasti præsulis, quam Theodericus rex, pro injusta interfectione sancti Leodegarii, Eduorum pontificis, pœnitens fundaverat, seultum est.

Balduinus autem puer, filius ejus, ei successit, A et cum Clementia, matre sua, per aliquot annos paternum principatum gubernavit, indicisque virtutum præcedentibus, magnam futuræ probitatis spem amicis præstitit; sed quasi flos gratissimus levi læsura tactus, in momento emarcuit.

XIX. *Henricus rex Robertum fratrem suum captivum detinet. — Eventus varii. — Pestis et alia calamitates in quibusdam Gallia partibus sæviunt.*

Henricus [autem] rex, postquam victor in Angliam remeavit, et Rodbertum ducem et quosdam alios, qui cum ipso capti fuerant, perenni ergastulo mancipavit, Guillelmum infantem, quem Helia de Sancto Sidonio ad educandum commendaverat, consultu familiarium suorum, comprehendendi præcepit, et ad hoc peragendum Rodbertum de Tello Campo, vicecomitem Archarum, ad Sancti Sidonii castrum repente destinavit. Præfatus proconsul dominico mane cum illuc advenisset, ipsumque populus in ecclesia subito videns obstupuisse, quamvis Helias pædagogus infantis absens fuisset, per necessarios tamen amicos puer dormiens de lecto repente sublatus est, et manibus quærentium, ne cum patre suo vinculis innecteretur, subtractus est. Helias autem, hæc audiens, amabilem albeolum festinanter quæsit, inventumque diligenter in exsilio inter externos enutrivit. Vicecomes igitur castrum Helia dominio regis subegit, quod postmodum rex Guillelmo de Guarenna, consobriño ejus, donavit, ut sibi fideliter cohæreret, et inimicis pertinaciter resisteret. Helias vero, per diversa fugitans, puerum servavit, et usque ad pubertatis annos ut propriam sobolem educavit. Per plurimas illum regiones circumduxit, optimatibus multis et nobilibus oppidanis elegantiam ejus ostendit. Ad amorem juvenis quoscunque potuit precibus et promissis vivaciter attraxit, et querimoniam desolationis ejus manifeste promulgavit, sicque corda multorum ad compassionem dejectionis illius inclinavit. Normannorum plures ei nimis favebant, et eundem sibi præferre vehementer optabant. Unde nonnulli potentem sceptrigerum, qui tunc dominabatur eis, offendebant, seseque suspectos pluribus modis faciebant. Præcipue Rodbertus Belesmensis, recolens amicitiam et familiaritatem quam erga ducem habuerat et ingentem potentiam qua super maximos Normannorum sub eo floruerat, inelytum exsulem ducis filium adjuvare totis nisibus satagebat. Inter eos veredarii frequenter discurrebant, et impigri cursores utrumque arcana sibi vicissim reseverabant. Sic alternis cohortationibus mutuo sese Rodbertus et Helias confortabant, et de provchenda sobole ducis obnixè tractantes laborabant. Ludovicum regem Francorum, et Guillelmum ducem Piætorum, Henricum quoque ducem Burgundionum, et Alannum principem Britonum, aliosque potentes regionum rectores frequentabant, legatis et epistolis crebro pulsabant, et omnimodis ad auxilium Guillelmi Clitonis invitabant.

PATROL. CLXXXVIII.

Tandem Fulco Andegavensis Sibyllam filiam suam ei pepigit, comitatumque Cenomanorum concessit, et per aliquot tempus sæpefatum tironem admodum adjuvit. Verum, nimia Henrici regis industria prævalente, præscripta copulatio penitus interrupta est minis, precibusque, et auri, argenti-que, aliarumque specierum ponderosa enormitate. Missis etiam argutis dissertoribus, disputatum est de consanguinitate, pro qua difinitum est eos secundum Christianam legem conjungi non debere. Nam Richardus Gunnorides, dux Normanniæ, genuit Rodbertum, et Rodbertus Guillelmum Nothum, qui genuit Rodbertum, patrem Guillelmi Clitonis. Rodbertus autem archiepiscopus et comes, frater Richardi ducis, genuit Richardum comitem Ebroicensium, et Richardus Agnetem Simonis uxorem, quæ peperit Bertradam Fulconis genitricem, et Fulco genuit Sibyllam. Sic nimirum Guillelmi et Sibyllæ parentela investigata est, diuque capita claræ juventutis connexio frustrata est. Præclarus iterum juvenis ab Andegavensibus expulsus est, et ab extraneis cum metu et labore suffragium poscere coactus est. Denique post multos circumitus ad Balduinum Flandrensem cognatum suum divertit, illiusque fidem et audaciam ac adminiculum tentavit. Quem ille acriter suscepit, et omne subsidium ei spondit, et certamen pro illo, ut in sequentibus memorabo, usque ad mortem pertinaciter per- tulit.

Anno ab Incarnatione Domini 1109, indictione 11, ultio divina hominum scelera pluribus flagellis puniit, et mortales solito terrore cum pietate terruit, ut peccatores ad pœnitentiam invitaret, et pœnitentibus veniam et salutem clementer exhiberet. In Gallia, maxime in Aurelianensi et Carnotensi provincia, clades ignifera multos invasit, debilitavit et quosdam occidit. Nimiæ pluviarum fructus terræ suffocavit, terræque sterilitas inhorruit, et vindemia pene tota deperit. Deficientibus itaque Cerere et Baccho, valida fames terrigenas passim maceravit in mundo. Hic tam gravis annus fuit tertius regni Ludovici, filii Philippi, regis Francorum, et nonus Henrici, filii Guillelmi Nothi, ducis Normannorum et regis Anglorum.

Eodem anno, Henricus rex Mathildem filiam suam dedit in conjugium Carolo Henrici filio, imperatori Alemannorum, quam suscepit a patre et conduxit marito Buchardus, præsul Camaracensium. Rogerius quoque filius Richardi, alique plures ex Normannis comitati sunt, et per hanc copulam Romanum apicem conscendere putaverunt, atque dignitates optimatum audacia seu feritate sua sibi aliquando adipisci cupierunt. Sic nimirum antecessores eorum in Anglia per Emmam, Richardi ducis filiam, dominati sunt, et in Apulia per Sichelgaudam, Guaimalchi ducis Psalernitani filiam, super genuinos hæredes suruerunt. Hæc siquidem vafer imperator, qui plura perscrutatus est, agnovit et alienigenas indebiti fastus cervici

sua imponere præcavit. Unde consultu Germano-
rum omnes, datis muneribus, ad propria re-
misit.

XX. Anselmus Cantuariensis, Hugo Cluniacensis, Guillelmus Rothomagensis archiepiscopus, et nonnulli alii illustres prælati et doctores moriuntur.

In illo tempore migraverunt plures sanctitate et sapientia præcipui doctores ecclesiarum: Anselmus scilicet archiepiscopus Cantuariorum, et Guillelmus archiepiscopus Rothomagensium, venerabilesque cœnobiorum rectores, Hugo abbas Cluniacensis, Gervasius Redonensis, et Guillelmus Cormeliensis, alique plures de hac luce subtracti sunt. Quorum felices animæ, ut sine dubio credimus, in manu Dei sunt. Pro tantorum itaque transitu baronum videtur ipse mundus lugere, agrorum et vinearum negata ubertate. Impii etiam, qui pro tantorum discessu patrum non doluerunt ex pietate, saltem multimoda coacti sunt gemere calamitate, quam, cogente Dei justitia, subierunt pro sua impietate.

Anselmus Cantuariensem ecclesiam xvi annis canonicè rexit, et flos honorum temporibus nostris specialiter emicuit. De cujus vita utilem et elegantem libellum domnus Edmarus edidit, qui beati viri monachus et in peregrinatione socius exstitit. Denique sacer heros, a Domino mercedem laborum suorum percepturus, xi Kalendas Maii [1109] defunctus est, et in basilica Sanctæ et individue Trinitatis ante Crucifixum sepultus est.

Tunc venerandus Hugo, Cluniacensis abbas, postquam Passionem Christi et Resurrectionem celebravit, feria ii ægritudine tactus in lectum decidit, et per tres dies iter ad Dominum confessione et oratione præparavit. Ipse conventui ut successorem eligerent imperavit, electumque juvenem, nomine Poncium, testimonio auctoritatis suæ corroboravit. Deinde in domum infirmorum inter manus fratrum portari se fecit, ibique feria iv grandævus heros ad Christum, cui a pueritia militaverat, migravit. Hic, ut ferunt, lxxiv annis Cluniacense cœnobium gubernavit, et plus quam x millia monachorum ad militiam Domini Sabaoth suscepit, et post obitum in basilica sepultus est, quam ipse fundamentis inchoavit. Sic duæ simul ecclesiarum columnæ de terrestri Jerusalem, quæ adhuc inter allophylos peregrinatur, translatae sunt, ac ut credimus, pro diuturna sanctitate in superna Sion immobiliter plantatae sunt. Gloriosus archipræsul Doroberniæ Anselmus ante Pascha obiit, et curiam omnipotentis Adonai feria iv infulatus adivit; et in ipsis Paschæ solemnibus charus amicus ejus Hugo abbas feria iv similiter e mundo transivit. Stemma Dorobernensis cathedræ Radulfus, Rofensis episcopus, suscepit, et novem annis, gravi ægritudine aliquandiu detentus, tenuit. Cluniacense vero regimen Poncius, Merguliensis comitis filius, suscepit, et post aliquod tempus pro diversis occasionibus,

A ut in sequentibus enarrabitur, reliquit. Jerusalem peregre perrexit, et inde reversus, Romæ in carcere Calixti papæ obiit; ad cujus sepulcrum sanctitas ejus miraculis evidentibus honorifice splendescit.

Anno ab Incarnatione Domini 1110, indictione iii, Guillelmus archiepiscopus, postquam Rothomagensis metropolim xxxii annis laudabiliter rexit, in bona senectute v Idus Februarii [1110] obiit. In capitulo autem canonicorum, quod ipse construxerat, tumulatus est, et epitaphium ejus ad ipsum, qualis fuerit, in orientali maceria sic exaratum est:

*Relligio tua, larga manus, meditatio sancta,
Nos, Guillelme, tuum flere monent obitum.
Quod pius antistes fueris, cleroque benignus,
Interiora docent, exteriora probant.
Ecclesiæ lumen, decus et defensio cleri,
Circumspectus eras, promptus ad omne bonum.
Fratribus hanc ædem cum claustro composuisti,
Nec tua pauperibus janua clausa fuit.
Contulit ad victum tua munificentia fratrum
Ecclesias, decimas, rura, tributa, domos.
Exemploque tuo subjectos dedocuisti
Verba pudenda loqui, turpia facta sequi.
Fine bono felix biduo ter solveris ante
Quam Pisces Solis consequerentur iter.*

In ipso anno cometes a iv Idus Junii usque pridie Kalendas Julii in supremo cœli climate visa est. Paulo post Helias, Cenomanorum comes, obiit.

Tribus continuis annis, ab indictione videlicet ii usque ad iv, asperrima fames in Gallia facta est, qua hominum multitudo nimis attenuata est.

Anno ab Incarnatione Domini 1111, indictione iv, Goisfredus Brito, Cenomanorum decanus, a rege Henrico in Angliam accitus est, et Rothomagensibus pontifex constitutus est. Hic, eloquentia et eruditione pollens, clerum et populum catholice docuit, Ecclesiæque Dei xvii annis utiliter præfuit.

Eodem anno, Carolus imperator Paschalem papam cepit, et Ecclesiam Dei, sicut jam alias dictum est, vehementer turbavit.

Anno ab Incarnatione Domini 1112, Gislebertus senex, Ebroicensis episcopus, postquam in episcopatu xxxiv annis vixit, in senectute bona iv Kalendas Septembris obiit, et in basilica Sanctæ Dei Genitricis Mariæ sepultus est, quam ipse perfecit, dedicari fecit, possessionibus et ornamentis ditavit, clerum ampliavit, et ecclesiastico cultui nocte dieque mancipavit. Sequenti autem anno, Audinus Bajocensis, capellanus regis, successit, qui eruditione litterarum imbutus, sibi commissis viam Dei regulariter monstravit.

XXI. Henricus rex Uticense monasterium visitat. — Bella inter gentes regum Franciæ et Angliæ. — Duo reges inter se colloquium habent et fœdus ineunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1113, indictione vi, Henricus, rex Anglorum, procerum multitudinem suorum stipatus, Uticum venit, ibique Purificationem sanctæ Dei Genitricis Mariæ cum magna hila-

ritate celebravit. In claustro monachorum diu **A** sedit, esse eorum diligenter consideravit, et perspecta religionis moderatione, illos laudavit. Sequenti vero die in capitulum venit, societatem eorum humiliter requisivit et recepit. Ibi fuerunt nepotes ejus, Tedbaldus et Stephanus, Conanus Brito, et Guillelmus Exoniensis episcopus, et alii plures consules et optimates cum suis proceribus. Tunc, consilio Rodberti comitis de Mellento, rex jussit chartam fieri, ibique omnia quæcunque Uticensis abbatia ipso die possidebat, breviter colligi. Quod et factum est. Deinde Ernaldus prior, et Gislebertus Sartensis Rothomagum regi chartam detulerunt. Ipse verò libenter eam cruce facta firmavit, et optimatibus suis qui aderant crucis signo similiter corroborandam tradidit. Subscriperunt itaque Rodbertus comes de Mellento, et Richardus comes de Cestra, Nigellus de Albinneo, et Goellus de Ibreio, Guillelmus Peverellus, et Rogerius de Tedboldi Villa, Guillelmus de la Lunda, et Rodbertus regis filius, et alii plures.

Hæc nimirum charta consilio sapientum facta est contra cupidos hæredes, qui singulis annis elemosynas parentum suorum diripiebant, et, cum magno rerum ecclesiasticarum detrimento, monachos crebro placitare cogebant. Unde rex præscriptum testamentum sigillo suo signavit, et ne quis ad placitum monachos de his rebus, quas edicto principali sanxit, nisi in curia regali provocaret, generali auctoritate prohibuit. Tunc etiam **LX** **C** **hac** cones, et **x** modios tritici Uticensibus monachis dedit, et Joanni, Lexoviensi episcopo, ut triticum monachis apud Argentomum erogaret, præcepit. Quod ille libenter et sine mora adimplevit. Celebrata vero, ut dictum est, apud Uticum festivitate, fines regionis suæ rex perrexit visere, et infirmiora terræ contra hostes et latrunculos munire.

His temporibus [1112-1113], dum filii lucis gaudent pace et tranquillitate, et filii nihilominus tenebrarum stimulantur nequitiâ et inquietate, orta est dissensio magna in regno Francorum, per quam crudeliter effusus est sanguis multorum. Nam Fulco junior, comes Andegavensis, qui gener et hæres erat Helicæ Cenomanorum comitis, instinctu Amalrici avunculi sui, Henrico regi damna inferre **D** satagebat, et Ludovicum regem ad sui adjutorium totis nisibus implorabat. Verum Henricus, sensu divitiisque præditus, et bellico apparatu copiose fretus, hostium suorum molimina, velut aranæ telas, juvante Deo, frustrabatur, ipsisque sine suorum sanguine proculcatis gratulabatur. Contra Gervasium de Novo Castello, qui pertinaciter ei resistere nitebatur, duo firmavit municipia; unum quod Nonencort, aliud quod Illias dicitur, et tertium super illum obtinuit, quod Sorellum vocatur. Cenomanensium quoque procerum plurimi Henrico regi sese contulerunt, factaque fidelitate, munitiones suas illi reddiderunt. Eodem anno, Tedbaldus, comes Blesensis, regi Ludovico viriliter restitit,

et eique plura detrimenta acerrime intulit. Quin etiam ipsum regem, dum Pusacium castrum obsideret, armorum viribus fugere compulit. His itaque studiis juventutem suam exercens, occupabat regem Francorum, ne posset Normanniam impugnando inquietare avunculum suum regem Anglorum.

Tunc Rodbertus Belesmensis ingentem malitiam, quam diutina curiositate foverat, extulit, et contra regem, cui hactenus venenosis simulationibus blandiebatur, cervicem palam erexit. Erat idem potens et versutus, nimixque avaritiæ et crudelitatis, Ecclesiæ Dei pauperumque oppressor implacabilis, et, si dici fas est, temporibus Christianis in omni malitia incomparabilis. Hic siquidem, rupto fidelitatis vinculo, perjurium palam incurrit, dum naturalem dominum suum Henricum, qui tunc a multis undique infestabatur, dereliquit, et Fulconem Andegavensem, aliosque domini sui publicos hostes consilio et viribus adjuvit.

Unde a præfato rege pridie Nonas Novembris [1112] apud Bonamvillam, cur inique in dominum suum operatus fuerit, cur ad curiam ejus ter accersitus non venerit, cur de regis redditibus ad vicecomitatum Argentomii et Oximorum, Falesiæque pertinentibus, ut regis vicecomes et officialis, rationem non reddiderit, et de aliis reatibus rationabiliter impetitus est, injustoque judicio regalis curiæ pro immensis, innumerisque facinoribus, quæ negare nequivit, tam in Deum quam in regem commissis, arctissimis vinculis traditus est. Capto itaque tyranno, qui terram turbabat, et multiplicibus rapinis ac incendiis adhuc addere pejora parabat, erepta de jugo prædonis plebs Dei gaudebat, Deoque, liberatori suo, gratias agebat, et Henrico regi longam bonamque vitam optabat. Deinde rex Alencionem obsedit, et post aliquot dies munitionem recepit, et Godefredo, Adæque Soro, aliisque militibus, qui custodiebant arcem, exeundi liberam facultatem concessit, et Hugonem de Mes-David, aliosque duos milites, qui cum Rodberto capti fuerant, a vinculis absolvit.

Galli autem et Normanni, eorumque confines paulatim ab armis quieverunt, et non multo post pacificis intercurrentibus nuntiis integram pacem mutuo confirmaverunt. Fulco siquidem Andegavensis in prima septimana Quadragesimæ Alencionensem pagum adiit, ibique ad Petram Peculatam cum rege Henrico locutus, ei fidelitatem juravit, ejusque homo factus, Cenomanensem comitatum ab eo recepit, filiamque suam Guillelmo Adelino, regis filio, dedit. Tunc rex Henricus Guillelmo comiti, qui apud Andegavenses xiv mensibus exsulaverat, Ebroicensem comitatum reddidit. Amalrico quoque de Monteforti et Guillelmo Crispino, quæ in ipsum commiserant, benigniter indulxit. Exsules etiam, quos impius Rodbertus expulerat, revocavit, et paterna rura clementer eis restituit. Ecclesias vero Dei, Uticensem videlicet ac Sagiensem et Troarnensem, quæ sub gravi oppressione ferocis heri diu

gemuert, serena relevatione exhilaravit, et ecclesiis, decimisque, cum aliis possessionibus, quas injuste amiserant, resaisivit. Sancto enim Ebrulfo reddidit xxx solidos Cenomanensium de redditibus Alencionis ad luminaria ecclesiæ, quos Rogerius comes, concedente Rodberto filio suo, singulis annis dederat in capite Quadragesimæ, et cætera omnia quæ idem comes in charta firmaverat, sed iniquus hæres nequiter abstulerat.

Denique rex Ludovicus, multis modis expertus Henrici regis sublimitatem et ingentem industriam ac probitatem, spretis proditoribus, qui seditiones paci præponebant, colloqui cum eo expetiit, stabilemque ad sanctæ profectum Ecclesiæ pacem firmare decrevit. Ambo itaque reges, indictione vi, in ultima Martii [1114] hebdomada, Gisortis convenerunt, et ex utraque parte jurata pace cum magno multorum gaudio amoris vinculo complexati sunt. Tunc Ludovicus Henrico Belisimum et Cenomanensium comitatum, totamque concessit Britanniam. Fergannus etenim, Britonum princeps, homo regis Anglorum jam factus fuerat. Rex autem Conano, filio ejus, filiam suam sponderat. Porro Haimericus de Vilereio, aliique Belesmensium proceres, quibus Guillelmus Talavacius, Rodberti filius, oppidum commiserat, dum ipse ad tutandum Pontivum comitatum suum abierat, confidentes in ingenti munitionis fortitudine et armatorum multitudine, ad resistendum impugnanti cuilibet acriter paraverunt se. Rex autem Henricus exercitum to-

Atius Normanniæ congregavit, Bellissimum Kalendis Maii obsedit, eique tunc spe melius accidit. Tedbaldus vero comes Blesensis, et Fulco Andegavensis, atque Rotro Moritoniensis, aliique præclari optimates Normannis suppetias venerunt, et cum suis agminibus oppidum circumdederunt, ac tertia die victores ingressi sunt. Inventio quippe Sanctæ Crucis erat, et rex omnem exercitum ab assultu oppidi, et exercitio belli quiescere jusserat. Sed milites comitum Tedbaldi et Rotronis, qui regis edictum non audierant, arma sumpserunt. Oppidani quoque milites, singulari certamine dimicaturi, de castro egressi sunt. Porro, dum obsidentes in illos fortiter irruerent, et ipsi regiratis equis ad portam orientalem velociter fugerent, in ipso introitu portæ ab insequentibus percussi et dejecti sunt, et valvæ hostium multitudine lancearum, ne clauderentur, sustentatæ et penitus reseratæ sunt. Protinus regalis exercitus nimia cum vociferatione ingressus est, et magnam partem munitionis viriliter nactus est. Deinde, persistentibus his qui arcem servabant, ignis injectus est, et nobile oppidum, quod Rodbertus jam dudum summopere muniverat et ditaverat, funditus concrematum est.

Victor itaque Henricus, firmata pace cum omnibus vicinis suis, in Angliam remeavit, et quinque annis in magna tranquillitate regnum ultra mare et ducatum citra gubernavit, amicis fidelibus devote laudantibus Dominum Deum Sabaoth, qui omnia fortiter suaviterque disponit (*Sap.* viii, 1). Amen.

SUMMARIUM LIBRI DUODECIMI.

- I. *Gelasius papa II et Burdinus antipapa. Contentiones inter sedem apostolicam et imperatorem. Bella inter Ludovicum Francorum regem et Henricum regem Anglorum. Prodigia varia.*
- II. *De variis belli eventibus continuatur.*
- III. *Rothomagense concilium. Belli eventus. Burgensium Alenconensium contra Henricum regem insurrectio.*
- IV. *Calixtus papa II. Eustachius de Britolio in Henricum regem insurgit. Oximensium rebellio.*
- V. *De bello inter reges Franciæ et Angliæ gesto continuatur.*
- VI. *Calamitates et prodigia. Belli eventus.*
- VII. *Brenmulense prælium. Ludovicus rex cladem accipit.*
- VIII. *Ludovicus rex bellum renovat.*
- IX. *Remense concilium a Calixto papa celebratum. In quo de contentionibus inter imperatorem et sedem apostolicam versatis agitur.*
- X. *Remense concilium continuatur.*
- XI. *Henricus rex nonnullos rebelles Normannos ad obsequium reducit. De veteri Rothomago.*
- XII. *Henricus rex cum Calixto papa colloquium habet. Pax inter reges Franciæ et Angliæ componitur.*
- XIII. *Rothomagense concilium. Clerici in archiepiscopum insurgunt.*
- XIV. *Henricus rex in Angliam transfretat. Horrendum Candidæ navis naufragium.*
- XV. *Calixtus papa in Italiam revertitur. Henrici regis matrimonium. Eventus varii. Dissensiones in abbatia Cluniacensi exortæ.*
- XVI. *De monasteriis Crulandiæ, Uticensi et quibusdam aliis. De archiepiscopatu Cantuariensi. Summus Anglorum erga monachos favor.*
- XVII. *Novæ in Henricum regem rebelliones.*
- XVIII. *Mors Serlonis Sagiensis.*
- XIX. *Henricus, rebellibus et proditoribus flagellatis, Normanniam pacificat.*
- XX. *Rainaldus archiepiscopus Remensis. Honorius papa II. Caroli Henrici imperatoris mors. Lotharius imperator eligitur.*
- XXI. *Ludovicus rex protectionem Henrici Clitonis, filii ducis Normanniæ, rursus suscipit et jura ejus*

adversus regem Angliæ defendere conatur. Flandriæ dux a Burchardo de Insula et aliis conjuratis interficitur. Henricus Clito ducatum Flandriæ accipit. In prælio vulneratus moritur.

XXII. *Henricus rex fautoribus Henrici Clitonis nepotis sui ignoscit. Normannia ad pacem reducitur. Merlini Vaticinia.*

XXIII. *Germandus Hierosolymitanus patriarcha. Ecclesiastica negotia. De concilio Rothomagensi. De rebus in Francia et in regno Hierosolymitano gestis.*

LIBER DUODECIMUS.

I. *Gelasius papa II et Burdinus antipapa. — Contentiones inter sedem apostolicam et imperatorem. — Bella inter Ludovicum Francorum regem et Henricum regem Anglorum. — Prodigia varia.*

I. Anno ab Incarnatione Domini 1118, indictione xi (54), vigilia Natalis Domini, vehemens ventus ædificia et nemora in partibus Occiduis plurima prostravit.

Defuncto Paschali papa, Joannes Cajetanus, Romanorum pontificum antiquus cancellarius et magister, in Gelasium papam (55) electus est; et, contradicente imperatore, a Romano clero canonicè consecratus est. Tunc etiam Burdinus, Bragarum archiepiscopus, qui suis a fautoribus Gregorius VIII vocitatus est, imperatore connivente, in Ecclesiam Dei intrusus est. Tunc gravis inde dis-

sensio inolevit, sæva persecutio inhorruit, et catholicam plebem vehementer perturbavit. Tunc inter Ludovicum, regem Francorum, et Henricum, regem Anglorum, gravis inimicitia erat, et tantorum principum hostilitas frequentibus damnis sua mutuo rura destruebat. Ludovicus rex Guillelmum exsulem ad nanciscendam hæreditatem suam juvabat, eique magna pars Normannorum adminiculari toto nisu satagebat. Henricus autem castrum Sancti Clari subripuit, dique contra Ojmundum, aliosque collimitaneos prædones tenuit, et Gallos multum gravavit. Porro, Ludovicus Vadum Nigasii, quod Vani vulgo vocatur, fraudulenter adiit, ac veluti monachus, cum sociis militibus qui nigris cappis amicti erant, ex insperato intravit, ibique in cella monachorum Sancti Audoeni castrum munivit, et in domo Domini, ubi solummodo preces offerri Deo debent, speluncam latronum turpiter effecit. Hoc vero rex Anglorum ut audivit, illuc cum exercitu velociter accessit, ibique duo castra firmavit, quæ hostilis derisio turpibus vocabulis infamavit; unum enim Malassis, et aliud nuncupatur Trulla Leporis. Bellica igitur rabies fere quatuor annis male furuit, incendiis et rapinis, sævisque cædibus utramque regionem afflixit.

Gelasius papa eruditione litterarum apprime instructus fuit, et longa exercitatione, utpote qui præsulum apocrisiorius fere xi. annis enituerat, calluit. Sed non plene duobus annis Romanæ Ecclesiæ præfuit. Hic, avaritia nimis æstuans, Gallias venit, et ecclesias illis in partibus immo-

derata superfluitate Quiritum opprimere cœpit; sed cito instar gelu matutini, flante Deo, pertransiit.

Tunc in Britannia cuidam mulieri, post partum decubanti, diabolus apparuit, et in specie viri sui, a quo petierat escas, detulit. Illa vero specie mariti sui visa decepta est, et comedit, et ille post prandium evanuit. Paulo post vir ejus venit, quod contigerat audivit, nimis expavit, ac presbytero retulit. Presbyter autem, invocato nomine Domini, feminam tetigit, aqua benedicta aspersit, et, si rursus delusor accederet, docuit quid diceret. Iterum Satan venit, et illa quod edocta fuerat inquisivit: « Nimius, inquit, ventus, qui nuper ante Natale Domini terribiliter personuit, et nos graviter perterruit, quid portendit? Templa domosque detexit, et fastigia turrium dejecit, et innumera silvarum robora prostravit. » At ille ait: « Decretum fuit a Domino, ut magna periret hominum portio. Sed efficax superiorum obtinuit supplicatio ut parceretur hominibus, et lapsus ingens immineret arboribus. Formidanda tamen ante tres erit annos in terra tribulatio, et quamplurimæ sublimes personæ succumbent excidio. » His dictis, mulier aquam benedictam sparsit, et mox dæmon evanuit. Eodem tempore, monstrum in Anglia visum est. Apud Heli a quodam rustico empta est prægnans vacca, et jussu Hervei Britonis, ejusdem diocesis episcopi, mactata est et aperta. Sed, mirum dictum! tres porcelli pro vitulo reperti sunt in ea. Hoc nimirum quidam Jerosolymitanus, qui forte de mercato animal deducenti obviarat, intimavit, et episcopo, aliisque astantibus addidit quod tres eodem anno sublimes personæ de potestate Henrici regis morerentur, plurimæque postmodum tribulationes acerbæ sequerentur. Hæc eo tempore quæ peregrinus vates prædixit, rerum exitus comprobavit.

Guillelmus enim, Ebroicensis comes, xiv Kalendas Maii [1118] mortuus est, et Fontinellæ in cœnobio Santi Guandregisili cum Richardo, patre suo, sepultus est. Deinde Mathildis regina, quæ in baptisate Edit dicta fuit, Kalendis Maii obiit, et in basilica Sancti Petri Westmonasterio tumultata quiescit. Rodbertus autem, comes Mellenti, Nonis Junii obiit, et Pratellis in capitulo monachorum, cum patre suo et fratre, requiescit. His itaque decedentibus, ingens tribulatio Normannis orta est

(54) Anno 1117 et indictione x, teste Le Prévost.

(55) Gelasius papa II die 15 Januarii 1118 electus fuit.

Amalricus enim de Monteforti, Simonis et Agnetis filius, ex sorore nepos Guillelmi comitis, Ebroicensem comitatum expetiit, quem prorsus ei rex Henricus, consilio Audini, ejusdem urbis episcopi, denegavit. Ille igitur totis nisibus insurrexit, et pene totam Galliam in regem Henricum excivit. Militaris enim et potens erat, utpote qui castella munitissima et potentes oppidanos habebat; parentibus quoque divitiis et potentia vigentibus, inter summos Francorum proceres sublimis florebat. Eodem anno, Guillelmus Punctellus in Octobri arcem ei Ebroicensem tradidit, et tota civitas prædonibus patuit. Episcopium quoque totum deprædatum est, et Audinus præsul cum clericis et clientibus suis fugere compulsus est. Tunc etiam Hugo de Gornaco, et Stephanus comes de Albamarla, Eustachius de Britolio, et Richerius de Aquila, Rodbertus quoque de Novoburgo, alique plures contra Henricum regem rebellaverunt, et Guillelmum exsulem, Rodberti duces filium, in paternum honorem restituere conati sunt.

Balduinus, acer juvenis, Flandrensis satrapa, totis viribus insurrexit in regem Henricum, ut cognatum suum in paternam hæreditatem revocaret Guillelmum. Henricus, Aucensis comes, in primis consensu rebelles adjuvit. Sed providus rex, hoc comperiens, ipsum cum Hugone de Gornaco Rothomagi comprehendit, ac ad reddendas munitiones suas vinculis coarctavit. Tunc Balduinus cum multitudine Morinorum in Normanniam usque ad Archas venit, et villas in Talogio, rege cum Normannis flammis spectante, combussit. Moderatus igitur rex Buras munivit, ibique, quia plerosque Normannorum suspectos habuit, stipendiarios Britones et Anglos cum apparatu copioso constituit. Illo, nimia feritate frendens, Balduinus sæpe veniebat, et Britones ad exercitum militare lacescebat. Tandem a quodam Hugone Boterello vulneratus est, et inde Albamarlam, quia Stephanus comes et Hadvisa comitissa ei summapore favebant, regressus est. Ibi, ut dictum, sequenti nocte teneras carnes manducavit, mulsum bibit, ac cum muliere concubuit. Inde lethifera ægritudo incontinentem saucium corripuit, et a Septembri usque in Junium miserabiliter languentem ad ultima coegit. Omnes itaque qui sperabant in illo, experiri potuere continuo quod non in homine sperandum sit, sed in Domino.

Mortuo Balduino, Carolus de Anchora, ex filia Rodberti Frisionis cognatus ejus, successit, et de suis sollicitus, cum rege Anglorum aliisque affinis suis pacem habuit.

Hugo, filius Girardi de Gornaco, quem rex ut filium nutritierat, adultum militaribus armis instruxerat, patrio honore reddito, quem Drogo, vitricus ejus, aliquandiu gubernarat, inter magnates sublimarat, regia credulitate munitiones fidei suæ commissas ut amicus recepit. Sed beneficii magnifici altoris condignas grates non recom-

pensavit. Proditoribus enim conjunctus est, et in dominum nutritiumque suum rebellare ausus est.

Mense Junio [1118], de sorore sua, nomine Gundrea, cum rege tractavit, ipsamque, consilio regis, Nigello de Albinneo, potenti viro, nuptum tradidit. Desponsatione vero facta, sponsus cum sponsa nuptias suas celebravit; sed Hugo cum suis complicibus festinanter inde recessit, ipsoque die contra regem arma sustulit. Municipium namque Plessicii ex insperato intravit, hominemque probum, Bertrannum, cognomento Rumicen, qui regi, sibi que fidus tutor erat, repente occidit, et nepoti ejus, Hugoni Talobot, munitionem commisit. Verum rex non multo post idem castrum recuperavit, fortiter munivit, ibique Rodbertum et Guillelmum, filios Amalrici, cum insigni militum caterva protectione regionis constituit.

Porro inceptam rebellionem Hugo contumaciter tenuit, et castella sua, Gornacum et Firmitatem, atque Goisleni Fontem, militibus et armis munivit, et incendiis ac rapinis inter Sequanam et pelagum totam regionem oppido devastavit. Rodbertus enim cognomento Hachet, et Girardus de Fiscanno, Engerrannus de Guascolio, Antelmus ac Gislebertus de Cresseio, alique cupidi prædones illi adhærebant, qui crudelissimam in Talou et Caletensi pago guerram faciebant. Hiemalibus quippe noctibus longe discurrebant, et milites atque pagenses cum uxoribus et infantibus etiam in cunabulis rapiabant, et ab eis ingentem in carceribus redemptionem immaniter exigebant. Consentientes ibidem plurimos habebant, quorum hospitio refoti, et diutius, si necesse fuit, occultati, ad nefas subito proruebant, et damnis ingentibus undique colonos procreabant. Sic Braiberii Rodomensem provinciam ladebant, et minitendo pejora, nimis inquietabant, multiplicibusque auxiliis adjuti Francorum et Normannorum, affines suos vexabant.

Solus Guillelmus de Bolmara, Novi Mercatus municeps, et commanipulares ejus illis obstabant. Plerumque prædas, quas illi de longinquo adduxerant, isti de pratis quæ secus Eptam virent, ad penates suos perducebant. Tunc decem et octo castellani proceres Neustriæ, quorum fama et potestas cæteris præminebat præcipue, perfidiæ gelu torpebant, exsulis Guillelmi partibus favebant, et super regis partis debilitatione gaudebant.

II. De variis belli eventibus continuatur.

Ea tempestate Fulco, Andegavensis comes, a Rodberto Geroio, qui castrum Sancti Serenici contra regem defensabat, invitatus venit, et cum quingentis militibus Motam Gualterii, quam rex munierat, obsedit, ingentique instantia crescentes exercitus per octo dies in fine Julii expugnavit. Hoc audiens Henricus rex Alencionem venit, missisque veredariis, phalanges totius Normanniæ ad pugnam congregavit.

Interea crebris assultibus Andegavini Normannos

fatigaverunt, validisque saxorum ictibus munimentum contriverunt. Sic nimirum cxi milites sine damno membrorum et armorum ad deditiorem coacti sunt, quorum principes Rogerius de Sancto Joanne et Joannes, frater ejus, a rege electi fuerunt. Andegavenses autem Kalendis Augusti [1118] munitionem solo tenus diruerunt, et victores in patriam suam læti redierunt. Castrenses vero, pro infortunio suo mœsti, Alencionem venerunt, sed, irato rege pro deditiōe, satis erubuerunt. Defectum tamen suum rationabiliter excusaverunt, dum crebro per nuntios quæsitus, diuque expectatus cum necessariis viribus auxiliator nimis tardasset, et ingens violentia jugiter insilientium inclusis incubisset. Tunc rex Henricus Sagiū et Alencionem et totam in illa regione terram Rodberti Belesmensis Tedbaldo comiti dedit. Ipse vero eundem honorem, permittente rege, Stephano, fratri suo, pro portione paternæ hæreditatis, quæ in Gallia est, donavit. Stephanus itaque juvenis Sagiū et Alencionem, Merulamque super Sartam, et Almaniscas, cum Rupe de Jalgeio possedit; mutatisque armis, propriisque satellitibus munivit, angariis et exactionibus indigenas oppressit, mutatisque consuetudinibus, quas hactenus sub rege habuerant, sese odibilem, ipsosque infidos effecit. In diebus illis filii malitiæ in cathedra pestilentiæ sedebant, et multa nefaria per eos in terra fiebant. Tunc Richerius de Aquila patris sui terram de Anglia requisivit; sed ei rex omnino denegavit, dicens quia Goisfredus et Engenulfus, fratres ejus, in regis familia serviebant, et eundem honorem hæreditario jure fiducialiter expectabant. Cumque juvenis jus suum sæpius requireret, et procaciter frequentans regi molestus esset, ille, multis occupatus, ei quæ petebat omnino denegavit, insuper eum infamibus verbis deturpavit. Turgidus ergo adolescens iratus de curia recessit Normannorum, et mox pactum fecit cum rege Francorum, quod nisi patrium jus sibi redderetur, regem desereret Anglorum. Spopondit Ludovicus rex Richerio quod si suæ parti faveret, ipse lx et Almaricus l milites in Aquilæ castro assidue teneret.

Securus itaque Richerius curiam adiit, regem Angliæ de hæreditate sua iterum requisivit; sed nihil obtinuit, mœstusque recessit. Sequenti vero die, Rotro comes, avunculus ejus, regem de prædicta re repetiit, consiliumque, ne seditio augmentaretur, ei benigniter dedit. Cujus monitis rex acquievit, et per eundem Richerio se omnia quæ petierat redditurum mandavit. His auditis, Richerius gavisus est, et Ludovico regi cum magno exercitu jam properanti obviam profectus est. « Tecum, inquit, domine mi, nuper feci pactum, quod tenere nequeo. Dominus enim meus, rex Anglorum, mihi totum restituit quod petebam. Unde justum est ut in omnibus conservem ei fidem integram. » Ludovicus rex ait: « Vade, et faciam quod poterō. » Confestim Richerius proprios lares repe-

tiit, et rex pedetentim cum omni virtute sua ad portas Aquilæ accessit. Oppidanis autem sese defendere volentibus rex instiit, nimisque ventus ignem, nescio a quo immissum, admodum aluit; quo flante flamma vorax totum oppidum concremavit. Richerius itaque, tali coactus infortunio, ad regem accessit, et fœdere confirmato, iii Nonas Septembris [1118] munimentum Francis reddidit. Porro, rex Franciæ cum suis ibi tribus diebus in magna egestate permansit, et quarto recedens, Amalricum comitem et Guillelmum Crispinum et Hugonem de Novo Castello ad tutandum castrum dimisit. Tunc Guillelmus de Rete et Sencio, Guillelmus de Fontenillis et Isnellardus de Scublaio, pro fidelitate Henrici regis, ad Pontem Erchenfredi abierunt, et relictis omnibus quæ sub prævaricatore pacis habuerunt, Radulfo Rufo contra hostes regis adhæserunt. Galli, combustionem totius villæ cernentes, non pavidi ut fugaces lepores, sed fortitudine securi ut leones, vacuas domibus plateas servaverunt, ibique, victum armis quæsituri, tentoria fixerunt.

His itaque gestis divulgatis, Henricus rex cum ingenti exercitu sequenti die convolvavit, et Aquilam, quæ nimis desolata erat, omnibus qui intus erant contremiscentibus, obsidere festinavit. Verum conatus ejus tristis nuntius impedit, Guillelmus de Tancardi Villa, cui rex nimis credulus acquievit. Is enim regem in villa quæ Lived dicitur assecutus, ait: « Quo tendis, domine rex? Ecce Caletenses mittunt me ad te, ut festines ad illos cum copiis tuis remeare. Hugo enim de Gornaco et Stephanus de Albamarla, cum complicitibus suis, in monte Rothomagi consistunt, et in cœnobio Sanctæ Trinitatis castellum construere satagunt, ibique nepotem tuum, cum multitudine Francorum venientem, præstolantur, ut a civibus ei civitas prodatur. » Protinus, his auditis, rex inde reversus est, et cuneus castrensiū in diversa divertentes insecutus est. Tunc de Molinensibus fere xl comprehenderunt, et prædis undique collectis corroborati, castrum Aquilæ munierunt, et per annum integrum fortiter tenuerunt.

Rex Henricus Rothomagum celeriter venit; sed hostes ut audierat ibi non invenit, deceptus a camerario suo, qui de Aquila illum reduxerat. Magnum utique illis qui sub diro frigore et tremore contremiscebant suffragium contulit, dum, alia occasione falso protensa, regem frustra cum turmis suis abegerit.

Deinde rex eum mille militibus contra Hugonem in Braium expeditionem fecit, et castellum Hugonis, quod Firmitas vocatur, expugnare cœpit. Sed pluvix mira mox inundatio erupit. Denique, provincia funditus devastata, recessit, et inde contra Rodbertum, qui rebellaverat, Novum Burgum expetiit, impugnavit, penitusque concremavit. Præfatus enim Rodbertus Henrici comitis et Margaritæ filius erat, et contra Gualrannum, comitem de

Mellento, filium Rodberti comitis, patrum scilicet A sui, calumnias faciebat. Sed virtute regia consobrinum suum protegente, concionari ad voluntatem suam non poterat. Illectus ergo a publicis hostibus contra regem insurrexit; sed multis opibus depopulatione seu combustione amissis; nihil recuperavit. Facundia quidem est præditus, sed dextra frigidus, et plus lingua quam lancea lucratus.

Et tempore, rex Henricus diuturnam obsidionem tenere nolebat, quia ipse, turbatis omnibus, ut in fraternis conflictibus fieri assolet, in suis non confidebat. Illi enim qui cum eo manducabant, nepoti suo, aliisque inimicis ejus favebant, ejusque secretis denudatis, adminiculum illis summopere procurabant. Hoc nempe plus quam civile bellum erat, et necessitudo fratres et amicos atque parentes in utraque parte concatenabat, unde neuter alteri nocere studebat. Tunc plurimi Achitophel et Semei, aliosque desertores in Neustria imitabantur, et operibus illorum similia operabantur qui, relicto rege per Samuelem divinitus ordinato, Absalon parricidæ jungebantur. Sic nimirum plerique faciebant, qui pacificum principem, pontificali electione et benedictione consecratum, deserebant, et mentita fide quam illi ut domino sponderant, imberbi satrapæ ad nefas agendum non ex debito, sed sponte sua gratanter adhærebant.

III. *Rothomagense concilium. — Belli eventus. — Burgensium Alenconensium contra Henricum regem insurrectio.*

Indictione XI, Nonas Octobris [1118], concilium Rothomagi congregatum est. Ibi rex Henricus de pace regni tractavit cum Radulpho, Cantuariæ archiepiscopo, aliisque baronibus quos aggregaverat. Ibi Goisfredus, Rothomagensis archiepiscopus, de statu Ecclesiæ Dei locutus est cum quatuor suffraganeis præsulibus, Richardo Bajocensi et Joanne Lexoviensi, Turgiso Abrincatensi et Rogerio Constanciensi, et abbatibus multis. Ibi enim adfuerunt Rogerius Fiscannensis et Ursus Gemmeticensis, Guillelmus Beccensis et Eudo Cadomensis, Richardus Pratellensis et Andreas Troarnensis, Guillelmus de Cruce et Osbernus Ulrisportensis et alii plures, quos nominare necesse non est. Ibi tunc Conracius, Romanus clericus, Gelasii papæ legatus, eloquentissimo sermone, utpote latiali fonte a pueritia inebriatus, querimoniam facit de Carolo imperatore, Paschalis papæ bonorum operum et ædificiorum pravo destructore, et catholicorum diro persecutore. Addidit etiam placentum de Burdino pseudo-papa, apostolicæ sedis invasore, et de multimoda in Tusciæ partibus Ecclesiæ tribulatione. Retulit etiam Gelasii papæ, qui jam eis Alpes venerat insurgentibus procellis, exsilium, et a Normannica Ecclesia subsidium petiit orationum, magisque pecuniarum. Serlo autem, Sagiensis episcopus, huic synodo non interfuit, sed legatus ejus infirmitatis senique causa cum defuisse assit.

Audinus vero, præsul Ebroicensis, per legatum

suum mandavit quod pro tutela patriæ contra publicos hostes non interfuerit. Sed nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam; eadem enim die turris Amalrico Ebroicensis tradita est.

Guillelmus Punctellus, nepos Radulphi de Guitot, cui rex Ebroicæ urbis arcem commendaverat, memor antiquæ societatis quam in curia Guillelmi comitis cum Amalrico habuerat, pro intellectu suo autumans quod tantus vir avorum hæreditate suorum injuste privatus fuerat, ex insperato fidos sodales in turrim secum intronisit, et communem totius populi pacem floccipendens, dimisso rege Amalrico se contulit. Cui mox Elinancius de Altoilo cum aliis pluribus adhæsit, et ingens seditio totam regionem undique turbavit. Invasores arcis episcopium et urbem invaserunt, et omnem episcopi suppellectilem cum libris et ornamentis diripuerunt, sibi que bellica vi circumjacentem provinciam subegerunt. Audinus autem episcopus, ne occideretur, cum domesticis suis aufugit, et per unum annum hac et illac pervagatus exsulavit. Barbam verò suam non rasis, habituque suo luctum ecclesiasticæ desolationis monstravit. Tribulatio hujusmodi Ebroas afflixit, et fugatis inde clericis, per unum annum ibidem divinum officium cessavit.

Secunda septimana Novembris [1118], Henricus rex cum valida manu militum peditumque Aquilari adiit, et provinciam in circuitu devastavit. Porro castellani, qui probitate plurimum gloriabantur, egressi sunt, et cum regalibus militari more laud segniter semet exercuerunt. Ibi Tedbaldum comitem, de cornipede dejectum, rapuerunt; sed rex, Stephanusque comes cum virtute militum insecuti sunt, comitemque de manibus hostium nobiliter eripuerunt. Tunc tam acris concertatio facta est, et tam valide, ut ipse rex de lapide percuteretur in capite; sed ærea cassis ictum lapidis respuit impune.

In illo tempore, burgenses Alencionis contra regem Henricum rebellaverunt, causamque notabatur regem tanto facinorè offenderunt. Stephanus, Moritolii comes, qui tunc eis dominabatur, adolescens erat, et burgenses non ut decuisset diligebat, seu competenti jure honorabat. Adulantium favori, non senu consilio, more Roboam, acquiescebat, et oppidanos infideles sibi et regi autumabat. Unde injuriis eos et insolitis exactionibus opprimebat, minusque quam oporteret, quid inde sequeretur prævidebat. Denique omnes convenit, et ab eis ut filios suos sibi obsides darent, exegit. Inviti et coacti imperanti obsecundaverunt; sed malevolentia pleni, ultionis tempus desideraverunt. Iracundiam quippe suam callide occultarunt; sed manifestam non multo post vindictam machinati sunt. Comes autem obsides accepit, sed honorifice non tractavit. Uxorem cujusdam probi hominis, filiam Pagani de Caceio famosi equitis, in turri custodiendam posuit, quæ leonibus ibidem commissa vehementer inge-

luit. Amiotus autem, vir ejus, nimis iratus erubuit, multosque sibi similis querelæ clam fide sociavit. Regem vero, justitiæ amatorem, imprudentes timuerunt interpellare, ne clamorem eorum de nepote suo dedignaretur audire. Unde Arnulfum de Monte Gomerici, fratrem Rodberti Belesmensis, adierunt, et per eum Fulconem, Andegavis comitem, requisierunt ut Alencionem, quam tradere parati erant, reciperent, comitisque custodibus de turri expulsis, libertatem incolis impetrarent. Comes autem hæc gaudenter accepit, militesque suos et sagittarios peditesque aggregavit, Alencionem venit, cum suis nocte intravit, eosque qui in turri erant acriter aggrediens obsedit. Quod fama, qua nil in terra velocius movetur, longe lateque divulgavit, et protinus ad aures solliciti regis de regni curis pervenit.

Magnanimus rex, ut certos rumores agnovit, Normannos et Anglos, aliosque multos regali jure ascivit, Tedbaldum etiam, Carnotensium comitem, cum suis ad auxilium convocavit. Denique, mense Decembri, prope Alencionem innumeri convenerunt, qui summoere inclusis suffragari conati sunt. Præclari quippe fratres, Tedbaldus et Stephanus regem præcesserunt, militumque vi pugnantium in turrim inferre victualia voluerunt, sed non prævaluerunt. Comes enim Andegavorum contra eos exiit, acies disposuit, et cum illis valide præliari cœpit. Ibi tunc quosdam occidit, plures captos vincula vit, aliisque fugatis, lætus ad oppidum cum spoliis multis remeavit. Deinde securius obsessos infestavit, eisque aquam per subterranea machinamenta occultis abscessionibus abstulit. Indigenæ siquidem meatum noverant per quem constructores arcis aquæ ductum de Sarta illuc effecerant. Illi vero qui claudebantur in arce, videntes sibi cibaria desse, nullumque auxilium ex aliqua parte provenire, pacem fecerunt, turrimque reddentes cum omnibus salvi exierunt. Hæc infortunia multos ad deprædationes excitaverunt, multique observantiam adventus Domini violaverunt. Sic ubique mala creverunt, et Neustriam cædibus et prædis, incendiisque undique fœdaverunt, et, sicuti filii nepæ, ante statutum nascendi tempus matrem suam erumpendo perimunt, sic Normanni ante legitimum principatus Guillelmi terminum tellurem suam contaminaverunt, et enormibus ausis misere pessumdederunt.

Apostoli Thomæ solemnitatem dum plebs Christiana festive recolit, nimius ventus maxima terrigenis damna fecit, et in futuro tempore turbationes hominum et mutationes potestatum portendit. Non multo post tribulationes in mundo maximæ persecutæ sunt, multique de sublimi ceciderunt, alique, disponente Deo, qui de stercore elevat pauperem (I Reg. 11, 8), honorifice sublimati sunt.

IV. *Calixtus papa II. — Eustachius de Britolio in Henricum regem insurgit. Oximensium rebellio.*

Anno ab Incarnatione Domini 1119, indictione

A XII, Gelasius secundus papa IV Kalendas Februarii [1119] apud Cluniacum mortuus et sepultus est, et Guido, Viennensis archiepiscopus, in Calixtum papam IV Nonas Februarii electus est. Ibi Lambertus Ostiensis et Boso Portuensis, Cono Prænestinus et Joannes Cremensis, aliique plures de Romano senatu clerici adfuerunt, quibus specialis prærogativa concessa est itaque papam eligere et consecrare. Inthronizatus est itaque Guido, ab adolescentia castus, religiosus, largus, in opere Dei fervidus, et multis polens virtutibus. Hic filius fuit Guillelmi Testardæ, ducis Burgundionum, quem Rainaldo duci peperit Adeliza, filia Richardi II, ducis Normannorum. Iste quidem Guido nepos fuit feri Guidonis, qui ducatum nisus est sibi vindicare Normannorum, ac apud B Valesdunas pugnavit contra Guillelmum Nothum et Henricum, regem Francorum, et Vernonem atque Brionnam contra eosdem fortiter tenuit per triennium. Sic de regali progenie ortus, frater ducum, consanguineus regum et augustorum, laudabilium inbutus neclare morum, proventus est ad summum pontificium. Quo strenue quinque annis potitus est, et multa bona in domo Dei statuit atque operatus est.

In eodem anno [1119] Eustachius de Britolio, gener regis, crebro communitus fuit a contribulibus et consanguineis ut a rege recederet, nisi ipse turrim Ibrei, quæ antecessorum ejus fuerat, ei redderet. Rex autem ad præsens in hoc ei acquiescere distulit; sed in futuro promisit, et blandis cum verbis redimendo pacificavit. Et quia discordiam ejus habere nolebat, qui de potentioribus Neustriæ proceribus erat, et amicis, hominibusque stipatus, firmissimas munitiones habebat, ut securiorem sibi et fidiorem faceret, filium Radulfi Harenc, qui turrim custodiebat, ei obsidem tradidit, et ab eo duas filias ipsius, neptes videlicet suas, versa vice obsides accepit. Porro Eustachius susceptum obsidem male tractavit. Nam consilio Amalrici de Monteforti qui augmenta malitiæ callide machinabatur, qui Eustachio multa sub fide pollicitus est quæ non implevit, pueri oculos eruit, et patri, qui probissimus miles erat, misit. Unde pater iratus ad regem venit, et infortunium filii sui nuntiavit. Rex vero vehementer inde doluit; pro qua re duas neptes suas ad vindictam in præsentem faciendam ei contradidit. Radulfus autem Harenc Eustachii filias permissu regis irati accepit, et earum oculos in ultionem filii sui crudeliter effodit, nariumque summitates truncavit. Innocens itaque infantia parentum nefas, proh dolor! miserabiliter luit, et utrobique genitorum affectus deformitatem sobolis cum detrimento luxit. Denique Radulphus, a rege confortatus et muneribus honoratus, ad Ibrei turrim conservandam remeavit, et talionem regia severitate repensum filibus ejus Eustachio nuntiari fecit. Comperta vero filiarum orbitate, pater cum matre nimis indoluit, et castella sua, Liram et Gloz, Pontemque Sancti Petri et Pacrium munivit; et ne rex, seu fideles ejus

in illa intrarent, diligenter obturavit. Julianam autem, uxorem suam quæ regis ex pellice filia erat, Britolium misit, eique ad servandum oppidum necessarios milites associavit.

Porro burgenses, quia regi fideles erant, nec illum aliquatenus offendere volebant, ut Julianæ adventum pluribus nociturum intellexerunt, protinus regi ut Britolium properanter veniret, mandaverunt. Providus rex, illud recolens ab audaci curione Cæsari dictum, in belli negotiis :

Tolle moras : semper nocuit differre paratis,
(LUCAN. I, 281.)

auditis burgensium legationibus, Britolium concitus venit, et portis ei gratanter apertis in villam intravit. Deinde fidelibus incolis pro fidei devotione gratias egit, et ne sui milites aliquid ibi raperent prohibuit, municipiumque, in quo procax filia ejus occluserat, obsedit. Tunc illa undique anxia fuit, et quid ageret nescivit; pro certo cognoscens patrem suum sibi nimis iratum illum advenisse, et obsidionem circa castellum positam sine tropæo non dimissurum fore, tandem, sicut Salomon ait : *Non est malitia super malitiam mulieris (Eccli. xxv, 26)*, manum suam in christum Domini mittere præcogitavit. Unde loqui cum patre fraudulenter petivit.

Rex autem, tantæ fraudis feminæ nescius, ad colloquium venit, quem infausta soboles interficere voluit. Nam balistam tetendit, et sagittam ad patrem traxit; sed, protegente Deo, non læsit. Unde rex illico destrui pontem castelli fecit, ne ingrederetur aliquis vel egrederetur. Videns itaque Juliana se undique circumvallari, neminemque sibi adminiculari, regi castellum reddidit; sed ab eo liberum nullatenus exitum adipisci potuit. Regio nempe jussu coacta, sine ponte et sustentamento de sublimi ruit, et nudis natibus usque in profundum fossati cum ignominia descendit. Hoc nimirum in capite Quadragesimæ, in tertia septimana Februarii contigit, dum fossa castelli brumalibus aquis plena redundavit, et unda nimio gelu constricta teneræ carni lapsæ mulieris ingens frigus jure subministravit. Infausta bellatrix inde ut potuit cum dedecore exivit, ac ad maritum suum, qui Paceio degebat, remeavit, eique tristis eventus verax nuntium enodavit. Rex burgenses convocavit, de fidelitate conservata laudavit, promissis et beneficiis honoravit, et eorum consilio castrum Britolii tutandum commendavit.

Non multo post, Radulfo de Guader, audaci athletæ, quia nepos ex sorore Guillelmi Britoliensis erat, reddidit totum honorem antecessorum ejus, præter Paceium, quod Eustachius tenebat. Ille vero castellum dono regis obtentum diligenter custodivit, et in omnibus regi fidelis, multisque probitatibus laudabilis claruit, et hostes publicos undique audacter impugnavit.

Eodem tempore [1119], Oximenses de rebellione tractaverunt. Nam Curceienses, aliique oppidani

qui in vicinio erant, audientes quod pene omnes Normanni, relicto rege, nepoti ejus saverent, ipsi quoque decreverunt similia perpetrare. Unde primus Rainaldus de Bailol Falesiam abiit, fidelitatem regi reliquit, eique poscenti ut domum suam de Mansionem Renuardi redderet, superbe denegavit. Tunc rex ait : « Ad curiam meam venisti; non capiam te. Sed pœnitebit te nefas cœpisse contra me. » Mox illo recedente, rex militiam suam convocavit, et pene cum illo ad munitionem ejus vespere venit. Porro Rainaldus, videns quod ad tantum onus sustentandum imposset, mane exivit, et clementiam regis postulans, munimentum reddidit. Protinus rex lapideam domum, cum apparatu ciborum et omnibus quæ intus erant, incendio tradidit. His itaque compertis, Curceienses et de Grentemaisnilio ac de Monte Pincionis, rebellare nisi, siluerunt, et malevolos conatus, ne similia paterentur, continuo compresserunt, nec ulterius in dominam regem sustollere cornua præsumpserunt.

V. De bello inter reges Franciæ et Angliæ gesto continuatur.

Goisfredus, archiepiscopus Rothomagensis, Ascelinum, Andreæ filium, pluribus placitis acriter impetivit, et injuste demptis, ut quibusdam visum est, rebus suis, valde aggravavit. Ille igitur, rancore diro stomachatus, Pontesiam ad regem accessit, et se Andeleium, si veniret recepturus cum bellica vi, proditurum spondit. Franci ergo nimis gavisii sunt, et regem ne pigritaretur exhortati sunt. Confirmato utrinque pacto, Ascelinus probissimos satellites secum adduxit, et in suarum apothecam segetum noctu intravit, ibique sub stramine latenter abscondit. Ludovicus autem rex cum phalange bellatorum pedetentim eum insecutus est. Mane, viso rege, vociferatio populi personuit, et nimia perturbatio pro tam insperata re repente incolas invasit. Latitantes vero sub stramine subito proruperunt, et *Regale*, signum Anglorum, cum plebe vociferantes ad munitionem cucurrerunt; sed ingressi, *Meum gaudium*, quod Francorum signum est, versa vice clamaverunt. Exclusis itaque indigenis, Galli castrum interius obtinuerunt, et turmæ regis per portas violenter intraverunt, totamque villam noctæ sunt.

Richardus autem, filius regis, aliique municipes sic improvise impetu præventi sunt, et amissa intus et extra omni defensionis spe, ad aulam Sanctæ Virginis Mariæ confugerunt. Denique Ludovicus rex, postquam præsidium cum toto burgo possedit, Richardum cum commilitonibus suis liberum abire quo vellet præcepit, pro reverentia intemeratæ matris, quæ Salvatorem mundi peperit, cujus opem et basilicam fideliter expetiit. Franci, recedente rege, oppidum quod in corde regionis ceperunt, diligenter servaverunt, totamque provinciam circumjacentem super Sequanam sibi subjugaverunt. Ibi enim Godofredus de Serranz et Engelrannus de Tria, Albericus de Burritz et Baldricus de Braia, aliique præclari milites Gallorum permanserunt. Ab archiepi-

scopo, propter ecclesiasticas res quas invaserant, A excommunicati fuerunt; sed ipsi, pro temporis opportunitate et causa belli pertinaciter indurati, aliquando restiterunt. Henricus rex contra Francos apud Nogionem castrum firmissimum munivit, ibique centum milites, quibus princeps militiæ Guillelmus, Theodorici filius, præerat, constituit.

Richardus Fraxinellus, octo filiis ampliatus, sed Emmæ, uxoris suæ, futili stimulatione infatuatus, contra communem populi salutem tyrannidem cum filiis suis arripuit, jam morti contiguus. Nam in territorio Unciuis de censu regis firmitatem construxit, dominumque suum Eustachium sectatus, vicinorum agros depopulari studuit, et inter publicos hæstes, quamvis senex, denotari non erubuit.

Tunc a filiis hominum quadragesimalis observantia damnabiliter contaminata est. — Rodbertus, Ascelini Goelli filius, inimicorum regis primus resipuit, et inchoatæ factionis pœnitens, amicitiam sceptrigeri principis expetiit, et obtentam usque ad mortem, quæ sibi proxima erat, fideliter et comode servavit. Plures ejus exemplum salubriter secuti sunt.

Amalrico quoque rex mandavit ut secum pacem faceret, et, arce sibi reddita, omnem comitatum Ebroicensem quiete reciperet. At ille, quia irrequietus homo erat, stolide respuit quod ultro regali bonitate oblatum fuerat, et, quia majorem belli causam pro ablata sibi patrum hæreditate habebat, anhelus sæpe per oppida noctibus discurrebat, nimia sollicitudine omnes commovens, fœderatos sodales corroborans et commovens ut munitiones suas solerter servarent, ut pervigiles contra ingeniosos exploratores excubarent, prudenter et impigre vicinia inquietarent, omnia, exceptis ecclesiis, nudarent, aut sibi viriliter subjugarent. Bellicum quippe laborem pervacaciter exercebat pro hæreditario consulatu, quem sibi rex non permittebat. Radulfus autem Rufus grave illis obstaculum se interdum præbebat, et conatus eorum vehementer impediabat. Animosus enim erat, militiæque gnarus, probitate audaciaque insignis et famosus. Is quondam, dum familia regis in regione Vilcassina expeditionem ageret, et Francorum virtus, ut se habet eventus belli, superior hostes fugaret, Richardi, regis filii, subito sonipes sub eo peremptus est, et juvenis ab hostibus pene retentus est. Quod Radulfus ut vidit, de caballo suo statim exsiliit, et filio regis ait: « Confestim ascende, et, ne capiaris, fuge. » Protinus illo recedente, Radulfus abductus est; sed usque ad xv dies pro Gualone de Tria relaxatus est. Idem enim miles Engelranni germanus erat, et paulo ante captus, in arcto carcere regis anhelus gemebat. Non multo post, vulneribus et flagris quæ pertulerat, defunctus est, et Radulfus a rege fidelis probatus et honoratus est. Exinde inter præcipuos et familiares regis amicos habitus est, et rex multos honores ei, si aliquandiu vixisset, pollicitus est.

Quondam tres oppidani, Eustachius, et Richerius, et Guillelmus de Firmitate Porticena, cum suis copiis convenerunt, et usque ad fontem Ternanti prædantes in Normanniam irruerunt, domosque Vernuciarum in terra Sancti Ebrulfi, immisso igne, combusserunt. Radulfus autem, ad Pontem Ercenfredi consistens, fumum vidit, et mox militibus undecunquæ collectis, in hostes pugnaturus perrexit. Rex quippe xxx equites Sappi, totidemque Orbeci propter incursus prædonum ad nefas undique confluentium constituerat. Porro Radulfus, omnibus illis in unum collectis, ad transitum Carentonæ ccc equites cum parva suorum manu aggressus est, et, erepta grandi præda quam illi ducebant, et quibusdam militibus captis, usque ad Firmitatem Fraxinelli persecutus est, et, nisi præsidium hostibus propinquum fuisset, plurimum illis damnum incubisset.

Non multo post, idem animosus miles regem amicabiliter circumvenit, ac ut præsentiam solummodo suam contra Fraxinellos, qui imbelles et injuriosi exstiterant, exhiberet, humiliter expetiit. Denique rex post Pentecosten multo Radulfi precatu adductus est ut municipium videret, quo patria Uticensis profligata est. Adveniente vero rege, Fraxinelleii nimis territi sunt, et quid agerent vicissim indagare trepidi cœperunt. Rufo autem de Ponterchenfredo bellicosum assultum viriliter ineunte, claves portarum regi exhibuerunt, et, sententia pro rebellionis incepto data et concessa, reconciliati sunt.

Circa finem Junii, Richardus senex Uticum venit, et æger monachatum accepit, et paulo post in initio Julii obiit, ac in capitulo monachorum tumulatus quiescit. Portionem ecclesiæ de Gumfredia et medietatem decimæ suæ Sancto Ebrulfo donavit, ac a Guillelmo, primogenito suo, aliisque filiis suis, ut concederent quod donaverat, impetravit.

Inter tot et tam magnas tempestates admodum sævientes, sceptriger Henricus regio stemmate rigidus perstitit, et omnes proprias munitiones, fidis custodibus illic callide locatis, optime servavit; in quas hostilis versutia nullatenus ad libitum suum introire potuit. Rothomagus enim metropolis et Bajocas, Constantia et Abrincas, Sagijs et Arcas, Nonencors et Illias, Cadomus et Falesia, Oximus et Fiscannus ac Juliabona, Vernon et Argentomus, aliaque oppida quæ regiæ ditioni duntaxat subdebantur, ab ejus justo dominio avelli fraudulentis persuasionibus non patiebantur. Legitimi quoque optimates, Richardus comes Cestrensis et Rannulfus de Bricasard, cognatus et successor ejus, Radulfus de Conchis et Guillelmus de Guarenna, Guillelmus de Rolmara et Guillelmus de Tancardivilla, Radulfus de Sancto Victore et Gualterius Giffardus, Niggellus de Albinneio et Guillelmus frater ejus, aliique præcipui heroes in adversis et prosperis regi connectebantur, et opprobrii, prodicionis ac perjurii elogio notabiles esse dedignabantur. Imberbes quo-

que filii Rodberti consulis de Mellento, Gualeran-
nus et Rodbertus, regi adhærebant, eique optima-
tes eorum cum munitissimis castellis in omnibus
parebant, et incursantibus adversariis acriter resi-
stebant. Nam Pons Aldemari et Bellus mons ac
Brionna et Guatevilla regi applaudebant, proceres-
que præfatorum cum viribus suis fideliter militando
serviebant.

Mense Maio [1119], Guillelmus Adelinus, regis
filius, de Anglia in Normanniam transfretavit, cujus
adventu pater gavisus, mox quod corde prius occul-
taverat, manifestavit. Pacificos concionatores ad
Fulconem, Andegavensium comitem, direxit, com-
modisque pacis fœderibus compactis, ipsum ad cu-
riam suam benigniter invitavit.

Mense Junio, Guillelmus Adelinus filiam comitis
apud Lexovium desponsavit, multisque tranquill-
tatem optantibus tam generosa copulatio compla-
cuit, et, quamvis extrema sorte juvenis inariti vite
filium in imo pelagi celeriter ocante parum durave-
rit, necessariam tamen ad instans tempus quietem
inter dissidentes populos compaginavit. Tunc rex
Guillelmum Talavacium, Rodberti Belesmensis fil-
lium, precatu comitis in amicitia recepit, et totam
in Normannia patris sui terram reddidit. Alencio-
nem et Almaniscas atque Vinacium, aliaque castra
ei concessit, præter dangiones quos propriis excu-
bitoribus assignavit. Rodberto etiam de Sancto Se-
renico, qui consobrinus regis erat, ipse, precibus
soceri prolis suæ, indulisit quod nuper desertor ju-
ris ad hostes transierit, et Monasteriolum et Excal-
furnum reddidit.

Apud Lexovium congregatio magna præsulum
procerumque convenit, et ibi tunc immatura mors
Balduini, satrapæ Morinorum, cunctis innotuit, pro
cujus animæ absolutione et quiete rex clero signa
pulsare et orare præcepit. In Neustria quibusdam
gaudium, et nonnullis mæror prodiit, quod Flan-
drensis, inimicorum regis acerrimus, corruit, et
Andegavensis amicus, trium urbium dominus, po-
tenti coronato adhæsit.

In ætate, post diutinam expectationem, post
multimodam ut perjuri respiscerent persuasionem,
Henricus rex per Normanniam terribilem discurs-
sum fecit, et Pontem Sancti Petri, aliaque cum vil-
lis hostium castra incendit, et austeram ultionem
super inimicos et consentaneos eorum exercuit.

VI. *Calamitates et prodigia. — Belli eventus.*

Inter hæc, omnipotens Deus mirifica in orbe
magnalia monstravit, quibus intuentium corda, ut
castigarentur a nequitia, commonuit. Nam in hieme
præcedenti nimii imbres fluxerunt, et inundationes
fluviorum habitacula hominum plus solito invase-
runt. Rothomagenses inde et Parisiaci, alique cives
seu rustici testes sunt, qui furentes redundantis
Sequanæ gurgites in damno domorum, segetumve
suarum persenserunt.

In sequenti Quadragesima [1119] nimius in Se-
quana ventus efflavit, et aliquandiu exsiccavit. A

A ripa usque ad ripam quispiam pertransire potuisset,
si attentare insolitum iter ausus fuisset. Hoc Pari-
sius vidit, et merito expavit.

In Augusto, luna quasi sanguis rubicunda sero,
dum bruma esset, visa est, et circulis ejus quasi
fundus dolii grandis hominibus in Gallia monstratus
est. Deinde veluti sapphirino colore secta est per
medium, et tantum intuentibus inter æquas medie-
tates apparuit spatium, ut, si res similis in terra
panderetur, semita humano gressui apta censeretur.
Peracto autem unius horæ intervallo, iterum redin-
tegrata apparuit, et, paulatim deficiente rubore,
corniculus nascentis lunæ solito more resplenduit.
Eodem tempore, rubor maximus a Pexeio per Me-
dantum visus est in Neustriam discurrere, et per
tres noctes hujusmodi signum multis Gallorum
manifestatum est in aere. Diversis vero modis vi-
dentes hoc interpretati sunt, et velle suum, prout
cuique libuit, auscultantibus asseruerunt. Super-
borum quippe insipientia de futuris tanquam de
transactis stolidè gloriabatur, procaciter affirmans
quod Ludovicus rex, qui tunc apud Andelium cum
Francis inorabatur ceu flamma Normannos absu-
meret, totamque sibi regionem Neustriæ, rhomphæa
secante, subigeret. Arrogantium itaque petulantia
pro appetitu suo vaticinium procaciter sibi asseve-
ravit; sed rerum exitus multum aliud ipsis eisdem
suppeditavit. His omissis, seriem prosequar narra-
tionis.

C Henricus rex, rebellibus ultra parcere nolens,
pagum Ebroicensem adiit, et Ebroas cum valida
manu impugnare cœpit. Sed oppidanis, qui intrin-
secus erant cum civibus viriliter repugnantibus, in-
troire nequivit. Erant cum illo Richardus filius ejus,
et Stephanus comes nepos ejus, Radulfus de Guader,
et maxima vis Normannorum. Quibus ante regem
convocatis in unum, rex dixit ad Audinum episco-
pum: « Videsne, domine præsul, quod repellimur
ab hostibus, nec eos nisi per ignem subjugare po-
terimus? Verum, si ignis immittitur, ecclesiæ com-
burentur, et insontibus ingens damnum inferetur.
Nunc ergo, pastor Ecclesiæ, diligenter considera, et
quod utilius perspexeris, provide nobis insinua. Si
victoria nobis per incendium divinitus conceditur,
D opitulante Deo, ecclesiæ detrimenta restaurantur,
quia de thesauris nostris commodos sumptus gra-
tanter largiemur, unde domus Dei, ut reor, in me-
lius rædificabuntur. » Hæsit in tanto discrimine
præsul anxius; ignorat quid jubeat divinæ disposi-
tioni competentius; nescit quid debeat magis velle
vel eligere salubrius. Tandem, prudentum con-
sultu, præcepit ignem immitti, et civitatem con-
cremari, ut ab anathematizatis proditoribus li-
beraretur, et legitimis habitatoribus restituere-
tur. Radulfus igitur de Guader a parte aquilo-
nali prius ignem iniecit, et effrenis flamma per
urbem statim volavit, et omnia, tempus eniur au-
tumni siccum erat, corripuit. Tunc combusta est
basilica Sancti Salvatoris, quam sanctimoniales in

colebant, et celebris aula gloriosæ Virginis et Matris Mariæ, cui præsul et clerus serviebant. ubi pontificalem curiam parochiani frequentabant. Rex et cuncti optimates sui episcopo pro ecclesiarum combustionem vadimonium suppliciter dederunt, et uberes inpensas de opibus suis ad restaurationem earum palam sponderunt.

Providus rex cum Rodberto Goello, ut prædictum est, pacem fecerat, et arcem de Ibreio pro fide servanda illi commiserat, et fratres ejus pro condigna securitate obsides receperat. Radulfus autem Rufus pacifici tenoris fuit utilis omasus, quia præfati militis erat sororius, tantaque necessitudine confœderatus. Huic nimirum rex, antequam Ebroas adiret, mandavit ut Amalricum et compatriotas commilitones ad militiam laceraret, ac secus Aucturam fluvium prope Ibreium militares gyros agitare. Diem quoque, quo hæc fierent, denuntiavit. Ille vero in omnibus regi paruit, et casus, ut a rege peroptatus fuerat, contigit. Denique rex, ubi prorsus inflammata urbem vidit, Rodberto legatum protinus direxit, et rem gestam mandavit. Mox ille in conflictu clamavit: « Domine Amalrice, audi rumores quos tibi dicam, in quibus nihil lucrabis nisi mœstitiam: Ebroicam civitatem rex hodie concremavit, et custodibus arcis formido proximæ necis incumbit. » Quod audiens, Amalricus commilitones suos convocavit, ac pro desolatione urbis suæ mœstus ad sua remeavit.

Philippus et Florus, Philippi regis Francorum filii, et ex Bertrada sorore nepotes Amalrici, Guillelmus quoque Punctellus et Richardus Ebroicensis filius Fulconis præpositi, alique strenui milites arcem defensabant, et tota urbe succensa securiores et alacriores resistebant, quia jam minus ad tutandum, fugatis civibus, habebant. Cives enim destructæ urbis passim dispersi sunt, et, amissis omnibus quæ habuerant, per externa misere vagari mappalia coacti sunt. Modestus rex turrensibus ut sibi turrim redderent mandavit, et, indultis omnibus quæ forsiferant, multa promisit; quibus acquiescentibus, ad alia regni negotia festinavit. Cæterum, post aliquot dies cum ingenti militia noctu rediit, et repente castrum ante auroram, ardentibus candelis, firmare cœpit, conditumque bellicosus pugnatoribus commisit. Illic enim Radulfus Rufus et Simon de Molinis constituti principes erant, cum Gisleberto de Oximis, aliisque quampluribus, qui probitate probatissimi pollebant. In illis nimirum rex fiduciam habuit, et hostes per eos coercuit, patriamque sibi subreptam recuperavit.

Amalricus et Eustachius, Odo de Gomerz et Guido Malus-Vicinus, alique strenuissimi milites Paceii debebant, et cum ingenti audacia et virtute suos visitabant, visitatione sua confortabant, regionesque castrenses severis incursibus frequenter inquietabant. Illi nihilominus, qui nunquam imparati erant, quoniam assidue malevolos hostes meticolosi præcavebant, loricati et galeati, adversariis,

A sævi ut leones, occurrebant, et lanceis et mucronibus insignes ictus vicissim miscebant. Neuter enim ab altero vinci volebat; sed quisque probissimus haberi ardebat, et ob id quotidiana concertatio plerosque prosternebat. Ibi Guillelmus eques, filius Rogerii de Sancto Laurentio, peremptus est, cujus cadaver in claustro Sancti Victoris martyris sepultum est. Hujus nobilitas de illustrissimis Caletensium baronibus propagata est, et famosa strenuitas inter præcipuos pugiles Talou multoties approbata est. Sic frequens exercitium feri Martis multum cruorem effundit, et vita, speciosus juvenibus crudeliter extorta, lugubre damnum pluribus ingerit.

Ludovicus rex castellum Dangu obsedit, et Rodbertum municipem valida virtute Francorum acriter coercuit. Tandem oppidanus, amicorum consilio qui extrinsecus obsidebant, castrum immisso igne combussit, et egressus, nihil hostibus nisi favillas reliquit. Ipse in eadem septimana cum militia Gisorrentensi super Francos irruit, et ingentem prædam de Calvimonte et viculis ejus rapuit. Rex autem Franciæ, concremento Dangu, elatus tripudiavit, et Novum Castrum, quod Guillelmus Rufus apud Fuscellimontem prope Eptam construxerat, obsedit; sed ad votum non omnia obtinuit. Gualterus enim Riblardus cum regiis satellitibus fortiter obstitit, et acerrima obsidentibus vulnera directis missilibus inflixit. Post xv dies, Amalricus regi nuntium direxit, per quem Ebroarum concremationem, aliaque infortunia illi mandavit, et festinum ejus auxilium obnixè postulavit. His auditis, confestim rex abscessit, et, incensis mappalibus, gaudium inimicis dimisit. Ibi Engerrannus de Tria, probissimus miles, in supercilio vulneratus est, et post aliquot dies in amentiam versus, miserabiliter mortuus est.

Interea Ludovicus rex in Galliam discursum ocuis peregit, iterumque de Stampis Normanniam repente repetiit, et nonnullos secum bellicosos milites adduxit. In die xx mensis Augusti [1119], Henricus rex Nogione missam audivit, et cum summis optimatibus suis expeditionem facturus in hostes exivit, ignorans quod rex Franciæ Andeleium tunc venerit. Albionis sceptriger cum insigni armorum agmine processit, segetesque circa Strepinneium rapaci armigerorum manu messuit, et maximos fascas cornipedum dorsis ad castrum Leonis develi præcepit. Quatuor nempe milites super Guarclivam a rege constituti speculabantur, ne quis aliunde impedimentum illis quolibet modo moliretur. Qui videntes galeatos cum vexillis Nogionem tendere, confestim regi suo mandavere.

VII. *Brenmulense prælium. Ludovicus rex clazem accipit.*

Eodem die Ludovicus rex cum Francorum caucis Andeleium egressus est, et multoties cum suis, quod Anglorum regem in aperto reperire campo nequivissent, conquestus est. Nesciens quippe regem tam vicinum esse, Nogionem cum insigne militia festinus adiit, quia castrum illud eodem die per pro-

ditionem machinatam adipisci speravit. Sed res multum aliter evenit, dum turgentes, avidosque belli pares in bello victoria sequestravit, et pompa triumphantes post dejectos et fugaces exagitavit. Burchardus de Monte-Morencii, alique prudentes Ludovico in Neustria bellare dissuaserunt; sed furibundi Calvimontenses certamen inire coegerunt. Guillelmus quoque Camerarius Henricum conatus est a conflictu retrahere; sed Guillelmus de Guarenna et Rogerius de Benefacta viriliter animaverunt. Tunc palam auditum est, nuntiis intercurrentibus, et rumigerulis famam passim spargentibus, quod ambo reges egressi essent cum suis cœtibus, et si velient jam certare, possent cominus. Franci jam Nogioni appropriaverant, et apothecam monachorum Buscheronensium concremaverant, cujus fumum ascendentem in excelsum Angli pro indice prospexerant. Prope montem qui Guarcliva nuncupatur, liber campus est et latissima planities, quæ ab incolis Brenmula vocitatur. Illic Henricus, rex Anglorum, cum quingentis militibus descendit, arma bellica bellicosus heros assumpsit, et ferratas pugnatorum acies prudenter ordinavit. Ibi fuerunt duo filii ejus, Rodbertus et Richardus, egregii milites, et tres consules, Henricus Aucensis, Guillelmus de Guarenna et Gualterius Gifardus. Rogerius quoque Richardi filius, et Gualterius de Alfagio, consanguineus ejus, Guillelmus de Tancardivilla, et Guillelmus de Rolmara, Nigellus de Albineio, alique quamplures regem stipabant, qui Scipionibus, seu Mariis, sive Catonibus, Romanis censoribus, æquiparandi erant, quia laicali sensu et equestri probitate, ut exitus probavit, admodum pollebant. Eduardus de Salesburia ibi portavit vexillum, fortis agonista, cujus robur erat probatione notissimum, et constantia perseverans usque ad exitium. Ludovicus rex, ut vidit quod diu pereptaverat, quadringentos milites ascivit, quos in promptu tunc habere poterat, eosque pro servanda æquitate et regni libertate in bello fortiter agere imperat, ne illorum ignavia Francorum gloria depereat. Ibi Guillelmus Clito, Rodberti ducis Normannorum filius, armatus est, ut patrem suum de longo carcere liberaret, et avitam sibi hæreditatem vindicaret. Illic Matthæus, comes de Belomonte, et Guido de Claromonte, atque Otmundus de Calvimonte, Guillelmus de Guarlanda, Francorum princeps militiæ, Petrus de Manlia, et Philippus de Monte-Braii, ac Burchardus de Monte-Morencii ad pugnam parati fuerunt. De Normannis quoque Baldricus de Braio, et Guillelmus Crispinus, et plures alii Franci adjuncti sunt. Omnes hi turgentes Brenmulam convenerunt, et fortiter præliari contra Normannos adorsi sunt.

Primum utique in conflictu Galli acriter ferire cœperunt, sed inordinate properantes superati sunt, citoque fatiscentes terga verterunt. Richardus, regis filius, et centum milites equis insidentes ad bellum parati erant. Reliqui vero cum rege pedes in campo dimicabant. In prima fronte Guil-

mus Crispinus et LXXX equites super Normannos irruerunt, sed equis eorum protinus occisis, omnes inclusi et retenti sunt. Deinde Godefredus de Seranz, alique Vilcassinii fortiter percusserunt, aciemque totam aliquantulum retro vacillare compulerunt. Cæterum, indurati bellatores animos et vires resumpserunt, et Burchardum ac Otmundum et Albericum de Marolio, aliosque plures Francorum dejectos ceperunt. Quod videntes Franci, dixerunt regi: « Octoginta milites nostri, qui præcesserunt, non comparent; hostes numero et viribus nobis prævalent; jam Burchardus et Otmundus, alique præcipui pugiles capti sunt, et cunei nostri magna ex parte labantes diminuti sunt. Recede ergo, quæsumus, domine, ne contingat nobis damnum irreparabile. » His dictis Ludovicus acquievit, et cum Baldrico de Bosco velociter aufugit. Victores autem CXL milites comprehenderunt, et reliquos usque ad portas Andeleii persecuti sunt. Qui per unam viam pompose venerunt, per plures anfractus confusi fugerunt. Guillelmus autem Crispinus cum suis, ut dictum est, circumvallatus, ut regem prospexit, per medias acies ad eum, quem maximo odibat, cucurrit, gladioque super caput feralem ictum intulit; sed capitium lorice specialis patricii caput illæsum protexit. Mox temerarium percussorem Rogerius, Richardi filius, percussit, dejectum cepit, et super ipsum jacens, ne a circumstantibus amicis pro ultione regis mox enecaretur, defendit. A multis nempe impetitus est, et vix a Rogerio salvatus est. Nefariam enim temeritatem inchoaverat, qui dextram cum framea ferientem super caput levaverat, quod per pontificale ministerium sacro chrismate delinitum fuerat, et regale diadema, populis gaudentibus, Dominoque Deo gratias et laudes concinentibus, bajulaverat.

In duorum certamine regum, ubi fuerunt milites ferme nongenti, tres solummodo interreptos fuisse comperi. Ferro enim undique vestiti erant, et pro timore Dei, notitiaque contubernii vicissim sibi parcebant, nec tantum occidere fugientes quam comprehendere satagebant. Christiani equidem bellatores non effusionem fraterni sanguinis sitiabant, sed legali triumpho ad utilitatem sanctæ Ecclesiæ et quietem fidelium, dante Deo, tripudiabant. Ibi strenuus Guido et Otmundus, Burchardus et Guillelmus Crispinus, alique plures, ut supra dictum est, capti sunt, et a redeuntibus Nogionem ipsa die ducti sunt. Nogion quippe tribus leucis distat ab Andeleio, et eo tempore, guerris furentibus, deserta erat tota regio. In meditullio repentina principum facta est congressio, et ingens pugnatorum personuit vociferatio, armorumque turbulenta frenduit collisio, et nobilium baronum horruit dejectio.

Francorum rex fugiens in silva solus erravit; sed rusticus quidam, quos non cognoscebat eum, forte invenit. Quem rex suorum inopere rogavit, insuper ju-

rejurando plurima promisit, ut compendiosius iter ad Andeleium sibi ostenderet, aut pro magna remuneratione secum illuc pergeret. Ille vero, de mercede certus optima, concessit, atque tremulum principem Andeleium deduxit, qui metuebat tam prævium viatorem ne ab eodem proderetur, quam adversarios insequentes ne ab illis retineretur. Denique ruricola dum imperiale satellitium officiose regis occurrens Andeleii prospexit, parvipendens quidquid retributionis habuit, hebetudinemque suam condemnans multum doluit, cognito quanti per inscitiam emolumenti virum perdidit.

Henricus rex vexillum Ludovici regis ab athleta qui obtinuerat illud, viginti marcis argenti redemit, et pro testimonio victoriae cœlitus datæ sibi retinuit. Mannum autem regis in crastinum ei remisit, cum sella et freno et omni apparatu, ceu regem decuit. Guillelmus quoque Adelingus Guillelmo Clitoni, consobrino suo, palefridum, quem in bello pridie perdidit, remisit, et alia munera exsulanti necessaria, providi genitoris instinctu, destinavit. Porro victos per oppida rex divisit, et Burcardum ac Ilvevium de Gisortis, aliosque nonnullos, quia homines utriusque regis erant, omnino absolvit, et liberos a vinculis abire permisit. Inclytus Guido de Claromonte Rothomagi infirmatus est, et rege, qui famosum pugilem in carcere servabat, morente, defunctus est. Otmundus vero nequam silicernius Archas relegatus est, ibique, ut meruerat, usque ad concordiam regum ferreis compedibus et vinculis constrictus est. Hujus enim infamia usque in Illyricum narrabatur, quia fures et prædones ad exaggerandum nefas tuebatur. Peregrinos et pauperes ac viduas, et inermes monachos et clericos spoliabat, multisque modis incensere non erubescibat. Petrus de Manlia, aliique nonnulli fugientum, cognitiones suas, ne agnoscerentur, projecerunt, et insectantibus callide misti signum triumphantium vociferati sunt, atque magnanimitatem Henrici regis, suorumque fictis laudibus præconati sunt. Rodbertus de Curceio, junior, usque in burgum Gallos persecutus est, ibique a conviantibus, quos commilitones suos opinabatur, retentus est. Hic solus de Normannis captus est, nec ut ignavus, qui in hostium oppido solus a multis vallatus est, et in carcere retrusus est.

Infortunium quod Gallis in Normannia contigerat, longe lateque divulgatum est, et per omnes provincias cis Alpes a lugentibus sive subsannantibus passim diffusum est. Arrogantes erubescabant, et pugnaces qui bello interfuerant, varias tergiversationes contra cavillantes quærebant, et diversa diversi ad excusationem sui dedecoris mendacia proferebant.

VIII. Ludovicus rex bellum renovat.

Ludovicus rex, pro cXL militibus captis, quos alacres Nogionem adduxerat, tristis, Parisius abiit, ibique Amalricum, qui bello non interfuerat, gratia

consolationis eum visitavit, et de suorum fuga, capturaque plangenti, pluraque revolventi, ait : « Pro contrario eventu non mœstificetur dominus meus, quia tales sunt bellorum casus, et plerumque summis incubuerunt ac famosissimis imperatoribus. Fortuna seu rota vergibilis est. Nam quem subito sustulit, in momento dejecit, et econtra prostratum et conculcatum spe melius erigit. Nunc ergo consideratis opibus Galliae, et immensis viribus collectis undique, insurgens, ad reparanda laudis nostræ damna et potentiae, salubre quod edam consilium accipe. Episcopi et comites, aliæque potestates regni tui ad te convenient, et presbyteri cum omnibus parochianis suis tecum, quo jusseris, eant, ut communis exercitus communem vindictam super hostes publicos exerceant ! Ego autem, qui peractæ nuper expeditioni non adfui, cum meis interero, et consilium et auxilium cum salvo ducatu vobis præbebo. Est equidem mihi firma domus Cintraii, ubi me præstolantur Gualchelinus de Tancio, aliique sodales fidissimi, et mihi circumjacentem patriam tuentur contra municipes Britolii. Illic securi congregabimur, et inde Britolium, quod in corde Normanniæ est, aggrediemur. Quod si obtinere poterimus, Eustachio, qui pro nobis exhæredatus est, restaurabimus; et Radulphus de Conchis, nepos meus, nobis adhærebit, cum cunctis hominibus suis et munitionibus. Ipse fortia possidet castra, Conchas et Toeneium, Portas et Archinneium, probatique barones gestant ejus dominium, qui per ipsum solum multipliciter nostrum augebunt numerum. His nimirum Britolio nunc coarctatur, nec nobis, quia non audet, nunc adminiculatur, ne tota statim terra ejus devastetur. »

His itaque dictis exhilaratus rex omnia fieri decrevit ut præfatus heros insinuavit. Celere igitur veredarios direxit, et edictum suum episcopis mandavit. Illi vero gratanter ei paruerunt, et presbyteros diœcesis suæ cum parochianis suis anathemate percusserunt, nisi regis in expeditionem statuto tempore festinarent, et totis viribus rebelles Normannos protererent.

Burgundiones ergo et Bituricenses, Alvernici et Senonenses, Parisiaci et Aurelianenses, Veromantii et Belvacenses, Laudunenses et Stampenses, aliique plures, ut lupi ad prædam, avidè perrexerunt, et mox ut de domibus suis egressi sunt, in suis etiam regionibus rapere quidquid poterant cœperunt. Indomita gens rapinis insatiabiliter inhiabat, et irreverenter ecclesias per iter spoliabat, monachos et clericos sibi collimitaneos ut hostes affligebat. Principalis justitia inter facinorosos nulla erat, pontificalis rigor ibi tunc omnino torpescibat, et impune quisquam agitabat quod libitus cuique fortuito suggerebat. Noviomensis episcopus, et Laudulensis, aliique plures in illa expeditione fuerunt, et pro malevolentia quam in Normannos habebant, suis omne nefas permisissent. Sacra etiam loca quasi ex divina auctoritate violari concessio-

runt, ut ita legiones suas pluribus modis leniendo multiplicarent; fasque nefasque illis annuentes in adversarios animarent. Ludovicus itaque rex Britolium adduxit numerosas acies de Parrona et Niggella, de Noviomio et Insula, de Tornaco et Atrebate, de Gornaco et Claromonte, et de omnibus provinciis Galliae et Flandriae, ut amissa Eustachio restitueret, aliosque, qui pro Guillelmo exsule pariter exulabant, in pristinos honores revocaret. Radulphus autem Brito cum turmis suis audacter illis obviam processit, et fortiter pugnando illos excepit, et lancea, gladioque diros ictus dando luctuosa illis damna intulit. Omnes quoque castris portas aperiri praecipit; sed patentibus januis nullus inimicorum ingredi praesumpsit, quoniam miravis obstantium efficaciter eos repulit. Ad tres portas atrox conflictus agebatur, et pugnaces agonistae frequenter utrinque deiciebantur.

Rex Anglorum, ut redivivum in Neustriam reditum Francorum agnovit, Richardum, filium suum, cum 60 militibus Radulfo de Guader suppetias misit, quibus Radulfum Rufum et Rualodum de Abrincis audaces et industrios stratores constituit. Acerrime siquidem concertantibus regalis familia supervenit; qua visa, Gallorum virtus jam fatigata deficere coepit. Insignis Radulphus de porta ad portam discurrebat, et arma saepe, ne cognosceretur, mutabat. Plures praecclaros athletas ea die dejecit, et, praecipitatis equitibus, equos eorum sociis indigentibus largiter donavit, sicque militari probitate inter praecipuos pugiles per saecula laudari promeruit.

Pulcher et probissimus Flandrita Radulfum Rufum et Lucam de Barra, aliosque strenuos equites prostravit, et, abductis eorum equis, arroganter intumuit, nec vicinum sibi triste fatum callide praecavit. Invictum Britonem, ut quempiam plebeium, solito more occurrit, et mox ab eo lethaliter percussus cecidit, et coram multis captus, post xv dies in carcere Britolii exspiravit.

Rex Anglorum filium suum Richardum aliosque praecursores suos secutus est cum ingenti caterva, denuo pugnaturus contra Francorum millia, si reperisset eos in terra sua. Verum ipsi, qui longa obsidione rati sunt oppidum obtinere, eadem die, frustrata, quasi turgidi venerant, spe, cum ignominia et plagis in Galliam compulsi rediere. Sacerdotes quoque justo iudicio Deus inglorios reduxit, tremore, damnis, luctu et confusione perfudit, qui sacra loca, quae sacerdotali censura debuissent praemunire, spurcis avidisque nebulonibus impudenter contaminanda tradidere.

Tunc Guillelmus de Calvimonte, gener regis, aliique superbi tirones, irati quod Britolii nihil lucrati fuissent, ad Tegulense castrum fere ducenti diverterunt, ut sibi aliquid emolumenti seu laudis vindicarent. Porro Gislebertus, Tegulensis castellanus, in abdito loco cum satellitibus suis latitabat, et tramites, ne rura sua latrunculi depopularentur,

explorabat. Venientibus vero Francis subito prosilivit, generumque regis, Guillelmum, comprehendit, pro cuius redemptione 60000 argenti marcos habuit. Contubernalium autem ejus quosdam cepit, reliquos vero cum dedecore fugavit.

Confracta itaque cervicositate sobolis suae, Gallia satis ingemuit, recensitis eventibus damnosis, suisque futuris generationibus exprobrandis, quos nuper in Neustria pertulerit. Henricus autem rex, quia pacis amator erat, feliciter effloruit; pro quo supplicentem Ecclesiam Deus clementer exaudivit, et crebras ei de inimicis victorias pie contulit. Rediviva prosperitas, illi blande favens, saevos perfectiales admodum terruit, et acerbam poenitudinem infortunatae factionis reipublicae hostibus incussit.

Richerius de Aquila xv Kalendas Octobris [1119] Odonem, totamque praedam de Ciseio rapuit, ea die qua Ludovicus rex cum multis millibus Britolium adiit; sed nihil nisi dedecus et vulnura vindicavit. Praefatus juvenis in expeditione illa rem fecit perenni dignam memoria. Dum pagenses de Vaceio et circumjacentibus vicis raptores sequerentur, et arma sua quolibet modo eripere seu redimere meditarentur, animosi milites, retro conversi, super eos irruerunt, citoque terga dantes persecuti sunt. Cumque illi vires non haberent quibus contra feratam aciem sese defenderent, nec proximum esset praesidium ad quod confugere potuissent, secus viam crucem lineam aspexerunt, ante quam omnes pariter humo tenus prostrati sunt. Quod videns Richerius, timore Dei compunctus est, et pro dulci amore Salvatoris crucem ejus pie reveritus est. Jussit ergo suis ut omnes consternatos incolumes sinerent, et ipsi, ne impedimentum aliquod paterentur, inceptum iter peragerent. Sic nobilis vir pro Creatoris metu fere centum villanis pepercit, a quibus si prendere eos temere praesumpsisset, grande pretium exigere potuisset. Eadem septimana, per Rotronem, avunculum suum, regi reconciliatus est, et totam in Anglia seu Normannia terram patris sui adeptus est.

Deinde rex Uticensem pagum cum exercitu adiit, et inimicos suos, qui Gloz et Liram tenebant, visitavit. Tunc nimirum Rogerius, Guillelmi filii Barnonis filius, praetorium Gloz servabat, et Ernaldus de Bosco Lirae municeps erat; qui, cum vidissent quod regia virtus omnia conculcasset, et sibi omne ab Eustachio et Amalrico subsidium defecisset, cum Radulfo, qui vicinus sibi erat, locuti sunt, et per eum idoneam sibi pacem cum rege fecerunt, eique diu servata fideliter castra reddiderunt. Rex autem Radulfo de Guader eadem restituit, et pacificata jam regione Uticensi, Rothomagum reversus, Deo gratias retulit.

Interea, idem heros, quia Radulfum de Conchis suspectum habebat, nec ad rura sua quae ultra Sequanam sunt, nisi per terram ejus ire poterat, consilio regis Pontem Sancti Petri, totamque vallem

de Pistris dedit, ut sibi fidelis esset, et contra publicos hostes totis nisibus rempublicam defenderet. Radulfo quoque Rufo redditus de Gloz annuit, quem necessarium sibi in multis comprobavit, et profuturum adhuc aestimavit.

IX. Remense concilium a Calixto papa celebratum. In quo de contentionibus inter Imperatorem et sedem apostolicam versatis agitur.

In Octobris medio [1119], Calixtus papa cum Romano senatu Remis venit, ibique xv diebus demoratus concilium tenuit, et de utilitatibus Ecclesie cum pastoribus Dominicis gregis solerter tractavit. Ibi nimirum fuerunt xv archiepiscopi et plus quam cc episcopi, cum multis abbatibus et aliis Ecclesie dignitatibus. Apostolico enim jussu evocati de Italia et Germania, de Gallia et Hispania, de Britannia et Anglia, de insulis Oceani, et cunctis occidentalibus provinciis, congregati sunt pro amore Salvatoris, ejus parati gratanter obedire mandatis. Maguntinus archiepiscopus, cum vii præsulibus, Remis ad synodum properavit, quos quingentorum militum cohors secure vallavit. Quorum adventu comperto, exsultavit, eisque Hugonem, Trecassinum comitem, cum turmis militum amicabiliter obviam misit.

Rex Anglorum prælatis regni sui ad synodum quidem ire permisit; sed omnino, ne alicujus modi querimoniam alterutrum facerent, prohibuit. Dixit enim: «Omni plenariam rectitudinem orquerenti faciam in terra mea; redditus ab anterioribus meis constitutos Romanæ Ecclesie singulis annis erogo, et privilegia nihilominus ab antiquis temporibus pari modo mihi concessa teneo. Ite, dominum papam de parte mea salutate, et apostolica tantum præcepta humiliter audite; sed superfluas adventiones regno meo inferre nolite.» In ecclesia metropolitana synodus celebrata est. Ibi papa xiv Kalendas Novembris Dominico missam cantavit, et Bajocensem Turstinum Eboracensibus archiepiscopum consecravit, privilegioque, ne Cantuariensi metropolitæ veluti magistro, sed quasi coepiscopo subiceretur, donavit. Sequenti autem Dominico, Fredericum, Hermannii Namuri comitis fratrem, Leodicensibus episcopum benedixit; qui infra triennium ab æmulis veneno infectus obiit, et nunc miraculis ad sepulcrum ejus coruscantibus feliciter splendet. In basilica Sanctæ Virginis Mariæ, ante crucifixum xii Kalendas Novembris cathedræ præsulum appositæ sunt, et singuli metropolitæ, prout eis antiquitus a Romano pontifice constitutum est, ordinate consederunt. Radulfus cognomento, Viridis, archiepiscopus Remensis et Leotericus Bituricensis, Humbertus Lugdunensis et Goisfredus Rothomagensis, Turstinus Eboracensis et Daimbertus Senonensis, Gislebertus Turonensis et successor ejus Hildebertus Cenomanensis, Baldricus Dolensis et alii octo archiepiscopi, cum suffraganeis suis et absentium legatis, cum multis abbatibus et monachorum ac clericorum multitudine, futurum examen præfiguravere, quod in spiritu intuens Isaias et quasi

PATROL. CLXXXVIII.

A digito demonstrans, exclamat cum metu ac mentis alacritate: «Dominus ad judicium veniet, cum senibus populi sui et principibus ejus (*Isa. III, 14*).»

In sublimi consistorio apostolica sedes erat, ante januam ecclesie. Finita missa, Calixtus papa resedit, et in prima fronte coram eo Romanus senatus constitit. Cono Prænestinus præsul, et Boso Portuensis, Lambertus Ostiensis, Joannes Cremensis et Hato Vivariensis. Hi nimirum præ omnibus aliis quæstiones subtiliter discutiebant, et mira eruditione imbuti, responsa ubertim proferebant. Chrysogonus vero diaconus, dalmatica indutus, papæ astabat, manumque canones gestabat, promptus propinare authenticas majorum sententias, ut res exigebat. Porro alii sex ministri, tunicis seu dalmaticis vestiti, circumstabant, et frequenter, insurgente dissidentium tumultu, silentium imperabant. In primis, post litaniam et authenticas orationes, papa cepit simpliciter et sancte Latialibus verbis Evangelium explanare, quod jusserit Jesus discipulos suos transfretum præcedere (*Marc. VI, 45*). Eloquenter etiam retexuit quomodo, vespere facto, ventus oritur contrarius, et navis sanctæ Ecclesie periclitatur in hujus mundi fluctibus, multimodisque jaciatur tentationum et tribulationum procellis; sed sævientes impiorum flatus subito conquiescunt visitatione Salvatoris, et optata tranquillitas revertitur ad filios pacis. Deinde, ut papa sermonem finivit, Cono cardinalis pontifex surrexit, et eloquentissime sacros archimandritas de cura pastorali admonuit. Ex libro quoque Geneseos (cap. xxxix, xxx) verba Jacob memoriter protulit, et prælatos Ecclesie circa gregem Domini parem diligentiam habere spiritualiter debere asseruit, quam Jacob erga oves Laban, avunculi sui, se habuisse manifestavit.

Ludovicus rex, cum principibus Francorum, synodum introivit. In consistorium ubi papa residens omnibus præeminebat, conscendit, querimoniamque suam rationabiliter deprompsit. Erat enim ore facundus, statura procerus, pallidus et corpulentus. «Ad hanc, inquit, sanctam concionem pro investigando consilio cum baronibus meis venio; domine papa, et vos, o seniores, audite me, obsecro. Rex Anglorum, qui jamdudum mihi confœderatus extitit, mihi meisque subjectis plurimas infestationes et injurias ingessit; Normanniam, quæ de regno meo est, violenter invasit, et Rodbertum, ducem Normannorum, contra omne jus et fas, detestabiliter tractavit. Hominem quippe meum, sed fratrem dominumque suum, multis modis molestavit, et ad ultimum cepit, et huc usque in carcere longo detinuit. Ecce Guillelmum, ducis filium, qui mecum ad vos huc accessit, funditus extorrem exhæreditavit! Per episcopos et consules, aliasque personas, ipsum ut captum ducem mihi redderet, requisivi; sed de hac re nihil ab eo impetrare potui. Rodbertum de Belismo, legatum meum, per quem mandaveram regi quæ volebam, in curia sua cepit, vinculis injecit, et in ergastulo truci huc usque coercuit. Ted-

baldus comes homo meus est; sed instinctu avunculi sui contra me nequiter erectus est. Ejus enim divitiis et potentia inflatus, in me rebellavit, et infidus mihi atrocem guerram fecit, regnumque meum ad detrimenta multorum conturbavit. Legitimum bonumque virum, Guillelmum comitem Nivernensem, quem bene nostis, remeantem de obsidione castelli cujusdam excommunicati furis, ubi vere spelunca latronum et fossa diaboli erat, comprehendit, et usque in hodiernum diem carceri mancipavit. Religiosi præses Thomam de Marla seditiosum prædonem totius provinciæ merito adversati sunt, ideoque mihi generalem inimicum peregrinorum et omnium simplicium obsidere præceperunt, et ipsi mecum, legitimique barones Galliæ ad comprimendos exleges convenerunt, et cum communi collectione Christiani exercitus pro zelo Dei certaverunt. Inde præfatus heros cum mea licentia pacifice regrediens captus est, et a Tedbaldo comite usque hodie retentus est, licet eum multitudo procerum ex parte mea sæpe pro liberatione comitis suppliciter requisierit, et tota terra ejus ab episcopis anathematizata sit.)

Cumque rex hæc et his similia dixisset, et Gallicana concio veracem ejus orationem allegasset, Goisfredus, Rothomagensis archiepiscopus, cum suffraganeis episcopis et abbatibus, surrexit, et pro rege Anglorum rationabiliter respondere cœpit. Verum, orto tumultu dissidentium interceptus, conticuit, quia illic multi aderant inimicorum, quibus excusatio pro victorioso principe displicuit.

Interea Hildegardis, comitissa Pictavorum, cum suis pedisequis processit, et alta claraque voce querimoniam suam eloquenter enodavit, quam omne concilium diligenter auscultavit. Se siquidem dixit a marito suo esse derelictam, sibique Malbergionem, vicecomitis de Castello Airaldi conjugem, in toro subrogatam. Cumque papa interrogaret utrum consul Pictavensis secundum suum edictum ad synodum venisset, Guillelmus, eloquentissimus juvenis, episcopus Sanctonensis, et plures episcopi et abbates de Aquitania surrexerunt, et eundem Aquitanorum ducem excusaverunt, asseverantes quod iter ad concilium inierit, sed ægritudine detentus obiter remanserit. Denique papa infirmitatis causa excusationem suscepit, inducias dedit, certumque terminum constituit, quo consul ad placitum in curiam papæ veniret, ac aut legitimam uxorem reciperet, aut pro illicito repudio sententiam anathematis subiret.

Deinde barbatus Audinus, Ebroicensis episcopus, clamorem de Amalrico fecit, a quo et se turpiter expulsum, et episcopium abominabiliter incensum denuntiavit. Protinus econtra capellanus Amalrici palam respondendo auctacter occurrit, et mendacem episcopum liquido coram omni cœtu vocitavit: « Non Amalricus, inquit, sed nequitia tua te merito expulit, et episcopium combussit. Ipse profecto, quem rex per fraudulentam malignitatem tuam

A cxhæreditavit, ut strenuissimus miles, armis pollens et amicis, debitum honorem recuperavit. Rex siquidem cum pluribus catervis suorum urbem obsedit, imperioque tuo ignem injecit, et basilicas omnes cum ædibus concremavit. Tali tantoque damno peracto recessit, nec adhuc arcem seu civitatem obtinuit. Videat et judicet hæc sancta synodus: quis magis pro combustis ecclesiis condemnandus est, Audinus an Amalricus? »

Francis itaque contra Normannos adminiculantibus Amalrico, grandis ibi facta est verborum altercatio. Tandem facto silentio, papa locutus est: « Nolite, quæso, charissimi mei, multiplicitate verborum inutiliter contendere, sed pacem, ut filii Dei, totis nisibus inquirete. Filius enim Dei pro pace de cœlo descendit, et humanum corpus ex intacta Virgine Maria clementer assumpsit, ut lethalem guerram, per protoplasti reatum progressam, pie sedaret; ut pacem inter Deum et hominem, ipse sequester factus mitteret; ut angelicam et humanam naturam reconciliaret. Ipsum in omnibus sequi debemus, qui ejus in populo suo vicarii qualescunque sumus. Pacem et salutem membris ejus omnimodis procurare satagamus, quia ministri et dispensatores ministeriorum Dei sumus. Membra quippe Christi populum Christianum appello, quem ipse sanguinis sui redemit pretio. Inter bellicos tumultus in perturbatione positus sæculari, quis digne potest spiritualia contemplari, vel in lege Dei competenter meditari? Bellica seditio plebes commovet ac dissolvit, et per abrupta vitiorum lethali- ter evagari cogit. Ecclesias violat, sacra contaminat, et plura nefaria irreverenter exaggerat. Clerum vehementer inquietat, et a studio religionis pluribus modis evocat. In cultu Dei consistentes territat, molestiis nequiter infestat, et quid agant præ timore nescientes enervat. Regularem disciplinam confundit ac dissipat, et indiscipulatos in omne nefas præcipitat. Ecclesiasticus itaque rigor dissolvitur, lethifera dissolutio passim diffunditur, et castitatis pudor flebiliter exponitur. Furia vero malorum abominabiliter grassatur, et iniquorum phalanx ad inferos miserabiliter quotidie rapiatur. Pacem igitur, quam honorum nutricem lucide videmus, in omnibus ubique ferventer amplecti debemus, indesinenter servare, omnibus imperare, verbis et exemplis prædicare. Hanc ipse Christus, ad passionem properans, suis reliquit, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis* (Joan. xiv, 27). Hanc eandem ipse resurgens ex mortuis repræsentavit, dicens: *Pax vobis* (Luc. xxiv, 36). Magna quies et securitas est ubi pax regnat; dolor et tribulatio terit omnes et cruciat quos ira rodit ac discordia stimulat. Pax est blanda et salubris concatenatio cohabitantium, omnique creaturæ rationali generale bonum, quo indissolubiler nexi cœlestes gaudent, terrigenæque simili nexu colligari jugiter indigent; sine qua pestilentes timentur et timent, et, nunquam securi, turbantur et morientur.

Haec igitur virtutem, quam appeto, quam ex sanctarum auctoritate Scripturarum, et generali approbatione publicæ commoditatis, summopere laudo, toto nisu inquirere, et in tota Dei Ecclesia, ipso iuvante, diffundere vivaciter elaborabo. Treviam Dei, sicut eam sanctæ memoriæ Urbanus papa in concilio Clarimontis tenendam constituit, præcipio, et reliqua decreta, quæ ibi a sanctis Patribus sancita sunt, ex auctoritate Dei, et sancti Petri apostoli, omniumque sanctorum Dei, confirmo. Imperator Alemannorum mandavit mihi ut Mozonem castrum adeam, ibique pacem cum eo, ad utilitatem sanctæ matris Ecclesiæ, faciam. Illuc utique pro pace laboraturus nunc ibo, et coepiscopos meos Remensem et Rothomagensem, et alios quosdam de fratribus et coepiscopis nostris mecum minabo, quos præ cæteris ad hoc placitum necessarios aestimo. Aliis omnibus episcopis et abbatibus jubeo ut hic præstolentur nos quantocius redituros, auxiliante Conditore nostro. Omnes hic exspectare commendo, nec etiam Goisfredum, abbatem Sancti Theodorici, abire permitto, quamvis ejus hospitium sit in proximo. Orate pro nobis, ut Deus et Dominus noster prosperum iter nobis concedat, et omnes conatus nostros ad pacem et utilitatem totius Ecclesiæ benigniter dirigat. Cum autem reversus fuero, clamores vestros et ratiocinationes, ut rectius potuero, diligenter discutiam, opitulante Domino, ut cum pace et exultatione ad propria remittatur hæc sacra concio. Deinde spiritualem filium meum, et originis propinquitate consobrinum, regem Anglorum adibo; precibus et alloquiis ipsum et Tedbaldum comitem, ejus videlicet nepotem, aliosque dissidentes admonebo ut in omnibus rectitudinem faciant et ab omnibus eadem in amore Dei recipiant, et juxta Dei legem pacificati, ab omni bellorum streptu sileant, atque cum subjectis plebibus securi quiescentes gaudeant. Porro illos qui persuasionibus nostris obtemperare noluerint, sed in sua procacitate contra jus et publicam quietem contumaciter perseveraverint, terribili anathematis sententia feriam, nisi a pravitate sua resipuerint, et pro transactis reatibus canonice satisfecerint. His dictis, cæteris fidelium solutus est.

X. Remense concilium continuatur.

In crastinum, feria quarta, cum insigni comitatu Mozonem profectus est, et Dominico sequenti, præ labore et metu lassus et æger, Remis regressus est. Interea multitudo magistratum papæ reditum ægre præstolata est. Nam qui de longinquis regionibus illuc apostolici jussu convenerant, ibi nihil agentes, infructuose sua distrahebant, suarumque curam domorum cum mœrore intermittebant. Denique reversus papa per quatuor dies synodum tenuit, et de diversis ecclesiarum negotiis tractavit.

Igitur, feria secunda, postquam papa consedit, Joannes Cremensis eruditus et eloquens presbyter, surrexit, et peracti eventus itineris seriatim enu-

A cleare cœpit: « Notum est, inquit, sanctitati vestræ quod Mozonem perreximus. Sed infortuniis contra nos insurgentibus, nil commoditatis perpetravimus. Illuc festinanter ivimus, sed inde festinantius redivimus. Imperator enim cum ingenti exercitu ad prædictum locum advenit, et quasi pugnaturus armatorum ferme xxx millia secum habuit. Hoc itaque ut animadvertimus, dominum papam in præfato castro, quod in Remensis archiepiscopi dominio est, inclusimus, et nos inde ad constitutum colloquium egredientes, ipsum exire omnino prohibuimus. Secretius fari cum imperatore multoties quæсивimus; sed mox ut a turba segregati, cum illo seorsum migrarem, innumeri satellites, voluntatis ejus et fraudis conscii, nos circumdabant, et lanceas gladiosque suos vibrantes, ingentem nobis metum incutiebat. Non enim ad bellum instructi veneramus, sed inermes pacem universali Ecclesiæ procurabamus. Imperator dolosus per diversas ambages cavillabatur, fraudulenter nobiscum loquebatur; sed præsentiam papæ, ut eundem caperet, summopere operiebatur. Sic totum diem inutiliter exegimus; sed Patrem patrum ab oculis ejus solerter occultavimus, memores quam fraudulenter idem ipse Romam intraverit, et ante aram in basilica Sancti Petri apostoli, Paschalem papam ceperit. Denique nos tetra nox diremit, et unusquisque sua mappalia repetiit. Nos utique, formidantes ne pejora incurreremus, iter repedandi, imo fugiendi, velociter ivimus. Quin etiam, ne formidabilis tyrannus cum multis legionibus, quas secum ducebat, persequeretur nos, valde timuimus. » De his dixisse nunc sufficit.

Coloniensis archiepiscopus legatos et epistolas domino papæ direxit, et professa subjectione, pacem et amicitiam cum illo pepigit. Filium quoque Petri Leonis, quem obsidem habebat ob amoris specimen gratis reddidit. Hæc dicens, quasi ob insigne tripudium lætitiæque mirabilem, digito monstravit nigrum et pallidum adolescentem, magis Judæo vel Agareno quam Christiano similem, vestibus quidem optimis indutum, sed corpore deformem. Quem Franci, aliique plures papæ assistentem intuentes, deriserunt, eique dedecus perniciemque citam imprecati sunt, propter odium patris ipsius, quem nequissimum sceleratorem noverunt.

Deinde Lugdunensis archiepiscopus cum suffraganeis suis surrexit, et ita loqui cœpit: « Matisconensis episcopus ad hanc sanctam synodum clamorem facit, quod Poncius Cluniacensis ipsum ecclesiamque suam damnis multisque injuriis affecit; ecclesias, decimasque suas, debitasque subjectiones sibi violenter abstulit, et congruas dignitates, suorumque ordinationes clericorum dene-gavit. » Questus hujusmodi ut Lugdunensis Primas explevit, multi præsules et monachi atque clerici persecuti sunt, et de rebus sibi violenter ablati cum vociferatione clamores fecerunt, ac de injustis invasionibus quas a Cluniacensibus perpessi sunt.

Plures valde tumultuati sunt, diuque perstreptentes, acerba quæ ruminaverant, evomuerunt.

Tandem facta silentio, Cluniacensis abbas cum grandi conventu monachorum surrexit, brevique responso et modesta voce ac tranquilla locutione querulosos impetitores compressit. Erat quippe magnanimus de Valle Brutiorum monachus, consulis, Merguliensis filius, et Paschalis papæ filiulus, imperioque ejus inter Cluniacenses educatus. Ætate quidem juvenis, et statura mediocris, sed a pueritia docilis, in virtutibus stabilis, et coessentibus alacritate affabilis; candida vero facie decorus, moribus et genere, ut dictum est, conspicuus, regum et imperatorum consanguinitate proximus, religione ac peritia litterarum præditus, ideoque, tot charismatum prærogativis rediunitus, fortis in adversantes æmulos stabat ac rigidus. Multis, ut caraxatum est, clamoribus in synodo propulsatus, respondit: « Cluniacensis ecclesia soli Romanæ Ecclesiæ subdita est, et papæ propria, et ex quo fundata est, a Romano pontifice obtinuit privilegia quæ proclamatores isti sua nituntur abolere et frustrari violentia. Notum autem sit vobis, beati Patres, qui adestis, omnibus, quod ego et fratres nostri monasticas res, quas jure servandas suscepimus, sicut eas venerabilis Hugo, aliique sancti prædecessores nostri habuerunt, servare contendimus. Nulli damna vel injurias ingessimus, res alienas non diripuimus, nec aliquatenus diripere sua cuiilibet concupiscimus. Verum res pro amore Dei nobis datas a fidelibus quia pertinaciter defendimus a raptoribus, invasores dicimur, et opprobria multa injuste toleramus. Nimia de his ad me sollicitudo non pertinet. Ecclesiam suam dominus papa, si vult, defendat, et ecclesias, decimasque cum aliis possessionibus, quas ipse mihi commisit, patrocinetur et custodiat! »

Papa igitur de omnibus quæ ab utrisque partibus audierat, in crastinum perendinari iudicium imperat. Sequenti vero die, Joannes Cremensis surrexit, et locutionis suæ proœmium hujusmodi inchoavit: « Sicut justum est ut dominus papa clamores vestros solerter audiat, vobisque sicut pater filii sine fictione omnimodis subveniat, talique vobis obsequi famulatu non semel sed quotidie debeat: sic nimirum decet ac justum est ut ipse idem in parochiis vestris aliquid proprietatis possideat, ecclesiamque, seu domum, vel aliquam possessionem, sua electione sive fidelium oblatione, liberam habeat. » Postquam ab omnibus hoc gratanter concessum est, consequenter Joannes adjecit: « Ducenti et eo amplius anni sunt ex quo Cluniacensis ecclesia fundata est, et ab ipso primordio foundationis suæ Romano papæ donata est, a quo utilibus privilegiis in Romana synodo coram multis arbitrariis diversæ dignitatis evidenter insignita est. Ratum est, et in chartis insertum legentibus liquido patescit quod Geraldus Aquitanicus Cluniacense cœnobium in alodio suo construxit, et illud, Ro-

mano pergens, Romano pontifici devotissime commisit, nec id frustra fieri voluit; nam ipse tunc XII aureos papæ obtulit, et exinde totidem singulis annis dari decrevit. Præfata ergo ecclesia nulli principum seu præsulum usque nunc nisi papæ subjacuit, Deoque largiter opitulante, fundis et religiosis habitatoribus feliciter crevit; unde bonus odor laudabilis famæ longe lateque per orbem fragavit, exemplumque sanctitatis pie quærentibus disciplinam salubriter exuberavit. Conventus monachorum secundum regulam sancti Patris Benedicti abbatem eligit, electum papæ cum litteris attestantibus dirigit, quem ipse secundum ecclesiasticum morem consecrat ac benedicit.

« Omnis credentium multitudo credit ac perhibet quod qui apostolicæ sedi, jubente Deo, præsidet, ligandi atque solvendi potestatem habet. Principis enim apostolorum Petri vicarius est, cui divinitus dictum est: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis* (Matth. XVI, 18). Ergo apostolica sedes cardo et caput omnium ecclesiarum a Domino, et non ab alio, constituta est. Et sicut cardine ostium regitur, sic apostolicæ sedis auctoritate omnes ecclesiæ, Domino disponente, reguntur. Ecce beato Petro concessum est a Filio Dei ut cæteris præmineret apostolis; unde Cephas vocatur (Joan. I, 42), quia caput et primus est omnium apostolorum; et quod in capite præcessit, in membris sequi convenit. Quis ei resistere potest, cui tanta potestas a Domino concessa est? Quis audet solvere quem Petrus ligavit, sive ligare quem ipse absolvit? Igitur, cum Cluniacensis abbatia soli papæ subjiciatur, et ille, qui præcipiente Deo in terris super omnes est, ipsam patrocinetur, Romana auctoritas Cluniacensium privilegia corroboret, et in virtute Dei omnibus Ecclesiæ filiis imperat ne quis eos temere pristina libertate privet, nec possessionibus olim habitis spoliaret, nec insolitis exactionibus prægraveret. In pace omnia possideant, ut quieti semper servire Deo valeant! »

Hæc Joanne dicente, plures præsulum et aliorum qui confines illis erant, tumultuati sunt; nec ea quæ per cardinalem constanter edita sunt, quamvis aperte contradicere jussionibus papæ non audent, concessa sunt. In altercationibus multifluæ jaculabentur sententiæ, abundanter emanantes de profundo fonte divitis sapientiæ. Sed omnia concilii gesta nequeo sigillatim retexere. Arguti sophistæ de multiplicibus Ecclesiæ negotiis subtiliter tractaverunt, et multa studiosis auditoribus documenta luculenter intinuerunt. Ibi Girardus Engolismensis, Hato Vivariensis, Goisfredus Carnotensis, et Guillelmus Catalaunensis, duces verbi præ cæteris intonuerunt, et dicacibus scholasticis, atque fervidis amatoribus Sophiæ invidiosi enitue-

runt. Nuntius de morte Tusculani cardinalis episcopi, nuper in itinere defuncti, locutus est, et epistola Clementiæ, sororis papæ, pro Balduino comite Flandrensi, filio suo, recitata est. Pro quibus, et pro cunctis fidelibus defunctis lugubris pastor cum venerabili cœtu Deum deprecatus est.

In novissimo concilii die, Barcinonensis episcopus, corpore quidem mediocri et macilentus, sed eruditione cum facundia et religione præcipuus, subtilem satisque profundum sermonem fecit de regali et sacerdotali dignitate, quem summa cuncti qui percipere poterant hauserunt aviditate. Tunc papa Carolum Henricum imperatorem, Theomachum, et Burdinum pseudopapam, et fautores eorum mœrens excommunicavit, aliosque scelerosos qui manifeste sæpius correpti, sed inemendabiles perdurabant, illis associavit, parique anathematis percussione usque ad emendationem multavit. Denique decretalia synodi Remensis capitula propalari imperavit. Joannes Cremensis ex consultu Romani senatus dictavit. Joannes, Rothomagensis Sancti Audoeni monachus, in charta notavit, et Chrysogonus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconus, distincte et aperte recitavit. Textus autem concilii hujusmodi est :

« Quæ sanctorum Patrum sanctionibus de private Simoniaca stabilita sunt, Spiritus sancti iudicio et auctoritate sedis apostolicæ confirmamus. Si quis ergo vendiderit aut emerit, vel per se vel per submissam personam quamlibet, episcopatum, abbatiam, decanatum, archidiaconatum, presbyteratum, præposituram, præbendam, altaria, vel quamlibet ecclesiastica beneficia, promotiones, ordinationes, consecrationes, ecclesiarum dedicationes, clericalem tonsuram, sedes in choro, aut quamlibet ecclesiastica officia, et vendens, et emens, dignitatis et officii sui et beneficii periculo subiaceat. Quod nisi resipuerit, anathematis mucrone perfossus, ab Ecclesia Dei, quam læsit, modis omnibus abscindatur.

« Episcopatum, abbatiarum investituram per manum laicam fieri penitus prohibemus. Quicumque igitur laicorum deinceps investire præsumperit, anathematis ultioni subiaceat. Porro, qui investitus fuerit, honore quo investitus est, absque ulla recuperationis spe, omnimodo careat.

« Universarum ecclesiarum possessiones, quæ liberalitate regum, largitione principum, vel oblatione qualiumlibet fidelium, eis concessæ sunt, inconcussas in perpetuum et inviolatas permanere decernimus. Quod si quis eas abstulerit, invaserit, aut potestate tyrannica detinuerit, juxta illud beati Symmachi capitulum, anathemate perpetuo feriat. Nullus episcopus, nullus presbyter, nullus omnino de clero ecclesiasticas dignitates vel beneficia cuiuslibet, quasi jure hæreditario, derelinquat.

« Illud etiam adjacentes, præcipimus ut pro baptismatis, chrismatis, olei sacri et sepulturæ acce-

ptione, et infirmorum visitatione vel unctione, nullum omnino pretium exigatur.

« Presbyteris, diaconibus et subdiaconibus, concubinarum et uxoribus contubernia prorsus interdicimus. Si qui autem hujusmodi reperti fuerint, ecclesiasticis officiis priventur et beneficiis. Sane, si neque sic immunditiam suam correxerint, communionem careant Christiana. »

Hæc III Kalendas Novembris [1119] scita Calixtus II papa cum omni concilio sanxit, et omnes qui convenerant illuc, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti benedixit. Deinde sacrum illud collegium solutum est, et unusquisque laudans Deum ad propria regressus est.

XI. *Henricus rex nonnullos rebelles Normannos ad obsequium reducit. De veteri Rothomago.*

Interea Henricus rex Ebroas potenter obsedit, ipsiusque nepos Tedbaldus, comes palatinus, pacificare discordantes satagit; unde solerti consilio fiduciaque Amalricum ad regem adduxit, qui protinus reconciliatus regi arcem ultro reddidit, et ipse totum avunculi sui comitatum gaudens recepit. Porro Eustachius et Juliana, uxor ejus, cum amicis consiliati sunt, et ad obsidionem, amicorum instinctu, properaverunt, nudisque pedibus ingressi tentorium regis ad pedes corruerunt. Quibus repente rex ait: « Cur super me sine meo conductu introire ausi estis, quem tot tantisque injuriis exacerbastis? » Cui Eustachius respondit: « Tu meus es naturalis dominus. Ad te ergo, dominum meum, venio securus, servitium meum tibi fideliter exhibiturus, et rectitudinem pro erratibus, secundum examen pietatis tuæ, per omnia facturus. » Amici pro genero regis supplicantes adfuerunt. Richardus quoque, filius regis, pro sorore sua supplex accessit. Clementia vero cor regis ad generum et filiam emollivit, et benigniter reflexit. Mitigatus itaque socer genero dixit: « Juliana revertatur Paceyum, et tu mecum venies Rothomagum, ibique meum audies placitum. » Nec mora jussio regis completa est, et rex Eustachio sic locutus est: « Propter honorem Britolii quem Radulfo Britoni, cognato tuo, dedi, quem fidelem et probissimum in necessitatibus meis contra hostes comprobavi, in Anglia tibi per singulos annos recompensabo CCC marcas argenti. » Post hæc præfatus heros in pace zeti et muris Paceyum munit, multisque divitiis abundans, plus quam XX annis vixit. Porro Julianæ post aliquot annos lascivam quam duxerat vitam, habitumque mutavit, et sanctimonialis in novo Fontis-Ebraldi cœnobio facta, Domino Deo servivit.

Hugo de Gornaco, et Rodbertus de Novo Burgo, cæterique rebelles, ut fortiores se viderunt defecisse, et fortitudine ac sensu super omnes regem incessisse, comperta sociorum defectione, præteritorum actuum pœnitentiam egere, et tam per se quam per amicos misericordiam regis postulavere. Protinus ille, qui Deum timebat, et pacis justi-

tiaque cultor erat, baronibus pro errore supplicibus pepercit, et indultis reatibus in amicitiam eos benigniter recepit.

In Stephanum, comitem de Albamarla, qui solus adhuc resistebat, exercitum rex aggregavit, et in loco qui Vetus Rothomagus dicitur, castrum condere cœpit, quod Mata-Putenam, id est *devincens meretricem*, pro despectu Hadvisæ comitissæ nuncupavit. Ejus enim instinctu præfatus consul contra dominum cognatumque suum regem rebellavit, et Guillelmum Clitonem atque Balduinum Flandritam in castris suis receptos diutius adjovit. Qui, postquam regem super se cum exercitu venire cognovit, prudentum consultu amicorum, regi humiliter satisfacit, et ille, condonatis omnibus, cum pace triumphans recessit.

De Veteri Rothomago, unde hic mentio jam facta est, tangam quod in priscis Quiritum historiis relatum est. Caius Julius Cæsar Caletum, unde Caletensis pagus adhuc vocabulum retinet, obsedit, diuque totis nisibus impugnavit. Et quia illuc de omni Gallia implacabiles inimici confluerant, qui cædibus et incendiis ac frequentibus injuriis offenderant, et irremissibiliter Cæsarem irritaverant, ipse urbem pertinaciter impugnavit, cum incolis cepit funditusque destruxit. Cæterum ibi, ne provincia præsidio nudaretur, munitionem construxit, quam a Julia, filia sua, Julianam Bonam nuncupavit; sed barbara locutio Illebonam, corrupto nomine, vocitavit. Inde ix fluvios, Guitesledam et Talam, quæ Dun modo dicitur, Sedanam et Belnium atque Sedam, Guarenam et Deppam et Earam pertransivit, Oceanique littus usque ad Aucum flumen, quod vulgo dicitur Ou, perlustravit. Solers denique princeps, postquam commoditatem patriæ perscrutatus suis consulit, urbem ad subsidium Quiritum ædificare decrevit, quod Rodomum, quasi Romanorum domum, vocitavit. Accitis itaque artificibus, spatium quantitatis ejus mensus est, latomisque cum macionibus illic ad opus agendum dispositis, profectus est. Interea Rutubus, potens sævusque tyrannus, inexpugnabile, ut putabatur, municipium super montem juxta Sequanam servabat, per quod circumjacentem provinciam, navesque per proximum flumen meantes coercebat. Quod audiens Cæsar, illuc cum exercitu festinavit, et castellum, quod Rutubi Portus appellabatur, expugnavit. Cujus oppidi specimen et ruinas solers indigena perspicue cognoscit. Cæsar autem de prædicto loco cæmentarios et artifices alios revocavit, nobilemque metropolim super Sequanam Rothomagum condidit, et priori vico super Aucum usque in hunc diem solum nomen reliquit.

Hæc, quia de Veteri Rothomago, ubi Henricus rex castellum in hostes inchoavit, sed illis protinus reconciliatis inceptum opus intermisit, ad notitiam posteritatis mentionem feci, de priscorum relationibus adjeci. Nunc autem ad res nuper gestas, ut cœpi, redibo, et pro posse meo antiquos scripto

res sequens, laborem meum ætati futuræ offero.

Omnes Normanni qui contra regem, ut dictum est, rebellaverant, ipsum in omnibus fortiores experti sunt, meliusque quam olim consilium captantes, tam per se quam per amicos veniam petierunt, et supplices a rege indultis reatibus recepti sunt. Inviti siquidem Guillelmum Clitonem cum Helfa, pædagogo suo, in exsilio reliquerunt, sed aliter potentissimi principis pacem habere nequiverunt.

XII. (1119) *Henricus, rex cum Calixto papa colloquium habet. — Pax inter reges Franciæ et Angliæ componitur.*

Mense Novembri, Calixtus papa in Neustriam venit, et Gisortis cum rege colloquium de pace habuit. Magnificus rex illum honorifice suscepit, et ejus ad pedes pronus accessit, eumque reverenter honoravit, quem universalis Ecclesiæ pastorem, sibique consanguinitate propinquum agnovit. Quem papa humiliatum benigniter erexit, in nomine Domini benedixit, datoque pacis osculo, inter mutuos amplexus uterque exsultavit. Denique ad colloquium competentem hora ventum est, et sic papa regem alloqui exorsus est :

« In consilio Remensi cum sanctis præsulibus, aliisque proceribus et filiis Ecclesiæ Dei, qui grantanter per nostram invitationem illuc convenerant, de salute fidelium tractavi, et pro pace communi me laboraturum summopere promisi. Ad has igitur partes, gloriose filii, festinus accessi, et oro clementiam omnipotentis Dei, ut ipse conatus nostros benigniter videat, ac ad generalem totius Ecclesiæ suæ commoditatem salubriter dirigat. In primis magnificentiam tuam obsecro ut pie nobis consentias, et inimicis tuis pacem per nos poscentibus, ut veri Salomonis hæres, pacificus fias. » Cumque rex apostolicis jussionibus promississet se libenter obtemperaturum, papa sermonis sui tale sumit exordium : « Lex Dei, cunctis provide consulens, imperat ut unusquisque jus suum legitime possideat; sed res alienas non concupiscat, nec alii quod sibi fieri non vult faciat. Synodus ergo fidelium generaliter decernit, et a sublimitate tua, magne rex, humiliter deposcit ut Rodbertum, fratrem tuum, quem tu vinculis jamdiu tenuisti, absolvas, eique et filio ejus ducatum Normanniæ, quem abstulisti, restituas. »

His auditis, respondit rex : « Præceptis vestris, reverende Pater, rationabiliter obsecundabo, ut ab initio spondei. Nunc tamen rogo ut diligenter audiat quæ vel qualiter egi. Fratrem meum ducatu Normanniæ non privavi; sed hæreditarium jus patris nostri armis vindicavi, quod non frater meus neque nepos sibi possidebant, sed pessimi prædones et sacrilegi nebulones miserabiliter devastabant. Nullus honor sacerdotibus, aliisque servis Dei impendebatur; sed pene paganismus per Normanniam passim diffundebatur. Cœnobita, quæ antecessores nostri pro animabus suis fundaverant, destruebantur, et religiosi claustrales, deficiente

alimonia, dispergebantur. Ecclesiæ vero spoliaban-
 tur, et pleræque cremabantur, et inde latitantes
 protrahebantur. Parochiani truces mutuis ictibus
 trucidabantur, et superstites, defensore carentes,
 in tot desolationibus lamentabantur. Talis itaque
 ferme vii annis ærumna Neustriam affixit, nec ulli
 liberam intus vel extra securitatem habere per-
 misit. Frequens autem religiosorum deprecatio ad
 me convolavit, meque ut pro amore Dei desolata
 plebi suffragarer incitavit, multisque precatibus ne
 pessimus latrones super innocuos debacchari diu-
 tius paterer, obsecravit. Compulsus itaque in Nor-
 manniam transfretavi, et ab inclytis consulibus,
 Guillelmo Ebroicensi, atque Rodberto Mellentensi,
 aliisque legitimis optimatibus susceptus, desolatio-
 nem paterni juris videns dolui; sed indigentibus
 subvenire nisi per arma bellica non potui. Frater
 enim meus incentores totius nequitiae tuebatur, et
 illorum consilia, per quos vilis et contemptibilis
 erat, admodum amplectebatur. Gunherius nimirum
 de Alneio et Rogerius de Laccio, Rodbertus quo-
 que de Belismo, aliique scelesti Normannis domi-
 nabantur, et sub imagine ducis præsulibus
 omnique clero cum inermi populo principabantur.
 Illos siquidem quos ego de transmarina regione
 pro nefariis exturbaveram factionibus, intimos
 sibi consiliarios, et colonis præsidēs præfecit in-
 nocentibus. Innumeræ cædes et incendia passim age-
 bantur, et dira facinora, quæ inexperti pene in-
 credibilia putant. Fratri meo mandavi sæpius ut
 meis uteretur consultibus, eique totis adminicula-
 rer nisibus. Sed ille, me contempto, meis contra
 me potitus est insidiatoribus. Ego autem, tanta vi-
 dens scelera prævalere, servitium meum sanctæ
 matri Ecclesiæ nolui subtrahere, sed officium quod
 mihi divinitus injunctum est studui multis salu-
 briter exercere. Fortiter igitur armis et ignibus
 præliando, Bajocas Gunherio abstuli, et Cadonum
 Engerranno filio Iberti, aliaque oppida, tyrannis
 pugnando compressis, acquisivi, quæ pater meus
 in suo dominio possiderat; sed frater meus per-
 juris lecoribus ea tradiderat, et ipse tam pauper
 ut clientum suorum stipe indigeret remanserat.
 Tandem Tenerchebraicum, speluncam dæmonum,
 obsedi, quo Guillelmus, Moritolii comes, fratrem
 meum adduxit contra me cum exercitu grandi;
 contra quos in campo Famelico in nomine Domini
 pro defensione patriæ dimicavi. Ibi nimirum, ju-
 vante Deo, qui benevolos conatus meos novit, ad-
 versarios superavi, ambosque consules, fratrem
 meum et consobrinum, cum plurimis desertoribus
 nostris cepi, et huc usque, ne per eos mihi vel
 regno meo scandalum oriretur, diligenter custodivi.
 Sic hæreditatem patris mei, totumque dominium
 ejus recuperavi, paternasque leges observare se-
 cundum voluntatem Dei ad quietem populi ejus
 elaboravi. Fratrem vero meum non, ut captivum
 hostem, vinculis mancipavi, sed ut nobilem pere-
 grinum, multis angoribus fractum in arce regia

collocavi, eique omnem abundantiam ciborum et
 aliarum deliciarum, variamque suppellectilem af-
 fluerentem suppeditavi. Quinquennem vero filium ejus
 Helix, genero ducis, commendavi, optans ipsum
 sensus, omnisque probitatis et potentiae propectu
 filio meo in omnibus adæquari. Helias autem, in-
 stinctu complicum suorum, nepotem meum mihi
 subripuit, totoque sancti Sidonii honore, quem pos-
 sidebat, relicto, ad externos aufugit, et quantum po-
 tuit multis incursum me molestavit; sed, prohi-
 bente Deo, necdum prævaluit. Francos atque Bur-
 gundiones, aliasque gentes in me commovit; sed
 plura sibi, ni fallor, quam mihi detrimenta procur-
 ravit. Nepotem meum multoties scersivi, et per
 plures legatos amicabiliter rogavi ut ad curiam
 meam securus veniret, et cum filio meo regalium
 divitiarum particeps fieret. Tres etiam in Anglia
 comitatus obtuli, ut illis principaretur, et, inter
 aulicos oratores educatus, luculenter experiretur
 quanti sensus et probitatis erga divites et egenos
 in futuro æstimaretur, et quam rigide principalem
 justitiam et militarem disciplinam amplecteretur.
 Ille vero quæ obtuleram respuit, et inter extraneos
 fures mendicus exsulare, quam mecum deliciis per-
 frui maluit. Malorum omnium quæ commemoravi
 testes sunt agri inculti, domus combustæ, ville
 devastatæ, ecclesiæ dirutæ, populique mœrentes
 pro amicorum interfectionibus, opumque suarum
 direptionibus. Hæc, domine papa, Sanctitas vestra
 sapienter discutiat, et utile consilium his qui præ-
 sunt et qui subjacent sollicite conferat!

Solertèr auditis sermonibus regis, papa obstu-
 puit, et facta ejus, prout narraverat, collaudavit.
 « Nunc, inquit, de duce et filio ejus sufficienter au-
 divimus; sed, de his ad præsens silentis, ad alia
 tendamus. Rex Francorum conqueritur fœdus quod
 inter vos erat, male ruptum esse, et multa sibi re-
 gnoque suo detrimenta injuste per tuos satellites
 illata esse. » Respondit rex: « Pactum amicitiae
 quod inter nos erat, ipse prior violavit. Hostes meos
 pluribus modis contra me corroboravit, homines-
 que meos, ut in me cervices suas erigerent, pro-
 missis et persuasionibus animavit. Commissa tamen
 si vult emendare, et amicitiae fœdus amodo invio-
 labiliter observare, paratus sum admonitionibus
 vestris in omnibus obsecundare. »

Gavisus papa super his, adjecit: « Conqueritur
 item rex de injuria quam Tedbaldus comes, nepos
 tuus, ei fecit, cum Nivernensem comitem de obsi-
 dione remeantem comprehendit, quam rex ipse cum
 præsulibus Galliae super Thomam de Marla tenebat,
 ut coerceret eum a nequitias quas innocuis infligebat. »

« Nullas, inquit rex, occasiones requiram, quin
 ad quietem et pacem paternis admonitionibus ve-
 stris obediam, et Tedbaldum, nepotem meum, qui
 justitiae verus amator est, vobis ad omne bonum
 subjiciam. Guillelmum etiam, alium nepotem, ut
 pacem habeat commoneo, eique per vestram Subli-

mitatem illa quæ per alios jam sæpius obtuli, adhuc offero, quia et vobis in omnibus satisfacere cupio, et communem populi quietem, et nepotis ut prolis prosperitatem desidero. »

Denique papa legatos suos regi Francorum et optimatibus suis destinavit, et responsa regis Anglorum, paci competentia, renuntiavit. Omnes igitur gavisus sunt. Superfluum mihi videtur orationem protelare, ut multa enodem loquacitate quanta fuerit lætitia plebi, guerris conquassatæ, dum, sedata belli tempestate, blanda redierit serenitas pacis, diu desideratæ. Confirmata itaque concordia principum, castella, quæ vi seu dolo capta fuerant, dominis suis restituta sunt, et omnes capti tempore belli ex utraque parte milites liberati sunt, et de carcere proprios penates repetere cum gaudio permissi sunt.

XIII. Rothomagense concilium. Clerici in archiepiscopum insurgunt.

Verum invidus et inquietus Satanas, qui primum nomen per serpentem decepit (*Gen. III*), postquam reges et arripotentes athletas gratia Dei pacificatos videns doluit, zizania lethalis discordiæ inter sacerdotes in templo Dei sparsit. Goisfredus enim archiepiscopus, postquam de concilio Remensi Rothomagum rediit, tertia Novembris hebdomada synodum tenuit, et, institutionibus apostolicis exacuminatus, in presbyteros suæ diocesis acriter exarsit. Nam inter cætera concilii capitula quæ protulit, omne consortium feminarum penitus eis interdixit, et in transgressores terribilem anathematis sententiam vibravit. Cumque presbyteri tam grave pondus nimium abhorrerent, et inter se pro corporum et animarum discrimine conquerentes musitarent, archiepiscopus Albertum quemdam eloquentem, quia nescio quid fari cœperat, jussit comprehendere, et mox in ergastulo carceris retrudi. Præfatus enim præsul erat Brito, in multis indiscretus, tenax et iracundus, vultu gestuque severus, in increpatione austerus, procax et verbositate plenus. Cum autem reliqui sacerdotes, insolita re visa, nimis obstupissent, et presbyterum sine reatus accusatione et legitima examinatione velut furem de templo trahi ad carcerem vidissent, nimiumque perterriti, quid agendum esset ignorarent, dubitantes utrum sese defendere seu fugere deberent, furibundus præsul de cathedra surrexit, de synodo concitus exivit, satellitesque suos quos ad hoc prius instruxerat, advocavit. Protinus illi cum fustibus et armis in ecclesiam irruerunt, et in conventiculum clericorum mutuo colloquendum irreverenter ferire cœperunt. Porro, quidam illorum, poderibus suis induti, per cænosos urbis vicos ad hospitia sua cucurrerunt; alii vero, pedibus vel lapidibus, quos ibi forte invenerant, arreptis, repugnare conati sunt. Clientes autem quod ab inermi coronatorum choro convicti fugissent erubuerunt, et indignantes coquos ac pistores et vicinos assecras actutum asciverunt, et recidivum certamen in

A sacris temere penetralibus reiteraverunt. Quoscunque in ecclesia vel cœmeterio repererunt, justos vel injustos, percusserunt, vel Impegerunt, vel alio quolibet modo injuriati sunt. Tunc Hugo de Longavilla, et Anshetillus de Cropus, aliique nonnulli senes maturi et religiosi in æde sancta præstolabantur, et de confessione vel aliis utilibus causis vicissim loquebantur, seu diurnales horas ad laudem Dei ex debito modulabantur. Vecordes autem famuli stolide in eos impetum fecerunt, contumeliis affecerunt, et vix a cæde retractis manibus illis pepercerunt, quia flexis genibus misericordiam flebiliter ipsi postulaverunt; ipsi protinus dimissi, cum sociis qui præcesserant, quantocius de urbe fugerunt, nec licentiam, nec benedictionem episcopi præstolati sunt; sed diros rumores parochianis et pellicibus suis retulerunt, atque ad comprobendam fidem vulnera et liventes læsuras in corporibus suis ostenderunt. Archidiacones vero et canonici, civesque modesti, de infanda cæde contristati sunt, et divinis compatiabantur cultoribus, qui dedecus inauditum perpassi sunt. Sic in sinu sanctæ matris Ecclesiæ sacerdotum cruor effusus est, et sancta synodus in debacchationem et ludibrium conversa est. Nimis conturbatus archipræsul in triclinio receptus delituit; sed paulo post, ubi fugatis, ut dictum est, clericis sedatus furor quievit, progressus, aquam accepta stola benedixit, et ecclesiam quam contaminaverat, cum tristibus canonicis reconciliavit. Clamor seditionis execrabilis ad aures principis pervenit, sed ille, aliis intentus negotiis, rectitudinem læsis facere distulit.

XIV. Henricus rex in Angliam transfretat. Horrendum Candidæ navis naufragium.

Henricus rex, [1120] in Normannia rebus post multos labores optime dispositis, decrevit transfretare, et tironibus ac præcipuis militibus, qui laboriose fideliterque militaverant, larga stipendia erogare, et quosdam, amplis honoribus datis in Anglia, sublimare. Unde classem continuo jussit præparari, et copiosam omnis dignitatis militiam secum comitari.

Interea Radulfus de Guader, metuens perfidiam Normannorum, super quos, ipsis pro Eustachii favore prioris heri nolentibus, agitabat dominatum, et pensans quod Guader et Montemfortem et alia oppida et ingentes haberet ex patrimonio suo possessiones in regione Britonum, consilio et voluntate regis, Richardo, ejus filio, filiam suam pepigit, et Britolium atque Glöz et Liram, totumque honorem in Neustria sibi debitum cum illa donavit. Verum istud consilium imbecille et frivolum fuit, quia Deus, qui cuncta bene gubernat, aliter ordinavit. Nam puella, de qua mentio fit, Rodberto, comiti Legreestræ, postmodum nupsit, et plurimis cum illo annis vixit.

Ingenti classe in portu qui Barbaflot dicitur, præparata et nobili legione in comitatu regis austro

flante aggregata, vii Kalendas Decembris [1120], A prima statione noctis, rex et comites ejus naves intraverunt, et carbasa sursum levata ventis in pelago commiserunt, et mane Angliam, quibus a Deo concessum fuit, amplexati sunt. In illa navigatione triste infortunium contigit, quod multos luctus et innumerabiles lacrymas elicuit. Thomas, filius Stephani, regem adiit, eique marcum auri offerens, ait : « Stephanus, Airardi filius, genitor meus fuit, et ipse in omni vita sua patri tuo in mari servivit. Nam illum, in sua puppe vectum, in Angliam conduxit, quando contra Haraldum pugnaturus, in Angliam perrexit. Hujusmodi autem officio usque ad mortem famulando ei placuit, et ab eo multis honoratus exeniis, inter contribules suos magnifice floruit. Hoc feudum, domine rex, a te requiro, et vas quod Candida-Navis appellatur, merito ad regalem famulatum optime instructum habeo. » Cui rex ait : « Gratum habeo quod petis. Mihi quidem aptam navim elegi, quam non mutabo; sed filios meos, Guillelmum et Richardum, quos sicut me diligo, cum multa regni mei nobilitate, nunc tibi commendo. »

His auditis, nautæ gavisii sunt, filioque regis adulantes, vinum ab eo ad bibendum postulaverunt. At ille tres vini modios ipsis dari præcepit. Quibus acceptis, biberunt, sociisque abundanter propinaverunt, nimiumque potantes inebriati sunt. Jussu regis multi barones cum filiis suis puppim ascenderunt, et fere trecenti, ut opinor, in infausta nave fuerunt. Duo siquidem monachi Tironis, et Stephanus comes cum duobus militibus, Guillelmus quoque de Rolmara, et Rabellus Camerarius, Eduardus de Salesburia, et alii plures inde exierunt, quia nimiam multitudinem lascivæ et pompaticæ juventutis inesse conspicati sunt. Periti enim remiges quinquaginta ibi erant, et feroces epibatæ, qui jam in navi sedes nacti turgebant, et suimet præ ebrietate immemores, vix aliquem reverenter agnoscebant. Heu! quamplures illorum mentes pia devotione erga Deum habebant vacuas,

Qui maris immodicas moderatur et aeris iras.

Unde sacerdotes, qui ad benedicendos illos illuc accesserant, aliosque ministros qui aquam benedictam deferebant, cum dedecore et cachinnis subsannantes abigerunt; sed paulo post derisionis sæ ultionem receperunt. Soli homines, cum thesauro regis et vasis merum ferentibus, Thomæ carinam implebant, ipsamque ut regiam classem, quæ jam æquora sulcabat, sammopere prosequeretur, commonebant. Ipse vero, quia ebrietate desipiebat, in virtute sua, satellitumque suorum confidebat, et audacter, quia omnes qui jam præcesserant præiret, spondebat. Tandem navigandi signum dedit. Porro schippæ remos haud segniter arripuerunt, et alia læti, quia quid eis ante oculos penderet nesciebant, armenta coaptaverunt, navemque cum impetu magno per pontum currere fecerunt. Cumque remiges ebrii totis navigarent conatibus, et infelix gubernio male

intenderet cursui dirigendo per pelagus, ingenti saxo quod quotidie fluctu recedente detegitur et rursus accessu maris cooperitur, sinistrum latus Candidæ-Navis vehementer illisum est, contractisque duabus tabulis, ex insperato, navis, proh dolor! subversa est. Omnes igitur in tanto discrimine simul exclamaverunt; sed aqua mox implente ora, pariter perierunt. Duo soli virgæ qua velum pendebat manus injecerunt, et magna noctis parte pendentes, auxilium quodlibet præstolati sunt. Unus erat Rothomagensis carnifex, nomine Beroldus, et alter generosus puer, nomine Goisfredus, Gisleberti de Aquila filius.

Tunc luna in signo Tauri nona decima fuit, et fere ix horis radiis suis mundum illustravit, et navigantibus mare lucidum reddidit. Thomas nauclerus post primam submersionem vires resumpsit, suique memor, super undas caput extulit, et videns capita eorum qui ligno ulcunque inhærebant, interrogavit : « Filius regis quid devenit? » Cumque naufragi respondissent illum cum omnibus collegis suis deperisse : « Miserum, inquit, est amodo meum vivere. » Hoc dicto, male desperans, maluit illic occumbere, quam furore irati regis pro perniciæ prolis oppetere, seu longas in vinculis pœnas lue: e. In aquis penduli Deum invocabant, et mutua sese cohortatione animabant, et finem sibi a Deo dispositum tremuli expectabant. Frigida gelu nox illa fuit, unde tener albeolus post longam tolerantiam frigore vires amisit, sociumque suum Deo commendans, relapsus in pontum obiit, nec ulterius usquam comparuit. Beroldus autem, qui pauperior erat omnibus, renone amictus ex arietinis pellibus, de tanto solus consortio diem vidit, et mane a ternis piscatoribus faselio receptus, terram solus attingit. Deinde aliquantulum refocillatus, seriem tristis eventus curiose sciscitantibus enucleavit, et postea fere xx annis cum alacritate vixit. Rogerius, Constanciensis episcopus, Guillelmum, filium suum, quem rex unum ex quatuor principalibus capellanis jam suis effecerat, fratrem quoque suum, et tres egregios nepotes ad damnatam iudicio Dei navem conduxerat, ipsosque et consortes eorum, licet floccipenderent, pontificali more benedixerat. Ipse, alique multi qui adhuc simul in litore stabant, et rex, sociique ejus, qui jam in freto elongati fuerant, terribilem vociferationem periclitantium audierunt; sed causam usque in crastinum ignorantes, mirati sunt, et inde nutuo indagantes tractaverunt.

Lugubris rumor, per ora vulgi cito volitans, in maritimis littoribus perstrepat, ac ad notitiam Tedbaldi comitis, aliorumque procerum aulicorum pervenit. Sed in illa die sollicito regi, multumque percunctanti nuntiare nemo præsumpsit. Optimates vero seorsum ubertim plorabant, charos parentes et amicos inconsolabiliter lugebant; sed ante regem, ne doloris causa proderetur, vix lacrymas cohibebant. Tandem sequenti d.e, solertia Tedbaldi

comitis, puer flens ad pedes regis corruit; a quo rex naufragium Candidæ-Navis causam esse luctus edidit. Qui, nimia mox animi angustia correptus, ad terram cecidit; sed ab amicis sublevatus et in conclavim ductus, amaros planctus edidit. Non Jacob de amissione Joseph tristior exstitit, nec David pro interfectione Ammon vel Absalon acerbiores questus deprompsit. Tanto itaque patrono plorante, omnibus regni filiis palam flere licuit, et hujusmodi luctus multis diebus perduravit. Guillelmum Adelingum, quem Anglici regni legitimum hæredem arbitrati sunt, tam subito lapsum cum flore specialis nobilitatis omnes generaliter plangunt. Jam adolescens fere xvii annorum pubescebat. Jam generosam Mathildem sibi pene coævam conjugem duxerat. Jam jussu patris hominum totius regni optimatum lætus acceperat. In illo paternus amor, populique spes secunda quiescebat. Verum, quæ superna majestas de suo plasmate inculpabiliter disponit, rea peccatorum lippitudo investigare vel intueri nequit, donec scelerosa hominum captivitas, sicut piscis hamo, vel avis laqueo, irrelita sit, et miseris undique irremediabiliter involuta sit. Dum enim præstolatur longævitatē, beatitudinem et sublimitatem, subito incurrit citam perniciem, miseriam et dejectionem, ut in quotidianis eventibus ab initio mundi usque in hodiernum diem, tam modernis quam antiquis approbationibus manifestam liquido advertere possumus ostensionem.

Mæstus rex filios et electos tirones, præcipuosque barones plangebat, maximeque Radulfum Rufum, et Gislebertum de Oximis lugebat, et eorum strenuitates sæpius iterando cum fleibus recitabat. Optimates subjectæque plebes plorabant dominos, pignora et cognatos, notos et amicos, sponsæ sponso, dilectæque conjuges dulces maritos. Inutiles threnos non curo multiplicare. Unius tantum egregii versificatoris brevem camœnam nitor hic adnotare :

*Accidit hora gravis, Thomæque miserrima navis,
Quam male recia terit, rupe soluta perit.
Flebilis eventus, dum nobilis illa juvenis
Est immersa mari perditione pari.
Jactatur pelago regum generosa propago,
Quosque duces plorant, monstra marina vorant.
O dolor immensus! Nec nobilitas, neque census
Ad vitam revocat, quos maris unda necat.
Purpura cum bysso liquida putrescit abyso;
Rex quoque quem genuit, piscibus esca fuit;
Sic sibi fidentem ludit Fortuna potentes.
Nunc dat, nunc demit; nunc levat, inde premit.
Quid numerus procerum, quid opes, quid gloria rerum,
Quid, Guillelme, tibi forma valebat ibi?
Marcuit ille decor regalis et abstulit æquor
Quod factus fueras, quodque futurus eras.
Inter aquas istis instat damnatio tristis,
Ni pietas gratis cælica parcat eis.
Corporebus mercis animæ si dona salutis
Nactæ gauderent, mæsta procul ferent
Certa salus animæ verum dat tripudiare
His bene qui charos commemorant proprios.
Hinc dolor est ingens humana quod inscia fit mens,
An requies sit eis quod quatit uda Thetis.*

Quis mortalium potest sufficienter referre quot pro tam infausto casu ploraverint terrigenæ, seu quot possessiones ad multorum damna genuinis hæredibus fuerint destitutæ? Guillelmus enim et Richardus, ut dictum est, periclitati sunt filii regis, et soror eorum Mathildis, uxor Rotronis Moritonizæ consulis; Richardus quoque, Cestræ comes juvenis, multa probitate et benignitate laudabilis, cum uxore sua Mathilde, quæ soror erat Tedbaldi, palatini comitis; Othverus etiam, frater ejus, Hugonis Cestræ comitis filius, tutor regis proles et pædagogus, ut fertur, dum repentina fieret ratis subversio, nobiliumque irreparabilis demersio, adolescentulum illico amplexatus est, et cum ipso in profundum irremeabiliter prolapsus est. Theodericus puer, Henrici nepos imperatoris Alemannorum, et duo elegantes filii Yvonis de Grenemaisnil, ac Guillelmus de Rodelento, consobrini eorum, qui jussu regis transfretabant pro recipiendis in Anglia fundis patrum suorum; Guillelmus cognomento Bigod, cum Guillelmo de Pirou, dapifero regis; Goisfredus Ridel et Hugo de Molinis, Rodbertus Malconductus et nequam Gisulfus, scriba regis, alique plures multæ ingenuitatis, fluctibus absorpti sunt; quorum miserabilem casum parentes, necessarii que, consortes et amici planxerunt, qui desolationes et damna, per diversas regiones, eorum in morte persenserunt. Ibi, ut fertur, decem et octo mulieres perierunt, quæ filiz, vel sorores, aut neptes, seu conjuges regum vel comitum floruerunt.

Sola pietas me compulit ista narrare, diligentiaque stimulator hæc sequenti ævo certis apicibus allegare, quoniam tetra vorago neminem absorbit de mea consanguinitate, cui lacrymas affectu sanguinis effundam, nisi ex sola pietate.

Incolæ maritimi, ut certitudinem infortunii competerent, fractam navem cum toto regis thesauro ad littus pertraxerunt, et omnia quæ ibidem erant, præter homines, salva prorsus reperta sunt. Deinde pernicies viri vii Kalendas Decembris 1120 dum Christiana plebs solemnia sanctæ celebrat Catharinæ, virginis et martyris, quærentes somata perditorum, avide discurrunt per littora maris; sed non inveniētes, muneribus fraudabantur peroptatis. Opulenti magnates nandi gnaros et famosos mersores obnixè quærebant, et magnos census eis sperdebant, si charorum suorum cadavera sibi redderent, ut ea dignæ sepulturæ traderent.

Municipes Moritolii præ cæteris suos obnixè quæsierunt, quia pene omnes illius comitatus barones et electi optiones perierunt. Solus comes, ut dictum est, quia diarrhia molestabatur, et duo milites, Rodbertus de Salcavilla et Gualterius, egressi sunt, Deique nutu, aliis qui remanserant pereuntibus, in puppe regis prospere transfretaverunt. Richardus autem comes et pauci alii post plurimos dies longe a loco perditionis inventi sunt, sicuti fluctus quotidie sævientes eos asportaverunt, et

per varia-indumenta, quibus vestiti fuerant, a notis recogniti sunt.

XV. *Calixtus papa in Italiam revertitur. Henrici regis matrimonium. Eventus varii. Dissensiones in abbacia Cluniacensi exortæ.*

Anno ab Incarnatione Domini 1120, indictione XIII, Calixtus papa, ecclesiasticis rebus in Gallia bene dispositis, Italiam adiit, et ingens nobilium utriusque ordinis agmen secum duxit, et a Romanis favorabiliter susceptus, apostolicam sedem quinque annis rexit. Illic multa bona opera, juvante Deo, peregit, et specialis Ecclesiæ temporibus nostris, lux et virtutum exemplar emicuit. Burdinum, pseudopapam, Sutriæ tyrannidem contra Ecclesiam exercentem, comprehendit, et in cœnobio quod Cavea dicitur, ne contra catholicorum pacem aliquo modo ganniret, intrusit. Ibi religiosorum habitatio est monachorum, quibus est secundum regularem ritum abundantia ciborum, et omnium quibus indiget humana necessitas, affluentia rerum. Ille vero locus extrinsecus inaccessibilis est, et nemo illuc nisi per unum aditum ingredi potest, ideoque monasterium istud Cavea præagialiter appellatum est. Sicut enim leones vel ursi, aliæque indomitæ feræ in cavea coarctantur, ne, pro libitu suo libere discurrentes, in homines seu pecudes crudeliter grassentur, sic agrestes et indisciplinati, qui, sicut onagri solitudinis, per diversa lascivientes noxie vagantur, in hac scholari cavea sub jugo Dei regulariter vivere coguntur.

Henricus rex, amissa conjugē et libero, uxorem ducere consulto sapientum decrevit, egregiamque puellam, Adelidem, filiam Godefredi Lovenensium ductis, desponsavit. Regalibus insigniis celebre redimitus, eam sibi Christiano ritu copulavit, et regina, ministerio sacerdotum consecrata, xv annis in regno floruit; sed aliis rebus abundans, optata sobole huc usque caruit. Honores defunctorum prudens rex provide vivis distribuit. Uxores enim eorum, aut filias, sive neptes, tironibus suis cum patrimonii conjunxit, et sic plures consolatus, ultra spem liberaliter sublimavit.

Rannulfus Bajocensis obtinuit comitatum Cestræ, cum toto patrimonio Richardi comitis, quia ipse contiguus hæres erat, utpote nepos ex Mathilda, sorore Hugonis comitis. Hic Luciam, Rogerii filii Geroldi relictam, conjugem habuit, de qua Guillelmum Rannulfum genuit, cui comitatum Cestræ, totumque citra mare vel ultra patrimonium suum moriens dimisit.

Fulco, Andegavorum comes, postquam pacem cum rege Anglorum pepigit, et conjunctione prolis utriusque, ut jam dictum est, amicitiam firmavit, de salute sua sollicitus, Deo nihilominus reconciliari peroptavit. Scelerum ergo quæ fecerat, pœnitentiam agere studuit, terraque sua conjugī tenerisque pueris, Joffredo et Helicæ, commissa, Jerusalem perrexit, ibique, militibus Templi associatus, aliquandiu permansit. Jude cum licentia eorum regressus,

A tributarius illis ultro factus est, annisque singulis xxx libras Andegavensium illis largitus est. Sic venerandis militibus, quorum vita corpore et mente Deo militat, et, contemptis omnibus mundanis, sese martyrio quotidie præparat, nobilis heros annum vectigal divino instinctu erogavit, et plures alios Gallorum proceres hujusmodi exemplo ad simile opus laudabiliter incitavit.

Post concilium Remense, de quo jam plura litteris caraxata sunt, Lugduvensis primas, et Masconensis, aliique plures episcopi Cluniacensibus molestissimi facti sunt. Nam plura quæ alii dederant eis abstulerunt, et clericis, qui semper invident monachis, farraginem rebellionis præstiterunt. Per diœceses suas illis contumelias irrogarunt, et tam per se quam per suffectos perfectiales acriter oppresserunt. Unde fratres, damna et injurias ferre impotes, contristati sunt, et quasi oves de faucibus luporum ad caulas monasterii confugerunt. Inter eos etiam ingens dissensio in penetralibus claustris exorta est. Quidam contra Poncium archimandritam zelo commoti sunt, ipsumque apud Calixtum papam Romæ accusaverunt quod in actibus suis veemens esset ac prodigus, et monasticos sumptus immoderate distraberet in causis inutilibus. Quod ille audiens, nimis iratus est, et, abbatis officio inconsulte coram papa relicto, peregre profectus est. Hierosolymis autem et in monte Thabor, aliisque sacris locis aliquandiu commoratus est in Palæstina, ubi Dominus Jesus cum pauperibus Nazaræis corporaliter conversatus est. Papa, Poncio sine licentia et benedictione sua imprudenter abeunte, ira incaluit, et Cluniacensibus ut idoneum sibi rectorem eligerent præcepit. Porro illi Hugonem, probatissimæ vitæ senem, sibi abbatem præfecerunt, quem, post tres menses defunctum, in aquilonali climate periboli sepelierunt, et in arcu lapideo, super eum constructo, epitaphium hujusmodi adnotaverunt :

Hic Cluniacensis jacet abbas Hugo secundus, Patre Besontinus, Lugduvensis genitrice, Religione nitens, grandævus, amore, pioque Semper ovens cultu, tibi, summe Creator, inhæsit. In requie tecum modo felix vivat in ævum!

Deinde Cluniacenses Petrum, religiosum monachum, nobilem et eruditum, sibi elegerunt magistrum, cujus jam plurimo tempore gessere magistrum.

Poncius vero abbas in Judæa magnæ opinionis habitus est, ac fama religionis ejus et sublimitatis inter exteras etiam gentes divulgata est. Deinde, ut se habet humana instabilitas, sponte relictis prophetarum et apostolorum sedibus, repedavit in Gallias, ubi adventus ejus causa multorum mentes effecit turbidas. Nam ipse, postquam de partibus Eois remeavit, Cluniacum, ut fratres et amicos viseret, adivit. Tunc instinctu Satanæ foeda dissensio inter fratres exorta est. Bernardus Grossus eo tempore prior erat, qui, ut fertur, fomes et incentor seditionis erat. Quidam enim Poncium honorifice

ut abbatem suum suscipere decreverunt; alii vero A
 contradicentes obnixè resisterunt. Milites autem et
 comprovinciales, tam rustici quam burgenses, illo
 veniente gavisii sunt, quem pro affabilitate sua et
 clemèntia oppido dilexerunt. Illi nimirum, schis-
 mate monachorum comperto, in monasterium ir-
 ruerunt, et Poncium, licet ipse hoc noluisset, suos-
 que violenter introduxerunt. Proh dolor! furibundi
 monastica septa irruerunt, et, velut urbe armis
 capta hostium viribus, ad prædam cucurrerunt, ac
 suppellectilem et utensilia servorum Dei nequiter
 diripuerunt. Dormitorium et crontochium et reli-
 qua cœnobarum abdita, quæ hactenus laicos la-
 tuerunt, nunc viris et mulieribus, non solum ho-
 nestis, sed etiam scurris ac meretricibus, patuerunt.
 Ipsa die terribile prodigium illic contigit. Ingens
 basilicæ navis, quæ nuper edita fuerat, corruit;
 sed, protegente Deo, neminem læsit. Sic pius Do-
 minus omnes pro temeraria invasione insperata
 ruina terruit, sua tamen omnes immensa benigni-
 tate salvavit. Populus itaque diffusus ubique dis-
 currebat, et impudenter illicita exercebat. Porro
 divina manu ab immanis casus contritione illæsus
 evasit, miroque modo reservatus, pœnitere post-
 modum potuit. Petrus vero abbas absens erat, et in
 longinuas regiones abierat, pro multorum utilitate
 fratrum, quorum curam susceperat. Ad quem sæ
 partis monachi festinaverunt, et damna cum inju-
 riis Dei servis turpiter illata, seriatim intimave-
 runt. Ille autem non Cluniacum, sed Romam impi-
 gre perrexit, et papæ [Honorio H] rem gestam,
 attestantibus monachis quæ perpassi fuerant, eluci-
 davit. Quod audiens papa, nimis contristatus est,
 tam pro dedecore monachorum, quam pro reatu
 populi, qui legem Dei prævaricatus est. Deinde
 Poncium protinus accersit, ad examen apostolicæ
 sedis astare præcepit, rationem redditurus unde
 impetitus fuerit. At ille Romam veniens, papam
 adire distulit, dieque denominato ad placitum sub-
 monitus venire renuit.

Romanus igitur pontifex Petrum cum apicibus
 apostolicis et dignitatibus Cluniacum destinavit,
 monachisque ut in omnibus ei secundum regulam
 sancti Patris Benedicti obsequerentur, mandavit.
 At illi, jussa complentes, abbatem victoria elatum
 susceperunt, cujus imperii jugum, divinæ legi lau-
 dabiliter militantes, huc usque perferunt. Contem-
 ptorem vero Poncium post aliquot dies, missis
 satellitibus suis, comprehendit, et in carcere retru-
 sit; qui non multo post, enormi mœrore affectus,
 ægrotavit, ibique, multis illum lugentibus, vitam
 finivit. Igitur, ut quidam dicit:

Principium fini solet impar sæpe videri,

quisque debet precibus et votis Deo, qui summum
 bonum est, medullitus commendari, ut qui cœpit
 in nobis bonum, perficiat, confirmet, ac inter ad-
 versa seu prospera protegat, quatenus fidelis ago-
 nitheta bravium supernæ hæreditatis feliciter per-
 piat.

A XVI. *De monasteriis Crulandiæ, Uticensi et qui-
 busdam aliis. De archiepiscopatu Cantuariensi.
 Summus Anglorum erga monachos favor.*

Indictione xiii, die Dominica, circa tertiam, dum
 missæ canerentur, iv Kalendas Octobris [1119]
 terræ motus in Anglia magnus factus est, et muri,
 maceriazque basilicarum per iv comitatus fissæ
 sunt. Hoc nempe Cestra et Scrobesburia, Herforda
 et Gloucestra, eisque adjacentes provinciæ vide-
 runt et senserunt, nimioque terrore exsangues
 incolæ contremuerunt. Sequenti tempore, plures
 ecclesiarum hierarchæ in Anglia vel Neustria mi-
 graverunt, et aliis onus prælationis, quod avide
 gestaverant, disponente Deo, dimiserunt.

B Goisfredus Aurelianensis, Crulandiæ abbas, vir
 pius et jucundus, Nonis Junii migravit; cui Guallevus
 frater Gaii patricii, de nobili Anglorum prosapia,
 successit. Alboldus etiam Hierosolymitanus, Bec-
 census monachus, Sancti Edmundi, regis et mar-
 tyris, de Bedrici-Rure abbas, subito mortuus est.
 Post quem Anselmus, Anselmi archiepiscopi nepos,
 regimen plurimo tempore sortitus est. Defuncto
 Rodberto de Limesia, Merciorum episcopo, Rodber-
 tus cognomento Peccatum, successit. Quo mortuo,
 Rogerius, nepos Goisfredi de Clintonæ, regimen
 suscepit. Post obitum Turoidi, Burgensis abbas,
 egregius Mathias de monte Sancti Michaelis præ-
 fuit. Cui Joannes, Sagiensis monachus, litteris ad-
 modum instructus, successit. Quo defuncto, rex
 Henrico, cognato suo, Burgum commendat, qui
 Sancti Joannis Baptistæ Angeliaci abbas exstiterat;
 sed a monachis et a Guillelmo, Pictavensi duce,
 expulsus fuerat. Post Fulcheredum, qui primus
 abbas Scrobesburiense cœnobiium in Dei cultu or-
 dinavit, Godefredus, Sagiensis monachus, pastora-
 lem curam suscepit. Quo paulo post morte subita
 prævento, Herbertus gubernaculum rudis abbatiz
 usurpavit. Guntardo autem, Torneiensi ecclesiæ
 strenuo rectore, defuncto, Rodbertus Pruneriensis
 subrogatus est, qui de Uticensi cœnobio, quia bene
 litteratus et eloquens ac honestus erat, ad ecclesiæ
 regimen assumptus est.

D Tempore Paschalis papæ, Radulfus, Doroberniz
 archiepiscopus, ad regem in Neustriam venit, et
 inde Romam, licet jam tumore pedum infirmaretur,
 proficisci cœpit. Cæterum, obiter auditis de
 occasu papæ rumoribus, legatos Romam destinavit.
 Ipse vero Rothomagum remeavit, et fere tribus
 annis in Normannia deguit. Ibi quondam dum mo-
 raretur, in translatione Sancti Benedicti, quæ a
 monachis festive agitur, finita missa, dum vesti-
 mentis exueretur, acuta passione subito percussus
 obmutuit, et post aliquot dies, arte medicorum ei
 multipliciter impensa, loqui cœpit; sed linguæ offi-
 cium nunquam plene postea recuperavit. Deinde
 duobus annis paralyti ægrotavit, et vehiculè satis
 opportune aptato delatus, ad sedem suam inter
 suorum manus decubuit.

Tandem, anno ab Incarnatione Domini 1123,

indictione 1, Radulfus archiepiscopus, xiiii Kalendas Novembris, Cantuariæ obiit. Cui Guillelmus Curbuliensis, canonicus regularis, post aliquot annos successit. Ecce antiquus mos, pro invidia qua clerici contra monachos urebantur, depravatus fuit. Augustinus enim monachus, qui primus in Anglia Christum prædicavit, ac Edelbertum regem et Sabertum, nepotem ejus, cum populis Cantia et Lundonia ad fidem Christi convertit, jussu Gregorii papæ primas metropolitanus totius Britannia floruit. Omnes exinde usque ad Radulfum, Dorbornia archiepiscopum, præter Frigearum et Odam atque Stigandum, fuerunt monachi. Frigearus quippe, capellanus Lothæ regis, ad præsulatum fuit electus, et Romam ut ab Agathone papa consecraretur destinatus; deinde, datis a papa induciis decem dierum, exspectans benedictionem, interea decidit in lectum, et sine præsulatus unctione exhalavit spiritum. Oda vero, pro nobilitate et morum benignitate, de clero assumptus, et archipræsul est consecratus; qui, postquam omnes antecessores suos monachos fuisse comperit, libenter ac devote habitum mutavit, et religiosus monachus ac archipræsul usque ad mortem Deo militavit. Stigandus autem, Emmæ reginæ capellanus, admodum sæcularis et ambitiosus exstitit; qui primum Lundonia, postmodum Cantuariæ cathedram invasit. Verum a Romano papa nunquam pallium habuit, imo ab Alexandro papa interdictus, Haraldum profanavit, dum in regem benedicere debuit. Quapropter idem, sicut a se exaltatus intumuit, sic a Deo humiliatus et confusus ingemuit; nam, Guillelmo primo in regno confirmato, clarescentibus culpis iudicio synodi depositus est, unde nec in catalogo pontificum computandus est.

Angli monachos, quia per eos ad Deum conversi sunt, indesinenter diligentes honoraverunt, ipsique clerici reverenter et benigne sibi monachos præferri gavisus sunt. Nunc autem mores et leges mutatae sunt, et clerici, ut monachos confutent et conculent, clericos extollunt.

Circa hæc tempora, Rogerius, Uticensis abbas, ævo et ægritudine fractus, a pristino robore decidit, et pastoralis curæ sarcina exonerari summo-pere desideravit. Unde duos honorabiles monachos, Ernaldum de Telliolo et Gislebertum de Sartis, in Angliam misit, et per eos hujusmodi litteras, quas Radulfo Laurentio edere jusserat, regi destinavit:

Glorioso suo domino, regi Anglorum HENRICO, humilis ROGERIUS, Uticensium indignus minister, ab eo salvari qui dat salutem regibus!

Quoniam, ut ait Apostolus (Rom. xiiii, 1), non est potestas nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinatae sunt, et utilitati domus Dei ab omni potestate ordinate providendum est. Ego igitur, mi domine, qui huc usque, licet indignus, Deo disponente, sub vestrae moderationis nobili regimine, Uticensis ecclesiae

A *fratribus abbatis vice ministravi, quique magis mihi oneri quam honori, vestra ope suffultus, jam per longa tempora adversa et prospera incubui, modo senio fessus, corpore debilitatus, metuens ecclesiam magis obesse quam prodesse, dum et mores humani cum temporum vicissitudine variantur, consilio Patrum spiritualium, archiepiscopi Rothomagensis, episcopi Lexoviensis, plurimorum insuper abbatum, et diversorum ecclesiastici ordinis virorum, vestram suppliciter deprecor clementiam quatenus, mei miserando quem hactenus, quantumcumque licet, vos dilexisse probastis, me amodo inutilem et minus idoneum a tanto onere liberum reddatis, et juxta vobis a Deo donatam sapientiam congruum et idoneum pastorem domui Dei provideatis. Verum, ne prætextu talium videar quasi indomitorum rabiei propriae requiei providendo subterfugere, eorum charitati et obedientia et simplicitati testimonium coram Deo perhibeo; quippe qui, et lacte et solido cibo abundanter uberibus matris Ecclesiae educati, ad omnia Dei, patrisque spiritualis mandata tractabiles inveniuntur, et obedienter pacifici. Solam, præcellentissime rex, imbecillitatis et senectutis meae miseriam et impossibilitatem opponens, supplico ne id efficere differatis, orans obnixè, quantumlibet peccator, Regem regum quatenus ad hoc ipsum vobis cooperari dignetur. Valete.*

Benevolus utique rex, debilitate simplicis et religiosi senis audita, condoluit, et directis apicibus, ut bonum, sibi que competentem eligerent abbatem, cœtui monachorum imperavit. Legatis itaque reversis, lxxvi monachi in Dei nomine congregati sunt, et lectionem sancti Patris Benedicti de ordinando abbate diligenter audierunt. Denique venerabilis abbas Rogerius et spirituales filii ejus de salute animarum tractaverunt, et unum ex semetipsis in nomine Domini ad supplendas vices abbatum assumpserunt. Guarinum namque de Sartis, cognomento Parvum, sibi abbatem præposuerunt, et in hoc apostolos imitati sunt, qui Mathiam Parvum Dei ad complendum duodenarium numerum, qui sacratus est, divino nutu sortiti sunt. Supradicti autem duo senes electum fratrem Joanni, episcopo Lexoviensi, jussu conventus exhibuerunt, et cum ejus licentia mare inter hiemis frigora et tempestates transfretaverunt, regemque, qui Nordanhymbriam tunc perustrabat, per longa lutosaque itinera quæsierunt, eumque in festivitate Sancti Nicolai, Myrrhorum præsulis, Eborachæ repererunt. Porro illustris rex, auditis quæ fecerant monachi, electionem concessit, et electo fratri per consilium Turstini, Eboracensis archiepiscopi, abbatiam donavit, attestante Stephano, Carnotensi abbate, qui postmodum patriarcha fuit. Deinde rex omnes monasticas res et dignitates ac privilegia, quæ prædecessores sui hactenus habuerant, ei concessit, et chartam hujusmodi, sigillo regali signatam, contra æmulos erogavit:

HENRICUS, rex Anglorum, JOANNI, episcopo Lexo-

riensi, et STEPHANO comiti Moritolii, et ROBERTO de A
 Haya, et omnibus baronibus et fidelibus suis Nor-
 manniæ, salutem.

Sciatis me dedisse Guarino abbati et concessisse
 abbatiam Sancti Ebrulfi. Et volo et præcipio firmiter
 ut bene et in pace et quiete et honorifice teneat, cum
 ecclesiis et decimis et terris et nemore et plano et
 omnibus rebus suis, sicut unquam aliquis antecessor-
 um suorum melius et quietius et honorificentius
 tenuit. Testibus Turstino, archiepiscopo Eboracensi,
 et Guillelmo de Tancardivilla, et Guillelmo de Albin-
 neio.

Apud Eboracum.

Guarinus itaque, sublimi auctoritate potentis
 sceptrigeri corroboratus, in Normanniam remeavit,
 Quadragesimalem observantiam cum fratribus per-
 egit, et in die Dominicæ Ascensionis a Joanne,
 episcopo Lexovii, benedictionem recepit, et exiunde
 labores et dolores pastoralis curæ perpeti edidit.
 In primis pie laudandus est quod venerabili Roge-
 rio seni benigniter servivit, eique per tres annos,
 quibus postmodum supervixit, in cunctis, ut patri
 filius et magistro discipulus, obsecundavit. Man-
 suetus enim senex in camera sua, ut pridem so-
 lebat, psalmis et orationibus, piisque colloquiis
 vacabat. Idoneum sacerdotem sibi capellanum et
 confabulatorem habebat, a quo missam, officium-
 que canonicum in oratorio Sancti Martini audie-
 bat, et cum quo de mysticis Scripturarum æni-
 gmatibus, vel syntagmatum floribus, interrogando
 vel respondendo, tractabat. Et quia pondus exte-
 riorum curarum semper sibi noxium et importabile
 judicaverat, nunc salubriter et honorifice liber Deo
 gratias agebat, et quanto liberior, tanto securior,
 supremæ dici metam gaudens expectabat.

Tandem anno Dominicæ Incarnationis 1126, in-
 dictione iv, præfatus senior gravius solito ægrotavit,
 oleoque sacro perunctus, aliisque rebus quæ
 servo Dei competunt, pleniter expletis, Idus Januarii
 migravit. Discipulus et successor didascalii animum
 Deo cum suis consodalibus commendavit, et so-
 lemnes exsequias rite celebravit. Sequenti vero die
 corpus ejus in capitulum delatum est, ibique secus
 Osbernum abbatem reverenter tumulatum est. Ver-
 sibus hexametris epilogum brevem super illo edidi,
 in quo plus veritati quam concinnæ sonoritati in-
 tendere malui. Benigno quoque Salvatori pro illo
 sic orando, et bona divinitus illi inserta recolendo,
 effudi.

Mitem, sincerumque Patrem, rex Christe, Rogerum
 Salva, nam pro te toleravit multa benigne.

Rura, domos et velle suum dimisit egenus,

Teque sequi studuit per iter virtutis anhelus.

Gervasiusque pater illi fuit, Emmaque mater,

In quibus emicuit morum jubar, et decus amplum.

Presbyter instructus documentis ultro Rogerus,

Sumpsit ovans almi monachile jugum Benedicti.

Multa diu mores ejus possedit honestas,

Qua meruit sociis præponi rector et abbas.

Præsule nam facto Serlone Salaribus, iste

Cænobii sancti regimen suscepit Ebrulfi.

Quinquies undenis monachus bene floruit annis,

Unde ter undenis Utici fit pastor ovilis.

Hic monachos novies denos in discipulatu

Suscepit, rigidoque regi docuit monachatu.

Simplex et dulcis, studiisque nitens bonitatis,

Quos monuit verbis, exemplis profuit almis.

Denique confectus senio, terris sua membra

Deposuit, Jani duodena luce peracta.

Abstersis culpis, bone Rex, da gaudia lucis.

Pacis amator erat; rogo, nunc in pace quiescat! Amen.

XVII. Novæ in Henricum regem rebellionēs.

Anno ab Incarnatione Domini 1122, indictione x,
 iterum malignitatis spiritu redivivus bellorum turbo
 exoritur, et vesanis cædibus bestialiter exagitationis hu-
 manus cruor flebiliter effunditur. Pessima Erynnis,
 inventa sibi sede in cordibus pestilentium, debaccha-
 tur, et rursus homines in sui suorumque pernici-
 am insurgere intendit et hortatur. Inquieti enim
 pace populique quiete contristantur, et ipsi, dum
 aliorum fastus pessundare conantur, justo Dei
 judicio, suis plerumque missilibus enecantur. Vere
 cæci et vecordes sunt qui bella in pace cupiunt, qui
 miseriam in beatitudine ut sitiens potum perqui-
 runt, et bonum, quandiu habuerint, quid sit ne-
 sciunt; quod cum amiserit, summopere requirunt;
 sed, ærumnis afflicti, expiscantes reperire ne-
 queunt. Unde pro irrecuperabili damno lugubres
 fiunt, et inconsolabiliter flebunt.

Plures itaque, cernentes quod legitimus hæres
 Henrici regis occuberit, et ipse rex, in senium
 vergens, legitima prole caruerit, Guillelmum, nepo-
 tem ejus, toto amore complectuntur, et ad ipsum
 sublimandum totis nisibus convertuntur. Ipse rex
 filios Rodberti, comitis Mellenti, quem multum
 dilexerat et a quo ipse in primordio regni sui ad-
 modum adjutus et consolatus fuerat, post mortem
 patris ut propriam sobolem dulciter educavit, gi-
 minisque pubescentibus, Gualeranno et Rodberto,
 arma militaria dedit. Gualerannus quippe totum
 citra mare possedit patris sui patrimonium; in Gal-
 lia scilicet Mellenti consulatum, in Neustria vero
 Bellum-Montem, eique subjacens patrimonium.
 Porro frater ejus Rodbertus, in Anglia comitatum
 Legreestræ habuit; cui rex Amiciam, Radulfi de
 Guader filiam, quæ Richardo, filio ejus, pacta fue-
 rat, donavit, et Britolium cum subjacentibus fundis
 adjecit.

Idem rex Mathildem, nurum suam, cum summa
 dulcedine coluit, et in Anglia, quandiu ipsa voluit,
 cum honore maximo detinuit. Verum, post aliquot
 annos, ipsa parentes suos videre desiderans, Ande-
 gavem adiit, ibique, natalis soli amore innexa, ali-
 quantulum deguit. Tandem, instinctu Goisfredi,
 Carnolensis episcopi, post decem annos desponsa-
 tionis suæ sæculum reliquit, et sanctimonialis in
 cænobio Fontis-Ebraldi cælesti sponso libera inhæ-
 ret ac deservit. Hæc, ut dictum est, duodenis, ut
 reor, adolescentulo in ætate nupsit, et nondum
 sex mensibus expletis, imberbis maritus naufragio
 periit. Benevolus vero rex illam quasi filiam suam
 enutrivit, eamque diutius penes se custodivit, ut

sublimi potentique marito copularet, ac super omnem parentelam suam divitiis et honoribus sublimaret. Verum meliori consilio usa est, quæ cælesti sponso, Dei Virginisque Filio, connexa est. Erat enim prudens et pulchra, eloquens et bene morigerata, multisque decenter honestatibus redimita. Cujus in bonis utinam consummatio sit hominibus optabilis, et Deo placita!

Eodem tempore, Amalricus, Ebroicensis comes, animi nimiam amaritudinem gerebat quod præpositos atque gravarios in terra sua nimium furere videbat. Insolitas enim exactiones imponebant, ac pro libitu suo judicia pervertebant; summis et mediocribus multas gravedines inferebant; sed hæc non sua virtute, imo timore regis et potestate, agitabant. Nam ipse, talium nescius, in Anglia demorabatur; ejus tamen metu militaris audacia comprimebatur, dolens quod tanta rabies gastaldorum super incolas grassaretur. Officiales mali prædonibus pejores sunt: pagenses nempe latrunculos, fugiendo seu divertendo, devitare possunt; versipelles vero delibellos nullatenus sine damno declinare queunt.

Animosus igitur Amalricus Fulconem, Andegavorum comitem, suum scilicet nepotem, expetiit, ipsiisque persuasibilibus verbis commonuit ut Guillelmo, Rodberti ducis filio, Sibyllam, filiam suam, conjungeret, cujus probitas et pulchritudo ac summa ingenuitas imperio digna existeret. At ille avunculo suo facile acquievit, et accersito juvene cum pædagogis et pedisequis suis, natam ei suam pepigit, et cum eadem, donec hæreditarium jus nancisceretur, Cenomannicum consulatum concessit. Deinde Amalricus omnes quoscunque potuit, ad consortium suæ partis contraxit, multosque ad hoc, ut se levitas habet Nomannorum, faciles et pronos iavenit.

Gualerannus itaque, comes Mellenti, et Guillelmus de Rolmara, Hugo de Monte-Forti et Hugo de Novo-Castello, Guillelmus Lupellus et Baldricus de Braio, Paganus de Gisortis, et plures alii fraudulenter mussitantes, clam prius consiliati sunt; sed paulo post in manifestam rebellionem, ad detrimentum sui, proruperunt. Gualerannus comes specimen tirocinii sui ardentem ostentare optavit; sed hoc sine dubio insipienter inchoavit, dum contra dominum nutritiumque suum rebellavit, et, inimicorum ejus adiutor, arma primum contra illum ferali dextra levavit. Tres quippe sorores suas, ut illæ legaliter consolarentur, et ipse nihilominus in omnes undique contribules suos cortoboraretur, tribus præcipuis dederat oppidanis, quibus homines et municipia, multæque divitiæ suppeditantur. Una scilicet data est Hugoni de Monte-Forti, et alia Hugoni de Novo-Castello, filio Gervasii, tertia vero Guillelmo Lupello, Ascelini filio, qui post mortem Rodberti Goelli, fratris sui, adeptus est cum toto patrimonio arcem de Ibreio.

Guillelmus de Rolmara terram matris suæ, quam

Rannulfus Bajocensis, vitricus suus, pro comitatu Cestræ regi reddiderat, repetiit, aliamque possessionem, Corviam nuncupatam, in Anglia requisivit. Sed postulanti rex non acquievit; imo injuriosa illi respondit. Iratus itaque juvenis protinus in Neustriam transfretavit, et opportuno tempore reperto, a rege recessit, multorumque adminiculo fretus, de Novo-Mercato guerram in Normannos acerrime exercuit. Biennio utique prædis et incendiis, hominumque capturis iræ suæ satisfecit, nec ab hujusmodi molimine cessavit, donec ei rex competenter satisfecit, et magnam partem juris quod poposcerat restituit.

Mense Septembri, Amalricus et Gualerannus, aliique quos supra memoravi ad Crucem Sancti Leudfredi convenerunt, ibique generalem conjunctionem pariter fecerunt.

Clandestinæ fraudes regem non latuerunt. Mense igitur Octobri rex ingentem militiam Rothomagi ascivit, et de urbe progressus Dominico, postquam comedit, ignorantibus cunctis quo ire vellet, vel quid meditaretur, Hugonem de Monte-Forti vocavit, sibi que mox assistenti, ut munitionem castris Montis-Fortis sibi redderet, imperavit. At ille, quia doli erat conscius, detecta fraude subito fit anxius, et, quid in tam brevi ageret articulo temporis nescius, annuit tandem jussis regalibus. Timebat enim quod, si renuisset, protinus vinculis subjacisset. Rex autem amicos cum illo præmisit fideles, qui reciperent munitionum claves. Ille vero ut a conspectu regis elongatus evanuit, celeri dextrario currente vectus, in introitu silvæ socios reliquit. Deinde per compendium quod melius noverat, illos prævenit, nec de equo descendit, sed fratri suo et uxori, aliisque clientibus castrum diligenter servare præcepit. « Rex, inquit, huc venit cum sua virtute; contra quem munitionem hanc fortiter tenete. » Inde festinus Brionnam convolvit, et relatis casibus Gualerannum comitem ad apertum certamen arnavit. Redeuntibus autem amicis, qui se dolebant fraudibus Hugonis delusos, animosus rex cito jussit armari milites suos, et aggredi castrenses imparatos. In duobus primis diebus tota villa combusta est, et munitio usque ad arcem capta est. Rodbertus filius regis, et Nigellus de Albinneio magnum agmen de Constantino, aliisque provinciis adduxerunt, et Radulfus de Ganda, aliique obsessi crebris assultibus acriter intus molestati sunt. Denique, ut se omni conjuratorum auxilio destitutos viderunt, intra mensuram obsidionem, saniori consilio potiti, pacem fecerunt, et in amicitia regis recepti, turrim ei reddiderunt. Inde rex Pontem-Aldemari aliiit, et sex septimanis castrum viriliter obsedit.

Adelinæ vero, quia Rodberti, de Mellento comitis, filia fuit, et filio ejus Gualeranno planam tellurem tali tenore rex concessit: si Hugo pacifice ad ipsum repedaret, sibi que amodo fidelis et familiaris amicus existeret. Quod audiens, Hugo sprevit temere, et exhæredatus maluit omnibus suis carere, quam

reconciliatus regi, a quo nutritus et sublimatus fuerat, feliciter inhærere.

XVIII. *Mors Serlonis Sagiensis.*

Eodem mense [1125], venerandus Serlo, postquam Salariensem episcopatum xxxii annis rexit, vii Kalendas Novembris in ecclesia Sancti Gervasii, martyris, missam cantavit. Qua finita, clericis et ministris ecclesiæ vocatis, dixit: « Ætate et debilitate frangor, finemque meum mihi jam imminere intueor. Domino Deo, qui me vobis sui vicarium præposuit, vos commendo, ac ut pro me dignanter ei clementiam exoretis obsecro. Locus amodo sepulturæ mihi præparetur, quia tempus habitationis meæ jam inter vos abbreviatur. » Deinde cum clero ad aram Sanctæ Dei Genitricis Mariæ perrexit, ibique ante aram pastoralis cambuta spatium loculi designavit, et, orationibus ad Dominum fuis, cum aspergine aquæ benedictæ sepulcrum sanctificavit. Protinus operarii foveam lignibus foderunt, humumque palis egresserunt. Cæmentarii vero, latonique sarcophagum martulis cavarunt, et omnem apparatus ambulanti et loquenti episcopo, quasi animis jam jaceret, in feretro coaptarunt.

In crastinum, feria vi, in basilicam venit. Missam quam frequentaverat, celebrare voluit; plus animi quam corporis viribus vicens, amictum super caput suum posuit; sed trementibus membris tam celebre servitium inchoare timuit. Capellano igitur id officium explere Guillelmo præcepit, missaque celebrata omnes canonicos accersivit: « Ante me, inquit, post prandium convenite, quia thesaurum, quem ad usus humanos congessi de redditibus Ecclesiæ, ad ejusdem nihilominus utilitatem volo legaliter distrahere. Summopere cupio, adjuvante gratia Dei, devitare ne pars iniqua inveniat aliquid super me, unde in conspectu Domini mei jure possit accusare me. Nam, sicut nudus in hunc mundum intravi, sic me decet nudum egredi, ut merear Agni vestigia liber sectari, pro cuius amore omnia jam dudum gaudeus mundana reliqui. »

Ad mensam hora nona præsul resedit; sed, supernis jam anhelans, de præsentibus nil comedit. Alios autem non avide manducantes, quos nimirum tristitia repleverit, pabulo doctrinæ pascens ubertim instruxit, et semen verbi Dei, utpote affluens seminiverbius, largiter dispersit. Nullam, ut reor, elegantiores Serlone, seu facandiores Normannia prolem protulit. Statura enim erat mediocris, et omni decore spectabilis, prout humana species exigit, terrigenæque qui multis repletur miseris competit. In adolescentia vero rufus fuit, in juventute cito canuit, et ante obitum suum fere 12 annis niveus effulsit. Erat idem tam sæcularium quam divinarum eruditione litterarum doctissimus, ac ad universa quæ proponebantur respondere promptissimus. In malis pertinaci admodum erat austerus, sed cum fletu scelus suum confitenti clementissimus, et more pii patris erga languentem filium mitissimus. Multa de illo bona possem dicere; sed

dicta mea nequeunt ab illo mortem removere. Fatigatus ad alia tendo, inceptique libri ad calcem ducere glisco.

Surgere de mensa post refectionem paratis nuntius adfuit, qui cardinales Romanos, Petrum et Gregorium, adesse retulit. Vigilia quippe Sanctorum Apostolorum Simonis et Judæ tunc agebatur. Mox præsul clericis et dispensatoribus suis dixit: « Velociter ite, et diligenter Romanis servite, abundanter eis omnia dantes quæ necessaria sunt, quia legationem domini papæ, qui post Deum universalis pater est, deferunt, ipsique, qualescunque sint, magistri nostri sunt. » Solers itaque senex in occursum eorum clientes suos destinavit, et ipse sine dolore seu manifesta ægriudine, ut solebat, in cathedra sedens solus remansit. Cæteri omnes, ut jusserat, cardinalibus occurrerunt, hospitio eos honorifice susceperunt, et omnimodis, ut decuit, juxta pontificis mandatum honoraverunt. Interea, dum illis competens obsequium exhibitum est, episcopus in cathedra sedens, quasi obdormisset, defunctus est. Deinde ministri, completis omnibus, ad seniores suum redierunt; sed ipsum jam in sede sua defunctum lacrymabiliter planxerunt. In crastinum corpus in sepulcro, jam tertia die, ut dixi, preparato, tumulatum est a Joanne, Lexoviensi episcopo, qui de obsidione Pontis-Aldemari a rege ad hoc agendum missus est.

Defuncto Serlone, Joannes juvenis, Harduini filius, nepos præfati Joannis, episcopatum adeptus est, qui sicut ætate junior, sic eruditione litterarum longe inferior prædecessore suo æstimandus est. Hic anno Dominicæ Incarnationis 1124, post Pascha, consecratus est, officiumque pontificale in episcopatu Luxoviensi primum exercere jussu avunculi sui orsus est. Nam apud Ciseium, iv Nonas Maii, ecclesiam Sancti Albini dedicavit, et inde Uticum eadem die venit. Deinde iii Nonas Maii, feria ii, novum crucifixum benedixit, et ædem atque aram Sanctæ Mariæ Magdalenæ dedicavit, quam Ernaldus, nobilis et antiquus cœnobita, ex procuratione sua, fideliumque largitionibus ædificavit.

Regii satellites, ut subitam mortem præfati, ut dictum est, flaminis audierunt, de munitione quaræ servabant, ceu corvi ad cadaver, statim accurrerunt. Thesaurum vero et quæque in episcopio reperta sunt, ecclesiis seu pauperibus nihil erogantes, in fisco regis omnia transtulerunt.

Porro ipse castrum hostile tunc obsidebat, et plures eorum qui sibi ut familiares assectæ blandiebantur, suspectos habebat, et cognitis illorum fraudibus occultis, infidos revera censebat. Ludovicus Silvanectensis et Harcherius, regis Franciæ coquus et miles insignis, Simon Trenel de Pezeio, et Lucas de Barra, alique sævi pugnatores intus erant, multisque modis obsidentibus resistebant. Rex autem totam villam, quæ maxima et ditissima erat, concremavit, et castrum acriter impugnavit. Ipse profecto solerter omnia providebat, ut juvenis

tiro ubique discurreret, et vivaciter agendis rebus insistens cunctos animabat. Carpentarios berfredum facientes docebat, in operibus defectivos improperiis subsannando redargebat, et strenue agentes laudando ad majora ciebat. Tandem machinas erexit, crebris assultibus castrenses læsit, et usque ad deditionem coercuit. Ludovicus autem et Radulfus Durandi filius, et complices eorum cum victore pacem fecerunt, redditaque munitione, omnes cum rebus suis salvi abire permissi sunt, et quidam eorum Bellum-Montem, ubi comes erat, cum Francis abierunt.

Illic Simon de Parrona et Simon de Nealpha, Guido cognomento Malus-Vicinus et Petrus de Manlia nepos ejus, Guillelmus quoque Aculeus, aliique fere cc pugiles de Francia, comiti militabant, ad imperium ejus per collimitanea rura discurrerant, et ingentia damna rapinis et incendiis fautoribus regis inferebant.

Ipsa die qua præfatum castrum redditum est, triste nefas alibi actum regi relatum est. Bellicis enim dum idem, ut dictum est, occupationibus circa Rizelam detineretur, perjuratorum fraus circa Eptam hujusmodi factionem machinabatur.

XIX. Henricus, rebellibus et proditoribus flagellatis, Normanniam pacificat.

Placitum, feria secunda [1123], quando mercatus agitur, statutum fuit in domo Pagani de Gisortis, ad quod invitatus fuit Rodbertus de Candos, munio regii dangionis, ut a siccariis ibidem fraudulenter armatis repente inermis obruncaretur, oppidumque protinus a latentibus cuneis totum undique invaderetur. Ipsa vero die, milites, turbis rusticorum et feminarum de circumjacentibus viculis ad forum properantium misti, burgum libere intraverunt, et a burgensibus, quibus plurimi olim noti erant, in eorum domibus simpliciter hospitio suscepti sunt, suique multitudine villam magna ex parte impleverunt. Tandem, hora proditiōis, crebri nuntii Rodbertum commonebant ut festinaret; sed religiosa Isabel, uxor ejus, diu detinuit, ut de domesticis rebus tractaret. Hoc nimirum nutu Dei factum est. Rodberto itaque demorante, Baldricus ad placitum ultimus venit, aliisque adhuc tacite præstolantibus in armis, primus amictum projecit, et lorica indutus præpropere exclamavit: « Eia, milites, quod agendum est inite, et fortiter agite! » Protinus oppidanis proditio detecta est, et clamore tumultu exorto, sibi propior ab hominibus Pagani porta violenter obtenta est. Cumque Rodbertus equum ascendisset, et proditiōis ignarus ad forum venisset, armatos prædones villam deprædantes prospexit, terribilemque belli strepitum undique audivit, et perterritus ad asylum, unde nondum elongatus fuerat, quantocius confugit. Ibi tunc Amalricus comes, et nepos ejus Guillelmus Crispinus, cum suis cœtibus, in montem contra munimentum armati ascenderunt, et minis plus quam factis terrere castrenses ausi sunt. Omnes pro

A certo qui ad hoc facinus innotuerunt, publici hostes et perjurio rei contra regem adjudicati sunt. Rodbertus autem ut eos de villa, quæ munitissima erat, viribus suis ejici non posse consideravit, immisso igne proximas domos incendit, et flamma vorax, flante vento, totum burgum corripuit. Hostes itaque de septis villæ projecit, et ab assultu munitionis fugavit. In tanta rerum confusione liberales et honesti burgenses Gisortis multum perdiderunt, et, consumptis domibus cum gazis, egestate attenuati sunt. Ecclesia quoque Sancti Gervasii, quam ante paucos annos Goisfredus archiepiscopus dedicaverat, combusta est.

Rex autem, ut rumores hujusmodi audivit, de Ponte Aldemari cum exercitu suo Gisortis festinavit, ibique contra proditores suos, si reperiret eos, audacter præliari optavit. Verum illi, ut triumphatorem, quem adhuc obsidione occupatum putabant, properare compererunt, cum timore et labore, multoque dedecore fugerunt. Deinde justitiiarii regis Ebroicensis consulatum et omnes fundos proditorum invaserunt, et dominio regis mancipaverunt. Hugo, Pagani filius, cum Stephano, Moritolii consule, tunc erat, patrisque sui facinorose, regi serviebat. Rex ergo illi paternum honorem concessit, perjurumque senem penitus cum Herveio, filio suo, exhæredavit. Exinde fœdus, quod papa nudius tertius inter reges pepigerat, ruptum est, et rediviva guerra feraliter inardescens utrobique exorta est.

Tunc hiems pluvialis erat. Rex autem plebium labores et anxietates discretus consideravit, eisque, ne nimis fatigati more jumentorum præ nimio labore fatiscerent, pepercit. Ergo, postquam duo munitissima cum subjacentibus fundis oppida, Pontem Aldemari et Montem Fortem obtinuit, in Adventu Domini populos in pace quiescere jussit. Familias vero suas cum præcipuis ducibus per castella disposuit, eisque contra prædones tutelam provinciarum commisit. Nam Rannulfum Bajocensem constituit in Ebroarum turri, Henricum vero, Goisleni de Pomereto filium, ad Pontem Altouci, et Odonem, cognomento Borleugum, ad præsidium Bernaici, aliosque probos athletas in aliis locis ad tutandam regionem contra incursiones inimici. Guillelmus quoque, filius Rodberti de Harulfu-Corte, regi adhærens serviebat.

In subsequenti Quadragesima, Gualerannus comes confœderatos suos accersit, ac nocte Dominicæ Annuntiationis ad muniendam turrin de Guatavilla perrexit. Tres quippe sororios suos secum habuit, Hugonem de Novo-Castello filium Gervasii, et Hugonem de Monte-Forti, atque Guillelmum Lupellum, filium Ascelini Goelli. His omnibus comes Amalricus eminebat. Bellica cohors his ducibus victualia obsessis conduxit, munitionem quoque regis, quæ arcem coarctabat, ex insperato mane impugnavit. Gualterium autem, filium Guillelmi de Gualicheri Villa, quem rex principem custodum consti-

tuerat, qui castrum super aggerem loricatus ad septem stans acriter defendebat, ingeniosa manus uncis ferreis implicuit, irremissibiliter extraxit, caplumque secum adduxit. Gualerannus comes duobus fratribus, in quibus confidebat, Herberto scilicet de Lexovio et Rogerio, cum vii clientibus arcem commiserat. Tunc rura in circumitu devastavit, et quidquid ad cibum pertinebat, de domibus et ecclesiis rapuit, et in turrim pro subsidio custodum introduxit. Eadem etiam die, comes furibundus, ut spumans aper, Brotonam silvam intravit, et rusticos qui ligna in saltu præcidebant invenit, plurimos comprehendit, captos amputatis pedibus loripedes effectit, et sic almæ festivitatis stemma temere, sed non impune, violavit.

Interea Rannulfus Bajocensis, qui Ebroicæ turris munio erat, et copiosas hostium acies Guatævillam noctu isse per exploratores didicerat, continuo compares suos, Henricum et Odonem atque Guillelmum, impiger adit, hostilem transitum eis notificavit, ac ut in reditu inimicis domini sui regium tramitem ferro calumniarentur, summopere persuasit. Illi autem cum subjectis centuriis gratanter acquieverunt, et prope Burgum Thuroldi speciose armati cum ccc militibus convenerunt, et in campo exeuntes de Brotona, et Bellum-Montem repetentes, vii Kalendas Aprilis præstolati sunt. Quos cum regii milites vidissent, et virtute, potentiaque sese sublimiores censuissent, tantæ strenuitatis viros formidare cœperunt. Nonnulli tamen formidolosos corroborare ausi sunt; Odo siquidem Borleugus dixit: « Ecce adversarii regis per terram ejus debacchantur, et securi sunt, et unum de optimatibus ejus, cui defensionem regni sui commisit, captum abducunt. Quid faciemus? Nunquid illos impune depopulari totam regionem sinemus? Oportet ut pars nostrum ad pugnam descendat, et pedes dinicare contendat, et altera pars præliatura equis insideat. Agmen quoque sagittariorum in prima fronte consistat, et hostilem cuneum, cornipedes vulnerando, retardare compellat. In hoc hodie campo cujusque pugilis audacia, vigorque palam apparebit. Si enim ignavia torpentes baronem regis ab hostibus duci vincitum sine ictu dimiserimus, quomodo ante vultum regis astare audebimus? Stipendia cum laude nostra merito perdemus, nec pane regio vesci ulterius, me iudice, debemus. » Igitur omnes reliqui præclari pugilis hortatu animati sunt, eique commilitones sui descendere cum suis annuerunt. Quod ille non recusavit, sed cum suis, a quibus valde diligebatur, pedes in armis conflictum hilariter exspectavit. Gualerannus, adolescens militiæ cupidus, ubi adversarios vidit, quasi jam superasset eos, pueriliter tripudiavit. Sed Amalricus, ævo sensuque maturior, tam ipsi quam aliis minus providis bellum ita dissuasit: « Per omnes gentes! (sic enim jurabat Amalricus) laudo ut bellum devitemus. Nam si pauci cum pluribus dinicare præsumpserimus, timeo quod dedecus et dam-

num incurremus. Ecce Odo Borleugus cum suis descendit; scitote quia superare pertinaciter contendit. Bellicosus eques, jam cum suis pedes factus, non fugiet, sed morietur aut vincet. » Cæteri vero dixerunt: « Nonne jam dudum in planitie Angliæ obviare desideravimus? En adsunt. Pugnemus, ne turpis fuga nobis impropereetur et nostris hæredibus. Ecce militaris flos totius Gallie et Normanniæ hic consistit. Et quis olstare nolis poterit? Absit ut hos pagenses et gregarios adeo metuamus, ut pro illis callem divertamus, aut cum ipsis præliari dubitemus! » Acies ergo suas ordinaverunt. In primis Gualerannus comes cum xl militibus ad eos properare voluit, sed a sagittariis equus illius sub eo sauciatus cecidit. In prima enim fronte xl architenentes caballos occiderunt, et antequam ferire possent, dejecti sunt. Comitum itaque pars cito contrita et in fugam conversa, arma et quæcunq; onerabant reliquit, et quisque, prout potuit, fugæ præsidio salutem suam tulavit. Ibi tunc Gualerannus consul, et duo Hugones, sororii ejus, et alii fere lxxx milites capti sunt, et in carcere regis, tenaci nexu constricti, temeritatis suæ pœnas diu lacrymabiliter luerunt.

Guillelmus de Grandi-Corte, filius Guillelmi Aucensis comitis, de familia regis probus eques, in hac pugna fuit, et Amalricum fugientem comprehendit. Sed viro tantæ strenuitatis humana miseratione condoluit, verissime sciens quod si retineretur, de nexibus regis vix aut nunquam egrederetur. Elegit ergo, rege cum terra sua relicto, exulare, quam egregium consulem inextricabilibus nodis necere. Illum itaque usque ad Bellum-Montem conduxit, et extorris cum illo, ut ereptor ejus, in Francia honorabiliter permansit.

Guillelmus vero Lupellus, a quodam rustico captus, arma sua illi pro redemptione sui dedit, et ab eo tonsus instar armigeri, manu palum gestans, ad Sequanam confugit, et incognitus ad transitum fluminis pro naulo caligas suas nauclero impertivit, nudisque pedibus proprios lares revisit, gaudens quod de manu hostili utcunque prolapsus evaserit.

Rex autem, post Pascha [1124], iudicium de reis, qui capti fuerant, Rothomagi tenuit, ibique Goisfredum de Torvilla et Odardum de Pivo pro perjurii reatu oculis privavit. Lucam quoque de Barra pro derisoriiis cantionibus et temerariis nisibus orbari luminibus imperavit. Tunc Carolus, marchio Flandriæ, qui Balduino juveni in ducatu successit, cum multis nobilibus curiæ regis interfuit. Infaustorum quoque condemnationi pie condoluit, atque, cæteris audacior, ait: « Rem nostris ritibus inusitatam, domine rex, facis, qui milites bello captos in servitio domini sui debilitatione membrorum punis. » Cui respondit rex: « Rem justam, domine consul, facio, et hoc manifesta ratione probabo. Goisfredus enim et Odardus consensu dominorum suorum legitimi homines mei fuerunt, perjuriique

nefas ultro committentes, mihi fidem suam mentiti sunt, et idcirco nece seu privatione membrorum puniri meruerunt. Pro servanda, quam mihi juraverant, fidelitate, omnia potius quæ in mundo habebant, debuissent deserere, quam ulli hominum contra jus aliquatenus inherere, fidemque suam nequiter prodendo, legalis heri fœdus disrumpere. Lucas autem honagium mihi nunquam fecit; sed in castro Pontis Aldemari contra me nuper dimicavit. Ad postremum, pace facta, quidquid foris fecerat indulsi, et cum equis rebusque suis liberum abire permisi. At ille hostibus meis protinus adhæsit, redivivas, illis junctus, inimicitias in me agitavit, et pejora prioribus addidit. Quin etiam indecentes de me cantilenas facetus coraula composuit, ad injuriam mei palam cantavit, malevolosque mihi hostes ad cachinnos ita sæpe provocavit. Nunc idcirco Deus illum mihi tradidit ut castigetur, ut a nefariis operibus cessare cogatur, alique, dum temerarii ausus illius correptionem audierint, commode corrigantur. His auditis, Flandriæ dux conticuit, quia quid contra hæc rationabiliter objiceret non habuit. Carnifices itaque jussa compleverunt. Porro Lucas ut æternis in hac vita tenebris condemnatum se cognovit, miser, mori quam fuscatus vivere maluit, et lanistis perurgentibus, in quantum potuit, ad detrimentum sui obstitit. Tandem inter manus eorum parietibus et saxis, ut amens, caput suum illisit, et sic multis mœrentibus, qui probitates ejus atque facetias noverant, miserabiliter animam extorsit.

Interea Morinus de Pino, dapifer comitis, castella ejus munivit, et ipse animosus omnes quos poterat, pertinaciter ad resistendum regi animavit. Rex autem fortis, magno congregato exercitu, mense Aprili, Brionnam obsedit, ibique duo castella continuo construxit, quibus hostes paulo post ad deditionem coegit. Illam nimirum pacem temeritas dementium fieri sine ingenti damno innocentum non pertulit, quia tota cum ecclesiis villa prius combusta fuit. Porro illi qui erant in arce de Guatævilla, reconciliati sunt regi, munitione reddita, quam rex principali disciplina humotenus dirui paulo post præcepit.

Denique rex, postquam omnia comitis municipia, præter Bellum-Montem, sibi subjugavit, tunc consuli, qui vinculus erat, operum eventus suorum notificavit, atque per eosdem rumigerulos, ut sibi Bellum-Montem in pace reddi juberet, mandavit. Ille vero videns se puerilis levitatis frivola spe deceptum, et a fastigio pristinae potestatis merito perversitatis dejectum, metuensque, si magnanimus censor per quamlibet pervicaciam offenderetur, iterum sibi periculosius incumberet scandalum, missis fidelibus legatis, obnixè jussit Morino, procuratori rerum suarum, ut sine mora sæpe memoratum castellum triumphatori subigeret sceptrigero Angligenarum. Tunc Morinus, licet sero, jussa quidem complevit, sed gratiam regis nullatenus impetrare

potuit. Pædagogus enim adolescentis a rege ordinatus fuerat, eique rebellionis nequam consilium ultro suggesserat. Amisit opes quibus in Normannia nimis intumuerat, et elatus supra se, ambiens plus quam decebat, turbationem, multis insontibus nocituram, insolenter invexerat. Regali ergo censura de paterno cespite projectus, ad mortem usque in exteris exsulavit regionibus. Rex itaque totam possessionem ditissimi consulis obtinuit in Neustria, ipsumque cum duobus sororiis suis arcta servavit custodia. Deinde post aliquod tempus ipsi tres in Angliam missi sunt, et comes atque Hugo filius Gervasii quinque annis in carcere coerciti sunt. Hugo autem de Monte-Forti jam xiii annis vinculatus gemuit, nec pro eo, quia sine occasione gravius offendit, aliquis amicorum ejus regem interpellare præsumit.

Benedictus Deus, qui cuncta bene disponit, qui salubrius quam ipsi optant mortalium cursus dirigit, et æquitatis examen in territorio Rubri-Monasterii pie contemplantibus demonstravit! Anro quippe Dominicæ Incarnationis 1124 victoriam pacis amatoribus contulit, et temerarios proturbatores totius provinciæ confudit, et complicum scelerosos conatus ipsorum impedimento celeri dissipavit. In illa enim septimana decreverant oppidani vii castellorum quæ consita sunt in Lexovino vel Uticensi pago, in confinio scilicet ipsorum, ut se illis jungerent ad detrimentum multorum. Hugo quippe de Plessicio jam Pontem-Erchenfredi dolose invaserat, et auxilium a confederatis rebellibus fiducialiter exspectabat. Sic municipes Sappi, Benefactæ et Orbeci, alique plures præ timore placitum cum eis fecerunt, quoniam contra ingens robur eorum vires seu magnanimitatem defendendi se non habuerunt. Sed capitibus nequitia, ut dictum est, conquassatis, conjurati sodales eorum siluerunt, et de consensu duntaxat perfidiæ detegi coram justitiariis et jurisperitis admodum timebant. Tunc bissextilis erat annus, ac, sicut vulgo dici audivimus, super proditores revera corruit bissextus. Paulatim viribus effectis, Amalricus et Lupellus, alique hostes pacem regis procuraverunt, et Guillelmum exsulem, quem nullatenus juvare valebant, inviti deseruerunt. Tandem ipsi humiliter regi satisfecerunt, et amicitiam ejus, cum præteritorum indulgentia reatum, recuperaverunt, atque pristinos honores adepti sunt.

His rebus ita peractis, pactum Guillelmi Andegavensibus disruptum est, et ipse cum Helia, pædago suo, et Tirello de Maineriis, externa mapalia in magno metu et egestate pervagatus est. Longa et valida patrum sui brachia sibi formidanda erant, cujus potestas, seu divitiæ, potentiæque fama passim ab Occidente usque in Orientem pertingebant. Ad laborem puer ille natus est, a quo, dum advixit, nunquam bene liberatus est. Idem audax erat et superbus, pulcher ac ad militare facinus damnabiliter promptus, et deceptoriam plus

commendabat eum populis spes, quam sua virtus. A In cœnobii monachorum seu clericorum, ubi solebat hospitari, superfluitate sua, licet extorris, plus erat oneri quam honori, innumerisque cohærentibus illi, miseriæ magis quam saluti. Multorum in illo errabat opinio, ut evidenter postmodum cœlesti patuit, ut in calce hujus libelli veraciter declarabo.

XX. *Rainaldus archiepiscopus Remensis. Honorius papa II. Caroli-Henrici imperatoris mors. Lotharius imperator eligitur.*

In diebus illis, multorum principum mutationes factæ sunt, quibus in locis eorum moderni subrogati sunt. Radulfus, cognomento Viridis, Remorum archiepiscopus, eruditione et facundia inter patres præcipuus, studiisque bonis nostro tempore laudabiliter deditus, pater et institutor monachorum et clericorum, patronus et defensor pauperum et omnium sibi subjectorum, post multa laudabilia opera in senectute bona defunctus est. Post quem Rainaldus, Andegavorum episcopus, in pluribus prioribus dispar, sedem adeptus est. Andegavensis vero ecclesiæ regimen Algerius suscepit, cujus vita, religione et scientia cluens, populis lumen veritatis suggerit.

Anno ab Incarnatione Dœmini 1125, indictione III, Calixtus papa defunctus est, et Lambertus, Ostiensis episcopus, in papam Honorium assumptus est. Hic senex eruditissimus, et in observatione sacræ legis fervidus fuit, Ecclesiamque Romanam sex annis rexit. Eadem etiam septimana qua Calixtus papa hominem excessit, Gislebertus, Turonensis archiepiscopus, qui pro ecclesiasticis negotiis Romam perrexerat, illic obiit. Quod audientes Turonici, Ildebertum, Cenomanensem probatum præsulem, sibi asciverunt, et, Honorii papæ permissu, gaudentes in Turonicæ metropolis cathedram transulerunt. Hic fere VII annis honorifice vixit, et subiectis profecit. Cenomanis vero Guimarum Britonem episcopum consecravit.

Eodem anno, in hebdomada Pentecostes, Carolus Henricus quintus, imperator, mortuus est, et Spiræ, metropoli Germaniæ, sepultus est. Imperii vero insignia moriens Cæsar imperatrici Mathildi dimisit, quibus postmodum, quia nulla soboles illi superfuit, Lotharius, dux Saxonum, generali plebis edicto intronizatus successit. Maguntinus enim archiepiscopus, qui potentia et strenuitate pollebat, providentiaque sua ne schisma vel inordinata subreptio imperii fieret præcavebat, episcopos et proceres totius regni, cum exercitibus suis, convocavit; cum quibus una collectis, de imperatore constituendo tractavit. Insignia siquidem ab imperatrice procuraverat ornamenta imperii, antequam de tanto præsumpsisset negotio fari: « Excellentissimi, inquit, barones, qui assistitis in hac planitie, me, quæso, solerter audite, et, prudenter intendentes, his quæ dicam obedite. Pro commoditate omnium vestrum et plurimorum qui non adsunt, laboro, et nocte,

dieque anxius cogito. Multis sermonibus hic modo non opus est. Bene nostis: imperator noster sine prole defunctus est, cui Deo fidelis et devotus, Ecclesiæque filiis utilissimus successor sapienter inquirendus est. Quadraginta igitur ex vobis sapientes et legitimi milites eligantur, et seorsum eant, ipsique secundum fidem suam et conscientiam optimum imperatorem eligant, qui merito virtutum imperio præferatur, omnique populo sibi subjecto summopere patrocinetur! » Sic ab omnibus concessum est. Ibi nempe plus quam LX millia pugnantorum aderant, et, in diversa nitentes, exitum rei considerabant.

Denique spectabiles sophistæ, qui de tot militibus segregati fuerunt, post diutinam colloquutionem reversi, dixerunt: « Fredericum ducem Alemannorum, Henricum ducem Lotharingorum, et Lotharium ducem Saxonum laudamus, et honorabiles viros, imperioque dignos prædicamus. Hoc pro certo, non peculiari favore illecti, dicimus, sed universali salute perspecta, prout nobis visum est, asserimus. De his tribus quemcumque volueritis in nomine Domini sumite, quia omnes, ut jam dudum probatum est, laudabiles sunt personæ, et merito strenuitatis toti mundo, ut arbitramur, præponendæ. »

His auditis, archiepiscopus dixit: « Vos gloriosi principes qui nominati estis, alacriter ite, et de vobis tribus unum eligit. Illi autem quemcumque elegeritis subiciemur, in nomine Dei omnipotentis. Porro, si quis vestrum a communi discrepaverit edicto, decolletur continuo, ne per unius proterviam Christianorum perturbetur sancta concio. » Animosi præsulis rigida conditio cunctis formidabilis exstitit, nec in tanta multitudine quisquam contra prælatum nutire præsumpsit.

Igitur prætitulati duces seorsum abierunt, et, circumstante legionum corona, in medio constituerunt, seseque invicem contuentes aliquandiu siluerunt. Tandem binis silentibus, Henricus rupit silentium primus: « Quid hic, seniores, agimus? Nunquid huc directi sumus ut taciturnitati vacemus? Ingens negotium nobis injunctum est. Non ut taceremus, sed ut de maximo bono loqueremur, huc convenimus. Jam vestram satis loquelam expectavi. Nunquid totum diem transigemus muti? De tractatu nobis injuncto cogitate, et quid vobis placuerit edicite. » Sociis annuentibus ut proferret quid sibi, qui senior erat, placeret: « Optimum, inquit, nunc decet nostrum esse consilium, quia modo ad nostrum tota Latinitas suspirat arbitrium. Oremus ergo Dominum Deum, qui Moysen Hebræis præfecit, eique victoriosum successorem Josue revelavit, ut ipse clemens cooperatore nobiscum sit, sicut fuit cum Samuele ad ungendum in regem David. » His ita dictis, generum suum elegit Lotharium. Porro tertius contradicere formidat, veritus sententiam quam archipræsul sanxerat. Deinde ad conventum reversi sunt. Henricus vero, diligenter

intentus omnibus, dixit: « Lotharium ducem Saxonum, multis virtutibus adornatum, militia, justitiaque in sublimitate principali jamdiu probatum eligimus in regem Alemannorum, Lotharingorum, Teutonum et Bajoariorum, Langolardorum et omnium Italiae populorum, et in imperatorem Romanorum. » Ab omnibus auditum est, et a pluribus libenter concessum est.

Tunc primas et ordinator hujus collectæ fuit, ut dixi, archiepiscopus Maguntia. Qui mox jussit ut omnes summi proceres, antequam de illo campo migrarent, in conspectu omnium Lothario mox homagium facerent. Protinus gaudens Henricus, et moriens Fredericus, et omnes post illos præcipui magnates coram Lothario genua flexerunt, homagium illi fecerunt, eumque regem et augustum sibi præfecerunt.

Dissoluto conventu, exercitus Frederici super Lotharium irruit, ipsumque et plurimos de parte illius vulneravit, et terga vertentes fugavit. Fredericus enim armatorum fere xxx millia secum adduxerat, quia timore vel favore sese regem fore autumabat. Sed, quia probi pontificis ingenio præventus, ut dictum est, velle suum perpetrare nequivit, per Conradum, fratrem suum, maximam postmodum guerram fecit. Lotharius tamen, auxiliante Deo, prævaluit, meritoque strenuitatis et religionis laudabilis jam x annis regnavit.

Anno ab Incarnatione Domini 1126, indictione iv, pontificalis basilica Sancti Gervasii, Mediolanensis martyris, apud Sagium xii Kalendas Aprilis dedicata est a domino Goisfredo, Rothomagensi archiepiscopo, et aliis quinque præsulibus. Ibi tunc Henricus rex Anglorum cum proceribus suis adfuit, et eidem ecclesiæ redditus x librarum pro dote per singulos annos donavit. Ibi tunc interfuerunt Girardus Engolismensis episcopus, Romanæ Ecclesiæ legatus, Joannes Lexoviensis, Joannes Salariaensis, Goisfredus Carnotensis, et Ulgerius Andegavensis.

Mense Octobri, basilica Sancti Petri apostoli in suburbio Rothomagi dedicata est, ubi corpus sancti Audoeni, archiepiscopi et confessoris, honeste conditum est.

Eodem anno, Guillelmus Pictavensis mortuus est. Guillelmus etiam dux Apuliae, filius Rogerii Bursæ, sine filiis obiit, cujus ducatum Honorius papa dominio apostolicæ sedis mancipare satagit. Verum Rogerius juvenis, Siciliae comes, econtra surrexit, et multa in exercitum pape certamina commisit, consobrinique sui principatum violentia militari vindicavit, et, homagio papæ facto, usque in hodiernum diem possedit. Hic nimirum Rogerii senis, filii Tancredi de Alta-Villa, filius fuit, ac strenuæ Adelaidis, quæ Bonifacii marchisi potentis Italiae fuit, et, post prioris mariti, fratris scilicet Guiscardi, obitum, priori Balduino regi Jerusalem utpsit.

A XXI. *Ludovicus rex protectionem Henrici Clitonis filii ducis Normannie rursus suscipit et jura ejus adversus regem Angliæ defendere conatur. — Flandriæ dux a Burchardo de Insula et aliis conjuratis interficitur. — Henricus Clito ducatum Flandriæ accipit. — In prælio vulneratus, moritur.*

Anno ab Incarnatione Domini 1127, indictione v, Ludovicus rex Francorum in Natale Domini ad curiam suam optimates regni allocutus est, eosque ut Guillelmo Normanno compaterentur, et subvenirent, summopere precatus est. Erat enim adolescens præclarus, pulcher, audax et probus, sed multis infortuniis ab infantia præpeditus. Nam dum adhuc infans esset, mater ejus Apuliensis Sibylla veneno percupta est. Pater vero ejus, Rodbertus dux Normannorum, in bello apud Tenerchebraicum captus est, et Henricus, frater ejus, rex Anglorum, Normanniæ ducatum adeptus est. Ipse quidem puerulus Helia de Sancto Sidonio, suo videlicet sororio, ad nutriendum regis jussu commendatus est, a quo pro timore præfati regis et fautorum ejus in Galliam abductus est, ibique inter extraneos, in magna egestate, nec sine multa formidine, educatus est. A multis hostibus multum, multisque modis quæsitus est ut perimeretur; a multis econtra requisitus est ut honori paterno restitueretur. Frustra conatur id agere humana intentio quod aliter disposuit divina ordinatio. Ludovicus rex et præcipui optimates regni Francorum, Balduinus acerri-mus juvenis et Carolus, satrapæ, cum proceribus Flandrorum, Amalricus de Monte-Forti, comes Ebroicensium, Stephanus comes de Albamarla et Henricus comes Aucensium, Gualerannus comes de Mellento et Hugo de Novo-Castello, Hugo de Monte-Forti et Hugo de Gornaco, Guillelmus de Raumara et Baldricus de Bosco, Richerius de Aquila et Eustachius de Britolio, et multi alii Normannorum et Britonum, Rodbertus etiam de Belismo cum copiis Andegavensium et Cenomanorum, Guillelmum exsulem adjuvare moliti sunt; sed, Deo adversante, qui profunditate sensus et virtute bellica, copiisque facultatum et amicorum, præfatis omnibus Henricum regem prætulera, nihil profecerunt. Multi eorum pro facinoroso incepto capti sunt, aut exhæredati, aut occisi sunt. Rebelliones etiam hac de causa multæ in regem Henricum exortæ sunt, et castella, ruraque concremata sunt. Hoc attestantur Ebroica urbs et episcopalis ecclesia Sanctæ Mariæ, sanctimonialiumque abbatia Brionna, Mons-Fortis et Aquila, Pons-Aldemari et Bellismia, et multa alia quæ per edacia perierunt incendia.

Tandem cum Guillelmus exsul xxvi esset annorum, et nemo potuisset ei de paterna hæreditate recuperanda suffragari contra patruum suum, Adelles regina uterinam sororem suam dedit illi in conjugem, Rainerii scilicet marchionis sobolem. Ludovicus autem rex dedit ei Pontesiam et Calvimontem atque Medantum, totumque Vilcassinum. Hoc mense Januario factum est, et paulo post ante qua

dragesimam Gisortis venit, cum militari manu, A cis et munitionibus et favore contribulium formidabiles. Normanniam calumniari; sed cum Normanni velut dominum naturalem reveriti sunt.

Kalendas Martii, Carolus dux Flandriæ, Cunuti regis Danorum filius, cum Tesnardo Brothburgi oppidano et xx militibus, ad ecclesiam Brugis, ut missam audiret, venit, ibique, dum pronus in terra Deum oraret, a Burchardo de Insula, aliisque xxxii militibus peremptus est, et pene omnes qui cum illo erant ibidem crudeliter occisi sunt. Guillelmus autem de Ipro, tam gravi facinore audito, mox castrum de Brugis obsedit, et ferales homicidas undique inclusit, donec Ludovicus rex Franciæ cum Guillelmo Normanno venit, et obsidione menstrua diros carnifices coarctavit, cepit et de altissima turre Brugis præcipitavit. Deinde Guillelmo Normanno ducatum Flandriæ dedit, et Vilcassinum cum oppidis quæ dederat recepit. Verum Guillelmus, ut ducatum Flandriæ dono regis et hæreditario jure obtinuit, solummodo xvi mensibus laboriose rexit.

In primis enim contra proditores Caroli ducis insurrexit, totisque nisibus eos indagavit, nullique pro qualibet causa nobilitatis, seu potentia, vel ordinis, aut poenitentia pepercit, fere c et xi condemnavit, et præcipitio vel aliis mortium generibus crudeliter puniit. Interfectorum ergo consanguinei vehementer contristati sunt, et detrimentum illi, perniciemque machinati sunt. Ipse pædagogo suo, Heliæ de Sancto Sidonio, qui diutius pro illo exsulavit et cum Tirello de Maineriis exhæredari pertulit, Monsteriolum castrum donavit. Mense Augusto, contra Stephanum, Bononiæ comitem, exercitum duxit, eumque sibi subicere volens, terram ejus ferro et flamma ferociter devastare cœpit. Denique fidi caduceatores missi sunt, et quia consobrini erant, sibi dextras dederunt, trevisque triennialibus datis, pacificati sunt. Interea, dum Guillelmus dux in hac expeditione occupatus esset, eique aliquando læta et plerumque tristis fortuna variabiliter insisteret, Euvenus de Ganda et Daniel de Tenero-Monte, nepotes Balduini de Ganda, ultionem amicorum callide quæsierunt, et excogitatum facinus, ad multorum lamenta, perficere conati sunt. Nam Theodericum, comitem Auxentium, adierunt, ipsumque cur hæreditarium jus negligenter et sine calumnia perderet increpaverunt, eique sese, aliosque plures, si suum jus calumniaretur, auxilia-tores fore sponderunt. Theodericus itaque Auxensis et Lambertus, Ardennensis comes, Flandriam expectierunt, et opinatissimum castrum quod Insula dicitur, et Fornas, atque Ganda, aliaque plura, Morinis assentientibus, receperunt. Guillelmus autem, his auditis, Stephano Bononiensi trevias dedit, et contra intestinos hostes usque ad mortem dimicavit. Erant enim viri potentes et nobiles, audaciaque et multa probitate laudabiles, divitiis et ami-

cus et munitionibus et favore contribulium formidabiles.

Mense Julio, dux, aggregato exercitu, castrum Alost obsedit, et cum Godefredo, Lovennensium duce, per dies aliquot coarctavit. Multi ad eum de Neustria venerunt. Ipsum enim plures in tantum diligebant, et falsa spe decepti, tantam in eo fiduciam habebant, ut natale solum cum naturalibus heris ac parentibus et amicis ultro relinquerent; quidam vero, perjuriis vel homicidiis polluti, exsulis illi adhærerent.

Guillelmus de Ipro, Rodberti Morinorum marchionis filius, in primis ei obstitit; sed fortuna pro-dente, in manus ejus apud Triam, Vilcassini castrum, incidit, quem servandum Amalrico de Monte-Forti protinus destinavit. Denique non multo post dux eundem per amicorum procuracionem in amicitiam recepit, et a vinculis liberavit.

Apud Iprum tres munitiones erant, quarum una ducis erat, altera Guillelmi, et tertia Danielis et Euveni. Ibi hostes ducis in mortem ejus conspiraverunt, in arcem ejus noctu irruere decreverunt, et quatuor turmas, ut nullatenus exitium evaderet, extrinsecus constituerunt. Porro dux, qui tam feralem machinationem sibi paratam nesciebat, ad quamdam venit juvenulam quam amabat. Illa vero caput ejus, ut solebat, lavit, et, cognita hostili conjuratione, lavando flevit. Adolescens lacrymarum causam ab amica inquisivit, precibus et minis solerter extorsit, quibus coacta seriatim detexit quidquid ab inimicis ejus de morte compererat. Protinus ille cum suis arma, capillis adhuc impexis, arripuit, ipsamque secum, ne aliquo modo periclitaretur sustulit, et Guillelmo duci Pictavensium, cœvo commilitoni suo, per quemdam abbatem destinavit, ipsumque ut liberatricem suam honorabili connubio, sicut sororem suam, donaret obsecravit. Quod ita factum est.

Tunc Guillelmus omnes insidias incolumis pertransivit, et iratus publicos hostes condemnavit. Bellicosus deinde juvenis undique vires collegit, castrum Alost obsedit, acriter debellavit, et totis nisibus oppidanos ad deditionem cogere satagit. Ipse ducis et militis officio plerumque fungebatur, unde a charis tutoribus, pro illo formidantibus, crebro redarguebatur. Sæpe centurias advocabat, ut acer dux imperabat, sed crebrius ut tiro servidus pugnabat.

Quadam die [1128], ad transitum cujusdam aquæ hostilis phalanx venit, obsessis suffragari studuit, contra quod du[x repent]e (56) ccc milites direxit. Sed, conflictu [nimis] durante, et hostium virtute admodum crescente, milites ducis cœperunt aliquantulum relabi et vacillare. Quod videns dux infremuit, suppetias advolvit, audacter dimicavit, suos ita corroboravit, hostesque fugavit. Inde reversus ad portas castri repente irruit, eoque ve-

(56) Sic eruditus vir Le Prévost hunc locum restituit in codice deficientem.

niente turma satellitum qui egressi fuerant, dispersa A confugit, quorum pars super aggerem exsilivit. Quos ibidem dux dum vidisset, et lanceam cujusdam peditis sibi obstantis apprehendisset, forte ferro quod capere dextera nisus est, in pinguedine manus quæ inter pollicem et palmum est, usque in pulsum brachii subito perniciose punctus est. Graviter itaque sauciatus inde recessit, familiaribus suis vulnus ostendit, cordetenusque dolens plangere cœpit, nec multo post in lectum decubuit. Ignis enim, quem sacrum vocant, plagæ immistus est, totumque brachium usque ad cubitum instar carbonis denigratum est. Quinque diebus ægrotavit, scelerumque pœnitens monachatum petiit, et, Domini corporis perceptione cum confessione munitus, obiit.

Helias et Tirellus, aliique domestici ducis, qui B semper ei fideles fuerunt, lethale vulnus juvenis heri Flandrensibus et omnibus extraneis celaverunt, et oppidanos ad deditionem expugnando coegerunt. Euenus vero princeps castri reconciliatus est, et, datis obsidibus ac pace firmata, familiaris amicus factus est. Tunc Normanni ducis in tentorium eundem duxerunt, dominumque suum in feretro mortuum lugubres ostenderunt: « En, inquit, potes videre quid fecisti; dominum tuum occidisti, et innumeris sic militibus luctum inexisti. » Quod ille videns, contremuit, et vehementi mœrore in lacrymas erupit. Cui Helias ait: « Desine, quæso, [nunc flere, quia] amodo tuæ inutiles sunt lacrymæ [nec duci sunt] auxilio. Vade, arma tua [sumens tuos fac] milites armari, et defuncti corpus ducis ad Sanctum Bertinum fac honorifice deduci (57). » Quod ita mox completum est. Conventus autem monachorum obviam processit, et cadaver in basilica susceptum. Ibi sæcus Rodbertum ducem sepultum est, et in lapide superposito epitaphium hujuscemodi exaratum est:

*Miles famosus, Guillelmus, vir generosus,
Marchio Flandrensis, jacet hic, monachus Sithiensis.
Rodbertus pater huic, materque Sibylla fuere,
Et Normannorum gentis frenum tenuere.
Luxque Kalendarum sextilis quinta rediit,
Cum pugna apud Alst ferro plagatus obiit.*

Joannes, filius Odonis Bajocensis episcopi, primus Henricum regem adivit, eique casum nepotis D sui nuntiavit, et sigillatos apices de parte ejus supplex obtulit, in quibus moriens adolescentulus a patruo suo malorum quæ contra illum fecerat indulgentiam postulabat, eumque ut omnes qui ad se confugerant, si ad illum remearent, benigne susceperet, obsecrabat. His itaque rex perceptis annuit, et plures herili nece conturbati, crucem Domini sustulerunt, et exsules pro Christo sepulcrum ejus in Jerusalem expetierunt. Theodericus autem Auxensis Morinorum dux factus est, et Ludovico regi Francorum, et Henrico regi Anglorum a secretis, confœderatus est. Stephanum comitem Boloniensium,

aliosque Normannos qui terras habebant in Flandria, rex Henricus ei subjugavit regali justitia. Denique pulcherrima uxor ejus, quam tunc habebat, post aliquot annos occubuit, et ipse consilio regis Angliæ Sibyllam Andegavensem, Guillelmi prædecessoris sui sponsam, in conjugem accepit.

XXII. *Henricus rex fautoribus Henrici Clitonis nepotis sui ignoscit. — Normannia ad pacem reducitur. — Merlini vaticinia.*

Auxilio superni dispensatoris fretus, rex Henricus inter tot adversa rigidus in fastigio perstitit, et rebelles a temerario ausu deficientes, cumque suppliciter repetentes suscepit, et solerti benignitate secum reconciliari consensit. Primus itaque, ut supra dictum est, Guillelmus de Rotmara regi honorifice reconciliatus est, et exinde familiaris ejus conviva et amicus factus est. Generosam quoque Mathildem, filiam Richardi de Radveris, illi rex conjugem dedit, quæ filium ei speciosum, nomine Guillelmum Heliam, peperit. Præfatus miles in adolescentia lubricus, nimisque libidini deditus fuit; sed divino verbere plectendus, in gravissimam ægritudinem incidit. Unde cum Goisfredo archiepiscopo fatus, emendatiorem vitam Deo devovit. Deinde Novum-Mercatum reversus, postquam convalluit, in ecclesia Sancti Petri, apostoli, ubi quatuor canonici sæculares servierant, vii monachos constituit, eisque, præter illa quæ Hugo de Grentemaisnil ibi monachis Sancti-Ebrulfi dederat, plura libenter adjecit. Chartam confirmationis rerum quas dederat dictavit, et cancellum ecclesiæ cum domibus monasticis renovavit.

Anno itaque xxviii Henrici regis [1128], Guillelmus adolescens Flandriæ comes obiit, cum quo robur et audacia omnium qui suffragabantur ei contra patrum suum, corruit. Arrogantiam temeritatis cui adhæreret non habuit, postquam juvenile caput, pro quo Normanniæ rura ignibus et armis conturbaverat, perdidit. Tunc Rodbertus dux, qui ad Divisas in carcere servabatur, in somnio viderat quod in brachio dextro lancea percutiebatur, eoque mox privabatur. Mane autem exsperfactus, dixit astantibus: « Heu! filius meus mortuus est. » Nondum rumor illuc ore nuntiorum perlatus fuerat, dum pater ejus in somniis istud edoctus coessentibus intimabat. Qui et ipse post vi annos Carduili defunctus est, et, de carcere tunc ejectus, Gloucestræ sepultus est.

Ecce Ambrosii Merlini prophetia, quam tempore Guortigerni regis Britanniae vaticinatus est, per decem annos in pluribus manifeste completa est. Unde libet mihi quædam huic opusculo inserere, quæ temporibus ætatis nostræ videntur competere. Contemporaneus quippe beato Germano, Antissiodorensi episcopo, fuit, qui tempore Valentiniani imperatoris in Britanniam bis transfretavit, et contra Pelagium, ejusque sequaces, in gratiam Dei garrientes, dispu-

(57) Hunc locum, in codice S. Ebrulfi mancum, sic restituit sæpe laudatus vir Le Prévost ex codice Puteano B. bl. Imperialis Parisiensis n° 875.

tavit, et pluribus signis in nomine Domini peractis, hæreticos confutavit. Deinde, postquam Paschalia festa devote celebravit, contra Saxones-Anglos, qui tunc pagani Christicolos Britones oppugnabant, pugnavit, et, plus precibus quam armis robustus, cum exercitu nuper baptizatorum, Alleluia vociferans, ethnicum agmen fugavit. Si quis hæc et alia de casibus Britonum plenius nosse desiderat, Gildæ Britonis historiographi, et Bedæ Anglici libros legat, in quibus de Guortemiro et fratribus ejus, et de forti Arturo, qui XII bella contra Anglos fecit, luculenta narratio legentibus emicat.

Fecit quod Merlinus Guortigerno monstraverit stagnum in medio pavimento, et in stagno duo vasa, et in vasis tentorium complicatum, et in tentorio duos vermes, quorum unus erat albus et alter rufus. Qui mox admodum creverunt, et, dracones facti, mutuo crudeliter pugnaverunt. Tandem rubeus vicit, et album usque ad marginem stagni fugavit. Hæc nimirum rege spectante, cum Britonibus tristis ploravit. Merlinus, inquisitus vates ab attonitis spectatoribus, præsgo spiritu disseruit quod stagno in medio pavimento figuraretur mundus; duobus vasis, insulæ Oceani; tentorio, urbes Britannicæ et vicinibus humana est habitatio; duobus vero vermibus duo populi Britonum et Anglorum designantur, qui diris conflictibus vicissim vexabuntur, donec sanguinolenti Saxones, qui per rubeum draconem portenduntur, usque in Cornubiam et supra littus Oceani Britones fugabunt, qui per album vermem figurati sunt, quia fonte baptismatis a diebus Lucii regis et Eleutherii papæ dealbati sunt. Jam dictus vates seriatim quæ futura erant insulis Septentrionis prædixit, typicisque locutionibus memoriæ litterarum tradidit. Deinde postquam de Germanico verme et decimatione Neustriæ locutus est, quæ in Alfredo fratre Eduardi filii Egelredi regis, et sodalibus ejus Gueleford facta est, sic de præsentis ævi volubilitate, et rerum turbida variatione vaticinatus est :

« Populus in ligno et ferreis tunicis superveniet, qui vindictam de nequitia ipsius sumet. Restaurabit pristinis incolis mansiones, et ruina alienigenarum patebit. Germen ipsius ex hortulis nostris abradetur, et reliquæ generationis ejus decimabuntur. Jugum perpetuæ servitutis ferent, matremque suam ligonibus et aratris vulnerabunt. Succedent duo dracones, quorum alter invidiæ spiculo suffocabitur, alter vero sub umbra nominis redibit. Succedet leo justitiæ, ad cujus rugitum Gallicanæ turres et insulani dracones tremebunt. In diebus ejus aurum ex lilio et urtica extorquebitur, et argentum ex unguis mugientum manabit. Calamistrati varia vellera vestibunt, et exterior habitus interiora signabit. Pedes latrantium truncabuntur. Pacem habebunt feræ, humanitas supplicium dolebit. Findetur forma commercii, dimidium rotundum erit. Peribit milvorum rapacitas, et dentes lapporum hebetabuntur. Catuli leonis in æquoreos

pisces transformabuntur, et aquila ejus super montes Araunium nidificabit. Venedocia rubebit materno sanguine, et domus Corrinnei vi fratres interficiet. Nocturnis lacrymis madebit insula, unde omnes ad omnia provocabuntur. Nitentur posteri transvolare superna, sed favor novorum sublinabitur. Nocebit possidenti ex impiis pietas, donec sese genitorem induerit. Apri igitur dentibus accinctus, acumina montium et umbram galeati transcendet. Indignabitur Albania, et convocatis translateralibus sanguinem effundere vacabit. Dabitur maxillis ejus frenum, quod in Armorico sinu fabricabitur. Deaurabit illud aquila rupti fœderis, et tertia nidificatione gaudebit. Evigilabunt regentis catuli, et postpositis nemoribus infra mœnia civitatum venabuntur. Stragem non minimam ex obstantibus facient, et linguas taurorum abscedent. Colla rugientium onerabunt catenis, et avita tempora renovabunt. Exinde de primo in quartum, de quarto in tertium, de tertio in secundum, rorabitur pollex in oleo. Sextus Hibernicæ mœnia subvertet, et nemora in planitiem mutabit. Diversas portiones in unum reducet, capite leonis coronabitur, principium ejus vago affectui succumbet: sed finis ipsius ad superos convolabit. Renovabit namque beatorum sedes per patrias, et pastores in congruis locis locabit. Duas urbes palliis induet, et virginea munera virginibus donabit. Promerebitur inde favorem Tonantis, et inter beatos coronabitur. Egredietur ex eo lues penetrans omnia, qua ruina propriæ gentis imminet. Per illam enim utramque insulam amittet Neustria, et pristina dignitate spoliabitur. Deinde revertentur cives in insulam. »

Hanc lectiunculam de Merlini libello excerpti, et studiosis, quibus propalatus non est, quantulamcunque stillam propinavi, cujus aliquam partem in rebus gestis intellexi. Plura vero, ni fallor, cum mœrore seu gaudio experientur adhuc nascituri. Historiarum gnari ejus dicta facile poterunt intelligere, qui noverint ea quæ contigerunt Hengist et Catigirno, Pascent et Arturo, Ædelberto ac Edwino, Oswaldo et Osvio, Cedwal et Alfredo, aliisque principibus Anglorum et Britonum usque ad tempora Henrici et Griffridi, qui dubia sub sorte adhuc imminetia præstolantur, quæ sibi divinitus ineffabili dispositione ordinantur. Nam luce clarius patet callenti quod de duobus filiis Guillelmi dicitur: « Succedent, inquit, duo dracones, domini scilicet libidinosi et feroces, quorum alter invidiæ spiculo, id est Guillelmus Rufus, in venatione sagitta suffocabitur; alter, id est Rodbertus dux, sub umbra carceris, stemma pristini nominis, id est ducis, gerens, peribit. Succedet leo justitiæ (quod refertur ad Henricum), ad cujus rugitum Gallicanæ turres et insulani dracones contremiscunt, quia ipse divitiis et potestate transcendit omnes qui ante illum in Anglia regnaverunt. » Sic cætera sophistæ liquido discutiant. Multa possem explanando dicere, si commentarium niterer ut

scirem super Merlinum edere. Sed his omissis, ad A narrationis ordinem revertar, et nostrorum casus veraciter prosequar.

XXIII. Germundus Hierosolymitanus patriarcha. Ecclesiastica negotia. De concilio Rothomagensi. De rebus in Francia et in regno Hierosolymitano gestis.

Anno ab Incarnatione Domini 1128, indictione vi, Germundus patriarcha Jerusalem obiit. Stephanus autem Carnotensis post illum sanctam Sion 11 annis rexit. Quo migrante, Guillelmus Flandrensis successit. Indictione vii, Goisfredus Rothomagensis archiepiscopus ægrotavit et post diuturnam ægritudinem vi Kalendas Decembris hominem exivit. Interea dum præfatus archipræsul ægrotaret, et, de salute animæ suæ sollicitus, omnia quæ habebat prudenter erogaret, B Matthæus, Cluniacensis monachus, Albanensis episcopus, Romanæ Ecclesiæ legatus, Rothomagum ad regem Henricum venit, et cum eo de utilitatibus ecclesiasticis tractavit. Jussu igitur regis episcopi et abbates Normanniæ asciti sunt, et in Rothomagensi capitulo scita, præsentem rege, audierunt, quæ per legatum Honorii papæ sic propalata sunt:

Ut nullus presbyter uxorem habeat. Qui vero a pellice abstinere noluerit, ecclesiam non teneat, nec portionem in beneficiis ecclesiasticis obtineat, nec aliquis fidelium missam ejus audiat.

Ut unus presbyter duabus ecclesiis non deserviat, nec clericus quislibet in duabus ecclesiis præbendas possideat; sed in illa ecclesia cujus beneficiis fruatur Deo militet, eique pro benefactoribus suis quotidie supplicet.

Ut monachi vel abbates ecclesias seu decimas de manu laicorum non recipiant, sed laici quæ usurpaverant episcopo reddant, et ab episcopo monachi pro voto possessorum oblata recipiant. Ea tamen quæ antea quoquomodo obtinuerant, quiete per indulgentiam papæ possideant; sed ulterius aliquid hujusmodi, sine præsulis in cujus diocesi est licentia, usurpare non præsumant.

Tunc Romanus legatus de transactis transgressionibus omnes absolvit, et sequenti mense, ut jam dictum est, archiepiscopus migravit. Ibi cum legato fuerunt Goisfredus Carnotensis episcopus, et Goislenus Rufus, Suessienis episcopus, et omnes episcopi Neustriæ: Richardus Bajocensis, Turgisus Abrincatensis, Joannes Lexoviensis, Richardus Constantiensis, et Joannes Salariensis. Abbates etiam adfuerunt plures, Rogerius Fiscannensis, Guillelmus Gemmeticensis, Ragenfredus Sancti Audoeni, Guarinus Sancti Ebrulfi, Philippus Sancti Taurini, et Alannus electus Sancti Guandregisili,

aliique plures, quorum fautor rex Henricus adfuit, qui nullum eis gravedinem ab episcopis imponi permisit.

Anno ab Incarnatione Domini 1129, indictione vii, Philippus puer a Ludovico patre suo electus est, et in die Paschæ Remis a Rainaldo II Remorum archiepiscopo rex coronatus est; sed post biennium de equo lapsus et miserabiliter conquassatus apud Parisius mortuus est.

Eodem anno, Henricus rex Josfredo Andegavorum comiti Mathildem filiam suam dedit, quos Turgisus senex Abrincarum præsul pontificali benedictione conjunxit. Horum nuptiis legitime celebratis, Fulco comes iterum Jerusalem perrexit, et filiam Balduini regis II in conjugem accepit, regnumque Jerusalem, et principatum Antiochiæ, quæ famosissimi bellatores vix obtinuerant, facile possedit. Diadema quoque maturus socer illi obtulit, sed, illo vivente, junior ferre recusavit. Potestatem tamen per unum annum, quo postea senior supervixit, ut gener et hæres in toto imperio tutus agitavit. In primis minus callide quam decuisset futura prævidit, nimisque festinus præposituras, aliasque dignitates irrationabiliter mutavit. Primores enim qui ab initio contra Turcos obnixè certaverunt, et cum Godefredo ac duobus Balduinis urbes ac municipia sibi laboriose subegerunt, novus princeps a sua familiaritate removet, et, suffectis Andegavensibus advenis, aliisque rudibus qui nuper accesserant, obaudivit, consiliisque regni et custodiis munitionum modernos adultores, veteribus patronis repulsis, præfecit. Rancor inde nimius exortus est, et in rudem officiorum immutatorum cervicosis magnatorum damnabiliter elata est. Studium bellandi, quod unanimes debuissent in ethnicos exercere, spiritu nequitiae inflati, diutius in sua viscera moliti sunt agitare. Secum etiam gentiles utrinque contra se conglomeraverunt. Unde multa millia hominum et oppida nonnulla perdidit.

Anno ab Incarnatione Domini 1130, indictione viii, Balduinus II, rex Jerusalem, xviii Kalendas Septembris defunctus est, et Fulco Andegavensis regno jam annis vi politus est.

Eodem anno, Hugo Ambianensis, monachus Cluniacensis, abbas Radingiensis, factus est archiepiscopus Rothomagensis.

Anno ab Incarnatione Domini 1131, Romæ Honorius papa mortuus est, et mox in Ecclesia Dei nimium schisma exortum est. Nam a quibusdam Gregorius diaconum in papam electus est, et Innocentius nominatus est; ab aliis vero Petrus Anacletus consecratus est.

SUMMARIUM LIBRI DECIMI TERTII.

- I. *Eventus varii. Franci ad succurrendum Hildefonso regi contra Saracenos, Hispaniam petunt. Multi eorum in Hispania sese stabiliunt. Plurimæ res harum regionum.*
- II. *Pugnæ Hildefonsi regis, adjuvantibus Francis, contra Saracenos Hispaniæ et Marocci. Seditioes in Hispania. Hildefonsi regis mors.*
- III. *Ecclesiæ Dei tribulationes. Episcopatus et monasteria turbantur. Schisma antipapæ Analeti. Adventus Innocentii II papæ in Galliam.*
- IV. *Cætus prælatorum Cluniaci adunatus. Eventus varii in Italia et Normannia.*
- V. *Turbationes et eventus varii in Apulia et Sicilia.*
- VI. *Prodigia et flagella cælestia. Ruina multarum ecclesiarum et urbium. Mors plurimorum hominum et principum.*
- VII. *Concilium Picentinum. Hugo Rothomagensis archiepiscopus. Henricus rex plurimos dominos aut reprimit aut castigat. Morbus Ludovici Francorum regis.*
- VIII. *Mors et funera Henrici Anglorum regis. Turbationes in Anglia.*
- IX. *Stephanus Anglorum rex novus. Turbationes in Normannia. Deprædatio Uticensis burgi.*
- X. *Eventus varii in Anglia et Normannia.*
- XI. *Invasio et deprædationes Andegavensium in Normanniam.*
- XII. *Piæ meditationes. Mors variorum dominorum et prælatorum. Siccitas.*
- XIII. *Stephanus Anglorum rex Normanniam in feudo recipit a Ludovico Francorum rege. Stephanus rebelles castigat. Andegavensium aggressiones in Normanniam.*
- XIV. *Mors Guarini Uticensis abbatis. Mors Ludovici Francorum regis. Turbationes et bella in Normannia. Britonum invasio in Normanniam. Stephanus rex in Angliam transfretat.*
- XV. *Eventus varii in Hierosolymitano regno.*
- XVI. *Constantinopolitanus imperator Joannes Antiochiæ urbe potiri molitur. Raymundus, Antiochiæ princeps, sponte vassallus imperatoris Joannis fit.*
- XVII. *Eventus varii in Francia, Anglia, Apulia et Normannia. Andegavensis comes bellum renovat in regem Angliæ.*
- XVIII. *Stephanus rex rebelliones domat et castigat.*
- XIX. *Pax inter Angliæ et Scotiæ reges. Bella in Normannia. Deprædationes Andegavensium.*
- XX. *Concilium Romanum. Andinus Ebricensis episcopus. Gesta episcoporum Salesburiensis et Helicensis. Mathildis Andegavensis comitissa transfretat in Angliam. Eventus varii.*
- XXI. *Turbationes et rebelliones in Anglia. Stephanus rex captus est in Anglia ab Andegavensibus.*
- XXII. *Eventus varii post captionem Stephani regis. Finis hujusce operis. Piæ meditationes.*

LIBER DECIMUS TERTIUS.

- I. *Eventus varii. Franci ad succurrendum Hildefonsum regem contra Saracenos, Hispaniam petunt. Multi illorum in Hispania sese stabiliunt. Eventus varii harum regionum.*

Dum Occidentales peregrini contra paganos in Palestina sæpe certarent, et Hierusalem aliasque urbes crebris conflictibus et diutinis obsidionibus Christo mancipient, Goisfredus, comes Moritonæ, filius Rotronis comitis, vir in multis probitatibus prædicabilis, usque ad mortem ægrotavit; et vocatis proceribus Pertici et Corboniæ, qui suo comitatui subiacebant, res suas solerter ordinavit. Beatricem nempe conjugem suam, quæ consulis de Rupeforti filia fuit (58), et optimates suos prudenter instruens, rogavit ut pacis quietem et securitatem sine fraude tenerent, suamque terram municipiis suis Rotroni filio suo unigenito, qui in Hierusalem peregre perrexerat, fideliter conservarent. Denique strenuus

(58) Beatricem hanc Hilduino de Ruciaco comite natam fuisse rectius affirmat Ægidius Bry, auctoritate fretus Herimanni Laudunensis, quem tamen merito castigat quod Beatricem Rotroci dicat uxorem, non vero Gaufredi patris ejusdem Rotroci, co-

heros, omnibus rite peractis, Cluniacensis monachus factus est, et apud Nogentem castrum suum in Octobris medio defunctus et sepultus est. Ibi quippe pater ejus in honore S. Dionysii Areopagitæ cœnobium cœperat, et ipse multum terris et opibus sublimaverat. In eodem mense, Guillelmus de Molinis, audacissimus marchio mortuus est, et in capitulo B. Ebrulfi tumulatus est.

Anno ab Incarnatione Domini 1100, peractis rebus pro quibus Hierusalem ierant, optimates redierunt, et sua repetierunt. Tunc Rodbertus, Normannorum dux, et Rodbertus Flandrensis, atque Rotro Moritoniensis, alique plures prospere reversi sunt, et affnibus merito congratulantibus, sua quippe possederunt. Non multo post, Hildefonsus (59), Aragonum rex graviter a paganis impetitus est, et crebris certaminibus multisque detrimentis nimium vexatus est. Unde Rotroni, consanguineo

mitisque Moritoniensis sive Perticensis, quocum revera fuit conjuncta.

(Dom Bouquet.)

(59) Hildefonsus sive Alphonsus Petro in Aragoniæ regno non nisi anno 1104 successit.

(1b.)

suo, legatos destinavit; eique humiliter mandavit ut sibi contra ethnicos dimicanti subveniret, et auxilia Francorum, quæ multis in necessitatibus laudabiliter experti sunt, secum adduceret. Promisit etiam se daturum suffragantibus Gallis larga stipendia, et secum remorari volentibus opima prædia. Protinus comes probissimus commilitones ascivit, cognato regi suppetias adduxit, sine dolo et fictione adjuvit; sed integram Hiberorum fidem non invenit. Nam, dum in multis strenue cum sociis et provincialibus suis egisset, et eorum adminiculum Saracenos admodum terruisset, Hispani dolum in illos machinati sunt, et de morte suorum auxiliorum, consensu regis, ut opinantur, tractaverunt. Quod facinus ut ab eorum complicitibus detectum Gallis patuit, Rotro cum consodalibus suis regem cum proditoribus Hiberis reliquit, et in nullo digne pro tantis laboribus remuneratus, in Gallias remeavit.

Eodem tempore, inter Rotronem et Rodbertum Belesmensem magna seditio exorta est, pro quibusdam calumniis quas iidem marchisi agitabant pro suorum limitibus fundorum. Unde atrocem guerram vicissim fecerunt, in terris suis prædas et incendia perpetraverunt, et scelera sceleribus accumulaverunt; inerme vulgus spoliaverunt, damnis damnorumque metu sæpe afflixerunt, multisque calamitatibus sibi subjectos milites et pagenses contristaverunt. Verumtamen Rotro superior exstitit et Rodbertum de Belesmo victum fugavit, et plurimos de hominibus ipsius comprehendit, et in carcere coarctavit. Consobrini enim erant, et ideo de fundis antecessorum suorum altercabant.

Guarinus de Damfronte, quem dæmones suffocaverunt, Rotronis atavus fuit, et Rodbertus de Bellismo, quem filii Gualterii Sori securibus apud Balaum in carcere ut porcum mactaverunt, Mabilix matris Rodberti patruus exstitit. Rodbertus itaque Damfrontem et Bellismum, et omne jus parentum suorum solus possidebat, participemque divitiarum seu consortem potestatis habere refutabat; imo plura dolo seu vi coacervare inexplebiliter ambiebat.

Collimitanei ergo comites Goiffredus et Rotrocus hæreditatis suæ portionem multoties acriter calumniati fuerant; sed præfato tyranno, cui xxxiv oppida erant, violenter suum jus, licet innumera damna fecerint, ei auferre nequiverant. Henricus autem rex Anglorum, probitate Rotronis comperta, Mathildem filiam suam (notham) uxorem illi dedit, et in Anglia terras et opes ei plurimas ampliavit.

II. *Pugnæ Hildesonsi regis, adjuvantibus Francis, contra Saracenos Hispaniæ et Marocci. Seditiones in Hispania. Hildesonsi regis mors.*

Saraceni, comperto recessu Francorum, animosiores effecti, rursus aggressi regiones Christianorum, vires suas ostenderunt sævis cædibus multo-

rum. Porro erubescens Aragonii, viribus hostium oppressi, Francos iterum accersierunt, eisque perpetrata olim contumelia satisfecerunt, et iurejurando terras et honores dandos denominaverunt. Comes ergo, præteritæ litis et injuriæ immemor, amici et consobrini legationem suscepit, et secum ingentem exercitum undecunque collectum adduxit, et contra paganos pugnaturus in terram eorum audacter intravit. Porro Hispani de tanto auxilio gaudentes, Francos alacriter susceperunt, transactosque reatus emendare volentes, in urbibus suis Toletum et Tudela, necnon Pamplona oppidisque suis hospitati sunt, et amplios honores ac possessiones eis tradiderunt. Illi nimirum otia vitantes, in initio ætatis in unum congregati sunt, ethnicosque de suis finibus cruentis ictibus expulerunt, et talionem eis reddituri, terminos illorum pertransierunt. Pro illatis autem damnis et contumeliis, Deo favente, multimodam ultionem exercuerunt, et in regionibus eorum magnam ubertatem inveniunt victus omniumque rerum, hiemem præstolati sunt.

Tunc Rotro, comes Moritonix, cum Francis et episcopus Cæsaraugustanus cum fratribus de Palmis, et Guarzo de Biara cum Gasconibus, Penecadel, ubi sunt duæ turres inexpugnabiles, munierunt, et sex septimanis tenuerunt. Tandem pugnantes contra Amorgan, regem Valentix, per Sativam urbem convenerunt. Sed pagani antequam ferirentur, fugerunt. Relictis autem in munitione Penecadel LX satellitibus, redierunt.

Sed Amoravii et Andeluciani de Africa missi a rege Alis, filio Insted, eis obviaverunt, triduoque in castro Serrallis obsiderunt. Christiani vero his tribus diebus peccatorum suorum poenitentiam egerrunt, jejunaverunt, et Deum invocantes, xviii Kalendarum Septembris pugnaverunt, et adminiculante cælesti virtute, post diuturnum certamen, cum sol occumberet, vicerunt; sed fugientes paganos, nocturna formidantes pericula, per incognita itinera diu persequi non ausi fuerunt.

Pridie, ante generalem pugnam, Guarinus Sanctio, vir in multis laudandus, cum fratribus de Palmis in montana ascendit; ibique Christianis, cum virtute Dei, præliantibus, Alaminus rex cum cliv millibus peditum victus aufugit. Innumeri de tantis paganorum legionibus perierunt, aut armis persequentium, aut præcipitiis, aut nimia lassitudine, vel siti, vel aliis generibus mortium. Sic Afri, qui suppetias idololatris Hiberis venerant, interierunt, et Christicolarum telis in Orcum demissi, cum regibus suis gehennæ pœnas luunt.

Deinde Normannorum quidam et Francorum loca sibi opportuna perquisierunt, et ibidem ad habitandum sedes elegerunt. Silvester autem de Sancto Karilefo, et Rainaldus de Baillol, alique plures ad natale solum repedarunt, qui patrimonia sua extraneorum acquisitionibus rerum præposuerunt. Tunc

Normannus eques, Rodbertus de Culeio (60), cognomento Burdet, in Hispania commemorari decrevit, atque ad quandam urbem, quæ Terragona in antiquis codicibus nuncupatur, secessit.

Ibi passi leguntur, tempore Galieni imperatoris, sancti martyres Christi Fructuosus episcopus, et Angulus et Eulogius diaconi, qui primo in carcerem trusi, deinde flammis injecti, exustis vinculis, manibus in modum crucis expansis, orantes ut urentur, obtinuerunt. Aurelius Clemens Prudentius de ipsis in *Libro de Martyribus* metricum carmen composuit, ipsorumque certamen luculentis versibus enodavit. Terraconæ metropolitana sedes erat, et Oldericus, eruditissimus senex, archiepiscopus florebat, et in vicis burgisque diœcesis suæ officium sibi inunctum exercebat. In episcopali quippe basilica quercus et fagi aliæque proceres arbores jam creverant, spatiumque interius intra muros urbis a priscis temporibus occupaverant, habitatoribus per immanitatem Saracenorum peremptis, seu fugatis, qui eandem dudum incoluerant.

Denique Rodbertus instinctu præsulis (61), Honorium papam adiit, velle suum ei denudavit, Terraconensem comitatum ab omni exactione sæculari liberum dono papæ recepit et reversus, validis sodalibus quæsitis sibi que adjunctis, usque hodie custodit, ethnicisque resistit.

Interim dum pergeret Romam, itemque pro colligendis contubernaliibus rediisset in Normanniam, Sibylla uxor ejus, filia Guillelmi Capræ, servavit Terraconam. Hæc non minus probitate quam pulchritudine vigeat. Nam, absente marito, pervigil excubabat, singulis noctibus lorica ut miles inducibat, virgam manu gestans, murum ascendebat; urbem circumibat, vigiles excitabat, cunctos ut hostium insidias caute præcaverent prudenter admonerat. Laudabilis est juvenis heras, quæ marito sic famulabatur fide, et dilectione sedula, populumque Dei pie regebat pervigili solertia.

Anno ab Incarnatione Domini 1125, postquam Rotro comes cum suis satellitibus et auxiliariis in Galliam remeavit, Aragonensis rex, visis insignibus gestis quæ Franci sine illo super paganos in Hispania fecerant, invidit; laudisque cupidus ingentem suæ gentis exercitum arroganter adunavit. Remotas quoque regiones usque ad Cordubam peragravit, et in illis sex hebdomadibus cum exercitu deguit, ingentique terrore indigenas, qui Francos cum Iberis adesse putabant, percussit. Saraceni autem in munitionibus suis delitescabant, sed per agros armentorum pecorumque greges passim dimittebant. Nullus de castellis in Christianos exierat, sed Christiana cohors ad libitum omnia extra munimenta

A diripiebat, et depopulatione gravi provincias affligebat.

Tunc Muceranii fere decem millia congregati sunt, ac regem Hildefonsum humiliter adierunt. Nos, inquit, et patres nostri hactenus inter gentiles educati sumus, et baptizati Christianam legem libenter tenemus; sed perfectum divinæ religionis dogma nunquam ediscere potuimus. Nam neque nos pro subjectione infidelium, a quibus jamdiu oppressi sumus, Romanos seu Gallos expetere doctores ausi fuimus, neque ipsi ad nos venerunt propter barbariem paganorum, quibus olim parvum. Nunc autem adventu vestro admodum gaudemus, et, natali solo relicto, vobiscum migrare cum uxoribus et rebus nostris optamus. Muceranus itaque rex quod petebant annuit. Magna igitur eorum multitudo de finibus suis exiit, et pro sacræ legis amore, ingenti penuria et labore afflictæ exsulavit.

Aragones enim ut remeaverunt, totam regionem bonis omnibus spoliata inveniunt, nimiaque penuria et fame antequam proprios lares contigissent, vehementer aporiati sunt.

Porro Cordubenses, alique Saracenorum populi valde irati sunt, ut Muceranios cum familiis et rebus suis discessisse viderunt. Quapropter, communi decreto contra residuos insurrexerunt, rebus omnibus eos crudeliter expoliaverunt, verberibus et vinculis multisque injuriis graviter vexaverunt. Multos eorum horrendis suppliciis interemerunt, et omnes alios in Africam ultra fretum Atlanticum relegaverunt exsilioque truci pro Christianorum odio, quibus magna pars eorum comitata fuerat, condemnaverunt.

Hildefonsus autem rex, ut in regnum suum regressus est, magnis et multis tam publicis quam domesticis seditionibus perturbatus est. Urca enim uxor ejus, quæ filia Hildefonsi senioris Galliciæ regis fuerat, consilio et instinctu Galiciensium contra maritum suum rebellaverat, eique perniciem tam veneno quam armis machinata, multis causa perditionis fuerat. Denique Gallicii grave dissidium inter virum et conjugem ejus ut viderunt, nec pacem eis idoneam adhibere suadendo potuerunt, Petrum-Hildefonsum, Raimundi Francigenæ comitis filium, ex filia Hildefonsi Magni, regem sibi statuerunt, et hucusque parvum regem vocantes, libertatem regni sub eo viriliter defendunt.

In præfatos reges acris guerra diu duravit, et multa subjectis plebibus damna intulit. Præfata vero mulier in maritum omnimodis sæviit, et nepoti, qui paternam hæreditatem regebat, favit. Tandem, divino nutu, sicut Egla uxor David, post diutinam eadem difficultate partus periit. Qua defuncta, bel-

(60) Sive Aculeus, d'Agilon, ut observat Balusius in *Marca Hisp.* col 489: Anno, inquit, 1147 inter viros primarios qui regem Ludovicum VII, secuti sunt in Orientem, nominatur (in ejusdem Vita et gestis) Guillelmus Agilons de Tria, qui in Appendice Aimonii vocatur Willelmus Anguillon.... Ex quo ce:

colligitur, pergit Balusius, Robertum de Culeio ortum esse ex nobilissima gente de Tria in Normannia seu Vilcassino.

(Dom BOUQUET.)

(61) Terraconensis præsulis, Oldegarii.

licosos reges serena pax in amicitiam copulavit, et unanimes fervor præliandi contra ethnicos armavit.

Anno ab Incarnatione Domini 1133, indictione XI, Hildefonsus Aragonum rex exercitum contra paganos aggregavit, et munitissimum ditissimumque castellum, Meschinaz obsedit et cepit. Et oppidanis turgentibus, qui divitiis et ciborum abundantia, inaccessibilique, ut rebantur, firmitate gloriabantur, præcepit ut sese indemnes dederent, et in pace omnibus secum rebus suis sublatis recederent. At illi acriter restiterunt, et minas ejus ac promissa parvipenderunt. Strenuus autem rex per tres septimanas fortiter illos coarctavit, et exteriorem munitio- nis partem violenter obtinuit. Castellani ergo perterriti interius munimentum regi obtulerunt, ac ut liberos cum suis omnibus eos exire permetteret, rogaverunt. Quibus iratus rex respondit : *Hoc quod nunc poscitis a primordio sponte obtuli vobis. Sed vos Christi virtutem et Christianorum fidem, probitateque floccipendentes respicistis. Nunc igitur, per caput meum, vobis assero, quod hinc non egrediemini, nisi cum vitæ vestræ detrimento.* Deinde suis jussit ut præparatas machinas erigerent, et validos assultus in oppidum darent. Quo facto, castellum ceperunt, et cunctis gentilibus capita detruncaverunt, magnumque terrorem vicinis sic intulerunt.

Victor itaque rex in civitatem Fragam exercitum duxit, et annua ipsam obsidione circumvallavit. Cives ergo legatos in Africam statim miserunt, et Alis, regi Africæ, ut illis succurreret mandaverunt. At ille Amoraviorum decem millia transfretum eis destinavit. Qui in Hispaniam venientes per IV proceres regi mandavere ut festinaret de obsidione urbis recedere. Protinus rex sanctas sibi de capella sua reliquias deferri præcepit, quibus allatis coram omnibus juravit, quod obsidionem non dimitteret, nisi civitas sibi redderetur, aut ipsi letho præpediretur, aut fugaretur. Hoc etiam XX optimatibus suis jurare præcepit.

Legati autem redeuntes hoc Amoraviis renuntiaverunt, et illi mox aggregatis omnibus contubernalibus suis ad bellum convenerunt. Deinde fortiter instructa gentiliū acies exercitui regis occurrit, acriterque præliari cœpit. Denique rex, ut pervalidum sibi certamen imminere prospexit, veredarios suos celeriter direxit, et omnes amicos atque confines, ut sibi suffragarentur, exoravit. Ipse vero cum suis agminibus pedem ad vicinum montem callide retraxit. Ibi que tribus continuis diebus ac noctibus in obstantes Amoravios dimicavit. Rodbertus autem cognomento Burded, comes Terracœne, alique fideles, auditis rumoribus de regis impugnatione, velociter armati laxatis habenis advolarunt, in nomine Jesu alte vociferati sunt, repen-

lino impetu lassatos gentiles percusserunt, prostraverunt, victosque fugaverunt. Multos quippe ceperunt, plures vero necaverunt, et, victoria peracta, spoliis inimicorum admodum ditati sunt, victorique Deo læti gratias egerunt.

Verum, quia in hoc labenti sæculo nulla mortaliū potentia longa est, adversitas prosperitatem, disponente justo rectore Deo, velociter prosecuta est. Cives enim Fragæ urbis, quam rex obsidebat, ad quam omnium pessimorum ex ethnicis seu falsis Christianis refugium erat, metuentes tam magnanimi principis iras, insuperabilesque conatus, et Christianorum Christi cruce signatos, et invicta virtute corroboratos exercitus, pacem ab eo petierunt, et subjectionem ei secundum consideratas condiciones sponderunt. Ille vero concordiam eorum obstinata mente refutavit, et annum vectigal ab eis recipere sprexit, seseque illos obsidione obtenturum fore munitatus, jurejurando confirmavit. Quod audientes Saraceni, dira desperatione aciores exstiterunt, ad Halin regem Africæ denuo legatis miserunt, et ab aliis regibus principibusque gentium in tanto discrimine sibi subsidium summopere procuraverunt.

Anno ab Incarnatione Domini 1134, indictione XII, Rodbertus II, dux Normannorum XXVIII anno ex quo apud Tenerchelraicum captus est, et in carcere fratris sui detentus est, mense Februario Carduili Britannicæ obiit, et in cænobio monachorum Sancti Petri apostoli Gloucestre tumulatus quiescit.

Tunc Buchar-Halis, filius regis Maroch, plures undique bellatorum copias collegit, et in Hispanias contra Christianos pugnare venit. Alammion autem Cordubensis et Alcharias de Dalmaria, alique optimates Libyæ et Hiberiæ cum multis millibus ei adjuncti sunt, cælusque suos ad pugnam insidiosè instruxerunt. Hi simul conglomerati Fragæ auxiliati sunt, et quinque pertitas acies illuc perduxerunt. Rima nimirum acies ducebat ducentos camelos victualibus et multis speciebus necessariis onustos quibus relevare nitebantur obsessos, et mendicos Christicolos ad irruptionem illicere contra primas cohortes prædæ cupidos. Aliæ vero phalanges procul divisæ in insidiis latebant, ac ut fugientum persecutores exciperent caute manebant.

Ad Fragam duo flumina currunt, ab Herde Segra, et Ehora a Cæsaraugusta in Campo Dolenti. Inter hæc flumina pugnatum est in mense Julio, ubi multum sanguinis effusum est. Hildefonsus rex ut nimiam multitudinem ethnicorum contra se venire audivit, principes Christiani exercitus convocavit, ac ad bellum magnifice concitavit. Bertrandus enim Laudunensis (62), comes Quadrionæ, et Rodericus Asturiæ, Haimarus de Narbona, et Centulphus Gas-

(62) Bertrandus hic natus erat Theobaldo Risnelensi comite et Heliarde filia Hilduini comitis Rulciacensis.

tonis filius de Biara, Garsio Adramis alique plures bellicosi proceres in Campo-Dolenti certaverunt.

Hildefonsus rex ut primam aciem, quæ camelos virtualibus onustos ducebat, perspexit, Bertranno comiti, ut cum eis primo dimicaret præcepit. Cui Bertrannus dixit: *Domine rex, primos transire dimittamus, ut illis ad urbem appropiantibus nos optime parati simus, et illos si onusti prædis remeaverint ferire, et caute contra insidias inimicorum agmina nostra tutare. Interea sequentes socios eorum expectemus, et prompti bello excipiamus.* Tunc iratus rex cum exclamatione dixit: *Ubi est magnanimitas tua, strenue comes? Huc usque timiditatem nunquam in te reperi.* Illis dictis, Consul animosus erubuit, et in ethnicos cum suis cœtibus acriter irruit. Illi protinus terga verterunt, ac ad innumerabiles quæ sequebantur catervas refugere moliti sunt. Tunc innumeræ phalanges in Christianos surxerunt, et Bertrannum ac Haimarum et Centulum cum multis millibus occiderunt.

Rex autem cum residuis in quodam colle diutius dimicavit, nimiaque hostium multitudine conclusus, suos pene omnes amisit, ibique ad mortem usque pro Christo configere proposuit. Pontifex autem Urgelensis regi ut recederet jussit. Sed ille pro ruina suorum nimis mœstus noluit. Cui episcopus: *Ex auctoritate, inquit, Dei omnipotentis, tibi præcipio, ut confestim recedas de hoc campo, ne, te cadente, tota paganis subdatur Christianorum regio, et cunctis in hac provincia consistentibus Christianis incumbat publica interfectio.* Denique pontifici jussione constrictus, obedire voluit, sed innumeris millibus paganorum ambitus difficilem exitum undique circumspexit. Attamen ense feroci cum LX militibus, qui residui cum illo laborabant, per tenuiorem hostium cratem sibi callem aperuit, et cum summa difficultate cum X commilitonibus evasit, præsulenque prædictum cum quinquaginta pugnantibus peremptum reliquit.

Tali eventu gentiles elati sunt, et Christiani vehementer contristati sunt. Rex cum magno mœrore ad amicos ut remeavit, Cæsaraugustanis et Francis occurrit, aliisque fidelibus, qui ad bellum properabant, sed infortunio tristi auditu vehementer fracti lugebant. Videntes vero regem, confortare se conati sunt, seseque ad imperium ejus sponte obtulerunt.

Ille autem ira fervens, et dolore pollens, unam saltem a Domino, antequam moreretur, de paganis ultionem cum ingenti desiderio præstolabatur. Ob-

(63) *Quia Ramirus seu Ranimirus, inquit Rodericus (l. vi, c. 1), in monasterio S. Petri de Thomaris, id est Thomeriensi cœnobio in pago Narbonensi, fuit monachus et sacerdos, imo quadraginta et amplius annos in illo monasterio monachus vixerat, regnum post Alphonsi mortem non potuit tumultibus non turbari. Aragonenses, ut habet ibidem Rodericus (c. 2), quemdam nobilem qui dicebatur Petrus Tarsisæ (legendum Atherasæ) volebant regi mortuo sub-*

A vias itaque Christianorum phalanges per devios anfractus ad maritima perduxit, ibique multitudinem Saracenorum opimam captivis et spoliis Christianorum onerantem naves invenit, subitoque super eos, qui nil hujusmodi tunc suspicabantur, irruit, et de illis nimia cæde peracta, iræ furenti aliquantulum satisfecit. Ibi navis capitibus Christianorum onusta erat, quæ rex Buchar patri suo regi Africæ pro testimonio victoriæ suæ mittebat. Captivos quoque circiter septingentos, et insignes manubias vanæ laudis amator destinabat.

Hildefonsus autem rex, ut supra dictum est, Dei nutu repente supervenit, factaque hostili strage, cæsorum capita sociorum rapuit, et Ecclesia Dei honorifice sepelienda reddidit. Captivi vero, qui jam in navibus vineti jacebant, strepitum audientes oculos levaverunt, et videntes quod optare non audebant, vehementer exhilarati sunt, viribus quoque resumptis alacriter animati sunt, et Christianis in littore cum Saracenis pugnantibus vincula vicissim absolverunt, ac ad subsidium suorum de puppibus prosilierunt, sumptisque jugulatorum armis, ethnicos adhuc superstites mortificare moliti sunt. Sic tripudio paganorum versa vice luctus successit, et Christiana cohors in cunctis operibus suis Deum benedixit.

Hildefonsus fortis rex laboribus et ærumnis fractus paulo post ægrotavit, et in lecto decumbens post octo dies animam exhalavit. Quo defuncto, quia filium non habuit, turbatio de successore subjectos inter bellicos strepitus aliquandiu ætinuit. Denique Aragonis Remigium sacerdotem et monachum, quia frater regis erat elegerunt, et regem sibi constituerunt (63). Navares autem Garsionem satrapam sibi regem præposuerunt.

III. *Ecclesiæ Dei tribulationes. Episcopatus et monasteria turbantur. Schisma antipapæ Anacleti. Adventus Innocentii II papæ in Galliam.*

Romana Ecclesia, sub duobus principibus qui de papatu contendebant, a transitu Honorii papæ turbata, ingens tribulationum et dissensionum per orbem exuberavit copia. Nam in plerisque cœnobiis duo abbates surrexerunt, et in episcopis duo præsules de pontificatu certaverunt, quorum unus adhærebat Petro Anacleto, alter vero favebat Gregorio Innocentio. In hujuscemodi schismate anathema formidandum est, quod difficulter a quibusdam præcaveri potest, dum unus alium summopere impugnet, contrariumque sibi cum fautoribus suis feraciter anathematizet. Sic nimirum quisque ad id quod agere appetit, sed impossibilitate præpeditus ad

rogare; verum duo magnates certi fidelitatem naturali domino custodire, plurimorum animos a primo proposito revocarunt, et ut Ranimirum monachum a monasterio educerent, vigilantia studio procurarunt... Et eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt. Quibus postremis verbis recentiorum evertitur commentum, ipsum Rodæ et Balbustri episcopium fuisse asserentium.

DOM BOUQUET.)

effectum perducere nequit, sua saltem imprecatione A patre et matre in Idus Octobris, mortuus est, et cum Deum contra æmulum suum expetit. magno luctu inter regis Francorum tumultatus est.

Petrus, potentatu fratrum parentumque suorum urbem obtinuit, et Rogerium, ducem Apuliæ, regem Siciliæ consecravit, cujus ope pene totam Italiam sibi associavit. Gregorius autem cum Quirinali clero Gallias expetiit; primoque ab Arelatensibus susceptus, legatos inde Francis direxit. Porro Cluniacenses, ut ejus adventum cognoverunt, LX equos seu mulos cum omni apparatu congruo papæ et cardinalibus clericis destinaverunt, et usque ad suam Basilicam favorabiliter conduxerunt. Tunc ibidem XI diebus papa cum suis detinuerunt, ecclesiisque novam in honore S. Petri apostolorum præsentiam ab eodem, cum ingenti tripudio populique frequentia, dedicari fecerunt. Inde magnam auctoritatem apud Occiduos B promeruit, quod a Cluniacensibus Petro præpositus fuerit; ab eisdem quippe Petrus in pueritia enutritus coaluit, et eorum habitu ac professione monachus exstitit. Gregorius itaque a Cluniacis, quorum auctoritas inter nostrates monachos maxime præcellit, amicabiliter ut Pater Patrum susceptus, pontificali stemmate in Galliis enituit; et deinceps ab Occiduis principibus et episcopis susceptus, in brevi magnas vires impetravit. Nam apud Carnotum Henricus rex Anglorum ad pedes ejus humiliter corruit, illique reverentiam papæ debitum, Idus Januarii, sponte exhibuit, et multa donaria Romanis clericis regali munificentia contulit. Ibi in domo Helisendis vicedominæ hospitatus, Francis et Romanis gaudentibus, triduo permansit. Deinde præfatus C papa toto illo anno Franciam peragravit, et immensam gravedinem Ecclesiis Galliarum ingressit, utpote qui Romanos officiales cum multis clientibus secum habuit, et de redditibus apostolicæ sedis in Italia nihil adipisci potuit. Cum Lothario imperatore locutus est, et ab eo cum suis ut magister venerabilis habitus est. Concilium Remis mense Octobri habendum constituit, ad quod omnes episcopos et abbates totius Occidentis accersit.

Interea Philippus puer, quem ante biennium Ludovicus rex in regem consecrati fecerat, quique pro simplicium nectare morum omnibus qui cognoverant eum placuerat, dum quemdam armigerum per vicos Lutetiorum ludens persequeretur, de equo D corruit, et membris horribiliter fractis, in crastinum obiit. Sic, sine confessione et viatico, coram

(64) Thomas, prior S. Victoris Parisiensis, Stephanique episcopi in administranda diœcesi adjutor, Theobaldo Noterio archidiacono dudum erati in visus ob avaritiæ notam quam ipsi inusserat. Maximum vero illius odium incurrit, eo quod interdicti, cui suum archidiaconatum, ob res cuidam canonico per illum transeunti ablatas, supposuerat, relaxandi auctor Stephano fuisse crederetur, ad vindicandam scilicet episcopalem auctoritatem, quam violaverat Theobaldus, lato hoc fulmine clam episcopo, quamvis ipse tum in ejus archidiaconatu versaretur. Eo denum processit ira Theobaldi, ut Thomam destinaret ad necem; cujus perpetrandi facinoris munus in se receperunt duo ejus nepotes. Structis itaque insidiis, Thomam Kala cum epi-

scopo revertentem prope Gornacum adorti trucidaverunt die Augusti xx, ut habetur in *Necrologiis* S. Victoris et S. Guinaili Corboliensis, et quidem Dominica die, ipsomet Stephano testante in epistola quam in ejus persona S. Bernardus ad Innocentium II papam scripsit: *Vir religiosus, inquit, prior S. Victoris, magister Thomas... Dominico die... inter manus meas crudeliter ab iniquis pro justitia excerebratus est.* (S. Bern. epist. 159). Hinc sequitur non ad annum 1131, quo dies Augusti xx in feriam quintam incidit, sed ad annum 1133, quo dies idem cum Dominica concurrat, Thomæ necem referendum esse.

Sequenti Dominica, papa Suessionis basilicam S. Medardi episcopi dedicavit, et inde Remis ad concilium properavit; ibique sublimium multiplicis causas personarum discutiens, fere xv diebus permansit. Illic adfuerunt XIII archiepiscopi et CCLXIII episcopi, et abbatum et monachorum et clericorum magna multitudo. Illuc rex et regina, et tota nobilitas Franciæ confluxerunt, et per Rainaldum, Remorum archiepiscopum, ad totam synodum suam petitionem fecerunt, puerum scilicet Ludovicum pro Philippo faire suo regem consecrari postulaverunt. Innocentius igitur papa, viii Kal. Novembris, filium regis regem consecravit. Quæ consecratio quibusdam Francis utriusque ordinis displicuit. Quidam enim laicorum post mortem principis spem augendi honoris habebant; quidam vero clericorum jus eligendi et constituendi principem regni captabant. His itaque pro causis nonnulli de ordinatione pueri mussitabant; quam procul dubio impedire, si potuissent, summopere flagitabant. Ludovicus autem rex, ut novi ritus insolitos conatus in regno suo scaturire comperit, iratus in quosdam, qui progeniem ejus a regni fastigio alienare moliti sunt, lethiferam ultionem exercere concupivit. Unde malevola quorundam temeritas securior ad nefas cucurrit, et quibusdam horribili exitio, pro dolor! exstitit; aliisque amore Dei proximique ferventibus mœrorem invexit.

Nam, postquam Joannes, senex Aurelianensis episcopus, episcopatum deseruit, Hugo decanus qui ad pontificatum electus fuerat, de curia regis rediit, et a temerariis hominibus in via percussus obiit; et episcopatus sine præsule, sicut navis sine gubernatore in mari, diu fluctuavit. Tunc etiam Thomas, S. Victoris canonicus, vir magnæ auctoritatis, interemptus est; cujus interfectionem Stephanus Parisiensis episcopus astans cum ingenti mœrore contemplatus est (64). Robur enim insanientium prævaluit lictorum, qui non reveriti sunt Creatorem omnium, nec pro illo episcopum ut ejus fidelem famulum.

Anno ab Incarnatione Domini 1132, indictione x, Innocentius papa postquam a Galliis, in quibus obedientiam et ingentem amicitiam repererat, recessit, Italiam expetiit; sed a Romanis repudiatus,

(Dom BOUQUET).

Picenum opulentam provinciam accessit. Illic per A plures annos apostolicam dignitatem exercuit, et inde per orbem decretalia scita destinavit.

Tunc rigor sanctæ conversationis in ecclesiasticis viris admodum crevit, et canonicalis ordo in Francia et Anglia multipliciter adamatus invaluit. Fervor quoque abbatum metas antecessorum suorum transcendere præsumpsit, et priscis institutionibus graviora superadjecit, satisque dura imbecillibus humeris onera imposuit.

IV. *Cætus prælatorum Cluniaci adunatus. Eventus varii in Italia et Normannia.*

Petrus Cluniacensis abbas veredarios et epistolas per omnes cellas suas tunc direxit, et omnes cellarum priores de Anglia et Italia, regnisque aliis accersit, jubens ut Dominica Quadragesimæ tertia B Cluniaci adessent, ut præcepta monasticæ conversationis austeriora quam hactenus tenuerant, audirent. Illi nimirum archimandritæ suis jussis obsecundaverunt, ac ad statutum terminum cc priores Cluniacum convenerunt. In illa die, MCC et XII fratres ibi adfuerunt, ecclesiastico ritu canentes processerunt, et cum jucunditate cordis oculos levantes ad Deum, devote ipsum collaudaverunt. Hæc idcirco securus edo, quia gaudens interfui, et tam gloriosum agmen in Christi Jesu nomine congregatum vidi; atque cum eis de basilica Sancti Petri apostolorum principis Dominico processi, et per claustrum in ædem Virginis matris ingressus oravi.

Tunc Radulfus, Antisiodorensis episcopus, et abbates, Albericus Vizeliensis, ac Adelardus Melundensis, ejusdem cœnobii monachi, cœtum auxerunt, et conatus Petri abbatis præsentia et exhortatione sua confirmaverunt. Ille vero subjectis auxit jejunia, abstulit colloquia, et infirmi corporis quædam subsidia, quæ illis moderata Patrum hactenus permiserat reverendorum clementia. Fratres autem assueti magistro semper obedire, contra religiosum morem nolentes ei resistere, aspera quidem imperia susceperunt, rationabiliter tamen ostenderunt, quod venerabilis Hugo, et illius antecessores Maiolus et Odilo arctam vitæ viam tenuerunt, et per eandem Cluniacenses discipulos ad Christum perducere moliti sunt. Idem quoque cum reverentia et humilitate probabiliter asseruerunt, sufficere debere per vestigia eorum in via mandatorum Dei dilatato corde currere, quorum sanctitas palam declarata est miraculorum claro specimine. Austerus autem præceptor Salomonis oblitus præcepti: *Ne transgrediaris terminos antiquos quos posuerunt patres tui (Prov. xx, 28)*. Cistercienses, aliosque novorum sectatores æmulatus, rudibus ausis institit, et ab inceptis desistere ad præsens erubuit. Postmodum tamen emollitus subditorum arbitrio consensus; memorque discretionis quæ virtutum mater

(65) Dom Bouquet corrigit: *Neptim sive fratris vel sororis filiam.*

(66) Tribus hisce Roberti ducis filii, inquit Dom

est, invalidisque compatiens subvenit; perplura de gravibus institutis quæ proposuerat, intermisit.

Anno ab Incarnatione Domini 1133, Lotharius imperator ab episcopis, aliisque fidelibus, ob amorem Dei, qui post Gregorium seu Petrum dissidentes errabant, satagit. Mandavit enim Petro ut alii cederet, aut judicium de ordinatione sua subiret. At ille gratanter mandatum suscepit, et ad examen justorum se venturum coram ipso Cæsare acquievit. Deinde Augustus Innocentio similia mandavit, sed ille, nisi omnia, quæ ad præsulatum pertinent, ei libere redderentur, ad placitum venire recusavit. Imperator autem ut hæc audivit, contra Gregorium indignatus, Petro quæque possidebat dimisit, et negotio imperfecto post hebdomadas VII recessit.

Eodem anno, Richardus, Bajocasinæ urbis episcopus, in hebdomada Paschæ obiit, cui post duos annos Richardus, Rodberti comitis de Gloucestria filii regis filius, successit. Quem, jubente Innocentio papa, Hugo, Rothomagensis archiepiscopus, consecravit. Tunc etiam Richardus de Bellofago, regis honorabilis capellanus Abrincatensem præsulatum suscepit, quem supradictus metropolitanus consecravit.

V. *Turbationes et eventus varii in Apulia et Sicilia.*

Circa hæc tempora turbatio ingens facta est in Apulia, ad cujus originem elucidandam repetitio priscae propaginis et eventus hominum est necessaria.

Postquam Rogerius senex Siciliæ comes, Tancredi de Alta-villa filius, obiit, uxor ejus Adeles cum parvulo filio regere se non posse magnas possessiones perspexit, et anxia qui agendum foret, tam secum quam cum familiaribus suis solerter indagavit. Ingentes enim provincias præfatus consul et XI fratres ejus bellica virtute obtinuerant, et barbaros sub potenti manu excelsi Dei fortiter in Apulia et Sicilia subegerant. Tandem præfata mulier Rodbertum, Rodberti ducis Burgundiæ filium, in amicitiam copulavit, eique filiam suam (65) conjugem cum toto Sicaniæ principatu tradidit.

D Rodbertus quippe hujus pater Rodberti Francorum regis et Constantiæ reginæ filius fuit, cujus nobilitas de sanguine regum et augustorum processit, et in multis regionibus claris operibus et mirandis virtutibus admodum effulsit. Ipse nimirum est quem potentissima mater post obitum genitoris toti Galliæ præficere voluit, et Henrico qui primogenitus erat, ut in superioribus parumper tetigi, præferre omnimodis studuit. Denique justitia Henricum jure in solium regni sublimante, Rodbertus ducatum Burgundiæ diu tenuit, et tres filios, Henricum et Rodbertum atque Simonem (66), genuit. Porro Henricus primogenitus ejus, ipso ju-

Bouquet, quartus adjungendus Hugo, de quo breve Chronicon Antisiodorensis ad ann. 1057: *Hugo, inquit, filius Roberti ducis incendio subdidit villam*

bente, uxorem duxit, ex qua filios tres, Hugonem et A Odonem atque Rodbertum Lingonensem episcopum, genuit (67); et superstitie patre hominem decessit. Quo defuncto, pater longo postmodum tempore vixit, et filios suos nepotibus suis grandævus præposuit, suumque ducatum illis annuit, et proceribus cunctis, ut soboli suæ penitus adhærerent, præcepit. Quod audiens Hugo puer siluit, et opportunum tempus patienter exspectavit. Spem tamen in Domino fixam habebat, et privatim coessentibus sibi dicebat: *Justus Dominus, qui patrem meum mundo subripuit, prolem ejus hæreditate debita non privabit.* Porro, adveniente ducis occasu, officiales cunctos atque barones accersivit, et mansionariis aulae principalis, ut regiam sibi et optimatibus suis festine ornarent, imperiose mandavit. Illi vero, B unde tironi tantæ jussionis audacia inesset, mirati sunt, et continuo perterriti jussis obtemperaverunt, et splendidum apud Divionem novo duci apparatus acceleraverunt. Animosus itaque juvenis sine bello et effusione sanguinis avitum honorem obtinuit; et exsulantibus patris Rodberto et Simone, paternam hæreditatem tribus annis insigniter tenuit; justitia insignis mitibus et justis placuit; irreligiosis autem et exlegibus terribilis, ut fulgur, incubuit. Completis tribus annis, Odoni fratri suo sponte ducatum dimisit; et ipse pro cælesti amore sæculum reliquit, monachusque Cluniaci factus (68), xv annis Deo gloriose militavit. Odo, autem frater ejus ducatum Burgundiæ diu possedit; et ex C Mathilde filia Guillelmi Testardie, comitis Burgundiæ, Hugonem ducem genuit et Helam, quæ prius Bertranno Tolosano comiti Poncium Tripolitanum comitem peperit, ac postea Guillelmo Talavacio Guidonem Pontivi comitem, aliamque sobolem copiosam utriusque sexus edidit.

Rodbertus autem Burgundio, ut prædictum est, filiam Rogerii Normanni conjugem habuit, et principatum contra cunctos per x annos strenue defendavit. Interea socrus ejus Rogerium puerum educavit, atque ubi eundem ad arma gerenda et jus patris regendum tironem idoneum agnovit, egregium Francigenam probumque militem generum suum venenosa potione infecit. Exstincto itaque feminea fraude nobili marchiso, Rogerius successit, D et pluribus annis in magna prosperitate vixit. Multis tamen facinoribus pollutus magnis expiari,

S. Bricii, et perierunt intra ecclesiam viri et mulieres cum infantibus numero cx, et eodem anno ipse interfectus est. Hunc Roberti primogenitum fuisse arbitratu Plancherius (*Hist. Burgund.*, t. I, p. 269).

(67) Quartum itidem prætermittit Ordericus Henrici filium cognominem, qui profectus in Hispaniam anno 1095 Portugaliæ comes evasit, ducta in matrimonium Theresia, Alphonsi VI Castellæ et Legionis filia notha Portugaliensiumque regum stirps exstitit. Qua de re vide Pagium ad an. 1108, n° 6.

(Dom BOUQUET.)

(68) Gregorius VII papa (epist. 17, lib. vi) ad Hugonem Cluniacensem abbatem queritur quod

PATROL. CLXXXVIII.

ut reor, tormentis meruit. Callida mater ejus, quæ filia Bonifacii Liguris fuerat, a morte mariti sui pecuniis undecunque collectis, ingentem thesaurum sibi congesserat.

Quod audiens, Balduinus prior Hierosolymæ rex, opes concupivit, ipsamque, ut conjugali ritu sibi copularet, per illustres procos requisivit. Illa vero fastus et honoris insatiabiliter avida, nobilibus paranympis acquievit, et multitudine stipata clientum, cum ingenti ærario Hierusalem properavit. Rex autem Balduinus opimas quidem opes gratantes recepit, et stipendiariis, qui pro nomine Christi contra paganos laboriose dimicabant, dispersit: mulierem vero vetustate rugosam, et pluribus criminum nævis infamem repudiavit. Anus itaque culpis promerentibus confusa, Sicanis repetiit, et inter eos cunctis deinde contemptibilis consenuit.

Rogerus Siciliæ princeps admodum confortatus est, et super omnes antecessores parentelæ ipsius divitiis et honoribus locupletatus est. Post obitum Guillelmi ducis, ut supra dictum est, ducatum Apuliæ nolentibus colonis adeptus est. Deinde omnes qui ei resistere nisi sunt, impugnavit, et magnis viribus crudeliter oppressit, nec ulli pepercit, sed cognatos et extraneos pariter prostravit, et spoliatos opibus cum dedecore conculcavit.

Tancredus de Conversana Matellæ a Rogero Siculo fortiter obsessus est, et inde fugiens in oppidum, quod Mons Petrosus dictum est, a protervo persecutore ibi captus est. Goifredus etiam de Antra cum uxore ab eodem in rupe captus est, in castello, quod secus Potentiam urbem situm est. Rogerius autem oppidum subjugavit, ibique thesaurum, in quo erant xv minæ auri vel argenti, cepit. Grimaldum quoque de Baro Langobardum, liberalem et strenuum virum, comprehendit, et ablatis rebus ac munitionibus vehementer humiliavit. Richardum etiam principem Capuæ consobrinum suum exhæredavit, et injusta vi exulare coegit. Sic vehementi violentia proximos et longinquos pessumdedit, et multum cruoris effundens, multasque lacrymas crudeliter eliciens admodum crevit, ac primus de Tancredina progenie regalem thronum conscendit, et sceptrum ac diadema aliæque regni insignia gessit. Filiam Petri Leonis, sororem Anacleti pontificis, uxorem duxit (63°), et ab eodem coronatus, regium stemma nunc gerit.

Hugonem ducem receperit, quia, inquit, vix aliquis princeps bonus invenitur.

(Dom BOUQUET.)

(68°) Rogerii Siciliæ primi regis uxores recenset in Chronico Romualdus Salernitanus archiepiscopus, historicus suppar, videlicet Alberiam, cujus silet originem, Sibyllam sororem Hugonis II, Burgundiæ ducis, et Beatricem filiam Guntherii Reitestensis in Campania Gallica comitis. Ergo Alberia soror fuit Petri-Leonis antipapæ, nomine Anacleti, filiaque proinde Petri-Leonis, civis Romani, non vero Alphonsi Legionis et Castellæ regis, ut recentiores affirmant, nullo fundamento nixi.

(Dom BOUQUET.)

VI. *Prodigia et flagella caelestia. Ruina multarum A ecclesiarum et urbium. Mors plurimorum hominum et principum.*

Anno ab Incarnatione Domini 1134, indictione XII, multa gravia in mundo contigerunt, quibus quidam, exigentibus culpis, plexi sunt; alii vero terribilia et insolita videntes, terrore pallentes contremuerunt.

Nam in natali Innocentium nix copiosa cecidit, totamque superficiem terræ cooperuit, et domorum aditus mole sua sic oppilavit, ut sequenti die vix egredi de tectis homines aut jumenta possent, vel aliquo modo procurare quæ sibi competere. Multi fideles ecclesiam ipsa celebritate non introierunt, nec ipsi sacerdotes in plerisque locis, opposita sibi nivis congerie, limina basilicæ nequaquam calcaverunt. Post VI dies, zephyro flante, nix eliquata est, et immensa inundatio aquarum repente facta est. Flumina inde nimis creverunt, alveorumque suorum limites transgressa sunt, et ingentia damna seu incommoda mortalibus intulerunt. In vicis enim et urbibus contiguas tecta repleverunt, hominesque de suis habitaculis fugaverunt. Enormes fœni acervos e pratis sustulerunt, et tonnas Falerni plenas aliaque vasa repostoria, cum multis speciebus et pretiosis opibus, de suis locis transtulerunt. Plures igitur pro suo damno lamentati sunt, et alii econtra pro insperato emolumento lætati sunt.

Mense Junio vehemens æstus per XV dies mundum torruit, et terrigenas ad omnipotentis Domini clementiam per jejunium et orationes suppliciter confugere, ne velut Pentapolei flammis combusti perirent, compulit. Fontes siquidem et stagna Titanæus ardor, qui tunc per Geminos discurrebat, exsiccavit; et importuna sitis greges animantium graviter exacerbavit. Tunc quodam Sabbato multi æstuantes aquæ refrigerium petierunt, et multi diversis in locis una pene hora in undis suffocati sunt. In nostro quippe vicinio, unde rumores ad nos facile pervolarunt, XXXVI in stagnis seu fluminibus homines lymphis intorcepti sunt. Divinum examen, quo cuncta fiunt, discutere nescio, latentes rerum causas propalare nequeo; sed rogatus a sociis annualem historiam simpliciter recito. Inscrutabilia quis perscrutari potest? Rerum eventus, ut vidi, vel posteris benigniter denoto, et omnipotentem Deum in cunctis operibus suis, quæ vero justa sunt, glorifico. Consideret quisque prout sibi divinitus inspiratum fuerit, et utile sibi si quid æstimaverit, salubriter decerpit prout voluerit.

Mense Augusto, in vigilia S. Laurentii martyris, post nonam turbo vehemens exortus est, quem terribilis tonitrus cum nimia pluvie inundatione circa vesperam secutus est. Tunc fulmina cum ingenti mugitu ceciderunt, et plures feminas in diversis locis interemerunt. Nullum vero mare animadversione illa interiisse audivi; sed femineus tantum sexus in hominibus et brutis animalibus pertulit pondus imminens flagelli.

In villa, quæ Planchis dicitur in confinio Lexoviensis episcopatus et Sagiensis, Guillelmus Blanchardus quidam juvenis de vicino agro rhedam ducebat, in qua soror ejus cum manipulis avenæ consistebat. Cumque adolescens imbre nimium perstreptentes formidaret, atque matris ad tugurium, quod proximum erat, summopere festinaret, fulmen super clunes equæ, quæ plaustrum traherebat, protinus cecidit, et ipsam equam et vagantem pullam ejus quæ sequebatur, et juvenulam quæ in vehiculo erat, simul exanimavit. Juvenis autem, qui in sella sedebat, et jumentum freno regebat, nimio quidem præ timore corruit, sed, miserante Deo, sospes evasit. Inundatio pluvie maxima erupit, verumtamen bigam et garbas incendium consumpsit: quarum favillas, et extinctæ cadaver in feretro in crastinum vidi, quia Merula consistens illuc perrexi, ut divinam posteris relaturus percussorem indubitanter scirem rei certitudinem.

In villa, quæ Guaspreia dicitur, messorum, dum viderent nubes tetra offuscari obscuritate, cuidam, quæ forte in campo spicas colligebat, dixerunt puellæ: *Curre, filia, celeriter, et pallia nostra sex tunicas contra imbres nobis defer.* Quæ libenter jussa suscepit, et statim ire cœpit. Sed in primo, ut opinor, passu fulmen cecidit, et ipsam feriens in momento exanimavit. Multa quoque similia eadem hora contigere, quæ postmodum edidici, veracium relatione, sed nequeo singillatim omnia litteris assignare.

In prima Septembris septimana Dominus Deus noster multa per ignem peccata puniit, et peccatorum penates cum gazis injuste diu congregatis combussit. Genomanis enim et Carnotum, antiquæ et opulentæ urbes, consumptæ sunt. Alencion quoque et Nogentum in Pertico, Vernoliumque et alia oppida, villæque plures, flamma iræ Dei discurrente per orbem, perierunt. Tunc Cenomanis episcopalis basilica, quæ pulcherrima erat, concremata est, et feretrum sancti cum corpore pontificis et confessoris Juliani difficulter in monasterium sancti martyris Vincentii translatum est. Ossa quoque sanctæ Scholasticæ virginis, cum multis aliis reliquiis incensa sunt, et post incendium cineres in locis suis a religiosis perscrutatoribus inventi sunt. Carnoti vero, monasterium Sancti Petri apostoli combustum est, et venerabilis monachorum conventus, claustrum cum reliquiis officinis destructo, dispersus est.

In his tempestatibus diversorum incolæ locorum miros eventus et varios experti sunt; variasque incendii causas lugubres senserunt, et prolixas inde narrationes pro admiratione seu lamentatione contribulibus referre poterunt. Ego autem illis non interfui, nec dubia referendo librum protelare decevi. In eodem mense justus judex per contrarium elementum in alio climate terribilia exercuit, et scelestos pyratas a nequitia, quibus terra sub Noe polluta fuerat, compescuit.

In Flandria mare noctu redundavit, et per

ptem milliaria repente diffusum, basilicas et turres atque tuguria pariter operuit, et innumera hominum millia utriusque sexus et ordinis et conditionis pari periculo absolvit. Ii plane (69) nec velocitas cursori profuit, nec fortitudo pugilem protexit, nec copia divitiarum opulentos salvavit, sed omnes æque pulchros et deformes viros et feminas diluvium involvit et obturatis aquæ oribus absque mora morti tradidit. Sic nimirum mare miserorum punitionem in puncto peregit, et confestim ad locum suum jussu Dei remeavit. Quædam paupercula nuper infantem enixa, ut strepitum rugientis aquæ audivit, territa, sed mente sana, de lecto mox prosiluit, infantem et gallinam cum pullis suis arripuit, et monticulum fœni, quod extra tugurium erat, velociter ascendit. Impetus autem irruentis et omnia involventis aquæ fœnum sublevavit, et de loco mulonem hac et illac fluctuantem longe transtulit. Miseratione vero misericordis Dei mulier salvata est, et in tanta vicinitate mortis cum parvulis rebus, quas secum habebat, morti cœlitus erepta est. Puer duodennis retulit mihi tunc super culmen domatis se protinus ascendisse, ibique pernicipi discrimen evasisse, patrem vero suum et matrem in inferioribus interiisse.

Eodem anno præclari principes obierunt. Nam, ut supra dictum est, Rodbertus II, dux Normannorum, in Februario, Carduili, migravit. Hildefonsus autem Arragonum rex in introitu autumnii obiit, post bellum Sagense, in quo nobilium baronum Bertranni et Roderici, aliorumque procerum occasus contigit.

Tunc Gualli Britones a cunctis gentibus, quæ sub regis Henrici ditone consistunt, vehementer afflicti sunt, et plurimæ regiones eorum Flandrensibus datæ sunt. A quibus et ipsi in silvis et latebris ubicunque inventi sunt, absque omni humanitatis respectu quasi canes interfecti sunt. Hoc animosiores eorum intuentes, valde indignati sunt, animosque resumentes arma sustulerunt; et multa pro ultione sui damna facientes, in regem Henricum feraciter surrexerunt. Castrum pagani filii Joannis, quod Cans dicitur, combusserunt, et omnes utriusque sexus homines, quos intus invenerunt, immisericorditer obruncaverunt. Omnes, hoc facinore facto, incolæ cum extraneis condensos ut lupi saltus appetierunt, publicamque cædibus et rapinis atque incendiis inimicitiam exercuerunt.

VII. *Concilium Picentinum. Hugo Rothomagensis archiepiscopus. Henricus rex plurimos dominos aut reprimit aut castigat. Morbus Ludovici Francorum regis.*

Anno ab Incarnatione Domini 1135, indictione XIII, Innocentius papa maximam synodum apud Picenum (70) tenuit (71), et de utilitatibus ecclesiasticis

(69) Sic in Chesniana editione. Forte *plana*, vel *plane*.

(70) Vulgo *Ancona*, sed non *Pisæ*, ut in V. C. Gui. et versione gallica legitur.

multum tractavit; sed infortuniis præpedientibus, omnia pro voto complere nequivit.

Hugo, Rothomagensis archiepiscopus, ipsum summopere adjuvit, et ab eodem honoratus primum super multos pontifices suscepit. Curis itaque apostolicæ servitutis occupatus, curas proprii præsulatus aliquandiu intermisit, et diutius in Ausoniarum partibus demoratus, aliorum negotia solerter expedit; quod regi vehementer displicuit.

Præterea, post mortem Richardi, Bajocensis episcopi, rex nepoti suo Richardo præfatæ urbis pontificatum dedit, quem archiepiscopus consecrare, quia nobis erat, satis detractavit, diuque, donec apostolica sanctione pro regis timore concessum esset, distulit. Tandem remeantibus legatis cum decretis papæ, Bajocensis Ecclesia data est Richardo, Rodberti comitis de Gloucestra filio, eademque die Abrincatensis episcopatus commissus est Richardo de Belfago.

Eodem anno, Henricus rex, diris rumoribus de Guallorum factionibus auditis, valde indignatus est; et prudenter ordinata Normannia, cum electis sagittariis et bellicosa manu transfretare ter conatus est. Verum, contrariis insurgentibus causis, iter ejus impeditum est, nec vivus Angliam videre a Deo, qui omnia mire continet, permissus est.

Gener enim ejus, Joffredus Andegavensis, magnas potentis soceri gazas affectabat, castella Normanniæ poscebat, asserens quod sibi sic ab eodem rege pactum fuerat, quando filiam ejus in conjugem acceperat. Animosus autem sceptriger neminem sibi, dum vitales caperet auras, voluit præficere, vel etiam in domo sua seu regno sibi coæquare, diligenter revolvens divinæ dictum Sophiae, quod *Nemo potest duobus dominis servire* (Luc. xvi, 13). Inde turgidus adolescens iratus, minis et superbis actibus regem offendit, monita ejus et consilia temere sprexit, et in tantum furorem procaciter excitavit, ut filiam ei suam auferre voluisset, et in Angliam secum ducere, si divinitas hoc decrevisset. Satis enim rex ægre tulit, quod ille generum suum Rozcelinum vicecomitem obsedit, et Bellummontem penitus concremavit, nec pro reverentia tam sublimis soceri genero ejus aliquando pepercit.

Origo igitur maximarum dissensionum inter Normanniæ proceres pullulabat; nam eorum quidam Andegavensi favebant, sed manifestam rebellionem propalare non audebant, quia regem multa expertum metuebant. Ipsum quippe ad arma contra se (excitare) merito formidabant, quem pro castigatione perenniter vincere reos satis noverant.

Guillelmus Talavacius, et Rogerius Tœnites præcipue suspecti erant, unde ad curiam regis venire formidabant. Hac de causa rex in Angliam navigare distulit, propriosque milites ad custodiendam mu-

(71) Concilii hujus nulla sit alibi mentio, nisi forte idem sit ac Pisanum anno præcedenti habitum. (Dom BOUQUET.)

nitionem Couchas direxit. Quibus intromissis, oppidum in circuitu bene muratum servavit, juvenemque Rogerium, ne rebellaret, coercuit. Talavacium vero sæpius ad se accersit, et venire non audentem, quia mordax illum conscientia terrebat, diutius exspectavit; ad ultimum post plurimas submonitiones fundis omnibus dissaisivit. Mense Septembri privatus omni honore suo, Talavacius, ad consulem Andegavensem divertit, et ab eo susceptus, in oppidis quæ de feudo ejus erant, Pireto et Mamerz habitavit. Rex autem ab initio Augusti usque ad festivitatem Omnium Sanctorum, Sagiensem pagum perlustravit, et Alencionem et Almaniscas, aliaque Talavacii castella sibi mancipavit. Aggregata vero multitudine operariorum, fossas Argentonii augmentavit, et oppidum illud futurorum nescius summo opere munivit, quod paulo post vicinis habitatoribus nimis obfuit.

Quinto Kalendas Novembris, dum festivitas SS. apostolorum Simonis et Judæ celebraretur, et matutina synaxis divinæ majestati a devotis vigilantè ageretur, vehemens ventus circa quartam vigiliam noctis surrexit, et tota die usque ad nonam perdurans, valde perstrepuit, terribiliterque magno cum fragore insonuit, innumerasque domos et basilicas atque turres excelsas discooperuit, arborumque multitudine prostrata, lucos illustravit. His itaque prospectis, corda mortalium territa sunt, et diversas inde sententias promiserunt. Quidam perspicaces sophistæ arcana rerum subtiliter rimati sunt; et ex præteritis futura caute conjicientes, dixerunt quod ira Dei mundo, culpis exigentibus, immineret, et principes terræ cum subjectis plebibus, tanquam arbores silvarum, in brevi prosterneret.

Tunc Ludovicus, rex Francorum, xxviii regni sui annum agebat, et exinanitione diarriæ attenuatus ægrotabat. Metu igitur mortis domum suam et quæque habebat disposuit; et præcipuos Gallorum optimates, Thedbaldum Blesensem atque Radulfum Paronensem accersit; eosque, quia discordes erant, pacificavit. Filio quoque suo Ludovico-Floro regnum Galliæ commisit, quem ante triennium regem Remis constituerat, et ab Innocentio papa cum synodo xiiii archiepiscoporum et cclxiiii episcoporum x Kalendas Novembris coronari fecerat, cum tripudio multitudinis quæ aderat. Desperantibus siquidem de rege archiatris, omnipotens Adonai, qui ter quinos annos Ezechiae regi ad vitam donavit, ægrotanti Ludovico spatium vitæ prolongavit, et meliorationem transacti status pro correctione vitæ ex insperato contulit.

VIII. Mors et funera Henrici Anglorum regis. Turbationes in Anglia

Interea, Henricus rex Anglorum, vii Kalendas Decembris, in castrum Leonis venit, ibique venatores ut in silvam sequenti die venatum irent constituit. Sed, interveniente nocte, protinus ægritudinem incurrit, et a feria iii usque ad Dominicam lethali morbo laboravit.

Interea prius capellanis suis reatus suos confessus est. Deinde, Hugone archiepiscopo Rothomagensium accersito, de spirituali consilio locutus est; admonitus omnes forifactoras reis indulisit, exsulibus reditum et exbæredatis avitas hæreditates annuit. Rodberto autem filio suo (notho) de thesauro quem idem servabat Falesiæ, sexaginta millia libras jussit accipere, famulisque suis atque stipendiariis militibus mercedes et donativa erogare. Corpus vero suum Raddingas deferri præcepit, ubi cœnobium cc monachorum in honore sanctæ et individuæ Trinitatis condiderat. Denique catholicus rex de servanda pace et tutela pauperum omnes obsecravit, et post confessionem, absolutionem et pœnitentiam a sacerdotibus accepit, oleique sacri unctione delinitus et sancta Eucharistia refectus, Deo se commendavit. Sicque Kalendis Decembris, Dominico, incipiente nocte, hominem excessit.

Adfuerunt ibi quinque comites Rodbertus de Gloucestra, Guillelmus de Guarenna, Rotro de Mauritania, Gualerannus de Mellento, et Rodbertus de Legrestra, aliique proceres et tribuni, nobilesque oppidani, quos omnes conjuravit Hugo archiepiscopus cum Audino Ebroicensi episcopo, ne corpus domini sui relinquerent, nisi ex communi consilio; sed omnes illud usque ad mare conducerent honorabili cuneo. Igitur, feria ii, de castro Leonis Rothomagum regis soma detulerunt, et viginti millia hominum, ne in funereis ei felicitas exsequiis deesset, comitati sunt. In metropolitana Sanctæ Dei genitricis Mariæ basilica cum ingenti tripudio susceptum est, et a cunctis ordinibus utriusque sexus multarum copia lacrymarum effusa est. Ibi noctu a perito carnifice in archipræsulis conclavi pingue cadaver apertum est, et balsamo suaveolenti conditum est. Intestina vero ejus Ermentrudis ad villam in vase delata sunt, et in ecclesia S. Mariæ de Prato, quam mater ejus inchoaverat, sed ipse perfecerat, reposita sunt.

Deinde provido consulto sapientum Guillelmo de Guarenna Rothomagus et Caletensis regio commissa est, quæ utiliter aliquandiu ab eo protecta est. Guillelmus de Rolmara et Hugo de Gornaco, aliique marchisi ad tutandos patriæ fines directi sunt. Rogerius vero de Sigillo cum aliis quibusdam clericis, et Rodbertus de Ver, ac Joannes Algaso, aliique milites de Anglia et satellites ac ministri regis conglobati sunt, et per Pontem-Aldemari atque Bonamvillam feretrum regis Cadomum perduxerunt, ibique diu fere quatuor hebdomas prosperum flamen ad navigandum præstolati sunt. Interea cadaver regis in choro S. protomartyris Stephani servatum est, donec post Natale Domini missis illuc monachis, impositum navi et transvectum est, atque a successore regni et episcopis et principibus terræ in Radingensi basilica honorifice sepultum est.

Ecce veraciter descripto qualiter obierit gloriosus pater patriæ, nunc dactylicis versibus breviter pangam contumacis ærumnas Normanniæ, quas misera mater miserabiliter passa est a viperea sobole. Quæ

nimirum, mox ut rigidi principis cognovit occasun., A in Adventus Domini prima hebdomade, in ipsa die ut rapaces lupi ad prædas et nefandas depopulationes cucurrit avidissime.

*Sceptryger invictus, sapiens dux, inclytus heros,
Qui fovit populos justo moderamine multos,
Pro! dolor! occubuit. Dolor hinc oritur generalis;
Publica Normannis clades simul instat et Anglis
Diriliis et justitia, sensu, probitate,
Strenuitas ejus manifesta refulsit ubique.
Nullus eo melior princeps dominatur in orbe,
Tempore quo nimum scelus in toto furit orbe.
Ut reor, e cunctis fuit hic melioribus unus.
Hoc attestantur speciales illius actus.
Ecclesiæ tutor, pacisque serenus amator,
Vivat in æternum cum Christo rege polorum. Amen.
Occidit Henricus rex prima luce Decembris,
Lugubris incumbit patriæ contritio membris.
Tollere quisque cupit jam passim res alienas.
Rebus in injustis en quisque relaxat habenas.
Ecce gehennales furie mortalibus instant.
Arma parant, ad bella vocant, et spicula donant.
Normanni furtis insistunt atque rapiis;
Mutuo jam sese perimunt, capiuntque, ligantque;
Incendunt ædes, et in illis quidquid habetur;
Non parcunt monachis, mulieres non reverentur.
Femina clara gemit rabie spoliata latronum
Tegmina, jus non servat ei generale Quiritum.
Cæditur imberbis, puero fur non miseretur.
Hæc Romana phalax licet ethnica non operatur,
Luce paret clara, quod eis pax exstat anara.
Quam mox spreverunt, ut regem fata tulerunt.
Pro nece patritii fures lætantur iniqui,
Prædones avidi discurrunt ad mala prompti.
Jamque putant, quod nullus eos herus amodo jure
Arceat, e contra refero, falluntur in acre.
Æternum regis jus permanet omnipotentis,
Ecclesiæque bonum dabit ipse repente patronum.
Principe sublato monachorum supplicat ordo,
Fletibus ad veniam scelorum flectendo sopitiam.
Summe Deus cohibe ne possint sæva patrare,
Cæx cupiunt rabidi famulantes perniciæ.
Ecce furit rabies, vocat et trahit ad scelus omnes.
Comprime ne valeant actu complere quod optant.
Christe ducem præbe, qui pacem justitiamque
Diligat, ac teneat, populumque tuum tibi ducat.
Justitiæ virga turgentum percute dorsa.
Ut securi tibi tua plebs possit famulari, semper.
Amen.*

Stephanus Boloniensis comes, audita morte avunculi sui, protinus transfretavit, et a Guillelmo Cantuariensi archiepiscopo, aliisque præsulibus et principibus terræ susceptus, regale fastigium ascendit, et xviii Kalendas Januarii, coronatus rex, quartus de stirpe Normannorum regnavit.

Normanni autem Thedbaldum fratrem ejus apud Novum-Burgum convenientes sibi præferre voluerunt; sed in ipso conventu a quodam monacho, qui Stephanum legatus erat, audierunt quod omnes Angli Stephanum suscepissent, eique omnes obedire, eumque sibi regem præficere vellent. Mox omnes, annuente Thedbaldo, decreverunt uni domino militare, propter honores quos in utraque barones possidebant regione. Thedbaldus igitur, cum major natu esset, indignatus quod regnum non habuerit, ad magna negotia quæ in Galliis eum urgebant festinavit, et Normanniam diutius conculcari negligenter permisit. Rege vero nihilominus in Anglia occupato, rector Normannia caruit.

In prima Decembris septimana, Joffredus Andegavensis, ut mortem Henrici regis comperit, Mathildem uxorem suam mox in Normanniam præmisit, quam Guiganalaso, vir infirmi quidem generis, sed magnæ potestatis, ut naturalem dominam suscepit, eique Argentomum et Oximos et Damfrontem, aliaque quibus ut vicecomes, jubente rege, præerat, oppida subegit. Deinde, comes cum Guillelmo Talavacio, Pontivi comite, et Andegavensibus catervis atque Cenomannicis secutus est, et a Sagiensibus aliisque castellanis, qui de seudo Talavacii erant, susceptus est. Exercitus autem ejus per circumjacentem provinciam diffusus, crudelia peregit, ecclesias et cœmeteria violavit, hospites suos injuriis contristavit, et eosdem a quibus benigniter tractati fuerant, pluribus damnis et læsuris afflixit.

Porro Normanni, quibus genuina ferocitas et audacia insunt, ut nequitiam hostium in se grassari male senserunt, arma furoris et ipsi nihilominus exercuerunt, et per vicos atque saltus fugientes persecuti sunt, ac, ut fama vulgi refert, plus quam nec igne seu ferro trucidaverunt. Residui vero, cruentis Normannorum nisibus territi, cum dedecore fugientes sua repetierunt; et acutis eorum mucronibus aspere castigati, eosdem ultra extunc experiri non apposuerunt. Rodbertus etiam de Sablolo, filius Lisiardi, aliique proceres contra Joffredum consulem rebellaverunt; et intestinis eum guerris detinentes, in Neustriam remeare non permiserunt.

Ast Normannia, licet ab exteris non inquietaretur, pacis tamen securitate nequaquam fruebatur, quoniam a filiis suis nequiter vexabatur, et indesinentem angustiam ventris quasi parturiens patiebatur. Normannica gens, si secundum legem Dei viveret et sub bono principe unanimis esset, Chaldæis sub Nabuchodonosor, et Persis ac Medis sub Cyro et Dario, et Macedonibus sub Alexandro par. invincibilis esset, ut in Anglia et Apulia Syriaque frequens victoria testimonium illi perhibet. Cæterum, quia discordia ipsos ab invicem segregat et in sua viscera lethaliter armat, exterorum victores a sese superantur, et, vicinis hostibus cum ludibrio spectantibus, mutuis icibus immisericorditer jugulantur; unde suæ matris oculi crebro lacrymantur.

IX. *Stephanus Anglorum rex novus. Turbationes in Normannia. Deprædatio Uicensis burgi.*

Anno ab Incarnatione Domini 1136, indictione xiv, Stephanus rex Anglorum, dum remoraretur in Neustriam transfretare, et ipsa provincia patrono careret ac principe, ortæ sunt simultates inter inquietos optimates Normanniæ, nimis que per filios iniquitatis creverunt malitiæ.

In initio Quadragesimæ, Eustachius de Britolio apud Paceium mortuus est, et Guillelmus filius ejus, post Pascha, Britolii honorem ferro et flamma calamniatus est. Tunc Stephanus rex filiam suam biennem Gualeranno comiti de Mellento in cuna-

bulis dedit. Comes autem post Pascha mox in Normanniam rediit. Nimia vero guerra inter Rogerium de Toeneio et Rodbertum, comitem de Legreestra, graviter agitabatur, et ingens totius patriæ desolatio miserabiliter oriebatur.

Inter Rogationes et Pentecosten, Rogerius munitionem regis in Valle-Rodolii furtim introivit. Sed post tres dies Gualerannus comes, cum communi virtute Rothomagensi, illuc irruit, et municipium domino regi restituit. Deinde feria secunda post Pentecosten, Achinneium cum valida manu invasit, totumque municipium combussit. In crastinum nihilominus super eum Rogerius irruit, et tres villas ejus subito concremavit. Hæc et multa his similia Normanni agebant, seseque propriis dentibus commanducabant.

A Natali Domini usque ad octavas Pentecostes, pro absentia regis qui trans pontum multimodis regni curis occupatus erat, Thedbaldus comes a comite Andegavorum trevias acceperat, et interim regis adventum Normannica phalanx avidè attendebat. Finito autem termino treviarum, omnis plebs attornita erat, et, rectore viduata, quid ageret ignorabat. Nam malevoli fures desiderabant illum diem videre, quo res alienas libere possent furari seu rapere. Inermes vero et benigni ac simplices admodum metuebant, quod rapaces filii Belial absque Dei timore optabant.

Rodbertus cognomento Boctus, quidam famosus sagittarius, Richerio Aquilensi adhaerebat, et multos nebulones indomitosque garciones, ad strages hominum et latrocinia quotidie peragen'ta, sibi asciscebat. Qui quanto sagittandi peritia major, tanto in nequitiis erat detestabilior. Hic septimanam Pentecostes, quam septiformi gratia discipulis Christi data sanctus illustravit Spiritus, temere violavit nefariis actibus, et futuri nescius inhiabat peioribus. Nam sicut boni flamma Spiritus Paraclæti ad amorem Dei et proximi salubriter accendebantur, sic mali dæmonico spiritu debacchantes, ad omne nefas rapiebantur.

Igitur xv Kalendas Junii prædones ut lupi ad prædam cucurrerunt, et non bellicosorum rura militum invaserunt, sed armenta per agros cucullatorum quiete pascentia protinus abducere conati sunt. Verum, sicut ipsi veloces ad effundendum sanguinem fuerunt, sic justo Dei judicio contritionem et infelicitatem in viis suis repente invenerunt. Apud Uticum xxx latrunculi prædam simplicis populi diripuerunt; sed, orto clamore pastorum, burgenses irruerunt et xii ceperunt, ex quibus vii ad unam quercum suspenderunt. Ibi Rodbertus Boctus cum sex complicibus suis impetu furentis populi sublimatus est; talique triumpho pro facinoribus suis illico potitus est. Ecce qui septem sacros dies Pentecostes contaminare non reveriti sunt, sævique temeritate rapinis et homicidiis inermes proximos conculcare nimis exarserunt, sic eodem numero

A sequenti feria secunda simul suspensio perierunt.

Quod Aquilenses ut ipso die audierunt, pro ultione sociorum cum nimio furore conglobati sunt, subitoque Uticum convolarunt, ac ex improviso burgum S. Ebrulfi succenderunt, ibique lxxxiv domus in puncto temporis in cineres conversæ sunt. Monachi fentes campanas pulsabant, psalmos et litanias in basilica cantabant, quia monasterii excidium mox instare formidabant. Alii obviam militibus egressi, supplicabant, cum lacrymis sese de punitione reorum excusabant, et humilibus verbis obsecrabant; rectitudinem quoque et satisfactionem pro reatu legitimam offerebant. At illi ut amentes furebant, excæcati furore in monachos fremebant, et nihil sanæ rationis intendebant. Imo quidam eorum religiosos Dei servos de caballis dejectos lædere volebant. Tandem, absque Dei reverentia, in villam assaultum fecerunt, et violenter ingressi spolia rapuerunt, et habitacula, ut dictum est, penitus intra portas concremaverunt. Hujuscemodi militia vindicibus latronum merito in opprobrium conversa est, quæ contra innocentes monachos et eorum homines armata est, et pessimos plagiarios, qui omne nefas perpetrare satagebant, ulta est.

Richerius monachorum filiulus talem famulatum patris suis exhibuit, et sic pro anima Boeti famosi furis et homicidæ aliorumque impostorum oravit, et hujusmodi oblationem ecclesiæ, in qua idem baptizatus fuerat, obtulit. Baldricus quoque Aquilensis presbyter ad facinus parochianus execrabile prævit, in hospitium alterius sacerdotis primus ignem immisit, et sic prævis per præceps in barathrum suos secum pertraxit. Nimitas flammarum ad basilicam usque pervenit, sed, miseratione Dei, contrarius ventus surrexit, globosque flammarum multis aspectantibus et gaudentibus alias expulit. Basilica itaque et monachiles officinæ, cum libris et utensilibus ecclesiasticis salvatæ [fuerunt]; ad quas desolati contribules cum suis familiolis confugerunt, et meliora secundum Dei providentiam tempora præstolati sunt.

Aquilenses vero spoliis Uticensium divites et turgidi facti sunt, sed non in longum exultaverunt. Nam, eodem mense, super Sagium et Guaceium irruerunt, et contra Rogerium de Toenio sæpius certaverunt; sed post depopulationem villæ S. Ebrulfi prosperum eventum non assecuti sunt, imo pernicie seu captione suorum, imminutionem, judicante Deo, plerumque incurrerunt. Merito, qui contra nudos et simplices dimicaverunt, nec eis pro divino metu pepercerunt, postea fortissimos et pugnaces athletas non quærentes invenerunt; a quibus cum opprobrio et derisione a militibus sibi obvisi frequenter audierunt: *Huc venite, milites. Non enim cucullati, seu coronati sumus, sed milites in armis vos ad bella provocamus. Socii vestri sumus, experiri debetis quid agere possumus.* Improperiis hujusmodi crebro erubuerunt, et plures eorum duros ictus perpassi corruerunt. Unde non-

nulli ad poenitentiam aliorum dejectione laccessiti sunt.

X. *Eventus varii in Anglia et Normannia.*

Post Pentecosten, Stephanus rex ad transfretandum classem suam præparavit; eoque prosperum flamen prope portum expectante nuntius venit, in quo Rogerium Salesburiae præsulem, cui totius Albionis tutela jamdudum ab avunculo suo, et postmodum ab ipso commissa fuerat, mortuum esse audivit. Unde intermissa navigatione Salesburiam reversus est, et episcopo sospite reperto, ab itinere suo usque in Quadragesimam frustra retardatus est. Interea Gissebertus de Clara in Oximos expeditionem fecit, et Novumburgum quem rex Henricus nuper auxerat, cum ecclesia S. Dei Genitricis combussit. Veteri quoque burgo, ut concremaret, acriter institit; sed Talavacio comite cum aliis militibus subito irruente, victus cum difficultate aufugit. Ibi Henricus de Ferrariis captus est, et ingens hominum, qui regi favebant, captura sive cædes facta est.

Ea tempestate, Gualerannus et Rodbertus comites auxilium a Thedbaldo comite (Blesensi) petierunt, ipsumque, datis centum marcis argenti, contra Rogerium de Toenio conjuxerunt. In terram vero ejus in natali S. Barnabæ apostoli cum enormi multitudine irruerunt, et multorum tuguria pauperum in tribus villis combusserunt. Tandem super Bulgeium quendam grandem vicum irruerunt, et instinctu comitis Legreestræ vicinis in penatibus ignem immiserunt, et pulcherrimam ædem S. Mariæ Magdalensæ cum viris et mulieribus incenderunt. Ipso die, Richerius Aquilensis et Alveredus Vernoliensis, dum ante novas Ferrarias cum suis transirent, a Rodberto de Belismo (72) et Malis - vicinis aliisque militibus Gallis, qui Rogerium adjuvabant, fortiter imperiti et fugati sunt, et multis ex eorum sodalibus captis vel interfectis, vix evaserunt. Tertia septimana Junii, Thedbaldu comes Pontem S. Petri obsedit, et per integrum mensem impugnando multum laboravit. Guillelmus enim de Fontibus cum aliis probatissimis militibus et clientibus qui Rogerio adhærebant, acriter hostibus obstantes oppidum servabant.

Interea, venerabilis Boso Beccensium abbas, postquam idem cœnobium fere x annis laudabiliter rexit, in die festivitatis S. Joannis Baptistæ, post diutinum languorem, quem vir eruditissimus patienter tulerat, obiit; eique Tedbaldus prior ecclesiastica monachalis conventus electione successit.

In crastinum solemnitatis S. Joannis Radulfus, Ebroicensis ecclesiæ archidiaconus, dum de Paceio remearet, a filiis Simonis Harengi impetitus, vix evasit. Ipse quidem ad quamdam basilicam fugiens salvatus est, sed famulus et comes itineris ejus, qui suo pro domino repugnabat, occisus est.

Hic tumultuosus annus vere bissextilis fuit, et

(72) Robertus iste Bellesimensis, quem alibi *Poardum* cognominat Ordericus, alius est, a Roberto

A tunc ultimus in ordine concurrentium bissextilis cucurrit, æ, ut vulgo dicitur, bissextilis super regem et populum ejus in Normannia et Anglia cecidit.

Tertia septimana Septembris repentino Rothomagus igne combusta est, et ingens damnum fidelibus populis divino judicio illatum est. Nobile cœnobium S. Audoeni flammis edacibus, proh dolor! absumptum est, quod vix ad perfectum per lxxx annos multorum labore perductum est. Pari quoque infortunio monasterium sanctimonialium desolatum est, quod in honore S. Amandi episcopi et confessoris constructum est.

XI. *Invasio et depravationes Andegavensium in Normanniam.*

B Deinde sequenti Dominico, xi Kalendas Octobris, Joffredus, Andegavensis comes, Sartam fluvium pertransivit, et cum ingenti multitudine armatorum Normanniam intravit. Habebat enim secum Guillelmum Pictaviensem ducem et Joffredum Vindocinensem, Guillelmum quoque juvenem Guillelmi Nivernensis consulis filium, et Guillelmum Pontivi comitem, cognomento Talavacium. Hi nimirum, aliique plures tribuni et centuriones cum viribus suis Andegavensibus associati sunt, et in Normannos per omne nefas, seu pro favore principis, sive pro cupiditate prædæ irruerunt. Unde omnes ab eisdem quibus impudenter nocuerunt, hostili odio Hili Becci despective cognominati sunt.

C In primis comes Quadragias oppidum obsedit, et arcem quam Gualterius miles tenebat, in triduo expugnavit; sed eandem paulo post idem oppidanus, adversariis abeuntibus, recuperavit. Scœcium incolæ concremaverunt, et relinquentes aufugerunt, et hostibus pedetentim properantibus, fumum et favillas dimiserunt. Municipes de Asnebec fœdus in annum pepigerunt. Rodbertus enim de Novoburgo præfati castri dominus Joffredo comiti notus fuerat, et per Amalricum comitem jamdudum amicitia et familiaritate in hæserat. Andegavenses arcem de Mosterolo adierunt, et bis in illam assultum fecerunt; sed fortiter his qui intus erant repugnantibus, nihil nisi vulnera lucrati sunt, plurimisque suorum interfectis, recesserunt. Richardus enim cognomento Bassetus, cujus in Anglia, vivente Henrico rege, potentia, utpote capitalis justitiarum, magna fuerat, in parvo feudo quod parentum successivo jure in Normannia obtinuerat, Anglica tumens opulentia, super pares compatriotas sese magnitudine operum extollere affectaverat. Firmissimam ergo ex quadris lapidibus turrim apud Mosterolum construxit. Sed, defuncto rege, Guillelmus de Montepincionis in illam mox introivit, armis eam et hominibus munivit, furentisque Guiribecos, ut dictum est, viriliter repulit. Inde illi castrum quod Monasterium Huberti dicitur, expetierunt; victoque Paganello municipe, qui multa comite Bellesmensi Guillelmi Talavacii patræ.

(Dom BOUQUET.)

in illo nequiter anno perpetraverat, municipium obtinuerunt, et prædictum cum xxx militibus oppidanum per ingentem pecuniæ redemptionem graviter coercuerunt.

Deinde, dum festum S. Michaelis archangeli celebraretur, hostilis exercitus Lexovium obsidere molitur. Verum, illis tunc festinantibus, Gualerannus comes de Mellento, aliqui Normannorum proceres, qui ibidem erant cum multis militibus, Alanum de Dinam cum audacissimis defensoribus ad tutandam urbem constituerunt; et ipsi, ut liberius obsessis subsidium deforis conferrent, egressi sunt; et exitum rei metulose de longe expectaverunt. Britones autem alique qui munitionem tueri debuerunt, visa procul hostium multitudine timuerunt, et obviam illis procedere seu cominus præliari diffisi sunt. Ignem ergo injecerunt, et commissam urbem incenderunt, et sic hostes excidio sui, ne pejora contingerent, anticipaverunt. Hostes autem, ut appropriaverunt et ardentem cum multis divitiis urbem viderunt, vehementer irati doluerunt; quia prædarum spe penitus frustrati sunt, et pro amissione manubiarum quæ flammis deperibant, luxerunt. Animositatem itaque Normannorum gementes compererunt; acerbiter quoque implacabilis eorum malevolentiam admirati sunt, quos videbant malle suas opes conflagratione deperire, quam externæ dominationis jugo sua colla, salvis opibus, mancipare.

Porro propter vehementissimum ignem ad munitionem accedere, vel assaultum aliquo modo ingerere non potuerunt. Unde regiratis equis, statim ad Sappum reversi sunt, et oppidum illud medullitus expugnare nisi sunt. Arbor procera, quæ abies dicitur, prope ecclesiam S. Petri apostoli antiquitas stabat, pro qua vulgaris locutio villam Sappum nuncupare solebat. Quod vocabulum usque hodie burgo seu castello perseverat. Illic Andegavenses Lexovio remeantes ex insperato accesserunt, et incolas contra se audacter egressos ferociterque sævientes persenserunt. Quibus acriter certantibus, flammæ ab utrisque, ab indigenis videlicet ac extraneis, in ædibus immissæ sunt; unde vires oppidanorum protinus exinanitæ sunt. Tunc ibi ecclesia S. Petri apostoli cum tota villa concremata est, et ibidem qui resistere conabantur vulneratis, conquassata turris capta est. Ipsam nimirum Gualterius de Clara et Radulfus de Coldum sororius ejus tenuerunt, et in adversarios cum xxx militibus aliquandiu repugnaverunt; sed nimia vi contrariæ phalangis oppressi defecerunt, et exhaustis viribus, in arce capti sunt. Nam fere tria millia sagittariorum sagittis infestabant, multique fundibularii saxorum grandinem in oppidanos jaciebant, et ingenti eos turbine feraliter opprimebant.

Andegavenses in Normannia xiii diebus demorati sunt, odiumque perenne, non dominatum Normannorum immanitate sua meruerunt. Generale siquidem bellum, quia tunc Normanni principe ca-

rebant, non repererunt. Sparsim tamen rapacitati et incendiis insistentes, a pagensibus confusi sunt; sociisque varia sorte per diversa prostratis diminuti, tandem fugerunt; innumera mala inedicibiliter operati sunt, meritoque nihilominus similia perpassi sunt. Nullam sacris reverentiam exhibuerunt, imo sanctuarium Domini nequiter conculcaverunt, et sacerdotes aliosque Dei ministros ethnicorum more injuriati sunt: quosdam enim ante sanctum altare irreverenter despoliaverunt, nonnullos etiam signa pulsantes et Deum invocantes trucidaverunt. Novem presbyteri pariter ad comitem accurrerunt, et lacrymosam de violatione suarum ecclesiarum et direptione sacrarum querimoniam fecerunt: quod audientes honesti viri Deumque timentes valde condoluerunt.

Principes igitur apud Sappum omni exercitui, ne sacra contaminarent, per præconem prohibuerunt: sed temerarii prædones in tanta multitudine decreta procerum floccipenderunt. Gregarii namque milites et indomiti piratæ, ad devorandos devoratores aliorum, ut lupi convenerant, vagique et indisciplinati de diversis et longinquis regionibus ut milvi convolaverant, qui nihil aliud nisi prædari, obviosque ferire vel vincere cupiebant. Optimates autem qui separe cœtus in expeditione legali ductu ductitare debebant, in militia Romanæ rigorem disciplinæ, nisi fallor, ignorabant, nec ipsas heroum more militares inimicitias modeste disponebant. Unde probrosis facinoribus absque boni respectu pene cuncti, ut opinor, sordebant, et per omne nefas in duplex detrimentum, corporis videlicet et animæ, proruebant, Deoque et hominibus abominabiles apparebant.

Plurimos greges armentorum et pecudum mactaverunt, et crudas vel semicoctas carnes sine sale et pane comederunt: coria vero pluribus vehiculis in propriam regionem deferre conati sunt. Quamvis enim autumnale tempus alimentorum copiis abundaret, et ubertas provinciæ post longam pacem sub bono patricio incolis arrideret, et omnem frugum seu carniæ affluentiam suppeditaret, tantæ tamen multitudini coquorum et pistorum servitus deerat, et in bellico tumultu plurimorum, quibus humana necessitas maxime indiget, administratio non suppetebat. Guiribecci ergo, quia inconditis post contaminationem sacrarum eduliis intemperanter usi sunt, justo Dei judicio pene omnes ventris fluxu ægrotaverunt, fluentique diarria satis anxii fœda vestigia obiter reliquerunt, suosque reposcere lares plerique vix potuerunt. Tandem Kalendis Octobris dum in arcem Sappi impetum facerent, et muniones illius acerrime resisterent, Joffredus comes pilo in pede dextro fortiter percussus est, gravique læsura pedis cum suorum ruina Normannorum animositatem aliquantulum expertus est.

Uxor autem ejus ipso die circa vesperam ad eum venit, et multa millia pugnatorum frustra secum adduxit; nam primo mane, trepidantibus undique

Incolis, Andegavenses subito recesserunt, eosque a quibus nimis timebantur timentes, pertinaciter fugerunt, totamque regionem tam sociorum quam hostium depopulati sunt. Fugam vero illorum Normanni tarde compererunt. Unde nimis contristati sunt quod eos persequendo de regione sua non conduxerunt. Solus Engerrannus de Corte-Odmari cum Rodberto de Mesdavit aliisque paucis militibus transitus Oldonis præoccupavit, ibique multos homines et equos et rhedas panibus et vino multaque suppellectili onustas retinuit, et Andegavenses præ timore mortis ausos flumen sine vado introire, in Oldonis profundo, compulit mortem subire. Comes autem, qui spumanti equo vectus cum pluribus minis Normanniam intraverat, pallidus et gemens, atque badivola (73) jacens sua revectorum visitat; sed in ipso reditu a suis graviora quam ab hostibus damna tolerat. Nam in silva quam Malasiam vocant, cubicularius comitis occisus est, et mantica ejus cum consularibus indumentis et vas'is pretiosis subrepta est.

Interea, dum Andegavenses Lexoviensem pagum, ut jam dictum est, devastarent, et paganorum more debacchantes, absque Dei metu execrabilia perpetrarent, Rogerius de Conchis in Ebroicensi episcopatu circumjacentem provinciam devastabat, et omnia cædibus atque flammis edacibus tradebat. Guillelmum quippe de Paceio, Eustachii filium, et Rogerium Balbum, comitemque Ferricum secum habebat; et comitem Gualerannum et omnes Uticensis provinciæ milites, ne obviam Andegavensibus in armis procederent, occupabat. Castrum quod Mellenticus comes apud Crucem pro defensione patriæ construxerat, Rogerius acriter impugnavit, sed non obtinuit. Abbatiam vero quam S. Audoenus jamdudum construxit; sanctæque crucis quàm in cælo viderat honori dicavit et B. Leufredo ad regendum commisit, Rogerius cum suis commilitonibus violavit, quod non diu impune pertulit. Burgum monachorum concremavit, ecclesiamque impugnavit, de monasticis penetralibus fugitivos inibi latitantes rapuit; spolia vero monachorum ac ad eos confugientium diripuit; sed, Deo æquissimo iudice vindicante, paulo post omnia perdidit. Nam, sequenti die post fugam Andegavensium, id est tertio die Octobris, Rogerius inopinabiliter debacchatus est.

In valle siquidem Rodolii uberem provinciam devastavit, cædibus et rapinis incendiisque irreverenter insudavit, et ita multos cum suis complicitibus, ablati rebus, miseris effecit. Ecclesiam vero S. Stephani concremavit, cujus reatus talionem ipsa die recepit. Nam Sabbato circa vesperam, dum redirent et ingentem prædam pluresque captivos pompose secum ducerent, Gualerannus comes et Henricus de Pomereio cum quingentis militibus de vicina silva egressi sunt, et contra hostile agmen ad

(73) Ms. Utlc. codex habet *badivola*, id est lectica,

bellum parati constiterunt. Rogerius autem qui multum audax et probus erat, cum paucis militibus quos secum habebat (Guillelmum enim de Paceio et Rogerium Balbum cum suis copiis et præda et captivis, Achinneium præmiserat) frustra fortiter in hostes pugnavit; sed multitudine pressus et victus succubuit, et cum Ferrico comite ac Rodberto de Belismo, qui *Poardus* cognominabatur, captus ingenuit, infortunioque suo magnum inimicis gaudium et vicinis pagensibus securitatem peperit.

Interea, dum Ferricus de Stampis in carcere gemeret, uxor ejus, pro cujus stemmate comes ipse appellabatur, Ludovicum regem Parisius adiit. Unde dum ipsa prægnans remearet, equitando læsa est, et paulo post difficultate partus mortua est.

B XII. *Piæ meditationes. Mors variorum dominorum et prælatorum. Siccitas.*

Vicissitudines præsentis vitæ quam mutabiles sunt, sæcularia gaudia cito transeunt, eosque, a quibus summopere affectantur, in puncto deserunt. Mundanus honor instar bullæ subito crepat ac deficit, sibi que inhiantibus insultat atque decipit. Amatores mundi corruptibilia sequuntur, sic per abrupta vitiorum gradientes corruptuntur, subitoque sedentes in ima labuntur. Et dum sublimes fastus laboriose vix adipiscuntur, inde nec quidquam tumentes in momento præcipitantur, et concinnæ solummodo narrationes inter residuos, qui vitalibus auris perfruuntur, ab eloquentibus de illis passim sparguntur. Omnipotens itaque Creator terrigenas instruit, et pluribus modis salubriter erudit, ne in hoc fragilis sæculi pelago anchoram suæ spei figant, neque transitoriis delectationibus sive lucris lethaliter inhæreant. *Non habemus hic manentem civitatem*, ut dicit Apostolus, *sed futuram inquirimus* (*Hebr. xiii, 14*).

Ecce in hoc anno bissextili, post mortem Henrici regis multæ mutationes in orbe factæ sunt, et personæ plures clericalis et laicalis ordinis cum mediocribus et infimis lapsæ sunt.

Tunc Girardus, Engolismensis episcopus, vir eruditissimus, migravit, qui magni nominis et potestatis in Romano senatu, tempore Paschalis papæ et Gelasii, Calixti et Honorii fuit.

Guido autem de Stampis, Cenomanorum præsul, hominem exivit, cui Paganus archidiaconus de Sancto Karilefo successit. Porro, pro Gisleberto cognomento universali Lundoniensi episcopo, quo nuper defunctus est, Anselmus Anselmi archiepiscopi nepos, abbas Sancti Edmundi regis subrogatus est. Guillelmus vero Cantuariensis archiepiscopus defunctus est, atque Henricus frater Stephani regis ad regendam metropolim electus est. Sed quia episcopus secundum decreta canonum de propria sede ad aliam ecclesiam nisi auctoritate Romani pontificis promoveri nequit, præfatus præsul Guen-seu lectus qui in itinere bajulatur.

(Dom Bouquet)

toniensis in Adventu Domini mare transfretavit, et legatis Picenum ad Innocentium papam missis, in Neustria ipse hiemavit.

Nefaria perfidorum scelera in anno bissextili facta, ærumnis lacrymisque plena a plangentibus edidit, tristes querelas de miseris eventibus Normanniæ lugubris audivit, et certa suis aspectibus indicia intueri potuit: ædes videlicet concrematas, ecclesias discoopertas et desolatas, villas depopulatas, propriisque colonis viduatas, et plebes in gremio matris admodum contritatas, utpote omnibus necessariis insolenter privatas, et tam a suis quam ab externis absque metu tutoris spoliatas, nec adhuc idonei rectoris præsentia sine suffragiis exhilaratas. Pluribus itaque modis ærumnarum Normanniæ gravior adhuc percussio imminet.

In episcopatu Sagiensi anathema totam terram Guillelmi Talavacii perculit, et dulcis cantilena divini cultus, quæ fidelium corda mitigat ac lætificat, conticuit. Introitus ecclesiarum ad Dei servitium laicis prohibiti sunt, et valvæ obseratæ sunt. Æra signorum conticuerunt, corpora mortuorum inhumata computruerunt, et metum et horrorem intuentibus incusserunt. Gaudium nuptiarum illud affectantibus denegatum est, et ecclesiasticarum lætitiarum solemnitatum humiliata est. In Ebroicensi quoque diocesi parilis disciplina infremuit et per totam terram Rogerii Toenitii discolas compescere terrendo satagit. Ipse nimirum vincitus in carcere coarctatur, suæ voluntatis impos flet atque lamentatur, et ab Ecclesia etiam pro sacrorum violatione, quam ipse sui compos ex insolentia fecerat, maledicitur, et tota terra ejus terribili anathemate plectitur. Sic contumaces et nimium rebelles duplici affectione proteruntur, sed dura cæterorum hæc intuentium corda, prohi dolor! non corriguntur, nec ad emendationem a perversa intentione reflectuntur.

Anno ab Incarnatione Domini 1137, indictione xv, ingens in toto orbe siccitas fuit, quantam nemo nostris temporibus vidit. In plerisque locis fontes aruerunt, lacus et cisternæ exsiccatae sunt, et quidam fluvii fluere desierunt. Homines et jumenta sitis anxietate laboraverunt, et in quibusdam regionibus aquam usque ad septem leucas quæsierunt; et nonnulli eorum qui sibi suisque lympham humeris deferebant, nimii caumatis angustia defecerunt.

XIII. *Stephanus Anglorum rex Normanniam in feudo recipit a Ludovico Francorum rege. Stephanus rebelles castigat. Andegavensium aggressiones in Normanniam.*

Tertia septimana Martis, Stephanus rex in Normanniam venit, Ogas cum magno comitatu applicuit. Cujus, adventu audito, pauperum plebs per integrum annum oppressa et desolata exsultavit.

Eodem tempore, Guillelmus Pictavensium dux, memor malorum quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus, ad S. Jacobum peregre pro-

A fectus est. Deinde feria vi Parasceve, v Idus Aprilis, sacra communione munitus est, et ante aram B. Apostoli venerabiliter defunctus est. Filiam vero suam Ludovico juveni Francorum regi in conjugem dari præcepit, ipsumque regem totius juris sui hæredem constituit: quod ita postea factum est.

Quidam Normannorum proceres in Stephanum regem turbati sunt: contra quos ab ipso Franci et Flandrenses acciti sunt. In Maio, Stephanus rex cum Ludovico rege colloquium habuit; Normanniæ ducatum ab ipso jure recepit, et fœdus amicitiae, sicut antecessor ejus tenuerat, pepigit. Securior itaque remeavit, rebellantem Rabellum bellico robore impetiit, et oppida ejus Juliam-Bonam, viletriasque et mansionem Odonis obsedit, et per se aut per auxiliarios cum familiis suis ferro et flamma expugnavit.

Tunc Joffredus Andegavensis cum quadringentis militibus in Normanniam venit, et stipendiarius conjugi suæ factus, ingentem malitiam exercuit. Nam ab initio Maii crudelem guerram exercuit, incendioque et rapina hominumque cædibus depopulari Oximensem pagum summpere studuit. Basolcas, oppidum Rogerii de Molbraio, cum ecclesia combussit, ibique sex homines ignis exstinxit. Divenses monachi pro tuitione sui c et x marcos argenti Andegavorum consuli pacti sunt; et sic patriam suam, ne penitus deleteretur, tutaverunt. Similiter Fiscannenses pro Argentiis centum marcos erogaverunt.

Tunc Rodbertus comes de Gloucestra aliique nonnulli, quod ad hostes converterentur, suspecti sunt; sed Cadomenses oppidani regis fidelitati firmiter inhæserunt, quibus munitionem tutantibus, Joffredus et sui de Vado-Berengarii nihil adepti redierunt. Ibi Guillelmus de Ipro cum suis præliari cum Andegavensibus concupivit, sed Normannis præ invidia fideliter illos juvare nolentibus, idem cum suis recessit, atque infidos consortes derelinquens, ad regem trans Sequanam accessit. Rex autem, pace facta cum Rabello, Ebroicensem pagum adiit, et Rogerium de Conchis, sexto mense postquam captus est, de carcere ejecit, gravique conditione, ut temeraria improbitas ejus castigaretur, oneravit. D Rotronem Moritoniam comitem et Richerium de Aquila nepotem ejus sibi annexuit, datis eisdem quæ cupiditas illorum avide poposcit. Nam comiti oppidum de Molinis, et Richerio Bonmolinum concessit, eosque sibi sic colligatos hostibus in Normanniæ sinibus opposuit; ratus utilius esse dare minora ut servarentur majora, quam inhianter amplecti omnia, meritoque amicos perdere et eorum suffragia. Guillelmum de Ipro aliosque Flandrenses admodum amplexatus est, et in illis præcipue sisus est. Unde proceres Normannorum nimis indignati sunt, suumque regi famulatum callide subtraxerunt; eisque invidentes pluribus modis insidiati sunt. Tunc plurimis cladibus pagensium caterva passim depopulabatur; hostilis enim gladius multos deva-

rabat, et alia ex parte mors inopina pluribus incumbebat.

Mense Junio, Stephanus rex Lexovium venit, et copiosum exercitum congregavit, ut Argentomum vel aliud oppidum obsideret, ubi Joffredum Andegavensem, cum quo cominus confligere optabat, comperisset. Optimates autem ejus certamen hujusmodi detrectabant, et regi prælium summpere dissuadebant. Tunc in illa expeditione gravissima seditio inter Normannos et Morinos orta est, atque cædes hominum utriusque partis feralis facta est (74). Hinc totus exercitus turbatus est, et plurima pars principum, insalutato rege, profecta est. Ductorem quoque suum unaquæque turma clientum prosecuta est.

Rex autem cum agmina sua sine bello fugere vidisset, nimis iratus est, et desertores usque ad Pontem Aldemari festinanter persecutus est. Ibi Hugonem de Gornaco et Guillelmum juvenem de Guarena, aliosque turgidos adolescentes detinuit, et terroribus ac blandimentis pro posse suo sedavit; sed livida vastrorum corda sufficienter pacificare nequivit. Unde suspectos pro quibusdam occasionibus eos habens, ad bellum reducere non præsumpsit; sed saniori consilio, ut quibusdam visum est, inuito, biennales trevias ab hostibus accepit. Mense igitur Julio, tranquillitas pacis, opitulante Deo, Normanniam refovit, inermis plebs quæ dispersa fuerat sua tuguria repetiit, et aliquandiu post nimias tumultuum tempestates in egestate magna siluit, et aliquantulum securior quievit.

XIV. Mors Guarini Uticensis abbatis. Mors Ludovici Francorum regis. Turbationes et bella in Normannia. Britonum invasio in Normanniam. Stephanus rex in Angliam transfretat.

Interea Guarinus, abbas Uticensis ecclesiæ, postquam in monachatu XLIII annis Deo militavit, jam LX et III annos ætatis habens, feliciter occubuit. Nam XVII Kalendas Julii missam mane reverenter cantavit, quemdam defunctum militem sepelivit, ipsoque die in lectum decidit, et quinque diebus graviter ægrotavit, quotidieque missam, quam per XXX annos creberrime sacerdos ipse celebraverat, ægrotus audivit. Videns itaque viam universæ carnis sese ingressurum, tanti itineris viaticum devotus expetiit, ac ad summi Regis Sabaoth iturus curiam, sese præparavit lacrymosa videlicet confessione, assiduoque intenta oratione, oleique sacri unctione, et Domini corporis salvifica perceptione. Denique talibus ac tantis instructus munitis, XI Kalendas Julii migravit; et completis in eo, ut dictum est, quæque fidei athletæ Christi competunt, recessit, et XV regiminis sui anno spirituales filios Domino Deo commendans, et sese, obdormivit. Gislebertus autem Sagiensis cænobii abbas adfuit, et cum sociis in luctu Patris flebili-

(74) Ob unam *hosam* vini (ocream vini plenam) quam abstulerat quidam Morinus seu Fiandrensis cui-

bus exsequias celebravit. Imbribus itaque tribulationum toti provinciæ ingruentibus, Guarinus abbas Rodberti et Gislæ filius ereptus est, et in capitulo secus Osberni abbatis tumulum sepultus est.

Quo defuncto, Uticenses monachi pariter convenerunt, et commune colloquium, ne status ecclesiæ suæ laberetur, habuerunt. Deinde, dum celebritatem Sancti Joannis Baptistæ solemnizarent, ipsoque die in capitulo una considerent, considerantes sancti Patris Benedicti institutionem, chartæque suæ, quam Guillelmus dux postea rex cum episcopis et optimatibus Normanniæ, sanxit auctoritatem, et ecclesiæ privilegium atque veterem consuetudinem, concorditer elegerunt Richardum de Legreestra, monachum litteratum, religiosum, facundum, et pluribus bonis atque claris charismatibus instructum. Ille quidem absens erat, nec in illa concione aliquem sibi consanguinitate conjunctum habebat. Nihil hujusmodi suspicabatur, imo rusticanis laboribus in Anglia pro servitio fratrum agebatur. Nam illuc a suo abbate jam pridem directus fuerat, et ecclesiasticas res ibidem jam sex mensibus diligenter tractaverat. Notitiam quippe Anglicæ gentis et loquelæ habebat, utpote qui fere XVI annis canonicus Legreestræ fuerat, et in curia Rodberti consulis de Mellento ante conversionem diu commoratus fuerat, causarumque censor, et arcanorum conscius, ac in agendis rebus familiaris consiliarius pollebat. Hæc et alia probitatis indicia rectorique congrua monachi considerantes, eundem ad ecclesiæ regimen elegerunt: et electo Stephanus rex ejusque proceres suffragali sunt.

Uticenses cænobitæ didascalis et rectoribus suis semper fidi, album lapidem posuerunt super tumulum venerandi abbatis Guarini; super quem sculpturam ob amorem dilecti quondam sodalis mei, postea Patris, hoc epitaphium edidi:

*Hac tegitur petra Guarini corpus et ossa,
Qui quater undenis Utici monachus fuit annis
Certator fortis contra tentamina carnis,
Dante Deo, celebris micuit virtutibus alnis.
De grege pro meritis a fratribus admoderamen
Sumitur, ut sociis ferret speciale juvenem.
Annis bis septem veneranter floruit abbas,
Inter præsentis sitiens æterna ruinas,
Viginti soles Junio complectente, recessit
Hic Pa er a vita, subjectis flentibus, ista.
Cuncta regens Numen det et super æthera lumen.*

Mense Julio et Augusto nimius calor ætatis terribigenas torruit, et usque ad Idus Septembris perduravit, multimodaque pestis mortales morbos fecit. Tunc Ludovicus rex Ludovicum-Florum filium suum accersit, eumque Thedbaldi palatini comitis et Radulfi de Parrona consobrini sui tutelæ commisit, et cum exercitu Galliæ in Aquitaniam direxit, ut filiam Pictavensis ducis uxorem duceret, totumque ducatum, sicut Guillelmus dux constituerat, sibi subjugaret. Interea Ludovicus rex nimietate æstivi caloris in Aquilina silva ægrotavit, jam Hugonis Gornacensis armigero. R. de Monte. (Dom BOUQUET.)

et crescente languore, ii Nonas Augusti (75) hominem exivit; atque in ecclesia S. Dionysii Areopagitæ inter reges regiam tumulationem accepit. Sequenti autem Dominico, Ludovicus puer Pictavis coronatus est; et sic regnum Francorum et Aquitanie ducatum, quem nullus patrum suorum habuit, nactus est.

In Normannia Rogerius Balbus pacem turbulens turbavit, contra quem Stephanus rex exercitum duxit, et municipium ejus, quod in Ebroicensi pago Grandis-Silva nuncupatur, obtinuit. Unde coercitus rebellis prædo pacem cum rege fecit, et aliquantulum illa regio post magnas oppressiones quievit. Tunc in Vilcassino rex munitionem Chitrei, ubi spelunca latronum erat, dejecit. Unde Guillelmus de Calvimonte cum Odmundo filio suo in regem surrexit, et pro domus suæ præcipitio guerram facere decrevit. In Abrincatensi pago Richardus, cognomento Silvanus, apud S. Paternum fortissimam munitionem firmavit; et aggregatis undecunque latronibus, post mortem Henrici regis sævissimam stragem in populo Dei perpetravit. Hunc etiam post d'utinam debacchationem, quando voluit, justissima Dei ultrix manus sine mora præcipitavit

Præfatus enim raptor quadam die prædatum perrexit, et cohors militum de vicinis oppidis vicum S. Paterni flammis interim tradidit. Porro Silvanus, ut villæ suæ fumum perspexit, per reciprocum callem cum suis equum festinanter regyravit; sed sociis ocior hostes primus offendit, et in cursu eorum a quodam milite lancea perforatus interiit. Deinde regii milites ad arcem accesserunt, et ab oppidanis ut regi turrim redderent exegerunt. Quod dum illi facere nollent, isti cadaver perempti domini sui ante portam turpiter projicientes eis exhibent. Custodes utique, infortunio gravi viso, perterriti sunt, et regis militibus sese cum munitione dedentes mæsti siluerunt, atque corpus Biothanati secus viam extra cœmeterium tumularunt.

Eodem tempore, Britones, quorum caput ad nefas perpetrandum Galduinus Dolensis erat, surrexerunt, et in terram S. Michaelis archangeli de Periculo Maris, et in finitimas possessiones irruerunt. Prædis multoties direptis, ingentia innocuis damna intulerunt; sed postquam innumera dispendia pagensibus illata sunt, ultione divina nefario capite contrito, defecerunt. Quadam enim die, atrox Galduinus cxi milites cum multis peditibus in expeditionem duxit, et ingentem prædam hominesque multos rapuit, atque pomposus remeare

(75) Ventris profluvio ipsis Kalendis Augusti defunctum fuisse Ludovicum Grossum tradunt Sugerius alique historici cœvi. Ejus porro ac patris sui Philippi carpit edacitatem Henricus Huntindoniensis in epist. *De contemptu mundi*, ad Walterum, cap. 5, his verbis: *Quid de Philippo rege Francorum, et Lodoveo filio ejus qui temporibus nostris regnavit (dicam), quorum Deus venter fuit, imo funestus hostis fuit? Adeo voraverunt, ut se ipsos pinguedine amitterent, nec sustinere se possent. Philip-*

æcepit; sed æstuans mare ad littus omnes delinuit. Interea orto clamore pauperis vulgi, xx milites Normannorum prædones insecuti sunt. Galduinus autem, ut vociferationem post tergum audivit, cum x militibus, clypeis tantum opertis, contra insequentes rediit. Porro Normanni fortiter in eos irruerunt, atque Britones terga vertentes persecuti sunt, et Galduinum, priusquam suis commilitonibus adjungeretur, occiderunt. Prædones itaque confusi prædam perdiderunt, et fugientes suis diros rumores renuntiaverunt.

Variis itaque tempestatibus infelix Normannia turbabatur, ac mutuis ensibus pignorum suorum vulnerabatur, atque pro innumeris cædibus multis ubique luctibus replebatur; infortunia plerumque dirissima perferebat, et asperrima quotidie metuebat, quia totam efficaci gubernatore provinciam carere mæsta videbat.

Inter hæc Stephanus rex de intestinis motibus Anglorum rumores audivit. Unde in Adventu Domini festinanter in Angliam transfretavit, et Gualerannum atque Rodbertum comites, aliosque processores pene omnes secum duxit; Neustriæ vero justitios, Guillelmum de Rolmara et Rogerium vicecomitem, aliosque nonnullos constituerat: illis præcipiens facere quod ipse præsens agere non poterat, justitiam videlicet incolis inferre et pacem inermi populo procurare. Reversus autem in Angliam, turbatum regnum invenit, et fomentum nimie crudelitatis et cruentæ proditionis persensit. Nam quidam pestiferi conspirationem fecerunt, et clandestinis machinationibus sese ad nefas invicem animaverant, ut constituto die Normannos omnes occiderent, et regni principatum Scottis traderent. Tanta perversitas, et Richardo Nigello Eliensi episcopo primitus nota per conjuratos nequitæ socios facta est, et per eum reliquis præsulibus regni et optimatibus atque tribunis regiisque satellitibus pervulgata est. Plures itaque de perversis conspiratoribus detecti sunt, et convicti penas tanti sceleris luerunt, meritoque patibulis aliisque generibus mortis interierunt. Porro, nonnulli malitiæ conscii ante accusationem fugerunt, et accusante propria conscientia convicti, relictis omnibus divitiis et honoribus suis exulaverunt. Potentiores siquidem, qui rebellionis conscii fuerunt, ad resistendum temere animati sunt, et sædus cum Scottis et Gualis, aliisque seditiosis et infidis ad perniciem populi pepigerunt.

XV. *Eventus varii in Hierosolymitano regno.*

In illo tempore, peregrini de partibus Eois adveniens olim pinguedine defunctus est: Ludovicus adhuc juvenis pinguedine tamen jam mortuus est. Quid autem de felicitate eorum? Nonne Philippus a suis sæpe victus est, et a personis vilissimis sæpe fugatus est? Nonne Ludovicus per regem Henricum a Martiocampo expulsus est, et a suis, ut patet, sæpe numero fugatus est? Anglo sic regibus Gallis conciviant nimitiam ne fidem habeto.

(Dom BOUQUET.)

nerunt, dirosque rumores in Occiduo climate sparserunt, unde corda fidelium, quæ amore Dei proximique flagrant, nimis contristata sunt. Narrant enim quod Poncius, Tripolitanus comes, eodem anno contra ethnicos pugnaverit, et ipse cum multis aliis ferro gentilium occubuerit. Hinc animatus Amir-Sanguim rex Haleph bellicas vires collegit, et in autumno cum ingenti exercitu Turcorum fines Christianorum introivit, atque ad bellum paratus Christianos provocavit. Quod audiens Fulco Hierosolymorum rex per totum suum regnum legatos direxit, et omnes, qui ad arma idonei erant, ad pugnam convocavit, et fere vi millia secum ad certamen duxit. Solas mulieres, et inermes clericos ad tutelam urbium dimisit, cæteros autem absque omni excusatione ad agonem ire præcepit.

Tandem convenerunt pariter, et commisso conflictu utrinque pugnatum est acriter. Innumera quippe paganorum ceciderunt millia. Sed, iudicante Deo, cujus iudicia justa sunt et vera, pene tota Christianorum acies est collapsa, et præter xxx milites penitus cæsa. Solus enim rex, et decem de familia ejus commilitones, atque xviii de militibus Templi evaserunt, ac ad quoddam castrum contra Damascum a Balduino primo constructum, quod Mons-Regalis vocatur, confugerunt, ibique aliquandiu inclusi fortiter restiterunt. Omnes itaque in confessione Christi corruerunt, præter paucos, qui, ut dictum est, cum rege vix evaserunt. Porro Sanguim, licet multa suorum amisisset millia ferro Christianorum, optata tamen elatus victoria e vestigio subsecutus obsedit castellum, et residuos, qui de bello elapsi tutabant præsidium, nimis coarctavit multis modis impugnationum. Obsessi autem, quamvis pluribus molestarentur angustiis, præcipue tamen attenuati sunt anxietate famis, et pro penuria panis compulsi sunt vesci carnibus equinis aliisque immundis et insolitis. Ipse rex præparitate dapifer erat, atque frustra carniū asinorum seu canum singulis distribuebat.

Interea Radulfus, Hierosolymitanus præsul, audito suorum infortunio, contristatus est, et qualiter inclusis martyribus auxiliaretur multa secum revolvens meditatus est. In primis fideles reclusos, qui cœlesti theoriæ in muris Hierusalem intendebant, peragravit, et ipsos et omnes alios Hierosolymitas ut Dominum Salvatorem omnium pro communi salute populi sui attentius exorarent, obsecravit. Deinde clericos et laicos eadem commonuit, et cunctis triduanum jejunium indixit; nec solum matronis, sed etiam infantibus, et jumentis affationem hujusmodi more Ninivitarum imposuit. Expleto autem libenter et devote jejunio, ad portum maris patriarcha perrexit, eique quod valde concupiverat Deo volente occurrit.

Quatuor enim naves hominibus onustas littori appropinquantes de longe vidit, et per signum salutiferæ crucis, quod in habitu eorum visu deprehenderat, Christianos esse cognovit. Gaudens

igitur eos ad portum applicantes expectavit, et de navibus egredientes reverenter salutavit. Productos autem in liberam planitiem sic affari coepit :

Vere beati et amici Dei estis, quos ut suæ beatitudinis participes præstolat curia cœlestis. Ecce jam si flagrat in vobis fides integra, eadem sine dubio vobis propinatur martyrii causa, pro qua sancti athletæ Christi, Georgius et Theodorus, Hemitrius et Sebastianus, contra Satanam ejusque satellites laboriose dimicaverunt, acriter certantes gloriose superaverunt, et perennem coronam triumphantes a rege Sabaoth acceperunt. Similis, oro, fortuna vobis comitetur, nec dispar merces a Deo vobis donetur. Ecce sævus Sanguim et gentilis exercitus terras nostras nuper invaserunt, et perempto exercitu Christi Hierosolymorum regem cum paucis in quodam castello pertinaciter obsederunt, et inclusos pluribus modis ad deditiōnem coarctare satagunt. Nostrates autem viri in Deo sperantes viriliter obstare moliantur, mirabili nque Dei memores velox auxilium ejus operiuntur : eligentes in nomine Domini magis per mortem socios sequi, quam cum dedecore profanis in vita sua subjugari. Jam satis eventum audistis. Et quia prudentes atque cordati homines estis, jam quid velim, et quid agi oporteat in tali negotio, bene perpenderitis.

His auditis, omnes alacriter adversum paganos sese obtulerunt, et obsessis fratribus suffragari totis nisibus optaverunt. Lætus igitur patriarcha dixit : *Deo gratias agimus Adonai fortissimo, qui semper suos celeri dignatur relevare solatio. Nunc ergo vos, qui de natali solo pro cœlesti amore progressi estis, et dilectas conjuges divitiasque diu quæsitae reliquistis, et huc per plures in mari et in terra molestias pervenistis : exempla sanctorum, sumentes scutum fidei, prætendite; et sanctuario Dei, quod de longinquo expetitis, constanter succurrite. Dominus vobiscum est, qui obesso in Bethulia cito per feminam consolatus est. Nam per Judi h viduam superbi caput Holophernis amputavit, Assyriisque contritis sitiētem populum pie refrigeravit, victoriatque simul innumerisque spoliis ditavit, et super omnes circumscitas nationes magnificavit. Ezechia quoque regi in Hierusalem incluso per Isaiam prophetam securitatem mandavit, et sequenti nocte centum octoginta quinque millia Assyriorum per angelum combussit, tumidumque regem Sennacherib post blasphemias trucesque minas cum dedecore fugavit.*

Hæc et alia multa his similia in divinis operibus considerate, et in Dei virtute confidentes certamen inite.

Salutaribus itaque monitis cœtus Christianos pontifex instruxit, et armatos ad phalanges Turcorum duxit. Speculatores autem paganorum grandem exercitum a mari venientem perspexerunt, et principi suo protinus annuntiaverunt. Ille vero promptos et dicaces legatos obviam misit, et per eos qui essent, vel quo tenderent, solerter inquisivit. At illi responderunt : *Christiani sumus. Porro*

fratribus nostris, quos a paganis obsessos audivimus, auxiliari tota virtute cupimus. Alios quoque, qui jam perempti sunt, bello ulcisci peroptamus. Responsum est illis, ut ad præsens quiete silerent, et in die tertio ad pugnam parati essent.

Interea callidus Sanguim Fulconem regem ad colloquium accersiit, eique inter plurimas versutas tergiversationes dixit: *Nobilitati tuæ multum condoleo, et quia rex es, tibi si vis parcere desidero. Optime novi esse tuum, et defectionem virium tuarum. Angustia famis cum omnibus, qui tecum inclusi sunt, nimium opprimeris, nec aliquod adminiculum ex qualibet parte præstolaris. Fac ergo pacem mecum. Castellum mihi cum omnibus, qui intus sunt, redde, et ego te permittam liberum abire.* Fulco respondit: *Absit a me, ut traditor fiam fratrum meorum. Hoc nullatenus facere diffinio, imo cum eis usque ad mortem perseverabo, et agonis finem patienter expectabo.* Sanguim dixit: *Cum tuis loquere, et utile tibi tuisque consilium accipe. Parcā tibi quia rex es, et honorari debes. Castellum, et omnes captivos, quos rotines de nostris, redde, omnesque quos habemus de vestris, recipere, et sic jurejurando firmata pace cum omnibus tuis libenter recede.*

Hæc audiens Fulco, suos repetiit, et illis omnia quæ audierat a tyranno, retulit; et quid in tam angustis rebus agendum esset interrogavit. At illi vicinum sibi nescientes auxilium, anxii velox dederunt concilium. Hortati sunt, ut turris redderetur pro ereptione Christianorum, ut Damascenis panderetur Montis-regalis oppidum, ne obsessi subirent mortis periculum, et Hierusalem civitas sancta sine defensore pateret ludibrio gentilium. Territus itaque Fulco rex consultui suorum acquievit, et cum Ethnicis pacem, quam poposcerant, cum sacramento pepigit. Sanguim præsidium, et nepotem suum, quem ceperant, recepit; et ipse nihilominus Christianis victos eorum, ut pactum fuerat, reddidit. Deinde triumphans et ludens tyrannus Fulconi dixit: *Deceptus es, rex, et castra Christianorum, qui ad suffragium ejus venerunt, ostendit. Sed quamvis fideles super hoc sophistate mœsti essent, inutari sententia nequivit. Data profecto securitate, rex et patriarcha, et fideles hinc et inde convenerunt; et a tyranno ut occisos in bello fratres suos sepelire sibi permitteret, petierunt. Annuente illo, corpora peremptorum quæsierunt, inventa diligenter et honorifice tumulaverunt, quibus dum aureos de digitis annulos extrahere vellunt, non potuerunt. Videntes igitur omnipotentem Deum devote laudaverunt, et Christi martyres cum ornamentis suis veneranter humaverunt.*

XVI. *Constantinopolitanus imperator Joannes Antiochiæ urbe potiri molitur. Raimundus Antiochiæ princeps sponte vassallus imperatoris Joannis fit.*

Eadem tempestate, quando Hierosolymitæ rebelliter, ut dictum est, ab Ethnicis afflicti sunt, et

A Raimundus Antiochiæ princeps, aliique virtuosissimi milites, necessitate fratrum comperta, illis subvenire festinaverunt, Joannes imperator Constantinopolitanus ingentem exercitum de omni ditione sua, quæ satis ampla est, contraxit, et Antiochiam metropolim Syriæ, quam de imperio suo esse calumniabatur, obsedit.

Præfatus autem Raimundus, qui tunc principatum habebat, Guillelmi Pictavensium ducis filius erat. Hic nimirum post mortem Henrici regis Eoas partes adiit, et filiam Buamundi junioris dono Fulconis consobrini sui sibi datam conjugem duxit, latumque principatum in Syria, largiente Deo, vindicavit, qui dum ad auxilium regis Hierusalem, ut jam dixi, contra paganos properaret, et in illo itinere adventum imperatoris ad obsidionem urbis audiisset, tam grandi turbine commotus cum sociis turmis confestim remeavit; suisque, qui sine tutore tremantes in civitate oppilabantur, succurrere properavit. Cum autem urbi appropinquasset, et formidine anxius esset, quod circumvallantem exercitum irrumperere et urbem introire non posset, de imminente negotio cum suis tractare cœpit, quorum unus, quem vere magnanimum arbitror, illi dixit: *Satis notum est, quod Græci prudentia pollent, et eloquentia cæteris nationibus eminent, sed in arduis rebus audacia et fortitudine carent. Unde, o probi commilitones, et probati athletæ, si meis dignamini consilii acquiescere, arma vestra viriliter sumite, et armati tanquam de turmis imperialibus usque ad ipsius Augusti tentorium silenter ite, et lincas legiones penetrate. Tunc prope imperatoris aures terribiliter exclamate, et qui sitis audacter demonstrate.*

Hæc audientes alii ad arduum opus animati sunt, monitisque magnanimi militis noctu insigniter obsecundaverunt. Franci siquidem ad tentorium augustale pervenientes exclamaverunt, et obstantes hostiliter percutere cœperunt. Repentinas vociferationes serorum Francorum securus Augusti exercitus ex insperato audivit, nimiumque territus, pariterque turbatus et expers consilii fugam iniiit, et relictis omnibus per tria millia, quasi gladium cervicibus suis imminere vidisset, fugit. Raimundus autem dux, Pelagis cum suo imperatore fugientibus, perstitit, nec diutius cum paucis innumeros persequi voluit; sed lætis modum ponens, in urbem suam introivit, et ingens gaudium Antiochenis, donante Deo, suppeditavit. Orto siquidem sole, cives exierunt, ingentes in archivis tentorii divitias invenerunt, avidè diripuerunt, lætique in urbem spolia devexerunt. Porro, imperator cum suis fugiendo fatigatus quievit, confusus et indignans a quo fugatus fuisset inquisivit, et Aquitanorum audaciam, prosperumque eventum agnoscens erubuit. Rursus exercitum congregavit, et præfatum principem ad colloquium invitavit. Magnanimus heros, qui prius dederat dimicandi consilium, denuo duci suasit ne respueret pacis

colloquium, dicens nunc tractare de pace esse honorabile et valde commodum.

Ille acquievit, ad concionem abiit, eique imperator ait : *Antiochena civitas de imperio Constantinopolitano est. Buamundus vero princeps homagium patruo meo fecit, et cum reliquis proceribus Occidentis paravit, quod si omnia, quæ Turci abstulerant, et ipse recuperare posset, sacro imperio restitueret. Hoc itaque pactum a te, qui nunc principaris, exigo, et ut rem imperii nostri, quam usurpas, resposco.* Raimundus respondit : *De aviis conditionibus tecum placitare nolo. Urbem hanc a rege Hierusalem cum filii principis recepi, eique ut domino fidem promisi. Vestras igitur ratiocinationes ostendam, et persuasionibus ipsius in omnibus obediam, nec aliquam deliberationem in hoc negotio sine illius consilio faciam.* His ita dictis, imperator approbans quod fidem domino servaret, inducias dedit ut præfatum regem expelleret, et quid agendum esset legaliter ab ipso indagaret. Cumque legatio huiusmodi ad regem, qui tunc ægrotabat, destinata fuisset, ipse causa suis necessariis amicis manifestata, respondit : *Omnes satis novimus, ut a majoribus jam dudum didicimus, Antiochiam de imperio Constantinopolitano esse, et a Turcis XIV duntaxat annis Augusto subtractam, sibi que subactam fuisse : et reliqua, quæ imperator asserit de antecessorum pactis nostrorum, vera esse. Non debemus veritatem abnegare, et rectitudini resistere. Nequaquam, præsertim cum ego gravi detineor infirmitate. Unde non possum consanguineo meo succurrere. Nam propter ætatem, et curas, atque labores, quos perpessus sum, et infirmas escas, quibus infeliciter inclusus in Monte regali nuper usus sum, lethiferam ægritudinem cum sodalibus meis incurri. Ideoque nunc præpedior consobrino meo ad certamen adminiculari. Nostram igitur excusationem agnoscentes, ite, dominoque vestro ex mea parte dicite, ut pacem cum imperatore faciat, meoque jussu ab ipso cujus juris est urbem recipiat, et legaliter tenent. Christianus enim est imperator, magnæque potentia, et a Francis honoratus. Si vult, admodum valet illos adjuvare.* Reversi vero legati responsa congrue reddiderunt, duoque principes pacem peregrinis et universis in Christo credentibus, qui in Græcia sive Syria morabantur, commoda inter se confirmaverunt. Raimundus itaque homo factus Augusti, Antiochiam ab illo accepit; et imperator illi amicitiam et auxilium contra Damascum omnesque gentiles promisit. Hæc itaque guerra, quæ per annos ferme XL damnose perduravit, et per Buamundos eorumque successores contra Alexium orta, agitata, innumeris millibus vincula, perniciemque, et multa detrimenta contulit : favente Deo, nunc sub principibus Joanne Augusto et Raimundo Pictavensi, multis utriusque partis gaudens, cessavit

(76) Nota Ordericum a Natali Domini annum ordinari.

(Dom BOUQUET.)

XVII. *Eventus varii in Francia, Anglia, Apulia et Normannia. Andegavensis comes bellum renovat in regem Angliæ.*

Anno ab Incarnatione Domini 1138, indictione 1 (76), Ludovicus Juvenis rex Francorum apud Bituricam in Natali Domini coronatus est : ibique ingens curia nobilium et mediocrium virorum de omni Gallia et Aquitania, aliisque circumscitis nationibus aggregata est. Illuc metropolitani præsules, eorumque suffraganei convenerunt. Illuc consules, aliæque dignitates confluerunt, suumque famulatum novo regi exhibuerunt.

Petrus Anacletus, qui sedem apostolicam fere VII annis usurpaverat, in cathedra sedens, VIII Kalendas Februarii subita morte decessit; atque, ut fertur, a fratribus suis, filiis videlicet Petri Leonis, quorum in urbe Roma maxima potestas est, ita occultatur, ut ubi cadaver ejus sepultum sit, ignoretur. Sequenti quoque mense, fama longe persenuit quod Rogerius Apuliæ dux defunctus esset (77) quem præfatus schismaticus in regem Siciliae consecraverat, dataque sorore sua, sibi ad perturbandum Ecclesiæ jus asciverat. Porro Lotharius imperator, ut Rogerii occasum audivit, in Apuliam festinavit, eamque sibi, secundum morem antiquum statumque Romanorum, subjugare satagit.

Stephanus vero rex cum in Angliam venisset et machinationem quorundam contra publicam regni utilitatem comperisset, indignatus contra rebelles, importune arma sustulit, et prohibente fratre suo Henrico Guentoniensi præsule, Bedafordam obsedit, ibique Natale Domini, hibernis ingruentibus pluviis, laboriose peregit et nihil profecit. Nam filii Rodberti de Bellocampo munitionem fortiter tenuerunt, neque regi, donec præfatus præsul frater ejus adesset, aliquomodo humiliati sunt. Non enim debitam subjectionem sive servitium domino denegare suo decreverunt; sed quia regem Hugoni cognomento Pauperi filiam Simonis de Bellocampo dedisse cum patris honore audierunt, totam hæreditatem suam amittere verentes, consultu amicorum pertinaciter restiterunt. Tandem pontifici post quinque septimanas advenienti acquieverunt, et per ejus consilium quod sibi utile opinabantur et opem, cum rege pacificati sunt, et oppidum reddiderunt.

In Normannia Raitaldus de Dunstani-villa, filius (nothus) Henrici regis, provinciam Constantini turbabat, et sorori suæ favens Andegavinis adhærebat. Balduinum quoque de Raduariis et Stephanum de Magna-villa, aliosque Stephani regis inimicos secum habebat. Sed Rogerius vicecomes acriter ipsis obstabat, patriamque protegens hostium perversis conatibus insigniter resistebat. Hostibus admodum terribilis in primis visus est; sed in hujus sæculi salo nulla potentia longa est. Inimici siquidem ejus prosperitati nimis invidentes, insidias illi parave-

(77) Falsus rumor; Rogerium quippe anno tantum 1154, 26 Februarii obiisse constat.

(Dom BOUQUET.)

runt et perniciem ejus machinati sunt. Quadam die cursores ad diripiendam prædam destinaverunt, et quidam milites in latebris abditæ, sanguinem fundere avidi, præstolati sunt. Orto autem clamore, Rogerius arma cum suis arripuit, et prædones cum præda persequens, in manus insidiantium incidit. At illi ut famelici leones de insidiis prosilientes, incautos percusserunt, et Rogerium, pro vita sua vociferantem et multa pollicentem, absque misericordia jugulaverunt. Rectore itaque interfecto, totus pagus desolatus est, ac prædonum rabies super pagenses immoderate sæviens admodum effrenata est.

Mense Januario, Simon Rufus, Balduini filius, Rodberto Gerioi filio permittente, castrum Escalfioi introivit, et aggregata secum turba satellitum, terram Rodberti comitis de Legrecestra in Ebroicensi præsulatu devastare cœpit; erat enim miles acerrimus, audax et manu promptus, largus commilitonibus et in davis exercitiis obstinatus, ideoque ad arduos et truces ausus temerarius. Denique ut ipse depopulationem patriæ inchoavit, Riboldus frater ejus ad nefas eidem adhæsit, ipsumque in munitione, quæ Pons-Erchenfredi dicitur, suscepit. Guillelmus autem Fraxinellus et sex fratres ejus, et Alanus de Taneto, et Ernaldus dapifer comitis et oppidani Glottenses insurrexerunt, ac Pontem-Erchenfredi et monasteriolum atque circumjacentes vicus combusserunt. Tam feralis furia utrosque invasit, et in tantum nefas omnes præcipitavit, ut nullam sanctis locis reverentiam servarent, nec religiosis hominibus nec innocentibus villanis viduisque parcerent, nec sanctis diebus Quadragesimæ manus studiumque a scelere coercerent.

Biennales treviæ quæ inter regem et Andegavensium Joffredum pactæ sunt, pluribus modis contaminatæ sunt. Satellites enim comitissæ in Quadragesima Radulfum de Axone virum potentem comprehenderunt, dominæque suæ vinculis arctandum tradiderunt; quem ipsa diu tenuit, nec abire, donec munitiones suas redderet, permisit. At contra Engelrannus de Soria, alique regii clientes Rainaldum et Balduinum extra castrum de Ulmo pertinaciter repererunt, et commissa cominus pugna, Balduinum et alios plures ceperunt. Ibi nimirum dum maxime pugnaretur, et adhuc in dubio esset cui victoria daretur, quidam de parentibus et amicis Rogerii vicecomitis, ut locum et tempus ultionis nacti sunt, strictis ensibus in suos conversi, plures de intersectoribus illius occiderunt, et sic adversæ parti victoriæ pompam procuraverunt. Ecce, sicut Dominus ait: *Qui acceperit gladium, gladio peribit* (Matth. xxvi, 52), furialis societas, quæ Rogerium Nigelli filium paulo ante crudeliter trucidavit, ab amicis illius ex improvviso percussa inter suos decedit.

(78) Ms. Utic. addit: *Et Jerusalem perrexit, indeque regressus puerum, cui filiam suam spononderat, bellis exercet. Cæterum fictitium videtur illud Theo-*

A Eodem tempore, Theodoricus Flandrensis satrapa filiam suam filio Stephani regis conjugem dedit, totumque ducatum Flandriæ dimisit, deinde crucem Domini accepit (78).

Mense Maio, Gualerannus comes et Guillelmus de Ipro in Normanniam transfretaverunt, et nimis turbatæ regioni subvenire conati sunt. In primis contra Rogerium de Conchis arma levaverunt; sed fortuna variante, bellicosum militem ac ad resistendum sibi paratum repererunt. Unde furorem suum super pagenses jaculati sunt; et utrique ad prædam currentes, incendiis et rapinis provinciam devastaverunt, direptisque rebus necessariis, inermem populum desolationi subdiderunt.

B Andegavensis Joffredus mense Junio in Normanniam cum militari manu venit, et Rodbertum comitem Gloucestræ precibus et promissis ad suam partem inclinavit, per quem Bajocas et Cadomum et plura Normanniæ oppida sibi subjugavit. In Anglia vero præsules et oppidani quamplures, ut præfatum comitem, cujus potestas magna erat in utrisque regnis, Andegavensibus adminiculari audierunt, nequitiam quam penes se occultabant, protulerunt, et contra regem rebellaverunt.

C Mense Julio, Gualerannus comes et Guillelmus de Ipro, dolentes quod per intestinam prodicionem hostes prævaluerint, atque Normannos, qui externos hostes in exteris sedibus superaverunt, plerumque jam conculcaverint; Radulfum de Parrona cum ce militibus ad auxilium sui accersierunt, aliosque auxiliarios undique convocantes, in Andegavinis ire decreverunt. Rodbertus autem de Curseio comiti Joffredo nuntium confestim direxit, et machinationem suorum eidem intimavit, ut ocius de Normannia egrederetur, majoremque sibi opportunitatem præstolaretur. Quo audito, protinus cum suis meticulosus recessit; unde adversariorum conglobata multitudo admodum doluit quod hostilis exercitus repentina discessione evaserit. Verum ne mille milites frustra congregati viderentur, et sine aliqua probitate ad sua regrederentur, Cadomum adierunt, provinciam undique depopulati sunt, et castrensium extrahere de munitione conati sunt. Sed Rodbertus comes factiones utriusque partis valde metuit, ideoque cum centum militibus callide intus delituit; equites solummodo xl egressi sunt, et in stricto calle super Olnam hostibus occurrerunt, et utrique nimis atrociter conflixerunt. Ibi Rodbertus Bertrannus et Joannes de Jorra nobiles et pulchri milites occisi sunt, et plures ex utraque parte vulnerati sunt; pro quorum infortunio tristi plures contristati sunt.

D Præfatus comes Gloucestræ, per quem magnæ perturbationis occasio surrexerat, dono Henrici regis patris sui potentiam in Anglia possidebat, divitiis et oppidis virisque ferocibus pollebat; nam dorici filia cum filio Stephani regis matrimonium. (Dom Bouquet.)

munitionem Gloucestræ (79) et Cantuariæ servabat, oppida quoque munitissima Brighton, et Ludas atque Doveram habebat. Unde multi eidem faventes rebellando regem offenderunt, et provincias sibi contiguas furiis agitati perturbaverunt; multisque modis depopulati sunt. In primis enim Goiffredus, cognomento Talabot, Herfordam urbem invasit, ibique scelerosis complicitibus ad nefas aggregatis, in regem rebellavit. Gualchelmus autem, cognomento Maminot, tenuit Devoram, et Rodbertus, Alveredi de Lincolnia filius, arcem Guarham et Morguam, Gualchelmus Ucham, et Guillelmus de Moun Devestornam, Guillelmus vero juvenis cognomento Puerellus, quatuor oppida habebat, id est Brunam, Elestaram, Obretonam, et Guitentonom, et his turgidus augebat rebellantem turmam. Radulfus autem Lupellus munitionem, quam Cari nominant, tenuit; Guillelmus vero filius Joannis Harpetro munivit, aliisque rebellibus associatus, natale solum inquietare satigit. Porro David, Scotiæ rex, propter fraudulentam invitationem factiosorum, a quibus ad patriæ detrimentum lacessitus fuerat, seu propter jusjurandum quod, jubente Henrico rege, jam nepti suæ fecerat, pestiferos regni perturbatores pro favore Andegavensium adjuvabat. Carduilum quippe validissimum oppidum, quod Julius Cæsar, ut dicunt, condidit, tenebat; ibique Scottorum ferocissimam manum collocaverat. Illi nimirum An-

giam crudeliter invaserunt, finitimosque populos bello impetierunt, et belluino more barbariem suam in eis exercuerunt. Nulli ei parcebant, sed juvenes et senes pariter interficiebant; mulieres quoque prægnantes sævo ense dissectis visceribus enecabant.

XVIII. *Stephanus rex rebellionem domat et castigat.*

Stephanus autem rex contra tot insurgentes acutum ensem exercuit, et donis seu promissis aut robusta manu pugnantium hostes sibi subegit. Rodbertum siquidem de Stotesburia, probum militem letigimurque, comitem Derbiciæ constituit, et Gislebertym de Clara comitem de Pembroc sublimavit, per quos Gualchelmum Maminotum et Lupellum, aliosque plures qui amici vel affines eorum erant, sibi complacavit. Rebellantibus itaque, ut jam dixi, plurimis, animosus rex ira commotus est, et triplici exercitu inimicorum propugnacula expugnare conatus est. Ipse in primis Herfordam urbem, quæ super Guaiam fluvium inter Anglos et Gualos collimitanea erat, obsedit; et a civibus atque provincialibus ut naturalis dominus grante susceptus, oppidum cepit, et Goiffredo Talabot fugato, aliis qui intus erant misericorditer pepercit. Regina (80) vero Doveram cum valida manu per terram obsedit, et Boloniensibus, amicis ac parentibus suis atque alumnis, ut per mare hostes cohiberet, mandavit. Porro Bolonienses domine suæ jussa libenter am-

(79) Nomine uxoris suæ quæ successerat Roberto Haimonis filio, comitatum Gloucestræ possidebat Robertus, ut ex sequenti constat genealogia: *Iste dominus Robertus copulavit sibi in uxorem Sibyllam, sororem Roberti de Beliamo comitis Salopiæ, et genuit ex ea quatuor filias, Mabiliam, Hawisiam, Ceciliam, Amisiam.... Iste venerabilis Robertus, filius Haimonis, post foundationem hujus famosi monasterii (de Craneburne) et alia strenue gesta, diebus Martii anno 1117, regis Henrici, primi scilicet, anno septimo, morti solvens debitum ad cælestia migravit.... Rex autem Henricus primus, post decessum Roberti, filii Haymonis, nolens tantum ac tale dominium, scilicet honorem Gloucestræ, inter sorores dividi, Ceciliam et Hawisiam in abbatissas, Ceciliam Shaftsbury, Hawisiam Wintoniæ promoveri fecit, tertiam Amiciam comiti Britannæ in uxorem dedit, solam Mabiliam primogenitam reservando, quam filio suo notho (Roberto) una cum integro honore patris dictæ Mabilie, scilicet Roberti filii Haymonis, in uxorem dedit, creans eum consulem et Gloucestræ comitem post conquestum primum.... Decessit autem hic comes prælustris sub anno Domini 1147 pridie Kal. Novembris, et regis Stephani anno duodecimo.... Cui successit comes Willielmus filius et hæres ejusdem: qui, accepta conjugè Hadwisia, filia comitis Leicestræ, genuit ex ea Robertum ante patrem morte præventum... Genuit autem tres filias; primogenitam videlicet Mabiliam comiti de Evercis (Ebroicensi) in Normannia nuptam, de qua nascitur Amalricus, qui comitatum Gloucestræ post mortem Isabellæ, tempore regis Joannis, paululum possidens, sine liberis cito decessit. Alteram genuit filiam nomine Amiciam, quam domino Richardo de Clare, comite de Hertfort, nuptui tradidit. Tertiam quoque filiam Isabellam nomine habuit; sed post mortem patris sui, Henricus rex secundus honorem Gloucestræ definuit in manus suas per vi annos. Qui, regni sui anno ultimo, Isabellam, filiam dicti comitis Willelmi, Joanni filio suo*

(dicto Sine-Terra) dedit in uxorem cum integro honore totius comitatus Gloucestræ, quem quidem honorem Joannes idem tenuit omni tempore fratris sui regis Richardi.... qui post mortem patris sui et fratris, in regem electus est. Sed tunc, quia non habebat liberos per Isabellam, post annum unum factum est divortium inter ipsos; sed tenuit sibi honorem Gloucestræ, etc. Et maritavit Isabellam Galfrido de Maudeville comiti Essexiæ cum comitatu Gloucestræ. Quo Galfrido de medio sublato, Isabella prænoninata, tempore ejusdem regis, cum Ludovicus rex Franciæ Angliam occupasset, regis assensu, Huberto de Burgo justitiario Angliæ maritata est, sed infra breve æ medio sublata est. Obiit nobilis comes Willelmus Gloucestræ anno 1175... Robertus (filius ejus) natus fuit apud Cardif, et ibidem obiit anno Domini 1176... Duabus igitur filiabus Willelmi comitis sine liberis decedentibus, devoluta est hæreditas ad Amiciam Richardo de Clare nuptam et filiam Willelmi comitis, quæ omnem hæreditatem suam dedit Gilberto filio suo et dicti Richardi; qui Richardus obiit anno Dom. 1206 et apud Clare sepultus est, etc. (Monast. Anglic. t. 1, p. 155). (Dom Bouquet.)

(80) Hujus pii regis Stephani uxor fuit nobilissima domina Mathildis, filia strenui comitis Bolonii Eustachii, genita ex Maria, filia Christianæ, sororis Margarete, reginæ Scottorum. Hæ duæ, videlicet Margareta et Christiana, sorores erant Edgari-Edling, consanguinei S. Edwardi regis et confessorii. Willelmus vero, comes Warenne et Bolonii filius fuit dictorum Stephani regis et Mathildis uxoris suæ. Dicta vero Margareta regina peperit Malcolmam regi Scottorum marito suo sex filios et duas filias, videlicet Mathildem quæ nupsit regi Henrico primo, de qua genuit Mathildem quæ primo nupsit imperatori, deinde Galfrido, comiti Andegaviæ, de quo concepta regem Henricum secundum; et Mariam de qua supra dictum est. (Monast. Anglic. t. 1, p. 706.)

(Dom Bouquet.)

plectentes, famulatum suum ei exhibent, naviumque multitudinem operiunt illud fretum quod strictum est, ne castrenses sibi aliquid procurarent. Interea Rodbertus de Ferrariis, quem rex, sicut dictum est, Derbicæ consulem ordinavit, Gualchelmum generum suum allocutus regi pacificavit, et præfatam munitionem ei subjugavit. Gissebertus vero de Clara Escedas castellum obsedit, et oppidanos usque ad deditionem coarctavit.

Guillelmus Alani filius, municeps et vicecomes Scrobesburie, qui habebat in conjugio neptem Rodberti comitis Gloucestræ, favere illi volens, in regem rebellavit, et prædictam urbem contra illum fere uno mense tenuit. Tandem mense Augusto regia virtute victus aufugit, et rex forti assultu munitionem subegit. Arnulfus de Hesdingo præfati juvenis avunculus, bellicosus miles ac temerarius, multoties a rege oblatam pacem superbe respuit, insuper et injuriosa regi verba jaculari præsumpsit, et alios qui sese dedere volebant in rebellione pertinaciter perstare coegit. Denique, capta munitione, cum multis aliis ipse comprehensus est, et principi quem contempserat oblatas est. Rex autem, quia pro mansuetudine sua contemptibilis contumacibus videbatur, ideoque multi nobilium ad curiam ejus asciti venire dedignabantur, iratus Arnulfum aliosque fere xciii de his qui obstiterant, jussit patibulo suspendi, aliisque generibus mortis festinanter puniri. Arnulfus quippe sero poenitens, aliique plures regi pro se supplicaverunt, multamque pecuniam pro redemptione sui promiserunt. Sed rege ultionem multis auri ponderibus proponente, protinus trucidati sunt. Turgidi autem complices eorum, tanta severitate regis audita, nimis territi sunt, tremulique in triduo ad regem accurrerunt, et varias excusationes quod tandiu tardaverint commentati sunt; quidam etiam munitionum suarum claves detulerunt, servitiumque suum regi supplices obtulerunt, et compressis aliquantulum seditiosus desertoribus, amatores pacis lætati sunt.

XIX. Pax inter Angliæ et Scotiæ reges. Bella in Normannia. Deprædationes Andegavensium.

Eadem septimana, Stephano regi similis fortuna in alia regni parte blandita est. Nam comes Albaricæ et Rogerius de Molbraio contra regem Scotiæ pugnauerunt, et interfecta multitudine Scotorum, regem fugaverunt (81): cædemque truculentam, quam illi super Anglos absque omni reverentia Christianæ religionis jampridem exercuerant, ultii sunt. Scoti nempe minacem gladium metuentes ad aquam fugerunt, et ingens flumen nomine Zedam sine vado irruerunt, mortemque fugientes a morte protinus absorpti sunt. Post diutinam duorum regum guerram, et atrociter ab utrisque ad multorum detrimentum exercitam, legati pacis divinitus exciti sunt, et inter ambos reges, qui damnis et cædibus

(81) Hoc est prælium Standardi apud scriptores Anglos nominatissimum.

(Dom Bouquet.)

A assiduisque curis et laboribus jam fessi erant, discurrerunt, ipsosque ad concordiam revocaverunt. Henricus itaque, filius David regis Scotiæ, amicitiam hujuscemodi approbavit, ac Adelinam Guillelmi Suthregiæ comitis filiam adamavit et in conjugium requisivit. Necessitudine tali constrictus, amicitiam Normannorum et Anglorum medullitus adhæsit; quia salubre et utilimum hoc fore sibi suisque consultu sapientum prospexit.

Interea Normanni in matris suæ gremio debacchabantur, et plures nequitiam passim peragebantur. Septimo die Septembris Rogerius Toenites militum insignem manum aggregavit, et plures injurias sibi olim factas vindicare satagens, Britolium expugnavit. Comitem quippe Hanaucensem (Balduinum IV) cum lxxx, et Petrum de Maulia cum xl, Simonem quoque Rufum cum xx militibus secum habebat, validamque turmam quam ipse de omni ditione sua contraxerat. Denique fervidus Rogerius insigni turma stipatus, oppidum ex improvise expetiit, et injecto igne, ingens damnum imparatis oppidanis ingessit. Trituratores enim per plateas messes cædebant, et ingentes acervi straminis et paleæ, ut Autumnus exigit, sparsim ante domos jacebant, unde gratum sibi flammæ fomentum facile rapiebant. Sic nimirum opulenta villa in puncto concremata est. Ecclesia etiam B. Sulpitii episcopi et confessoris, cum multis opibus Burgensium et hominibus qui intus erant, prohi dolor! combusta est. Castellani autem milites ut se præventos ab hostibus viderunt, ad munitionem cum plurimis fugientes inimicorum gladio subrepti sunt. Eodem anno concordia inter Rogerium et comites (82) fratres facta est; a quibus etiam ad Stephanum regem in Angliam adductus, eique honorifice reconciliatus est.

Kalendas Octobris, Joffredus Andegavensis Falesiam obsedit, ibique xviii diebus frustra multum laboravit et nonodecimo die nihil lucratus inde recessit. Richardus de Luceio princeps militum in oppido fuit, et cum oppidanis munitionem viriliter defensavit; apertisque januis, audacia obsessorum obsidentes quotidie subsannabat: et quia inclusi ciborum et armorum abundantia tumbant, ad assultum cum ludibrio provocabant. Hostes autem in circumitu provinciam devastaverunt, ecclesias irreverenter irruerunt, et sacratis vestibus atque vasis absque timore Dei ablati, sacra loca contaminaverunt, nullique parentes, vulgi spolia et quæque poterant diripuerunt. Tandem, terrente Deo, noctu fugerunt, et tentoria cum vestibus et armis, atque rhedas pane et vino aliisque necessariis rebus onustas fugientes reliquerunt, quibus gaudentes oppidani admodum ditati sunt. Verum post decem dies iterum Andegavorum comes ex insperato remeavit, et circa Falesiam cum multis

(82) Gemellos. Gualerannum scilicet comitem Melentensem et Robertum comitem Legrestræ et Britolii.

(Dom Bouquet.)

millibus discurrrens, prædam redeuntium et secure A quiescentium diripuit, cædibus et rapinis ingens damnum Normannæ intulit, et per tres hebdomadas a feralibus exercitiis non cessavit.

Tolcham in initio Novembris venit, ibique opulentum burgum invenit, et vicinam munitiorem Bonævillæ in crastinum expugnare peroptavit. Tunc hostes in præfata villa domos amplas, sed vacuas invenerunt, in quibus triumphantes temere hospitali sunt, et splendida sibi convivia paraverunt. Interea dum nox profunda esset, et hostile agmen in aliis domibus secure quiesceret, subito Guillelmus, cognomento Trossebot, Bonævillæ munio temeritatem hostium callide prævenit, et oppidanos secum aggregatos hortatu necessario ad magnos ausus animavit, puerosque despicabiles et meretriculas Tolcham direxit, et quid agerent exquisito meditatu solerter instruxit. Illi autem, ut edocti fuerant, per burgum latenter dispersi sunt, et ignem per quatuor partes villæ in xlv locis audacter immiserunt. Andegavenses itaque villam jam invaserant, et hospites suos in propriis laribus et cathedris sedentes jam ceperant. Ingenti strepitu flammarum et vociferatione vigilum exciti, admodum territi sunt; et arma et equos cum multis aliis rebus necessariis relinquentes aufugerunt. Præfatus vero Guillelmus cum suis armatus obviam hostibus venit; sed densitas fumi omnes, ne se invicem viderent vel cognoscerent, obtenebravit. Tandem turbidus comes in cæmeterio quodam constitit, ibique suos conglomeravit, et confusus trepidusque diem exspectavit. Mane autem facto, quantocius aufugit, et Normannorum proterviam aliquantulum expertus, non sine dedecore Argentomum venit. Invalida plebs Normanniæ mœsta trepidabat, et defensore carens Altissimi auxilium invocabat. Optimates populi dolis et malignis simulatibus insistebant, et fraudulenter quamplures hostibus favebant, neque suos defendebant, sed ablatis rebus opprimebant, et nequiter illis incurbebant.

eo tempore, Thedbaldu Beccensis abbas, ad regimen Dorobernensis metropolis in Anglia assumptus est, eique in loco ejus Letaldus bonæ vitæ monachus ad gubernandam Beccensem Ecclesiam D subrogatus est.

XX. Concilium Romanum. Audinus Ebroicensis episcopus. Gesta episcoporum Salesburiensis et Heliensis. Mathildis Andegavensis comitissa transfretat in Angliam. Eventus varii.

Anno ab Incarnatione Domini 1139, indictione II,

(83) Turstinus cum instare sibi vitæ finem animadverteret, abdicatis infulis, profectus in Pontefractense Cluniacensis Ordinis in Anglia cœnobium, in die conversionis S. Pauli, inquit Joannes Hagustaldensis prior, habitum et benedictionem monachi solemniter suscepit, et residuis diebus quibus supervixit, de salute animæ remissus non fuit. Anno igitur, perguit idem, Incar. Dom. 1140, ab adventu Normannorum in Angliam LXXV, et archi-

Innocentius papa II Romæ in medio Quadragesimæ ingens concilium tenuit, et multitudini prælatorum statuta sanctorum Patrum inviolabiliter teneri præcepit. De multis regionibus exciti ad synodum convenerant, et hac de causa brumali tempore periculosum iter inierant, sicque cum multis suarum dispendiis rerum Romana mœnia viderant. Multa illis papa de priscis codicibus propalavit, insignemque sacrorum decretorum textum congestit. Sed nimis abundans per universum orbem nequitia terrigenarum corda contra ecclesiastica scita obduravit. Unde remeantibus ad sua magistris, apostolica decreta passim per regna divulgata sunt. Sed nihil, ut manifeste patet, oppressis et opem desiderantibus profuerunt; quoniam a principibus et optimatibus regnorum cum subjectis plebibus parvipensa sunt.

Audinus Ebroicensis episcopus paschali septimana in Angliam profectus est, ibique vi Nonas Julii Melitonæ in canonicali cœnobio defunctus et sepultus est. Hic in Bajocensi pago ortus, studia litterarum inquisivit, peritiaeque liberalium artium imbutus, inter doctissimos coaluit, et regi Henrico familiaris effectus inter præcipuos scribas complacuit.

Denique de capella regis profectus, xxiv annis Ebroicensem diocesim tenuit, clerum subjectamque plebem ad servandam Dei legem erudit, ecclesiæque cultum solerter exercuit, et basilicam B. Dei genitricis Mariæ, quæ tempore illo combusta fuerat, a fundamentis reparavit. Rotrocius autem, filius Henrici comitis de Guarevico, Rothomagensis archidiaconus ad episcopatum Ebroicensem assumptus est, et a D. Hugone archiepiscopo consecratus est. Eodem, ut reor, anno Turstinus Eboracensis archiepiscopus, præfati Audini frater, defunctus est (83).

Eodem tempore, turbatio magna in Anglia exorta est. Rogerius enim Salesburiensis præsul, divitiis ac potentibus amicis ac munitionibus admodum fretus, utpote qui toti Angliæ omni vita Henrici regis præfuerat, præ cunctis regni optimatibus derogabatur quod regi dominoque suo esset infidus, et faveret Andegavorum partibus. Ipsi quoque adhererant necessarii complices, filius videlicet ejus qui erat cancellarius regis et nepotes potentissimi, quorum unus erat episcopus Lincolniensis et alter Heliensis.

Porro ex abundantia multiplicium divitiarum tam sublimibus viris audacia inerat, temereque vicinos optimates variis infestationibus inquietare præsu-

episcopatus sui xxvi et mense vi, viii Idus Februarii, feria v... reddidit spiritum. Quæ notæ chronicæ ab illis scriptoribus Anglis usurpata, annum sequentem indicant a Kalendis nimirum Januarii inchoatum, quo revera octavus dies Idus Februarii in feriam v incidebat, necnon annus LXXV ingressus Normannorum in Angliam, pontificatusque Turstini xxvii currebat.

(Dom BOUQUET.)

mebant. Unde furiosis punctionibus exerciti plures contra eos conspiraverunt, et occasione concepta pariter insurrexerunt, eisque talionem agitationum illatarum rependere conati sunt. Duo quippe fratres Gualerannus et Rodbertus comites, et Alanus de Dinan aliique plures apud Oxnafordam urbem seditionem contra familiam præsulum cœperunt; et occisis ex utraque parte pluribus, episcopi Rogerius et Alexander capti sunt. Heliensis autem præsul qui nondum ad curiam regis venerat, sed extra urbem in villa cum parisis suis hospitatus fuerat, diris rumoribus auditis, quia male sibi conscius erat, ad Divisas fortissimum oppidum repente confugit; et in circumitu congregata regione, munitionem præoccupavit, et contra regem totis nisibus munire decrevit. Quod audiens rex, iratus exercitum promovit, et cum multis minis Guillelmum de Ipro præmisit, jurans quod Rogerius præsul nil vesceretur, donec hostile oppidum sibi redderetur. Rogerium quoque filium pontificis, cognomento Pauporem comprehendit, et ante portam in conspectu rebellium suspendi præcepit. Mater quippe ejus nomine Mathildis de Ramesburia, pellex videlicet episcopi, principalem munitionem servabat.

Tandem Salesburiensis pontifex, accepta regis licentia, cum nepote suo locutus est, ipsumque multum redarguit, quod seditionem oriri videns non propriam diœcesim repetisset, sed alienas ad res furibundus divertisset, incendioque furenti multis millibus inedia m peperisset. Turgido nepote cum suis asseclis in rebellione pertinaciter persistente, et irato rege ut præfatus Rogerius patibulo mox suspenderetur, jubente, meticulosa mater luctuosam prolis conditionem audiens prosiluit, et pro filio sollicita dixit: *Ego pepererim, nec ullatenus debeo ejus promereri interitum; sed si sic necesse est, ipsum debeo per meum salvare obitum.* Protinus regi nuntium destinavit, et pro redemptione amicorum validam munitionem quam tenebat obtulit. Fractus itaque antistes Heliensis cum reliquis complicitibus suis mœrens deditionem acquievit. Denique, pacificatis omnibus, oppidum regi redditum est, et episcopi cum pace ad parochias suas reversi sunt. Non multo post Rogerius præsul mortuus est, et Heliensis publicus hostis totius patriæ factus est.

In autumno, Mathildis Andegavorum comitissa, cum Rodberto de Cadomo fratre suo et Guidone de Sabloilo aliisque pluribus in Angliam transfretavit, et Arundello suscepto permissu regis, ad oppida quæ suæ parti savebant cum pace perrexit. In hac nimirum permissione magna regis simplicitas sive socordia notari potest. et ipse a prudentibus, quod suæ salutis regni que sui securitatis immemor fuerit, lugendus est. Ingens enim nimie malitiæ fomentum facile tunc extinguere potuisset, si calliditatem sapientum irritatus, lupum ab introitu ovilis statim expulisset; si salvatis ovibus, malignantium nequitiam in ipso initio præoccupasset, et vires lethiferas, in capitibus eorum qui rapinas et cædes ho-

minum patriæ que depopulationem quærebant, gladio justitiæ more patrum præsecuisset.

Mense Novembri, Rotrocus comes Moritonie prætorio conductus Pontem-Erchenfredi adiit; sed octo gregariis militibus, qui intus inedia interibant, manum dantibus, munitionem recepit, miserisque municipes abire permittens, oppidum Rogerio de Platanis commisit. Tunc Ribolus et Simon Rufus, aliique nepotes Radulphi Rufi velociter expulsi sunt, et dominatum castri, quod hactenus possederant, repente perdidit.

Rodbertus de Cadomo sororem suam Mathildem jam in Anglia receptam in suis mapaliis hospitatus est; et Gualis ad auxilium sui ascitis, nimis malitia passim multiplicata est. Nam plus quam decem millia, ut fertur, barbari per Angliam diffusi sunt, qui nec sanctis locis, nec reverentiæ religionis parcebant: sed rapinis et incendiis atque cædibus hominum instanter insistebant. Singillatim referre nequeo, quantam afflictionem Ecclesia Dei passa est in suis filiis, qui veluti pecudes quotidie trucidabantur Britonum gladiis.

Anno ab Incarnatione Domini 1140, Indictione III, Stephanus rex concilium congregavit, et de statu reipublicæ cum proceribus suis tractare studuit. Tunc inter optimates de constitutione Salesburiensis episcopi lis orta est. Henricus enim Guentoniensis præsul Henricum de Solleio nepotem suum intrmittere voluit; et quia, majori vi resistente, prævalere nequivit, iratus de Curia regis recessit. Gualerannus namque Mellenticus comes Philippum de Harulficorte archidiaconum Ebroicensem elegerat, eique rex pro pluribus causis libenter acquieverat. Præfato autem juveni cœnobium Fiscanense concessit, in quo tempore quatuor abbatum præcedentium magna religio floruit.

In eodem anno, Richardus Uticensis abbas, postquam de Romano concilio rediit, exigentibus causis, post Natale Domini mox in Angliam transit, et plurimis laboribus fatigatus in Quadragesima febres incurrit. Quibus per multos dies admodum vexatus sese confessione et oratione bene præmunivit, et post Pascha potionem a Medicis accepit; sed nimia vi potionis oppressus, vii die Maii deficit. Tertio itaque regiminis sui anno Idus Maii (in Anglia) defunctus est, et Torveiam delatus ante crucifixum in Ecclesia Sanctæ Mariæ a domino Rodberto ejusdem cœnobii abbate sepultus est. Quod Uticenses monachi ut audiverunt, in unum convenerunt, et Rannulfum Nogienis priorem, qui jam in monachatu xl annis honeste vixerat, in abbatem elegerunt. Electus autem frater cum litteris Hugonis archiepiscopi Rothomagensis, et Joannis episcopi Lexoviensis se concordie electione fratrum in Angliam transfretavit: et a Stephano rege, visis pontificalibus epistolis, concessionem abbatæ, et ecclesiasticarum confirmationem rerum recepit. Regressus vero de Anglia, Joannem episcopum cum regalibus litteris adiit, et a venerabili præ-

sule benigniter susceptus paternam benedictionem **A** VIII Idus Novembris susceperit.

XXI. Turbationes et rebelliones in Anglia. Stephanus rex captus est in Anglia ab Andegavensibus.

Anno ab Incarnatione Domini 1141, Indictione IV, ingens turbatio in regno Anglorum exorta est, et repentina mutatio cum multorum detrimento subsequuta est.

Rannulfus enim comes Cestræ et Guillelmus de Raunara, uterinus frater ejus, contra Stephanum regem rebellaverunt, et arcem quam Lincolnæ ad tutandam urbem ipse possidebat, fraudulenter invaserunt. Nam tempus, quo turrenses famuli per diversa dispersi fuerant, callide exploraverant, et tunc conjuges suas quasi causa ludendi ad arcem præmiserant. Denique, dum ibidem duo comitissæ morarentur, et cum uxore militis, qui turrim tueri debebat, luderent et confabularentur, Comes Cestræ exarmatus, et sine amictu quasi pro ducenda uxore sua, et tres milites, nemine aliquod malum suspicante, subsecuti sunt. Et sic ingressi, repente vectes et arma quæ aderant arripuerunt, et custodes regis violenter ejecerunt. Deinde Guillelmus, et armati milites cum illo, ut antea dispositum fuerat, introierunt. Et sic duo fratres turrim cum tota urbe sibi subjugarunt. Porro Alexander episcopus et cives eventum regi mandaverunt: quod audiens rex valde iratus est, et quod tantum facinus amicissimi ejus, quibus magnos honores et dignitates auxerat, fecissent, miratus est. Deinde post Natale Domini exercitum congregavit, Lincolniam confestim perrexit, auxilioque civium, fere XVII milites qui in urbe jacebant, noctu ex insperato comprehendit. Duo vero comites cum uxoribus et familiaribus amicis in arce erant, subitoque circumvallati quid agerent anxii nesciebant. Tandem Rannulfus qui junior erat ac facilior et audacissimus, noctu cum paucis egressus est, et in Cestrensem provinciam ad suos profectus est. Rodberto autem comiti de Gloucestra socero suo, aliisque amicis et parentibus suis querelam suam deprompsit, Gualos et exhæredatos aliosque multos contra regem excivit, ac ut inclusis obsidione suffragaretur vires undecunque collegit. In primis Mathildem Andegavorum comitissam expetiit, auxilium ab ea summo-
D pere poposcit, eique fidelitatem spondidit, ejusque gratiam pro velle suo impetravit. Conglobata itaque armorum multitudine, duo consules (Cestriæ ac Gloucestriæ) ad obsidionem appropriaverunt, atque ad pugnandum contra repugnantes sese præparaverunt. Porro quotidie de adventu inimicorum rumores audiens rex parvipendebat, nec eos tales esse ut tantos ausus præsumerent credebatur; sed illos qui in arce clementiam ejus obsecrabant, aptatis expugnari machinis cogebat.

Denique Dominica sexagesimæ, dum sacræ solemnitas Hypapanti Domini celebraretur, et ipse rex hædium phalanges jam adesse intueretur, proceres advocavit, consiliumque quid ageret ab eis inqui-

sivit. Quidam igitur persuaserunt ut ingentem familiam cum devotis civibus ad tutandam urbem constitueret, et ipse ad congregandum exercitum, de cunctis Angliæ regionibus honeste discederet, et rursus opportuno tempore, si hostes ibidem permansissent, ad expugnandum illos regali severitate remearet. Admonebant etiam alii ut debita sacræ Purificationi S. Dei genitricis Mariæ reverentia exhiberetur, et tempus prælii, nuntiis pacis intercurrentibus, commode protelaretur; ut, procrastinatione interposita, neutra pars confunderetur, nec humanus sanguis ad multorum dolorem funderetur. Obstinatus autem princeps persuasioni prudentum obaudire contempsit, et prælium pro aliqua ratione inducari indignum duxit, sed protinus suos ad bellum armari præcepit. Acies igitur pugnatorum prope urbem convenerunt, et, ordinatis utrinque turmis, bellum commiserunt. Tres nimirum cohortes sibi rex constituit, et tres nihilominus contraria pars ordinavit. In prima fronte regalis exercitus Flandri et Britones erant, quibus Guillelmus de Ipro et Alanus de Dinan præerant; e contra vesana Gualorum caterva obstabat, quibus duo fratres Mariadoth et Kaladius præerant. Rex ipse cum quibusdam pedes descendit, et pro vita sua regni que sui statu fortiter pugnavit. Rannulfus autem comes econtra cum cæteris suis pedes descendit, et animosam legionem Cestrensiarum peditum ad stragem faciendam admodum corroboravit. Rodbertus vero consul Gloucestriæ, qui maximus erat in illa expeditione, Bassianis jussit alisque exhæredatis, ut ipsi pro recuperatione suarum hæreditatum quas calumniabantur, haberent ictum certaminis.

In primis utrinque acerrime pugnatum est, et plurimus hominum sanguis effusus est. In regis acie præcipui milites fuerunt, sed hostes nimia multitudine peditum et Gualorum prævaluerunt. Sane Guillelmus de Ipro cum Flandrensibus, et Alanus cum Britonibus primi terga dederunt, et inimicos animosiores et socios formidolosiores debacchata est; nam quidam magnatorum cum paucis suorum regi comitati sunt, suorumque satellitum turmam adversariis, ut prævalerent, præmiserunt. Sic nimirum domino suo fidem suam mentiti sunt, meritoque perjuri et proditores dijudicari possunt. Gualerannus autem comes et Guillelmus de Guarenna frater ejus, Gislebertus de Clara, et alii Normannorum atque Anglorum præclari equites, ut primam cohortem fugisse viderunt, territi et ipsi terga dederunt. Porro Balduinus de Clara et Richardus Ursi filius, Engelrannus de Saia et Ildebertus de Laceio prælianti regi fideliter adhæserunt, et usque ad defectionem viriliter cum illo certaverunt. Stephanus autem rex fortium actuum antecessorum suorum memor fortiter dimicavit, et quandiu tres secum pugiles habuit, ense vel securi Norica, quam quidam illi juvenis ibi administraverat, pugnare non cessavit. Tandem fessus et ab om-

nibus derelictus, Rodberto comiti consobrino suo se commisit, et captus est, et ab eodem paulo post Mathildi comitissæ oblatu est. Sic, sic vergente volubili rota fortunæ, de solio regni præcipitatus est, et in ingenti munitione Brichton gemens et miser, proh dolor! incarceratus est. Balduinus vero de Clara, cæterique præclari tirones quos cum rege dixi descendisse et insigniter pugnasse, capti sunt.

Præcedenti nocte, dum plebs Dei vigilias in honore Virginis matris celebraret, et matutinorum generalem synaxim ecclesiastico ritu solemnizandam expectaret, in occiduis partibus, in Gallia scilicet ac Britannia, nimius imber grandinis et pluvie factus est, et cum ingenti coruscatione mugitus terribilis tonitruum auditus est. Ipso die, dum rex pugnaturus Missam audiret, et multiplici, ni fallor, cogitatu et cura intrinsecus laboraret, cereus consecratus in manu ejus fractus est, et, multis spectantibus, ter lapsus est. Hoc plane infelix præsagium quibusdam sophistis visum est, et ipso die in lapsu principis manifeste detectum est.

XXII. *Eventus varii post captionem regis Stephani. Finis hujusce Operis. Pie meditationes.*

Infortunium regis luctum peperit clericis et monachis populisque simplicibus, quia idem rex humilis et mansuetus erat bonis ac mitibus, et, si dolosi optimates paterentur, abolitis suis pravis conatibus, liberalis tutor patriæ fuisset ac benivolus. Cives autem Lincolnie qui regi, ut oportuit, domino suo faverant, omnimodis ut victoriam cessisse adversariis audierunt, domos suas et uxores cum omnibus rebus suis diffidentes dereliquerunt, et ad vicinum flumen, ut exsilium petentes salvæ rentur, confugerunt. Qui dum repente conglobati ad scaphas venissent, nimieque sui multitudine cymbas implescent, metuque mortis attoniti inordinate se habuissent, et posteriores cum impetu super priores irruissent, statim naviculæ versatæ sunt, et pene omnes, qui intraverant, ut quidam asserunt, fere quingenti nobiles cives interierunt. In conflictu bellico non tanti corrugerunt. Guillelmus quidam famosus optio ex parte regis occisus est, qui nepos fuerat Goiffredi Rothomagensis archiepiscopi. De aliis vero, ut autumant qui interfuerunt, non plusquam centum mortui sunt.

Porro Ranulfus comes alique victores urbem introierunt, totamque ut barbari depopulati sunt, et residuos cives quos invenire vel capere potuerunt, diversis mortium generibus, absque respectu pietatis, ut pecudes mactaverunt.

Peracta itaque pugna et capto rege, dissensio magna facta est in Anglorum regno. Henricus enim Guentonensis episcopus ad Andegavos se protinus convertit, et comitissa in urbe regali favorabiliter recepta, fratrem suum regem et omnes qui de parte ejus erant omnino deseruit. Gualerannus autem comes, et Guillelmus de Guarenna, et Simon alii-

que plures reginæ adhæserunt, et pro rege suisque hæredibus viriliter pugnatos se sponderunt. Sic admodum malitia hinc et inde passim multiplicata est, et rapinis et incendiis hominumque cædibus Anglia repleta est; et quæ olim ditissima affluens fuerat, nunc miserabiliter desolata est.

Joffredus autem Andegavensis comes, ut uxorem suam vicisse audivit, protinus in Normanniam venit, legatos ad proceres direxit, ac ut munitiones suas sibi dederent et pacifici essent jure requisivit. Primus in sequenti quadragesima Rotrocos Moritonius consul pacem cum illo fecit; et rupto fœdere quod cum rege pepigerat, auxilium suum Andegavensibus exhibuit. Occasionem namque iræ contra regem nuper ceperat, quod ipsum pro ereptione Richerii nepotis sui requisierat, sed nihil per ipsum impetraverat. Richerius siquidem de Aquila Dominico in Septembri, dum B. Mariæ Nativitas celebraretur, cum militibus in Angliam pacifice pergebat. Cumque ad burgum qui Lira dicitur, inermis pervenisset, a Rodberto de Belismo (84) qui insidiabatur itineri ejus, subito captus est, cum quo firmam pacem habere sperabat. Denique Britolii sex mensibus in carcere fuit; et præfatus prælo cum nimia tyrannide terram ejus rapinis et incendiis sine causa devastavit. Rotrocos ergo comes avunculus ejus de tanta rabie multum doluit, et nepotem suum de vinculis, et honorem ejus ab inimicis eruere concupivit; ideoque cum armatis frequenter explorare occursum ejus summopere curavit. Tandem in fine Octobris, volente Deo, prædonibus cum valida manu occurrit; Rodbertum et Mauricium fratrem ejus aliosque plures comprehendit; quibus dire, ut justum est, incarceratis, magnam securitatem innocuis pagensibus contulit.

In medio Quadragesimæ principes regionum Moritonie convenerunt, et colloquium de negotiis reipublicæ habuerunt. Ibi Hugo Rothomagensis archiepiscopus atque Normanni Thedbaldum comitem adierunt, eique regnum Angliæ et ducatum Normanniæ obtulerunt. Ille vero tantarum, ut prudens et religiosus, prægravari curarum pondere refutavit, sed Joffredo, Henrici regis genero, interpositis quibusdam conditionibus, regium jus concessit, ita videlicet ut Tironicam urbem, quæ de feudo ejus erat, sibi dimitteret, fratremque suum regem de vinculis absolveret, et pristinum honorem quem, vivente avunculo suo, habuerat, ipsi et hæredi ejus ex integro restitueret. Tunc Rodbertus, Legreestra comes, cum Rotroco fœdus iniit, et Richerium de Aquila, rogatu consulum qui aderant, liberavit; pacem quoque cum Andegavensibus, donec de Anglia remearet, sibi et Gualeranno fratri suo procuravit. Vernolienses autem oppidani, in quorum conventu XIII millia hominum computabantur, qui olim pro rege terribiliter fredebant et minitabantur, considerantes quod Andegavensibus jam plures

(84) Robertus is est qui Poardus cognominatus est a Roberto comiti Bellismensî proinde diversus.

(Don BOGART.)

cederent qui dudum obstiterant, emolliri a pristino rigore cœperunt, et munitione reddita, dominatum Joffredi consulis et Mathildis susceperunt. Sic non multo post municipes de Nonencorte fecerunt.

Joannes vero Lexoviensis episcopus jam grandævus et multa expertus diurnitate, sine spe alicujus auxilii guerram Andegavorum dolens tamdiu sufferre, maxime cum videret illos cis Sequanam passim præeminere, et plura vicinorum oppida pacifice sibi subjicere, consulto amicorum in ultima septimana Quadragesimæ pacem fecit cum comite. Deinde ante Pentecosten Cadomo reversus Lexovium, ex nimio æstu et labore infirmatus est; et post ægrotationem unius hebdomadis, xxxiv episcopatus sui anno, xii Kalendas Junii defunctus est. Tunc Rotrocius, Ebroicensis episcopus, et Rannulfus Uticensis abbas, alique diœcesis suæ abbates convenerunt, et in basilica S. Petri apostoli corpus ejus ante aram S. Michaelis ad aquilonalem plagam sepelierunt.

Tunc Ludovicus Juvenis, Francorum rex, ingentem exercitum congregavit, ac ad festivitatem S. Joannis Baptistæ Tolosam obsidere perrexit, et in consulem Andefonsum Raimundi filium præliari contendit.

Ecce senio et infirmitate fatigatus, librum hunc finire cupio, et hoc ut fiat pluribus ex causis manifesta exposcit ratio. Nam sexagesimum septimum ætatis meæ annum in cultu Domini mei Jesu Christi perago, et dum optimates hujus sæculi gravibus infortuniis sibi que valde contrariis comprimi video, gratia Dei roboratus, securitate subjectionis et paupertatis tripudio, in Stephanus rex Anglorum in carcere gemens detinetur, et Ludovicus, rex Francorum expeditionem, agens contra Gothos et Guascones, pluribus curis crebro anxietur; in præsule defuncto, Lexoviensis cathedra caret episcopo, et quando vel qualem habitura sit pontificem nescio (85). Quid amplius dicam?

Inter hæc, omnipotens Deus, eloquium meum ad te convertito, et clementiam tuam ut mei miseraris dupliciter exoro. Tibi gratias ago, summe rex, qui me gratis fecisti, et annos meos secundum beneplacitam voluntatem tuam disposuisti. Tu es enim rex meus et Deus meus, et ego sum servus tuus, et ancillæ tuæ filius, qui pro posse meo a primis tibi vitæ meæ servivi diebus. Nam Sabbato Paschæ apud Attingesham baptizatus sum, qui vicus in Anglia situs est super Sabrinam (86) ingentem fluvium. Ibi per ministerium Ordrici presbyteri ex aqua et Spiritu sancto me regenerasti, et mihi ejusdem sacerdotis, patrini scilicet mei, nomen indidisti.

Deinde, cum quinque essem annorum, apud ur-

(85) Electus est eodem anno a clero et populo Arnulfus Joannis nepos, Sagiensis archidiaconus, vir morum integritate et doctrina illustris. Cujus electioni cum obsisteret Gaufridus Andegavorum comes, pro electo cum insigni elogio scripsit Petrus Venerabilis ad Innocentium papam ut ejus electionem confirmaret, et ne comitis Andegavensis oppo-

stem Scrobesburiam scholæ traditus sum, et prima tibi servitia clericatus obtuli in basilica sanctorum Petri et Pauli apostolorum. Illic Signardus iusignis presbyter per quinque annos Carmentis Nicostratæ litteras docuit me, ac psalmis et hymnis, aliisque necessariis instructionibus mancipavit me. Interea prædictam basilicam super Molam flumen sitam, quæ patris mei erat, sublimasti, et per piam devotionem Rogerii comitis venerabile cœnobiolum construxisti. Non tibi placuit, ut illic diutius militarem, ne inter parentes, qui servis tuis multoties oneri sunt et impedimento, paterer inquietudinem, vel aliquod detrimentum in observatione legis tuæ per parentum carnalem affectum incurrerem.

Idcirco, gloriose Deus, qui Abraham de terra patrisque domo et cognatione egredi jussisti, Odelelerium patrem meum aspirasti, ut me sibi penitus abdicaret, et tibi omnimodis subjugaret, Rainaldo igitur monacho plorans plorantem me tradidit, et pro amore tuo in exilium destinavit, nec me unquam postea vidit. Paternis nempe votis tenellus puer obviare non præsumpsi, sed in omnibus illi ultro adquevi, quia ipse mihi spondit ex parte tua, si monachus fierem, quod post mortem meam paradysum cum innocentibus possiderem. Gratanter facta inter me et te, genitore meo proloquente, conventionem hujuscemodi, patriam et parentes, omnemque cognationem, et notos et amicos reliqui; qui lacrymantes et salutantes benignis precibus commendaverunt me tibi, o summe Deus Adonai!

Orationes illorum, quæso, suscipe, et quæ mihi optaverunt, pie rex Sabaoth, clementer annue.

Decennis itaque Britannicum mare transfretavi, exsul in Normanniam veni, cunctis ignotus neminem cognovi. Linguam, ut Joseph in Ægypto, quam non noveram, audivi. Suffragante tamen gratia tua, inter exteros omnem mansuetudinem et familiaritatem reperi. A venerabili Mainerio abbate in monasterio Uticensi xi ætatis meæ anno ad monachatum susceptus sum, undecimaque Kalendas Octobris Dominico clericali ritu tonsoratus sum. Nomen quoque Vitalis pro Anglico vocamine, quod Normannis absonum censebatur, mihi impositum est: quod ab uno sodalium sancti Mauricii martyris, cujus tunc martyrium celebrabatur, mutatum est.

In præfato cœnobio lvi annis, te favente, conversatus sum, et a cunctis fratribus multo plus quam merui, amatus et honoratus sum. Æstus et frigora, pondusque diei perpersus in vinea Sorech inter tuos laboravi, et denarium, quem pollicitus es, securus, quia fidelis es, exspectavi. Sex abbates quia tui fuerunt vicarii, ut patres et magistros reveritus sum, Mainerium et Serlonem, Rogerium et

sitionem admitteret. Petri venerabilis preces admisit pontifex, et Arnulfi meritissimi præsulis electionem et ordinationem confirmavit. S. Bernardus pro eodem Arnulfo electo ad Innocentium itidem contra Gaufridum comitem scripsit. Mabillon. *Annal. Benedict.* t. VI, p. 337. (Dorn Bouquet.)

(86) Vulgo: *Saverne*.

Guarinum, Richardum et Rannulfum. Isti nempe A Uticensi conventui legitime præfuerunt, pro me et pro aliis tanquam rationem redditori vigilaverunt, intus et exterius solertiam adhibuerunt, nobisque necessaria, te comitante et juvante, procuraverunt. Idus Martii, cum xvi essem annorum, jussu Serlonis electi, Gislebertus Lexoviensis præsul ordinavit me subdiaconum. Deinde post biennium, vii Kalendas Aprilis, Serlo Sagiensis antistes mihi stolam imposuit diaconi. In quo gradu xv annis tibi libenter ministravi. Denique xxxiii ætatis meæ anno, Guillelmus archiepiscopus Rothomagi xii Kalendas Januarii oneravit me sacerdotio. Eodem vero die ccxlv diaconos, et cxx consecravit sacerdotes, cum quibus ad sanctum altare tuum in Spiritu sancto devotus accessi, jamque xxxiv annis cum alacritate mentis tibi sacra ministeria fideliter persolvi.

Sic, sic, Domine Deus, plasmator et vivificator meus, per diversos gradus mihi dona tua gratuito dedisti, et annos meos ad servitutem tuam juste distinxisti. In omnibus locis, ad quæ jamdudum me duxisti, a tuis amari, non meritis meis, sed munere tuo me fecisti. Pro universis beneficiis tuis,

benigne Pater, tibi gratias ago, toto corde laudo et benedico, et pro innumeris reatibus meis misericordiam tuam flebiliter imploro. Parce mihi, Domine, parce, et ne confundas me. Ad infatigabilem bonitatem tuam pie plasma tuum respice et omnia peccata mea dimitte, et absterge. Perseverantem in tuo famulatu da mihi voluntatem, viresque indeficientes contra versipellis Satanæ malignitatem, donec adipiscar, te donante, perpetuæ salutis hæreditatem. Et quæ mihi, benigne Deus, hic et in futuro dari depono, hæc amicis et benefactoribus meis peropto. Hæc etiam cunctis fidelibus tuis secundum providentiam tuam concupisco; ad obtinenda perennia bona, quibus ardentem inhiant desideria perfectorum, quia nostrorum non sufficit efficacia meritum. O Domine Deus, omnipotens Pater, conditor et rector angelorum, vera spes et æterna beatitudo justorum, subveniat nobis apud te gloriøs intercessio sanctæ Virginis et matris Mariæ, et omnium sanctorum, præstante Domino nostro Jesu Christo, redemptore universorum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

ANNO DOMINI MCLI-LV

GUERRICUS ABBAS IGNIACENSIS

NOTITIA

(FABRIC., *Biblioth. med. et inf. ætatis*, t. III, p. 123)

Guerricus, ex canonico Tornacensi, scholæ magistro, monachus Cisterciensis et circa annum 1140 discipulus S. Bernardi, atque inde Abbas Igniacensis in diocesi Remensi, defunctus circa an. 1155, 19 Aug. Auctor *Sermonum*, qui post primam Joan. Cagnæi editionem (1) Paris, 1539, 8°, repetitam ibid. 1547, 8°, et a Joan. Costero emendatam Antwerp. 1546, deinde a Jacobo Merlono et ab Horstio et Mabillonio plus simplici vice vulgati sunt cum S. Bernardi scriptis. *Vere aureos ac mellitos* vocat Combefisius, qui eisdem locum dedit in sua *Bibliotheca concionatoria*. Exstant quoque in *Bibliotheca Patrum* Coloniens., tom. XIII, ex editione Joannis Costeri, et in Lugdunensi t. XXIII, et separatim Lugd. 1630, edente Mauro Raynaldo, Benedictino: et Gallice Joan. Gagnæo interprete, Paris. 1547. *Epistolas* quoque hujus Guerrici memorat Trithemius, cap. 588. Sanderus p. 105 *Bibliot. Belgicæ*, *Postillas super Psalterium* MStas Tornaci 2 Volum. in fol. Longe plura Carolus Vischius in *Biblioth. Cisterciensi*, p. 131, in *Evangelium Matthæi*, in *Pauli* et in *Canonicas Epistolas*, nec non tractatum *de languore animæ amantis*.

(1) Vide Riveti opera tom. III, p. 677; Labbeum, tom. I de S. E., p. 400; Maittaire, tom. III *Anal. typograp.*, p. 677.